

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 1

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

ЈАНУАР 1885.

Рукопис као и све остало на ња слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

МИНИСТАРСТВО НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ

И

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У СРБИЈИ

(Распис г. Министра народне привреде од 14. Новембра 1884. год.)

„Међу многим сметњама, које стоје на путу, те се наша привреда не развија онако како би се желело, нарочито се штетно осећа она сметња, која долази од нехата, непажње и незнања власти, које су позване да посредно и непосредно утичу на унапређење пољске привреде, да је осигуравају и потпомажу.

Кад год се прилика укаже, да полицијске власти и саме увиде штетне последице, које долазе од њихове непажње, оне се изговарају тиме, што су преоптерећене разноврсним пословима државне службе, и што им оскудева особље са специјалном спремом.

Министру Народне Привреде није непозната разноврсна служба полицијских чиновника.

Исто тако није му непозната ни та услуга коју би им могла дати снага стручна и извежбана у свима пословима напредније привреде.

Но ипак има једна околност, која се не може прећутати, а то је та: што су при свим својим разноврсним пословима понеки

начелници окружни и срески ипак усталачношћу и разборитошћу својом толико услуга учинили привреди, поверених им крајева, и тиме у народу стекли добра гласа, а код владе толиког признања, да ће им се то морати вазда при личном унапређењу урачунавати.

По има и таквих старешина, који су по све равнодушни према привреди у своме округу или срезу, а нехатни према стручним људима, школованим економима, који су им као практиканти и писари придодати, или се у њиховом кругу на својим добрима занимају, а који би могли, умели и драговољно хтели, на позив власти својим саветом и надзором многе бољитке у привреди изазвати, и многе сметње развићу привреде отклонити. Ове старешине немају права да се заклањају многоврсношћу послова, ни оскудицом стручног знања. Њима као старешинама није ни потребно специјално привредно знање. То имају економи, који су у срезу или округу по свој земљи негде гушће негде ређе разсејани. Ако се деси да у неком срезу нема економа ни једног, ни из некадање школе топчидерске ни пожаревачке, ни које друге са стране, у шта се већ може с правом да посумња, онда има иначе напредних и вештих земљорадника, који би на позив власти свагда умели, да кажу шта привреди тога краја смега, чиме ли јој се помоћи може. Такве домаћине скупити и од њих мишљење потраживати, и према приликама и преко њих по нешто добро у дело извести, то није, нити сме бити старешинама тешко. И у најнезгоднијем случају, где нигде у близу нема стручног човека, а потребан би био, ту власт може преко пољопривредног друштва или министарства за народну привреду од времена на време стручно лице потражити и његовим се услугама користити.

Министарство је такве људе из сопствене иницијативе, а и на захтев појединих начелника окружних слало, а и будуће мисли тако радити, но ово не може разрешити полицијске власти од бриге за унапређењем привредних одношаја, већ начелници окружни и срески морају појмити сами важност и значај привреде у народу, и употребити сву спремну снагу на корисном послу око унапређења привреде, нарочито кад се за то из Министарства неком специјалном приликом позову, јер ће тек тада и рад овог Министарства имати свога успеха.

Нема сумње, сви послови, који су позицијским властима поверени, имају свога значаја и од важности су. Но међу свима у многومه најјаче пресућују над свима осталим они послови, који се чине ради унапређења привредних одношаја. Тако, пре свега, кад

власти обратe своју пажњу на нормално привређивање, онда ће изостати честе крађе, злоставе и силни истуни, и тиме ће им се уштедити далеко тежи и дангубнији послови, а народ у благостању и миру спокојнији и вреднији бивати. По томе је неговање привредних одношаја у многим за сада запуштеним, но за привређивање иначе подесним крајевина земље од највећег значаја, и по томе за полицијске власти најважнији задатак, коме они сву своју пажњу поклањати морају.

Полицијске власти имају у расписима до сада издатим и у односним законима довољно извора за своје обавештење и упута за свој рад. А овим садањим ишло се нарочито на то, да им се укаже прстом на оне околности, које они могу употребити, те да свој утицај ојачају и тачним вршењем своје дужности народу користе а себе препоруче.

У интересу општег благостања и развића привреде у земљи Министар ће строго мотрити на рад полицијских власти у овоме правцу, па ће по својој дужности све неправилности, нехат и непажњу за коју сазна строго казнити. У исто доба, ако који успе да од заслужене казни избегне Министар ће о томе ипак рачуна водити и никад неће свога гласа дати за унапређење таквих чиновника, који би својим нехатом привредне интересе народа пренебрегавали. И обратно сваку ревност у овом правцу похваљиваће и дивити свој глас за унапређење ревних чиновника.

Нека начелство саопшти ово свима властима, и нека се стара да се у духу овога расписа ради. Где се покаже снага тога начелства недовољна, нека своје претставке Министру чини и од њега помоћи тражи. Па о свима својим корацима у овоме правцу као и о резултатима, нека ме од времена на време извештава."

Веома је потребно да се у органу друштвеном јаснији трагови остављају но до сада о оним корацима, које Министарство чини ради унапређења пољске привреде и у замену тога, да Министарство пажљивије на око узимље све оно око чега се друштво бори.

Да је ово одиста потребно ево само неколико напомена које ће послужити као доказ.

Да је Министарство водило рачуна о начину којим друштво утиче на народ и његову привреду не би оно дозволило да и оно мало подружина што су саме никле пропадну без икаква трага, но би као добар војсковођа употребљујући мудро добровољце своје похитало да с њима у краћем или дужем року сву земљу прекрили, као што је то учинило женско друштво са својим подружинама и политичке партије као и друштво црвеног крста са својим пододборима. Да је оно,

примера ради водило рачуна о намерама друштвеним са изложбом земаљском, можда оно не би пре решило да учествује на иностраним изложбама док на овој земаљској не организује тај посао потпуно и како ваља.

И обратно да је друштво водило рачуна о томе шта држава намерава постићи поклањањем свилорунних овнова, подизањем угледних сушница, прибирањем мустара разних домаћих вина, разашивањем семена од дувана, свилених гусеница установом ратарских школа, и т. д. Другаче би били обавештени меродавни органи и с другом се пакњом прихватало оно што се нуди са те стране.

У опште, свака ствар најбоље се препоручује кад је с више страна осветљена, и најбоље се онај пут утире, којим се чешће пролази и најбоље извршује онај посао, о коме је у своје време више људи размишљало. И у овоме послу о коме говоримо, крајња цел министарству народне привреде није друга но она коју је себи истакло друштво пољопривредно, а то је: унапређење народна привреде у опште и пољске привреде на по се. Па кад су то два радина на једној њиви, зар да међу њима никаква споразума не буде, зар да сејач не пита, куда је орач браздао?

Но рећи ће можда когод: Па куд ћеш већег јединства но што је лично јединство? Нису ли и у једном и у другом кругу махом једни исти људи?

И ако не идем да ово поричем, опет велим, ништа ме као ово тако не потсећа на персоналну унију скандинавских земаља. Две земље, противних тежња и без икаквих међусобних симпатија, договориле се да имају једнога краља, који отвори скупштину у Штоколму са речма „Господо и Шведи Скупштина је отворена“ па оде у Христијанију те то исто учини са речма „Господо и Норвешци“, и не осврћући се на то шта ће оне даље радити окрене својим послом књижевним или којим другим даље.

Међутим овде се не тражи само лично јединство, нити је оно најсигурнија гаранција за напредовање и сугласије у пословима. Овде се тражи јединство у плановима и намерама. То је главно. Без овога настају промене улога, којим се не постиже цел. Ко ово не верује, нека погледа у рад Министарства од почетка му до данас. У организаторском послу своме оно није даље скоро ништа учинило, осим што је неговало оно мало тековине од екон. оделења Мин. финансије, бар ово вреди за оделење за земљорадњу и сточарство. Оно се поглавито одликовало расписима поучне садржине, радило, дакле, оно што по природи ствари спада у делокруг Друштва пољопривредног. А Друштво пољскопривредно, оно је између оста-

лога рада нарочито давало себи труда око оснивања угледног добра у Шапцу, и у томе, ма да је до сад потрошило преко 30 хиљада динара није даље успело него до дохотка који је раван петини издатог новца махом продајом воћних расадница. Добро ово није досад постало углед својој околини ни у којем облику; а да ли ће и у будуће то бити, сумњамо. Угледна добра ствара држава, и то већим повчаним издацима, по што их друштво има и већим напором снаге, по што може стајати на расположењу друштва пољопривреднога. За оснивање угледних добара падали су до сад гласови наших стручњака на места сасвим друга, а не на утрину општинску, на име на имања наших манастира.

Из ових напомена види се, да су улоге промењене; а колико је то штетно може се оценити по томе, што је рад и у једном и у другом правцу остао скоро без резултата.

Сваки посао треба бар онда прекинути, кад се види да је безуспешан; ако се то није могло унапред предвидети. Тако и са овим ваља урадити. Ово мењање улога треба да престане, па сваки да предузме свој посао и сваки у томе треба да одабере с пажњом праву полазну тачку, па мора било пре било после стићи до своје мете.

Сад је питање, па који је пут природнији од дојакосњег, којим ваља поћи и који је за сада најпречи?

По нашем мишљењу овај:

- 1) Да пронађемо у народу све снаге спремне и стручно школоване,
- 2) да их групишемо и ојачамо снагама које и ако нису стручно спремне, ипак су добру раде,
- 3) да на тај начин створимо средине из којих ће се кренути рад унапред.

Ко треба да поведе коло у томе правцу? По нашем мишљењу Министарство; јер ко је од њега пречи и позванији, да оне снаге, које су усамљене, ради унапређења пољске привреде уједини, да оне снаге, које се можда у своме раду тару и сукобљавају изводи на путању и земљиште заједничког и сложног рада?

Ово је Министарству за сада најпречи и најприроднији посао и оно му је заиста приступило. То се види из овога расписа, који у целини саопштавамо.

Најважнији моменат, по нашој оцени овога расписа лежи у томе, што се полицијске власти упућују на озбиљнију пажњу коју дугују привреди у земљи.

Ако та заповест вреди, онда ће остало по себи доћи. Из

простог рачуна, да би себи олакшао сав посао, или бар један добар део посла или брига око пољске привреде у своме срезу, сваки ће се начелник потрудити да у пољскопривредне подружине искину све поље спремније и разборитије домаћине, па ће њима поверити те бригае, а он само мудрим надзором руководити ствар дотле, докле се мисионари у лицу путних економа не појаве или док се веза подружине са друштвом не учврсти. Кад се ово добије онда ће рад Министарства и Друштва бити правилнији и плоднији, а унапређење пољске привреде сигуније но до сада.

О свему осталом говори сам распис толико јасно, да му није потребан коментар. Ми га штампамо, као што поменусмо, у целини и препоручујемо пажњу привредника и људи за привреду заузетих.

ПРОИЗВОДЊА ДУВАНА.

I.

Важност производње дувана и његове особине и врсте.

Производња дувана двојако је важна по наше пољопривреднике. Једно зато, што дуван многоструко награђује труд произвођача, јер и при осредњим жетвама његова је вредност толика, да се веома добро исплаћује, а друго, што се дуван по својим физиолошким захтевима битно разликује од наших главних производа — стрмних жита и кукуруза, те веома згодно замењује ове усеве у реду сејања.

У току овога излагања ми ћемо се подробно упознати и са једном и са другом овом особином дувана, пре него што пређемо на сам начин његовога обрађивања и неговања.

Дуван је једногодишња биљка, чија вегетација у нашим приликама у главном траје од половине Априла па до свршетка Септембра месеца. Но и после овога времена, кад се сврши жетва дувана, пољопривредник или произвођач још има посла око његовога сређивања, и тај је посао исто тако важан као и сам рад у пољу. По своме склопу и својим захтевима у храни дуван се сматра као противност стрмних жита и кукуруза. Јер док се ови за образовање свога зрна одликују трошењем (упијањем) поглавито азотне и фосфорне хране из земље, дотле дуван за образовање свога лишћа, који чине његову жетву, тражи да у земљи има довољно алкалијске хране.

Тако исто постоји разлика и код облика њихових корена као главних органа за упијање хране из земље. Јер док је н. пр.

корен у стрмних жита, кратак, ситан и бокораст те потрже своју храну из малог простора и то из најгорњег слоја земље, докле је корен у дувана дугачан и вретенас са прилично снажним споредним жилицама, те тако повлачи храну из много дубљег слоја земље и већег простора.

Најпосле разлика је нарочито између стрмних жита и дувана и у самоме начину обрађивања. Дуван ма да се сматра као трговачка биљка, по обрађивању своме спада у ред тако званих окупавина. Он се изводи из семена и расађује, а за време узраста прашини и окупави, што код стрмних жита није случај, као што је познато.

У целој пак порасту своме, дуван има неких одлика које се ретко виђају, или се никако и не виђају код других биљака. Једна од најзначајнијих особина његових, то је постепено сазревање. На стаблу дувана могу се у једно исто време видети разне појаве. Док н. пр. врхови стабла терају цвет и замећу семењак, докле је најдоње лишће на истој стабли већ зрело — стасало и мора се брати, а лишће по средини стабла и при врху још се није довољно ни развило — оно је тек у највећем јеку свога бујања и терања заперака. Цело пак сазревање иде постепено од доњих листова на више, тако, да се код дувана не може говорити о једној жетви, већ о двома и трима редом, како поједино лишће сазрева. Стабло пак кад се и последњи лист обере још не изумире већ отпочне да се подмлађује и да тера ново лишће све једнако докле га јесења слана најпосле не спречи.

По своме унутрашњем склопу дуван се одликује тиме што из хране коју у себе прима, образује у једно исто време два супротна азотна једињења: *никотин*, који је без сумпора и кисеоника, и *албумин*, који је посве идентичан са албумином осталих пољских усева, дакле садржи и сумпора и кисеоника.

Каквоћа — вредност дувана на тргу мери се према садржини ових двају главних састојака његових. У колико њих мање има у лишћу, у толико је вредност дувана већа.

Дуван у коме има много албумина има у исто време много и никотина, а њих двоје заједно у већој количини дају најопорије и најзагушљивије дуване, чија је вредност на тргу врло мала а често и никаква. Такав се дуван једва с коришћу може употребити за прављење бурмута.

Албумин у дувану при пушењу даје врло много гара и не-

пела, а задах му је тежак и непријатан, налик на задах од ројине или косе кад се упали

Исто тако вредност је дувана све већа што у њему има мање самога никотина. Велика количина никотина чини дуван опорим и љутим — две особине супротне мирису и благости, који се од доброг дувана траже. У лошем дувану има 7—8 процената никотина, а у добром и ретко кад пуна два процента. Најбољи турски дуван има око једног процента никотина.

Да ли ће у коме дувану бити више албумина и никотина, зависи скоро једино од земље и ђубрења. На сваки начин да то пре свега зависи од врсте дувана. Но и најбоља врста на хрђавом земљишту даје хрђав дуван. То исто бива и кад се земља не ђубри, или се ђубри али хрђавим ђубретом. Сва ђубрад незрела (не прегорела) и богата азотом чине, да се у дувану образује већа количина албумина а с њиме и никотина, а тим да је дуван лошији и од мање вредности. *Према томе дакле каквоћа дувана и његова боја, која игра пресудну улогу код дувана, зависе на првоме месту од земљишта, на коме се дуван производи, и ђубрета, којим се то земљиште мора ђубрити.*

Како је пак дуван биље јужних предела где летња топлота раније почиње и доцније се свршава него код нас; другим речима где је лето много дужи и топлота у средњу руку много већа, то дуван у нашим приликама и при најбољим условима не може се никад равнати квалитету оних дувана, који се на трговима јављају из јужних предела, нарочито из Европске Турске и Мале Азије. Краће лето и ладније поднебије наше утичу веома јако на доброту дувана. Зато редовно бива да се свака врста дувана, од које је семе донето из тих јужних предела код нас, у току само неколико година његове производње толико изметне, да се једва и издалека може познати порекло његово. О овоме имамо најјаснијега примера у дувану што се производи у окр. алексиначком, који је пореклом прави турски дуван, али се толико изродио у току 10—15 година, да се данас једва местимично може распознавати одкуда долазе поједине врсте. То је исто и са бајиновачким дуваном који доводи порекло своје од мостарскога дувана.

Но ма да дуван у нашим климатским односима не може бити оне каквоће какве је у његовој првој јужној домовини, ипак је он биљка која не само да се може са коришћу производити код нас, но се производња његова исплаћује и далеко још северније од нас. — дакле у ладнијим пределима, где се у ствари издавна и производи. Пољопривреднику у осталом није главна цел да производи

реткости и оно што се тешко производи, но, држећи се строго правила, које му наука и практика пружају, да производи оне усеве и оно биље које му се најбоље рентира.

А дуван са тога гледишта — са гледишта своје тражње и вредности таква је биљка, која се боље но икоји усев плаћа. Један мали пример објасниће то. Са дана ораће земље добијало се 320 — 380 ока дувана у окр. алексиначкомe кад је жетва добра, а 250 — 280 кад је жетва средња.¹⁾ Ове цифре наводим из сопственога искуства, прибраног у току последњих 10—12 година, за које сам време непрестано пратио све начине жалосне производње ове, пољопривреднике, златне биљке. Цена добре дувану није никад мања од 2 и по до 3 динара од оке, а често доброј роби прелази цена и 4 динара. Ако овде узмемо да је цена по оки само два динара онда, кад је жетва добра, кад се дакле у средњу руку добије 350 ока износи бруто приход 700 динара са дана ораће земље, а при средњој жетви од 250 ока изнеће 500 динара — суме достојне сваке пажње. Но у овоме се може терати и даље. Ако сравнимо вредност жетве других наших усева са жетвом дувана, онда ћемо наћи да се и 150 ока дувана са једнога јутра земље куд и камо боље плаћају при незнатној цени од два динара по оци, но и најбоље жетве пшенице или кукуруза са исто толиког простора земље.

Овим се начином једино и може објаснити што се производња дувана још рентира нашим произвођачима, и ако су им жетве данас у пола мање но пре 10—15 година.

Ради јаснијега појимања ствари не треба при овом рачуну заборавити ни то, да производња дувана има и своје трошкове и то знатно веће но што су код осталих усева. С тога што се послови око дувана као што су расађивање, заливање, прашење, копање, заламање па само брање (о којима ћемо ми доцније говорити) морају свршити у извесно време на једанпут и за што краће време јер од тога такође много зависи доброта дувана, бива у приликама где се дуван у велико производи, као што је случај у окр. алексиначкомe, да у то време нема никад довољно радних руку, и с тога су цене радној снази тада много скупље. Но и поред тога дуван

¹⁾ Данас су већ ретке такве жетве, јер са непрестаног сађења дувана на једну исту земљу а без икаквог ђубрења оне су се готово у пола смањиле, поред тога што је и дуван опао јако у квалитет. У току ових 20 година одакле се дуван производи у великој размери дотеривали су произвођачи до тога, да су потпуно онеспособили поједине земље за производњу и у том они су напуштали као номади једну земљу, па су прелазили на другу коју до тада небеху засађивали дуваном.

као врло осетљива биљка захтева много више рада и чишћења по други наши усеви. И зато су трошкови око производње дувана много већи. На дан ораће земље, не рачунајући кирију на земљу и ораће, они нису никад мањи од 60—80 динара. Па ипак кад се све ово одбије од суме која се добија и кад је жетва хрђава, приход је довољан и толики, да се дуван може сматрати као биљка, која одлично исплаћује труд земљорадника.

На сваки начин да се при садашњој производњи дувана код нас добија и такав дуван и то у знатној количини, може се рећи две трећине од целе производње, који на тргу не достигне никад цену од два динара јер је по квалитету врло хрђав, али зато није крив ни дуван ни поднебије, за то је криво само незнање произвођача, који нити бира земљу за дуван, нити ђубри, нити прили све радове како треба и на време, а при таквом поступању разуме се, да се не може произвести њежна биљка — дуван, по коров и зеље, кога вредност на тржишту не може бити већа од вредности обичног спанаћа. С тога дакле кад говоримо овде о користи производње дуванске код нас, ми мислимо само на разумну и паметну производњу — на производњу која треба с године у годину да подиже наше благостање а никако да нам рујинише богатство и плодност земље и да нас одводи сиромаштини. Тако мислећи ми се не можемо ни освртати на резултате који су потекли из простог незнања и невештине, већ правећи рачун ми износимо шта се може постићи са разумном производњом. А изnoseћи то ми се надамо да чинимо услугу и оним произвођачима, који су до оваких резултата долазили пре некојих година, а који су са незнања данас дошли и до хрђавог дувана, и до малих жетава.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КАКО ДА ИСХРАНИМО СТОКУ С МАЛО ХРАНЕ?

Према овогодишњем стању и родности летине, а нарочито према томе, што су траве у многим местима биле слабе и мало се од њих добило сена, нужно је, да се са сточном храном поступа врло штедљиво, и да се строго мотри, да се оно сена и остале хране сточне, што се ове године набрало, што боље употреби.

Но при данашњим користима од стоке и утицају разумног храњења на користи, које очекујемо од стоке, не треба под уштеђивањем сточне хране разумети смањивање дневног оброка. Тако

поступање, а нарочито ако би се оно проширило до *непотпуног* хранења, умањило би донекле оне користи, које имамо од стоке, а то би, макар да се тиме храна штеди, ипак било не економно.

Правило вели: *«Држи онолико стоке, колико свагда можеш добро изранили»*.

Ми знамо колико је ово правило тешко за свакога, који је навикао да дражи увек повише стоке; знамо како је овима као растати се на оскудној години са извесним бројем своје стоке, ако би се горњег правила држали; знамо како они тада сами себе брижњо саветују, да одрже по што по то целокупан број стоке, нарочито ако је стока ваљана или ако је цена као ове године врло ниска, па ма то било и са великим жртвама, а ако је нужно и са смањивањем оброка на најнужнију меру; знамо да се тим разлогом служе највине и најаче онда, кад је стока јевтина, и на послетку знамо да је стока баш сада скоро свуда тако јевтина, да би многи, који би се држао поменутог правила, морао неки део од исте готово у бесцење продати, — све то знамо, али ћемо ипак, замерајући свакоме који број стоке у опште не удешава више по неродним но по родним годинама, пристати на њихов савет да целокупан број стоке одржимо и на оскудици сточне хране, само тако, ако то не ће бити уз смањивање оброка на најнужнију меру, већ начином и путовима који су скончани са неосетнијим жртвама.

Ми ћемо се, као и они, држати штедње, али штедње без уштрба по разумно хранење целокупног броја стока, а то може бити на ова два начина:

1. Приправљати и полагати храну у оном облику и оној смеси како неће ништа отићи у торине, и како ће стока примљену храну што боље сварити и од ње имати што већу корист.

2. Варати, а нарочито при куповању, ону храну која је *по хранљивости* најјевтинија.

Обе ове тачке могу се објаснити најбоље научним фактама, али ћемо с обзиром на наше читаоце њих изоставити, па ћемо прећи на практични део објаснења.

Ма колико да је оскудна година са сеном, код нас је опет редак случај, у ком би се с правом могло казати, да поједини домаћин нема довољно хране за стоку, но да мора сводити оброк стоци на најмању меру, кад већ неће или не може да се одлучи на продају извесног дела стоке. Кад то видимо, онда мислимо на то, да је сваки домаћин имао стрмнине, кукуруза и других усева, и отуда да поред сена има за стоку сламе, плевне, шаше (тулузине,) пасуљевине

и т. д. Личнике изважмамо јер ако се они где и спремају, то се чини на рачун заштравања шуме, дакле на већу штету но што је корист, која се добије у изхрану стоке личником.

„дест“, одговориће ми многи, „ја све то испознајем стаци, не оставим ни један навлазан сламе на подини, ни једну шану пакове на помани, ни једног снопа паше, па онет ако и не штедим и не „пазактем“ (т. ј. ако не умањим одор) не мже да стигне кад трава иза, те не накосим сена бар у сечању вуку, а често и при највећој штедњи морам по мало да прикупим за паде да стокы изадржим до пролећа.“

И он ће имати право. Као зашто:

Прво зато, што многи не сагледе и не саглева храну оа време како треба, но мало закисне и испува, те то стока и не поједе но пропаше, или ако то и не бива са сеном, оно бива са сеном и шашом; ајуто зато, што се храна поаке стаци по бивама и ливама као да се пољуби зема, те велики аео хране оае у топине и треће зато, што се храна не припрева преа позлате, него се онако избади из котара и развези на поожане, па оае у топине и оно, што не би отишло, кад би се адркчије пајино.

Тако поступање са храном ми зовемо *пастување*. Стока и иначе има мало користи оа несаглевање и неспремање хране како треба, јер и оа онога што поједе, не може да свари и претвори у крв онолико, колико би ја је храна спремаена. А нека се уз то још „пазакте“ и „штеди“, па смо обради бостан. То би значило: *имати и стокe и хране на употрешту и једно и друго*.

Оа да прехемо на то, какво поступање са храном ми зовемо *штедањом*.
а, По правду ваља сву храну смесити у шине. Али кад већ у нас то није обичај, онаја је ваља бар добро осигурати оа ветра и добро покрити да не кисне и не трине. Сачењућа храна у стогове и камаре, у нас се слабо кад покрива кровином, које се свува по убратамама и пошковицама бива и ливада може накосити оа копова, него спочни аео хране у стокы или камари сајжи као покривач и закон унутрашњем. У томе се јакотрешин, јер непогоде тако исказе спочни аео, да он сав оае у топине, место да га стока поједе кад би сток био покривен кровином. *Покриву дакле храну значе штедити*.

6. Напреа смо казали да оа неприпремање хране и кад се покаже по пољу, пропада знатан аео у сачуја; да она тада не нахрани стокы онако, као кад би се спремаа за позлате и да много

иде у торине, а да се цел ђубрета, због које се храна по пољу и полаже ни најмање не постиже, — о томе не треба ни говорити. Можемо само да тврдимо, да скоро половина сламе и шаше, ако не и сена, постаје на тај начин потпуно некорисна за стоку и њенога газду. Да то не буде, но да се храна што корисније употреби, ваља овако радити.

Стоку треба држати у кошарама, или ако кошара нема онда у добрим заковима, и ту јој храну полагати. На тај начин не само што се храна неће растурати, него и стока неће патити од ладноће и непогода, као кад мора да иде по пољу од положине до положине.

Ни једну врсту хране не треба полагати саму за себе, н. пр. најпре само сено, па кад њега нестане, онда саму сламу или шашу но увек ваља једно с другим најпре помешати, па смешано полагати. Да се храна може измешати ваља сваки, који има више стокe држи, да има сецалице, справе којима се храна исецка на ситне комадиће. Тих справа има како за сецкање сена и сламе тако и за сецкање шаше. Уколико је храна гора у толико је сецкање нужније. Да исецкана и помешана храна буде стоци пријатнија, и да се што боље употреби, добро је, да се раскисели у води, или да се прелије врућом водом и пошто се охлади да се полаже. Не може ли се то, онда је бар треба попрскати сланом водом, а почешће замешати још по мало мекиња или јарме.

Кад се тако приправља и полаже храна, онда је то тројако боље: прво, није храна никад тако непријатна стоци, као кад се рецимо сама шаша полаже, па баш ако се кад и сама шаша полаже пријатнија је исецкана и раскисељена но неприправљена тако; друго не остаје ни један део хране не утрошен, не оде ништа у торине, јер стока поједе и последњи патрљак од тулузине, треће тако спремљена храна боље се свари, боље стоку засити и нахрани, и на послетку, за стоку, која се зими држи и храни у кошари, *потребно је у неколико мање хране*, но кад се држи по пољу на ладноћи и снегу. Шта више извештан утицај на количину хране чини и висина топлоте у кошарама, у којима се стока држи, јер се приметил, да н. пр. при опадању топлоте у кошари од 7 степена до 0 сваки нижи степен захтева 5 до 7% више хране, а сваки виши степен од 7 до 15 степена уштеђује 2 до 3% хране.

Чувати дакле добро храну од квара, спремати је приправљати и мешати пре полагања, имати топле кошаре, у којима ће се стока држати и хранити, — то су услови да се с мало хране исхрани сразмерно велики број стокe. Напослетку ту је прилика, да се зими до-

бије довољно ђубрета, од кога се могу имати толике користи, да с њима торење т. ј. полагање неприправљене хране по пољу, не може ни издалека да се равна. Тако радити значи *штедити сточну храну*.

То је у кратко, што смо имали да кажемо за објасњење тачке под 1.

За објасњење тачке 2 навешћемо само ово:

Трошење мање количине и већа јевтиноћа употребљене хране значе једно исто за уштеду хране. Даље је од особите важности, да се учини паметан избор у храни, нарочито кад је ко принуђен да је купује. На пример, ако је цена житу и мекињама једна иста а за храну стоке морамо да употребимо или купимо једно или друго онда је боље изабрати жито, јер је оно боље у неколико за храну од мекиња. Куповину хране треба даље удешавати и према врсти стоке, па куповати ону храну, која ће за поједину врсту стоке према њеној природи, бити најудеснија. На пример за преживаре увек је боље купити сено, но другу коју храну, јер је њима сама природа одредила сено за храну, оно дакле као храна најбоље одговара природи ове стоке. Коњи пак не треба да буду без овса и т. д.

По томе, и на ово *пазити значи штедити*. А пазити на све и радити као што смо казали значи: *исхранити стоку добро с мало хране*.

И у колико се, радећи на овај начин, може добро изхранити што већи број стоке са омало хране, у толико није нужно да се број стоке умањава. Иначе држећи се оног правила, које смо најпре поменули, свагда је корисније за пољопривредника, да сувишни број стоке прода или покоље, па да остатак ваљано исхрани, но да дочека, да му се сва стока због слабог хранења изметне, па да буде принуђен, да се доцније ратосиља целог стада, и да запат добре стоке, отпочиње изнова, и то *куповином* добрих прикладних грла, каквих он нема више у свом стаду.

Јак.

КАКО ДА РАНИМО И НЕГУЈЕМО ЖДРЕБАД.

Поред осталих услова од којих зависи доброта коња, од великог је значаја ранење и нега ждребади док се потпуно не развију; јер шта нам вреди да имамо ждребад од одличних родитеља, кад ова изгубе од родитеља наслеђена добра својства, ако их хрђаво ранимо и негујемо? На против, ждребад од лошијих родитеља, могу добрим ранењем и неговањем тако да се развију и да такве особине добију, да у многосте превазиђу ждребад од одличних родитеља која су лошије ранена и негована. Зато и сматрамо за нужно да кажемо како треба да ранимо и негујемо ждребад, па да од њих ваљане коње добијемо.

Кад се ждребе ождреби, оно је сво љигаво и кобила га по природном нагону, свом лиже. Но ако га не хтедне да одиже, што се покат-што догађа, онда га треба малом водом опрати. Одма за тим оно се труди да на ноге устане и ако у овоме успе, оно праће сиси мајке своје и подоји је. Ако је пак ждребе слабо па не могне да устане или уставши не уме да нађе сису своје мајке, треба му у том случају помоћи.

Често се догађа да кобила, особито првакиња неће да подоји своје ждребе јер је јако тугаљива или јој је виме препуно млека па је при додиру јако боле. У том случају треба виме помусти и ждребету у помоћи бити док се кобила на њ не навикне. Но свакојако је добро да ждребе прво млеко своје мајке подоји особито зато, што се у цревима ждребета за време његовога четусног живота нагомилала т. зв. „наслеђена или четусна поган“ која јако спречава сваривање; па кад ждребе подоји прво млеко своје мајке, одма се од ње очисти.

Врло је непријатна ствар, кад кобила првих недеља по ждребљењу црдне или се тало разболи, да не сме да доји. У том случају треба ждребе привести другој кобили и то по могућету оној, која се у исто доба ождребила кад и његова мајка. Ако ли немамо кобилу дојкињу на расположењу, онда морамо ждребе крављим млеком одрањити, но у ово треба усугити мало воде — разблажити га, иначе ће ждребе добити опасан пролив од ког може и да мањка. Оваково одрањивање кошта много времена и труда па опет овако одрањена ждребад (ако у опште узживе) остану крјава, па ма колико се ми трудили око њих. Искуство учи да је мајчино млеко најбоља рана за ждребе; зато ждребе не треба одбијати од сисе пре петог месеца, само ако то пасао који кобила врши дозвољава. Међутим не треба никад пустити ждребе код кобиле да доји, кад је ова загрејана; но је треба провадати док се не одмори, затим јој ваља измустити неколико првих капи млека, па тек онда пустити ждребе код ње. После пет месеци треба ждребе одбити, особито у случају, ако је кобила већ у трећем или четвртном месецу суждредна. Кад би пак одбили ждребе пре но што му већина зуба изникне, оно би — немогући још чврсту рану добро да једе — закржавило; ако то неби хтели да дозволимо, онда би нас много коштала приготова ране за њега.

Што пре ждребе почне да поред млека и суву рану једе, особито овас то је и одбијање од сисе лакше и неосетљивије; међутим је ово добро дошло за слабе, маломлечне и оне кобиле, које дуго на раду остају, а и за ждребе је ово добро, јер оно у том случају никад не гладује нити баш тако чезне за кобилком што здрављу и развиту његовом много доприноси.

Кад хоћемо ждребе да одбијемо, треба да имамо нарочито место у шталу за њега; њега не треба везивати, но га ваља пустити да у нарочитој прегради слободно ода. У овој прегради треба да има посниже јасле и лотре, да може ждребе из њих без труда рану да домаши. Под ове преграде треба да је добро заштит меком сламом. Преграду пак треба заградити тако, да се кобила и ждребе не могу да виде. Одбијање од млека треба да је постепено, зато треба ждребе прво три пут дневно пустити код кобиле да доји, затим два пут, међутим му дати овсене прекрупне и младог сена, но и преко ноћ треба да је одвојено од кобиле. Најзад га сасвим одбити од млека и ранити га искључиво сувом раном. Оно је првих дана врло жалосно и мање једе но иначе, по обично за недељу дана сасвим заборави на кобилу, чиме је и са вољом једе. Но да би га могли да одбијемо, треба да је потпуно здраво а ако је болесно, не смемо га пре одбити

но што оздрави (само ако није узрок болести мајчино млеко, што се често догађа) Кад смо га већ једном одбили, не треба га пуштати више да доји. Ово треба да чинимо само у случају ако је се разболео чим смо га од сисе одбили.

Кад смо ждребе одбили од сисе, онда се морамо постарати да му рану коју је у виду млека добијало, према потреби заменимо са сувом раном, на коју се већ од чести навикло. Од ове је најбољи за ранење ждребади овас, младо слатко сено и слама. У почетку треба давати једном ждребету на дан : 1 кило овса (и то најбоље прекрупљеног) помешаног са 2 килогр. исецкане сламе и 4 килогр. доброг ливадеког сена. Ову количину дневне ране треба од времена на време повипавати тако, да ждребе свршетком прве године добије 1 и по килогр. овса и 4 килогр. сена, а сламе (преко ноћ) колико хоће.

Дневну рану треба ждребету полагати у 4 obroka и то прво рано у јутру; за овим obroком се напоји (чистом и скорашњом водом). На 4—8 часова по првом obroку, дакле од прилике у 11 часова пре подне, положи му се други део; у један час по подне трећи део дневне ране и опет се напоји; пред вече му се положи и четврти део дневне ране, (концентрисане), за овим се напоји па му се онда положи сено и слама у лотре. За време између појединих obroka (кад му се зоб са исецканом сламом помешан полаже), полаже му се сразмерни део сена и дугачке сламе. У осталом ранење ждребади није свуда једнако, јер и пр. неки економс ране са успехом ждребад са овсеном и јечменом прекрупом, исец. каним сеном и гдекојим фабричким отпатцима. Искуство пак тврди, да су увек била здравија и боље се развила она ждребад, која су зрном ранена, но она фабричким отпатцима.

Што се тиче ранења ждребади преко лета, сваки се онај вара који мисли да је пребринуо бригу кад је ждребе у пашњак пустио; јер њему треба поред траве коју пасе и зрна и мало сена а и соли давати, па ће тек онда ваљано да напредује. Но и кад се ждребад у штали преко зиме или лети ране, треба им давати соли. Со им се у опште даје два пут недељно, и то сваком грлу на један пут од прилике једну пуну чорбану ложницу. Со се добро истуца и помеша се са мало овсене прекрупне па им се положи у јасле да лижу.

Почем се животињски организам што год је млађи, сразмерно брже развија, то и ждребе треба у првој години развитка својски потпомоћи да се што брже развије и понудити му ваљану рану и негу. При том не треба изгубити из вида, да је покретање врло важан услов за напредак ждребета; зато га по могућству не треба у штали везивати, но га ваља пустити да у својој прегради слободно ода; лети га треба на пашу истерати а зими га око подне кад је лепо време по дворани пројурити. Штапа у којој ждребад борава не сме да буде одвећ топла ни мрачна јер су у таквој штали одрасла ждребад обично лења и болешљива.

У младости треба ждребе навикавати да за јаслама везано стоји и да се да водити; но док је младо треба га за јасле везивати само док зоб једе и за време тимара, а по катшто треба га водити по дворани око врата везано.

Нега копита захтева, да копита одржи нормалан облик свој; зато, ако би приметили да се копита неправилно развија, треба јој ваљаним сасецањем дати правилан облик; јер су често неправилно развијене копите узрок неправилног положаја ногу. Честим загледањем, чишћењем а по потреби и сасецањем копита навикну се ждребад од младости на дивање ногу, те се доцније дају драговољно

поткивати. Да би пак ждребад и у старијим годинама била питома, треба са њима благо поступати и никако их не треба бити а особито их не треба плашити, јер се тиме њихова природна плашљивост још увеличава.

Ждребад не треба тимарити редовно као одрасле коње, али ипак треба имати на уму, да је одржање чистоте њихове коже, један од главних услова за њихово напредовање. Особито од 6—10 недеље, треба их пажљиво тимарити, јер у то доба мењају длаку. Њих не треба тимарити чешагијом нити пак оштром четком, већ је довољно протрљати их гујвом сламе или вуненом крпом, а счи им и брицу треба сваког дана влажним сунђером брисати.

Кад ждребад наврше прву годину, онда је обично и пролеће у велико наступило, зато је добро да их кад год је лепо време на пашу истерамо, на којој ждребад удишући чист ваздух, имајући кретање и пасући младу траву, — веома напредују. Ждребад пуштамо на пашу с јутра кад нестане росе, кад се трава мало просуши; међу тим их за то време у штали наранимо покошеном травом младим сеном а према приликама и зобимо их. Доцније, кад наступе велике врућине, треба ждребад око подне у лад довести и ачо је слаба паша, ваља их ту наранити. На пашу их можемо преко ноћи оставити, само за време топлих ноћи и кад се не бојимо да ће у штету стићи, дакле кад нам је пашњак добро заграђен.

На прелаз са суве ране на зелену и обратно са зелене на суву треба да обратимо велику пажњу. С почетка треба пуштати ждребад на пашу само неколико сати око подне, па их онда с дана на дан све дужи на пашу држати, а међу тим им по мало од суве ране откидати, док се најзад сасвим не пређе на зелену пићу. У јесен их на против треба с дана на дан све мање на пашу држати, међутим им у штали све више и више суве ране полагати, док се не пређе на ранење искључно са сувом раном.

Ко не може ждребад ма из ког узрока да истерује на пашу, он нека их рани у штали са скорашњом ливадском травом, црвеном детелином, луцерком, старим и младим сеном овсем самим или са јечмом помешаним, сламом дугачком или исецканом или другом којом раном којом располаже, али нека не заборави да је кретање први услов за њихово напредовање, па нека им на дворани ограда повећи простор, где ће ждребад моћи да проходају и истрче се.

При ранењу ждребади у штали са поменутом зеленом пићом, ваља бити обзирив и не давати им много на једанпут, јер могу добити пролив због кога јако ослабе. Зато је добро при прелазу са суве ране на зелену пићу у штали исецкати сламу, сено и зелену пићу и добро их једно с другим измешати и то се с почетка узме мало зелене пиће а више сена и сламе, па се онда постепено све више зелене пиће додаје док се најзад не пређе на ранење само зеленом пићом.

У другој се години појави по кадкад полив нагон код ждребаца, по да неби ово штетно на њих утицало, треба их одвојити од омица и од одраслих кобила, или их уштројити. Но у опште чим ждребад наврше $1\frac{1}{2}$ годину или најдаље 2 године, требе мушку од женских одвојити. Међутим најбоље је ждрепце тек треће године уштројити и то најбоље кад време залади. Раније не ваља штројити ждрепце с тога, јер се они у толико боље развију, што се доцније уштроје, по ово има своју границу, јер је већ у четвртој години штројење скопчано са приличном опасношћу.

Свршетком лета су ждребад $1\frac{1}{2}$ годину навршила. Сад су већ већа, а међутим још непрестано расту, зато и потребују ове зиме више ране но прве. Због им не треба више давати но прве зиме, али им ваља дати за $1-\frac{1}{2}$ килогр. сена више, но што су прошле зиме добијали. Као споредна рана особито је добра плева и жута репа. — Што се тиче дневних obroка вреди и ове године оно исто што и прве.

У овој години треба навикнути ждребад на везивање за јасла у штали, на трензе, седло, ам; треба им чешће дизати ноге и прати копита а по који пут им табан покуцати, сипемати их за потков. И ове године треба мотрити да ли се копита правилно развија или не и по потреби је ваља сасецати.

У трећој години треба повисити ждребазма рану тако, да ждребе добије дневно 2 килогр. овса и 5—6 килогр. сена а поред тога још и сламе. — У опште се може рећи да је она количина и каквоћа ране најбоља, при којој нису ждребад бити мршава нити се пак гоје, а добро се развијају и кривка су.

И у овој се години ждребад још нагло развијају зато их не треба везане у штали држати, но им треба дати прилике да се слободно крећу и што боље и правилније развију. У трећој години треба ждребад редовно сваког другог дана тимарити а често им гриву, перчин и реп чешљати а по потреби и прати. И копита им треба чешће прати.

Од $2\frac{1}{2}$ —3 године мењају ждребад зубе. У ово су доба нерасположена и немају воље да једу. У ово доба треба довољно пазити на њих, јер су много осетљивија но иначе.

У овој години треба ждребе већ навикавати на презање, али га још никакво неупотребљавати на какав озбиљнији рад, почем се оно још није потпуно развило и још је слабо.

Остало што се на негу ждребади у овој години односи, потпуно се слаже са негом ждребади у другој години њихове старости.

И у четвртој години ваља неговати ждребе као и до сада, само што га сад не морамо на пашу терати јер је се већ прилично развило и ојачало. У овој га години под јесен можемо и на озбиљније послове употребљавати, но треба ипак имати на уму, да се коњ тек у петој години потпуно развије и ојача, тако, да га тек онда можемо за теже послове употребити без призења на његов развитак. Искуство тврди, да што год се доцније почне један коњ за рад употребљавати, то дуже остаје при снази. У време кад се коњ за теже послове већ употребљава треба да се већ и поткује; но што год дуже коњ непоткован остане без опасности за његове кошите, то му се исте правилније развију и рожаста маса је једрија — здравија.

Што се тиче ранења у овој години добија коњ према целим на коју се употребљава разне количине, тако н. пр. добијају коњи за јахање лакшега соја 5—6 килогр. овса, 6—8 килогр. сена и 2—3 килогр. сламе; коњи тежега соја за теглење добијају 8 килогр. овса, 5—6 килогр. сена и 3—4 килогр. сламе.

Најзад да пропратимо питање: *да ли је корисније да купујемо одрасле коње или да их за сопствену употребу и за продају сами производимо?*

Да би могли на ово питање да одговоримо, треба да израчунамо шта нас кошта рана коју на ждребе потрошимо до навршетка треће године, јер га у четвртој години већ употребљавамо на лакше радове тако, да нам радом својим

рану плаћа. Ждребе доји обично 12—18 недеља и нама остаје да га ранимо у првој години 280 а у другој и трећој по 365 дана. Но као што смо напред видели, ждребе ранимо преко лета поглавито на пашу а зими искључиво у шталу, па према цени рапљивих средстава којима смо ждребе ранили и према томе шта нас паша кошта за три лета, израчунамо шта нас кошта рана ждребета до његове употребе.

Осим тога треба да израчунамо шта нас кошта нега и простирка ждребета, повишица ране кобили и њена дангуба за време суждробности и дојења а ни интерес или кирију штале не смемо заборавити. Но и скок пастува треба имати у виду, јер он по кадито много кошта.

Кад од збира свију ових издатака одбијемо вредност ђубрета које смо од ждребета добили, добијемо капитал, који смо на ждребе потрошили до његове употребе на лаке радове. Сад према овоме и према цени одраслих коња лако нам је сазнати дал имамо користи од производње коња; међу тим не смемо сметати с ума честе преваре које се дешавају при продаји одраслих коча, као ни штету коју држава — а следствено и сваки поједини грађанин њен — трпи куповањем коња за своју потребу из иностранства.

Кад овако рачунамо уверићемо се, да имамо рачуна да производимо коње ако не за продају а оно бар за сопствену употребу, па ма у ком крају наше отачбине газдовали.¹⁾

Душ. М. Спасић.

ЈАНУАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Јануар је други, али и најхладнији зимски месец, када је цела природа тако рећи мртва, а често снегови и мразеви спречавају највећи део пољских радова, па је баш с тога и најудеснији за домаће радове и још за оне послове, који се ван дома, у пољу и у шуми треба да свршавају и то:

I. из земљарства.

1. Ратарство.

Ако нема великих снежних сметова и ако није јаке циче, као што се код нас често и дешава, да је Јануар бар од половине много блавији, и да се снег топи а земља оамрзне, онда треба сваки наш пољопривредник живи да настане те да продужи и посвршава све оне радове, које није у прошлим месецима могао да свршава, као што је: извожење и извошење ђубрета на њиве и на ливаде, па: извожење и стоварење

¹⁾ После ових простих напомена о овоме питању, о питању: „да ли је корисније да купујемо одрасле коње или да их за сопствену употребу и за продају сами производимо“, — нама би били врло потребни стварни рачуни са наших имања. Молимо наше пољопривреднике да даном приликом изнесу овакве и друге своје рачуне и тиме расветле питање: да ли се што код нас ради с рачуном или без рачуна.

ђубре на њивама на брзо после извођења заорати, како би снага и јачина ђубрета у земљи остала и на усева боље и успешније дејствовала — т. ј. више хране усев добијао и бујније растио и напредовао.

Ако чинмо могли и доспели позне јесени, онда је овај месец, када је најбоље — док још нешто мало мразеви трају — земљишта *поправљати* т. ј. на јака глинита и одрећ хладна и влажна земљишта наносити и растурити па доцније заорати : песак, ситан креч, барско блатиште и т. д. — а на лака песковита или лута кречна земљишта наносити и растурити па доцније заорати : глиниту земљу, блатиште из јалака и шпанчеца из баруштина и са друмова, па онда : сламно и земаљно у етажама са благаом помешано ђубре, и т. д. и

„где је год могуће поправљање овакових земљишта извршити, не треба пропуштити то још позне јесени учинити, јер тада нанешену и растурену земљу и т. д. треба само преко зиме тако оставити, па тек идућег пролећа пресорати а за тим дрљачом са дугачким клинџима добро уздуж и попречке подрљати, како би се горња нанешена земља, итд. добро измењала са доњом земљом.“

Било позне јесени или у Јануару — поправљено земљиште не само да ћемо моћи боље обрађивати и разним усевица засејавати, него ћемо на њему добити и много више (но пре тога) и сигурнијег плода, тиме ће се и овај посао — *поправљање земљишта или мелиорација* потпуно добро и богато исплатити.

Јесене не довршено орање треба у оном месецу довршити, док још мразева има, како би се земљиште боље раздробило и разишло, а тиме готовије и лакше за пролећно спремање а плодније за усева било.

Осим овога треба на њивама *отклонити* све оно, што може штете да донесе ; тако : да се не би сувишна вода од растопљеног снега на њивама нагомилавала и задржавала, треба плугом направити и извући неколико узаних бразда, којима ће се вода да слива у правцу на најнижем месту њива њиве ; — исто тако са њива треба отклонити и све оно, што чини сметње *будућем* раду на њивама као : *пањеве* и *трње*, па с тога треба наменити и трњем обраслу њиву искрчити — пањеве повалити а трње до земље исећи и спалити да онде на њиви изгори, пажећи да се блиској шуми (ако би је било какова штета не нанесе.

Веома је важно, да у Јануару обратимо пажњу своју на радњу односно *дувана* ; тако :

1. Треба спремати материјал потребан за грађење ђубрењитих или изводних леја, на које треба у Марту посејати дуванско семење за извођење дуванског расада. За ово је најглавнија посао : *прибирање* трулог лишћа, барског муља, друског блатишта помешаног са сточном благаом итд.

2. Сложено дуванско али суво лишће у дењковима остављено треба одмах *разређивати*, чим *сазасмо* и *приметимо* ове знаке : ако се у топлијим данима или на топлијем времену дуван у дењковима почине јаче да загрева и ако се као нека роса по лишћу хвата ; с тога на топлијем времену у Јануару треба по чешће обдиавачити руку у дењкове, да се не би препирање дулана свршило, јер му сад није време.

3. *Дуванско семење*, које смо ми сами произвели и сачували, или које смо од чужених и поштених *семењара* купили, треба *исаитивати* и *пробити*, да ли је заразан и добро за *клијање*, па ако није добро т. ј. ако не би могло све да *клија*, онда треба

благовременно за раније, још сад да набавимо или да поручимо. Да би знали да ли ће све дуванско семење да проклија или не, треба пробати овако: узму се две сукнене или лунене крпе па се мало навлаже, а међу те две крпе метне се 100 или 200 зрнаца — семена; све ово остави се на канвом топлом месту нпр. иза топле пећи у соби, па у тим крпама остављено семење чекаће и све докле квасити, докле за два три дана не проклија; тако ћемо проклијаво семење пребројати, па ћемо онда знати, колико је од стотине проклијало, т. ј. да ли је све семење здраво и добро или није, — па се према овоме треба и управљати.

2. Ливадарство.

На слабе или мршаве ливаде треба износити и обичном (трповном) браном растурати ђубре, особито згорело говеђе, мешавица, пепео итд., да би нам травке с пролећа бујније напредовале и расле, како би после зиме и раније и бољег мирисавијег сена за стоку добили.

Ако би имали већтачне ливаде са ужим или ширим браздама, којима воду доводимо и одводимо, онда треба те бразде очистити и поправљати, или још и нове правити.

Ливаде треба чувати од стоке, да по њима не шврља и не газе, јер својим ситним и оштрим напонацима убије и угуљчи земљу тако, да травке после тешко и споро израстују.

3. Баштованство.

У Јануару је обично мање радова него ли у другим месецима око поврха или зелени, али:

Све поврхе (зелен) које смо у подруму у сувом песку уградили да не промрзне, треба, чим се топлије време укаже, прегледати, па све што је труло (коренје и лишће) избацити, а што је здраво опет у сув песак уградити; том приликом, док је време топлојије, треба обдан и подрумске прозоре отворити да чист ваздух и промаја дође; али у вече или чим почне да мрзне, треба све прозоре или отворе на подруму затворити, да по врхе не би промрзле.

Ако смо поврхе (зелен) уградили у башти, азији итд. (а не у подруму), — онда треба чекаће (кад год се укаже благи и топлији дан) све поврхе испривртати, па што је покварено и труло избацити, а што је здраво и добро опет уградити.

Ако у башти имамо зимско поврхе или и семењане, онда треба све ово да чувамо и да заштитимо од зечева и мишева, а то ћемо моћи учинити ако то све добро покријемо старим дуванџијским асурама или сергијама, тријем, гравана, лишћем итд.

Баштовалима, који поред зимског поврха (зимске салате, зимског келја) и мирисавих биљака (жаљџије или немачког калопера, сивка или лавенде итд.) имају и негују крај плотова или путаница још и јагоде, купине, малине, огроз и рибизале, имамо да кажемо и да препоручимо ово: ако после топлијих дана наступе појачи мразови, који ове све побројане биљке заједно са одхрањеном дробном земљом издигну, те ове биљке не стоје у земљи чврсто и у истој дубини у којој треба да су, онда треба, чим мразови попусте и лепше, топлије време наступи, издигнути око ових биљака земљу ногом или мотиком олако притиснути, да се тако са биљкама на старо место, као што је пре мрзаа била слегле и врати, па за тим треба озго и мало нове земље набавити.

Цвећарима или овим баштовалима, који имају и негују цвеће и то у саксијама или лонцима, сандуцима итд., препоручујемо да нпр. лијандер, мајоран, рузамарин и т. д. унесе у топлија места (нпр. у топлије собе, ходнике итд.) те да их ту сачувају од мрза да не промрзну, па их само у подне кад је топло износити на ваздух и на светлост, — Цвеће у кога је корен луковача (нпр. зеленада, лукубул, крин, лале, процепак или ник-

сица, сабличница итд.) треба прегледати и пазити да ли нису дуноваче из земље испале и истурене па ако нан земље вире и ако се виле, треба их земљом покрити, да их не би мраз дохватио и да не промрзну.

И цветно семење, које је цвећар произвео или од својих цветних семенаца добио и за сејање очувао, треба отробити и очистити, па забележити и означити: које је какво семење или од којих је биљака по имену, а после тога спремити га за сејање. — Ако цвећар није сам цветног семена произвео и добио, онда га треба да поручи и да набави код чувених и поштованих семенарских трговаца.

Леје, које у јесен нисмо могли да спремимо, треба сад, чим лепше и повољније време допусти, да преконамо и да справљамо, како би мраз земљу раздробно и размрвао, те да земља више и лакше воду у себе упија.

Сад се у Јануару, граде и справљају *ђубренице* или *ђубрене леје*, па сагачне *ђубренице*, покриваче сламне и рогозне као и стаклене прозоре на стакленим *ђубреницама* приправити и у готовости исправе имати, кал затребају.

Ђубренице или *ђубрене* изводне леје *обичне* (или *бантене*) граде се на топлој месту, које од јутра до мрака цео дан сунце загрева, дакле на оном месту, које је југу или југоистоку окренуто, а заклоњено каквим зидом, платом, каменаром итд. од хладних или оштрих северних и северозападних ветрова. Место, где се ове обичне *ђубренице* постављају и справљају, треба да је југу нагнуто али не много (само за 20 степена) да пролећна киша и вода не би земљу односила. На овим *ђубреницама* треба сад у Јануару посејати семење од паприка и спанаћа, а поглавито од *црног лука* да овде изведемо и добијемо раније расад, *артауши*, који после у бантама садимо и негујемо.

Ко има *стаклене ђубренице*, треба сад у Јануару да посеје семе од краставца и *љубеница*.

Ђубре, које за ове и овакове леје узимамо треба да је добро изгорело и зрело; најбоље је говеђе или говеђе помешано са коњским или овчијим и другим *ђубретом*.

4. Воћарство.

Све младе и нежне воћке и шиљикаре треба што пре сламом омотати или сламним гузивама око стабла тврдо повезати, а доле близу корена свуда око стабла за 0,30 до 0,60 [30 до 60 сантиметара] наслагати и помећати лишће од развог шумског дрвећа — било од лишћара било од четинара.

Чим повољније време наступи, треба за 0,30 м. (30 сантиметара) око воћака земљу прековати и раздробити па ситним, изгорелим — зрелим *ђубретом* нађубрити, како ли воћке добијале храну и сачуване биле од велике хладноће. Овај би посао бољи и кориснији био у Новембру или Децембру; али ако га нисмо тада извршили, треба га сад у Јануару предузети, као и копање руна за пресађивање воћака у пролеће — али те рупе нисмо у јесен спремали.

При крају Јануара на лепом дану, можемо да припремамо и отсецамо или одламамо „камене“ за камаљење на дивљацима и другим воћкама. Ове *камене* треба отсецати или одламати са прошлозимошњих грана и огривака али од здравих и доброплодних или родних воћана. Најбољи се *камени* отсецају или одламају са врха воће и то с оне стране, која је издан од јутра до мрака (дакле југу или југоистоку) сунцу окренута, јер ова страна даје најзрелије воће. Да се они отсечени или одломљени *камени* не би осушили, треба их заједно тако дубоко у земљу на лавовитом месту сместити; а да би их од мрза сачували да не промрзну, треба их покрити маховином, земљом, сламом, лишћем итд.

Ако би хтели калеме да шиљемо на страну, онда их треба на доњем отсеченом крају обложити воћарским воском или лемом, или доњи крај калема уденути у кромпир, па их после замотати у мало влажне маховине и сместити у једну кутију.

Ако добијемо калеме стране, па ако су се на далеком и дугом путу јако осушили, онда их треба за 24 или према потреби и више часова држати у води.

Боље је, да са воћана калеме *отсецамо* (него ли одламамо) јер ће тада ове воћке бити мање повређене и оштећене.

У Јануару треба све суве гране и гранчице на воћкама поотсецати; али ово отсецање треба извршити до самог стабла и то сасвим равно и глатко, како би сечено место могло лакше и брже да зарасте.

Кајсије и бреске, које смо на чардаклије крај зидова подигли и одгајили, треба покривати треком, асуром или сламом итд., али само лако и овлаж, да не би сувише рано почеле пуноће да терају и развијају.

Врбове гранчице, особито од жуте врбе и попелтнице (*Salix amygdalina* и *Salix viminalis*) које су потребне за привезивање тачака уз воћке, треба сачи и у влажној земљи чувати, да се не осуше. Сад треба припремати још мотке, тачке, и сламне гушке за воћке; мотке и тачке треба на зашпиљеном крају загорети и у кречној води држати.

Воћке, које је попала маховина, треба на влажном и југоном времену очистити, маховину састругати да прићи и јаја од шкољњивих инсеката, буба измрзну и угину.

Стару испуцану или рањаву кору на воћкама треба састругати и кречом или катраном аремазати, да се лакше и брже подмади. Овом приликом треба и гусеничија гњезда таманити, маказама воћарским отсецати на одмах спаљивати.

Воће, које смо преко зиме оставили, треба прегледати, па труло избацити.

5. Виноградарство.

Ко има спремиленог зрела: — изгорело: *бубрета* или га може јевтино или бадава да добије, треба да сад износи у виноград и да га растура околу чокоба.

Овом приликом треба старе исечене лозе да извасимо, ако их до сад нисмо ми или наши млађи (нпр. наше слуге) погорели као зимње гориво, ако их нисмо још у јесен из винограда извели.

Не треба пропустити, да и гњезда разних шкољњивих буба уништавамо по винограду; а поглавито треба са старе коре од винове лозе састругати и згребати чаурке од оног воћног ситног лептира, који се зове: *чокотни смотавац* (*Tortrix uvana*) јер у почетку или половин Маја женка његова снесе на старом чокоћу или смотаном *лишћу* јаја, из којих после 14 дана измиле гусенице, које поједу сав поет на лози, као што какад *лишћу* почини велику штету обично зелена, црна или мрља гусеница од *велике вешице* (*Sphinx Ereporg*), а младе ластаре поагриза буба *маказач*¹⁾ (*Curculio Bachus*) чија женка снесе јаја у *смотано лишће*.

И стари, преко јесени заостали а не окрчени коров и трнак, треба исећи и спалити а пепео по чокоћу набацати.

Ако нисмо у јесен, а оно треба сад у Јануару, чим добијемо угодног времена дубоко копати или плугом риљати она места, па којима хоћемо да подижемо млад виноград. Исто тако можемо и сад да ископавамо и припремамо нове јаркове за попуњавање лозама.

И спремање потребних тачака важан је посао у овом месецу; *најбоље су тачке од багреновог и растовог дрвета*; после тога добре су тачке, које се секу и граде од

¹⁾ Молим да се овај назив задржи за *«Lethrus»*, а за *«Curculio»* усвоји: *«жулар»* или *«жулар»*.

бора, смрче и јеловине; но не треба заборавити, да ће нам ове тачке много више година трајати моћи, ако их на доњем, заштићеном крају најпре загоремо па после катраном или врчком водом добро накрасимо, држећи их 2, 3 дана (што дуже то боље) у једној или другој течности.

Шанчеве око винограда а тако исто и оgrade треба поправљати и утерђивати.

Виноградарима и винарима, који имају више или мање вина у пивницама или у подрумима, напомињемо ово:

1. ако има врло слабо, водњикаво вино, нека бурад (ако му је могуће) износи на мраз и остави да се на мразу вода, што је у вину, смрзне, а вино оточи у који други суд.

2. Овим вином може да допуњава ону бурад, из које треба у овом месецу а на ведром и тихом дану да претаче, нарочито ново вино.

3. Ко је оставио и има кљук од црног грожда нека га сад оцеди.

4. Стару и рђаву бурад треба оправити и нове обручеве набијати или само неке старе и слабе обручеве измјенити и новим заменити. С тога треба сад сећи пруже за добре обручеве.

5. Ко би у близости имао речну или барску воду, нека у сипављене или ископане леденице навуће доста леда, ако су се воде смрале у подебљи лед (јер што је лед дебљи, мање се и спорје топи, дакле дуже се држи у леденицама и подрумима).

II. Шумарство.

Државни шумари а и приватни људи, који шуме имају, треба да започну проређивање или подмлађивање шуме; с тога треба у Јануару зрела дрва сећи, па их пепати и на један метар дужине пресечена наслагати у „стероге“ (метарска мера за дрва, иако оно пређе фат) за продају.

Ко је науман да прави-накову зграду, па су му за то потребна дрва, треба сад у Јануару (тражећи дозволу, ако свог забрана нема) да сече дрва за грађу, јер је сад што се каже, дрво најзрелије, те га неће да попаду гљиве, неће да трули и неће се у њему моћи разне бубе да улегу и да га разгризу. И пруже јасеново и лесково за обруче сече се сад.

За измлачење и преношење дрва треба старе путеве оправити или према потреби и нове саградити.

И семење од развог шумског дрвећа као бигреновог, боровог, јововиног, смрчевог итд. сад је зрело, па зато се и сабира, па се оставља на сушном месту у стајама, где би сачувано било од мишева и тина и од шкољавих буба. Сад се сабира и шишарна па се продаје нпр. козарима за чињење или сипавање кожа.

Где има много буковог и дужниковог жира пуштају се у шуму свиње, које ће поред жира, риђући својом њушком земљу, тражити и таманити још и под земљом првиће и чаурке од шкољавих буба, те ће тиме и саму шумску земљу разрити и раздробити а и својом балегом нешто наћубрити.

По шумама се може да лове: дивље свиње и курјаци, зечови и лисице, куње и творови, јаребиче, често дивље гуске и пловке крај шумских вода и баруштина.

III. Из сточарства.

I. Сточарство.

У Јануару треба се придржавати оних истих правила и наређења, која смо и у Децембру исказали а поглавито:

сваког даног и ведрог, дакле потондијег и сунчаног дана, треба стоку из стаја изгонити и испустити на чист и свеж — здрав ваздух; млађу стоку најбоље је изгонити

и из стаја испуштати у подне, јер је тада дан најтоплији, па док је стока на пољу, изван стаја, оставити јој на вољу да се истричи и да се чистог ваздуха надише. За ово време, док је стока на пољу из стаја испуштена, треба

1. стаје *добро проветравати*, врата и прозоре или друге отворе поштарати, да се свуда чист ваздух пробије, те да се тако сваки непријатни задах из стаја uklони и расчисти.

2. Пошто смо врата итд. на стајама отворили, треба осим изношења ђубрета ишчистити и добро крпом итд. избрисати сву дрвенарију у стајама, па онда таваницу и зидове опажати метлом, сламом итд.

3. После ове радње треба доста чисте сламе подстирати у стајама, како би се стока и пријатније лежећи одмарала.

4. Добро би било, ако би доспели, да испуштеноу на поље стоку, нпр. говеда и коње истимаримо, ако то писмо учинили док је стока још у стајама била. Тимарење треба редовно вршити, јер то стоци прија.

5. Кадење стаја пољом не треба изоставити, а то кадење треба вршити после сваког проветравања стаја.

Но, кад је врло хладно и влажно време, не треба стаје никако проветравати, — јер ће стоци тада више да штоди.

Стоку треба сад као и у Децембру добро и задоста хранити ал зараве и јакс хране полагати, и не појити ју студеном, врло хладном водом, него студену воду треба млаком водом разблажити или пре појена стоке неко време у стаји држати, да се студ убије.

У Јануару треба добро на уму имати *сужаревне кобиле*, које треба бољом и јачом храном да хранимо, и да их боље чувамо и негујемо, а на име: да имају више простора за покретање у стајама, да су им стаје чисте и добро суве и да имају задоста и добре суве сламне поготоре.

Кравцама, које су се скоро отелиле, треба сад давати прекрупне или брашнене скробине, у које треба помешати и додати соли. Младу скоро отелину телад треба особито прих дана по телењу држати на топлој месту у стаји, али не са маторама него близу њих засебно.

И *супрасне* крмаче треба онако исто чувати и неговати, као *сужаревне* кобиле. Нарочито не треба заборавити то, да се супрасне крмаче одвоје у обашка свињске.

Крмачама, које су се опрасиле, треба одмах после прасења давати лако сварљиве хране, а то је: брашно са прекрупом забркано у млеку. Прасад после 3 недеље треба почети мало по мало навикавати на кравље млеко разблажено водом или спљачинама, а допније им уместо разблаженог млека давати сурутке или спљачине, житне или јечмене прекрупне, кухинске остатке куваног грашка, боба или обарених кромпира. И онде треба имати на уму ову грозну прождрљивост неких крмача, које своје прасце прождеру, па им давати друге хране и у исто доба треба припазити да крмаче не угњече прасце, а прасци својим често големим зубицима не разаравају крмаче.

Ако смо удепавали, да нам се овце у Јануару месецу ојагње, онда треба овчарима или чобанима да препоручимо, да добро пазе на ојагњене овце, па с тога да се непрестано налазе у овчијим стајама, како би се при јагњењу овапа нашли у помоћи, а особито овим овцама, које би се теже јагњиле, те да сваку неправилност изведу на прави или природан пут. Сад, кад наступи доба јагњењу и кад су се овце ојагњиле, треба стаје да су топле, а особито оне стаје, где су свиљоруне овце, јер су ове на хладноћи врло осетљиве па могу лако страдати и угинути исто онако, као и овце које би при јагњењу озеле. Врло слабу јагњад треба добро утопати и подметати под овце да сисају, док не ојајају.

Ако хоћемо да нам се овце ојагње у лето, треба их сад спаривати са овновима.

2. Челарство.

Челе не смею нипошто узнемиравати и бунити, па с тога их треба и чувати од шкољивих животиња нпр. од мишева (а и од краљиног медведа), па зато треба кошнице са челама почешће обилазити и надгледати, а поглавно припазити на слабе ројеве јер ове треба сад одржати и до пролећа прихранити, међућа им крај лета или у близини раствореног меда или шећера, или једно од овог двоје поменати са брашном.

Јаке а поглавно слабе ројеве треба добро чувати од хладноће и од мрза да не угину, па зато, ако би због јаке зиме морали ројеве да преносимо на топлије место, ваља их преносити на саоницама, јер се тако могу и лакше а и без јаког потреса и узнемиравања да пренесе, при преношењу или иначе (ако их не преносимо) треба кошнице топлим крпама добро покривати, да не промрзну или да не озебу.

Да се ројеви у кошницама на ком у Јануару потопајем сунчаном дану не би узнемирили и из кошнице изаманили, треба им кошнице покривати, те тиме сунчану светлост и топлоту отклонити, да из кошница не излећу.

Ко не би имао довољно кошница за нове пролећне или летње ројеве, тај нека сад кошнице докупљује, или нека их од беле дозе плати, ако уме. Најбоље су такзване *берзонке*, које може сваки наручионом да добије од српског пољопривредног друштва.*

3. Живинарство.

У Јануару треба кокошима давати почешће квашеног или неквашеног јечма, а уз то придодати и *коноплевог* семена или мало брашна поменаног са ситним гашеним кречом или са песком, па ће кокоши почети да носе јаја, а осим тога и угојиће се.

Живину треба држати у топлим заклонима или ћумезима, једно да би их сачували од њених непријатеља: лисица, творава, шумских куна и других грабљиваца, а друго да би тиме и ношење јаја помогли.

У оште, треба живину уредно и добро равнати и појити, и не давати студене и ледене воде.

4. Свиластво.

Ко у Децембру није доспео да исплете довољан и потребан му број ласа од брезовог прућа или од раките — првене врбе за гајење свилене бубе на пролеће, може то да ради и да спрема још само сад у Јануару — јер у Фебруару не достаје му времена за свој посао и рад.

Семење или боље јаја од свилене бубе, ако смо на чување оставили, треба погледати, да га нису разгризли мишићи, који се зими по кућама и стајама завлаче у сваки кутић, у сандуке и ормане.

Дудово дрвце треба на лепог, топлим дану близу корена да покријемо и обложимо ђубретом, ако би за то времена имали.

5. Рибарство.

Ако су се рибњаци или вирови смрзли, онда треба на више места лед пробити и тако начинити одушев или рупе, кроз које би рибе могле ваздух да добијају. Свака овакова рупа или одушка у леду, зове се *врућац*.

Ако рибе чешиће на врућак наваљују, онда је то знак, да је вода рђава, да није добра а здравца за живог риба, па с тога би требало у рибњак чистију и бољу воду напунити — само ако би ју имали и ако би се то извршити и урадити могло.

Док су рибњаци или ритови смрзнути, моћићемо лакше да сечемо рогоз и трску.

IV. Жива природа.

Само ћемо наћи, да је у цвету мразовац (*Colchicum autumnale*) и *спреж* (*Hel-leborus niger*) и да јесењи наш усев живота показује, а сав остали биљски свет као да спава и да се одмара, те да изнова с пролећа почне да се развија, да цвета и живи.

Осим врабаца, скоро све наше зимске птице — трајке склопите и топлаја места а тако исто и оне, које су се код нас још у Новембру или у Децембру из северних крајева и предјела доселиле као: *већари* (*Turdus pilaris*) *дивље гуске* и *пловке*, *жбралови* и т. д.

Од дивљачи можемо поглавито да ловимо: *зечеве*, *лисице*, *куне* *творове* и *дивље свиње*, а треба подизати ајку на *курјане*. Благодаран је лов и на *птице*, *јаребице*, а теже је ловити *дивље гуске* и *пловке*, *лиске* и друге водене птице.

V. Претсказивање времена:

Јануар је најхладнији зимски месец, па се обично каже:

У Јануару мува рој.

Вели Марац: зиме с бој!

Свали боје у лежар.

Па их шиље у таргар.

Ако трава сада, Јануара ниче,

У Мају ће стока, да без траве риче.

Јануара суза

Да те Бог сачува;

Јер није ли сада

Јануар у снегу:

Тешко њиви тада,

Вргу, доли, брегу.

Јануарске кише,

Усена нас лише;

Па још ако бујао лију,

Доцне усен сав убију;

Доносе болести,

Глади и напасти:

Иза многе кише,

Гробова све више;

А маглови Јануар,

Влажан ловац — сув рибар,

Влажна пушка — празна вршка

Жито биће скупије,

Које сад изрупије (расте).

Ако зиме сада — Јануара неје.

У Априлу, Мају може снег да сеје

У Јануару владају код нас обично југоисточни и источни ветрови, а често дува и северисточни или чисто северни ветар. Источни ветар или кошава даје нам ведре или хладне дане и обично дува дуго — најмање 7 дана па којег дана почне да дува, тог дана и престане; овај источни ветар обично се промени у југоисточни ветар, који доноси хладну кишу, или се источни ветар промени у северисточни, који донесе снега т. ј. један и други чине, да се сувишина у ваздуху влага згусне па пада као киша или као снег.

VI. Опште наредбе.

И ако се чини, да пољопривредник у Јануару нема много посла — опет има он довољно радова да свршава а поглавито да размисли о свом целокупном имању, и то:

1. Шта би имао и могао ове године да уради на имању.

2. Шта би имао и требао да исправи и допуни или да измени према оцени коју је у прошлогодишњој радњи учинио.

3. Шта би и коју би грану своје привреле имао и требао да увећава или усавршава ради својих већих прихода.

4. Шта би имао у својој привреди да укине или да смањи због штетних последица, које су дошле и потекле из рђавих местаних или из неповољних пазарних прилика и околности.

5. Шта би имао и требао у плодород да унесе, дакле какви би распоред имао и требао да спреми у погледу земљишта и плодова а према одређеној и стављеној цели т. ј. према земљарству, сточарству и т. д. Према овоме треба да одреди:

а) које ће се земљиште засејати и каквим усевам;

б) које ће се земљиште ђубрити и каквим ђубретом.

в) које ће се земљиште засејати новим усевом, који до сад није сејао.

г) које ће се семење да набави и купи, ако га сам пољопривредник произвео није:

а) које је семење илицаво, па зато семење треба пробати, да ли може да клица, а проба се онако, као што смо и горе код „дувана“ казали у I. делу у „ратарству.“

Али, да све ово овако буде, треба сваки пољопривредник, дакле и онај, који, омање имање и добро има, да води тачан рачун о целој својој привреди; јер без тога нека се нико не чуди, кад му привреда иде у назад — а он то незна и не појми, где му је погрешка и у којој се грани његове привреде тај мањак показао, те да погрешке исправља. Рачун ће му то сасвим показати, јер има пољопривредника, који сву своју снагу заложу само у једној привредној грани, која може лако да буде некорисна а зато и неблагодарна, па често због тога напушта и пренебрегава најкориснију и најважнију грану пољске привреде. За ово ће га потпуно да обавести „Рачун“, који се састоји у вођењу књига као што су:

1. *Инвентар или књига*, где се уписује:

а) целокупно земљиште по својим особинама или својствима, примерама или величинама и предностима било по процени или по куповини,

б) све зграде;

в) сав ратарски прибор и жива стока;

г) употребљени или заложени капитал за усеве и друго потребе;

и д) права или саужбености и терети, који постоје на земљишту.

2. *Усевици регистар*, где се записује:

а) врста жита или усева;

б) простор и име земљишта, на коме се овај усеви обделава;

в) количина усева и дан сејања;

г) који је усеви претходно или пре овога био на том земљишту.

и д) посматрање или белажене времена, као важна чињеница, која одређује пољопривредника за одредбу сејања овог или оног усева.

3. *регистар жетве*, где се записује:

а) врста жита или усева;

б) простор и име земљишта;

в) број снопова и крстина, са назначењем дана жетве;

г) који је усеви претходно

и д) белажене времена.

4. *регистар вршидбе* где се записује:

а) врста жита;

б) дан вршидбе;

в) број крстина и снопова;

г) количина жита или добијеног чистог зрна

и д) колико долази на ектар или ! ар.

5. *регистар ђубрења*, где се записује:

а) име оног земљишта, које се ђубри;

б) простор тог земљишта;

в) дан започетог ђубрења и количина ђубрета, т. ј. колико је кола ђубрета нарезено.

г) сорта ђубрета, т. ј. каквим је ђубретом ђубрено.

и д) усељ, за који је потребно било да се земљиште наћубри.

б. регистар наднице, где се записује;

а) имена надничара или раденика;

б) дан пријема;

в) погодбена цена или цена наднице

и г) колико је чега уређено и извршено, т. ј. колико је који надничар или раденик заслужио.

Поред свега овога треба да има и једну *ручну књигу*, у коју треба да записује свакодневне издавање и примање новца.

Над наступе хладнији дани, онда:

мушкарција треба да прегледа *житне амбаре*, *подруме*, где је *зелен* или *воће* и *грапове*, где су *кромпири*, *репе* и т. д. осим тога треба да прегледа и да види: да ли је *ораћи прибор* са *осталим* *сипама* у *исправности*, па све што је *искварено* да *поправи*, још има да *извршава* *нове* *радове*, да *довози* *дрва*, *најлакше* на *саоницама*, да *плете* *гужве* *поглавито* за *везивање* *снонова* (јер је то *најјевтиније* *везиво*); да *спрема* и *деле* *коле*, *притке* за *баштенске* *биљке* и *тачке* за *винограде*.

Женскадија треба да *предивно* *преде* и *плете*; а а *лав* и *конопљу* *три* и *гребена* да *припреми* *ткиво* на *разбоју* за *ткане* *платва*, *запрегача*, *сукања*, *сукна*, *губера*, *јастука*, *пошава*, *ћилима* и *других* *простирала* и *застирача*.

Напомена. Пољопривредник, који *прав* *дугове*, за *које* *није* *одредио* *поуздан* *извор* и *начин*, како ће *их* да *одужи*, *намножава* *поред* *привредних* *брига* *још* и *тешке* *бриге* за *живот*, па *може* *врло* *брзо* у *нужду* да *западне* и да *осипромаши*.

Најопаснија су *много* *разнолика* *ситна* *дуговања* за *рад* и *куповину*, јер *пољопривредник*, ако *нема* *правилног* и *одређеног* *реда* и *распореда* у *својој* *радњи*, *нема* *прегледа* о *величини* и *множини* *тако* *ситних* *дугова*, па *га* *могу* у *непредвиђену* *забуну* и *неправду* да *доведе* и *увуку*.

Главно је *правило* у *свакој* *привреди* ово: „да *што* *јевтиније* *купимо*, да *што* *јевтиније* *произведемо* и *урадимо* а да *скупо* *продамо*.“

Онај, који *новца* *узима* на *зајам*, *мора* *све* и *свашта* *скупље* да *плаћа*, и у *не* *време* — *лакше* *јевтиније* — да *продаје*; а ово *није* *тековина*, него је *штетовина*.

Али, *оним* *наје* *речено*, да *вредан* и *озбиљан* *пољопривредник* *не* *узима* на *зајам* *новац* за *своје* *добро* *израчуњено* и *по* *смишљеном* *распореду* и *плану* *улашено* *предузеће* *само* *треба* *пажљиво* да *узме* у *обзир* и да *не* *смете* с *ума* и *случај*, да *може* и *неродна* *година* да *наступи*.

Најпосле *долајемо* *још* и *ово* *златно* *правице*:

„Боље је *без* *дугова* и *мање*.

Него *веће* са *дугом* *имање*.“

Испитивање земље механичком анализом.

Г. Велизар Поповић, државни шумар у Б. Башти, молио је да му друштво набави апарат за класификацију земаља и друштво ће, о томе нема сумње,

учинити по молби г. Поповића. Но како је он у својој молби поменуо жељу за Небеловим апаратом, то користећи се овом приликом, хоћемо на овоме месту да проговоримо неколико речи не само о том апарату *Небеловом* него и о *Киновом* и *Волфовом*, који су простији, јевтинији и с којима се лакше ради, те да на тај начин и осталима, који се за ово интересују понудимо потребног обавештења. То захтева важност саме ствари а то захтевају и садашње прилике наше домовине.

Кинов апарат за анализу земље. Овај апарат¹⁾ има висине 28 см., ширине 8.5 см.; у висини од 5 см. изнад лавцета има цев са славиницом. Цилиндар напуни се земљом и долије водом скоро до врха и добро се измеша. После 5 минута, пошто су тежи и крупнији делови пали на дно, одаспе се вода изнад славинице; пошто се цилиндар опет напуни водом, промеша и 5 минута одмори, одаспе се вода поново. Затим се ова операција продужи, све дотле, док најзад вода озго изнад талога после одмора од 5 минута не буде сасвим бистра. Тада се талог осуши и може се разним ситама у више чланова издвојити; они пак најситнији делови, који су с водом из цилиндра исплакани, могу се на педилу окупити и измерити (или разликом прорачунати, кад се талог од укупне количине одбије.)

Н. 3. (Ситне земље узме се 30—50 грама; укувава с водом док се све грумуљице не распаду, ради чега је нужно пола сахата или читав сахат кување продужавати).

Апарат Волфов. Узме се $1\frac{1}{2}$ —3 кгр. земље за испитивање и при обичној температури осуши, дотле док даљим сушењем скоро постојана количина не остане

Осушена маса умереним притискавањем уситни се и измеша, нарочито ако су проба са разних места узете, како би се на тај начин *средња проба* добила.

Према томе има ли земља више или мање шљунка и камчица, измери се 250—500 гр. па просеје, кроз плекано (од лима) ретко сито, које има отворе од 3 мм. При томе се грумуљице иситне, да само остане титра на сити. — Титра затим исплаче се водом, осуши на ваздуху и у умереној топлоти, па по тежини измери.

Просејаног и осушеног прашка узме се 50 гр. прелије водом па загрева и меша, док не почне вода кључати; или се остави у хладној води на топлотом месту сат два, и меша.

Затим се земља са водом просеје кроз ластрено сито од 1 мм., које се замочи у воду и тако претима или четкицом меша и гњечи, да се глина од песка потпуно одвоји, и на сити остане крупнији песак и можда биљни делови. Та се маса најзад водом чистом испере и на ваздуху осуши па измери.

Кроз често сито просејана маса, неко се време остави, па мутна течност од талога одвоји; талог опет се с водом прокува, или с врућом прелије, па четкицом промеша и изгњечи. Течност остави се 3—4 минута, оцеди затим од талога и *понови* ова радња са чистом водом, док се вода по кратком стајању чиста од песка не одвоји. По сушењу и мерењу овога остатка, добићемо *трећу* порцију земљине смесе у одговарајућој мери зрна.

Кад тежину, на ваздуху осушене количине смесе, која је на сити застала и напослетку поменуте масе песка, саберемо, па од узетих 50 гр. одузмемо, то

¹⁾ У главноме ништа друго него једна проста повиока „шмента“ од „плека“ (лима или ластре), која се може начинити за пола динара.

ћемо у тој разлици добивеној имати тежину најфинијег прашка, који је исплакањем с водом од грубљих делова одвојен био.

Количина исплакване материје, срачуњена у процентима суве (на вазд.) земље, махом је врло велика, с тога је често потребно, механичку анализу и са овом масом предузети. За ту цел саставе се све течности исплакване, у какав цилиндрички суд, остави се преко ноћ или бар неки сахат на одасне течност која је још мутна од обилатог талога, но да се овај не покрене; а остатак спере у флашу која је на следећи начин удешена:

Узме се флаша, ако је икако могуће у виду цилиндра, да хвата 1 литар, са грлићем око 2 сантиметра. У овај грлић удеси се запушач који добро затвара од плуте или каучука са 2 рупе. У ове рупе удену се стаклене цеви од прилике 3 милиметра унутарњег пречника; једна цев својим доњим крајем мало допире у флашу, а горњим савија се под углом правим или иначе изнад запушача, и вири за неколико сантиметара из флаше. Друга стаклена цев образује обичан стаклени левак; један крак његов иде кроз запушач отвесно у флашу до 4 сантиметара од дна флаше, па је на крају мало у вис изведена, међутим цев изнад флаше 2 пут је под правим углом савијена, и допире другим крајем својим нешто дубље но флаша сама. (Савијање ово може лако да се изврши на обичној лампи).

Кад се жели операција „исплакања“ предузети, онда се изводи са запушачем из флаше све што је у њој од стаклених цеви утврђено, па се насипе маса, која се „исплакању“ подвргава, и напуни флаша за $\frac{1}{3}$ чистом кишницом, (а и бунарском водом), затим добрим запушачем затвори, измеша (измућка) добро, тако да се талог растави и измеша са течностју, затим се запушач укљони и течност остави на миру 10 минута. После тога времена удене се запушач са натегом од стаклених цеви, па се кроз малу цев духне ваздух у флашу чиме се учини, да се мутна течност у унутарњој цеви почне издизати, и чим достигне спољни дужи крак онда сама отече до мутљага, који је се на дну образовао, а овај остане недирнут. Овај се посао понови више пута (3—4 пута), па најзад пошто је стајала 10 минута, у течности остане од масе у прах преобраћене само врло мало. Затим пешчани талог испере се из флаше, осуши на ваздуху и измери.

Јасно је да се још даље може да издвајају делови ситног песка, кад се нпр. мућкана маса после 30 минута затим после 15, а најзад после 5 минута одмори, док се мутна течност од талога одвоји, и за сваку порцију ову радњу поновимо два три пут. Тако добивена друга и трећа порција исталожи после неколико сахати своје мутне делове, и могу се као и песак у флаши заоставши измерити. Ова даља деоба само је у ваљаним приликама поучна.

Најфинији делови, права глинаста материја, наводи се из разлике, у суми узевших порција песка (пешчаних делова) и укупне тежине земљине, што је за испитивање узета (рачунавши је на ваздуху осушену). Ово с тога, што се глинаста маса тешко исталожава, па морамо дан, два и више чекати док изађе, те да је из талога по изгледу и осталим особинама испитамо. У осталом ово се сталожаване може убрзати додавањем $\frac{1}{2}$ —1% нишадора, који се измеша у течности и ова неколико сахати на миру остави, па ће се добро избистрити.

Небелов апарат има 4 стаклена суда, у виду левка, којима је запремина или величина сразмерна. Тако један је врло мали, други је 8 пута већи, трећи 27, а четврти 64 пута већи од првог.

Ови судови спојени су међусобом цревом каучука и утврђени тако да вода из једнога суда у други сама отиче.

Осим тога има још један суд у коме стоји вода, и који се намести изнад ових већ поменутих судова.

Протицање воде из овога суда кроз она 4 намештена стаклена левка, не сме бити произвољно, него мора бити тако удешено да 9 литара воде прође кроз цео апарат за 40 минута.

Кад је цео апарат удешен како треба, онда се послу приступа овако:

Земља се најпре испитни или још боље кувањем и мешањем спреми за ово исплакање.

Затим се просеје кроз сито коме су отвори 1 милиметар велики.

Обично се за испитивање узимље по 30 грама такве ситне просејане земље и меће, по не у први најмањи суд, него онај до њега осам пута већи. Затим се пушти вода, да ту земљу испере и исплаче.

На тај се начин на основу различите покретљивости у води између глине и песка издвоји:

1. нешто земље која остане на ситу, при просејавању.

2. „ „ „ „ у суду непокретна.

3. „ „ „ се тешко покреће, но која остане у 3. суду.

4. „ „ „ „ лакше „ „ „ „ „ 4. „

5. „ „ „ „ најлакше „ „ „ „ „ 5. „

Мерењем земље у тим судовима може се одношај између песка и глине сазнати.

Да се сазна има ли у земљи хумуса, треба и овде одмерену количину земље загревати докле не изгори оно што изгорети може, па по том опет мерити и видети колико је умањено. Тај мањак рачуна се као хумус. Но треба узети на ум да то није *све* хумус, што је при том загревању у ваздух отишло, већ је и оно нешто мало воде које и у најсувијој земљи има, том приликом испарило.

Хумус може и оком да се оцени по својој загаситој боји; но и то ваља узети на ум да неке гвожђане земље таку боју имају. Но да се у оцени неби варали, треба знати да та боја ишчезне ако земљу са хлороводоничном киселином нешто загрејемо или на ваздуху осушимо.

Креч у земљи мери се пенушањем, које наступа кад се прелива поменутом хлороводоничном киселином.

Српске шљиве на царско-краљевскоме столу.¹⁾

Причаћу вам о моме пријему код царице-краљице Викторије у кастелу Виндзору. А зашто баш вама, подпредседнику српског пољопривредног друштва о томе да причам, видећете на крају.

¹⁾ Ово је извод из једног пријатељског писма о нашим шљивама, но пре него на њи ред дође, држио да ће бити интересно чути опис и изглед Виндзора, краљевског дворца, и пријем нашег посланика у истоме.

На осам дана пре пријема јави ми лорд Гренвил да је добио заповест од краљице да ме извести да ће ме она примити у аудијенцију првога дана кад буде држала министарски савет, а кад ће то бити јавиће ми се. После два дана опет писмо, којим ми се јавља, да ће краљица држати савет у суботу и да ће ме тога дана примити. После два дана опет писмо да изводем у суботу доћи на станицу Подригтон одакле ћу нарочитим влаком с министрима ићи у Виндзор. Још у првом писму Лорд Гренвил ме је известио, да на тој аудијенцији треба да се краљици преставим у простом свакодневном оделу.

Десио се да је у суботу био изванредно леп дан. Благо време, ведра и прозачна атмосфера, и између 12 и 2 сата талијанско једно сунце какво ја до сада у Енглеској, чини ми се, ни у сред лета видео нисам. У салонском вагону специјалног воза лорд Гренвил ми представи неколике ministre, који су с њиме ишли на министарски савет у Виндзор. Гледстон (први министар) није био с њима. У вагону је био и јапански посланик, који је своје кредитиве носио у две мале торбице од аловог дамаста па још златом извеженог. Енглески су министри носили кожне кутије у којима су држали акта и белешке под кључем. Скоро сваки од њих док смо путовали отворио је своју кутију па брижљиво пречитавао белешке и рапорте спрењене за краљину. Изгледали су ми као неки ђаци, који ће кроз пола сата да полажу испит па још гледају да у брзо прочитају партије, које не знају. Стари Гренвил, који у друштву страшно воле да прави вицеве није пропустио ни ову прилику. Он нам је које на путу које у Виндзору причао неколико анекдота. У опште ми изгледа, да је у енглеском друштву манија да се казују кратке а амизантне приче нарочито хумористичне.

Виндзор смо још из далека видели. То је управо један мали градић од сивог камена (чини ми се сијенита, ако не гранита јер нисам загледао из ближе) на једном брежуљку од не пуно 100 стопа изнад Темзе. На једној великој округлој кули, која надвишава остале партије кастела, вала се велика краљевска застава. По благим косинама испод замка напичкане су биле куће, све тамно црвене, јер цигла којом су зиране није ничим олењена. Ова маса црвених кућа испод сивих зидина кастела и са дивним групама од зелених дрва у позади, као и са реком и зеленим ливадама (о св. Андрији!) у фронту прави једну слику од ретке лепоте.

На станици беше пуно света, људи, жена и као свуда по свету деце ваздан. Двоја велика дворска каруца, без кочијаша но са цокејима на коњима и пединтерима са зади, чекаху на нас. Лорд Гренвил и лорд Карлингфорд пројуреше се кроз светину и одоше пешнице у кастел, а ја и јапански посланик седосмо у кола. Прођосмо поред неколико стража, које нам презентираху; солдати све неке грдосије у црвеним капутима, црним чакширама и огромним медвеђим шубарама. Прођосмо кроз две три велике авлије и најпосле стадосмо пред једна врата. Истрчаше сауге пред нас, све у црно обучене, јер је краљица још у жалости за својим најмлађим сином. Изведоше нас уз мраморне беле басамаче па горњи бој у једну велику салу, дивним ћилимима застрвену; таваница блиста у белом емаљу и позлати, врата и прозори од белог дрвета са позлаћеним релјефима од цвећа и воћа; зидови покривени тапетима од вишњевог тешког дамаста, софе и фотељи од исте материје с оквирима позлаћеним, столови од разних каменитих плоча, од јасписа, малахита лазуриса и т. д. На једној страни, где је камин, велика портрета краљичиних родитеља и принца и принцезе од Велса. Велики камин од цр-

нога мрамора: с једне и друге стране два пана од бронзе, носећи и водећи голишану децу као да хоће да их о ватри огреју. Прозори ове дивне сале, која се блистала од позлате бело емаљисаних оквира и од вишијевог дамаста, гледали су на још дивнији један приказ — на башту и парк Виндзорски, којих лепоту ја просто не умем ни да почнем описивати. Они су, можда, данас лепше но икада изгледали, јер су били обасјани брилијантним сунцем. У сали нам се тој представи генерал Гардинер, ађутант краљичин, сед старац један, једини војник кога смо унутра у двору Виндзоре ом видели. После пола сата, за које је време краљица довршила држање свога министарског савета, замоле нас да отидемо ближе к соби краљичиној. Изађемо у један коридор, којег прозори гледаху у велику авлију постављену сивим гранитом. Коридор је постављен неким ћилимом густим и меким као што су персиски али просто једнобојан и то црвен; таваница беше као златно саће; између прозора и узгред према прозорима беху на изменце намештене златне корпе с еришким цвећем, ормани стаклени с дивним порцуланом северским дрзепским, кинеским, јапанским и старо-енглеским; између ових ормана и група од цвећа стојаху статује од бронзе или од мрамора представљајући славне државнике и војсковође енглеске или чланове краљевске породице. Више ових украса зидови су покривени сликама у малој боји, који представљају разне догађаје из историје краљевске династије, међу њима на прилику особито леп табло венчање херцега од Конота (краљичиног трећег сина Артура) са ћерком принца Фридриха Карла. Него има читав један низ слика које представљају разне крајеве у Млецима. Ја врло радо видим све што ме сећа на Млетке, јер се одмах сетим и односа старе српске државе и српских државника о Млецима. Могу вас уверити да сам у Виндзору, у коридору који води у краљичине апартмане, помишљао на Јелену Балшићку, ћер кнеза Лазара, и на њен долазак у Млетке да одбрани свога сина од гонидбе Млетачке.

У овом коридору провели смо, можда, један фртаљ сата, које у посматрању слика и статуја, које слушајући анекдоте Гренвилове, који се смеје своје шефу Гледстону што је ишао да види јављање духова с онога света, на једној спиритуалистичкој седници. У том дође један господин јави му да је краљица готова да прими посланике. Гренвил нам рече да је етикет не само да се пешпир не уноси са собом у краљичино присуство, но да се скину и обе рукавице. Најпре је увео јапанског посланика са његове две првене торбице. Али тек што је ушо унутра па већ ето ти га одмах натраг. Тако се брзо свршила његова аудијенција. Одмах затим Гренвил изађе па ми даде знак да пођем за њим. Уђосмо у једну малу и мрачну собу. Гренвил се поклати дубоко пред једном по старом госпођом у црно обученој, па стаде на страну да даде места мени да учиним моја три поклона. Краљица ми приступаше у сретане па кад ми приђе на један корак — клањајући се са своје стране мени — одмах запита, на француском, како је Краљ, како је Краљица, како је Краљевски Принц, па кад саслуша мој одговор (на свако питање засебно) и како је Престолонаследнику врло добро чинило бављење у Глазгенбергу, краљица се поклати и то беше знак да је аудијенција свршена. Жао ми је, што је то моје прво виђање с краљицом Викторијом тако кратко било, али се тешим што знам да то обично тако бива.

Из краљичине собе Гренвил ме је повео кроз онај лепи коридор у ону дивну салу у којој смо најпре били. Ту нађемо испуњене министре и дворске госпође краљичине. Гренвил ме претстави Леди Аберкромби, првој дворској дами

плавој једној госпођи ситног стаса али врло господског понашања, обучену у црно, као што бежу и све остале госпође. Одатле уђемо у трапезарију. То је једна подугачка и узана соба на углу једног одељена од кастела, тако да две стране зидова имају прозоре на башту и парк а преко једног окрајка шуме виђаше се у даљини маса лондонских предграђа. Између астала и прозора стојаше на једном постаменту од белог мрамора велика једна ваза од злата, за коју ми рекоше да је кретионица у којој је крштен престолонаследник принц Велски. За асталом сам седио до дворске госпођице, Мис О'Кован од ирландске племићке фамилије, једне женске с оштрим ситним промислом и плавим очима. На асталу су биле групе од дивнога цвећа, и групе од ананаса и црнога грожђа. *А између мене и Мис О'Кован у кристалној једној шкољки блистале су у гавран — црној боји — српске суве шљиве.* Није чудо да сам у сред ове царске господштине помишљао на шљивике око српских сељачких кућа, да сам и десном и левом мом суседу причао о извозу наших шљива у Америку, да сам врло идилски описивао срећни живот нашег сељака који шљивак има, и да сам баш на вас мислио рекав сам себи ово: Морам *С...* писати, баш нека Пољопривредно Друштво зна да је краљица енглеска и царица индијска чистила српског посланика компотом од *су-вих српских шљива.*

И сад знате зашто сам баш вама, а не коме другоме хтео да пишем о мојој првој аудијенцији код краљице Викторије.

Сад очекујем Др Владана, Крестановића и Антулу. Лордмер их је звао на доручак. Варош Истбери позвала их је к себи у госте па чак набавила и српску химну да је одвира кад кмет те вароши наздрави српском краљу. Кмет вароши Брајтона моли да дођу да походе његову варош и да доручкују код њега. Само да могу да остану дуже провели би се у Енглеској како нигде, јер Енглези су врло гостољубиви.

Пшеница „Краљ Милан“ и кромпир „Онеида“

Врсту „пшенице и кромпира под горњим именима што су произведени на добру г. К. Рамбуса у Зборови у Ческој, и које је господин Министар Народне Привреде послао управи државне ергеле, да их на своје земљишту засеје, те да се види, како ће у нашим климатима успевати, поднети је гајио на добру поменуто управе и сматра за дужност, да изнесе на видо: резултате гајења.

I.

Пшеница „Краљ Милан“ засејана је на земљишту државном у „Чаиру“ 30. Марта тек. год. и то 36 килограма на површини од 2000 кв. метара. Земљиште је било у потпуној својој снази и према класификацији спадао је у ред „тешких пловача“, дакле врло повољно за успевање пшенице, што је још за ранијих година осведочено; па и сам нагиб земљишта, окренут западу, у многоме је ишао на руку поменутоме усеву у његовоме повољнијем развијању.

Сејање је извршено машином Гаретовом. Засејани усев никао је лепо и с почетка се правилно и упоредо са осталим стрмнинама у „Чаиру“ засејаним развијао, но доцније усев је из непознатих узрока почео у порасту изостајати тако, да кад му је наступило време класању, није био ни у пола своје обичне висине израстао.

Усеву је све до жетве указивата нужна нега и чуван од непогодљивих непријатеља. Но при свем том, када је приспело време жетви, увидело је се, да ће

доходак бити врло незнатан. У време жетве, која је извршена око 21. Јула задесила га је јака врућина, која је сажегла и оно што би се имало пожети тако, да је по површеном вршају на машини, од засејаних 36 килограма, нађено чистог зрна 20 килогр.

Зрна од пшенице „Краља Милана“ истина нису крупна, али су зато опет једра и тешка, и управ подједнаке крупноће са онима, која су произведена на земљишту у Зборови. Чисто је немогуће веровати да ова врста пшенице у нашим климатима тако незнатан доходак даје, и ја се надам, да би гајена као озими усеви, дала много повољније резултате. Основ овој мојој нади лежи у већ пређе чињеним опитима а на име: са разним сортама овсова, као и са ражима: „Зборовском“ и „Аландском“ који усеви гајени у Зборови у Ческој као „јари“ дали су обилан принос, а код нас као „јари“ дали су незнатан доходак, а као озими 2—3 пута већи доходак од јарих, а и сам квалитет зрна далеко је бољи.

II.

Од послатих 200 килограма горњег кромпира, засејано је на добру управе државне ергеле у Љубичеву 100 килограма, а од других 100 када раздато је и то:

Одељку државне ергеле у Туприји	10 килогр.
г. Стојану Павловићу, дуванџији из Пожаревца	10 килогр.
„ Станисаву Станисављевићу економу из Пожар.	10 „
„ Бајлони притјажоцу парног млина	10 „
„ Милану Ага-Јевтићу економу из Пожар.	10 „
„ Арону Протићу	„ „ „ 10 „
„ Лази Карамарковићу	„ „ „ 10 „
„ П. Бабањинићу помоћнику начелства Пож.	10 „
„ П. Тамбурашу економу из Пожаревца	10 „
„ Јовану Анђелковићу земљод. из Бубушинеца	10 „

Изабрато земљиште, на коме је кромпир „Онеида“ у Љубичеву засејан, спадало је у ред „пловачастих пескуља“ (баштенска земља) и горњих 100 килограма засејаних су на површини 340 кв. метара, 27. Марта тек. год Усев је никао благовремено и развијао се је правилно. Пораст му је био бујнији од осталих сорти кромпира које управа ова има, те је према томе пре и цветао. За све време његовога развијања, није било никаквих елементарних непогода, које би му његов развитак могле поместити, а у периоди цветања подала је и блага — умерена — киша што је његовом успевању особито годило.

Жетва је извршена око 12. Септембра тек. год., и по свршетку исте нађено је, да су засејани 100 кила на површини од 340 кв. мет. дали 1400 килогр. Дакле сваки килогр. дао је 14 килограма.

Поред тога, што је ове године кромпир свуда у опште напредовао, ипак можемо казати, да се ова сорта (Oneidi) одликује својом плодношћу, бар судећи по овогodiшњем приносу, а сазрева једновременно са обичним кромпиром, који се код нас гаји. Добивени плод, неодликује се толико својом крупношћу, али зато мање више подједнако су скоро облика и величине сви поједини кромпири, колико их у једном одаку (кућици) има, и нису се ни у колико, ни по облику ни по величини (крупноћи) својој изметнули од оног, који је произведен на добру г. К. Рамбусека. Истина, ово се изметање не да за једну годину одредити, већ га треба неколико година у истој земљи и под истим климатским односима гајити, и тек

тада би се могло прецизније одредити, колики утицај земља и клима на његово успевање имају.

ОвOME, један подобан пример, већ сам имао прилике да при овој управи видим.

Америкашки кромпир (*Amerikanische Pflirsichblüthe*), који је пре неколико година са стране набављен, и који се на овамошњем државном добру гаји. првих година засејан, давао је за 2—3 године и по величини и облику, онакве исто кртоле, какве су на земљи у његовој домовини произведене, — и по крупноћи својој најкрупнији комад могао се је наћи до 300 грама, и то махом са равном површином и врло незнатним удубљењима окаца. Напротив сад, у течају другог гајења, он је се много раскрупњао, постао чворноват и има велика издубљења на својој доста равnoj површини, дакле очито се види, да је клима и земља имала пресудни утицај на његово успевање.

Друга једна врста кромпира звана „Ружа“ која се сматра као најбоља и коју свет радо купује, набављена је још пре 8 година из Ерфурта. Даје врло обилан принос, по квалитету своме изредна — није до сада показала ни једног јединог знака изметања, већ је задржала у свему, како свој пређашњи облик и величину, тако и ону своју врло карактерну особину, а та је: што на својој површини има широке сасвим црвене флеке, докле му је остала површина бела тако да сав кромпир изгледа „шарен“, и због ове карактерне особине као и због свога доброг квалитета наш произвођачки свет врло га радо купује и добро плаћа.

У допуну свога предњег извештаја, имам односно каквоће кромпира „Онеида“ приметити, да она непревизилази каквоћу обичне сорте кромпира који се код нас гаји, а од сорте кромпира „Руже“ у томе је још и изостао, јер није онако брашњав као кромпир „Ружа“. — Врло велика је вероватност, да би био брашњавији, да чије било сувишне кише овога лета. Пржен печен и куван, на укусу је обичне каквоће и нема никаквих других уочљивих карактерних особина, осим те, што даје обилан принос.

Добављени извештаји од приватних економа, којима је кромпир „Онеида“ у целим горњој раздат, мање више слажу се са предњим мојим наводима. Тако г. Стојан Павловић из Пожаревца наводи о њему ово: „Кромпир „Онеида“ засејао сам поради опита на два места. Онај који је био у црној баштенској земљи, испао је крупан и родио врло добро, а онај, који је засејан у жутој виноградској земљи испао је ситан, и дао је мањи принос. Усева пак уопште доста је водњикав.“

Г. Милан Ага-Јевтић такође наводи, да је испао крупан и дао обилан принос, јер од засејаних 10 килограма добио је до 160 кила, а тако исто и при одељку управником у Добричеву, засејани 10 кила, дали су до 180 килограма приноса, из чега се да извести, да ова сорта кромпира даје добре дохотке, а квалитет ће се његов моћи тек доцније оценити, док се и у сушним годинама не гаји, те према томе ће се лако моћи увидети како нашу земљу и климу подноси.

М. Миљковић.

Извоз рогате марве из Србије у Аустро-Угарску одобрен је безусловно, а извоз свиња одобрава се по претходној дозволи од стране нашег Мин. Спољн. Послова, из здравих места, где у околини за 20 километара нема шапа, и то преко Београда и Базијаша.

Ми ћемо, ако буде прилике, вратити се на овај предмет, те опширније претрести питање о извозу наше стоке и о условима, који су за то нужни.

Похваљан рад једног ср. старешине — Мило нам је, што можемо забележити делу једну и корисну за наше пољопривреднике појаву.

Начелник среза Лепеничког окр. крагујев. господ. Тодор Симовић да би показао у својој околини, колико се може преко зиме заштедити у израни марве, кад се у место досадањег начина полагања сена и сламе, сечком и сече и у мањим парчетима говедама даје, наручио је преко управе пољопривредног друштва, да му се набави и пошаље једна сечка. Ова је сечка набављена, најпре опробана и пошто је пробу издржала и увидило се да одговара цели за коју је направљена, одправљена је наручиоцу. Хиљадице се овакове старешине, које поред обичног званичног рада старају се и око унапређења наше пољопривреде.

Кад би наши пољопривредници знали, колика се и какова уштеда у својој рани учини, кад би на ситна парчета изсечена била, не сумњамо да би сваки од својих уста уштеднио и сечку купио, која би му се са уштедом ране прве године исплатила. Поставимо овај пример и доказ, имаш тулузине, али од ње имаш врло мале хасне, не плаћа се труд, што се с њиве увезе и што ће се положено а не поједено изнети и бацити, јер говеда од тулузине набирче и поједу само лишће и врхове, а осталу тулузину и кад би хтели јести, не могу је зубима да изломе и прогутају. А кад би та тулузина на мале кришке изсечена била, као што сечка на резанце исече, онда би се сва тулузина у сласт појела, јер има у себи приличну количину шећерних частица. Тај је случај са сламом и сеном, особито са сеном, које је и сварљиво, које има женетрге и другог коровљака, које све остаје као огризине. Напротив, кад би све то на мале комадиће исечено било, онда неби као огризина, него би се и то појело.

Ова, за мања газдинства сечка, кошта 40 фор. у банкама у Београду, у напредак можда ће се моћи и јефтиније добити, док управа друштвена ступи у уговор са каквом фабриком, да добија справе по фабричкој цени.

Сретен Ј. П.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ

ПОЉСКА ПРИВРЕДА У ГРУЖИ.

У овом крају наше отачбине пољорадња стоји на врло ниском ступњу и на њу сељаци врло мало пажње обраћају. Овде, рекао би човек, да више преовлађује сточарство и воћарство, па и ако се ни са овим не могу Бог зна како похвалити.

На орање и сејање они врло мало пазе, они ору своје њиве само по један пут, ретко по два пут а о трећем орању нема ни помена. Кад ору, ору врло плитко и највише са разицама, ретко који домаћин да тај посао врши са плугом јер у појединим селима мучно да човек може наћи више од 2—3 плуга и то дрвена а о гвозденом плугу, дрљачи и ваљку нећу ни да спомињем, пошто у целом

срезу је може се наћи више од 5 плугова и 2—3 дрљаче. У понеких сељана виђа се још једно оруђе за орање које они називају „Плужница“.¹⁾ по мом мишљењу то није ништа друго до лак дрвен плуг без колечака.

Сељани у Грузији не пазе на време орања, ретко који домаћин да угари с јесени своје њиве, него обично тај посао они прше рано с пролећа. После кратког времена, пошто им неколико дана то орање постоји изложено сунцу (што они кажу док прогори и дочека једну кишу) а то по мом мишљењу зависи од случаја — они по други пут преору и одма засеју усевом, и то тако чине само с лединама и кад земљу спремају за кукуруз; иначе кад ору земљу за озиме и јаре усеве, за озиму поору пред јесен и одма засеју а тако исто чине и у пролеће.

А што се тиче избора семена и ту нису много практични ни вешти, једино што се може похвалити избор и начин припреме семена од кукуруза; они то раде овако: Кад с јесени кукуруз беру они проберу најбоље и најједрије клипове и само шљусте комушину па је не кидају но с противне стране клипа у врху завежу и тако обесе на једну, две или више мотака много тако спремлених клипова и мету на како промајно место које је заклоњено од кише и ту неко време постоји, доцније унесу у кућу и изложе диму а то је обично на тавану кућном близу димњака и тако спремљен кукуруз они употребљају за сејање.

На избор семена код стрмнина ништа непазе, а тако ни код кромпира, који се овде доста сеје а и земља и други услови врло су подесни.

Доња Грузија већим делом сеје кукуруз а од стрмнина врло мало а кад сеје, сеје најрадије: пшеницу јечам и оvas и то никад за продају већ увек за домаћу употребу. А Горња Грузија напротив сеје мање кукуруза а више стрмнине а то с тога што је у Горњој Грузији земљиште повољније и боље за стрмне усеве него за кукуруз.

Сад имам нешто да напоменем о врсти и сорти кукуруза:

У Доњој Грузији до пре првог и другог рата људи су имали једну сорту кукуруза коју они зваху „жути осмак“ који је био прилагођен клими и другим приликама које на његово успевање утицава имају, и давао је велики принос па зато су се људи с тиме вазда хвалили; али како после рата наступи гладна година, људи беху принуђени и за семе што су оставили да поједе и последње зрно утросе, па шта више принуђени су били да и са стране купују те да би се могли изранити. Пошто је тако с њима било следствено да су морали и за семе страну сорту кукуруза узети као из Влашке и округа Пожаревачког. Ту нову сорту донесеног кукуруза они сада зову „Бели абавац“ и ево већ четири године како у доброј родивости омашује, зато би ја Грузијанима, познавајући њихове околности, пре поручио врсту тако звану „Краљ Филин“ или опет да потраже њихову стару сорту „жути осмак“ ако себи мисле добра и успеху се од свог рада надају.

Са сточарством не могу их хвалити али види се да на ту грану пољске привреде више пажње обраћају, него на пољорадњу а то сигурно с тога што још имају доста, може се рећи према другим крајевима Србије, општинских утрина и прилично добрих чаира за говеда и коње а доста добрих забрана и сплитиске шуме за свиње, овце и козе.

¹⁾ Пишите о тој справи, и ако можете нацртати, и то учините, па нарочито оно напомените, у чему се слаже са ралицом, нањаком и србљаком, а по чему разликује?

Говеда грузжанска припадају пасми шумадијских или брдских говеда ⁸ при-
ближују се пасми Ресавских. По причању старих људи грузжани су пређе држали
више говеда и била су им крупнија и у сваком погледу боља, а то сигурно због
тога, што су имали бољих паша а сад се по количини приривних паша смањило
а да држе стоку у кошари и да хране сувом храном и вештачко добивеном пићом
то је још за грузжанског сељака непојмљиво, па зато су у тој врсти стоке доста
покланули како по броју гла тако и по каквоћи.

А да су заиста у наизатку код ове врсте стоке то осим што се да видети
на појединим грама, овај назадак тврди још то, што су некада Грузжани за грех
сматрали то сада чине, а то је у оскудици у воловима они ватају краве у кола
и плуг по ја им зато неби замерио да су то бар краве у правом смислу те речи
но то су као што они кажу „кравчад.“

(НАСТАВИТЕ СЕ).

НАШИ ДОПИСИ.

ИСПОД МИРОЧА. — Не читајући скоро у „Тежаку“ каква извештаја из онога
краја, узех перо, да о томе штогод речем.

Пошто у Уровици и Јабучицу раде винограде много, то се може наћи и доста
стара вина, те још каква вина, које се ипак сад продаје по 10 динара ако и бело
и црно.

Сад загрну винограде у велико.

Из Сточарства нани могу јавити, да су у околини говеда и коњи са здрављем
рђаво.

Овај свет има овде доста свиња, које рани по Мирочу жиром, али се слуша
од њих у данашње време само вајање, како нема тражње. Непрестано чекају сви ли
нашли кога, коме би продали свињу. Тражња је врло слаба, али свиња је најслабија.
Свиња се овде сада за чудо може јевтино да купи.

Свилене бубе неговане њих неколико, па им се поцркаше, а туже се на то
што су им нехотиче давали влажно дудово лишће.¹⁾

У пчеларству им је за сад посао, чување од мишева и подхрањивање пчела.
Ова је година за пчеларство била врло мршава. Туже се на хладно лето. А у Уровици
има људи са доста кошница, један има на преко 100 кошница. Али, ради рационалнијег
пчеларења, нема ни код једног ама једног инструмента за пчеларску употребу, све раде
примитивним оруђем.

Као брдовито место даје врло доброг сена и доста га има. Ова места за ливаде
и сена су не може бити боља.

Новом кукурузу је цена 6 динара стотина а старом 10 динара. И овогодишњи
кукуруз, у којој га има, обрад је врло рано, као зелен и влажан, па се сад буђа. Но
овај крај нема доста кукуруза ни за своју кућу, него суботом само из Уровице иду по
30—40 кола, те из неготинске пијаве доводе кукуруз.

¹⁾ Па што се онда туж?

Шеници је пена 9—10 динара. Ни за шеницу није овде добро место. Време је пропустило, те сад сеју озимицу; и то се мотиком раде; јер плуг не може.

Лан се слабо ради; и оно што израсте, кривљаво је а после и труло је.

Ситна проја добро роди овде само у новој крчевини.

Али за *раже* и *кривик* није место никакo.

Крмичир ни добро роди само у земљишту под буквом, а под горуном ни је днот нема.

Сочио се не ради — *Пасуљу* је пена 10 пр. дин. ока; али се и не тражи.

Врло је слаба тражња и *врни*, и *козици* и *сиру*. *Сиру* је пена 30—35 пр. дин. ва ону.

Дуван се слабо ради а ради се само за домаћу потребу и то крај *Сувише* је јак смрад од тога дувана.

Мислим, да се у последње време код нас прилична и озбиљна пажња поклана шумарству, а држим да се нигде тако рећи немилице не упропастиће красна гора као код нас. За најмању потребу осече се најправније и најкрасније дрво из браника. И ако Мироч планина има 3 државна шумара, који су и способни и устаоци, све је то ништа у погледу ове ствари, према неуредностима општинских власти.

На људима владају велике богиње, који се случајем свршавају све смрћу. Лице и тело таквог болесника је лечено; на мртвацу се таквом око и нос не може добро да позна. У школи међ ђацима има неколико случајева шуге, али је то интересно, да у овом селу нема скоро куће, која није шугава или која није била шугава! Нечистоћа! И срдобље има доста у селу.

Жао ми је пропустити а да вам не јавим да у селу Уровици живи Ђорђе Илић, који је као питамац среза бео-пазаначког свршио земљоделску школу у Топчидеру. Тај човек негује и свилену бубу и пчелу, сејао је раж и крушник, ђубри земљу, што слабо који а скоро и нико други не ради. Он има боба, грашка, пшенице, келерабе, келла, репе, ротиве и сваког повртарског воћа. Он је имао плуг од неког гвојдџа, по пошто се сав ову земљу „вспапао“, он купи са још неколико сељака 5—6 плугова № 2, (не видех од кога је, а он пак не знаде да ми каже) и за овај крај је он врло добар углед. Овај плуг № 2 кошта један 36 динара.¹⁾

Уровица 10. Дец. 1884. год.

Петар А. Јосимовић

учитељ.

БОЉЕВАЦ 1884. год. Испод „Ртња“ — Народ овога среза највише се за њима сточарством. Ретко која сељачка кућа, да нема свој домаћук оваца, коња и свиња, а што се тиче говеди то је већ ређе, ал их опет доста има. Највише гаје стоку ова сета: Крини-Вир, Јабланица, М. Извор, Боговини, Подгорап и Злот. Сва ова села постоје на подножју планина: Честобродине, Брезовице, Бело воде, Жури и Малишника. Особито се Кривовири одликују својим лепим и чувеним сојем оваца.

По томе, врло је уместан поступак наше владе, што је предпримле јесени набавица и послала за овај срез три синџоруна оваца²⁾ — рамбуле — од францускога соја,

¹⁾ Хвала вам на овом саопштењу. Српском пољопривредном друштву могу такви људи врло много да помогну у постижењу његове цели. Писмом опширније. У.

²⁾ Само да је среће и сретстава било, на место 3 оваца да је набавила 3 чопора оваца са овновима; и да је држава имала тамо школованог зоолога, који би их како ваља неговао, те да то не служи само као опет, проба, него као смисљен и енергичан корак, којим би се извесно добар резултат постигао. Јер би се за кратко време добио производ, истия полупривне стоне, али у такој мери, да би народ и његова привреда то осетила. У.

ради облагорођења нашег домаћег соја оваца. Овај је поступак владин достојан благодарности, јер она се доста збиљски труди за унапређење ове гране нашег домаћег газдинства, као по најважније у отачбини.

Од тих свиљорунних овнова, један је дат сељанима села Кривог-Вира, други сељанима села Јабланице, а трећи сељанима села Подгорца. Онај што је у Кривом Виру, пре године није никакав успех у оплођењу показао, јер није ни једну овцу омркао. Узрок овоме не зна се, али мисли се, да је у нечему био нездрав. Онај у Јабланици показао је успех не може боље бити. Од његова соја имаде данас до 15—20 јагањади, од којих су неколико баш праве његове ориџиналне слике.

Милија Јоксимовић, код кога се на чувању овај ован налази говорио ми је, да је он рад да једно свиљоруну јатње поклони друштву пољске привреде, те да се оно увери о успеху.

Пролетос је овај ован од неке природне болести угнуо, али јабланичани се тешко тиме, што им је већ оставио неколико мушких јагањаца свиљорунних за њихов домазук.

И овај ован, што је код подгорчана показао је добар успех у оплођењу. Од њега имаде 5—6 свиљорунних јагањаца. Било би и више, да нису онеде онога сајбије, код кога се је ован налазио и које је он омркао био — преко зиме од „метила“ угнуле.

Овај је ован сад одузет од подгорчана и предат бољевчанима.¹⁾ Ово је добро учињено зато, што подгорчани слабо увиђаху вредност коју би временом произвођењем свиљорунних оваца добијали; па зато и беху и толико немарни према овој врло корисној животињи да се је она морала и опругати, због чега хадијаше и мањкати да јој није брза лекарска помоћ узакана од околнужног марвевог лекара.

Пре неколико дана чух, да је и овај ован што је код Кривовираца од неке болести угнуо, те сад остаје само онај један, што је код бољевчана.

Наши овдашњи људи, никад нису видили свиљоруне овце и сад се радују, што су дочекали, да виде, па се гомилама скупљају, и загледају свиљоруне овнове, благодарећи влади, која их је својим трудом, из далеког места набавила и овде послала.

Наши сточари су и досад увек гледали, да за празу, у свом домазлуку оставе најбоље мушко јатње и по величини и по осталим својствима, те да на тај начин увек имају добар сој ована. И оно је врло добро што тако раде. Но није добро оно, што овако вераде и код остале стоке, као код говеда и свиња. О томе ја знам и сувише некуства једно што овде дуго време живим, а друго што сам у овој околини и рођен и одрастао. Већина наших људи граби, да своју јунад — бикове — рано подмије, те да им она брзо нарасте и да тиме дођу брзо до добрих волова, с којима би се могли служити. Тако исто раде и са нерастима. Строје младе нерасте, да боље нарасту и да скоро добију за њих 2 дуката од трговца, а оно што је шкарт то остаје у домазлуку. Или ако ништа од мушких грла не остане, онда стока добија свога пара из домазлука компијског, који је такође шкарт.

Овака практика врло је рђави и штетна по наше сточаре. Они ни најмање не предвиђају штету коју имају отуда што слабо пажње обраћају принуштању пражо доброг или рђавог у њихов домазук.

Нима је чудно кад им ко каже, да је неко у Шумадији продао за 80—100 дук. пар волова, а не разбирају како ти људи гаје свој домазук или како чувају своје волове.

¹⁾ Тога неби било, да је ова стока дата каквом стручном економу, или да је у томе крају, као улесном, створен одељак сточарског завода за овчарство. У.

Ја сам уверен, да у селима : Кривом Виру, Јабланици, Подгорици и Заогу имаде по 20—30 људи који редовно држе домазук говеди или свиња од по 30—40 грла, а између оволиког броја немају нарочитог и одабраног праса. Зар ово није штета?

Требало би да већ увиде штету коју отуд трпе, па да одвајају или набављају најбоља грла за празове, те да на тај начин увек имају добар домазук а затим и добру корист.

Од велике би предности било, кад би некако општине уобичајиле, па да држе сваке године по неколико добрих бикова, па да ове пуштају у домазук својих сељана, барем за време, докле се неби произвео добар домазук код сваког сточара, или докле неби наши сточари и сами увидели отуда велике користи, произвођењем доброг соја домаће стове.

Ако неби хтеле општине да ово уобичаје, мислим да неби било штетно да се од стране државне власти на то принуђе. Или ако ни то тако неби могло да буде, онда неби штетно било кад би и сама држава, ако не сад, а оно барем пременом увела, да сваке године у сваком срезу по неколико бикова разашиле, као оно што ради са државним пастушима. Ово је моје мишљење тим више оправдано, што сваки зна од колике је предности и користи гајење говеди у отачбини. Сваки живи зна, да без волова не може ни богат ни сиром, ни сељак ни варошанин а за тим и сви остали. Може бити да су више њих чули, како наши сељаци ни при каквим славама или весељима негубе ни волове из вида, кад хоће какву здравцу домаћину да напију. Они измишћу осталог неће: „Бог да ти, домаћине, пожини, два сива вола, два Гожија анђела, два кућна раишела.“ На овога нека сваки, који позна види како се волови цене код наших сељака, а да они нису од превелике користи неби се толико ни ценили. Зато треба да наши сточари бољу пажњу при гајењу говеди и чувању волова обрате, а да се једном опросте стари навики.

О летини нашој познато нам је само ћу нам јавити као поштом за ове крајеве то, што од скора и овде неки почеше уводити сушене шљиве као оно у Шумадији. Тако прошле године подигнуте су у овом срезу 3 пушнице и то једна у варошници Бољевцу, а 2 у селу Кривом Виру, од којих су оне две у Кривом Виру радиле и ове године а она у Бољевцу није.

Милош Марјановић.

ИВАЊИЦА 30. Нов. 1884. год. — Ове јесени осушено је код нас око хиљаду и двеста товара шљива.

Цена им је била од 32 до 39 дина. на товар.

Као што смо имали прилике да чујемо, шљиве из других наших крајева продаване су по 40—46 динара, дакле доста скупље од наших шљива, и то не с тога, што нису добро осушене, но што су много ситније од осталих шљива.

Произвођачи немају богата какве користи отуд. За пренос одавде до Београда плаћа се по 10—12 динара. И кад се одбије то и остали трошкови — онда готово не остаје ништа. Ако ико, ми овамо зацело умишљамо шта вреди зришна превозна средина.

У осталом шљиве се на све стране саде, нарочито око Ивањице.

Милан Пајевић

ИВАЊИЦА 8. Децембра 1884. год. — Заузимањем г. Панте Јоановића, са-
лашњег окр начелника, набавиле су неке општине у овом срезу бикове, о којима сам го-
ворио у прошлом допису.

То је било у 1871. години.

На ту цео општине су из својих каса даде потребну суму, па су после наплата-
том такси од појединих пуштања попунили касу.

Оне бикове кметови су држали код својих кућа.

Народ, сазнав какве користи долазе од добре стове, радо је доводио краве, но
то није трајало дуго. У другој години бикови су већ били неуногребљиви, и то извесно
или због неуредног пуштања, или због недовољно неге.

Чим се груписање општина саврши, ми ћемо радити, да се по један бар бик за
сваку општину набави — јер су нам све готово општине изјавиле своју готовост за то,
но ми се бојимо, да и оно предузеће не остане узалудно. Срески су начелници, верујте,
тако оптерећени пословима, да многи и код све своје најбоље воље, не могу довољно
пажње да обрате на савршење земљорадње и сточарства.

С тога би по нашем мишлењу, за сад бар сваки округ требао да има свога еко-
нома, који би искључно имао да се бави са проучавањем економског стања и да у томе
правцу даје нужне упуте — јер ће без тога сви, готово, покушаји остати без успеха.

Милаш Најевић.

ЈУНКОВАЦ 2. Децембра 1884 год. — У своме допису, од 6. Септембра ово-
год., који је штампан у „Тежаку“, у свесци за месец Октобар, јавио сам, да су овамо
у овој широј околини, наши предни ратари почели своје стрике утарити за пшеницу,
још пре половине месеца Августа. Неки су ратари своје ниве и по други пут преорали,
али ниве нису, и то просто с тога, што нису могли стићи. — 2. Новембра пао је при-
личан снег, који се тек сад топи. И тако услед овог снега, наши ратари нису довољно
наорали, а још мање посејали пшеницу.

Овде нам се сад намеће питање: а зашто наши ратари, од пре половине месеца
Августа, па до закључно 1. Новембра, нису могли довољно за пшеницу нарати, а још
и посејати. Баш нам је овде дата једна згодна прилика, да коју реч о томе прозборимо.
И тако:

1. Што ми наше колове теглеће, врло рђаво ранимо и погујеио у опште преко чи-
таве године, а најгоре у пролеће. И тако кад почнемо орати за пролећна стрмна жита, после
за кукурузе и др., онда нам овај посао и сувише споро иде. А како и да не иде и сувише
споро, кад није редак случај видити ратара, чија се теглећа стона заваљује од рђаве
ране и неге, и чија је стока једва жива дочекала „злак“, да се мало напасе. Услед
ових склоности, орање нам, као што рекосмо, иде и сувише споро, и тако, кад би требало
да копамо, а ми јаким оремо, кад треба да косимо, ми онда копамо и т. д. Једном речи
нагониају се наји радови толико, да им се после не може дати „девап“. — Овакова је
работа и са јесењим орањем за стрмину. — И ако је јесен, и ако тада имамо највише
траве, опет је нам стока сразмерно доста слаба, услед рђаве ране и неге. Истина, ово
није случај код свију ратара, и сточара, али је код многих овај случај, те с тога орање
не иде брзо, као што би требало.

2. Што је наш домаћи плуг гламазан, несавршен, што захтева скоро дуплу
тегљећу снагу, а опет не може потпуно одговорити жељеној цаји.

3. Што немамо савршеније земљоделске справе и машиније, те да са истима сваки
рад што брже, јектиније, у своје време и како треба извршимо, те да се наји радови не
нагониају, тако, да после незнамо, који ћемо рад да почнемо данас, а који ћемо оста-
вити за сутра, преносутра.

4. Савиша. Јер сам човек при свој својој доброј вољи, да своје радове како

треба и у време уради, често то неможе, с тим пре, што се више пути нам нагомилају радоси, да неможемо наћи раднике — надничаре — и по скупу надницу.

5. Светковање многих мањих светаца, и ма да на истим наша света црква довољава радити.

6. Погре. Јер није редак случај видети ратара, где пупри код општинске суднице и чека да тужи свог комшију, што му је овај са својом стоком учинио штету, а овамо му паут даугуби. Но овде не даугуби он само, овде морају још бар његова два сведока да даугубе, који могу доказати оно, што он тражи.

7. Славе, преслава литије, погребн итд. Наше славе и свадбе, лепо описује г. Др. Милан Јовановић-Батут у својим лекарским поукама. О овоме он пише и на дугачко и на широко. Он поред осталог вели, да су људи услед свадба и слава више помрли, него што их данас има. — С тога да и ми коју реч о њима прозборимо, са агрономског гледишта, као агроном.

Познато је, да наши славе по 3—4 дана: навече, дан — слава — окриће, гостински дан, па код неког и пети. Толико славе код једног, толико код другог; трећег итд. Но поред тога, што се код једнога слави по 3—4 дана, мора за славу да се спрема по 3—4 дана, да не речемо чак и по читаву недељу дана. На поврх овога тога, после славе, да се по који дан болује, што је се о слави прекомерно јело, пило, пелало, што се није спавало. О славама поједе се, попије се читав мал — имање. Тада се поједе и попије толико, што би чељад те куће за читаву годину равно и појво. Често се поколе и она стока, што је за запат остављена, само да би се боље славило. Ове своје наводк подкрепљујем овим:

Овде у Јуноковцу, код једног пољопривредника о слави, сриче се читава чета — по 50 људи. Овај пољопривредник, а и његове комшије, причале су ми, да он мора од стокe по 7 брала за славу заклати. Попије му се по 3—4—500 ова вина. А кад се увати у рачун још ранија, „супа“, лебац, шећер, кава, паприка итд. итд. онда за славу одриваше волови. — Пети ми је причао, да је неколико јуноковчана слава упропастила.

Овакова је работа и са свадбама, па још и гора. Пример за ово. У моме селу Милатовцу прошле зиме један човек женио је сина најстаријег, па с тога захтели да ово весеље буде добро⁸. И тако око овог весеља он се задужио око 35—36 дук. дес. осим свог пића, леба и т. д. и ма да му сва земља ваљда мало више вреди од 100 дук. дес. И док још два сина ожени, оде тамав сво имање.

О литијама такође само један пример наводим. У моме селу нашим литијама о Тројичном петку, једном пуком сиромашу, који нема нигде ништа, дођу гости и он мора за те госте два јагњета да купи. Како је једно јагње набавио то неznam а друго ово како је набавио:

Он отиде код једног имућног по бездушног младића и замоли га, да му уimini ту љубав (у самој ствари ало) да му да једно јагње, па ће му га одрадити. Младић га дочека једва, јер овај чича има два сина. И тако овај му младић да јагње у вредности 6 динара, да му чича за њ покоси динаду у вредности 24 динара. То ми је причао исти младић.

И на овај начин наше бездушне газдице грозно гуле кукавцу сиротињу. Јер се она на овај начин у напред толико овим бездушницима задужи, да после не може да им се читавог лета одужи. Често их ове газдице туже и глобе. Не могу зарадити који динар, кад буду наднице највеће. Па што је још и горе, и свој рад не могу у своје време и како треба урадити, а и да не речемо, да им радови често и сасвим пропадну, и на тај начин сиротиња пада још у већу беду и невољу.

Даће, погреби такође су штетни по наше пољопривреднике из речених разлога. Овакве рђаве обичаје, који грозно убијају наш народ и материјално и физички и умно и морално, треба искорењивати. За ово су позвати на првом месту свештеници и учитељи. Но мучно иде, јер се наш народ још на ступњу налази, да он још верује у свакојаве празновернице и чудеса.

Р. М. С. Нешћ.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Почетком 1885. год. ступио је «Тежак» у XVI. години свога излажења.

Цел и правац «Тежаков» познат је. Друштво ће се старати да садржина «Тежака» у идућој години, ако што не превазиђе, не изостане по вредности од досадашње, и у том погледу оно ће радије сачекати, да на свршетку године заједно са читаоцима цени, колико «Тежак» има права на све бољи глас, но да напред даје каква обећања. А са ваљаним сарадницима друштво се осигурало.

Ко воли, ко цени и поштује задатак, Српског Пољопривредног Друштва» и његовог органа «Тежака» ко се радује унапређењу наше пољопривреде, ко жели добитак нашем пољопривреднику и ко истински осећа потребу, да се заматак пољопривредне књижевности у Србији развије у стаситу воћку пречишћене и свеже хране пољопривредног знања за Српског пољопривредника, — ми га позивамо на претплату.

«Тежак» ће и у току идуће године излазити у месечним свескама на четири штампана табака велике осмине, као и до сада. Садржини ће и даље по могућности објашњавати слике.

Покрај тога излазиће као стални

ДОДАТАК

свакој свесци «Тежака» у овој години, а може бити и у току идуће године :

Грађа за пољопривредни речник

од † Гаје М. Матића

у величини «Тежак» и то по цео један табак у два раздела.

Претплатна цена је иста :

За Србију

На целу годину 8 динара

« пола године 4 «

За Иностранство

На целу годину 4 форинте

« пола године 2 »

У иностранство лист ће се слати само оним претплатницима, који положе претплату напред за пола или целу годину. Не плаћена писма из иностранства, позвана тако и неовчана, не примају се.

Претплату ваља слати «Српском пољопривредном друштву» у Београду.

Сва писма и аманете из унутрашњости, упућене на ово друштво, носе српске поште бесплатно.

Друштво очекује, да ће се према овој увлањој садржини његовог органа његови пријатељи одзивати и многобројнијим претплаћивањем на «Тежак» и усрднијим ширењем поука, које он пружа, а то ће, и једно и друго, ићи у прилог задатка друштвеног.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, 1. Јануара 1. Јануара 1885. год. у Београду.

ПОЗИВ НА ИЗЛОЖБУ.

Г. Министар Наредне привреде изволео је претписом од 3. пр. м. ЗБр. 2002 даставити овоме друштву, да ће се у Априлу мес. 1885. год. отворити у Анверсу, у Белгији, међународна изложба, на којој ће и Србија учествовати, и том приликом позвао је Друштво, да и оно преко својих подружина и иначе спреми што може за ову изложбу.

С тога Друштво умољава све чланове своје и претплатнике «Тежака» из Србије, да прикупљањем и шиљањем Друштву предмета, нарочито пољопривредних и оних, којима се поједини крајеви одликују, — помогну Друштву, да се достојно одазове горњој жељи г. Министра.

Које предмете и како спремање ваља слати, види се из Срп. Нов. од ове год. Бр. 225.

Све прикупљене предмете ваља одма слати под адресом «Српском Пољопривредном Друштву у Београду» тако, како ће их Друштво добити најдале до 25. Јануара 1885. год.

Бр. 1264. Из канцеларије Српског Пољопривредног Друштва 9. Децембра 1884. год. у Београду.

Н А З Н А Њ Е.

Сви они, који желе да им «Српско Пољопривредно Друштво» набави ма каквог

СЕМЕНА ЗА 1885. ГОД.

умољавају се, да се обрате Друштву одма, а најдаље до *свршетка месеца Јануара* 1885. год. са поруџбинама. Доцније поруџбине Друштво неће моћи да изврши, па зато их неће ни примати, јер почетком Фебруара већ нестаје семена на продају код оних семенара, код којих Друштво купује семе за своје поруџнице.

Чланови помагачи овога Друштва, који хоће да се користе својим правом, да бесплатно добију од Друштва градинарско семе за идућу годину, умољавају се, да се *такође до горњег рока пријаве* Друштву и означе од ког поврха желе семе. Који се од чланова не пријави, томе се неће семе ни слати, јер ће се, као и до сад, *пред-постављати*, да му није потребно.

Бр. 1096. Из канцеларије Српског Пољопривредног Друштва
10. Октобра 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВРТАРСКА ОБЈАВА.

Семење (за пољопривреду, поврће, цвеће), **воћке, дрвеће и шибове** (за парк и шеталишта), **руже, цвеће са луком, кромпиром** и вечним кореном (георгине, кане, сабљичице, беговије итд) и у **сансијама** (за врт и собе), **пукете, венце** и разно плетиво од цвећа, зими и поједине **узабране цветове** (од камелија, руже зумбула, итд.) и остало вртарски прибор држи, набавља и разашиле брзо и јевтино а прима се и **цртежа планова** за нове паркове и вртове па и самога насада ових.

Илустровани ценовник шаљем свакоме на захтевање бадава. Препродавцима и скупљачима поруџбине дајем леп перцепат.

Ј. Е. Ворјановић.

УЧИТЕЉ ВРТАРСТВА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У
СОМБОРУ (Zombor Bácska)

ИЗВЕШЋЕ
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ЗА 1884. ГОД.

ИЗВЕШЋЕ

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ЗА 1884. ГОД.

Управи Српског пољопривредног друштва част је, да према друштвеним правилима поднесе збору годишње извешће, о раду, напредовању и стању друштва за 1884. год.

Управни одбор српског пољопривредног друштва држао је у овој години 28 седница, у којима је расматрао и решавао, питања која су била покренута или побудом самога одбора или која су била изазвана природом друштвене радње.

И ако је управни одбор састављао 8 одборника и 4 замењеника опет зато ни одбор у овој години, као ни одбори у пређашњим годинама, није могао држати онолико седница, колико је правилима друштвеним наређено да држи.

Овакав поступак одборов није без узрока. У највећем јеку одборског рада три његова члана, дали су оставке на своја одборска звања и престали су долазити у седнице.

Даље су председник друштвени и секретар одсуствовали због рада у пописној комисији

Та је појава слабила енергију одбора, то је истина, али опет зато, друштво се у овој години старало:

1. Да потпомогне да се саветима путем књижевности расеје семе чисте пољопривредне науке међу наш земљораднички свет и да му се тиме по могућству олакша тежак задатак, који му је по положају његовом у свету удељен.

2. Радило је, да се што више и што савршенијих справа понуди нашем земљораднику, како би предавану му теорију могао лакше у пракци примењивати.

3. Старало је се, да се међу народ распростре што више и што бољег семена разних врста, те да га тиме, с једне стране упозна са бољим врстама семена, а с друге стране да га сачува од уродице и неспособног корова, који му раду смета, и приход од рада смањује.

4. Руководило је рад на друштвеном добру у Шапцу и

5. Уложило је озбиљну бригу, да се што више материјалних средстава друштву прибере.

1.

У цели ширења пољопривредне науке међу наше земљораднике, друштво је ове године као и осталих ранијих година, издавало пољопривредни лист «Тежак.»

Са задовољством може се прибележити, да је «Тежак» у овој години врло уредно излазио и разашао се, а гледало се по могућству, да његова садржина буде колико разнолика толико и језгровита и поучна.

«Тежак» је у овој години доносио такве чланке и белешке, за које се без зазора може рећи, да су били моћни да непосредно утичу на унапређење наше пољске привреде. Разматрао је и брзо одговарао на сва питања, која су му упућивали поједини пољопривредници тражећи савета у разним конкретним случајевима. Доносио је редовно верна извешћа о пољопривредном стању и начину газдовања у нашем народу и бавио се прикупљањем наших до сад издатих закона и наредба, односећих се на пољску привреду.

Једном речју, «Тежак» је у овој години одговарао потпуно своме позиву. Крчио је пута правој пољопривредној науци. Прилачно на се већу пажњу читалаца и својим лаким и популарним стилем отворио многа врата и оних наших пољопривредника, које дотле можда није ни мало интересовала пољопривредна литература.

У овој је години својим књижевним радом или саветима потпомагало уређивање тог друштвеног органа преко 60 наших пољопривредних писаца, који су већином и чланови овога друштва.

Да је «Тежак» у овој години доста одговарао своме задатку потврђује поред осталог и тај факт, што је у овој години уписано 174 нових претплатника и што је «Тежак» у овој години штампан у 1400 егземплара, док у прошлој години штампан је само у 1100.

Од ове целокупне суме у којој је «Тежак» штампан у овој години, раздавано је бесплатно и то :

а) Друштвеним члановима редовним и утемељачима 97 егземп ,

б) Среским канцеларијама, поштама, неким сиротним лицима, извесним дружинама и скупљачима 109 — и редакцијама неких наших и страних листова (у замену) 24 егземплара.

Од остатка, који броји 1170 егземплара, разашаљано је правим претплатницима 1120. а 50 егземплара остало је за друштвено сложипште књига и за рекламације.

Лањске године, на праве претплатнике трошено је 916 егземплара дакле за 174 мање но ове године.

Па и ако је све тако, опет зато, управни одбор, увиђајући потребу да пољопривредној књижевности отвори још шири круг, усвојио је зато практичан начин свога претходника и уредио и издао и ове године календар српских пољопривредника и трудио се, да у тај календар уђу чланци и белешке садржине одговарајуће савременом ступњу и потреби наше пољске привреде.

Као што изгледа, издавање календара из године у годину заузимаће све важније место међу моралним помоћницама за остварење друштвене цељи.

Овај назор потпомаже жива тражња друштвеног календара.

Лањске године штампани календар у 5000 егземплара сав је растурен, а тражња још није била задовољена.

Ове године, с обзиром на потребу и тражњу, штампан је у 7000 егземплара, и пошто му је цена само 60 пр. а величина 11 табака, извесно ће се сав распродати.

Као што се види, цена овогодишњег календара врло је мала према садржини, која се за њу нуди читаоцу. Она је само толика, колики је управ трошак око њега.

У осталом друштво му није могло ни одређивати већу цену—само зато, што друштво према своме програму није могло да се осврће на материјалну него на моралну страну његовог успеха.

Умесно је да се напомене, да је друштво и ове године поклонило ђацима учитељске школе и богословије од својих издања,

а) 68 књига „Поуке из челарства.“

б) 68 књига „Наука о сточарству.“

в) 68 књига „Производња и употреба шума.“

Овај је поклон учинило друштво у цељи, да код тих младих људи пробуди љубав према пољопривреди и да од њих, поклањајући им своју пажњу, направи искрене поборнике за друштвену идеју онда, кад као народни учитељи, као народни свештеници заузму своје положаје и дођу у непосредни додир са нашим народом, коме је пољопривреда, као што се признати мора, за сад скоро једини извор насушног хлеба.

Осим овог поклона, друштво је од својих издања поклањало и онима, који су се својим заузимањима за пољску привреду показали заслужни поклона, који им је учињен.

Поред чињених поклона, друштво је извештао број књига својих издања и продало у овој години.

Тако продало је или у комисијон дало у 1884. год. од књига :

- 1) «Све о пшеници» 15 примерака.
- 2) «Све о кукурузу» 14 «
- 3) «Неколико студија из агрикултуре» 8 пример.
- 4) «Читанка за пољопривреднике» 16 пример.
- 5) «Кромпир» 10 пример.
- 6) «Поуке из челарства» 16 пример.
- 7) «Јагодичасто воће» 8 пример.
- 8 «Међународна ампелографска комисија и слике из винодела талијанског» 9 пример.
- 9) «Наука о сточарству» 37 пример.
- 10) «Гајење винове лозе на Рајни» 6 пример.
- 11) Белешке о познавању и употреби справа 7 пример.
- 13) „Тезак“ за 1872, 1875, 1876, 1879, 1880, 1881 и 1882 годину.

Уређивање листа и календара и издавање и распрострањавање пољопривредних књига — у опште, ширење пољопривредне литературе у наш народ, овогодишњи одбор усвоио је као средство за популарисање теоријског пољопривредног знања. Али познавајући данашње прилике и потребе наших пољопривредника и знајући, да је пракса и теорија нераздвојна целина, нашао је за потребно да ради, да се међу наш народ распростире што је могуће више и практичног пољопривредног знања.

Размишљајући о начину, на који би се то могло најлакше извести, решио је у начелу, да је потребно изашиљати у масу наших пољопривредника, учитеље, који би на лицу места, живом речју, скретали пажњу пољопривредника на боље и лакше извршење појединих пољских или домаћих радова.

Ову своју мисао предао је двојници својих чланова, да ју свестрано испитају и разраде, па о томе, да му поднесу своје извешће, у коме нарочито да назначе працац, у коме би путни економима мали да развију свој утилив. Поред тога да испитају и да изјаве, да ли друштвена сретства допуштају и у колико, да друштво још ове године изашиље у народ кога путног економа у обележеној цели.

Ти одређени чланови поднели су одбору своју резолуцију. У њој су изјавили, да би се друштво према својим средствима могло послужити путним економима, јер сума, која би се према друштвеном буџету могла на њих потрошити, износи 1390 дин. у округлој суми, не рачунајући у то суму од 1010 дин. која би се према њиховом мишљењу могла и требала да угроши на набавку потребних пољо-

привредних справа, које би ти путни економи уза се носили и са њима, у смислу очигледне наставе, показивали пољопривредницима начин извршења појединих радова. По томе предлогу имало би друштво држати путне економие стално и у време радне сезоне шилати их у народ, да по упуштвима друштвеним по напред утврђеном плану, по разрађеним програмима за предавање њихово из појединих пољопривредних грана врше поверени им посао. Одбор је прихватио извешће и пошто је та ствар од особите важности, то је предлог у целини у «Тежаку» одштампан и разаслат члановима друштвеним на оцену, чланови су умољени, да своје мишљење што пре друштву поднесу. На томе је та ствар застала и извршење ове лепе мисли, која би била од стварне користи по напредак наше пољске привреде — остављена је у аманет будућој управи друштвеној.

2.

Као што је прошлих година, тако је и у свој години друштво старало се да што више и што бољих пољопривредних справа унесе у наш народ и то таквих справа, које би по учињеним пробима с њима, одговарале потпуно приликама нашим, које ће олакшавати нашем пољопривреднику рад и замењивати код нас врло скупу радну снагу, такве справе, које су поред солидности у изради и сразмерно јевтине, те да и у том погледу задовоље захтеве наших пољопривредника.

На овом месту друштво може да регистрира, да су се почеле у нашој земљи набављати добре справе — полазећи трагом друштвеним — и мимо пољопривредног друштва. По добијеном извешћу и дописима својих чланова, друштво би могло на овом месту поменути и то, како су у нашој земљи почели набављати и такве справе и машине, које никада до сада у нашој домовини нису ни виђене а то ли употребљаване; за неке од тих справа и машина и ако нису непосредно од друштва и преко друштва набављене, друштво је давало свој глас, препоручивало их усмено и писмено нашим пољопривредницима и доцније се показало, да су те справе и машине врло добре и врло практичне и да потпуно цељи својој одговарају. Од таквих справа и машина, треба напоменути машине за кошење траве, машине за грабуљање и скупљање сена, млинове гвоздене конструкције за покретање воденом ил' коњском снагом и помоћу локомобила и плугове са два и три раоника за орање две и три бразде у један пут; за већину ових справа може се рећи, да су по примени и употреби својој са свим сувремене и да су од велике користи.

Осим овог модуса препоручивања и ширења справа и машина,

друштво је завело још један, којим је олакшана могућност, да се што пре, што брже и што сигурније дође до бољих справа, баш у оно време кад је, којој справи таман права ора. Дешавало се и непрестано се дешава, да поједини наши пољопривредници, захтевају поједине справе и машине баш онда, када је њиховој употреби право време, тријере баш онда — кад им треба жито пречишћавати, ветрењаче и машине вршалице — баш у време вршидбе и т. д. Дакле тако и у оно време, како и у које им време не би друштво брзо и под свима повољним условима — доброг процента и гаранције — могло исте справе набавити, те да им оне стигну таман у право време њихове употребе. У таквој неприлици друштво је договорно с поручиоцима известили их о цени справа, о солидним фабрикама, добрим справама и т. д. упућивало их *непосредно* у оближње фабрике пољопривредних справа и машина у Темишвару, Земуну и ка овдашњим агентима и трговцима, који држе по коју од ових справа и машина, алатки и оруђа. На тај начин по препоруци друштвеној узете су 2 веће вршеће машине с витлом и неколико других омањих справа, с којима су сви поручиоци врло задовољни.

По друштво је нашло, да је овај модус врло практичан и с тога што по нагомиланости своје вересије од давања справа и машина на почек — морало је врло штедљиво и врло обазриво ићи на руку олакшању набавке бољих пољопривредних справа и машина. У том правцу само је неколицини заслужних пољопривредника наших, заслужних по свом раду и по поверењу — уступило неколико справа и машина на откуп с почеком и плаћањем у ратама.

У овој години друштво је непосредно са свог слагалишта, које продало, које на почек и на вересију дало око *педесет* комада разноврсних пољопривредних справа, пчеларских баштованских и воћарских алатака.

На започетом путу у пробању и испитивању бољих пољопривредних справа друштво је и у овој години, по могућности и даље корачало, па је неке од тих машина и справа посредством стручних комисија испитало, оценило и у раду посматрало.

Тако од најважнијих справа у овој години је посредством својих чланова и комисија опробало следеће справе:

1.) Шликов *гвоздени плуг* са 3 раоника, који је пред својевољно образованом комисијом из друштвених чланова а добротом члана и потпредседника друштвеног г. Срете Л. Поповића, опробан најпре на његовом имању код Мокрог луга а по том и на његовом имању у Совљаку код Уба. Плуг овај има 3 раоника, 3 цртала и

на 4 точка се покреће; два повећа точка стоје са стране, један осредњи напред и један мали остраг. Овај мали точкић на плугу патентиран је и он је удешен за то, (па се може подизати ил' спуштати за плиће ил' дубље орање), да олакшава и отклања трење плуга на плази, које би иначе код оваког плуга, који три бразде у један пут разорава, било врло велико и јако би заморавало радну снагу. По чињеној проби овај плуг може рат орати с 3 пара волова у дубину од 20 сантиметара. Код овог плуга отпада свако управљање кад је већ у бразди, једино се мора пазити да дешњаци у спрези тачно иду разором и човечија је помоћ само на увратинама потребна и то једино за то, да се из разора плуг издигне, потргне назад и из бразде уклони, што је због оног позадног точкића јако олакшано. Извештај о овом плугу гласи у кратко овако: «Плуг је овај врло удесан и куд и камо бољи нарочито при заоравању стрњике и сађењу кукуруза на врсте, јер се са помицањем раоника (као што су за то удешени) може тако удесити, да се за трећим раоником може одма сејати а не мора се чекати, да плуг три пут прође, па тек онда да се у бразду сеје и загрће. Да би и сама жита (без машине сејалице) била по бразди засејана и добро загрнута (што се са најбољом дрљачом не може постићи) овим се плугом може постићи, што ће се жито по изораној земљи бацати, па онда плугом заорати у сразмерној дубини, и онда ће редови бити једно од другог одвојени и изгледаће, као да је са сејалицом посејано и затрпано».

Даље је «овај плуг врло добар за парање ливада, подкресивање мравињака и кртичњика, јер са своја 4 точка тако равнотежу — баланс — при орању одрижава, да и при орању од 6 сантиметара неће из бразде излазити и на страну падати....»

2.) На молбу овдашњих агената г. г. Рајхмута и Крикнера, који заступају фабрику Умрата и компаније из Вубне код Прага, српско пољопривредно друштво умолито је стручну комисију од својих чланова, да млин, који су горњи агенти, били на овдашњој марвеној пијаци изложили, прегледа и оцени, те да би се знало, да ли вреди, да се тај млин препоручи пажњи наших пољопривредника, којима би у многим приликама, као што је и у лањском годишњем друштвеном извешћу напомињано — био неоцењив. Нека су г. г. избрана за ту комисију била спречена својим пословима, но су се одазвали г. г. Влада Марковић машиниски инжињер и Мата Јовановић члан друштвени, те су у току Маја месеца чињене две пробе с наведеним млином, у присуству друштвеног потпредседника г. Срете Л. Поповића и секретара друштвеног Св. Љ. Гавриловића. Млин је удешен за покретање с витлом, каменови су удешени,

да се хоризонтално крећу. По поднетом извешћу: — «код свију млинова рационално употребљених, правило је, да брзина на периферији обртача — камена (Läuferstein) треба да лежи у границама min. 7.5 mt. у секунду».

max. 9.0 mt. „ „

«Посматрани број окрета камена, на изложеном млину износио је 120 у минуту. Ако дакле за овај мали камен узмемо прву цифру, као меродавну, то излази, да је посматрани број окрета за 33% мањи од онога, који би камен требао да има.

Горњи млин у 2 сахата морао би да меље:

са француским каменом = 33. 78 кгр. фино самлев. брашна.

« обичном пешчаром 20. 26 „ „ „ „

По приближном рачуну, а не на основу опита у извешћу се држи, да би се у погледу на кукуруз имао добити следећи резултат: за француски камен = 45 кгр. фино самлев. кукурузног брашна.

« обични пешчар = 27 „ „ „ „

Млин, који је проби подвргнут, давао је међу тим на сахат само 16 кгр. брашна, ма да је имао будимско камење, које по финоћи мере с француским.

Мана је овога млина и у томе, што и сам витао није подешен у потребној сразмери спрам млина, сразмера обртнице на витлу спрам периферије каменова са свим стоји у несугласици и због тога се и при проби имало већ кубуре са употребљеном спрегом. Витао је овај био удешен за машину вршаницу и овде примењен без икаквог даљег обзира.

То су главни недостатци овога млина, који поменуто комисијско извешће није никако могло препоручити нашим пољопривредницима.

Дакле питање о набавци или конштрујисању згодног млина, који би потпуно одговарао и свима потребним захтевима и самој потреби и нашим приликама — то питање је остало још отворено. Г. Аксентије Мијаиловић помоћник начелства окр. рудничког, чији је конштрујисани млин лањске године прегледан и стручним комисијама оцењиван — обратио се друштву с молбом, да му оно отвори кредит у војној фабрики у Крагујевцу, како би могао предузети израду свог ново-конштрујисаног млина, који је много боље и савршеније дотерао. Друштво му се одма молби одазвало и благодарећи готовости Г. министра војног и управе војно-техничких завода у Крагујевцу, отворило г. Аксентију кредит од 300 динара за израду овог свог ново-конштруисаног млина. Како је исти господин био спречен својим личним и званичним пословима, то по добијеном извешћу, није ништа даље у овој години по овој ствари предузимато.

3.

Друштво је и у овој години, морало скоро све потребно му семење набавити са стране, ма да је редовно предузимало кораке, да се производња разне врсте семена, како баштованског тако и пољопривредног, одмах код нас.

Градинарско семење раздавано је бесплатно члановима помагачима и неким пријатељима пољске привреде, који су и много више друштво задужили; остало пак пољопривредно семење слато је и набављано по поруџбинама за које је од поруџиоца и наплата вршена.

Стање набавке семена у 1884 год. било је овако:

У овој је години разаслато семена на 102 разне особе у свима крајевима наше земље.

Осем семена од поврћа најбоље врсте, у овој је години разаслато од пољопривредног семена следеће:

а) Луцерске детелине	370 кгр.
б) Мухара	55 "
в) Гдечије за живу ограду	41 "
г) Еље	40 "
д) Пољске ражи (<i>Triticum polonicum</i>) .	55 "
е) Црвене детелине	22 "
ђ) Грахорице	22 "
ж) Багрена за ограду	14 "
з) Сточне рене	14 "
и) Ситне проје	10 "
ј) Шећерне цвекле	5 "

Неким пријатељима пољске привреде, нарочито неколицини ереских старешина, који су се својски друштву одазвали у скупљању вересије, прикупљању претплатника, и т. д. друштво је слало у овој години од топчидерске економије набављене колекције разноврсног семена од цвећа, за њихову домаћу градину и на тај начин изразило им мален знак своје велике захвалности.

Осем свега овог семена, друштво је преко г. министра народне привреде добило и извесну количину разних сорти ческог кромпира (300 килогр.), које је имао доброту послати на поклон г. Карло Рамбоусек почасни члан овог друштва и ималац семенарске станице у Зборовој, у Чешкој. Од тог семена извесну је количину засејало и у својој градини, на свом добру у Шанцу а остатак је појединим пријатељима пољске привреде ради покушајног засејавања одаслало.

Приликом одашиљања свега семена, друштво је молило пољопривреднике, којима је семе слато, да о току и успеху и предавања

и развијања дотичних усева друштво ово извештавају. Од неколицине су таква извешћа добијена, ал' већина није никаквог извешћа послала, ваљда једино за то, што је засејавање семена код нас ради опита, још непозната ствар. Нека од тих извешћа саопштена су у своје време преко „Тежака“.

По решењу управног одбора и по давнашњој жељи самог друштва, у овој години расписан је стечај за набавку свега потребног семена за друштвени рачун и позвати су наши пољопривредници да нуде своје производе. Поред разлога, који су руководили одбор и који су чисто патриотске природе, и изазвани бригом о развоју те гране (производње семена) у нашој земљи, имао је још неких: — што су трговине семена од којих је семе до сад набављано доста далеко, да би се могли чинити какви кораци у случају да набављено семе не ваља; што поред све солидности дотичних трговина, поред све гаранције што су је исте давале и нудиле друштву, ипак се дешавало, да је набављано семе са стране, поред све скупоће — старо, хрђаво и неупотребљиво и т. д.

На тај стечај одазвали су се многи наши пољопривредници и чинили понуде с разноврсним баштенским и пољопривредним семеном, па је с неким од њих закључена и погодба. Поред тога на захтев друштвени у своје време и управа се топчидерске економије одазвала својски и усрано друштвеној жељи, па је у својим расадницама за наступајућу годину припремила у довољној количини, семена од разноврсног поврћа, цвећа и неких пољопривредних усева о чему је друштво и известила. И тако ће друштво једва једном у 1885. год. бити у стању, да потребу на разноврсном семену у главном подмири набавком семена чисто земаљске производње.

4.

Рад на друштвеном добру у Шапцу, кретао се у границама штедње, јер је управни одбор у 1884. год. био преглао, да по озбиљном штудирању стања и прилика на добру све учини, те да се добро преустроји онако, како ће одговарати потребама оне околине и служити јој као угледно добро; одбор је наумио, по што с том штудијом добра буде готов да предложи главном збору потребне издатке за сталне преустројство добра.

Одбор је у тој цели претходно одредио чланове друштвене гг. Пају Тодоровић и Св. Љ. Гавриловића, да саставе елаборат у коме ће у кратко представити све шта је на шабачком добру од почетка урађено; извести из извештаја дотичних комисија, које су ради прегледа истог добра у разним приликама и под разним упра-

вама друштвеним, на лице места одашиљање, све оно што је карактеристично како о сметњама, које су стајале на путу извршењу жеље, да се друштвено добро уреди као угледно, тако и о свима предлозима, који су чињени од тих комисија и којима су смерале, да се отклоне све сметње и да се добро стално уреди и преустроји. На основу тога елабората у седници од 1. Марта т. г. одбор је решио, да се одашље још једна комисија, као последњи пут, која ће у току од неколико дана на лицу места добро шабачко, озбиљно проштудирати, све незгоде и прилике испитати и предложити начин, како да се питање о шабачком добру једном стално и сигурно реши. У ту комисију ушла су гг. председник друштвени Чедомиљ А. Поповић, секретар друштвени Св. Љ. Гавриловић и члан одбора Аца Живановић. У истој је седници одбор решио, да се у седницу, која ће решавати о предлогу наменоване комисије, позову и сва она гг. друштвени чланови, који су у разним приликама, као чланови комисија излазили на друштвено добро.

Изаслата комисија поднела је свој извештај, са плановима који представљају друштвено добро по величини, по каквоћи земље и по стању усева и плодореда (турнусу) и нашла је, да је досадањем напредовању друштвеног добра и маленом успеху истог у главном стајало на путу:

а) Што се једнострано газдовало, што се у пркос приликама земље, пијаци, тражње — само ратарство и воћарство на добру неговало; па је комисија предлозима да се уведе на добру и сточарство. За ту цел да се набаве 4 добре краве музаре и 2 добра бика признате расе. Тиме би се добило: што би се приход добра продајом производа сточних и приплодне стоке повећао; што би се добијало толико ђубрета, колико би било потребно према величини добра; што би се утицало на побољшање соја говеди у околини; што би храњење и држање ове стоке — служило као углед околини.

б) Што је земља на добру са свим исцрпљена и посна, тако да би је требало добро наћубрити и редовно даље ђубрити, те да се принос добра повећа.

в) Орница није довољно подубљена, за то се саветује употреба дубоког орања и плугова подривача.

г) Упоредо са увођењем сточарства, да се заведе у плодored и засејавање детелине и остале хране за исхрану стоке; и тиме би се један стваран углед давао околини, такав углед, који постаје у нашој земљи сувремен;

д) Да се набаве за добро све потребне сиправе и машине, којих за сад на добру нема.

У конференцији у којој су лично ил писмено учествовала гг Милован Спасић, Јован Ристић, Вучко С. Богдановић, Живко Шо-корац, Иван Протић друштвени чланови и Св. Гавриловић друштвени секретар, претресан је потанко споменути предлог и изјављено је, да се може препоручити пажњи одбора.

На основу свега тога, управни је одбор, пошто је изјавио да и он сам нагиње изјављеним основима у предлогу, даље да зато, што би извршење истог остало за будућу управу друштвену, па да се не би истој с доношењем каквог закључка везивале руке у предузимању попоравака и преустројства добра решено, да ту ствар изнесе главном збору друштвеном (због важности саме ствари) на претрес и разматрање, па да у пројекту буџета води рачуна и о предложеним изменама за преустројство добра . . .

5.

Као што ће се видети из поднетог рачуна друштвеног за 1884. год. у овој је години прикупљена знатна сума вересије, благодарећи заузимању гг. начелника окр. и среских, који су се позиву друштва својски и патријотски одазвали, на чему им се овде изриче јавна хвала.

Поред побројаних послова иницијативом чланова одбора, покренута је мисао, о држању изложбе земаљских производа и домаћих рукотворина у 1885. год. за коју би се средства прибрала

а) Државном помоћу, за коју се треба обратити надлежном министру као члану владе ;

б) Лутријом и срећкама ;

в) Забавом и

г) Друштвеним средствима ; ова је мисао од стране одбора прихваћена, у начелу усвојена и из одборске средине изабрат је један ужи одбор од гг. Лаз. Р. Јовановића, Милана Живковића и Драгут. А. Лукића, који ће поднети детаљно израђен програм, поразмислити о прибирању средстава, о месту и дану, на који ће се излог држати.

Доцније је занатлијски одбор покренуо мисао о држању занатлијске изложбе, која је после претворена у мисао о држању опште земаљске изложбе, па позвао и друштво да и оно суделује ; управни је одбор опуномоћио свој ужи одбор за приређивање изложбе, да, он у име друштва присуствује при првом скупу привременог одбора за приређивање опште изложбе. И на том првом скупу новог одбора за приређивање опште земаљске изложбе решено је: да се умоли

српско пољопривредно друштво, да своје решење о држању изложбе у 1885. години одложи до на 1886. год. када би се имала држати општа земаљска изложба; на истом скупу изјављена је жеља, да српско пољопривредно друштво узме у своје руке прибирање и цео посао око приређивања чисто пољопривредног дела изложбе.

И о тој се ствари воде даљи преговори.

Даље је г. Министар народне привреде позвао и друштво, да од своје стране суделује у прибирању земаљских производа за изложбу у Анверсу, која ће се држати идуће године и друштво се побринуло, да се по могућности одазове тој жељи.

II. Стање друштва за 1884. год.

Друштво је у овој години бројало :

7	чланова	утемељача,
14	«	почасних,
90	«	редовних,
20	«	дописних,
442	«	помагача

Свега 573 чланова.

Ланске је године била 426 чланова помагача а са 16 је нових у овој години овај број нарастао.

У овој је години друштво добило 3 нова члана утемељача у лицу гг. Лазара Карамарковића економа у Летњиковцу код Пожареваца, Стеве Ј. Гричаревића економа у Паланци и Ђорђа Вајферта пивара у Београду.

У овој је години друштво изгубило свог члана утемељача Павла Куртовића из Шапца, почасног др. Антона Маша, дописне Цветка Крстића, пртача из Свилајнца, Миладина Петровића држ. шумара ср. трстеничког, који су у току ове године помрли; од редовних чланова дао је оставку г. Живко Шокорац.

Од стручних листова друштво је примало у овој години :

Deutsche land. Presse,

Prager landw. Wochenblatt,

Oest. « « ,

Wiener land. Zeitung,

Frauent. Blätter,

Fühling's land. Zeitung,

Obstgarten.

Weinlaube,

Weinbau,

Centralblatt des gesammten Forstwesens,

Biedermann's Centralblatt f. Agricultur u. ration. land. Betrieb.
 Wiener ill. Gartenzeitung,
 Bienenzeitung,
 Amerik. Agriculturist,
 Gospodarski list,
 Gospodar,
 Gospodarski poučnik,
 Труды вољн. економическаго общества,
 Домактин (бугарски пољопр. лист),
 Друштвена књижница умножена је у овој години следећим

делима :

1) О филоксери од Мите Петровића — поклон од писца

2) Речник немачко-хрватски

Бог. Шулека.

3. Verbess. der Alpenwirth-
 schaft von Adolf Frientl.

4. Lehrbuch der Waldwerth-
 berechnung von Dr. Josef Albert.

5. Hebung der Alpenwirthschaft
 von Dr. Gustav Wilhelm.

} поклон од г Жив. Шокорца

6. Најновији речник места у краљев. Србији — поклон од г.
 Милана Живковића.

7. Domaća perad od Gustava Avgusta Vichodila — поклон од
 писца.

8. Србадија зманах градачке ђачке омладине.

9. Сремско вино, написао М. Петровић, поклон пишчев.

Поред тога у овој је години попуњена и друштвена збирка,
 са лепом и прилично великом колекцијом доброг семена од разних
 поврћа и усева, што је у нашој земљи произведено а које је дру-
 штву уступљено од г. Министра народне привреде, којим је семеном
 у исто доба била попуњавана и збирка тога министарства.

Потпредседник српског пољопривредног друштва,

Сретен Л. Поповић.

Секретар,

Св. Љ. Гавриловић.

ТЕЖАК

ОРГАН
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 2

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

ФЕБРУАР 1885.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

МИНИСТАРСТВО НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ

и

УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У СРБИЈИ

(Расписи г. Министра народне привреде од 23. Јануара и
1. Фебруара 1885. год.)

Првим расписом тражи г. министар од полицијских власти податке за прошлих 6 година о томе: колико су народних кобила опасли државни пастуви колико је кобила остало ждребно, код колико су кобила посљедице непознате, и колико је ждребади одгајено како ваља, те да на тај начин сазна какав се стварни успех постиже са нашом данашњом државном ергелом и разашивањем државних пастува по штацијама за онасивање приватних кобила

Други распис гласи у целини овако:

Министарству народне привреде потребни су извесни подаци о пољопривредним грађевинама за боравање или заклон стоке.

С тога препоручујем начелству да преко својих инжењера прибере и у року што краћем а најкаже до 1. Априла ове године пошље: начрте са размером арова за коње, наслона за рогату марву, торова са наслонима за овце и свињаца, — како је то у округу заступљено.

Ако би који, по својој специјалној предходној спреми, као и по пажњи, коју је поклањао привредним односима у својој округу, успео да за сремње стање наших

привредника пројектира такве штале, које би простотом и ценом израде могле да се препоруче народу тога краја као мустре, онда нека и то прикључе.

За овај рад одредиће се стручна комисија из економа и грађевинара и најбољем досудити пристојна награда.

Ако у округу има, сем окружног инжењера, и других инжењера, нека начелство и њима ово обави.

И ако су оба расписа јасна, и намера, која се постићи жели, веома провидна, ипак сматрамо, да нам је дужност неколиким речма у најбољој намери пропратити оба ова расписа.

Кад се на неку установу троши, умесно је неки резултат очекивати.

На државну ергелу троши се ово већ 32 године, и тај трошак отишао је у милионе динара. Она је доносила и неке приходе. Но ти приходи, оним делом својим, који долази од такса и продаје шкартираних грла, нити се могу мерити са расходом, нити би то и била права мера за оцену услуга, коју земљи овај завод треба да донесе, и ако су многи већ досад том мером мерили кад су о овом заводу реч водили. Њима би најмилије било да виде ексадрон један или два, да је у течају времена из тог завода изашао; или као што умешни Мађари ради, да се ергела бачила на одгајивање коња извесне боје у длаци н. пр. гидраши, алати, за које се може рећи свуда, где се виде у Мађарској да су производ ергелског стабла у том и том месту.

По овде се непомнишља на ту меру.

Овде се други резултати траже, на име, колико су кобила оплодили државни пастуви по штацијама, и колико од њих *жеребаци одгајено*? Сазнати ово, не само да би била потреба, толико осетна, ради попуњења оне непотпуне статистичне слике о нашој ергели (види белешке о томе у овој свесци на стр. . . .), него би била најсилнија побуда за реформе у овој најзапуштенијој грани привреде, коју држава у својим рукама има. С тога се и том кораку радујемо. Једино, у што веома сумњамо, то је то: хоће ли се и колико верни податци добити, кад се прибирају на овај начин, и у доба где су полицијске власти претрпале многовреним пословима својим.

И без ових података ми имамо једну меру, којом можемо одириликe да оцењујемо ове привредне слике. За нас је та мера доста поуздана, но она нам казује степен до кога је у опште у нас гајење коња опало. То је статистика големог увоза и оналог извоза коња у нас. У тој општој бедној слици, видимо ми уједно и жалостан неуспех државне ергеле. Но ми неби били ради, да том мером меримо. Зато ћемо сачекати резултат расписа г. министровог, и

благодарни смо му, што је о овоме запитао; а још ћемо благодарнији бити, ако на томе поради да се онај пројект законски оствари који је прошле године нарочита комисија израдила,¹⁾ и по том одабере особље, које ће имати и знања и добре воље да се за унапређење нашега посрнулога сточарства јаче заузме по што је то до сада било. —

Давно је то познато, да се с коришћу јаше и преже онај коњ, који је на јаслима и зобници; да од оне краве има смока и од телета черека, где се и једно и друго под кровом налази, и да оно свињче баци неку пару и омрси кућу, које не иде по ливадама, него ришка по воћњаку, око куће и куни сваки однадак од кухиње и амбара.

При свем том стока наших привредника тумара по свој земљи и у свако доба године, и сатире и упронашћује све што човек посеје и што по природној плодности само по себи никне. Она штети и госу, који је држи и онога који стоке нема.

По тако не може остати до века; а како се нама чини, не може овако и не треба да макне на овај начин даље од овога Ђурђевдана.

Па шта да се ради? Стоку у штале, па да буде и она боља и пива сигурнија, то ће да се ради!

Многи ће рећи на ово: па готово, тако је и настало време, зато и омањисмо стоком сасвим. Ово је давно почело и ја о томе цитирам ове речи још из године 1874.

„Ја констатујем ово бројно опадање стоке по нехотећи тиме тврдити, да је забрана тумарања стоке штетна по пољску привреду шта више била би та забрана и за саму стоку велика благодет, само да смо тиме доведени до *италског хранења и чувања стоке*, те би нам и поља могла много уредије и лакше сређена бити. Само сад нам се намеће питање, како ће људи оскудни и инокосни да отпочну хранење стоке код куће и да уживају оне користи, које имадоше од своје стоке? Они могу у опште да отпочну италско хранење 1, кад би зграде за то начинили, 2, мање стоке, по за то боље сојеве држали и гајили, 3, кад би се за пићно биље старали у случају да их ливаде изневере, а и ове би им ваљало боље надгледати и у опште другачи распоред у косидби и сређивању летине удесити. Но за прво ваља сељака помоћи капиталом, јер га он нема, за друго ширењем знања и увођењем бољих сојева или бар ширењем наших добрих сојева; а за треће ваља олакшати набавку семена од пићног биља и учити га да исто подиже, даље ширити мар-

¹⁾ Тежак 1884 стр. 112

вено-лекарска знања и помоћи, јер све боље врсте стоке њежнијег су састава, а упоредо са њежношћу стоке и њеним малим бројем расте опасност и штета од губитака.¹⁾

Од тога доба, кад је ово писано, ево шта је се на боље изменило: Марвених лекара имамо више, а и штедницие ничу на више места по земљи, те ће се моћи лакше долазити до зајмова; и друштво пољскопривредно сваке године све више семена од пићних биљака разноси по народу. Међутим многе општине траже да им се бољи сојеви стоке набаве.

Остаје дакле да пружимо науку о томе какве би нам штале за домаћу стоку биле најцељесходније?

Министар је већ проговорио.

Ми му благодаримо.

Пњакњере и Економе молимо да и они своје учине.

Корист која може народу отуда доћи своди се на ово:

У закљону неће нам стока пропадати. —

Потрица и несреће биће мање. —

И ми ћемо добити ђубрета за ојачавање плодности наших њива и градина. —

ПРОИЗВОДЊА ДУВАНА

I.

Важност производње дувана и његове особине и врсте.

(НАСТАВАК)

Ма колико да наше климатске прилике нису најповољније за производњу дувана, ипак разумним подешавањем и утађањем свега што дуван изискује може се произвести такав дуван, који би и ван наших тргова могао наћи прођу. Не треба заборовити да се само изврсној бризи великом подешавању и тачном вршењу свију правила које дуван истражује за добро успевање своје има благодарити што и произвођачи северније од нас — где је поднебије много ладније а лето краће — могу дуван са коришћу да производе. Према њима дакле ми са нашим приликама стојимо далеко сјајније, и само више разбирања, спреме и пажње при производњи дувана, па би могли из њега створити такав артикал са којим би издржавали конкуренцију и на највећим европским трговима.

Да то постигнемо нужно је да се добро упознамо са самом природом дувана, јер ћемо само тако моћи да сазнамо и све његове захтеве.

¹⁾ Извештај о проучавању Пољске привреде у окр. смедеревском од М. М. С. стр. 14. 1874 год.

Напред смо видели да каквоћа дувана у главном зависи од тога, да ли у њему има више или мање никотина и албумина, а они пак да зависе од тога каква је храна у земљи на којој се дуван производи. Храна пак у земљи зависи прво од саме сложености земље а друго од ђубрења.

Данашња наука пољске привреде зна готово до ситница каква је која земља и какве се хране у њој налази, затим какво је које ђубре и какву храну оно земљи даје. И нама је лако да овде у мало речи искажемо све на што пољопривредник ваља да пази при производњи дувана, те да му и дуван, и жетве буду добре.

Пре свега све бујне и јаке земље, као што су крчевине, црпице, и у опште све тешке и више мање ладне земље, као што су глинуше и тешке иловаче нису никако за дуван, јер на њима налази он доста азотне хране из које, при иначе бујном порасту образује много албумина (и никотина) а тиме по каквоћи губи од своје вредности. Сам облик листа са таквих земаља велики је и коров са дебелим жилицама, у којима се поглавито образује много поменути два састојка. Боја пак или је бакарна или назелена, што све чини да је цена његова на тргу врло ниска. Сви ти знаци најбоље су мерило трговцу о каквоћи таквога дувана.

Што рекосмо о тешким земљама вреди и о тешким ђубраима. Сва непрегорела, ладна ђубрад — какво је поглавито штаљско говеђе ђубре, нису за ђубрење под дуван. И она као и поменути земље имају у себи приличну количину азотне хране. Од њих се још кравље и то прегорело ђубре може најбоље употребити са своје богатије садржине калијске хране. Но и у том случају много је боље кад се оно не употреби само, но измешано са пецелом или добрим коњским ђубретом које је по себи топло и сувље. Још је понајбоље кад се кравље ђубре измеша са овчијим или козијим ђубретом, јер су она и сама за се најбоља за ђубрење под дуван, као што ћемо мало час видети.

Дуван у опште захтева трошине топле и дубоке земље, у којима има мање азотне а што више калијске хране, из које дуван ствара светло или загасито жућку боју, благ укус и врло пријатан мирис (арому). А то су особине, које се највећма траже и најбоље плаћају код дувана.

Дуван са таквих земаља даје обично омањи лист, у нашим приликама нешто мало већи од човечије судланце; жилице по средини листа заједно са средњом жицом која се завршује као петелка или корен листа, обично су танке — једва двојном дебље од самога листа. Цео лист једне је боје, под руком чисто масан и тако еластичан.

тичан — жилав¹, да се може у руци згњечити а да се не покрха Жетва таквога дувана, истина не може по тежини да дотера 300 ока са дана ораће земље, али је цена његова на тргу врло висока и оже дотурити пет и шест динара по оци, као што незнатна количина алексиначкога и бајиновачкога дувана и данас дотура.

Као најподесније земље за Производњу дувана јесу све тако зване предне земље, на којима може добро јечам да успева. Међу њима заузимају прво место *осушина иловача* у којој има креча и *иловна пескуша* у којој има бар 15—20 „⁰ глине. Исто тако са добрим успехом дуван успева и на *благим кречуљама*.

У колико су ове земље у опште познате као осушне и топле земље, које по плодности својој не долазе у ред најплоднијих земаља, у толико већма произвођач је упућен да обрати већу пажњу њиховоме ђубрењу. Ко се реши да производи дуван и ко хоће да има користи од те производње тај мора пре свега да се постара да прибави довољну количину и онаквога ђубрета, које је понајбоље за дуван. Јер не треба никако заборавити да дуван и на земљама које споменусмо као најподесније за њега не може добро успевати без доброга ђубрења.

У опште при производњи дувана треба непрестано имати на уму да дуван управо успева на ђубрету а земља да је ту више као неки посредник, преко кога дуван повлачи влагу и ону храну из ђубрета, која се у земљи раствори и са влагом измеша. На сваки начин да и земља пружа дувану извесну количину хране која се у њој самој налази, али та храна ни по величини ни по каквоћи није никад толика и таква да може довољну количину доброга дувана произвести. Дуван за добро успевање своје истражује довољну количину *калијске хране* у земљи, а такве су земље врло ретке које по природи својој имају задоста ове хране. С тога се она мора увек при производњи дувана уносити у земљу ђубрењем.

Нека нас у овоме нико зло не разуме. Са истављањем важности ђубрења ми никако не губимо из вида и важност земље, — јер ђубре може дејствовати и произвести добар дуван само кад се њиме пођубри земља, а никако без ње, као год што земља без доброга и довољнога ђубрета не може произвести добар дуван. С тога се и каже да само добра земља и добро ђубре заједно могу произвести добар дуван.

Као најбоље ђубре у коме има највише калијске хране — у кога су остале физичке особине најподесније за дуван сматра се да и *овчије* и *козије* а за овима пак у другом реду *кравље* и *коњско* помешани. У ред ових на сваки начин да долази сва остала ђубрад

богатија калијем, од којих ми нарочито напомињемо обичан *пасао*, који се као смеша уз штапско а нарочито кравље ђубре сматра као врло добро ђубре за дуван.

Познати турски дуван, коме у свету нема равниг, ђубри се једино овчијим и козијим ђубретом, а производи се на добрим па и средњим пескушама са добрим ђубретом.

Како са прибирањем овчијега и козјега ђубрета иде врло тешко, јер је бављење и хранење њихово (коза и оваца) махом на отвореном пољу, а ретко или врло мало у штали или на појати, па се и велика количина њихових изметака и нехотице смрви и иде у растур без икакве употребе. На тај начин била би немогућност доћи до ваљаног и довољног ђубрета њиховога. А ако напоменемо и то да снага — доброта њиховога ђубрета не лежи толико у њиховим тврдим колико у течним изметцима (мокраћи), а ови да се и при хранењу у штали, — што је у нашим приликама скоро апсолутна немогућност за већи број оваца, а о козама да и не говоримо, — не могу довољно сачувати да се не испаре и не растуре, онда се лако може видети да и у том случају не би могли добити добро ђубре.

У таквој неприлици увиђавни произвођачи прибегавају једном начину, колико корисноме толико и практичном. То је торење оваца на самој њиви или земљи где се дуван мисли да производи. На тај начин и балега и мокраћа остану у земљи из које се једва незнатан део може да испари и да излази.

Торење пак врши се на овај начин. Кад се у јесен преоре стрњиште или земља на којој ће идућег пролећа доћи дуван, онда се на тако поорану земљу редовно сваке вечери дотерује стадо и затвара у тор да ту преноћи. Тор се прави од леса или од летава, а у оскудици тога могу и лотре послужити. Лесама се одреди један изврстан четвороугаоан простор на њиви, у који се утера стадо које за време ноћи оставља ту своју балегу, коју у исто време утапкава и затрпава у земљу. Величина тора зависи од множинне грла. Узима се да један брав може за 24 сата да пођубри 3 квадратне стоне земље и према томе удешава се или тор. Кад има много стоке онда се може и више торова направити. Торење се почиње од једнога краја земље па се сваке вечери или сваке друге помера до поторенога земљишта, тако да се редом пређе цела њива. При разумном газдовању овај се начин ђубрења употребљава не само за ђубрење пред дуван, но у опште за сваки усељ без разлике јер се на тај начин најкорисније може употребити овчија балега. Ми на овај начин ђубрења свраћамо нарочиту пажњу наших пољопривредника, јер се при нашем дивљем неговању стоке и неприбирању штапског ђубрета то-

рење оваца, које су нам иначе непрестано у пољу, још најбоље може употребити за ђубрење земље.

При употреби осталих ђубрета, нарочито штапских, ваља ђубрити у пролеће под пролећне орање а пре расађивања дувана на 15-20 дана, и то са прегорелим, сочним — влажним ђубретом. Није хрђаво кад се и после торења баци с' пролећа 40—50 кола зрелог крављег ђубрета измешаног с' пепелом. И ако дуван има дугачак корен, који је толико дужи у колико је земља плоднија и боље пођубрена опет он се сматра као биљка која доста црпи (посни) земљу, и с' тога разумни пољопривредници никад неће производити ни две године узастопце дуван на једној истој земљи, већ остављају размак најмање четири године, тако, да тек четврте или пете године дође дуван на једну исту земљу. За то време производе на њој друге усеве, који не траже ону храну коју дуван тражи, а нарочито стрмиа жита и траве (детелине). На тај начин земља се свакад толико спреми да кад дуван поново дође на њу, успева са врло добрим успехом.

Где тако не чине, по саде дуван сваке године узастопце, као што се сада код нас ради, ту не само да у току неколико година жетве опаду, но се и дуван толико са каквоћом поквари, да је боље и не производити га¹⁾. Осим тога дуван тада подлеже лакше разним болестима а нарочито га јако напада његов дувански црв. Иначе дуван успева најбоље после стрмине о нарочито после јетма.

Приметили смо већ једном напред да од врсте дувана који производимо на првом месту зависи какав ће дуван бити. Јер ако узмемо семе од каквог хрђавог дувана, на сваки начин, да нам онда, и најбољи рад и најподеснија земља — ђубрење не могу стварати добар дуван. Донекле могу га још дотерати и поправити али у главном ипак остаје; какво семе онакав и плод. Шта више како наше прилике нису баш најбоље по дуван, као што смо напред видели, то и најбоља врста семена и најбољи дуван не може дуго да истраје, но се промени — изроди, те је с' тога потребно да се чешће обнавља оригиналним семеном. Ово обнављање према стеченом ис-

¹⁾ О томе колико дуван црпи земљу ми налазимо zgodnu примедбу у Либиговом; *Naturgesetze des Pflaues* како је у Пвалцу у јужној Немачкој производња расла и опадала са неразумне производње. Тако он вели: да је у години 1853 била засађена $\frac{1}{8}$, а у 1857 чак $\frac{1}{6}$ целе земље дуваном. Али је онадање тако брзо ишло да је у 1860 год. већ заузило једва $\frac{1}{10}$ ас. У још већој размери опадале су саме жетве. Тако Либиг износи да је у 1856 год. жетва са једнога татевека износила у средњу руку 12—15 центи а 1860 године једва 7 $\frac{1}{2}$ центи. После ових бројева Либиг додаје: „Ништа није сигурније него да се производња дувана у Пвалцу угасила услед испрпљености земље, онако исто као кад се угаси лампа кад се испрци гас.

куству у нашим приликама ваља предузимати сваке пете — шесте године.

Од врста које су за сада познате као најбоље, може се препоручити за наше климатске и трговинске прилике турски — *јеница дуван*, који ма да се брзо израђа ипак даје најбољи дуван у нашим приликама. После њега могле би се као његове изродице препоручити две врсте које су се одомаћиле у окр. александријскоме, т. зв. *ситни планински* (брдски) који расте по косама и брдским предлозима и *чупоња* или *скорозрелица* који се производи и у дољамо са добрим успехом. И једна и друга врста доводе порекло своје од јенице — дувана, али да је онај ситни постао величином мањи а бојом блеђи од праве јенице, међу тим арому је у знатној мери одржао. А овај други „скорозрелица“ наш „чупоња“, који се тако зове с тога што за десетину дана раније сазрева од осталих лошијих врста и што му је петељка или корен сав обрастао листом тако да изгледа као чупав. По величини он је већи од јенице а нарочито су му одебљале жиле. Међу тим је остао врло танак а укуса је врло благога.¹⁾

За овим могли би нарочито за ладније планинске пределе препоручити и баиновачки дуван, који доводи порекло своје од мостарскога дувана, али се и он изродио и по величини и по укусу. Али је за наше трговинске прилике врло добра врста.

Ако би се за тренутак обазрели и на европске пијаци и њихове захтеве у дувану, онда би морали напоменути још неке врсте дувана, које налазе прођу на тим трговима. То су тако зване врсте: *хавана*, *куба* и *вириџија*, које су се више мање одомаћиле у Немачкој и Француској, где се издавна производе са доста добрим успехом. По како нам у тим врстама не достаје довољнога искуства за наше прилике, то их нећемо овде ни препоручивати, пре но што се онима не уверимо о корисности њиховој. Нека би ово неколико редака подстакло наше интелигентне пољопривреднике да на разним странама учине покушаје са овим врстама дувана, јер би тако најбрже дошли до уверења о њиховој корисности. Ја никако не мислим да би резултат тих опита испао хрђав према свему што знам о производњи њиховој у јужној Немачкој и северној Француској, где климатске прилике нимало нису повољније, на против горе су но код нас.

Са овим доведе исцрпели смо у главним потезима све важније тачке о дувану у опште. Остаје нам да се упознамо још са самим

¹⁾ Ове године видео сам да је у Топчидеру ова врста прилично произведена. А поред ње још једна т. зв. „клопушен“ који се такође производи у окр. александријском али не даје добар дуван.

начином обрађивања, којом ћемо се приликом упознати и још са неким важнијим појавама, које су опште код дувана и од пресуднога утицаја на његову каквоћу.

II

Обрађивање и неговање дувана.

Мало има усева који су тако осетљиви, и код којих добар успех толико зависи од самога рада и од тачности да се сваки рад на време изврши, као што је случај са дуваном. И најмање погрешке у том погледу скупо се плаћају, јер са сваком нетачношћу и небрежљивошћу дуван губи у квалитету, а тиме се смањује доходак произвођачу.

С тога ко предузме да производи дуван, не треба никад да смете с ума да сваки посао мора тачно и кад треба да изврши, ни пре ни после. Без тога нека се не нада успеху. Има појединих радова, нарочито при превирању дувана, кад се мора на минуте pazити, иначе дуван се може упалити и изгорети, као да је на ватри био. У опште тачно и ваљано обрађивање је од пресуднога утицаја на доброту дувана.

Мићемо се у овом одсеку потрудити да све радове око дувана изнесемо колико је могуће јасније и оним редом како један за другим теку. Узгред напоменућемо и неке мане, које постоје код садањих наших произвођача, у намери, да што јаче свратимо њихову пажњу на потребу бољег обрађивања.

Још у првом одељку ове расправе рекли смо, да сваки ко хоће да производи дуван, пре свега мора да избере земљиште и да се осигура са довољном количином доброга ђубрета. Кад то има онда му настају ови радови:

1 Чим се у јесен дигне усев са земље на коју ће доћи дуван, одма је треба преорати. *То јесење орање* (или као што наши земљорадници веле угарење) треба да буде у широком браздама, са добрим гвозденим плугом и колико је могуће дубље.

Ако је произвођач према нашем савету решио, да ту земљу ђубри овчијим изметцима, онда је најбоље да тори са овцама, као што смо напред рекли. Торење се може предузети одма, чим је земља поорана, и може се продужити до под сами снег, кад већ настају ладне ноћи, те би било штетно да овце ноће под ведрим небом.

Ко нема довољно оваца а није сигуран да ће за пролеће спремити довољно прегорелог крављег ђубрета, тај мора по нужди да ђубри и непрегорелим штапским ђубретом. Добро је ако са тим

ђубретом измеша што више пепела. На један ектар треба заорати у најмању руку 140—180 добрих кола италиског ђубрета.

2. Чим настану први дани пролећа т. ј чим престане страховање да ће још бити оштрих сувопразица ваља се спремити за сејање семена и извођење расада.

Ако произвођач нема свога семена, за које би најбоље знао да ли је добро или није, онда треба одма после јесењег орања да се побрине да набави доброг семена. При набављању семена ваља се свакад обратити или добрим пријатељима и признатим произвођачима, или сигурним фирмама, код којих се са поузданошћу може добити добро семе и од оне врсте, која се тражи.¹⁾

Дуванско је семе врло сићушно, налик на семе од сланице, загасито жућкасте боје, и светло, кад је добро. За један хектар довољно је 7—10 грама (2—3 драма). Из 10 грама семена може се извести 38—40.000 струкова расада, разуме се, кад је семе добро. А то је и сувише за један хектар, јер је довољно 34—36.000 струкова. Но свакад је добро да се расада изведе више но што је потребно за расађивање у први мах, пошто се дешава, да се први расад из разних узрока, — о којима ћемо ми на своме месту говорити — не прими сав, и онда је потребно да се празна места попуне новим расађивањем.

Кад произвођач добави семе, па не зна да ли је добро, онда је најбоље ако одма опроба његову клијавост. На тај начин он ће се на време уверити да ли му је семе добро, и да ли неће бити потребно да набавља друго семе. Клијавост се може опробати у свако време, па и зими у топлој соби. Та проба врши се на овај начин: одброји се сто ил сто педесет зрнаца, па се најпре потоне у млаку воду, и ту оставе да престоје бар један дан, или двадесет и четири сата. За то време спреми се добра ђубровита земља у каквој саксији или каквом дрвеном сандучићу, па се онда засеје оно семе, које је омекшало и као мало набубрило. За 4—6 а најдаље за десет дана оно ће проклијати, ако је добро. Кад проклија, онда свако зрице потера као нарица округли листић. Саксију или сандучић треба, ако је зима, држати у топлој соби и близу прозора, да би могла светлост ударати у посејано семе. Поред тога свако јутро бар треба земљу у саксији прелити водом, да има довољно влаге, јер без топлоте, светлости и умерене влаге, не може семе да клија,

¹⁾ Ко није сигуран или не зна где да набави дуванскога семена, тај се може обратити „Друштву за пољску привреду у Београду“ нарочитине треба само чинити још с јесени или преко зиме,

Ако ли се пак проба чини у јесен или лети кад је топлота велика, онда се саксија не мора држати у соби, већ се може изнети и на сунце. Само онда треба и у вече и из јутра по мало заливати. Ако од 100 проклија 94—95 па и сви до зрна, онда се за дуванско семе може рећи да је добро, и онда је десет грама семена доста за један хектар.

Но као год што је потребно да се семе спреми колико је могуће раније, исто се тако треба састарати за ђубревиту земљу у којој ће се с пролећа извести расад.

Расад дувански изводи се у топлим лејама — ђубровачама, које се најдаље до половине Марта месеца морају спремити. За то је потребно још с јесени да се прибере плодна баишгенска земља на какву гомилу, па да се добро измена са овчијим и крављим ђубре-том. Поред тога веома је добро ако се дода и људских изметака, пепела и струготина од дрва. Преко зиме ваља ту гомилу — која не треба да је дебља од $2\frac{1}{2}$ —3 стопе а у ширину колико завати — бар једанпут или два пут преконати горњи слој доле а доњи горе. Овако спрењена земља врло је плодна, крта и ђубревита, те на њој расад за кратко време нагло порасте и стигне на пресађивање.

При извођењу расада главна је ствар да се за што краће време добије што јачи и крушнији расад. То се међутим с пролећа, кад је још прилична ладноћа, може постићи само тако, ако добро удесимо леје — ђуброваче — и ако их наместимо на таквоме месту, где им северни ветрови неће наудити.

Из тога разлога ваља бирати увек место за леје такво, које је заклоњено са северне стране било оградама, било зидом или каквим узвишеним брдом. Најбоље је да су леје окренуте, и ако је могуће мало нагнуте, јужној страни, како би што више изложене биле сунчаној топлоти.

Тих леја за извођење расада има различитих, али у главnome два су начина најобичнија, на који се оне праве:

Или се ископа земља у дужину као леја за стопу до стопе и по у дубину али се леја не укопава у земљу, но се огради да-скама са све четир стране. Има још један начин који се гдегде употребљава, а тај је да се леја прави за стопу или две уздигнута од земље на кочевима или гредицама, као оно огњишта на ватрама или саборима. Овај се начин употребљава где су пролећа одвећ мокра и где прв' напада јако на млади расад. Иначе као на прак-тичнији сматра се да је онај први начин, јер је леја тада најзакло-њенија, и може се лако покривањем штитити од ладноће.

Леје се праве овако: најпре се на дно леје баци зрелог коњскога ђубрета, па се добро погама уташка. То ђубре треба да испуни руну бар на стоцу висине. Преко тако угаженог и поравњенога ђубрета коњског ваља бацили 2—3 палаца добре плодне земље а поврх ове 1—2 палца оне још с јесени спремљене земље у коју ће и семе доћи. Ко има довољно ове спремљене земље може саму њу расастрети преко коњскога ђубрета на 4—6 палаца и онда засејати семе.

Ова гориља спремљена земља треба да је потпуно крта и ситна, а ђубре у њој треба да је тако прегорело и распало се, да се ни разликовати не може од саме земље. Јер само у таквој земљи жилице могу дуго да се развију и да нађу доста хране. С друге стране пак то је потребно и зато, што се из ситне, крте и ђубровите земље расад при вођењу мање оштети, жилице се не покидају, но и лако извлаче заједно са земљом која се наватала за жилице, што је веома корисно, јер се тада лакше и више прими а мање болује кад се расади.

Како расад потребује 4—5 недеља док се добро развије, то се и сејање семена мора што раније предузети. Половина Марта то је најзгодније време кад треба посејати семе. Само кад су прелећа по све хрђава и ладна, онда се по нужди може дозволити сејање и после овога времена. Али такав расад увек доцније стигне, а то није најбоље за сам дуван.

Семе се сеје из руке, са прва три прста. Но како је доста ситно то се ретко кад може равномерно посејати. Зато је веома добро да се сеје кроз гуето гвоздено сито са округлим рупицама. Њиме се много равномерније разреде зрна, што је врло потребно за подједнако развијање расада.

Чим се семе засеје, одма треба спремити застирке за покривање леја за време ноћне ладноће. Најбољи су застирачи дебеле сламарнице, а где њих нема, ту се могу употребити и асуре или покровци, само је добро ако се преко њих баци по један слој сламе, шушња, папрата и т. ц. Леје треба покривати редовно свако вече, а и дању кад ударе ладни и суви ветрови. Ово треба чинити све донде, док дани не ојачају а сунце не одскочи толико, да престане зебња од слане.

3. За овим долази *пролећње срање* са дрљањем земље. Ово је управо непосредно спремање земље за расађивање. Зато ако земља није с јесени ђубрена, ваља сада имати довољну количину прегорелог ђубрета, као што смо то напред објаснили. Ђубре треба извести и свуда подједнако распрострајети по земљи па онда приступити заоравању. Ово орање треба извршити 10—12 дана најдаље пре самога расађивања. Бразде при овом орању треба да су што уже

како би се земља што боље иситнила. За орањем треба пустити ваљак да све груде размрви. У опште земљу треба тако спремити, да је потпуно иситњена и равна, јер се само тако може расађивање са коришћу извршити.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

КОЈУ РАСУ СВИЛЕНИХ БУБА ВАЉА ДА ГАЈИМО.

Ако је и прошло већ скоро три десетине година, како се почело свиларство да уводи у Србији, ипак није још та грана рада тако развијена, да се може сматрати као један ма и узгредан стуб за благостање у земљи. Држава је куповала као што и сада још чини сваке године семе (т. ј. јаја од свилених буба) у Италији и раздавала га је бесплатно свакоме, ко је хтео да гаји свилене бубе. Новац, што су га у то име различите владе издале представља без сумње већ приличну суму. Али делање власти као да се задржало само на том бесплатном раздавању семена, а шта је даље с њим било за то се мало ко старао.¹⁾ Истина да дељење награда, које су се у неколико маха давале онима, који су били најприлежнији у гајењу буба, предпоставља неку контролу али статистички какви подаци о гајењу свилених буба нису колико је пласу познато још никада дошли на јавност²⁾. А то би било неопходно нужно, ако се мисли што поле озбиљније да ради на том пољу. Колико је раздато семена и колико је набрано мехурака, колико је одмотано свиле и каква је каквоћа исте, то би биле као најглавније тачке, које би требале да су нам познате и у погледу којих бисмо за овај дуги низ година и збиља могли да имамо неко искуство.

Ко год познаје земљиште наше младе крајевине, у којој дуд најбоље успева у свима питомијим крајевима и ко год познаје вољу, којом се у опште Српкиње одају гајењу свилених буба, тај се неће о томе сумњати, да свилодеље не може у тој земљи имати задатак, да подмири неки део потреба домаћих газда, него да је позвано, да постане рад, који у земаљској производњи има да заузме важно место. Нарочито лежи важност и у томе, што се при том раду тиче експлоатисања такве радне снаге, која није иначе скоро за никакву другу привреду. И кад посматрамо садање стање свилодеља у суседној Угарској, која већ знатну количину свиле у Француску извози, где се врло радо купује, онда би се куд камо лакше могао сличан успех да постигне и у Србији.

Али да то буде, мора се дакако свиларском раду поставити неки програм и мора се радити по неком систему. Производити мехурке само у појединим

¹⁾ Што јесте и што постоји не треба крити, ма коме и немало било. И дан данас купују се и раздају разво семење и по народу растурају поради производње, али се слабо ко стара да прикупи и јавности преда постигнуте резултате.

²⁾ На жалос тако је, јер у много које чему оскудевају нам статистички подаци без којих не можемо се нисуда крочити и каква сравњења чинити, да ли то јес напредујемо или опадамо; што се тиче свилодеља у нашим крајевима, ја имам неких података које ћу ниже изложити.

кућама, у којима се свила и одмотава и ту или у најближој паланци уједно и потроши, то заиста нема никакве веће привредне важности. Тежња треба да је управљена најпре на то, да се гајење свилених буба што већма распростире у земљи, а то ће се постићи једно сађењем и гајењем дудова према свиларским целима, друго кад се дркава састара, да буде купаца за мехурке.³⁾ Али та тежња не сме се задригати само на произвођењу мехурака, него се мора после распрострети и на оснивање завода за одмотавање мехурака, па у даљој линији и на подизање саме фабрике за израду свиле.⁴⁾ Како је Србија својим железницама ушла већ у велики светски промет, у будуће биће то још у већој мери то је по-остављање такве целин српском свилодељуза цело оправдано. Треба само истрајно и доследно за том цели ићи и оно што изгледа данас можда гдеком као утопија показало се као и већ много друго што као ствар изведива.

Да се свиларство у земљи постави на здрав темељ, нужно је пре свега, да се у самој земљи производи семе и да се прекине једном са куповањем семена на страни, што је у многим погледу нерационално.⁵⁾ Ту се намеће одмах питање које би семе ваљало да се запати или којој раси свилених буба ваља дати у томе првенство. Задаћа је ова: а чланка, да расветли то питање.

Раса и варијетета свилених буба има врло много. Како је гајење те корисне жиготинице распрострањено на великом простору земље наше, по пределима и крајевима са врло различним климатичним односијима, који условљавају од чести и разлику у нези, то се по начелу прилагођивања у течају векова развила скоро у свакој земљи особита раса или бар варијетет и тако је број тих различитих раса врло велик. Набрајање тих раса био би тежак посао како за писца тако и

³⁾ И ја се у томе потпуно слажем јер ћу ниже имати прилике и повода да искажем зашто је код онаког лепог полета и одушевљења за рађењем пре двадесет година свилених буба, та радња по све престала!

⁴⁾ Учинили би роду глас, кад би о томе учинили надлежном месту формалан предлог у свима појединостима и предрачуном али с придржањем на то: што се наше женскиње које обично треба у таквим фабрикама да ради, слабо хоће на ту радњу да се олаже, одкуда би бар у првом почетку радње набављати многи раденице и пошто, као и све остало што уз старање једне фабрике спада. Почем је г. Св. А. Гавриловић у своје пратком упуту за подизање дуда и гајење свилених буба донео врло лепе мисли и идеје о подизању завода удружених произвођача онда би моје сврхно мишљење било да се ми удружимо и са уједињеним силама израдите формалан о томе предлог и поднесете га пољопривредном друштву, које ће поуздано се намам пријети и од своје стране куда треба препоручати, да се прими.

⁵⁾ И ја се у томе потпуно слажем што у нашој земљи, кроз коју је што по реч и хала и врана пролазила и доста свашта доносила и односила, има способна за производњу семена, које је негда, као што ћете ниже чути и у Италију а можда посредством ове и у друге земље изношено, а можда и донешено чак из Азије Индије и многих други крајева белог света. Код нас још није свиларство посве изумрло, само се врло мало производи; и кад би се сви варијетети или расе свилених буба код нас постојеће по свим крајевима прикупиле и проистудирале, можда би наишли на расу, коју би из непознавања по скупе новце из иностранства набављали, и не би нашем поднебју прилагођена била; јер и при се на климу морају навикавати, као и свако друго би-жигије створење.

за читаоца и ипак неби много вредио. С тога ђу се ограничити само на оно, што је најужније да се зна.

Разлика између појединих раса може да се огледа на јајету (боја облик и величина) на гусеници (величина и боја) на мехурку (величина, боја и каквоћа свиле) и лептиру (величина). Даље се разликују знатно расе по томе колико се пута у години завијају. Већина раса завија се преко године само једанпут, али има појединих раса, које производе у години две па и три генерације (биволатини и триволтини). Овакве расе налазиле су се још од давних времена и у Европи, на име у То-капи. Оне много мање вреде него расе са једном генерацијом,^{*)} али нису у толикој мери изложене болестима као ове. Само велике незгоде, које ћемо ниже поменути учиниле су, да су се те расе од новијег доба распростраиле по Европи већма, него што заслужују.

Расе свилене бубе, које за нас имају важности, разликују се у главном као европске и јапанске расе. Како европске расе производе *свилом жуге*, а јапанске зелене мехурке, то се прве зову и жуге, друге пак зелене расе. За европске расе свилене бубе мисли се, да су све оне постале из овога семена, што су га још за доба цара Јустинијана (Управде) донели из Азије калуђери у својим штаповима од бамбуса. Њихова јаја (семе) много су крупнија него од јапанских раса, тако да та разлика пада одмах у очи, чим се једна поред других поставе. Док на једну унци (25 грама) долази 36.250 јаја европске расе, ужио је за исту тежину од јапанских 49.250; дакле су 3 европска јајета приближио тако тешка као 4 јапанска. Јапанска јаја брже се развијају она требају мању количину топлоте и с тога измиле из њих с пролећа гусенице на температури од 23°C а за европска јаја мора да се подигне температура за један и два степена више. Исто тако долазе у једнаким приликама јапанске гусенице пре до завијања после 30 дана) него наше европске (после 23 дана). Али старе европске расе попреду скоро два и три пута више свиле него јапанске. Свила јапанских раса тања, а европске расе дају дебље, али уједно и јаче жице. С тога је свуда, где се гаје обе расе, цена мехурака различна. Ове године плаћао се н. пр. у Горици за килограм жутих мехурака 1.50 — 1.85 фор. а за килограм зелених (јапанских) само 1.15 — 1.35 фор.

У пређашња времена нису се у Европи никакве друге расе гајиле сем европске. Гајење истих било је у опште са тако мало незгода скопчано, да је поред њих свиларство у јужној Европи све више напредовало и распростраило се. Од прилике у половини овога столећа било је оно на вршку своје славе. Са мало труда и муке добијали су се пуни кошаревн мехурака, који су се скупо прода-

^{*)} Код и ове наше са једном генерацијом, ако је коме до тога стало, да више пута у години произведе свилене бубе, могу се производити само кад се има и остави довољно семена на произвођење подели не на један пут, него на два три пута или разна времена, у растојању једно од другог по 10—12 дана, а то се врло лако постићи може, кад се само семе остави на таквом ладовном месту и температури да се пре времена немогу изаћи. Мени је једном случајно једна кртица са семеном, коју сам држао под мишином пада у подрум, и после петнајес дана наша сам је и наново под појас месту бубице су здраве и читаве изишле, да сам просто да кажем, два роја имао у једној години. На овај начин, у место и то би се рецимо на једном простору само 100.000 гусеница произвести могло и одравити могло, у три рате подељено, могло би се 300.000 произвести.

вали. Ко год је имао гусенице, сигуран је био, да ће му оне дати и мехурке. О каквим озбиљним болестима гусеница не беше тада ни помена.

Али та лепа времена била па и прошла! Напђоше из ненада на гусенице неке опакe заразе, које их почеше немилеце таманити. Ни најбрижљивија нега не могаше од њих да сачува. После три и четири, а гдекад и више недеља труднога гајења гинуле су гусенице јатомице. Хиљаде и хиљаде гусеница леже на креветима, морају се хранити и чистити; а кад дође време завијања, оно ни једног мехурка. Може се замислити страшан учинак таквих појава у пределима, где опстанак већине становника зависи од бербе кокона.

Од поменутих зараза показала се као најубитажнија *пeбрина*, *пeгaвa* *бoлeст*, као што бисмо могли српски да је назовемо, пошто су гусенице, које од ње болују, посуте више мање *ситним црним пeгaмa*. Међу тим су новија истраживања показала, да те црне пеге на површини не морају увек да прате пeбрину и да је то последњих година баш већином случај. Опасност од пeбрине не долази само отуд, што је она заразна болест, него је она, и то је управо страшније и *наследна болест*. Тим се разјашњује, како је она могла да нанесе тако грдне штете свилодељу за сразмерно кратко време.⁷⁾

Испитаоци тврде, да пeбрина није нова болест, која је поникла тек у наше дане. Ако сви знаци не варају, она је већ пре у два маха грозила пропању свиларству. Мисли се, да је она владала још на крају 17. столећа и за тим у половини осамнаестогa, али оба пута није се дуго одржала и после неколико година као да је ишчезла. У наше доба појавила се она по трећи пут, и то у петој десетини овога столећа. Своје пустошење отпочела је у јужној Француској и год. 1849. и 1850. била је тамо већ тако распрострањена, да се морало да доноси семе за гајење из Италије. Али за кратко време пређе зараза у Италију,⁸⁾ за тим преко

⁷⁾ Добро би било, да сте описали све симптоме те болести, кад и у које време долазе, и како се развијају итд. јер као да још нису анатомичне и физичке конститутције свилених буба доста познате и којим су болестима подложне, и на који се начин лече, а ни самим геогностичним штудијама слабо су напике поклоњене; и што је најглавније, имена свима болестима нису утврђена, јер се у разним местима разна зову. *Пeбрина* мора бити да је нова болест јер у старијим списима о тој болести нема спомена или су јој то име у новије време дали зато би ју требало тачно описати. Но у похвалу наших домаћих буба, не само по моме сопственом искуству, него што сам и од других распитивајући дознао још из оног времена, кад је код нас највећи јек и управо манија била у подизању свилених буба, — могу то казати, да се код нас нису појављивале ни какве опасне и заразне болести, осим појединих случаја, кад би забеле, или им се у времена кишна давало влажно лишће и тд.

⁸⁾ О овој зарази у Италији имамо и наших домаћих доказа у моме „Путовању по новој Србији“ (свесци дванајестој која је у овој 1884. год. изишла) стоји овако забележено, што ми је један Врањалија (г. Харитон Микић) казивао:

Што ме за свиларство, о коме смо кад сте овде у Врању били, имали разговора, питате, сад вам по најпој жељи пространије јављам, и то прво на питање од ког се времена почело у Врању радити. Почем ја то нисам знао, то одем код једне бабе, близу 100 година старе и упитам је: зна ли она од кад се овде у Врању свилене бубе гаје. Она ми је казала, да од како памти, зна да их је било, а одкуд је дошлепена незна. Што сам старијих опет питао и што ја знам и памтим, ево како се радило до 1859 године. До пре 15 година наше су сељанке (а и сад по нека) носиле горњу до колена

Горичког краја и Крањске и у бившу аустријску војничку границу и јужну Угарску, где је многи наш свет пре но што се зараза појавила имао леп доходак од гајења свилених буба. Види се из тих података; да је баш у то по свилодеље тако кобно доба почело оно да се уводи у Србији и та околност у многим разјашњује, зашто свиларство није у Србији узело онај полет, који су за цело очекивали они народни пријатељи, што су почели да крче пут тој грани радиности у нашој земљи.

У коликој је ујасној мери та страшна болест отимала мах, може се судити по томе, што је г. 1853 г. док се још могло да доноси семе из Италије, у Француској набрано 26 милијуна килограма мехурака, а већ г. 1856. спала је производња на 5 милијона килограма. Од те године поче свиларство свуда у Европи тако рећи да издише и већ г. 1864. не могаше се нигде у Европи наћи довољно здрава семена бар за оне европске крајеве, где људи од гајења буба тако рећи живе. На срећу беху у то доба у Јапану свилене бубе још здраве. С тога поче отуд у грдној мнoжини да се доноси семе у Француску и Италију. Силни милијони франака и лира нађоше пут у цепове сретних синова питомога Јапана. И радо им се плаћао тај намет, јер само јапанском семену има се захвалити, што свиларство није тада у Европи сасвим изумрло. У то доба и тим поводом почеле су ето да се гаје код нас у Европи јапанске расе свилене бубе.

Међутим помоћ од јапанског семена могла је да буде само за неко време. Наскоро се показало, да и гусенице, које су измилале из јапанског семена, по-

дугачку од сукна хаљину. Таку хаљину, кад младић испроси девојку, или при прошњи наводицаја (јакко онде кажу) треба а и мора да уговори да ће млади начинити младожења хаљину. Та је ошћена — окићена — била свилом, све кита до ките, и трошила се свила на једној хаљини од 70—200 драма. Као што горе рекох, до 1859 год. свила се више трошила на своске женске хаљине, а нешто што су варошке девојке правиле дарове за свадбу, као: кошуље, пешћире, чаршаве и т. д. и поред израђене чауре у Врању, доносили су трговци из Скопља израђену и оварбану свилу и овдашњим бојацијама и трговцима продавали. Бојацијама рекох за то, што хоћу и то да вам кажем, да су у оно време само бојације куповали чауре, точили свилу и продавали сељацима. Године 1859 отидем ја у Призрен и разговарајући се са једним трговцем из Скадра, упита ме: има ли код нас свиле и одакле ју набављамо, или се код нас ране бубе. Ја му одговорим, да се код нас гаје бубе, разлажући му, како код нас има и продају се чауре сваке године са ценом од 7—10 гроша ока. На то ми тај трговац одговори: би ли ја начинио уговор за 500 ока, да му продам по 30 гр. оку; и ја пристанем уговоримо, дођем у Врању и за време чаура јавим трговцу да су чауре почеле да излазе да дође и да му предам. Трговац је дошао и ја сам предао 600 ока но он је тражио доцније и 1000 ока. И од ове чауре извадио је семе и послао у Италију. Године 1860. ја опет уговорим с истим трговцем и купим му 1200 ока. Онда дођоше у Велес два Талијана и један Скадарац, те почеше куповати чауре 40—50 гроша оку. Године 1861 дође опет тај мој трговац из Скадра дође и један Србин из Котора, нећи Тома Мариновић и један Талијанац. Ми вишећи један другога, а сваки кући чаурицама, сложимо се у ортачину да купујемо, и кућимо 2400 ока, и плаћали смо до 25 гроша оку. Кад израдисмо, дели смо семе и ја онда одем са семеном у Италију и прођем срећно. Године 1862 најурише Италијанци и Скадарци по целој старој Србији и Македонији као скаканици, и у свакој вароши, што год је било чаура, све за семе куповаше, и то: у Велесу плаћали су од 80—100 у Скопљу 50—60 у Врању од 30—40 гр. оку и тако

чињу да болују од пेत्रине, у почетку само у малој мери, али после сваком годином све више и више. Не прође дуго, а дођоше гласови, да се и у самом Јапану шири болест. Било је очевидно, да се тим путем не може од пропасти сви-ларство у Европи за дуго задржати.

Пेत्रини, која је таку грдну штету нанела народном благостању у јужним крајевима Европе, узрок су неке сићушне гљивице, које се развијају ужасном брзином у телу гусеничном и тиме јој њене органе разоре и крвотрују. Ти ситни организми могу да се нађу помоћу микроскопа у свима организмима болесне гусенице, они су јајаста (управо нешто преседласта) облика и зову се *Корналијева тела*, ма да их није пронашао Корналија, него професор *Филипи* у Турину (1850).

Не мора свака гусеница, која болује од пेत्रине, одмах и да пркне. Напротив, гусенице, које су заражене у мањој мери, дођу и до завијања и из њиховог мехурка може да излети и лептир. Али сав тај лептир начинчан је корналијевим телима, па њих има и у јајима, која снесу такви лептири. Гусенице, које се излегу из тих јаја, излегу се већ болесне и ако се оне можда још и провуку кроз живот, али њихово поколење пропадне за цело. Клица пेत्रине налази се дакле већ у јајету.

Озимо је први доказао (1857) да се корналијева тела налазе и у јајима. На основу тога предлагао је он микроскопско прегледање семена и многобројни огледи доказаше, да пेत्रини не подлеже гусенице, које се излегу из јаја, у којима нису нађена корналијева тела. Напротив су добиле ту болест све, које су се излегле из окужених јаја. Већ исти Озимо изрекао је (1859) мисао, да би добро било да се испитују и чауре и лептири. Али другима беше суђено, да ту ствар изведу до краја, а од свију је био најретинији славни прође ор *Пастер* у Паризу, који је увео у свилодаће тако звану *хелијску* систему за произвођење семена.

извадисмо семе и одосмо у Италију. У години 1862-гој изишло је у Врању до 4000 ока. Ове исте године пронађоше у Италији, да је и овамо у свиленим бубама унипла болест и дисмо могли семе да продамо, по далосмо на берџет, то јест наше семе њов труд, и лишће за рану, а нама да даду једну $\frac{1}{5}$, а оно истина изађе болесно, и ми који смо тако дади-пропадосмо коначно. Од тада опет поче свиларство овде да орада, и сада се са свим мало гаји, пошто нема трошка (потрошње) ни сељачким халинама, ни пак извоза на страну.

Оволико по г. Микићу, које пространије једино поради материјала за штатистику у нашим крајевима стаи, што би одвећ изишло и корисно било кад би се у сваком округу знало да ли су се и колико свилене бубе производиле, коме су нешто и продаване, и па који се начин семе изводило. По моме у Врању испитивању има узрока поред г. Микићем казаних и ти што се свилене бубе не раде, што нема више онолики. Турака у оним крајевима чије су жене такође доста предену свилу трошиле и у платно утикнуле, али се налази у по којој кући да се свилене бубе раде чим се по већој части постарије жене баве, и то као што суми казивале и говориле: научили смо од наших старија на ту радњу, па сад радимо колико да се незаборави тај посао и да наши млађи знаду. Само се бојим, да ће млађи, ако се овако стање и даље продужи, посве заборавити и неће имати више од кога да ту радњу виде и науче, зато би са свим силама требало на томе радити да се производња свилених буба опет покрене, али у том случају треба наћи најпре путеве и место где ће се чауре и свила извозити и продавати што би г. писац, почем се види да је и у ту ствар више посвећен и позната су му места требало да припомогне са својим пројектом на који га пострекавамо.

Може се рећи, да се истом хелијском системом повратила нада, да ће се свиларство моћи одржати у Европи. Она је шта више постала основ, на ком је та грана радности добила нов полет, тако да је сада опште уверење, да нема више узрока, да се семе донеси из Јапана.

Хелијска система састоји се у томе, да се лептири, чим се спаре, одеде једни од других. Пар по пар, док су још слењени, унесу се у вреицу (кесицу) од танка бега (типа), у којој женка снесе и своја јаја. Кад за тим лептири поцркају, истуца се сваки пар у авану и испита се под микроскопом. Ако се у њему нађу кориналијева тела, онда се униште (сагоре) јаја тога пара, а за гајење задрже се само јаја од оних лептира, која су пронађена за потпуно здрава.

Други међународни свиларски конгрес, који је држан г. 1871. у Удини сложио се једногласно у мишљењу да се болестима свилених буба, на име пак небрини даје на пут стати само произвођењем семена по хелијској системи. Та једногласна одлука коју су донели највећини аналици свиларства у Европи, имала је огромне последице. Поверење у старе европске расе поче опет да се повраћа и у место скупих јапанских јаја почеше опет да се гаје јаја наших домаћих раса, која су произведена по хелијској системи. Кад погледамо данас по Европи на све стране у којима се гаја свилена буба, видећемо да је хелијска система свуда примљена и да се сваком даном све више распростире.

Од какве је огромне важности било дело Пастерова, може се по том судити, што се сваке године морало да плаћа Јапанцима по неколико милијона за семе. Али што је више расло поверење у хелијску систему, у толико се смањивао сваком годином тај тежак издатак и гајиле су се по ново све више гусенице европске расе. Године 1870. изаслало је 40 талијанских трговачких кућа своје агенте ради куповања семена у Јапан, а г. 1883. учинише то само нешто мало преко 10.

Али гајењем европских раса не уштеди се само велики издатак за јапанско семе, него се тиме постиже и много већи доходак. То се може јасно да види из статистичких података, што их је о производњи свиле у Француској и Италији публиковала *Задруга трговаца свиле у Лондону* г. 1883. Да се обазремо у кратко на исте, у колико је то нужно за нашу цел.

Семе, које се последњих година употребљивало за гајење у Француској, раздељује се у извештају поменуте задруге у три категорије: зелено јапанско семе, домаће жуто семе и семе разнога порекла. Од сваке те категорије узимато је за гајење:

г. 1875.	зеленог семена	263.193	унце.	жутог	337.950	унца,	разног	58.434	унце
„ 1877.	„	107.816	„	„	425.532	„	„	28.684	„
„ 1880.	„	36.597	„	„	409.562	„	„	17.733	„
„ 1881.	„	23.518	„	„	329.052	„	„	17.046	„
„ 1881.	„	13.264	„	„	316.093	„	„	18.440	„

Из свег тог семена добивено је у округлим бројевима:

1875 год.	10.770.000	кг	мехурака,	а	713.000	кг	свиле
1877 „	11.400.000	„	„	„	950.000	„	„
1880 „	6.500.000	„	„	„	525.700	„	„
1881 „	9.255.000	„	„	„	772.000	„	„
1882 „	9.690.000	„	„	„	772.000	„	„

Уземо ли у обзир да је г. 1880 било у Француској врло рђаво време за доба гајења, те је с тога та година знатно оманула, онда се види, да се *није у Француској смањила производња свиле, ма да се сада производи мехурака за 10 постока мање и ма да се узима 40 постока мање семена за гајење.* И то је интересантно чути; што се сада гаји мања количина семена, није се смањило број људи који се баве свилодељем, јер је било

1876 год.	151-883	свилодељца
1877 »	164-347	»
1880 »	154-832	»
1882 »	170-432	»

Смањила се дакле само средња количина семена, која одпада на сваког појединог свилодељца: са 3-3 унце у г. 1873, сипала се она у г. 1882, на 2 унце. Тај повољан резултат не може се ничем другом приписати, но једино поновном увођењу *жуте расе, које је хелијска система учинила могућим.*

Гајење жуте расе, које је због познатих недаћа било скоро са свим напуштено, нагло се распростире и у Италији, ма да су се тамо тек не давно и то само у северним покрајинама почели озбиљно да баве произвећењем домаћег семена. У Италији је употребљено за гајење:

1880 год.	370.000	унаца	жутог	и	1.350.000	унаца	зеленог	семена
1881 »	422.000	»	»	»	1.170.000	»	»	»
1882 »	423.000	»	»	»	913.000	»	»	»

Погледом на последњи број имамо да приметимо, да је јака магла г. 1882 приморала многе свилодељце у Венецији Ломбардији и Тоскани, да побацају своје семе још пре по што се изгледа с тога је тако јако мањи број семена, који је дошао до гајења. Ипак је важно и поучно, да се констатује, да се мањак семена односи само на зелену расу, па ма да се из тог узрока гајило мање семена, ипак се тим није скоро ништа променула количина жутих мехурака, јер је било

год. 1880	жутих мехурака	11.000.000	кг.	зелених	30.300.000	кг.
» 1881	»	»	»	11.100.000	»	»
» 1882	»	»	»	10.600.000	»	»

Сравне ли се последњи бројеви са количином семена, која је употребљена онда излази, да се у пркос најсмутнијих климатичних неприлика, које су г. 1882 владале за цело време гајења, ипак није средња количина производа знатно смањила према предходним годинама. Док се г. 1880 произвело из унце семена у средњу руку 24-2 кг. 1881 год. 25 кг. добивено је г. 1882. из унце 23-6 кг. а то се има великим делом приписати бољој квалити семена, јер у пређашње доба (ваља се само сетити на године 1875., 1877 1879) наносиле су неповољне климатичне околности са свим друкчији квар свилодељу у Италији. Одношај, у ком су се тада гајиле различите расе у Италији, види се из ових бројева:

г. 1877	произведено је	19.400.000	кг.	зелених,	3.000.000	кг.	жутих мехурака
» 1879	»	»	»	23.500.000	»	»	»

Кад се ти бројеви сравне са бројевима за г. 1880 — 1882., онда упада одмах у очи велико напредовање жуте расе. Што се у Италији још једнако више гаји јапанска раса, то се има као што напред поменуемо том приписати

што се у јужне талијанске покрајине није још распрострла хелијска система. Али да ће се тај одношај за коју годину са свим променити у корист европске расе, о том не може нико сумњати, ко наведене бројеве пажљиво посмотри.

Писац ових врста налази се у положају, да може из ближе да прати развитац свилодеља у Аустријској Горици и у Угарској. Ти су крајеви ближи Србији него Француска и Италија и с тога ће бити за нас још важније, да чујемо како се ту односе према питању о расама. Да узмемо најпре Горицу.

Горички крај је источни мали део мајстачке равнице, који је још остао под аустријском монархијом. Главно место у томе крају је варош Горица. Житељи су Словенци и Талијани. Свилаством се занимају нарочито талијански колони (кметови), али последњих година прихватише се те гране привреде и Словенци у знатнијој мери и с добрим успехом. Практична примена Пастерове методе за извођење семена произлази управо из Горице. Ту се налази још од године 1864 завод за свиларске огледе. Први управник тога завода био је професор *Ф. Хаберланд*, а уз њега је делао као помоћник изврстан зналац свилене бубе *др. Е. Версон*, који је сада управник сличнога завода у Палови. Од 1872. управа је у рукама *Б. Болеа*. Овај завод изашао је брзо на глас и са свих страна му долазише питомци не само из Аустрије, него и из Италије, Шпанолске, Француске, па из самога Јапана. И писац овога чланка пробавио је неко време тамо. Опште се признаје том заводу, да је себи стекао велике заслуге за распростирање рационалнога свилодеља. Оснивач тога завода *Хаберланд* први је доказао изведивост Пастерове методе у великом. Он је почео с потпуним успехом да производи семе по хелијској системи и отуд се она распрострла не само у провинцији, него и преко границе.

У Горичком крају показала је хелијска система успех, каквом се једва ко надао. Свилодеље, које пре десетак година беше са свим малањсало и у појединим местима скоро уништено, поче опет да стиче изгубљену вредност и да се распростире у толикој мери, да се сада 20 пута више свилене бубе гаје него пре док се није знало за хелијску систему. Али да нас је мало свилоделаца, који би обилазили. Земљоделско друштво, ком је седиште у вароши Горици, има на различитим странама провинције седам станица (обсерваторије), у којима се налази све, што је потребно за микроскопско испитивање лептира или, ако је семе на страни купљено за испитивање самога семена. И сами интељентнији свилоделци баве се тим испитивањем. За последње три године набављено је у поменутој области око 300 нових микроскопа, што најбоље показује важност хелијске системе. Године 1883 испитивано је у Горичком крају на тај начин четири милиона парова лептира.

Дакако да је и у Горици требало доста времена, док је жута раса дошла опет до уважења. Свилоделци, особито сиромашнији и простији, тешко су се решавали, да се ману гајења јапанског семена, које им је давало и ако не обилну оно тек ипак приличну бербу, и што су они ценили највише, та берба је била доста сигурна. Но како се сваком годином све више налазише корналијева тела и у јапанском семену, то почеше људи да увиђају, да не омане само гајење жуте расе, него то бива и код зелене и код беле, ма се узимало баш право оригинално јапанско семе. С друге стране видеше, да жута раса даје више свиле и по тежини и по цени него свака друга раса. То је све учинило, да су се свилоделци мало по мало враћали жутој раси. Године 1883 гајило се сразмерно мало ја-

панског семена које је напредовало, да се не може боље желети, нарочито тамо где се гајило семе, које је изведено по хелијској системи. Давно не беше године која је тако сретна била по свилодеље. Те године плаћао се килограм жутих мехурака са 1.40—1.75 фор. зелених са 1.00—1.45 фор.

Тај леп исход г. 1883 учинио је, да су се ове 1884. године још више њих одали на гајење свилених буба. Жута раса била је још већма заступљена него предходне године и то се скоро свуд гајило семе изведено хелијском системом. Сви свилоделци имали су већ уверење, да зелена раса не наплаћује труд, а што се тиче сигурности гајења, да се та даје постићи избором семена. Али на жалост није ова година испунила очекивања тога сиромашнога света. Одмах после треће мене показало се, да се гаји више буба, него што је било дудова лишћа у земљи. Који су могли, доносили су лишће чак из Истре, где се за центу дудова лишћа плаћало 8 форината. У то је било и време кишовито и хладно. Последица тога је била, да су силне гусенице скапавале од глади, друге је опет попала црна болест (флачицеца), тако да је овогодишње гајење испало једва у средњу руку. Жута је раса у опште више страдала него зелена. Али по околностима, које поменусмо, није могло другаче ни бити ни надати се да рђав овогодишњи успех неће одвратити људе од жуте расе, него да ће им бити напомена, да у будуће гаје само онолико гусеница, колико могу да изране лишћем, које им стоји на расположењу. Да неуспеху није била крива раса, види се отуд, што је берба мехурака била скоро исто тако повољна као и прошле године у свима овим местима, где је било доста дудова. Из извештаја талијанског одељења земљоделске школе у Горици видимо, да се и на том заводу гајила ове године жута раса. Семе је добављено из Кортоне од фирме Серини и Ристори. Из 29 грама тога семена добио је завод 55 килограма мехурака са врло лепом свилом. Тај леп резултат показује очигледно, да није жута раса крива, кад гајење не испадне као што треба, него друге неповољне околности.

А сад да погледамо у суседну Угарску. Кад је пре 20 година почело свиларство у Угарској нагло да опада, нашла се у врло непријатном положају Прешла је опасност, да ће ова грана привреде морати са свим да се напусти и да ће тако усанути сиромашним људима, који се углавном гајењем буба и баве, и ако скроман, тек ипак за њихове околности приличан извор дохода. Године 1868. реши се влада, да купи већу количину оригиналног јапанског семена и раздала га је бесплатно међу народ. И следећих година 1870. и 1871. куповано је дош за 3—4000 фор. оригинално јапанско семе и раздато је људима. Али очекивани успех је изостао. Гусенице из јапанског семена страдале су исто тако од болести, као и домаћа раса. Даље се и овде показало, да је јапанска раса много мање издашна него домаћа.

Г. 1872. раздавано је у Угарској први пут семе европске жуте расе, које је изведено по хелијској системи. Најпре се почело у малој мери и кад се видео задовољавајући успех, напуштано је све више јапанско семе и расло је гајење жуте расе. ОпунOMOћеник министарства *Павле Безереди* развио је врло жив рад на том пољу, и пошто влада потребним знањем, постигао је нарочито ових последњих година чисто невероватне резултате. Још г. 1879. побрано је у свему само 2507 кг мехурака, а г. 1882. било је већ преко 24.000 кг, г. 1883 чак преко 72.000 кг. Те године бавило се већ гајењем свилених буба 6261 лице, највише у Бачкој. Кад се рачуна трошак за администрацију и оно, што је плаћено про-

навоинишима, отао је утврду ајкани у 1882. киотарм мехурака 1.294 фоп
тачни појатни за ову годину нису ми још познати, али ће бити још повознији
него прошле године, пошто је ове године распрострото свиголоте с врло добрим
успехом и у Срезу. Ма да је било за доба јафење према неугодно, ипак није било
знатнијег манка, али ове године није разавано никакво друго семе, него само
оно, које је извешено белијском системом.

Знаменит копар у напреду уншен је оснивањем завода за одмативање
свиле у Панчеву. Г. 1882. почесо је први пут да се ради са 30 мотвица, а данас
их има 60 и према потреби ће се тај број још повећати. Силан завод оснива се
у Новом Саду. Године 1883. промисла панчевачка свилара 2600 к. свиле
Свила је била у сваком потрпу извршена и наша је брзо купца у Лиону. На тој
свиле засађујима је изјавна 3 фоп, него по килогрму. Као се сагања мала цена
свиле поправ, што се може поуздано очекивати, онда ће бити напреки и добит
много већа. Умиу ли ствари тако добро као и сада и даље, онда нема сумње,
ће за коју годину извесити свиларска индустрија велико место у утврду прихода.

После свега, што сам до сада навео, може се мислим већ у напред чи-
тати одговор на постављено питање: коју расу свилених буба ваља да гајимо?
Видим смо, да је јапанска раса, која је некад била котва силена за свиголоте
у Европи, знатно набујала од своје вредности тим, што је јапанско семе много
пуга бољше. Преба поредати стотине и стотине картона, на којима се то семе
обично продаје, да се нађе један једини, који је потпуно здрав. У то заостаје
у најзаштој јапанска раса јасно зајрлом. Како се данас извођењем семена
по белијској системи могу са великом сигурношћу да предупреде довести гусе-
ница, и нарочито најсигурнија од тих, небрину, то нема нише разлога дојаконштер
неповерења према жутој раси. Показив смо, каква су положаја у том питању за-
влад различити свиленски крајеви у Европи, и ако смо у томе можда били мало
оштрији, него што је година читаоцу, то ваља расулити, да о овом предмету
није у српској књижевности тако вели још ништа писано.¹⁹⁾ А ако се озбиљно
жели, да се свиголоте ојакни и у Србији, онда је истакнуто питање прво, које
преба да се ради. Писац ће се радовати, ако је и само мало помогао, да позва-

Децембра 1884

М. Петровић

¹⁹⁾ Ја сам летос тај завод обилио, али о неку као носог ствари не знам се много
пита казати и резултат постоји или не постоји извести, али би на сваки начин предано
било дознати зашто у Земљу Шинригва фабрика произаје, и тао ће се у Срезу произво-
ђени картони извршавати. А шта је и са заводом Блумберком одакле он са своје стране
извођења мекичења ради. По коме извршавати. По коме извршавати. По коме извршавати.
свилених буба, стилиа се и одалина једно због тога што нисмо имали у земљи ни једне
фабрике или најмање равнонаме гас би се свила извршавала иако што у Брани каку точина,
немо смо само ограничени и губаво извршавати били на продају кокова Шинригвој фабрика
и то пошто зашто је тако је многи у томе одакле, и ја би и дан данас ништо на оних
врмена на тајану повешаних кокова који се нису могли продавати. Зато је од тог вре-
мена предата ваља са свиленом бубама, него је шта нише и одакле грана колонија
расутијених и засађених по народу извола отиша на вапу. И ја сам сад сећем од не-
колико година извола за вапу? Пре него што се не створе у земљи свиларе и свила у
као што је пре извршават година био. Јако најмање потпомога на ће бити произвођача,
и тако је али како не у томе смислу и теми коју сто у овом чланку раз-
ним големим и тајанственим и на томе радите како да се поврнуће осигури заводни
за произвођење свиле.

Ред. С. Ј. II.

ФЕБРУАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Фебруар је трећи и последњи зимски месец, који чини прелаз из зиме у пролеће да одавде опет уђемо у лето а из лета у јесен. — Да дивне природе, коју Божијом благодети наша земља, наша драга краљевина Србија има — као што је и цело Балканско полуострво пресрећно овако *благо и својом природом*, срећније од свију земаља на свету! јер има ли срећније земље од оне, која је, поред пролећа, лета, јесени и зиме, обдарена још и богатим даровима, као што су: богато плодно земљиште, па онда оно благо и пријатно пролећне сунце, они светли и топли летњи дани, она лепа и плодна киша, па онај бујни живот богатог биљског света!

Па, поред свега тога, колико их има, који све те дарове, то златно рудниште превирну и багатељину! — али, колико их опет има, који ове божанске дарове — сваки на свој начин — високо ценећи, на своју корист згодно и паметно удешава, ужива и употребљава!

И тако: док један овако богате дарове губи презирањем, други спавањем и нерадом а трећи само мирисањем цвећа или уживањем тичијих песама. — дотле разуман и благодаран човек користи се овим даровима преко целе године како и колико може, да из овог златног рудништа и врела, — што се зове: скупо време — поцрпи скуполику своју корист, те да на крају године само потпуно задовољан, — према своме, по могућству и узложеној физичној и умној снази, стеченом богатству — свако добро ужива, — али во оној економској изреци: *„до године боље и више“*.

Са фебруаром почињу и многи пољопривредни радови у пољу и у винограду, на пшени и у шуми у банти и у воћњаку; — па с тога ћемо и ми да кажемо:

Фебруар је почетна економска година,

I. из земљарства.

1. Ратарство.

Чим мразови престану а снег се отопи, те добијемо згодно и удесно време, треба плуг понова у поље истерати и орати за пролећне усеве. Ако смо пред зиму преорали — њивништа, па која хоћемо пролећне усеве да сејемо, сад ћемо лакше да оремо, јер у јесен или пред зиму орани земљиште биће већ у пола за пролећне усеве спрењено и готовљено, — пошто знамо: да мраз јако земљу раздоби и разири, по овом физичном закону: кад разоране грудве земље воду упију, па кад се вода на јаком мразу или тврди смрази, — онда се та вода претвара у лед па се шири тако јаком и снажном силом, да се бомбе могу да распрекају, а земља се и бушљичаво или порусно намење распада и дроби; — отуда и наш народ од природе зна и каже: „пича је, па пуца дрво и камен“.

Ако нисмо могли у јесен да разоремо земљиште за пролећне усеве, — можемо то почешће да свршимо сад у фебруару, али само на повољном времену, па ће иза тога мразови још земљу да дробе и разири.

Само јако кречном земљишту не помаже толико јесење или зимње орање, — јер па то земљиште слабо дејствује мраз. Оваково земљиште не смога да оремо кад је влажно, него док је још суво, — ако хоћемо да се распадне и раздоби.

Кад сувише влажно глиновито земљиште оремо, спрежна ће га стока јако да угази, па с тога треба оваково земљиште орати на слабом и благом мразу, — па коме је

се земља највише за 2 до 3 с. м. смрзла, али да ипак нога тегале спрежне стове не може у земљу да упада и да исплизне.

Добро би било, кад би у орању на таком влажном глиновитом земљишту спрежали теглећу сток — волове (или коње) тако, да сваки во (или коњ) иде један за другим и да гази једном истом браздом.

Често се догађа, да од нагло топећег се снега бивају јаке и нагле поплаве, које више пута и штете начине, — па да би се од тих сачували, треба благовремено или зараније ископати јаркове и шанчеве, у које би се нагла снежна вода сливала и нагомилавала, да олаваде даље одијази без штете. — Ако би нам угодно и улесно било, могли би ону накупљену воду да причувамо, за ливаде, па да ју испуштамо на ливаде, кад нам у сушно доба устребала буде.

И овог месеца можемо земљиште да поправљамо навлачењем и наношењем разне друге земље или блатишта, муља, и т. д.

Не заборавимо, да је веома корисно: да прошле јесени засејана земљишта макар дрвеним ваљком преваламо, да се *усев слегне*, јер га је на многим местима *мраз мало* из земље избио и изнео, тако ће *усев* боље и подједнако да напредује, и да израшћује јер ће се да утврди за земљу, из које храну узима. Иначе ако ово не учинимо, добићемо *усев*, који је не само *редљав* — *редак*, него се и врло *лабаво* у земљи држи, па онда *лако полежа*, од *сунце страда* и од *бујног корова* пропадне.

Ко има детелинште, нека га ваљком *прегази*, да се детелина „*пробуди*“ те да почне да *нарашћује*.

Ако уграбимо или ако буде *повољно и топлије време*, — можемо од половине Фебруара да сејемо ове *усеве*:

1. *Овас*, коме *ладноћа* слабо може да *шкоди*, поглавито онда ако смо му земљиште зараније — још прошле јесени као што треба добро *спремили*, па: „Што *раније оvas сејеш*, „То ћеш *више* да га *жејеш*“ (Богатије ћеш да *пожњеш*).⁹

2. *Рани зрнашак*, коме после сејања не *ули* ни *сам снег*, — ако *падне*.

3. Сад би *препоручил* и *сејање јечма* — а особито у топлијим крајевима или ако би *топлије време* настануло; — тако би *јечам* раније *стасао* за *жетву*, па би после тога могли на том земљишту *други који плод* да *посејемо* и тако још један род на истом земљишту *пред зиму* да *добејемо*.

Још би *нужно* било, да у Фебруару *спремимо* земљиште и за *друге пролећне* *усеве*, н. пр за *рани лан* и *комолу* — како би сад *спремљено* земљиште могли *мало дошчије* *понова* да *пооремо*, да би *добили* *добрније* и *мекше* земљиште, као што је за ове *усеве* *баш* и *потребно*.

И *бубре*, — ако ни *смо* *раније* — у *своје време*, или *задоста* и *колико* *треба* на њиваишта *изнети*, — можемо сад да *извозимо* а *извежено* да *заоравамо*.

Ко има и *држи* *много* *стоке* на *храни*, особито у *стајама*, — тај нека сад *спреми* и *размри* земљиште за *луцерку*, — јер ова даје не само *здраву* *храну*, него даје још и *богате* *откосе* за *више* *година*, — *лакше*: даје на *мањем* *простору* и *више* и *здравије* *хране*, него *ли* што *нам* *наше* *природне* *ливаде* *траве* *дати* *могу*.

Ко није *допеео* у *Јануару* да *спреми* *слагне* *тржеве* за *будућу* *жетву*, или да *оправи* и *спреми* *ораћни* *прибор*, — може то још и сад да *уради* и *спреми*.

2. Ливадарство.

Често се у Фебруару *снегови* *нагло* *топе*, па се *снежна* *вода* *бујно* са *брловитих* *места* и *страна* *слива* у *нижа* *места*, где су *згодно* *ливаде* и *луке* *пored* *река* и *потока* *удешене*; *тако* *постају* *поплаве*, које на *ливаде* *нанесу* *ситније* или *крупније* *камене* и

пањеве, па онда песак и. т. д.; — с тога треба овакове ливаде *различити окрчити*: а да се не би саишена и сувина вода на ливадама задржавала, — треба прокопати нове или старе прочистити јаркове кроз које би та сувина вода отицала.

Осим тога, треба ливаде потрабуљати или још боље зупчастом дрљачом прећи па маховину и све друго — што рашићену травака и други ливадских биљака смеће — рашчистити и покупити, па (ако нас не мрзи) све што може да горе, спалити а пепео по ливади растури.

Врло ће добро и корисно бити, ако сад у Фебруару, поглавито влажне ливаде *бубримо*, а особито: пенелом од дрвећа, кречом, чађом, зрелим или изгорелим говеђим и овчијим ђубретом, а најбоље оним ђубретом, што се зове; мешанац или компост, — којег би требало да имамо свагда у готовости у једном крају ливаде.

И пашњаке треба рашчистити и нађубрити а стоку, као и са ливада изагнати да не гази док трава не почне да израшћује.

Ливаде као и пашњаке треба поравнати а по ливадама *мравињаке* особито *кртичњаке* *разгнати* и *растури*.

На којој ливади има врло много кртичњана, *ту* треба *кртице растеризати* или *ватати* јер се оне сад у Фебруару лако ватати могу, — пошто их доња у земљи влага изгони са њеним многим младунцима ближе површини, која се просушава.

Напомена. Треба добро знати, да је кртица више од користи него од штете, јер она тамани под земљом многе шкољиве животињце и. пр. *ровце* и *рчице* или *ларве* од оне бубе, која се зове: *мљиварац* (*Melolontha vulgaris*); — које рчице одгризају под земљом мале жике и жилице. Осим тога, кртице ријући и грабећи под земљом ове и друге шкољиве животињце, износе на површину добру и плодну земљу, која је за ливаде исто онако добра као и свако ђубре, — само ако *ту* земљу одмах и свуда подједнако по ливади растуримо.

Многе кртице *разгонимо* *сипајући* воду или *награн* у *њисне* *пролазе*, које *копајући* *ашовом*, *мотиком* или *будаком* можемо да пронађемо.

3 Баштованство.

Сваког лепог и пријатнијег дана *греба* *прилежно* у *башти* *копати* и *ровце* *таманити* док *су* у *гомилу*.

Сад треба *градити* *леје*, а поглавито *правити* и *спремати*: *топле* или *ђубревите* *леје*, на којима ћемо да сејемо семење за *извођење* *расада* од *оних* *биљака*, којих *семење* не *подноси* у *нашем* *климату* да се на *обичном* *земљишту*; као *други* *наш* *усев*, па *сеје* и *вегује*, — него се мора да *расађује*.

За *ове* *топле* или *ђубревите* *леје* *греба* *спремити* *јаку* *тазе* *ђубревиту* или *баштенску* *земљу*, а она се *добива* *онако*: *треба* *узети* *подједнаке* *делове* 1. од *земље* из *старе* *ђубревите* *леје* (или *старе* *баштенске* *земље*), 1 од *масне* из *лодине* *ископане* *прије* *земље* (или *барске* *земље*), и 3 *кравије* *бравожи* т. ј. са *кравијег* *лежишта* *ископане* *земље*. —

Ако *би* *хтели* да *имамо* *машну* *земљу*, *треба* *додати* *повише* *кравије* *бравожи*, али *ми* *морам* са *једном* *петинам* *песка* да *помешам*. — Сад *треба* *ову* *ову* *смешу* *почешће* да *преврнемо* а *пишталином* да *преливамо*, *па* *ћемо* за 2, 3 *године* *добити* *потпуно* *зрелу* *баштенку* *земљу*.

Ђубре, које се као *подлога* за *топле* *леје* *меће* *треба* да је *тазе* и *сламно*, али *нису* *бити* *влажни* и *згруднано*. Најбоље је *коњско* *ђубре* *помешано* са *растовим* и *буковим* *лишћем* а *још* *боље* са *тазе* *коњарским* *сувим* *излужинама* (т. ј. оним што *остаје* иза *учињених* или *излужених* *кожа*), — *нако* *би* *ђубревите* *леје* *биле* *овуда* *подједнако* *топле* да *би* и *све* *посејано* *семење* *подједнако* и у *једно* *исто* *време* *проклијало* и *напредовало*. — Неки *баштовани* *међу* *један* *слој* *оних* *коњарских* *излужина* *преко* *коњског* *ђубрета*.

Обичне ђубревите леје граде се овако: Обиљежи се најпре леја и огрли даскама насатнице па се из те леје ископа земља за 32 с. м. а место ње метне се и добро се нагази горе реченог коњског помешаног ђубрета: пошто се добро нагажено ово ђубре слегне и подједнако свуд загреје, поспе се просејаном „баштенском земљом“ толико колико је потребно: да се корен са жилама и жилицама не додирне и не дотакне оног коњског ђубрета што је као подлога испод баштенске земље обично за 5 до 6 сантиметара; изнад ове баштенске земље можемо за 2 до 3 с. м. да метнемо мешавца или оне из леје ископане земље.

Овако награђене и спремљене топле леје треба покрити прозорима а ове асурама и. т. под.

Поред насатнице утирђених око леје дасака натрпа се и набије се топлог или таде сталског ђубрета, које га се чешће домеће, кад ладније време наступи, да би леја топлија била.

Чим се леја загреја а земља слегла, — треба леју засејати.

Пошто знамо, да је семење од баштенских биљака — поврха сејим делом врло ситно, то га морамо са кречом, пепелом или песком да помешамо, како би га лакше и равномерније, — свуд подједнако по леји посејати могли, а празна — незасејана места треба накнадно засејати.

Посејано семење треба овлаш преграбуљати или по њему нешто мало кроз решето просејати ситне баштенске земље, — а за врло ситно семење, довољно је, ако га само водом залијемо.

Прва два дана треба засејану леју држати покривену, а после тога — ако буде лепог и топлијег времена — треба заједно десетак дана држати откривену, и заливати топлом (од 20-то R) водом, — па ће семење почети да нице.

На ове топле леје сејемо сад семење: од бостана (дње и дубенице), карфиола (кудринца, краставца, купуса раног, лука црног, мркве или жуте репе (шаргарепе), салате, спанаћа и целера, — па ћемо рано добити расад, који кад ојача можемо у баштама на отвореним или обичним лејама слободно да расађујемо.

Особиту пажњу обраћамо нашим пољопривредницима на грађење топлих леја за сејање дуванског семена, — које сад у Фебруару треба пробати¹⁾ да ли је свог здраво — клијаво па ако није онда треба докупити или долати од оног, које је пољопривредник сам произвео и сачувао.

Сад треба дуваниште (т. ј. земљиште, на коме ћемо дувански расад из топлих леја да расађујемо) дрљачом добро прећи — како би сав коров повадили и очистили, па после га спалити да изгоре, а пепео по дуваништу растурити.

Цвећарима напомињемо, да у баштама — градинама покривено цвеће треба на лепом дану откривати, да га сунце осујава и загрева, — е да би почело да живакне и да почне опет живети и напредовати.

И цвеће у саксијама или лонцима треба износити на сунце и заливати — али га после заливања добро причувати да не промрзне.

Овом се приликом путање мотвицом крешу и поравнују, бусене се чуна и уклања, а грање и грањнице као и друге коровске биљке прочишћавају и избацују или се спале да изгору, а пепео се по башти растура као добро ђубре.

¹⁾ Вид: I. свеску: „Јануар за пољопривреднике“

4. Воћарство.

Често због рђавог времена у Јануару морамо недовршене радове сад у Фебруару да продужимо, или да их започнемо, и пр. одсецање сувих грана и граница а познатог треба сећи калем-гранчице за калемљење (види I свеску: „Јануар за Пољопривреднике“).

Продужује се и довршава започето у Јануару: ђубрење воћњака; чишћење младих и старијих воћњака (тврдом ил оштром четком или насапуњеном оштром крпом) и чување од мраза као и у Јануару.

Младе дивљане, на које хоћемо калем-границе и т. д. да калемимо, треба сад радити и у воћњак пресађивати, — пошто им најпре главни корен поткрешемо, а слабе и болесне жилице одрежемо.

Ако је земља омењла али није сувише влажна, — можемо „растило“ да препонамо, а на крају фебруара, кад се пролеће и отопли, можемо младице у растилу и да окресујемо и поткресујемо; — или прекопавањем треба у „растилу“ да убијамо и таманимо рчице (Engerlinge) и друге подземне ларве од разних мисеката или буба.

Живу ограду око воћњака треба поткресивати, да допије гранатије и гушће израшћује; плодове треба прикивати или прућем оплетати и утврдити; — па: где год је празнина, било у живој огради било у плетовима, треба ју потпуњити, да се не би могле разне животиње у воћњак да увлаче и довлаче.

У другој половини овог месеца можемо да поткресујемо воћке чардаклије, као што су: брескве, кајсије, трешње и сиске воћке, — те да и више и крупнијег воћа добијемо.

Исто тако треба сад још и *огроз*, *рибизле* и *малине* да поткресујемо, и *ђубримо* па да их и *пресађујемо*, — ако више од 3 или 4 године на једном истом месту расту, пошто се зна: да што дуже на једном истом месту проведу, то ће им и плодови бити све лошији и слабији.

И *коштице* од бресана и кајсија, вишања и трешања, шљива и другог коштицавог воћа, треба 2 до 3 дана држати у води, па их после у земљу посадити.

Вишње, трешње и шљиве могу се код нас сад у фебруару да калеме а и младице од многих воћака да пресађују.

Ове воћке, које смо још прошлог лета са листовним пунољком калемили, или тада и тако калемљене хоћемо да нам остану смиске, — треба их изнад калемстанџ (Ocülstelle) сасећи тако да на „калем — граници“ или „калему“ остану само 2 до 4 ока или пуноља.

5. Виноградарство.

Виноградари и виноградарије славе св. Трифуна (1 фебруар), — као знак почетка пољских радова, — да им бурад буде вином пуна. Па као што „срећење“ (2 фебруар) иде на суерет пролећу, тако и пољопривредници почињу на тија пољским радовима ласе крећу.

На св. Трифуна (осим Жупе и Крајине) у винограде излазе домаћини, па у име Оца и Сина и св. Духа *орезују* по неколико чопота, и залију вином, — веселаши се са домаћинем славе тога дана у ужом крају својих виноградарских комшија — суседа.

Цеђење и претакање вина треба довршити, и наливати вином *бурад*, која није до врха пуна те их тако допунити.

Празну бурад прегледати, па дуге и обручеве нове ударати.

Осим тога треба сређивати, спремити и поправити „*обрине*“ (спалиро), а иза тога приугодити и спремити *краврке*.

Поред резанја главна је радња у виноградима *одргање*.

У половини фебруара треба старо чокоће наћубрити и лозе помагати. — За ђубрене постаријег чокоћа узима се: добро изгорело, зрело сталско ђубре, пепео компост и т. д., — за овај посао ископају се полиће рупе обично са западне стране чокоћа тако, да ђубре, које у ове рупе мећемо, не додирује корен и жила чокоћа, — ако хоћемо, да нам чокоћ добро роди.

При крају месеца треба озбиљно почети одгајавање винове лозе по свима радњама, а особито крчење и спремање за нове салове.

Не треба заборавити, да све оно, што смо у винограду Јануара започели, па не довршили, — ваља живо продужити и савршавати, — тачке спремање износити.

Подруме и пивнице треба на лепом и сунчаном дану отварати ради промаје, како би се свани задах у подрумима ошистио и свеж ваздух придонао.

II. Шумарство.

Сад треба у шуми сувад, што је преко зиме оборена, купити, а дрва, која су за грађу оборена и осечена, изваљити.

Сад треба и сво оно дрвеће, које у шуми на густо стоји, — разредити, т. ј. криљави и крива дрва исећи, те тако шуму *проредити*, да остало дрвеће живље и боље напредује.

Ако не би могли густо израслу шуму да проређујемо, — онда треба у такове шуме напуштати свиње, које ће, ријучи земљу, требити сво оне подземне црвице од шкољњих инсеката, који разризују срчевину у дрвећу или одгризају младе жиле и жилице, те да доцније као савршени инсекти не шкоде младом лишћу шумског и другог дрвећа.

Где има много борове, јелове и смрчеве шуме, треба спремати „варнице“ за варење или добијање катрана, — као важног шумарског производа.

Ко није доспео у јануару да прибере семење од разног шумског дрвећа, нека сад сабира а поглавито семење од буковог и растовог, па онда од јовиног и смрчевог дрвећа, па га чувати на експонитом месту, где је суво и, пр у стајама, и чувати га од тина и мишева. И шишарка се сабира и продаје.

По шумама се лови оне исте животиње, које можемо да ловимо и у јануару.

III. Из сточарства.

1. Сточарство.

Од сад треба почети стоци давати и полагати више и јаче хране т. ј. доста сена и повнише зрнаља, него ли што је до сад давало, — ако хоћемо да нам стока поступно боље напредује и јачу снагу за теглење добија, како не би принуђени били, да за пољске радове морамо по више спремне стоке да употребљавамо и узимамо, а то значи: да би више стоке морали држати.

Исто тако и овце, које су се ојазњиле, треба бољом храном хранити и боље чувати, — ако хоћемо, да нам више и бољег млека дају.

Ако хоћемо да нам се овце у јулу ојазње, треба их сад пуштати да се мрчу — спаривају.

И телад од 3 недеље треба навикавати на другу храну, као што је млеко водом разблажено и сено, а после 4 недеље треба га од дојена сасвим одбити, — како би више кривијег млека добијали и продавали, особито ако је у близини која повећа варош, где се много млека троши.

Ако су се крмаче опрасиле, треба од прасаца само толико задржати, колико крмача има брадавица, а оне остале прасце треба после 8 или 12 дана одбити, па их

као сисавце или млекушчад продати или заклати или их подметнути испод оне крмаче која је мање прасаца опрасила у то исто доба. — Прасци треба да доје или сисају 5 до 6 недеља, па све оне прасце, које желимо за доназук или приплод оставимо, треба још за време дојења а на леном и топлим кремену да употребимо, — што бива на крају марта или у почетку априла или маја.

Кобиле, које су се после — спаривање у марту прошле године, сад ће се у фебруару окдребити, али им не смео одмах после ждребења јакну и снажну храну да дајемо, него тек после 4 дана, и то: поквашене или забркане мекине или скробно брашно, па онда овао, добро ливадско сено и овсену сламу. — Ако кобиле не би имале довољно млека, онда треба поред овса додати још и јечмене прекрупе.

Кобиле, које су се окдребиле, можемо за олакше радоче да употребљавамо тек после 10 до 14 дана, али их морамо с почетка овака 3 часа да оставимо на миру, како би ждребад могла да доји и сиса.

У опште, стоку а особито млади стоку чешће из стаја испуштати на поље на леном и топлим дану, а стаје чистити и провејавати.

2. Челарство.

Око чела треба се и у овом месецу постарати онако као и у јануару. — Осим тога, треба купљене кошнице донети и ставити у ковануку на своје месту, као и оне, које смо због хладноће у тамнику склонили и чували.

Кошнице, које су без матице, треба снабјети матицом, — ако нећемо да нам рој пропадне и побегне.

Челе треба да имају задоста хране, тазе воде и чистог ваздуха. — са чега треба кошнице често прочишћавати.

3. Живинарство.

Живину, а особито кокошке па и гуске, треба добро хранити јечмом помешаним са мало брашна или конопљовог семена а уз то забркати и ситног гашеног креча или ситног песка. — ако хоћемо да нам и у фебруару носе јаја, па да их при крају месеца насадимо, те да добијемо зараније младе пилиће и гушчиће. — Разуме се, да морамо и у фебруару држати живину у топлим и заклонитим местима, — ахо хоћемо да нам не само јаја носе, него да их и од разних грабљивица сачувамо.

Све ово препоручујемо поглавито оним местима и селима која су близу наших топлих бања и иселних вода, куда са свију крајева гости долазе па добро плаћају и за младу одгајену живину.

4. Свицарство.

Спремати оно место, где желимо свилену бубу да гајимо; — лесе спремане уносити и понаместати их за хранење свилених буба; исто тако и све друге потребности у овом послу приготовити, као: термометар (топномер), котарице за дугово лишће, наказы за осецање тог лишћа и т. д.

Чешће прегледати остављено семење или јаја од свилених буба; тако исто и дугово дрвеће чистити од маховине, сувих огранака, а близу корена покривати ђубретом.

5. Рибарство.

Када почне време да буде блажије, и да се јуки, онда треба у слеђеним рибањцима исећи у леду новине руна или ерибљаца, кроз које рибе траче да им атмосферски ваздух у воду за дисање придође.

Да не би вода на лед избила и преко леда се преливала, треба нешто воде из рибањака испустити па онда оне горе речене рупе у леду исећи.

Исто тако, треба пазити и чувати, да се обале рибака не оронe услед великог сливања воде у ове рибаке; с тога их треба добро утврђавати или оградити.

IV. Жива природѣ.

Често на крају овог месеца, ако лепо и пријатно време наступи, цветају: ај-дучка онута (*Daphne mezereum*), бршћуша (*Crocus vernus*), нисибоба, јасика, красулак (*Bellis*) кукурек, даска и подбељ.

Од птица почињу да долазе зебе, илиске и роде, али одмах се враћају чим почне ладније време да бива и настаје.

Видре, зечевн, све сорте куна (као: шумска куна, златица, ермелин, ласица, твор, самур), па ома курјаци или вукови, лисиче, и дивље мачке спаривају се у фебруару.

Гаврани, вране и друге сродне птице: свраке и т. д. спремају и припремају себи гнезда, а дивље гуске као и птоме спаривају се и носе јаја. — Јазавци се и медведи буде; тада су мршави и кожа им није добра као у јесен, — када их је најбоље убијати.

Често и шеве почињу у пољу да певају, с тога треба пазити на ову изреку:

Чим у пољу шева
Почиње да пева, —

Нек у поље ратар,
Тада не оклева.

V. Претсказивање времена.

Фебруарски мува рој,
Вели Марац, — зиме е' бој.

Ного а' у кошари
Сунце да сад биде.

Ако су нам данн
Влаги фебруара, —
Добићемо ноћи
Мразне раног „Јара“ (пролећа).

Боље вука гладна
У пољу сад нијат, —
Нег човека радна
У кошуљи гледат?

Кад у фебруару
Љут „мацарац“ дуне, —
У марту, априлу
Опет ће да руне.

Ако се на сунцу
Сада мапа грије, —
За топлу у марту
Нећ се она крије.

Боље да овчари
Пољем вука виде, —

Фебруарска ветрина:
Рана пролетина,
И лозна година
(Биће много вина).

У фебруару код нас дувају обично југо источни ветрови, који почешће доносе много водене паре, те с тога имамо облачне дане, од којих су многи кишовити.

Но, има година, кад у фебруару дувају северно источни или северни ветрови, који су хладни, — код нас познати под именом: мацарац, па тада уместо кише пада снег или бивају појачи мразеви. — Често и кошава дува, и обично доноси хладно време, које је обично јако мразно.

Најбоље би било, да у почетку фебруара дувају најпре југоисточни а после југозападни ветрови, те да око половине фебруара почну дувати хладнији ветрови, који би нам и снега донели, да у марту и априлу не буде онако јавих и сувих мразева, као што их обично у тим месецима има, кад је фебруар топлији и без хладних јинша или без снега.

Опште наредбе.

Поред свију ових досад речених радова, треба свршавати и ове код куће послове, као што су: опраљвање и спремање разних економских справа и алата, превртање жита у житницама и амбарима разгледање у траповима кромпира и других уграњених корењастих биљака; попуњавање празних места у живој огради: подизање и опраљвање ограда; наручивање разног семенја за сејање, па онда прочишћавање од уроднице, кукоља и т. д. разног за сејање семенја а ово се најбоље свршава трбилом (тријером), вејалицом или вестрењачом, респтом и т. д.

И спремање — сакупљање и прибирање разног ђубрета, поглавито компоста, — врло је важна и корисна радња у фебруару.

НОВО-ИЗБРАНИ РЕДОВНИ И ПОЧАСНИ ЧЛАНОВИ.

НА XV ГЛАВ. РЕДОВ. ЗБОРУ 30. ДЕЦЕМБРА 1884.

I.) Почасни чланови.

1. Драгомир Рајовић министар народ. привреде.
2. Д-р А. па. Руф директор у Штутгарту.
3. Д-р Гило Крафт професор у Бечу.
4. Д-р Ђорђе Натошевић, референт основне наставе у Новом Саду.
5. Драгослав Кедровић, апотекар у Крушевцу.
6. Векослав Керешкевић, референт угар. мин. привреде.
7. Командатор Мирала директор одсека за земљорадњу у талијанском министарству.

II.) Редовни чланови.

1. Д-р Ђорђе Радић, управитељ ратарнице у Краљеву.
2. Јеврем Новаковић секр. мин. народне привреде.
3. Живојин Јанићијевић професор у Крагујевцу.
4. Пера Д. Тодоровић марв. лекар у Јагодини.
5. Ранко М. С. Пешић учитељ у Јунковцу.
6. Радоје Костић економ у Стубли.
7. Тодор Николајевић сврш агроном у Пожаревцу.
8. Душан М. Спасић „ „ „ Београду.
9. Милош Х. Поповић „ „ „ „
10. Љубомир Јовановић „ „ „ Лапову.
11. Милосав Петровић „ „ „ практ. ср. грузанског.
12. Драгутин Посниковић уредник „Пчеле“.
13. Драгољуб К. Јовановић секретар пореске управе.
14. Живко А. Шокољц „ „ „
15. Михаило Михајловић књиговођ мин. финансије.
16. Божо Боди писар мин. народ. привреде.
17. Тодор Стефановић — Виловски, публициста — економ.

18. Д-р Драголюб Бурић писар мин. народ. привреде.
19. Д-р Франа Копша окр. лекар у Врани.
20. Алекса Б. Ђорђевић учитељ у Лесковцу.

III.) Дописни чланови.

1. Д-р Јарослав Кужељ окр. лекар у Чачку.
2. Мита Петровић професор у Сомбору.
3. Јован К. Ђорђановић учитељ вођарства у Сомбору.
4. Јован Митровић, директор полугимназије у Зајечару.
- 5ј Михаило Георгијев, начелник економског одељења, у књажевству бугарском министарству финансије.
6. Аурелије Брентани Енолог-Аташе у Луцерну.
7. Љубомир И. Симић економ у Конатицама окр. београд.
8. Живота Миловановић свешт. из Раброва окр. пољ.
9. Милан Пајевић начел. ср. у Ивањици.
10. Никола Станојевић уч. у Јасикову.
11. Јован Мишић трг. из Неготина.
12. Благоје Недић уч. у Вачину.
13. Љуба Станојевић трг. из Књажевца.
14. Срета А. Поповић предавач у Ужици.

Г. *Аким А. Илић* *Свештеник марковачки* постао је у почетку ове год. члан утемељач друштвени и платио прописани улог. Хиљадили се, оваки добротвори!

Приносљени чланови помагачи при крају 1884. и у почетку 1885. год.

Г. Алекса Новаковић адвокат у Београду.		
» Алекса Радичевић рачуноиспитач глав. контроле у Београду.		
» Миливоје К. Бранковић ђак вел. школе	»	«
» Дим. Голубовић пензионар	»	»
» Душан син Петра Николића друштвеног послужитеља.		
» Светозар Н. Поповић свешт. у Александровцу.		
» Алекса Поповић свешт. врбички окр. крушевачки.		
» Никола Марјановић ср. писар у Белој паланци.		
» Тривун Милојевић предузимач из В. Моштанице.		
» Марко Стојићевић тежак из Вранске.		
» Димитрије Николић — Цинцарин, штампар у Београду.		
» Ђорђе Стевановић књиговезац	«	»
» Никола Антула трговац	»	»

РАД МЕЂУНАРОДНОГ ФИЛОКСЕРНОГ КОНГРЕСА У ТУРИНУ 1884 ГОДИНЕ.

1. Задатак: однаčiti разлог и обележити меру, до које ће се држава заузимати у борби противу филоксерне заразе.

Закључци о томе:

1. Разлог са кога треба држава да се заузима, налази се свагда у одбрани општих интереса, који су угрожени и које ваља заштитити. Престаје кад нема горњих услова.

2. Држава се с разлогом заузима :

Кад је зараза у опште узела големи размере, кад је у неком пределу винограде веома раширено у коме се зараза пронашла и односи климатски повољни, кад има економских средстава материјалних и моралних, на које се може сигурно ослонити да борбу започне и настави.

Кад наступе околности горе означене, влада је дужна прихватити средства најбржа и најуспешнија, да заразу угуши, дајући разложну накнаду.

3. У сваком случају мора влада административним мерама енергично чувати земљу да се зараза не пренесе; да сваки начин потпомогне упознавање инсекта, штете коју наноси, и средстава којима се могу све последице уклонити или умањити; да уреди службу непрестаног надзора над свим виноградима и лозом ма како била гајена.

4. На послетку, сва средства, којима се тежи да се заражена лоза одржи у својој родности, или којима се тежи да се лозе заразом захваћене замене другим, за које се држи да су издржљиве, улазе у сферу приватних интереса, које влада мора потпомоћи средствима, која се обично усвајају, да се приватна активност ма које гране изазове; а влади остаје да суди који пут сматра за најходнију помоћ.

II. Задатак. Поступак при тамањењу инсеката помоћу инсектисида. Сумпорни угљеник. Сулфо — карбонати. Поташање. Гајење лозе у песку.

Усвојени закључци о томе :

1. При употреби инсектисида имају се у виду три главне тежње : а, утаманити неки део инсеката тако да они што претекну не спречавају да се чокот поврати или одржи у обичном стању пораста и плодности ; б, утаманити инсект последице чим се појави у здравом пределу, те да се спречи ширење по околини в, савим очистити од заразе неко биље или биљне делове који се из једног дела у други преносе.

2. Од свих инсектисида употребљаваних да спрече штетно развијање филоксере, (метод под а, назван културални), најбоље су се до сада показали при раду у великим размерима: сумпорни угљеник, калијум сулфокарбонат, несак и наводњавање,

Од инсектисида предлагани и употребљавани за најергичније уништавање инсеката (метод под б, назван екстензиван) сада се само сумпорни угљеник употребљује.

За дезинсекцију биља, које се спрема за пут, утврдила се с успехом употреба сумпорног угљеника и топлота, за извесне случајеве цијановодоничка киселина, етар сумпор угљенични и калијумсулфокарбонат, уједно употребљени у прилици сматрају се као средства опште употребе.

3. Употребом сумпорног угљеника и калијумсулфокарбоната могу се заражене лозе одржавати и у нормалном стању вегетације и родности и оне које су јако опале повратити, кад се употребе технички и економски услови.

4. Количина сумпора која се мора употребити да би се избегле штете за вегетацију а постигло жељено угушење филоксере, мења се између 15 и 20 гр на кв. метар, и не сме прећи 32 гр. употребљени два пут узасоб.

За сада већином се употребљује одједном по 25 гр. на кв. метар.

За калијумсулфокарбонат не треба узети више од 60 гр. на чокот, на коју количину треба да иде 35—40 литара воде

(Свршиће се.)

Б Е Л Е

О с т а њ у д р

ГОДИНЕ	ВИДОВЕ			ГРЛА								ОД 100 КОБЕЛА		РАСХОДОВАНО				
	СВЕГА ГРЛА	КОБЕЛА	ПАСТУША	МУШКА ЖДРЕБАД				ЖЕНСКА ЖДРЕБАД				ОСТАЛО ЈЕ		УГЛУБО	УВЕЖЕНО	ПРОДАТО	УСТРЕЛЕНО	
				ГОДИНИ				ГОДИНИ				ЖДРЕ- БНИХ	ЈАЛО- ВНИХ					ПОВА- ЦЕЛО
				1	2	3	4	1	2	3	4							
1852																		
1853	96	50	6		10	9			8	13						13		
1854																		
1855																		
1856																		
1857																		
1858	207	78	42	16	12	4	5	15	15	6	14	75	25	—				
1859	230	99	24	26	15	12	1	19	16	13	5	67	38	2	6	—	1	—
1860	240	96	16	17	24	14	11	18	16	15	13	71.7	28.3	—	8	—	11	—
1861	277	101	22	24	16	24	14	29	18	14	15	70.5	29.5	4	6	—	19	1
1862	304	102	35	24	24	16	20	28	26	16	12	72	28		6		21	1
1863	341	99	56	29	22	25	16	26	26	26	16	62	38		5		12	2
1864	359	102	67	19	29	20	24	20	26	26	26	85	15		4		20	1
1865	333	113	70	31	12	13	10	29	11	16	28	66	34		10		7	—
1866	389	133	80	32	26	10	16	40	32	13	7				11		9	—
1867	468	159	84	37	32	30	11	32	40	32	11	62	38		8		9	2
1868	502	159	84	32	32	36	27	37	35	33	27	67	33	3	28	1	15	21
1869	491	161	95	32	26	28	32	24	34	31	28	47	53	—	11	—	134	20
1870	388	94	111	33	18	23	27	36	7	18	21	74.5	25.5	—	7	1	18	10
1871	383	108	125	13	25	14	22	22	31	6	17			1.7	8		23	27
1872	374	116	127	18	10	20	13	15	19	30	6				8		13	4
1873	385	106	123	28	20	9	19	23	13	14	28				15	11	2	4
1874	397	120	121	21	29	19	8	24	27	15	12				7	4	4	146
1875	305	75	95	75	24	17	17	8	28	24	17							
1876																		
1877	303	71	85	14	20	14	15	23	23	23	15	89	11	25	21	6	6	26
1878	321	68	88	23	14	19	14	25	21	29	20				10	13	13	1
1879																		
1880	313	91	101	22	12	9	12	31	6	16	13	75	25	1.2	4	1	53	13
1881	289	76	103	16	18	12	9	26	16	2	11	77.5	22.5	—	9	1	24	24
1882	303	60	109	25	15	13	18	17	13	14	16	85	15	3.9	3	—	5	2
1883	330	76	127	10	28	18	13	17	17	18	14	63	37	—	3	1	61	9
1884	243	36	95	10	15	16	22	17	20	5	12	75	25	—	—	—	5	1

Ш К Е

Ж а в н е Е р г е л е*

Б И Л О Ј Е				КОЛИКИ ЈЕ БИО				П р и м е д б а
ЧАСТОВА НА ШТА- ЦИЈАМА	НА КОЛИКО ШТА- ЦИЈА	ОПАСЕНИХ НАРОДНИХ КО- НИЈА	НИЈА	РАСХОД		ПРИХОД		
				ДИНАРА	ПАРА	ДИНАРА	ПАРА	
				11.832	54	117	88	Сва ова грла купљена су на крају 1852 од графа Балчија за 62.314 л. и од тада се датира држ. ергела као држ. установа.
				27.572	97	1124	54	
				39.690	68	1114	80	
				60.165	95	1012	08	
				38.994	36	2452	32	
				42.572	77	3128	43	
				60.287	62	2328	86	
				30.449	80	10.154	52	
				77.877	32	4.160	—	
				86.714	31	5.599	30	
				126.313	47	8.991	29	Процент рачунат на 95 кобила.
				136.318	85	2.010	69	
				141.930	88	8.352	48	Нема датѣ, из којих би се видело, колики је број кобила под држ. частуне подвођен. Уступно кнез Михаило у 66. г. а писан у инвентару ове године 34 грла. Процент рачунат на 146 кобила. Процент рачунат је на 127 кобила.
				171.309	53	14.348	94	
				160.994	61	7.991	—	
				184.481	35	12.563	48	
	22	2128						
				198.695	78	10.519	—	На 64 кобиле рачунат је процент.
				156.623	78	8.316	85	
				227.472	62	14.162	44	
98	28	1082						Процент је рачунат на 81 кобилу. Процент је рачунат на 58 кобила.
103	28	2041						
101	28	2239						
67	26	2112						Нису приспели сви дневници опасивања кобила са наставских штација.
113	30	2754		124.113	97	38.821	03	
95	30							

* Непопуњена места показују да нема података У.

НАШИ ДОПИСИ.

Крушевац 14 Новембра 1884 год¹⁾.

Господине уредниче,

Прошла зима била је у опште доста блага. Није била јако снежна а ни мразовита. Јени и топли дани почели су се још врло рано указивати, и већ у Фебруару било је доста топлих дана и врло повољних за обраде. Но на жалост не само пролеће већ и лето и јесен били су врло кишовити ове године и хладни, што је многе пољске радове јако сметало и задржавало, а и успевање и стицање летине нише од месец дана заостајало. У опште ова је година испала родна, али попла. Цело пролеће, лето и јесен једна као су имали $\frac{1}{2}$, топлих и топлих дана, иначе је било непрестано кишно, облачно, влажно и хладно време! Услед честе и многе кише обраде је ишло врло тешко, особито који су се задржали. Ито тако је ишло и са обрађивањем, као и са сређивањем и прибирањем летине.

Са усевица и бербићетом ево како стојимо у овом крају:

1. *Страна жита* била су врло бујна и напредна с' пролећа, нарочито озимна. Но због честих киша јако су у порасту најмања и велики плат истерала тако, да су још пре цвета, на врло много места, полегла нарочито у нижим положајима. И то је имало рђавог утицаја на једрину и количину зрна. Пролећна жита нешто су се боље одржала од полегана. И само цветање није без кише прошло. Услед дуготрајних и честих киша полегла жита прилично су се и повраћати почела, те су обављавала обилну жетву. Но жетва није била оваква испала, каква се је очекивала, нарочито у пшеници. У опште крушевачко поднебље, због честе магле и ладних роса с' пролећа, нимало није подесно за стрмине у опште, али за пшеницу нарочито. Пшеница је ове године дала мало и то штуро и шуљино зрно. Овас је боље родио, а јечмови су још по најбоље. И овас је доста добро родио. Главну потребу у пшеници подмирује овде Топлица, одакле се доноси редовно сваке суботе по неколико вљада ока, врло лепе пшенице. Цена је пшеници 12—14 л. товар.

У моравској долини и околини Крушевца, главни је усеви кукуруз, који се највише и сеје, јер му боље прија доста влажна клима овдашња. Осим кукуруза врло се много сеје и гаји конопља, нарочито поред Расине, где особито успева. Расиницима је после кукуруза конопља главни усеви. Дуван је сађен пре нише, сада много мање.

Кукурузи су услед честих киша врло добро напредовали и врло обилну жетву дали. Због честих пролећних киша, на местима је доста одоцнело са сејањем. Киша је по чеке луке тако смела; да нису могли своје њиве кукурузом засејати и поред најбоље воље своје. Јер на неким њивама, нарочито у кључу крушевачком, тако је бујно ударила трава и парасао коров, да се на местима најпре морало косити, па онда орати! И то је узрок већини незасејаних њива кукурузом: иначе рани кукурузи врло су добро напредовали, ма да их је прекомерна вода сметала на местима, ипак су бољи од доцнијих. Жетва је испала у опште обилна како у кукурузу, тако и у пасуљу.

Ливаде су такођер дале обилно сена и отаве. Само непрестана киша јако је сметала кошење и сређивање сена. И редка су незаписла сена ове године. На многим

¹⁾ Закашњен због извештаја годишњих, који су се морали објављивати.

ливадама, нарочито у моравском кључу, израсла је, за при одкос, сама од себе ливља (жула) дотелина, тако често и бујно, да би човек помислио, да је нарочито посејана била. Но због тога и полегаше траве јако, те је кошење било дупло теже и спорије, ма да су одкоси врло обилни. Обале не откосе, о Видову дану, непрестана киша, држала је по 15 дана у откосима, те је многим услед тога знатне штете било, нарочито у низинама. Отава је у неколико наложивала штету на сено. На ливадама виших положаја увањено је боље сено, јер по тим местима доцније и почињу косити. На једном дотелишту ондашњем покошено је ове године 4 одкоса, и са једним је семе ухваћено! Успевање дотелине овде је изврсно.

Воћа ове године, има, у средњу руку — доста. Шљиве су биле понеле цвстом врло рано, по непрестаној киши, опрљим цвет; те се после опрљаше и поодпадне махом. Шљива је било по ретко, — на шљивак на на шљивак. У низинама мање, а вишавима више. Сушено их је нешто и за трговину, али мало. Због много кише и ове су доње почеле зрети, па је и сушење заочњено. И сушење је трајало једва 10 дана. Јер кад се одаспаша мало време за зрење и сушење, шљиве почеше нагло зрети, сенути и смежуравати се, па тек за две три вечери све поодпадне с' дрвета. У след тога су могли трговци и газде шљивака доста оштећени, јер су били купили шљиване с родом за сушење, па кад наједанпут шљиве поодпадне, они се видоше у чуду! И немогући толнке шљиве узришко осушити, неки су трпали у бачве за ранију, а неки пустили стоку те појела. Јабuka, у низинама нема ни мало, у висинама доста. Узрок је поред данског изобила, и много киша у цвету. Крушке су доста и добро родиле. Ораја, има изобила. И виједна година није орасима тако родна била као ова. Тремања било је такођер доста. Најбоље грешње рађају у Стамају. То су праве и најбоље „аршмање“ (крушке). Осталог воћа има средње.

Виногради су били понели врло добро, и ма да им је цвет киша непрестано прапа, довољно су гроздја понели били. До Петрова дана држали су, се не може боље бити. Али у Јулу и Августу преполови се род сушењем и опадањем. Услед много кише и нагла топлоте летње, најпре почеше гроздови да се суше и вену од пола на ниже. Но у Августу почеше се појављивати неки необични знаци и на лишћу лозе, и то оваки. Лишће, обично старије и доње најпре почне с крајева да се суши и вене на онда пожути и опане. Затим почеше и гроздови са петелкама да се суше, вену и опадају зрна! У след ове болести, на многим местима остале су лозе сасвим без лишћа. То ми даде повод да испитам: шта је узрок том сушењу и опадању лишћа? И испитујући пажљиво — луном, нађо неку врсту гљивица белих, које се најпре с' наличјаја листа развијаху и маза јатанца, те ту одмах лист одпочиње да жути и вене. Кад се те гљивице размного почну се појављивати и на петелкама гроздова. А последица њихове вегетације, јесте сушење и опадање лишћа. Приметно сам, да ова болест са кишним и влажним временом нагло расте и шири се, а при лепом времену и сунцу удара натраг. Ову болест мој отац зове „тона“, — т. ј. црвенина и била је распрострањена на врло много места у околини, па и у самој Жупи. Поред непрестане кише, која је све до 14 октобра трајала и бербу задржавала и олагала и ово опадање лишћа доста је учинило, те овогодишње гроздје немогаше да сазри ни до Митрова дана како треба. Гроздје је продавано по 10—15 лив, товар — 100 ока. Шире овогодишње вису ни у пола онакве, какве су добрих и топлих година. Ја сам их мерно сахарометром и ово какви су резултати.

Шире крушевачких винограда	11%	сласти.
„ јасиновачких „	13%	„
„ јасичких „	12—13%	„

Шире куљинских винограда $13-16\%$ сласти
 „ жупских „ $13-15\%$ „

Већина шира износила је начешће 13% сласти ове године, а било је неких и од 10% . Док међу тим винска киселина јако се опажа у свима ширама. И по мом суђењу она ће измети и преко 20% (промила) место б. Неки су укушавали шире да би сласт концентрисали и увећали, али на жалост у толико је концентрисана и увећавана и киселина у шире, и тиме је мало помоћено.

Наш свет незнајући и немајући начина, да „Гализирањем“ своје шире у рђавим годинама поправља, махом их сређује онакве какве их природа да. Па што је најгоре, због ружног времена, задошчење бербе и хрђавих пшеница немогу да превру шире, и већина их је још слатка! У сљед тога ове ће се зиме врло мало комеће ракије добити, а од непрелих вина — ни мало.

Из свега донде наведеног види се: да до године нећемо имати доброга вина, већ све слаба и кисела. С тога ће извесно добрим винима цена јако скоčiti.

Жупа је најбогатији крај овога округа. И главни извор њеног богатства то су виногради и шире. У повољнијим годинама може се у Жупи наћи шира са преко 25% сласти. Виногради жупски и ове околине, били су до сада поштеђени од филосере, по мучно да ће се моћи сачувати за дуго од те заразе, која им грози. Штета, коју би не само овај округ, већ и сама држава осетила, кад би филосера овамо продрла, огромна је и не да се израчунати! С тога би требало највећу и строгу пажњу обратити ограничавању и утирању филосерије заразе, а међу тим што више и што скорије припремати изводнице Американске дозе, за борбу против филосерије заразе.

Жица растовог било је врло мало ове год. Буков је боље родио био.

Стога је била у опште здрава, и није било никакви опасних зараза у њој преко лета. Од неког времена опажа се на овцама „метил“ у доста јаком степену, од кога и линсавају.

Међу људима било је с' пролећа нешто богиња, нарочито међу децом. Било је неколико случајева и смрти од њих. Пеленањем предупређено је ширење и опасност заразе. Деца ср махом патила од великог кашља, а било је неколико случајева гушобоље и дијтерије са смрћу. Чегга до сада није у Крушевцу било. Сигурно у сљед влажне године!

Крушевачка је клима доста сурова, и јако променљива. Немајући у близини шума. Крушевцац је изложен најопаснијим ветровима — источном (и северном), који су владајући ветрови у овом крају. С' тога крушевљани највише пате и болују од болести, које долазе од налета и нагле промене. Да би се општина опасних ветрова ублажила у неколико, Пољопривредна подружнина крушевачка, поред осталог, посредује и подпомаже грађанство у засађивању вароши и околине разним дрвњем и воћем благородним, које из државне Топчидерске Економији долази, немајући свог земљишта за произнавање истог. У тој цели ниста је подружнина набавила прошлог пролећа преко 200. комада, разног дрвља и воћа из Топчидера, у вредности око 259 динара, које је већином у Крушевцу и његовој околини засађено. Уверени смо да ће нека подружнина и идућег пролећа чинити знатну наругобину у дрвету и воћу.

Пчеларство је слабо развијено у овом крају. Има људи, који имају по 10—20 кошница али се ниједан не бави озбиљно пчеларењем ма да има на местима врло повољних услова за пчеларење. Кошнице су све старе — „Шилаче“. Тек лане г. Драгослав Кедрић апотекар оид. и ја набави смо по једну Бераонку — американског система. Пчеле су се прошлог лета ројиле лепо и доста. Било је врло често и трећака, ма да је честа каша ројење доста сметала. По немоћне се за зиму одржати, јер дуготрајне кини не-

далоше им да се добро спреме за зиму, а наши пчелари незнају за ипскулативно прихрањивање, већ маом све слабије ројење убијају.

Свилене бубе врло се мало гаје у овом крају, јер нема купаца. Пре двајестину година, гајила се свилена буба врло много у овом крају, али је било онда и купаца доста. Но како већина купаца онда штетова знатно на чаурама, зато се сада нико не сме више да олаје на трговање с' производом. Чиста свила (у концу) пењена је 5—10 пара драм. Чауре 4—8 др. ока.

Нешто о вашарима овлашњим. У Крушевцу се држе вашари три пут у години. И то прометњи о Благовестима 25. Марта; летњи о Видову-дне 15 Јуна, и јесењи о Малој Госпоји 8 Септембра. У опште узев вашари крушевачки у главном су сточарски вашари јер се од ово земаљских производа највише стоке дотерује и продаје.

Од стоке продато је на ова вашарима и то:

1) О Благовестима.

445	комада говеди,	}	Свега: 797. ком.
23	„ телади,		
222	„ коња и		
7	„ ждребади		

2) О Видову-дне.

1222	комада говеди,	}	Свега: 1718 ком.
67	„ телади,		
407	„ коња		
21	„ ждребаца		
1	„ магараца.		

3) О Малој госпоји.

555	комада говеди,	}	Свега: 676 ком.
26	„ телади,		
66	„ коња		
5	„ ждребади		
24	„ јаради,		

Цене су биле стоји врло различите, према доброту стоке и годишњем времену. У опште, с' пролећа се лошија (мршавија) стока сразмерно скупле продаје, него ли с' јесења боља.

Цене су биле од комада следеће:

Говече	од 50 до 300	дин. ком.
Тело	„ 10 „ 24	„ „
Коњ	„ 60 „ 100	„ „
Ждребе	„ 12 „ 20	„ „
Јаре	„ 3 „ 6	„ „

Осим стоке дотерује се доста на овлашње вашаре, дасака, буради, готових аљина, обуће, бакра, зелени, колача и остали ситница и потреба. Но ране се слабо дотерује на овлашње вашаре!

Пописна комисија овлашња свршила је свој посао 26 Октобра. Према пописном резултату ево како стоји Крушевац са људством и имовином.

1 Ардстао, Има 1217 нумера

1. Мужских 2855	{	Всего: 5116 глав.
1. Женских 2291		

Od tog broja izade oženjenih 968, i udovica 96. ljudi.

Женскиња улатих 921, а „уловица“ 265.

Дале Крушеван имаде вистмених

1.) Мужских	1589	лица	} Своя : 2228 лиц.
2.) Женских	639	"	

Слесапа имаде	3 лица	} Свега: 9 лица са недостатцима,
Глуво немих	4 "	
Суманутих	2 "	

На доде наведених पिшара види се: да је у Крушевцу скоро свако друго лице писмено. По што највише и најнеповољније пада у очи, то је несразмерно велики број „удовица“ (женскиња), према „удовцима“, (мушкима). Женскиња дакле имаде скоро 3. пута више удових, него удоваца. Овом је највећи узрок поред великог штрапаца спољнег сурова клима крушевачка. Мушкарци који су већином упућени на спољни рад и борбу у променљивој и суровој клими, много се више побољшавају и умиру, него женскиње, које већином своје послове раде у кући и око куће, мање се излажу нагло климатичним променама, па зато и имаде у Крушевцу више (скоро 3 пут) удовица него удовца.

II. Имязема

Крушевац имаде :

1) Окућница	4045	ара	} Бројна књига за попис непокретног имаде 951.
2) Зиратних земаља			
I реда	80,75	хектара	
II "	749,69	"	
III "	310,18	"	

- 3) Под шумом :
III реда 36,15 хектара.
- 4) Утрине :
III реда : 183,50 хектара.
- 5) Ослобођених од пореза : 23,15 хектара.

Укупно Крушевац притежава: 1424, 23 хект. земље.

Од 1. Новембра одлучео је овде редовно снег падати. Ми од тог дана имамо праву зиму, са великим мразевима. Снег се више пута наврће и пао је на смену земљу, те ће се дуго држати. Имали смо већ мразева — до -10° R. По свему изгледа, да ће ова зима бити дуга, сисејна и врло хладна.

Што се тиче ваше подружине то у опште пео њен досадањи рад врло је по-
лозан, и успешан био а гакав ће бити будући рад њен, то ће зависити највише од љу-
у упрани невој. Желети и радити треба, да се бар у свакој окупационој збоји Ср-
бије образује по једна пољопривредна подружина, која би, као и ова, радила на ума-
превењу пољопривреде у својој околини, и тада би и само пољопривредно друштво
много лакше и брже својој цели се приближавало, на општу корист свију нас. Иницијативу
за постигнуће тога, мора и треба да прими на се ипак пољопривредно друштво у Бео-
граду. Начин, којим би се то могло постићи, са изгледом на повољан успех, ја ћу бити
слободан да овде изнесем и образложим.

По мом мишлењу у нашем народу има, и увек ће се наћи, приличан број људи, који су вољни материјално, а по могућству и морално, подпомагати оваква удружења, која теже и раде на унапређењу пољопривреде, тог главног извора нашег народног благостана. Али, у народу нема, и врло је тешко наћи људи стручни и заузимљивих, који ће бити способни да ту лепу племениту и корисну жељу свију нас, у дело приводе и остварују корисно за све нас и околину своју. Такви људи, који поред пољопривредних знања и способности имају и заузимљивости, и воље, да раде на тако племенитом послу, неопходно су нужни, за оснивање, одржавање и рад пољопривредних подружика. По себи се разумје, да такви људи треба да имају нешто и административне способности и уверење: да се овакове целих само лепим и финим начином и понашањем дају постићи, иначе не. Такве људе, да их назовемо: *уредници* и *економи* требало би друштво, да се стара да пронађе и упозна са својом целим, настојавајући да се бар у свакој окружној вароши по један или два таква човека нађу или прибаве. Преко тих уредника — економа, друштво би могло много лакше да ради и дејствује на установљивању *окупних пољопривредних подружика* и њиховом одржавању и дејствовању.

А помоћу тих окружних пољопривредних подружика друштво би дошло у много ближу и тешњу везу са масом нашег пољопривредног народа, те би му и рад, на поправљању и унапређењу пољопривреде народне много лакше брже и успешније ишао. Само таквом организацијом може друштво рачунати на повољније успехе у своме раду око унапређивања пољопривреде народне.

Па где и како да набави друштво такве људе:

Ево како ја о томе мислим, да би се најлакше и најекономније прибавили такви људи:

Прво, где да се потраже такви људи? Одговор је доста јасан и прост — међу људима који су учили економске науке, код нас или на страни, као што су свршени питомци бивше наше „Земљоделско-шумарске“ школе, а и међу другим вредним и заузимљивим људима, и који су у државној служби.

Друго, како да се набаве такви људи бар у свакој окружној вароши, за сад?

Одговор, ево како: Већина свршених слушалаца наше бив. земљоделско-шумарске школе, находе се махом сада у државним службама, или као писари, или финанси, шумари или учитељи, и то већина извесно по окружним варошима. Те људе треба где је који пронаћи и ангажовати за оснивање подружике пољопривредне за овај округ у коме су, изабравши их у исто време за редовне чланове своје. И они би поред своје дужности и поред осталих пријатеља пољопривреде, у својој околини најлакше могли допринети остварењу и организовању пољопривредних подружика код нас, старајући се о њиховом раду и удружењу.

Друштво би требало да се заузме и умоли надлежне г.г. министре, да те људе, са државним службама, размести без промештања честог, по Србији и окружним варошима тако, како ће они моћи поред званичне дужности бар толико радити на оснивању, раду и одржавању Пољопривредних подружика окружних. Ти људи били би, и по својој спреми, и морално обавезани да раде на том племенитом и корисном послу, за који су се и сами спремали и учили. Они би требали да буду главни радници и покретачи сваког посла, као деловође подружике, а остале почасне титуле, да уступају драговољно другим одличним грађанима и члановима подружике у месту, као што се строго сваког користо-љубља, пристрастности и партичаности у раду свом.

На горе показани начин, ја држим да би друштво имао и остварило за непуно годину дана, читаву мрежу пољопривредних подружика, бар по свима окружним варошима, и то без икаквих материјалних жртава, осим труда и заузимљивости око ор-

ганизована и уређења њиховог. Ја не сумњам, да се између наших школованих пољопривредника не би могло наћи 21 човек који би дао и одржао реч, да ће радити на оснивању и раду пољопривредних подружика окружних. Само друштво требало би да пронађе те људе где су? чиме се баве? какве су способности, воље и енергије? на ступивши у споразум са њима, позвати их на овај опште корисан посао, коме су се они стручно и посветили, и подпомогувши, по могућности све њихове оправдане жеље и молбе, настојавати да се они згодно разместе са државним службама у оним крајевима отаџбине, где би највећи успав и успех и у овом раду постићи могли.

Поред тога, кад би друштво, у свакој окружној вароши ангажовало и по једно угледно лице из грађанског реда, које би својом важномшћу и заузимљивошћу подпомагало оснивање пољопривредне подружине, за свој округ онда би успех извесно био сигуран и повољан.

Ето пута и начина, којим ја мислим, да би пољопривредно друштво за сада могло најлакше и најбрже образовати бар у свакој окружној вароши по једну пољопривредну подружину, те тиме увеличати и оснажити свој благодетни утицај, на озбиљни напредак наше народне пољопривреде. Солидарним и удруженим радом и подпомагањем између окружних пољопривредних подружика и главног пољопривредног друштва, дали би се сјајни успеси постићи на пољу наше пољопривреде народне.

Пут и начин, којим мислим да би држава наша требала да утиче, на опште унапређење наше народне пољопривреде, ако буде здравља, потрудићу се да у засебном чланку изнесем и објасним, чим времена добијем.

На завршетку овог мог дописа, примите г. уредниче уверење мог одличног штовања.

Велимир Виторовић

цртач и редовни члан пољоприв. друштва.

Орашац срез Јасен. окр. Крагујевачки, 15 Јануар, 1885 год.

Кад сравнимо радове, Пролећа, Лета, и богате Јесени, са радовима Зимњег доба, наводимо велику разлику. Ево извешта: Од како је зима наступила готово се врло слабо шта ради. Главни радови што су пре свега, као и после снега, а неки и по снегу до сада рађени ово су: Влачење и сејање пшенице озиме заоставшег орања неповлаченог због јаким голо-мразица са почетка зиме. Копају шавчеве (ендеке) око њива. Ваде и крче трње око краја њива и ливада. Привлаче сено ка дому или сточијим становима. Утишљавају кошаре сточије. Секу и вуку дрва дома. Цепашу прошле за ограду. Јаме рупе за сађење винограда. Наговне ђубре у винограде и мршаве њиве (на слоаницама). Других радова скоро никаквих тежаки непрелузимају овога времена. Сем дрво-дела који у својим радионицама граде, кола, слонице, канате, бурад, чаброве, капе, и т. д.

Од 4 Јануара ове год. Ево до половине његове 15 скоро нема лана када снег неповлаца. С' тога је снег у овој првој половини јануарској доста велики, (вели се код нас баш старински снег) јер је падао без ветра, те немамо смета

На више места мерио сам његову дебљину која износи = 0,3 и до 0,4.

Ако се постепено овај снег нехтене топоти, него буде нагле врућине и југовине, биће врло велике воде. Нагледни су да ће овај снег дуго лежати у целости, зато што је пао на суву и врло сирому земљу, те га оздо нема никака мочар да подједа.

У исто време мерио сам ладноћу од 4 Јан. до 15. Износила је неког дана 3 степена испод нуле Целзијевих, неког 6, неког 9, неког 5. Услед овако јакне зиме па зар и воде којом се овце поју, побачена су многа јагњад.

Цене житу, пшеници, кукурузу и јечму мало су боље него прошли два месеца. Цене стоци свињама, говедима јаловињу и овновима такође је врло мало скочила. А цена вина није ни мало већа, тако се продаје један литар вина по 20 п. д. 25 и једна 30 п. д. и то скоро понајбоља вина, и ако их врло мало има на продају.

Цене су остали производа оваке :

Једна добра кола (саонице) дрва 1 д. и 80 п. д. — 2 д. и 20 п. д.

Једна добра кола или саонице сена лепог = 12 динара.

Један добар бураи = 2 д. и 20 п. д. А бураи 2, дин. или коју пару динар-ску ниже и мање.

Једно кило сира 60 п. д. А кајмак 1. д. 60 п. д.

Једна кокош 50 п. д. до 60 п. д.

Један литар ракије од 10—12 гради = 60 п. д.

Једно прасе од 7—9 кила 4 дин. и једна још неку пару динарску.

Једна кожа јагњета са вуном једна 1. дин.

Кунус, пасуљ, кромпир и остали баштенски усови врло слабо се и продаје и купује, с тога њихове цене нису ми познате.

Здравље у народу није као предпрошних месеца, јер су се појавиле, крaste гуштери (гуке) главобоље са јаким кашљинама, а особито на малој деци по лицу, глави и рукама.

Здравље на стоци није као предпрошли месеца, тако је се појавило много шапа и усто-боље на рогатој мари. Према се лекарске наредбе врло строго и сад код нас издржавају и ако је поређе болесне стоне.

Догађа се да по неки во или коњ пркне на пречап.

Оскудица је у новцима у овој околини тако велика, да се никад не памти да је већа била, нити ко шта може да прода, нити купи, особито овога вакта — У будуће видећемо.

15 Јан. 1885.

Милоје Бабић

дописни члан друштва.

Ступчевић на (Дивлаци) 1. Јануара 1885 год.

Поштовани : Уредниче,

Село у коме сада радим као члан пописне комисије, зове се *Ступчевић*. Покрај њега тече западна Морава и одваја га од начанског округа. Око Мораве је земљиште, равно и пружа се у дужину до 1 часа а у ширину 3—15 минута, наоко где. Све остало земљиште је бреговито, земља у равницама је махом пресковита; а у брдском крају пресковита и смоичава.

Равни дио на мало је мјеста удесан за обрађивање и успјевање кукуруза; а у брдском крају има питомих мјеста гдје јара жита могу добро да успјевају. Кад је добра година плуг земље може да да до 35 врећа кукуруза, рачунајући сваку врећу по 30 ока чиста зрна. Пшенице се мало сије; а јечма више. Плуг земље јечмом засијане кад је добра година може да до 30 врећа, рачунајући врећу по 20—25 ока чиста зрна. Сије се и зоб али на неким мјестима не може да сазри због климатских неповољних услова те се рукама чува. Доста се сеје раки и ситне проје.

Вотњана имају доста и то: јабукових дрвета највише а шљивама мало. Шљиве не могу добро да сазру јер их рана јесења студен ухвати. Од њих пеку ракију. Само је један селак био направно пушницу, обичног, простог система али је разорио зато: што осушене шљиве буду много блиједе и смежуране чему је, они веде, узрок: што нису добро сазреле; јабуке су им врло лијепе, велике и укусне.

Стове имају доста али им је цијена врло ниска.

И ако немају доста шуме ипак је цијена дрва врло јефтина. Помислите да један селац тера кола дрва у варошницу 2—3 часа далеко за 5—15 грона! Питам за што тако јефтино дају а они ми одговорише: за то што им требају повци.

Хладноћа је прилично велика; свега сада мало имамо.

М. Убавенић.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА.

Запалење дрва код оваца.

Питање. Од двојице земљоделаца из Меслошева, добио је Српско пољопривредно друштво следеће питање:

„Од пре неколико дана настала је нека слабост у овцама готово целог коминулка, и по неколико дана болују и по мало једући храну најдаље за 5—6 дана од исте болести липшу.

Болест се само познаје док је овца жива што су јој модре усне и месо око зуба, а и мртва која се распори, сав јој је дроб изнутра при а по где која имаде са овим жут и изгледа као да је изгорео. Зато молимо најпокорније за савет и има ли лека“.

Г. Ц. и П. Н.

Одговор. Друштво се обратило своме члану мареном лекару г. Петрашковићу и добило је следећи савет: „Болест која се појавила међ тамошњим овцама не ће бити никаква редња већ прејак назоб, пошто су јатње овце врло склоне назобу а нарочито сада кад влада променљиво време на пољу.

С тога би било добро да се земљорадницима одговори у овом смислу:

Да овце не истерују на поље кад је време хладно и кад хладни ветрови дувају, да им дају добро здраво сено (а никакво буђаво, водоплавно) трнице, (мекиње) или јарму. А кад која овца престане јести, што је знак да је болесна, онда нека прокувају при или беди савез (трану или корен) или штирке у толико воде да течност буде љигава слузави. Од те љигаве али житке течности нека дају 2—3 пута дневно по 2—3 велике кашике на напиту а затим да им дају само мекиње или јарму за храну пошто их замету са млаком водом“.

Ако би болест и после оваког лечења потрајала, онда треба одмах јавити српској власти, како би могли изискати и изаслати мареног лекара, а то је требало одма у почетку — и у овом случају учинити.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Почетком 1885. год. ступио је „Тежак“ у XVI. години свога излажења.

Цел и правац „Тежаков“ познат је. Друштво ће се старати да садржина „Тежака“ у идућој години, ако што не превазиђе, не изостане по вредности од досадашње, и у том погледу оно ће радије сачекати, да на свршетку године заједно са читаоцима пени, колико „Тежак“ има права на све бољи глас, но да напред даје каква обећања. А са ваљаним сарадницима друштво се осигурало.

Ко воли, ко цени и поштује задатак, Српског Пољопривредног Друштва и његовог органа „Тежака“ ко се радује унапређењу

наше пољопривреде, ко жели добитак нашем пољопривреднику и ко истински осећа потребу, да се заматак пољопривредне књижевности у Србији развије у стаситу воћку пречишћене и свеже хране пољопривредног знања за Српског пољопривредника, — ми га позивамо на претплату.

«Тежак» ће и у току идуће године излазити у месечним свескама на четири штампана табака велике осмине, као и до сада. Садржину ће и даље по могућности објашњавати слике.

Покрај тога излазиће као стални

ДОДАТАК

свакој свесци «Тежака» у овој години, а може бити и у току идуће године :

Грађа за пољопривредни речник

од † Гаје М. Матића

у величини «Тежак» и то по цео један табак у два раздела.

Претплатна цена је иста :

На целу годину 8 динара

« пола године 4 «

За *Иностранство*

На целу годину 4 форинте

« пола године 2 «

У иностранство лист ће се слати само оним претплатницима, који положи претплату напред за пола или целу годину. Не плаћена писма из иностранства, новчана так и новчана, не примају се.

Претплату ваља слати «Српском пољопривредном друштву» у Београду.

Сва писма и амнете из унутрашњости, упућене на ово друштво, носе српске поште бесплатно.

Друштво очекује, да ће се према овој увљаној садржини његовог органа његови пријатељи одазвати и многобројнијим претплаћивањем на «Тежак» и усрднијим ширењем поука, које он пружа, а то ће, и једно и друго. ићи у прилог задатка друштвеног.

Из канцеларије Српског пољопривредног друштва, 1. Јануара 1. Јануара 1885 год. у Београду.

Н А З Н А Њ Е.

Сви они, који желе да им «Српско Пољопривредно Друштво» набави ма каквог

СЕМЕНА ЗА 1885. ГОД.

умољавају се, да се обрате Друштву одма, а најдаље до *свршетка месеца Фебруара* 1885. год. са поруџбинама. Доцније поруџбине Друштво неће моћи да изврши, па зато их неће ни примати, јер почетком Марта већ нестаје семена на продају код оних семенара, код којих Друштво купује семе за своје поруџице.

Чланови помагачи овога Друштва, који хоће да се користе својим правом, да бесплатно добију од Друштва градинарско семе за идућу годину, умољавају се, да се *такође до горњег рока пријаве* Друштву и означе од ког поврћа желе семе. Који се од чланова не пријави, томе се неће семе ни слати, јер ће се, као и до сад, *предостављати*, да му није потребно.

Бр. 1096. Из канцеларије Српског Пољопривредног Друштва
10. Октобра 1884. год. у Београду.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВРТАРСКА ОБЈАВА.

Семење (за пољопривреду, поврће, цвеће), **воћке, дрвеће** и **шибове** (за парк и шеталишта), **руже, цвеће са луком, кромпиром** и **вечним кореном** (георгине, кане, сабљичице, бегоније итд.) и у **саксијама** (за врт и собе), **пукете, венце** и **разно плетиво од цвећа**, зими и поједине **узабране цветове** (од камелија, руже зумбула, итд.) и остало вртарски прибор дрики, набавља и разашиле брзо и јевтино а прима се и **цртежа планова** за нове паркове и вртове па и самога насада ових.

Илустровани пеновник шаљем свакоме на захтевање бадава. Препродавцима и скупљачима поруџбине дајем леп перценат.

Ј. К. Ворјановић.

УЧИТЕЉ ВРТАРСТВА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У
СОМБОРУ (Zombor Bácska)

РА-

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ

БРОЈ	П р и м а њ е	ПОДАСЛОВ		УКУПНО	
		ДАН.	П.	ДАН.	П.
1	Остатак готовишце од 1883			8552	09
2	Дуг од претплате на «Тежак» и чланство од ран. година и то:				
	а. 1870 наплаћено у 1884. 8-00 дан. више на дугу 770-00 дан.	84	—		
	б. 1871 16-00 770-00	780	—		
	в. 1872 96-00 1584-00	1680	—		
	г. 1873 96-00 1922-32	2018	32		
	д. 1874 180-00 3167-70	3627	70		
	ђ. 1875 648-00 3993-17	4641	17		
	з. 1876 1063-50 4590-76	5654	26		
	ж. 1877 56-00 1804-00	1860	—		
	з. 1878 804-00 3157-00	3961	—		
	и. 1879 1508-00 5136-00	6644	—		
	ј. 1880 1430-30 4801-70	6222	—		
	к. 1881 1460-30 4479-70	5940	—		
	л. 1882 1448-00 4486-00	5934	—		
	љ. 1883 2694-00 4002-00	6696	—		
	11798-10 43950-35			55748	40
3	Претплата на «Тежак» за 1884 г. наплаћено 3914-34 дан. више на дугу 4995-00 дан.			8909	34
4	Претплата на чланство за 1884 г. наплаћено 328-00 дан. више на дугу 1444-00 дан.			1772	—
5	Улог чланова утемељача			300	—
6	Државна помоћ			10000	—
7	Продаја књига и то:				
	а. Све о кукурузу	13	20		
	б. Амнеа. комисија и слике из винод. талијанског	2	80		
	в. Произвођење и употреба шума	1	80		
	г. Гајење винове лозе на Рајни	2	90		
	д. Све о пшеници	6	30		
	ђ. Белешке о познавању и употреби сирава	1	90		
	е. Наука о пчеларству	1	70		
	ж. о сточарству	7	121/2		
	з. Неколико студија из агркултуре	6	00		
	и. Белешке о крајинском винодељу	0	15		
	ј. Путовање итд. по југослов. земљама	32	40		
	к. Јагодичасто воће	1	05		
	л. Пољопривредна читанка	8	121/2		
	љ. Кромпир	5	40		
	и. Календар пољopr. за 1884 годину	890	05	980	90
8	Приход од земље и воћарства у Шанцу			169	40
9	Впрредни приход			150	86
	Свега			86583	04

23 Децембра 1884 год.
Београд

ЧУН

ДРУШТВА ЗА 1884 РАЧУНСКУ ГОДИНУ

БРОЈ	Д а в а њ е	ПОДАСОК		УКУПНО	
		ДАН.	П.	ДАН.	П.
1	За штампање »Тежана« и других списа од ранијих година . . .			2177	34
2	» » » » » у 1884 години . . .			4396	93
3	Награда за чланке у »Тежану« . . .			3061	37
4	Марке поштанске за иностранство . . .			240	—
5	Набавка дрвореза, листовца, књига и предмета за допуну збирке .			568	42
6	Поправ књига и »Тежана« . . .			481	—
7	Потпомагање пољске привреде . . .			549	01
8	За опште у друштвеној башти . . .			86	50
9	За рад и остале потребе у Шанцу . . .			918	50
10	Плата друштвеном секретару . . .			1632	—
11	» благајнику . . .			600	—
12	» уреднику »Тежана« . . .			479	99
13	» и огрев надзорнику шабачке земље . . .			1020	—
14	» послуживоцу друштвеном и експедитору »Тежана« . . .			1116	66
15	» слуги у Шанцу . . .			498	—
16	Канцеларијски трошак . . .			637	15
17	Непредвиђене потребе . . .			124	—
18	За изравањање налази се у остатку и преноси се у 1885 и то: .			18589	87
	а. у дугу за продајне справе . . .	4827	45		
	б. у справама за продају . . .	2055	84		
	в. у привременим издатцима . . .	4574	80		
	г. » готову и то: . . .				
	у друштвеној благајни . . .	6089	03		
	у благајни поштомне подружине . . .	56	70	6145	73
19	У дугу од протплате на »Тежан« и »чланство« и то: .				
	а. 1870 . . .	76	—		
	б. 1871 . . .	770	—		
	в. 1872 . . .	1584	—		
	г. 1873 . . .	1922	32		
	д. 1874 . . .	3147	70		
	ђ. 1875 . . .	3993	17		
	е. 1876 . . .	4590	76		
	ж. 1877 . . .	1804	—		
	з. 1878 . . .	3157	—		
	и. 1879 . . .	5136	—		
	ј. 1880 . . .	4801	70		
	к. 1881 . . .	4479	70		
	л. 1882 . . .	4486	—		
	љ. 1883 . . .	4002	—		
	м. 1884 . . .	6439	—		
	Свега . . .			86583	04

Благајник

Милисав Миловановић

У П О Р Е-

КОЛИКО ЈЕ БУЏЕТОМ 1884 Г. ПРЕДВИЂЕНО ПРИХОДА И

I. Приход

Т. БРОЈ	Ш т а	ПРЕДВИЂЕНО		БИЛО		ВИШЕ		МАЊЕ	
		ДНН.	П.	ДНН.	П.	ДНН.	П.	ДНН.	П.
1	Остатак готовине од 1883 године	8552	09	8552	09	—	—	—	—
2	Претплата од Тежака 1884 године	5000	—	3914	34	—	—	1085	66
3	„ „ чланства „ „	1000	—	328	—	—	—	672	—
4	Државна помоћ	10.000	—	10.000	—	—	—	—	—
5	Пролаја књига	1500	—	980	90	—	—	519	10
6	Приход од земље у Шапцу . . .	1000	—	169	40	—	—	830	60
7	Наплата дуга од „Тежака“ ранијих година	4000	—	10.956	10	6956	10	—	—
8	Наплата дуга од чланства ранијих година	300	—	842	—	542	—	—	—
9	Вавредин приход	200	—	150	86	—	—	49	14
10	Улог чланова утемелача	—	—	300	—	300	—	—	—
	Свега . . .	31552	09	36193	69	7798	10	3156	50
	Кад се од више примљених одбије мање примљено у					3156	50		
	Изази више примљено по предвиђено					4641	60		

О Б Ј А Ш Ћ Е Њ Е
РАЧУНА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

за 1884 годину.

I.

О примању

Као што се из овог рачуна и његовог упоређења с буџетом види, целокупно примање било је стављено на 31.552·09 дин. а било је 36.193·69 дакле стварно више је примљено 4.641·60 дин. и то по неким позицијама примљено је онолико колико је предвиђено, по неким више, а по неким мање, а то је опет било из ових разлога:

1. Остатак готовине од 1883. остао је исти.

2. Претплата од тежака за 1884 год. стављена је 5000 дин. а у ствари је била 3.914·34 дин., мање 1085·66 дин.; но кад се овој примљеној суми дода дуг за ту годину, који износи 4.995 дин: онда цело примање по овој позицији износи 8.909·34 дин. дакле више 3.909·34 дин.

3. Претплата на помажуће чланство 1884 стављена је на 1.000 дин. а била је у ствари 328 дин. мање 672 дин.; но кад се овој примљеној суми дода дуг за исту годину, који износи 1444 дин. онда опет цело примање по овој позицији износи 1.772 дин. дакле више 772 дин.

И ове године као и прошлих година остало је од оба ова прихода доста на дугу; али је опет ове године наплаћено више него других година, а остало је доста и на дугу зато што је обраћена пажња на прикупљање старих дугова, што ће се видети ниже где се говори о наплати ових старих дугова.

Међутим и од овог дуга за 1884 год. већ је доста знатан део наплаћен и у дневник 1885 год. унешен, а и остатак ће се у идућој години моћи наплатити.

4. Државна је помоћ била онолико колика је и буџетом предвиђена.

5. Од продаје књига предвиђено је 1500 дин. а наплаћено је 980·90 дин. дакле мање 519·10 дин.

Овај је приход испао мање зато, једно што сви растурени календари нису наплаћени, а друго што је се мислело, да ће у неколико од продаје календара за 1885 год. ући извесна сума која је заиста до сада нешто и наплаћена али је унешена у дневник 1885 год. у којој ће се години и сав расход и приход показати.

6. Приход од земље у Шапцу ове године је врло мали испео, јер је предвиђен 1000 а био је у ствари само 169.40 дина. што је добивено од проданог воћа, али би исти био и већи, да је продана храна, која је ове године добивена и која је изнела:

Пшенице 8.911 килограма

Овса 660 килограма

Јечма 783 килограма

Сена 5.600 килограма

Сламе 15—20.000 килограма

што ће се све идуће године продати и у приходу показати, као што је и у буџету прихода за 1885 год. стављено

7. По између свију прихода најсјанији је резултат испео код наплате старих дугова, јер је у буџету од претплате на тежак за раније године стављено било 4000 а на чланство 300 свега 4.300 дина. док је наплаћено од првог прихода 10.956.10 и од другог 842 дина. свега 11.798.10 дина. дакле више 7.498.10 дина.

За овај успех у наплатама има се у првом реду и највише захвалити извршним државним властима, које су се и у овој као и у прошлој 1883 год. заиста својски заузимае и наплату у колико је могуће према законима вршиле; и поред овог овако сјајног резултата опет је остала доста знатна цифра старог дуга као што се види у изравнању на страни издавања овог рачуна, али се приметно види, да је остатак тога дуга знатно мањи него што је прошлих година био, и ако је у целокупну цифру дуга од 50.389.53 дина. ушао и дуг од 1884, док је на крају 1883 год. целокупан дуг, разуме се без дуга 1884 год., износио 55.748.45 дина.

Према је за доста знатан део овог дуга дошло обавештење, да се наплата неможе извршити нешто и због тога, што су поједина лица изјављивала, да без судске пресуде неће да плате и да би управни одбор могао да расходује тај дуг и више да га не тражи, опет је потписани благајник појединим лицима наново писао и представљао им је да треба да плате, у чему је по негде и успео, што је дуг још и за 1870, 1871, 1872 и следеће године доста наплаћиван; па кад се у идућој години добију одговори од ових лица као и од осталих, којима треба писати, и небуде опет резултата, онда да се целокупан извод оваквих дугова састави и поднесе главном збору на одобрење и расхоровање.

8. Код ванредног прихода било је мањка у толико што је предвиђено 200, а било га је у ствари 150.86 дина.

Овај је мањак поред осталог дошао је и отуда, што је се мислело, да ће се добити више од огласа у тежаку, и да је потпуно наплаћена сума и од тих огласа, која је тражена, неби цифра тог прихода била мања, што ће кад се наплата изврши ући у ванредни приход 1885 год.

9. И ове је године било једног прихода, који није био предвиђен буџетом а то је приход од три члана утемељача који је изнео 300 дина. и о којима је члановима напред споменуто у извештају управног одбора.

Овом приликом изјављује се овде, да прихода у овој години није могло бити више у толико, што се од државе као првог и најсигурнијег извора није могла тражити већа помоћ, зато што је и држава имала својих много јачих и пречих потреба да подмирује, али ако се срећно успе с реформом пореске системе, као што се сваки патриота нада да треба и да ће заиста срећно испасти, онда ће сигурно, кад све остале гране у држави буду успеваале, моћи и пољска привреда имати јачи полет, па ће и пољопривредно друштво добити од државе још већу помоћ и своју целу брже и потпуније постићи.

Ово повишење помоћи може се поуздано очекивати у толико пре, што је цела влада Његовог Величанства а нарочито садањи г. Министар народне привреде као надмежан заиста најпатриотичије наклоњен пољопривредном друштву, коме је обећао да ће му учинити сваку могућу олакшицу и потпору за постизење његове цели.

Но с другим приходима друштво може за сад бити задовољно. Истина оно би могло своје приходе увећати и тиме, кад би проценат који се у набавци пољопривредних справа са стране од фабриканата добија, уносило у своју благајну; али оно желећи да се што више ових справа у народу распростре рачуна у олакшицу купцима и тај проценат.

И приход од „тежака“ није могао бити ове године већи него што је показан; али је одбор размислио о начину, на који би се и тај приход могао увећати, јер је решио, да се уз „тежак“ 1885 год. свагда додаје и 1 штампан табак од грађе за пољопривредни ретник, која је грађа остала и откупљена од пок. Гаје Матића и која ће се најмање две године имати штампати уз „тежак“, те тако ће тежак имати пет штампаних табака и тиме ће се и број претплатника сигурно увеличати.

А и за увеличање претплатника на помажуће чланство одбор је се побринуо у толико, што је спремио предлог главном збору, да се сваком помажућем члану поред повеће од сада издаје и извештај о годишњем друштвеном раду, семе кад ко затражи, годишњи календар, и све списе, које друштво у будуће буде издало, те ће се тако сигурно и број ових чланова и приход увеличати, као што ће се то из предлога при претресу буџета за 1885 г. видети.

Свакојак пак целокупан приход у 1884 год. био је задовољавајући и толики, да је било могућности, да се буџет за 1885 г. састави и повећа толико колико још од постанка друштвеног досада никад није био; и да се тим даје већа могућност будућем управном одбору, да јаче и корисније развије друштвену радњу.

II.

О издавању

И код издавања као и код примања било је разлике између буџета и самог стварног рачуна, т. ј. предвиђено је расхода 30.398,

а било је у ствари 18.589·87 дин., и то по неким позицијама потрошено је више, а по неким мање. И тако.

1. На отплату старог дуга за штампање тежакa и других списа предвиђено је 12.000, а плаћено је 2177·34.

И ако би се према стању друштвене благајне могао цео горњи дуг измирити, опет то није учињено зато што има изгледа, да ће се можда тај дуг од стране државе опростити, као што је горе у овом објашњењу код примања наведено; па уместо тога измирен је цео дуг за штампање у 1884. год., који је износио 4.396·93 дин.

2. На награде за чланке у тежаку потрошено је више 61·37, на марке поштанске 140, и на канцеларијске трошкове 37·15 дакле свега 238·52 дин. више него што је буџетом одобрено; а ово је учињено зато што су чланци исплаћивани не само за ову 1884 и то скоро сви до Децембра т. г. него и многи чланци од 1883. а и ранијих година; што је се број претплатника са стране знатно увећао и кореспонденција се друштвена са странством умножила, па је се морало више и марака трошити; и што је се из канцеларијских трошкова имало набављати више писаћег и осталог прибора, више потребних ормана и дрва за огрев.

3. По осталим позицијама потрошено је или онолико, колико је предвиђено, или нешто мање према потреби, или нимало, као што је овај последњи случај код позиције за оправку зграда, где није било потребе, да се што оправља и трони.

4. Напослетку објашњава се и то, да су оне суме, које се виде у изравнању да се налазе на дугу за продане сираве, у самим сиракама и привременим издатцима, налазе на дугу код сигурних лица којима је на почек извесна сирава дана или од којих је узета уредна а негде и осигурана облигација; да су привремени издатци чињени на рачун примања 1885 год., као што је случај код штампања календара 1885., за шта је замашна сума издана; да су извесна давања чињена разним писцима на рачун чланака у тежаку и т. д.

Поред овог годишњег рачуна, да би се имао целокупан преглед, шта је друштво од свога постанка т. ј. од 1869. до 1884 год. закључно имало прихода и на коју је цео тај приход употребљавало, састављен је и на крају додан извод свију прихода и расхода за горње време.

ПРОЈЕКАТ

Прихода и расхода Српског пољо-

БРОЈ	П Р И Х О Д	ДИНАРА	ПАРА
1	Остатак готовине од 1884 године	17.603	82
2	Претплата од Тежака у 1885 год.	5.000	—
3	Претплата од Чланства у 1885 год.	1.000	—
4	Државна помоћ у 1885 год.	10.000	—
5	Продаја књига	3.500	—
6	Приход од земље у Шапцу	3.000	—
7	Наплата дуга ранијих год. од Тежака	4.000	—
8	Наплата дуга ранијих год. од Чланства	200	—
9	Ванредни приход	300	—
С в е г а . .		44.603	82
Кад се одбије расход у . .		43.788	—
Онда претиче . .		815	82

Примедба 1. Овлашћује се управни одбор, да уштеде, које би се од појединих позиција показале, може утрошити на друге позиције, које би се исцрпеле; изузимајући плате, на које се само до одређених цифара може утрошити.

22 Децембра 1884 год.

У Београду.

БЛАГАЈНИК

Милисав Миловановић.

Б У Џ Е Т А

привредног друштва за 1885^у годину.

БРОЈ	Р А С Х О Д	ДИНАРА	ПАРА
1	Дуг за печатање Тежака и других списа до краја 1884 год.	10.000	—
2	Печатање Тежака у 1885 год.	7.500	—
3	Награда чланака	4.500	—
4	Марке поштанске	300	—
5	Набавка дрвореза, листова, књига и допуна збирке	800	—
6	Повез књига и Тежака	800	—
7	Потпомагање пољске привреде	6.000	—
8	Рад у друштвеној башти	200	—
9	Рад и остале потребе на имању друштвеном у Шапцу	4.000	—
10	Доправка, преправка и оправка зграда	1.200	—
11	Плата секретару	1.800	—
12	Плата благајнику	720	—
13	Плата уреднику Тежака	600	—
14	Плата практиканту	720	—
15	Плата и огрев надзорнику и воћару у Шапцу	1.200	—
16	Плата служиоцу друштвеном	864	—
17	Плата слугама у Шапцу	984	—
18	Канцеларијски трошкови	800	—
19	Непредвиђене потребе	800	—
С в е г а .		43.788	—

Примедба 2. Повишење плата по овом буџету рачунаће се од оног дана и онако, како управни одбор одреди.

ПОДПРЕДСЕДНИК
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
БРЕТЕН Ј. Л. ЛОПОВИЋ.

О Б Ј А Ш Њ Е Њ Е

БУЏЕТА ПРИХОДА И РАСХОДА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

за 1885 годину.

Повољно новчано стање друштва за 1884 год. дало је могућност управном одбору, да састави и главном одбору поднесе такав пројекат буџета за 1885 год., и с толиком цифром, која није никад фигурисала у друштвеним буџетима од постанка његовог па до сада, јер је приход стављен на 44.603-82 а расход на 43.788 дин. и кад се расход од прихода одбије, претиче 915-82 дин.

I

Приходи су стављени такви, за које је највероватније да ће ући у благајну. Тако,

1. Готовина у благајни стављена је она која је од 1884 год. остала и о којој је објашњено у рачуну за ту годину, у чему се састоји.

2. Претплата од текака стављена је опет на 5000 динара као и за 1884 и ако је стање те претплате за 1884 било 8909-34 дин. опет је стављено толико колико се предпоставља, да ће се у ствари наплатити.

Према да је од овог прихода у 1884 год. наплаћено 3914-34 дин и према томе не би требало повишавати ову позицију, опет узев у обзир да је управни одбор решио, да се грађа за пољопривредни речник од покојног Матића штампа најмање кроз две године уз тежак као прилог, те ће се тако и број претплатника увеличати: даље узев у обзир и то, да се по решењу управног одбора претплатницима на страни шаље лист само онима који плате; и напослетку узев у обзир и то, да је се и наша читалачка публика већ доста навикла, да унапред плаћа, нарочито општине — има места, да се горња цифра прихода као највероватнија у буџет стави.

3. И приход од помажућег чланства стављен је као и за 1884 год. у 1000 дин.

Овде би се готово поуздано могло узети, да треба цифру смањити, у толико што је у 1884 год. стварно наплаћено само 328 дин. а то би се смањивање правдало и тиме што доста знатан део ових чланова отпада, и то отпадање опет правда се тиме, што у главноме ти чланови скоро ничим нису везани за ово друштво, у толико што

они поред повеће имају само право на гласање на главном збору и то само они, који су из Београда, а остали не.

Али кад се узме да наплата овог прихода као и оног под 2. није раније тражена по унутрашњости због прибирања старих дугова — и то идуће године неће бити сметње да се мало раније тражи — и кад се усвоји предлог управног одбора, који је ниже изложен и по коме се претпоставља, да ће се број помажућих чланова увећати, онда се сигурно може горња цифра усвојити.

Предлог пак, о коме је реч, састоји се у овоме:

По члану 11, 12 и 13 друштвених правила помажући је члан онај, који плаћа годишње 4 динара, који добија повећу и има права гласања на главном збору.

Како се из овога види, да овакви чланови не добијају скоро никакву другу накнаду, јер то бар правилима није предвиђено, и како их то готово не веже много за друштво, одбор је напao, да се и у интересу друштва и у корист оваквих чланова од стране главног збора оласти управни одбор, «да се помажућим члановима поред повеће први пут при упису сваке године издаје још и извештај о годишњем друштвеном раду, семе ко затражи, годишњи календар и сва друга издања друштвена осим тежака, која се у будуће буду издала; а ако ко хтедне и тежак да прима, онда разуме се да плати и цену за тежак».

Овде добија и помажући члан извесну накнаду, а тиме постаје и више везан за друштво, а друштво опет добија, што се не само увећава број чланова, него што преко њих може више упливисати на рацијоналнији развитак пољске привреде по народу; оно међутим добија годишње 4 динара, а даје приближно:

	дин.
повећу што кошта до	0-50
извештај « « «	0-20
семе « « највише	1-00
календар « « «	0-60
књиге кад изађу до	0-60
свега	2-90

дин., али ће опет годишње давати редовно највише до 1-80 или 2 динара, и тако ће му остати као чист приход најмање 2 дин.

С тога ће изволети главни збор овај предлог а по том и горњу цифру прихода одобрити.

4. Приход од државне помоћи стављен је као и прошле године, а толико је и државним буџетом за 1885 год одобрено.

5. Од продаје књига стављено је 3500 динара.

Ова се цифра може узети као поуздана, јер у исту улази и приход од календара за 1885 год., који је наштампан у 7000 комада и за који ће се, по одбитку процента и по одбитку што се члановима бесплатно има издати, добити преко 3000 дин., а поред тога има се наплатити и за календар 1884 и нешто 1883 што није наплаћено; као што ће се и од осталих издања друштвених која сума добити.

6. Приход од земље у Шапцу стављен је на 3000 дин., једно што храна добивена у 1884 години није продана и што ће се тако исто имати добити и од хране за 1885 год. а друго што ће се добити више прихода према реформи, која се мисли предузети на шабачком добру, и о којој се реформи има решавати, кад дође на ред да се решава о расходу на огом добру.

7. Приход од наплате дуга за тежак ранијих година стављен је као и за 1884 год. на 4000 динара: а према наплаћивању за ово две године може се узети ова цифра за поуздану у толико пре што у тај стари дуг улази и дуг за 1884 год. и што је до сада већ наплаћено преко 400 дин., које је унето у дневник за 1885 год.

8. Од наплате дуга за помажуће чланство ранијих година стављена је најмања цифра у 200 дин., која ће се повајсигурније наплатити.

9. Вавредни приход узет је на 300 дин.: а ова се цифра може узети за поуздану у толико, што се имају извесни дугови од проданог семена кад се наплате, и који износе преко 200 дин. унети у вавредни приход, што ће се добити неки приход и од огласа у тежаку, који су огласи по решењу управног одбора сведени на нижу цену и што ће се и од продаје старих бројева тежака и продаје неких ствари заосталих са изложбе добити по извесна сума.

II.

У расходу има 19 позиција издатака и изузимајући позицију за плаћање старог дуга за штампање тежака и осталих списа, која је позиција сведена на 10.000 дин., позиције на плату секретару, која је иста остала, и једне нове позиције на једног практиканта, све су остале стављење веће и то знатно веће, него што су биле у 1884 години, изузимајући опет позицију на плату послуживоцу — друштвеном, која је смањена. Тако—

1. За исплату старог дуга за штампање стављено је 10.000 д., али ће сигурно и мања цифра требати, док се извесне ствари не реше и не види, на чији ће терет пасти.

2. На штампање у 1885 год. стављено је 7.500 дин. зато што је за штампање календара за 1885. већ издано преко 2000 дин. што ће се имати и тежак увећати и више штампати и што ће се и извесна дела и чланци отштампавати, па ће горња цифра потребна бити

3. На награде за чланке стављено је 4500 дин. а ова ће сума бити потребна не само за чланке у тежаку него и за чланке у календару 1885. за које је већ извесна сума и плаћена.

4. На марке поштанске стављена је цифра у 300 динара, јер је се и број претплатника на Тежак са стране повећао а и преписка са иностранством умножила.

5. На набавку дрвореза, књига листова и допуну збирке повећана је цифра и стављено 800 динара, зато што треба попунити библиотеку и допунити збирку друштвену, а треба набавити и стране пољопривредне часописе.

6. За повез стављена је цифра такође у 800 дин. јер ће требати не само повезивати повећани Тежак 1885. него и извесне чланке који ће се отштампати а и друге књиге и часописе, који се у књијници налазе неповезани.

7. На потпомагање пољске привреде уопште стављена је знатна цифра у 6000 дин. која ће се трошити на куповање семена за помажуће чланове, на изабавку справа за поклон, а нарочито на путне економије, о којима ће главном збору изближе објаснити г. Милан Живковић члан управног одбора.

8. И на рад у друштвеној башти стављено је 200 дин. и већа цифра, него што је прошле године била, јер се мисли да треба предузети у истој башти и подизање воћњака.

9. За рад и остале потребе у Шапцу стављено је 4.000 дин. која ће се сума имати употребити овако, као што ће се изложити у предлогу, који ће г. секретар друштвени прочитати главном збору и према томе предлогу имаће се одобрити како цифра на расход тако и цифра од прихода, који би се на овој земљи добио.

10. Једно према овом предлогу а друго и иначе имају се извесне омање доправке, преправке и оправке на зградама извршити, за што је стављена цифра у 1200 дин.

Главна пак оправка зграде друштвене овде у Београду не ће се моћи лако од стране друштва учинити, него ће се имати свакојако умолити г. Министар грађевина, да изволи то учинити о државном трошку.

11. На плату секретару стављена је иста цифра као и у 1884. год. у 1800 дин. али с мишљем да буде један секретар, који ће за све послове секретарске бити одговоран и коме се из горње цифре и плата повисити може а да не буде као и 1884. год. два секретара, него место другог секретара да се узме један практиканат, као што ће се ниже видети.

12. Благајнику је прошлих година смањивана плата из разлога што је се хтела равнотежа у приходу и расходу да одржи; али како су се послови у благајништву знатно повећали и идуће године има се извршити гдно пречишћење старе версије, за шта треба благајнику да има помоћника најмање двојину, којима треба из те партије плаћати, управни је одбор нашао за нужно да се ова плата од 600 на 720 дин. годишње повиси.

13. И уреднику тежака повишена је плата од 400 на 600 дин. годишње поред осталих разлога и зато што је тежак повећан због штампања грађе за пољопривредни речник.

14. Једно је ново место стављено за практиканта с платом од 720 дин., које је врло нужно за препис разних писама, вођење деловодног протокола, држање архиве у реду, експедирање Тежака итд. јер ови послови односе секретару сувише много времена које би време он могао употребити на размишљавање о унапређењу друштва и свршавање других послова.

За ово практиканско место имало би се узети које лице из привредне струке, које би доцније можда и секретара могло заменити.

15. И на плату и огрев надзорнику у Шапцу стављен је вишак у 180 дин. поред цифре, која је у 1884. год била у 1020 дин.

Ово је учињено зато што ће и тај надзорник имати много више посла, кад се буде радило по новом програму; а из тог истог разлога стављена је и цифра у 984 дин. за слуге на том добру, више у 486 дин. него што је у 1884. год. било.

16. Плата пак на послуживоца друштвеног која је била у 1884 1200 дин. годишње, смањена је на 864 дин. зато што је толикогдишњи послужилац друштвени, пок Ђорђе Петровић, коме је на личност онолика плата давана, умр'о, па се сада може послужилац наћи и с мањом платом нарочито у почетку.

17. На канцеларијске трошкове и на непредвиђене потребе стављено је по 800 дин. више зато што се поред осталог има набавити намештај за друштвену салу, коју треба спремити за читаоницу, и што се из позиције на непредвиђене потребе може изаплаћати контрола на шабачко добро или извршити преко нужна оправка друштвене зграде, ако се о државном трошку не би могла темељније оправити.

Напоследку имале би се одобрити у буџету и оне две приредбе, по којима се овлашћује управни одбор, да из уштеде једне партије чини нужне издатке на друге партије; и да се повишење рачуна од дана и онако, како управни одбор нађе.

И 3-

I. ПРИ-

Српског пољопривредног друштва од његовог постанка

Ш Т А		1869		1870		1871		1872		1873		1874	
		дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.	дин.	п.
1	Државна помоћ редовна	2.400	—	6.000	—	6.000	—	12.000	—	12.000	—	12.000	—
2	Чланови утемељачи	1.320	—	600	—	—	—	480	—	—	—	—	—
3	Претплата на „Тожак“	4.828	—	4.936	—	4.443	—	8.917 70	—	8.986 70	—	9.329 40	—
4	„ „ помажуће Чланство	799	—	716	—	1.736	—	2.288	—	2.686	—	2.301	—
5	Прод. ја књига	90	—	180	—	77 40	—	321	—	1.791 25	—	1.168 80	—
6	Приход од земље у Шапцу	—	—	—	—	—	—	—	—	1.016 90	—	596 20	—
7	Интерес на новце	—	—	262 80	—	400 01	—	350 31	—	436 75	—	628 43	—
8	Државна помоћ ванредна	—	—	2.400	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Приход ванредна	—	—	114 40	—	146 16	—	1.093 90	—	331 08	—	713 66	—
	Свега	9.437	—	15.209 26	—	12.802 57	—	25.450 91	—	27.248 68	—	26.738 49	—

II. РАС-

1	Штампање „Тож.“ и др. списа	420	—	3.142 62	—	4.077 60	—	1.741 52	—	3.479 70	—	2.907 44	—
2	Награда за чланство	—	—	600	—	600	—	360	—	420	—	360	—
3	Награда на пољопривредне списе	—	—	—	—	—	—	—	—	320	—	279	—
4	Марке за „Тожак“	—	—	—	—	634 47	—	328 35	—	115	—	503 57	—
5	Набавка слика и дрвореза	227 80	—	—	—	559 80	—	—	—	363 95	—	140 10	—
6	Повез и савијање „Тожак“	—	—	—	—	—	—	1.812	—	1.250 08	—	—	—
7	Умнож. пољоприв. збирке	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Путовање стручних људи	—	—	480	—	48	—	—	—	248 80	—	497 85	—
9	Потпомагане пољске привреде	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Набавка семена	—	—	569 85	—	432 56	—	238 35	—	154 35	—	59 77	—
11	Рад у друштвеној башти	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Обделавање земље у Шапцу	—	—	—	—	326 80	—	682 95	—	561 20	—	1.173 55	—
13	Плата секретару	1.876 80	—	2.400	—	2.100	—	2.813 35	—	1.920	—	2.300	—
14	Плата благајнику	—	—	—	—	369 60	—	400	—	480	—	640	—
15	Плата уреднику	375 20	—	480	—	480	—	480	—	1.200	—	1.200	—
16	Плата и огрев воћару у Шапцу	—	—	—	—	—	—	—	—	792	—	864	—
17	Плата послужоцу друштвеном	426 40	—	592	—	866 40	—	712	—	864	—	928	—
18	Плата служ. у Шапцу	—	—	—	—	—	—	192	—	—	—	120	—
19	Оправка зграда друштвених	—	—	—	—	—	—	—	—	133 20	—	536 60	—
20	Подизање зграда у Београду	—	—	—	—	—	—	—	—	2.600	—	—	—
21	Подизање зграда у Шапцу	—	—	—	—	—	—	768 10	—	—	—	131 60	—
22	Канцеларијски трошкови	290 35	—	701 07	—	430 82	—	551 83	—	387 55	—	456 63	—
23	Непредвиђене потребе	—	—	99 60	—	400 03	—	479 65	—	447 90	—	—	—
24	Наложба у Топчид. и Крст.	—	—	8.178 90	—	6.846 74	—	6.544 18	—	—	—	12.648 52	—
25	Гајење свилобуба у Шапцу	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	332 40	—
26	Ратним страдавалима	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Изашивање вршање машине	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	Награда, штамп. и повез календ. 1883.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29	Награда, штамп. и повез календ. 1884.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Свега	3.616 55	—	17.244 04	—	18.472 84	—	18.104 30	—	15.740 73	—	26.079 05	—

Када се од целокупнога прихода у 320.525 78 дин.
 Одбије целокупни расход 259.285 68 „
 Треба да остане за издржавање 61.240 10 „

В О Д

ХОДА

т. ј. од 1869. до 1884. године закључно.

1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	С в о г а											
Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.
12.000	—	11.945 70	—	11.874 43	—	11.884 05	—	11.822 50	—	11.780	—	10.000	—	10.000	—	10.000	—	10.000	—	161.706	65
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	120	—	300	—	—	—	2.820	—
8.630 05	—	5.576 16	—	—	—	3.305	—	6.569 30	—	6.124	—	5.922	—	5.848	—	6.883 05	—	8.909 34	—	99.227	70
2.110	—	2.128	—	2.100	—	1.988	—	1.960	—	1.752	—	1.784	—	1.968	—	1.784	—	1.772	—	29.005	—
188 47	—	90 02	—	56 54	—	68 75	—	189 45	—	58 02	—	256 10	—	36 40	—	1.175 30	—	980 90	—	6.724	10
198 03	—	697 63	—	466 04	—	124 30	—	544 05	—	74 80	—	1.018 07	—	110 80	—	1.403	—	169 10	—	6.719	72
11 62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.122	98
—	—	—	—	4.350	—	—	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7.350	—
346 41	—	333 79	—	22 35	—	115 05	—	143 05	—	31	—	158 10	—	58 59	—	153 93	—	120 86	—	3.917	32
23.869 18	—	20.771 30	—	18.869 33	—	17.515 05	—	21.228 35	—	20.422 82	—	19.138 27	—	18.021 79	—	21.521 28	—	22.282 50	—	320.525	78

ХОДА

—	—	2373 15	—	2000	—	2200 20	—	—	—	151 40	—	1490 49	—	12	—	6289 97	—	6.574 27	—	36.860	36
1250 75	—	730 10	—	—	—	401 82	—	1490 90	—	1080 78	—	1614 46	—	1512 23	—	2140 27	—	3.061 37	—	13.282	60
170	—	600	—	—	—	300	—	180	—	—	—	1110	—	—	—	190	—	—	—	5.070	—
240	—	240	—	—	—	50	—	210	—	227 85	—	20	—	40	—	40 40	—	240	—	1.907	26
269 43	—	56 80	—	33 43	—	93 21	—	464 29	—	138 02	—	918 87	—	379 40	—	906 36	—	508 42	—	5.637	93
239 05	—	149 30	—	19 20	—	148 13	—	307 76	—	164 36	—	215 60	—	452 80	—	558 50	—	484	—	3.803	51
—	—	20 85	—	—	—	49 03	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3.131	96
—	—	—	—	600	—	249 54	—	560 60	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3.690	80
—	—	—	—	—	—	369 55	—	598	—	73	—	1245 94	—	573 30	—	549 01	—	—	—	3.408	80
81 93	—	80 58	—	19 04	—	45 14	—	53 82	—	27 80	—	31 50	—	—	—	—	—	—	—	1.800	75
35 60	—	32 80	—	48 74	—	39 80	—	70 73	—	52 40	—	59 60	—	54 30	—	66 70	—	86 50	—	547	17
468 80	—	99 10	—	475 68	—	315 75	—	1056 03	—	986 85	—	685 70	—	577 30	—	1108 82	—	918 50	—	10.100	63
1920	—	2100	—	2106 66	—	2400	—	2573 32	—	2213 32	—	1160	—	1523 66	—	1.563 01	—	1.632	—	33.232	12
720	—	720	—	500	—	720	—	720	—	720	—	720	—	660	—	660	—	600	—	8.629	60
480	—	480	—	—	—	240	—	480	—	480	—	480	—	120	—	400	—	470 09	—	7.855	19
864	—	864	—	811 20	—	864	—	923 33	—	1063 35	—	1020	—	1020	—	1020	—	1.020	—	11.135	88
260	—	960	—	813 32	—	960	—	960	—	1160	—	1260	—	1200	—	1200	—	1.116 66	—	14.978	78
444	—	144	—	60	—	144	—	598 80	—	432	—	432	—	498	—	498	—	498	—	3.760	80
329 15	—	83	—	30 20	—	40	—	1318 64	—	212	—	—	—	47	—	—	—	—	—	2.759	79
18.000	—	4288 33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24.885	33
—	—	—	—	—	—	4318	—	527	—	707	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6.481	70
312 73	—	289 57	—	47 60	—	118 40	—	149 41	—	52 30	—	110 90	—	593	—	763 47	—	637 15	—	5.992	72
130 35	—	195 80	—	214 15	—	214 40	—	381 40	—	91 60	—	10 26	—	3 60	—	217 65	—	124	—	3.031	31
129 60	—	81 90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34.218	34
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	546	90
—	—	—	—	8205 90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8.295	90
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.380	64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.717	44
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27.015 39	—	14.908 28	—	16.075 12	—	13.941 43	—	14.011 58	—	11.820 40	—	11.412 44	—	9.939 23	—	22.314 43	—	18.389 87	—	250.285	68

По како се на крају 1884. налази за изравнање, које у готову које у вересији, 67.903-17 дин., јавља
 више, то се објашњава, да овај вишак долази отуда, што су неке вересије 1871. год. биле расходоване,
 биле јавне је овог тражио и нешто унаплати успео, и што су извесни душници носе закупања годишних рачуна
 измешани, а и због постојалих неких полурасплаћавања, што ће се имати у 1885. год. потпуно
 измешани.

ТЕЖАК

О Р Г А Н

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛУТИН М. САВИЋ

БРОЈ 3

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

МАРТ 1885.

Рукопис као и све остало ваља слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ЗАБРАЊИВАЊЕ ПОТЕСА.

„Договор кућу грали“

Нар. пословица.

У нашем закону о потесима од 14. Априла 1866. (Зборн. XIX. стр. 46.) постоји §. 10. који гласи овако :

„§ 10. За предохрану усева и других плодова од могућих штета, општинске власти, по заједничком договору, решиће, и свагда ће у напред на 15 дана обзнанити који се потеси кад и од које стоке забрањују, како би житељи према томе знали кад се сејање и сађење ког плода почети може, а кад жетва или берба почети и довршити мора.“

„Но после Благовести а према месној потреби и позном пролећу најдаље 20 дана по Благовестима не сме се стока ни где у потесима држати У винограде потеске не сме се стока ни у које време, ни свиње на ливале у потесу никако пуштати.“

Као што се види забрањивање потеса оставио је законодавац „заједничком договору“ општинских власти. И што је то учињено, учињено је административно оправдано а економски мудро. Јер ко би боље могао оцењивати „месне потребе“ по представништво оног реда становништва које живи у местима, где се „месне потребе“ имају да оцењују при забрањивању потеса.

Кад ово кажемо, ми још тим не тврдимо, да је закон о потесима добар закон, и ми нисмо први, који помињемо, да је он у многоме и не потпун и несавремен.

Али дотле, док је он то што је, док је он закон; и дотле, док у њему постоји одредба, која би могла да буде врло корисна, само кад би се вршила у свему пространству своме, дотле ми сма-трамо да нам се на њ ваља ослонити свагда и свуда, кад желимо да постигнемо извесан напредак у пољској привреди. Тако ми гле-дамо и на одредбу у §. 10. закона о потесима, о забрањивању потеса.

Кад би општинске власти, којима је закон оставио, да по „заједничком договору“, решавају кад ће се потеси забрањивати, строго вршиле смисао ове одредбе; кад би строго оцењивале „месне потребе“ и према њима наређивале истеривање стоке из потеса, оне би тим самим чиниле највеће услуге месној земљорадњи.

Читава поворка користи и олакшица долази од благовременог истеривања стоке из поља. И ливаде се мање газе, и трава се пре и бујније подмлађује; и стока се боље чува и рани јер је пред очима; и кошење ливада раније може да се предузима, а што се косидба раније сврши, то више времена остаје за оне послове, који се у то доба или после тога морају да посвршавају, као што је жетва ит.д. Што више траве, што се она боље среди, то више и боље ране за стоку. Што више и боље ране за стоку то више и урањеније стоке. Што више стоке, то више добити од ње. Што се стрмине боље среде, то им је зрно једрије и теже а у толико им је и цена на шијаци већа. И тако то иде даље. Све је у свези. Једно повлачи друго. Ако се закасни једна радња, она тим самим закашњава другу. Ако се похита са једним послом, добија се могућност да се и други на време сврши.

Гледајући тако на везу и међусобни утицај радова у пољској привреди ми још једанпут велимо, како у „заједничком договору“ општинских власти у питању о забрањивању потеса лежи једна велика основица за многи и врло корисни потоњи наш рад у пољској привреди. Ми понављамо, да само оне могу како ваљд да опене „месне потребе“ и да према њима удешавају своје одлуке. А ове „месне потребе“ играју у пољској привреди тако важну улогу и од таког су големог значаја и утицаја, да због њихове недовољне оцене мора да пропада сваки земљодеац, који се њима неприлагођава и који по њима не води своју земљорадњу.

Ми рекосмо. До општинских власти стоји да се, радећи на томе да се потеси што раније забрањују, одуже оној важној и узвишеној дужности, коју је закоподавац, регулишући у неколико питање о обрађивању поља, тако отворено наменио њиховом „заједничком договору.“

ПОЉСКА ПРИВРЕДА

У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ И УГЛЕДНА ДОБРА.

Има већ неколико година како се претреса по надлежним круговима, а и у овоме листу, питање о настави пољско-привредној у основној школи, нарочито од како је изишао најновији закон о основним школама од 31. Децембра 1882. г.

Уредништво „Тежака“ изнело је у прошлој години темељит рад у томе погледу од Др. Н. Петровића¹⁾, а имало је у рукама и релацију Јове Младеновића наставника ратарнице у Краљеву: „Неколико речи о пољској настави у нас“, по коју није могло публиковати због многих других поучних радова, и због неких несугласица које провиђиваше из његовог поређења ратарница са вишим сеоским школама.

Данас сматрамо за потребно да се опет на тај предмет вратимо, колико да укажемо на његову важност, толико да изнесемо допуну и одговор на она питања, која је покренуо Др. Н. Петровић; а још више у тој цели, да Друштво пољопривредно, и оба заинтересована министарства побудимо, да размисле о томе, како ће се дати живота и духа ономе, што је се поменутим законом намеравало постићи.

Питање о пољопривредној настави у основној школи дубоко засеца у сам корен нашег пољопривредног напретка; и закон којим се тај предмет као обавезан уноси у основну школу веома је важан фактор у погледу унапређења наше пољске привреде.

Тај закон поделно је целу основну наставу на нижу (4 разреда) и вишу (2 разреда), а министру просвете оставио је да одређује у ком ће се разреду који предмет учити и у којој опширности.

На основу тога законскога наређења министар просвете издао је за тим наставне планове и програме, према којима је нижа настава остала једнака и за варош и за села, и у њу није унета пољска привреда. А виша настава, којој је главна цел „да спреми ученике за грађански живот“ подељена је „с обзиром на разноликост занимања становништва које живи у варошима и по селима...“ на *варошску* са засебним наставним планом *без пољске привреде и сеоску* опет са засебним наставним планом и *пољском привредом*, као изјасненијим предметом, остављајући при том свакој општини да према месним приликама бира који хоће од та два наставна плана.

Пољска привреда је дакле на тај начин добила места само у *вишој сеоској* школи, и то у првом разреду 10 часова недељно, а у другом разреду 11 часова недељно или сваки дан 1 сат пре подне (од 11 до 12) и цело после подне (од 2 до 4 сата). Од предмета одређени су: 1. ратарство, 2. ливадарство, 3. воћарство, 4. сточарство, 5. пчеларство, 6. свиларство, 7. градинарство, 8. винодеље, 9. шумарство.

Наставним планом и програмом решена су за сада три главна питања:

1. Одређено је где ће се учити пољска привреда у основној школи.
2. Одређено је шта ће се учити од пољске привреде у основној школи; и
3. Одређено је време за које ће се прећи пољска привреда у основној школи.

¹⁾ Пољска привреда и основна школа, свеска за Фебруар стр. 67.

У данашњем разматрању нећемо се задржавати дуго код ових за сада свршених питања, ма да признајемо да би их требало подробно претресати.

Имало би се што-шта рећи о томе, да ли би пољску привреду требало до некле заступити и у *нижој сеоској школи* из које према бројевима што их је изнео г. Петровић, 90 од 100 одилази пре него што је сврши. А за тим, да ли *виша варошка школа* треба да остане са свим без пољске привреде, кад је садашњим законом одређено да ученици, који хоће да пролуже учење у средњим школама (гимназијама), могу ићи одма, чим сврше вишу основну школу, те према томе у вишу варошку школу прелазе само они, који не мисле продужавати учење у средњим школама, него се спремају за грађански живот. А да ли су наш варошки живот и наша варошка привреда такви, да ономе који сврши 6 разреда основне школе није потребно дашта зна из пољске привреде?

Но о томе други пут. Наша је цел данас да говоримо о томе, како да се изврши ово што је већ усвојено наставним планом и програмом из пољске привреде. С тога идемо даље.

Кад погледамо на предмете који су усвојени, онда налазимо, да је у главном узето све, што је једном ваљаном и разумном пољопривреднику у праксици од преке потребе и што чини његово газдинство. Треба видети само да ли је могуће свих девет одељака исприети за две године радећи сваки дан цело по подне? као што пита г. Петровић.

Без икаквог околишења може се одговорити да то зависи од начина на који се буду учили ти предмети. Буде ли практика главно поље на коме ће учитељ упознавати ученике са пољопривредним правилима и начином рада, онда се може са приличном сигурношћу рећи да се за две године, радећи сваки дан један сат пре подне и цело после подне, могу исприети свих девет предмета у оној опшности, колико је потребно једном сеоском пољопривреднику у нашим приликама. А на против ако се пољска привреда буде учила само из књига (теоријски) у затвореној школи, онда не само да се за то време не могу исприети сви девет предмета, но се у опште промаха сама цел која се увођењем пољске привреде у основну наставу жели да постигне. Од самога теоријскога учења слаба је и никаква корист ма се ти предмети учили и четири године по цео дан.

Ја не могу ни да помислим да се при прављењу закона и наставнога плана за вишу сеоску школу није водила озбиљна брига о самоме начину на који ће се пољска привреда учити. У тој је намери извесно и ушао у закон онај општи пасус, да ће се школе отварати претписом г. министра просвете, пошто се најпре „потребни услови за њих испуне.“

Но мени се чини да нико није позванији од самих пољопривредника да каже, који су то „услови“ — какве су погодбе у опште потребне па да виша сеоска школа постигне своју цел. Од тога, како се ово питање реши зависиће сам успех више сеоске школе. А решење овог питања скопчано је са великим тешкоћама, с тога заслужује да му се посвети више говора и више памети.

Код нас се међу пољопривредницима и у штампи и на скуповима издавна води говор о томе, чиме ваља отпочети подизање наше занемарене и опале пољске привреде. До сада је изишнено много средстава, али од свију понајчешће су наглашавана два. То су *школе* и *уледна добра*. Та два средства готово су свагда истицана упоједо и као подједнако важна по напредак наше пољске привреде.

Важност њихова састоји се поглавито у томе, што се школом дабија доста времена за систематично и постепено изучавање основних правила и односа, од којих зависи успех и напредак пољске привреде, а угледним добрима прибављају се средства за очигледну — механичку примену свега што чини пољску привреду и што се искуством и науком призна и у школи изнесе као корисно. Стога се школе, којима је циљ да непосредно спремају ученике за практични пољопривредни живот не смеју ни замислити без угледних добара.

Кад то звамо па погледамо на предмете и време одређено за учење пољске привреде у вишој сееској школи, онда и да нам закон то не каже, видимо, да је главна циљ те школе да спреми ученике за практични живот тако, како ће од оног што у школи науче имати стварнога добитка у животу. Циљ дакле колико лепи толико и корисан.

Но колико је може бити лако било одредити и ставити на артији саму циљ коју виша сееска школа треба да постигне, толико је теже изабрати средства и погодити пут, којим ће се замишљена циљ заоста постићи. А колико лепих и племенитих мисли и циљни припада само с тога, што или нема довољно средстава за њихово остварење, или се не избере прави пут којим треба ка циљни ићи.

Ми у души зебемо да се тако што не деси и са нашим вишим сееским школама, у којима гледамо (ако се буду правилно развијале) не само широк основ за правичан и брз развитак наше целе пољске привреде, но у исто време у њима видимо у недалекој будућности пространо поље на коме напредна економија може износити најразноврсније примере, који ће гигантским кораком кренути наш пољопривредни свет разумнијем газдовању и већој привреди. Наши свршени ђаци виших сееских школа изгледају у пракси као младе, правилно одгајене расаднице пријемљиве за каламњење сваке корисне поправке и новине. Пољска привреда може рачунати на стварни напредак у народу само онда, кад оваких младих расадница буде што више у пракси, а оне се могу добити у већем броју и брзо само из добрих виших сееских школа.

Кад не би било виших сееских школа, ми пољопривредници требали би свом јачином разлога да их тражимо и да доказујемо потребу и корист њихову за напредовање пољске привреде, а сада, кад су оне усвојене и само чекају на нужне „услове“ па да постану дело, грех би био с наше стране не рећи на који начин могу најбоље постићи своју циљ.

Истина је да су пољопривредници говорећи о школама као средству за подизање пољске привреде махом разумевали чисто пољопривредне школе, а поглавито ратарнице за младиће од 14—15 година, као што је данашња у Краљеву. Али зато неће бити ни једнога, који би спорио да више сееске школе не теже истој циљни као и ратарнице. Јер ко год промотри програм пољопривредних предмета у вишој сееској школи, тај ће се уверити, да су тамо заступљене све гране пољске привреде као и у ратарницама. Тиме се дакле хоће да свршени ђак више сееске школе изнесе у практични живот не само неке појмове о појединим гранама пољске привреде, већ заокружљену целину, која ће од њега направити разумног практичара и бити му руковођа у целога газдовању. А ми и од ратарница не тражимо ништа друго. Сва разлика можда која ће постојати између више сееске школе и ратарнице са оваким програмом пољопривредних предмета биће у томе, што ће се теоријски део у првој свести према годинама ученика и краћем времену учења на мањи обим. Али у толико се већма мора обратити пажња на практичко вежбање.

Практичко обучавање из пољопривредних грана у вишој сееској школи мора бити тако организовано, да представља једну органску целину. Само са тако

организованом практиком моћи ће се прибавити заокружено знање ученицима виших сеоских школа, који су годинама још млади. А то се може постићи једино на добро уређеном имању, на коме ће све гране бити заступљене у извесној сразмерици према месним приликама онога предела, у коме школа и угледно добро (имање) постоје. Не треба ни да спомињемо да на првоме месту мора бити довољно земље за ратарство, воћарство, градинарство, ливадарство, винодеље и шумарство и свију потребних справа почев од ножница, поживља и плуга, па до сејалице и можда где где машине за кошење. Тако исто за изучавање сточарства мора бити разне стокe, а поглавито рогате марве, оваца и свиња. Која ће од ове стокe бити у већем броју а која у мањем, то ће зависити онајвише од месних прилика и величине добра. Једном речи за сваку грану пољске привреде која ће према месним приликама бити заступљена у већем или мањем размену на сваком угледном добру, мора бити свих нужних потреба.

Очевидно је да су за ово потребна велика материјална средства. Па где да се вађу та средства?

Г. Петровић нам је у овом погледу олакшао донекле посао тиме, што нам је у својој расправи изнео да је број ђака што сада свршавају основну школу тако мален, да би се једва могла у целом срезу отворити једна виша сеоска школа. Те према томе морају се здружити *све школске општине једнога среза* да издржавају једну вишу сеоску школу, која би се као што праведно вели Г. Петровић могла звати *среска школа*.

Нема сумње да овако удружена снага може много учинити. Али нека би се десило да сам срез не може да пружи од једанпут довољно средстава, да ли би за то требало дозволити да останемо без виших сеоских школа, или би корисније било да се више сеоске школе подижу без угледних добара и у опште без потреба за практичко учење пољске привреде? Ми на ово питање нећемо одговарати, јер је одговор сам по себи јасан. Наши су пољопривредници изреда тражили угледна добра као средство за подизање пољске привреде у опште.¹⁾ С тога кад год се о угледним добрима говори мора се имати на уму тај општи — државни интерес, а према томе и општа средства за њихово остварење. Наше је уверење свагда било да су угледна добра најбоља школа за практичне и неуке земљоделце. У њима смо ми свагда гледали оно средство, којим се неизвешан и неук земљовластник може очигледним примерима убедити о користима које се добијају од савршенијега рада, оруђа, бољег неговања стокe и т. д. од чега је непосредна последица већа производња и већи чист приход.

Виша сеоска школа само је један разлог више и корак ближе да се та толико корисна мисао оствари. С тога је треба оберучке примити. То је потребно колико ради саме више сеоске школе која ће без угледнога добра промаштити своју цел, толико исто и ради напретка пољске привреде у опште.

Прилика се ево указала да се угледна добра подигну у већем броју и о трошку удружене снаге срезова. Па да ли ми смемо пропустити ову прилику? Време је да озбиљно промислимо колика ће бити штета ако више сеоске школе почну радити без угледних добара или са хрђаво организованом пољопривредном практиком, а колика добит ако се та угледна добра створе па макар и са државном помоћу.

¹⁾ Види Стенографске белешке о радњи ванредног главног збора „друштва за пољску привреду“ 1880 год.

Ми не сумњамо да министарство привреде води бригу о томе, да приступи отварању нових ратарница и организује угледна добра бар уз те ратарнице. Кад у то не сумњамо онда је један разлог више да треба прихватити и помоћи организовање угледних добара поред виших сеоских школа, онда је много лакше изабрати понајудесније место за стручне ратарнице.

Већ тај факт што се остварењем виших сеоских школа мора за сваки срез тражити нека средина — неки центар где ће школа постојати, треба да нас покрене да не пропустимо ову прилику, но да свом снагом прогнемо да свака виша сеоска школа добије своје угледно добро. То би требало да чинимо и онда, кад од тих добара не би имали никакве друге користи, сем оне што ће се самом школом постићи. А колико већма треба то да чинимо кад та добра постају за сваки срез центар, одакле ће се најбоље и најлакше предузимати све даље операције за поправку и напредак наше пољске привреде.

Користи што се тим добрима могу постићи толике су, да их нисмо у стању побројати. Овде ће се навести само неколико тачака и то у кратко шта се у главном тим добрима добија, па према томе нека сваки цени колико су она важна.

1. Виша сеоска школа добија организовану пољопривредну практику, помоћу које ће потпуно постићи своју цел.

2. Нове ратарнице налазе на овим добрима све што је за њихово правилно развијање потребно.

3. Околина и цео срез имаће пред очима очигледне примере разумнога газдовања.

4. Са тих добара могу излазити у најкраћем времену наставници пољске привреде у вишој сеоској школи или у ратарници где се буде подигла, или нарочити путнички учитељи, да живом речи, која ће свагда бити поткрепљена опробаним примерима са тих добара, подстичу пољопривреднике на савршенији рад. У исто време могу све што буду препоручивали као корисно и у пракци извести пред њиховим очима, пошто ће за сваки рад имати најсавршеније справе које се за ту цел могу узети са угледнога добра.

5. Са тих добара може се водити непосредан стручан надзор над среским и окружним шумарима и економима.

6. Одатле се најлакше могу распростирати у срезу савршеније справе, разно семење, воће, приплодна грла и т. д.

7. На та добра могу се у прво време слати државни пастуви и бикови за облагорођавање пасмине наше домаће стоке. Доцније им се могу предати на стално руковање и даљи приплод, што ће служити у опште за брзо распрострањавање одабраних приплодних грла и боље пасмине.

8. На сваком добру биће као негова својина овнова и нераста за приплод и облагорођавање те врсте стоке у срезу.

9. На тим добрима може се подићи одма или у скоро мала рукоделско-ковачка радионица за оправку пољопривредних справа. Та ће радионица бити целом срезу на услузи, пошто је за сада у томе велики недостатак и то је гдна сметња распрострањавања савршенијих справа.

10. На тим се добрима могу после мало година отпочети разне прерађевине пољопривредних сурогата и занати у маломе или израђевине од сламе, шибља и другог пољопривредног материјала и т. д. и т. д.

Из побројаних тачака види се да је корист очевидна и велика. Али да се она постигне морају ова угледна добра бити под стручним руководством и надзором министарства привреде. С тога дакле још сада при првом њиховом постанку требало би сву бригу о њиховом уређењу да узме на се министарство привреде. У осталом то је тако чиста ствар да не налазим за нужно ни да је доказујем. Чим се призна потреба угледних добара одма се само по себи разуме да се о њима мора од почетка до краја старати стручно министарство.

Да се обазremo и на сметње које стоје на путу уређењу угледних добара. Њих има више али су онајглавније три: новчана средства, раскомаданост, и оскудица довољно спремих људи за управнике тих добара и учитеље пољске привреде у вишој сеоској школи.

Што се тиче новчаних средстава већ је у неколико напред исказано како о томе мислимо. Овде ћемо допунити ту мисао. Министарство привреде треба да узме одма иницијативу, па да у договору са министарством просвете изнађе, каквим новчаним средствима располаже сваки срез. За тим да по могућности у најкраћем времену изнађе најзгоднија места за оснивање угледних добара и виших сеоских школа бар у онолико срезова, колико буде у први мах спремих људи који ће тим добрима управљати и бити учитељи пољске привреде у вишој сеоској школи. На основу овога може се за тим приступити начелној одредби колико једно добро може бити највеће, а колико најмање, па према томе да се спреми прелиминарни о свима потребама. Где не би достигла новчана средства самога среза ту министарство привреде или да притече само у помоћ из партије за потпомагање пољске привреде или да изнађе начин како ће се те потребе набавити са постепеним отплаћивањем за дуже време.

Друга је сметња раскомаданост наших поља. За паметно газдовање потребно је пре свега да је земља груписана у једном комаду, или бар у мањи број комада који су близу један до другог. За угледна добра, у цели обучавања школске младежи та је потреба још јаче осетна. Због тога се мора при бирању земљишта за угледна добра обратити пажњу и на државна и манастирска добра. Ту се могу наћи још онајвећи комади. Где год дакле неби било у срезу општинске земље подесне и груписане, а има државних или манастирских земаља, ту би требало њих употребити за горњу цел. На манастирске земље ваља обратити нарочиту пажњу и с тога, што код манастира има и осталих погодаба нужних за школу и угледно добро, као што су станови, стаје, стоке и т. д. што би знатно припомогло да се са мањим новчаним средствима у брзо дође до више сеоске школе и угледна добра. Надати је се да ће и сама црквена власт драговољно пристати да се манастирска имања употребе на овако племениту и узвишену цел, нарочито још кад се за то одреди извесна годишња накнада, која се има одмерити према садашњим приходима од те земље. Где нема ни манастирске ни државне земље ту се мора настати да се групише у неколико година повеће општинско имање.

Најпосле трећа је главна сметња *оскудица спремих људи за учитеље виших сеоских школа и управника угледних добара*. Тек код оваких питања види се шта је вредила наша земљоделско-шумарска школа у Пожаревцу и каква је требала да буде одма од почетка. У оваким приликама види се колико је потребно да се при увођењу нових установа има на уму свагда пространи план даље будућности, а не само једна непосредна потреба, која често пута може бити само јака побула за остварење какве установе а не и њена једина цел. Нека нам ово послужи као нов доказ да у вишим сеоским школама не треба оставити само скућену теоријску

наставу из пољске привреде, већ спремити све што ће помоћи с једне стране да школа у ствари постигне своју цел, а с друге стране што ће послужити као про-страно поље за остварење свега што ће нашу пољску привреду из корена покренути напред. Виша је сеоска школа за сада само једна потреба, али толика да је и највећа побуда и најбоља прилика за установу угледних добара, на којима се, као што смо напред видели, у блиској будућности може остварити читав низ пољо-привредних питања, којима је крајња цел усавршавање и увећање наше производње. И као год што данас при првом важијем питању у реформисању наше пољске привреде додимо руке и кажемо да немамо довољно спремних људи за учитеље пољске привреде и управнике добара, ма да смо пуних десет година имали земљо-делско-шумарску школу која нам је људе за тај посао спремила, али са непотпуне организације своје, није могла спремити *извежбане практичне* пољопривреднике, којима би се данас могла без приговора предати управа угледних добара, исто ће тако и још много горе бити са вишим сеоским школама ако остану без угледних добара и примернога практичнога рада, пошто су у њима дечаки тек од 12—13 година, који нису у стању да теоријску наставу сами у пракси примењују.

Управник је душа угледноме добру, као год што је учитељ душа школи. С тога се пре свега мора обратити највећа пажња на избор управника, који ће у исто време бити и учитељ пољске привреде у вишој сеоској школи. Г. Петровић тражећи људе за учитеље у вишој сеоској школи зауставио се на свршеним ђацима бивше земљоделско-шумарске школе у Пожаревцу. Потпуно се слажемо с њиме, да за сада у данашњим приликама немамо боље раденике за више сеоске школе; само би их ваљало испитати и упутити у коју напредну земљу да тамо најпре проведу неко време у пракси; а најбоље би било кад би се ти људи послали на угледна добра на страни, да тамо проведу бар по једну годину дана. За то време извежбаће се у свима главним практичким радовима и упознаће се са руководством и целином једнога имања. Јер што њима недостаје није само практика, но и целокупан преглед и хармонична веза између појединих делова на имању, а за тим она увиђавност и досетљивост у свакој прилици, што се само практиком и искуством задобија. Не треба ни да напомињемо да би они морали отићи на угледна добра као „пољопривредни практикум“ с обavezом да ће радити све послове. Тада би и трошак око њиховога изашивања био незнатан а цел би се боље постигла. Кад овако допуне своју спремност онда би се врло zgodно могли употребити за управнике угледних добара а у једно и за учитеље више сеоске школе.

За то време пак ваљало би проверити све односе и спремити сав материјал за уређење онолико угледних добара и виших сеоских школа, колико буде спремних људи. У прво време довољно би било да у свакој вишој сеоској школи буде за оба разреда један учитељ педагог за опште предмете и један пољопривредник за пољску привреду и управу имања. Доцније, кад би се умножило пољопривредно посао на имању, или би се указала потреба да се имање увећа, могао би се долати један помоћник за тачно отиравање послова на самоме добру.

Али срезова има много а ђака бивше земљоделско-шумарске школе сразмерно врло мало који ће се овога посла примити. Па где да се најје довољан број спремних људи за све школе?

Већ из досадашњег нашег говора јасно се види, да ће оснивање виших сеоских школа ићи врло споро. Сметње су такве да другаче не може бити. 10 до 15 година биће најкраћи рок, за који сви срезови могу добити довољан број виших сеоских школа и при најживљем раду. Кад није другаче нека је и тако.

али нека бар школе буду као што треба и онда ће се у толико брже надокнадити тај губитак — у толико ће се јаче осетити благодетни утицај тих школа на напредак пољске привреде. Али шта ваља радити па да се и за то време може спремити довољан број људи за управнике имања и учитеље пољске привреде, то остаје питање које према досадањем нашем раду није лако решити, но које ипак не смемо оставити нерешено, него га само остављамо за другу прилику.

ПРОИЗВОДЊА ДУВАНА

II

Обрађивање и неговање дувана.

(Свршетак)

4. Кад треба само *расађивање* предузети, зависи поглавито од расада. Свршетак Априла или у крајњој нужди прва половина Маја, треба да је последње време кад ваља расадити дуван. До тог времена и кад је најнеповољније пролеће, расад се довољно развије. Расада је добар за пресађивање кад му је лишће ван земље толико, да се пуном шаком може уватити при чупању из земље. Сувише мали и млад расад више болује кад се пресади, и неједнако се прима.

Од тога да ли је сав расад подједнако развијен, и да ли се за што краће време расади, зависи и да ли ће се на једанпут примити. А од тога опет зависе сви радови доцније. Зато је потребно да се расад при чупању из леја бира колико је могуће подједнак. Расађивање пак треба вршити нагло, за што краће време и са што више радних руку. Најбоље је ако се расађивање једне њиве може извршити за дан. Где се на то не пази, као што је код наших произвођача, ту се дуван неједнако прима, те нити се доцније радови за цео дуван могу извршити на једанпут, нити дуван може једнак испасти. У том случају сваки струк, тако рећи, доспева у извесно време и истражује засебни рад, што је апсолутна немогућност да се изврши, а од тога страда највише каквоћа дувана.

При чупању расада из леје треба тај посао вршити најсмотреније, како се неби покидале жилице. Извађени расад треба држати у каквом коританцету, па жилице од времена на време поливати водом док се не расади а међутим држати га непрестано у ладовини. Расада ваља чупати рано изјутра и само онолико колико се тога дана може расадити.

Расађивању се приступа овим редом. Земљу треба избраздати у мале браздике, које морају бити потпуно подједнако удаљене једна од друге. То извлачење браздица најбоље се врши нарочитим спра-

вама за тај посао т. зв. маркерима. Но ко нема маркер, тај се може послужити и конопцем. Конопац треба запети с једног краја земље на други, па по њему или држаљем од мотике или још боље малом мотичицом повући браздицу дубоку са једног палца, у коју ће се за тим расађивати расад. Ако је земља сувише велика, онда се може поделити у више одељака, па сваки одељак засебно изобразати на речени начин.

Бразда од бразде или ред од реда дувана не сме ни у нај-бољем случају бити ближе од 1 $\frac{1}{2}$ стопе, а редовно 2 стопе. Што је земља плоднија и боље спремљена у опште, то и бразде или редови могу бити ближе засејани, и обратно на сиромашнијој и слабијој земљи и редови као и струкови треба да су удаљени један од другог.

За тим се отпочиње расађивање. Дуван се расађује као и купус или паприка. Раденик узме у леву руку двајестину струкова, а у десну кочић па редом у браздицу кочићем прави руну а левом руком умеће по један струк, уз који за тим прибије кочићем земљу. Струк од струка треба *најмање* да је удаљен једну стопу. Крушнији дуван ваља расађивати у даљини на 14—15 палаца.

У овом се погледу код нас јако греши, јер расађују и нај-крупнију врсту дувана на 6—8 палаца једно од другог. Штета од оваквога начина расађивања непрегледна је, јер густ дуван не само што често не може да нађе довољно хране у земљи, но се густи и и ван земље и у земљи, тако, да никад не може довољно да сазре, а то је ваљда најгоре што се код дувана може видети. Само онда кад је врста дувана посве ситна, али кад лист не расте у страну, но право уз стабло, као што је случај код «скорозрелице», може се и чешће, — од стопе а најчешће на 16 палаца расађивати. Ко тим начином хоће што више дувана да расади, тај ће свакад боље учинити ако зближи редове него ли струкове. Али сувишак који се густим расађивањем добије поквари у каквоћи сав дуван, и ту је свакад већа штета него и вајда.

При расађивању се најбоље може приметити, колико је дуван осетљива и њежна биљка. То се јасно види на расаду који је расађен по ладовини, и ономе који је расађен преко дана, кад сунце опече. Онај први је одма сутра дан весео, усправљен и зелен, а овај други полагао по земљи, увео и скоро без икакве је боје.

Са ове осетљивости његове, дуван се не сме никако расађивати у суву земљу. Ако земља по себи није довољно влажна, онда се сваки струк редом мора добро залити водом чим се расади. Иначе се ни једна трећина неће примити. Зато је најбоље кад се расађивање може извршити одма после какве кише. Но како је често те-

шко сачекати кишу кад расад стигне и кад време недође, то нема другог излаза но сипрелити воду у већим бурадима за заливање расада. При расађивању мора један радник са кантом у руци да иде дуж редова и сваки струк добро да затоши водом. Ако се расад за 24 сата не исправи, а нема изгледа даће бити кише онда га ваља поново заливати. Без довољнога заливања у први мах може се десити да се ни половина не прими, а то је колико штетно што се продангубило и утрошило радне снаге и расада, још већма, што се тада дуван не може на време сав обрађивати и што неће подједнак бити. Но свакојако, кад се деси да се за 2—3 дана први расад не прими сав, онда треба одма празна места попунити новим расадом и то колико је могуће јачим, који треба као и први добро залити водом.

5. *Чистота код дувана* као и код баштенскога биља јако утиче на његов развитак и каквоћу. Зато се мора обратити сва пажња затирињу корова и травуљина, које нарочито у прво време јако бујају.

Чим се дуван прими он почне нагло да расте. За 12—15 дана он је већ толики, да га ваља и кад неби било травуљина, опраштити и мало око струкова подгнати. Прашење је најбоље ако се изврши после какве кише.

После прашења дуван још бујније почне да напредује, нарочито ако има задоста влаге у земљи. Са њиме напоредо расте и коров, тако, да га на 15—16 дана после прашења треба окопати.

Копање се врши на тај начин, што се дуван мало јаче подгрне, а земља се сва дубље пропраши, па се тако коров дубље потсече и уништи. После овога копања зависи од земље да ли ће се још једном копати или не. Ако је земља чиста и по себи трошна, онда се не мора по други пут окопавати. Но ако је земља тежа а коров бујниј, онда чим коров почне да јача, одма ваља га други пут окопати.

За то време — до другог копања, дуван је у пуној снази својој. Дешава се као што је ове године, која је кишовита била, да до тог времена потера и пупољке (семенаке)¹⁾.

Како сав унутрашњи рад код свакога биља у опште у крајњој мети тежи образовању семена, то и дуван чим истера на стаблу 8—10 листова, одма почне да цуни, да цвета и да замеће семе.

1). Јадно овогодишње пролеће учинило је те је дуван позно расађиван. Из овога узрока и дуван на коме ове године правим опште, расађен је тек 10—16 Маја. Прашење је извршено 10 Јуна, а прво копање 13 Јуна. Убрзо после тога, а то је 28 Јуна познатије се први пупољци и до 15 Јула извршено је заламање пупуљана на целоме дувану.

6. Код биља као што је дуван, код којих није главна целъ производња семена, већ лиића — код таквог биља заметање семена врши се на штету лиића, и зато се мора заметање семена спречити с' тога дакле чим се на врху стабла покажу пунољци (семена) одмах ваља заломити (откинути) и не дати да дођу до цветања. Само неколико најјачих струкова може се оставити, за семе. Заламање семењака зову наши произвођачи још и ишкочијење.

Заламањем пунољака или семењака задржи се сва снага у стаблу која је спремна била да земетне семе. Зато сад потера оне јаке заперке код свакога листа. Ти заперци играју ону исту улогу на штету лиића, коју би играли семењаци да су остављени. Зато се и заперци морају заламати све донде докле год буду терали.

Рад око заламања семењака а нарочито заперака, може се продужити до самога сазревања дувана. То бива поглавито онда, кад је неједнак расад био, или кад је расађивање више дана трајало, те сада дуван постепено и споро прирашћује. У таквом случају треба сваки други дан прокретарити кроз дуван, и заломити што буде потерало. Овај посао могу вршити и најслабији радници — деца од 8—10 година. Један такав полурадник може осматрати 3—4 ектара ласађених дуваном, разуме се пошто се, најпре изврши главно заламање са више руку одједанпут.

Једно је зло при овоме послу што се и често и при најбољој пажњи, у оној шуми од дувана, не може сваки заперак да спазе. Томе се може доскочити само тако, ако радник бар сваки трећи — четврти дан прође редом и сваки струк завири и промотри. То је потребно и зато, што заперци не терају на једном стаблу код свију листова наједанпут, већ постепено и у размаку више времена.

Откидањем заперака задржава се сва она храна и снага у стаблу, која сад нема више куда, то почне да се распоређује и концентрише у лиићу. Тим концентрисањем својим она почне да потискује све јаче воду која се у лиићу налази. Са потискивањем воде, која се испарава на површини лиића, долази брже сазревање дувана.

Код нас се у овоме погледу праве највеће погрешке, јер се заламање никад не врши на време. Отуда долази да је велика количина нашега дувана корава и сурова. — Само на одвећ бујним земљама, које и никако и нису за дуван, може се дозволити да се семењак и заперци пусте да ојачају, па тек онда да се заломе. У таквом случају даје се маха заперцима и семењаку да повуку што више албумина у себе, а то је поред свега зла, још једно добро што се добија кад се дуван производи на бујној земљи, јер ће тада мање

бити албумина у самоме лишћу. Такав дуван много се боље може употребити за прављење немачких цигара, него ли за крижање.

У младим заперцима, пунољцима и у опште у свима меснатим деловима, као што су жиле у лишћу код којих је јаче ћелијно развијање гомила се албумин у већој количини. Исто тако и у првоме лишћу које је ближе пунољцима. Отуда долази да је горње — прво лишће увек богатије албумином од доњег. Лишће до земље — последње лишће и код најопорије врсте дувана благо је и слабо, на против оно горње опоро и љуто. Код оних врста које у опште немају у себи албумина и никотина као што је турски дуван, лишће до земље нема никакве вредности. Код нас је то лишће у трговини познато под именом „подбир“ и цена му је скоро никаква. Кад се средње лишће прода по 3—4 динара ока, онда тај подбир једва ако се прода за по динара. — У опште лишће ближе земљи увек је блажије и миришљавије а ближе врху јаче и опорије.

7. Још у првом делу напоменули смо, како се дуван одликује тиме што не сазрева на једанпут, већ постепено, тако рећи, лист по лист. Овде смо сада на месту где нам ваља рећи коју о *сазревању и брању* дувана.

Одма чим се одпочне заламање заперака дуван почне да сазрева. То је нарочито са првим лишћем до земље, које знатно раније стиже од осталог лишћа. Зато се његова жетва за разлику од осталог — правога дувана и не зове брање по подбирање а сам дуван зове се „подбир“. Тим именом означавају се прва два листа до земље, којих је вредност у опште врло мала.

Да је дуван зрео познаје се по овим знацима. Кад лишће достигне своју највећу меру пораста, онда почну по њему да се јачљају неке бобице на форму богиња. Пошто се лист тако цео избогиња, онда почну бобице да жуте све више и више, док жутило њихово не обузме цео лист. Кад лист пожути, он постане жилав и под руком мекан, и врхови му се све већма почну склањати земљи. Чим се то примети, одма ваља приступити брању тих листова.

У нашим приликама само прва 3—4 листа од земље могу да сазру и ужуте на самоме стаблу, а остало средње и горње лишће обично се бере пре потпунога зрења чим се ископа, што бива у другој половини Септембра месеца, јер до тог времена већ се почну јављати слане, које су смрт за дуван кад га затеку на стаблу. Сазревање овако узабротога дувана довршава се за тим у врењу или као што наши произвођачи веле у „штави“.

Брање дувана врши се овако: радник иде од струка до струка и одкида десном руком доспело лишће на га ређа на левој руци

све дотле док може дригати. За тим га дода каквом слабијем раднику, или га сам изнесе ван њиве на згодном месту, где други радници седе и одма га нанижу у низе. При брању дувана није потребан никакав алат, јер се зрео лист врло лако руком кида. Брање се мора вршити свакад кад је лепо време.

8. *Низање дувана* врши се помоћу нарочите гвоздене игле, удешене за тај посао. Игла је та дугачка 12—15 палаца и њосната. Кроз иглу се удене подебљи канап дугачак највише 6—9 стопа. Сувише дугачке низе лакше се кидају. Радник при низању држи иглу у десној руци а левом, са прва три прста узимље лист по лист, па патице у корену на иглу све донде док се игла не напуни, а за тим полако превуче нанизано лишће на конач.

При низању дувана ваља пазити на двоје прво да лишће не буде сувише збијено, како би могао ваздух кроз-а-њ да пробија, а друго, нарочито код незрелог лишћа, ваља лист листу при низању тако окретати, да увек лице пада на лице а полеђина на полеђину. То је потребно с тога, што тада оне бобице дођу у додир једна с другом и са целим листом, и тим се изазивље и равномерније дозревање и боље жутило.

Код нас се и у овоме греши. Прво велика је погрешка у томе што често са бобичавим лишћем беру и оно сасвим зелено, затим што густо нижу, и најпосле што свакад полеђину једнога листа окрећу лицу другог, те с' тога често бива да је лист сав шарен, пола ужутео, а пола остао зеленкаст.

9. *Врење дувана* ваља да је један од најважнијих тренутака при неговању дувана; користи које се отуда добијају велике су, али и штета која може наступити ако пољопривредник не обрати довољно пажње, неизмерна је. Врење дувана састоји се у томе што се дуван, пошто се обере, сложи у гомиле, у којима се угреје тако јако, да рука не може одржати топлоту. Превирање, врење или као што наши произвођачи још веле „штава“ је за дуван неопходно потребна и природна. У њој се довршује право дозревање и префињавање листа. Главна радња врења састоји се у томе, што се у великој топлоти која без довољнога приступа ваздуха сама по себи постаје, врши један хемијски процес веома користан по дуван. На име у врењу се распада албумин у амонијак, који заједно са влагом која се тада јаче испарава одлази у ваздух и тиме дуван добија у каквоћи. Процес превирања врши се врло рационално и по све природно и кад лист дозри и жути на самоме стаблу. С' тога се сасвим зрело лишће често не подвргава врењу. На против незрело лишће може само тако вредити ако преври и ако издржи највећу топлоту у врењу. Тек

после врења оно изгуби своје зеленило, пожути, постане под руком глатко и ужилави се. Без врења оно остане зелено, крто и пуно горчине тако, да се у трговини не може употребити.

Врење дувана бива овако. Чим се дуван наниже, а то мора ићи брзо и у најкраћем времену пошто се обере — још истог дана — снесу се низе у какав затворени вајат. Ту се најпре разастре подебљи слој сламе, па се онда низе наређају једна иза друге, тако да се корен дувана окрене земљи а врхови на више. Ређање низа може се и тако удесити да дођу два реда један изнад другог. Ни зе треба тако једну на другу наслањати и утупкати да што мање ваздуха може продрети. Кад се све низе поређају онда ваља целу ту гомилу покрити подебелим застирачима: поњавама, покровцима или асурама. Поврх њих мрике се прострети „слој“ сламе.

Иза овога ваља очекивати да се дуван загреје. Загревање у врењу зависи од спољне температуре. Што је ваздух топлији тим ће и врење пре почети. Обично бива да за 24 сата дуван потпуно преври, но то се време може продужити и два дана кад је ладно а дуван одвећ крупан и зелен.

Зато је потребно да је произвођач непрестано на опрезу, нарочито кад дуван прележи у врењу 12—18 сати. Од тога времена он се почне постепено да загревава тако, да у току 3—4 сата и достигне толику топлоту коју рука издржати не може. Чим се примети толика топлота одма ваља и то нагло дизати и венати низе у сушари да се суше. Ако случајно нема довољно радника а дувана је много, онда треба разгнати бар гомилу и разредити низе по вајату, како би што већма дошле са ваздухом у додир, и онда их у току 2—3 сата ваља све подићи да се суше.

Произвођач за време врења треба да се непрестано налази око дувана и почешће на разним странама гомиле да завлачи руку у дуван, те да се уверава да ли је топлота јака. Дуван се у загревању све дотле дрижи док се не почне по мало да зноји, а то се руком врло лако може приметити. Знојење је највећи ступањ загревања и с тога чим се то примети одма треба дати приступа ваздуху а дизати низе. Не учини ли се то одма, онда је дуван за не пуни сат времена потпуно пронао. Од малог знојења колико је потребно да дуван преври, направи се гола вода и дуван за тим поцрни као угаљ. Такав дуван није апсолутно ни за какву употребу.

10. *Сушење дувана.* Ма колико да дуван сазре на стаблу, ипак има у себи доста влаге, која се потпуно испари тек пошто се лист обере и изложи промаји. Дуван пак који се подвргава врењу, има толико влаге да му треба више времена док се испари и осуши.

Сушење је у правоме смислу последњи ступањ дозревања дувана, јер се у сушењу тек дуван потпуно укути и добије своју сталну боју.

При сушењу је главна ствар да дуван није изложен непосредно сунчаним зрацима. Сушење треба да буде постепено и у ладовини. Кад сунце непосредно греје дуван, онда настане нагло испаравање влаге, и то јаче из оних делова где је јаче сунце ударило, а слабије где сунце није допрло, те с' тога лист веома смежура и згужва. Боја пак постане више црвена но жута.

За сушење дувана треба имати нарочите сушаре. Сушаре треба да су тако удешене да су на промаји и да их сунце вазда греје, али кров сушаре треба да је толики да штити дуван од сунца, и само јара која се одбија од крова и земље да на дуван дејствује да се суши. Сушаре се праве на форму кошера од легава, само што су свега корак широке и без дна. Летве пак могу бити још ређе приковане по на кошу; управо летве могу тако ретке бити колико је дугачак лист кад се наниже, јер оне и служе на то да се на њих уздуж вешају низе дуванске. Кров пак треба да је што шири, како би дуван цео дан био у ладу, а кад је кишно време да се никако не окваси; 6—8 топлих дана довољни су да се дуван потпуно исуши. Кад се тако дуван осуши онда га ваља смети у суве вајате и по више низа обесити било о клинове, било пак да се преко мотака пребаце. Тако склоњен и смештен дуван ваља да стоји све док не наступе први мразеви, када се последњи пут још згужва и испари из себе сувишну влагу. После овога времена он се може одма слагати или везивати у „калупе“ и продавати, премда још никако није за употребу.

При сушењу дувана код нас се чине безгранично велике погрешке. Како нико нема нарочите сушаре, то се низе вешају изнајпре испод кровова по дуварима кућа и стаја, а кад ту нема довољно места онда и по плотовима. У првом случају нема довољно промаје а свакад је с' једне стране изложен непосредно сунцу, јер кровови нису никад толики да могу дуван потпуно заклопити. У другом случају не само да сунце цео дан удара у дуван, но и киша, и роса па често и слана, и онда је дуван прошао.

11. Калуљење дувана врши се свакад у топлој соби. То је потребно с' тога што се дуван тада открави и може се превјати и исправљати како се хоће. Иначе дуван је зими сув као барут, те би се сав искрунио кад би се калуљење вршило у ладној. Обично се дуван у низама унесе у топлу собу, па се мало попрска водом, јер се тада понајпре отпусти и може се радити. Радник при калуљењу узимље лист по лист, и пошто сваки лист исправи да ни једне

боре на њему нема, он онда ређа по 12—15 листова један на другог па их онда веже око корена канапом. Тако направљени калупи мете под какав прес, или као што наши произвођачи чине, притисну га даском на коју наместе потежи камен.

Калупљење се може вршити у свако доба и не мора се при том хитати. Кад се сав дуван скалупи, онда се може одма везивати у велике дењкове и продавати. Продаја дувана у ово време није никад тако велика, једно што је дуван још сиров и с' тога доста тежак, а друго што још није спреман и добар да се може прерађивати. Само посве посни дувани могу се прерађивати већ у Децембру исте године, а сви снажнији — јачи дувани могу се прерађивати тек у Јуну или у Јулу месецу идуће године, пошто још једном превре у пролеће.

12. *Врење у пролеће* настаје само по себи у целој дувану. Чим прва пролетња топлота ојача у Априлу или Мају дуван се онако исто загреје као и кад је узабран био. Како је сада дуван увезан у дењке, по треба у то време све везе на дењковима олабавити и положити их на под, па дуван добро растрести и с' једне и с' друге стране, да ваздух има довољнога приступа. При овом врењу треба бити опрезан онако исто као и при првом, да се дуван не загреје сувише и да у тој ватри не изгоре. Зато је потребно у то доба отворити све прозоре па и врата да што јача промаја буде. Разлабављене дењкове пак треба почешће окретати и руком дуван растресати. Тако треба чинити све донде док и последња дењка преври т. ј. док се сасвим дуван у дењковима не олади, па их затим треба опет притегнути. Тек после овог пролетњег врења дуван је достигао последњу тачку своје зрелости и финоће, с' тога се тек од тог времена може прерађивати. Колико ће дуго трајати ово време зависи и од дувана и од спољне температуре. Што је дуван крупнији — са бујније земље, дакле што више албумина и никотина има у себи то ће и врење дуже трајати. Исто тако и што је време ладније и врење је дуже и обратно тањи, сувији и финији дуван брже преври. Исто тако топлије време ускорова врење дувана.

13. На завршетку имамо да напоменемо и једну болест која се нарочито у последње време јако распространила код нас. То је извесан црв који с' пролећа чим се дуван расади, подгриза корен тако, да се расад за 10—15 дана пошто се прими одма прекриви и осуши. По овим знацима се најбоље познаје да у ком дуваништу има црва. Најрадикалнији лек против њега је тај, да се нађе и убије. А то се врло лако може учинити кад се земља око увелог струка претима овлаш разгрне, јер он подгриза расад при самој *врху* земље

и ту се бави по 2—3 дана а затим иде на други здрави струк. Дувански црв налази јако на гусеницу само што је сасвим гладак. Велики је пола палца а дебео је као најдебља гусеница и пругаст. Нарочито пустоши дуван на по све мршавим и неђубреним земљама. Ретко напада земље које су ђубрене ђубретом у коме је било измешано пенела. —

Места на којима црв уништи расад ваља попунити одма новим расадом.

Са овим смо изнели о дувану све што нам и наука и више годишње искуство каже. До пољопривредника стоји да се користе овим што им о дувану рекосмо.

МАРТ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Март је први економски месец. — са Мартом почиње економска година, јер од сад настаје најживљи рад не само око произвођења корисних економских биљака у пољу и на њиви, на ливади, у башти, пољњаку и винограду, — него и озбиљно старање око стоке и других корисних животиња, као што су: челе, живина, свињена буба и рибе.

Но пре свега, треба све у Фебруару започето а недовршено, сад у Марту хитно посвршавати и израдити.

I. Из земљарства.

1. Ратарство.

У почетку Марта, ако је време поштије и хладније, треба свршавати *ђубрење*, т. ј. извозити ђубре а поглавито компост растуравати и носити га на њиве, ливаде и т. д. на га растуравати и заоравати и са земљом добро измешати. Но при овом послу, треба добро проценити каквоћу земљишта и ђубрета, и не заборавити на трошак око извођења и изношења ђубрета на удаљенија њивништа и местништа; — ако би ово ђубре имали да превозимо преко влажних ливада и туђих њива, онда је боље да ово ђубре зими извозимо и превозимо.

Чим земља провене, треба ђубре плугом плитко заорати. Но ако су њивништа и т. д. стрменшта, онда је боље да ђубре *леги* извозимо, јер га тада неће моћи бујне кише да снуру и са њивништа или ливада да снесу.

Стајено ђубре дејствује на растење и напредовање биљака својим амонјаком, па с тога треба ово зрело и масно ђубре заорати пре него што биљке почну да расту, дакле пред сејањем, или га после сејања преко усева заорати. А незрело ђубре боље је свагда много раније заорати, да би се у земљи пре клијања распадо и стигло за развијање биљака.

По томе незрело ђубре треба пре сејања, а зрело и масно ђубре боље је после сејања заорати.

По што се зна, да ђубре губи од своје снаге т. ј. губи оне материје које су поглавито храна биљкама, — кад дуго на њиви, или у пољу на ваздуху стоји а још није губи ако га кише испирају, — то ће онда најбоље бити, да га што пре и одмах али

плитко заоремо, чим га на ниву и т. д. изнели будемо. Само онда, ако је време мразно, — кад се даље немамо да бојимо ни да ће изветрити ни да ће га киша исплакати, — можемо ђубре на нивама и т. д., на отвореном пољу и месту да оставимо а да га не морамо одмах да заоравамо.

Ако би га пак у друго које доба, — кад је топлије и кишно, — морали да извозимо због других прених радова, — онда га треба покрити, како би га сачували да не испари и да се не суши, и да га кише не би исплакале и испале — јер иначе би ће слабо и ништа не вреди заоравати га.

Но не само код заоравања ђубрета, него и код сваке друге пољске радње треба знати и пазити, да без велике изјиде и потребе не треба са упрегнутом стоком на нивиништа излазити, — док је земља влажна и док је благиња; јер не само што је тада за теглећу стоку и за ратара веома тежак и спор рад, него се још и земља тежио плугом разбија а дрљачом дроби, — те тако нам бива узалудан рад.

Кад ђубре заоравамо, морамо пазити да га подједнако заоремо и земљом покријемо. Али ђубре не смео одвише дубоко да заоравамо него само толико колико да дође испод роднице или здравнице, како би ова могла у себе да упије од ђубрета оне делове, које је киша или свежња вода растворила, те да хранеће делове ђубрета, а поглавито: амониака, карбонску и фосфорну киселину биљке као своју храну усисају и приме. — Земља, која ових ранијих материја у себи нема, није родна и плодна.

Који своју земљу овако или на који други начин, нађубри, — добро би било, да увек нађубрену земљу влажном преваља и преради, да би се ова земља боље слагла, те да се тако очувају ветренасти у заораног ђубрета делови, и, пр. амониака.

Орање у Марту.

Орање у овом месецу тражи много радне снаге, не само сточне него и човечије; па с тога би врло добро и корисно било, набавити и имати онакова за орање оруђа, којима се такове радње лакше и брже могу да свршавају.

За оваке је радове потребан: јак и лак плуг, ческо рихадло (које је Хорски поправио и усавршио), па онда плуг сејач и култиватор, а затим и они плугови: велики ровљак (што дубоко оре) и загртач.

Сва ова ораћа оруђа треба данас да има сваки напреднији пољопривредник, а може их набавити и купити преко српског пољопривредног друштва у Београду.

У радње, које у овом месецу имамо да започнемо, — или ако смо их пре још у Фебруару започели, па их ни смо довршили, — долазе: обаливање и угањење утрна и стрника, а раније спремна нивиништа за жита и кромпир треба пред усев дрљачом добро спремити. — Ово орање или угањење треба да буде пред сејањем, али доста дубоко, — само ако родница није плитка и ако је мртвина за то згодна.

Ако имамо нивиништа са плитком родницом, онда их треба још у јесен све дубље преоравати, како би изорана мртвина, коју плуг горе на површину избацује, подужи времена била изложена утрнају и дејству ваздуха и влаге, те да се дошњије у зиму на мразу добро распадне и размрви, а тиме и да буде не само дубља, него и плоднија да постане за пролећне усеве.

Ако имамо влажна или мало мочарна земљишта да оремо, — онда треба на таквом земљишту да изведемо и да правимо плугом узане а сиведе леје, које треба да су 1, 3 до 2 метра широке, па ћемо тако између ових леја добити бразде, кроз које ће сувишна вода да отиче, а сиведе леје биће јаче изложене сунчајној топлоти, те ће тако и суље бити, и посејани усев боље ће да успева и напредује.

Узале деје можемо да правимо и изводимо плугом и узаним раонином.

Биљке које се у овом месецу сеју, оне су:

1. Биљке са ситним семењем, као што су детелина, луцерка и еспарзета, па онда: просо (ситна проја) и мак.

2. Биљке са осредњим семењем, као што су: шеница, раж, јечам и овак па онда: граорипа, сочиво, лан, конопља и броћ.

3. Биљке са крупним семењем, као што су: кукуруз, пасуљ, боб, грашак и пучији боб; па онда: мрква или жута репа (шаргарепа), а често се код нас сади: кромпир и морска репа.

О овима овим биљкама имамо да кажемо у кратко за сејање ово:

1. Све ситно семење треба у земљу да дође врло плитко, па зато: такво семење треба само ваљком пресавати, или лаком дрљачом са дрвеним зупцима или само браном предрљати. Где је клима и земља сува, нпр. пескуша или где суви ветрови дувају, — ту треба лако семење у земљу да дође најдубље за 1 до 1,5 сантиметра, — што се постићи може poteжом браном и дрљачом, а најбоље ваљком.

2. Све осредње семење треба да дође у земљу најдубље за 2 сантиметра, — како је земља: дубља или пинћа. — И ово се семење може тако плитко браном или дрљачом да предрља.

И ова озима жита треба сад дрљачом предрљати, да се површина земље раздоби и размрви, — поглавито ако је се земља укоренила или ако је укорењена.

3. Све крупно семење треба у земљу да дође за 2,5 до 5 сантиметара.

Све семење, које спремамо за сејање, треба навасити у раствору плавог камена, — да не би страдало од разних болести, кад проклија и кад почне после да сазрева. Семење, које преко 10 сантиметра дубоко у земљу посејемо, не може да проклија, оно ће само криљаво да напредује.

Пошто знамо, да клијање зависи много од количине влаге и топлоте у земљи, — то морамо за *плиће* или *дубље* усејавање семена pazити и на годишње доба — кад семење ових биљака сејемо — *влажније* или *сувље*.

Детелину треба сејати у почетку Марта (а може се и до краја Априла), — што пре, док је земља влажна, то боље, да семење (најбоље двогодишње) проклија. И са пролећним житом (са ражи, овсом, јечмом и т. д.) може се да посеје на омашке и покрије лаком дрљачом.

Семење треба пробати, да ли је клицаво, и то: поквашено држи се у пуној крин или се посеје у саксији, па: ако од 100 зрна проклија 15, треба га за $\frac{1}{4}$ више (него обично) узети за сејање.

Луцерку, — која је мање код нас позната, а боља и кориснија од детелине, — треба сејати до половине Марта (па чак до краја Маја), само кад је суво доба. Сеје се као и детелина, но може се да сеје још у јечам, овас, јелду, просо, лан и т. д.

Еспарзета је боља и од луцерке, — јер је скоро три пут боља храна од оне а два пут боља од ражи, са чега ју наша живина радо једе и почне да носи јаја. Сеје се од почетка Марта до краја Априла, док је земља влажна. Семење се кандира, т. ј. држи се 24 сата поквашено, па се пред сејањем помеша са пепелом.

Ђубре, — којим земљу за детелину, луцерку и еспарзету ђубримо, — треба дубоко заорати, јер оне сточне биљке пунтају дубоко свој корен у земљу.

Мак се сеје од половине до краја Марта, врло плитко, али ни врло густо ни врло ретко, на чистом, јаком и дробном земљишту (у башти).

Легња шеница или *јарица* и *раж* сеју се пре „младенач“ а најдаље до „Благовести“ на добро спремној и под јесен урађеном земљишту, где је пре тога био

Кромпир или друга која окопавива. — Добро је док је земља влажна и док жито није почело у вис растети, да на ово жито детелину, луперну и т. д. посејемо и то: одмах (ако је земљиште тешко) или доцније (ако је земљиште лако) док жито нишине, на само дрљачом или ваљком преко овог усева прећи. И у овим жито можемо сад детелину и т. д. да посејемо.

Јечам старији од 3 године посејан не може да нија; сеје се у Марту, док је земља још влажна, и кад прве ноћке почну да цветају. Сазрева и стигне за 3 или 3, 5 месеца. — Дакле првих дана месеца Јуна, те се после јечма може које друго жито да посеје и позне јесени да добије и. пр. просо.

Овас ако нисмо доспели да у Фебруару посејемо, треба сад у почетку Марта посејати (кад јововине почињу да цветају или живци да долазе) — јер раније посејан овас даје богатији насањ, само ако је земљиште још у јесен или пред зиму спрењено и ако је плодно.

Овас проклаја (као и шеница, раж, јечам кукуруз и јелда) после 8 дана из земље, а сазре за 16 до 20 недеља.

И :рашак, — ако нисмо у Фебруару, треба сад посејати, особито ако је земљиште тешко и глиновито, најдаље до половине Марта.

Сочиво боље напредује ако се раније посеје после угари или жита или још боље после кромпира, само ако је земљиште у јесен добро спрењено, те га сад подрвати и засејати.

За лан и конољу одређена још и прошле јесени поорана земљишта треба сад у Марту 1 пут или 2 пут преорати, али плитко. Ако топло време настане можемо о Младенцима да сејемо: рђни лан који због зимске влаге ниче и расте не само подједнако него и брже и гушће, те ћемо га тако боље сачувати од буача.

Праведба Од буача можемо рачи лан а и друге биљке да сачувамо и овако: помеша се лиса, павела и сирашеног дуана на се та смеса по равном лану а т. д. посаја а служи и као добро ђубра.

И рђни кромпир сади се особито у горским пределима у Марту (а најдаље у почетку Априла) за плугом (а у баштама за ашовом и мотиком) на неколкој иловачи, која треба да је дробна и ситна (за стигније боље и жуте кромпире укусне) или влажна (за крупније првене и модре али подљиваве кромпире). Стигне у Јуну а обично у Јулу, и ради се најлакше илугом затрчагом.

Сад у Марту треба започети сејати и детљу мешавицу. — од 14 до 14 дана или у размаку од 2 до 3 недеље, како би у свако летње доба имали хране за стоку. — За ову мешавицу узима се и гушће се сеје: 10 делова грашка, 5 дел. граорине и 4 дела овса, а обично се 1 део боба усеје, да усев не пожеје.

Дуванштите треба преорати и нађубрити. Дуванско семење посејати у ђубренице — ђубреницу, које треба покривати асурама, даскама и т. д. па их тако чувати од хладноће и од шкољкавих буба и других насекача. — Осушен дуван треба поевидати са низака па га у валуне слагати. Дуван у дењковима сложен треба растурати и разредити да се не упали, да не преври и да не почне трулити.¹⁾

У опште: земљишта и старе утрине плитко угарити; — пазити да ли је семење за сејање: чисто, здраво, јелро и клицаво; — нишшта за сејање да ли су добро спрењена и да ли је боље сејати под плуг или под дрљачу (т. ј. семење занузити или задрљати); затрављена нишшта подрвати, а чиста засејати под плуг, којим треба извести узаве

¹⁾ Вид. чланак о томе.

и једнаке бразде; — пре сејања грудве рађати (да семење свуд падне подједнако) ђубре растуриати, коровину покунити и спалити.

2. Ливадарство.

Крпичињаке и мравичињаке поравнати мотиком или дрљачом или грабуљом; а различно паље, камење, коров и т. д. раскрчити, да траве боље расту и да се мишени, ранио бубе и т. д. не залегу.

Рунчаге земљом испунити а празна (безтравна) места засејати травским семењем или тринама.

Подводна и маховином или киселим травкама обрасла места — кад је топло и тихо а влажно време и то најутра или пред вече — посути пепелом, кречом, ништањом и т. д., — на ливаде и на пашињаке можемо и овце да изгнамо да нагоре. Сточну балегу по пашињацима и ливадама равномерно треба растуравати, и не дозвољавати од сад да стока по ливадама шврља и гази.¹⁾

Најважнија је рачна: *наводоњавање*, где има за то угодног и удесеног положаја, т. ј. нагиб и блиска вода. Има ливадара, који тако знаним долазом воду из оближњег потока и т. д. прие и своје ливаде наводоњавају, — пропуштајући воду кроз шире и уже каналиће, из којих се вода прелива преко ливадске површине на разне стране, а одводици кавалићи и канали дочекују ову воду и одводе је из ливаде опет у коју оближњу рунчагу или у речницу и т. д. Ливаде, које су мршаве те слабе односе дају, треба претворити у орнице а баровита места и подводна њивишта претворити у ливаде, ако нам је нише сена потребно за стоку, од које би нам пукило било више ђубрета за већу производњу разног жита.

На окрајцима или међама од ливада а и од пољњака и т. д. особито са оне стране, од куда долазе и дувају хладни ветрови, — треба у Марту одсецати и засађивати младике или леторасте од разних топола као што су: *јаблан*, *јасика*, и *црна топола*, а тако исто и од *беле* или *обичне врбе*. — Младике или леторасте одсецају се кад почну још пре листа да терају пунољке, па се утакну у земљу *поубоко* да више онада или пунољка дођу у земљу, да избију више жила а горе из 2 до 3 пунољка да тера више границца.

3. Баштованство.

Радње које нисмо могли ила доспели да извршимо због зиме у Јануару или у Фебруару, треба у Марту да предузмемо, као: *спремање* и *напошење* ђубрета, *преконавање* и *справљање* ђубреница-ђубрених леја.

Све баштованске биљке много су нежније и сирам мразева осетљивије, али их лакше можемо да заклонимо и од мразева да сачувамо зато:

Ако лето време дозволи, можемо да сејемо:

1. Першун, спанаћ, мркву, карфиол (кудринац), ситну салату и мајоран; — сеју се претко на леје, где и остају до своје употребе.

2. Целер, велерабу главичасту салату, спарглу (коленак), и *паприку*; — сеју се у ђубреницама нагусто, јер их дожиње треба *расадити*, чим се топије време унаже.

3. Бели лук и аљму.

4. Летњу роткву сејати од половине Марта у размаку од 10 до 10 дана, на сунчаном месту.

Замесом приом луку треба бикове (струкове) одкидати, да се развију ситне луковаче (главичице), које зовемо; *арташик*, па га до краја Марта можемо да посејемо.

Семењаче — биљке, које су за добијање семена преко зиме у земљи остављене и зиму надзирале, — треба на летом времену пресадити, као што су: *купус*, *кељ*, *келераба*,

¹⁾ Вид. чланак о томе. У.

прекпа, першун, мрква, полер, прип лук и т. д. — За извођење семена треба их пресадити на јаком земљишту, које је сунцу окренуто а на промаји, по онег од љутих (сверних) ветрова заклоњено.

У бантама јазодне леје (спремљене Јула и Августа прошле године) ако су се укорениле, треба прекопати и опраштити, на ове леје за 15 с. м. дубоко пресадити младине од јагоде, огроза и рибизле.

Ко још и сад не сагради и не спреми ђубренице, нека их дошпије и не спрема — јер ће бити доцкан. А спремљене ђубренице прилежно обрађивати и поћу док је хладно покривати их даскама, сламом, асуром и т. д.

У бантама треба и у Марту тражити и убијати ровце у рунама, и тамањити гусенице од ове врштинце, која се зове: *зелена осрешица* (*Mamestra oleracea* L.) *крушна осрешица* (*Mam. brassicae* L.). И семење од дивља, дубеница и краставаца треба сејати.

Цвећари треба покриваче са покривеног цвећа у банти или у саксији да скидају, па нежније цвеће из саксија да пресађују. Сад се и цвеће на лејама сеје, ружа се поткресује а дивља се ружа калами. — Граде се егазе и у опште уlesenа се цвјетна банта; плевн се и прашн се у банти.

4. Воћарство.

Ко није довео у Фебруару, нека сад у Марту чисти и поткресује: брескве и кајсије, вишње и трешње, па им тако дати леп облик круне, како би на њих јаче дејствовала сунчана светлост и надушна промаја, — а то све чини, те ове воћке би вају и денше и родније.

Воћне младине из семена одгајене у семенштву треба пресађивати; али овим пресадницама треба најпре жилице подкресати на их после пресадити из семеншта на своје стално место.

Од половине па до краја Марта треба отпочети калемљење, а поглавно то на пропен; — пре тога треба гране поткресати, па задржати само ове гране и гранчице, које хоћемо да каламимо (каламом да облагородимо). Каламе треба покрити трнем, боцом и т. д. — да не би тике могле на њих падати и ломити их. Сад се могу воћке да каламе и на припој, — што се зове: копулирање.

Старије каламе треба од завоја ослободити — т. ј. завој одрешити и скинути са каламака, које смо у Јулу и Августу окулирали.

И сађење воћака или којег другог дрвећа треба сад започети — ако је земљиште топла глинута, и ако није време хладно и кишно; (а ако је земљиште лако и дробно, требало је дрвеће у јесен пресађивати). — Рупе треба ископати пред самим сађењем, ако нису биле ископане пред зиму да промрзну и да се раздробе; — рупе, ако је земља добра и јака, треба ископати 70 до 100 сантиметара дубоко а 100 до 120 сантиметара широко; но ако је доле земља лошија, треба дубље и шире копати, и то овако: пошто бусене свршемо, да горња јака земља дође на једну а доња слабија на другу страну од рупе, па кад воћку или друго које дрво у рупу метнемо, да на корен ове усађене и зредим мешанцем нађубрене биљке дође она горња јака земља а слаба преко ове одозго.

Јабукe, крушке и трешње саде се раздалеко на 9 до 10 метара, ако је земља мршавија само на 7, ₂ до 9, ₂ метара. — Вишње и шљиве саде се на 4 до 6 метара раздалеко.

Воћњаци треба да су на југ окренути, како би воћке више топлоте и светлости од сунца добијале. — ако хоћемо да имамо и слађег и крупнијег плода.

Младе усађене и пресађене воћке (а и друго дрвеће) треба уз кочиће сламним гужинама привезати да их ветар не би оборно или извадио.

Воћне гужвама или сламом због зиме омотаве, треба ослободити, и, пр. гужве сламу или друге завоје посидати — ако лето и топлоје према настане.

Сад се и налем-гранчице од позног воћа одсепају за каламџење, — а у растулу се воћнице окопавају и праше.

Ограде око воћњака треба поправити и утирнити.

И чишћење воћака треба сад предузети и то после прве топле кише; — па све укрштене гране и гранчице одсећи баштованским маказама или сечницама.

Све у средини круне на густо израсле гране и гранчице као и оне које преко ограде прелазе, — одсећи или поткресати воћарским онтрим ножем или воћарском тестером и то: равно и глатко, на пресеј или пресрџ замазати воћарском смолом или воћарским меземом; — а да маторије воћке не би пропале, треба их добро зрелим менапцем вањубруити.

Маховину, гљивице, лишаје и т. д. — треба састругати после топле кише каквом онтром четком или крпом, — јер ове биљке не само да сисају воћњакма храну, него још и влагу у себе прилаче и упијају за своје напредовање, а осим тога служе и као згодно местиште за размножавање разних шкољкивих инсеката.

Гусеничија гњезда треба што пре таманити, — јер чим се отопли, измилеће многе гусенице, које могу грану штету да почине.

Ако хоћемо да нам која воћка буде роднија, или да добра и родна стара воћка не угине, — треба близу корена да закопамо какву цркнуту животињу.

Сад се усађују и младице или десторасте од дуње и брена и то за 15 центимера дубоко у дробне и мекане деје.

5. Виноградарство.

Кад земља добро провене да није јако влажна, и кад се немамо јаким мразева да бојмо, — треба сад, док још сокови нису кренули, винограде одринути, ако то још у Фебруару нисмо могли урадити.

И резање винограда треба започети, а ово је једна од најважнијих радња у виноградарству, јер од резања зависи дуже или краће трајање винове лозе, пошто се резањем сваке године чокоће подмлађује. — Лозу високо углављену треба што ниже орезати, јер: тада ћелоза, раније да цвета а грозикје раније сазрети, па ћемо и боље вино добити.

На чокоту не ваља много резница остављати, обично оставља се 4 резника, и то: 3 резника реку се на 1 око а четврти на 2 ока, па ће овај да донесе много више рода, те га идуће године треба секирицом или косиrom одсећи, — као што се то у Смелеру ради.

Резање се најгодније и најкорисније свршава: маказама, јер се и брже и боље реже; — ове се маказе могу да набаве код српског пољопривредног друштва. Цена је различна од 2 до 6 динара. Скупље, боље су и трајашније.

И резнице за сађење младог винограда или за попуњавање празних места и т. д. — треба сада у Марту да одбијемо са здравог и родног чокога.

Ако имамо у винограду празна места да попуњавамо или рђаве или врло маторе лозе да заменимо, — онда треба ту добре и јаке лозе да подижемо.

Откопавање се започиње најбоље кад је земља колико треба провенула, а откопава се с тога, што чокоће тражи топлоте, ваздуха и влаге.

При откопавању пазити треба на ова правила:

1. Горња земља да дође доле, а доња горе.

Кад виноград орежемо, треба одрезане лозе сабирати и на једну гомилу сместити у крају винограда.

2. Да не оставамо места не преконана а стрменита места да јако не преконавало.
3. Ширину и други коров поадити и уклонити.
4. На влажном времену да не откопавамо, а започето откопавање — прекинути.
5. Близу чокоћа *пласљиво* окопавати, на том приликом све непотребно израшћаје на чокоту покидати.

И *бубре* винограда предузима се, — ако је земља слабија и хладнија и ако хоћемо слабо чокоће да ојачамо.

Али, јаче и топлије виноградске земље боље је под јесен *бубр*ити.

Најбоље *бубре*:

товеће, — особито за шључино и врло топло земљиште.

мешанац или *келност*, — најбоље *бубре* за винограде, и боље је од сраног животињског *бубрета*, јер никакав *рбај* укус *вину* не даје — као што га често даје животињско *бубре*.

Пичтавица чини чудеса, јер чокоће доноси врло много *грозња*.

И напосење земље и, пр. *запоруше* и са *ливада* скресаног *бусења*, — *добро је бубре*; а ово се чини у јесен и у *пролеће*, — од.

У винограду *јаркове* чистити а *путање* *кресати* и мањом *набијати* или *тепким* *ваљком* *уравњавати*.

У *подруму* *мзада* *вина* претакати пре нег што друго *вреће* започне.

II. Шумарство.

Дрва за *траћу* не треба сећи, а *осечена* треба из *шуме* *извући* и на *склоп*ном месту оставити, да не пропадну.

Сад настаје: *сакупљање* *сувади*, *прочишћавање* и *крчење* од *корова*, *шиба* *камена* и т. д. на онда *проређивање* *густо* *израслог* *дрвећа*.

Семење у Јануару и Фебруару *сабрано* треба сад *сушити* и *пробати* га да ли је добро и може ли да *клија*, — па: *чим* *лево* и *топло* *време* *настане*, *садити* *га*, а за ово је потребно да *најпре* *земљу* *добро* *спремимо*.

Леторасти од *разних* *гопала* (*види* : *ливадарство*) и од *разних* *ерба* сад се у Марту *одсецају* (*док* *герају* *пунољке*) и *засађују* (*подубоко* са *више* *пунољака*) онде, где је *шумски* *крај* *мочаран* или *подводан*, или се *засађују* на *шумским* *оброшцима*, — *те* *чувају* и *држе* да се *земља* не *рони* и не *обаљује*, или *служе* за *ограду*, која *чува*: да *стока* од *сад* у *шуми* не *ишада*, — *те* да *туда* *гази* и *штету* *чини*.

Добро би било, да *шумари* *припазе*, да не *некресе* од *некуд* *ватра*, *те* да *букне* у *шуми* *пожар*. С *тога* треба *шуми* од *ове* и *сваке* *друге* *штете* *добро* *чувати*.

III. На сточарства.

I. Сточарство.

У Марту има *спрежна* *стока* готово *највише* да *потегли* и *ради*, па *зато* *јој* треба и *више* и *добре* *хране* *давати*. Стоку треба на *лепом* и *сулчаном* *дану* на *стаја* у *блискости* *испуштати* на *ваздух*, — на том *приликом* *стаје* *добро* *проветрити* и *очистити*, а и *већом* *опадити*, и *настојавати* да *свагда* *буде* *чиистот* *ваздуха* у *стајама*.

На *стаја* не треба *стоку* на *пашу* *изгонити* *дању* *дотле*, *док* се *магас* не *рас*турсе и *док* *сласе*, *мраза* или *росе* на *сулчаном* *дану* *нестане*, — ако хоћемо да *нам* *стока* *буде* *здрава*, а *поглавито* *овце*, *које* треба *изгонити* на *пр. опланике* а *никако* у *до*лине или у *влажна* и *мочарна* *места*, јер ће да *ометиљаве* и да *буду* *болесне*.

Теглећој *стоци* треба *давати* *више* *суње*, а *снажне* и *лако* *сварљиве* *хране* а *то* *поглавито* у *подне* за *време* *одмора* — ако хоћемо да *нам* *добро* *ради* 8 и 9, *чи*сова, а да се *одмара* 2 до 2, *ч*аса.

Пре изгонања на пашу, треба стоци давати најпре нешто суве хране, н. пр. сена, сламе и т. д., — а оној стоци, коју хранимо у стајама, треба уз суву храну и зелене хране додавати *по мало*, како би се на њу навикла, а да јој не шкоди.

Телетим воловима треба (као и пре, у Фебруару) давати *боље* сена са сепканом сламом, а уз то сваки дан по 3 до 4 кнугр. додавати и житне прекрупне или јарме, или мекнина, — па све ово мало посолити. — И телетим кравама треба онаквоу хране давати због млека а особито кад њих у плуг а и за лакше возове спрежемо.

Телад, која су се рано у Фебруару или сад у Марту отелила, треба после 5 недеља од дојења одбити, па напреднија и побоља грла задржати за приплод, домазук, а слабија продати; — мушкџу телад за приплод остављену, треба после 9 месеци ушкотиити.

Овце, које су се спаривале или мркале у Септембру, сад ће се у Марту да ојазме, па их зато треба брижљивије у стајама чувати и добро хранити, а јазмад на лепом времену испунити најбоље, — па сунце и чист ваздух.

Ако хоћемо да нам се овце у Августу ојазме, треба их сад у Марту са овномима спаривати, т. ј. са овномима пуштати да се мрчу, па се изгоне на *осуше* пашњаци и на пропаштине, и то на лепом дану кад слана, мраз или роса спадне.

Коње треба хранити овсом, а са сеном поменати сепкане сламо.

Првих дана Марта месеца (т. ј. од 1 до 15): кобиле се спаривају — пасу, или се суздресне кобиле ждребе, — кобиле, које су се ождрebile, треба добро хранити и чувати, а после 3 до 4 недеље можемо их поред добре хране, да спрежемо за лаке радове и да их са ждробалима пуштамо на пашу; — после 6 недеља можемо ждробад мало по мало да навикavamo на побоље сено и на овас, а после три месеца давати им 1 до 2, ₃ кила зобин или овса са по мало сена, — и тако их од дојења одбити.

Крмаче, које су се у Новембру или у почетку Децембра спаривале или букариле, — сад ће се у Марту опрасити; с тога им треба спремити топло, суво и мекано место (н. пр. у стајама коњским и т. д.) и за желуцац лаку храну: мекине, јарму, сурутку или разблажено млеко, па да је крмача свагда сита — да не би своје прасце појела.

Чим се крмача почне *прасити*, — т. ј. једно по једно прасенце од 5 до 10 минута да изађе на свет из одежите ножине, која се зове *блоња* — онда после свршеног прасења *испадне* и *постелица* коју треба одмах уклонити дубоко у земљу закопати, да ју крмача не би прождерала на поред ње и своје прасце. — Крмача, која би ово учинила, није више за расплод.

Јаче и за приплод добре *прасце* треба одвојити, и хранити а остале продати, да не би крмачу *исајули* слабили; — за приплод остављеним прасцима треба *кљетицама* ситне зубиће поводити, ако их крмаче због тугљивости на брадавицама не би принушталe да *исају*.

2. Челарство.

Капгаре са кошница треба на лепом времену скидати, па кошнице само *крхом* покривати, и износити их на сунчано место, а испред кошница посути мало сламе да не би челе падале на хладну земљу и промразе, јер сад *први пут* илаћу.

Кованлук и кошнице треба *чистити* на лепом дану; тако и *празнике* (празне кошнице) треба спремити и очистити.

Челе а особито *слаб* рој треба по мало хранити и чувати од *губица* или *крадљивих чела*, које рано е пролећа ово *одношњу*, јер су гладне.

3. Живинарство.

Жиницу треба добро хранити да нам јаја носе и да их *пасађујемо* на јаја.

4. Свилазство.

Све оно, што је за свилену бубу потребно, треба спремати и удешавати, — као што је и за Фебруар речено.

Чим почне дуд да избија пупољке, треба јаја од свилених буба на топлој месту стављати, да се из њих гусеничице почну да легу и да изводе.

5. Рибарство.

Рибњаке треба рашчистити и оправљати, па у њих воду на јазове напустити и доводити; чим буде лепо време наступило, треба у њих *рибу* изустити, а пловке у рибњаке не пуштати и друге шкољиве животиње и тице разгонити и убијати.

IV. Жива природа

Са „Младенцима“ 9-ог Марта почиње наше пролеће, па од дрвећа цветају: бадем, брест, дрен, јавор, јововина, кајсија, леска и тис, па онда: врбе и тополе, а дуд почиње да тера пупољке. Од биљака, које природно код нас расту, цветају: девојачка трава, жабија трава, жива трава, имела, копитњак, коприва мртва, красуљак, кукурен, љубичица, маслчак, мишјакиња, млађа, млецац жути (пацији жути дук), мршавица, саса и т. д.

Винова лоза почиње да сузи.

Од птица нам долећу: шивци, дивљи голуби, косови, пилске, чанке, шворци, штркови и шљуке. Дивље кокошке и лештарке нарашћују се, а скоро све гавранице *легу се*.

Веверице, лисице и рчкови јаре се — спаривају се.

Седе се и одлећу у ладније предјеле на север: дивље гуске и пловке.

V. Претсказивање времена.

Ако Март није у почетку, —
Он је дуг и зао на сиршету.

Љути Марац —
Баг Бурђевац.

Када дуд испуни,
Топлота наступи;
Небој се хладноће,
Право је пролеће.

Снегови у Марту,
Све уосе сатру;
Мартова прашина,
Даће жита, вина.

Благовести — приповести.

Мартова грмљавина,
Берићетна година.

Рана марска ветрина,
Значи рана година.

Мокар Марац (веће зло);
Сун Априлац (веће зло).

Мокар Марац,
За парад.

Мокар Марац
У гроб старца.

Што је Марац хладнији —
То је Април топлији.

Колико у Марту
Напалају росе, —
Толко у Мају
Мразова доносе.

Берићета није —
Кад у Марту киша
Позадуго бије.

Март ни сун ни влажан.
Даће богат нажал,
И сваних плодова,
И живих родова.

Марац сувији, —
Кошић пунији;
Марац влажнији, —
Кошић празнији.

Марац сувији, Април влажни
И облачан Мај —
Напуне нам кош и подрум
И вџе кућни крај.

Жарко сунце Мартово;
Цело лето благато,
Плodoreђе мршава.

Магае Мартовске
Кише Петровске.

Мартов цвет — пропада,
Априлски — опада,
Мајски — даје плода.

Марац маглавит —
Јуни кишовит.

Код нас у Марту обично дувају северо-западни ветрови и доносе кишу.

Наш народ вели: који у Марту *први ветар дуне, тај ће и целог лета дувати*; — неће с горег бити, да на ово припазимо, као и на све, што давази у *Метеорологију*, без које се економи неодређено у својим радњама крећу!

VI. Опште наредбе.

У житницама и амбарима и кошенима треба жито превртати. У подрумима нина преточити и долити.

На ђубрините сабирати разио ђубре: *мешанац* или *компост*.

Удруживање за заједничку радњу и обрађивање не само земљишта него и пољских *уосна* а и других економских предузећа и трговина.

Напомена. Као што је удружење основа свакој напредној радњи, јер је *самац*; *рамац*; — тако је и она наша стара српска установа: *задруга*, *основа богатства*, јер *без задруге* — *ниј су руге*; *задругарство* — *доноси богатство*!

ДА КОБИЛА ОСТАНЕ ЖДРЕБНА.

Скоро настаје пролетње ждребљење кобила и опасивање истих за ново ждребљење. Пошто сам више година проучавао на својој сопственој кобили узроке због којих бива да кобила остане или неостане ждребна, то хоћу да изнесем читаоцима „Тежака“ своје напоре о томе, па нека се и они користе при опасивању својих кобила, ако за добро нађу.

Бивало је случајева да сам преко године у извесним размацама 5—6 пута подводио кобилу под државног пастува; па и ако је свагда са вољом пуштала коња опет није остала ждребна; бивало је пак да само једном опасена одмах остане ждребна и с пролећа се ждребила срећно.

Ово ми се више година дешавало јер од више година имам кобилу.

У 1877 ој години опасена једном државним пастувом остала је ждребна и у пролеће 1878 год. ждребила је здраво, мушко ждребе, после равно 11 1/2 месеца. Кад је протекло 10 дана после ждребљења подведена је опет под државног пастува, и ако га је са вољом пустила опет није остала ждребна. У 1879-ој години у пролеће, у нади да је остала ждребна, није са равног пролећа вођена пастуву; тек у Јуну месецу вођена је три пута, свагда пуштала коња са жаром и опет није остала ждребна.

Изгубивши сваку наду да ће икада за ждребљење више бити способна ја тек среће ради, подведем је са раног пролећа 1880. год. под државног пастува само једном; више нисам имао времена а нисам ни хтео, пошто сам мислио, да од њеног ждребљења више никада ништа бити неће, и за чудо она се у пролеће 1881. год. ождреби срећно. Но пошто се нисам падао да је ждребна, то необраћајући толику пажњу на њу, изгубим ждребе оне исте ноћи јер се беше удавило у једној руни.

Те године одведем је опет после десет дана од ждребљења и она са жаром пусти пастува али неостане ждребна. Тек 1882. опет са раног пролећа подведем је под државног пастува само једном јер више није хтела сама да пушта и ако је вођена и она остане ждребна и у пролеће после само 3. дана мање од године ождреби женско ждребе за које ми се сад плаћа 25 дуката.

Прочућавајући узроке због којих бива да некада остане ждребна а некада не, уверио сам се да кривица није до кобиле ни до пастува но до самог мене који нисам обраћао пажњу на чување саме кобиле *пре* и *после* пасења и дошао сам до закључка:

1. Да кобилу не треба водити пастуву одмах чим јој се жар за парење покаже но треба оставити да је прва ватра прође, зато што ако се у првој ватри подведе пастуву распали се толико да после хоће неистрпано да се пасе и опет неће остати ждребна.

2. Кобилу ваља одвести пастуву сасвим полако, изјутра је не појити никако и ако је ипак могуће не давати јој на два три дана или никако пре но што ће се опасти зелену храну.

3. После опашења треба је мирно одвести у шталу и бар 10—15 дана не дати јој да се састаје са коњма било јаловим или не па и са самим кобилама, јер је они раздраже и изазову ново парење. — И зато време умалити јој храну, а нарочито не треба јој давати јаку раздражљиву храну, а со никако.

4. У интересу је и ждребета и кобиле да се не пушта пастув после ждребљења за 1 годину никако, и ако кобила показује вољу за парење јер не само што ће ждребе бити боље одојено, но и што кобила може да се поквари, а и врло ретко хоће да остане ждребна, — дакле ово и не покушавати.

Последњу тачку нарочито оснивам поред осталог и на томе: што сам после ждребљења на 10 дана 1883. подвео кобилу опет под пастува па и ако сам пазно на сва правила горња опет није остала ждребна. Тек с пролећа прошле године одведена, опасао ју је државни пастув и то тек шести пут остала је ждребна што се сад јасно познаје.

Узрок што је шест пута пуштала пастува *прошлог пролећа*, тај је: што сам је у првом жару одвео пастуву, и што је после нисам чувао да се не састаје са коњма који су увек изазивали ново парење.¹⁾

18 Јануара 1885 —

у Пенељенцу.

Иван С. Веснић

свећеник и дописни члан.

¹⁾ Г. Рецензент, поред осталог, напомиње ово:

„При државној ергели воде се тачне књиге о опасивању како државних тако и народних кобила. На при поглед да се на њих уочити, да је много већи број кобила остао суждребан које су одмах после појаве првих знакова жара подведене под пастува, и такве кобиле остале су суждребне од првог скова пастуваког, док остале, којима се је почео жар гасити, подвођене су дошнје и по 6 пута под пастува у цели оплођења. У осталом нек се чује и мишљење г. писца, с да би и други обраћали довољну пажњу овоме питању.“ Ур.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА У 1884 ГОДИНИ.

Ч О Д О	М Е С Е Ц А	СРЕДНА МЕСЕЧНА ТОПЛОТА ВО Р°	НАЈМЕНА ДНЕВНА ТОПЛОТА		НАЈМЕНА ДНЕВНА ТОПЛОТА		К О Д И Ц О И М А Д А Н А							С В Е Р А
			СТЕПЕНА	НОГА ДАНА	СТЕПЕНА	НОГА ДАНА	ВЕТРОВИТ.	МАГЛОВ.	КИШОВ.	КИШОВ.	ГЛАА.	ДЕПЕХ.		
I	Јануара	+ 2°0	+ 5°30	25	— 20	2	—	1	3	5	—	31	22	
II	Фебруара	+ 3°50	+ 7°30	29	— 2°30	7	7	—	6	—	—	20	16	
III	Марта	+ 6°00	+ 10°00	30	+ 3°00	5	1	—	13	—	2	31	17	
IV	Априла	+ 12°20	+ 16°00	24	+ 8°00	9	1	—	13	—	—	30	14	
V	Маја	+ 14°20	+ 17°30	8	+ 10°00	15	1	—	8	—	—	31	22	
VI	Јуна	+ 15°00	+ 19°50	24	+ 10°00	10	3	—	10	—	—	30	17	
VII	Јула	+ 17°30	+ 23°00	7	+ 11°00	9	1	1	6	—	—	31	23	
VIII	Августа	+ 15°10	+ 19°30	23	+ 11°30	17	—	—	15	—	1	31	15	
IX	Септембра	+ 12°00	+ 16°00	11	X 3°00	23	1	—	9	—	—	30	20	
X	Октобра	+ 9°70	+ 10°00	5	+ 3°30	28	1	—	8	—	—	31	22	
XI	Новембра	+ 0°30	+ 3°00	1	— 6°00	20	1	—	3	3	—	30	21	
XII	Децембра	+ 2°20	+ 5°50	10	— 2°00	29	6	1	1	1	—	31	22	
1885	Г о д и н а =	+ 9°00	+ 23°00	7/VII	— 6°00	20/XI	23	3	95	11	3	365	231	

у Шапцу

На Са. Сау 1885 год.

Бележио

Мих. Г. Рувидић
предавач шаб. гимназије.

Леска (*Corilus avelana*¹⁾)

по Ђ. Адамецу.

Скоро у свима нашим крајевима леска се размножава и расте тако рећи сама од себе. И још нигде није био случај — изузев можда по варошима да смо њеном размножавању и подизању поклањали бар што год пажње. Баш напротив ми и несматрајући леску ни за какво по нас корисно дрво, сечемо је и утамањујемо и без потребе где је год нађемо. Ово наше погрешно мишљење ово лакоумно сечење и утамањивање леске долази поглавито отуда, што никад нећемо да се добро промислимо о свима оним користима, које нам она даје или би могла дати. Тако на пр. многи код нас о лесци не зна ништа друго него да су њени витки прутући играли у ранија времена важну улогу при васпитавању деце и обучавању војника. Но од кад се у новије време, ово васпитавање и обучавање предузе помоћу сасма других, човечинијих метода прешла је леска још већма у заборав. Па с тога је овде на свом месту да о лесци проговоримо коју и да се изближе познамо са свима оним користима које од не имамо.

Међу лескама разликују се у главном два варијетета, једна је бела а друга црвена. Бела леска има бело-зеленкасту кору; њени су лешњаци бели, дугуљасти и скоро до самог врха обвијени лисним омотачем. Црвена леска напротив има тавну и једнобојну кору; њени су лешњаци црвенкасти округласти по кад што ћошкасти и до половине обавијени лисним омотачем те се на први поглед указује очима облик целог лешњика. Сем ове разлике која међу лескама постоји у боји коре, у боји и облику плода лежи још једна разлика у погледу плодности. Црвена леска плоднија је.

Произвођење ова оба варијетета беле и црвене леске, врши се на два начина: из семена и из изданака. Овај последњи начин много је бржи пробитачнији и бољи и врши се овако: главно лесково стабло треба равно пресећи у висини од земље до 30 см. Ово се одсецање врши у јесен или с пролећа како ће преко лета из засеченог стабла избити нови млади изданци. Сад онет, кад прође лето, под саму јесен треба около лесковог пања ископати једну рупу али тако да се у исту у колико је могуће згодије и боље повију, сместе и земљом затрпају лескови изданци. Па онда тек другог наступајућег лета кад се они изданци добро у земљи укорене могу се осећи од главног стабла. На тај начин један у земљи повијени и затрпани изданак може дати 30—40 младица које се по потреби могу vadити и пресађивати на месту где се жели.

Други начин размножавања леске из лешњика врши се обично само онда кад се полаже вредност само на плод.

Леска за део време свога раста не потребује никакву негу, а међутим успева на свима местима како на брду тако и у равници, само кад нађе поље суву земљу. Она добро расте и напредује у засеку; несетљива је према хладноћи и ветру и најзад има још и ту добру страну што не прима на себе скоро никакве инсекте. Због ових њених особина она је врло добра за расађивање по границама између појединих добара; за обележавање шумских граница и за подизање на оголићеним местима као заклон противу ветра. На свима оваквим и овим подобним местима она је потребнија и боља него багрн што пушта своје изданке далеко од себе; боља него бели глог на кога трче многи инсекти. Леска даље заслужује

¹⁾ види „Тежак“ за 1884, Бр. 13. стр. 212.

првенство да се полиже и као жива ограда на свима оним местима где се ова не би морала са стране да подсеца.

Но сем ових добрих страна леска даје још и следећих користи. Тако н. пр. ми видимо да одмах почетком пролећа под топлим сунчаним зрацима развија леска своје цвеће као прве веснике ново прибуђене вегетације. Безброј пчела облећу околу пених реса скупљајући и посећују одатле прву храну у своју кошницу. И све до цветања раките, лесково цвеће служи скоро као једина храна пчелама. Па и земљоделци, који имају само једну краву козу или неколико брва оваца с коришћу могу да скупљају и остављају лесково цвеће. Осушено лесково цвеће, врло је препоручљиво употребљивати као додатак сточној храни јер исто садржи у себи од своје тежине 11—15 процената уља. Ово давање лесковог цвета стоци особито је добро на случај оскудице зимње хране, пошто се с њоме уноси у живот једна нова материја. А преко лета пак лесково лишће служи као врло добра и пријатна храна свима преживарима¹⁾. Даље љешници су особито слатки. Витки лескови младари у пресеку од 2—4 см² дају врло добар материјал за плетење котарица, ласа и друге финије плетарске радње. Одраслије пак младице употребљују се за прављење кошева, обручева и т. пд. Напоследку леска даје врло добро, са јаким топлотним снагом гориво чији се угљен у фабрикама употребљује за грађење особито доброт барута²⁾.

Па с погледом на све оне користи које напред поменуемо; с погледом на неке добре стране којима се одликује желети је да се лесци од сада укаже боља пажња и веће чување него што је то до сада било.

И. Мирковић.

Курсеви о употреби воћа у Сакској.

Од пре неколико година опажа се у краљевини Саксонској врло значајан напредак у гајену воћа а томе напретку доприноси, пре свега, вредно Земљско друштво за гајење воћа. Ово је друштво потстало и остварило држање курсева о употреби воћа: ради употребе одгајеног воћа као год и ради увођења и ширења знања о справљању конзерва од воћа, о сушењу воћа и о прављењу напитака од воћа, који су курсеви, држани у разним грађевинама Саксонске, већ дали врло повољне резултате. Такви курсеви о употреби воћа држани су како у прошлој години тако и ове јесени³⁾ и то један курс од 6 дана у Баудну а други од толико исто дана у Мајсну. Употреба воћа о којој је на овим предавањима говорено како у теорији тако и у пракси, обухвата је прављење лекмеза од воћа, јибукваче, сирћета од воћа и справљање разноврсних конзерва од воћа а у исто доба и справљање сухе зелени. На предавању које је држано прошле јесени у Мајсну радило су између сирава за употребу воћа: једна сушница саграђена по системи американца Reunold-a, Reunold-ова као год и швајцарске ма

¹⁾ Многи употребљавају сок од изгњеченог лишћа лесковог за лечење од уједа отровних змија. Уједено место одма расеку и добро исцеде, па истуцалим лишћем лесковим вистрљају и залију соком па за тим привију на рану истуцамо лишће, које понекад још и малом натопе, и веле да је то сигуран лек. Вредно би било да стручни људи овај лек иближе испитају.

Рецен.

²⁾ А ми напомињемо још само то, да се у Београду плаћа 1 килогр. до 2 динара и да једна повећа леска може да да до 6 кграма.

У,

³⁾ Сложено још с јесени 1884. год.

У.

шине за љуштене коре и крикање воћа, као и више цедионица и муљача за воће разних система. Живо уделовање од стране воћара и домаћница на овим предавањима најјасније показује како би нужно било ширење таквих установа по свима овим пределима, где се воће гаји у великој просторији и где се са незнања улесне употребе сушењем, прављењем пекмеза и произвођењем напитака од воћа знатне количине воћа употребљавају за рану стоци или просто пропадају. W. B. Z.

С в и њ а ц.

Пољопривредник ако хоће да има добре свиње, треба да им направи и добре свињце.

Код нас се хрђаво о томе мисли. Неки свиње држе по шталама; неки опет по оборима непокривеним; то је обоје хрђаво. Обоје повлачи за собом заразне болести као: шугу, пљуске, кашаљ, прострел и т. д. У онште, отуд све свињске болести потичу. С тога за свиње ваља градити улесне свињце. Ево како сам ја својом руком правio и који ништа није коштао осем мога труда.

1. за *спрасне* и *опрасне* крмаче. — Свињац треба направити на дуж. Треба јаке врљике побити наоколо тако исто и по средини направити преграду; сад имамо два одељења. Сад треба та два одељења преградити на више омањих одељења. Сад смо готови са одељењима и на сваком одељењу треба сад врата направити. Чим се то све изврши треба отпочети са земље тврђе до половине а од половине до на врх треба ретко и слабо плести са прућем. Врхове треба везати са раковитим прућем (врста врбе). Кад са плетњом будемо готови, треба земљом свињац мало пригнати и то до земље мало горе треба кровином добро покрити, а по кровини треба бусене. Одељења свињаца треба проветравати. Кад затребало буде треба у одељења сламе метути, и ту спрасне крмаче наместити; где ће се и опрасити и прасад сдгајити. Сламу ваља често мењати.

2. за *јаловиње* (*палоцију*). Треба свињац да буде у дуж као и за спрасне и опрасне крмаче. Само не требају одељења него слободан простор. Требају двоја врата, једна спрам других, која морају по цео дан бити отворена.

Овај свињац мора да буде доста широк и доста висок.

И свињац за крмаче и за палоције мора да буду на осушитом месту.

Мислим да ће сваки пољопривредник опробати са овим свињцем. Увидеће да ће му свиње бити здравије и боље. Колико крмача опраси прасади биће му све у целости. Неће их свиње гњавити, неће друга већа прасад мањим сисе отимати.

Драг. Н. Ланчевић.

Извоз сувих шљива крајем 1884. године.

I. од јесен до половине Септембра преко царинаре

БЕОГРАДСКЕ :	ЗАБРЕШКЕ :
155.000 кила	708.896 кила

II. Од половине Септембра до коца године

ПРЕКО БЕОГРАДСКЕ :	ПРЕКО ЗАБРЕШКЕ :
3.454.920 кила	4.931.256 кила

ВЕСТИ ИЗ ПОДРУЖИНА.

«Пољопривредна подружина за Крушевац и околину» на збору своме држаном 17. т. м. изабрала је нову управу, у коју су ушла ова господа :

За председника :	Вел. Виторовић пртач.
» подпредседника :	Драг. Кедровић апотекар.
» деловођу :	Љуба С. Павловић дуванџија.
» благајника :	Тома Поповић трговац.
» одборнике :	Крста Новаковић свештеник.
	Милан Миљковић кафеџија.
	Тодор Бранковић кројач и
» заменике :	Ђорђе Тасић трговац.
	Мијајко Мар. Протић трговац и
	Ђорђе Крапчевић економ.

Од главних питања, која је збор подружине претресао, најглавнији је «Предлог о подизању угледног врта» (за коју цел општина крушевачка уступила је 5 хектара земље), који је усвојен.

РАД МЕЂУНАРОДНОГ ФИЛОКСЕРНОГ КОНГРЕСА У ТУРИНУ 1884 ГОДИНЕ.

(СВРШЕТАК).

5. Сумпорни угљеник најподесније се употребљује у земљи родној и дубокој, средњег састава.

А за земље плитке, неродне, вапнасте, одвећ тешке иловаче, особито у пределима сушним и брдовитим, није ово средство.

6. Успех од сумпорног угљеника већи је на младој и средњој лози, старе а посве оболеле лозе треба напустити јер немају услова за препорођај.

7. Најудесније доба за извршење уништавања јесте од Новембра до Марта. Није саветно уништавање кад сок у биљу крене или лети ; где се осем огромне тешкоће у извршењу јавља голема штета вегетацији, и остаје толико инсеката, да остаје пуно сумње о успеху рада.

8. Сумпорни угљеник и у мањој количини употребљен може кад мање кад више да нашкоди вегетацији па и то биље угине, кад после употребе, нарочито на земљи непропустљивој напћу кише, или кад се уништава на земљи влажној.

И калијумсумфокарбанат, употребљен у мери културалној, нашкоди лози кад и кад, нарочито болесној. Употреба у мери 100—120 грама, на чокот, као што се ради у Луизијој Француској такође треба да се избегава у Мају и Јуну, према развијој биља, због штете констатоване и на бујнијој лози.

9. Уништавањем културалним ма да је извршено под условима најповољнијим, било сумпорним угљеником било сулфокарбонатима, у ниједном добу године лоза се не ослобођава сасвим од инсеката.

Поштеђени инсекти, множећи се, поново заразе чокот што се виђа јаво у Августу и Септембру.

Културалним уништавањем не пречи се дакле да се филоксера из зараженог места на околне чокоте не рашири.

10. Ове поновљене заразе (реинвазије) принуђавају да се сваке године умерено угушује, иначе се губи све што се првим радом постигло.

Угушивање сваке друге године, давало је такве безуспешне резултате да се морало напустити.

11. Самим тамањем инсеката било сумпорним угљеником, било сулфокарбонатима, и у земљи плоднијој, постиже се једино то, да лоза вегетира. Да би се постигло да она рађа, по сазнању неопходно је нужно покрај тога, још и обилно ђубрење, ђубретом које се лако асимилира.

Најбоље ђубре ипак остаје безуспешно, ако земљиште није плодно и дубоко.

12. Лозе, које је филоксера оштетила, ако се заразе ослобођавају и правилно ђубре, враћају се у средњу руку после 3 године у нормално стање напредовања и родности. Овај повратак још је сигурнији са калиумсулфокарбонатом.

13. Годинила трошкови умереног уништавања заразе са сумпорним угљеником крећу се између 130—170 дин. на ектар, на земљишту, које није сасвим тешко и чврсто; могу се повилити до 250 дин, иначе, на тешким земљама, пошто се захтева више рада.

Обично рачуна се у средњу руку на ектар по 150 дин год.

Овим трошковима има се додати и трошак за ђубре, који се за прву годину, названу препорађајну на 300 дин. рачуна (100 кила поташе, 50 азота и 30 фосфорне кис.); за наредне године рачуна се половина те суме.

На тај начин укупни трошкови овога рада са сумпорним угљеником своде се прве године на 450—500 дин, а 300 осталих.

За рад са калиумсулфокарбонатом, треба од 350—600 дин. за набавку и радњу (употребљујући механ. справе, и згољно земљиште где вода природно не долази, но се налази доста близу) Усредњу руку рачунају се трошкови на 300 дин. за рад препорађајни, а 400 за следеће.

Нужни трошкови за ђубрење своде се на 200 дин. за доба прелорађаја а 100 за следеће године.

Тако, укупни трошкови за успешну радњу са сулфокарбонатима крећу се између 700 дин. просечни максимум и 500 просечни минимум.

14. Са успехом је употребљаван сумпорни угљеник у свези са калиумсулфокарбонатом тако, да се овај давао одма око чокота, а онај у неком одстојању подаље. Но о трошку тога начина нема тачних података.

15. Уз трошкове до сада изложене треба додати још и оне потребе око бољег обрађивања лозе, овај је услов такође потребан да се постигне успех уништавања инсектисидима.

16. Гледајући на све речене захтеве ретки су они виногради који имају укупно све техничке и економске услове, нарочито у Италији, те да се уништавање с инсектисидима може успешно применити. Нарочито на брежуљцима виноградским ових услова нема.

Употреба инсектисида ограничеће се дакле на месности, у којима се налазе виногради големе родности, или лозе што дају ванредно чувено вино, а међутим су срећно поделени услови да се могу та средства употребити.

На сваки начин обрађивање лозе по овој администрацији, може се рећи научно обрађивање, не може усвојити мали сопственик, било са оскудице знања било због срестава с којима обично располаже.

17. Због овога што је речено и у самој Француској вечно је ограничен ој простор на коме се ради са сумпорним угљеником и са сулфокарбонатима, у односу на укупну просторију заражене просторије. За ово 3 године ово су те сразмере

ГОДИНЕ	Уништавање ектара		е к т а р а	
	СУП. УГЉЕНИКОМ	СУЛФОКАРБО- НАТОМ	ЗАРАЖЕНО ДО 1 ОКТОБРА	УНИШТЕНО ДО 1 ОКТОБРА
1881	15.933	2809	582.604	671.802
1882	17.121	3033	642.978	763.799
1883	23.226	3097	642.363	859.352

18. Лозе нападнуте филоксером могу се помоћу наводњавања сигурније него сумпорним угљеником и сулфокарбонатима очувати или повратити у нормално стање. Само ако се може одржати на земљишту без прекида вода у висини 20 — 25 центим. за 55 дана по које је снажно и врло мало пропустљиво, а 65 осредње пропустљивости а 75 које је много пропустљиво.

На земљи одвећ пропустљивој не треба ни пробати натапање.

19. Виногради који се наводњавају нису ни у једној периоди сасвим без филоксере. Примети ли се реинвазија у лето, мора се потапати сваке године.

После наводњавања нужно је добро нађубрити, ако је бистра вода употребљена, иначе, ако је вода мутна, излишно је ђубрити, нарочито ако је у њој доста талога њивних материја.

Лоза оштећена, која је тако стављена под воду обично се поврати у нормално стање после 3 године.

20. Трошкови око плаћања различни су по томе да ли се вода може довести непосредно из одводних канала, или је треба дивати с машинама. У првом случају, троши се нерачунајући ђубрење које стаје до 300 дин. на ектар од 120 до 150 дин. а у другом 500 — 1000 дин.

21. Веома је ретко наћи услове повољне натапању, а то с тога, што треба много воде посведневно (на ектар око 1000 к. м.) па ипак у Француској, где има могућности, све више се шири ова метода.

За ове потоње 3 године употребљен је на следећој површини

1881	Ектара	8195
82		12.543
83		17.792

22. Лозе засађене у песку, који има најситније зрно, назван летећи или живи песак, који се брзо осуши после кише, и који нема у саставу никаквих

везујућих (пластичних) материја, и таквог минералног састава, да се те материје и не могу никако произвести, не пропадају од филоксере.

23. Веома је ретко наћи песак с таквим условима, осем тога то је песак алувијални и првенствено кварцни (силициумни), коме је слој најмање 60 сантима, такође довољно плодан и влажан, како би могао одржавати вегетацију лозе.

24. Песак мора се употребити на месту где се нађе.

Доношење песка и облагање чокота, осуђено је колико практиком, толико техником и са стране економне.

25. Треба веома бити на опрези, да се верује у ту особину песка пре него што је тачно упоређен са оним за који је констатовано да је издржљив против филоксере, или још боље док није непосредно озробан.

Песак кватернеран, плиоценски и миоценски не може се рачунати у издржљиве и нема значаја.

26. Сумпорни угљеник, употребљен у већој количини (140—300 гр. на кв. м. употребљен у намери да сасвим уништи заразу, наравно уништава поред инсекта и лозу.

27. Ако се употреби угљеник у дози од 160 гр. у три пута, или боље 300 гр. у 4 пута, онда ће се са свим уништити са филоксером и лоза, осем ако нарочити услови земљишта не спрече тај резултат.

28. Земљиште подељено на лашине (терасе), где је лоза засађена близу сувих зидова, особито скоро подигнутих слаби дејство сумпора, зато је потребно удесити непрекидну струју сумпорног угљеника, понављајући убризгивање истог у краткоме размаку времена. Па ипак је ретко да у оваквој прилици сасвим угине лоза и филоксера.

Лозе засађене на земљишту сасвим стрменом, на исти начин понашају се као и оне близу сувих зидова.

29. Сумпор у кратком времену дође до највеће дубине и са дозом смерном у земљи средњег састава а подлоге пропустљиве (до 5 мет.) У земљама јаким лакше промиче по површини и нестиже до велике дубине, ако се губитак на површини не накнађава апликацијом у краћем року.

30. Најбољи резултати од употребе сумпорног угљеника у дози уништавајућој добивају се на земљи средњег састава, а најлошији у иловачи, особито влажној.

31. Резнице винове лозе могу се лако, без штете, дезинфиковати ако се 36 сати држе у судовима у којима стаје 214—322 гр. сумпорног угљеника резнице оставимо за $\frac{1}{2}$ —2 сати у судове од 0.5—50 гр. киселине циановодоничне на куб. м.; или их у влажном суду држимо 6 сати на топлоти између 44—46 °C.

32. Све биље, па и најнежније, може се дезинфиковати са својим надземним деловима, ако се пола сата држе у судовима $\frac{1}{2}$ гр. циановодоничне киселине на куб. м. ваздуха.

Када се дезинфикују надземни делови, приступа се дезинфекцији подземних тиме, што се са земљом која је на њима замоче и пола сата држе у воденом раствору, који садржи на сваки литар по 2 гр. калијумсулфокарбоната и 1 гр. етера сулфокарбоничног.

33. Питање о дезинфекцији биља мора се сматрати као науком решено. Са потребном пажњом нема никакве опасности при овом раду.

У распростирању дезинфекције, може се наићи на неке тегобе с тога, што етар сулфокарбоничан јако и непријатно заудара

34. Скоро сви подаци, који се односе на културалне методе приљени су из испитивања у Француској што су обелодањени на конгресу у Бордо-у.

Од 1881 године никакво аутентично саопштавање није изменило ове резултате.

Међутим за те три године мора бити да су изнета многа нова факта или такве природе која би јаче потврђивала закључке бордовске комисије, с тога се одлучује вотум талијанском министарству да порази како би се сазнало данашње стање ствари па то да преда најширој јавности.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ.

ПОЉСКА ПРИВРЕДА У ГРУЖИ.

(СВИШЕТАК).

Они осим тога што су потпомогнути природним условима пазе још и обрађају пажњу велику на избор пасме самих свиња и сасвим може се пасигурно рећи, да код њих већ преовлађује пасма азанских свиња, осим тога они бирају за прилод добре крмаче и добре нерастове, па онда пазе и па време „букарења“ крмача и одма их затварају у оборе или своје заграђене воћњаке и друге „бакчине“ па ту цусте нерасте и тако се врши парење, па шта више они су толико занети око свиња да подешавају парење како ће прасење наступити или пасти у пролеће и у лето, даље пазе и прирањују више сипрасне крмаче него остале свиње.

Свињце праве топле и добре и у њиме сламу често мењају да се свиње неби подмепиле или какву болест добиле пошто се зна, да узроком нечистоће и хрђаве хране највише болести свиње спопадају. Код њих се приметило да „грошница“ највише и најобилније свиње спопада.

Свиња држе људи доста, особито крај Доње Груже с леве стране од Грошнице па до Лозне и Угљарева а од Пајсевића па до Сирче с десне стране реке Груже и свињарски трговци вазда су могли у овим местима читаве чопоре свиња купити што и данас чине. У Гружи се може наћи домаћина, који имају по 100 до 150 домаћих брава па и више а осредњи домаћин има по 20—30 за шта и највећу суму новаца узимaju и своје друге недостатке подмирују. Има примера да су се поједини људи обогатили само гајењем и производњом свиња.

Овце и козе држе да неби вуну и млеко за домаћу употребу куповали; а преко тога и непомишљају, по ипак може се наћи неколико села у Гружи која имају по велики број оваца и коза и они отуда црпе и друге користи т. ј. продају и за новац отуда добивен своју имовину умножавају.

Овце и кове припадају пасми старовлашких оваца и много се у пролеће и у јесен метиљају те због тога баш узрока Грузјани не радо пате овце у већем размеру.

Коње слабо производе за продају, једино за своју употребу т. ј. за ношење и вучење терета као и за јахање. Истина виђа се у Гружи лепих коња али то је на жалост у малом броју јер већина је у Гружи домаћина која коња ни зими ни лети у итали не држи. Но ја би и ову врсту стоке Грузјанима препоручио: јер сам потпуно убеђен да би отуда лепе користи могли имати пошто има у Гружи још за коње довољно паше и чаира.

За пчеларство може се рећи да у Грузији напредује добро, а то зато што још има доста ливнатих шума; што је разноврсна дивља флора као и то што има у великом обиму воћњака.

Што се тиче неге коју Грузијани указују својим пчелама та се састоји у томе: што видим да пазе на избор кованлука — пчеларника; јер обично постављају га на места која су сунцу окренута а при том од ветрова заклоњена и лет трмака вазда је окренута југо-истоку; после тога по кованлуку саде разне мирисљаве траве и оно ниже воће за које су приметили да се пчела радо задржава кад се роји; од тог поглавито може се видети вишња, шљива, мушмула и др. што, разуме се, све што пчела воли и њеном животу годи. Трмке су им старе конструкције оплетене од дивље лозе, или винаге а смазане говеђом балегом.

Гајењем пчела баве се највише старци бабе и код поједини људи може се наћи по 25—100 кошница; ретко да се може наћи да која кућа нема баш ни једне што у другим крајевима Србије није никакво чудо. Пошто гајење чела врше они чланови у породици који су неспособни за друге радове а при том у Грузији није никаква реткост да старица преко лета пусти четири роја од којих опет првенац пусти по један рој, што значи да од једне трмке постане пет нових и онда извесно се може рећи да је принос повољан и велики; пошто је то тако онда сигурно неће бити никаква реткост кад један домаћин узме које за восак које за мед по 10—20 дуката па нек је и 1—3 дуката опет је добро пошто га скупо не кошта.

Знај драги читаоче, да је још у Грузији чудно кад човек дође у цркву и донесе куповну свећу а да је не донесе од своје куће од чистог воска направљену. Још се нешто да необично видети у кући грузжанског сељака он не може или неће да купи шећер но у место да са шећером скува качу он скува с медом!! а већ да меде врућу ракију то је обична и посеведњива употреба.

О гајењу свилене гусенице немам много писати. У Грузији ретко да се где може видети гајење исте. Но знам и сам а причају и старије жене да су од пре 10—15 година много гусенице гајили, о кажу сад се затреше, не знајући узрок томе опадању. По мом мишљењу није ништа друго, по немарљивост жена и велика употреба памука а чини ми се и само незнање како треба гусеницу гајити, хрђав избор кокона за извод семена — јаја, хрђаво чување истога а највише хрђава рана —

Ја би грузжанке саветовао да обрате своју пажњу на свилену гусеницу пошто имају доста дудова по воћњацима и другим местима као по авлији око куће а отуда сигурно могу им рећи да ће имати лепе користи.

Вокларство у овом крају има врло велику важност и сељаци обично кажу ко има доста и доброг воћњака тај може имати и доста свиња и онда је богат и први човек по имућству у свем њиховом селу или околини.

Земљиште грузжанско то је већим делом земљиште воћњачко. Шљиве јабуке крушке и остало воће напредује изредно.

Осим тога што су Грузжанима земљиште и други климатски односи подесни за воћњаке они се још доста и труде око гајења и подизања истих. Они пазе на земљиште и траже оно које је пропустљиво и по мало песковито; што се тиче полагаја и ту су они практични јер подижу своје воћњаке обично на присојним местима и који су сунцу изложени а поврх тога вазда гледају да је земљиште мало нагнуто ретко да ће се наћи по који воћњак сасвим раван, даље пазе на правац редова, растојање истих, после тога чине добар избор у садницама и вештачки

круну младине постепено дотерују, непогодне и штуре ластаре никако не трпе. Саднице производе изданцима; код њих још нико није сејао кошнице од шљива нити пак да је ико пробао калемити исте. Воћњак кад саде они земљиште преору а после обележе места и ископају јама где мећу и по мало згорелог ђубрета и тај посао обично врше у јесен, ретко у пролеће. За четири године они по посађеном воћњаку сеју окопавнице; а кад буде пете године посеју какву стрипину и више престану сејати и за то су време воћке већ доста велике израсле тако да ако је воћњак напредан може почети да плод доноси. Да би воћњаку земљу одржавали у свази они одма почну правити по истом за свиње свинце а за овце кошаре дикле ђубретом од стоке нагнојавају земљу а идем стоке по воћњаку чине да не може трава и коров високо растити. Кад воћњак роди они пазе прибрању на само млаћене, тај посао не поверавају неизвежбаним људма; него то ваља раде људи који ће познати и умети чувати да се грање и гранчице много не ломе. Воћњаке своје они сваке јесени или рано с пролећа поткресују или ако има смелоточина и други израштаја као и гусеница они скидају. Гусенице грузжанске воћњаке слабо нападају и врло се ретко виђају тако и, пр. није било више од 10 година, а ја не би желео ни да их икад буде.

Грузжани много пазе на избор врсте шљива, код њих је највише распростра мацарка — цепенча, пожега и ранка или црвенчака.

Има и других али они о њима слабо воде рачуна; они друге врсте као да више подижу да им послуже за храну свиња у Грузи Мацарке и Ранке могу да порасту и да се развију тако да људи кад их беру принуђени су да се на диво пењу или да врио дугачке мотке за млаћене набављају а то се према њиховој висини тешко налази. Из тога примера може читалац видети да ове две врсте шљива изредно у овом крају напредују.

Приметио сам још једну врсту шљива која није много распростра или где је има ту напредује изредно и с њом се сељаци много хвале говорећи да се ништа у приносу не разликује од Мацарке. Ту врсту шљива зову они „Плавара“. Ја је познајем: дрво је као у ранке или црвенчаке, плод јој сазрева кад и мацаркин, по боји је плав, дугуљат и кошница се не одваја лако од меса. По причању неких људи ова ће се врста шљива у нас у велико почет да шири а то само због тога што је задовољна са сваки земљиштем тако да она посађена и на привлажном земљишту рађа боље од свију других врста и сељаци кажу да даје врло јаку ракију.

Све ово што до сада поброја лепо је и нека служи грузжанском сељаку на похвалу; но сада имам нешто да напоменем у кратким потезима у чему они греше. Грузжани род са својих шљива највише употребљају за пециво ракије а никак неће да своје шљиве суше, тек од две године почеше се у Грузи пушнице на сваком кораку ширити но на жалост цена сувих шљива као у преко грузжанском сељаку није добра и то њему даје повода да сушење шљива више никад непрактикује; јер сада може човек чути од многих како је боље пећи ракију.

Но ја им као њив земљак могу рећи да се они у томе грдно варају да од ракије имају већу корист но од сувих шљива.

Кад ово говоре њима не пада на памет да се у пушницама сразмерно мање дрва троши; друго пре буде готов са сушењем него са печењем дибре и ту је одма уштеда на радној снази и што из 100 ока сирови шљива више изађе сувих но из исте количине дибре ракије, они се не сећају колико се поније ракије под казана са компијама по њиховом обичају за време док печење траје а са наредно-еко-

номног гледишта они не знају да је коришћење сушити шљиве него рећи ракију због тога што се за суве шљиве више новаца у земљу увуче и што су шљиве артикал светске пијаце док међу тим за ракију се новац са стране у земљу не увлачи пошто се не извози на страну изван граница наше домовине и све што се потроши то се потроши и попије у нашој земљи и отуда у правом смислу нико не види користи, осим што по која сума новца пређе из једних руку и друге и они онда мисле да је ту сва вештина и благодет?

Обим воћњака у Грузији је велики; има домаћина који имају по 1000 до 2000 па и више дрвета и који могу да уберу 500—1000 товара шљива. Најсиротињи сељак у Грузији има по 100 и више дрвета. Знам сада људе у Грузији који могу узети за своју сопствену ракију која им лежи по подрумима по 100 па и до 1000 дуката и не једног но много и много њих.

Грузијани узимљу доста новца за јабуке и крушке јер они радо подижу и гаје јабуке тако зване „црвене колачаре“, „шеберлије“ и „тетовке.“ А крушке „Озимаче“ истина су ситне али могу да издрже зиму и далеки транспорт као што то могу колачаре јабуке. Знам људи који добрих година кадим јабуке а и крушке роде могу да узму по 50 дуката па и најпромашнији може да узме онолико новца колико му је за једну годину дана за порез бар потребно.

Ето драги читаоче како Грузијани негују и подижу своје воћњаке и како отуда за свој труд лепу награду добијају и велику суму новца преко године узму. Па зато ти препоручујем пријатељски да воћарство у свом крају и на својој имовини што више подижеш и гајиш а сељаку грузијском да још више пажње воћарству покљони и моје савете о корисности сушења шљива прими.

Што се тиче винограда ту вам искам из Грузије много шта причати, могу вам само то рећи: У Грузији има лепих положаја за винограде, но како су се људи навикли на воћарство па и гајење свиња то су све друго за леђа забацили и сматрају за споредно па ето тако ти они чине и са виноделем.

Они толико подижу винограда колико могу добити вина за трошак своје куће а преко тога и не помисљају. Код њих није никаква реткост нити пак каква чудновата ствар да већина сељака у појединим селима немају ни једног чокота винове лозе.

Но поврх свега тог ја могу читаоце ових реда упознати у неколико са грузијским виноделем; у Грузији има добрих винограда у селу Виништима даље у Честину, Врбетима, Сибинци, Годачици, Гаваници, Чувојенцу Лозној и Угљареву и људи из ових села производе толико вина да они може се рећи подмирују остали села у Грузији. Вино им је црно јако, на јези куцну, чисто без икаквих примеса и вештачког дотеривања.

Што се тиче сорте лозе по свима тим селима а и по целој Грузији где год који виноград има засађен је обично са два главна сорта и то са *Прокуца* и *Скадарком*, по може се наћи и по који чокот и од других као од смедеревске дренке, динке и магарке.

Познавајући грузијанску земљу, терен и друге околности ја би Грузијанима препоручио да мало већу пажњу обрате на гајење и само ширење винове лозе; не треба им ништа друго но нека се угледају на блиско им село Страгаре и њихове винограде а да им и не говорим о крајинском смедеревском и жуписком винограду и користима које ти људи отуда прпе.

О *шумарској* привреди и о шумама у Грузији могу вам рећи само то да људи нису обавештени о корисности шума и о њиховим последицама које их чекају

са утамањем истих. У Грузији, истина, има још може се рећи, шуме но та није онаковог квалитета да се може за грађевински материјал употребити већ је сам шкарт и само се за гориво корисно да употребити. Букове шуме највише имају и она им родева жир и отуда виђају лене користи но и њу би сатрап али се обично налази на таквим местима која су колима неприступна. Сатирање продужава се непрестано но ја би Грузијане саветовао да ово мадо шуме, што им је остало приштеде као очи у глави.

12 Априла 1883 год

у Закути.

Сретен В. Којић.

НАШИ ДОПИСИ.

Орашац (ср. јасен. окр. краг.) 3 фебруара 1885 г.

Комисија за попис имаовине и људства свршила је свој посао подавно у овој околини. Она је заиста извршила један огroman и велики посао. Да проговоримо коју реч о томе у овоме листу пољопривредноме.

Комисија призива редом једног по једног домаћина, уписује му чељад, па наставаља даље попис имања редом: кућу, кућански плац, воћњак, зграде, и т. д. а казивање иде овако:

— Имам кућу, качару, два вајата и кош. Имам плац кућански од једног дана орањ... Имам на том плацу мало воћњана па и то готово све маторе и неке крњаче, а оне око качаре све се исушиле дакле готово сам без воћњана кад је онаки. Имам једну ниву „у Мисачи“ од три дана орања; много слаба и мршава земља. Имам једно два дана неког трињака „у Дрењаку“ — ништа не роди, нити што сејем, нити орем, нити косим, само помало пасу ошце и јагњад. Имам једну ливаду у „Липару“ од две косе траве, сама баруштина и ништавина, слабо се кад може од баруштина да покоси. Имам једну „прљуну“ „у Селишту“ нити има траве, нити се може да оре, нити би који ђаво могао да роди, а то је парче од дана и по орање земље. Имам једну „урвину“ у „Мецинцу“ од пола дана орања, не може да се оре, само се помало пасе. Имам један виноград у „Брду“ од седам мотика. Имам један „Парлог“ у „Брду“, на коме ништа не сејем, ни ми шта роди, јер не памти ни мој чукудеда да је на том парлогу што год сејано, јер је лабављен јошт пре Кочине крајине, па тако и данас стоји у корону. Е немам више ништа од имања.

(Илази и улази други.).....

Сад се стане мислити и казивати код осталих, шта је код комисије казивао и како су га они питали, па вели: Шта ли би са оним плацем кућанским што ме питање: Чим је засађен? На шта им ја казах да је засађен старим шљивама и крњачама, и готово се све исушиле. Док ће му други рећи: Е мој Марко, и ја би казao крњаче и маторе, него они то не пишу и не биљеже тако — него биљеже, кућевни плац и воћњак. Е па, право кажеш, тако су и написали. Знаш шта ћу?! Зимус ћу да оне маторе и оне крњаче све повадим и покрчим, па да одмах јошт зимус младим пресадама попуни, те ћу бар имати добар и млад воћњак одакле ћу имати велику вајду, на шта бар нећу жалити плаћати порез. А оне маторе и крњаче целу зиму могу ме грејати, јошт имам товог ђубрета да разнучем у јамиће и око јамића.

Па вели даље: А шта ли би од ове паше што им казах да је много мршава и да ништа не роди само овас, а врло слабо пшеница. Док ће опет комисија, која је све слушао шта је комисија говорила, рећи му. Зар ниш чуо кад комисија рече: ђубре брате, ђубре, па је у тој неш није мршава. Бог и душа тако је, није другчије. Имам, вала, више од 200 кола ђубрета, дође му време да га зиму морам свега дигнути. Наставише други: Зар неш сам ти да дикеш, сви ћемо, сви ћемо, па још и да купујемо ђубре.

А шта ли би и како ли записаше онај „трњак“ што им казах да је само трње и кушње, да се не оре ни коси, већ се само пасе. Онај што је код комисије рећи ће му: Зар ти не чу кад председник каза: Не пашемо ми, брате, трњаке и кушњаке, — него нишемо земљу, земљу. Е, вера и Бог, записаше ливада, па кад је тако — онда сутра рано треба ићи ковачу за будаке, па ћу трње и кушње да повадим, и са тим да около заградим, а земља није ората још пре Карађорђевог доба, зацело родиће ми кукуруз као у Морави.

А шта ли би од оне баруштинке и ништавине, што им казах и како ли записаше?! На то ће му опет неко рећи, међер си ти наглав био. Зар не чу кад рече комисија: лепе ливаде и лепе траве, само да се проведе средом један мали шапчић, да се баруштина и ништавина одсече.

А шта ли би са оном прљушом без траве што се не може да оре?! Други ће му рећи селак. Зар не чу кад неко из комисије рече: ала је то лепо и дивно место да се подигне млада шума, па наставља даље зацело у колико ја чух, теби то место не записаше „прљуша“ као што си ти казао. — Није другчије, него ако да Бог само здравља, одма на јесен децу и торбе на узабран, да се вакупи жира и да сву прљушу засадим жиром, те ће бар моји унуци и праунуци имати лепу шуму. А чујем да онај који подиже младу шуму не плаћа на њу никаки порез.

А шта ли би са оном „урвином“, како ли њу записаше? Други ће му рећи: Њу записаше „урвине“ по само веде „да се подсађују врбе и трње около да се даље не обурвава“ јер, рекоше, у књигама се неће обурвати, а ти ако не ушчуваш, оно ће се обурвати и плаћаћеш на празно — не чувај.

Не знам ништа како ли оста онај „парлог“ у виноградама и како ли њега записаше?! На то ће му се рећи: Па лепо, чу ли ти кад те упиташе шта је ту пре било и шта је рађало? — Ти рече, био виноград још пре Кочине крајине. На лепо може ли опет да буде? Ти му одговори: — може, — али ту треба сто мука, треба покртити, поорати, изјамити, пођубрити и тек јако посадити.....

Сада нека сваки Србину оцени, да ли је добро што је своју дивну земљу, овако наградио и награддио. Родну њиву назвао „нердињом“. Красну ливаду и лезину прозвао „трњаком“. Подводну ливаду прозвао „ништавином“. Дивно место за младу шуму прозвао „прљушом“. Крепко и красиво место за млад виноград прозвао „парлогом“. И још овима подобно².

Комисија пописна за собом оставила је и оставља у народу, добру поуку опоминути на време рада, на ђубрење, на парложине, на трњаке и мршаве земље, на баруштинке, на подизање шума, на сваку без разлике домаћу производњу и штедњу.

А да је то заиста комисија урадила ево очекивани докази: Данас, када ово пишем, почетак је месеца Фебруара, а време је тако лепо, као да је у почетку Априла, само изиђе ли се из дома, ево онамо у пољу вију се плетови и орача, онамо копају се ендеци; онамо копају рупе за пшенице; онај претреса ограду око свога дворишта, онај разилази ђубре и сламетину по воћњаку. Где онај у брду треба парлог за млад виноград, онај насекао пуна кола врба, да седи око својих урвина.....

Милоје Бабић

учитељ — доп. члан.

Бранковица 19. Новембра 1884 год.

Бриском Пољопривредном Друштву.

Скоро је година дана од како сам изабрат за дописног члана тога друштва и ја до данас ни једном ричицом неодожио се тој својој обавези које сам се драговољно примио. Узрок томе није што неби имао љубави за тај посао, по поред главног узрока, оскудице у времену. Још је и тај што у течају целог тог времена немадох озбиљног узрока и повода о коме би шта интересантно могао писати, а појаве и стање пољопривредно у целом том времену тако су биле несталне да је тешко било одредити ни тачан резултат све до последњих месеца. — И тако кад сам већ пропустио прилику да у свима периодима годишњег времена проговорим о радонима сваке периоде посебнице, и стању и приликама пољопривредним у то време; то ћу покушати да од чести пропуштено накнадим макар само у главним потезима, и у кратко обележим своје гледиште на све што држим да је најважније а спада у област агрикултуре; — и пошто је земља основица свему томе то ћу са истом и почети.

Редко где има разноврсније земље и различитијих положаја у једној малој околини као у околини коју обухвата положај и растојање од Уба са источне па до Каменице са западне стране, и од Коцељева, Шабачке границе са северне, па до Ваљева са јужне стране. У томе маленом растојању од не пуних 6 сати унапредног растојања највише, како на утоку реке Рабаса у Колубару ливада боља можда и од швајцарских, тако исто на извору поменуте реке, по нису јауванском и целој тој околини „напрада“ из које се невиди човек. — Исто тако највише у долини колубарској, убуној и рабашкој кукуруза какавих само можете видети по Стигу и крај Мораве; а мало одатле у брдо око тих равница, можете видети голу жуту пескушу, поменуану са широким или белутом, која осим снега ретко кад друго на себе прима или из себе даје. — По висовима бајачким, гвозденоваћким, близонским, бранковачким и гологлавским грошћа коме само крапско и жупско може се равнати, а одма одатле непуни сат к Медведнику на положајима виноградским, због сурове климе видите место винограда бреге са високим својим младинама.

Ето таква разнолика околина чини ми се да је најподеснија за свестрано испитивање, познавање и култивисање земљорадње и живог пољопривреде по свима њеним странама, па таква места требало би за школе пољопривредне и барата, а не монотоне дубичевске и краљевачке равнице, јер у преднаведеним положајима ученик се на самом раду упозна са свима манана и врлинама свега што штетно или благотворно утиче на пољопривреду, упознаје се са сваком врстом земље и оним што на њој расте, или узрком зашто ово или оно не може где да расте, и чиме се и како дивљи положаји и састојци земљини могу култивисати и припремити да приносе какав плод, и у каквим положајима који плод или биље, дрво и остало може боље напредовати.

Као што наведох, земљиште је у овој околини разнолико, па наравно да и пољопривреда а с њом и имовно стање мештана мора бити и јесте разнолико, што се на први поглед даде и приметити само ко има способне очи да свему што види и прави узрок сазнати може.

Према наведеном ови услови знатно утичу на разноликост мештана по имовном имовном стању као најјупорији узрок поред још осталих споредних, и за разбору тог посматрача неће бити ништа загонетно што ће на каквом голом челонку видети кровинарину од непуна 4. дилара вредности, док у подножју истог видите домове прелом покривене, лепо окречене са још више стаја које обележавају имовно стање сопствениково, и према томе доста је неупутан прекор неких непознаваоца наших прилика, који поредећи једне са другима велу: „ко ради Бог не брани“. Јер из наведеног види

се да поред божије доброте треба да има и природне доброте, које није могло свима подједнако допасти, нешто због оскудице у негој, нешто пак због невинтине појединача и других сјајет друштвених прилика и услова у којима је се неко радио и живио.

Ја се овде у неколико удавих од предмета чисто пољопривредног, као предмета о коме овде искључно ваља и писати, али мени се чини да није згорег било извести ма и у овако уском оквиру и то, како и колико на имовно стање пољопривредника упливају месно стање климатски услови и опште прилике за његово деловање на послу коме се посветио; и да према томе грешно би било губити из вида и све узроке који би му олакшавали или отежавали и онако по природи тешке околности у којима се находи неко, а нарочито при одређивању каквих терета или повластица државних, као што су с једне стране дашце и терети остаји а с друге подизање угледних пољопривредних завода или радионица за алате пољопривредне и остало што би могло с једне стране олакшати терете а с друге оживити знање и прилике за зараду лакшу.

Истина је да у свима положајима аграрним као и осталим поред великих богаташа има и убите сиротиње, и ако су им природни услови били подједнаки, чему су пак сметале или помагале какве друге друштвене прилике или неприлике, али свак ће признати да и у осталим условима имовним, као што су трговина, индустрија, фабрике и остало знатио упливају природни услови, као морска пристаништа, утоке речне, плове реке, као и код пољопривреде богатство и количина земљишта, клима, шуме и остало још што спада у ту грану, што све несме губити из вида онај, који теориски проповеда или практички примењује пољску привреду, а нарочито они, који су позвати и одређени да својим подложјем, позивом или влашћу могу што допринети корисно овом најобилнијем извору наше народне имовине.

Доде сам проговорио неколико речи о општим условима аграрним и пољопривредним из којих навиру или од којих зависе и стварају стање и услови појединих грана пољопривреде, а сада ћу укратко прећи важније гране наше месне пољопривреде и критички по мом схватању оценити зашто нам је ово или оно боље или лошије и шта би по мом разумевању могло што је добро подржавати и на боље догонити а што је лоше спречавати и поправљати. — Почећу најпре са пољским усевима као најјачом граном радиности овог краја и то бићу са летвином из ове године као врло удељном према овогодинашњем стању за озбиљније размисљавање и оцењивање многих прилика и услова који на њу утичу.

Летина је у овој години и у овом крају врло исподесна и доста оскудна и ако званична извешта махом гласе: „да је све скоро добро и напредно“. Читајући та званична извешта „о стању летине у народу“ ја се вечито чудим ко их тако пише и зашто их тако пише?!¹⁾ и нисам нашао до данас ни у чему оправдања разлога, осим ако не да то да пред киме забавурујемо наше унутарње стање у дома, или да погрешно утичемо тиме на цену производа на пијацима и обмањујемо трговачки свет, који тргујући са земљским производима дужни су да прате и тачно сазнавају стање летине у народу када одређују цену својим трговачким артикулма из пољопривреде, било да исте купују или препродају.

Као што наведох, званична извешта гласе „да су усеви у овом крају у опште добри,“ а ја вам искрено рећу да су у опште слаби, осим јединог омака и сена. Кукуруз, као обично жито за храну народа у овом крају овде је у опште врло слаб, јер рана

¹⁾ И сам сам често долазио на ту мисао, кад сам очигледно видео да се неки крајевци хвале са добрим берџетом или да усеви добро успевају, да је све попошено, и т. д. а овамо од свега тога нема ни спомена. С. А. П.

суша није дала усејати, средњи су због многе кише остали врло хрљави, а позни нису могли сазрети,²⁾ једино који су били посејани на најбољој јакој пескуши ти су понајбоље, а по мекушама гди су слабије била су гола поља, а које су прећубрене освојила је трава па се нису ни видели из ње.

Велика је једна негода за овај народ, што још није на чисто с тим коју врсту жита, као главну домаћу храну да искључио сеје и ње се држи, да ли пшеницу или кукуруз. Ја сам мало час нашо да се кукурузом нише хране и да је то у већини обична храна, али ипак зато још се нико не решава да сву или бар искључи део бриге посвети неговану кукуруза као главној храни, но се скоро води подједнака брига за кукуруз и пшеницу³⁾. У прошле мало ко обраћа строгу пажњу искључно на то какав ће му род кукурузићи у тој години бити, но се доста подешава, да га њиза са кукурузима летњим буде уједно угар за јесену пшеницу, и за то сеју кукуруза што нише могу, ма и не-била земља за исти најбоља, као што је у нашим приликама и положајима тешко и наћи довољно земље добре за кукуруз, сачо да имају што више угари за пшеницу, чиме се јако штете и у једном и у другом, јер и кукуруз и пшеница траже што јачу земљу, а на мање а добре земље, више би се добило пшенице и кукуруза но са више, а слабије; и тада би се кукуруз могао и прегртати,⁴⁾ пошто га је на мање а бољи би род довео, а неби се морало одвише ни хитати јер и пшенице мање на бољој земљи посејане више би напши но на лошој, а с мање рада, а што је најглавније неби много земље у једној години изнуравали сејањем. Мало час наведох, да је с почетка суша а после киша јако оштетила напредовање кукуруза, и да је према томе ранијих кукуруза било и добрих, али их је мало усејано, лакше види се да код сваколикве усталазности и добре воље опет у неким годинама немогуће је оскулицу доскочити, јер поштати или иначе подесити све у своје време не зависи толико од добре воље земљорадника, но поред осталих честих и могућих неприлика погода времена с промена најјачи је регулатор свега даљег, као што се из наведеног види да је било и у овој години. Напоследку да је то постојано правило: да врло рани кукурузи морају бити поуздано бољи од познијих,⁵⁾ какав је случај у овој години, па да се човек донја, па да ни једног могућег часа не пропусти рано узорати и посејати, — али то није правило, но шта више, у нашим климатским условима то је изузетак, а правило би се могло у неколико положити, да је средњи, или како га народ у овом крају зове „николајски“, (због летњег св. Николе) најбољи кукуруз, док у овој је години „николајски“ најлошији, јер је и ранији и познији бољи од „николајског“, јер му је копиња присела кад су кише неизбежно падале, па што је год окопано, то је по слабијим земљама уплескано као пшљареко гуњо, а по јачим обузела и прогутала трава, пошто, као што мало час наведох, редко ко у оном крају кукуруз дванут копа, нити

2) Тако је и по моме знању и личном уверењу. И оно што је најно сазрело, то се по већој части уплесавило да на један осредњи кош претурајући и одвајајући плевниво од сави-
ним бољег, мора се по 5--6 коша из коша истурити и на тајнаје бацати да се суши, ако се с
тим што помоћи може. После многих у време брања каша, насташе магла и тоње без ветрова и
сунце, те и то припоможе да нам кукуруз нису за држање, и да Бог да да не провајају у коше-
нима ни чарацима, чим топлаји дани настану.

3) И боље је да се разноврсна рана сеје. Али једна омане да се другом надокнади. И
требао би да се наш народ одучи ранити се само пројом. Кромпир замењен са пшеничним
брашном да је врло добар лебац, као год што је и ржаница одвоје питатељна и здрава рана.

4) За цело је то велика мана у нашим крајевима што се само јединиут оно кукуруза
ради, то је и прашање и прегртање.

5) То стоји и код мене рани кукурузи нису никад изадали.

према количини сејања то могу и радити, пошто би им онда липаде и пшенице због по-
мног сређивања пропаде⁶⁾.

После кукуруза на прво место може по количини сејања доћи пшеница коју у
овом крају искључно сеју „озимцу,⁷⁾ а јарницу скоро нико осим што је прошлог пролећа
по нужди посејаво прилично на „јар⁸⁾ пшенице озимце и то у фебруару месецу,⁹⁾ јер
због врло ране прошле зиме а врло хрђаве прошле јесени многи нису могли, или ништа
или колико су хтели усејати с јесени на време, и благодарећи једино у томе врло ки-
шавитом пролећу и лету, биле су то на „јар⁸⁾ посејане озимце приличне са родом само
где је јака земља била.

У опште узев, пшенице није довољно посејаво прошле јесени, па и што је усе-
јаво по смољинама и мекунима са родом слабе су биле, најбоље су биле по пескушама
јаким, што је такође нешто необично, јер смољнице долазе по каквоћи на прво место за
пшенице; но пошто је цела зима била влажна без јачих мразева, који смољницу чине
просвитом, и ваздуху и влази приступачном, то су на истима пшенице биле слабе у овој
години, као и на мекунима због одвећ кишиог пролећа и лета, услед чега је земља увек
остала више влажна но што је требало, а оскудевала јој је и довољна мера топлоте, јер
се зна да је пшеница пореклом из топлијих предела.

Поред тога што је пшеница била доста лагана и у пакњу рођа, још је већма
оштећена у вршајима због честе изненадне кише и услед тога оногањеног вршења. Са
вршајима наш народ из године у годину све више кубури због све веће оскулице у ко-
њима као најобичнијој вршећој снази, пошто овамо још нико и не сања о савршенијим
справама вршајним, нешто због оскулице капитала за савршеније справе, нешто пак због
невештине руковања са истима и оскудице мајстора да повварено на њима справе. О
овоме би се имало шта и више рећи, по то ћу другом приликом⁶⁾.

Липаде и овак родили су како нису скоро боље, али липала мало је сраћено а
да нису закиселе у одкосима или плашћу, чиме су изгубили много у каквоћи својој. Око-

⁶⁾ Чине провазот и много правовање неких светана, којима се на правој имени позна
и који падају баш у оне најглавније за радњу дане. Често се беру пшенице, које би могле и 15
дана остати на дрвету и други важнији послови посавршавати. Има доста и небрежности и незнања
у распореду радова; дане су многи стогови пропади што нису добро подељени и сложени били.
Оно једне мотве по двајестину снопова налевени, ветар је лако проваљивао а за тим их киша, не-
колико дана трајућа, све поништила.

⁷⁾ За чудо је што је у нас одвратио у сејању јарнице и пшенице и јечма. У београд-
ском округу изрек је: „мо сеје јариду, тај продаје кравцу“! Можда је томе узрок што немамо
семе од праве пшенице, као год ни од јечма.

⁸⁾ Има неких озимих жита, која се и у фебруару сејати могу и те пшенице требало би
имати бар рад семена и да се сеју кад се неможе да доспе, да се права озимца посеје. Мој у
Београду арендатор сеје један јечам час као озимца а час као јарки и његов ове године
јарки врло је добро насао и по количини и тежини. Ја сам прошлог лета многе јечмове мерео и
од сто арна измерних, није ни један јечам из многих крајева наше земље да ни из прена био тежи
од четири грама, а његовог јечма 93 арна тежила су четири грама. А само ми је јерусалимски
јечам и то 93 арна био тежак пет грама. И то је најтежи јечам колико ја знам. Иначе од пшенице
није нашо ни семена, и при свем том у значајном извештају било је да су пшенице на врачар-
ском атару добре биле.

⁹⁾ Молимо вас вратите се на ту врло важну тему и опишите је пространније, а ја вам
према моје искуству и даћу у тој ствари, у колико што се и укратко те ствари дотанам, потпуно
лажен за право, да су неваљалина са руковањем савршенијих справа и оскудице у мајсторима, који
ће кад се што повари, оправити, највећи утрочи што се што справе не набављају. Кад пре три
године дотерах из прека вршећу машину, неколико се гледа окупити да је заједнички одкупе, и
кад видеше моје муче и невољу, олажаше у ревности на само да је одкупе, него и да врну на
њој. Као што су рекли и грабили са коме ћу пре уступити рад вршења.

дина је ова најоскуднија у ливадама и људи се тежије пате због оскудице у сточној храни¹⁰⁾ по својој, пошто им је свагда теже и наћи да купе сточне хране по људске, а што је још горе довести исту ако је само један сат удаљена због кабасте садржини своје и одвећ неудесних путова. И што је најгоре, обично се сточна храна измаше кад се стока мора имати при руци, као што су волови због муче и орања, а сиромашу човеку тежко је благовремено подмирити своју оскудицу, јер све живи у нади да ће га она мизмоти.

Шљиве и виногради родили су у опште слабо, а има села у којима шљива није никако ни било особито по низинама и где су воћњаци на бујним земљама, — мекушама, чему су узрок такође многе кише када је воће било баш у цвету, која је шет исплакала и тиме род подјавила, јер су шљиве биле с почетка пролећа врло добро свуда цветале, а то је исто досађало и винограду баш кад је био у цвету. Што је местимце остало шљива томе је узрок чвршће земљиште, које мање у себе прима воде и тиме пре се утврди, а и због тога што су по узвишенијим положајима раније цветале и до киша већ претурале периоду цетања, а на места још нису се биле у цвету развиле гди су воћњаци познји.

Тражиња шљивама била је слабија а тако исто и вино, нешто због доуученог страног вина а нешто пак због опорости овдашњих вина, пошто виногради нису могли сазрети због ране јесени и кишовитог времена,¹¹⁾ због тога и цена је вино пала према досадашњим ценама, јер овдашњи потрошачи лепа и зрела вина овдашња ваља су купиле плаћајући од страних, крајских, чачанских, крагујевачких и жуписких, пошто су се наша вина боље одржавала да се некаже и имала су пријатнији укус и мирис од страних дотераних, и цена им је измашила и до динара на оку¹²⁾.

Шљивама пак у овој години и цена је била слабија као и тражиња, и сељаци који су имали што више шљива брижњо се питају: „што ли нема цене и тражиње шљивама као пређашњих година?“ а заборављају да су они скоро искључили узрок што ће се можда још за дуго потезати то брижњо питање, јер позна се ко је више уложио и безавесности и безавесности да тај, последњег доба најкориснији производ народни и најобилатији извор његовог благостања пресави, или за сад може се рећи отаџча, и изгуби цену на светским пијацама, који му је милионе злата у најбољој монети доносио. —

Јест, ја сам ваља, и још често по скупе моје личне жртве готом био узети народ под своју слабу заштиту од сивију неправедних напада и прекора, али овде нико га можда неби строжије судио од мене, што је сам, по ланем овом васпитању за трговину, или по лакоумности својој и урођеном му нехату, хрђавом радњом при сушењу и несавесним понашањем при продаји запушио овај обилати извор својих прихода можда

10) То ће оскудице непрестано бити док се не уведу у плодоред и друге кишне ране, а не да се гледа само на сено са ливада. Кад би се ованова сточна мина сејала, онда би много више демаља остало за друге сендбе. Један мали пример биће о томе јак доказ. Ја сам на не подпуном ланцу (1600 $\square$ еати) посејао мухар, и за овог сам простора добио више и то доброг сена, него са ливаде од 10—12 ланана.

11) И што се врло рано виногради беру. Преклање мој настојник донесе ми по Преображењу на десет дана једну корпицу грожђа, које ја нехтедо ни погледати, него га извесно, што тако зелено бере, а кад не прођоше други десет дана, а он ме моли да му дам волоне и кола да иде у бербу. „Бог с тобом“ реко му ја, „јеси и ти поладео, те незрело грожђе хоћеш да береш“. На шта ћу? одговори он, „кад други беру морам и ја, јер ако с нама заједно не берем, нећу имати шта да берем, пуштаће се говеда по виноградима и свет ће све позобати“.

12) Плаћо сам ја за старо из Гвозденића вино на подрума Ђемишћевих и по 6 гроша зашту мање од под ове, и плаћо сам са задовољством, јер је вино одвећ наредно на укус и мирису било: које ми је боље пријало него а сана неголинска.

на дуже време, чему су на жалост доста допринели и наши трговци својом несавесношћу при приману, паковану и експедирану суви шљива, који су требали имати више ушћиваности од простог народа, и неподозовити тако рано ту цену прилику и за њихову зараду. Управ, сазнао као произвођач и прерађивач а трговац као прометач тога производа народниег утркивали су се ко ће горе да га упронасти, први хрљаво и пре времена сушећи а други при паковању у буре за иностранство сипајући у њих поред меда и много што шта друго само да би што више и час пре стекли, заборављајући, неспрећности, и једни и други, да нико у аудо не ће давати злато за ђубре о чему су се већ у неколико и уверили, а ако благовремено своју грешку непоправне, увери ће се и боље, јер опет кажем, само будала не пази у што свој капитал улаже, али будала у брзо сврши са својим капиталом и на њима не лежи свет трговачки но на пометнима. —

То је моје гледиште што су наше суве шљиве пале у цену и промету на светским пијацама, а можда ће имати и још шта, у што ја писам изближе посвећен,¹³⁾ само још то могу додати, да отварање наше жељезнице знатно иде на руку бољој цени и већем промету њиховом као и осталих наших производа, само овде треба још уложити више труда, бриге и савесности¹⁴⁾ па ћемо брзо залечити ову болку на народном телу. —

Ред је да вам сад речем коју и о стању стоке у овом крају, зато ћу сад у кратко проговорити о свакој врсти њеној, која се гаји у овом крају. Здравље је свиј стоци у овом крају било врло повољно у овој години а промет и цене осви рогаце стоке којој је био приличан, свој осталој слаби и незнатан, особито свињама. — Ништа мање тражиње било је и у коњима, али о томе говорићу када дођем по реду на ову врсту стоке, а сада говорићу најпре о рогацеј стоци, т. ј. о говедима.

Говеда су најкориснија врста стоке у овим крајевима и околини, јер јевтиније се и лакше подижу а цену постојанију и из године у годину све бољу добијају, јер не само да се данас више оре и луче но негда код нас, но је сада и поста мање но пређе и много их више који се искључно месом ране и то најобичније говеђим,¹⁵⁾ а и извоз у иностранство све је већи, па дакле и потреба говеда постала већа па према истој и цена. Дакле и о тога гледишта само јасно је да ће рогацеј стоци цена и тражиња у будуће све већа бити, јер ја сам на чисто с тим да неће ни у будуће ниго моћи од земље или чета другог правити месо за касапнице, као од жита и које чета другог пива и остале напите као шпиритус, анкере и друго, што је поред отежаног извоза јако убио цену нашој домаћој шљивовици.¹⁶⁾ — Истина да ће локомотива умањити вожњу на по-

¹³⁾ Хвала вам и Бог вас живео и за тај извештај и што хоћете да речете истину у бри негледујући хоће ли коме неправдо и по вољи бити. Жалосно је то чути, а опет не казати и необезбоданити што јесте, јесте још већа несрећа, коју треба да сви преонемо и на темела је делимо

¹⁴⁾ Да савести! Али је та даљина од нас! Ми за моментане и поједине наше интересе жртвујемо интересе читаве земље и свију поштенних људи. И пре жељезнице ми имамо око деп извоз и помет са нашом у земљу топанском машћу, која се чак за Хамбург извозила пре него што се из Америке довозила; и ту цену разлику нико други не уби него ми сами, наши извози шпекуланти. Уместо лепе и чисте масти беху у бурадима, напоници, главузе, песак и шта није. Како се једном страни трговци опарише, опрнуше нам леђа и никад се више не опорунуше. Такав је исти случај био и са лаверовањем масла. Жељезница ће зацело имати шта од нас да извезе само кад, као што и сами кажете, уложимо више бриге и труда, али смомо ли се поуздати каков ће квалитета и доброту тај извоз бити?! Зар онамав као што су мас и масло били, а сада опет и шљиве?!

¹⁵⁾ Па зар то није знаи благостања и бољег укуса. Ја памтим кад и у Београду и то само зими једва се је и у месец дана могао наћи по касапницама говеђег меса. Говеђа и овчија мастра била је преко читаве године о мреу, а масуљ и купуљ ула све посто, средом и петком.

¹⁶⁾ Има мишљења и изора који се на то свде, да би требало да смо и даље остали при шљивовици, а да се нисмо бацили на сушење шљива, али бар не у тој мери, као што је сада. Они који то мишљење заступају велес у буреу ракнија за нашег свлажа кориснија је била него

дима правцем куда она нила буде, али оживљајући трговину и тиме увод и извоз повећаће пожњу на побочним линијама, које ће морати пушити и не развијати ту транспортну хау, те тако и с тог гледишта неће бити губитка за цену и потрошњу возова и у опште рогате стоке, јер што се на једној страни у маломе губи то се на другој у много већем размеру добија, нарочито не губећи из вида обилатији извоз те врсте отвореном жељезницом.¹⁷⁾ —

Ред је сада да видимо да ли народ може гајити више рогате стоке, и ја држим да може, јер из дана у дан његова виратна имовина расте и количином и квалитетом само ако је он разборит и увиђавац.

Шуме су нам већином опуштене, и оне нам данас својим сувим паневима педосе оно што је природа наменула њиховом сиромом деблу; ред је дакле сада и њих безплодне поцадити кад смо имали куражи кад смо имали срца посећи и затрти оно што нам је многоструку корист доносило. Ред је велим сада да будак поцади паневе а шуг да разоре површину, те да нам земља поше бар у неколико наклађавати штету коју нам је оштра секира у рукама туног малоумља учинила, како би ма у неколико замечали ту грану равну на телу народне имовине. — Време је подкрити и очистити и све окрајке по њивама, који нам безплодни под трњем или неплодним побуљем леже; најљепшије прибирати сваку травку, — боље почистити вршаће гумно и неоставити пола сламе и сву палу да трули по гумну.¹⁸⁾ па с тим ћемо моћи и које говече више одрастити, а оно ће нам у друштву са осталима још боље утрти и вреднојити утрину, нагнојити обор у који га за ту цел будемо затварали, кад још нисмо кадри и доспели рационалније љубрити наше њиве.

Истина, ми смо се рационалније почели одевати у пентанске и остале фабрикате, носити по журналу, шешире и лазиране ципеле, пити „херонска пића“ код наше шумадинске шљивовице, па би требало и у чему још да смо култивнији и рационалнији; али као да у другом чему без веће нужде, те једине српске учитељице, поћемо моћи, — или, што је још горе, можда нас ни нужда неће моћи у томе поправити, но ће и ово што имамо сада култивнијег макар на себи слући с нас, и опет нас обући у рите из несретног дахијског доба. — У главном, ономе питању није овде места, али у колико има везе са пољопривредом, као најјачом граном народног благостања, у толико је овде и напоменуто.

Поред напред поменутог услова, да можемо више стоке држати, још је не мањи услов и у томе ако небудемо немарно остављали нашу стоку да поћива поћу а пландује дању по шумама, потоцима и путевима по њиви, становима и оборима, што ће јаво побољшати нашу земљу, уништити штетну напруд, зечак, остругу и друго што земљи

сада суве шљиве. За шљиве се раније добије новац из раније и потроши, а у време кад настане славо, диње, јенџибе и т. д. па и кад треба платити порезу нема никаквог извора с којим ће се те потребе намирати, већ: да је ранија у буџету, селак би отере на нијач, опарио би се, и већи грло оскудицу у новцу. Ми би врло радо чули о томе ваш суд и мишлење, прошудирајте ту ствар и опште је с вањег гледишта и вањих извора.

¹⁷⁾ Врло сте добро схватили и обележили важност жељезничких пута и саобраћаја. Кад црпак жељезнице буде полазио од Чачка или Краљева, зар на наше Хере и Старорашке (погрешно Старе Вла) неће бити много лакше и јефтиније да дотерују своје производе само до Чачка на железницама па после жељезницом до Београда, Ниша Врање па босне и преко наше границе, него што су досад по петнајест дана проведети морали, док до Београда дођу и кући се врате, често без икакве кирije натраг.

¹⁸⁾ Све то кад се изврши, и као што реносте кад се разборитије и увиђајуије узрале и одпочне, као што напред реко, пићна рана сејати, онда подпуно имате право што држите да ће наш народ узглед моћи и наше рогате марве гајити.

шкоди. Ово је ствар мога личног уверења, јер када сам пре 18 година дошао кући из школе затекао сам мог имања пола, а скоро и пола мог сада зарасло у папрати, а данас купујемо гдн се може још који пласт накосити, да покријемо свињац или кошару; а многима је побољшена ливада и преном кошару покрила¹⁹⁾. Јест, али пре 18 година не беше бројем ни пола стоке колико је данас има у мом селу; — тада се стока тражаше по сеоској шуми од подне да се помузе а јалова тек пред зиму, а сада неда ни један разборит домаћин да његова стока поћи на туђој земљи; и један од најнапреднијих и најразборитијих домаћина од млађих људи тражио је у једној прилици да му накнади оштету комшија његов који је затворио и држао 24. сата његових преко 200. оваца у свом обору наводећи, да је за то време његова стока могла паторити му $\frac{1}{2}$ плуга земље његове а да иетори туђу²⁰⁾. — Постојано је правило, да „сено прави стоку а стока сено“²¹⁾. Крајње је време, да се и последња трупка ђубрета око кућа, штала, свињаца, кокошника, дрљаника, згриншта и пелешиншта брижико збирају, на њиву износе и запоравају, јер две су користи од јаче а две штете од слабије земље. Јача земља обилатије роди и на мање, и према томе лакше је обрађивати је добро и на време, док лошије земље ваља орати и сејати нише да би се само потреба подмирала, чиме се не само троши више времена, снаге и семена које се у земљу баца, но се и земља тако на више изрицљује, нити се пак на доста посејаног може добро и на време средити без уштрба за остале радове у пољу²²⁾. Ја се удавих од почетог питања, али томе је узрок што имају ова питања јакне везе једно с другим на сваком кораку.

Сада на прво место после говеда за нашу околину и прилике мећем овце. Оне би са гледишта своје оштитије користи могле доћи и пре говеда; али пошто смо се мало одмакли од примитивних намирница само неопходних потреба животних култивацијем животу, у коме новач игра јаку улогу, и што је новач постао шеста европска сила, то сам мету говеда пре оваца једино с тога, што су она на бољој новчаној цени на нашој и осталим пијанцама од оваца, и што је према нашим приликама рад око обрађивања земље више везан за крупну рогату стоку, т. ј. говеда, из којих имамо тегаће волове и краве за запату њихову. —

Али ипак међу њих пре оваца никако не мислим тиме побити ошиту вредност оваца за пољопривредника, које нам као што рекох намирају све потребе неопходне за живот не само мном, млеком, лојем, месом и кожама, но и ђубре је њихово најудесније за торење земље; а међу тим оне земљорадника најјевтиније стају, како по мирноћи својој што нам не чине никакве штете, тако и по томе, што је и најоскуднија наша за нужду њој довољна само ако је на мало ширем простору, јер народна изрека вели: „овце и ђурке вогу да далеко иду макар и преко лошије наше,“ јер наравно да је на великом простору и лошија папна обилатија но на маленом и боља, особито гдн је много оваца, које мали простор нише утазе и осирале по што га опасу.

¹⁹⁾ Много нам је што све ове појаве, од вас као строгог и неумитног критичара чујемо.

²⁰⁾ Ово је лепа илустрација тога, како се ваљ прилажио земље ђубре. Дао би Бог да се тако и по свим нашим крајевима грабе око ђубрета, само код мене и око мене у Тампани слабо се за њ мари.

²¹⁾ Али сено, а не које калки коровак, иза што на жалос имамо назови ливада цуне изламиде, пелена и свега другог само не добре и патоме траве, и сено, које је покосио, кад се још не покосио осушило и то' као што један мој комшија у свој озбиљности рече, да га или презрело марва мање једе.

²²⁾ Па да ли ви све то и тако предвијете вашим парохајанима? у што не сумњам само би радили чупи шта вам оне на све то веде: сигурно то: што и моји моји сељаци веде: „лако је говорити, али тешко радити, не може да се доспе и тим подобна извешавања.

Гајене оваца народ је у овој околини био прилично занемарно по сада се трго и увидио да „без овце кућа је права мрштина," као што је обичај овде рећи, али једна је неагода за сиротињу да више запати оваца та, што у свакој тешкој прилици пољској овца и јагње први су му извор да ту преку нужду подмири, јер су му они и особито јагње у свако доба за потрошњу и због тога имају у свако доба купца, што код свина на пример није, а и власти над ексклузивним путем врше какву наплату ситнију овца и јагње први су јој предмет за продају, па за то сиротињи људи немогу далеко да одмакну у паћењу те врсте стоке по њих и најјестиније и најкорисније²³.

Овце су овде по пасми својој средње, — на мало ко их пати боље су, јер ко их год на више пати ситније су и дошије, јер домаћин који има преко сто оваца неби их требало све заједно ранити особито зими, прво за то што је ту тешко одредити количину ране која им је довољна, — на много стоке често се оваца или никад непремножа, а овца још има нарав трчати с полошка на полошак пробирајући који је бољи, чиме гази полошке, и ако их је много у једном чопору онда је лако знати какви су после ти полошци, а поред тога и испарење у кошари када их је много николи им.

За то коме је Бог дао по већи број оваца казда треба да их раздвоји у више чопора, и то је најбоље сјатње овце маторе обанка, шилек обанка јагњаци депошње обанка а ошване маторе ако их је више обанка.

Познато је да температура ни зими није свагда једнака, овца поли и јако јој прија отвореније место и опадитије, она у кошару нерадо иде, и то само када је човек снагом нагна или када одмах тешко време пада, — за то су овце крикљивије и слабије које се редовно зими затварају у кошару, — то је и сваком најпростијем човеку који овце пати познато, по страх од курјака и паса тера људе те овце затварају у кошару и тада када би могле бити без кошаре, тако сам и сам до скоро радио, по сам на посметку и томе зду у неколико доскочио, јер сада гди год имам кошару ту сам од једног и другог краја кошаре с које су ми стране врата на кошари уватио у високу перду преко 9. стопа пола плута земље, која је перда на врху оштро зашпиљена. У такав са кошаром спојени обор нема примера да је пас могао или курјак смео ускочити да штету чини. Врата од кошаре дрке се увек отворена на овце саме кад обе иду у кошару када ноћу леже по обору у који им се у вече и сена унесе да преко ноћ једу, — јер дан појо зимики доста врата да се наране и за целу ноћ, особито када су тешко зиме гди стока треба да је ситија.

²³ Баш из свију тих прирема требало би што више оваца гати, а то би се могло, кад би се по који ливац засејао дотелином, и кад би се посејала и однеговала пимпинеа трава, која је тако добра и угодна свакој стоци а нарочито овцама, јер она се и под снагом може свагда паћи и радо јести. Ево данас је већ крај месеца јануара, и тз. што се снег отопио, а пимпинеа стоји зелена, као да је сад месец Април. Њој — на свакога ни мразова, нису ништа наудили; овака друга трава покитила је, многу је мраз из земље извукао, а она стоји не дирнута и зелена. Овце ће се од сад и више тралати док се нежмо са Солуном. Док је на истоку Семита (Јевреја) и Мухамедовица тражиће се маца, свра, пастрме и свињског меса добелага, које ни за паљачи не мраз. Хама (као што велите) од железнице и то ће гутати и на све стране извозити, само што ми не треба да то време, које у скорој будућности очекујемо, да свршеним рукама дочекујемо, него да смо приправили чим она оком а ми окоом да пођемо за њом само не празним него пуним рукама. У Београј ноћ од месец дана продаје се на маслишцима јагњеће месо, које се из Јагодине и Нана железницом доноси, и знате ли пошто се продаје! С почетка черек 5 динара, а и јесу добри јагњаци. Наш један отеро је пун вагон ћурака у Панту. Имаш разабро пошто их је тамо продао, по један ми је пријатељ казано да се у Беранима плаћа ћурак по 6 пражних талара! И у Бечу су скупи ћураци и ћуре. И пасуј се много на железницу тавари за преко. Овом трговином, ради нашег звања и управљања, каква нас будућност очекује док се железницом веземо са Солуном, приказују по што су на солунској нијаци неки производи. Тако из прилику тамо се говеђе месо продаје од 7 до 7½ гр. ош. Свињско са славнином по 7 гр. свињско сало по 10 гр. мас топљена по 11 гроша и то све рачунајући зајатну месарију по 15 гроша. У говеђој пастрми је оскудница! а овчија пастрма, која се доноси из стара Србије продаје се по 4. гроша ош.

Овај би начин затварања оваца зими могао као практичан препоручити, премда неки у место да перду прикивају око тога обора ударају тако исто висок плот на врху заошпиљен, само се песме поплетати, јер звер стане на поплет па уђе, а кад истог нема онда на оштар плот песме, а многи и црним трњем затрјују по врху такву ограду.

Овие најфинше губе од своје тежине и гојаности зими на дугим нојима, за то их треба тада боље ранили и кад је год земља без снега држати их и ноћу у њиви на паши, наравно са чуваром, пошто на оцу због њене маркоће и сваки пас хоће да се налетн, а курјак их савршено затре, које што подави, које пак што се у бетету излупају.

Ред је сада да проговорим коју и о свињама, али из многих обзира радије би их прећутао но о њима писао. Свиње бише негда симбол српског благостања и богатства да је чак глава свињска и на грбу српске државе уписана била. Али то беше док српску државу красише непроходне шуме и лугови, и док се у пој ретко виђане гола стена и ороњена урвина. Данас су свиње нашим земљорадницима једно нужно зло, јер га свако свињче скупо и прескупо кошта док га одгаји, и цена нијачна, особито у последње доба ни у пода неподмирује му коштање свињчета које продаје, и сваки штети у данашњим приликама ко их гаји за продају, јер жира, тога јединственог прихода сељанског данас мало има, а из изприљене земље једва добије жита за изхрану народа домаћег, — зато је број свиња у народу овог краја јако опо и с дана у дан све више опада²⁴). Раса је прилично дотерана, по због оскудице у храни не порасту крупне, јер из малена закрмљују, али за гојење су прилично добре. Највећу корист од свиња има народ овог краја у томе, што им свињаке утиру, а где је свиња мање ту је и ноће крчкавије, ређе и слабије рађа.

Канва нам је ергела и пасма коња најбоље нам сведочи последњи закон о устројству војске, по коме ни ми у ваљевском округу неможемо наћи од сто пет коња прописане величине и каквоће за кавалерију и запрегу, а шта нам онда остаје за ужички, подрински, руднички и остале врлетније округе? — Све је то пуштено штово кажу „на јадан“ и лети и зими па што му Бог да, и та нам врста стоке из дана у дан опада и бројно и по каквоћи, што је из године у годину све приметније нарочито у јесен када остану чита неовршена због оскудице коња, који су случаји из године у годину све чешћи²⁵).

Овој би се негоди могао доскочити једино вршањим машинама, али код нас су ретки пољопривредници који би кадри били уложити повећи капитал за савршеније машине, тешко се овамо и преносе због хрђаних и неравних положаја, а што је најтеже, нема им ко оправити кад се што поквари на њима.

Држим да би министарство народње привреде требало да отвори конкурс за нилање повећег броја младина из народа на изучавање руковања са пољопривредним ала-

²⁴) Таково се тужбе и предаје чују по свим крајевима и многи ми сељаци веде: да су до тога дошли да паћење свиња напусте и сасвим их затру а да само толико рани, колико је свакој кући за посек нужно, и о тровању и продаји са свима трговцима нема веће више ни разговора. Због њих сваки дан су немири у кући због свађе са комшијама и плаћањем потрица, а њиве су и даваде изрицоне да нема где и шта да пасе ни говече ни оваца; а зими се веде: не може из куће изаћи ни слушати пина и дрека, и што хтео не хтео, мораш у анбар отићи да им се која цркваца баци, те да се зајаве. И овај артика, као негласни наш најбогатији извор, за извоз на страну, треба да нам је отворено питање, и о коме ваља да се често посаветујемо и договоримо, што од сада не ћемо бити ограничени само на западне пијале, ето као што видита отварају нам се изгледн са сунном свињском пастромом и масћу и на Солун. Радо би чули ваше мишљење, да ли то као што водите нужно зло треба још држати или не?

²⁵) Па који су и нови узроци? ошнате их нам тачно, и зар ништа не покажу државни настанци, на које се година новач троши?! Нијате искрено с еарбом на среду „логовор кућу не обара“ води наша пословца. Шта се говори и већ треба да имамо, јрно га бело: ми треба нама да чинимо одговорност нека падне на оне, који нас неће да чују. Лојално и искрено треба све издати.

тина и машинама на страни, особито из имућнијих кућа, неби ли се тиме приволази наши бар имовнији људи да почну набављати машине за пољопривреду. —

Исто тако, ма и поступно требало би бар из сваког среза изабрати по неког даровитијег младића из сиротнијег реда па их шиљати у радионице стране на изучавању машинских справа ма и површно, како би могли само поковарене делове на машинама оправљати, јер у маси народа нашег до садима реткост је и какав „злаков“²⁶ какс их природ обично зове, који уме само угрејати у затри мотилу, раоик и другу коју алатку, сагорети па пој и отрести хрћу и земљу, остругати је мало јегетом и тоцилом, а за шта нише није ни мислити, па за то није ни чудо што нам се савршеније справе у народу не могу никакмо да одомаћу²⁶). Прекорно је за наш народ што се нерадо одаје на занате, али томе су криве, поред особине у нарави нашег народа још и прве прилике кроз које је прошао наш народ од првих дана свог ослобођења до данас, јер први данн наше слободе непривукоће нам занатлије и вештаке да нас уче занатима и вештинама, но талог страних канцеларија који нам заснова бирократску а не занатлијску државу, а наравно да су и богати природни услови у самој држави нашој тога доба, узрок што се народ није хтео и морао одавати занатима и вештинама, јер га тада привлачише к себи непроходни дугови и неразоране равнице моравске, тимочке и остале²⁷).

Нека ми је допуштено да на послетку бацим један крагак поглед још на једно питање, које је од јаког утицаја на пољопривреду.

Наша је држава у последње доба почела једним новим системом порезе на народ да подмирује потребе државне а то је ударајући порезу на земљу. Каква је практична страна тога пореза са народно — економног и општег социјалног гледишта није место овде претресати, али са гледишта пољопривредног порез на земљу недоноси толико зла земљораднику колико би му донео порез на стоку, јер тада народ би морао много мање држати стоке да само смањи цифру плаћања пореза, а то би јако нашкодило пољопривреди, јер би се земља без стоке јако изнурила и изцрпila, а то би било од велике штете по опште имовно стање свију држављана а особито пољопривредника, зато законодавци нека никад негубе ово питање из вида, које би врло осетно утицало на наше опште имовно стање као државе земљорадничке²⁸).

Поп Марко

из Браковине.

²⁶) То је врло лепа маса, особито што из недара народа излази и нас куржи да са таквим предлогом, који имамо у идеји изађемо јавно и предложимо куд треба. Знате ли шта у свему раду практични Американци раде? Американци, који су куд и камо далеко од нас у свајему напреднији, да би младежи своју навики и употребу ст. разних справа, набављају у сваком по већем селу мајсторе, који зимних дана обучавају и постављају својку децу на разне земљорадничке хлавате и справе, и све то што ви знамљате да би требало да буде. Кад се достакосте вршећих машина, решите што и о томе, како би било, как би држава те машине набавила и у врше вршњеб слада их у народ заједно са машинистима, да вршење обављају: и да да би и кинових сметља извршењу тих послова било?

²⁷) Што је негда било саз се не поврати, али се само ако хоћемо може да поправи. Ви ништа не водите што у нашем народу и из народа немамо мајстора, који би бар својске куће правили, али не такове као што их Ослаћани праве. Има доста у нас села где нема ни начара, који би коју а дамо ли што друго начиница могао, због чега се, нове шагола и многе друге дрвенараје па и сави обручи (из Ераља) из прека доносе. Поведите реч и о тим питањима и негодина.

²⁸) То допуштано али с резервом, али на сваки начин не опростило је, што са пописом људства и непокретности, није наређен и учињен попис и све стоне, да имамо статистичких података, јер без оних се не може никак прочитати. Нише се и говори а и ви водите да сточарство опада, но то треба да буде цврста и рачунон показано и доказано, да видимо где опада и зашто и да леза тражимо да бар у оним крајевима где не опада, где има способа и услова да се може и треба да подиже.

Дадасмо вам прилично нових задатака, да разрешите. Молимо вас пишете нам о свему томе Рес. С. А. П.

ЗАПИСНИК

XXIII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДЕБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРДНОГ ДРУШТВА
ДРЖАНЕ 6. ОКТОБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су у седници: потпредседник г. С. А. Поповић, благајник: г. М. Миловановић, одборници: г.г. Лаза Јовановић, Драг. Лукић, Ал. М. Секулић, Милан Живковић и Ана Живановић, Бележко: заслужник секретара Д. М. Јовановић

Бр. 156.

Чита се записник XXIII. седнице од 29. Септембра ове год. и после мањих исправака, би усвојен с молбом, да га овере г.г. Драг. Лукић и Милан Живковић.

Бр. 157.

Приступи се награђивању чланова штампаних у септембарској свесци „Тежак“, и би решено: да се награде са штампаног табакана:

Чланци:

1. Аграрно законодавство и пољ. полиција што је прикупио М. М. Савић са 50 л.
2. Болест шљивовог дрвета у Француској од М. М. Савића, са 60 динара.
3. Реч-дво о уједињавању имањина, од Д. М. Спасића, са 60 динара.
4. У корист италиског рањена од Илије Кремића, са 60 динара.
5. Како да утрпимо шећерну ропу, од Д. М. Спасића, са 50 динара.
6. Домаћа стока у здравом и болесном стању, од Свет. Стојановића са 60 дина.
7. Искрена реч пред овог. сушење шљива, од М. М. Савића, са 50 дина.

7. Шта се ради у месецу Септембру, од М. М. Савића, није награђен.

Белешке:

1. Нана као лек од Др. Лапчевића и остале заједно са гласником и дописима од разних писаца, награђени су са по 50 л. од штампаног табакана.

Бр. 158.

Чита се писмо одашњег занатлијског одбора за приређивање изложбе, са којима тај одбор пита друштво: је ли и оно вољно да буде учасник у тој изложби

Пошто је сопственом иницијативом овог друштва, у једној од ранијих одборских седница, покренуто и решено питање о држању пољопривредне изложбе у 1885. год. Управни одбор имајући пред очима ту околност и околност, да су у тој истој седници одређена и три друштвена члана, да размисле о начину и средствима за држање те изложбе, па да о томе поднесу план

решно је:

да се одговори поменутом занатлијском одбору, да је српско пољопривредно друштво примило к знању његов акт и да је одредило г.г. А. Р. Јовановића, М. П. Живковића и Д. А. Лукића, да се са њим о изложби споразуму и о томе поднесу друштву тачно извешће, према коме ће оно доносити дефинитивну одлуку о истанутоме питању.

ЗАПИСНИК

XXIV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДЕБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРДНОГ ДРУШТВА,
ДРЖЕНЕ 17. НОВЕМБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су: потпредседник г. С. А. Поповић; благајник г. М. Миловановић; одборници: г.г. Д. А. Лукић, К. Пригорић, А. М. Секулић, М. П. Живковић и А. М. Живановић. Бележко секретар Јак. Марковић.

Бр. 159.

Г. подпредседник речерише, да је после 6 Октобра ове год. пада је држана по-

следња седница одборска, позивао г.г. одборнике у седницу за 20. Октобра ове год. Но како су том позиву сљедовали само г.г. подпредседник, благајник, и од одборника: г.г. Д. А. Лукић, А. М. Секулић и А. М. Живановић, — те да се према члану 21. друштвених правила, није могла држати седница тога дана, Одбор узима на знање,

Бр. 160.

Чита се записник XXIII. седнице од 6. Октобра ове год. и усваја се, с молбом, да га поред подпредседника и секретара изводе оверити г.г. А. М. Секулић и М. П. Жамковић.

Бр. 161.

Г. подпредседник реферирше, да је у прошлој седници случајно заборављено, да се поведе одлука у којој ће се величини и у колико екземплара штампати друштвени календар за 1885. год. и колика цена да му буде, — одреди и рабат за распродавање тог календара. Па како је календар изишао из штампе пре месец дана, а није се могла седница држати до данас, то да је председништво, хитајући да се календар што раније отпосле продавати, и држећи се рачуна, према коме је одбор донео одлуку о цени календара, — само одредило рабат, и то приватним распродавцима 10%, а књижарима 20%, па моли одбор, да тај поступак председништва изводе одобрити. — Одбор одобравајући поступак председништва, накнадно поменутој одлуци својој решава:

да рабат за распродају друштвеног календара за 1885. год. буде за приватне распродавце са 10% а за књижаре 20%

Бр. 162.

Подпредседник реферирше, да је г. Алекса Павловић ошл. трговац понудио друштву на откуп до 15 килограма семена од луперке, које је произвео један сељак, а цену да није одредио, остављајући друштву, да је ово само одреди. Дале г. подпредседник изјављујући, да је се лично уверио, да је то семе добро, зрело и чисто; предлаже, да се откупи и поручиоцима разда уз остале семе. — Одбор одлучује:

да се исто семе откупи по цени од два динара килограм, ако продавац на исту пристане.

Бр. 163.

Чита се писмо пожаревацког штампарско-књижарског екипала задруге штампарских радника, којим се нуди за скупљача претплатника и претплате на „Тежак за Пожаревац и околину“ и за комисионара за распродају друштвених издања, а рачун и новац од распродатих књига да полаже свака три месеца. — Одбор имајући на уму, да са старим скупљачима претплате нису пречистиљени рачуни, одлучио је:

да се поменути екипал не може овласти на скупљање претплате од старих претплатника, а понуда за распродају друштвених издања, да се прими под условима, које је екипал понудио и који су прописани под Бр. 16 записника II. седнице одборске од 3. Јануара ове године.

Бр. 164.

Чита се писмо г. Божицара Савића из Шапца, којим јавља, да је одговорио књижарску радњу у Шапцу, и нуди се да га друштво прими за свога комисионара за распродају друштвених издања; обавезујући се да ће рачун и новац од распродатих књига платити сваког 1. Јануара и 1. Јула — Одбор одлучује:

да се ова понуда прими под условима, које је молио понудио и који су прописани под Бр. 16. записника II. седнице одборске од 3. Јануара ове године.

Бр. 165.

Г. благајник реферирше, да по рачуну, који је друштву стигао, стају пчеларске справе скупље, по то што их је оно продавало поручиоцима, и да цео мањак који се отуда јавља, у друштвеној благајни износи 17.60 динара, па моли, да се донесе одлука о овоме мањку. — Пошто друштво не би могло да оправда потраживање, да му поједини поручиоци накнадно плате сразмерне суме за израђивање овога мањка, и пошто друштво и иначе поклања понекима овакве ствари, — то одбор одлучује:

да се горња сума од 17.60 динара расходује на терет партије одређене буџетом за 1884. рачунску годину на потпомагање полске привреде.

Бр. 166.

Г. благајник реферирше, да је он по одлуци одбора у XII. седници од 3. Марта ове год. тражио обавештења у државној штампарiji о рачуну у 476.71 динар за отштампавање чланка „Бугарско Стојанство“ од г. К. Црногорца, и да је се том приликом уверио, да рачун није погрешан и претеран, као што се одбору у примах учинило, и да највећу суму у том рачуну чини артија, јер је она од боље квалитете, па зато да је он тај рачун штампарiji исплатио, и сада моли одбор за решење, откуда да се ова сума накнади друштву. — Пошто је ово отштампавање чинио на захтев г. К. Црногорца и на његов рачун, то одбор одлучује:

да се ставе ове ствари представи г. К. Прогорцу писмом, и да се умоли да изволи друштво јавити, који начин он сматра за најудеснији, да се ова ствар расправи.

Бр. 167.

Приступа се награђивању радова, штампаних у свесци „Тежак“ за Октобар 1884. год. и награђује се од штампаног табака:

I Чланци:

1. Пољска привреда у држави*, од К. Прогорца, са 70 динара.

2. „Подизање нових и поправљање старих пољска и пољска“, од г. П. Стојановића, са 70 динара.

3. „Овче божине“, од Н. Миливојевића, са 60 динара.

4. „Октобар за пољопривреднике“ од К. Прогорца, са 70 дин.

II. Белешке,	} све са 50 динара од штампаног табака.
III. Гласник и	
IV. Дописи.	

Бр. 168.

Приступа се награђивању радова, штампаних у свесци „Тежак“ за Новембар 1884. год. и награђују се од штампаног табака:

I Чланци:

1. „Филосера (нов проналазак против зимског јајета Филосере)*“, од г. М. Х. Поповића са 50 динара.

2. „Зимско орање“, од А. М. Секулића, са 60 динара.

3. „На шта треба пазити при подизању штала“, од С. М. Стојановића, са 55 дин.

4. „Новембар за пољопривреднике“, од г. К. Прогорца, са 60 динара.

II. Белешке,	} све са 50 динара од штампаног табака.
III. Гласник,	
IV. Дописи, и	
V. Јавна говорница.	

Бр. 169.

Приступа се награђивању радова, штампаних у „Календару српских пољопривредника“ за 1885. годину и награђују се од штампаног табака:

I Чланци:

1. „О мењању усева“, од — С —, са 75 динара.

2. „Упогреб драче и ваља“, од г. Ж. А. Шкорца, са 72 дин.

3. „О гајењу и преради лана“, од М. Тодоровића, са 80 динара.

4. „Глинене вишњих судова“, од г. М. М. Савића, са 75 дин.

5. „Берба и орење шире“, од г. Д. А. Лукића, са 80 дин.

6. „Орезивање лозе“, од М. М. Савића, са 75 динара.

7. „Најздравије мане наше домаће стоне и начин како да се ове отклоне или поправе“, од г. Св. Ј. Гавриловића, са 75 д.

8. „О најобичнијим и највећим штеточинама шумским с погледом на њихово утамањивање“, од Јов. М. Јекића, са 75 д.

II. Белешке:

Све белешке, које нису прештампане, са свим или у изводима, из друштвених издања са 60 динара.

III. Таблице:

„Прва српска државна железница“, (две таблице) од г. Јан. Мариновића са 70 д.

IV. Хонорар уредницима:

Г.Г. Милану П. Живковићу и Јакову Марковићу, обојици по 120 динара.

Бр. 170.

Г. Милан П. Живковић изјављује, да хонорар, који му припада у 120 динара за уређивање „Календара српских пољопривредника за 1885. год.“, поклања Српском пољопривредном друштву. — Одбор изјављујући г. Живковићу благодарност од стране друштва на овом поклону, одлучује:

да се овај поклон приими.

Бр. 171.

Чита се писмо г. уредника „Тежак“, којим подсећа, да је време, да се начини позив на претплату „Тежак“ за 1885. год. на мол, да се донесе одлука о цени „Тежак“ за цеоу годину, и том приликом потсећа, да не би било на одмет, кад би се претплатницима ставила у изглед каква премиса, и пр. каква колорисана слика из које гране пољопривредне. — Одбор одлучује:

да цена „Тежаку“ остане за 1885. год. иста, која и до сад, но с тим, да се писма претплатника из иностранства, била новчана или пеночана, не примају неплаћена, и ко из иностранства не положи претплату напред, да му се обустави шаљање листа. А о премији да се у позиву за сада ништа не помиње.

Бр. 172.

Чита се писмо г. уредника „Тежак“, којим јавља друштву, да му истиче мандат уређивања уређеном свеске за Децембар ове године. Изјављујући да веома цени поверење, које му је одбор указао изабравши га за овогодишњег уредника, и благодарећи одбору на указаној му почести, г. уредник изјављује даље, да не жели да ма чиме прекрши границе датог му поверења и тако окрива право потоњег уредника, и моли, да одбор, у интересу непрекидности и једноо-

бразности уређивања листа, нареди шта треба даље. — Одбор руковођен разлогом, да није рад да крива право нове управе друштвене у бирању уредника за 1885. год. одлучује :

да се овогодишњи г. уредник, у изјаву благодарности на својом старану његовом око уређивања и унапређења друштвеног органа, умоли, да уреди свеску „Тежак“ и за Јануар 1885. год., да се та свеска не би задошћила, ако би се избор новог уредника одоцнио.

ЗАПИСНИК

XXV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ДРЖАНЕ 29. НОВЕМБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су : подпредседник г. Срет. А. Поповић; блајиник г. Мил. Миловановић; чланови одбора : г.г. Милан Р. Антић, Коста Пригоровац, Драг. А. Лукић, Милан Јанковић и Алекса Секулић, Бележио секретар г. Св. М. Гавриловић.

Бр 173.

Чита се записник XXIV. седнице и по малим исправкама би усвојен, с тим, да га својим потписима овере г.г. К. Пригоровац и А. А. Лукић.

Бр. 174.

Г. Подпредседник реторише, да се друштвени секретар г. Св. М. Гавриловић вратио с одсуства и под 24. т. м. онег примно дужност, одбор решава :

Прима се к знању.

Бр. 175.

Г. председник доставља одбору, да је г. А. Павловић ода. пристао на раније решење одбора : о (XXIV. седи. 17/XI. 1884.) којим му је понуђено за семе дучерке детелине 2 лин. по килграму; и да је према томе семе већ откупљено. — Одбор решава :

Одобрава се поступак председништва.

Бр. 176.

Г. подпредседник реторише одбору да је он 28. т. м. сазвао одборску седницу у коју је, према ранијем одборском решењу (у седници од 1. Марта 1884.) позвао и скуп окуп господу чланове друштвене, који су у разним приликама и као чланови комисија били

одашњилати на друштвено добро у Шапцу — те да се у тој седници реши питање о преустројству добра. У ту седницу дошли су поред њега и блајиника друштвеног г.г. чланови одбора : Коста Пригоровац, Драг. Лукић и Алекса Секулић, те према статутима друштвеним седница није се могла држати, но је позвана за данас. Горњем су се позиву одазвала г.г. Милов. Спасић, Јов. К. Ристић, Вучко С. Богдановић, На. Протић и друштвени секретар Св. М. Гавриловић.

Пошто се одборска седница није могла држати, то је рад ове претворен у конференцију, прочитана су сва акта и извешта, која се односе на добро и сви предлози, који се на преустројство добра односе, и по дужем саветовању уста су господа на посетку дошла до закључка : — да извешће и предлог последње комисије, која је била одашњилата на шабачко добро, могу препоручити пажњи одбора; да су и они мишљења, да на добру поред ратарства, треба узгодити и сточарство и све то у смислу угледа околини.

Саопштавајући све ово одбору г. подпредседник моли, да по овој ствари своје решење донесе; — одбор по дужем саветовању и прегресану свију предлога и рада конференције по том питању, руковођен разлозима : — што би практично извршење овог предлога остало за будућу друштвену управу, па би свако решење садањег одбора позивало руке новом одбору у предузимању радова око преустројства друштвеног добра, што је та ствар од прво велике важности, што он и сам нагиње изјављеним основама у препорученом му предлогу.

Решава: да се ова ствар изнесе и пред главни збор друштвени, да се и при пројектирању буџета за нову 1885. год. води рачуна о предложеним изменама и пристројству добра.

Бр. 177.

Г. подпредседник пита одбор, на који дан да се сазове главни годишњи збор друштвени, пошто је према друштвеним статутима, томе већ крајње време. Одбор одређује: да се главни годишњи друштвени збор има држати 16. Децембра 1884. године.

Бр. 178.

Чита се акт друштвене благајне, којим резервише, да су погрешком експедиције у отпрану извесног семена пољопривредној подружници за Крушевац, издати 6 дин. и 70 д. п. за подвоз семена и моли за решење одкуд та сума и на чији терет да се расходује. — Одбор решава:

да се та сума расходује из партије буџетом одређено на потпомагање пољске привреде.

ЗАПИСНИК

XXVI. СЕДНИЦЕ ОДБОРА СГПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, ДРЖАНЕ

3. ДЕЦЕМБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су: подпредседник г. С. А. Поповић, благајник г. М. Миловановић; одборници: г. г. М. Р. Антић, Д. А. Лукић, К. Пригоран, А. М. Секулић и М. П. Живковић. Бележко секретар Јак. Марковић.

Бр. 180.

Секретар г. Св. Љ. Гавриловић чита извештај о радњи друштва у 1884 год. — По учиненим испражњама у смислу и садржини Одбор решава:

Да се овај извештај наштампа у 100 примерака за оне чланове друштвене, који дођу на XV. главни збор друштва, а слог да се задржи, на пошто се збор сврши, онда да се записник збора и списак сенију чланова друштвених, у који ће ући и чланови помагачи, одштампа уз горњи извештај у 1800 комада у нарочиту књижицу, и та да се разда претплатницима „Тежака“ и свима члановима друштвеним рачунајући у исте и помагаче.

Бр. 181.

Чита се писмо г. министра народне привреде од 30. Новембра ове год. Збр. 2002.

Бр. 179.

Друштвени изасланик г. Драгућин Лукић који је са г. Лаза Р. Јовановићем и Милоном П. Живковићем одређен да у име друштва ступи у споразум с „одбором за приређивање опште земаљске изложбе“ чита свој реферат о раду истог скупа, изјављује, да је тај скуп умолно српско пољопривредно друштво, да одложи своју намеру да V. излог домаћих рукотворина и производа, држи у 1885. години и предлог свој, како би се по његовом мишљењу излого друштво понашати у оној прилици. — Одбор одлучује:

да узми одбор друштвени за приређивање V. излога домаћих рукотворина и производа, који је из горе побројане госпде и састављен, по датом му усменом упутству од управног одбора, поради; да се у „одбору за приређивање опште земаљске изложбе“, да друштву пристojно место, па ће по том иста госпда у име друштва и даље преговоре водити.

којим се јавља, да ће се у Априлу месецу 1885. год. отворити у Анверу у Белгији међународна изложба, на којој ће учествовати и Србија, па позива друштво, да и оно спреми што може за ову изложбу. — Одбор решава:

да се учини по жељи г. министра и ас је рок, до кога друштво треба да буде готово са спремом предмета за изложбу врло кратак, и у тој цели да се позове подружница крушевачка и надзорник друштвеног одбора у Шапцу да пошаљу друштву предмете за изложбу.

Бр. 182.

Чита се писмо г. М. П. Живковића члана овога друштва, којим јавља друштву: да је је он по изјављеној жељи одбора наручио код једног овдашњег сликара насловну слику за „Тежан“ и друштвени календар; даље, да је исти сликар израдио напрг те слике, по да је одбор у једној од претходних седница, када му је тај напрг показан, учинио извесне приметбе и тражио да се слика у неколико преправи; да је он те приметбе

саопштно сликару, но да овај није хтео слику преправити, нити је хтео вратити 50 динара што му је г. Живковић унапред дао за израду напрта, — па шаљући друштву исти напрт, моли да му друштво накнади горњу суму од 50 дин. — Одбор одлучује:

да се горња сума од 50 динара исплати г. Живковићу из друштвене касијине, а из партије на штампање „Тежака“ и календара за 1885. годину, а напрт слике да се стави у друштвену збирку.

ЗАПИСНИК

XVII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 14. ДЕЦЕМБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су гг: подпредседник Срет. Ј. Поповић; благодјиник Милан. Милошковић; одборници: Мил. Р. Антић, Коста Црногорац, А. Секулић и Милан Живковић. Бележио секретар Св. Љ. Гавриловић.

Бр. 184.

Чита се акт друштвеног секретара г. Јак. Мариновића којим јавља да позват својом значајном дужином мора одсуствовати и пошто ће у време његовог одсуства истећи рок, до кога се примио секретарске дужности, то моли да га друштво још сада од те дужности разреши. — Одбор решава:

да се г. Јаков разреши по захтеву од дужности секретара у друштву и да му се плата изда до краја овог месеца закључно.

Бр. 185.

Чита се рецензија г. Зар. Поповић мари. лекара и редовног члана друштвеног, на VI. одељак из дела Гајење оваца, који носи наслов: „Болести оваца“; рецензент је мишља да тај одељак не треба штампати у „Тежаку“, али ако се цело дело „Гајење оваца“ из „Тежака прештампала, то да и овај одељак заслужије да се засебно штампа као засебни део пелине; уредник „Тежака“, по писменој изјави на актима, такође је био сличног мишљења и усвојио мишље г. рецензента. — Одбор решава:

да се одељак „Болести оваца“ штампа као VI. одељак у делу „Гајење оваца“, да се штампа засебно, у формату и у свему, као и одштампана брошура.

Бр. 186.

Чита се акт г. уредника „Тежака“, којим моли одбор за решење, у колико се екземплара има „Тежак“ штампати за 1885. г.; пошто је саслужни реферат о бројном стању претилатника, то одбор решава:

да се свеске „Тежака“ за Јануар, Фебруар и Март 1885. год. штампају у 1500 екс.

Бр. 187.

Г. Подпредседник реферирше, да се уредништво „Домакина“, пољопривредног листа, што излази у Сомбији, обратио друштву с молбом, да му оно пошаље неке дрворезе о лану, па било да му исте дрворезе прода или само узме наплату за послугу. — Одбор решава:

да се захтевани клишеји пошљу уредништву „Домакина“, да их бесплатно употребе, само да их по употреби одмах врати и плати поштарину одовуд тамо и отуд амо.

Бр. 188.

Чита се реферат, из кога се види, да је неким спроманишћима ђацима учитељске школе и богословије, на основу ранијих одборских решења (н. бр. 868 и 1111) дават „Тежак“ у пола цене и то само за пола године докле су платили; за друго попоље није дават лист, али су вођени као предплатници, — неки од њих обећали су платити и узети своје бројеве, а двојина од њих постали су учитељи, и пошто се нису јавили о томе, шта ће се с листом, хоће ли се слати. — Одбор решава:

да се свима шаље „Тежак“ до краја године и наплата тражи, и да се упитају хоће ли и у будуће лист држати.

Бр. 189.

Г. подпредседник реферирше, да је у своје време на расписани стечај за чланке а за календар 1885. год. стигао и чланак „Кратко упутство о гајењу детељине луцерне“; да је он предат на оцену г. Лаз. Р. Јонановићу, и да је по тој имало да се у чланку учине неке нарочите стилистичке и језикословне исправке, али да је то било већ доцкан враћати писцу и извршити, пошто је с осталим чланцима и са штампањем календара учињен био сав потребан распоред, кад је рецензија

стигла; па како г. писац тражи свој чланак напруг, то пита одбор је ли вољан да се по жељи пишчевој учини. — Одбор решава да се чланак по жељи пишчевој врати,

тим пре, што се на рецензије види, да г. рецензент не препоручује, да се чланак у „Тежаку“ штампа, пошто је по том предмету било скоро и довољно поуке.

ЗАПИСНИК

XXVIII. СЕДИНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИПРЕДНОГ ДРУШТВА
ДРЖАНЕ 23. ДЕЦЕМБРА 1884. ГОДИНЕ.

Били су: г.г. подпредседник г. С. А. Поповић; благајник г. Милосав Миловановић; чланови: К. Ста Пригорац, М. П. Жинковић, А. Секулић, Аца Жинковић, Бележко; секретар Свет. Љ. Гавриловић.

Бр. 190.

Прочиташе се записници XXV, XXVI, и XXVII. седнице. Усвајају се с тим да их од одборника овере гг. К. Пригорац и А. Секулић.

Бр. 191.

Саопштавају се разлози, са којих председиштво није могло да сазове збор на дан 16. т. м. као што је то одбор у XXV. седници решио и са којих се нашло побуђено, да на основу чл. 16 и 26. других правила, одложи дан сазивања збора до на дан 30. Децембра тек. год.

Бр. 192.

Г. благајник чита „предлазак друштвеног буџета за 1885. год.“ и одбор усваја следећи (види пројект буџета за 1885. год.)

Бр. 193.

У свези с тим чита секретар формулисан „предлог о преустројству шабачког добра“, који је по налогу председиштва спремљен за главни збор. — Одбор решава:

усваја се као одборски предлог с тим, да се на главном збору чита приликом претресања додичних позиција буџетског пројекта за 1885. годину.

Бр. 194.

Секретар друштвени износи одбору на решење шта ће се радити с откупљеним рукописом † Гаје Матића „Грађа за пољопривредни речник“, који је и данашње године изнотен пред једну одборску седницу (XXIV. 19. Нов. 1883.) Одбор из признања спрам заслуга покојникових и што је ствар од особите вредности и по пољопривредну а и осталу нашу књижевност, Решава:

1. да се „Грађа за пољопривредни речник“ † Гаје М. Матића од идуће године одпочне штампати са свим непроменен, као што је у оригиналу — као прилог „Тежаку“.

2. Величина да буде као у „Тежаку. Слог подељен на две шпалте и гармонд.

3. У сваку свеску „Тежака“ да се штампа пун табак и тако да се удеси, да сваки ко жељи, може табак по табак остављати и додије повезати.

4. Да се истом приликом одштампана за себе у 250 екземплара за друштвени рачун, за употребу и продају.

5. Коректуру подије уредник „Тежана“, са чега му је и повишена плата у пројекту буџетом.

Бр. 195.

Секретар друштвени износи на решење предмет о делу г. Живка Шокорца „Гајене оваца“, из акта се види, да је оно друштвена својина и да је г. писац дело узео, да га дотера и по сучременом ступњу науке преради. Решено:

да се г. писац позове, да у року од 2 месеца врати дело поправљено друштву на употребу.

Бр. 196.

Секретар друштвени јавља, да се од дела † Гаје Матића налазе као друштвена својина још и превод дела Шумахеровог „Физика земље“ (недовршено), „Исушење подводних земља“ и „Зелена пшћа.“ Решено:

да се та ствар изнесе идућој одборској седници на решење.

Бр. 197.

Г. подпредседник моли одбор да прописне дневни ред за идући збор, како би се могли позиви штампати. Одбор решава:

да на збору пред „Дневни ред“ печатан у чл. 25. друштвених правила; а предлози о преустројству шабачког добра и о путним економима, да се читају и претресају при

о расправљању дотичних позиција у пројекту буџетском.

Бр. 198.

Г. испредседник чита свој предлог да се поради што живље, те да се у интересу живљег и кориснијег друштвеног рада оснује што више подружина, па да се и на збору, са изјавом истом умоли г. министар народне привреде, да у остварењу те мисли што више друштво потпомогне. Одбор решава: Усваја се предлог.

Бр. 199.

Поведе се реч о томе, у којој ће величини од сада издати „Тежак“ када му се прилаже читав табак „Грађе за пољопривредни речник + Грађе Матића“ као прилог и одбор решава:

да у јануарску свеску уђу три штампана табала, четврти ће бити табак извесна о радњи друштвеној за 1884. год., да се с том свеском пусти као пети табак „грађе“; па да тако из те садржине буду састављене и остале свеске „Тежана“ док се не сврши штампање извесна и записника главног збора.

Бр. 200.

Износи се на решење питање уредника, о цени и условима за приватне огласе, који се штампају у „Тежаку“. Одбор решава:

1. да се огласи примају само они, који имају везе с пољском привредом и за које се такса у напред плаћа;

2. да се при штампању огласа ставља поред броја акта, с којим је оглас упућен још и колико ће се пута који оглас штампати (1-пут, 2, 3, 4 и г. пута).

3. цена огласима да се рачуна по простору без обрача на слова и то:

1. цела страна стаје 6 дин.

$\frac{1}{2}$ „ „ „ „ „ 4 „

$\frac{1}{4}$ „ „ „ „ „ 2 „

4. Пошто је оглас већ сложен, онда ће се рачунати за други и сваки други пут (за понављање) 25% јединице од прве цене.

5. примају се и огласи писани страним језиком; но за преводње рачунаће се цена за њих за 25% скупле од огласа штампаних на српском језику;

6. приход од огласа, преводњења огласа није у извршном приход.

7. да се цена и услови примања огласа за Тежак огласе у страним новинама и „Кореспонд. радова.“

Бр. 201.

Чита се кандидациона листа, предложених дописних чланова, на основу чл. 10 друштвених правила и беху изабрани:

Др. Фрања Копина окр. лекар у Врању; др. Јарослав Кукељ окр. лекар у Чачку; Мита Петровић професор у Сомбору; Јован К. Борјановић учит. воћ. у Сомбору; Јован Митровић директор политехнице у Зајечару; Михаило Георгијевић начал. економ. одељења у књаж. бугарском министарству финансије; Лудевиг Врентаи у Луцерну; Љубомир И. Симић економ у Констанцама; Живота Милошковић овчар у Раброту; Милан Пајевић ср. нач. у Ивањици; Никола Стојановић учитељ у Јасенову; Благоје Недаћ учитељ у Бачини; Јован Милић трговац у Неготину; Љубо Станојевић трговац у Књажевцу и Срета А. Поповић предавач у Ужичу.

С тим да се избор овај и главном збору саопшти.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВРТАРСКА ОБЈАВА.

Семење (за пољопривреду, поврће, цвеће), **воћке, дрвеће и шибове** (за парк и металништа), **руже, цвеће са луком, кромпиром и вечним кореном** (георгине, кане, сабљичице, бегоније итд) и у **саксијама** (за врт и собе), **пукете, венце** и разнo плетиво од цвећа, зими и поједине **узабрање цветове** (од камелија, руже зумбула, итд.) и остало вртарски прибор држи, набавља и разашље брзо и јефтино а прима се и **цртежа планова** за нове паркове и вртове па и самога насада ових.

Илустровани ценовник шаљем свакоме на захтевање башта. Препродавцима и скупљачима наруџбине дајем леп перцент.

Ј. К. Ворјановић.

УЧИТЕЉ ВРТАРСТВА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У
СОМБОРУ (Zombor Bácska)

НАЗНАЊЕ.

Све семе, које се могло набавити било из земље или са стране, приспело је, и почела се вршити експедиција. Чланови помагачи и сви остали, који су се на време (до свршетка месеца Фебруара) за ма које семе обратили добиће исто у најкраћем року.

Поручбине ће се примати још до 10. овог месеца закључно; примање поручбина за облагорођене воћке и за шибе у опште, престало је још пре 20. Фебруара 1884. године, јер су до тог времена нарочито топчидерске расаднице воћарске, биле скоро све издане.

Бр. 419. Из канцеларије српског пољопривредног друштва 5. Марта 1884. године у Београду.

ИЗЈАВА УРЕДНИКА „ТЕЖАКА.“

Управни одбор „српског пољопривредног друштва“ усвојио је у седници својој од 6. Марта ове године нова *„Правила за уређивање Тежака.“*

Кад је садржина ових правила саопштена сутра дан садањем уреднику, и кад је од њега затражена реч: прима ли се уређивања листа под тим правилима, он је изјавио да му под овим правилима није могуће примити се и даљег уређивања „Тежака.“

Растајући се, на тај начин, са својим сарадницима и читаоцима, потписани сматра за најпријатнију дужност, да им најтоплије благодари на помоћи и пажњи, коју су указивали њему као уреднику и „Тежаку“ као органу „српског пољопривредног друштва“ и да их најсрдачније замоли, да и на даље буду колико им је више могуће и сарадници уредникови, пријатељи „Тежака“ и носиоци мисли, које он проповеда.

10. Марта 1885. године
Београд.

Досадањи уредник
„ТЕЖАКА“

МИЛУТИН М. САВИЋ.

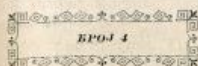
ТЕЖАК

ОРГАН СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: «Српском Пољопривредном Друштву.»
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

СЕЈАЊЕ КУКУРУЗА.

Баш смо у времену, када треба сејати кукуруз; па зато неће бити на одмету, да се са читаоцима «Тежака» поразговоримо мало о томе. Цељ нам није толико да прикажемо какву нову поуку о кукурузу, колико да обратимо пажњу читалаца на важност, коју гајење ове биљке има у нашем земљоделству.

Свима нам је познато, да се кукуруз у нашем земљоделству међу свима осталим врстама пољских усева, гаји у највећем обиму и да се на његово повољно успевање скреће највећа брига наших земљоделаца. Разлог за то лежи у огромној употреби кукуруза за најпречу човекову потребу, за рану. Сувишно је и спомњати, да је проја најглавнија рана нашега сељака и да јој они заповестљају чак и пшенични леб. Ако кукуруз не роди добро, мало је расположења у кући, па ма остали усеви и доста родили. Вредно би било да мало изближе проучимо то питање, зашто да се наш сељак радо рани са пројом и да је претпоставља пшеничном лебу, који у себи има и више рањљивих састојака од проје? Да ли неће бити томе економни онај разлог, што проја брже засићава глад.

Када би поред ове огромне употребе кукуруза за човекову рану и поред оне приличне употребе на гајење свиња, било још и употребе на разне фабричне прераде, какових има у другим земљама,

онда би гајење кукуруза захватило можда двојним толико места у реду наших пољских усева, но што га сада има.

Колико важности кукуруза има у нас, доказ је и најновији закон о непосредном порезу, који је за мерило каквоће и плодности какве земље узео успешно гајење кукуруза.

Када кукуруз заузима у плодоређу наших земљоделаца овако велики и значајан обим културног поља, онда нам је у дужности, да поклонимо више бриге и старања његовом поспешном гајењу. Нашем сељаку нема се много чега да прича о сејању и нези кукуруза. Он је томе и сам довољно вичан. Много више, и чини ми се највише грешки у обрађивању и припремању земљишта за сејање кукуруза. Да кукуруз захтева јаку земљу, то канда и сам наш земљоделац схваћа, јер на крчевину, угар или ма какву другу јаку земљу сеје најпре кукуруз. И док беше таквих земаља у изобиљу, и при свом најпримитивнијем начину гајења, кукуруз ипак им свагда добро рађаше. Али то срећно доба прође и сада су крчевине већ сувишина реткост, а угари поред тога што се све већма умањавају, недају ни после свога „одмора“ довољно снажну земљу за кукуруз.

Ту дакле лежи први узрок, где наш земљоделац потребује помоћи, ако мисли да му кукуруз добро роди. Оно што је пређе сама природа надокнађавала издашном плодношћу земљишта, то ваља сада сам, својом снагом надокнађавати. Земља је већ више мање свуда „испошњена“, па је нужно да се боље обради и да јој се ђубрењем снага повраћа. У место, што је пређе једно, па ма и овлашно и плитко орање, довољно било, сада је *нужно* и скоро неизбежно, да се земља дубље изоре и обради и да се кад је год могуће оре и више пута. Не губимо из вида инокоштину, која је међу нашим сељацима, те с тога не можемо ни претеривати, препоручујући да се земља за кукуруз оре по три и више пута; али нам се чини да је неопходно нужно, да се земља по два пута преоре, први први с јесени и други пут пред сејидбу.

Досадањи, тако рећи овлашни начин обрађивања земље код нас и непрестана а већ дуга употреба земље на засејавање све једних истих усева, учинили су, те је она скоро свуда и највећим делом „испошњена“ и ослабила већ толико, да усеви све слабије а негде и никако не успевају. Питање о бољем начину обрађивања земље код нас, но што се до сада а и сада ради, по нашем мишењу не само да је веома важно но је и врло хитно, и то не само за кукуруз но и за све остале усеве.

Када ово пишемо а још више док доспе до читалаца, време за орање и у опште обрађивање земље проћиће; те с тога за сада

само напоменусмо ово, остављајући да у своје време проговоримо о томе што више.

Претпостављајући дакле, да је земља већ како тако обрађена и спремна за сејање кукуруза, ваља одредити време када се сеје, *врсту кукуруза од које да се сеје и начин како да се посеје.*

Обично се препоручује за сејање кукуруза време неколико дана пре и неколико после Ђурђева дана, или другим речима на крају месеца Априла и почетак Маја. Тачно одредити и за све крајеве у нашој земљи препоручивати једно време за сејање кукуруза, била би бесмислица. Према томе како пролеће почне, раније или позније, и према месним климатским приликама, остаје свакоме земљоделцу да приступи сејању онда, када увиђа да је зато најподесније време и када већ нема изгледа, да могу настати затим већи позни мразеви. По најтеже је предвидети и тако рећи пророчки прорећи, да ли ће у којој години боље успевати тако звани „рани“ или пак „позни“ кукурузи? Ретко које године да и једни и други добро успевају; већ су некада бољи рани а некада позни, према томе, како је преко године подешено кишно и сушно време. Нама се чини, да је раније сејање већином сигурније од познијег; а већ оно сувишно позно, после летњег св. Николе, најмање има изгледа на добар успех. Како је пак ове године пролеће сувише рано почело, са свим би умесно било, да се са сејањем порани, само ако не устраје дуже сушно време те да се земља може поорати.

Што се тиче *врсте кукуруза*, коју треба сејати, ту се нашем земљоделцу, по нашем мњењу, најмање има шта препоручивати; јер наш домаћи жути кукуруз и добро успева у нашим климатским приликама и потпуно је добар за све врсте употребе код нас. Само за оне случајеве, када би посејани кукуруз услед какве елементарне непогоде још с пролећа пропао, ваљало би потразжити, и ако још није са свим доцкан, употребити коју другу врсту кукуруза, која може за краће време доспети. За такве случајеве за препоруку су тако звани кукуруз „краљ Филип“ и талијански „чинквантин.“ Како пак тих врста ретко где има у нашем народу, то би се у тим ванредним и несрећним приликама ваљало обратити на министарство народне приреде и српско пољопривредно друштво, те да их оно набави и пошаље онамо, где су потребни.

Избор пак самог семена онакав, како се већином код наших сељака врши, сасвим је целисходан. Још при самом „комињању“ кукуруза одаберу се „семенаца“, па се у нарочите венце оплету, и затим на нарочитом, сувом и промајном месту вешају, те се и суше и даље чувају до времена сејитбе. Само би се имало приметити, да

се зрна с крајева — врхова — и тих самих семењака неупотребљују за сејање, јер ма колико да су семењаци бирани, међ тим зрнима увек има више мање неразвијених и неспособних за клијање.

Начину сејања кукуруза, по нашем мњењу, ваља поклонити особиту пажњу. Не зато, што би садањи начин сејања код наших сељака по себи хрђав био, већ поглавито зато, што од тога зависи у колико ће се лакше или теже вршити праћење, окопавање и огртање кукуруза. Чини нам се, да ништа теже није, или бар да међ најтежим пословима, које наш сељак обавља, спада окопавање и огртање кукуруза. И када би се успело, да се те радње ако не са свим а оно бар у неколико скину са грбаче нашег земљоделца и пренесу на какву јачу и издржљивију снагу од човечије, да би му се тада можда олакшала цела половина целокупне мукe у обрађивању свију усева, а дала би му се уједно могућност, да ту снагу и то доста дуго време, а у часу највећих послова, употреби на какву другу радњу. А да се то постигне, не треба хвала богу особите мудрости и измишљања. Наука и изучени и практични пољопривредници изумели су и конструисали за то нарочите справе *плеваче* и *огртаче*, па их ваља и код нас само употребити.

Но да се са тим справама може радити, нужно је, да се још при сејању кукуруза обрати пажња, те да се посеје онако, како ће се доцније моћи радити са тим справама. Ако се дакле жели, да се тим справама кукуруз праше и окопава, безусловно је нужно, да се посеје у редове, што је могуће правилније и у извесном одстојању један од другог. То се најбоље постизава са нарочитим машинама, подешеним за сејање кукуруза; али кад њих нема, онда се са мало више пажње може постићи и сејањем *под мотику*, *под пету* и *у бразду*, какви су начини код нас уобичајени. Ред од реда ваља да је довољно удаљен према ширини плевача. У колико је год могуће удешавати ваља редове и одаке тако, да се са справом може радити уздуж и попречно. За потпуно правилни распоред одака, има и нарочито удешене справе, која се зове *линијатор* или *браздач*, са којим се поорана и спремљена земља претходно избразда уздуж и попречно, па свуда онде, где су уздужне и попречне бразде — линије — секу, посеје се одак кукуруза.

Поменути начини сејања кукуруза код нас, а нарочито први и други, ваља сматрати као подесне и иначе, када се не мисли прашити и огртати са нарочитим справама. Посејани кукурузи на одаке, т. ј. под мотику и под пету, већ је тим самим постављен у подесно место да лакше никне, да боље успева и развија се и да се лакше доцније праше, окопава и огрће. Већ сејање у бразду може

имати ту ману, што зрно врло често буде дубоко земљом затрпано, па теже а негде и никако не никне. Правдао би се у неколико тиме, што се мора по нужди, због оскудице радне снаге, употребити. Сејање пак на сачму никако није за препоруку, нити га треба употребљавати осем случаја, ако се кукуруз сеје, да се као сточна рана „на зелено“ употреби.

О употреби поменутих справа, плевача и прашача, биће у своје време реч на овоме месту.

— ч —

ГАЈЕЊЕ СОЧИВА — ЛЕЋЕ. —

Између свију варива, која у нашим баштама и њивама сејемо и гајимо, сочиво је најкусније, најхрањивије и најздравије, па поврх свега тога, њега у тако незнатној количини сејемо и производимо, да се у многим местима и не зна шта је то сочиво; а и онамо где је познато, већином му се не поклања онака пажња, какву оно у нашој домаћој употреби доиста заслужује. С тога сматрамо за нужно, да на овом месту коју реч о његовом гајењу и важности проговоримо и обратимо мало већу пажњу наших пољопривредника на ову по све важну биљку.

Сочиво можемо да гајимо у маломе, а можемо и у велико. У маломе гајимо кад хоћемо да производимо само онолико, колико нам је за нашу домаћу потребу нужно, а у велико, кад хоћемо поред подмирења домаће потребе још и да продајемо. — Но ми би се за сада радо задовољили, кад би сваки земљоделац произвео бар онолико, колико је њему нужно, па би се доцније, — док би сазнали велику корист ове биљке, — радо упуштали и у гајење сочива у велико, јер нема скоро усева равног, који би му према цени дао такав велики доходак као сочиво; но ми ћемо ово сравњење показати мало ниже, кад будемо о приходу говорили.

Сочива има више врсти, али од свију заслужују највећу пажњу да се напомену: ситно летње сочиво, жута сочивица, француско крупно сочиво, прованско крупно сочиво и црвено замско сочиво; а од свију ових сорти за земљоделца је најсигурније гајење ситног летњег сочива, с тога, што оно у свакој скоро земљи може добро да успева и напредује.

Без сумње сочиво најбоље успева на земљама, у којима има повише песка, шљунка и креча, а нарочито ако је ова још целог дана положајем сунчаној светлости изложена.

Што се тиче обрађивања земље за сочиво, на то морамо велику напну обратити, јер ни један усев не захтева тако добро обрађену и од корова очишћену земљу као сочиво; једном речи, за њега морамо земљу тако уситнити и од корова и травуљине очистити и уравниати, као год и за конопље, а то се најбоље постижева *орањем пред зиму*, или јесењим орањем.

Оно не тражи јаке ни „ђубривите“ земље и најбоље успева на оним земљама на којима успевају оvas, јечам и раж, с тога морамо пазити, па га на таквим земљама и сејати, јер ако би га на јакој и скоро нађубреној земљи посејали, то би оно целог лета само цветало и цвет сметало, а ту баш и лежи онај узрок на који се многи туже, да их сочиво чешће са жетвом омете.

Пошто смо овако као што треба земљу обрадили и уситнили, онда приступамо и самом сејању, а сејати га можемо на два начина: 1. на редове и 2. на широко т. ј. на сачму.

На редове сеје се сочиво онако исто као и грашак, но само што мора ред од реда око 30 см. удаљен бити. Овај начин сејања у толико је практичнији и бољи од сејања на широко што много мање семена иде и што се даје лакше оплевити, а на случај јаке траве и опраштити без да се сочиво и најмање погази и оштети.

Сочиво можемо још сејати или чисто само за себе или у смеси са другим усевима, као: са овсом, *јечмом*, и ражаницом. Овај начин сејања у смеси са другим усевима има ту практичну страну, што одређива сочиво да не полегне и не истрული.

Овај начин сејања уобичајен је код нас највише у округу крушевачком, где га сеју као споредни усев, па кад овај сазри, они најпре сочиво почупају, па после и стрнину, — оvas, јечам — пожану.

Ако сејемо сочиво чисто само за себе на редове, онда нам је потребно семена на један хектар 75—80 кила, ако га сејемо на широко, треба 100 кила, а ако у смеси са другим усевима, онда треба бацити 55—60 кила на један хектар.

Што се тиче времена кад треба сочиво сејати, то је према нашим приликама најудесније да се сеје од 30. Марта до 30. Априла. Доцније посејано сочиво — у Мају — тешко може сазрети.

Пошто сочиво изникне, онда нам остаје једини рад да га до његовог потпуног зрења плевимо и од траве чувамо, а кад сазри да га покосимо, осушимо, на гувно свежемо и измлатимо као што се то ради са грашком и пасуљем.

Са једног хектара земље можемо имати доходак 1000—1300 кила чистог зрна, што према цени, коју сочиво код нас скоро увек

има, износи 600—640 динара. Док би пшеница са истог простора могла дати 2000 кила, што износи вредност на 360 динара.

Сем тога од сочива добијамо и добре сламе, коју врло корисно можемо преко зиме за храну наше јалове стоке, као: јунади и јагањца употребити.

Према овакоме великом доходу, надамо се, да ће од сада гајење сочива наћи бољег одзива од стране наших пољопривредника, а нарочито свештеника, учитеља, манастирских старешина и осталих земљоделаца, који су по свом положају највише изложени дугим постима, у време којих се могу ваљано њиме заложити.

И. Миливојевић.

МИКРОСКОПСКО ИСПИТИВАЊЕ СВИЛОБУБЕ И ЊЕНИХ ЈАЈА.

Од свих болести, којима је подложна свилобуба, сматра се као најопаснија *пегрина*, пегава болест. Та је болест и заразна и насљедна. Где се она једном појави, ту нема више берићета. Она је за неколико година тако рећи утаманила свилодеље у Европи. Узрок пегрине су неки сићушни организми, да кажемо гљивице, које се називају *корпускули* или корналијева тела. Ови корпускули налазе се у свима деловима болесне гусенице, њих има и у чаури и лептиру, који се развију из таквих болесних гусеница, па и јаја, што их ти лептири снесу, заражена су корпускулима.

На срећу је пошло у новије доба науци за руком, да изнађе средство, којим се може свилодеље заштитити од убитачних удараца пегрине. То средство састоји се у том, да се за гајење узимају само неокужена јаја т. ј. јаја, у којима нема корпускула. Да се то дозна, нужно је, да се јаја (семе) микроскопски испитају.

Најгодније је време за микроскопско испитивање јаја време инкубације т. ј. кад почне заматак у јајету да се развија, јер тада почиње уједно и наможавање корпускула. У Србији је то време прва половина нашег старог Априла месеца и тада ваља јаја да се испитају. Пре Јануара неби то испитивање имало никакве цели, али као што рекосмо што се то додније чини, у толико ћемо сигурније резултате добити.

Од јаја, која желимо да испитамо, узећемо најпре просечну пробу. Код јаја, која се налазе у кеси или кутији, то је са свим лако. Пошто се добро измешају, одлуче се из њих од прилике пет грама за микроскопско посматрање. Ако су јаја још прилепљена на

платну, паниру или картону, онда се од сваке површине, која је велика као наша два динара, згребе по једно јаје. Тако ћемо сигурни бити, да смо и ту добили просечну пробу, а са свим би било погрешно, да ма одкуд одсечемо комадић са јајима.

Кад тако добијемо пробу, ставићемо је у малу кесицу и испираћемо је са доста чисте воде, да би смо тим удалили сваку нечистоћу са јаја. И једну кап воде, што смо је употребили за испирање, можемо испитати под микроскопом, да видимо нема ли можда корпускула већ на површини јаја.

Сад ћемо унети пробу — од прилике 5 грама — у аван од порцулана, у ком се налазе или у који се после улију око 20 кубних центиметара благога цеђа. Цеђ ћемо ту зготовити, кад у 100 кубних центиметара воде растворимо 1 грам калијумхидрата или натријумхидрата. Сад ћемо тучком догле гњечити јаја у авану, док их сва не изгњечимо и добро не измешамо.

Из те смесе извадићемо помоћу стаклене шипке 10 капи, ставићемо сваку на засебно стакло и покрићемо је танком стакленом плочицом. Тако ћемо добити 10 препарата за микроскоп.

У Аустро-Угарској, а и у Италији служе се за ова испитивања већином микроскопима од оптичара C. Reichert-a у Бечу. Ја се служим за ту цељ једним микроскопом од Klönne & Müller-a у Берлину, за који сам без поштарине платио 100 марака и који могу сваком препоручити. Треба такав објектив и окулар наместити, да микроскоп увећа око 600 пута.

Кад су препарати спремљени као што смо горе навели, стави се редом сваки под микроскоп и гледа се да ли се могу у њему да примете корпускули. У приложеној слици види се како 600 пута увећани изгледају, а лако их је познати већ по томе, што врло јако светлост преламају, те се због тога под микроскопом много јаче светле него масне капице, крвне и протоплазматичне плочице и друге ствари, које се још у капи налазе. Да смо гњечили јаја у чистој води, онда би ова последња тела могла да нас буне, јер тада се маст накупи у већим и мањим капицама, које се ухвате за стакло и гдекад се тако развуку, да би их неизвешано око могло да сматра за корпускуле. Да се та забуна не догоди, гњечимо ми јаја као што смо навели у цеђу. Тада не стану из микроскопског поља сва она помешана тела, а остане само маст у виду сићушних капица, које подједнако раздељене по пољу пливају. То чини, да слика дође са свим јасна и ако се у препарату налазе корпускули, с места ћемо их

приметити и познати. Да не бисмо микроскоп општетили, уклонићемо најпре (проливањем папиром) сву течност, која је на обиму горње стаклене плочице изишла на поље и тек тада ћемо ставити препарат под објектив. Још ћемо приметити, да су корпускули тежи од воде и да их с тога ваља тражити у најнижем слоју течности.

Већина корпускула мери у дужину 0·003 до 0·0045, у ширину 0·0015 до 0·002 милиметра. Гдекоји су изишно и много већи.

Од сваког препарата гледају се под микроскопом десет поља, свега дакле 100 поља и ако у ни једном ненађемо корпускуле, онда ћемо рећи, да је *семе здраво*. Ако пак нађемо корпускуле — ма и само један — прогласићемо *семе за окужено*. По пропису који постоји у Горици несме се већ такво семе са 1 процентом корпускула гајити. У Италији и Француској међутим држе и семе са 1 процентом корпускула за *врло добро*, па и ако је у семену нађено 3—4 процента корпускула, још га сматрају као *добро*. *Хаберланд* сматра то за веома лакоумислено и неоправдано.

Ако имамо само 5 јаја на један пут да испитујемо, спустићемо их у кап цеђа на стаклу, разгњечићемо их и измешати ту помоћу каквог малог тучка, па пошто љуске од јаја уклонимо, ставићемо озго танку стаклену плочицу. Поједина јаја могу се непосредно у кани цеђа на стаклу горњом плочицом згњечити и одмах гледати.

За осигурање од небрине није управо најцелисходнији пут микроскопско испитивање јаја, јер таква јаја неби требало управо ни производити, о којима нисмо већ напред уверени, да ће бити здрава. С тога је најрационалније, да се испитају већ лептири, који јаја снесу.⁴⁾ На том се оснива *фелијска система*, која се у већем обиму овако изводи:

Кад смо одредили извесно стадо за извођење семена, испитаћемо најпре неколико чаура из истог под микроскопом. Не нађемо ли у њима корпускула, то ћемо одиети неколико мехурака у собу, у којој је постојана температура од 33° до 35°C., а друге ћемо међутим оставити на хладнијем месту. Чим измете лептири из мехурака у топилијој соби, одмах ћемо их микроскопом испитати, па ако ни сад не нађемо корпускуле, узећемо да су изабрани мехурци згодни за извођење семена, те ћемо пустити, да из свију изађу лептири.

Чим лептири изађу из мехурака и спаре се, ухвати се пажљиво мужак и женка за крила и спусте се у кесицу од муслена или тила, која се за тим горе свеже. Сваки пар дође у засебну кесицу — *фелију*, одкуда је и дошло име том начину. Такве кесе праве се сада већ фабрички и врло су јефтине; ја сам их лане за своју потребу сам правно. Ковци од две и две кесице споје се чвором заједно и тако

се пребаце преко канана, који је у соби разанет. У тим кесицама снесу женке и јаја и најпосле и цркну у њима оба лептира. Четрнајест дана после тога може да се отпочне микроскопско испитивање.

Пар по пар, мужак и женка скупа, истресу се у аван и изгњече се у цеђу као што је горе наведено за јаја. Од сваког пара узму се две капи и начине се на горњи начин два препарата. На свакој капи гледе се десет микроскопских поља и ако се у њима не нађу корпускули, онда се сматрају јаја у кесици дотичног пара за здрава. Хаберланд мисли, да се за гајење могу још употребити и јаја из оних кесица, за које је нађен по један корпускул на 1 поље. Јаја свих лептира, која су још у већој мери заражена, ваља утаманили.

За микроскопско прегледање јаја и лептира не захтева се никакво теоретично знање. Гледалац се брзо увежба, да позна корпускуле, треба само да је стрпљив и савестан. Женскиње могу са свим добро да се употребе за тај посао. Њима је тај посао — разуме се под стручним надзором — поверен и у Сексарду и у Новом Саду. Узима се, да један човек може на дан микроскописати 200 пари лептира.

М. Петровић.

¹⁾ У своме акту, који поднех г. министру народне привреде, кад сам био одређен за испитивање семена свилених буба укритане расе јапанске, ја сам исто гледиште заступао; па и сад, када је г. министар пољан, да постави комесара за свилодеље, да се побрине о проходњи као и о правом унапређењу свилодељства у земљи — било би и грехота и срамота, да се не приступи одмах и извођењу семена по величној системи, бар у државним заводима, при којима се свилене бубе гаји (Љубичеву, Тошчидеру и т. д.), те да се у будуће такво семе разлаје народу ради извођења и гајења. До сада се из нужде кубурило, па се куповало семе и од таквих, који немају ни појма о изгледу семена и којима стручњаци могу у шали да подметну семе маково (слично семени свилених буба) место семена свилених буба и да такав произвођач семена свилених буба држи утврдо, е је то једно и исто семе, као човек, који нема ни појма о анатомији и физиологији а то ли чак и баколоџији свилених буба. То се чинило из нужде а производњу семена свилених буба треба да узме у своје руке држава и да је она контролише у будуће, јер кад се почиње рационално радити на унапређењу једне гране производње, онда се треба у исто доба састарати и предузети све оне кораке, које наука и искуство налажу, те да се та грана производње не изигра и не омаловажи, у првом свом напреднијем кораку, што се учини у практичном извођењу. А да је производња семена по величном систему, — један од најбитнијих услова по успевање свилодељства у једној земљи, то зна сваки поле рационалан свилодељцац.

Другом приликом, а можда и у свом чланку „Неколике примедбе на практику свилодеља“ изнебу и начин испитивања семена свилених буба и добијене резултате и закључке при том од стране комисије, која је извршила преглед семена свилених буба, што ће се ове године издавати народу бесплатно, у цели ангажовања што већег броја радника на овоме пољу.

Ред. Са. Љ. Г.

Г А Ј Е Њ Е М У Х А Р А.

(Биљка за исхрану стоке).

Биљка, која је нама дошла из јужних предела, коју налазимо по нашим равнинама и лукама дивљу, која је често у нашим њивама и баштама коров, узета у ред корисних усева зове се мухар. (*Setaria Germanica* P.B.). Она долази у ред ситна проса (*Panicum*). Мухар је биљка једногода, која има једар, збијен клас, из кога излази много осеје, а свако од ових развија се у безцветне мале класне петелјнице. Ова је биљка опитомљена још у праистара времена и у многоме се разликује од дивљих предака својих.

Мухар је трава, која служи за исхрану стоке. У оскудним пределима са сеном, она је права благодет, јер је врло издашна. На малом простору, даје више сена, него најбоља ливада. Мухар је, у годинама хрљавим и оскудним у сену, нарочито у сушним годинама, биљка, која може потпуно послужити као резерва; даће нам толико сена, да не морамо стоку у безцење продавати и сводити је на мањи број, како би је само преко зиме могли исхранити.

Добра страна мухара, као биљке за исхрану стоке, поред већ казатог лежи и у томе, што се доцније сеје — од половине Априла до краја Маја. — Дакле онда и у оно време године, кад можемо већ бити на чисто, какви су нам изгledi на берићет и за сено.

Разуме се, да се мухар као једногода биљка мора као и сваки усева сејати на њиви, ако се хоће да добије од њега корист, коју смо очекивали.

Мухара има више врсти а све се оне разликују по боји зрнеља или семена. Семе му је лако, сићушно и дугуљасто округло. У Маџарској, Банату и Срему, одкуда обично и набављамо семе, гаје мухар са жућкастим и црнкастим (измешано) семеном. По у Крањској има мухара са љубичастим а у Русији са неранцастим семеном. Мухар брзо расте и доспева. Да се може косити за сено, треба му да расте 72—90 дана. Ако желимо од мухара да извадимо семе, онда му треба четири до четири и по месеца.

Главни је услов за његово успевање довољно топлоте — топло време; а што се влаге тиче ту није велики пробирач — с малим је задовољан.

Цела површина ове биљке длакава је и томе као да има за-благодарити, своју велику издржљивост на суши, јер ма да му живе иду плитко у земљу, мухар је у стању, да из најмање росице или влажног ветрића, уише за се оно мало влаге што му треба.

И у погледу на земљу није велики пробирач. Он може да расте на најлакијој земљи, али најбоље успева на иловачастој пескупи или на песковитој иловачи. Особито добро успева на разораној ледини.

Мухар не може да успева у ладним крајевима, у којима за време његовог пораста — лети — траје дуго, кишно или влажно време. Исто тако не може да успева на хладним, тешким и влажним земљама.

Што се тиче снаге земљине и њене ђубревитости, мухар је с малим задовољан.

Припремање земље бива на врло прост начин. Стрићу или кукурузиште, или ледину, треба с јесени поорати па оставити, да земља преко зиме измрзне. С пролећа, пред само сејање, треба и по други пут поорати и браном или дрљачом поравнати земљу.

Семе од мухара клија на повољној топлоти ($18\frac{1}{2}^{\circ}\text{C}$) врло брзо — за неколико дана, докле при нижој топлоти проклија једва и за месец дана а дотле и много семена иструне и пропадне. Зато се мухар и сеје доцније, јер би га раније могао уништити и позни мраз.

Семе од мухара губи брзо своју клијавост (после две године) зато за сејање треба увек узимати скорашње семе. За један хектар треба нам око 40 литара или 25 килограма. Један килограм стаје кад се семе набави преко српског пољопривредног друштва, према години до 0-50 пр. дин.

Засејано семе треба овако затрпати (до $2\frac{1}{2}$ сантим.), најбоље са лаком браном. Даље се о мухару немамо бог зна шта бринути, осем кад би при сејању била влажна земља, па би се доцније стврднела и добила кору, треба је предрљати, да се помогне семену, да лакше пробије на површину — никне.

На кишном и ладном времену расте мухар веома споро и онда може, да га преузме коров, ако га не оплевимо. Мухар за време растења, још док се није клас из горњих листова развио, може да спопадне једна врста сњети и да се сав клас претвори у познати мрки прах.

Мухар се може косити у време жетве стрмнина, или према години још у Јуну, али га треба свакако косити пре цвета, јер га онда стока радије једе.

Мухар се ређе на зелен коси, јер га стока воле више као сено, него у зелен. Покошен мухар лако се суши, јер сразмерно има мало воде у себи ($60-70\%$).

На лепом времену не треба откосе дирати неколико дана, за то их време треба једном преврнути, затим свући у пластиће, полујаке, и кад се и тако просуше, онда их тек зденути у пласт, да сазре у сено.

С једног хектара може се добити, у добрим годинама, око 30 метарских цената (3000 килограма) сена. Најмање се добија 9 а највише 10 метарских цената — према години, земљи и т. д.

Мухар од кога оћемо да производимо семе, треба поређе сејати. Семе можемо оставити да добро узри, јер оно тешко испада из своје кошуљице. Са хектара добије се око 20 хектолитара семена (а сваки хектолитар тежи 50—60 килограма).

Сено од мухара једрије је и хранљивије него обично, ливадско сено, нарочито за коње; младу стоку и бремену, не треба ранити искључиво овим сеном, јер јако „загрева“ и може да јој шкоди. С тога, кад оваку стоку хранимо, мораћемо мешати сено од мухара са обичним сеном, сламом или каквом другом блажијом храном.

Мухар се отпочео и код нас од ово неколико година сејати. Значи да је дошла потреба, да се због оскудице сточне хране код нас, поред осталих биљака, издашних и добрих за храну стоке, почне уводити полагано и мухар, у наш остарели плодород.

Размер набављања семена са стране и другим путевима ван поручбина преко друштва, много је већи, но што се и мислити може, али судећи по поруџбинама семена од мухара, преко друштва тражиња семена од ове биљке бива из године у годину све већа. Св.

ПОДМЛАЂИВАЊЕ И КАЛАМЉЕЊЕ ВОЂАКА.

Сваки, који се бави гајењем вођака, често пута приметио је, како му ове не само не роде, већ шта више почну у порасту да изостају. Та примедба тих обазривих вођара, са свим је умесна и оправдана; јер код свију наших сората вођака наступа поступно, код неких раније а код неких позније, извесно време, у коме прираштај дрвета застане, па шта више и сасвим престане и само се тек још плодне границе образују. Ово застало доба у толико раније наступа, у колико мање хране сама вођка налази или добија из земље, у колико се мање иштује и чисти и у колико се најзад, мања пакња поклања чувању вођака.

Кад тај случај наступи, да више не може итерати изданке или границе, то онда и оно мало лишћа, које зазелени и које се храни оном храном, која је заостала и наслагана у самој вођки, — не може дуго да остане и да се развије, што је већ сигуран знак, да таква вођка с године на годину мора све више рамати и чамити, докле најзад једном и — не угине, осуши се.

Овоме лошем стању воћака, може се доскочити на тај начин, кад се такво воће у своје време и како треба *подмлади*. Сем горе наведених случаја, због кога се мора воћка подмлађивати, ова радња предузима се још и у случају томе, кад се воћка скрха или повреди олујом, градом, мразом и т. д.

Да видимо сада каква је то радња подмлађивање. То није ништа друго, до *сасецање грана*. Свака грана оне воћке, коју оћемо да подмладимо, осече се до на половину или једну трећину своје пређашње величине. При том сасецању грана мора се увек мотрити, да остане лепа форма крунина.

На шта треба пазити на подмлађивању воћке?

1. Воћку треба само у том случају подмлађивати, кад се налази у потпуном миру; дакле с пролећа или с јесени. За коштичаво воће јесење подмлађивање препоручљивије је.

2. Према величини саме воћке, треба оставити 2—3 главне гране и све оне споредне, које се налазе испод сасечених главних грана, јер су ове потребне, да спречеду храну. Но оне сасечене 2—3 гране могу се после 1—2 године опет у неколико сасећи.

3. Сасецање грана треба да се врши увек — наравно у колико је могуће — у близини или до споредне гране. Ране или одсечке на гранама, које би имале у пресеку до 10 сантиметра увек треба избегавати.

4. Све ране или повреде треба равно сасећи и брижљиво са воћарским лешком замазати.

5. У другој години после подмлађивања треба воће прегледати, па све оне гране, које једна уз другу стоје удалити, и само оне снажне које правилно и лепо продужење грана образују задржати, но наравно и ове треба, као што и горе споменусмо до на половину скратити.

Многе јабуке и крушке, које обично рађају, треба подмлађивати после 10 или 15 година или и чешће што је нарочито случај код шљива. Правилним подмлађивањем не само да се повећава трајачност воћака, већ се шта више и плодност знатно увећава, због чега је овај посао одвише препоручљив, јер се из изведеног јасно увиђа, колика се велика корист њиме постиже.

Да пређемо сада на другу тачку нашег постављеног питања, а на име о *каламлењу*, и то старих и одраслих.

Слична радња подмлађивању воћа, то је каламлење. Оно се предузима код оних воћака, које немају ваљан плод, код оних, које само у дрво терају, дакле код оних, које су ослабиле те више не могу род да доносе; и најзад, код оних, које су иначе слабог пораста а обично род доносе, услед чега наступа бојази, да ће се скоро

изнурити и пропасти. Оне воћке, које ће се калемити, треба предходно сасећи готово онако исто као што смо казали код оних, које се подмлађују, као и то, да се то може извршити с јесени или у своје време с пролећа.

При избору воћака, које ће се с којим калемити сем осталог, треба мотрити и на само доба терања подлоге и оне воћке од које је калем гранчица. Тако на пр. треба строго мотрити, да рано терајуће сорте са рано терајућим, а познотерајуће са познотерајућим калемимо.

Најчешћи начини калемљења ови су: калемљење у цео процеп, пола и само с једне стране и калемљење под кору; очење или окулирање на спавајуће окце, које се врло ретко предузима и ако је овај начин врло препоручљив.

Калемљење у процеп мора се предузети пре него је воћка са свим потерала, док међу тим калемљење под кору пошто је сок кренуо или по цветању, дакле концем Фебруара почиње се у расцеп. А од половине Марта под кору и продужава се до половине Априла. У најновије време, начин калемљења под кору с правом све већу и већу употребу има, пошто је с једне стране врло лак и практичан, а с друге повреда или рана на подлози далеко је незнатнија од оне код калемљења у процеп. Но, ко би рад био, да не буде и оволике повреде код начина калемљења у процеп, тај може код подмлађених воћака оставити, да изданци слободно расту за 1—2 године, на пошто то време протече, онда да се на оним заосталим изданцима калемим очењем на спавајуће окце.

Калемљене воћке морају се после две године проредити, т. ј. гране сасећи, као и код подмлађених, особито у овом времену треба пазити, да се изданци на дивљаци уклоне а од благородних само они оставе, који у круни лено место заузимају. Такве треба наравно скратити, како би се могла разгранати и ојачати. По себи се разуме, а о чему нисмо хтели ни да говоримо, да је потребно само здраве подлоге и калем гранчице за калемљење употребљавати.

Исто тако по себи се разуме, да морају ране бити добро замазане са воћарским лешком, како би се калем што боље примио.

Треба добро увезивати оно место где је калемљење извршено са лешком или другим којим материјалом, због чега калем гранчица може да буде дугачка 12—15 сантиметра. Но ако се само са лешком замазује, онда је најпрактичније, да се употреби артија намазана са лешком, која ће према задебљању гране сама постепено пуцати.

Свакојакo потребно је, да се подмлађене воћке љубре, како би се што снажније развијале.

Како се само калемљење извршује, нисмо хтели спомињати, јер је о томе више пута писано кратко и јасно, те сваки онај воћар или иначе љубитељ воћа, који би хтео да се упозна са начинима калемљења, може наћи или у „Тежаку“ од минулих година, или у календару пољопривредном за 1883. и 1884. годину.

Свет. М. Стојановић.

АПРИЛ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од Е. Црногорца.

Главни је, да све оно, што у Марту нисмо могли да срадимо, у Априлу не изостава да довршимо, па после друге радње да започињемо.

У овом месецу ваља свако сејање усева савршити, и не смемо са сејањем оклевати, јер: ако не похитамо и сејање у Априлу не довршимо, — грдно ћемо се кајати, све ће после доцкан бити.

Ко се са сејањем овса одоцнио, тај нека сад у Априлу живо пригне: да овас неизостава посеје.

Ко је спремио земљиште за јечам, па овај ни доспео или није могао раније да посеје, — тај нека га у почетку, а најдаље до половине Априла, посеје, — јер после овог времена падају други важни пољски послови, због којих може лако да изостане сејање јечма.

До половине Априла можемо још и јару шеницу да сејемо — ако смо то одоцнили да урадимо. — Јарица шеница наћиће још и сад у земљи толико влаге, колико јој је за клијање потребно и нужно, — само ако је за њу земљиште добро у своје време (још у јесен) урађено, а најдаље у Фебруару спрењено. — Зато је паметно урадио онај, који је земљиште за шеницу (а и за сваки усева) још у јесен једанпут или још боље два преорао; јер сад може шеницу (а и други усева) да засеје и самом дрљачом, па макар пред сејањем кише и не било.

Ако смо раније и у своје доба посејали жито, — треба га сад у Априлу, чим за 5 до 8 см. (0, 05 до 0, 08 м.) израсте, дрљачом *предрљати*, како би се скорењена или окорела површина земљишта раздобила, те да у себе лакше упија оно мало росе, што па земљу и на усев падне.

Не би згорег било, кад би преко наших летњих усева пустили и *потажи* *биљак* — а особито ако би земља сува била, — те тако да се усев мало дубље у земљу спусти а поглавито да у земљи оно мало налазеће се влаге сачувамо, јер ће се тако усев јаче бокорити и брже ће да расте, — пошто се зна: да убокореи усев својим лишћем више влаге из ваздуха привлачи и усисава.

Ако би шеница почела пагло у вис да буја т. ј. **да вира**, или ако је већ изфикала, — треба шеници врхове пажљиво савишати или састрићи, а најпосле могу се и овце пустити; — то треба чинити онде, где влажно земљиште и кад је влакна клима; — ако је земљиште или време суво, — не треба ово „стрижање“ предузимати, јер би земља тиме изгубила више листовог заклона, а тиме би се земљиште сасвим осушило па би шеница изгубила своју снагу и само би крајњаво расла.

И сејање детелине у овсени и јечмени усеви треба довршити, па ћемо тако добити добру *мешавицу*, јер детелина држи добро влагу за овас и јечам. — Ово се особито препоручује онда, кад је лето сушно, и кад имамо доста стоке да хранимо и негујемо.

Најважнија је радња у Априлу: обделавање кромпира и других окопавина.

Ко је своје кромпириште *још у јесен два пут преорао*, па ако га је могао и доцније у згодни и повољно доба још једанпут у Марту или и два пут да преоре, како би излорбљена земља била јаче изложена дејству ваздуха и влаге, па да постане плоднија, — тај нека са^д у Априлу кромпириште добро *предра* и то: гвозденом или тешком драеном дрљачом, — како не би земља изгубила влагу потребну за успевање кромпира и за сваку другу окопавину.

Пошто је кромпириште овако *предра*но и спремљено, — треба изводити *бразде*, у које ћемо да садимо *кртоле* (т. ј. на подељеном стаблу грудоваста задебљања). Бразде треба да су једна од друге удаљене за 70 до 75 см. (0, 70 до 0, 15 м) а само 8 до 10, 5 см. дубоке, — од куда ће корење са жилама и жилицама из дробног земљишта моћи себи хране да узимају.

Кртоле се садe дуж бразде у размаку једна од друге за 25 до 32 см. — и то најбоље *од почетка до половине Априла*, — ако то нисмо још у Марту урадили и свршили.

Године, све окопавине, па дакле и кромпир, свагда је боље да почнемо садити онда, кад се у земљи не само живот него и топлота развије, — а то је код нас обично: од почетка Марта па све до половине Априла.

Пошто се зна, да окопавање не одузимају земљи снаге онолико, колико одузимају наша жита, — или другим речима: окопавине троше снагу земље у пола мање од нашег жита, — то је обделавање окопавина у *породу* веома корисно, и заузима у пракци пољске привреде веома важно место, јер *окопавине*, па дакле и кромпири *траже*:

1. Дубоко и дробно земљиште, у коме се нахои још старе снаге од добро наћубрених још пре тога обделаваних и сабраних биљака и усева.
2. Много већи простор земљишта за своје растење и напредовање — него што је то многим другим економским биљкама потребно.
3. Траже од времена на време *различне радње*, као окопавање, и прашење са плевењем, па с тога и остављају после себе добро спремљено земљиште за биљке, које после окопавина имају да дођу а јако троше снагу земљишта.

Због свега овога: окопавине су врло добре онде где се много жита обделава и производи, тако: да *после окопавина долазе жита*, а *после жита долазе окопавине*. — С тога окопавине, дакле и кромпири, имају веома корисан значај у пољској привреди, јер:

1. Обделавањем окопавина после жита а овога омет после окопавина — можемо без погрешке и разумно да удесимо наш *пород*, на који морамо добро да познимо: ако хоћемо, да нам наши усеви, наше пољопривредне биљке и добро и поуздано напредују и ваје донесу.
2. Обделавањем окопавина можемо лако да: *утамањимо шкољке* ко-
ровеке биљке и њино семење.
3. Обделавањем окопавина можемо најсигурније и најлакше да постигнемо: да *врло тврда и тешка земљишта* постану *временом дробна и мекна*; — а *накова* је корист од оваквог земљишта, зна сваки наш пољопривредник.

4. Обделаванѣм окопавина после неког броја година а по реду разумног и добро удешеног плодореда. — добијамо врло корисну и *онакову дубоку* и *дробну родницу*, какову често ни самим плугом добити ни створити не можемо; — а што је родница дубље дробна и мекша, то се и *мртвица* лакше и више распада, а тиме се и више хранећих делова за биљке приправља и спрема; — осим тога, овако добивено дробно земљиште задржава у себи не само потребну влагу, него и посејане биљке чува од дуготрајне суше, — т. ј. неће тако лако страдати од јаке суше или влажне године.

Ко није у Марту посејао *грашак*, може га сад у Априлу да сеје, — премда то зависи поглавито од земљишта, т. ј. ако је земљиште тешко, боље да *грашак* сејемо у Априлу и то: *плитко*, под „дрљачу“, — а ако је земљиште лакше, треба га *раније* у Марту посејати, и то: *дубље*, под „плуг“.

Тако се исто ради и са *сочивом* а и са *граорицом*; обе ове биљке траже тешко и крај влажних места земљиште, јер је за ове биљке *ужито*, да у земљи има свагда довољно *влаге*. Ако би после сејања наступила суша, ове ће биљке пропасти, с тога их треба сејати у оно доба овог месеца: кад се можемо надати, да ће после сејања на скоро падати *лепа киша*.

Још се у Априлу може да сеје: *пасуљ* и *боб*, — ако то *раније* у Марту нисмо учинили и извршили.

Сад се у Априлу сеје и *лан*, и то: *рани* и *позни*.

Рани лан почиње се да сеје *раније*, од „Младенаца“, — али ништа није доцкан, ако га почнемо да сејемо од Априла, само ако смо му земљиште добро спремил и размрвили. — Што се *раније* посеје, то боље *напредује*, а поглавито с тога, што је тада сачуван од најопаснијег свог непријатеља: *бузача*.

Позни лан сеје се од Априла па све до „Цара Константина“, а најдаље до краја Маја.

У опште, *лан* хоће врло добро и чисто спремљено земљиште — без *корова*; па зато доцније укоровљено земљиште (*ланциште*) треба *плесити*, — тражи *дакле доста ручног рада*, који ми довољно немамо; — па: једно због тога а друго што још не уносимо и не уводимо *справе*, које би не само нашу ручну снагу за овај посао замениле, него би помоћу њих и брже и јефтиније овај посао свршавали, — све мање и мање *лана* производимо.

Лан долази најгодније после окопавина, — јер ове остављају иза себе земљиште не само плодно него још и *дробно* и од *корова* чисто, па с тога *лан* после њих најбоље и *напредује*. — Често *лан* може да дође и на земљиште, где је пре тога била *детелина*.

Лепе и *фине ланене кудеље* добићемо: ако *лан* на *густо* посејемо. — А *доброг ланеног семена* добићемо: ако *лан* на *ретко* посејемо.

На 1 ектар треба: 2 до 4, 3 ектолитра семена.

Па *гласу* је у целој Европи: *руски лан*, који се зове *рински* (јер се највећа трговина овог лана води у вароши: *Ризи* — у Русији). Овај се лан *одликује* својом високом стабљиком, која је пуна *лепе* — *фине* *лике*, не која се зове: *ланена кудеља*.

Лан се често после друге године *изметне*, па с тога треба: *ланено семење* за сејање после сваке друге године *обновити*, — *помоћу набавити* и *кушити*.

И конопља се сеје — ако то о „Благовестима“ у Марту учинили писмо — сад у Априлу, (јер се конопља сеје од „Благовести“ до летњег св. Николе, т. ј. од 25 марта па до 9 Маја, — дакле за 45 дана). — Али је најбоље и најсигурније доба за сејање конопље: *после свију мразева*, дакле *око Бурђев-дан*, баш онда кад и кукуруз сејемо, ако рани о „Благовестима“ посејали писмо.

Земљиште за конопљу треба да је плодније и топлије него ли за лан; па зато напредује врло добро на израније добро нађубреном земљишту, које треба да је дробна песковита глинуса на заклоњеном а влажно топлом месту — крај река и потока, где се може да посеје *после конопље овог конопља*. — Још боље може конопља да напредује на просушеним баруштинама и на новим крчевинама, — али не даје тако фини и јаку кудељу, као кад се посеје на дубоко а под јесен овчијим или коњским ђубретом нађубреној и после добро и урађеној спремној *песковитој глиници*, — јер овде она може да пушта свој корен са жилама и жилицама дубоко у земљу, па отуда храну и узима само за 12 до 14 недеља, те с тога не троши јако снагу земљишта, на које после конопље (због кратке вегетације) можемо те исте године да посејемо *озимо жито* и т. д.

Семенје се сеје на *омашке* (или на сачму) одмах па тазе поорану и уравнињу (т. ј. браном превлачену) земљу, па се предрља дрљачом или браном.

На 1 ектар треба 1 до 1, 7 ектолитра семенја — *Густо* посејано семенје даје и више и лепше кудеље са семенем, — а *ретко* посејано семенје даје много семенја.

Семенје не треба да је старије од једне или две године, а треба га често мењати и набављати из оних крајева, где је најбоље. Конопљу треба за време растења прашити и плевити.

И *кукуруз*, — ако га писмо о „Благовестима“ још у Марту посејали, — треба најдаље до краја Априла (после мразева) не изоставио посејати, јер је то наша својим зрњем најкориснија биљка не само за људе него и за нашу стоку и живину; па и „зелени *кукуруз*“ преко лета врло је добра храна за стоку, а особито за млечне краве, а зими је кукурузовина место сена прилична храна за волове и т. д.

Сеје се свуда, где винова лоза добро успева, — где је земљиште топло и умерено влажно, а кад хоћемо да „зелени *кукуруз*“ произведемо и да га млечној стоци — кравима — дајемо, можемо га да сејемо, где год хоћемо.

Најбоље је земљиште за кукуруз: *крчевита глинуса*, а добра је и *блага* или дубоко (још под јесен) преорана и умерено нађубрена (ад не jakim ђубретом) *пловача*, — која није много влажна и хладна.

Најбоље је за сејање савршено зрело и из средине „корена“ (клипа) одбирано зрњевље, које није старије од 2 до 3 године и које се пре сејања 10 до 12 сати држи у води, да се раскваси, како би посејано што пре (за 8 дана) проклијало.

На 1 ектар треба: 0, 2 до 0, 3 ектолитра семенја, ако га сејемо *сејањом* у редове или врсте, а на *омашке* треба ће га 3 и 4 пута више.

Међуместа можемо да засејемо: тиквама, репама, пасуљом (чучавцем) и т. д. — т. ј. биљкама, које ниско расте и раније сазревају.

Ко нема довољно ливада или му ливаде слабе одкосе дају — тај треба сад да сеје *црвену дегелину*, и то: или место „*ушара*“ по плодореду, или у посејано озимо или јаро жито.

Ако првену детелину сејему место „узара“ по плодореду, — треба ју сејати најбоље као пролетњи усев после окопавина, јер она хоће тешко али дубоко и дробно земљиште, које у себи има довољно влаге; с тога, ако је Април или Мај сушан, детелина ће утврдо пропасти, ако јој се накнадним сејањем не помогне.

Ако пак првену детелину сејемо у посејано озимно или јаро жито, имаћемо двојакe користи: 1, што као *узрод* или *узредни усев* (Zwischenfrucht) узима и то дубоко из земље оне хранеће материје и делове, које жито не узима, те тиме, тако рећи, приноси земљи нове хране за жито; 2, што великом множином својег лишћа даје потребну и довољну количину хране за стоку, те тиме подиже сточарство, које опет даје потребног и нужног ђубрета за повишавање и подизање ратарства и осталог земљарства.

На 1 ектар треба: 10 до 15 кгр. семена, које је врло ситно и 1 ектолитар детелиног семена тежиће 75 до 78 кгр.

И број се у Априлу сеје у врло дробној плодној земљи, — ради његовог, само за 3 до 5 см. дугачког корена, који даје рићо-црвенкасту или броњасту боју, којом бојације „броће“ вућена предива.

На 1 ектар треба 70 до 80 кгр. семена, — кад га на „редове“ сејемо; или се на 1 ектар полажу 160.000 до 200.000 положница.

У Априлу треба одсецати женске лозасте стабљике од меља, па их као сађенице садити у још пред зиму дубоко (преко 60 см.) ископаним и јако нађубреним јарковима; тако би добили читаву башту од меља, што се зове: *мељак* или *мељник*, где из корена повисе година избијају и терају у пролеће нове лозасте женске стабљике, које поспе носе китњасте плод, који се зове: *чешерика*, у величини једног ораха а састављена од црепасто поређаних кожастих листића, испод који се развија *црвенкасто жућ прањак* (лупулин) који врло је *горак*, — због чега се и меће у пиво, те даје пиву ону пријатну горчину, па га зато пивари по скупе новце купују и врло добро плаћају. — У годинама кад мељ није свуда добро родно или га се много тражи — плаћа се кило по 8, 9, 10 и више динара, а један хектар донесе обично у средњу руку: 300 до 500 кила, — рачунајући, да у 12 година долазе: 6 лоше, 4 средње а 2 добре године. Види се, дакле, да ова биљка доноси пољопривреднику велике користи, и ако је доста знатан потрошак око обделавања потребан, а поглавито за прве 3 до 4 године.

Ко није у Марту, може сад у Априлу да седи ону за хранење свинја волова и млечних крива врло важну биљку — окопавину, која се зове: *морска репа*, а обделава се скоро онако као и кромпир и различне сточне и шећерне репе; — но можемо ју и у јесен да садимо. — О овој тако важној економској биљци слабо водимо рачуна!

Стаклене ђубренице, где је дуванско семење посејано за извођење дуванског расада — *треба* *атевити*, а стакла чешће обдан на леном времену отврати како би се младе и нежне дуванске стабљичице мало по мало навикљавале на спољашњу — атмосферску топлоту. Ноћу онет треба ова стакла на ђубреницама затварати. — Где расад на густо стоји, треба га разређивати да боље расте и да се не угуши; ако је сушно доба, треба расад нажљиво заливати устајалом (па сунцу загрејаном) водом.

Дуваниште, т. ј. земљиште, на које ћемо дувански расад да расађујемо, треба од *корова* очистити, па ако на крају Априла настане лепо и врло топло време, можемо расад на ово дуваниште да расађујемо и да га прилежно заливамо.

Ако имамо у кадуле скакупљени дуван, треба га превртати и приправљати или сложити да почне да превире.

2. Ливадарство.

Ко није до сад своје ливаде рашчистио и окрчио, нека што пре похита да то сради, јер доцније — чим травке и друге биљке почну бујно да расте, — неће моћи то лако урадити и свршити; те ће му о тога на ливадама остати многа места гола -- без траве.

То исто треба урадити и са пашњацима.

Ако би у Априлу било сувишне и јаке кише, онда она може ливаде у лукама да заспе различним муљом, који не даје трави да расте; — с тога треба у том случају старати се, да ово nanoшење врло јаког и свакојаког муља отклонимо, — бранећи овакве ливаде насипима, шанчевима, брвницама и т. д.

Где се могу ливаде да наводњавају, — треба их сад једно 2 до 3 дана наводњавати, да тако трава добије влаге (ако не би повољне кише било), те да бујније расте.

Ливаде и пашњаке још од почетка Априла треба чувати од стоке, и не пуштати на вашу, — како би трава боље и подједнако растети могла, — јер је ово месец: кад се трава почиње бујно да развија и расте — са чега се Април месец и каже: „*траван*“.*

3. Баштованство.

Почетак Априла најбоље је и најзгодније доба, кад треба спремати нове деје за *коленац* или *сарлау*, а у ове деје међу се двогодишње или трогодишње стабљике. Деје се копају ашовом врло дубоко па се дубоко и паћубре.

Ротквице или *роткле* месечарке сачуваћемо од *буача*: кад поред ротквица посејемо семење од биљке *зрбаштице* (*Lepidium sativum* L.), — јер буач радије пада на ову биљку него ли на ротквице.

У Априлу се седи: *бели и црни лук* — чим голуб *зривањ* у шуми почне да гуче и виче *сеј лук, сеј лук*. — Код белог лука чесњење треба у земљу садити тако, да клица дође доле — јер ће се *иначе* чесањ у земљи да окрене тако да клица дође доле, па ће проклијати лук да буде изкривљен.

Гласичасту салату и *ендивју* треба сад из ђубренице пресадити у башту.

Мајоран, као пријатан зачин, треба пресадити на масно а сунчано земљиште, — ако хоћемо да од њега добијемо семење.

Ако је ко посејао *карфиол* (кудринац) и *келерабу* у ђубренице стаклом покривене, — тај нека сад *та стакла поскида*, а може их да меће на ове ђубренице, у којима има посејане друге које сетљиве биљке, н. пр. краставце, диње, лубенице и т. д.

Краставце, диње и лубенице још прошлог месеца посејане у ђубреницама, треба сад пресадити у друге ђубренице — ако њине врже имају 5 листића, па кад овде сад почну даље да се развијају, треба им срце из плодића извадити, да се боље и јаче бокоре па да раније сазру и крупније плодове донесу.

Сад, у Априлу навађује *буач* на младо лишће од *шорка* или од различне багтенске зелени; — зато треба сад *зелен* *почешиће* *водом* *поливати*, или: на неколико места у башти ставити *катрањаве крие* (катрапом намазане), на које *буачи* падају сами или их треба стрести са „зелени“ а и са других у башти биљака, — на их после, на тим крпама прилењене, треба сипати и сагорети.

И *гусенице*, које навађују на салату, *спанаћ* и друго поврће, — треба таманити и убијати.

У *овиште*, у баштама покривене *ђубренице* треба сад покривати и отварати, али само на топлој дану, на их прилежно *плевити* и од буба *чистити* и *чувати*. — Осим тога у баштама треба *рано шорје* и *пролећну зелен* *плевити* и *расађивати*.

Рано посејани грашак у баштама (или на ком другом земљишту) сад се знатно развио, па га треба *прашити* и *покривати* *боцом*, *трњем* и т. д. те га тако *ваља* *чувати* и *бранити* од *кокошију* и друге *живине*, па и од *зецова*. Сад треба и *притке*, *штапове*, *прутиће* и т. д. у помоћ *прибијати*, или *стабљике* *привезивати* *ликом*, *кананом* и т. д. да се не би *полегле* и на *земљу* *обориле*.

1. *Примедба*. Правило је: *ситно* *семене* *сеје* се *или* *тло*: 1,5 *сантиметар* (у *лакшој* *земљи*) или *још* *паче* т. ј. 0,5 *сантиметра* (у *тежој* *земљи*); — *крупније* *семене* *сеје* се 4, 5, 6, 7 а *највише* 8 *сантим.*, т. ј. *што* је *семене* *крупније*, *све* се *дубље* *сеје*.

2. *Примедба*. Сваког *јутра* и *вечера* треба *поврће* или *зелен* *пажљиво* *заливати*, а *особито* *млад* *расад* и *кад* је *суша*.

Ко има и *подшке* у *баштама* *малине*, *огроз* и *рибизле* а *особито* *јагоде*, треба да их сад *окопава*, *добро* *нађубри* и *залива*.

4. Воћарство.

Воћке на топлој а тихом (без ветра) дану преко целог месеца треба *калмити*; — *крушке* и *јабукe* *каламе* се при крају Априла у *кору*.

Воћке, које су од мраза *страдале*, треба *очувати* да не *угину* и *оснажити* их; с тога треба: *промрзле* и *суве* *гране* *одсећи*, са *других* *грана* *пупољке* *окидати*, са *стабла* *горњу* *кожицу* или *лилу* *мало* *разгребати* и *земљу* *око* *стабла* *раздробити*.

Воћке које због *слабе* у *земљи* *хране*, *кржљаво* *расту*. — треба *пиштавином* *водом* *разбложеном* *заливати*, — *пошто* *најпре* *земљу* *око* *стабла* *раздробимо*.

Маторије или *перодне* *воћке* (осим *вишње* и *трешње*) треба *подмладити* *одсецањем* *сувих* *грана* и *огранка*, и *скидањем* *пупољака* а *подижући* и *чувајући* *младе* *леторасте* на *оваковим* *воћкама*, на их *каламити* у *кору* *чим* *почне* *мезгра* или *живи* *сок* да се *креће*; за *каламљење* *узимају* се *оне* *још* *зимом* *залезане* *калам-гранчице*, које смо у *песку* и/з *законеном* *месту* *држали* и *чували*.

Кајсије и *брескве*, које су *рано* (још у *Марту*) *цветале*, — треба *заклањати* и *покривати* *крпама*, *лаким* *асурама*, *дугачком* *сламом* и т. д. да не *промрзну* и не *страдају* од *мразева*, *вејавице* и *врло* *хладних* *ветрова*.

Ако би *наступило* *сушно* *време*, треба *све* *воћке*, *које* *су* *цветале*, *заливати*.

Растила са *младим* *воћкама* треба *пажљиво* *мотиком* *окопати* и од *корова* *чистити*, — *прашити*. И у *почетку* *Априла* *могу* се *још* *воћке* и *друге* *дрвенасте* *биљке* да *пресађују*.

Не смемо *пропустити* а да у *овом* *месецу* *непоубијамо* *гусенице* од *белог* *легира* (*Pontia crataegi* L.), *белог* *воћарца* (*Liparis chryzorrhoea* L.) и *воћног* *црањивца* (*Carpocarpa pomonana* L.).

5. Виноградарство.

Треба свршити све оне радње, које нисмо могли у Марту да посвршавамо. Ако би било мраза или слане, треба по винограду палити разну коровину, те да димом сачувамо лозе од мраза или слане.

На лепом времену винограде треба окопавати. — *прешити, тачке* приближити а чокоће или лозе *калмити*.

Сад се и *приорци* саде у *растилу*, где остају 1—2 године, док не ојачају и не постану *корењаци*, који се после у виноград пресађују; *приорке* у *растилу* треба на сушном времену прилежно заливати.

У Априлу треба довршити у винограду *«резанье»* или *«орезивање»*.

Подруме треба чисто и уредно држати и проветравати; а ако би у подрумима вино почело да *ври*, треба му то *врење одмах пресећи: претаканьем* и то најбоље у буре, које је *добро* сumpорисано.

II Из шумарства.

Шума треба да је чиста од камења, вањина, оломљених грана и сувади и т. д. — *треба да је окрчена*.

Сад треба продужити у Марту недовршено *«проређивање шуме»*, коју иза тога треба поткресивати — па све неваљале и сушне делове из шуме изнети, да не смеће растењу млађег дрвећа.

Младу ниску гору треба трњем, шанцем, плотом, врбама или тополама и т. д. оградити и добро чувати од стоке, — а особито од говечета и козе, јер не само што чунају и брсте младо лишће и ломе гране, него кидају и младе пупољке, из којих би имало да се развију: лишће, леторасти и цвет, из којег доцније постаје плод.

У Априлу треба *сећи* док је витко и еластично *«рбово аруће»*, од којег се плету *лесе* (за кочије и свилене бубе), *котарице*, *кошаре* (за стоку); *ковеси* (за рану) *кочиње* (за живину) и т. д.

Исто тако у шуми се *сече дрвеће*, од којег се приправља *лика* за *«сезивање винограда»* и т. д., а најбоља је *лика од бреста и липе*.

Овог се месеца сеје у добро спремљеној земљи семење од разног шумско дрвећа, и то: од лишћара и од четинара, — како је где потребно и могућно: дан или лишћари или четинари, или да обоје једно поред другог или измешано расту и успевају.

III. Из сточарства.

1. Сточарство.

Чим у Априлу настану топли дани, — треба:

1. све прозоре и врата отворати, да стока добија чистог ваздуха и светлости.
2. стоку из стаја испуштати и изгонити напоље да се на чистом ваздуху и на светлости у већим просторијама и авијама живље покреће и истрчи.

Као год што је чист ваздух, светлост и живље покрећање потребно стоци — а особитој млађој ради бољег напредовања и развијања и ради само здравља, — исто је тако стоци потребна:

3. *чистоћа*, — ако хоћемо да нам стока буде и напреднија и здравија; па зато треба н. пр. говеће стаје два пут на дан чистити и тазе сламе простирати, а по кад кад стоку и у плитку речну воду нагонити и купати.

Ако се деси, те се због мало снежне или супомразне зиме *аролеће одоцки*, па нам не достане хране за стоку или сву спремљену храну на дуготрајној зими поједе, — онда: за такав случај треба сваки пољопривредник да има *толико у приправности окопавана*: колико му треба да своју стоку храни, док трава за *пашу* не стигне.

Кад стоку на пашу изгонимо или јој у стаји зелене хране дајемо, — треба јој *пре тога* давати и полагати *суве хране*, па је поступно — све мало по мало на зелену и сочану храну или траву *павицијавати*, — ако хоћемо, да нам је стока здрава, да се не разболе и не пропадне; — по *теглебој* или *сирежној* *стоци* *морамо* *непрестано* *суве хране* да *полажемо*.

Где се у великој множини показу *голубаче мушнице*, — треба стоку, поглавито говеду мазати катраном и димом мушнице разгонити.

Краве се воде, па их зато треба спаривати са добрим (доброг соја) биковима. — *Краве*, које се са 1 воде, отелиће се идуће године у Јануару, а тада се *телез* најбоље и најкупље *плаћају*.

Ко хоће да има млека у свако доба, тај нека пази: да *му се краве не воде* (са биковима не спарују) *на даске* и не *теле све у једно исто доба*; али је најбоље, да се краве воде онда кад се у њих *изгон* — *природно* *јавља*.

Краве *мече* треба *чешће* *бебрејисати* или још боље *тамариги*, јер им се сад у пролеће *дила* *мења* (стара опада а млада расте), па ћемо их тако чисто држати а то значи: не само очувати да буду здраве, него ће још бити *млечније* и *гојазније*.

Овце, које се преко године 2 пут стрижу, треба сад добро хранити, па: на лепом и топлим дану *угонити* их у речну воду, где се *вуна* најпре добро испере, па се после тога *стриже*. — *Острижене* *овце* треба *хранити* *добром* и *јаком* *храном* и добро *чувати* од *хладноће*, — ако хоћемо: да нам *овце* дају *млека* и да им *лепа*, *густа* и *дугачка* *вуна* *расте* за *другу* *стрижу*, а да су *здраве* и *гојазне*.

За *овце* је *сува* *храна* *свагда* *боља* *него* *ли* *сочна*; па зато: *овцама* се најпре *полаже* *суве* *хране*, па се тек после, (пошто *суице* *гране* а *роса* *спадне*) *изгоне* на *суву* *пашу* и *оплање*, само кад кад на *бујне* (*масне*) а *никад* на *влажне* *паше* (јер овде могу *овце* да *ометиљаве*).

На 100 *кила* (кг.) *тежине* даје се на дан *једној* *овци* 6 *кила* *најбољег* *сена*, — или *напој* *овци* од 25 *кила*, треба *давати* 1,5 *кило*.

Брђе *овце*, које се имају да *ојатне*, треба добро *чувати* од *кромпира*, — јер су им сад *шкљодиви*. *Онакове* *овце* *најбоље* је *хранити* *овсеном* *прекруном* или *јармом* (јер им ова *прија*) *особито* *последњих* *недеља* *пред* *јагњењем*, а *чувати* их од *сочне* и *киселе* или *покварене* *хране* *која* их *надима*.

Чим се *укажу* *добре* *паше* за *овце* са *одраслијом* *јагњад*: треба *јагњад* *одбијати*, јер *сад* *настаје* *доба* за *мљузу*, која се *удружено* по *планинским* *крајевима* *зове*: *бачијање*.

Прасад *женску*, *одвојену* и *намењену* за *приплод*, треба добро *чувати* и *хранити*.

2. Чепрство.

На *лепом* и *топлом* *дану* треба *челе* *чувати* од *ластавица*, *кошнице* *чисто* *држати* — *чистити*, а *близу* *књавлука* *сејати* *елду*, *детелину* и *друге* *биљке*, које

ће брзо или ускоро да цветају — да донесу цвет из којег ће челе сладак сок (нектар) да сисају и од њега мед да сиравају.

Ако су лиш облачни и кишовити — хладни, или ако су кошнице са слабијим ројевима: треба челе прихрањивати.

Кошнице, са jakim ројевима, треба доле наставити (наставке подмећати) а лета проширити.

3. Живинарство.

Сва живина леже се, па зато се треба постарати да су *гнезда* на *топлом месту* и пр. у стајама особито за *гушчице* и *куриће*, јер су према хладноћи врло осетљиви па на мало јачој хладноћи угину. — с тога их треба само на топлим дану и времену на поље пуштати.

Младе *гушчице*, које једи гуска из 15 до 20 још у Марту снесених јаја изнесе, — треба да храним куваним кокошијим јајима и сити исецканим копривама, да брже расту па да их на другу храну навикавамо и изгонимо на зелену траву, коју гушчићи радо пасу чупајући. — За гојење бирају се најкрупнији и најјачи гушчићи од једне године а за клање су најслађи од 6 до 9 месеци; — најбоље се гоје: овсом, грашком, кукурузом, мекимљача и резанцима; но за време гојења треба их затворити у тескобним и тавним кавезима (ћумезима).

Младе *куриће* подижемо и негујемо теже него ли пилиће, — али се ћурке — угојене ваљункама од пројиног брашна, варивом и житом, а особито орасима и кестењем, — због укусног меса по скупој новце продају. Ћурка обично у Априлу или Мају снесе 15 до 30 јаја, из којих за 4 недеље изнесе 12 до 18 ћурића, који су за 3 до 4 недеље осетљиви спрам влаге и хладноће, па их с тога треба на топлим месту држати и чувати, а давати им: кувана исечена јаја, трошнице и мрве, просу, забркане мекнице и забркано пројино брашно, па онда: исецкане кувине коприве забркане у мекнице или пројино брашно, — па од тога свега ћурићи брзо расту и гоје се.

4. Свиларство.

Пошто бели дуд почиње сад да тера лишће, — то треба на хладном месту јаја од свилчеве лептирице сместити у сувој а топлој (од 20 до 25 степена по Цеизијусу) соби или згради са намештеним ласама, да на овој топлоти у сувоћи измиле мале гусеничице (свилобубе) и да се храном дудовог лишћа развијају тако, како би се *прво кожурење* (скидање покожице, или боље: прво извлачење из покожице) свршило.

Ако ова јаја нису на згодно хладном месту чувана, — онда ће из ових јаја гусеничице да измиле пре него што бели дуд своје лишће тера, — па ће тада све измиле гусеничице да пропадну, да угину.

5. Рибарство.

У рибњаци треба пустити одрасле шаране: *мужјане* (мљечце) и *женјане* (икрашнице).

Рибњаци треба да су на сунчаном топлим месту, а обале од рибњака треба косо поткресати да буду плитке, па их засејати семенем повисоких биљака и испунити камењем — како би *икрашница* ту бацала своју икру, из које би се на сунчајој топлоти рибићи изгледали.

Ако у рибању има много хране, онда се мужјаци гоје, али ни су добри за расплод, или *бијење* (спаривање), а најбољи су: од 4 године, светле боје и пруженим (прљавим) леђима.

Шарани се добро гоје у рибању, где има доста муља и биљака, а добро се хране лебом, куваним варивом, пиварским јечмом, коњском балегом и т. д.

И у Априлу *бије* се (спарује се, т. ј. млецац обаспе икрашницу млекој): *штука*, *зргеч* и *смућ* (аг-балук).

Кад се риба бије, може се лако и много да навата, али је тада мање укусна, па се зато у то доба и не лови, а не лови се још и с тога: што би се уништило и реметило размножавање риба. — У Аустрији је забрањено рибу ловити до Преображења.

И *раци* се у Априлу штеде и не ватају, јер сад *женке* (бобаре) бацају своја јаја, па су с тога раци и празни и нису нимало укусни.

IV. Жива природа.

Од *биљака* у Априлу се зелене: буква, винова лоза, јавор, кестен и липа.

Сад су у цвету: бресква и кајсија, брест, вишња и трешња, врбе, јасен, и јоргован, огроз и рибизла, шљива и црни трн; па онда: зумбул, јагоричка, красуљак, љубичица, маслачак, нискица, подбељ, саса и многе друге.

Тице певачице, које су од нас због зиме отпутовале, враћају се натраг. — Јаребице, дивље пловке и фазани легу се.

Јежеви се терају (спаривају), а коте се или рађају младунце: весерица, видра, зец и рчак, куна, твор и лисица.

Исекти се из јаја (н. пр. свилци) легу и из својих ларва развијају.

Шарани бацају икру: — челе излећу и падају на цветове од врбе и тополе, од разних воћака и других биљака.

V. Претсказивање времена.

Април влажан,
Богат назнањ.

—
Марац сушан (1885).
Април влажан (треба да буде).

—
Што Марац хладнији,
То Април топлији.

—
Кад априлски цестови
Сувог доба онају —
Многи воћки плодови
Окатиће сву грану.

—
Април данн Мају
Треба: лишће, граде
У вода да дају.

—
Април здраво влажан:
Изе многе јајце,

А још кад је хладан:
Многу децу, старце.

—
У Априлу благе кише,
Дају мајског цвета више:
И у шуми и воћњаку
И у пољу и цвећњаку.

—
Блага киша априлска,
Вреди као Јуријевска;
Али киша мајевска,
Вреди блага царевска.

—
Април влажан,
Јуни сушан.
Април сушан,
Јуни влажан.

—
Ведре ноћи у Априлу,
Опаке су ноћу, вину,

Иза Април — грмљавице

Нема више мразовице.

—
Априлска сушина,

Гладна је година.

—
Што пре у Априлу

Црни три испвета;

То ће пре у Јулу

Да нам падне жетва.

—
Марац при свршетку,

Април сав, целином,

А Мај у почетку: —

Преприуће пером.

—
Кад о Ђурђевдану,

Жита растет стану;

Ако срећа дадне.

На кад права падне

У то жито тако,

Да с не види лако, —

Година нам тада

Плодородна пада!

Југоисточни ветрови дају нам дане облачне и доносе кишу, а *североисточни ветрови дају нам дане ведре.*

Пошто је 5 Марта ове године дууоу први ветар: *североисточни*, — то ће и *преко целе године бити главни ветар североисточни.*

Зна сз, даје *северни ветар хладан а источни је ветар јак и сув*, јер долази к нама прелазећи преко континента (сувих земаља) и преко Црног Мора које је ретко кад пренуно водене паре, коју би источни ветар до нас и то обично са бујицом донео.

Према овоме: ми држимо, да ће ова година бити *сушина* а у једно и *плоднија*, па с тога нека се и наши пољопривредници сирам тога управљају и своје радне удешавају, а нарочито препоручујемо прилежан рад: *воћарима, виноградарима, челирима и свиларима.*

VI. Опште наредбе.

У кокошима и житицама треба жито пресвртати.

Зграде прекривати и поправљати.

Подруме, пивнице и друге стаје распремити и чистити.

Спремање судова и свега прибора за мљку и бацијање.

Априлско је сунце најбоље за белење платна и за топлење лана.

Примедба. Старешина куће мора се постарати и за здравље својих млађих, у којих је крв зимском тешком храном отромила. С тога редуша треба сад с пролећа ради прочишћавања крви да припремља лаку храну, у коју треба да *домеће* младе зеласте биљке, као што су: коприве, добричавица, лишће од спориша (ајдуке траве) и ерченице (*Polygonum bistorta*); све ово може се да једе и као салата *начинено* а особито: *улаз* (*Nasturtium officinale*).

Ове зеласте биљке не само што су као зачини пријатна и јетина храна, него нам *отпљанују* и по где које летње болести (грозице и т. д.), а док смо здрави чине, те се *осећамо* чисти, крвкки и снажни.

БЕЛЕШКЕ

Зашто први детелински цвет не доноси семе.

Као што је познато, цветни прашак мора да падне на тучак, па да се биљка оплоди. Но прашак је у понеким цветовима, као што је то и код детелине, у таквом положају, да не може сам да спадне на тучак, јер можда лежи сувише високо, или је иначе на хрђавом положају. Осем тога, као што је славни природњак Дарвин доказао, код многих биљака никада и не бива оплођење, ако цветни прашак падне на тучак истог цвета. Мора дакле прашак да падне чак на тучак другог цвета. Ово може бити само помоћу инсеката, који улазећи из једнога у други цвет преносе на своме телу прашак и тиме припомогну оплођење тучка. Опитача је доказано, да они детелински цветови, који су заклоњени од улаза инсеката, не дају ни зрицета семена. Међу инсектима бумбари највећма посећују црвену детелину, јер други инсекта, и, пр. пчеле, не могу да допру до меда ових цветова. А пошто треба мало дуже времена док се бумбари, који се сваког пролећа изнова легу, тек у лето многобројно појаве, то и први цвет детелине остане неоплођен те због тога нема ни семена. Али у толико обилатијег семена понесе затим други и трећи цвет детелине, у колико је више бумбарева. И тако бумбари приносе не малу корист у природи и заслужују у пуној мери, да их штедим.

Полу-осушене саднице.

У след дугог преноса, могу се на овај начин освежити и повратити: да се ископа у савици свакој земљи јаме пола стопе дубока а дугачка колико треба, па да се расаднице у њу метну, покрију са трошном земљом пола стопе високо и добро полију водом. Тако да остану неколико дана. Ако у њима има још колико животне снаге, то ћеју се на овај начин спасти. Ако кора добије свој сјајан изглед, онда се расаднице поваде из земље и одма расаде на стајно место. Оно најбоље да је при влажном времену и благом ветру.

Колика је хранљива вредност сена.

У Енглеској чињени су опити, колико ће 100 кгр. сена моћи да замени који други хранећи материјал, па је нађено, да су 100 кгр. сена равни: 275 кгр. зелене кукурузовине, 400 кгр. зелене детелине, 442 кгр. ражине сламе, 360 кгр. пшеничне сламе, 160 кгр. овсене сламе, 160 кгр. јечмене сламе, 153 кгр. грашковице, 200 кгр. еддине сламе, 400 кгр. суве кукурузовине, 175 кгр. кромпира, 54 кгр. ражи, 46 кгр. пшенице, 59 кгр. овса 45 кгр. грашка и боба у смеси, 64 кгр. еде, 57 кгр. кукуруза, 65 кгр. пшеничних мекиња и 330 кгр. репе.

Нашим земљопцима створена је овим прилика, да се не муче, но да одма замењују у недостатку сена извесном количином другог материјала. А као што се из горњег види, срачуната је вредност на 100, па је лако за мање количине срачунати.

С-лаз.

Нега коже.

Као што је познато, за дисање служи поред плућа и кожа. Она игра главну улогу у том погледу као год и у другом, те с тога се мора особита пажња поклањати нези коже. Искусни земљоделци кажу, да је добро отимарена стока пола нараћена, за коју цел служи четка и чешагија. Коњи лукезани и они који се у кола прежу, али не раде много могу се доста чешагијати и иначе чистити; али теглеће и радне коње, не треба толико тимарити, јер је за њих сувишно тимарење штетно. Напротив, код оне стоке која се гоји, треба тимар да је на првом месту, јер за образовање масти односно доја и меса, веома гове. Исто тако и за свине као год што чистоћа одвећ потребна, у толикој мери нужно је и купање.

С-лав.

Пепео од дрвета.

Пепео има у себи поред угљено-киселог креча и магнезије често 6—10 процената калија и 2—5% фосфорне киселине. Пепео од лишћара показује увек по правилу нешто већу садржину од оног, који је добивен од четинара. Млађе гране дају бољи пепео у погледу биљних хранећих материја. Најглавније што треба обратити пажњу код пепела, то је да се чува од кише и у опште од влаге, да не би од своје вредности губио. Како треба пепео као ђубре употребити, постоје разна мишљења; и једно је мишљење између осталих такво, да га треба са добром земљом измешати и нарочито за ђубрење ливада употребити. И на лакшим земљама значај је његов велики. Треба посматрати само, како криво успева првена детелина и травак, кад је земља нађубрена пепелом, па ће се овом приликом моћи да увиди и оцени свеколика вредност пепела као ђубрета.

С-лав.

Тиса отровна за коње.

Да лишће или четине од тисе има отровну особину, то је познато. Исто тако, познато је и то, да утиче на побацивање код крава. Али ређе се је могло чути, да лишће од тисе може и саму смрт да произведе. Такав један случај описује О-А, марвени лекар Хес у „Württemb. Wochenschrift für Landw.“ овако: два коња једног спахије бежу испрегнути из кола и пуштени да се мало проходају; по они у ходању наиђу на четине тисине и добро се наждеру. Наскоро затим, кад су одведени у шталу, црकोше обадва напрасно. Ова напрасна смрт коња, дала је повода спахији, да се коњи секцирају и том приликом горњи лекар потврдио је, да је смрт проузрокована једењем тисиних четина.

С-лав.

Баснословна цена коња пунокрвних.

Колико је скупа цена пунокрвних коња, показује овај пазар између једног Енглеца и једног Американаца. Американац управи питање на Енглеца: шта ће да кошта његов коњ зван „El Diablo“? На одговор, да тај коњ није за продају, даде Американац 200.000 динара. Но кад Енглез рече, да му никако није за продају, онда Американац додаде још 50.000 динара више, па шта Енглез пристаде. Али свој жалости. Тако скупоцени коњ на лађи је цркао, недочекавши да види своју нову домовину!

С-лав.

Отекле ноге у коња.

Често пута се дешава, да ноге отекну. Најпростије средство да се тога због коњ курталише, то је, да се употребе ладне облоге, које се преко ноћи међу, или облоге из куваног сирћета и иловаче. Исто тако и купусно лишће кад се привезе, врло је сигурно средство, јер обично кроз кратко време — неколико часова помогне.

С-лав.

Зашто треба више кравље пре муже са млаком водом прати.

Има две користи зашто треба. Прво зато, што млечне жлезде вишена омекну тако, да млеко при мужи лакше цури; а друго због чистоће, која никада не шкоди, али баш у овом случају чистоћа је врло пужна. Свака нечистоћа која се са млеком помеша, изазива труљење и брзо кварење.

С-лав.

Утицај хране.

Утицај хране на доброту и укус меса и јаја од пре није био познат, а и рачуна се о њему није водило. У новије време има много доказа, да су јаја по укусу тупа, смрдљива а по спољњем изгледу, изгледају као свежа и скорашња. По тачним испитивањима нађено је, да су та јаја из оних завода купована, који гоје живину са поквареним коњским месом. Познато је да оне кокоши, које се хране са кукурузним брашном најбоље месо дају, услед чега неки заводи у Француској једино том храном гоје кокоши. Исто тако и јаја од оних кокошију, које живе слободно, тумарају којекуда по башти и ливади, бољи укус имају од оних, које су затворене у авлији, где осем хране само бубице по ђубриштима једу. Даље уочено је и то, да јаја од оних кокошију, које једу од конопље семе, кад једу, заудару као да се једе рибаља маст.

С-лав.

Зашто воће опада више ноћу него дању?

(физиолошка гатка).

Као да се о овом питању мало говорило, ма да оно јако пада у очи, јер по чињеним опитима, количина опалог воћа ноћу наспрам опадања дању, стоји у сразмери као 1 према 5.

Наравно да се овде мисли само о добро сазром воћу, а не о тако званом црвљивом; исто тако, да при томе не утичу никакви спољни узроци, као што су ветар јак и плусак. Сваки је могао снажити, када у вече у воћњак дође, да воћа има по змиљи испод воћака овде онде, док га изјутра има махом пет пута више.

Једно још није потврђено, да ли то опадање бива преко целе ноћи подједнако, или може бити доцкан у вече, или изјутра рано при изласку сунца бива јаче.

Ако би било ово последње, онда би се из овог могло извести, да брзо разлагање или загревање приликом опадања, почем се поћња истељка због већег испарења брже сасуши, или се покретањем ваздуха при изласку сунца јаче потресе.

Ако би ова претпоставка отпала, онда остаје само један узрок. Према до сада чињеним опитима, опадање воћа бива непрекидно и равномерно за време ноћи а из тога сљедује, да га ни разлагање ни загревање не приликовају.

Почем је опадање плода само последица животног делања, јер сокови се у јесен постепено ступљавају, те и плодови више не расту, то настаје зрење.

плодна се петељка сдрвенује и с временом одкида се, а онде где се кида, образује се нека плутасти материја. Услед ове влаге тај слој плутасти набубри и тако воће већма онада, него што то бива дању. (Obsgart.)

Уплив топле воде на пораст и дозревање плода код биљака.

На основу многобројних покушаја може се посве сигурно твдити, да је топла вода од велике користи по пораст и развиће биљака, када се пажљиво и како треба са њом заливају. То бива на основу два основна начела науке о биљу. „Хладноћа спречава или у најмању руку, успорава кретање сока у жилама биљним, те на тај начин спречава и даље развијање надземних делова биљке (стабла, грана и лишћа)“ — то је прво правило, које се ничим не може побити.

Друго правило, управо супротно првоме гласи: „Топлота по нова буди, креће сок у жилама биљним, па у тој истој мери потпомаже и развијање грана, листа, цвета и плода.“

На основу и једног и другог овог правила, сваки баштован, воћар, треба према могућству, да се приликом заливања својих биљака служи топлим водом. — Разуме се, да се то у великом размеру не да извршити, али да је свуда од неопцењене користи заливање топлим водом, по себи је јасно.

За љубитеље цвећа и за баштоване, заливање топлим водом не би требало, да је изузетак, по правило, којим се чуда починити могу. На пр. чим се примети, да је земља у саксијама почела непријатно, плесниво да заудара, чим се оцази, да цвеће, биљка, коју у тој саксији гајимо, почине да вене, да се „кешколи“, одма треба такву земљу, докле је још колико, толико, влажна са шиљастим дрвцем пажљиво прекопати, да се земља измрви и уздигне, те да ваздух може слободно долазити жилама биљним, па да земља може слободно испаравати, сушити се, сувишну влагу ваздуху издавати. Разуме се да при том копкању, не смемо никако помедити или покидати сићушне жине власнате жилице биљне, те због тога код биљака (цвећа), које близу површине земље избијају жиле, не смемо никако ни копати.

Ако се при том и биљка јако сасушила, треба је залити са топлим водом 30—36° R. и видиће се, да ће жиле биљне, ту топлоту потпуно поднети, докле шкљиве бубе и црве у саксији растерати или и са свим потаманити. Пошто се земља осуши, може се такво заливање два три пута повторити и биљка ће у скоро почети да се снажи и да напредује.

Чешће заливање топлим водом, донекле надокнађава земљу топлоту, која оскудева и поред тога необично потпомаже пораст биљке. Код раног цвећа, цретање раније с пролећа или и преко зиме отпочиње, а кад се цвеће такво пресади на поље и топлим водом залива, оно са свим правилно даље напредује.

По заливање топлим водом, поред свега тога, јако потпомаже рађање воћа и дозревање рода. Кад се топлим водом, у право време залива, необично се потпомаже рано сазревање трешања, грождје и шљива.

Толико о овоме „бечке плустроване баштенске новине“

Св.

Бокарска или сибирска детелина.

Бокарска или сибирска детелина (*Melilotus albus*), о којој се у новије време читава чуда приповедала, о издржљивости и родности њеној под свима климатским приликама и неприликама, по уверавању једног стручњака у „Аустр. пољо-

привредном листу^а, није се показала, вели, онако као што треба. Родности је никакве, није довољно издана, нити је за стоку довољно хранљива.

Али као биљка за папу чела показала се изредна и има своје особите вредности, за крајеве, у којима нема довољно и повремено папе за челе.

Ове године „српско пољопривредно друштво“ набавило је ради пробе извесну количину ове детелине, разаслао је у шест разних крајева наше земље (Хомоље, Подриње, крушевачки крај, Пирот и т. д.), да се у маломе опроба и у своје време саопштићемо постигнуте резултате.

Св.

О спотицању коња.

Обично се радо узрци о спотицању приписују једино особини пута или начину хода и држању коња, а и не помишља се, да у највише случајева сама небрежљивост кочијаша или јахача проузрокује или бар припомаже спотицање. У једној седници политехничког друштва у Берлину говорено је недавно нарочито о овом предмету, о коме је члан друштва г. Др. Франк врло интересантне опите извео, нарочито у тој цели, да се може бројевима доказати, зашто коњ радо посрће на предњим ногама и како би рука онога, која са њим управља, могла најбоље томе злу доскочити.

Најпре је постављен један нормално развијен коњ од 384 килограма телесне тежине са предњим ногама на нарочиту вагу. На тај начин доказало се, да се од целокупне телесне коњске тежине у нормалном положају ослања на предње ноге 210 а на стражње само 174 килограма, да су дакле предње ноге оптерећене са 96 килограма више. Већ из тога јасно је, зашто коњ има склоност, да се спотиче напред. К томе ваља још додати, да дисање повећава ту разлику још за 3—5 килограма. Ако ли се коњска глава повуче напред, тако, да му ноздрве буду наспрам плећке, онда су предње ноге оптерећене са 218 а стражње само са 166 килограма, и разлика је 52 килограма. Повучели се пак глава назад, као што се то и чини са уздом, тако да се ноздрве подигну до висине потиљка, тада су предње ноге оптерећене само са 200 а стражње са 184 килограма и разлика се изравњава са 16 килограма.

Према томе непобитно је, да кочијаш донеста помаже своје коњу, кад му главу високо држи; јер преноси доста знатан део тежине с предњих на стражње ноге и на тај начин смањва опасност за спотицање.

Такви исти опити чинени су и са коном, на коме је јахач јашно. Тежина јахача и коња износила је укупно 448 килограма. При правилном положају коња пало је на предње ноге 251 а на стражње 197 килограма терета. Дакле предње су ноге оптерећене више са 64 килограма. Кад се јахач својим телом навио назад, повукао је одмах с предњих ногу 10 килограма терета назад, а теглећи узду још 13 килограма, тако да је на предњим ногама остало још само 228 а напротив на стражњим 220 килограма, те је тако остало само 8 килограма терета напред више. Јахач је дакле тако исто, па и више, у стању, да правилним држањем коња регулише поделу терета и да га на тај начин сачува од спотицања.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Јануар 1885 год. срањена са топлотом истог месеца у годинама 1883 и 4-тој.*)

Месец Јануар у 1885 години.

Д А Т У М	СРЕДЊА ДНЕВНА ТО- ПЛОТА ПО Ц°	ВРЕМЕ	НА 530 ☐ СМ. НА- ДО ЈЕ ТАСОГА ЗА 24 САТА ИСРАЖЕН У КУБНИМ С. М.	Д А Т У М	СРЕДЊА ДНЕВНА ТО- ПЛОТА ПО Ц°	ВРЕМЕ	НА 530 ☐ СМ. НА- ДО ЈЕ ТАСОГА ЗА 24 СА- ТА ИСРАЖЕН У КУБНИМ САНТ. МЕТ.	Ј А Н У А Р А			
								1883	1884	1885	
1	+ 4.0°	ветр.		17	- 2.5°	лепо		Средња топлота	+ 1.4	+ 2.2	+ 0.73
2	+ 3.0°	ветр.		18	- 1.0°	лепо		Највећа топлота	+ 6.6	+ 5.3	+ 5.0
3	+ 3.8°	киша	није забел.	19	- 0.5°	лепо		Најмања топлота	- 5.1	- 2.0	- 4.8
4	+ 4.6°	киша	није забел.	20	+ 0.6°	лепо		Било дана лепих	23	22	15
5	+ 2.0°	магла		21	+ 4.3°	лепо		„ „ снежн.	4	5	6
6	+ 0.1°	магла		22	+ 3.0°	лепо		„ „ кишних	2	3	5
7	- 1.5°	ветр.		23	+ 2.6°	киша	51.5 ком.	„ „ ветров.	2	0	3
8	- 4.0°	снег	није забел.	24	+ 3.3	лепо		„ „ маглив.	0	1	2
9	- 3.0°	снег	није забел.	25	+ 5.6°	киша	170.	„ „ града	0	0	0
10	- 1.6°	лепо		26	+ 4.0°	киша	620.	Свега тасога	-	-	1204.5
11	- 0.6°	снег	249 куб. см.	27	+ 2.8°	лепо		Највише у 24 сах.	-	-	620 ком
12	- 1.6°	снег	147 куб. см.	28	+ 1.5°	лепо		Најмање	-	-	3 м. см.
13	- 0.3°	снег	3	29	+ 0.3	снег	52.				
14	- 2.6°	лепо		30	+ 1.6°	лепо					
15	- 0.5°	лепо		31	+ 1.0°	лепо					
16	- 4.8°	лепо									

Бележио

Мих. Р. Рувидић

предавач шаб. ниже гимназије

*) Да би друштво могло имати и у своме органу јавности предавати извештаје из свих крајева наше земље, која је у климатичком односу одвећ различита и неједнака, умољаву се дописници и остали пријатељи пољ. привреде. да по могућству на крају сваког месеца особено јављају друштву промене у температури, а нарочито: какво је у опште у том месецу било време тј. да ли је било кише или суше, снега или мразева и ветрова, који су и колико трајали. Нарочито су позиви и рани мразови од утицаја на пољопривредне прилике; зато би требало ове прилике бележити, да се зна, у којим крајевима и кад почињу први мразеви — слано — и докле у про-
*еће трају

С. А. П.

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ.

I.

Један коме смо послали коштице од шљива набављених из Босне а имено : из Села Дворова ¹⁾ пита : како ће коштице посејати и хоћеју ли ако се сад у пролеће посеју ниш, одговорено је ово :

На сваки начин у реду је да се коштице од свију коштичавих воћа одма како се плод поједе, у земљу забоду, како би коштице имале довољно времена да од зимске влаге набрекну, распукну се, и одма са пролећа почну терати; али је јесење сејање скопчано често са многим незгодама; тако наприлику ако је зима блага, коштица се пре времена распукне и почне избијати па ако после стегну јаки мразеви, ови још младу и нежну клицу пониште. Друга је незгода ратом с јесени сејања и та, што могу пољски мишеви наићи на коштице и скрцкати их и све појести, као што се тај случај код подписаног често дешавао. И по томе пролећно је сејање чим пукне пролеће а то је одма у почетку марта најбоље, јер и онда има довољно влаге да коштице набрекну, попуцају и клијају ²⁾ Но ако коштица немамо при руци да их одма с пролећа можемо посејати, као што је случај са позно набављеним коштицама од ових шљива, онда не треба сејати коштице, што с пролећа могу наступити суше, (као што је случај са овим пролећем) и коштице неће моћи попуцати ни понићи или ће одвећ позно понићи, кад опет летње суше настану и онда могу у растењу бити спречене. Да би и позно набављене коштице одма могле понићи, треба сваку коштицу излупати, из ње мезгру — бадем — извадити и овај посејати. Ја тако правилно свагда радим, и моје од ових шљива коштице, које сам на тај начин у саксије посејао, већ су поникле (после петнајест дана наравно при прилежном заливању саксија ³⁾). Да не би при туцању и лупању коштица биле пригњечене и саме мезгре и да се бадеми здрави и читави извадити могу, ја сваку коштицу положим насатке на једну циглу или камен и онда каквим гвозђем, ножем (тупом страном) или сикирицом тако разбијам, ударајући на ону страну затупасту, (нарочито коштице од бресака, која је на дрвету лежала, (дакле на страну шицасту или површку коштице). Тако радећи добијем сваку језгру здраву и читаву. При сађењу било коштица било са извађеном мезгром, треба свагда и правилно побадати их са врхом или шицом у земљу, а не противну затупасту страну, јер код сваке коштице са врха почиње терати жила, а све остало иде у два најпре дебела листа из којих се после стабло развија. Ако је напротив томе рађено и у земљу се пободу она страна затупаста, и онда истина клија, али како? наопако! Шицаста се страна по својој богоданом одређеној опет повија најпре у земљу а затупаста, уземљу окренута, издиже се на више, те тако у првоме растењу иде неправилно и криво то јест што треба да иде одма на више оно иде наниже, премда и ово природе

¹⁾ Оне смо коштице добили преко началника среза мачванског од г. Павла Пејовића — Асића из Црне Баре, који је исте коштице набавио из Босне; а до године ћемо имати и више тих коштица за распаљење.

²⁾ Ако би коштице још с јесени набављене морале остати да се сеју чак на пролеће, онда те коштице било од шљива, бресака или другог семена, треба оставити у песак или на таквом месту, где немогу на њих наићи мишеви или пацови.

³⁾ Кад и ораје и летњике и бреске са коштицама садим, ја најпре мало разбијем кору, да се што пре распукне и никне.

гледа да исправи и поправи и ништа развитку не смета, али треба казати шта је правилније и у реду, и треба да се зна да код сваког семена, правилно изпицева избијају и образују се жиле.

II.

На питање: који плодови и фидани произведени из семена или коштица нису нужни да се калеме а да дају облагорођени плод као што је био род из којих је семена или коштица произведен фидан или стабљина, — из сопственог искуства дајемо овај одговор.

Само ораси, лешњаци, бадеми, шљиве, кестен питоми и брескве-праске — дају онакав исти плод као што је коштица, из којих су фидани произведени, и ови не потребују калемљење; шта више брескве су много издржљивије и дуже трају кад су из коштице произведене; и ја тако и на тај начин радећи, имао сам и имам свагда добрих и укусних за јело бресака, које сам не само од наших домаћих, на наше поднебије прилагођених бресака одбирао и сејао, него сам исто тако сејао и коштице, од талијанских бресака, па и ове су у свему: боји, величини и укусу биле подобне онима, кује сам из Италије добијао, шта више укус је и сласт мојих много бољи, него код оних плодова, које сам из Италије добијао или куповао, јер одтуд добављене, да би издржале пут — транспорт, и да неби док до места пуговања дођу потрулиле, обично се беру не потпуно зреле те потоме немају никаквог укуса и мириса. Наше мајарке шљиве нарочито треба из коштице да производимо, јер су се оне већ изметуле и нису више онако трајашије као што су негда биле, нити им је кора на стаблу онако чиста и светла као негда. Сада на шљивацама, и пре нег што стану рађати, почне кора пупати и од дна до врха зарасту у маовину, у којој се хиљадама животињца угнезде и ране се сисајући из њих сок. Ово изметање наших шљива бива одтуда што их непрестано стотинама година расађујемо из изданака одвећ посушених или гинућих и пропадајућих шљива, па за то се њих треба да окапемо и нове из коштица да производимо јер и у природи све је најпре из семена и коштица произишло. Ја имам шљива из коштица и изданака посађених и сваки се може уверити каква је велика разлика између шљива, произведених из коштица и посађених из изданака. Шљиве из коштице произведене, које су ми много старије немају никаквог на себи фелера, а оне које су из изданака млаве су, пуне маовине и почела им кора да пуча, и што је најгоре, већ избијају многе изданке, који главном стаблу одвећ шкоде и у порасту и доброту плода; напротив шљиве из коштица произведене и ако су што реко много старије, немају и не терају око себе никаквих изданака.

III.

Од једног пријатеља ¹⁾ из Беча добио сам дивну јабуку „Fidel Ranet Tyrobe“ и он ми пише ово: „извади“ из ње семе и одма посеј у саксије, и кад ту изникну и време се боље отопли, изручи их из лонца као што знаш са не повређеним жилама, пресади их у твојој багшти на лепом сунчаном месту, негуј добро и после ове године можеш окца окулирати на дивљаке јабуке, држим да ћеду исто тако добар плод дати као што им је и мати.

¹⁾ Мајора Јоже Стевановића партиза од Вилова.

То сам учинио, али је упитању: хоће ли из семена произведене стабљике кад се њихова окца окулирају на дивљаке, дати онако благородне јабуке, као што је плод био; јер показима и искуству, стабљике или „фидани“ произведени из семенастог воћа, не могу дати онако добар, питом и благородан род, као што је био плод из којег је семе извађено и стабљика произведена, (као што је случај код неких коштичавих плодова да могу дати.) Семе од лимунова, које сам производио стабљике су бодљикаве а плодови ситни и опори.

Напротив припатак, који сам на мој начин произвео од гранчица питомах лимунова, исто тако добар и сочан плод дају као и питом каламљен лиму. Производио сам и семе од јабука, које нисам каламљено нарочито да видим какав ће бити род. Ове јабуке већ одавно рађају, и форма је тих јабука она иста као и код питомих, до које су биле пола жућкасте а пола црвене, или које су биле чисто жуте задржале су своју фарбу, али нису тако укусне и крупне као питоме.

Да ли ће из семена ових јабука, што ми је мој пријатељ послао, произведени фидани, кад се од њих окца изсеку и на дивљаке каламе, дати исти питоми и укусан плод, то идемо, ако Бог да да видимо, и ако се то о ствари и срећно за руком пође, онда ћемо много лакше моћи производити и каламити разво воће: крушке јабуке итд. од којих имамо и имати можемо пре плодова него гранчице или окца за каламљење, и онда ћемо на прилику тако дивне тетовске и много других јабука имати, од којих се гранчице за каламљење мучно добијају. Ето ја при свем познанству са људима из Тетова не могах досад добити калеме од тетовских јабука и ако ми је један утврдио обећао да ће их овог пролећа набавити и дати.

IV.

Г. Мирко Перић, учитељ јавља друштву, како му се многи сељаци у више прилика жале, да стока пати од извесних болести са овим знацима: за 2—3 дана оваца не једе ништа, затим се надује, па одма липше; кад се одере и распори, налази се у опшници код цигарице по 2—3 оне неке жуте воде. Осим тога, вели да су извесном сељаку 2 јунца и крмача побеснили. —

Друштво је уморило свога члана г. Тодора Петрашковића мареног лекара, те је он о овим болестима поднео своје мишљење у овоме:

„Из описа болести од које овце цркавају види се да оне болују од запаљења трбушне покожице, марамице и срчане кесе а можда и од запаљења грудне покожице пошто је и једно и друго изложено истим узроцима а то је *назебу*.

Лечити се могу са ситно утуцаном вењом или са цветом од лине или од зове (од сваког овог средства даје се по 5 грама на један узимак) и то се даје или у виду прашка са мекињама или у виду теја 2—3 пута дневно са додатком 2 грама соли на један узимак.

Но најбоље је средство како за ову болест тако и за ове друге назебне болести да сопственици стоке саграде штале, кошаре за овце и осталу стоку, па кад настане хладно време да ову држе у кошаре.

Што се тиче беснила, о томе има у санитетским зборницама почев од 1881. године до данас све што треба и како треба поступати.

Беснило је неизлечиво. Но оно се може предупредити само онда, кад је животиња уједена или од бесне животиње повређена, разуме се уједом, а никако кад се болест већ развије.

Рану на животињи треба одма испрати са довољно воде, или је опећи са усија им гвожђем, или је поквасити са јаким солиним раствором да се рану изгризе (т. ј. да ова побели) и треба је прати са тим раствором до 40 дана а затим оставити је да зарасте.

Ради предохране полицијска власт наређује да се сви бесни и уједени пси на и дивљач поубија а ово важи и за остауу стоку која побесни. С тога сваки треба и према закону да јави властима за сваки случај беснила*.

V.

На захтев подружине Бољевачке, да се у оне крајеве изашљу школовани и практични економи, који би тамошње земљораднике поучавали у свима пословима земљорадње како се оре, и како се сеју нарочито жита, која су од пољопривредног друштва у Београду за сејање овог пролећа послата, одговорено је истој подружини да јој се засада неможе у тврдо обрећи кад ће се ти путујући по народу учитељи разаслати, и ако се осећа јака потреба разашилану по народу тих економа; једно што се тек сада о томе код друштвене управе ради, а друго што су они по већој части у државним службама па се морају од надлежних г. г. Министара тражити да им дозволе поради тога од дужности одсуствовати.

Овај и оваког садржаја одговор нека служи и подружини крушевачкој која је тражила да јој се пошаље когод који ће уредити њово угледно добро, а тако исто и Жуљанима, који су зактевали да им се пошаље искусан виноделац који ће обучавати виноделце тог знатног у виноделију краја, о бољем начину резана и обделавања винограда. Жуљанима се нарочито примећавало, да истраже помоћи и наставе тек онда, кад се виногради у велико режу, него све представке и тражена упутства треба за времена и раније да се чине како би се управа друштвена имала да се према томе креће. И саме наручбине било семена или рукодељских справа и машинарија треба да се за раније поручују а не у време саме жетве.

С. А. П.

VI.

Г. А. Ристић учитељ ботунски у срезу и округу крагујевачком доставио је друштву, како га многи сељаци питају за *упутство о сејању детелине*.

Оваква су питања и много друга лица писмено постављала друштву, међу којима, као што се из њихових писама види, има и таквих, који не знају сјуро ништа о детелини, а најмање како се она сеје и даље негује. —

Од стране друштва ће се свакоме таквом, коме се по поручбини буде сламо семе од детелине, послати и нужно упутство, како ће се оно сејати. А од стране уредиштва одговара се таквима, а и свима који желе детелину сејати а још ништа о њој не знају, засада само толико, да је то пићна биљка којој није довољно, да се само као ливачке траве баци по дивади, већ је потребно, да јој се нарочито обради и припреми земљиште и да се на време и како ваља посеје као и остали усеви. Како пак све то треба извршити, као и даље неговати и руководити са детелином сасад упућујемо на упутство о томе у IV. свес. „Тежака“ за 1884. год. стр. 253.

Г Л А С Н И К

НОВЕ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПОДРУЖИНЕ У ПИРОТУ И БОЉЕВЦУ.

Са особитим задовољством можемо у листинама пољопривредничким забележити да су у вароши Пироту и у маломе и незнатном месту Бољевцу округа црногорског, састављене пољопривредне подружине. Заузимањем г.г. Др. Јов. Валенте окр. лекара и Јована Босића пресед окр. суда у Пироту покренута је та племенита мисао за образовање подружине за онамошњи крај. Тога ради 3 Марта држан је први скуп, који је г. Валента поздравно кратким говором, у коме је објаснио целу и корист оваквог удружења.

Због краткоће времена нису се могли позвати многи из округа, већ је на скупу било око 100 људи, већином варошана.

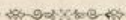
На скупу је поред осталих одлука, извршен избор управе и то: за *председника* г. Др. Валента а *подпредседника* Јосиф Куклић; за *одборнике*: Цека Крстић, Аранђел Станојевић, Алекса Ђорђевић-Ђаја, Јосиф Ђирић-Аризан, а за *заменике*: Станко Милић, Петар Ђорђевић, Коста Даскаловић, Манча Димић.

Осем тога изабрани су из округа и среза за *чланове*: Доротеј игуман манастира Темског, Партизије агуман мн. Суковог, Агатањел архимандрит мн. св. Димитрија, Алекса Митић свешт. из Сопота; за *заменике*: Недељко Ђирић из Балта-Бериловца, Младен Панчић из Станичења, Алекса Јањић из Б.-Паланке и Виден Станковић из Стрижевца.

А исто тако и заузимањем вредног и усталачког за пољопривреду намесника бољевачког г. Симе Поповића уз припомоћ неуморимо радног и предузимљивог ереског начелника г. Петра Савчића 25. Марта сазван је збор у Бољевцу из тамошњих грађана и после кратког објаснења и договора, сви присутни на збору пошто су им прочитана и писма управног одбора пољопривредног друштва у Београду о користи установљења подружине, примивши срдечно и одушевљено позив и предлог о установљењу подружине, једногласно изабрали су: за *председника* г. Симу Поповића намесника бољевачког, за *подпредседника* г. Миленка Ристића трговца, за *чланове*: г. Ђоку Милутиновића и г. Мијајла Симића трговце, г. Петра Јеремића и г. Живка Сибиниовића сељаци из Бољевца. За деловођу г. Добросаву Петровића, а за *благајника* г. Алексу Стојановића свешт. бољевачког.

Оснивање ових подружина тим је значајније што је она прва поникла у пиротском врло важном ереском крају и што у управи видимо вредне и заузимајиве људе тамошњег краја, а међу њима и вредне старешине тамошњих манастира, који имају врло лепа и пространа имања; а ове друге што је Бољевац место, као што пре рекосмо мало, али које може да буде временом знатно поради знатног у томе крају сточарства, у коме су негда бивше на гласу кривоверске овце, које треба опет оживити и на пређашњи добар глас извести. Значајно је, што овај крај, са својом суровом климом и кратким летом, управ ереским Сибиром највише потребује помоћи, којом ће бити задатак да се ублаже и парализују природне незгоде по примеру осталих ладних и сурових по Европи земаља, те да народ у овоме и њему подобним крајевима осети благодети напретка културног.

И ми се овој пробуђеној свести пиrhoана и болевчана од срца радујемо и кличемо им „живили“ само их у исто време молимо, да у овом за цело тешком предузећу неклону духом него да до краја истрају, држећи се ове изреке: „све се на једанпут не може створити, него мало по мало.“

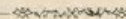
ЈОШ ЈЕДНА НОВА ПОДРУЖИНА

Већ при свршетку штампања ове свеске „Тежака“ српско пољопривредно друштво у Београду добило је из Књажевца овај телеграм:

„Заузимањем среског начелника Витора, Сврљижани образоваше подружину тога друштва. Уписано 40 чланова помагача. Настојавањем истог начелника, посађено је овог пролећа у срезу 80 хиљада шљива по правилима, и угледни воћњак на Дервену са 4 хиљаде расадница. Честитам напредак.“ Преседник подружине Милија Ристић почасни поручик.

На ову изјаву, ми од своје стране можемо само честитати овако ревностном среском старешини, који појмећи важност пољске привреде, по унапређење целе државне економије једне земље, доспева, да поред хиљаду својих званичних послова по свима струкама, толико заузимљивости за кратко време покаже за пољску привреду „свога краја“. Можемо честитати и Сврљижанима, који су били и до сад увек заузимљиви за опште ствари и који ће у овоме удружењу своме, паћи потпоре и ослободу, да истрају у тешком послу препорађаја пољске привреде на боље, у тамошњем крају.

На крају да пожелимо, нека би се на г. Витора и на Сврљижане, угледали и остале наше народне старешине и остали крајеви — те да се оснивањем центара за договор — обавештај по свима пољопривредним невољама — пође у напредак у народној производњи!

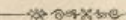

Г. мин. нар. привреде издао под 28 Мартом тек. год. ЗБр. 443, свима начелствима овакав распис:

„Дознао сам из многих крајева, да народ ни власти нису поступали по закону постојећем, нити се придржаваше расписа мин. нар. привр. од 15 декем. ЗБр. 2147 1883 год., на име није родно воће чишћено од гусеница; с тога препоручујем начелству, да оно нареди, надлежним путем, да се овуда гусенична гњезда уништавају и гусенице тамане.“ —

Мин. нар. привреде прикупило је, спремило и послало збирку разних наших домаћих производа на изложбу у Антверпен у Белгији. Заједно са збирком производа отпутовао је и г. Јеврем Новаковић секретар мин. нар. привреде на изложбу, као изасланик.

Опширније о тој збирци и учешћу Србије на тој важној светској изложби, за сада нисмо у стању извести читоце „Тежака“; а док добијемо нужне податке, гледаћемо да то учинимо у идућој свесци.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

О СТАЊУ НАШЕ ПОЉО-ПРИВРЕДЕ У СРЕЗУ ОМОЉСКОМ.

И главни збор и овогодишња управа пољопривредног друштва одредили су по већу суму новаца за куповине разног семена нарочито за оне наше пределе, у којима због климатичних неприлика не могу да успевају разни усеви. Председништво управног одбора, коме је поверено извршење ове одлуке, да би сазнало, где шта може а где опет не може и зашто да успева, обратило се на нека лица с молбом, да га о томе известе.

Према овоме у стању смо за сада извести нашу пољопривредну публику о стању успевања или управо неуспевања наше пољопривреде у срезу омољском, које смо добили од г. Николе Стојановића учитеља у Јасикову, који на постављена му питања ово одговара.

1. Од стрмих жита сеје се само јара пшеница и јечам; овас — зоб — врло се ретко сеје.

2. Ова се жита сеју на њивама, које су готово све стрмие, као што ће се о њима ниже и више казати какове су. Сејање јарих жита ретко се пре половине Априла па до половине Маја предузима. Пшенице су (јаре) црвене, зрно кратко и узано, и личи више на шуљчино, (премда овога има највише). И та жита често не сазревају, иначе жању се после св. Илинадна, а прошле године жњевено је и у Септембру а многи су и даље чекали да узре, па им је зелено иструдело на њиви, јер влажно време није дало да сазре. Влажно и кишовито време учинило је, те многи и данас имају стогове пшенице и јечма неовршених; и како сви ти слабо обраћају пажњу на поуривање око стогова, то је извесно да ће половина бити покварена, не рачунајући што су и мишеви много појели. И јечам је као што реко јарик, и он се сеје кад и пшеница; но он рађа боље него пшеница тако бар овдашњи земљоделци велу.

3. Кукуруз се сеје, кад се сврши сејба стрмиог жита, а то је од половине Маја, које често траје и до Петровадне, нарочито кад је пролеће кишовито, па се жита не могу да сеју рано. Корен — клин — у кукуруза мален је — кратак, зрна су такође према клину мала, тулузина — шаша кратка ретко већа од 1 метра (сем врло ђубревитих њива): стабло је тако од прилике као палац, рађа по један ретко по два кланца. Зри Октобра и Новембра. Прошле године може се слободно рећи да је остало $\frac{1}{4}$ необраног у пољу и због слане се и кишног времена све упропастило. Шта више ни шашу нису људи исекали, данас сутра чекајући да им сазре кукуруз. И они који су нешто брали сме се слободно рећи да ни један нема здрава и добра кукуруза за храну. Многе сам виђао кад одвајају или доносе кукуруз са салаша да им је сав, ама баш сав црн као чађ (!) а то је, што се убуђавио. И ови јадни, да би се нешто помогли међу га на таване да се просуши и после мељу и једу. Ја сада не једем проју јер не могу здравог кукуруза да нађем, па водем и нејести је него худити здрављу.

4. Као што реко, овас се ретко сеје, нити ко њиме зоби стоку, по осим тога сирота стока нема ни довољно ни друге најнужније пиће као што је сено, да се наједе.

5. Ливада или управо наше има много али сена мало, а то због тога, што је трава ретка, и што се на много места не може да коси због камења. Но и косидбе хрђаво раде. У место да се косе у време цвета, кад је трава у нај-

бољој снази, остали се да траве презру и стабљике се здрвене и сваки сок и питателност изгубе. 1)

6. Кромпир се сеје са приличним успехом, чему се има прописати та околност, што се он сеје по песковитим њивама око река: Липе и Јагњиле или Пека (великог, јер ове две речице састају се код нас — јасикова — и праве Велики Пек). Пронлаог лета добро је родио кромпир, а има га црвеног и белог. 2)

7. Пасуља има како које године. Прошле године хвале се даје добро родно.

8. Сочиво многи сељак сеје и прилично роди. Сеје се само за домаћу потебу.

9. Дулеци — бундеве — сеју по њивама али ретко кад успеу да сазру.

10. Лубенице и диње не познате су, а никада не могу узрети; и ја то знам из сопственог искуства јер сам их сејао.

11. Краставци подносе климу овдашњу што се зелени употребљавају, а по један, први, остави се за семе, који се и доцније у кући цео чува да семе као узре.

12. Што се тиче питања, какових земљеделских справа и халата има у овоме крају, могу вам казати да су плугови старински (примитивни) и због тога што су као ште реко маом све њиве стрмене оре се на три начина. — Оре се или на обе стране или само на једну, т. ј. с једне стране се изоре бразда па се после беспослено враћа да за оном првом браздом пооре се друга и т. д. Овако мора да се оре због тога, што су њиве стрмените па се бразде морају на доњу страну стрмени обарати а никако се не може бразда терати и узга стрмени обарати земља. Места или њиве која су по све стрмена, или непрекидана потоцима и брежуљцима, те се не могу ни на једну страну орати већ се то мора радити и вршити прекопавањем.

Из свега овог што сам у кратким потезима о стању пољопривреде у овоме крају описао, очевидно је да овамо треба што скорије помоћи, јер народ почео материјално та онада; и српско пољопривредно друштво веома је патриотично кад

1) Противу ретких трава има лека и помоћи, кад би се послало друге боље траве само кад би се хтела сејати и неговати, али како се и она трава што ју је Бог дао не коси на време, онда мучно да ће се наши људи са тим сејањем бавити, и онда би узалуд било слати тих трава, јер противу нерадње и у своје време збирања летине и берибета, слабо помажу добри савети. Наша браћа преко док је била војена граница и дисциплина, морали су све радити по добому, т. ј. добром се заповедало, кад се што и у које време има и мора у пољу изградити; и ко у прописано време не изврши, тај је био казњен. И док је таквих савета било, граница је цела и добро стојала а од како и они добише општинске самоуправе од тог времена иде све наопако.

2) Кад кромпир у ком пределу добро успева ту не може бити глади. Искра се земља искључиво ради кромпиром. Кад би се знало, умело и тео месити леб од кромпира помешан са пшеничним брашном, онда већи било бољег леба, али то није код нас у обичају, а стари се обичаји и навике ретко напуштају, те због тога се морају јести пшеничне проје. Кромпир према сима плодovima највише даје приноса.

3) Има и код других народа таквих врлети и земаља, које се не могу да ору са обичним плугом већ за њих има плугова тако званих обртача који и узга стрмен ору и бацају бус. Такви су плугови опробани у овоме друштву и нађени су да одговарају целим, којој су намењени. Такве плугове требало би да се за ваш крај набаве, што би за цело могли имућнији људи а и сиромаси, кад би се неколико њих сложили и заједнички купили. Кажите им за те плугове и саветујте их да купе, те да много боље и лакше своје земље раде. Друштво ће дати, на почетак и одплату.

се сећа за ове заборављене и од Бога и људи крајеве. Ја сам жељу и намеру друштвену саопштио појединцима, и они су радосно узвикнули: *«е да их Бог поживи кад се они сјетине и за жњес»*. Овдашњи г. попа Павле Махиловић одмах је уступио своју њиву за семење, које нам то друштво пошаље за пробу. ⁴⁾ То је исто учинио и овдашњи један трговац. Њива имамо у присоју, ⁵⁾ осоју и челолеку и друштво кад буде слао семена као што је назначило, нека пошаље онакове врете, које су за сурове пределе како пшенице тако и јечма кукуруза, и то што ће се само са пролећа сејати, јер овде се озима жита никако не сеју, што једно не могу подвести а друго и положај је њива такав да се земља сноси и спира са јесених и пролећних киша. Молимо друштво да нам пошаље детелине и еспарзете, а добро би било да се пошаље доста и траве нимпинеле за нашу оваца, а тако исто и мухарице. Јер народ овај много кубури са сточином пићом.

Што се мене лично тиче, ја сам друштву одмах захваљујући што ми штедро пружа руку да начиним малу ботаничку башту да кад предајем ђацима из мале ботанике о неким биљкама, могу имати прилике видети очима и упознати се са оним културним биљкама које су земљораднику и његовој марви нужне и полезне, те да се моји ђаци још из младости науче и упознају са истима, али и опет на жалос моју и на жалост тог друштва ја се, (кој имам збирку буба, ме-перала дрвећа) тог доброчинства друштвеног и користи, коју би моја школска децица могла имати, морам лишавати, што немам баште, јер имам иза школе уз брег у осоју једну ливаду врло плодну, а друго ништа, па и у тој ливади ништа не могу да сејем ⁶⁾

4) Управа друштвена врло ће вам радо и у свему што у њеној власти стоји помоћи и послати разног семења да се опроба, које може и које не може у тим крајевима успевати, али и од вас и од свију оних, којима будете раздали ради пробе семење, имамо право захтевати, да овако раде како ће успех бити добар, јер немарљиво радити као што се немарљиво косе ливаде не могу траве, да су од сувог злата ништа помоћи, а ако се оне без икаквог обдељивања и неге баце у језину, и као што многи замисљају да и таконих поправака може бити, т. ј. да и онда кад се ништа не ради може нешто бити и произвести се. Мама више не пада с неба, већ се хлеб насупни мора знојем и трудом добијати.

5) Иза и послаће вам се и такве траве које, као питоме и добре могу успевати и на мочарним и непрепустивим воду земљама; а та је позљубљени енглески Тимотије латински *Phleum pratense* и од детелина *medicago falcata* која сноси мочарне и ладне земље. О овима је подписани уверен лично. Опробајте и уверите се и ви, на ако проба добро испадне препоручите и другима, да своје ладне и мочарне ливаде поправе. Нимпинеле и Ешпарзете добићете такође али само од мухарице не, зато, што она тражи одмах топлу земљу и на највећој суши добро издрижи. И од неких жита добићете неку количину семена све ради пробе и опита.

Реф. С. А. П.

СТАЊЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У ТОПЛИЦИ.

ОДГОВОР МИХАИЛА СТ. РИЗНИЋА УЧИТЕЉА И ДОПИСНОГ ЧЛАНА
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.

Живећи више времена у Куршумљу, имао сам прилике, да више пута пропутујем по овој покрајини наше домовине, да упознам земљу, усеве, плодност, стоку и целокупан рад на економији и пољопривреди у овом крају. На пошто се до сада нико не јави у „Тежаку“, са описом или ма каквим податцима из овог краја; мислим да неће бити на одмет поштованим читаоцима „Тежака“ да чују што о тим крајевима из овог извештаја.¹⁾ Да почнемо прво са

I. Земљиштем у Топлици.

Велики простор земље, који је омеђен са севера високим ланцем планине Јастребца; са југо-запада са ланцима Конаоника и планине Мердара; са југа планином Пасјачом и Пустом реком и са истока реком Моравом, јесте земља Топлица (о којој намеравамо писати). Та огромна просторија, која износи у дужину од истока к западу 148 километара а у ширину од истока к северу 65 километара; испуњена је по крајевима ивицама својим, високим горама и косама; по среди долином а међу овом и планинама шири се пространа висораван. — Само је северо-западни угао ове земље преиспуњен висовима и шумом, која нису за ратарство најподеснија. Сва остала земља од утока Вањске у Топлицу па све до ушћа ове, тако је красна, и за ратарство удесна, да јој друге подобне у Србији нисам могао наћи. Нарочито су за земљоделе неоцењено богате и удесне земље, између: Мораве, Топлице, Пљочника²⁾ и Јастребца; висораван добрички³⁾; између Самокова, Мердара, Соколовице и Топлице, — Косаница. — И она од Пљочника, Топлице, Куршумља и Јастребца. — Подгорје названа. У тим пределима ове а и сваке године тако обилато рђају стотина жита, да их на пијацама у Куршумљу има увек по 4—6 дин. 100 кила. Кроз та места увек ће човек наћи многобројне стогове који стоје по 1, 2 и 3 године да се оврше. Па и то је тек $\frac{1}{10}$ део од земље

1) Не само да није на одмет, него су нам податци од велике користи за сваког онога, кој хоће да истражује нашу земљу и стање наших пољопривредника. И у интересу би нашем било, да се почешће премештају из једног места у друго, јер ви где се год макнете, купите издржане податке и шаћете нам на чему нека нам је од стране овог друштва велика хвала. И камо среће кад би бар у свакоме округу а да не речем срезу имали по једног таковог прикупљача свега стања и рада нашег пољ. привредника, онда би имали лепо статистику целе наше земље која је одмах нужна, да се зна: где се што ради и како, и чим се и око чега наш народ у једном а чим у другом крају бави и т. д., па би се онда боље могло с поукама припомаћи и т. д.

2) Зар нисте могли ни од кога разбрати да је кнез Лазар пре битке косовске одржао сјајну победу над Турцима на Пљочнику. Но наравно, ту нема прекосовских староседеоца, све су то дошљаци познији. Стари Штаничани пресељени су у савану рудничку Штаницу, — Планичани у Плани, Крчмарци у Крчмаре и многа друга села, која су постојала по Шумадији, а тамо им сад нема трага.

3) Добричке су овде биле негда на масу. Добричка високораван служила је крсташким и другим војскама које су на Ниш ударале или продавале за догориште.

принос а сви остали 9 делова стоје необрађени. Дивна земља од Мрамора па све до Јастребца и Мерушинске реке, која је за стришину као што Бог хоће; стоји и данас пуста и прикријена трњем⁴⁾ и шумаром. Тако исто необрађене су и оне широке пољане Добричке између Прокупља и реке Мерушинске. Многобројна стада цинцара (карагуна) „Црногуњаца“ пасу туда целог лета; а околни сељани живе у највећој оскудици. Зашто? — Једино зато, што су на мали и наполичарски посао свикли, па неће да се пусте у шири рад, да сеју више, као што то чине наша браћа по Шумадији и Отигу.⁵⁾

Земље, које мало час поменућу, све су блага смољница и црница, која је на подножју брегова са пескушом помешана; оне су дакле како се само пожелети може удесне за јечам, раж, пшеницу, кукуруз, овас, крупник, и т. д. А многа су брдовита места и за винограде удесна, особито она изнад Прокупља па венецем Јастребца све до Мораве.⁶⁾ Ливада има необично бујних око река: Косаонице, Топлице и Вацке реке. Само предели јужно од Прокупља и југо-западно од Куршумља, који су под непроходном шумом, нису за обделавање удесни. Исто тако мршава је и каменита земља међу реком Банском па све до Сухог Рудишта. У тим крајевима једва да може јечам, кромпир и елда добро да успева; а сво остало семе и усеви труле и пропадају од хладноће. Но и у тим крајевима има пуно онога блага, за чим Шумадија и Стиг жуди; а то је обилата паша и шума. Народ у овом крају треба као главно да сматра сточарство, млекарство и дрвену индустрију. А земљорадња као узгредни или посве нужни рад. Но на жалост тим се путем није пошло.⁷⁾ Оно благо, које би могло те крајеве да храни и одржава, а то је: стока, бели смок, вуна, лој и т. д. нестало је, прешло у друге руке или отишло тамо где за њега није подесно н. пр. у Добрич.

Упознавши се овако у главnome са земљом, да пређемо на воде у овом крају. Највећа река која тече кроз ову земљу, и од које она своје име добија, јесте Топлица. У горњем делу свом ова је река врло кршевита и ждреловита. Све до села Гор. Микуљана на једно 4 километра од Куршумља западно ова се река пробива кроз сами крш и стене. Тек одатле она силази у узану и лепу долину, која траје све до утока реке Блаце. Одавде је њена долина све шири и тако постепено са малим сужавањем траје све до утока. Обале су ове реке до Куршумља камените и стрме. Одатле па кроз цео ток до утока њеног оне су ниске

а) Нарочито чалијом, која се сваке јесени сече за гориво, а могла би се дивно употребити за живе оgrade, на коју ни арабац не сме палетити, а камоли какво живице и човек. Све друге живе оgrade, потребују цок и маказе да се у реду дрве, само не чалија, јер она не расте здраво у висину, највише за два метра, многе изданке тера из пања али никад да се не шири даље по ожињеној земљи, него само око пања,

б) Не брините се за старосединове јер они су из основа радни; док се мало, штоно реч подкраве и подкрепе пустићу се и у шири рад, особито што ће им у близо железница дати прилике да своја жита и друге производе и на даље пијале изпозе.

в) Сав онај брег над Прокупљем није за време Турака због тога ничим засађиван, што би радници могли у његове хареке гледати, и овда ни једна буда не би смела ни у авију своју изићи док се не забули (покрије по лицу).

г) Тако и јесте паметно и добро газдовање. Купуј од другог оно што ће те ако израдих сам скупе стати, а преони на оно што се лакше и боље израдити и производити може, а скупе продати. Не очајавајте, доћи ће томе скоро време, да се тим путем пође.

нeсигурнe и спрудовитe. Због тога је и долина њена изложена честој поплави. Нетреба више него само једног дана да пада киша на Кopaонику па да дођи крајеви Топлице буду поплавлени. А зими кад се велики снегови на Кopaонику и Јaстрeпцу почну нагло топити усљед југа, онда поплаве трају по 10 до 15 дана. Па и само корито ове реке, због пeсковитог зeмљиштa и нагнутог пада нeсигурно је. Једнe годинe матица се држи лeвог брeга а другe десног; трeћe опет исквари сву долину, поцeпа је на островчићe, испуни је барама, муљем и врбaцима и т. д. Због тога се њена долина нe може за никакав усев употребити до једино за ливадe, које често од поплаве страдају. Овоме злу (поплави) нeможe се лако помоћи. Све што би могаи сeљаци учинити, то је:

да бранама и устaвaма нe смeћу ток водени;

да на извесним кривинама ископају канале и поправе ток рeчни;

да очисте корито од они чeсти клада, скокова и прeлаза;

и да на својим ливадама ископају омање канале ка рeци, који ће у случају поплаве одма воду са ливада снети у Топлицу.⁸⁾

Друга је повећа рeка Косаница. Њено је корито све до Иванове Кулe, ждреловитo кршнo и непроходно. Од Иванове Кулe па до утока, рeка ова има лепу долину. Обале су јој тврде и сигурнe, ток је тих и правилан, то је због тога и долина њена удесна за усеве, као: кукуруз, лан, конопљу, пшеницу, јечам и баптенскe усеве. И ливадe су у Косаници лепе и бујне.

Остале рeчицe, као што је: Блaца, Бацка Рeка, Велико-пaнскa рeка, и Мeрушaнскa рeка, све теку кроз узвишeна мeстa тe имају великe обале из којих никaд нe излази. А рeкe: Растовница, Бањскa, Арбанашкa и Судимскa и нeмају својих долина нeго теку кроз кршeвe планинe.

Да прeђeмо сад на:

II. Становнике овог краја.

Познато је да је Топлица прe ослобођeна од Турака била насељeна свe самим Арнаутима. А дуж Морaвe и планинe Јaстрeбца бeху још и сeлa чeркeскa. Обa ова народа познaтa су као дивлe и отимачкo плeмe; које је само у нeвољи зeмљу радило⁹⁾, а свo остaло врeмe проводило у арању, отимању и хајдуковању. Код таковог народа пољoприврeдa и ратарство није ни постојaло. Сав њихов рад уложен је био у сточарству, ливадарству и подизању воћа, које с похвалом негују и раде. Због тога су прострaнa поља топличка или служила као испусти за стоку,

⁸⁾ За свим тим потребама плачу сви наши крајеви, и да закон о регулацијама рeка нe будe до нека мртво слово на папиру. Колико и колико хиљадама плутова најбољи зeмља у нас лeжe нe обдeланe само због регулисања рeка и што од многих брана воденичних (потоцара) које у години дана највише 2—3 мeсeца рaдe, правe се успори и поплаве, да многe зeмљe од раног пролeћа па чак до сe. Илије лeжe у пољoштарама и мочари, и да се тек онда што укосити можe; ала каквe травe? Кисeлe и шeварнe.

⁹⁾ За Арнаутe нeби рeкo, јер у другом нашем рату послe заузeћа тих крајева на пијацама: десковачким и брањским виђо сам да заостaнци Арнаути износишe на пијацe најбољe брашно, и код њих се само могло наћи добро и сирово и суво воћe нарочито шљивe. И на жалос морaно рeћи и признати, да у свима нашим крајевима само је ондe у обичају остaло да се воћe подиже и пaлeми, глe су нeгда Турци или Бошњаци мухамеданскe вeрe, становали, иначе имa читавих срезова, да ни једaн човек нe зна каламити воћe.

или била покривена шумом и трљем. На њој су трулиле толике биљке, лежало толико ђубре више од три века. И после толиких година тек сада се та земља почиње развраћивати, па није ни чудо што је тако плодна.

По ослобођењу ова је земља и даље остала својина турска. Комисија за насељавање истина је разделила сву Топлицу досељеницима из свију крајева српске земље; али није прошао ни три године а сваки је досељеник морао своју кућу и имање од Турчина да откупи. По читава села и атаре продавао је по неки ага јадној и голој сиротињи. Па и та куповина ишла је као на јагму у корист богаташа и надри адвоката. Обично сви Турци продали су своја пуномоћја писарима општинским или каквом Хаџи Василију из Ниша, или газда Пери и т. д. а овај је опет парче по парче продавао насељеној сиротињи. Бивало је више пута да је по читаво село после 2—4 године живљења продато бивало, а мешани су се морали селити поново. Па је то тако ишло од руке до руке: од аге на газду; од газде на адвоката и писара, док се на послетку не сврши са убијством, паљевином и т. д. Ти појави трају и данас и то највише смета, да се ова прекрасна земља једанпут не уреди. Овом би се злу ваљало што пре стати на пут; што ће свакојако комисија за попис имовине свршити. Тада ће тек Топлица моћи да постане друга житница Србије после Стига; јер сељак треба да је најпре сигуран кровом па онда ралом и њивом.

Са занимањем половина је становника у Топлици сточар а остало земљу ради. Највише се земља обделава у Добричу, и око вароши Курицумља и Прокупља. Сточари се највише у доњем крају Топлице, и у оградницама Конаоника. Како у ком раду поступају, изложено је у следећим прстама, а сад да пређемо на

III. Пољоделство.

Од свију пољски усева у Топлици се најрадије сеје: раж, пшеница озимица, и кукуруз. Јечам, овас и крупник врло се ретко сеје. У пределима око Конаоника највише се сеје јечам, раж и елда.¹⁰⁾

При сејању обично бирају за пшеницу, јечам и раж узвишениа и оцедна места; а за кукуруз бирају приу смољницу и дубодолину крај река, речица и потока. Односно груписања земље у једно добро млого се старају, те је врло често видети на једном месту само жита, на другом саме кукурузе, ливаде и т. д. У доњој Топлици земљу нико и не ђубри а у горњој око Конаоника ђубрење је јако распрострањено; те је ретко видети кућу без уређеног ђубрењака, па коме се преко целе године сточно ђубре збира, па се с јесени или рано у пролеће на њиве носи. Због сувише позне земље и хладноће они и мораду овако радити, јер не би им без ђубрета ни семе никло.

Орање у целој Топлици за стрмне усеве предузима се од Мале Госпође па све до снега. За кукуруз у Добричу и око Прокупља почињу орати око Турђева па до Спасова дана. У горњој Топлици, Конаонику и Косаници за кукуруз, јечам и еду ору око Спасова па све до Видова дана.

Оре се са најпростијом справом, коју сам на више места видео; а то је дрвена ралица. Плуга гвозденог и дрсног, у мом путовању по Топлици нисам могао видети. Једино Банџани у селу Александровцу, близу Мрамора што имају по неки плуг и земљоделске справе.

¹⁰⁾ Јер им то једино и сазрети може због високо лежећег над мореном по-
вршином земљишта.

При орању употребљавају се само волови. Коње запрегнуте у орању видео сам само у Александровцу. Слабо се пажња обраћа на: дубоко, плитко и укрштено орање. Нико не разликује бразду за пшеницу од бразде за други усева. Оре се све на један кадул и то плитко и цомбасто; јер ралице никад и немогу дати ону дубоку и онако добру бразду као што то бива код плуга.

Преоравање и угарење нико не врши. Топличани обично кажу: „шта да угарим, кад је земља дивна и мека као прах“, па из тог назови разлога, они раде вечно оноко како су од баба научили.

За пшеницу се обично узимају омањи брежуљци и благо пагнуте косе. Туда се сеје дотле жито, док већ не огрезне цела њива у уродицу и коров. Тада је обично ушарложе и оставе да по њој стока пасе 2—3 године, па онда ценово ору. Кукуруз се вечно сеје у долинама и то на једној и истој њиви. Врло ретко напушта Топличанин своју кукурузару па да посије на њој жито или јечам.¹¹⁾

При сејању семе се обично узима оно, које је родило на најбољој њиви. Таково се семе помеша са пепелом и из руку баци по узораној њиви. Затим се влачи са грањем од трња или просто изрезаном даском. Топличани сеју све усеве из руке па и кукуруз. Нигде се не да видети њива са правим редовима кукуруза, већ је све разбацано на сваку страну.

Даљи рад око пшенице врше овако: око Тројица обично вађу те почупају по њиви коров.¹²⁾ Од Петрова дана па све до св. Илије траје жетва. При жетви се ради искључиво са срповима. Косу наслоњачу нико не употребљава за кошење жита. Жње се у руковетима, руковети се вежу у снопове а снопове се везује великим пружењем. Обично у Топлици граде велике снопове који може да даду 12 до 14 килограма чиста жита.¹³⁾ Кад се цела њива пожње и у снопове веже, онда обично сво жито садене у округле и купасте стогове и ту заврши са коровом и травом да не прокине. Ово садевање врши се са доста пажње и шетиве; јер тако саденути стогови обично остају по 6 месеци, годину и две дана па житу ништа не штоди.

Вршидба се жита предузима после свршене целокупне жетве, па чак и после свршетка целокупног рада пољског; дакле зими по цичи и мразу. Нарочито у то доба врше Копаничани и они око планине Пасјаче. Вршидба се врши са коњима и воловима, а зими млаћењем.¹⁴⁾ Гувно граде обично на међи њива; те ту врше по више њих комшија. Угажена слама доне се у камаре и чува за сточну храну зими; а омлаћено се жито веје са лопатама. У целој Топлици има

¹¹⁾ Па тако ти је и код нас у свему поморављу и дољама других река и речина, што се боје пролећних поплава, због не регулисаних река.

¹²⁾ Не очајавајте о народу томе, који хоће да чува по њиви коров, наш многи геја, код толиких ветрењача и тријера хоће да најпре очисти жито од кукоља и друге уродине, које ће да сеје, и то би могло са својим чељама и на дугим зимским ноћима и рукама изгребити; а много мање да у пролеће прође са децом преко њиве и ону од уродине очисти. И Банањани, који су из прека дошли већ су се улењали па и они нечисте и ветребе семе за сејање. Али ће све њи научити памети трговци житарски, кад стану одбацити жита нечиста или им буду знатно цену побијали, а то они већ и чине.

¹³⁾ Онда снопови морају бити од 25 кг. да су тежи.

¹⁴⁾ Кад нема многих и велики стогова, онда млачење није хрђана ствар, јер мање зрнела остаје на гувну.

само две ветрењаче, и те су својина државна те војска у Куршумљу и Прокупљу на њима чисти купљено жито. Куршумљани кад хоће да очисте жито од уроднице, кукоља и др. они то обично врше у великим решетима, која су од овче опуте направљена. То је топлички тријер, другога и бољег они још видели нису.

Сав рад што поменух око пшенице, ради се и с јечмом, овсем, рајљу и т. д. Само елда што се коси и дене у пластове, које после млате моткама или врше коњима. Њену сламу чувају као особиту храну за овце и краве после јарњена.¹²⁾

Кукуруз се, као што рекох сеје на сачму, за тим се око Петрова дана разређује и огрће, а око Митрова дана жње струк по струк, везује у снопље и носи кући. Овако донешено снопље код куће се развезује и струк по струк комини и треби па опет везује и оставља за зиму. Толико сатирање сваге, семена; толика даугуба па опет кукуруз је куд и камо лошији од оног у Морави. Још да нису вешти у канализацији и наводњавању својих њива¹³⁾, са оваковим радом Топличани би увек без проје били. Зато би требали већ једанпут да се оставе тог стародревног рада па да одиочну сејање на врсте и брање у њиви на струку; као што то раде њихова близка браћа Нишевљани и горњо-Моравци.

Сва прибрана храна од жита и кукуруза стрпа се обично у кошеве и амбаре, који почињу од саме земље и шумом покривени; те је усљед тога и кишног времена увек скоро жито буђаво и лоше за трговину и употребу.

Сламу и тулузину употребљавају за покривање домова, кошева и млекара. Где где и за храну стоке и то се просто баца пред њу на земљу. За сечкање и прскање сољу ове пиће, нико и не помишља. Сечка је са свим не виђена и не позната ствар у Топлици.

Од осталих усева сеју понајрадије: дуван у близини вароши; конопљу и лан свуд; кромпир у Горњој Топлици више и баштенско поврће.

Ево како те усеве обделавају:

Конопљу и лан сеју обично у њивама крај река и то увек на кукурузишту. Сејање почиње од Спасова па до Видова дана. Сеје се на редове под мотику, покривајући семе слојем ситне земље од 1—2 сантиметра. Затим да би предупредили чепркање тица и гажење зверова (којих овуда има много), праве у конопљишту разне предмете од дрвета и крпа да им служи као стражило. Пошто прецвета мушко биле т. ј. белојка они је оберу, а на месец дана за тим беру и црнојке. При брању конопља у Топлици се не служе чупањем већ сриом, сасецајући стабљику до саме земље. Тако поклевена конопље вежу се у рукавети и пошто се просуше неколико дана тоне их. Са ланом то исто бива само што се не жње него чупа и после сушења семе обија, па онда топи. Топљење се у Топлици врши на особени начин. Ископа се крај реке или каквог текућег поточића руна у дужини до 2 мет. у ширини 1 м. а тако исто и у дубину. Надну

¹²⁾ То је врло добро и економично и показује да тај народ није немаран, по да све као што треба употребљава а не размиће.

¹³⁾ И је су зацело у свим новим крајевима у коме не само од већ вешти него и тродолубини. И мени је то у очи пало, кад сам обилазио нове крајеве а нарочито како после сејадбе озимнице, да не би се многа зимска влага на њивама задржавала и усевима шкочила, — пређу преко све њиве ралицом и начине јарнове — и одводнице, да се вода цели са њива, а тога у Шумадији већ нема и не ради се.

те рупе баца се прво слој камења шљунка за 0.1 мет. дебљине, затим се поред ивица усправе ручице па се у средини набацају у јаму снопови лана и конопље. Затим овог мету 2—4 даске и на њих наваљају кладе или камење. Кад све то буде готово ископа се јарак од реке или источића и спроведе вода за у јаму, где су конопље и из јаме опет други јарак пусти се у реку, те вода из рупе, где је конопља одпочне тећи. У том стању стоји вода све док конопља ускисне, тада се вода одбије — одврати — вода из рупе оцеди и конопља чистом водом напуни и ручица по ручицу пере. Овај начин топлења истина је приметан али сигуран и користан, јер се конопља топи ваза у чистој води, не стрепи се од бујице, не лежи у блату, не трули и што је главно остаје светле, глатке и јаке каквоће предиво и алине.¹⁷⁾

Дуван се гаји по њивама крај Топлице, које су обично поред вода и јазова, те се увек задити могу. Земљу за дуван обично бирају пескушу. Сеје се на редове и то расаднике почну сејати у топлим лејама око Ђурђева лана, а расађивање из расадника бива од Тројица па до Видова дана. У опште сваколика радња дувана пренешета је из крушевачког и алексиначког округа; јер пре ослобођења причају да нигде ову биљку нису сажали. Земља је топличка у опште и по каквоћи а и у самој згоди за заливање и канализацију врло угодна за гајење дувана; те би требало мало већи труд око гајења уложити, па би се рад још боље исплаћивао. Нарочито ваља да сеју добра семена а не као што се сад чини, сеје се само „крча“ и „велики дуван.“¹⁸⁾

Градинарство је врло слабо развијено у Топлици. Само око вароши Прокупља и Куршумлије могу се видети лепо удешене баште крај Топлице, на другом пак месту нигде. Па и у тим варошким баштама гаје се само нека поврћа, као: лук (зову га кролит)¹⁹⁾ црни, купус, кромпир спанаћ (зову га „питомо зеље“), рен, першун (зову га „магданос“), тиквице и бостан. Реткост је велика да сеју: шаргарепу, целер, роткве, келерабу, кељ, карфиол, патлиџане, сочиво, грашак и т. д.

17) Овако тачан опис служи вам на част и показује да ствар коју описујете неописујете је механично него што знате правити разлику која је боља а која је лошија радња, јер тај начин топлења конопље заправо је за препоруку, барем док се вештачки не одпочне радити.

18) Зашто не описаште и остале радње око дувана, нарочито да ли се шиони и залама, у коме се стању зрелости бере лишће; да ли сво наједаред зрело и незрело или се подбира, и како се суши. Ја бар с моје стране колико сам и видео и у старим а новим трајевима, приметно сам да се нигде као што треба око дувана не ради, и имено заперци се не чисте него на свакој стабљини од дувана остаје читав шум од лишћа, а што је најгоре нигде се не шиони т. ј. одоког цвет не залама, него се пусти да цвета и прецвета и семе сазре, што све худи листу и доброту дувана, јер многи заперци, цвет и семе однесу сву снагу листу, који треба да се бере, а то су они листови који непосредно и прво из стабљике избију а не и око лишће, које поред главних листова набија, дакле заперци. И сушење иде не правилно, а то је што се суши на сунцу, а не по провешним таванима или бар под стрејама, под које много сунце не допире, него највише јутром и вечером. Приметно сам и то: да се око сушења на сунцу и много лагуби, што чим се наоблачи мора се уносити на склоништа места од кише, и сутра дан опет износити напоље, и то траје негда и по читав месец и више дана особито, ако су честе кише и облачни дан.

19) Грчка реч.

Остало поврће, као: пасуљ, боб, паприку, лук и т. д. обично сеју у њиви поред река. Но ипак становници Топлице слабо за поврће новац дају, као што је то случај у Шумадији, где баштовани редовно снабдевају читава села са: купусом, луком, паприком и т. д.⁷⁹⁾ они колико им треба произведу, а и раније се већином белим смоком и пшеничним, ржаним и јечменим лебом и то увек помешаним.

Сад да пређемо на.

IV. Ливадарство.

Од свију грана пољопривредног рада, ливадарство је најбоље заступљено. Они истина немају коса наслоњача, или косећи машина; они не подижу детелишта али ливаде своје гаје као што треба. Милина је гледати оне крај река: Топлице, Косанице, Бањске, Арбанашке, Буковске реке и многих других мањих речница како се преливају у зеленилу. И стрменитији брегови тако су вештачки уређени да се могу у свако доба наводњавати. Ја сам више пута гледао да се цео ток реке проведе кроз ливаде једном општом водом која служи свима за заливање и натопљивање ливада. И најмањи изворчић у Копаонику, [а таквих је тамо изобиља] спроведен је често по пола сата даљине и употребљен је за заливање. Мора се признати да у целој Србији нигде није канализација и заливање усева тако вештачки развијена као у Топлици.⁸⁰⁾ Због тога они и имају увек доста и добра сена, а ливаде своје косе по 2—3 пута преко године. У доњој Топлици већ далеко лошије стоји ливадарство. У горњој Топлици ливаде према орницама стоје као $\frac{2}{3}$, према целом; док на против у доњој Топлици ливадарство је куда и камо боље заступљено од пољоделског рада. Од целокупног земљишта у Горњој Топлици може се од прилике поставити ова приближна размера:

Половина је земље шумом обрасла и не обрађена; $\frac{1}{4}$ од целог земљишта је под ливадама и $\frac{1}{12}$ се ради. Док у доњој Топлици на ливаде и пашњаке иде скоро половина целог земљишта, а једва $\frac{1}{10}$ -ти део ако је обрађен. На ипак у горњој су Топлици далеко дешије и боље ливаде него у доњој. По каквој трави најбоље су ливаде оне око Топлице и Косанице, где расте необично бујна и густа трава, чиста од којикаких корова и плевара. Ливаде око реке Бањске, Бацке, Мерушанске, Луковске и многих омањих речница, које слазе са Копаоника и Јастребца, већ не могу дати тако јакну траву. Тамо су обично траве оштрије и ређе, брзо преплану и не могу дати од ланца ни пола сена као оне у Топлици и Косаници. У Топлици и Косаници преовлађују траве: ливадска детелина, ма-слачак и т. д. док у оним другим ливадама под Јастребцом и Копаоником већим делом расте трава: овсик, попино прасе, женетрга и т. д. Оно прво сено теже је

⁷⁹⁾ На жалост тако је, да наши Шумадинци од баштованија купују, а њихове иззови баште у корову леже. Виђао сам да у Кодубари код Обреновца леже читаве де-реглије купусом пуве, који се чак из Новог Сада довози.

⁸⁰⁾ У свима новим крајевима тај је случај где се само вода провести може, и има зато најмање пада: У Врању, са одиравеном врањском реком снуже Марковог Кале-градца — заливају се све по вароши баште пита више у сушним годинама заливају се жита и кукурузи и т. д. Свим путем кроз дервен-Клисуру, или путник да жубори вода и види да су све земље низа страну влажне, и кад се горе пошени онда тек видиш одкуда то долази, од канализација или простије вада, унешених и изведених из планин-ских речница. И ово вам служи на похвалу што сте и на то обратили своју пажњу и описали.

и сочиније т. ј. пуније хранљиви биљни делова; док је ово последње лако и штуро па и неукусно стоци као оно прво. Све ово могло би се поправити, кад би имаоци ливада мало боље прионули око својих ливада: ограђивали их, чували од непрестане попасхе и износили ђубре на њих а нарочито пепео.²²⁾

Забрана ливада обично се врши од Бурђева дана па до св. Илије, затим се пушта. Но многи, особито у горњој Топлици чувају своје ливаде све док снег не падне.

При раду обично на ливаду излазе око Бурђева дана, те стежу ограду, чисте грабљом или са трном ланско ђубре; равне кртичњаке и наврћу воде.²³⁾ Затим косе од Спасова дана па све до Тројица, а у Косаници и Косаонику чак и до св. Илије. При кошењу искључиво се ради са простим косама. Сено обично купе са вилама и дене се у стогове и велика сена. Сена више пута дену и на дрвеће па га одатле под јесен носе кућама и салашима својим.

Детелину, мухар и осталу сточну храну нико не сеје; нити пак сено и тулузину сечком сечу и стоци дају. У Топлици се за сечку и бољи начин хранења стоке од наше и сена не зна.²⁴⁾

Сено се нигде не изваси, већ се у главном троши у месту или се продаје за гарнизон прокупачки и куршумлијски.

V. Винодеље и воћарство.

Винодеље у Топлици нова је ствар. Турски фанатизам, који је овом лепом покрајином 5 векова господарио затро је и гајење винове лозе, а место нега подигао другу једну корисну грану привреде а то је воћарство. У Горњој Топлици а то је до реке Велико Плавске па све до Косаоника нема нигде винограда. Само предео између Прокупља и Јастрепца и Мораве а то је прокупачки и добрички срез имају нешто винограда, Косанички и јабланички срезови лишени су тог рода. Но ипак у пределима око Куршумлије и неким селима Косаонице виде се остаци старих винограда, који су можда још из оних времена кад је у прокупљу боравио народни јунак Југ Богдан, а у Косаници Косачић Иван. Ја сам гледао лозе по 50 метара дуге и по 1½ деси метар у пречнику дебеле, које и сад рађају

²²⁾ А шта да речемо за многе наше назове ливаде по Шумадији, које су пуне корова. О томе нам бар леп доказ даје београдска пијаци, где се сваки дан најмање по двајестину кола сена дотера и све се као ална прода наравно кад нема бољег. Оно до брих кола сена, (то сам често виђао), чисто је грабац по да их узме а не пита се много за цену. Скоро ћемо виђати на београдској пијаци и пресована сена дотерана железницом из најдаљих крајева па и из топличких, и онда ће се наши београдчићи научити памети, да боље своје ливаде негују, јер са конкуренцијом и бољим сеном неће ниново сено ницо ни погледати. Ја сам батао рачун, ако се продаје сено по 15 пара ока, а негда и по 20 пр. чарш. да у самој ствари ако је решимо по 15 пара купљено, стаје 45 пара јер тек једну четвртину ако стока поједе, (особито која је на боље сено наликнута), а остало отида на измет или огризине. И које би нешто боље могло бити, оно је презрело покосено, па и то марва отурује и само од невоље једе.

²³⁾ Што од свега тога рада по Шумадији нема ни спомена, него косачи морају сваки час косу општити од многог ударања на кртичњаке и мрављњаке.

²⁴⁾ Па тога нема ни по осталим крајевима Србије, и ви пишете како би требало да буде.

подивљао и опори род. Ти знаци ономињу тежаке око Куршумља да би се на северо-источној страни нове вароши могла винова лоза са успехом да сади. Па ипак још нико не покушава у Горњој Топлици да себи виноград подигне. У Доњој Топлици најбољи су виноградни око Прокупља, Бакуса и Божевца. Готово сва северна југу окренута просторија између Прокупља и Јастрепца, засађена је виноградом лозом. По положају места они виноградни код Прокупља и Бакуса окренути су југу те увек имају топло јужни ветар и топле зраке сунчане, а заклоњени су високим јастребачким планинама од северног ветра. Све те срећне околности иду у прилог виноградарству које би требало све више да се развија, јер жељезница је близу. Ниш такође, а и Филоксере дао Бог нема; ни би се од самог вина и грозђа могла добра пара да заслужи.²⁵⁾ У виноградима најрадије саде ове лозе: меко грођење; то је сорта крупне лозе са дугуљастим и рецкавим лишћем, малом крљом, роди на сушној година врао много и даје доста али слаба и водикава вина; „прокупац“; то је сорта са једрим лозама, зеленкастим и великим листом, крупним родом који је беличастим пегама попрскан; даје велике гроздове и на кишној години веома богата лоза; вино даје сразмерно мање од меког грођења, али је далеко слађе и боље.²⁶⁾

Црно грођење, у свему налик на прокупац само што му је род још крупнији од овога, шиљаст и на форму дренка. Да је такође добро вино.

Лисичара, ово је сорта лозе, која на гизи истера по 10—12 лоза танких са мало лишћа и на свакој по 1 или 2 грозда, са зрним врло ретким али крупним и сочним. Ово грођење најрадије једу, остављају за зиму и суше. Вино бива од њега водикаво а комина слаба.

Дрењак, то је крљаво и мала сорта лозе са малим и збивеним гроздовима, ситним зрнима која су тако за петелјке прирасла да се ове гиге и невиде. Зрно им је тврдо и пуно семена, па зато и неукусно, даје врло мало вина и сувине комине.

Зеленика, ова је сорта врло приближна са меким грођењем, само што јој је род затворено тамне боје, тврђи и веома лако за петелјке прирасао. Род је изложен јако опадању и пуцању. Треба му много топлоте да узри па ипак не даје бог зна како вино и грођење. Лоза је ова врло бујна и склона да се пене уз дрвеће и ограду те је многи дику у чардаклије и беру чак под саму јесен.

(Свршите се.)

²⁵⁾ Биће свега тога само док се путош по средством жељезнице отворе и паћу потрошачи, јер није хасне производити оно, што се нема коме продавати. Дајте најпре купце па да правимо и шампанца и коњак и шта хоћеш од лозе праве прокупачке лозе „прокупац“. Нишњачки, прокупачки и витотски виноградни нарочито око Нишара, конкурираће и надметаће се са пеготинским виноградима.

²⁶⁾ И ја сам уверен о доброту прокупаца, брао сам га и муљао за вино без смесе са осталим грођењем, и вино је од њега врао лепог укуса који те подсећа на мирис црета од ливе и вино се од њега доста дуго држи у својој непроменљивости и боји, која је прениста. Прокупац бар по прачарским виноградима (којима су земљишта давна) доста позно сазрева али и најмање труне због тврде јуске, и у најбољим годинама мало даје суварна, али кад се пенџачки осуши, малаги је подобан само не тако славан као малага, (наравно што и највеће поднебје није тако топло као малагској). Како сте до бар позивалац лозе а при томе пасвонирани на свашта да дознате, добро би било да узмете па се и тај труд, да у своје време (пред борбу) обидете десковачке, власотиничке па и нишњачке винограде и да све лозе, које по тим виноградима има, опашете. Власотинички се виноградни по већој части на тањим земљишту саде, да могу прена-скодна вина дати, и ја сам од тих што код газде Борнодолчанина и дишо сам се. Треба да сами себе и своју земљу познамо па онда туђе.

П РА В И Л А

ЗА УРЕЂИВАЊЕ ДРУШТВЕНОГ ОРГАНА „ТЕЖАКА“

I. Пошто на уређивање и издавање друштвеног органа „Тежака“ не могу утицати непосредно сви чланови управног одбора, то у интересу угледа друштвеног да се овласти председништво, да оно о овоме води сужан иззор, као и то, да pazi на уређивање да иде оним правцем који управни одбор жели, зашто ће председништво дужно бити да о свему извештава управни одбор од времена на време и најдаље на крају свакога месеца. Правац листа одређен од стране управног одбора за уредника је обавезан.

II. Сви радови који буду пријављени за штампање у „Тежаку“ морају проћи кроз друштвене књиге т. ј. кроз деловодни протокол и књигу у којој ће се записивати сви пријављени и поднесени чланци, дописи и т. д. Како ће се ова књига уредити и водити, одређује председништво.

III. Кад пријављени радови за „Тежак“ буду заведени у друштвене књиге поменуте у бр. I, онда их председништво у споразуму са уредником, ако треба да подлегну рецензији, шаље на рецензију оним лицима, која они споразумно изберу, обзирајући се при том, на то, да се дају чланци личностима, које су за коју пољопривредну грану компетентне; но ако се председништво и уредник ни у једном ни у другом не би сложили, онда је дужност председништва да предмет, ако није хитан, у првој седници одборској изнесе одбору на решење а ако је хитан, то се председништво може користити првом алинејом чл. 5, ових правила. Уз шаљање чланка на рецензију да се умоли рецензент да да своју оцену, са коликом сумом треба чланак наградити.

IV. Ако је рецензија повољна, за штампање изречена, уредник ће чланак одмах штампати, ако и сам дели мишљење рецензента (види чл. V). Ако ли се пак уредник не саглашава, са рецензијом, поступиће се по тачци V.

Сви пак чланци са неповољном оценом — рецензијом — долазе пред одбор на решење, о чему ће се писац известити.

V. Ако је штампање каквог ради нужно и хитно, а рецензија је повољна, то председништво може наредити штампање истог и без пристанка уредника; у противном случају т. ј. ако није хитно, председништво је дужно у првој одборској седници изнети ствар на решење, а по свом поступку у првом случају известити одбор.

VI. Штампање радова, поднесених за „Тежак“, има се подешавати према потреби времена за које се пишу а са обзиром на ово према реду, којим су поднесени и према повољнијој рецензији.

VII. При шаљању чланака на оцену да се умоли рецензент, да да своје назоре у томе, зашто који рад не може да се прими за штампу у „Тежак“.

VIII. Председништва и уредника је дужност да се старају, те да се прибави што више извешћа из сају крајева наше земље, о стању нашег економског стања.

IX. Председништву и уредништву ставља се у дужност да по могућству воде рачуна о свима пијацама и тражњама наших производа на истима; прибављени податци о овоме да се штампају у „Тежаку“ са кратким а јасним нужним обавештењем.

X. Ако би се десило да нема довољно пријављених радова за свеску „Тежака“ коју треба штампати, то је дужност уредника да нужне радове сам припреми а да у сваком случају о томе на време извести и председништво.

XI. Уредника је дужност да се стара да лист буде на време готов, тако како ће се до 1 а најдаље 10 оног месеца за који се издаје, моћи разаслати претплатницима.

XII. Награду за сваки рад, који је штампан у „Тежаку“ изриче управни одбор.

НАШИ ДОПИСИ.

Испод Мироча 1. Марта.

На стопи у овоме крају влада „метил“, а сиршава се обично сирћу бравчета. И сво лечење сељака не помаже. Али појавно се један сељак из села Мироча као лекар од те болести, и иде по целом округу, где га позивају обично газде „турмаши“, који имају по 200—400 грла ситне стоке, и доиста, од почетка његовог лечења престане у стопи ливсавање, али која вајда, кад те лекове, које он употребљава нико не познаје, јер их крије и ником не казује. За једно такво лечење у турми узео је он — како чух — 60 брва оваца, као награду.

У Јануару и Фебруару месецу писало је много годишњака овних и јарчића од слабости, која је дошла услед јесенских јаких и многих киша, а и рђавог па и никаквог закљона. — Кад бећу већи снегови, однеће доста стоке у овом крају и курјаци, за које причају сељаци, да су обично ишли по 7—8 њих, те нападају на торове, пошто прво побију све овчареке.

У потоцима и крај река има врло много дивљих плована, и нико их не туче.

Јагњење оваца овде није почело, јер овде никако пре Петковаче не пуштају овнове и јарчеве, а то пак с тога, што овде и иначе трају ладна времена дуже, и тек им се јагњење почне у другој половини Марта.

Свет овдашњи скоро никако и не води кобиле државним пастуњима, а још мање да има где год у овом крају овако сточарном каквог благороднијег соја бикова и овнова! Овај крај нарочито у овом погледу и заслужује мало озбиљније пажње надлежних.

Сем болести код оваца, остала је стока здрава.

Ма да се већ у ово време има доста посла и у башти, и у врту, и на њиви и у гори, ипак се не почиње још баш ништа радити, једно због хладноће, која у овим планинама дуже траје, а друго и поглавно с тога, што овај свет и не зна, шта би требао сад да ради, па би се могао и налати бољем плоду у свему.

Цена је поску 24 гроша ока, а има га доста. — Вуна је пак праној цена 11 до 12 а испраној 7 до 9 гроша ока. — Сено се може добити закупном по више 6—7 пара чарш. ока. — Јечму је цена 50 гроша стотина. А кукуруз почињу већ осетитије тражити они брђани, а цена му је 30 гр. стотина.¹⁾

Путови су у овом крају у врло хрђавом стању, једно што су нови, па не саграђени и не насути како и чим ваља, а друго пак много квари и отежавају путовање многи потоци и реке, на којима нема никаквих буприја, и док траје отапање снегова или навала кише, путеви су због тада великих река затворени. —

У атару општине слатинске имају на месту званом „Хајдуку“ винограде своје сељаци села Слатине, Уровице, Мијајовца, Купузинца, Маје Каменице и др. са шивницама, из којих никад не носе вино кућама у села, но тамо им пиће стоји, јер то је за трговину одређено, и олате вуку трговци вино највише винарима за Београд.

Петар А. Јосимовић, учитељ.

¹⁾ Добро би било да не употребљавају грошове и ока, кад су већ из слобраћаја истишнути. Уред.

Милошине — срез нишки — 2. Марта 1885. године.

Ово је четврти дан, како онде снег непрестано и ноћу и дану пада. Срећа је што је важиан и на влажну земљу пада, те се много топи. Но при свем том доста је велики нападао 3—4 десиметра. Овај је снег сељаци јако забринуо. Нарочито због стоке јер немају чиме да је хране, пошто немају довољно сточне хране, и због младих, јер неће моћи да издрже хладноћу и неће имати одкуд добити потребне им хране.

У осталом овамо и не изхрањују зими стоку ни у приближном смислу тих речи, а о каквој нем стоко не може ни речи бити. За то ћете чешће видети, да оне и у сред зиме тера овчар да макаса. А то с тога што немају ни сена довољно а немо ли отаве. Обично што год имају земље поору и засеју, а за овце, веле, лако ће: нешто шуме, нешто папасање, тек ће се „прекарати“ зима! Већина изхрањује овце сламом и плевом, што би у Грузи било врло необично видети. И кошаре, у које склањају овце од хладноће, врло су неусудне и нису ни најмање целесходне. Но о овоме други пут.

Мало се већа и озбиљнија палица поклања хранењу волова, којима раде, док и гонета, којима не раде „овлаш“ хране. Волове држе зими у кошарама, које су по својој уласности као и овчије кошаре. Воловима се даје по мало и сена, поред сламе, плевне и шаше — тулушине — (они то зову: шупшке). Поред тога дају им врло ретко по мало овса. А мекније посодене — трице, осиготине — врло често, најмање сваког дана по једанпут. То чине мал' не сви који имају волове. Поред својих мекнија већина их купује од пекара нишких по 7—9 динарских пара килограм или из касарне од војничких пекара по 4—5 пара динарских 1 килограм. Веле, да воле платити и скупе лебарима нишким него држави, јер су оних првих много боље по оних других, зато што су мање исејане па имају више хране, те боље хране волове. Многога ћете видети суботом да је натоварно дрва и тера у Ниш — они веле у град. — Кад га запитате шта ће у Ниш, он ће вам одговорити, да прода дрва, те да узме коју пару, да купи за волове трице, које опашне и осветлење. Ређе дају и кукуруза воловима.

Овај снег неће имати рђавих последица по овамошње усеве, изузимајући оних, који су у њивама поред мораве у равница, које може много вода, пошто се снег отопи „убити.“ Но ту се у неколико помалу насинима и јаланима, које између њива подижу, да вода отиче и да усеве не кири.

О здрављу стоке и народа писаћу вам другом приликом.

Јов. Д. Јовановић, учитељ.

Стубла, 9 Фебруара 1885. године.

Има већ пуних девет година од како је поништена заграда око винограда жупских, и одма још пре године власти су полицијске наређивале да се царине понова заграде; има читава хрипа тих варадаба по судицима општинским, које и данас у прашини без икаквог према њима делања леже; више пута је и на јавним зборонима среским налагано и питано, оће ли се једном приступити загради винограда жупских. Па од свега тога немаде ничег стварног, јер већина притужакопа, који су са стоком а и кућом удаљенији од винограда, кажу да се не заграђује никако. Јер и ако заграде, други ће их разградити, а и немају са чиме; док мали број са стоком а и с кућом ближи, којима стока непрестано борави по виноградима, те онима грану штету причињавају, па да би се од „пролећне“ ватарине пударске ослободили и на царине одговорили, — наплаћују да се заграде (а они су је највише и одградили). Те тако и дан данш стоје незаграђени, и ако понеки навалији и бојанији и загради, непоштенији је разгради и погори. Ископа ли који ров поред двеју туђих земаља, сајбије земаља дођу те га затрпају, а које кући на

отаг носе те се греју. Људи се противу свега овога туже код власти, и власти га питају: „Јеси ли кога ухватио?!“ А како да га ухвати кад по два и више месеца ни код своје пивнице а то ли код деонице није могао да дође.

Према томе заграда у Жупи нема, задовољења противу криваца, што деонице разграђују, не може да се добије, а већина и не пристаје да се заграђује, те тако: говеда, овце и свиње по виноградима од бербе до ластара непрестано тумарају. Планинци, који своје винограде у Жупи имају и виде шта бива с њима, слежу раменима и говоре: „Благо овим људима, којима је Копањник од наших винограда и њива пред кућом.“

Јављајући ово штованом пољопривредном друштву, молим га да овај допис у „Тежаку“ одштампати изволи, а и сваког пољопривредника да јави, да ли је и у његовој околини овако, те како би се нужни кораци учинили код владе Његовог Величанства да се у договору с народним представништвом узакони: „да се ни стока од усева, ни усева од стоке сачувати мора.“

Како бива овамо са виноградима, тако је још горе са осталим усевама и ливадама, па с тога би моје мишљење било, а мислим и већини, који трпе и пате пустош по својој виратној земљи, да деоницу, пошто и гору у овоме треба штетити и подизати, радну снагу узалудно не трошити, стоци бољој нези и бризи приступити, јаруге поред земљишта направити, јер виноград и друга земљишта су страновити, па се од једнога направе читаве јаруге, а у равнини се засипају те нема никакве хасне што се праве, треба уништити. Што се тиче живог ограда, кад би неки казао треба њом заграђивати, одговор би му мој био, да се она има на другим местима, око путова, чаира а не око винограда, њива и неких ливада подизати, те тиме дивљим тицама, мишевима и другим животињама скровишта правити.

Сад да завршим ово неколико редака и кажем да се у Жупи раде за сад они послови: рилање, изношење ђубрета, печење конопаче ракије, истаканье њива, заграђивање, попис људства и пописног стања, рањење стоне, кучење дрва, предање тежине — кулање, — лишће, плетење и т. д.

Радоје М. Костић.

Краљево 8. Марта 1885. године.

У овоме крају наше отаџбине, време у Јануару и Фебруару месецу било је са свим променљиво. Било је час лепих дана а час опет променљивих са кишом и снегом; а од 2. Фебруара насташе лепо дан и за рад улесни. Земља се беше просушила, и за орање јарих усева врло улесна, но на жалост онде се никакви ни ошмићи ни јари усеви не гаје — због чега — о томе ћу доцније коју прозборити. Радови у овом времену били су код наших сељана — ратара — изадачење ђубрета на њиве, ливаде, конопљане, ливадишта, купусишта и т. д. Ово не чине ради повећања снаге земљине, него више ради чишћења својих узница и занаја. Од 15. Фебруара размишљаше се наши ратари по својим баштама, и у велико почеше обрађивати своје баште. Но 27. Фебруара паде нам снег, који им прекиде радњу по баштама.

Здравље је стоке мало боље, јер „шап“ који се беше јесенас јако распростра по нашој нарочито рогатој стоци, већ је сад престао; овце и свиње здраве су, а живина преко пеле зиме пркава од разних болести.

Овце су се почеле јагњити од 15. Јануара, и скоро су се све изјагњиле, а у 50 грла по 10 се и облизиле. Јагњаци су овогодишњи врло напредни, крупни, итри и здрави и обично више мушки но женски.

Цена стоци а и осталим производима мала је; говеда су јетина и само се за овакву потребу траже, а пре 27. Фебруара беху се накарнали неки трговци (турски) из Босне који траже добру рогату мариу.

Једна оца са добрим јагњетом женским 12—16 динара.

Једна свиња, која износи у својој тежини 90 килограма чистог меса, из које се може да истони 30—35 килограма масти, плаћа се по 30—36 динара.

Осталим производима цена је следећа, и то :

Једна кола дрва	1 60—2 80	динара
Овчије ноже 1 комад	1 50—2 00	"
Јагњеће кожице 1 комад	0 30—0 50	"
Кукуруза један килограм по	0 10—0 15	"
Овса	0 09—0 15	"
Јечма	0 10—0 15	"
Пасуља	0 10—0 20	"
Јебука	0 08—0 20	"
Сира	0 40—0 80	"
Кајмака	1 20—1 80	"
Масти	0 60—0 85	"
Меда	0 40—1 40	"
Воска	3 50—4 00	"
Једно прасе од 10—20 килограма	6 00—8 00	"
Једна ћурка	1 00—1 80	"
" ћуран	2 00—3 00	"
" петак	0 80—1 50	"

Мих. Д. Матић, питоман.

ЗАПИСНИК

XV. ГЛАВНОГ, РЕДОВНОГ ГОДИШЊЕГ ЗБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА, КОЈИ ЈЕ ДРЖАН 30. ДЕЦЕМБРА 1884. Г. У ПРИСУСТВУ МИНИСТРА НАРОДНЕ ПРИВРЕДЕ г. Драгомира Рајковића.

(По стенографским белешкама г. Михаила Степановића ћака велике школе извес секретар Св. Љ. Гауриловић).

Око 10 часова скупио се довољан број друштвених чланова у дворани друштвеној а за тим

Подпредседник Срген Л. Поповић устаје и узима реч : Господо, ово је у име Бога XV. главни збор друштвени, који се овога часа отвара. Молим вас изволте саслушати извештај :

Секретар Св. Љ. Гауриловић, чита извештај о радњи друштвеној у 1884. год. (У половини читања извештаја улази г. Драгомир Рајковић министар народне привреде, који је нарочитим актом друштвеним умовљен, да на друштвеном збору присуствује. Секретар пренида читање, сви присутни чланови из вочасти устају са својих места. Пошто је

г. министар заузео одређено му место, рад се наставља).

Пошто је извештај прочитан узима реч :

Подпредседник. Ово је господо општи извештај а сад изволте чути извештај по струци благајничкој.

Благајник Милосав Миловановић чита рачун примана и издавања у 1884. год. и објашњење истог, затим извод прихода и расхода друштвених од постанка (1869. год.) па до сад.

Подпредседник. Сад изволте чути извештај контролора, који су прегледали овогодишње рачуне друштвене.

Секретар чита извештај контролора који гласи :

„Срасном пољопривредном друштву“

Част нам је извести друштво, да смо прегледали рачуне друштвене за 1883 рачунску годину и да смо нашли: да су она примана и издавања уредно заведена и да су издавања чинсена на основу буџета за исту рачунску годину.

Контролори:

Јован Обрадовић с. р.

Ј. Ангула с. р.

Подпретседник. Молим вас господо, слушајте сте извештаје, има ли ко шта да примени против оних изнесених извештаја, те да би се могло дебатовати? (Чује се: Нема! Прича се). Добро. Сада је на дневном реду бирање председника, подпредседника и осталог друштвеног чланства.

Светислав М. Стојановић. Молим вас господо, пре него што пређемо даље, да проговорим неколико речи. Прошлых година практиковано је, да се пре избора друштвеног чланства и одбора приступи кандидирању и избору нових друштвених чланова, с тога држим да од усвојене праксе, да од дневног реда, који је важио прошлых, па и данашње године, немамо разлога ни сада да одуступамо.

Подпретседник. Ја питам збор, да ли се слаже са мишљењем предлагача или жели да се отвори дебата.

Мих. Михајловић. Господин је само изнео предлог ове, али није навео никакав разлог, који би био толико јак, да би због њега требали да одступимо од записаног дневног реда. Држим, да ми овде немамо узрока мењати дневни ред, већ да радимо онако, како је управа друштвена предложила.

Мага Ђ. Јовановић. Господин који је изнео предлог, није истина изнео разлоге, али ја знајући шта се с предлогом хтелo, држим да је он уместан, тим пре, што ми треба да бирамо на збору и нове чланове друштвене, што је председништво већ спремило кандидациону листу нових чланова, у коју су ушли они људи, који су се показали заслужни за пољску привреду, те би их због тога требало изабрати за чланове: почасне, редовне и т. д. Рад, заслуге тих људи, повод што их је председништво увело у кандидацију познат је старој управи, докaз нова не би о томе ништа знала, зато држим, да је умесно да се најпре бирају нови чланови, па тек за тим нова управа.

Милосав Миловановић. И ја делим то мишљење, само г. предлагач и г. г. предговорници, нису навели главни разлог, због

ког је ранијих година практиковано да избор нових чланова претходи избору нове управе. Тај је разлог био у томе: што се хтелo, да понека од нових чланова уђу у састав новог управног одбора. С тога гледишта био би, држим и овај предлог умесан и било би оправдано мењање дневног реда као и пред прошлых година.

Коста Прогорац. Мени се чини, господо, да би била врло лоша практика, кад би ми сваке године стали да мењамо онај ред, који прописује управа друштвена, оно тело, које — нема сумње — дошло је на своје место нашим поверењем. Нема сумње, да господо што траже сад оно, држе, да би избор нових чланова пре избора чланства, постигао то, да би били у стању да данас изберемо чланове за само чланство. То је истина! Али не заборавимо господо ни то: да ми имамо довољан број чланова из којих можемо лако чланство да попунимо. Још остаје нешто. Ако је господо драго, да оне прсне пријатеље наше привреде уприсмо у ред чланова овога друштва, нема зебње да ће им предлог остати не усвојен, јер у овоме друштву има места за све оне, који су вољни да раде на унапређењу наше привреде. Али, ја држим да нам ти људи као пријатељи неће замерити, ако на овоме месту као чланови одбора бранимо оно право, које према статутима треба да бранимо као законито. А ја се падам да ће ми дозволити да ми имамо довољно пријатеља, који су одушевљени за привреду толико, да ће моћи попуњавати места чланства друштвених не само ове него и других година. Ја мислим дакле, да се може усвојити и предлог г. Михајловића, те да остане дневни ред како га је председништво изнео а одбор формулисао.

Алекса Ђурић. Ја би имао само једну реч да запитам односно ове ствари, имају ли права и чланови са стране да гласају на овоме збору као што ми штатуту одобравају, или немају? (Чује се: имају).

Мени изгледа да су они лишени тога права, јер им није дата могућност да оиде присуствују, пошто је објавна о држању збора дошкан изншла.

Подпретседник. То је истина што сте ми назвали, али узрок није до председништва. Ми смо два пута одређивали одборске седнице, али није било довољно чланова.

Председник који је читаву годину давао руковолао овим радом, он је отишао на пут по значајном послу а оставио је послове мени за које нисам знао раније. Рачуни су се морали склапати на брзу руку и збор из-

меним за 16. Децембар морао се до данас одгодити; ма да су позиви за збор на време предати да се огласе у новинама, због божићних празника то не могаше да буде и тако је се због тога ова ствар зајаснила и остала необављена благовремено, ма да смо и понао радили до неко доба ноћи.

Алекса Ђурић. Осем онога што сам навео, имам да кажем, да се по извештају који је сад прочитан, не може нико ништа да примети, не с тога што не би имао шта, него зато што је извештај тек сад примљен па га нико није могао да проштудира.

Мих. Михајловић. Ја мислим да то што је г. Ђурић поменуо није више на дневном реду. То је већ савршена ствар, оно које не треба више губити времена.

Живко Шокорац. Господо, ја сам устао да говорим у хатар предлога мог младог друга г. Стојановића. Не само, господо, да је данешне године чинио онако, наоко он вели, него и прошлих година. Ја сам био секретар овога друштва 6 година и тако је увек било. Главни је разлог за такав поступак био тај, што је се желело да се попуни одбор са новим млађим свагама. Признајем да су редовни чланови овога друштва и ничини послу и вољни да га из све снаге врше као што патриотима и доликвје, али ипак налазим да не треба скучавати приступ млађим другонима нашим у ово друштво, јер нам је овај врло потребан и с тога што ће они на тај начин моћи да покажу своје знање које су из школе довели, те ће се тако старији њихови другови моћи да користе новим изворима науке, а млађи људи користеће се практиком старијих својих другова и тиме бујније покретати напредак друштва. С тога ја мислим да неће бити нико против тога да урестимо неке млађе људе у ред оних радника за унапређење пољске привреде. За то сам ја за предлог г. Светислава Стојановића.

Милан Живковић. У колико се опомињем највећи противник овог предлогу био је данешне године Живко Шокорац (смех). Но пошто је он како видим вољан да се понова прими за члана друштвеног, то ми је сад појамљиво, зашто он овога пута потпомаже тај предлог, коме је дане био противан.

Мих. Михајловић. Г. Мата Јовановић и г. Ж. Шокорац потпуно су ме убедили о целовходности предлога г. Стојановића а и говор г. Живковића још ме је више уверио, да је моје мишљење било некоректно, с тога се и ја придружујем овоме предлогу. Према

томе и говор г. Пригорчев пада пошто сам ја предлог потргао награт.

Коста Пригорац. Пошто се спорење око овога може из године у годину протезати, то ја мислим да би најбоље било кад би у томе смислу учинили сталну измену у статутима и с тога молим председништво, да изнесе формални предлог да збор огласи да се измени ред који је на листи означен и да тај ред треба и у будуће да важи, и онда нећемо губити онолико времена колико смо до сад нагубили дебатујући о овоме.

Драг. Ђурић. И ја сам мислио да кажем ово што је рекао г. Пригорац.

Живко Шокорац. Мењање статута при сваком поједином предлогу, одишло би нас на једну крај хрђаву праксу за коју ја никако нисам. У осталом због овога није ни нужно мењати статуте, јер је главни збор властан да узима у претрес ствари оних редом, који се њему свиди као најбољи.

Мих. Михајловић. Ја мислим господо, да ми можемо да савршимо у крат: о овај процес. Ево да учиним један предлог. У прошлој години било је неких, који су се противили бирању чланова пре бирања часништва. Сад су и они одустали од овога мишљења. Они пак, који су данешне године били за то, да се прво чланови бирају па после часништво, они су и сад за тај предлог. С тим смо се дакле сви најјединачили у мишљењу. Ствар је савршена и нема више разговора. Конт. (Смех).

Подпредседник. Стављам на гласање, који хоће да се промени дневни ред, који је прочитан, тај нека устане.

Мих. Михајловић. А не тако г. подпредседниче, пошто се види да је већина за предлог, онда треба друштво предлог формулисати.

Јов. Ристић. Ја би молио председништво да каже, да ли оно има какву листу у којој су побељена лица која би требало изабрати за чланове, и ако има онда би добро било да савршимо то, јер нова управа неби познавала те људе као садашња; и ако нема, онда није нужно да одступимо од заказа тога реда. (Чује се: има, има). Ако има ја сам за то, да се прво чланови изберу, у противном случају да се не одступа од дневног реда. (Чује се: нека се предлог формулише)

Подпредседник. Е, добро. Ко је за то, да се бирају најпре нови чланови, па онда часништво, тај нека седи; ко је противан, нека устане. (Чује се: није тако. Лариа). Пошто већина седи то је предлог примљен,

Изволте чути кандидацију за нове чланове почасне и редовне.

Секретар *Св. Љ. Гавриловић* чита:

1. За почасне чланове:

а) Драгомир Рајонић министар народ. припреде. (Прима се).

б) Др. А. Руча директор марве.-лекарске школе у Штутгарту. (Прима се).

в) Др. Гидо Крајт проф. у Бечу. (Прима се).

г) Др. Ђорђе Натошевић референт за основну наставу у Новом Саду (Прима се).

д) Драгољуб Кедровић, апотекар у Крушевцу. (Прима се).

2. За редовне чланове:

а) Живојин Јанићијевић свршени агроном, професор у Крагујевцу. (Прима се).

б) Пера Д. Тодороваћ марвени лекар у Јагоднин. (Прима се).

в) Ранко Пешић свршени агроном, учитељ у Јушковицу. (Прима се).

г) Радоје Костић економ у Стубли. (Прима се).

д) Тодор Николајевић свршени агроном у Пожаревицу. (Прима се).

е) Душан М. Спасић свршени агроном у Београду. (Прима се).

ђ) Милош Х. Поповић свршени агроном у Београду. (Прима се).

ж) Љубомир Р. Јовановић свршени агроном у Лапоку. (Прима се).

з) Милан Петровић свршени агроном, значинички среза грузијског. (Прима се).

и) Драгутин Посинковић уредник „Пчело“ у Београду. (Прима се).

Подпретседник. Примају ли се ова господа за друштвене чланове? (Примају се).

Сад господо, има ли који од вас да предложи ког за члана, а ми смо то пропустили учинити ма да они заслужују.

Свет. Стојановић. Ја предлажем још г. Драгољуба Јовановића секретара пореске управе за редовног члана; тако исто и г. Ж. Шокорија и г. Др. Драгољуба Ђурића (Примају се).

Паја Тодоровић. Ја предлажем г. Тодора Стефановића Вилонског и г. Јенрема Попковића секретара министарства народне припреде за редовне чланове. (Прима се).

Св. Љ. Гавриловић. Ја предлажем за редовног члана г. Ђорђа Радича, који је био секретар толико година, и који је био један од првих радника, на унапређењу наше пољске привреде; који је био друштвени члан у пређашња времена па је дао оставку на чланство. (Прима се).

Паја Тодоровић. Ја сам поднео предлог да се г. Векослав Керешчевић прими за почасног члана, али пошто ми г. секретар каже да тај предлог није поднесен овде, онда ја га понављам и објашњавам да је г. Векослав био професор крижевачког завода и показао се према нама — ђацима Србима — веома пажљив и љубазан. (Прима се).

Живко Шенорац. Пошто сам и ја имао срећу да будем изабран за редовног члана, то користећи се својим правом, предлажем за редовне чланове г. Миту Михајловића и г. Вожу Боди. (Прима се).

Светислав Стојановић. Ја предлажем још једног вредног члана овога друштва за редовног, а то је Алекса Ђорђевић учитељ у Лесковцу, који је свршен агроном. (Прима се).

Мих. Михајловић. Ја би имао да предложим за редовног члана човека, који је познат пољопривредном друштву са своје велике делатности у пољској привреди, који је примио на се да подигне шуму на извесном делу око Врање и т. д. који има доста заслуга за пољску привреду и сам је поседник великог имања. То је Др. Франа Кошче добар Славенин и добар пољопривредник. (Чује се: прима се за редовног члана).

Свет. Љ. Гавриловић. Г. Кошча увршћен је за дописног члана и изабран у последњој одборској седници; зато што друштво није било познато, да је он практични економ.

Мил. Савић. Ја би предложио за почасног члана једног веома редовног човека који руководи пољопривредним пословима у Италији, и који је у сваком погледу на руци и појединачним пољопривредницима овде у земљи и иначе онима, који су му се обраћали за законе и иначе пољопривредне ствари. То је Командир Мираља директор одсека за земљорадњу у краљевини Талијанској. (Чује се: прима се).

Подпретседник. Сад имамо збору да саопштиме оне које смо изабрали за дописне чланове.

Секр. Св. Љ. Гавриловић Чита:

Управни одбор српског пољопривредног друштва у седници својој од 23 Дек. 84 год. на основу чл. 10 друштвених правила и решења прошао годишњег XIV. редовног друштвеног збора изабрао је за своје

Дописне чланове:

1. Др. Јарослава Кукеља окр. лекара у Чачку.

2. Миту Петровића професора у Сомбору.

3. Јована К. Борјановића учитеља народног у Сомбору.

4. Јована Митровића дирек. полутим. у Зајечару.

5. Михаила Георгијева нач. економ. одеа. у Књаж. Бугар. мин. финансије у Софији.

6. Аурелија Брента у Лудеру.

7. Љубомир И Симић економ из Коница.

8. Животу Милошковића свешен. из Рабровца.

9. Милана Пајевића начел. среског из Врашице.

10. Николу Стојановића учитеља у Јаси-кону.

11. Јована Мишића трговца из Неготине

12. Благоја Недића учитеља у Бачини.

13. Љубо Станојевића тргов. из Књажевца

14. Срету А. Поповића предавача у Ужичи.

Избор овај саопштава се главном збору знања ради. Збор прима и знању.

Подпреседник. С овим је свршен избор чланова. Сад приступамо избору председништва и члановиштва. Изволте по прозивању гласати за кога желите.

(Настаје прозивка и гласање).

После гласања подпреседник саопшти да је изабран за председника друштва г. Чедо Поповић (Чује се: подпреседник и благословић, нек остану стари, да их изберемо акламацијом).

Подпреседник. Изволте гласати кога хоћете за подпреседника! (Чује се: што да гласамо; стари подпреседник такође и благословић, нек остану; питајте престаје ли збор!)

Има ли ко шта против тога? (Нема! Прима се Изволте гласати за чланове одбора. (Затим настаје гласање за чланове).

После гласања подпреседник саопшти да су за одборнике изабрати: Алекса Спасић са 24, Милан Антић са 35, Милутин Савић са 35, др. Михаило Нујић са 31, Стева Поповић са 24, Живко Шољарац са 27, Мијајко Мијаловић са 16, и Вучко С. Богдановић са 24 гласа; а за заменике, Тодор Петраниковић са 32, Апа Живановић са 31, Светислав Стојановић са 26, и Љуба Којић са 25 гласова.

Гласача је било свега 48 од којих је 35 гласало.

Милутин Савић. Имам само да кажем толико поштованом збору и да подсетим ову господу која су прошле године била оваде, да сам ја једном молбом молио г. г. чланове овога друштва, да ме не бирају никако више у тај одбор просто зато, што ја сматрам да је оделена за землорадњу и сточарство у мин. народне приредбе и друштво за пољску приреду једно исто па дакле и рад

у министарству је исто, што је и рад у одбору. С тога нас молим господо, да примите и знању, да ја не могу због значајних послова суделовати у раду као члан одбора, али ипак зато већу никад одрећи друштву никакву услугу, коју би јој био кадар да учиним према својим скромним силама; само не могу да примим на се обвезу, да будем члан одбора, па да због моје растрзаности пословима на другој страни друштвени рад трпи уштеба јер ја сматрам да на такво место треба да дође човек не само с пуно воље и способности, него и са могућношћу да се може захтевима друштва одазвати у свако доба.

Михајло Михаиловић. Г. Савић се изговара како он већ ради на пољској приреди тиме што је секретар у министарству приредбе. Кад би то узели као оправдан разлог онда би и све остале пољопривреднике ваљало изоставити из кандидације, јер и они већ раде на пољској приреди и ван овог друштва и онда би остало то: да само они који нису пољопривредници остану као чланови пољопривредног друштва.

Св. Љ. Газариловић. Ја мислим да г. Савићу не треба признати оставку за то, што је он изабраг с великом већином гласова, дакле са великим поверењем збора за члана одборског и за то што је збор знао, зашто је чинио.

(Чује се: не прима се оставка).

Милутин Савић. Да се разумемо господо. Није ово оставка. Ја сам и прошле године образложио ту ствар и изјавио, да ја већ по самој природи своје дужности, радим на ономе на чему би имао да радим и као члан пољопривредног друштва. Кад ја дакле радим у области пољопривреде и од тога рада добијам и мислим и даље лобијати насупиши хлеб, то не би имало никаква оправдања да се одричем једне почасту коју ми друштво својим поверењем указује, а молим господу да имају у виду непрекидни рад одбора као и то да сам ја као државни чиновник обавезан да радим на својим редовним пословима. Ви сте господо из извештаја видели да су разним изостанима ометани многи радни управног одбора, па и то је мислим довољан разлог са кога би ме требало поштедити од овог избора и применити за члана одборског онога, који има највише гласова после мене.

Као што вам је познато начелник оделења у коме сам ја секретар, председник је одбора друштвеног а и један писар такође је у одбору. На овај начин мислим да су експло-

атисано снаге министарства привреде и сунше и да не би требало још кога употребљавати за овај посао.

Милосав Милозановић. Мени се чини, да је избор г. Савића умесан баш о оног гледишта с кога он мисли да није. Када је он у пољопривредном одбору и кад зна шта се ради у њему онда ће он лакше и практичније реферисати све ствари своје министру него што би чинио иначе. — Јер ја сматрам да је овај одбор управо неки савет министров. Камо среће да се такве прилике многим чиновницима указују, да теку обавештења и практике, па би на тај начин државни послови заиста ишли напредније.

Жељко Шокорац. Пошто је г. Савић изјавио да не може долазити у седнице одборске због својих редовних послова, то ће његова изјава доћи у етенографске белешке овако како је учињена; али ја мислим да избор не може да прими његову изјаву с тога што смо ми г. Милутина изабрали у одбор с толиким поверењем да једнога од најпризнатијих наших пољопривредника. А он ако кад не може доћи у седнице има млађи снага који ће га моћи заменјивати. С тога ја предлажем да се прекине даљи говор о овоме (Чује се: врло добре).

Подпреседник. Сад имамо да изберемо контролоре за преглед рачуна. (Чује се: кандидујте Јову Обрадоновића и Аврама Озровића).

Прима ли их избор? (Прима).

Драгомир Рајковић мин. нар. привреде. Пољопривредно друштво позвало ме је да учествујем у овој седници и ја сам врло срећан, што сам могао да будем овде и да чујем све шта сте и како сте радили.

Изјављујући пре свега захвалност оној го споди која су до сада радила на овоме послу и која су се истински старала о унапређењу пољске привреде, да и од сад својски настане на вршњу овога озбиљног посла. Ваше патриотско прегнуће, озбиљна делатност очекује се што пре на овом важном послу. Ја сам господо као министар народне привреде, у чије окриље долази и грана пољопривредна, могу да вам кажем то, да се од вашег озбиљног рада много очекује. У исто време могу да вам заложим своју реч: да ћу вас својски подпомагати у томе важном послу и с тога вас молим, да ви од ваше стране прионете и да не пождате труда само да га што боље унапредите.

Овом приликом нека ми буде дозвољено, да не будем мишљења мога секретара г. Савића. Он је казао да ће га његови значајни послови смести у овом друштвеном раду. То не стоји; јер и његови значајни послови концентрисани су на овоме раду; они су врло лабави ако немају правог разлога пољопривреде у нас; и с тога кад он овде ради, радиће много више и много снажније, него што би иначе радио, да је само секретар, јер послови које један секретар ради ништа су спрема радова у овом правцу. Али једно друштво као што је ово, треба да изводи све послове — око у напређења пољске привреде у пракци и г. Савић ће учинити велику услугу и овога друштва и у овој значајној дужности, кад буде својски радио на послу који му поверавате у овом друштву и кад ме буде извештавао о свима могућим приликама, које би подпомогле напредак друштва.

Најзад од стране владе могу да вам кажем то, да сви њени чланови желе да подпомогну ову ствар и да смо се договорили, да нам финансијске прилике буду такве, да можемо располагати са нужним суммама, — да дамо друштву још већу суму на расположење на име помоћи државне, јер смо уверени да је садања помоћ врло малена. (Друштво се одазва са „Живи!“). Ми се надамо да ћемо се новом реформом финансијског помоћи толико, да ћемо ову помоћ да повећамо а ја ћу се старати да са своје стране учиним све што ми је могуће те да друштво добије онај полет, који му је веома нужан. (Чује се: хвала, хвала).

Жив. Шокорац. Ми смо проучили буџет који нам је поднео одбор и ја би био тога мишљења је да се аklamacijом усвоји, а предлози поједини чланова нека остану за други пут кад се стигне и то да се рад тога сазове напредни избор, на коме ће се говорити о потребама друштвеним и о унапређењу пољске привреде у опште а о раду друштвеном на по се. Такав избор могао би се сазвати н. пр. после 2 месеца.

Подпреседник. Ја не могу да пристанем на предлог г. Шокорчев јер избор треба опет да се сазове особито због штабачког одбора, око кога има наших налетака који су унети у буџетски пројект.

Жив. Шокорац. Кад је тако ја одуштајем од предлога.

Подпреседник. Закључи састанак у 1 час по подне.

ДРАГУТИН А. ЛУКИЋ.

Српско пољопривредно друштво изгубило је једног свог ваљаног редовног члана, а «Тежак» свог вредног сарадника, Драгутина А. Лукића ено и помолога из Београда, баш у цвету његова млађана живота а у добу када су им оваки губитци најосетливији.

Покојник се је као стручно образован и спреман енолог, прихватио одма, чим је с науке и праксе дошао, посла за који се је спремао; и за кратко време већ је у велико почео развијати и усавршавати своју винарску радњу. Резултати почетне ове радње обећаваху, да ће млади винар Драгутин у својој струци много допринети, да она добије у Србији онога полета и гласа, какав јој према доброты нашега вина предстоји. Али га на жалост и превелику нашу штету, смрт спречи још у самом почетку.

Драгутин поред тога беше ревносан и ваљан редован члан српског пољопривредног друштва, у коме је прошле године био и члан управног одбора, «Тежаков» вредан и озбиљан сарадник и члан сталне комисије противу филоксере.

Колико га је друштво као таквог ценило, доказало је и својим учешћем при његовом погребу, положивши му венац са траком, као знак своје видиме захвалности на његовом раду и искреном помагању за остварење друштвене задаће. А двојица од редовних чланова, г. Ж. Шокорац код цркве а г. К. Црногорац на гробу, опростажном речи пропратише кратки живот покојников и изјавише тужни растајак родбине и пријатеља са покојником.

И «Тежак» бележећи на овоме месту овај тужни губитак свога врлог сарадника, изјављује: нека ти је Драгутине лака земља а дуга и светла успомена међу пријатељима и друговима!

ЧИТАОЦИМА И САРАДНИЦИМА.

Српско пољопривредно друштво почастовало ме је избором за уредника свога органа „Тежака.“ Примајући се ове истина часне али веома озбиљне и тешке дужности, изјављујем своју готовост, да ћу са своје стране припомагати, колико ми је год могуће, те да лист на време излази и да одговара цели, која му је постављена.

„Тежак“ је друштвени орган, те с тога са променом уредника не мења свој програм. У колико ће пак своме позиву одговорити, зависиће понајвише од сарадника, од њиховог обилнијег и разноврсног рада. Све што досадањи сарадници, а тако исто и сви остали пољопривредници буду својим књижевним радом припомогли, да „Тежак“ што боље и свестраније одговори своме позиву, — нека сматрају, да то чине друштву са мом. А друштво има права на наду и очекавање, да ће га не само сви његови чланови, већ и сви остали пољопривредници и пријатељи пољске привреде уредно потпомагати, да своју задаћу и на пољу књижевном постигне и оствари.

В. С. БОГДАНОВИЋ.

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ

ВРТАРСКА ОБЈАВА.

Семење (за пољопривреду, поврће, цвеће), **воћке, дрвеће** и **шибове** (за парк и шеталишта), **руже, цвеће са луком, кромпиром** и **вечним кореном** (георгине, кане, сабљичице, бегоније итд) и у **саксијама** (за врт и собе), **пукете, венце** и **разно плетиво** од цвећа, зими и поједине **узабране цветове** (од камелија, руже зумбула, итд.) и остало вртарски прибор држи, набавља и разашље брзо и јефтино а прима се и **цртежа планова** за нове паркове и вртове па и самога насада ових.

Илустровани ценовник шаљем свакоме на захтевање бадава. Преиспитујућима и скупљачима наручбине дајем леп перценат.

Ј. К. Ворјановић.

УЧИТЕЉ ВРТАРСТВА СРПСКЕ УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У
СОМБОРУ (Zombor Bácska)

ПРАВИЛА И УПУТСТВА ЗА ПОДИЗАЊЕ ЖИВЕ ОГРАДЕ.

1). Да се простор земље од једног ланца (1600 □хвати) огради свуд наоколо живом оградом, потребно је најмање 19.200 шибљика¹⁾ (било од гледичије, багрена или чалије), по што је при сађењу живе оgrade правило, да шибљик у од шибљике треба расађивати у растојању од 6 палаца или по новој мери у растојању 20 сантиметера. Јер што су шибљике гушће засађене, биће и жива ограда све неприступачнија, да кроз њу не ће моћи продирати марва а нарочито не свиње.

При сађењу живе оgrade, треба пресаднице — шибљике — разредити у два реда, како би ограда била гушћа а и жиле добиле више маха и простора, да ухвате корена и да боље напредују:

Т. ј. треба ископати шанчић најмање са једног ашова дубине и са најмање две стоне ширине, па онда пресаднице по том шанчићу, једну према другој за једну и по стопу 55—60 с. м. раздалеко засадити, да младе жиле имају на све стране ровите земље и да у њој лакше корен уватити могу. При расађивању шибљика треба набљудавати оно опште правило: да се пресадница не мете дубље у земљу него онолико, колико је у расадници била, да се жиле на све стране разреде и добро земљом потанкају и учврсте, да их не би само овлаш затрпане, пролазиле овде око засађене оgrade, на своме руну однеде, јер бодљикасте шибљике радо се за руно хватају.

2). Шибљике или пресаднице чим се из расаднице, и то предосторожно са жилама изваде треба одма сваку позлеђену жилу на њима подсећи, а могу се и здраве али подуже жиле подкратити. Пошто су жиле у ред доведене, треба сваку шибљик у подсећи, као оно што се лоза реже на три највише четири ока, одакле ће после гране терати. Ако се овај посао (вађење и подкресивање пресадница) ради на сунчаном и ветровитом дану, треба одмах сваку шибљик у, како је а ред доведена, затрпати влажном земљом, јер сунце и ветрови јако шкоде младим жилицама. Овај ће посао много брже, лакше и поузданије ићи кад двојица²⁾ раде т. ј. један вади расаднице са жилама из земље, а други куши извађене и где год у хладу штучује, или подсеца жиле, и стабљике подкрађује на четири ока, и сваку тако израђену меће у ископану јамичу, покрива земљом или влажном сламом, да тако покривене стоје све дотле, док се не одлучу расађивати, па и онда не треба много шибљика на једанпут узети и држати на сунцу, док се једна по једна расађује.

3). Пресаднице из растила треба да су свагда пре извађене из земље, него што сокови из жила у гране потеряју; јер пре ће оне расаднице издати и не примити се, које су и ако су истог магновења ископане и расађене, почеле већ да пуне, него оне које су пре кретања сокова из земље извађене и утапљене, па макар и после месец дана расађиване и ако су дотле, у земљи утапљене стојале.

¹⁾ Према овом рачуну за стару меру покршине, лако је ухватити и за нову хентаре и аре, над се зна, да на растојању од 18—20 сантиметара има да дође шибљика од шибљике.

4). Ако се пресаднице са стране набављају, и ако су живе прилежно и добро влажном сламом биле увијене, одвећ ће добро бити, да се пре пресађивања потопе са жилама у житку смољачу земљу (т. ј. кад се ископа једна јама у њу мете земље смољнице и добро са водом измеша, да буде тако житка, да се пресадница умочити и са наватаном земљом пресадити може).

5). Никоме, кој жели подићи живу ограду не би смели препоручити, (било да од семена гледичије, багрена или чалије — драча, ниту ограду подиже) да баца само семе по шанцу, јер ти су радови и ако се чини да су бржи и лакши, непоуздани и ретко се кад до жељене цели доћи може¹⁾ да се т. ј. у што краћем року жива ограда подигне. И саме пресаднице, које су произведене од поменутог семена, што су старије и кренивијег пораста (на прилику од три године) много су боље, и пре се може имати жива ограда него од једногодишњих пресадница. Ако пак хоћемо да употребимо и једногодишње пресаднице, онда се узимају оне, које су понајјаче, а оне мање остану у растилу до друге године те тако проређене за другу годину јаче буду.

6). Ко хоће на једанпут што скорије да подигне живу ограду на већем простору, тај мора купити извесну количину одраслих пресадница²⁾ или мора имати своју сопствену расадницу, из које ће моћи пресаднице узимати и садити; па и онда не може одмах и на једаред свој повећи простор оgrade са живом оградом засадити, бар не пре од три године, јер прве године треба семе посејати и ако прилике и време буде угодно, онда се тек нека част од оних шибљика, које преко лета израсту, може другог пролећа употребити за расађивање, а оно што у расаднику остане и што није остало разређено самим вађењем оних бољих пресадница, треба разредити на шири простор но што га имађаше на месту гди је изникло, — те да боље ојачају.

И од ових пресадница, које смо другог пролећа проредили и пресадиле моћићемо трећег пролећа неке, које буду јаче, употребити ради расађивања, остало морамо оставити да боље порасте и ојача.

И тако и онда, кад имамо своју сопствену расадницу, не можемо пре четврте године засадити целу просторију, на којој желимо подићи живу ограду (разуме се ако је простор већи), већ мало једне, мало друге и т. д. године, док се све не засади.

7). За оне, који имају, да засаде мали простор живом оградом, боље је да купе готове пресаднице (фидане), из места гди се оне производе у велико, јер према труду и трошку, који се улаже у подизање оваквих расадника, — много ће јеftиније доћи, за омање живе оgrade кад се купе готове пресаднице.

1000 ком. једногодишњих фидана од гледичије, добро развијених стају 28 д.

1000 „ двогодишњих „ „ багрена „ 40 д.

8). И ако ни смо за то, да се семе, које служи за живу ограду, баца по обали поврх шанца, па да расте без икакве даље неге и окопавања опет по жељи и по захтевању свију који траже семена за живу ограду, а и за оне, који ће то семе унапред можда за расаднике потребовати, стављамо овде цене истог семена:

¹⁾ Могу се проба чинити и са самим семеном, али то су само проба, за које не јамчимо да могу добро испасти, и пре би се могла чалија, па онда гледичија тако пробати, али онда треба да је у оград, да не би ни ситна а камо ли крупна стока по томе сејању газила, па и оно што изникне погазила. Многи држе, да се може, рецимо овог пролећа и шанца ископати и по избаченој земљи семе посејати, али то не сме да буде због тога, што је горе по шанцу избачена земља мртвица, која док се не оплоди, не може ништа произвести.

²⁾ За сад тих расадника код нас нема, него се морају наручивати из прека. Желети би било да се немо одважи на подизање расадника, јер се доста траже, а од сад ће се и више тражити како нестане шуме и врњика.

а). Једно кило семена од гледичије стаје . . .	2-15 динара.
б). „ „ „ „ багрена „ (ситније је)	2-15 „
в). „ „ „ „ чалије „ „ „	6-00 „

9). Многи питају, која је најбоља и најкориснија жива ограда: да ли од гледичије, багрена или чалије и која се најбрже и најпоузданије подићи може?

Према искуству и пробању може се овако одговорити:

Од свију живих ограда, најбоља је од чалије, само на местима, на којима она може успевати. Она не расте високо и не мора се сваке године подкресивати. Не тера на далеко око себе жике и изданке, као багрена, већ тера из стабла више грана које су оздо до на врх тако бодљикаве, да их врашци не смеју пасти на њене гране. Чалија више воле земље прљаше, расте и по камењару, а по барним и мочарним местима не може да напредује.

10). После чалије долази на друго место гледичија са својим дугачким бодљикама. Да те бодљике могу непрестано остати и доле на самој стабли, од гледичије, не би било боље оградe; али стабло од гледичије што више дебља и у висину израста, губи доле бодље, и оне остају и на даље само по гранама.

Гледичија, кад је сама за себе може да нарасте као најбољи јасен и цигља право у вис. Баш због тога, што тако јако расте, друга јој је мања и та за живу ограду, што се мора сваке године подкресавати. Али како јој и стабло на више расте, то доле, гди треба да је ограда најгушћа, остаје само стабло и то као што рекосмо без бодља, те се ситнија марва, нарочито свиње могу лако кроз њу провлачити. Да би се ово провлачење, код таквих ограда, колико толико предупредило, треба при подизању живе оградe, садити шибљике у два реда и то никад шибљик у првом, већ свагда између две шибљике једног реда, треба посадити трећу шибљик у другом реда, као што је то и гође у почетку таквама показано.

Али у течају времена и преко свега тога, остаје у оградe таквој, празних места, кроз која се могу овце и свиње провлачити, па да би се и то избегло и празна места доцније попунила, обично се гране, које би се иначе морале подкресати, из круне савијају и упићу на ниже између оголелих и проређених стабла.

Но како често има и самих једногодишњих шибљика, које из круне избију, тако дебелих; или ако се једне године пропусти подкресивање а гране ојачају и одбљају толико, да се на дају лако савити и уплести, — то у том случају треба дебље гране или са свим одсећи, па млађе и тање гране уплестати, или ако ових последњих никако нема, онда се мора дебели летораст тестерицом до половине престругати, па онда опет пресавити и изуплестати.

Но може се на место угинуле стабљике, на празно место, савити грана од стабљике (до ње стојеће), у земљу на подобје као што се лозе полажу у банак, и то тако да се врх гране мало подсече и у земљу један шух закопа; и та ће шибљика пустити жике и празно место попуњити.

Гледичија не тера од себе тако, далеко и такве изданке као што багрена терају.

11. Подкресивање врши се са маказама, које се употребљују за резање лозе. Оне могу пресећи грану за два палца дебљине, без да ће се са тим сечењем добре и јаке маказе покварити; но дебље гране, које маказе не могу да обухвате, најбоље је резати са малим тестерама, које се употребљују и употребити могу при резању и чишћењу сувих грана у воћњаку. Гледичија добро успева скоро на свакој земљи па и мало мочарној.

12. На треће место долазе живе оградe од бодљикавог багрена, који се сади на исти начин као и гледичија. Багрена је скоро у свему гледичији раван што се тиче несигурности такве оградe због, проваливања од ситне стоке, нарочито свиња, јер и багрена израшћује на више па и код њега остаје стабло без бодља, те има често празних места, да и повећа марва може продreti. Он здраво

много и на далеко изданке тера и то тим више, што се чешће подкресава, па и при свем том не даје тако добру и честу ограду као чалија. Примера ради наведићемо што ће многима, нарочито војницима, који су у београдску касарну долазили, познато бити, како је око касарне био засађен багрени, да се од њега начини жива ограда и да се не мора проићем или летвама авија заграђивати. То је исто чињено и са оградом око парка код министарства финансије, па се на оба та места није могла целу постићи, него се опет морало другом оградом заградити. — И ако открисмо и показасмо рђаве стране живе ограде од багрена опет с тим не мислимо побити његову вредност, нити ког од тога сађења хоћемо да одвраћамо; напротив, куда и камо боље је имати и мало недостаточнију живу ограду, него цепати грмове и врљикама се заграђивати и само ради тога елину гору затирати. Свуда, где се покажу на живој оградџи од багрена, ћелава или празна места, ту је куда и камо лакше заградити. На празно место ударити два три колца, насећи грана од багрена и као оно трије набацати много је лакше, него врљике цепати; Може се и багрени повијати у земљу, као што је и код гледичије казано, да увати жиле и да се празно место попуни живом оградом. Багрени расте на свакој земљи а на песковитим је права благодет божјица!

13. И приликом три употребљава се за живу ограду, али и њега би требало сејати из кошнице па онда младице расађивати као гледичију и багрени, јер будаком из старих пањева вађени изданци, немају тако добрих жила, и слабо се примају. Баш ових дана један из Бачевца окр. ујичког жали се, што му се није хтео примити од трња сађења ограда и ако је све мере употребио при вађењу изданка, при сађењу и шта више и заливао је, па се није могао помоћи ни живу ограду од трња подићи! И највише му је бели жао, што је у његовој кошници — суседа, ни за пуних пет метара удаљеног од њега, сама ограда од трња изникла и то тако дивна и густа! У суседа је могла понићи због тога, што је било квасца и способа да никне из старих пањева, који су негда изтрсени или окрчени били, јер као што знамо, три врло радо тера изданке из жила и старих крчевина, које се задуго не могу да утамане. Жива ограда од трња само онда може добра и корисна бити, кад се доста нашироко засади, да не може ни крушна а много мање ситна стока кроз њу продрети, и у том случају подиже се најпре доста дубок и широк шанац, па се и по избаченој земљи на обали а и по самој шанцу трије засађује и онда је тек ограда доста густа, да не може кроз њу продрети никаква марва, па ни свиње.

14. О свим другим оградама, као онима од глога, граба и т. д. нећемо ништа говорити јер нити су, нити могу бити оно, што се од њих тражи а и њихово подизање дангубно је и скупо стаје. Но само ћемо учинити пажљивим наше пољопривреднике на још једну биљку управо воћку, која у ред живих ограда може доћи на друго место после чалије, а та је бодљикава триошљива. Ко од ње подигне живу ограду неће се кајати, јер и она тера лепе гране као и чалија, (одоздо из шибљике или стабла при расађивању, сеченог на три четира ока) а не расте тако високо као багрени и гледичија, не прави велики лад ниви или винограду. И она, кад се у два реда посади као што је код гледичије и багрена казано, даје врло лепу и добру живу ограду, која се не мора сваке године подкресавати. Она такође не прави око себе далеко изданке, нити има доле празних и ћелавих места, него је доста густа, чак почев одоздо, да ни мало живинце не може се кроз њу провући. Како за све горе наведене живе ограде, тако и за ову од триошљива говоримо из сопственог искуства. Ко има само једну стару триошљиву, тај нека је до корена подсече, па ће прве године истерати толико младих изданка да се већ у трећој години могу са dobrим жилама употребити за сађење живе ограде, и што се више буде вадило и земља рила и копала, све ће више изданка сваке године избијати, да се доста знатан простор земље за кратко време са живом оградом од триошљива засадити може. Употребљивани су изданци и од других шљива, и са тим се жива ограда подизала на задовољство скоро исто тако, као кад је и од чалије пресађена.

15. Сваки који хоће мало већи простор са живом оградом да засађује мора најпре удесити и имати своје расаднице, из којих ће шибљике са готовим

жилама вадити и пресађивати по шанцу, по ком жели живу ограду подизати. За то ће бити потребно да се и овима да унутро, како се из семена подижу такве расаднице.

Ко ухте подићи живу ограду од чалије или драчи, тај треба да купи семе. На местима, на којима чалија дивља расте, тамо се може семена набрати. Чим у јесен лист опадне, а често чак и до пролећа може се видети њено семе, које лежи у малој шишаркици, на форму шиширића. Те шишаркице треба побрати, по њих не треба бацати у земљу ради сејања, као оно лешњике или орахе, јер тако не ће никад нићи или врло тешко и неправилно.

Шишаркице, у којима право семе лежи, треба разбити (семе се продаје увек чисто) и семе извадити. Шишаркице су ове врло тврде и коштуљаве, као најкоштуљавији ора; треба их пажљиво разбијати, сикарицом или чаканцем, да се право семе не нагњечи, јер иначе не ће моћи нићи. Свака је шишаркица подељена на две преграде или ћелице а у свакој има по семенка. То је право семе и оно се сеје, а тако очишћено се и продаје.

Са сејањем у пролеће не треба баш тако хитати, већ треба оставити докле се време не отопли, јер семе хоће често да потруне, када лежи дуго у влази а нема довољно топлоте да може брзо клијати. За то га треба сејати од половине Априла.

Да би семе од чалије брже и сигурније никло, треба га пре сејања метнути у влажну крпу и држати на топлоти докле не одпочне клијати док се т.ј. не покажу на семену беле тачке или окца; кад то буде, онда треба бацити семе у земљу и оно ће онда на скоро понићи.

Почем је семе од чалије ситно, не треба га много земљом претрпавати и загртати, јер ако се дубоко земљом покрије, онда може нарочито на мочарном времену лако да иструне.

Земља, на којој ће се чалија посејати, треба да је ситна и трошина а не грудваста да клица не може пробити на поље. На доброј, још пре зиме прекопаној земљи, превуче се малом мотичицом или држаљетом од мотике и начине се бразде 5—6 сантиметара дубоке и широке, па се потапкају и по њој се поређа семе у растојању 5—6 см. а за тим се овлаш земљом загрије.

Кад семе никне и биљка одвркне, онда треба расадницу опраштити малом мотичицом, да је трава и коровљак не загуши. Може се десити, под повољним условима, да и тог још лета, погдекоја биљка толико израсте, да се на идуће пролећа може на стално место, по шанцу, расадити. Но свакад је боље причекати, да и друго лето престоје у расадници, те да ухвате боље жиле, да стабљике боље ојачају (до дебљине малог прста).

Ако је ницање семена ишло правилно и ако је лето било угодно по пораст биљака, онда ће требати још првог пролећа, да се биљке разреде и да се на другој, приправљеној леји у растојању 10—15 см. преседе, те да ту што боље ојачају и поодрасту, пре но што се преседе на стално место.

При разређивању треба гледати, па слабије биљке повадити и на другу леју пресадити а јаче можемо оставити на старој леји, само их ваља разредити на 10—15 см.

На друго, најдаље на треће пролеће може, се већ жива ограда засађивати, у оном растојању и на онај начин, као што је то напред код 6. речено само при сађењу, као што је под 1. казато, треба назити, да не дођу близу ограде овце, јер ће се чалија (и ако би при пресађивању била скоро до земље подпресана или штучована) замотати у руно овчије и како још ни су жње ухватиле добро корена у земљи, сав ће расад почупати и однети из земље, која је још ровита и неутврђена. Да би се то нехотично извлачење из земље предупредило, добро би било да се нова жива ограда засађује унутра, иза већ постојеће ограде и да се ова дотле не дира, докле чалија не одрасте бар за један метар у висину.

16). Семе багреново крупније је двојном од чалијног, а семе гледиције (кожасто налик на рошчиће) крупније је од оба два остала (крупније од најкруп-

пнијег сочива). Зато ово семе морамо много ређе у редовима сејати а према величини семена и већма земљом покривати.

Оба ова семена могу се још рано с пролећа, још у почетку Марта у земљу бацити да проклијају и никну.

Пошто њихово семе никне, исти су радови, који су код чалије побројани; и биљке багрене или гледичијне, морају се разређивати и расађивати, пре по што се засаде на стално мосте.

17). Да би сваки, који подиже живу ограду знао, колико ће му на један ар површине, требати семена од које врсте биља за живу ограду износимо, овде тежину појединих зрна (семена):

100 зрна од гледичије теже	16 грама.
100 " " багрена "	2 "
100 " " чалије "	2 "

И тако, да би се простор земље од једног ара (100 □ метара) могао свуд унаоколо живом оградом засадити, биће потребно најмање 320 грама семена од гледичије; из те количине семена, ако семе буде здраво и буде добро клијало ниће 2000 фидана, колико ће бити довољно, да се један ар земље наоколо живом оградом засади.

Како је семе од багрена ситније, то да се један ар земље засади требаће 140 грама. Од чалије, која је још ситнија 120—140 грама.

Према овој сразмери датој за један ар, лако ће ухватити рачун ко жели да подигне живу ограду око земље од $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —1 и више хектара.

18). Како неки питају, које се маказе за подкресивање живе ограде могу употребити и шта оне стају, то се ставља овде и цена таквих маказа, за које се треба обратити српском пољопривредном друштву.

Добре јаке маказе, које се могу употребити и за подкресивање воћака и орезивање винограда стају до девет динара, простије су много јефтиније.

19). Онај кој према овом упутству не уме да прорачуна, колико ће му ради подизања ове ил' оне живе ограде, требати семена за извесан простор, треба при поруџбини семена од српског пољопривр. друштва, да измери метром простор на ком жели живу ограду подићи, па ће му се овде прорачунати, колико ће му семена требати и толико послати, само кад се још за времена јави (најдаље до конца Јануара сваке године).

Како се може десити, да и поред овог упутства, понеком не ће бити све јасно, по што никад није живу ограду подизао и не зна како она изгледа — то сваки такав нека се слободно обрати друштву и нека тражи савет и објашњење, па ће му се на свако питање дати одговор и обавештење, по што је друштву циљ, да свакоме својим искуством и саветом послужи.

СРЕТЕН Ј. Ј.

ТЕЖАК

О Р Г А Н

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 5

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

МАЈ 1885.

Рукопис као и све остало ваља слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

АМЕРИЧКА ЖИВА ОГРАДА. ПОМОРАНЦАСТИ ОСАГЕНСКИ ТРН.

Maclura aurantiaca (Nuttall) Thom).

Поред осталог ређег семена, које је друштво у овој години ради раздавања по разним крајевима земље и ради чињења покушаја, са увођењем, засејавањем дотичних биљака набављало, набавило је у тој цели семе од ове живе ограде. Семе то донето је из Америке (Мексика) у Јевропу 1843. год. и од тада се скоро искључиво отуд набавља за јевропске семенарнице у бојазни, да се у Јевропи не изроди.

У овој години набављен је 1 килограм од овог семена и од њега по извесна количина раздата је и засејана пробе ради: у Београду на три места, у Шапцу на два и у Лесковцу и Пироту.

Пошто је то семе ретко и ново за нас, то ћемо овде у изводу навести искуства једног стручњака, који је овом живом оградом заградио спахилук у доњем Михољцу, у Аустро-Угарској.

Семе треба посејати крајем Марта или у почетку Априла, у добру плодну земљу. Истина шиб се овај може размножавати кореновим изданцима (парчадима) и положницама, али из семена је много сигурније подизати га. Земљу за сејање треба добро прекопати и припремити.

Преко лета, поред плевљења и копкања, израшће пресаднице до 50 сантиметара високо. На јесен или идућег пролећа, треба пред

само пресађивање, поводити пресаднице из леје, ради подизања живе оgrade.

Ако се ограда подиже на шанцу, онда треба да је шанак копан бар пре годину дана, те да се земља добро дотера, измрзне и оплоди. И иначе ова жива ограда тражи и најбоље напредује у доброј, добро израђеној, песковитој иловачи.

По узвишеној обали од шанца, треба ископати јарак поред затегнутог ујета, да би ишла ограда право и пресадити пресаднице у растојању од 35 сантиметара. При пресађивању треба вретенасти корен пократити, исто тако пре или после сађења треба и стабланица пресадница потпуно скратити. Онда ће избити 2—3 и више изданака, од којих само два треба задржати.

Идуће године од та два изданка на свакој пресадници чинићемо употребу: један ћемо савити у лево, други у десно, над земљом, до на 10 сантиметра даљине тако, да врши од граница најмање 11 сантиметра један од другог буду далеко. Те врхове од грана, треба да притврдимо дрвеном штапаљком или жицом у земљу. Преко потребне дужине (10 сантиметра) треба обе гране над земљом подсећи. Након тога у другој години (по сејању семена трећа), савијене гране на пресадницама, истераће по неколико добрих снажних изданака, од којих треба најбоље и најјаче задржати за попуњење и проширење живе оgrade, а остале треба сасећи.

На овај начин не само да добијамо добру, довољно високу и широку живу ограду, већ овај шиб има 3—4 сантиметра дугачке, чврсте, шиљасте, густе и честе бодље, тако да кроз оваку живу ограду не може ништа живо, ни во, ни говече, ни свиње, ни зец, па ни живина, да продре.

Ова жива ограда подноси свако сасецање. Пошто дамо огради жељену висину, треба је само са стране поткресавати, а изданке, који у висину израстају, можемо оставити. Они за једно лето, на плодној земљи могу да израсту у висину 170, у дебљину, при дну, до 15 сантиметра и у зиму могу се тек посећи и употребити за гориво, или за ограду око дрвета и воћака.

Писац¹⁾, који ово из свог искуства говори, а по коме ми овај чланчић пишемо, јако хвали ову живу ограду и вели на крају од речи до речи: „Треба имати на уму, да се све друге оgrade, морају чешће обнављати, попуњавати, а ова жива ограда не мора се сигурно, кроз више година, никако дирати. На кратко, како што се тиче јевтиноће, тако и по издржљивости и по целисходности, може

¹⁾ Johana Hübsch en. III. 1885. „III. Wiener Gartenzeitung.“

се америчка жива ограда, за подизање живе ограде најтоплије свакоме препоручити.¹⁾

Исти писац даље тврди, да је овај шиб јако издржљив и на зими, да је и без икаквог заклона и без икаквог уштрба издржао врло добро, строгу зиму 1879. и 1880. године, када је често топломер показивао 25° испод нуле и када је много воће и шибље у тамошњем крају пропало.

У истом листу, други писац¹⁾, бачи у овом погледу побија вредност ове живе ограде и вели, да је она врло осетљива на хладноћи.

Но како наша домовина лежи јужније — то како се надамо, сви ће овогодишњи наши покушаји доказати, да је и код нас ова шиб издржљив на хладноћи и зими.

Америчка жива ограда има лишће дугачко 13 сантиметара и око 6 сант. широко, сјајно, тавно-зелено и јако налик на лишће поморанцастог шиб. Овај шиб може се и у високој форми одгајивати и онда рађа плод, који је налик на поморанцу и толико је и крупан (до 10 сант. у пречнику); те може послужити врло добро и као украсно дрво.

Ради добијања семена, не сме се плод са дрвета, семенјака, брати, но оставити да сам опадне. Семе је налик на неољуштено семе пиринчево, само је нешто крупније; у меснатој плоду леже поједине семенке доста дубоко. Због тога и потребује дуже времена да узри.

Из једног крупног плода добије се 150—180 семенових зрнај

По извршеном мерењу, 100 зрна од америчке живе ограде теже 5 грама. Дакле у 1 килограму семена, има око 24.000 зрна.

Један килограм овог семена стаје око 15 динара.

Да се око 1 ара засади жива ограда, потребно је 280—300 зрна или 15 грама семена. Према томе да се око једног хектара подигне овака жива ограда, треба око 1 $\frac{1}{2}$ до 2 килограма семена, што чини издатак од 23 до 30 динара.

Св.

КОРИСТИ ГАЈЕЊА КОЗА.

Говорити данас још и о гајењу коза, чиниће се можда многим да је бескорисно. Да је се о томе говорило пре десетину година, ваљда би имало смисла; али сада, када их је у нас скоро са свим умањено и када већ више нема оних природних услова — шума са довољним брстом, за опстанак коза, — сада, велим, мало ће коме вајдити препоручивање гајења коза. Док беше у нас услова за козе, дотле их

¹⁾ Св. IV. 1885. истог листа.

и беше изобиља, а дотле и велика већина наших сељака имађаше изобиљније мрса и у своме дому и за продају. Неколико је већ година, како се козе налазе као реткост, али равно је толико исто година, од како су и бачије код наших сељака са свим ретке, или их никако и нема. Нема више оних чувених стада коза, али нема више ни оне хвале код сељака о чабровима сира, добивеним за време бачијања.

Нема сумње да су козе нашем сељаку довољно корисне својим производом, али у колико су се тиме поједини користили, у толико је са држањем коза и њима самима, али још више свима нама, целој држави, причињена негде већа, негде мања штета, јер су баш козе биле главни сатирачи наших шума. Управо онамо баш, где је било више коза, тамо је сада мање шума; и обратно, где још има шума тамо има и коза. Јасно је дакле, да је коза код нас остављена свом природном — дивљем животу односно хране, а човек је само ту, да се њеним производом и њом користи. И онда није ни чудо, што све мање коза има, у колико је мање шума и паша. —

Но као да није само код нас, но скоро нигде није коза гајена као остала домаћа стока. Као год што је кашмирска и тибетска коза, која је у Француску уведена 1819. год., укрштањем са тамошњом домаћом тако одгајена и већ са свим аклиматизирана, да даје тој држави годишње по 18—20 милиона динара од саме козине — млека, — тако би се и од осталих коза паметнијим гајењем могло имати више користи, како од употребе млека, тако и осталих њених производа. А коза свагда исплаћује трошкове око издржавања онако исто, ако не и боље но овца; шта више, чиста добит, може да превазиђе саму добит од какве омање краве. Овде ћемо да наведемо податке из једних страних новина о могућем приносу од козе.

Рачуна се да је рана за 8 коза, а добитак од млека од 3—4 козе, раван једној крави. Има дакле коза, које у сразмери према њиховој рани, дају два пута толико млека, колико и крава, т. ј. таква је коза у стању, да од извесне количине хране да више млека но крава, да дакле храну боље плати.

Коза од 30—35 килограма телесне тежине може да да годишње 500—800 литара млека. Еберт узима као средње 600 литара. При рани на пашу, може дати 5—6 литара дневно, док осредње млечна крава, при рани осам пута већој, једва нешто више млека даје.

Козије је млеко масније и има више казејина по кравије; према томе добија се ода њ више масла и сира, а свакоме је познато још колико велику вредност има козија сурутка и млеко са санитетског погледа.

По Флајшману у средњу руку садржи у себи 100 литара млека:

	КРАВИЈЕТ	КОЗИЈЕТ
Воде	87·64	85·5 процената
Масти	3·40	4·8 „
Казејина	3·00	3·8 „
Млечног шећера	4·80	4·0 „
Беланчевине	0·40	1·2 „
Пенела	0·75	0·7 „

Коза је поред тога и много задовољнија но овца; једе све и свашта, па и сам коров. Али ипак својом природном живошћу уме да се користи околиношћу у којој је, и да пробира само ако има шта. Брст је њена најприроднија рана. «За козе није сено.» Па не само лети но и зими, па ма и саме смрзнуте пупољке — на дрвљу и шибљу, она радо брсти. За зимњу храну најбољи су лисници, у зелено насечени, добро осушени и зденути. Сечење лисника код нас предвиђено је и самим законом «шумском уредбом»; штета само што је та законска дозвола сече лисника, јако злоупотребљена на све стране.

Наша коза, као и остала стока, ретко и зими добије кошару, да се бар склони. У страним земљама пак, где се и од козе као и свега другог тражи што већа добит, и њу гаје у кошари, па не само зими, но и лети. Таким гајењем разуме се, да се и много више користи има од козе, као што то показује овај рачун:

По Еберту једна коза да 500 литара млека по 12 пр.	60 дин.
Јаре јој вреди	2 „

Свега прихода 62 дин.

Рана годишње вреди	28 дин.
Чување и нега	20 „

Свега издатка 48 дин.

Чист приход остаје 14 динара.

Чист приход од средње краве, по истоме, износи нешто више од 3 динара. Осам коза потребују толико ране, колико једна крава, а најнижи приход, од њих осам, износи $8 \times 14 = 112$ динара.

Очување једне трогоде овце вреди 16·50 дин., двогодог говечета 317·50 дин. а козе само од прилике 8 динара, јер је она са мање од једне године, способна за приплод, па већ у 1½ години даје прихода и тако трошкови око њеног очувања сведе се на пола, но што су они око чувања овце, дакле 8 динара. Која би од домаће стове могла дати тако повољне резултате?

— ч —

НЕКОЛИКЕ ПРИМЕДБЕ НА ПРАКТИКУ СВИЛОДЕЉА.

„Практично је оно, што се према околностима може извршити; извршење зависи од спреме, образовања и умешности извршиоца.“

Као у свима другим гранама пољопривреде, тако и у свилодељу владају многе недоследности и погрешна мишљења и оно што свилоделски писци често препоручују у својим књигама, много пута није практично, други пут опет није са свим остварљиво (било због скупоће, или што захтева више интелигенције, спреме, знања и т. д. по што их и може имати на расположењу, један човек, који се и споредно свилодељем бави).

Била би то права срећа, када би и практика могла да иде подједнако и барабар с науком и када би се могли на делу и с места остваривати сви задобитци науке, када би се могли остварити онако, како ће то најбоље одговарати околностима, тако: да буду корисни и опет довољно јефтини — економни — али на жалост, прво нису сви проналасци у животу остварљиви, а друго практика је и сувише трома, да би се могла узносити и делујати на крилима научних проналазака.

На овом месту намеран сам, да саопштим неколико својих осматрања из практике свилодеља у нашој земљи и да изнесем на видик неколика своја искуства по томе. Истина, да у свему томе, не ће бити бог зна чега много новог, али држим да ће за оне, који се свилодељем баве и то мало бити од користи.

Да је свилодеље у опште за сваког појединца корисно предузеће и да као такво према приликама може да буде, то је свима познато; исто је тако познато, да свилодеље и ако је споредна пољопривредна грана, може да буде сталан и сигуран извор добити читавом реду људи у једној земљи; као и то, да је свилодеље, као споредан посао, много пута од велике користи великој маси радних, често у другим пословима неупотребљивих руку и да има свога и вишег економног и народно-економног смисла и значаја у једној земљи.

Да је у Јевропи производња свиле огромна, знамо из свилоделских података о томе. Зна се да се у Јевропи *прерађује* (произведено у целом свету) годишње од 7,995.600 до 10,044.900 килогр. свиле, докле се производња свиле чисто у Јевропи колеба између 6,343.000 и 3,898.600 килограма. Годишњи принос од свиле, износи на 488 милијуна динара!

1.

Познато је, да је најглавнији услов, да свилена буба може успевати у једној земљи и под њеним климатским околностима, да се свилодеље може увести и отпочети у тој земљи — да је то могућност, да дуд може добро успевати у тој земљи, пошто је дудов лист једина природна храна дудове свилене бубе (*Bombyx mori*).

Дуд успева на свакој земљи, али најбоље и најздравије лишће за исхрану свилених буба даје овај дуд, који је растао не у дољи, већ на мало нагнутом положају и на песковитој иловачи; лишће с таквог дуда није ни мало водњикаво, већ сочно, храњиво — није кабасто, но једро.

У погледу на начин подизања дуда, мени се чини, е би у пракци ваљало са свим одбацити онај заходни, трудни и скупи начин подизања дуда: сејањем семена. То разуме се, вреди за места, гди већ има маторих и здравих дудова.

Сејање семена од питомих воћака, употребљује се у опште онде, где је човеку много стало до тога, да какву добру сорту воћа, употреби без примесе сока, без навртања — калемљења и т. д. на образовање са свим нових сората. Не ћу да кажем, да воћара у томе руководи само слава, тежиња за добићу, љубав к новачењу и да отуд нема, нити да је било користи по напредак воћарства и по већи полег истога — што су се производиле нове, добре и скупочене сорте, али сви такви опити и покушаји били су скопчани са великом залудницом времена и с великим новчаним жртвама.

При подизању дуда из семена, та би се пажња већ мање дала оправдати, и с тога држим, да није потребно ни помишљати на то, да и прости свилодељци подижу дудове из семена, код бржег и јевтинијег начина подизања дуда, што га имамо у подизању дуда са пропорцијама и положницама.

Требало би из обичне свилодељске пракције избацити начин подизања дуда из семена, но га употребљавати онде, гди му и јесте место: при подизању дудових растила и дудара, — било од стране државе, појединих завода или појединих приватних продаваца.

То би се могло тим пре усвојити, што имамо много бољи и сигурнији пут, како у одржавању добрих дудових подврста, тако и у сигурном успевању и примању дуда — а то нам је размножавање дуда *положницама*. Овај се начин може истина нарочито добро употребити, код једне подврсте дудова (*Low*), али се може корисно на тај начин подизати и сваки други дуд. На тај начин много пре добијамо дрво способно за употребу, долазимо много пре до дудовог лишћа за исхрану свилених буба и оно нас много јевтиније стаје.

Као расадник за полагање положница служи нам маторо дрвеће у сниској форми (дудови поткресивани, одгајени у чучавој форми или као жива ограда). Добре и здраве прошлогодишње изданке треба по дужини положити, у 6—8 сантиметра дубоко ископане јамиће, причврстити их штипаљкама од дрвета, покрити земљом тако, да вире само два окца — на готов посао. Изданци ови убрзо се укорене, па ако није угодно место, да ту около маторог дрвета могу стајати и расти, можемо их већ идуће године пресадити у растило; — пре тога ваља изданке одсећи од старог стабла.

Размножавање *приорцима* може се такође код дуда употребити и оно је нарочито онда на свом месту, кад немамо zgodних маторих дудова, да их можемо било полагати или потапати. (За препоруке су добре особито чрете *Lon* и *multicaulis*). Осеку се границе одмах у почетку пролећа а у дужини од 20—25 сантиметара, па се у ископаним лејама испуњеним пескомоставе, на познати начин, и почешће се заливају да пусте жиле. Оне ће пустити жилице већ крајем Априла и могу се пресађивати.

Потапање (*у вези са полагањем или препорењем*) може се употребити у цели размножавања дуда, свуда онде, где човек има на расположењу бар само једно добро дудово дрво — па било оно високо или чучаве форме. Поред осталих користи, овај начин размножавања користан је по свиледеље и с тога, што се у оној години већ добије довољно листа за исхрану свилених буба — јер ми сасечемо како грање, тако и стабло близу земље — ради потапања.

Дрво пресечемо пола метра (може и ниже) над земљом, пањ огрнемо земљом и заливамо да избије изданке. То је најбоље урадити у оно време, кад нам се свилене бубе почну трећи пут пресвлачити, када стану добро јести, те да се лист са осечених грана може утрошити а да не пропадне. Потапати у то време врло је добро, јер ако доцније буде само кише, у брзо ће пањ још у истој години потерати изданке.¹⁾

До године се ти изданци већ могу размножавати било полагањем или препорењем.

¹⁾ Ча. I. Добро је, што г. писац препоручује гајење дудова положницама, као што то одавно чине у Италији, и приорцима, али је неоправдано, кад се саветује, да се гајење из семена са свим одбаца, јер исто има и за поједине домаћине толике добре стране, да би пре заслужило, да се што већма распростре. И кад се дудови гаје из семена, може већ треће четврте године, да се дође до лишћа, и то је лишће у прва два периода за хранење гусеница, много угодноје, него лишће са маторих дрва.

2.

Начин одгајивања дуда и употребе лишћа за исхрану свилених буба, још је врло немарљив и неупутан. Не могу пропустити а да не споменем и овде ваљан начин одгајивања и резивања дуда, који је описан у мојој књижици по Патеовом начину.¹⁾ Из књиге тог свилодељца навешћу само два места, у којима се најлепше представља непрактична и штетна употреба листа: — брање лишћа.

1) «У различним књигама препоручују брање дудовог лишћа за исхрану свилених буба, али то ни мало не ваља; с једне стране заоставши патрљци (гране), са свим на одмет и забадава троше сок и снагу дрвета на своју исхрану, а с друге стране и сâм посао, брање листа, далеко је тежи и приметнији, него ли кад се гранчица једним потезом ножа одреже, па се после лист на тенани бере и скида»²⁾

Орезивање дуда, поред јачања његовог онда, кад му је лишће, као орган за хранење — одузето, има још и једну трећу и врло знатну превагу над брањем листа по самог свилодељца: — олакшава му посао. На кишном и мочарном времену, мора се кубурити с обраним лишћем, мора се сушити и лист по лист руком или крпом од влаге отирати, а на осеченој гранчици лист се може провенути и осушити. Треба гране само забести у стреју или иначе на каквом промајитом месту, — и лист је у часу сув, те свилодељац није у опасности, да мокар лист свиленим бубама нашкоди или да их остави да гладују, докле се лист не осуши.

Па и на сушном је времену боље: обран се лист брзо спаруши и постане неупотребљив — да не ће гусенице да га једу; докле на гранчици лист добија за дуго сок.

2) «Основно је по томе начело добром одгајивању дуда (које би и свилодељцу јако ишло на руку):

Дуд треба само толико подрезивати, колико га морамо сасецати ради његовог правилнијег пораста (као што се и свака друга воћка подкресује и чисти) а свилодеље треба опет тако подесити, да се може сав, на овај начин добијени лист од сечених грана, утрошити на исхрану свилених буба.

¹⁾ C. Pathe Maulbeerbaumzucht und Seidenbau.

²⁾ Чл. 2. Врло је умесно, што се у место брања лишћа препоручује резане гранчица, а то исто вреди и за подизање дудова као жива ограда и са ниском круном. Што се резанја дуда тиче, то постоји у Угарској за јавне [општинске] дударе пропис, да се свако дрво има са свим орезати сваке 6. или 8. године. С тога се дудара раздели у 6 до 8 годишњих турнуса, тако да сваки дође сваке 6. или 8. године до резидбе. Тај се посао ради зим. Гране се секу 50—70 сантиметра далеко од стабла, тамо где нису дебље од 16—20 сантиметра. Тако орезане дудове нишао сам и у горичкој околини. Прве године после резидбе не бере се лишће.

Јаче подрезивање дуда или одузимање лишћа дудовом дрвету преко мере, па ма да је од користи свилодељцу што њиме исхранује своје свилене бубе — шкодљиво је по пораст и развиће дудовог дрвета, нарочито, ако се то из године у годину чини."

Ја само могу сажаљевати, што овај паметни начин добијања дудовог лишћа за исхрану свилених буба, није могао до сад, не само у пракци, већ и у многим књигама о свилодељству, — да преотме владу тако штетном откидању или брању лишћа.

Што се тиче избора форме, у којој се дудово дрво подиже, обично су много ређи начини, подизање дуда у чучавој форми и у виду живе оgrade; ма да је та форма много згоднија за добијање листа, опет се много греши, што образују дуду, његову круну, врло високо. Истина, да се на понеким местима дуд баш мора подизати у високој форми и да се круна мора високо образовати на пр. поред јавних друмова и т. д. — али опет су зато, на свима другим местима и скоро под свима другим околностима, чучава форма и подизање дуда у живој огради, такви начини, који нису скопчани ни с великим издацима, ни с огромним трудом, а не мора човек имати бог зна какве особите уменности и рутине, ако их жели подизати.

3.

У многим се књигама о свиларству велика неправда чини црноте дуду а и иначе постоји погрешно мишљење, да се црни дуд не може употребљавати на исхрану свилених буба, па често чак и тако далеко с тиме терају, да доказују, како је лишће црнога дуда са свим шкодљиво. Свакојако је лишће од белог, нарочито јаловог (мушког) и младог дуда, много мекше и сочније, да је и за исхрану буба у прво време храњења, врло добро, али исто тако и лишће од младих црних дудова није одвећ чврсто а после свилене бубе врло га радо једу, нарочито при крају гајења и онда, када је због дуготрајног кишног времена, лист од белог дуда, много сочан и водњикав. Свилене бубе као да су неким нагоном при том упућене и као да знају, да их лишће црнога дуда може у то време да сачува од болесног стања, — немоћи да се не завијају у правилан меурак, кокон").

" По Пелиготу ова немоћ свилених буба, да саграде себи чауру и ако се у правилну дутку претворе, долази од хрђавог дудовог листа: — ако је исти одвећ водњикав и нема у себи довољно натроњених соли или угљено-киселог натрона, онда свилена буба не може да се упреда и пропала. Пред упредање, свилена буба испусти од себе, прљаву некаку течност, која у себи садржи мекраће киселине а по том испушта и другу бистрију течност, која је раствор од 1-5% угљено-киселог натрона у води. Преплава свиленог концa, састоји се из депљаво-киселог креча и ова мора бити пред упредањем растворена у телу гусенице. Ову гуму (депљиву масу) одржава дотле у раствору угљено-кисели натрон, добијен из хране, који свилена буба у почетку упредања пушта од себе; па тај начин добија могућности, да посао упредања оконча и доврши.

Против овог зла, Патѣ предлаже, да у последњој периоди хранимо свилене бубе лишћем, које је попрскано са врло житким раствором кујњске соли. Други предлагаше, да се дудово дрво залива са раствором кујњске соли (или да се ђубри са ђубретом, које има доста фосфорне киселине).

Но све то, или може да буде опасно, или је скупо или није остварљиво, нарочито онда, кад је таквом ослабљењу сокова и водњикавом стању лишћа, непосредни узрок дуготрајно мочарно време.

У лишћу маторих а нарочито црних дудова имамо много бољи и практичнији лек од горњег зла. Нису ми познати општи у том погледу, нити знам има ли упоредних анализа сока из лишћа, од белог и црног дуда, али кад узмемо: — а) да је кретање сока код младих дрвета и код белих дудова живље, по код маторих и црних дудова, те да код последњих може много мање наступити ослабљење сока, а и разжињени сок због тврђег и једријег дрвета, може много спорије допрети до лишћа; б) да је читав склоп, а нарочито спољна покожица листа од црног дуда, много тврђа и да много више има целулозе, па да мора садржавати и више минералних материја (соли), онда је јасно, да је са свим оправдано правило: — *да свилене бубе у последњој периоди ваља хранити лишћем од маторих и црних дудова.*^{*)}

Бар ја сам извео такав закључак, по што нисам могао себи објаснити друкчије овај пример: — једне године кад се при упредању десило мочарно време, имао сам много буба, које су растуриле свилу и нису се могле упрести; а друге године под истим околностима, имао сам само неколико (а и то се има приписати другим узроцима), таквих свилених буба; разлика је једина била у томе, што су свилене бубе храњене прве године лишћем белог, а друге године лишћем црног маторог дуда, — у последњој њиховој периоди, пред упредањем.

4.

Сва вештина гајења и у главном цео успех у свилодељу, почива на познавању природе овог корисног инсекта — свилене бубе. За то, ко топрв отпочиње гајење свилене бубе, треба да упозна из добрих књига о свилодељу живот, промене и природу свилене бубе

*) Чл. 3. Са свим је право, што се обара предрасуда, као да црни дуд није за храну гусеница. Али сматрам за неосновано, кад се лишћу од црног дуда приписује неки утицај на подобност гусенице, да се залије у правили мехурак. Негаода та дешава се до душе гдекад, и то не само да гусенице растура свилу, него се и то већ виђало, да се гусенице — Талијани их зову *фратровима* — учауре, а ни да не начу да граде мехурак, али за прави узрок те појаве не зна се ништа извесно. Ту може бити каква органска погрешка, по свој прилици у емилијери, а много пута биће томе за цело попод и хрђал свод за завијање.

и да то после све сам и својим очима види и опроба, било посматрањем гајења, код свилодељаца, који се већ тиме баве, било да сами омању количину семена свилених буба добаве и гапти отпочну; на тај би се начин многе недаће и тешкоће у свилодељу отклониле и потиснуле.)

Прво правило у свилодељу то је: *да сваког пролећа уопреко са порастом и развијањем дудовог листа, треба да иде и пораст и само гајење свилених буба.* Дуд према климатским приликама средње и јужне Јевропе, почиње листати у Априлу, па до краја месеца Маја. Према годишњем времену и кад се први пупољци листићеви на дуду почну развијати, треба да се и семе свилених буба стави, да се излеже.

Семе свилених буба оставља се преко зиме, — као што знамо — на хладно, но не мразовито и на умерено влажно (ни суво ни одвећ влажно) место. Ниска топлота у соби, у којој се семе чува, не уливише ни хрђаво, ни штетно, на семе, изван што успорава извођење семена.^{*)} Докле је на пољу падала топлота ниже 0°, неколико ноћи долазила до 10°, па и до — 13°, дотле се топлота у соби колебала између + 2 и — 4°R. — без уштрба по семе свилених буба.

Но не само то, већ у хладноћи имамо једно средство, којим смо у стању, да задржимо семе свилених буба, да се не изведе пре времена, или да се не изведе онда, кад није то нама у вољу... Ово је нарочито онда корисно, кад се деси случајно, да први нежни дудов лист страда од позних мразева а семе свилених буба, није нам се још извело. У оваком случају требало је семе оставити на хладно место, више леденица, у леденим орманима и т. д., — те да се спречи његово извођење.

Семе свилених буба, када га лептирица снесе, има отворено-жуту боју, доцније се та боја појача у затворено-жуту а после опло-

^{*)} У овој години — само ако се оствари — г. министар народне привреде, побринуо се о сиему, те да се успешније на овом пољу рад одпочне. Откупљено је од стране државе за варошаве, учитеље свећенике и т. д. 200 комада књига г. М. Петроваћа „Свиларство“ и за сељане дело потписаног „Подизање дуда и гајење свилених буба“ у 400 комада. Књиге ће се раздавати интересованим за свилодеље бесплатно; исто тако и потребна количина семена дудовог и свилених буба — произвођачима. Један стручњак, по том плану унапређивања свилодеља, имаће да руководи сав посао, да у време кампање, од почетка до краја, у свиларским крајевима даје поуке свилодељцима на самоме делу; да ангажује што већи број произвођача; да у првој години изради карте и да приушти податке, о бројном стању дудова, свилодељаца у земљи и о количини кокона, који се у земљи производе, а који би се произвести могли... Намера је колико племенита, толико би остварење њено на свак начин донело стварне користи и земљи и народу.

^{**)} Отчетъ туркестанской школы шелководства, у журналу «Сельское хозяйство и дѣловодство» 1876. 9. св.

ђено“) семе посињи, а пред извођење (кретање почиње још у Јануару) *јакo помодри*.

Као год што се може уздржати семе свилених буба, да се пре времена и преко наше жеље не излеже, исто тако, чињене су пробе, да се извођење семена свилених буба вештачки изазове пре времена. То се чини тако званом *фротирањем*, — благим трљањем, превлачењем семена свилених буба, са четком од растинских длака.

Наравно, да то превлачење треба врло пажљиво чинити: — првог дана превући само неколико пута четком преко семена, другог, трећег и четвртог дана превлачи се четком по пет минута; а кроз 4—6 дана семе ће се већ извести.

Овај посао врло је важан онда, кад се желе чинити пробе, те да се опроба још у истој години (и ако одоцњено) гајење свилених буба за школе, научна испитивања и т. д.

Да би се добило потпуно здраво семе свилених буба, без клице опасних и заразних болештина (пебрине), — постоји нарочити начин у производњи семена — по тако званом *ћеличном систему*, при ком се пар по пар лептирова у нарочитим кесицама „своди“, оплођава, ту јаја остави да нанесу, па се после испитају под микроскопом.

За те послове треба већ више спреме и више средстава. Друге државе, које се унапређењем свиларства баве имају нарочито заводе (баколоншке) за ову врсту испитивања. А у прошлој свесци „Тежака“, има о томе леп и поучан чланак г. Мите Петровића.

За обичну практику свилодељску биће довољно (дотле, докле држава не узме производњу и испитивање семена у своје руке), да се пази приликом извођења и спаривања лептирова, па да се одвајају и бацају сви они и онакви лептирови, који тешко и с муком прогризају своје чауре, који показују ма какве неправилности и сумњиве знаке на себи, — *те да будемо сигурни, да смо произвели здраво семе*.

Такве болесне лептирове, треба одмах одвајати, недати им да се спарују и бацати их на страну. Кад буде говора о произвођењу семена свилених буба, на обичан начин, вратићемо се на ову ствар.

“) Све те промене код неоплођеног семена не могу се посматрати, а по речима Вотиови, овако се семе доцније смежура. Партеногенеза посматрана је и код свилених буба, но требало би и у том смислу учинити тачније опите. Професор Зибола тврди, да промене у боји семена неоплођеног, бишју исто овако, као и код семена оплођеног — само много спорије. Партеногенезу код свилених буба и пчела посматрали су још и Њупорт, Бишоф-Лажкарт, Верлепш, Терзон и др. У овом погледу требало би кроз нећи низ генерација, у ширем размену, посматрања чинити, но што је то Зибола чинио, те да се определи, како партеногенеза утиче на полни живот свилених буба и доводи свиларства.

Под таквим околностима, ако семе не производимо сами, већ га купујемо или добијамо на поклон, морамо се ослонити на бѣт и на добросавесност.

Ко не може под микроскопом да опроба семе свилених буба — а он може лакшим, физичким путем, — бар приближно, да се увери о доброту семена.

Треба из семена узети „пробу“, — омању количину, одмерити, за тим у суд са смаченом водом семе потопити, промешати и сачекати докле све здраво и једро семе не потоне на дно суда. Онда треба оно што плива, — штуро, хрђаво, одвајати, просушити и опет одмерити. Тада ће се видети разлика а с тим и процент доброг и хрђавог семена у целој количини¹⁾.

Разуме се да све ово пробање, као ни тачно микроскопско испитивање семена, не може нам дати сигурног јемства, да је семе свилених буба, што га имамо — здраво, — да нема у себи болених клица и да не ће бубе доцније боловати.⁴⁾

¹⁾ Г. Срега А. Поповић и ја бисмо одређени да испитамо откупљено семе свилених буба од г. К. Великића из Свилајинца. Држава му плаћа за 1 килогр. семена 460 динара. Семе је жуто-зелене, мелез расе (укрпџако са јапанском расом). Оптичко испитивање (микроскопско) показало је, да је семе здраво. Физичко испитивање дало је оваке резултате: а) Узета проба по запремини у 0.02 литра (2 сантлитра), тежила је по тежини $10 \frac{1}{10}$ грама; б) Од ових 2 сантлитра (односно $10 \frac{1}{10}$ грама) семена, није потонуло у температураној води 1 грам — дакле $10 \frac{1}{10}\%$; в) 1 грам семена, на броју, имао је 2271 зрно (грел) — што се објашњава ситношћу семена јапанске расе, сиром осталих раса... Семе ово разуме се није произвођено по „хеличовој системи“ — а признато је као „средње ваплове.“

⁴⁾ Чл. 4. У овом и у наредном одељку има више ствари, које су противне мом знању и искуству. Свакако се може као свиларско правило сматрати, да је најбоље, кад гајење отпочне што пре с пролећа. Код нас треба да је цео рад са бубама најдаље до конца Маја готов. Што се раније отпочне, у толико је бољи успех у сваком погледу. Директор Бабо у Кластернајбургу правио је о том више (12 упоредних огледа. Он је од недеље до недеље изводио гусенице из истога семена, које је све на исти начин гајио. Од постигнутих резултата да доменем само оводино: Све гусенице, што су се излегле до 8. Априла, дошле су до завијања. Од доцнијих почеше већ неке приквати, а од ових од 6. Маја дођоше тек 7 на сто до завијања. Од ових, што су се после тог времена излегле, није дошла ни једна до завијања. Познији мехурици бивали су уз то још и све ситнији. Од мехурака од 11. Марта имао је 480 на бечку фунту, а од ових од 6. Маја 960, дакле били су управо два пута мањи. — Мећање семена у леденице и друга хладна места зарад задржавања разитка није никако за препоруку. Тако насиље увек се свети; из таквог семена нећемо никад добити здраве гусенице. Против опасности од мраза можемо се заштитити само тако, ако се постарамо, да имамо неколико духова на законеним местима. — На микроскопско испитивање може се свакад ослонити. — По примедби под линијом види се, да је семе, што га је држава ове године купила, прво ситно, још ситније него обично јапанско семе. Тако ситна јаја налазе се, колико ја знам само у Биволтина. Продавцу је за исто плаћено толико, колико се плаћа за најбоље семе произведено хеличком системом.

5.

Под обичним околностима, с пролећа, када дуд већ почне јако пупити и пупољци хоће скоро у лист да се развију, — треба семе свилених буба изнети из подрума (у опште склоништа) и метути га на згодној подлози каквој а на топлом месту, да се *изведе*. То место треба да је топло 15—18°R — а то ће ретко, као овог пролећа (у Београду се дуд почео развијати од 20. Марта на овамо) моћи да буде на обичној топлоти, већ гди год близу топле пећи.

Погрешно је са свим, на један пут метути све семе, да се изведе. Ваља сваки пут бар половину оставити на хладном месту (види горе), — докле се не види, како ће прво проћи. Кад удари ненадно хладно време — те лист дудов спржи и упропасти; или дуготрајна киша и хладноћа — те се бубе поразбољевају и црквати стану, онда и поред свега доброг и здравог семена, — пропада свилодељцу читава та година, докле, позније, кад је и време лагодније и топлије, с омање труда и трошка, — може имати добре вајле, кад мете другу партију семена свилених буба, да му се *изведе*!

Код нас у Србији, а ако се не варам и у Италији и у неким другим јужним земљама, влада један неумесан обичај при извођењу семена. Посе семе до голог тела, загревају га својом топлотом. Но то није добро а може да буде и штетно; јер се на тај начин не може удесити, да топлота непрестано утиче на развијање јаја. Преко ноћ за време спавања, мора се семе оставити, да се не прегњечи, а после тело је љуцко топлије, но што треба за извођење семена и тако се „бубице“ још у почетку „развијеже“, па кад се после оставе као изведене, у некој топлоти, у обичној соби, онда су више опасности изложене. Не само то, већ против овог начина извођења семена говори и та околност, што се зна, да се све болести свилених буба, најрадије јављају и развијају под већим ступњевима топлоте.

Што женски лептирови, онда, кад носе јаја, иста улепе лепљивом неком материјом за подлогу, то има свог природног узрока. На тај начин мале гусенице, кад се изводе, имају ослојца, да се одуширу, да се лакше и са мање муке извуку из своје, јајне љуснице.

С тога никад не треба изводити семе онако неупењено, јер онда се гусеничице приликом извођења јако заморавају. Често и након 2—3 дана вуку са собом љусницу на репу или на своје свилоеном кончићу, што га отпуштају за собом — и тако се узалудно заморавају. Неупењено семе (како се обично код нас раздаје), ваља посути по хартији, која је омазана гумом или скробом,

Овај начин много је бољи, лакши и јетинији, него ли, да послушамо неке свилодејске писце, па да још тако малим гусеничицама, градимо нарочито згоде «изводишке» «сандучиће», који су закривени финим тилом, да се сањим гусеничице кроза њ провлаче до листа озго на тилу и да на тај начин, одбацују и љуске, што се за њима вуку. По мом мишљењу, то је са свим излишно, јер гусеничице су тако беспомоћне, тако слабе у прво време, да би поред нашег листа на тилу, могле раћ поскапати од глади а не би се саме могле испети ни за 2—3 м.м. у висину!

Као год ова, тако и друга једна погрешка почива на недовољном посматрању свилодеља у пракци: — то је препоручивање од стране неких писаца, да се и у прво време нежни листићи дудови дају сечени, ситно искрижани на резанца, те да ђоја, гусеничице могу лакше лист сисати.

На први поглед то изгледа, да је тако, али ја сам противан, у опште хранењу гусеничица, у прво време са дудовим листом ван гранчица, па био лист сецкан или не.

А ево зашто: гусеничице положени им листић, само на сочнијим и мекшим местима, (обично око ребара и ребрових огранака) ситно прободу, па неколико места и више га не могу јести. Тај лист остане ту и свене се, па како се гусеничице, што су још врло малене, никако не могу ни пребирати, нити чистити, то грдни број гусеничица, поред све наше бриге и у изобиљу од хране — полишпе. Маад, нежан листић — какав је у прво време — па још сечен, толико је сочан, да чим се свене а он се смежура и уковрчи тако, да са собом затвори једну или више гусеничица. И онда нам ништа друго не остаје, но да сваку, ту поједину «завијену цигару са гусеничицама» одвајамо и бубице ослобођавамо. А то би нас стало много муке и труда.

И онда изгледа, да би, нарочито ако су нам дудови калемљени и лист сочнији — морали сачекати са извођењем буба дотле, докле дудов лист мало не окрућа и не поодрасте, — а то би било штрудливо, јер што је маторији лист, садржи више сирових влакана, а ова не могу гусеничице да сварују*), или ваља гусеничице у прво време хранити на паметнији начин.

Тај паметнији начин састоји се у следећем: — ваља у стаклад напуњену водом, забости дудове гранчице са листом, грлић од стаклета треба заштити, увезати кананом и обесити их о приковане јексере на дасци, полици, па којој свилене бубе гајимо. Гранчице пак

*) Chem. Untersuchungen über die Entwicklung und Ernährung des Seidenspinners. Unter Mitwirkung T. Sako und I. Sanamo, ausgeführt von Dr. O. Kellner in Biedermann's Centrallblatt für Agriculturchemie und rat. landw. Betrieb 1884. IV. 68.

треба пресавити над полицом тако, да над њом висе и да додирују опет полицу. Све гусеничице за тим, које су се покупиле и са љуспи од јаја намамиле на први лист, који смо им метули, ваља онако заједно с листом пренети и метути на доњи пресамаћени крај граници — на поједине огранке са лишћем.

Користи су отуд ове: 1) можемо почети одмах орезивати дуд, 2) на тај начин не вену нам граници, нити лишће — штедимо храну, 3) један оброк дуже траје у свежем стању — мање труда и храњења; 4) тај начин храњења пријатнији је и гусеничицама, јер оне и у природном стању почињу свагда лист брстити оздо на више, па ће се и овде тим путем пузати.

Не треба се бојати, да ће тако моћи која гусеничица да се отисне и да погине, једно што је близу постољу (полицу) а друго што и свил. гусенице, као и све остале, — у прво време, докле не отежају (до после другог пресвлачења) спуштају се на свом нарочитом кончићу. Тај кончић имају гусенице и доцније и њиме се служе за притврђивање једног краја листа за други; по том кончићу прелазе гусенице с једног краја листа на други, али се, кад подрасту, не могу на њему више у висини одржавати и њихати јер су за танани кончић постале и сувише терет.

Овај начин храњења гусеница због горе побројаних користи и својих преимућстава, може се без сваког премислања остварити, како при гајењу свил. буба у малим тако и највећим размерима. Једно, што се први нешто већи труд у намештању стаклади и границица обилато плаћа, доцнијим мањим радом и бригом око храњења буба, а друго, што чак до трећег спавања и гајење свил. буба у највећем размеру, не стаје бозна како великих напора, нити су гусенице дотле у стању, да троше велике количине дудовог листа.

Наравно, да се овим начином треба само дотле служити, при храњењу буба, докле и оне и дудов лист не ојачају, а за тим треба прећи на обичан начин храњења свил. буба. То ће моћи да се учини већ пред друго спавање¹⁾.

¹⁾ Да се раздели семе у две половине не треба никако постављати као правило, него као изимку, која може у изванредним приликама да буде од користи. Остављање семена у подруму није добро због влаге, а и из других разлога. Брао је добро, што г. писца осуђује извођење семена у недрима, али је неосновано, што препоручује прилепљивање семена за павир, а исто тако грешни, кад одбацује кутије. Од како се свилодеље поново у Угарској завело, изводи се семе из тих кутија и од никог још нисам чуо, да се на то тужи. — Грешни и у том, што осуђује сечење лишћа, јер не стоји, да се у исеченом лишћу гусенице затворе. У свилари уз одашњу учитељску школу не допу-

штам — следејући у том упуству најбољих баколога — у прва три периода друкчије гусенице хравити, него исеченим лишћем и никад се није тај случај десно, што га г. помиње, да је било нужно гусенице ослобађати из резанаца. За цело је много заходније и лангубини начин стављање гранчина у стаклад, што г. писац препоручује. Реф.

Мени се овакав случај десно и дешавало и ја остајем при свом тврђењу. Св.

6.

Како је време овог пролећа врло променљиво, у већини крајева Србије тако, да је било врло топлих дана у Фебруару а још више у Марту, може се од прилике закључити, да ће бити ова година за свил. бубе, које су се рано већ извеле, врло неповољна. Свилодељац имаће муке, да удеси храњење и гајење свил. буба како треба.

За то ће морати особито да пази на гајење и негу а за тим на храну и храњење.

Семе свил. буба стављено на топлој месту ради извођења — изведе се, ако је семе здраво а топлога правилна кроз пет дана. Највише се изведе другог и трећег, за тим првог а најмање четвртог и петог дана. Извођење ово бива обично у раним јутрењим часовима (тако бива и изметање лептирова, јер и свилац је «ноћњак»).

Главна је правило при том: — да *изведене бубе првог дана држимо обашка од почетка до краја гајења, на оделитој полици и никад да их не мешамо са другим бубама*. Тако треба чинити и са изводом другог и трећег дана. По што се четвртог и петог дана, врло мало свил. буба изводи, да не би себи правили посла, у овом издавању по данима извођења, по групама — најбоље је да овај извод побацамо. То и за то још, што су то најслабије бубе.

После 5—6 дана, од како су се гусенице извеле — оне престану јести, онда их не треба дирати, јер «спавају», пресвлаче кожицу. Тада се морамо особито старати, да је у соби и топло и влажно — јер кад се бубе у пресвлачењу омету, најпре и најрадије побољевају. После првог пресвлачења прођу 3—4 дана, па се *други пут* пресвлаче; за тим након 4—6 дана *трећи пут*, а *четврти* и *последњи пут* на 5—8 дана по том. Кад прођу 8—14 дана по последњем кожурању, бубе се почињу увијати, упредати, градити чауру.

Ако се пази на правилно гајење и негу свилених буба, па за тим на храну и храњење не ће нам се бубе никад поразболевати — кад је већ семе здраво. Сваку болест лакше је предупредити, него ли је лечити.

Правила при гајењу свил. буба, у главном су ова:

1). Не треба непосредно на свил. бубе, да падају *сунчани зраци*; јутрењи зраци само их оживљавају и окрепљују;

2). Не треба никад да *скроз дере промаја* — кад се отворе и врата и прозори, нарочито онда не, кад бубе спавају и кад је на пољу хрђаво време;

3). У соби, гди се бубе гаје, не *треба* никад да се *топлота на-арасно* мења, већ да се увек одржава у границама од 15—20° R. — т. ј. тако топло да буде, како је то и човечем телу удобно.

Кад је на пољу топло — не треба собу, у којој су бубе грејати. Ако је на пољу јако топло, тако да у соби суша влада, треба посипати под са хладном водом. Ако ли је на пољу одвећ хладно и хрђаво време — хладне пролећне кише, онда треба собу *подложити* (загрејати).

4). У соби, гди се бубе гаје, не треба никад да има *ни одвише ни одвећ мало* *влаге*. Да има *влаге* потребно је с тога, што се лакше и удобније пресвлаче у таквом ваздуху, иначе чим се то прекорачи бубе се разбољевају и цркавају.

Ако је на пољу обична топлота, да се соба не мора грејати, онда се тиме, што се често бубе свежим листом хране, довољно *влаге* испари и налази у соби. Но ако је на пољу одвећ топло — суша, онда и *лишће* брзо испари — и опет *влаге* нема довољно; онда треба *патос* поливати водом и држати водене судове са водом у соби.... Ако ли је на пољу хрђаво, хладно, кишовито време, онда има и *сувише* *влаге* и од самог испаравања листа: те се морамо помагати тиме, што ћемо собу подлагати, грејати и чешће провејавати. Али ако се време *окиша* и траје *киша* неколико дана, толико се *накупи* *влаге* у соби, да ни грејање, ни уредно чишћење, ни *провејавање* *собе* *ништа* не помаже; бубе застану у развићу и порасту, престану јести и просто се, чини ти се, не мичу — а не спавају. Онда треба *испод* *полица* *посипати* *негашен* *креч*, те да *упије* *влагу* у соби, да се *угаси* — то је једини лек.

5). Треба *брижљиво* собу *провејавати*, те да *смрдљив* и *шкодљив* *ваздух* — *одилази* на поље.

6). Сваки дан или бар сваки други дан, треба бубе *чистити* и *разређивати*. Ту нам помажу *мреже*, које се *спомињу* и које су описане у *књижицама*, које је министарство народне привреде, у овој години, бесплатно свилоделцима раздавало. До трећег пресвлачења и *којекако* *стоји* са овим *„треба“*, али од тада, толико се *нагомила*, *набанта* и *накупи* под бубама *лишћа* *спарушеног*, *ребара* од

листа, бубине погани, — да се све то брзо уплесњиви и усмрди, па се просто мора чистити.

7). Гусенице, бубе, које после сваког пресвлачења изостају по 2—3 дана, које су далеко мање и кржљавије остале од осталих, које су ма по чему „сумњиве“, — треба одмах без промишљања бацати, јер оне ће се најпре и најлакше поразбољевати.

8). *Дим, прашина, кокошке, мишеви, пауци, мрави*, — такође су шкодљиви бубама и тамане их.

Правила за храњење буба су следећа:

1). Бубе не смемо хранити *мокрим, влажним лишћем* — но морамо лист сасушити.

2). Лист не сме бити *ни прашњав, нити болесан, кржљав, сипушен* — већ увек свеж. Лист треба брати са дуда, који је увек *осунчан*, а не стоји у склопу и хладовини.

3). Ако не орезајемо дуд и гранчице не полажемо, да би га могли брзо на промаји осушити: онда или не ћемо за један оброк бубе нахранити — у прво време бубе могу гладовати дан — два, а! после трећег спавања већ не могу; — или треба да мокар лист по-квасимо топлом водом, у којој је мало соли растопљено. Онда веле, да не ће шкодити свил. бубама¹⁾.

4). Лист треба у прво време полагати 3—4 пута дневно, до-цније чешће 5—6 и више пута. Последњих 10 дана бубе тако много једу, да само треба доносити, метати и поједено чистити. После трећег спавања, треба бубе што чешће хранити, али им полагати по толико, да све поједу за један оброк, што им се положи, а да им ништа не остане за други пут и да само умножава испаравање и смрад. — нарочито ако је на пољу ружно и кишовито време.

Даље о упредању, о чувању и производњи семена и т. д. друго-м приликом²⁾.

¹⁾ Како добивати шелк. В. Е. Изерсона. Санкт Петербург 1874.

²⁾ Врло је уместна и нужна препорука, да се гусенице од једног доба оделе-но гаје. Правила при гајењу су кратко и јасно саопштена, тако да их може и прост човек утврдити. Код храњења не бих помињао по Изерсоновом руском упутству квашење влажног ли-шћа топлом сланом водом број obroka, како наводи г. писац, противи се са свим правилима ис-куства. Баш до прве мене (кожурања) ваља лист чешће полагати (свака 2 сата), после сваки 3 сата све до последњег периода, у ком се неко време мора полагати непрестано. Ха-берланд захтева почев од другог периода 8 obroka на дан, а у првом и последњем периоду још чешће. Што се чешће гусенице хране, у толико се оне боље и брже раз-вијају, будемо пре с послом готови и добијамо више свиле и бољу свилу.

Добро би било, да је г писац поменуо што год по оградњу сводова за зап-јање, на што наш свет слабо pazi. Особито због јапанског семена ваљало би још на

вести, да гусенице треба превосити у свод, а не оставити им, да га саме траже. Не би била излишна ни напомена, да се људи не лакоме на много семе, него да узимају само мало, онолико, колико могу ваљано да олгаје. Одмах у почетку ваља свету отворено рећи, да се гајењем буба не стичу илјаде и стотине, него да то треба да буде мали узгредан доходак за поједине сироте људе. У том погледу тешко је с нашим светом на крај изаћи. Сви би хтели само што више семена и посједак је после, да отуд и они сами и дрнава, која даје семе бесплатно, имају штете. Сваке године опозоравам на то раздавача семена овде и сад већ од више њих слушам, да сам право имао кад сам им рекао, да ће више жети, ако мање посеју.

Реф. М. Петр.

ПЛЕВЛЕЊЕ ИЛИ ЛАЧЕЊЕ ЛОЗЕ.

Код нас је много и доста писано о винодељу у опште, а понаособ о свима радовима у винограду, како који радови један за другим долазе и како треба да се раде; али при свем том о једном је по моме скромном мишљењу, врло важном раду и послу мала пажња нашим виноделцима обраћана, којим се, смео би не само рећи, него и делом потврдити и доказати, (који иначе могу и мало разбоиритија деца вршити) може невештог или неатног резача посао у многоме поправити и исправити.

Свакоме је виноградару добро позната ствар, да на свакој гици или чокоту поред родних и добри окца, која ће за ову годину род донети, избијају стотину заперака из оних малих окца у глави и око главе чокота, која ни највештији и опрезнији резач није у стању био видети, да их при резању поништи, да на чокоту не избија читав шум од малих ластара и заперака, који ће сметати у порасту и добром развијању оних прUTOва, који су орезани и намењени да ове године потерају ластар и понесу род, или су остављени за догодншњу резницу; али кад ова окца избију и потерају у ластарчиће, онда као што реко, могу их и деца са својим прстићима, оченути и поништити и то само онда, кад су ти ластарчићи крти а нису затврдили да се морају чупати руком.

И тај посао зове се плевлење, а у крајевима Старе Србије и Македоније лачење. И ако се овај рад чини многим да је незнатан, у добрим последицама, (о којима ћу ниже казати) тако је обилат, да сваки, који га једном одпочне радити, неће више изоставити да га и даље сваке године ради.

Кад је време резидбе, онда су још кратки дани и резачи су од свију раденика најскупљи, што се држи, да су они неки мајстори,

чији посао неможе сваки да ради, те због тога се и добро плаћају. Кад би резач, рецимо који свој посао добро разуме, поред редовног резања и обијања чокота, око њега клекнуо и завиривао, да нађе и поништи све оне цупе, које ће на чокоту избити, онда питамо: колико би тај резач могао на дан лоза орезати, и не би ли том резачу, (који и ако врло добро свој посао разуме) газда од винограда повикао: «шта толико завирујеш око сваког чокота, него режи као што и други људи раде, не дангуби толико око сваког чокота»?

И тај посао, који се држи да је при резању ако не баш излишан, а оно да ће бити скуп, може се са много мањим трошком извршити онда, кад ластар већ истера, и кад се на чокоту покажу и истерају заперци из свију оних слепих окца, која се при резању нису могла видети ни поништити; а томе је време сада, зато неможемо довољно накричити свима виноградарима да у овоме месецу плевс или лаче своје винограде, јер чујте какове добре стране има то лачење.

Ако виноград није плевљен од многих заперака, но је остављено да на чокоту постану и сазру мали прутући, онда мора до године резач да сваки тај прутућ ореже, и онда газди од винограда неће ни на ум пасти да викне на резача: «што се мајеш толико око једног чокота» што зна и види, да се мора сваки и најмањи прутућ на лози орезати; а тога и толиког посла неби било то јест: да се најмање 20 пута мора на једном чокоту са косиром превући и орезати, кад би у предидућој години био виноград плевљен.

Кад би плевљење у своје време, кад су заперци крти и млади, и кад их штоно реч и деца могу очењавати, извршено било, кад на сваком чокоту неби више од 4—5 лоза остало, и резачи у место 4—5 по 20 и више пута неби на једном чокоту морали превлачити косиром, онда питамо: зар не би десет — петнајес пута било јефтиније резање, кад би сваком резању предходило плевљење, особито што се овај рад ради у дане дуже, и тим раденицима неће се плаћати ни пола толико, колико се плаћа резачима, и што тај посао могу радити жене, девојке и деца, којима газда од винограда треба да покаже да оставе само оне ластаре, који су већ род показали, а све остале да прстима очену, али никако да не чунају, што код очупаних окца не поништава се добро заперак, него могу опет избити нови заперци. За то бар имамо искуства и доказе у томе, кад младе и крте ластаре пробаљују ветрови, да на том месту поништи се сасвим прут и више не избија на том месту ластар.

Жене и девојке ако нису баш тако промућурне, да се може на њих човек ослонити да и друго што раде, нека само очењују у глави и око главе занерке, а газда од винограда или један два искусна резача нека иду за њима и још други неки посао врше, а тај је: да уређују пруће на чокоту тако, да где су поред главног прута избила два, јачи или на коме има већ рода оставе, а други да очене, и да и онде, где нема рода оставе на згодном месту по један прут, који ће служити за догодишњу резницу, и да управо гледају да чокот тако формирају и дотерају са прutowима будућих резница, да их има на све четири стране чокота, и да не остане на чокоту више од 4—5 прута за будуће резнице.

Кад се ово и овако плевљење чокоћа извршило буде, за свакога ће бити појмљиво какве су од тога материјалне добити у мањем трошку око резања, него и како ће тај виноград лепо изгледати, који има да рани само 4—5 прута на чокоту, који ће много ачи и дебљи, па и сами гроздови круннији и напреднији бити.

Са овим плевљењем може се у исто време извршити и други доста важан посао. Позната је ствар да у пролеће, кад особито код младих винограда бујно тера ластар, ветрови многе ластаре очену и по земљи поизваљују и то често са већ потераним родом, да је жалост погледати на ту штету и губитак. И овај губитак могло би се одклонити, кад би се у време плевљења вршио и други посао, а тај је: да се ластар залама. Но то заламање не замишљамо онако, као што се код нас обично чини, (узми косир па сеци одозгор врхове кад је ластар већ отврдио и не гледећи куд ће косиром ударити,) него ластар, који тек што је са једног педља у висину истерао. Тај ластар треба на најгорњем окцу, где се обично повија, закрњити ноктом, и мали и незнатан овај посао биће од врло добрих последица.

Познато је, да код сваке биљке кад се заломи на врху, одма појури сок чак до стабла или код винограда у главу, али у исто време још бујније и снажније појури сок у врх да рану залечи; али овај опток сока чини то, да прут још већма ојача и може противустати ветру да га не може тако лако обалити. Но с тим још није све свршено. До оне закрњене цупе избија нова граница; управо као какав заперак или круна која ће се све више ширити, и четири пет овакових круна на једном чокоту направе на послетку при даљем растењу, као неку настрешницу или штит, који чувају још недозрео радо јаких сунчаних зракова, да у ладу боље зре, на шта више могу гроздови под штитом бити сачувани и од града. Осим тога,

кад се лачење и заламање изврши и штит над чокотом начини, онда мало постарије чокоће не потребује повезивања, јер остављених на чокоту само по 4—5 прута доста су јаки, да се неће лако са својим плодом повијати к земљи; и тако везивање постаје не само излишно, него је и чокот на доброј промаји и није загушен са неспретним и врло хрђаво извршујућим се код нас повезивањем, као оно кад се снопови повезују.

Ја сам тако радио и из искуства говорим да је тако много боље и корисније радити, а који не верује, нека бар ове године један члан или бар неколико чокота тако уради, то јест: нека их оплеви, заломи и не повезује, па ће се потпуно уверити у истинитост мојих речи; и ако то опроба, молимо га да јавности преда, да се могу и други убедити о користи тих радова.

У своје време казаћу и о другим радовима у винограду, али не како се копа и праша, него како се бере, муља и справљају разна и добра бела и црна вина.

СРЕТЕН А. Ј.

УНИШТЕЊЕ ВИЛИНЕ КОСИЦЕ У ЛУЦЕРКИ.

Од како се у нас отпоче живље и обазривије водити рачуна о унапређењу земљорадње и сточарства, од тада се много што шта изменило, од тога доба виђамо, да се разне справе и алати набављају, а исто тако да се и за стоку набављају и уводе у ред гајења, разне траве за сејање, те да послуже као храна њена. Међу овим травама највише се сеје *луцерка*, у којој се налази и од које живи и њеним се соковима храни она биљчица, која се зове *«вилина косица»*. Тога ради што је ова вилина косица одвећ штетна по луцерку, — коју су штегу опазили неки земљоделци, те се жадају, да ће им упропастити; — и латисмо се пера да што је најважније покажемо и дамо поуке како да се детелина опрости тога свога непријатеља и немилог госта.

Многи од земљоделаца у први мах и не знају шта је то вилина косица, с тога ћемо пре свега коју реч о томе прозборити.

Најпре да се унитамо: да ли је вилина косица дуговечна биљка, или је једногодишња, т. ј. која једну годину траје, па се семеном сазрелим и опалим друге године размножава.

Неки су земљоделци љубопитства ради, посматрали и стекли уверења, да они прстенчићи вилине косице, који се налазе сасвим до земље, могу зиму да издрже и с пролећа се понова развијају у савршену вилину косицу. Но овај је случај сасвим изванредан, врло редак и могућ онако исто, као што и неке једногоде биљке, које могу зиму да издрже, из својих делова на пролеће да се развију. То је као што рекосмо изузетак; али у ствари узима се, да је *вилаина косица једно-года биљка, чије семе у земљи клија и из кога се множи*. Да би се млада биљка могла даље развијати нужно је, да се поред ње налази луцерка а и друге биљке, за коју ће своје кончиће моћи да припије и на тај начин да се храни на рачун њен. Кад се она већ припила и добро утврдила својим брадавичицама на кончићима за стабљику и границе луцеркине, онда корен који се у земљи налази изузре или угине, јер се сада вилина косица храни искључиво соком луцеркиним. Јасно је и по себи се разуме, да ће се биљке, на којима живи ова биљчица — вилина косица, мало по мало сушити док најзад и не пропадну. И отуда врло је разложна она бојазн, да ће се луцерка утаманити, где се ова косица усели.

Вилина косица је из Америке прешла амо у Европу, где се је готово свуда разнела онамо, где се гаји луцерка.

Пре него би прешли на средства, којима ће се таманити та опасна биљчица, морамо приметити, да је одвећ потребно да се она не разноси са семеном детелинским, јер се на тај начин највише распростире, пошто се нечисто семе изсејава. Дакле, главно је, да се одвећ јако мотри, да се не сеје семе од луцерке са семеном од вилине косице. Исто тако мора се и на то пазити, да се чисто семе од луцерке не сеје на оно земљиште, на коме је била вилина косица, јер онда није ништа поможено, као и у првом случају кад се нечисто семе посеје на чисто земљиште.

Како се код нас не производи семе, те да би се знало, из које се наше трговине може купити чисто семе, то је онда најбоље да се још за сада наручује преко «српског пољопр. друштва.» које набавља чисто семе из страних семенаријских трговина али под гаранцијом; јер као што се тврди, а заиста и јесте у ствари, кад је семе нечисто, никада се не може очекивати здрава и чиста луцерка. Зрно односно семе од вилине косице разликује се по величини од семена луцерке, јер га има и крупнијег и ситнијег; и ако се махом налази ситнијег семена, често пута нађе се и крупнијег, те кад се стане чистити, знатно се може луцеркиног семена том приликом изгубити.

Према свему горе изложеном, може се као правило поставити то: да се узима чисто семе *луцеркино*, и да се сеје на оном земљишту, за које се сигурно зна, да нема смена од *вилине косице*.

Сад да пређемо да кажемо о средствима, која се употребљују против *вилине косице*, кад се *луцерка* небрежењем, или незнањем, тако да се изразимо, зарази.

За уништење *вилине косице* има одвећ много средстава, која су до душе овде — онде помогла: али ми ћемо показати само она, која су у пракци најбољи резултат дала.

1. *Употреба галице растворене у води*. На 200 литара воде узме се 10 кгр. галице и пошто се добро у води раствори, залију се она заражена места са овом течности. Ово средство мора се свакојако употребити пре цветања *вилине косице*, како би се она уништила пре образовања семена.

2. *Употреба изгромеума — гаса*. Доста је практично употребити и гас против ове опасне биљнице, и то на тај начин, кад се заражена места ситно исеченом сламом посипу, па потом гасом прелију и запале да изгори и *луцерка* и *вилена косица*; и

3. *Употреба куњске соли*. Према искуству, за ту пец узме се $\frac{1}{4}$ —1 кило обичне куњске соли или морске, на 1 квадр. метар. Заражено се место дакле измери од прилике, па се потом узме со, ситно истуче и посипе по зараженом месту. Кад се со раствори онда се тек њено дјејство примећује. Како *луцерка* тако и *вилена косица* одма се униште. Да би се дакле она ћелава места због заразе испунила, треба понова подсејати.

Као што се види мисмо само ова три средства препоручили, и ако би се могло препоручити, да се употреби још и пенео; али нађосмо, да су ова три најсигурнија. Горенаведена средства, истина не може се порећи, да коштају десетину динара; али кад се узме у обзир она велика корист, која долази од дегелине, кад је ова чиста; даље, кад се узме у обзир и дука употреба дегелине, — онда уверени смо, да би на кантару изишли они десет динара куд и камо јевтинији и неосетнији од оне користи. Пре кратког времена било је жалбе против *вилине косице* са речима: „шта ће да се ради, ова опака биљница упропасти дегелиште“? Е кад се тако што чује и осећа, онда јамачно не ће се ни најмање жалити онај мали издатак, а извесно ће се користи добити.

Грдан новац троши се на којекакве некорисне ствари без да се помишља том приликом, да је у ветар утрошен. Па кад се узима да је то трошење, од користи личне, онда утрошени 10 динара на

корист новчану, на добит, на сваки начин не треба жалити, јер ће собом донети благодетне последице.

На завршетку имамо да приметимо још нешто. Ко посеје и покоси детелину са вилином косицом, тај не треба да даје стоци ту детелину, јер семе од вилине косице кад дође у желудац не може да се свари и излази напоље *здро*во и *способно* за *к*лијање. Сем тога, такву детелину ако би је сматрали за отпадак, за ђубре, не смемо бацати ни на ђубриште, јер ће са ђубретом приликом изношења овога на њиву, бити изнешена и вилина косица, те се и на овај „невиђени“ начин растури.

Будимо дакле обазриви; јер доста је земљоделаца искусило зле последице од вилине косице, кад се ова усели у детелиште. Немојмо из нехатости и цицијања да оклевамо, већ како се по невољи опази и примети. — онда употребљавајмо средства, да би се још у зачетку зараза уништила; јер ако она ухвати маха, онда оде за кратко време цело детелиште; и онда коме штета него ономе, који озбиљно не цени оне поуке, које му се пружају за ову или ону невољу.

Како је ове године врло много у народу засејано љуцерке, то има изгледа да ће се негде и појавити, и ми водећи рачуна о томе — ево пружамо у своје време средства за борбу противу вилине косице.

СВЕТИСЛАВ.

КОЈЕ ВРШЕЋЕ МАШИНЕ ДА КУПУЈЕМО?

Распитујући дознао сам да у шабачком округу има више вршећих машина, а нарочито да има у мога старог познаника г. Марка Поповића из Синошевића такође парна вршалица; зато се обратим њему с молбом: да ме извести о својој вршилици.

Намера ми овом питању беше та: што се вршеће машине нашим пољопривредницима препоручују, што се с њима стрмина жита брже, лакше и чистије врше; па како тих машина има од свакојаких руку то ест: које се рукама, коњском или воловском и парном снагом покрећу, и како се ове машине и преко пољопривредног друштва наручују, и често исто за савет пита: које су вршалице машине најбоље и најпрактичније, то треба и друштво да је на-

чисто: «које вршеће машине да купујемо?» па да и другима препоручујемо.

Ја сам са вршалицама, које се покрећу са коњском снагом, неколико година радио, и о њима сам поднео мој извештај пољопривредном друштву (види Тежак од године 1883 свеску за месец Фебр. и Март) а виђео сам их и «преко» како раде као и оне које се са паром покрећу, но са овим последњим нисам сам радио; а што нисам сам радио ја нерадо другима казујем, за то сам замолио г. Марка да он, који је радећи са парном машином имао више времена и прилике, да се упозна са свим добрим странама парне машине, поднесе свој извештај, и по томе, дознав све добре и лоше стране једне и друге вршалице, да се наши пољопривредници обавесте, које су вршеће машине за нас и наше прилике најбоље и најпрактичније.

Шта г. Марко на постављена му питања одговара, стављам овде заједно са мојим неким приметбама. Он вели:

„Ја имам парну машину од три коњске снаге¹⁾, коју сам пре две године купио. Осим моје машине има у шабачком округу г. Јован Величковић у Шапцу парну машину од 6 коњских снага; г. г. Јован Јованових и Никола Ђ. Павловић из Шапца једну од четири коњске снаге. Моја, Јовановића и Павловића машина разликују се од машине Величковића у томе, што наше машине избацују сво овршено жито на један левак без сортирања, а машина Величковића дели жито на пет класа, но она је много скупља. Овде су биле и две машине које се покрећу са витлом или гетлом, посредством коњске или воловске снаге, па једна је код Шапца изгорела, а за другу неznam шта је било; али толико знам, да вршеће са истима иде врло тешко, јер се марва здраво сатире, а често се и кваре, и

¹⁾ Многи можда неће знати шта то значи од «три коњске снаге» за то треба и о томе што да кажем. Код вршалица, које се покрећу са коњском снагом запело се у питао или *sevel* запрегну коњи или волови да вршалицу окрећу, али код вршалица, које се покрећу са парном машином, такозваном *локобилном*, нема упрегнутих коња, него је замисљено изражена снага те машине, као да је од три коњске снаге јана, премда у самој ствари другчије стоји, јер се снага и најбољих, а камоли наших воња, не може мерити са снагом машине и ако се каже да је од три коњске снаге, јер кад би се за њу и шес коња упрегло, опет не би било тог дејства доброте и силе у изради, као кад пара покреће. Коњи и волови тргну, секну, један заше други се швања и не приледе на јарам и тако поса не иде правилно и сваки час нешто зашпе и мора се са радом да стане. Напротив, код одмерене и правилне парне снаге иде све другчије: брже, боље и без прекида, осим ако што у вршећој машини па зашпе. Али ако се од људи који раде правилно и предосторожно поса одправља онда парна сила ако хоћеш радиће наздан без одмора, чему нам је најбољи сведок при жељезници локомотива, која за 7—10 сати толики терет од Београда до Ниша одвуче.

зато их више и нема овде у употреби.²⁾ Парне машине не кваре се често, али кад се најмање што поквари, или им се какав зубац или шраф сломије, онда се доста муке има, јер немамо вештих мајстора да то одма и како треба оправе и израде.³⁾ Поред тога немамо ни машиниста, који би са локомотивама управљали, јер и они који се издају за машинисте нису вични послу, који на себе узимају.⁴⁾ Махине ове вршеће кваре се већином, кад су невешти и немарни они раденици, који снопове угурају у чељусту вршанице, кад се без разложно ране (тако да речем) сноповима и кад је сноплје покисло или влажно. — Ја сам са мојом парном машином задовољан, само би волео, да је за коју коњску снагу јача⁵⁾, али су веће и теже

²⁾ То сам и ја у моме гореказаном навештају казао и описао, чему још и то додајем, да је врло велика мука и патега док се с почетка коњи или волови навикну на обртање на округ, као оно у сувачи, премда у сувачи ово окретање иде много боље, што коњи или волови стоје у огради или рукуницама, те не могу да се прече, јер и на страну да иду при теглењу. Моја вршећа машина са геплом била је од четири коњске снаге, на четири наша обична коња у њу упрегнута, једва су са великом патегама могли и пола сахата издржати, да не зану или стану да се одмарају. И кад сам и шест добрих волова упрегнуо, опет је било мањине, да су на колена падали и почешће се одмарати морали. Преко у колико сам (нарочито при моме летошњем путовању за пронађење много које чега) видео и дознао, сваки поле имућнији, који хоће да врши своја жита, или да другоме под ујам раде, већ не купују више вршанице са геплом, и да са марвом раде, него купују локомотиве које паром и паром тај посао извршују. У првој од Београда железничкој станици преко, у селу Батањци у мога познаника и пријатеља Јанка има једна, у Нишци четири, и још у другим селима по Срему; јер је данашњи век, век машинерија од паре, век у коме се гледа да се не само човек, него и марва ослободи од многог умора и штрапаца и да се оуда где може бити човечија и животињска снага замени паром! Овом приликом мило ми је било видети паметно уређење у Нишци, како су на четири стране села, како је и где коме угодније са својих њива снопове увозити, саденуте камаре; те не морају машине сваки час са радом престајати, идући од гуена до гуена да врше, него како оврше једном одма под камару или стогове другог догерају и даље рад продужују. Батањчани нису се тако уредили, него вршаница иде из авије у авију, како се који за машину пре приправио. Па опет посао вршећа иде брже и уљудније, него кад се врши на гуени с коњима, и већ нема тога мало имућнијег који не врши своја жита са машином, што добија много времена у свачему; јер за лепих дана саспе своја жита у амбаре, пре земљу угари и т. д. друге послове изради, и немора повећа кад се окрша време и наступи зима, чекати да тек на пролеће своја жита врши. Кад му се више од половине од мочари поквари или мишкови поједу. У Батањци су наша браћа, Батањца је највише за два сахата удаљен од Београда, и каква грдна разлика између тог села негда граничарског и београдског прачара, са кога се често жита не могу ни да увезу и садену, него на страници поживљена сатруну! Кад може један у Батањци трговац наћи свога интереса и рачуна да на ујам врши другима, зашто не би и наши трговци увидели лезу промит и добит те да нашим пољопривредницима даду прилике да оно, што је до јуке дошло, за времена могу овршити и у амбаре сместити?

машине, за нас те невоље и недаће, што су наши селски путеви рђави и по већој части бреговити а и мостови су, преко којих би се морале из једног места у друго прелазити, несигурни, те је врло опасно тешке машине преко њих довлачити и превлачити. Што се тиче питања, да ли се наши сељаци радо служе и траже вршеће машине, на то вам могу одговорити, да није баш тако велика тражба и ако је очевидна корист у томе: да се за један дан оврши што

а) Кад их нема у Шапцу, онда пута је остало за друге наше варошине а нарочито села, у којима нема, ни ковача Цигава. И то су заправо најглавнији узроци, што се у народу не купују нове справе и машинерије нити се и коласки точкови свуда шином окивају, и још се адамовским плуговима служимо, који једва са три палца улубину земљу ору, и ако се најмање по четири вола у њега упреску и то при већ рађеним и лаким земљама. Но надежда је да ће одкад смо железницу добили, на боље поћи. На читавај пруги железничкој биће искусни мајстора, а и крагујевачка радионица биће тим путем много приступнија, да се и веће оправке на поквареним машинеријама могу извршити, и онда неће бити оскудице у наших пољопривредника и у самим новије направе плуговима, које није да не би имао вољу наш земљорадник да купује, но просто и једино због тога, што прво нема ко да им удеси и покаже како се и шта радити ваља, да плуг иде плоче или дубље, што се вели у бразду или из бразде и т. д. но најгоре је што нема ко кад се што на плугу поквари да оправка. Ми имамо уверења, да се један наш земљорадник, који је при некој изложби добио у награду плуг издашан, још и да нас са тим плугом не служи, што нема ко да покаже како се он мора уде-сити. Исто нам тако из Пирота јављају да се једном газди, који је два плуга купио, један изаomio на неради а други опет не ради што нема ко да га удеси. Зато би и друштво за пољопривреду и само Министарство народне привреде велику народу корист учинило, кад би од времена на време практично опробане економске слао у народу да наше пољопривреднике о многотме које чему на самом раду и послу обуче и покажу.

б) Тих сам испримила видео и међу нашим браћом преко, који имају парних машина, што и они тамо као и ми овамо нерадо дају своју децу да уче те занате, него на лаке, као што су берберски и тим подобни; но узрок је немању, као што сам дознао и тај, што то није какав трајашан занат и посао, јер се преко читаве године ради највише три месеца док само пришабе трају. Но и тих ће негода престати, једино због железнице, а друго што се управа друштва за пољопривреду постарала, да може набављати искусне машинисте за руковање са локомотивама, и онда се могу и наши људи, само ако хоће да се на те послове олажу, научити и избежати, јер са локомотивом радити није баш тако велики посао, нити потребује Бог зна какве научне спреме.

в) То сам приметно и дознао и преко, да многи који имају локомотиве од 2—3 коњске снаге радо замењују са локомотивама од 5—6 коњских снага и сарамерно онима повеће вршеће машине; но то замењују они, који раде под ујам и прие и другима, управо који иду из села у село и траже зараде, а за омања газдинства као што су наша, и као што су наше прилике и негоде, машина као што је вапа најбоља је и подеснија што није тако скупа и гламазна. И ове омање машине, могле би се куповати сада преко под врло пробитачну цену, здраве читаве и довољно опробане, а не морају се набављати нове, које тек у рукама купца треба да издрже пробу.

би се читаву недељу дана вршити морало. Они само онда траже вршеће машине, кад у време вршитбе пада често или сваки дан помало кише те не могу да насађују гувна, а чим се време стазно оленша, онда сваки радије на коњима врши, што им се види штетно ујам давати, и што им је, како они кажу и држе, слама за марву боља, кад се са коњима врши. Изузетак је у тој тражби само код оних газда, који имају већу количину жита да врше и несмеју да очекују на променљива и нестална времена и погоде⁶⁾.

6) Мени се чини да још није ухваћен рачун, да ли је и код најмањих газда и селака пробитачније вршити са коњима или са вршећом машином, плаћајући зато ујам. На прилику који врши са коњима и на гувну, тај мора имати четири пет коња које треба добро ранити и зобити за сво време вршитбе, па и тај трошак треба имати на уму, као и шта коњи стају. Осим тога треба израчунати онај посао и оне задатке, које иду при вршењу са машином и кад се ради на гувну са коњима. Тако при вршењу са парном машином, треба одбити трошак на коње, који по све одпада, и само остаје трошак радних руку и ујам. Код парних машина, машинисту плаћа већ газда од машине и тај се не узима у никакав рачун, но сад да видимо осталу нужицу послугу. Један је човек (а и два да се могу мењати) потребан, који ће улагати у вршаницу снопове, једна женска или одрасли дечак, који ће горе на вршаници стајати, примати, одвезивати и на руку давати улагачу снопове. Један човек или жена потребна је, да додаје горе снопове, и једна жена или човек, који ће са камаре бачено снопове довлачити до машине да има свагда доста снопова и да се због тога не даугуби. Осим тога један је човек нужан да подмеће под левак цаклове, у које ће жито падаћи и који ће цаклове пуне или настрану бацати или ако је ту у близу амбар, у исти жито носити и изручивати. Два дечка или жене су нужне, које ће на вршаници падајућу сламу и плеву одгратати и на пластиће слагати, а један опет с коњем, који ће колико на дан машина изради, те пластиће на камару слагати и један на камари, који ће сламу онде донети. То су свега десет особа или душа са једним коњем нужни док машина ради. Напротив кад се врши на гувну с коњима при најмањем навршају потребни су пет које људи које жена, (где и жене око вршаја раде,) а при мало већем навршају морају бити најмање пет коња; и рецимо овде пет душа људских и пет коња и тамо десет душа и један коњ изравњују се у свему у послуги, а и коњи поједу зоби и сена а људи друге ране преко дан и то да рачунамо подједнако; но опет треба прантиралику између пет људи којих има при машини јма се дневница плаћа и на пет коња уложени при куповини капитал и рану ако се преко читаве године једино поради вршитбе држе, а то ће много више изнети, него што се плаћа задница оним више пет душама што ће радити на вршећој машини и то један дан; јер при малом газдинству и количини вршећег се жита, што машина, нарочито парна, изради на дан, то вршење на гувну и са коњима потребује недељу дана и онда како је још велика разлика у изради са парном машином у срамењу са вршењем на гувну. Парна машина што преко дана ради те је истог дана, чим се са радом престане, све сиршено, и жито у магацин и под кров увешено; што напротив на гувну при најбољим и трајаним машина није тако. Мало веће гувно насађено, једва се сам вршај тог дана може сиршити, а да од плевне и друге нечистоће, земље и балеге, одвоји и извеје мора се поћ узети у помоћ кад се и са ветрењачом извејава и чисти (а да не уземемо у рачун кад се са лопатама извејава и на ветар очекује), и то траје често и до пола ноћи, ако смо ради

да се и сутра гувно за раније надене; и та израда вршења са коњима траје не једног дана (као са парном машином), него неколико дана и неколико ноћи до поноћи. И сад кад се сви ти радом узму и сравне са вршењем на парној машини, и вршењем на гувну са коњима, овда је пробитачност и мањег трошка и дангубе на сваки начин на страни радије са вршењем на парној машини. Осим што се и на то рачунати мора, ако је тог дана пада киша па макар се преко ноћ и изведрило, другог дана и при најбољем сунцу не може се вршај бар тако рано, а често и по неколико дана насадити због мажњег гувна, а напротив при радији са вршењем машином може се посао одма другог лепог дана после кише одпочети, баш да су одозго снопови и покисли, јер пописли снопови одберу се на страну да се до подне просуше, а суви се одма узимају и даље ради. Колико се због неугодних при вршити дана издангуби, чекајући да се време очисти, о томе се неможе уватити рачуна, али на сваки начин рачун је чист да се са вршалацом много пре, лакше а брже и јефтиније изради; зато, коме су прируци вршалаца машине, тај нека се не плаши што плаћа на њу ујам, јер тај ујам, који се даје на парне машине, кад се све напред наведено у рачун узме, није никако већи издатак, него много мањи, подеснији и чистији посао него кад се на гувну ради и толико рапа на гувну остане. Шта више ја сам према мојем искуству у раду са вршењем машинама осудно противан и вршењем машинама са геплом, биле ове машине веће или мање. Мање и јефтиније не би никоме препоручио да их узима јер ове немају „платеростера“ и левка на к-је жито испада, нити ове одвајају плеву од жита, него се мора на ново из појавати на ветрењачи као и кад се ради и врши с коњима на гувну; осим што и ове, и ако су од две коњске снаге, сатиру марву; и ја који сам и са тим мањим радио, морао сам не два него четири вола упрезати и ради одмора са још четири мењати, што преко читавог дана нису једни волови, (особито кад се ради 15—20 дана продужи) у стању издржати, да читав дан раде. И овог како се ради и колико уради са тим мањим вршалацама? Чинио сам сравњења и нашао сам, да са овим мањим машинама на геплу мање се изради него кад се на гувну ради.

Кад је пре неколико година влада Његовог Величанства зачела мисао, да се од стране државе купе парне машине и међу народ разашљу, да с њима под умерени ујам врше, и кад ме онда бивши министар финансије г. Чедо Мијатовић, која је знао да сам први са вршењем машинама почео радити, питао за савет, које машине да се узму, — ја сам му још онда предлагао, да се узму парне машине, и ако нисам баш толико упознат био са парним машинама нити с њима радио, него само гледао и разбيراо преко неког другог са њима раде; и то мишљење и данас делим, што сам од тог доба имао више прилике и способа о доброту тих парних машина уверити се, нарочито летос при једној парној машини у Батајници, коју поменути мој пријатељ Јанко има, и која је од три номиналне коњске снаге, и што ме је у тој мисли утврдио и мој добар пријатељ г. Марко Поповић из Синошевића, на кога сам се као што напред реко обратио са питањем, јер сам знао да је у свему свом послу нешт и тачан, па сам хтео имати и његово мишљење и оцену, као што сам и добио на чему му велика од моје стране хвала. Што се тиче ове партије писма г. Марковог у коме вели: да наши сељаци држе, да је слама за марву боља, кад се са коњима врши, имам такође да од своје стране нешто кажем, а то је: да сам те гласове чуо и преко сељана, али по спазуцима и већим гаданствима на то и не поминају, можда због тога, што ови сламу сечком на резанца изсечену марву дају, а сељаци полажу читаву. Истина је, да је слама с коњима вршена више утапкана и прегњечена, али ја нисам никакве разлике нашао да гонеда једну сламу мање, а другу која је са коњима вршена, више и боље једу. Гонеда обе

сламе подједнако при једењу разбацају и бирају, али то знам да је слама из машине боља за сечку, јер је крућа и више одпора сечењу даје, те тим се боље и чистије сече.

Осим тога ја сам г. Марка питао и друго нешто а шта? чућете из његовог одговора, који овако гласи: „што велики да би добро било кад би се више сељака сложили, па да они на једно два места у селу привуку и смену своја жита, па онда да се машина на та места докуче и сва жита на једанпут среде а да се не мора машина на дан по неколико пута упрезати и изпрезати да иде од стогова до стогова, — то не бива бити се они на тако што сложити могу, највише због сламе и плеве, јер сваки жели да му плева и слама остане на њини.“

Тако је на жалост брата и пријатељу Марко, тако сам неслогу видео и код наше браће преко у Батанци, и они хоће да се у сваку авију дотера машина па да сваки ојрши а напротив у Ниђији и Новој Пазуји, где преовлађује немачки елемент и увиђавност, нашао сам камаре сачевене на четири краја села, и ту сваки како је коме и на руди рану увози и ту врше, а не мора машина из авије у авију ићи, и то колико си што по реч ударио длаи о длаи већ је свршено вршење и онда пртљај, преки и терај у другу авију, то је однећ дангубно и за подгревање машине штетно. И јесу то зацело беле и вевоље за рационалније вршење тежакких послова, и кад се слогта не може да увиди у равниој Мачини и Поперини, онда шта је остало за друге крајеве, који су врлотији, и по којима нису села ушорена. Све то као и то, што се по свему нашем Поморављу и другим око наших речина и река равницама по већој части не сеју стрмина жита, него по брдним местима, узроци су и надаће, што ми неможемо, као други народи, да се користимо употребом новијих пољопривредних справа и машинерија, са којима се много лакше брже и боље пољски послови израђују; нашто вам још и та жалос долази што сам разбироа, да саме наше власти спречавају груписање на једном месту житних стогова, где је већ у обичај било, и то као што сам разумео, једно због тога, да би се паљевине предупредиле. Од паљевина се и преко боје па онет су камаре жита на неколико места груписане, где се узарнице чувају.

Среген А. П.

МАЈ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Ово је онај месец који променљивим својим временом задаје нашем пољопривреднику велике бригае, јер: јаке олујне често доносе бујну кишу и град или тучу; а све ове за часак униште пољопривреднику и убију сву наду његових трудова и уложеног његовог капитала.

Сад треба да имамо све ово на уму, па као што је наука пронашла средство, да помоћу громовође наше домове од грома сачувамо, исто тако треба да све наше усеве код којих осигуравајуће друштва у Београду и т. д. незнатним т. ј. према могућној штети малим улогом осигурамо; јер: бујна киша и град бију и убијају све оне усеве, који су у оним крајевима наше отаџбине, где су шуме утаманеене или где се и сад немилице шума сече, па та места остају одголићена; — ето, тула свуд бије град.

Ми свакоме нашем пољопривреднику најтоплије и најпријатељскије препоручујемо и да не жали, да своје *усеве осигура*, — па било да његово место бије и не бије град, — јер : ако жали клинац — изгуби и плочу."

I. Из земљарства.

1. Ратарство.

Ко није могао да доспе прошлог месеца да посеје јечам, тај нека похита да га сад посеје, — јер ће доцније посејано крљаво да расте и напредује.

Ко је још у Априлу посејао јечам, па : ако је јечам а тако исто и раније посејани овас зазеленио, — треба дрљачом подрљати и ваљком прећи.

Сад се може згодно да посеје *детелина у јечам*, који је (још раније посејан) већ по прилично израстао, како га не би детелина својим бујним растом загушила. — Детелину, коју у јечам сад сејемо, треба да посејемо под дрљачу и да ју лаким ваљком пређемо.

У овом месецу треба и *угарење продужити*, а недовршено (у прошлом месецу започето) посривавати, како би више влаге (потребне биљкама за њихово растење и напредовање) земља у себе упити могла.

Ко обделава *репе* за хранење своје стоке, треба да их расађује на угарнице, које су за то одређене; а ово је најкорисније и најбоље радити онда кад се можемо надати да ће иза тог посла пасти киша; но ако иза тога посла не би се киши падали, онда тај посао треба предузимати *пред вече* и *то кад је хладније* — како би ноћна роса бар у неколико кишу заменила.

Ко хоће у *јари* (или летњи) *усев да сеје луцерку и еспарзету*, тај ће најбоље учинити, да то у Мају уради, — јер је за тај посао Мај месец најудеснији. — Обе ове сточне биљке траже дубоко дробно земљиште, јер оне пуштају и терају свој *корен дубоко у земљу*; па отуда и храну узимају; с тога оне *не страдају ни онда*, кад у земљи нема за доста и довољно влаге, па дакле ни кад је сушно лето, само ако је се зимиња влага могла дубоко у земљу да пробије и слегне. — Земљиште треба да има у себи *доста кречних делова*, — јер су ови главна храна овим биљкама; а ако у земљишту нема кречних делова, онда треба то земљиште нађубрити крчним материјама нпр. ситним или сврашеним кречом, гипсом и т. д.

Пошто Луцерка у почетку врло споро расте, па с тога коров отме махте ју угуши и не да јој да се развија, — то се треба постарати : да земљиште с почетка плевимо, или да га држимо чисто од корова. — Иза еспарзету се то исто тражи, али много мање; а пошто еспарзета подноси оштрију климу и слабије или лошије земљиште, — то се она мање и слабије обделава у топлим пределима, па зато се згодно може и треба да *сеје у хладнијим пределима и у Априлу месецу*, док је земља влажвија.

Ко нема дубоко земљиште за луцерку, тај ће моћи само 3 до 6 година луцерку да коси; — али је сејање луцерке и на таквом земљишту од велике користи, — пошто у тврдо знамо : да сејањем сточних биљака (као што су : детелина, луцерка, еспарзета и т. д.) пољопривредник подиже и унапређује своје сточарство, а овим опет подиже и усавршава своје земљарство. — Ко ово двоје [сточарство и земљарство] једно од другог одваја — тај није прави пољопривредник!

Где је земљиште *песковито* или *лоша пескуша*, па не може детелина, луцерка и т. д., као што треба и са коришћу да успева и напредује, — ту можемо

још у почетку Априла да сејемо са највећом коришћу: *шпарглу* или *коленца*. — Јер шпаргла расте и добро се развија и на најлошијој пескуши, а добра је храна и за стоку.

До летњег св. Николе (до 9 Маја) треба неизоставно посејати *лун* и *коношћу*, — ако то раније нисмо могли да урачимо *онако*, као што смо у свесци за Април ове године казали.

Око „Цара Константина“ (пре или после) сеје се *јелда*, — јер је осетљива спрам хладноће а и за кратко време за 80 до 100 дана и сазрева, па може те исте године и по други пут да се сеје и да сазре. — Јелда тражи таково земљиште, које се лако и брзо загрева а које опет брзо испушта воду, кад га киша овлажи. С тога се врло zgodно може да обделава у хладнијим крајевима на песковитом, сушном земљишту, које у себи само мало прице или хумуса има. Земљиште за јелду треба два пут преорати и дрљачом спремити за сејање.

Око „Цара Константина“ треба *прати*ти и *окопавати*: *кромпир*, *кукуруз*, и т. д. — Код нас се ова тешка и мучна а при том скупа и спора радња свршава обично мотиком, дакле рукама; истина где се кукуруз, кромпир и т. д. на малим просторијама обделава, овај је ручни рад врло добар и корисан. Али на већим просторијама обделавани кукуруз, и т. д. *треба и ми већ једном да почнемо да окопавемо* и *прати*мо *саравама*, којима и други свет у велико ради и своју снагу и свој капитал а поглавито *врем*е више цени и поштује; — такова је врло zgodна *сарава*, тако звани *култиватор*, што га је за окопаване и праћење изумео *Хорски*, а покреће га лако и брзо један упрегнут коњ. — Ко ову једину справу хоће да купи, нека се обрати „српском пољопривредном друштву“, па ће му је набавити по фабричној цени; а ако ко хоће да види, како се овом справом и лако и брзо окошава кукуруз, кромпир и т. д., — може видети на њивама „*Немецовим*“, код Београда.

Па и *жито* посејано у *срсте* или *редове* треба сад оваквом справом *прати*ти.

Ко има *детелиште*, на коме је од прошле године *детелина* *презимела* а сад се добро развила и изћикала, — тај треба сад у Мају ту *детелину* да *коси* и дају *полаже* стоци као зелену храну; али покошена *детелина* треба најпре да се *рас*-*тури* те да провене на сунцу, како би неки део воде из ње испарио, — јер: ако се одмах покошена или на гомили остављена и ужежена или загрејана стоци *полаже*, може лако стоку да *на*д*и*ма, па може стока да се разболе и да угине. — Ову *детелину* треба почети *косити* с једног краја па *ићи* редом, а не овде онде или местимице *косити*, јер ће у овом последњем случају *детелина* после *не*-*једна*ко да *из*рашћује.

Око „Цара Константина“ треба *расадити* купусни расад из нађубрених *леја* па добро спремљено земљиште, које се зове: *купусиште* или *купусињак*.

Купусиште треба да је добро издробљено и нађубрено, и то: још под јесен требало је дубоко орати и нађубрити говећим ђубретом; после тога: с пролећа требало је *два* *пут* поорати и по други пут нађубрити овчијим ђубретом, па иза тога купусиште дрљачом раздробити; — тако би се добило и дробно и пуно хранећих материја земљиште за купус. — *Расађивање* купусног расада свршава се садињком дрвеном или руком све у растојању 64 до 94 см., на влажном дану; — кад наступи сушно доба, треба купусни расад водом *заливати*, јер га суша може да убије пре него ли и сама хладноћа; с тога купусиште треба

да је у плодним дољачама крај река и потока или баровитих и подводних места, — Особито добар купус производи се и добија близу Београда у селима, што се зову: Сланце (селанце) и Велико-Село.

У Мељаку или мељашту треба мељ окопати, а младе лозице или лето-расте привезивати за високе притке (мотке); — багренове су притке најбоље за мељ, чије се лозасте стабљике с десна на лево повијају и пењу уз ове багренове притке, које треба да су танке (15 до 16 см.) и високе (најмање 6 до 7 мет.,

Али су од притака много јевтиније жице; — јер: за сваку стабљику требала би нам по једна притка, око које целокупан потрошак износи до 36 парадинарских, а овакових притака требало би за 1 ектар 3 до 5 и 6 хиљада — што би годишње изнело: 105 до 210 дан., рачунајући: да ове притке трају 10 год. На против, за овај исти посао жице би стале само $\frac{1}{3}$ од ове суме, т. ј. 35 до 70 дан. са целокупним потрошком. — Како се ове жице намештају, радо би казали ономе, ко би то од нас захтевао.

Око „Цара Константина“ најбоље је и најудесније доба за *расађивање дуванског* расада из топлих или ђубревитих леја на добро спремљено дуваниште. Ако је ко мању количину дуванског семена у Марту посејао у саксијама или лонцима или коритима напуњеним добрим зрелим ђубретом или ђубревитом земљом, па ту извео и добио дувански *расад*, — може тај расад и пре „Цара Константина“ да *расађује* на још израније добро нађубрено и плодно ашовом урађено и спремљено дуваниште.

Дувански се расад *расађује* овако:

1. После кише или пред вече по заласку сунца — привезе се за кочиће пкана и затегне.

2. Дуж затегнутог канапа дрвеном се садиљком праве у земљи рупе, и то: — најпре се направи једна руна, па се у њу расадни струк усади а земља се са стране овлаш садиљком притисне и водом или сточном мокраћом залије; — за 60 до 70 см. даље од ове рупе дуж затегнутог канапа направи се друга руна, па се и ту ради даље онако као што је и за прву речено. — Тако се праве све рупе редом и расад *расађује*, па се после свршеног *расађивања* сваког вечера (ако нема кише) залива устојалом (бајатном), барском или на сунцу загрејаном водом, а најбоље у води размућеном говећом блегом.

Расад из ђубреница треба пажљиво водити. — да се не би нежње жилице покидале; — с тога би добро било: да ђубренице на 2 или 3 сата пред *расађивањем* водом заливамо, те да тако ђубренице одмекну, па из њих да расад без повреде жилица и лакше можемо водити и — *расађивати*.

Још се у Мају сеје и *просо*, које ће за 5 дана да проклија а за 3 мес. да сазре; али сва зрна не сазревају у једно исто доба и лако испадају, па с тога се мора врло пажљиво у Августу да жње или коси. — Суша јој ништа не штоди, па за то је добра за пескушу добро нађубрену и за топлу климу и кад је сушно лето.

2. Ливадарство.

Ливаде које се наводњавају, треба у почетку Маја и то чистом или бистром водом наводњавати, а поглавито ако би то доба било сушно или мразно.

Вода се на ливаде напушта пре изласка сунца или пред вече; — но ако би мрза било пре него што би се и надали, онда треба воду на ливаде напуштати такође пре изласка сунца па тек око 9 или 10 сати воду са ливада испуштати; — тако ћемо младе ливадске траве и друге биљке сачувати од мрза, од којег би могле да страдају и да пропадну.

Ако би Мај био кишовит, добре ливаде не треба наводњавати. Добре ливаде, које се преко године могу два пут да косе, треба почети косити сад, док су све травке а и многе друге ливадске биљке у цвету и соку, те да тако добијемо јако, добро и здраво, лепо и мирисно сено, које стока радије једе и од којег се добро храни и гоји, па је тада стока и здравија и млечнија, а спрежна је стока још и снажнија.

Покошено у цвету сено, треба превртати у откосима, па суве откосе скупљати у пластове а доцније пластове у сена (велике пластове) и добро их сламом завршити да сено не закисне.

3. Баштованство.

Прва и главна брига сад треба да нам је: *од коров чувамо и тамачимо* — Сав из корена ишчупани коров треба на наслано ђубре и абацити; или сав кој он спалити, па пепео по башти растурити; нарочито, из корена ишчупану *ширегину* треба спалити, — јер њен корен има способност, да и после неколико година истера сламку и да се под земљом растурава и шири.

Позно поврће, као што је: карфиол, келераба, кељ, и купус можемо расађивати, а треба то све као и першун, роткву и мркву (*шаргарепу*) накнадно сејати ради добијања семенака, за идућу годину; — и семенаке овогодишње од свега овог поврћа треба сад расађивати и неговати т. ј. на сушном времену пријектно *заливати* јутром и вечером, па онда *чеиће* *плесити* поглавито иза лене кишнице, и окопавати их да се јаче бокоре и да храну добијају ради бољег напредовања и развијања. — Уз семенаке треба и *притке* у земљу побијати, да се не полежу и да растећи уз притке добијају више светлости и топлоте сунчане, те да тако у своје време донесу плода и сазревају.

У почетку Маја треба и *реш* садити у одређене му леје: — леје морају бити: дробно и тешко или глиновито земљиште, које је још јесенас дубоко прекопано и нађубрено; — ове леје су морале бити још у Марту или у почетку Априла спрењене и удешене, па: у сведене а од 1 метра широке леје праве се садњом рупе, у које се *међу сађенице* (20 до 30 см. дугачке од жилица очишћене, а дебеле као мали прот) тако да дебели део корена нешто мало изнад земље вири. — Све ове сађенице овде остају 2 до 3 године, али сваког лета око Ивањ-дана морамо земљу око корена да рашчепркамо па да им споредне жилице откидамо или одсецамо, па после опет земљом да покријемо и добро набијемо.

У баштама *посејани* *грашак* и *пасуљ* треба сад *окопати* и уз њега *тачке* прибити, да ове биљке брже у вис расту и да се не полежу; *тачке* се по 4 на врху састављају и привезују, како би се између биљака влага дуже држала а

светлост и топлота јаче на њих дејствовала, те да раније стигне „боранија“ (зелен пасуљ) и млад грашак за јело и за продају.

По кад кад се дешава, да мразеви у Априлу или у почетку Маја убију посејано семење од *краснаваца* и *бундева*, па с тога би добро било : да у Мају још на неколико места посејемо семење од ових биљака.

Љубенице и динје можемо сад да сејемо на *отвореном* земљишту, које мора бити ђубревито и јако — плодно.

Ако је ко бостан посејао у ђубреницама, може око „Цара Константина“ да га пресађује на дробно спремљене и топле леје у баштованици, — али ове леје с почетка морамо ноћу и на ладном времену стакленим прозорима да покривамо, — док се бостан не навикне мало по мало на дневну и ноћну топлоту.

Вреже у љубеница и динја треба заламати, а сувишне заврнуте плодне поодвидати.

Ако у опште младе биљке у башти на густо стоје, треба их разредити да се не угуше, т. ј. сувишне збивене ишчупати, како би се оне заостале боље и брже развијале.

Зимска салата и *карфиол* сад у Мају замећу главице, па с тога треба најбоље и најлепше главице изабрати и оставити за семењаке. Ако хоћемо да салата и карфиол не замећу главице, треба их само испод лишћа скроз просећи или пробости.

Јагоде, па онда бобичасти воћни чечари у башти (рибизле, огроз и т. д.) сад цветају, па их треба на *сушном времену* само *пред вече* добро заливати, — ако хоћемо да нам донесу сад не само цвет него и плод.

У ђубреницама њеким биљкама треба све више и више ваздуха давати, т. ј. кад је обдан лепо време, треба прозоре на ђубреницама само за 4 до 5 сати оставити отворене или их за то време скинути.

Цвећари треба почешће своје цвеће да плевe и да га заливају. — Цвеће, које тера високе стабљике, треба потпомоћи, т. ј. уз стабљике побости у земљу шипке, штапиће, летвице и т. д. као неке мале притке, — да се цвеће не би полегло или оборило. — У почетку Маја треба пресађивати: георгине и црне бројанчице (*Canna indica*), а од половине Маја: вербене, леандере, минђушице (фуксије), пеларгонije и т. д. — Кад цвеће, у кога је подземно стабло: *луковача*, *прецвeта*, треба му сазреле семењаче (семење плодове) поодсецати па семење скупити и чувати на сувом и zgodном месту.

Руже треба каламити *мл лист*, што се зове: *очење* или *окулирање*.

4. Вокерство

Ко би имао још из раније (у Марту) спремљене а добро сачуване каламе, — може сад још само у почетку Маја извршити каламљене, што се зове: *окулирање* или *очење*, — каламљење са листовом или на лист.

Каламљене младице треба прилежно заливати, па: слабије пупољке и слабије граници (које из појачег калама избију и терају) оченути или палцем обити; — но ако каламљене младице нису јаке, не треба ове пупољке и граници обити, — јер ће слабије младице снагу да изгубе и да угину.

Завоје око калама треба пажљиво расећи па скинути, — да калам напредује и расте.

Каламљене младице, на којим се калам није примио, треба понова сас каламити.

У Мају можемо да каламимо и *под кору*, — али се ово најкорисније и са успехом врши само рано јутром, н. пр. код крушака и јабука.

Младим воћкама а особито младим бресквама и кајсијама, — ако су много плода заметле и завргле, — треба један део ових још зелених плодова оченути, — пооткидати, ако хоћемо да се сав заостали плод (род) одржи и да крупнији сазре. — А слабијим и болесним воћкама треба све плодиће оченути, ако хоћемо да се ослабе и да оздраве. *Но уместо свега овог: најбоље је*, да воћкама, које су *здроаво цвстале, оченимо или окрунимо по нешто цвстова* још пре него што плод заметну или завргну, — те ћемо их тако сачувати, да се јаким родом не изјалове.

Код јачих воћака треба све изданке или фидане ишчупати или покидати, — особито ако је суша; а код слабијих воћака треба само неколико изданка оставити, док се ове слабе воћке не ослабе и док не ојачају.

Пресађене младице за време суше, треба око стабла окопати, изданке и коров почупати и заливати.

Ако падне *киша* док су воћке у цвсту, треба после кише са воћака кишне капице стрести, — да се не би преко ноћ случајно на мразу смрале, јер онда не би плода било.

Ако наступи *суша* док су воћке у цвсту, онда цвст и завргнут плод почиње са воћака да опада; а да би то сачували и отклонили, треба по даље од дебла шиљастим коцем набушити подубље руне, па их пред вече водом заливати.

Ако би била *дуготрајна киша*, онда се цвстови на воћкама не би могли оплодити, па би с тога требало: да цвстне воћке почешће дрмошемо и растресемо, — како би се том приликом цвстови на воћкама оплодили — т. ј. како би цвстови плод завргли и заметли.

Све шкодиљиве инсекте треба живо таманити и убијати, а поглавито: *гусенице* од лептирова што се зову: *кукавичак* (*Gastropacha neustria* L.) и *црвендубац* (*Liparis monacha* L.) бели *легири* (*Pontia crataegi* L.) и т. д. — тако исто треба убијати и *шљивазрке* и *медљикаре* (*Aphidina* и т. д. пошто их најпре са воћака стресемо и то радо, — кад стане свитати.

Добро би било: да дебла од воћака мажемо катраном, за који се инсекти залепе — те се не могу даље да пегу, а и лако их је поватати па поубијати и утаманити.

5. Виноградство.

Ко није у Априлу нека у почетку Маја ишчисти јаркове и путале, — све то да буде готово пре цвстања.

И друга копија и чишћење од травуљине и корова у винограду мора да се сврши пре цветања, — јер: чим у Мају лозе почну да цветају, не сме се више никаква радња у винограду да свршава. — Цветавање винове лозе не сме да затече виноград у трави или у корову, и тада не треба у њега никога пуштати.

Ако би слана пала, треба палити ђубре или друге какове материје, — да би сачували ластар од слане.

Кад се немамо више слане да бојимо, — треба сувишне ластаре и не потребне заперке очекивати и заламати.

Кад се после цветања оплођавање свршило, на гроздићи почну да се к земљи, на ниже обарају, — треба *чокоће привезивати* ланом за *иритке*, да не би јаки ветрови могли дозу да обарају и ломе.

Сад треба убијати и таманити: *маказача* (*Lethrus cephalotis*, или *Rhyph-chites*, или *Circulio Vachus*), — оног црвенкасто модрог инсекта, који одгриза лишће смотавајући га.

Особито треба пазити на *»филосеру«*, на чим и најмање сумњиве значе замотримо, треба одмах најближој власти о томе доставити, — јер ће иначе сваки бити крив и кажњен, ако то власти не јави.

У *подрумима* и *павницама* треба празну бурад потпуно и сасвим добро зачепити и запушити, да не би побуђала или оплесњивила.

Бурад, која су напуњена вином, треба *до врха водом* наливати и *допуњавати*.

Подруме и павнице треба ноћу отворати а дану затварати, — ако хоћемо да их сачувамо ноћу од ладноће а дану од топлоте; — а ако би приметили *друго вреће вина*, треба га одмах претакати у сумпорисану бурад.

II Из шумарства.

Недовршено сејање семена и сађење шумског дрвећа, треба у Мају довршити, па затим шуму *»забрањити«*, и само у планинским крајевима може се *летња торосеча* да дозволи, као и *пулење младе* дике.

Сад се гули кора са оног дрвећа, које у својој сочној кори има доста дубне или растове (пишарачне) киселине — за *чишћење кожа*, потребних опанчарима и другим обућарима, и свима онима, који израђују различне кожарске ствари.

Не смемо заборавити, да је сад најзгодније доба да таманимо *шумске* бубе и друге инсекте.

III. Из сточарства (Животињарства).

1. Сточарство.

Сву стоку коју изгонимо на пашу треба добро чувати да не учини потрицу.

Док је стока на пашу, треба стаје чистити и ваздан отворене држати ради чистог ваздуха, који је стоци у стајама потребан за здравље и напредовање.

Краве, — било да их изгонимо на пашу било да их у стајама држимо и храњимо, — могу се у овом месецу а тако исто и у Јуну и Јулу да *сиарицају*.

како би се могле зеленом храном, док млека дају, боље да хране; — према овоме: млечне или музаре краве треба добром зеленом храном да хранимо.

Кад говече зеленом храном хранимо, треба да добро пазимо: *да говече не добије надув или надим.*

Ово се обично дешава, кад говече хранимо само зеленом а влажном дестелином, па: кад се деси, да се говече надува, треба га одмах од тог спасавати, и то овако: спреми се, упреде се сламна гужва, па се уметне говечету у уста као ђем или узда, и завеже се иза рогова, тако, да ову гужву говече жваћка (жваћки). У исто доба треба говече по целом телу полити хладном водом, па га брзо водати овамо онамо а неколико људи да га међу тим непрестано и добро трљају сламом или сламним гужвама. Ако и то не помогне, онда треба узети 35 до 55 грама негашеног креча и растворити га у 0,7 литра воде па променати са неколико кашика брашна, и досути 0,9 сл. љуте ракије. — и то све усуту говечету у уста да прогута.

Добар је лек и овај: 1 до 2 кашике раствореног нинадора помеша се са 0,7 литра воде и мало ракије. — па се то саспе у уста говечету.

Ови се лекови морају понављати и давати сваких 10 минута, — док говече не оздрави.

Ако ових лекова не би при руци имали, онда треба у економији набавити — преко српског пољовр, друштва купити за овакав случај справцу, која се зове: *трокар* па: чим би које говече надув или надим добило, треба га *трокаром* *аробости* *ни* *левој* *страни* између последњег ребра и бока, — да ваздух из бурага на поље изиђе. — То би се могло да уради и једним zgodним (швајцстим) полујким ножем, па у рану завући једну глатку тршчану цев или гушчије сељу, да ваздух изиђе.

Место трокара и ножа можемо да употребимо и једну врбову витину или танку границу коју треба кроз уста у бураг прогурати, те да тако отворимо једвак да ваздух из бурага изађе.

Али је најбоље и најпрактичније да купимо и да имамо једну за то нарочито удешену и направљену од каучука цев, кроз коју би ваздух из бурага наполе кулао.

Овце треба у Мају — око „Цара Константина“ не остављати *први пут* *стрићи*, пошто их пред само стрижење у каквој текућој води добро окупамо и рну на њима исперемо.

Острижене овце треба чувати и заклањати дању од јаке суше под ладњацима (на плаништима) а ноћу од хладноће у стајама. — Осим тога, треба их добром храном хранили, како би их под јесен најдуже у Септембру могли по *други пут* да стрижемо.

Ко овце два пут стриже, — добро их хранећи и чувајући, — добиће и више и *финије* (еластичније) вуне, која се са овце, кроз триак и купинак пролазећи, не може да чупа или чима, а при срађивању се *финија* вуне не киди, па се с тога и више плаћа; — тако ће очевидно имати од вуне два пут веће користи!

Где код нас постоје *бачије* ту се при бачијању у планинским крајевима почиње од намуженог а сабраног обично овчијег а и кравијег и козијег млека да справља: *сир* и *кајмак*.

Основе треба сад добро хранити детелином, да се гоје.

Овог се месеца започиње и *торење*; — но, пошто се зна, да овчија ба-
лега на овај начин растурена а топлотом загрејена много губи своје добре а
ветренасте делове, а тиме губи много и своју вредност, — то се може торење да
одобри само онде, где се ђубре због даљине и због рђавог пута не може на њи-
вишта да извози, и где је *песковито земљиште*, које ће гажењем и торењем стоје
постати чвршће и плодније.

Земљиште, које се тори, треба даје малено, јер се стока у *тору* *обично* само
у једном крају *збије* и ту *пландује*, па се тако само тај крај и тори; — чим је
један део земљишта наторен, треба *тђр* мало даље измештати.

После торења треба *одмах* земљиште преорати па га засејати.

Свиње се могу изгонити на угар да ријући храну траже и земљу дробе.

При крају Маја (као и у почетку Јуна) најбоље и најзгодније доба за
спаривање крмача са *нерастима*, — јер ћемо тако добити *прасце* у Септембру,
док је време још *лено* и *повољно* топло.

Пастуре *тро-годишње* треба сад *штројити* или *шкони*ти, — док има *младе*
или *зелене* хране и док нису настале *јак*е *жеге* и *припеке*.

Онде, где има *голубачке* *мушице*, треба *стоку*, а особито *говеда*, у *овом*
месецу добро чувати; с тога се препоручује ово: 1. *стоку* треба изгонити пред
вече на *пашу*, где треба да има *добре* *хране* и *добре* *хладне* *воде*, па ту *преко*
ноћ да *пасе*; 2. ради *боље* *сигурности* *мазати* *стоку* *машћу*, *зејтином*, (и то *око* *уста*
и *поса*, и т. д.) *олајом* и *гасом*; 3. са *паше* *догонити* *стоку* у *стају* али *рано* —
зором, *још* *пре* *изласка* *сунца*; 4. на *паш*и *ноћу* и *обдан* *испред* *стаје* *палити*
ђубре, *коров* и т. д. да *буде* *непрестано* *само* *дима*, од којег *голубачке* *мушице*
беже и *пропадају*.

2. Челарство.

Челе се *почињу* у *Мају* да *роје*; — пошто се зна: да су *ови* *први*, у *Мају*
ројеви *најјачи* и *најраније* и *почињу* *мед* да *сабирају*, то их треба чувати да
нам *не утеку*; с тога треба *нове* и *старе* *празнике* (*празне* *кошнице*) *припремити* и
држати на *сунцу* па их *још* *изнутра* *накалити* *димом* *царевог* *цвета* (*камилтеја*)
и *намазати* *матичњаком* или *маточином*, јер *челе* *овај* *мирис* *воле* и на *њ*ега *па-*
дају, па ће с тога са *својом* *матицом* *правце* *сићи* и *слетети* у *ове* *празнике*, —
неће нам *побећи* *ови* *први* или *мајски* *богати* *ројеви*, јер:

Ројеви у Мају
Пуно меда дају; —
Ројеви у Јуну
Мало меда суну (донесу)

Кованлук треба *чисто* *држати*, а *јаким* *богатим* *ројевима* *кошнице* *оздо*
настављати.

3. Живинарство.

Турке се могу у Мају да насађују.

Гуске са гушчињима треба на зелену траву истеривати а код куће добром храном хранити — као што је у свесци за Април речено.

Пловке или квочке са пловчињима треба испуштати у блиске потоке и поточиће, а особито у баре, где плавајући и гуљајући траже различну храну а поглавито сочивицу.

Квочке са пилићима треба хранити ситним трошкама од леба и друге хране. — Кокошкама треба давати јечма, да носе јаја.

Голубове, — који имају голубчиће, што су се сад излегли, — треба почешће житом хранити и по које «анисово» зрно помешано са житом давати.

4. Свиларство.

Ко није могао у Априлу да започне гајење свилене бубе, тај нека сад у Мају започне овај веома благодаран — корисан рад *онако*, како смо у свесци за Април казали.

При извођењу гусеница из семена или јаја, главно је правило: да измилеле из јаја гусенице сортирамо т. ј. оне, које су се једног дана извеле, треба на једну артију издвојити па их као *први извод* хранити и неговати; а оне, које су се другог дана извеле, треба опет на другој артији издвојити па их као *други извод* хранити и неговати; — тако исто бива и са *трећим изводом*.

Ако би ко више од три *извода* добио, тај ће и више муке око храњења и неговања гусеница да има, јер се зна, да сваки *извод* има 4 кожурања или извлачења из покожице, и то: *прво* после 5 или 6 дана, *друго* после 3 или 4 дана, *треће* после 4 или 6 дана (на крају Маја) а *четврто* после 5 или 8 дана. — За време кожурања, које траје обично 18 до 36 часова, гусенице се не хране; и тако док се први *извод* кожура, треба само остале *изводе* хранити, али добро пазити да се не пометемо у реду њиховог извођења па дакле и кожурања.

Пошто највећим делом неговање свилене бубе пада код нас у Мају, — то ћемо овде изнети ова најважнија правила:

1. *Просторија*; — ово је једна просторија, светлија и промајна соба са једном пећи за загревање тако, да термометар показује топлоту 20 до 25 степена по Целзиусу; — јер ова топлота чува гусенице од хладноће и влаге, што јако сметају правилном и подједнаком кожурању.

Соба треба да је:

1. *пространа*; — да има доста места, како би могли почешће гусенице да разређујемо, да се не би угушиле и притесниле.

2. *светла*; — али да као поћним лептирима придолати сунчана светлост у собу смо кроз застравне на прозорима завесе.

3. *промајна*; — да има свагда чистог ваздуха; па: чим опазимо, да се из увешеног и гусеницама положеног дудовог лишћа водена пара развила, или да каквог дима има, — треба прозоре отворити, али пазити да светлост сунчана не пада на гусенице; — влага у соби производи разне болести на гусеницама, и смета правилном развијању и подједнаком кожурању.

II. *Храна*; — то је тазе, здраво и сочно — али не влажно дудово лишће, које се најбоље дугачким сечницама (меклама) са грана и гранича одсеца, па се гусеницама по мање али почешће, т. ј. 4 до 5 пута на дан даје.

III. *Чистоћа*; — то је први услов за добро здравље и напредовање свилених буба; с тога треба после сваког храњена заостале огризине и лисне жалице ишчистити; али *најпре* треба на *гусенице* да метнемо решетку од жица или по широко избушеној артији са таке изабратим *лишћем*, — јер ће се сад гусенице кроз рупе (на решетки или артији) испети на ово таке лишће; — кад ове свилене бубе са овим (на избушеној артији или на решетки) лишћем пренесемо на чисту и празну лђсу, моћићемо заоставше ђубре т. ј. огризине и лисне жалице и т. д. да почистимо и на поље да избацимо.

Примедба, Ако је време влажно или кишно, онда:

а; прозоре не треба отварати и собу промајавати, — него треба испод лђса растурати негашеног ситног жреча или ситне суве соли.

б; влажно и мокро лишће треба претходно осушити: било загревањем, било на промаји, било доношењем на један дан рашаје, или најпосле и укидањем једног obroка хране док се влажно лишће не просуши.

5. Рибарство.

И у Мају треба као и у Априлу пуштати у рибаке: одрасле мушке и женске шаране.

Сад треба настојавати, да су рибаџи пуни воде.

Од Маја треба започети: *раке ватати*, па то продужити све до краја Августа, дакле: раке треба ватати у оним месецима, који у својим именима немају писме: р, — а то су: Мај, Јуни, Јули, и Август, јер су тада мушки рани пуни, а женске (бобаре) су препуне јаја.

Ко држи и пати раке у рибаку, тај треба: у воду натраг да баци и да врати све оне уваћене бобаре, које су почеле да се множе или расплођавају т. ј. да бацају јаја, која оне у ово доба носе с поља под репом.

IV. Жива природа.

У Мају по горским и планинским крајевима цветају поглавито: првенац (*Asperula odorata*), курковина (*Evonymus europaeus*), боровница (*Vaccinium myrtillus*), различни глогови (*Crataegus*), смрдљковина (*Sorbus aucuparia*), ливља или жута перуника (*Iris pseudoacorus*) и т. д.

На ливадама су се разцветале по лепоти цветова најразноличније биљке. У бањтама или у градинама цветају: лале, перуника и различно друго цвеће.

Тице, — извајајући најдивније мелодије зрија или најпријатнија певанија, — граде и праве своја гнезда, — а први „излет“ врабаца почиње из гнезда да излеће.

Ивсекти или разне бубе показују свој штеточински живот у велико, а њима на супрот јављају се многи њихови непријатељи, као што су: све тице певачице, различни дечићи а особито кукавица (која ивсекте тамави више него ли ма која друга тица, — са чега се код нас и поштује), па онда: препелница смрдљована и т. д. после различне жабе и т. д.

Животиње, које ловимо, већим се делом сад спаривају: многе жабе а особито крекетуше бацају јаја; — после бацају икру ове рибе: штука и мрена, јајесетра и семга или рајнека настрика у доба бацања икре пливају из мора у реке; — и. пр. семга из сев. мора у Рајну, Елбу и Везер.

V. Претсказивање времена.

Цео Мај мокрушан,
Даје Јуни сушан; —
Мајски дани суни,
Дају монар Јуни.

Мајске росе-берићет доносе,
А мразеци — сав усеи покосе.

Мајске росе,
Жита носе; —
Ал у Мају мраз:
Житу је пораз,

Мајска грмљавина,
Берићет-година.

Добро монар Маје,
Берићет нам даје.

Што у Мају блажје кише,
Биће жита, вина више,

Што су Маја чешће кише,
Берићета то је више.

Сушиог Маја —
Гладан „баја“

Од сушиог Маја,
Није већег „баја“,
И од вегра сува:
Да нас Бог сачува.

Коко пута прелетница
Пуцпуцурће сад у Мају,
Тозку цену — вели твца,
Купци житу ће да дају;
Па што чешћи пуц-пуцурћи,
То житару ћемер врћи.

Обично првих дана у Мају бива хладно а често и мрза, — кад кау пре а понекад и после ових дана.

У овште: Мај је променљив месец, па с тога и препоручујемо поглавито баштованима, да буду пажљиви. —

И ако песници Мају:
Најлепше песме певају; —
Код нас често тада:
Зелен, — расад страда.

И свагда је влажно-хлад Мај берићетнији од топлог Маја; — по хладноћа у Мају треба да је умерена.

Влажно-хладан Мај најбоље потамани и уништи гусенице, — а топал Мај најбоље гаји и размножава гусенице.

Ветрова су у Мају непостојани, променљиви; кише често трају и по неколико дана, а често су и бујне.

VI. Опште наредба.

У зору треба у винограду свакојаке гориве материје, палити на више места, па тако димом чувати виноград, да га мраз не убије.

Усеи треба чешће обилазити и надзиравати, па строго пазити на туђу стоку, да нам не учине потру, — кад на жалост још ни данас нема код нас аграрног закона и пољске полиције! као заштите за сигурност наших усеа од потрице.

Кошете и амбарове треба градити; а ако их имамо, треба их чисто држати — т. ј. чешће чистити, да се шкољиви инсекти — бубе не залегу. — Жито у амбрима треба чешће лопатом превртати.

Косе треба спремити — клепати и оштрили а и сриове наоштровати. — И сушила за покошену детелину и другу траву треба спремати и приправљати

Сењаке, котаре, отлукане и друге просторије за држање сена, треба ишчистити и оправити.

Мудро би било, да и зграде и сена и жита осигурамо сад у Мају, и то: против пожара зграде, а против града сено и жито, а особито винограде и воће, — јер нам се чини: да ће ове године у Мају бити махом по Србији града.

И ми смо једини од оних српских економа, који као пријатељи желе: да се српски народ одене у свилу и кадифу. — Али се то не тече само грбином, него: учене главе треба да народу извађу или да препоруче оне справе и машине, које замењују снагу човечију.

Мај месец је најзгодније доба, кад треба да се радени сељаци, који су задоста жита посејали, договоре и удруже, те да преко српског пољопривредног друштва потраже и купе удесну и добру машину: *вршалацу*, — којом ће моћи под једним великим законом у свако доба, *не бојећи се ни кише ни снега*, да овршу за 1 дан онолико жита, колико би иначе за 10 дана морали у вршају провести и дангубити.

КАКАВ ЈЕ БИО МЕСЕЦ АПРИЛ.

Почем је сав Март био ветровит и сув, то се у Априлу имало очекивати обилатих киша, али тога није било. 1. Априла била је грмљавина громовна и само је мало тихе кише било. И после тога непрестано је било топло време и без кише и то од 10. па до 19. таке врућине и суше, да се давно није запамтило у ово време године такве топлоте, (до 24° R. у ладу а ноћу до 18°.) да је већ очајавано да сви пролетњи усеви неће ни понићи или како су поникли, да ће се тако и спржити. Ни зимским усевима није било боље јер се у порасту нису даље мицали. Пшеница, раж и јечмови зимски држало се да ће остати у порасту мали, а и класови, који су се до 17. овог месеца на ражи и јечмовима указивали, држало се да ће остати шутири; иначе како је зима била блага, сви ови зимски усеви, који су раније с јесени посејани, били су тако добри у порасту и убокорени, да се боље није могло пожелити. Али свој тој бојазни учини крај 19. дан овог месеца, јер од 8 сати у вече поред јаке грмљавине и грома за громом, осу се благодетна киша, која је и сутра дан (20.) ваздан сишла. И после ове кише све је као из воде ницало и расло тако да се на свима усевима могло лепо приметити како расту.

Због изванредне топлоте првих дана овог месеца, позне јабуке и крушке биле су у најбољем цвету, а тако исто и шљиве магарке, и око Ђурђевдане већ су се обријале шљиве и друго позније воће. Дуње које најпозније цветају, већ су око 12-ог биле у највећем цвету. Вели багрен око 14. почео је да цвета а зова око 20. У то време почела је да цвета и озмица граорница и ако је у порасту остала мала. Од велике топлоте виногради су тако брзо терали ластар, да је о Ђурђевдане било у велико лишћа за сарму. Културне траве, као: луцерка, бромус, еспарзета и дахилис гломерата тако су напредно расле, да су се већ око половине овог месеца косити могле; иначе друге траве нису ни са подманице израсле и неке су почеле да се суше. Пролетње пшенице ретко су поникле а јеч-

мови и зоб добро изгледају и напредују; луцерка раније посејана лепо је поникла, а с концем месеца, и раније посејан кукуруз и пасуљ, већ је поникао. Дукан и репе раније у лејама посејане, већ се расађују после лепе ђурђевске кише. И тако Април при свој бојазици добро је испео, нарочито што није било позних слана.

Сретен Л. П.

БЕЛЕШКЕ

Олеандер (*Nerium oleander*)

Може да издржи 8 степени ладноће, а да му не штоди. Један баштован у Есегу оставио је пред прошле целе зиме, када је температура тамо и нижа бивала, пет олеандера на пољу; они су затим прошлог лета тако лепо и обилато цветали као и пређашњих година, кад су од зиме склањани у заклону. У осталом треба напоменути, да овај врло омиљени жбун због свога лепог свагда зеленог лишћа и красних цветова, може бити и врло опасан због својих отровних особина. Само неколико листа или грана довољни су да отрују гуске, па и само одрасло говече. Срећом те отров није ветрећи, ма да од јаког мириса цветова у затвореном простору увек глава боје. Жвакање листа, што обично деца често чине, врло је штетљиво по здравље. У Италији и Шпанији веома се цени стањана кора од грана и гранчица као отров за пацове. (Braund Blat.)

Размножавање филоксере.

Неће бити на одмету да изложимо овде бројно колико се јако овај опасни инсект размножава, бележећи о томе бројеве овако, како су изложени у новинама „*Algem Weinzeitung*“. Ако се узме, да се филоксера за једно лето од прилике осам пута плоди, дакле да осам генерација по 40 (30—50) индивидуа дају то ће једна ова животињца за једно лето дати овако много потомства:

1. Филоксера снесе	40 јаја
Једна генерација од	40 јаја снесе
1600	1600
64000	64000
2560000	2560000
102400000	102400000
4096000000	4096000000
163840000000	163840000000
6553600.000.000	6553600.000.000
262144000.000.000	262144000.000.000

свега 268,865641025640 јаја

Потомство једне филоксере може дакле у једном лету да нарасте више од 268 билиона. То довољно казује, зашто се филоксера, ако су јој околности пово-

љне, тако брзо шири а и лако је појмити, што једна тако мала животињца почини тако колосалне пустоши. Срећа је истина, што од оволиког погومتва кадкад пропадне велики део, те горњи рачун ваље по тачности сматрати само као теорију.

Описи неких наших сората јабука.

Кад бејаш у пописној комисији у Посавини београдској, описао сам и неке сорте наших јабука. По нас је свака сорта пољопривредне грађе од важности — па и ови описи, колико да су нетачни, послужиле у своје време неком помлогу нашем. У тој нади их и износим на јавност.

Стрекање — то су накселе, јесење, пљоснате, крупне јабуке. На белој основи с једне стране су све румене а с друге стране, љуска је јако прошарана отворенијим, руменим, дужичастим пегима. Семенаца је петодељна. Мерена пантљиком по ширини, износи обим 25,6 см.; по висини (преко петељке и репелке) обим износи 24,8 см.; тешке су 60 драма (до 200 грама).

Миољаче — су слатке јабуке, које стижу о Миољу-дне и с тога се тако зову. Оне су малене, овално — јајасте. Љуска је беле боје, а на једној страни зарудела (румене боје). При дну су здужене.

Бељоваче или врбоваче — то су зелене танкокорке јабуке, бледе — зеленкасте боје, на попрскане ситним белим пегима. Због тога их зову „бељоваче“ а „врбоваче“ зову их, — што су крте као врба, при јелу. Слатке су, брашњаве и имају благу, пријатну арому.

Обим дужине (висине) је 23,3 см. а ширине 24,8 см. — дакле тањираче или колачарке, погачарке по форми Мери је мањи екземплар а оне, по тврђењу других, могу бити дупло крупније.

Када се, вели, стабло ове јабуке, сасече до земље, па из пана избију младице, онда особито крупно роди.

Шта треба да радимо, па да нам црни лук, који је бикове истерао заглавичи?

Увек се дешава да црни лук за време свога раста мање или више бикове истерује; а ово бива тим више, што је лук крупнији и на јачој земљи посађен. — Сваки онај струк, који бик истера слабо заглавичи, па и оно што заглавичи постаје дрвенасто и за употребу врло хрђаво.

С тога многи баштовани бикове на свом луку закидају у тој цели. да им заоставши струк заглавичи; али с тим цел ни упола не постижу, јер они овим заламањем само горњи део, бика одклоне а најглавнији доњи део, који је уз саму главицу, остане и даље, и вегетира на рачун исте докле год лук расте.

Зато онај, који хоће да се бикова са свога лука са свим ослободи, тај мора овако урадити: Нека узме у десну руку нож, а у леву *крупчицу* кухинске соли, за тим десном руком нека бикове одсеца, а левом руком у сваки заоставши патрљак од бика уметне — утури — по једну крупчицу соли, па ће му за 2¹ сахата бикова са свим нестати, а међутим онај исти лук на ком су бикови били и даље ће напредовати као да бикова никад није ни било — и главицу као и остали лук образовати.

Пошто је црни лук увек на доброј цени, то ће се и труд уложен — око овога рада — добро плаћати.

Ово приказујем из свога сопственог искуства.

И. Миливојевић

Опробано орество противу мишева и пацова.

По речима једног писца у „фрауендор. листовима“, то је катран од каменог угљена. С тим катраном треба залити све мишије рупе, ал' не треба их затварати, јер ни мишеви ни пацови неће градити нових рупа, докле им се старе затворе или не затрпају. Како су пацови и мишеви, врло осетљива сточица, чим само шапама дотакну се катрана и умацуљају се, одмах бегу назад у рупу, тамо о њих се омажу други мишеви и разбегну се. Колико је то истина, на сваки начин, ваљало би тек опробати.

Св.

Гљивице што производе болест „свињске богиње“.

По испитивању Пастеровом, који је открио у животињском организму, шкољиве гљивице „микробе“, — болест „свињске богиње“ потиче од једне сићушне гљивице, која се може лако започети и ван животињског тела; по та је гљивица тако сићушна да и најбољем посматрачу може лако испасти из вида. Та је гљивица много налик на ону што је узрок колери код пилежи. По спољашњем облику налик је она на цифру 8, али је мања и не може се ни тако видети као гљивица производећа колеру и од које се у томе само разликује, што на пилеж не дејствује смртно, докле и беле зечеве и овце убија.

Ако се гљивица свињских богиња, у потпуно чистом стану, па и у незнатнијој количини, накалеми на свињче, одма ће се код њега појавити богиње са свима карактеристичним знацима те болести. Пошто је се Пастер уверио из искуства, да свињске богиње не нападају по други пут једно исто бравче и пошто му је пошло за руком, да у самој ствари те гљивице и раствори и на тај начин да материју, која болест изазива, ослаби, онда је у исто доба састарао се и за орество, које би могло шкољиво дејство те болести спречити; послужио се препашањем те материје на здраве животиње, кадамљењем, које се и код других томе подобних болести и у истој цели предузима.

Проба је чинио најпре на белим зечевима, по том и на свињама и уверио се, да је кадамљење потпуно помогло и препоручује тај начин, кадамљење, те да се свиње од „богиња“ заштите и сачувају.

F. L. Z.

Св.

Травњача или кукурузна свѣт.

По испитивању једног америчког професора, овој је кукурузној болести узрок једна сићушна наметничка гљивица, која се у биљци још у њеном првом развоју појављује. По брижљивом микроскопском испитивању нашло се, да се те гљивице почињу ширити из доњих делова кукурузне биљке, па на више.

Та гљивица расте у облику врло сићушних нежних кончића, који кроз биљно ткање продиру и на тај начин одузимају му, за своју исхрану сокове. Наметница ова размножава се и шири, докле најзад не достигне и не дочека млади зачет кукурузних зрна, па се тек онда угнезди и разбашкари, јер јој сок, кога кукурузу краде, стане у изобиљу навирати — и онда ту сагради познате гуже и израштаје. У тим црним прашинавим местима је легло саме гљиве.

Ако такву једну гуку, у прво време по образовању, отворимо, видићемо да је маса беличаста, влакнаста. После тога након неког времена отпочну се указивати мрке бразде, а на послетку се претворе у црнкаст, мастиљав сок. У брзо за тим влага у гуци испари се, а заостане прашињава маса, која се при најмањем додиру разлеће по ваздуху.

Ова прашина састоји се из хиљадама хиљада сићушних црнкастих кулица (спора), из којих се опет нове и нове гливице производе и рађају као из семенa што клија и ниче савршена биљка. Због тога је светљив струк, који се не посече по се на ниви остави, прави расадник за произвођење гливица и болести у идућој години.

По испитивању немачког професора Волфа, ова се болест (која долази од гливице *Ustilago maidis*) развија, у „заперцима“ — изданцима на кукурузу са стране, у којима се и клип замеће и место клипа начине се гукe, које су често као детиња глава велике. Гука та образује се од изрођеног клипа и омотача (љуске).

Травњача је назив за ову болест по др. Ђ. Радићу (*В. „све о кукурузу.“*)

Св.

Противу челиног убода.

У Калифорнији, као једино спасоносно средство противу челиног убода које брзо дејствује и бол одгони — препоручују *лишће од церишња*; убодено место треба просто са тим лишћем натрти.

Наш један пчелар препоручује мазање медом убоденог места — пошто се жаока извади — и вели да се онда неће оток појавити.

Св.

Фидани од коштичавих воћака.

Около коштичавих воћака (шљива, трешања и т. д.) избије често из корена и жила множина младих фидана, а тим се спречава пораст воћака и услед тога не могу, да дубоку старост дочекају — слабо трају. Ову последњу околност обично томе прописују, што је таква воћка подигнута из изданка. Но ово по готову само онда бива, кад се около ових воћака одвећ дубоко копа (код нас има сијасет — маторих и престарелих коштичавих воћака ваљда баш из истог узрока — што никоме ни на ум не пада, да воћњак окопава — изузев случајности, кад су воћке у винограду, на ниви и т. д. те их тако окопавамо и подоравамо!)

Као што знамо при засађивању коштичавих воћака, не смемо их толико дубоко у земљу усађивати, ако ћемо да нам добро успевају и обилато роде — као што то смемо са воћкама са зрнелвљем (крушке, јабуке и т. д.) чинити.

Сваки пут, кад се дубоким орањем или копањем, корен или жиле коштичавих воћака позледе, на позлеђеном се месту начини оток из кога истера фидан. При копању, често се плитко лежеће, површне жиле и са свим прекину, те тим јаче после избијају.

Исти је случај и исте су последице и онда, кад на самом стаблу изданци избијају. Ако све те изданке, глатко оштрим ножем не сасечемо, онда до године већ, на том истом месту, избиће не један но више изданка. А тим се снага воћке расипа и исцрпљује.

За то коштитање воће треба само плитко окопавати, по што жите леже ближе површини. Св.

Да коњи буду здрави и урањени.

Да коњи буду здрави, добро урањени и да им лака сија, препоручује Матија Бобнар у „Аустр. пољopr. недељ. листу“ једно колико просто толико и јефтино средство.

У време кад коприве расту, треба изабрати, ону која најјаче пали (жеже) и онда скупити доста семена од ње. Накупљено семе треба у пећи или још боље на сунцу поступно осушити, истрти га у ситан прах, на коњима треба давати у зоби пуну шаку копривног семена у њиховом дневном obroку. Св.

Употреба кукурузних клипова.

Окрупљене кукурузне клипове, код нас, од чести употребљују за горење. Енглези су пробали да их употребе за фабрикацију целулозе и хартије. Но кукурузни клипови могу се употребити и за исхрану стоке и тим начином може се економисати у храни.

Истина кукурузни клипови, по својој хранљивости стоје и испод сламе — те да би се могли (као што страни пољoprивредници препоручују) употребљавати сами за се, или као додатак другој кабастој храни (сену, слами и т. д.) — мало преправљени и дотерани, било да се укиселе, обаре или на сецкалицу исецкају. Кад би и ми тако што препоручивали нашем сељаку, који ни сламу стрмих жита, неће да употреби за исхрану стоке — значило би да не познајемо наше прилике и наше тежаке. Али, има удешени справа за јармљење кукуруза заједно са клипом (једна тако јефтина прекрупљача опробана је у друштву и биће описана у „Тежаку“) — гди сточару ништа не пропадне, но све стока поједе слатко и лепо, да јој то особито прија — и онда се тај начин употребе кукурузних клипова може и код нас препоручити.

Наши свињарски трговци најбоље ће разумети користи оваке употребе кукур. клипова и јармљења кукуруза на овај начин.

Користи су одгуд и велике и очигледне. Да стока радије и боље једе и савује прекрупљену храну; да је такво преправљање хране — читава уштеда хране — то је сваком познато. А кад се скупоцена храна — као што је хранење зривљем у опште — може приштедити, допунити и састојком једним, који је досад просто бацан и пропадао (прекрупљеним и смлевеним клиповима), онда користи, о којима беше више реч, још више падају у очи. Св.

Лињање код коња.

У пролеће се дешава, да лињање код коња не иде, као што треба. Томе је обично узрок хрђаво савривање или оскулица у довољном образовању крви. За то у таквом случају препоручују давање соли у крупици за лизање, а добро чини и по мало сумпора и креча. Као најпростије и најпробитачније средство по здравље коњско, препоручују даје пропжрену јечмену јарму. Ово последње средство и добро храни. Св.

(O. L. Wochenblatt).

Промене времена у београдској околини и напредовање растења.

Јануар месец био је скоро сав ветровит. Са малом променом дувао је 20 дана само источни ветар. О новом лету било је време попустило, настало благо, и тек око Крстовадне било је до 5 R. степани ладноће. Око св. Танасија 18 опет је попустило време, а затим до краја месеца променљиво време са ладним источним ветровима. О св. Климентију 23. био је јак ветар. Снега је било мало око св. Јована, а кише с ветром о Климентији. Око половине месеца леска је ресала и дрен цветао.

Фебруар био је сав променљив, мали мразни и облачни дани, 7. била је мала кишица, 9. топло са грмљавином и сву ноћ је киша падала, 11. појачи мраз, 21. било је мало кишице а тако исто и 23. 24. и 25. били су топли и сунчани дани, да су пчеле излетале напоље, и по бресту и туји које су цветале, био је читав рој од излетајућих пчела, купећи и носећи са истих цветну рану. Скоро читавог овог месеца могло се у пољу плугом и по башти радити, и пшенице јаре, јечмови и овсери сејати. С концем овог месеца већ се из трапоља износила кравља и жута репа, купуси и остало и мећало у земљу ради произвођења семена.

Март месец. У околини београдској. Посављу и Подунављу обично још од половине Фебруара настају блажији дани, негда без мразева а негда са малим мразиницама. Иначе је Март обично променљив. И овог пролећа Март је био променљив, по који диван и крајин дан, а затим ладно и облачно. Главни је да читавог овог месеца није било кише, по од 12—15. дували су јаки источни ветрови. Скоро читавог месеца могло се у пољу радити, по на концу месеца била се земља тако запекла и грудве по њиви учерпниле, да се није могло ништа сејати. На местима се земља испуцала као у сред лета. Од растења врба се рано развила, да је о врбици 16. било прућа са лепим листом. Од трећег овог месеца почео да цвета бадем, 12. кајсија, а о Цветима 17. и сво остало раније воће као трешње и вишње. Тих дана већ се виђале ласте да су дошле. Од 27. почеле су да цветају крушке, ране јабуке, рингловке шљиве а с концем месеца мацарке шљиве и позне јабуке. Око половине месеца ја сам резао лозу и погледао је сузила. Жита јесења а тако иста и пролетња, која су поникла немичу се даље у растењу због суше. Траве исто тако, само детелине и бромус инермис добро напредују. Детелина луцерка с концем месеца израсла је већ на 30 см., а бромус се јако убокорио и израстао је на 25 см. Пимпнела и Еспарзета добро напредују и већ су на путу да ускоро почну цветати.

С. Ј. П.

Средство за растеривање мува.

За време велике врућине купе се јако муве око меса и другог јестива. Касапи обично употребљују лорберов зејтин, којим намажу врата, тезге и т. д. Јак мирис овог зејтина немогу муве никако да поднесу, те беже из таквих дућана. У новије доба употребљује се овај зејтин на тај начин, што се меша са бојом, којом се врата и зидови бојадишу. Он се употребљује и ради растеривања мува по шталама, где стоји особито лети јако досађују, и то меша се у воду којом се марва перо. (Неколико капи на један суд од 5—10 лит. воде) На оваку марву неће ни једна мува да полети.

Т. С. В.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Фебруар 1885 год. сравњена са топлотом истог месеца
у годинама 1883 и 4-тој.

Месец Фебруар у 1885 години.

Д А Т А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТО- ПЛОТА ПО ЦЕ	ВРЕМЕ	ОД 530 ☐ СМ. ПА- ЛО ЈЕ ТАСЛОГА ЗА 24 САХАТА ВЕРАЖЕН У КУБНИМ С. М.	Д А Т А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТО- ПЛОТА ПО ЦЕ	ВРЕМЕ	ОД 530 ☐ СМ. ПАЛО ЈЕ ТАСЛОГА ЗА 24 СА- ХАТА ВЕРАЖЕН У КУБНИМ САНТ. МЕТ.	ФЕБРУАРА	1883	1884	1885
1 + 0°	снег	95 куб. см.	15 + 3°	лепо				Средња топлота	+2°10'	+2°5'	+4°8'
2 + 0°	лепо		16 + 2°	лепо				Највећа топлота	+6°30'	+7°30'	+13°30'
3 + 0°	лепо		17 + 3°	лепо				Најмања топлота	-3°30'	-2°3'	0
4 + 3°	лепо		18 + 2°	лепо				Било дана ледних	18	16	18
5 + 4°	лепо		19 + 2°	лепо				» » снежн.	3	0	3
6 + 7°	лепо		20 + 4°	квша	47 н. см.			» » кишних	6	6	6
7 + 8°	квша	342 куб. см.	21 + 6°	квша	35 н. см.			» » ветров.	0	7	0
8 + 7°	лепо		22 + 10°	лепо				» » маглаов.	1	0	0
9 + 10°	квша	15 куб. см.	23 + 9°	град	148 н. см.			» » града	—	—	1
10 + 3°	квша	685 куб. см.	24 + 6°	квша	152 н. см.			Свега талота	—	—	199 н. см.
11 + 2°	лепо		25 + 13°	лепо				Највише у 24 сах.	—	—	685
12 + 4°	лепо		26 + 8°	снег				Најмање	—	—	10
13 + 4°	лепо		27 + 3°	лепо	240 н. см.						
14 + 3°	лепо		28 + 2°	лепо							

Беољено

Мих. Р. Рувидић
предавач шаб. више гимназије

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Март 1885 г. сравњена са топлотом истог
месеца у год. 1883 и 1884.

Д А Н А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛО- ТА ПО ЦО	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПАЛО ЈЕ ТАЛОГА ЗА 24 САХА- ТА У КРУНИМ САНТИМЕ- ТРИМА	Д А Н А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛО- ТА ПО ЦО	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПАЛО ЈЕ ТАЛОГА ЗА 24 САХА- ТА У КРУНИМ САНТИМЕ- ТРИМА	БЕЛО ЈЕ М А Р Т А	1883	1884	1885
1 + 3.1°	лепо			17 + 10.0°	лепо			Средња топлота	+ 6.9	+ 6.6	+ 7.18
2 + 2.0°	лепо			18 + 11.0°	киша	182.5		Највећа топлота	+ 13	+ 10	+ 11
3 + 1.8°	лепо			19 + 7.6°	киша	150		Најмања топлота	- 1.6	+ 3.6	+ 1.8
4 + 4.8°	ветр.			20 + 7.3°	киша	140		Било лиза:			
5 + 6.0°	лепо			21 + 7.3°	лепо			Лених	15	17	16
6 + 6.5°	лепо			22 + 9.0°	лепо			Снежних	5	—	—
7 + 8.0°	лепо			23 + 7.0°	киша	66		Кишних	11	13	9
8 + 6.3°	киша	10		24 + 6.6°	киша	60		Ветроватих	—	1	6
9 + 8.0°	лепо			25 + 6.0°	лепо			Магловитих	—	—	—
10 + 4.0°	киша	5		26 + 10.3°	лепо			Града	—	—	—
11 + 5.5°	лепо			27 + 11.0°	киша	4		Пало је талога			
12 + 8.6°	ветр.			28 + 8.0°	ветр.			Свега на 530 ☐ см.		—	632.5 см.
13 + 7.6°	ветр.			29 + 10.3°	ветр.			Највише у 25 ч.		—	180.5
14 + 8.3°	ветр.			30 + 6.6°	киша	5		Најмање у 24 ч.			4
15 + 9.6°	лепо			31 + 11.0°	лепо						
16 + 8.3°	лепо										

Бележио

Мих. Г. Рувидић

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ.

I.

Један потпомажући члан пита: *зашто није његова детелина, као што види да је код других, који су прошле године купили семе од пољопривредног друштва, јер је и он семе од друштва пре две године купио?* Почем г. питач није знао казати име његове детелине, по према објасњењу о изгледу његове детелине увидио се, да је њему послата црвена или тако звана штајерска детелина, то му се даје овај одговор. У прошлој а нарочито у овој години наручена је од стране друштва све сама Луцерка; и тако код других, за које он каже да имају друкчију детелину и да је много издашнија, луцерка је. Детелина има од разних фела или сорти, а у пређашња времена није се толико наручивала луцерка што се држало да она неможе свуда у нашој земљи и поднебију успевати, па је наручивана црвена детелина која је издржљивија и на суровијим положајима и местима; но од како се увидио и опробало да луцерка може код нас доста добро успевати, то је као што рекосмо ове године она наручивана и док се иста по свим нашим крајевима увела и буде опробала, као што је управа друштвена ове године и узела себи у задатак да те проба нарочито чини, разашлићући по разним крајевима по већој части све саму луцерку, — онда ћемо моћи сазнати све наше положаје, места и пределе где она може успевати, а где неможе, па тако ће се према томе онакође семе од детелине и слати. Но нису само предели, места и положаји од одсудног утицаја за луцерку и црвену детелину, јер и својства земљишта у једном и истом месту могу узроци бити да се ове или оне детелине сеју, за то сваки који буде унапредак наручивао семе од детелине, треба да опише своју земљу, коју хоће да засеје детелином то јес: на каквом положају лежи? на брду или у дољи?, да ли је глинуша, смољнача, песковита и т. д. јели земљиште осушито или је мочарно? Затим какво је у ком крају лето, да ли већином кишовито или сушно? и да ли зими има доста снегова или су изложени сувомразицама без снега? и кад се тако опише управа друштвена знаће оценити и послати онаквих детелина семе, које ће бити прикладно описаној земљи и положају, као што је ове године ради пробе послала неколико сорти детелина, у разне крајеве, које могу издржати сурово поднебије, другу која подноси влажне земље, као и за саме пескуше, а тако исто где неби детелине могле успевати, послато је ради пробе: Пимпинела, Еспарзета и друге неке траве, само молимо свакога пријатеља наше пољопривреде и напредка, да нас извештавају прилежно о успесима тих биљака, како би се ове што већма по народу распрострањене могле, а да небудемо ограничени само на оне траве које скучно и чемерно расту, те због тога нема ни за лето довољно паше а камо ли да се укоси толико сена да можемо марву преко зима изхранити, јер у неким крајевима јака је оскудица за сено, а те неби било кад би се друге културне биљке, где које могу успевати одгајивале.

Није нам другчије, морамо од сад другим разумнијим путем земљу обде-
лавати и одучити се наших навика, „а шта ће ми ово, шта ће ми оно!“

Као што је овог пролећа био грабац у крајевима Шумадије за луцерком, тако ће надамо се у Бога, на друго пролеће и по другим крајевима бити од опробаних ове године разни биљака

II.

Можели се детелина осим говеди и дружој стоци, нарочито овцама давати?—

Не само говедима него свој стоци па и свињама и самим гускама може се детелина давати у зелено, само, као што је већ казано у опису, говедима и овцама мора се пазити да је провенута, а коњма и свињама може се без опасности и тазе давати. За свиње је вредније и пробитачније, ако хоћемо да их одржимо на месу, да им се преко дан по који одкос детелине да, него што ће ваздан шврљати по утрини, рити земљу и пашњаке кварити, или гладне трчати под ограду, проваљивати и чинити потру на својим и туђим усевима.

Сретен Л. II.

III.

Да ли је боља луцерка или еспарзета? Према овом питању види се да г. питач не познаје ни једну од ових биљака, него их по чувењу зна. И добро чини што пита, а друштву за пољопривреду баш је циљ, да на свачије питање даде одговора. За луцерку се може казати да је круна над свима травама, а еспарзета се по нужди сеје где немогу детелине да успевају. Еспарзета се са коришћу сеје на кречним и кредним земљама. И она је једина, (коју и лављу често налазимо), која на сувим и стеновитим земљама може успевати, само кад мало нађе земље по пукотинама где ће своје дугачке жиле пружити. Она је у истој мери као што се добро држи на суши, и на јаким мразевима издржљива.

С. Л. II.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ.

СТАЊЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У ТОПЛИЦИ.

ОДГОВОР МИХАИЛА СТ. РИЗНИЋА УЧИТЕЉА И ДОПИСНОГ ЧЛАНА
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.

(НАСТАВАК)

Дренак црни и бели. *) то је врста са мало али једрих лоза на којима рађају по 2—3 велика грозда са крупним јајастим зрнима. Веома осетљива сорта справ кише и влаге те врло лако прелази у буђу и трулеж. Белу смедеревку овде зову просто бели дренак.

Сем ови главна лоза, које се већином саде, може се још у топличким виноградима видети по која гвица: *динке*, *ситне врапчевине*, *белине тамњанике*, и т. д.

Виногради се обично подижу на узвишеним местима, и то овако.

С јесени се пробере лоза и укопа у башти или потоци у воду. Онда се плац, који намерава бити засејан, очисти од трња, корова и камења, па се преоре и завлачи и тек онда у правим линијама трнокопом ископају јаме, корак једна од друге удаљена. У тако ископане јаме полажу се лозе, засипају и набијају земљом и огрну до врха да тако остане преко зиме. С пролећа се открива доње и ореже, а под јесен се и пресађује. Врло ретко и то само око Прикупља ђубре винограда овчим ђубретом, више нигде.

*) У прошлом броју „Тежака“ на стр. 212 погрешно је штампано „Дремак“, но треба да је Дремак. Нена читаоци изволе исправити ову погрешку. Уред.

Остали радови око винограда раде се овако: С јесени на месец дана после бербе виноград се реже и покрива а где где остаје перезан и непокривен. Од цветне недеље до Ускрса виноград се открива и ђубри; ко није орезао он тада реже и полаже „пресаднице.“ Око Спасова дана праше први „прашак“, а око св. Илије други „прашак“ врше; тада и заламају и везују лозе у гомилу са ликом од липе. Берба се врши обично од 15. Септембра па све до 1. Октобра. Бери у чаброве, ту и муљају простом „муњалицом“ од раклајастог дрвета, па онда сасипају у каде и из ових у бачве где и превире. Никакових преса и вештачких мељавица нисам у цалој Топлици нигде могао видети.

Вино превире у бачвама, одатле га претачу после 8 недеља и сасипају у засебну бурад. Бело вино истачу одма те преври чисто од комине. Вино се обично држи у земљаним и дашчаним подрумима и не претаче се све до употребе или продаје. Шилер нико не прави, већ се од јаке комине прави добра комовица, коју много троше и цене.

Вина црна кваре:

Мешанем старог и новог вина, то зову „гашење винске киселине“;

Туцају угљен од гиве и кроз тај прах пропуштају вино у бурад; за ово веле да пречишћава вино од буђе и ружног мириса.

Боје га са лила варбом и чивитом; а на многим местима и са соком од рода зовиног и бурјановог.

На послетку видео сам да неки у бело вино међу парче негашеног креча; да косањим убрза врење и сталожу пре вино. ²⁷⁾

Сва ова средства некорисна су и иду на то да убију цену и вероватност у природну лепоту вина; те би за то требао сваки увиђаван домаћин, да презре и одбаци ову уобичајену глупост и беспослицу. ²⁸⁾

За време Турака вино се из Топлице извозило за Приштину, Вучитри и Призрен; а сада се троши у Нишу, Прокупљу и Лесковцу, више се нигде не извози.

Никакву болест на лози бар ја нисам у Топлици могао чути и видети. За филоксеру се и незна, а Бог би дао да је никад и не сазнају, што ће бити само онда, ако добро отворе очи при преносу лоза, при избору раденика и чувању алата и судова. Међутим и псковито земљиште на коме су виногради, у томе ће им припомаћи, а да зараза из Жупе или Поморавља пређе стоје јој природни бранитељи на пут т. ј. високе планине Јастребца и река Морава.

Са винодеља да пређемо сад на:

²⁷⁾ Биће томе и други простих хемијских узрока, који су још од Грка остали, где се и дан данас бачве, пре него ће се у њи комина, шира-сипати, крече или помажу бео-м-кречном земљом, да у себе упије водене и киселе честице, то је остало из оних древних времена кад се још није знало за сумпор и сумпорисање вина.

²⁸⁾ Ја сам у Прокупљу, кад је командант тог краја (сада генерал) Лешјанин био, пробо вина и нарочито су ми нудили вина од извесне Хаџике, које је било превосходно без икаквог противног задаја или панчераја у мирису или боји, него добро, здраво и укусно вино. И код других народа виноделци иду за укусом својих потрошача — консумента, кад они хоће здраво црна вина, онда им варбају, ангутом, бзоном, прим трешњама и т. д. Све ће се и код нас дотеривати по укусу потрошача.

VI. Воћарство.

Напред смо напоменули да је воћарство у Топлици било негда јако развијено; а сада знатно опада. За време Арнаута — који су свој осталог пољопривреди били заклето непријатељи — беше ова грана привреде у најбољем цвету. Њиве, ливаде, авлија, путеви, виноградни па и саме шуме у целој Топлици препуњени су били воћем. Милина је проћи кроз ове пределе у месецу Априлу и Мају, кад воће цвета. На све стране видите само расцветану шуму од воћа; и осећате мирис од цвећа. Од Јуна па све до Новембра пуно је у сваком селу у Топлици сваковрсног воћа.

Нарочито много има: крушака, (од више врста), јабука (од више врста), дуња, брескава, кајсија, оскоруша мушмула, шљива, дрењина, и т. д.

Ређе се виђају воћке од: трешања, вишана, ораха, и т. д. Од шибља расте по планинама много: малина, огроз, и купина.

Нигде у Топлици нисам видео дудове, нити ко ту биљку покушава да гаји, особито у Горњој Топлици. Особито лепо чела крушака, јабука ²⁰⁾ и шљива има у Топлици.

Код овако развијеног воћарства, развијено је и калемљење, које раде сви мушки без разлике. Више пута нађе се у сред шуме по која облагорођена крушка и јабука, коју су чобани идући за стоком накалемили. ²⁰⁾ Болести па воћу нисам видео, а и гусенице су у Топлици велика реткост. Шумовити прелели штите воће од слане, суше и града те га сваке године има у изобиљу. Но највећи непријатељи воћарства у Топлици, јесу незнање и непажња њених обитника. Код толике горе, становници овог краја а нарочито досељеници ²¹⁾ из кнежевине Србије најчешће секу за ватру благородно воће; за ковачки ђумур шљиве и т. д. Нико се не труди да затечено благо сачува и ново подигне; већ све кажу „има га доста“, „дао га је Бог“ и т. д. Не сећају се како је то велико добро имати у сред зиме за болева по 20 пара оку крушака, за 20 пара оку сувих крушака, шљива, ораха, лешника и т. д. Незнају они, да за ту „ситилицу“ коју они попреко гледе, срећна браћа у Шумадији и око Ниша красне паре узимају, и своју потребе подмирују. Кад већ они сами неће да штите воћарство, и не виде у њему за себе корист, требала би бар власт да их на то приволи. Да их

²⁰⁾ О доброту јабука подпуно сам уверен. Кад сам се из Прокупља враћао г-ђа Лешјанка силом ми натурила да понесем кући од више сорти јабука, (а имао сам већ да носим и тетовских дивни и крупни јабука, па за то сам се бранио да више не носим и да имам више невоље са чувањем да се не угрувају). Неке од тих јабука одржале су се и до нових јабука, дакле преко читаве зиме и лета и остале су на добром укусу. Наши воћарски заводи требало би да прикупе све лепе сорте тих и подобних јабука поради разнोजења по народу. Камо срећа кад би имали и угледни виноград састављен од свију сорти лоза по свим крајевима Србије налазећим се, па да се све наше лозе на једном месту могу штудирати, а да не морамо њих по страним виноградима и страве лозе штудирати а своје осталега неопробане и неописане.

²¹⁾ Негда је тога било и код нас, бар ананас руднички округ да је било људи који су по гајевима и туђим заградама ишли, и за севан душе каламили. Како је сад и да ли се тај добар и корисан рад још продужује? Незнам!

²¹⁾ За то су се и населили, што нестале врљика и шљива да доносе на пијане!

ма и силом закона научи да негују и поштују ону биљку, од које скоро без икаквог рада велику корист имати могу.

Од целокупног воћа у Топлици, могу на сигурно рећи: до $\frac{1}{2}$ пропада трулећи под дрвећем; $\frac{1}{4}$ поједе се а једва $\frac{1}{8}$ у новац претвори, т. ј. прода.³²

Сушење шљива врши се у кући на десици и то над огњиштем, колико да има преко зиме за јело. Још нигде у целој Топлици не видох пушницу, за сушење шљива у већем сразмеру. Показати овом крају како шљиве суше, подићи им по коју угледну пушницу, било би од веома велике користи.

Сем сушена шљива, суше се, у много већем броју крушке и оскоруше. Крушке суше на кришке, нижући их на конце. А многе суше и целе тако исто) раде и са оскорушама. На пијаци у Куршумљу и Прокупљу у свако доба године, може се наћи по грош оку сушеног воћа, које је у зиму особито пријатно јело.³³

Јабуковачу или ма какво пиће у целој Топлици, нисам чуо да се прави.

VII. Сточарство.

И ова је грана привреде у Топлици доста развијена; ма да по простору, положају и обилатој паши може далеко боља да буде. Од домаће четвороножне стоке у Топлици се у највећој размери гаје: овце, козе, говеда и коњи; затим ређе бивולי и магарци а најмање свине. Узрок је гајењу свиња до ослобођења био, религиозна забрана Турака, па се та навика и сада пролужава. Коњи се гаје понајвише за превоз, а тако исто и магарци. Бивола има највише у Добричу а најмање у Косаоници. Од све стоке најрадије умножавају грла говеди и оваца а коње, козе и магарце одржавају у истој мери са ретким додатком у приплоду. То се за то ради, што волове и овце најлакше продају; од њи имају сразмерно највише користи, било у раду или приносу и што се та стока увек тражи. Док међу тим коњи, магарци и бивולי, на малој су цени, лошији, и искључиво само за ову покрајину, као природни ношачи терета потребни.³⁴

Становници Топлице врло много полажу на умножење соја и пасмине у својој стоци. Нарочито се то опажа од неког времена на свињама, коњима и говедима. Често сам слушао од сељака где кажу: — „ја не жалим дати и последњу

³² Од сада ће се продавати јер им је железничка пруга близу. Београд, где су негде скупље јабуке него лимунци и поморанџе, доста троши, а траже се и за стране пијаће нарочито суве шљиве. Ове јесени, кад је свежа железничка са земунском створена, виђао сам наше људе у Пешти где и сирове шљиве продају.

³³ Да није добро и пријатно јело, неби се милионима суве шљиве из Србије извозиле. Г. Чела Мјатовић сада наш посланик у Лондону, казивао ми је да у Лондону за бадњи дан нема куће ни најсиромашније, која ће остати тог дана, да нема за столом шљива, зато су недељу дана пред Божић највећи пазари са сувим шљивама и само тих дана на милионе се прода, осим што се по свој Европи и Америци за њихове општање граде количине сувих шљива сваки дан троше за болеснике, а и иначе нема господске трпезе на које неби било компота — ошави — од сувих шљива, за које се вели да помажу стомаку варење, да крене желуцац и одвећ хране, и држе уредну столицу. И ми немамо каквог благог и благословног божијег имамо у нашим шљивама, и у место да их подижемо, ми их ложимо на патру!

³⁴ Само кад би нам коњи крупнијег соја били продавали би се за исту цену т. ј. за пошење терета за Турску, а омањи и за вршење. Ове године о петровском кашпару у Обреновцу видео сам трговца, који су знатну количину коња за доњу Македонију ку-

пару за пастува, бика или пераста добром газди, само да и ја једном до добре стоке дођем.³³⁾ — Они се са неким особитим новосом фале, са неким одабраним и лепим марвинчетом, и разнесу глас о њему по целом срезу.³⁴⁾ С тога би држава не-оцењену корист и добро учинила, кад би у Топлицу послала бар у сваки срез по 2—4 пастува, бика, овна, пераста и т. д.³⁵⁾ одабраног и лепог соја. Народ би ту установу радосно поздравио, и својски је употребио на поправку целокупног сточарства

Да изложимо стање садашњег сточарства у Топлици:

повали, а доста сам по нашим вапшарима виђао и трговца из Босне, који купују коње, али знам и то, да за крупније и јаче коње, који ће се у кола упрезати, иду прено, као што и ми чинимо, и тамо купују. И ми никако неможемо да поправимо нашу пасмину коња, или бар да доведемо до оног стања, као што нам је негда била, (за прве владе Књаза Милошине) кад су наши капетани и кнезови и њихови пандури јашили сасвим боље коње, него што их данас начелници окружни имају, и који су у нашој земљи одгајени. Ја се са задовољством сећам како сам у годинама 1844 и петој виђао на бившим у Брусници (окр. рудничког) о Спасовудне вапшарима, да се врло угледни коњи продају, и како је један газда из Тамника трговцу из Босне једног коња ни паре ниже, но за пуних и небушених 100 минцова пролао. Но онда је још било припатка од господара Јованових добрих пастува, а тако исто имали су и давали своје пастуве — ајуре — и други кнезови и поглавце, зато ће се још и данас чути кад се какав коњ хвали да се вели: овај је коњ од пасмине господар Јосифове, Ресавчетове, Даниловићеве и т. д. Један ми је прекладе о вапшару у Ваљеву хвалио колове: да су од Даниловићеве (трговца) пасмине. И онда су биле варошне старешине и чиновници (који се наравно вису сваке године премештали са службом) који су услови утицали на побољшање наше домаће расе свинја, коња и говеда.

³³⁾ То је врло лепа појава, јер што се добро жели напослетку ће се те жеље и испунити, тако ти је и по Шумадији да се добар бик што по реч у девето село тражи; и за цело на вољи у нашег варошу не оскудева да што добро произведе било у семену или стоци, само што та жеља и воља није незана и са издржљивошћу и трајашношћу, него како дође тако и прође. Не побољшава се стока рецимо рогата, само кад се једанпут доброг соја бик пусти на краву, а после се ни та крава, као што треба не рани, а још мање приплод негује. У место што би тек на тај припатак, (ако је женској) требало пуштати опет бољег соја бика и тако до неколико колена радило и нарочито на то назло да тако а не другачије буде, оставља се да опет по староме иде и онакојана се којекаквим често годишњацима биковима. Ако је приплод мушки и мало бољи испао, онда се већ држи да је сој побољшан, и тај се бик држи за пасмину или се опет оставља мајци природи да своје ради. Тај је исти случај и поступак и са кобилама, на које се пуштају државни пастуви. И онда где си био, нигде шта си радило ништа. Таково побољшање може ићи до века са нашим коњима, говедама и овцама, али побољшања бити неће, док се неби другачије уредило, и онда жали Бог овог новца, што се троши на држање пастуве. Ми ћемо као и досада непрестано куповати угледније и јачије коње за кола, артиљерију и коњицу из прека.

³⁴⁾ Друштво би драговољно учинило, кад би за то средстава материјалних имало на расположењу. Са нашим средствима ограничено је само да морално подпомаже нашу пољопривреду предикама, али се и ове примале буду. Но и кад би имало сред-

У Августу месецу ове године, имао сам прилике да присуствујем жигосању стоке више дана и да видим преко 5000 грла говеди. То је осредњи сој говеди који би могао доћи испод ваљевких и ресавских волова; а мало крупнији и бољи од жупски и левачки. Копачички је во дугачак 2—2.50 мет., висок 1.50—1.80 мет., са правилним и овалним костима, лепом троугластом главом, малим роговима широким вратом и кратким но снажним ногама. Понајвише је длаке мрке, затворено црне мургасте и шарене; а врло ретко сиве и чисто беле. Око има овално, велико и вазда светло; реп китњаст и дуг готово увек такав да му крајње длаке земљу додирују. Трупа округлог а копита шиљастих и дугачких.³⁷⁾ То је стока гојазна, вижљави и доста пруда (плашљиви) и навикнута на живот у буљуку. Даје веома укусно месо, доста и добра доја; млечна је и врло јешна стока.³⁸⁾ Добар трогодишњак може да да 160—200 кгр. меса; а крава од 130—160 кгр.³⁹⁾ (Свршаће се.)

става, према горњим појавама (примедбе 35-те) слабе би користи и побољшања било, док се не би узаконило, где се у коме месту или срезу пошљу добри пастуши, бикови или овнови, да се сви мушкарци најдаље до године дана морају поштроити и само тако и на тај начин могло би се доћи на једном па онда постепено и по другим крајевима, до побољшања наше све козке четворножне расе, али онда требало би не по једног него по неколико бикова, пастува и т. д., у једном срезу имати; осим што и нега и рана морала би се другачије уредити. Ја сам често у разговору са нашим селацима имао прилике чути мисли од врло практичне вредности на прилику кад кажу: „не би жаљно Бог зна каквог трошка, кад би ми ко узео теле женско или јунче, кад га одлучим и одбијем од сисе, да га рани и негује док јунац не постане добар и за теглење ко а теле крава музара“. Србија има још доста пустих земаља да би се ова одвећ практична мисао извршити могла, само што не би могли извршити поједини људи, него држава, установиш такав један завод, о коме даље писати недопушта ми простор овог листа.

³⁷⁾ Камо срећа да имамо такав опис из свију крајева Србије и о говедима и онцама да познамо своју земљу. Ми боље знамо и имамо штоно реч сваки дан описа, како изгледају туђа говеда: швајцарска, холандска, енглеска, алгајска и целога јовета, само не наше земље и наше крајеве. Тај је исти случај и са коњима и онцама, а то због тога, што је лакше туђе списе превести. За то нема сам је велика хвала на нашу оригиналност у опису тамошњих говеда.

³⁸⁾ То су све дена својства и основица за побољшање стоке за касапнице а богме и за добре пршуте и пастрму, које се траже и тражиће се и за иностранство. Знате ли шта кошга у Београду сува пастрва, коју Ере доноси? Преко 3 динара, једно кила. И опет кажем док је на истоку Мухамеданца и Семита — Јевреја (који свињетине не једу) биће тражење на пастрми говеђој и овчјој. Колико сам разбирајућа дознао у Турској нема добре расе говеди, што нам је сведок и наш врањски крај, јер кад је газда Станћ бивши у Крагујевцу на скупштини купио наших неколико крупних волова и дотерао у Врању, сваки је за њима ишао и гледао као на какво чудо, као што се ми чудимо кад видимо Елефанта — слона. — Један је из Солуна трговац ове јесени долазио у Београд да купи и чак тамо тера добре музаре краве.

³⁹⁾ И ако нисте определили трогодишњаку тежину у живоме стану, опет, по количини меса узео, средње гојазни трогодишњак неможе више тежак бити највише до 360 килограма, и онда је то мала раса говеди. Као нам је што заборависте казати поколико млека дају краве дневно, да према томе можемо знати како су млечне, јер некеме који буде писао статистику о млечности наших крала важни би му податци били.

НАШИ ДОПИСИ.

ПИРОТ 1 АПРИЛА 1885 год.

(Са главног збора пољопривредне подужине у Пироту, држаног 14 Марта ове године.)

Држим, да ће занимати све пријатеље пољске приредбе, ако им у кратко опишем рад главног збора пољопр. дружине у Пироту, почем сам се тог времена ту десно.

На неколико дана пре дана састанка, председник подружине г. Др. Валента, обраћа се с молбом ереским начелницима, да позову кметове, одборнике и друге виђеније људе да дођу тога дана на збор. И заиста тога дана, одвајао се леп број земљоделца из среза височког нарочито, а после и из среза нишавског. Из среза белопаланачког и лужичког, у колико сам сазнао, није нико дошао, а зашто, — не знам.

Збор је отворио г. председник подужим говором, у коме је пре свега нагласио циљ ради које се сазива овај збор, а по том је прешао и разлагао како се више не може земља обрађивати оваквим несретним и непрактичним радницама; даље, како наши производи, масло, сир, вино, и т. д., нису такви, да би могли изаћи на светске пијате и да се надмећу са истим производима из других земаља. У главном, обратио је пажњу слушалаца на то, да се овако и на овакав начин не може више радити, јер дух времена захтева, да се другојачије ради, у толико пре, што ће се жељезница отворити, која ће бити у стању да веже овај наш крај са другим крајевима, са другим пијацама и тиме да нам створи могућност, да наше производе можемо на даље пијаци износити.

Услед тога, а да би се спремили, и да би поправили наше газдовање и да би наше производе дотерали онако, како то захтевају светске пијаци, — у Београду постоји „Српско пољопривредно друштво“, које води бригу о томе и коме је једина циљ, да се стара о напретку и побољшању земљорадње, сточарства и осталих грана природних у нашој земљи. Да би постигло ту своју намеру, оно издаје један лист „Тежак“, који треба да држи не само свака општина, но и сваки земљоделца, који у кући има писмено чељад. Свећеници и општински писари могли би поуке из истог читати и поучавати земљоделце и тиме би своју човечанску дужност према неписменима учинили. Сем листа, где друштво даје поуке, оно се стара, да савршеније и практичније справе и алате удазе у народ, оно их даје на почет, и набавља све справе, које му потражи когод без икакве своје добити, може их свагда јефтиније дати, што је влада Његова Величанства тој дружини дала повластицу, да не плаћа никакву царину на земљоделске справе, које оно набавља; осим што је нашло и једну фабрику, која са извесним радом продаје своје ствари. Оно набавља разно и боље семе и растура га у народ, да се боље врсте усева гаје, и т. д., — све то и још многе друге користи чини то друштво. Али, да би још боље своју циљ постигло, оно се стара, да оснива подружине, са којима ће у заједници стојати, те да се тако у сваком погледу разговор и договор води где што фали и како би се могло помоћи.

Закршујући свој говор, замолио је г. Светислава Стојановића, који је као гост дошао на овај збор, да објасни радњу плуга.

На то је г. Светислав подужим својим говором скренуо пажњу слушалаца на корист подружине на циљ Српског пољопривредног друштва, на „Тежак“ и најзад објаснио зашто је бољи рад плуга од ралице.

После говора, г. председник је отпочео разговарати развоо семе, које је му дошло од Срп. пољопривредног друштва из Београда.

У том разлагању западоне се говор о детелини и њеној важности, па је се том приликом чуло лепих речи од појединих земљоделаца, који су већ опробали сејање детелине и увидели одмах велике користи од не. Тако један земљоделец из Станичења, косио је детелину четири пута у години и добио 120 кола сена. На то се опазила нека неселосг и задовољство у земљоделца од оволике грдне користи.

Удаљем говор о детелини, повела се реч о штетном утицају њеном кад је стока а нарочито говеда и ошце једу зелену сасвим свежу. Том приликом г. председник и г. Светислав, дали су упута шта треба радити и како ће се томе доскочити и предупредити; али је и то препоручено да се мотри да се стока нарочито гладна никако не пушта и не даје јој се да једе зелену детелину па се неће од не надимати.

После тог малог објашњења г. председник завршујући збор и захваљујући на таквом лепом одлику од стране земљаца, позваприсутне, да се уписују у чланове помажуће и плаћају улоге.

Збор је свршен у 12 часова и земљеделци се растадоше са збора у пријатном љубењу, што има некога, који се о њима стара и њиховом тешком али племенитом раду брину води.

Кодико је чланова уписано, немам насигурно; но надам се да ће их бити до 100. У осталом, држим за извесно, да ће управа биротско, подружине известити друштво о броју чланова.¹⁾

ЈАСИКОВО — ХОМОЉЕ — 30 МАРТА.

Овај месец већ прође. Радови су многи за овај месец у другим крајевима већ свршени и нови започети. Но овде није ништа свршено, јер време беше сиксно у почетку месеца, а народ се налази још на радовима у Мајдан-Пеку т. ј. у шуми мајданској. Народ се нада да ће сутра преко сутра примити новац. Лепа је пара тамо зарађена! Има домаћина који су по 60 и 80 хв. насекли. За то имају да приме 15б или 208 дин. Нема селана који је направно мање од 20 хв., дакле најмања цитра што ће се добити биће до 36 дин., а то је таман да покрије неке преке потребе и да плати данак. Да се нешто не секу фатови за енглеско друштво, народ би овај савршено оголео и пропао. Јер није навикао да чува „беле новце за прие дане“ већ кад има он их немилости троши, а кад му дође нужда: смрт, саваз, свадба, глоба и т. д. а он онда стрмоглавце трчи у општинску касу, отуда узимље новац са 12 на сто интересом. Али кад би се старао за отплату облигација, онда би се и могло опростити што се закахио за касу. Но шта ћемо кад се овај народ брине само за интерес, а тежна се што и главшину не може отплатити а не брине се за испату. Изгледа ми да је задуживање код општинске касе као обичај и ако сам противу овог опасног обичаја просуо много речи и све узалуд. Само је један кмет био униђаван, те је од једном лао само 16 златица (наполеона) те исплатио свој дуг. Интерес исплаћују једино новцем зарађеним на хватошима. По старом пореском систему (књига садањета пописа имања и људства није у општини него код срекне власти, с тога многе податке још не могу прибрати) има у овој општини 215 порески глава. По облигацијама дугују каси 120, дакле преко половине њих дугују. Дугујућа сума износи преко 8000 динара.

¹⁾ Добили смо не само колико је чланова уписано, него о свему до садањем раду те подружине и коме је раздала семе, што је управа пољопривредног друштва послала, и како имају да многе предлоге чине; но најмање н.м. што смо по том извештају дознали, да је ревносни поборник овог унапређења пољо-привреде Архимандрит у манастиру Дивљанском срезу Бело-паљаначком г. Агатагел набавио и довео човека из околине Цариграда, који је са собом донео 50 ова семена пшеница да сеје ради пробања; и то је семе посејано близу Нишаве у селу Кисље, које је нађено за најгодније да ће успевати. Много нам је што подружина већ ради и на томе, да се мало а сврени боље справљају за светске нужде, и што ће настати оно тамонњих бојација — фарбари — да постојање боје праве и тиме још већу важност и промет већ светско познатим биротским ћилимима даду.

Ја рекох, да радови овде нису свршени, већ сада се тек почињу. Десетак се љака су почели да ору за јара жита. Њих су почели и да сеју. На један дан (стари) орања међу 51 кгр. жита (1 мерице), — пшенице; а на један дан орања иде 38 кгр. јечма, а кукуруза мало више од 6 кгр.

Многи су увидели велику корист од засађених воћем места, па су почели своје иначе неплодне брежуљке засађивати шљинама ¹⁾.

Овие су се изјављивале, али су многа јагњад угуинула од зиме. Јест, од зиме; јер нема где да се склопе, пошто газда није наградно никакво склониште за њих, а снег не гледа на хатар. Неки који су се старали мало боље, уступали су кућу или колибу једним јагњадима и многе спасавали манкавања, а многим је и то било досадно.

Она овца за коју сам прошле године у 8 бр. „Тежака“ јавно ојагњила се и ове године са три јагњета. Од тих су два мушка а једно женско — сва три су бела. Ојагњила се око половине фебруара.

Оба мушка газда је убио, јер мали, немају шта сисати. Од ланских живи су три, а једно заклао (мушко), сва три су бела.

Здравље ована и остаје стоке доброје.

Цене домаћих производа, овако стоје:

128 кгр. (100 ока старих) пшенична брашна	18—19	дин.
„ „ „ „ „ кукурузна	16—18	„
„ „ „ „ „ јечма — — —	12—14	„
„ „ „ „ „ кромпира — —	10	„
„ „ „ „ „ пасуља — —	20—30	„

Воће и гора још нису озеленили а ни цветали. Томе је узрок оштра и хладна клима. 24 овог мес. ²⁾ на планинама преко ноћи је падао снег, а по дољима клима.

Траве за стоку врло мало има. Сена неостаје. Тулузине — шаше — нико и нема³⁾ јер је врло нехотно сређују а кад је полажу стоци дају је без рачуна и без избора места ⁴⁾.

Како сада и утрине подпадају под данак, то они који немају или имају врло мало стоке царину неће никако да граде. Око тога беше и слађе, али чух и ово: „Бадава је, овако се не може живети. Ми од сваког соја стоке морамо добити други сој, бољи, а овај наш треба да затremo, па ћемо после имати мање стоке али боље и имаћемо гле да држимо. Овако не вреди живети. Имам чопор говеди, а ни једно не вреди. Тако и свиње и све.“ Дакле и они увиђају да су добар сој затрили. Али то је њихова некономича, испакљна. За новце продаје оно што је добро, а себи оставља што је најгоре. А са рђавим сојем шта ће урадити? Куда ће? — У дуг и облигације!!

Надам се да ће принуђени сви кад са рада дођу да јара жита засеју, а за тим ће кукуруз.

Здравље људи није повољно, јер кашаљ упропашћува децу. Нека су и помрла. Од каш љасе лице, па и сво тело надује и гано надувено умире. Тај кашаљ се и повраћа. Лекара нико и не зове а и не пита. Зар је тежакекарева дијурна него ли живот неколико деце!

Време је променљиво.

Ник. Стој.

уч. и доп. члан

¹⁾ Према суровој и дуготрајној у томе крају зима, интересантно би било знати кад шљиве почињу цветати и кад опет сазревају.

²⁾ Јавите нам у идучем месецу кад је које воће почело да цвета.

ТЕЖАК

ОРГАН
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 6

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНУТ

ЈУНИ 1885.

Рукопис као и све остало ваља слаати само на адрес: «Српском Пољопривредном Друштву.»

ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

НЕКОЛИКО РЕЧИ

О ПРИКУПЉАЊУ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПОДАТАКА КОД НАС.

од
Св. Љ. Гавриловића

Има две три године, како је српско пољопривредно друштво расписало «план за прикупљање пољопривредних података» и позвало поглавито стручњаке, који живе у народу а после и остале љубитеље пољске привреде, да се заузму око скупљања тих података, који су тако важна грађа по познавање правог стања наше пољске привреде и по њено унапређење.

То је и врло тежак и врло племенит посао, у исто доба. Он захтева озбиљне штудије, довољно пољопривредне спреме, воље и пожртвовања — те да се од њега има онакве користи, каква би се с правом могла очекивати од таквог посла.

Стручно прикупљени и упоређени податци ови, треба не само да буду истинска и верна слика правог стања пољске привреде у Србији, већ треба да послуже и као основица свима даљим радовима, даљем научном испитивању, темељном заснивању пољопривредне науке описивања (систематици и дескриптивним наукама пољопривредним). Све то кад се има на уму, видиће се важност, величина и тежкоћа тога посла.

Због тога је и друштво, у свом «плану» — учинило читав распоред, програм свега оног, што у прикупљање ових података спада; обратило је пажњу на све оне околности, које при том треба имати на уму, — испитати и описати.

Неколико је таквих «прикупљених података» — већ штампано; многи са разних крајева, — још су код друштва у рукопису и штампаће се.

Да би се оценила *научна вредност*, свију ових података — навешћу само један пример, који то најочитије представља и у исто доба показује мање и недостатке целог овог посла. Лањске године бејаш предузео, да упознам страни пољопривредни свет — с једне стране с нашим пољопривредним стањем, с друге стране, да многе заблуде, које владају код страног света, о ономе што ми имамо доброг — ако могу отклоним (н. пр. наша мангулица приписује се Маџарима и т. д.).

Тај посао донео ми је познанства и стручне пословне свезе. Међу осталим обратио се на ме, уважени пољопривредни туриста др-Фрајтаг професор у Хали — да му пошаљем фотографије и тачне описе наше стоке — (колубарских говеди, шумадијских свиња, кривовирских и краљевки оваца и т. д.), пошто је радио «сточарство» на «сточарско-марвено-лекарској енциклопедији» (која и данас још излази и није готова; која ће у целој немачкој литератури бити прво и јединствено дело). Дакле беше прилика ту, да и Србија буде страном свету представљена — својим природним богатством. Разуме се, да сам се таквом позиву, пуном части, драговољно одазвао.

Ал' шта сад? Већ да фотографије нећу моћи додати, — знао сам у напред... Но ни у једним податцима, не нађох бар једног тачног описа наше стоке, описа таквог, који би се могао изнети страном, научном свету, пред очи!

У осталом то би био тежак посао, баш и да имађах таквих података при руци — јер код нас није стока још подведена, под нарочите расе, сојеве и пасмине, по научним основима «науке о расама», по штудији костура и упоређењу лубања дотичне врсте стоке и т. д. Тај посао чека и своје време и своје раднике — код нас.

Дакле нисам могао употребити за овако озбиљан посао, ни један једини податак из до сада прикупљених — за то што сумњам у њихову тачност. У свима тим «податцима» — нема података, већ оно што чини праву њихову вредност, драгоценост управо: — то су лични назори дотичне гг. писаца, којима пропраћају овлаш описану слику пољопривредног стања у својој околини; мисли, које често

износе, о начину унапређивања целокупне пољске привреде или њених појединих грана....

Шта су то управо «податци» и на што нам они? «Податци» — то су тачни, истинити и верни описи стања ове или оне гране, предмета, ствари — дакле неке непознате, неодређене количине. Како ми приступамо у опште испитивању неодређених количина? *Упоредивањем са већ познатим количинама, тако званим јединицама времена, тежине запремине и т. д.*

А то је баш оно, што сачињава тачност таквих података — а чега у нашим досадањим податцима никако нема!

Тамо се каже: «волови су средњи»; или «крупни», или «мали»; али нико овамо од читача — осем писца, нема појма, о томе колики су то волови а камо ли и какви су. Гди стоји приближна тежина — макар и по чувењу прибележена — и боже помози, али гди и тога нема — просто цео опис такав пада, нема научне вредности, не може се употребити за основицу никаквом испитивању.

Ја ћу навести 2—3 податка, до којих сам ја сâм, лично, у приликама дошао — тачним испитивањем: *упоредивањем са познатим јединицама*, те да ствар боље расветлим.

ПОСАВСКА РАСА ГОВЕДИ.

Ево општег, нетачног описа најпре, по чувењу. — Посавски волови: — конатички, вранићски угоје се, по причању, толико, да по њима, испод коже, поискачу гукe лоја, да изгледају неугледни. То су врло гојазни, крупни и тешки волови — угојени кад стану на разорану мекану земљу, ноге им упадају у земљу; тако и кад иду онда од силне тежине и малим чапоњцима на «кичици» додирују земљу. На околним панађурима, нарочито у Ваљеву, продају их често чифт 80—100 д. ц.... Питомина Посавине у том крају; оптицање и сустицање великих река Бељанице, Пештана, Колубаре — чине тако муљем плодну долину, да је за «чајире» душу дала, и због тога има врло богату и гојазну пашу. Но поред природног бољитка, боља храна и гледање, чине туна такође своје. *Конатичани држе волове на свакој незгоди, а особито зими, у кошарама; особито пазе на хранење и чување њихово; брижљиво их покровцима застиру и т. д.*

Ево тачнијег описа — мерењем:

<i>Во од 8 година, из Вранића, среза посавског окр. београдског:</i>	
Висина (од земље до врха гребена)	1,22 метра.
Дужина тела (од потиљка преко леђа до репног	
усада)	1,96 ¹ / ₂ «

Висина предњих ногу (од земље до лакатне кости) 0,66 метра.

Висина сапи и стражњих ногу (од земље, до средње

крсне кости) [задња висина] 1,33 "

Обим главе преко очију 0,97 "

" " " губице 0,54 "

" трупa (преко плећака, тик иза гребена па на-
пред и на ниже до грудних костију —) . . . 2,04 "

Боје мургасте. Врат кратак, дебео, са малим, но снажним подгушњаком. Задњи труп узвишенији, развијен. Грудни широке. Рогови осредњи, развраћени. Ноге снажне, кратке дебеле, жилаве. Труп је правилан паралелопипед (гојазан облик). Суве жиле, — снажне и развијене.

Може се узети као представник расе — јер он је *осредњи*, ни крупан, ни омален. Ма да нисам мерио и ове последње, виђао сам их и смем горњу тврђу правдати.¹⁾

КОЛУБАРСКА РАСА ГОВЕДИ.

Нетачан опис — по виђењу и чувењу. Краве су колубарске крупно шарене, нарочито лисасте. На белој или рујавој основи, имају крупне шаре: рујаве, или црне, или беле; такву крупну шарену пругу имају преко леђа, на странама трбуха, лабинама и по бутинама; по осталом су телу шаре мање. Имају фину, уску, суву главу. Танке малене рогове, мален, слаб подгушњак. Виме развијено. Дакле по знацима су *добре музаре*. Крава, која је служила за опис, давала је редовно, просечно 5 ока млека (6,400 литара).

Тачнији опис — мерењем.

Биче колубарске расе, од године дана; у Конатицама окр. београдског, као мало доведено из Колубаре. Мерење као и горе:

Дужина 1,34 метра

Предња висина 0,90 "

Задња " 1,05 "

Висина предњих ногу 0,58 "

Обим преко губице 0,43 "

" " чела до под вилице 0,90 "

" трупa предњег 1,44 "

Пречник између очију 0,12 "

" " рогова 0,16 "

¹⁾ Од газде сам једва добио допуштење, да смем мерити због сујеверне предрасуде, да онај створ, коме се „ухвати сенка“ мора умрећи. Срећом мислио је, да сам трговац и у интересу погодбе — није ми бранио мерење, него ми тек, кад се разуверно, своје назоре саопшти.

Рогови мали, беличасти, развраћени. Поглед очију благ. Преко леђа широк бео појас. Глава бела; трбу, ноге и реп до половине, идући доле — бели такође. Шаре по осталим деловима тела преливају из мургасте боје у црну. Подгушњак мален. Стражњи труп слабије развијен и виши.

ДОМИНСКА РАСА ОВАЦА. МИСЛОЋИНСКИ СОЈ.

Овца 4 године матора, из Мислоћина ср. посавског окр. београдског.

Висина	0,70 метара
Дужина	0,91 "
" (чисто трупа без врата и главе) . .	0,81 "
" главе (од потиљка до врха губице)	0,21 "
" ногу (до лакатног зглоба)	0,26 "
Ширина прсију (од једне до друге грудне кости)	0,20 "
" међу очима	0,12 "
Обим предњег трупа	1,29 "

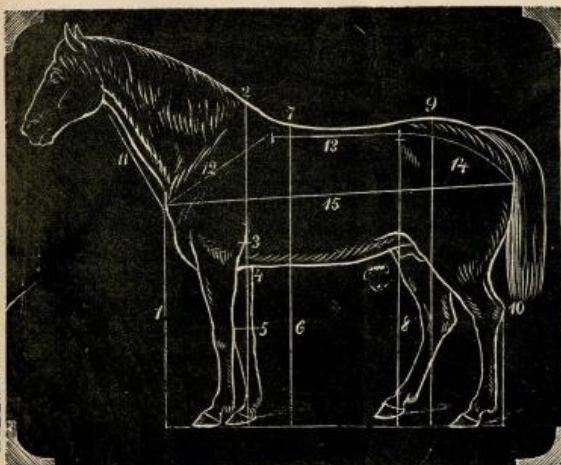
Глава и ноге голе, необрасле, прошаране црним пегама. Остало тело добро обрасло приличном вуном. Мерење вршено после стрижења на 5 месеци и вуна била дугачка 4—5 сантиметара. На стрижењу дала вуне 3 кгр. 200 гр. Радо близни и добре јагањце, на себе (налик) даје. Прошле године (1884.) остала јалова. Врло дебела и ухрањена, јер се добро храни, држи у кошари и зими житом прихрањује.

Није представник свог соја, јер боље овце од ње у Мислоћину нисам видео.

Но и ово ма да су тачнији податци, да су на меру сведени, опет нису толико zgodни, да се за све врсте научног испитивања, могу одма и без муке и рачунања применити. Оваки какви су, нису за научно опредељивање расе, нарочито не за определење порекла; међу тим за приближно сазнавање тежине, без мерења на кантару (ваги), ови су податци довољни — овакви какви су.

Ја овде износим 2 слике (сл. 1. и 2.) и таблицу — које ће најбоље разјаснити онај начин мерења стоке, који може да служи за основицу сваком научном испитивању и коју и оснивач науке о пропорцији (сразмерности између особина и појединих делова тела — на место екстеријера) др. Мартин Вилкенс¹⁾ препоручује:

¹⁾ Form und Leben der landwirth. Haustiere etc. von Martin Wilckens etc. Wien 1878.

Сл. 1.

Сл. 2.

БРОЈ	ВРСТА МЕРЕ	САМТА МЕРА	ПРИМ.
На првој слици :			
1	Висина до мишићне кости (где се судара плећна кост са кошћу предње мишице)	пант. мет.	За ово мерење потребне су тројне мере: — пантанка, метар (поштук, чарста мера) и шестар (о подолом на сангиги). Мерење овог последњег може сајмјати пантанка — но то онда треба извршено напосмелути.
2	Висина до гребени	пант.	
3	« лакатњаче (лакотног зглоба)	пант.	
4	« грудне кости иза кости мишићне	«	
5	Висина голени (на кости кукастој што код стоке, у колену, на полу, позади, стрчи)	мет.	
6	Висина до трупа (хрекавичаво завршење грудне кости)	пант.	
7	Висина леђа над последњом мером	мет.	
8	« слабина	пант.	
9	« врсне кости	мет.	
10	« вешазице на задњим ногама	«	
11	Од угла подгушног до мишићне кости	} пант.	
12	« врха мишићне кости до завршетка плећне		
13	Од атае до слабина	шест.	
14	Од слабина до седеће кости	мет.	
15	Од грудне кости до седеће	«	
На слици другој :			
16	Дужина главе (од потиљка, до губице, у висини ноздрва)	мет.	} шестар
17	Ширина главе између очију	}	
18	« « на образним костима		
19	« прсију од једне до друге грудне кости		
20	Ширина крестина, од слабине до слабине		
21	Обим прсију иза завршетка плећана		

Поред мерења, треба дати што тачнији опис стоке: — по боји, шарама, знацима (лисаст, брњаст, чарапаст, звездаст, голишаве главе, и т. д.), годинама старости; особинама за теглење, гојазност, млечност, давање припатка; добрим и хрђавим својствима. У колико храна и нега — утичу повољно или неповољно на такво стање стоке и т. д. Па и малену хисторицу стоке — као што је у горњим примерима показано.

Ја се надам да ће према овим мојим примедбама, сви они, који су се до сада бавили «прикупљањем пољопривредних података» — исте по примедбама допунити, дотерати и исправити; тако би им њихов огроман труд — био од вредности по њих и науку, а оправдали би и оно мало жртава, што је друштво у том правцу чинило.

И за ратарство и за остале пољопривредне гране — вреди до сада речено. Но ту се приликом упоређивања има мање посла са мерама дужине, но више са мерама запремине и тежине....

Само озбиљан и искрен рад уродиће плодом и ја апелујем, на све досадање писце «података» и на њихово родољубље — нарочито ако је још и могућност ту, ако су још у оном крају, који су описивали, да своје податке у овоме правцу допуне.¹⁾

1) И од стране управе пољопривредног друштва умољавају се дописни чланови да не покаже труда ономе позиву г. писца следовати, јер ће поред добре награде за свој труд тиме у многаме припомоћи, да нашу сиромашну и мало развијену књижевност о познавању свега нашег пољопривредног стања, мало по мало богатимо, и да најпре, сами себе познамо, а тим ћемо дати прилике да нас и други свет позна. Ми се од г. писца надамо, да ће нам у што скорвијем времену поднети план, како да се и сви остали податци купе, који ће служити за штудију слику наших пољопривредних прилика, јер план, који постоји, треба у многаме којечему преимачити, изменити и доправити; и г. писац врло би добро учинио, кад би тај план тако израдио, као што је овај, т. ј. да не само обрати пажњу, шта ће у прикупљање података доћи, него да постави се у исто време у положај једног дописника, изнесе са живим примерима све оно, што у тај план спада управ рећи да опише сав један крај, који је њему најпознатији, не оставив ни најмање ситнице, које и ако се држе да су ситнице, могу од велике важности бити за штудије, као што и сам каже „за научно испитивање у темељном заснивању пољопривредне науке описивања“, те да према тим обрасцима и дописници наши, изведе, да се и најмање ситнице и разни недостаци на јавност изнесе, добију куражи и воље да прикупљају и описују оне и онакове ствари, за које су држали да није вредно ни од користи, о њима писати. И ако према до сада изложеним подацима имамо депог и корисног материјала, који очекује свог мајстора, да све у ред и систему доведе и у целокупну јединицу изведе и упореди, опет има и остаје много које чега, (као што је на пр. оно мерење марне), што није додирнуто или обелодањено. Тако ми немамо никаквих података ни из најбољих наших виноделихских крајева, ни широмерских података, колико у којим годинама имају наше шире најглавнијих састојака, шећера — захара — воде и киселине, а да ништа не кажемо о осталим састојцима, који се могу дознавати (за време и после времена врена)

а таквих података у других напредних народаима. Шта више ми још немамо таквих података, ни од најглавнијих наших производа: пшенице и јечма итд. Колико по хектару дају приноса, и из каквих се поглавито састојака, у којој мери и сразмери наше пшенице и јечмови састоје, те да се могу чинити упоређења са осталим земљама, и да и ми видимо а и друге упознамо са добротом наших производа, те да ти наши производи не иду под туђим именом и ако су од нас купљени, као што је случај са свињама, да се добре наше свиње у страном свету продају под именом мађарских, и ако је и данас у самој Мађарској остало име од српских свиња.

Ја сам летос на једном спашуку у горњој Мађарској, са великим задовољством по инвентарима читао, како се још спомињу свиње, које је кнез Милош покојном старом и првом баронету „Сини“ поради домаћука послао. И зар све свиње које данас Мађарска има, нису постојбином и пореклом од наших свиња, које су годинама од котобање — кошева — до котобање ранене и теране чак до Шопрона и Бура, па тим се путем расподиле по свој Мађарској и Аустрији. Свим тим путовима, којима су негда наше свиње шле, ја сам налазио жалосне трагове, за оне крајеве, који су негда имали кошеве пуне са кукурузима, из којих су наше свиње прирањиване, и које су биле извор богатству истим крајевима, и кад су се често наши свињарски трговци враћали празних шака, што су свиње по што по то, продаване, колико су морали успуг за рану платити, и ако су овда у нашим многим жиронама и јалијама добро угојене, тамо теране. А данас ти кошеви, — котобање — стоје празне и људи тих котобања са жалошћу веле: „никад се више нама неће повратити она златна времена, да продајемо наше кукурузе за српске свиње, које су нас негда обогатиле, и што год имамо од њих смо стекли, да су проклети пароброди и железнице, и онај који их изуме.“

Па зар ти жалосни случаји по нашу трговину са свињама и данас не постоје? Ако не иду од котобање до котобање, оне иду у Штајнбрух, те многом нашем трговцу остане у шакама баш „штајнбрух“ (одломак од камена). И то ће нам све тако ићи, док не створимо пијаце у нашим крајевима, па коме свиње требају нека их овде купује а не да са одрањеним друге пабе ранимо! Боље је, да их ми једемо и јефтиније, него други бавава.

Референт и подаредседник друштваени,
Сретен Л Поповић.

КАД ТРЕБА ОТПОЧЕТИ ЖЕТВУ ЖИТА?

Многи земљоделци још и дан данас утврдо држе, да је онда право време жетви жита приспело, кад су зрна потпуно зрела, тако рећи сасвим тврда; а међу тим која су непотпуно зрела, да нису за никакву употребу. Истина, само један разлог могао би се с правом изнети на среду и рећи, да непотпуно зрела зрна немају вредности, кад се оће зрно за семе да употреби. Иначе, сви остали разлози, без икакве су вредности и важности; јер жетва, кад би се у оно доба извршила, у које мисле наши земљоделци т. ј. када је зрно потпуно зрело, ево каквих штетних последица има:

1., При жневењу, скупљању, везивању, товарењу и растоваривању, без сумње, знатно се много зрна изгуби, управо може се рећи, — што не би било претерано, — да се онолика количина упропасти, колико је семена узето за сејање. У осталом, птице и друга живина, радо посећају таква поља, јер изобиљно и на лак начин хране налазе. Но сем тога, и ако птице једу по таквим њивама зрнџе, ипак га за толико остане на земљи, да се често пута може видети, како њива зазелени, као да је сејано по њој.

2., Друга и може се рећи највећа штета од задоцњене жетве, састоји се у томе, што су зрна много лошија но иначе, кад се у право време покље. Опитима је доказано, а и наука потврђује, да на 4 недеље пре потпуне зрелости, зрна имају више млечног сока и шећера, који се постепено згушћавају и измењују, и то: шећерна материја у штирак, а млечни сок у лепак и беланчевину. Чим се ова измена или претварање сврши, што бива на 14 дана пре потпуне зрелости, онда зрна имају највећу количину штирка и лепка. У ово доба пожњевена жита дају највише и финог брашна а најмање мекиња, пошто је љуска, која обмотава зрно врло танка; и, најзад, *зрна су онда најтежа*. Ако се пропусти то време и очекује, да потпуно узре жита на влаћу, онда ће љуска све дебља и дебља бити, која ће имати доста биљног влакна, што се јасно може уочити при млевењу, кад се мање брашна а више мекиња добија. На сваки начин, зна се, да су брашно и лепак далеко важнији од мекиња, због чега и житарски трговци, воденичари, пекари, и др., увек гледају, те купују оно жито, које је танко љускасто, које ће дакле више брашна а мање мекиња дати, које је теже, — а жита такве каквоће скупље и плаћају.

3., Задоцњеном жетвом производи се и та штета, што се слама мање цени, јер што већма сазри, тим мање хранљивих делова у себи има, а због тога се наравно мање и цени.

4., Кад су жита презрела, онда не може ни мало да се уштеди на времену и радној снази, јер се не може да *коси*, већ се мора српом жњети, те тако је изгубљено неколико надница и узалудно утрошена доста знатна радна снага. Ово је нарочито осетно за оне крајеве, где има довољно надничара а у домаћој се радној снази оскудева, као и онамо где су скупе наднице.

И ове четири штетне последице, које наведосмо, а које наступају услед задоцњавања са жетвом, мислимо да су довољне, па да земљоделци увиде, да су на погрешном путу, ако чекају, да жито презри. С тога дакле, ваља од сада далеко већу пажњу по-

клањати правом времену жетве, управо онолико исту, колика се поклања и осталим исто тако важним радњама.

Које је дакле сада право време, када треба жетву отпочети, т. ј. када ће зрна имати највише брашна и лепка, а слама највећу хранљивост?

Да се то дозна, нужно је, да се посведневно осматрају жита на самим њивама. Овај посао осматрања треба сам домаћин да предузима а никако млађи; јер овима је свеједно, оће ли жито пре или позније жњети или косити.

У овом погледу при осматрању треба увек домаћина да руководи правило: да је увек боље 2—3 дана раније отпочети жетву, но 1—2 дана доцније.

Ми ћемо сада овде у кратко навести оне знаке, које треба, домаћин да зна при прегледању жита.

Јечам треба онда жњети или косити, кад су зрна и осје на класу подједнако обојени, а клас није сасвим оборен на ниже. Но ако су зрна бела, а клас је више или мање повијен на ниже, онда је и у овом случају јечам стигао за кошење.

Шеницу треба онда жњети или косити, кад зрно није више млечно, али није опет ни тако тврдо, да се не може међу прстима згњечити. Или, кад је влат за 5—10 см. од врха на ниже пожутео као слама. Код презреле шенице класови су оборени на ниже а плевје су отворене.

Овас пак онда косити, кад плевје још нису почеле да се отварају, када је влат почео мрко да се боји и да добија пеге, а слама опет почела да се жути.

Раж треба онда косити, кад су се зрна тако стврднула, да кад се зрно ноктом притисне, оно се угиба, а да се не распрсне. Млечни делови су се већ у брашно преобратили. Пошто је покошена раж, онда треба снопови да стоје 4—6 дана да зрно дозре. После тога времена треба их сложити у крстине, па возити на гувно тко имам лого траве или короа, треба правити мале снопове, које треба оставити неколико дана на њиви, да се просуши она трава, па онда тек возити на гувно

Овде смо споменули кад је време жетви, кад се зрно оће да употреби за брашно или друге потребе. Но, што се тиче времена када треба жњети жита ради семена за сејање, ту већ треба pazити, па онда предузети, кад је жито зрело, т. ј. на две недеље доцније отпочети, но што се предузима при производњи жита за друге потребе.

На завршетку казаћемо још само то, да се ове користи добијају, кад се жито пожње у време које наведосмо :

- 1., није велики растур,
- 2., добија се највише и најфинијег брашна,
- 3., жито је онда најтеже,
- 4., слама је хранљивија,
- 5., знатно се уштеди радна снага, јер се жито може да коси.

СВЕТИСЛАВ.

НЕКОЛИКО РЕЧИ У ПРИЛОГ ОБРАЂИВЊА ЗЕМЉЕ.

Да неби читаоце изненадио, рад сам им одмах изјавити : да нисам овде намеран, ништа о обрађивању земље спомињати онако : као што наука хоће, а то само с тога, што је о томе више пута говорено, па се бојим е ће бити претерано. Који би можда помислио, да сам тиме хтео да представим прво и прво важност доброг обрађивања земље, он то као што рекох, неће овде наћи, јер на сигурно држим, да је о томе доста пута у овом листу читао и да је о томе и сам уверен, јер ако је ма и једне године лепо земљу обрадио, та га година није оставила без хлеба. Исто тако неће овде наћи ни ни поуку « о плугу и његовој употреби » а то с тога, што је о томе по све лепо изложено у 1. свесци овога листа за 1882. годину а више мање писато је и о другом оруђу (дрљачи, ваљку и т. д.), па нема места, да и ја то чиним. Али ипак и то није излишно, зато ће се можда наћи опет који но ја за овај мах, имам у виду нешто друго, и то што хоћу да речем, иде у прилог доброг обрађивања земље. Па и ово што сам намеран рећи, — само је можда за неке ново а за већину је стара ствар, па ипак хитам да првима кажем а друге да подсетим :

— да знамо, да и ми имамо и

да се тиме много и много користити можемо.

Па шта имамо ?

Добра је то — ствар запитати, а још боља кад се има, а имати се може, кад се набави, јел' ?

Чик погодите шта ? Рећи ћете, то је проста ствар, треба да имамо добра оруђа. Тако је.

« Виноград не тражи молитву него мотику » тако вели народна пословица, па и земља — ако се од ње тражи да да обилан при-

нос — а то је главна цел свију пољопривредника — не тражи ништа друго, до добра оруђа, којима се у своје време треба само послужити, јер:

Само таквим оруђем, можемо нашу земљу како ваља и како наука жели, да обрадимо, т. ј. да је подубимо, те да је на тај начин и већом (т. ј. орницу) начинимо, а тад ће се и коровљиво семе дубоко спустити, одакле се више неће моћи појавити; — само таквим оруђем, може се доћи слој земље, који је прилично неплодан, изнети горе, па да постане плодан (због атмосферских упулива), или да се храна, која је из горњег слоја ту сишла, — а коју усев својим жилама не могаде узети, горе изнесе, те опет биљу као храна да послужи; — само добрим оруђем, може се земља трошњијом начинити, те да се после лакше ради, т. ј. да иду мање надничара; — само добрим оруђем може да се земља тако обради, да добро род донесе. Па је ли то ново? наравно да није, и о томе је дакле много пута говорено и кад је тако, и кад то сви тврдимо, онда:

Какових оруђа, сем наших дрвених плугова и ралица имамо за обрађивање наше земље?

Дал нам одиста наши дрвени плугови, којима обично плитко оремо, могу у томе користити? и

Зар ми нашим ралицама, које се на жалост виђају и онде, где им место баш никако није, можемо ову цел да постигнемо и кад њима прво орање извршимо?

Зар се сме рећи по танкој тулузини и кад је жетва слаба, да је и земља неплодна? и

Зар није тежи даљи рад, после таквог обрађивања?

Ми смо с тога код странаца и рђаво име стекли, они нас, ако смем рећи чак и међу „полудивље“ рачунају, и ако за то немају баш толико права, јер они или нехоћаху или нехтедоше знати рад чега то до сада мораше тако да буде; кад такав суд о нама по који изрицаше, можда велим незнадијаше, да се ми пре кратког времена, борасмо прво и прво да будемо сигурни са нашом својином па и са животом, у коме времену немадосмо ни када о добром оруђу мислити. Мало нам је и наше оруђе тада требало. Али данас, данас као да се ти странци и сами тржу, разбирају о Србији; наше шљиве иду у далеке крајеве, нашим их рукотворинама често изненађујемо па ваљда ће доћи доба, да ћемо им се и с добрим оруђем моћи похвалити. Само то треба што пре да буде.

Образован свет вели:

«Плуг крчи пут образованости.»

«Дај ми твој плуг, па ћу ти казати, какав си земљоделац,» — а то је довољно па да разумемо, зашто нас они у оне рачунаше, а какви смо земљоделци, то нам и данас веле наши дрвени плугови, ралице и суплушке, па хтели не хтели, немамо куд. А сме-мо ли и даље — то трпети?

Но и ти, тако образовани народи не имадоше од како су, таква оруђа као и данас, и они су били као и ми сада па још и горе. Тако се зна, да су неки писци, плуг за који се није знало, — овако од прилике, препоручивали: «Нађи у шуми неко криво дрво, начини му руду, па имаш плуг,» а други, који тежише поправци овога: «Огори кривом дрвету један крај или га окуј, па имаш јак плуг.» Али то је било разуме се пре много стотина година код њих, управо тада, кад се за плуг у опште није знало, рад чега се је и тамо земља — по природи разума — морала рђаво обрађивати, а без сумње имало је исте доста, те ни у цени не беху скупе. Но у колико је број становника расто, и у колико су се и они ближе међу собом настањивали, нарочито, ако је то место било и «питомина,» у толико је све приљезније и боље земља рађена. У тој утакмици између њих у што бољем обрађивању земље — на што их је без сумње и права потреба изазивала, нису се могли задовољити с оним оруђем, које им дедови оставише, него га или поправљаху, или изнова мењаху. Да је то баш тако, тврди се и тиме, што и данас, где се земља с пажњом и с вољом обрађује а то је где је већа насељеност, ничу све новији и бољи проналасци за поправљање бољег оруђа а с тим и бољег обрађивања земље.

Па зар нас нема сада у домовини више, но пре неколико десетина година и зар није крајње време да и ми мислимо на савршеније обрађивање наше земље? — Зар се и код нас нису према пређањим годинама променуле прилике у којима — а у овоме понајпре — морамо корачати?

И сами дакле треба да мислимо на усавршавање нашега оруђа а с тим и обрађивања наше земље, па колико се може, али сада и то је непробитачно, кад се већ има таквог оруђа, које би и свима нашим како изменама тако и допунама на нашем оруђу, ипак конкурисало, из чега излази: да нам ништа друго не остаје. до да баш та «опробана» и «призната» оруђа набавимо и да на тај начин узмемо за наше развијање у том погледу *најпречи пут*, т. ј. да се послужимо туђим искуством.

Но ја још у почетку рекох: да *знамо* да и ми *имамо*, па то ни до сада не рекох шта управо значи. И ако хоћемо у овоме туђе искуство, ипак се не морамо зато чак и њима (странцима) обраћати, да нам они њихова оруђа продаду, јер они ма како да су «образовани» ипак нам испошљу по које недотупавно оруђе, које је у раду или горе или као наше или само нешто боље. Дакле, што је главно, нисмо баш тако сигурни, тим мање што су иста оруђа начињена према њиховој земљи. Не, нама не треба тамо ићи нити се на њихове фабрике обраћати, *јер доживесмо да и ми имамо «фабрику пољопривредних справа и алата» у Краљеву*, коју руководе два вредна Србина гг- Срећко Васић и Аксентије Богдановић. Они су о њима учили и научили баш код тих странаца, — који можда једва чекају, да нас својим (ма и шкартом) оруђем понуде — свима оним мајсторијама, које су нужне, па да неко оруђе буде одиста и добро оруђе. Код њих се може сада наћи *плугова сваке врсте*, који су на њиховој земљи опробани а које и наручиоц може у овој околини опробати, а исте као и сва друга оруђа, могу по жељи да израде. Имају и дрљача и ваљака, браздача, загртача, па и сушнице по најновијем (Исартјејевом) систему израђују. И те све ствари не продају скупље, него по цени осталих фабриканата, па и ако их исте у изради нешто више коштају по те тамо. Па зар има међу нама којег од српске крви, који би пре похитао, да странцима помогне и да подиже њихове фабрике а ову у својој земљи, да не цени и да своју браћу Србе, не користи, који знаду какав плуг коме крају наше домовине највише треба и који му наручено оруђе тако начинити могу, да само њиме и са задовољством ради? А то се сваког дана чује од лица, који каква оруђа од њих купише. Они дакле хитају да нас истински помогну, но и ми њима исто то треба да вратимо, па ако с њима станемо у *ближи додир*, снабдешемо се добрим, оруђем нарочито плуговима, по сразмерно јевтини цену. И тако ћемо се моћи наскоро опростити наших дрвених и неспретних плугова и ралица и тиме и нашу земљу довести у такво стање, да нам и плоднија буде, одакле ћемо се моћи надати и на богатије, сталније и сигурније доходе. И «Српско пољопривредно друштво», које је вазда тој нашој фабрици одано, са задовољством а по жељи наручиоца, набавиће му из ње жељена оруђа или ће му — ако који хоће, — дати савета, који је од жељених ипр. између овога или онога плуга бољи за дотичне крајеве, нарочито, ако му се том приликом напомене, и каква је земља, са којом се има посла. Сви треба да смо сложни — а и време је — у набавци бо-

љег оруђа и да њиме својски нашу земљу обрађујемо, држећи се вазда пословице : *«који хоће илугом да се обогати, мора га сам у руке узети.»* па ћемо тиме стећи велика поштовања код наших потомака а и лепа гласа и имена, код «образованих» странаца.

Мале су то жртве, а велика је корист отуда. Што пре, то боље.

Ђ. М. Д. Јодоровић

НАСТАЛО ЈЕ РОЈЕЊЕ ПЧЕЛА. СПРЕМИМО СЕ.

Спремимо се рекох.

А то значи : спремимо све што нам је нужно, па да нас рој не изненади и не доведе у забуну, да не знамо, ни куда ћемо, ни шта ћемо с њим.

Спремимо празнике. Спремимо ројњачу-цак за хватање ројева, — капу, мешак за кађење, штрцаљку и све остале ситнице, које су нам за такав случај потребне.

Не чекајмо. Тек што нам се рој није извио под облак, па можда и два и три у један пут. А ми? —

Јесмо ли спремни?

Ако јесмо лако ћемо. Али ако нисмо — хм — онда бог-ме «тешко ногама под лудом главом.» Пропатиће „ко Јанко на Косову.”

Који у кованисању неће да буде следбеник пчеларске науке. Који неће да буде пријатељ Берзонова проналаска. Који хоће да и даље кованише, као што му је кованисао покојни прадеда, или прабаба, томе мога објашњења зацело ни потребно бити неће, јер је са трмкама насљедио од њих старо-древно предање о гајењу пчела.

Предање? — Јест предање. А то је код простих људи она чврста зидина, о коју су се и дан дани ломе непрестано оштре стреле позитивних наука.

Наука руши предања. Наука упропашћује заблуду, само полагамо. Али опет зато за свагда стално.

Да ми није овога факта, бели не би пера умочио, да говорим о хватању ројева у Берзонове празнике. Али овај факт. Овај дивни факт о победи науке, нуди ме да се поразговорам, али не са онима који неће, по са онима, који хоће, а не умеју, да се служе прона-

ласком Берзоновим. Са онима, који признају већу моћ науци но предању.

Дакле ко хоће да смести пчеле у Берзонов празник, мора пре свега припремити тај нови пчелији стан, па тек онда пчеле у њега преселити. Та припрема није Бог зна како велика, па зато није ни тешка. По своме нагону пчеле подижу саће отвесно, па ма где се оне настаниле, или их ми сместили. Кад им не би припремили овај празник новог века, кад им не би обележили правац, кад им не би, тако да речем, положили први камен у темељ њихових палата, ми, нашом руком, оне би по својој навици отпочеле и саградиле све саме, а ми би у том случају изгубили многе олакшице, које нам иначе пружа тај нови празник.

Берзонова кошница, поред осталих особина, са којих се битно разликује од наше кошнице, има још и ту особину што је саће у њој покретно. Сваки сат из ње можете без муке извући и ако вам је воља, тако исто и натраг вратити. Ово је могуће само зато, што саће није непосредно за кошницу прилепљено, него је прилепљено за поличице, или за рамчиће, који се у њима налазе понаменштани, у неком симетричном реду. Кад би пчеле пустили у неспремну кошницу, кад им не би обележили пут којим треба да направе саће, оне би нам са својом архитектуром, направиле дар мар по кошници. Оне би тако саградиле саће и улепиле оне рамчиће, или поличице, да просто не би могли ни једног целог сата из ње извући. Но да нам се не би то десило, учинимо ми с наше стране, што је нужно, а пчеле ако нам зато неће благодарити, неће се зацело ни на нас наљутити.

Дакле шта треба да урадимо?

Пре но што пчеле у кошницу пустимо, нужно је да сваку поличицу или рамчић извадимо из празника и да на оној страни, која ће озго на ниже бити окренута прилепимо, по целој поличици, или по целом горњем прагу рама, по један комад празног саћа. Што су већи ти комади саћа, тим боље, јер ће се уштедити пчелама труд за подизање саћа, а мед, који би пчеле на производњу воска употребиле, остаће нама. За намештај пчелама у кошници, најбоље је употребити чисто бело младо саће. Може се најпосле употребити и оно жућкасто, али не стареног младо.

Саће, које ће се на поменути циљ употребити, треба по лењиру равно исећи, па онда за рам или поличицу прилепити.

Да би нам овај посао ишао лакше и лепше, треба прво угрејати поличицу или рам, па онда ону страну спремљеног сата, која

је по лениру изравњана треба умочити у растопљен восак па тако прилепити.

За растапање воска има једна нарочита проста справаца од плеха. Ко има ту справцу нека се њоме и служи, а ко нема, тај може овај посао свршавати где год поред огњишта, и држати растопљен восак у каквом суду на врућем пепелу да се не би стинуо.

Осим воска за лешњење саћа, може се као добар лепак употребити или вурда која у бућканици остаје кад се масло извади, или постан сир кад се (или једно или друго) у равном дозису помеша са прахом негашеног креча.

Овако исприлењљивано саће треба тако у празник наместити да већи комади саћа (ако нису сви једнаки) потпуно дођу на траг, а мањи напред. А ако су комади сви подједнаке величине, онда разуме се, не мора се на то пазити.

Тако приуговорљени треба да дочекамо млади „народ“ који ће из кошнице изићи у тежњи за самосталним животом. У тако наменити стан треба да уведемо рој ако нам је жеља да од сад гајимо пчеле у Ђерзоновим празницима, а не у нашим.

Да су Ђерзови празници бољи од наших, у то може да сумња само онај, који не зна да и пчеларство долази у ред позитивних наука. А ко то зна, тај ни мало сумњати неће јер ће знати, да је Ђерзов празник у пчеларској науци признат као најбољи. Сад да ли тај Ђерзов празник потпуно одговара природним особинама и потребама пчела, или ако је рецимо за пчеле удесан, је ли и за пчелара практичан и обратно, о томе ћу на згодном месту други пут проговорити, а за сад ћу се задржати само око претресања питања о ројењу пчела.

Е лепо. Кад смо спремили празнике, набавили и остале справаце, сад можемо спокојно очекивати рој, јер смо сигурни да нас неће ни изненадити ни забунити.

Ако се кованција деси у своме кованлуку случајно онда кад су пчеле већ пошле из кошнице, нека поред њих не седи скришених руку, него нека се полагано примакне до бока кошнице, на чим угледа матицу на лету и пре но што би она раширила крила да полети, нека је пажљиво ухвати, метне у кавезић нарочито за то направљен и тако са кавезићем нека је остави или у какво решето или одмах у онај празник који је за рој наменуо. То решето, или тај празник, треба да се остави на оно место где су пчеле наумиле да одседну. За кратко време пчеле ће наћи своју матицу и

придружиће јој се. На овај начин можемо бити потпуно сигурни да нам рој неће побећи.

Но ако је се кованција десио у кованлуку онда кад су тек пчеле побуриле из кошнице, т. ј. мало пре но што су у маси почеле куљати на поље, онда нека на лѐто намести ројњачу. Кад све пчеле уђу у ројњачу, онда нека је од кошнице одмакне, оба њезина краја нека завеже и тако завезану нека је однесе у какво хладовито место па нека је о штога д обеси. Ухваћени рој пошто се мало охлади и у клубе сабије треба онда однети и сместити на његово ново стално место.

Ако кованција неће, не уме или не може да укеба матицу на лѐту или ако му је немогућно да употреби ројњачу, онда ће добро учинити ако за време ројења обеси на згоднија места у своје кованлуку неколико наших празника. Ако те празнике још и намаже матичњаком и ако у њима намести и неколико комада празних сатова, онда може веровати, да ће му рој отсести у који од њих.

У време ројења пчела, добро је да кованција не предузимље никакав рад испред кошница, иначе би тиме могао смести ону кошницу која је пошла да се роји. Његово место нека буде у то време онде где је казано мало час. Са стране кошнице, Одатле он треба да посматра пчелији покрет, одатле треба да нишани на матицу и да је лови ако хоће. Ако неће то, а он бар нека пази да му рој не полети на ону страну куда му се не би допало.

У случају кад рој полети незгодним правцем, кованција треба из штрцаљке да га овлаш покрони хладном водом, а он ће одмах скренути с онога пута којим је наумио да иде. Пчеле не треба прскати онда кад су у најбољем напону ројења, јер се тиме узнемирују и плаше, а матица ако још из кошнице у том тренутку не буде изишла може се лако повући натраг из страха да напољу ненаиђе на хрђаво време. Кад је извесан део пчела већ пао на какво место, онда је врло добро онај остатак који још облеће, попрскати водом, али тако да оне сићушне капљице у виду благе кишице на њих нападају. Чим ту кишицу осете, на врат на нос поврвиће и придружити се оним осталим пчелама. Пошто се покупе све пчеле онда их опет треба мало попрскати не би ли се сабиле у мању гомилу, па их онда тако оставити у миру. Док оне тако стоје, кованција нека се збрине како ће их скинути и однети с тога места. Ако их из буди каквих узрока не може у брзо скинути, онда нека се постара да их чим год од сунца заклони ако је сунчан дан и ако сунце до њих допире и нека их од времена на време прска по

мало водом. Ко не буде ово радио у оваквим прилика, томе ће се рој поново подићи и одлетити.

Пре но што рој почнемо сабијати у празник, морамо га мало водом покропити, па тек онда стресати га или скупљати. Ако је могућно да под рој наместимо за њ намењени Берзонов празник, онда и учинимо то и стресимо га непосредно у њега, а ако не буде то могуће, онда прво ухватимо рој у какво решето или у какав наш обични празник од павита.

Са танке гране на којој рој виси, лако га је стрести у кошницу само ако се није високо попео, али ако је отсео на коју од високих грана, онда се кованица мора послужити мердевинама да му се ближе домакне те да га у празник стресе.

У осталом ако би му било незгодно или непријатно да се пење, онда нека за довољно дугачку мотку чврсто превеже празник и нека га тако под рој поднесе, а помоћник његов, са каквом кукачом нека закачи тањи део од гране на којој је род, па нека је зацуба, и рој ће спасти у празник.

То је дмае за случај кад рој падне на тању грану коју је могуће затрести, али кад се рој прикачи за стабло, за дебло или за какву дебелу грану која се ударом не може да затресе, онда се кованица мора послужити нарочито за то направљеном кашиком. Ко има и ко хоће да се послужи том кашиком, пре но што њоме почне скупљати пчеле мора је умочити у ладну воду па са тако мокром почеће полагано оздо на више подбирати пчеле и смештати их у празник док их све не покупи и не смести. Ко нема те кашике може се послужити и са штапом, али овако: нека уз дебло, уз стабло, уз грану или испод ње, намести празник (како ће празник наместити то зависи од положаја који су пчеле заузеле, само је главно то да празник тако намести како ће пчеле моћи у њега да падају) па онда нека једном руком празник придржава, а другом оздо на више нека их полагано сваљује у празник док их све не свади.

Ни кашиком ни штапом не вреба пчеле сваљивати озго на нике, јер су главама горе обрнуте, па кад би тако чинили, дотицали би им се најосетљивијих њихових органа као што су им: пипци, очи и т. д. а то би им било и непријатно и штетно.

Штетно зато, што тако радећи неби могли јамчити, да им том приликом нисмо ни један од тих органа ни повредили ни осакатили.

Ако рој падне на камење или на земљу, онда само празник треба мало изнутра медом намазати и њиме их поклонити, па ће оне онда и саме у њега ући. Но ако падне на зид или плот који се не може разваљивати, онда кованџија треба на тај зид или на плот да наслони и да придржи свежњих лиснатих граница, а пчеле да окади. Чим кад осете прећиће на онај свежњих, а са свежњиха који није ни зашта ни привезан ни прикован него стоји у руци биће му онда лако, ја мислим, да их стресе у празник.

Са ухваћеним ројем непосредно у Ђерзонов празник нема се за онај тренутак више посла по онолико колико га је било док је рој ухваћен и на место остављен, али са ројем који је ухваћен у какву другу направу н. пр. у празник од павита, у решето, у какво сандуче или котарицу, имаћемо још мало посла док га у његов празник не сместимо.

Има пуно разних начина за смештање ројева и у толико су различитији у колико су између себе различитије направе у које је рој ухваћен.

Ако је рој ухваћен у какво сандуче које се у Ђерзошку може да увуче, онда се то само и учини, а рој се за врло кратко време попење из њега на своје место.

Ухваћени рој у какву незгодну направу, из које се пчеле не могу тако лако стрести у одређени празник, треба прво истрести на подебелу глатку хартију, па тек са хартије у празник.

Тај посао треба извршити овако: треба узети један табак подебеле глатке хартије, прострти га на земљу па на њега поклонити ону направу у којој су пчеле, за тим добро ударити по оној направи па је онда издићи, брзо је на страну оставити, хартију обертучке дохватити и савити је на форму подужег олука — ћунка — сулундара — и тако у празник пчеле изручити.

Ако је рој ухваћен у ројњачу, онда ројњачу треба над хартијом изврнути на паличе, као рукавицу, па кад пчеле из ње снајду на хартију, онда их са хартије, овако као што је оточић речено, сручити у празник.

Кад је добра година за ројење пчела, деси се често пута, да се у већем кованџуку цусте по неколико ројева у један мах и да по два или више падну на једно исто место. Ово кованџија може да спречи ако поједине ројеве одмах на лету ухвати у ројњачу или ако сваки рој на посе који је већ пао, покрије каквим чаршавом или чиме другим налик на чаршав. Но ако су га ројеви пре-
духитрили и већ пали један на другог, онда према приликама и

снази појединих ројева који су у једној гомили, треба да се реши, да ли да их раздвоји или да их све онако цумле сабије у један празник.

Ако се реши да их не раздваја онда нека их све сабије у један празник; па кад то учини, а он нека тај празник однесе у какав хладан подрум и нека их остави да ту преноће.

Преко ноћ пчеле ће се посаветовати коју матицу између свију да оставе; па ону на коју пристану оставиће, а све остале погубиће до зоре.

Ако су на једну гомилу пали неколико првих ројева, онда из обзира на матице њихове које су већ оплођене, треба их раздвојити. Штета би било да погину плодне матице.

Ко би хтео да дели ројеве, треба да их подели само на онолико делова, колико међу њима има матица, и то овако: треба да узме какав чаршав па да га простре на земљу и на њега да намести у извесном одстојању онолико наших празника, па колико ту велику гомилу пчела мисли да подели.

Под сваки празник нека подметне по једно дрвце како би им се предња делови, средини чаршава обрнути, мало по издигли, да не стоје баш на земљи. Том приликом нека припреми и неколико кавезића за матице, па кад то прво сврши, онда нека на средину чаршава изручи ону гомилу пчела и са дрвцетом нека пред сваки празник пригура по неколико од њих.

Оне пригуране пчеле до празника почеће се увлачити унутра и својим зујањем показивати пута и осталима. За врло кратко време расуће се оно велико клубиште пчела, и настаће општи метеж, опште сељење. Једне ће се пчеле повратити у овај, а друге ће у онај празник.

Кад се клубе пчела са свим размили и кад се слојеви отаље, треба кованица добро да пази да матице похвата и сваку за се да затвори у кавезић, а пчеле да по могућности подједнако подели. Ако му подела пчела по жељи испадне, онда нека празнике (ако су се све пчеле у њих прикупиле) однесе и пчеле из њих смести у Берзонове празнике које је за њих спремио, па онда међу сваки рој нека остави по једну онако затворену матицу. Кад се пчеле око њезиног кавеза покупе и почну јој ласкати онда треба из кавеза да је пусти међу пчеле.

У случају кад на једну гомилу падну само два роја, онда треба на описани начин ухватити само једну матицу. А кад се та два роја поделе и сместе на своја стална места, онај рој који у

својој средини не буде имао матице у брзо ће се узнемирити. Чим кованџија то опази одмах треба да му подпусти ону матицу коју је ухватио и затворио.

Ко нехтедне да се усуди да на овај начин подели ројеве, тај нека остави да се сами између себе поделе. Али то треба овако да учини:

Треба да нађе какву качицу, — лужницу, — путуњу, — сеплетку, — или какав други суд на ове налик, па да у њега саспе оно клубе пчела.

Да би се пчеле могле да поделе, треба од лиснатих гранича да начини онолико малих снопића на колико делова жели да му се пчеле поделе. Те снопиће по даље један од другог нека повеша у оном суду који је узео за ту цел; но тако, да сваки од њих легне на дувар суда и да се сваки од њих посебице у свако доба може лако на поље извући.

Кад се све то сврши онда лепо нека узме ту качицу, сеплетку, тај суд, како се буде звао, па нека га онако ђутуре однесе у подрум на проноћниште.

За дивно чудо сутра дан кад погледа а ројеви се поделили. Сваки од њих заузео по један од оних снопића на висе и дремају.

Шта сад треба да се учини није тешко погодити. Сад треба сваки онај снопчић извадити и пчеле са њега стрести у одређене Ђерзонове празнике.

Врло је важно питање на какво место треба сместити ухваћени рој.

Од места не само што зависи успех једног роја, једне кошнице, него од места, у току времена зависи успех и будућност многим ројевима, многим кошницама, дакле целом кованџуку.

Ако изберемо хрђаво место за рој, односно кошницу, онда нам ни кованџук бољи бити неће.

Као и у осталим пределима тако и код нас где није извесно, да ће пчеле и у јесен имати довољно паше, па зато треба ухваћени рој наместити на оно место, на коме стоји она кошница из које је он изишао. Она кошница која је ту била нека се намести на место које друге јаке кошнице која ће се моћи да роји, а овој последњој изабрати ново место.

Оваквим премештајем роју се придруже оне пчеле из кошнице која је ту стојала и оснаже га. Тој кошници опет премештемој на место оне која је добила ново место, придруже се пчеле из

оне кошнице и тако и рој и кошница из које је он излетио знатно се ослаже.

Она трећа кошница која је за љубав првих морала уступити своје место, малко ће се истина промучити зато што је изгубила многе пчеле овом сеобом, али ако се за неколико дана снабде са довољно воде она ће се опоравити. Оплођена матица коју има потрудиће се и младим пчелама попунити упражњена места, те јој се тако за кратко време неће ни познати претрпињени губитак.

Најзад нужно је да проговоримо коју и о томе, како треба поступати са смештеним ројем, па да нам рој напредује.

Ако рој има довољно почетака и ако у брзо скуп и меда неколико килограма, неће му требати никакве наше неге у почетку само ако поред овога двога има још и оплођену матицу. Али ако има неоплођену матицу, онда кованција после кратког времена мора саће из кошнице извадити и прегледати да ли у ћелијама има први, па ако их буде имало, онда може веровати да је се матица спарила и оплодила.

У случају да се рој не може сам снабдети са медом, дужност је кованције, нарочито онда, кад паша почиње престајати, да их рани како не би глад трпеле; јер ако их остави самима себи, онда ће оне бити принуђене да на своју штету напусте даље лежење црви. Не треба доказивати да је врло добро придодавати роју по који сат заклоњеног плода из других кошница. У осталом нека кованција мало почешће прегледа своје ројеве, нека се побрине да саће правилно граде, нека их чисти ако је потребно, а труд његов око њих неће му остати ненаграђен зацело.

Д. М. Јов.

ПРЕКРУПАЧ.

Свака наша нарочито земљоделска кућа потребује више или мање брашна за свакидашњу рану, а ко потребује рану тај мора да се са воденичаром или млинаром често рукује а богме да му што у застругу донесе, да га само што пре пропусти да своју, у воденицу донешену рану самеље, особито кад има доста помељара и налоге за млевење. И ових случаја бива често кад поточаре лети због суше, а зима при јаким мразевима престану радити, и мора се на удаљеније и на јачим речицама воденице или парним млиновима

ићи; а по негда, особито у време највећих летњих радова, или зими по најгорем времену и путу, често се по два три дана дангубити мора док се два три цака ране самељу и кући донесу.

За све ове незгоде и дангубе знајући, управа пољопривредног друштва старала се, да код толиких других машинерија, којих код културних народа од много руку има, и које служе пољопривреднику на олакшицу у свима радовима, нађе и такову машину, која би неприлике при млевењу ране одклонила тако, да ако не свака а оно бар имућнија кућа или читаво једно село може имати по једну такову машину поради подмирења потребе при млевењу; али на жалост на такову машину није досада наишла.

Читаоцима «Тежкака» (види извештај 1884 год.) познато је, како је од стране управе друштвене опробан један такав млин, па је нађен да за нас и наше прилике нема практичне вредности; а осим тога и кад би имао вредности, много би више стао трошка, него кад се меље по воденицама; јер би сваки морао дотерати четири своја вола да окрећу витао тог млина, или би газда, који тај млин има и даје другима да мељу, морао дркати неколико паре волова или коња, ради уредног одржавања те млинарине. И онда би на сваки начин ујам куд и камо био скупљи него по воденицама, а друго, што тај млин, осим што мало и споро меље, доста скупо стаје, да би се не радо и имућнији одважио, да тако скуп млин купи, без да му какову хасну може дати и рентирати се. За нас и наше прилике требао би да буде један такав млин, да се може рукама људским или највише са једним коњем окретати, и бар дневне потребе у брашну подмиривати, и да не кошта више од 15 највише 20 дуката, па онда би се сваки имућнији задружан домаћин радо решио на тај издатак и куповину.

Ово о млиновима држимо да смо дужни били нашим пољопривредницима приказати, што се многи управи пољопривредног друштва обраћају са тражњом таквих млинова, који би за нас и наше прилике погодни били, и који не би скупо стајали, но таквих за сада нема; али смо у нади да ћемо и таквих млинова имати, једно, што је наш један домородац дошао на ту мисао, да конструише или справи такав млин, и друштву га је на увиђај поднео, и сад има на њему неке измене и доправке да учини, а друго, што се је управа друштвена обратила на једну солидну фабрику, која нам се ставља на расположење, да нам по умереној цени многе пољопривредне справе израђује, које су подесне за наше прилике и стање наших пољопривредника

практичне вредности; а то је „Прекрунач,” који се израђује у фабрици „Шликовој” у Будапешти. Прекрунач, то је справа, која прави јарму или прекуну, коју и најсиромашнија кућа потребује поради сточне крме, која је код свију изображених народа па и код нас у употреби, а да се марви и свињама не даје чисто и непрекрупљено зрно, које није ни тако рањиво ни сварљиво, кад се у зрну даје.

Овај круњач прекруњује овас, јечам, пасуљ или соју, граорницу а нарочито кукуруз у зрну и са свим клином — шенурином, који не иде више на ватру, но који имајући у себи извесни процеват рањивих шећерних делова, такође се стоји за рану даје. Као год што у воденицама, при спуштању и подизању горњака камена, јарма бива ситнија или крупнија, тако и са овим прекруначом може се са подизањем и спуштањем удесити јарма тако, да се у нужди и потреби може на обично поређе сито просејати и добити брашно за лебац, или да се замеси качамак — куља. — Овај је „Прекрунач” одвећ просто начињен а при том трајашан и темељан да дуго траје и свој посао врши, а не кошта више по фабричној цени од 75. форинти или око $12\frac{1}{2}$ дуката; но по сагласију које управа овога друштва има са поменутом Шликовом фабриком, да она даје све сипаве, које ово друштво од ње буде наручивало са 15 на сто процента, или рабата, та справа, кад се преко друштва наручује не стаје више од 10 дук. ц. па како осим тога управа не плаћа никакву царину, онда на терет купца пада само подвозни трошак, који из Буда-Пеште, као нами најближем фабричном месту, много не стаје. Зато ову машину — прекрунач — могла би и треба да има свака имућнија кућа, јер за исту можемо јамчити да добро свој посао врши.¹⁾

Овај прекрунач окреће један коњ, који се упрегне као оно кад баштовани вуку воду на долап и заливају баште; но ова справа, — која нема онако гламазног кола, као што је на долазима

¹⁾ Овај прекрунач стоји на проби код воденице подписаваг на реци мокром дугу у Београду и воденичар ће свакоме показати како меље.

баншованским, — много лакше иде и непотребује толику коњску снагу као при долапима.

Као смо овај прекрупач приказали, у реду је и да се опише како изгледа; по у место описа стављамо слику истог, и с тим је све казано што се тиче изгледа овог «прекрупеча», а онима, који те прекрупаче наруче, послаће се упутство како се са истим ради, које ће бити врло кратко, јер око њега нема никакве заврзламе.

БРЕТЕН Л. Л.

ДВА -- ТРИ ОСНОВНА ПИТАЊА.

У новије време «Тежак» је отворио своје ступце једноме питању, које је од великога значаја по напредак пољске привреде.

То је питање о пољопривредном удружењу.

О овоме питању је до сада врло мало говорено код нас, међу тим ко је год озбиљно промишљао о начину на који се може подићи наша пољска привреда, тај се је морао зауставити на њему као једном од најважнијих питања, од чијег решења битно зависи брзо напредовање пољске привреде.

Одавна се увиђа да «нешто» не ваља у нашој пољској привреди, и да треба поправке, али као да ни данас још није пречишћено питање о томе, на који начин — у ком правцу ваља предузети поправљање.

Та непречишћеност правца главни је узрок свима неуспесима нашим у досадањем подизању пољске привреде. Истина ми имамо много светлих примера који би нам сведочили да су код нас кад год предузимате озбиљне мере за поправку целокупне пољске привреде, али имамо неколико покушаја који потпуно правдају горње мишљење.

Државна ергела, топчидерска и пожаревањка земљоделска школа довољни су примери да нам у овом погледу послуже као слика, како је са мадо плана рађено и без тачно одређене цели. Тај исти правац провејава и кроз осталу званичну радњу. Тако н. пр. док се у «Пољској уредби» још 1837 године износи нека одређенија мисао о завођају или бар потреби стручних економа, за тим о неком, истина примитивном, «мењању усева» и т. д. па се према духу ондашњег времена обележавају и мере за тачно врше-

ње свега законом прописаног, дотле су данас „расписи“ најглавније средство којим се утиче на савршенији рад, на поправку наше пољске привреде!

А да ли је то корисно и да ли треба тако да буде?

Данас ваљда јаче но икада до сада избија на површину потреба која нас гони да приступимо реорганизацији наших привредних односа — да приступимо усавршавању и увећању наше производње, и да општим претресањем и договором обележимо правац, којим треба да управимо све наше економне снаге. Школованим привредницима остаће грех на души, ако и од сада остану равнодушни према питањима која се од времена на време појаве, и ако и сами не приону да изнесу све што ће јаче осветлити правац којим треба корачати у напред.

Прошлост и досадање искуство треба да нас науче да мудричења и критике у четири ока нису донели и не могу донети никакве користи. Само јавном речи, дугим обавештавањем, свестраним претресањем и учешћем што већег броја наше интелигенције, моћи ће да се изнађе и обележи правац којим треба да се креће напредак пољске привреде.

Досадањи неуспеси треба да су нам најбољи пример, да решавања у четири зида могу нанети највеће штете самоме напретку и зауставити га за дуже време. Јер сваки неуспех то је нова сметња напредовању, која се само временом може уклонити. С тога пречистимо најпре с тиме, да без јавног и многог обавештавања и договарања не може бити правог напретка, на против може бити и било је врло велике штете, и онда прионимо да бар претресамо најважнија питања, која ће служити као основ даљем нашем раду на подизању пољске привреде.

У новије време прошло је без свестраног претреса једно питање које је од битне важности по напредак пољске привреде. Управо оно чини бакву — полазну тачку, и даје могућности за остварање читавог низа пољопривредних питања и мера, које служе за подизање пољске привреде. То је питање о основној настави, која је, као што је познато, најновијим законом о основним школама подигнута на 6 година и попуњена за сеоско становништво најважнијим пољопривредним предметима.

У чланку „пољска привреда у основној школи и угледна добра“¹⁾ учињен је покушај да се изнесу користи које се могу добити од добро уређених „виших сеоских школа.“ Покренуто је нарочито

¹⁾ „Тжак“ за март он. год.

питање о уређењу малих *уследних добара* поред тих школа, и доказивано је како ће та добра постати центар, одакле ће се у свакоме срезу ширити пољопривредно знање и сав утицај на напредовање *целокупне* пољске привреде.

Те школе чекају непрестано на своје остварање. Дакле још није доцкан да се говори о начину како да се уреде. Ако према овом питању останемо равнодушни, па те школе промаше своју цел, онда ћемо за то бити криви само ми пољопривредници, јер нисмо на време и колико треба настали да се оне уреде како треба. А шта да кажемо за све остало што би се могло учинити за напредак пољске привреде добрим уређењем тих школа? Да ли ћемо онда моћи оправдати се пред самом савешћу својом.

Пољска привреда је унета у основну наставу без јавног обавештавања. То је можда једна погрешка. Али питање о уношењу пољске привреде у основну школу ствар је више начелна, с тога се она могла решити без великога обавештавања, јер је то питање давно већ пречишћено код напредних народа. Друкчије сасвим ствар стоји с уређењем тих школа. У томе играју пресудну улогу посебне прилике у свакој земљи, према којима се мора удешавати само уређење школа-¹⁾ У нашим приликама има много сметња које се морају најпре савладати, те да се виша сеоска школа може уредити тако, како ће потпуно одговарати намењеној цели. С тога уређење ових школа треба да буде предмет највећег претреса и договора од стране пољопривредника, у толико већма што се тиме у исто време отвара широко поље за свестрано и једнообразно утицање на целокупни развитак наше пољске привреде.

Исте судбине као да је и питање о пољопривредном удружењу. И о њему се до сада не поведе живљи претрес у штампи.

А да ли је такво питање које не заслужује да се о њему дуго и много говори, или је оно збиља тако важно по напредак пољске привреде, да му треба обратити сву пажњу?

Да видимо.

Ако ма и летимично погледамо на стање наше пољске привреде у опште, онда ћемо се на првом кораку сусрести са таквим сметњама, које чине илузорним сваки напредак. Те су сметње као што је познато, *крајња оскудица најнужнијег пољопривредног знања, раскомаданост земље у највећој мери, оскудица радне снаге и капитал.*

¹⁾ Види „Das landw. Unterrichtswesen für die bauerliche Bevölkerung Württembergs.“

Као последица таквога стања јесу врло мали и несигурни доходи, и стално опадање и пресушивање природних извора, из којих једино потичу ти доходи.

Да ми мало и хрђаво производимо, то није нужно доказивати. То је јасно као дан. То нас и гони да на сваком кораку видимо: подижимо пољску привреду, што другим речима значи, усавршавајмо начин производње како би тиме увећали дохотке.

Савршенија производња свагда претпоставља познавање природних закона од којих она зависи, или бар практичну примену свију правила савршеније производње, којима се могу стално увећати приходи.

Али да се могу у пракцици применити сва средства што их напредна економија изискује, нужно је да су поред знања груписане још и ове три погодбе: *земља, рад и капитал*. Од тога у коликој су мери заступљене ове три погодбе на каквом газдинству и у каквој сразмери стоје једна сирам друге, зависи и да ли ће се моћи употребити савршенија средства при производњи.

Да се са извесног комада земље добије *већи* приход, мора се *више* утрошити радне снаге и капитала. Н. пр. у повољним околностима приход се са извесне земље може увећати чешћим и дубоким орањем, ваљаним ђубрењем и брижљивим обрађивањем земље. Али дубоко и добро орање изискује савршеније справе и јачу спрежну снагу, а ваљано ђубрење истражује што већи број домаће стоке, од које ће се ђубре добијати. А све то, савршеније справе, јача спрежна снага и већи број домаће стоке претпоставља што већи капитал, као год што чешће орање, брижљиво обрађивање земље, гајење већег броја домаће стоке и припремање ваљаног ђубрета претпостављају много више радне снаге и т. д.

Овај један пример из земљорадње може нас уверити, да се без довољно радне снаге и капитала, не може доћи до савршеније производње ни на уједињеним и великим земљама, а још мање на раскомаданим. А што вреди за земљорадњу, то исто вреди и за сточарство, винодеље, воћарство и за све остале гране пољске привреде.

У науци је у осталом пречишћено питање о томе, да се рационално може у пољској привреди радити само на већим — груписаним комадима земље и са већим капиталом и радном снагом, која се таде у велико може заменити савршенијим справама, те се на тај начин одма долази до већег чистог прихода.

Код нас као што видимо нема у довољној мери ни једне од тих погодаба, које су неопходно потребне за савршенију производњу, јер

а.) Маса наших пољопривредника не само да нема у опште много земље, но и оно што има тако је раскомадано, да је тешко и помислити на примену савршенијег начина производње.

б.) Наша је радна снага до сада постојала поглавито у нашим сродничким задругама, које су врло дивно одговарале патријархалном стању нашега народа. Али оне су се у последње време у толикој мери распале, да се данас као чудо спомиње, да у том и том селу има једна или две задруге са толико и толико душа.

Ако потражимо узрока распадању наших сродничких задруга, онда тешко да ћемо га наћи у јачој развијености, се којом се обично јавља већа тежња за самоопредељењем и самосталношћу. Много пре и много више наћићемо узрока томе у несугласици наших закона из ранијег доба са обичајима, културним развитком и привредним односима нашега народа. Тиме је поглавито подривена морална основица и ослабљена дисциплина које задругу држе у заједници, а дат је неограничени мах егоизму свакога члана задруге. Последица тога била је као што смо видели, нагло и превремено распадање задруге.

Наш економни развитак није ни данас такав да у њему не би имала патријархална задруга довољнога основа за свој опстанак. На против задруга би данас била најјачи ослонац економном развитуку, да је има. Али ње нема — она је, да се тако изразим, насилно и пре времена разрушена, и с тога ће се и наш економни развитак врло споро кретати у напред, ако му се не притече чиме год у помоћ, што ће заменити сродничке задруге.

Код нас има пољопривредника који мисле да се законом мерама може обуставити даље распадање задруга.¹⁾ Но мени се чини да би то данас био неплодан посао, једно, што се нема скоро шта више обустављати, јер су задруге великом већином пропале, а друго, сумњам веома да би се *принудним* средствима могла затрти клица распада, која је врло дубоко заватила корена, а да и не спомињем правне појмове, који су после толике практике овладали код нас о личном самоопредељењу и личној привреди,

У место тога много би боље и по напредак пољске привведе много корисније било, кад би се предузеле *све законе мере* да се

¹⁾ Види Стево-вр. беседње о радњи ванр. га. збора „Друштва за пољ. привреду“ 1880 год.

место сродничких задруга које су пропале, створе *несродничке заједнице-пољопривредна удружења*, у којима ће сваки поједини члан бити самосталан господар свога иметка, а ипак у таквом положају, да ће се моћи користити удруженом снагом осталих чланова и применити при производњи савршенија средства, која му осигуравају већи приход. Стварању ових удружења стоји мноштво прспрека на путу, али ма какве и ма колике те препреке биле, ми у оваквим приликама немамо другога излаза нити начина, на који би, као што ћемо то мало час видети, могли подићи и усавршити нашу производњу.

в). Ништа боље или управо по најгоре стојимо са капиталом. Раскомаданост земље и растројеност радне снаге вуче за собом у опште најнесавршенију производњу, која је у најближем додиру са сиромаштином. Наш земљорадник у маси тако мало производи да и кад је најплоднија година није у стању да одвоји ни толико, колико би потребно било да се снабде само савршенијим справама, а да не говорим о свима осталим потребама.

Наша је дакле производња у опште ситна производња, или ако би покушали да употребимо научни термин онда би рекли да код нас постоји «мала култура.» Међу тим ми знамо да се савршенији начин производње може применити и рентирати само при «великој култури.»

Па како де се ово двоје измири?

Види се ако хоћемо напретка онда морамо стварати како год «велику културу.» И ми то у ствари желимо. Али ако желимо велику културу ради самога напретка у пољској привреди, ми је не можемо и не смемо желети у оном облику, у ком је знамо код већине народа на западу. Јер ма како да је велика култура колевка свега напретка, који је поглавито у овоме веку постигнут у пољској привреди, она је с друге стране, у облику у ком тамо постоји, утук за ситне произвођаче, који представљају велику већину или још боље масу народа.

Велика култура од кад стоји на западу својина је малог броја великих поседника, који су све користи од савршеније производње вукли сами. А како се великом културом у опште јачиње производи, јер се са једног комада земље добија много више и квалитетом много бољих производа но код мале културе, то су они на тргу постали најјачи утакмичари производима ситних произвођача. Потискујући их на тај начин они су им одузимали и оно мало средстава којима до тада располагаху. У тој неравној борби маса сит-

них произвођача надала је као жртва неодољиве утакмице (конкуренције), а њихова маля — раскомадана имања постепено али стално прелазила су у руке малог броја великих поседника или капиталиста. Овај процес распадања сеоска становништва или ситних произвођача и данас траје на западу. Псељаванја у Америку или друге покрајине што се по сведневно могу читати у свима европским новинама, последица су овога процеса, који је неизбежан где год велика култура у рукама малог броја поседника дође у додир са малом културом масе народа.

Зале последице таквога стања увидели су на западу поодавно те су за то тражена средства којима ће се стати на пут томе неправилном развоју економних односа, који је ни више ни мање поубитачан за саму државу. То су увиделе и државе и с тога су притицале у помоћ не само законим мерама но и материјалним средствима, да се то зло ублажи и ако је могуће уклони.

Обраћена је сва пажња од стране државе да се производња ситних произвођача подигне на ступањ оне савршености, на коме је производња великих поседника. У тој цели уклањате су све сметње које спречавају малог произвођача да се може у пуној мери користити напредцима, који му осигуравају већу и бољу производњу.

Сметње су у главноме биле оне исте које ми данас видимо код нас, т. ј. никакво пољопривредно знање, раскомаданост земље и недовољно радне снаге и капитала. И где год је држава једно-временно и енергично предузела мере да ове сметње уклони, као што је то поглавито било у Белгији, а за тим не баш у толикој мери и у Саксонској и Вуртембергу, тамо су се у брзо показали и добри резултати. Данас Белгија при свем том што је у њој маса ситних произвођача, стоји на највишем ступњу рационалности у пољ. привреди и служи целој Европи као узор савршене производње уопредо с Енглеском великом културом.

Белгија је најбоље схватила штетни утицај ових основних сметња, па је за рана, док још развитак у пољској привреди не беше на великоме ступњу, прионула да пружи помоћ малим произвођачима, да могу у производњи употребити савршенија средства, и тиме да спречи неправилно стварање крупних поседа на рачун малих произвођача. И у томе је сјајно успела. Она је дакле раније од многих других држава увидела од колике је важности по напредак пољске привреде и за одржање малих произвођача групирање имаовина и заједничко обрађивање земље, гајење стоке и т. д. на

је поред школа и оснивања пољопривредних новчаних завода нарочитим законим мерама предузела уједињавање имања и положила основ пољопривредном удруживању за разне цели, те данас видимо како су пољопривредна удружења прекрилила Белгију с краја на крај, а са својим груписаним имаовинама она изгледа као какав дивно уређени врт. Интензивна белгијска земљорадња производи данас у средњу руку на сваку квадратну миљу хране за 7345 људи, док н. пр. Мекленбуршка земљорадња производи за 3182 човека а екстензивна Прајско-Пољска тек за 2229 људи.

Да би јасније могли видети колико су поједине државе помагале да се те основне сметње уклоне, навешћу још један пример одиосно пољопривредних школа и дружина. Краљевина Виртемберг која је велика 383 квад. миље, дакле скоро четири пута мања од данашње Србије и у којој основна школа траје 8 година, где је пољопривредна настава заступљена у пространом обиму, имала је до 1873 године ових стручних пољопривредних школа: 1 вишу академију, по једну специјалну школу за путничке учитеље, вртарство, баштованство, ичеларство, винарство; 4 ратарниц, 4131 т. зв. обвезну вечерњу школу и 1785 слободних вечерњих школа.¹ За тим на 700 пољопривредних дружина са главним — централним друштвом у Штутгарту, које стоји у непосредној вези са министарством привреде и служи као најмеродавнији стручни орган у свима пољопривредним питањима и пројектима.

Груписањем имаовина и стварањем пољопривредних удружења поред јаче школске спреме и јевтинијега кредита, спајају се две противности које се никада и ни на који други начин не могу измирити, а међу тим оне тако спојене оличавају праву срећу и благостање државе. На име, ствара се тиме могућност да више малих произвођача удруженом свагом и капиталом на заједничком земљишту примењују најсавршеније справе, и у опште да се служе свима напредцима велике културе, а међу тим увећани дохотци који се том савршенијом производњом постижу, не остају својина једнога, већ су својина свију њих удружених чланова или произвођача. На тај начин дакле добитци велике културе постају својина малих произвођача.

Код нас, Богу хвала, за сада нема великих поседника који би грозили опстанку малих произвођача, али ако њих нема има нешто друго, што је још црње и горе, и што их може лако створити, и то по јевтиној цену. То су малаксалност и исцрпљеност наших

¹) Види већ споменути *Das landn. Unterrichtswesen* и т. д.

поља и крајња неразвијеност у производњи у опште, које нас најозбиљније позивају да без оклевања приступимо поправци и усавршавању свију грана пољске привреде.

Стварне поправке могу се извршити само уклањањем основних сметњи које смо у главnome напред познали и које, као што смо видели, не дозвољавају савршенији начин производње.

А да се те поправке изврше потребно је много руку и много времена; пре свега пак потребан је добро смишљен и простран план, у коме ће се најтачније обележити шта је главно а шта споредно, шта чему треба да претходи и на који начин да се изврши.

Да се до смишљена плана дође једини је пут, ја то нарочито понављам, јавно обавештавање и веће учешће у томе послу наше стручне интелигенције. Сметње које се морају савлађивати огромне су. Ми их не смо никако предвидети нити потценити. Али их се не смо ни плашити. Заједничким и енергичним радом све се може постићи.

Наша срећа и наш напредак још лежи у нашим рукама. Наша ситна производња колико је зло и узрок досадањем опадању, она је најздравији основ за правилно развијање привредних односа у целоме народу, само ако се не остави и даље сама себи. Нека нам Белгија буде у овом погледу углед. Користимо се дакле временом док још није ситна производња почела прелазити у руке појединаца, што ће неминуно наступити, ако се и даље буде на овај начин и оvolико производило, колико ми данас производимо. Све се може постићи само ако буде довољно организаторске моћи и енергије, које ће растуруну привредну снагу груписати и упутити савршенијој производњи. Хитајмо док пољопривредна индустрија није постала својина странаца, јер се она може развити у горостас и бити највећа потпора напретку пољске привреде, кад је у рукама пољопривредних заједница!

Ми с правом погледамо на Министарство привреде да оно узме иницијативу у овоме послу, којим ће се с једне стране постепено али стално уклањати, у току дужога низа година, све битне препреке напретка, и тиме поставити здрав и простран основ даљој будућности, и с друге стране лечити свакодневне хрђаве појаве у појединим гранама пољске привреде, макар и палијативним мерама, донде док се главне сметње не уклоне.

Цео тај рад мора се засновати на чврстом основу **закона** у коме ће поред осталогa *школе, пољопривредна удружења, групи-*

рање *и* ~~ма~~ *и* ~~пољопривредни~~ кредит заузећи достојно место и наћи снажне материјалне помоћи у државним средствима.

Ако је ово прави пут којим ваља поћи у подизању пољске привреде, онда ајде да га рашчистимо и утврдимо даљим обавештењем и договором.

Z.

ЗАВОД ЗА СВИЛАРСКЕ И ВИНАРСКЕ ОГЛЕДЕ У ГОРИЦИ.

У свом чланку „коју расу свилених буба ваља да гђимо“ у другој свесци овогодишњег „Тежака“ поменуо сам велике заслуге, које је завод за свиларске огледе у Горици стекао за рационално свиларство. Заводи те врсте установа су најновијега времена, па ипак су и за ово кратко време дошли до толиког уважења да се већ у свима напреднијим државама оснивају. Како се и код нас свестрано признаје важност економског развитака по државно напредовање, то ће — судим — бити од користи и од интереса, ако са неколико речи више опишем задатак и уређење горијега завода, у ком сам неко време био и о ком имам аутентичних података.

Завод за свиларске и винарске огледе налази се у пространој згради на два спрата у једној од најлепших улица вароши Горице, те аустријске Нице, као што је због њене благе климе радо називају. При земљи се налази хемијска лабораторија, у првом спрату је библиотека, двораца за предавање и више соба за збирке и моделе, у другом спрату је стан управитељев. Уз завод се налази прилично велика башта за виноград и воћњак. На заводу су сада смештени један управитељ, један ађунт и два асистента.

Кад је завод у почетку г. 1869. основан, онда је он био намењен само свиларству (бакологији) и дат му је поглавито научан карактер. Основним шта-тутом били су му прописани ови радови:

1. Да се изнађу главни услови за сигурно успевање свилених буба и начин, да њихов производ буде бољи.
2. Да се потражи најзгоднија метода за производиу здравог семена у довољној количини.
3. Да се проуче узроци болестима гусеница.
4. Да се огледи чине са новим свилопрељама.
5. Микроскопско испитивање семена, гусеница, кокона и лентира за вла-сти, друштва и приватне.
6. Давање савета и настављења.

Да се првом задатку одговори бавио се завод сваке године компаратив-ним гајењем гусеница и издао је на основу искуства, које је том приликом сте-као, кратко упутство за разумно гајење свилене бубе. То упутство штампано је сем талијанског изворника још и у немачком, словеначком, српском (ћирилицом и латиницом), мађарском и румуњском преводу. Ове године преведено је то дело у Москви и на руски језик. За добијање бољег производа посветио је завод своју пажњу и укрштавању раса и чинени су о томе многобројни огледи.

Кад је завод основан било је питање о произвођењу здравога семена најважније свиларско питање и због тога се завод неуморно трудио, да то питање повољно реши. Нађено је, да апсолутну сигурност пружа ћелијска система коју је предложио Пастер. Требао је само наћи начин, којим би се могла лако применити та метода у великом. И погледамо ли, како је јако данас распрострањена ћелијска система, онда видимо, да је труд горичког завода награђен достојним успехом. Решењем тога питања дат је нов поглед свилодељу, нађен је пут да се очувају наше врне европске расе и да се еманципујемо од јапанског семена.

И проучавањем осталих болести бавили су се у заводу брижљиво, нарочито је озбиљно проучавана црна болест (флачидеца) и кречна болест (калчино). Правило је, да се семе једногодишњих раса излеже истом пошто је презимило. Али већ доста давно познати су различити поступци, којима се може учинити, да се семе излеже одмах пошто је снесено. И о том су чињене у заводу студије. Довишло се, да се семе може да излеже пре одређеног времена трењем, утицајем електричних светлаца или потапањем кроз 1—5 минута у извесне течности као што су сумпорна, азотна, соба, оцетна киселина, па и у самој топлој води (око 50°C), само то ваља чинити најдаље 2 сата пошто је јаје снесено.

Неколико година продужавани су огледи са гајењем других познатих свилопреља. Гајиле су се лептирице киселог дрвета (*Attacus Cynthia*) совина (*Attacus Sessoria*) и храстова лептирица (*Antherea Yama—Maj. Perny* и *Mylitta*). Уверило се, да ни једна од тих свилопреља не може бити ни из далека замена свиленој буби.

Микроскопска испитивања давала су заводу сваком годином све више посла, тако да је постало потребно, да се засебне баколонишке обсерваторије оснују на различитим местима провенције. Све раде сада у велико и тиме је посао заводу веома олакшан.

Резултате својих испитивања распростирао је завод у публици најпре само штампом, али се брзо увидело, да се тим путем неће лако свиларство унапредити, него да је за то потребна редовна настава. С тога се приређују сваке године наставни течајеви, у којима се предаје: о анатомији и физиологији гусенице, о болестима и њихову лечењу и о произвођењу семена. Уједно су с наставом спојена практичка вежбања у микроскопији и осталим радовима рационалнога свиларства.

И радовима, који су били изван круга његових штатута, имао је завод више пута да се занима. Од многих тих радова да поменемо само испитивања о физикалним својствима свиле, на основу којих је израђена једна метода за усавршавање фабрикације. Та метода примењује се већ с најбољим успехом у неким фабрикама. Да се реше извесна важна питања шумске метеорологије, наложило је министарство привреде заводу, да обради материјал опажања од г. 1878. до 1881, која су чињена на шумским метеоролошким станицама у државним шумама у Горичком крају. Таквих радова изван првобитног програма било је још много.

Са појавом филоксеричне заразе у Истри нашло се министарство побуђено, да делокруг заводу рашири. Декретом од 21. априла 1881, стављени су му у програм и огледи, који се односе на виноградарство (енологију). Са истом ревношћу посветио је завод и овој грани народне привреде своју снагу и стара се и овде са заслуженим успехом, да посредује између теорије и праксе.

Проучавано је земљиште аустријског приморја и његов однос према виноградној лози. Испитивано је, на који би се начин дале лошије земље поправити, које би ђубре било за њих најгодније и како би се где је нужно могле наводњавати. У студију су узете све винове лозе, које се гаје у Горици и Истри. Горичко вино је научно промотрено и на основу тога тражио се начин, како би се дало исто боље држати и поправити. Проучаване су најчешће болести, којима је изложено то вино, и тражила су се средства, како би се дале исте предупредити или како би се могло њихово дејство у почетку да ослаби. И страна вина, која се увозе у Горицу, аплицирана су а по налогу министарства народне привреде израђене су потпуне анализе и од неколико француских вина, која су добивена од американских лоза.

За тамошње прилике биле су врло важне и компаративне студије о природном и о петицованом (од шећера направљеном) вину. Дошло се до резултата, да се у вештачки зготовљеном вину сем алкохола сви други саставци налазе у много мањој количини, на име да екстракт достиже највише $\frac{2}{3}$ оне количине која се налази у природном вину. Хемијском анализом дају се дакле таква вина увек лако познати.

Чињени су покушаји о гајењу американских лоза из семена, и то како у Горици тако и у окуженом земљишту у Пирану (Истра). Испунило се, да из семена лозе *Aestivalis* ничу биљке, које се у многом разликују од оригиналне биљке, дочим оу биљке од семена *Riparia* прилично добро очувале свој типски карактер. Али у Пирану су већ и неке Рипарије г. 1883. и 1884. биле окужене филоксером и почеле су да се суше.

У опште је борба против филоксере давала заводу у ово последње време највише посла. Министар народне привреде пињао је у тој ствари од г. 1880. до 1883. сваке године управитеља горичког завода у Француску, горњу Италију Швајцарску и Угарску, да свуда на лицу места проучи стање филоксеричне заразе и мере, које се против ње предузимају. Уједно је министарство захтевало да се на окуженом земљишту у Пирану проучава биологија филоксере. Ради тога била су нужна многобројна опажања и на тај начин могло је сваке године да се тачно означи, кад се појављује и кад не стаје зимска филоксера, кад она на корену кад на листовима, кад крилате, и кад полно подељене филоксере. Посматрано је и поштење зимскога јајета као и појава генерација, које граде на листу шишарице. Последње је у толико важно, што многи испитаоци поричу, да се зимска јаја и поменуте генерације јављају на европским лозама. Посматрања у Пирану оборила су то мишљење. Биолошке све студије биле су и због тога врло нужне, да се може означити најповољније време за рат против филоксере.

Средства против филоксере била су тако предмет озбиљних студија. Испитивано је, које је од њих најбоље и кад и у којој количини и дубини даје се најкорисније употребити. Завод је препоручио сумпорни угљик и као допуну истоме ђубрење са материјама, у којима је много амонијака. То ђубрење је наравски нужно само при културалном поступку, који је г. 1884. по упуству горичког завода примењен на 165.072 лозе у Пирану и Изоли (у Истри).

Сем филоксеричне заразе наносе штету виноградној лози и друге болести и непријатељи. И тима се завод занимао и тражио средства против истих. Такођер су проучаване и болести на рани и воћу.

У заводу је израђен читав неброј хемијских анализа које за власти које на рачун приватних људи. Анализоване су различите земље, многе врсте вештачког ђубрета и средстава против филоксере и других инсеката. Одређиван је стрепи у комини, шећер у вињу, вино и сувом грождју, алкохол у вињу, ликеру и ракији. Доношена су многа јела и пића, различити лекови, бојадисане тклнине за одело да се испитају погледом на саставке, који могу изрављу да школе. Анализоване су многе сорте како аустрискога руја тако и страног, који се доноси у Трст. Испитиване су и многе воде за пиће као и вода из панчевачке свиларе, да би се дознало, да ли је иста zgodna за одмотавање свиле. Најпосле је било нужно неколико аналитичких студија, да се реше разна питања из аграрне и хемијске технологије.

Уз све то држе се сваке године у заводу наставни течајеви из свиларства и виноградарства. Слушасци истих су општински начелници, учитељи и економиста свиларски течајеви приређивали су и за женскиње. Од колике су велике користи били ти течајеви за земљу, може се по том судити, што је сада укупан доходак од свилених буба четири и пет пута већи него што је био пре десет година. Да се органи власти поуче о филоксеричној зарази држао је управитељ завода кратке течајева у Горици, Пирану, Каподистрији и у Сплету.

Као на пољу свиларства тако се примећује већ и у виноградарству и у пољоделству у опште напредак, који се највећим делом има уписати у заслугу горичком заводу Његови се савети радо траже и извршују. Он је задобио себи већ толико поверења, да не прође дан, а да не дође у њега који поседник или ратар, да потражи упуство у овој или у оној ствари. У кратко, горички је завод сјајно доказао право на свој опстанак.

Као што се из вредноснога види завод у Горици није уређен као какав школски завод и ипак је школа у најбољем смислу те речи. Он је један од најстаријих завода те врсте, али данас има већ много другова на свима странама у Европи, јер се свуд увиђа корист, коју могу такви заводи да донесу пољској привреди. Колико широко поље за рад, како леп и велики задатак имао би такав завод у Србији! Поред свега хвале вреднога заузимања и власти и појединаца не развија се ипак наше пољоделство у оној мери, у којој би требало према повећаним потребама и личним и друштвеним. А томе се није ни чудити кад знамо, да нити је стручњачки као што треба испитана аграрна вредност нашега земљишта, нити квалитет наших земаљских производа, па ни саме климатичне одношаје наше не познајемо, јер још никако нису организована редовна метеоролошка опажања на свима странама у земљи. Све су то дакако велике задаће које се не извршују преко поћ, али да ће се њиховом решавању једном приступити морати, о томе је свако уверен, ко познаје основе рационалне народне привредо.

М. Петровић.

ЈУНИ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Прва нам је брига, да одмах у почетку срадимо и свршимо оно, што нам је у Мају недовршено остало.

I. Из земљарства.

1. Ратарство.

У почетку јуна треба (поглавито у хладнијим *deleatur* брдским крајевима) неизоставно похитати са сејањем *јелде* и *мучерке* па и *позног лама*.

Ко није ни до краја Маја посејао: *мухар*, нека га сад у почетку Јуна *дигитко сеје*, па ће му најдаље за 3 месеца стићи за кошење и даће му много сена, које, у цвету покошемо, стока радо једе; само откосе на лепом времену треба неколико дана оставити, да међу тим само 1 пут преврнути, па: најпре их увласти у мање пластиће да провену и сазру а после их у велике пластове денути. Најбоље је семе од 1 године, и на 1 Ектар иде 20 до 26 килограма (по 50 до 60 пара динарских), а најбоље успева и напредује на преораној ледини и на угару, па онда на стрњишту и на кукурузишту, — само треба земљиште под јесен добро преорати а пред сејањем земљу раздробити и дрљачом или брањом подрљати и поравнати.

Ко хоће да увати семење од мухара, треба да остави муар за 1 или 1,5 месец дуже да семење добро сазре.

Ова је травка врло добра у сушним годинама, кад готово све ливадске траве издаду па немамо довољно сена за стоку, — с тога баш и препоручујемо сејање мухара, а поглавито тако звану мешавицу, чим замотримо да ће слабо траве бити.

Овога се месеца може још, поглавито по брдским и хладнијим крајевима да сеје *ситна проја* или *просо*, — јер ова биљка може да поднесе велику сушу а никако хладноћу; сеје се на песковитом, лаком земљишту, које је добро наћубрено или јако плодно.

Најпосле се у овом месецу сеје и *сточна репа* — за храну стоке; врло добро напредује на дубоком и песковитом земљишту, које је добро наћубрено и снажно; — ако би сточна репа због угодног и повољног времена у велико напредовала и лишће јако ризвила, могли би спољашње лишће пооткидати и стоци давати; ово треба чинити поглавито онда, кад је спољашње лишће већ увенуло.

У ланишту морамо почешће да плевимо, — од корова да очистимо.

У шеници изникле ражне сламке треба као шенични коров изчупати и из шенице избацити, или покупити па стоци дати.

Месец Јуни најзгодније доба, кад треба, бар на крају Јуна, започети:

1. *Угарнице преоравати*, — да се не би укоровиле и да се коров не залеже и не укорени.

2. *Ледине слабе ливаде и чауре преоравати* т. ј. преобраћати их у орнице и спремати их за сејање усева.

Преораване угарнице зове се: *угарење*.

Истина је, да се земља *угарењем* снажи и обogaћава хранењим материјама за оне биљке, које желимо на угарници да посејемо, — али се земља *угарењем* не одмара, — као што се код нас мисли, — него је земља тада баш у највећој радњи својој, и то:

1 У земљи се сви њени саставни делови распадају под утицајем кише и сунчане топлоте, а при овом распадању растварају се у исто доба и за биљски живот потребни хранећи делови, као што су: шљунчана киселина, креч, сумпор, калија и натрија.

2. Усисава из ваздуха и са водом унешени *Угљеник* (карбон), од којег се највећи део биљске грађе ствара и састоји, а под утицајем грмљавине и непогоде прима још и *Азот* (нитроген).

Према овоме, и ми морамо земљи да додајемо, поглавито *Азот*, па онда *Фосфор* и *Угљеник* као најважније и најпотребније саставне делове целе биљке, — а ово земљи додајемо: *Ћубрењем*.

Но, пошто знамо, да се при угаарењу доста губе и да изветре у земљи находећи се иструдели (у хумус претворени) хранећи делови, или их киша спере — то је нужно: да ове делове надокнадимо добрим и јаким *Ћубретом*, те тако:

„Кад које земљиште угаримо, треба и да га *Ћубримо*“

Но, да хранећи а лако ветрећи делови у овом *Ћубрету*, не би пропали, т. ј. да не би изветрили и да их киша не испере и не исплаче, — *треба Ћубре* свагда у *брзо* и *на скоро* *заорати*, како би земља ветреће делове упила и са њима се јединила.

Угаарењем, — нарочито ако је ово здружено са јаким *Ћубрењем*, — добићемо не само плодније и родније земљиште, него ћемо добити још и *дробно* земљиште; — с тога не сме се земљиште да оре или да дрља *кад је влажно или мокро*, јер се тада земљиште само више и јаче згрудвава па се плутом у повеће грудве или комбе цепа; исто тако ова радња не сме се предузимати ни онда, *кад је сушно* *доба*, јер се тада претвара у прашину.

Није доста, да угаарењем добијемо само плодније и дробније земљиште, него га треба још и од *корова* *чистити*; — с тога *треба* *укоровљено* земљиште од свакојаког *корова* а нарочито од *ширевине очистити* и *ослободити* *пре свако*: *Ћубрења* али *кад* *земља* *није* *влажна* *или* *мокра*; то ћемо постићи: ако *укоровљено* земљиште уздуж и попреко *пресоравали* а *оштром* и *тешком* — *гвозденом* или *дрвеном дрљачом* као што треба дрљали будемо.

На тај начин из *корена* *повађени* и *рашчишћени* *коров*, ако је *сочан* и *добар*, можемо *стоци* да дајемо; но ако га не би као *храну* за *стоку* могли употребити, онда је најбоље: да га *спалимо* и *сагоремо*, а *пенео* по *преораном* земљишту *растуримо*, — а често можемо *коров* и *дубоко* да *заоремо* па да ту *иструли* те да *послужу* као „*зелено Ћубре*“.

За све ове радње ми у ово *доба* препоручујемо врло *корисно* оруђе: *експиратор*, — јер не само, што врло добро *земљу* *дроб*и и *коров* *уништава*, него се још врло *згодно* и *корисно* употребљава за *прашење* и *окопавање* *свију* *наших* *на врсте* или *редове* *посејаних* *усева*, као: *кромтира*, *купуса*, *репе* и *других* *окопавина*, па онда *особито* *куркуруза* и *другог* *жита*, а и *самог* *винограда*. — Ми ово оруђе, за ове и на *редове* или *врсте* *биљке*, препоручујемо нарочито у *топлим* и *жарким* *месецима* још и с тога, што се овакове радње *њиме* могу не само *уздуж* и *попреко* и то *почешће* да *извршују* него се и *врло* *много* *добија* и *уштеђује* *времена* и *човечије* *снага* — јер га *спрежна* *стока* *покреће* и *лакше* и *брже*.

Ко ово тако *драгоценно* *оруже* *набави* и у овим *радњама* употребно буде, — тај ће га *благодари*ти а *уједно* и *благодаран* бити „*Тнжану*“, који овом *преиорунком* *само* *своју* *дужност* *чини*, — *верујући* и *унапред* *знајући*; да у *једног* *народа* *ништа* *так*о *сиоро* не *напредује*, као *пољска* *привреда*.

Због *сувијег* *Марта*, доста *лепог* *влажног* *Априла* (1-ог, 7-ог, 17-ог и 18-ог 19-ог 20-ог, 23-ег 7-ог и 30-ог) а *имамо* *облачног* *Маја* *пада* *ове* *године* у *почетку* *Јуна*: *жетва* *озимог* *јечма* а *мало* *доцније* и *жетва* *ражи*.

У оштите, ово жито : јечам и раж (а доцније у јулу и шеница) треба да се жње или коси онда :

1. Кад је зрно толико тврдо, да се ноктима на двоје пресећи даје, а при том

2. да му је унутрашњост или садржина брашнаво бела;

3. кад се згњечи, да није млечно (да не млечи), т. ј. да не пушта млеко;

4. да се претима даје разбити и растрљати.

Свагда је боље да стрнику од овог жита при жетви оставимо дужу или вишу, па ју што пре заорати, како би стрника а са њом и друга коровина што брже и боље могла да се распадне и да иструли још пре јесењег орања.

Кад нас је обичај, да се стока а особито овце и говеда пуштају да по стрњишту пасу; — ово ми одобравамо само онда, кад немамо довољно паше или су ове слабе и мршаве, или ако немамо времена и не можемо да стигнемо да у скоро стрњиште преоремо; па и у том случају, боље би било да на стрњиште за неко доба (док не добијемо времена и не доспемо да га преоремо) *пустимо свиње*, јер ријући не само земљу дробе него још и све штетљиве под земљом и на земљи живеће инсекте и бубе тамане: — по свиње треба на стрњишту добро чувати да какову штету другом којем усеву не учине.

Дуван, који је у Мају расађен, треба сад на згодном времену *приштити*, а доцније кад јаче (за 20 до 25 с. м.) поодрасте треба га *окопавати* и чувати од различних штетљивих животињица особито од пужева, које треба прилежно скупљати и таманити. — Ко није доспео у Мају дуван да расади, може га још до половине Јуна да расађује; — али га мора чешће да залива устајалом водом, а још боље паштавином; доцније треба по дуваништу попунити и засадити тазе струковима сва она места, где су дувански струкови осушили се и пропали.

Ко је посејао *реницу*, — ову веома важну и корисну трговачку биљку, — тај ће ју моћи да жње *ове године* око половине а надаље па крају Јуна.

Жетва се мора почети одмах чим зрнелост сазре; а да је зрнелост зрео познаћемо; кад семенове луске почињу да постају мрко тамне и мало прозрачне, а семење или зрнелост у овим лускама да се црно мрко бојадише; — али је *најбоље жетву започети* онда, кад на зрнеливом семену приметимо једну мрку тачку или пегу, — с тога треба у ово доба сваког дана пажљиво посматрати семење.

Жетва се врши оштрим српом или још боље оштрим косицом *јутром* да не би много зрнелости из луске поиспадало. — Сваку рукувед треба *пажљиво* на стрнику положити и то у накрст; а ако рукуведи у по мање снопове везујемо, онда треба ове снопове усправљено као пирамида једно према другоме стављати.

Овако пожњевена реница остави се неколико дана на стрници, да се добро осуши; — после тога: *оврше* се ту на стрњишту, у пољу на гумну, да не би зрнелост из лусака преношењем поиспадало и пропадало; или се у пространи шупе кући доноси и преноси *товарећи ју пажљиво на кола*, која се морају великим чаршавима или понавима да застру, како се зрнелост не би губило; кад се реница на колима овако кући дотера и донесе, треба ју под каковим заклоном оставити једно 8 до 10 дана да одлежи, како би сва зрна у лускама потпуно и подјед-

нако сазрела, па тек после овршити. — Овршено зривље, било на гумну у пољу или код куће под заклоном, треба заједно са плевом и разбијеним љускама неколико дана оставити у по доста високим (6 до 10 с. м.) гомлима да се ту загреје, па га с почетка по чешће (на дан 2 пут), лопатом или ашовом превртати, — да све зривље, и зрело и незрело постане подједнаке боје и да савним суво буде.

Ако би било изгледа, да ће после пожњевене репице наступити жарко и сушно доба — онда би добро било, да се пожњевена репица распореди и црепасто наслаже на дебелим чаршавима или пољавама по стрмишту разастрим — како би сва ова репица накнадно на сунцу и сунчапој припеци сазрјевала; — ову репицу на чаршавима или пољавама треба распоредити и црепасто наслагити у редове тако, да се стрмиште између редова може лако и без сваке сметње да преорава, — најбоље на подједнако широке леје тако, да оне редове на местима, где је репица наслагана лежала, после у бразде изведемо, — кад репицу са ових редова дигнемо и однесемо.

2. Ливадарство.

Ко има још јесенас у озимо жито посејану детелину, тај треба детелину око половине до краја овог месеца по други пут да коси, — или може од детелине зрело семење да добије.

Да је детелинско семе зрело, повнаје се по главицама (главичастим цветовима), јер: кад цветне главице потамне и добију мрну боју, из махуна лако испада семење, које треба да је понајвише жуто и љубичасто плаво — то је најсигурији знак, да треба детелину за добијање семена косити, — јер ако ју дуже непокошену оставимо, све ће семење из махуна да поспада и пропадне.

Ову за добијање семена детелину треба после кошења 1 или 2 дана оставити у ојкосима или у властима да одлежи, а затим ју треба пажљиво превртнути, па тако оставити да се суши; — али се ова детелина најбоље суши на тако званим *сушицима* која се граде од летава или обних мотка на приличку колибе или шиљастог шешира, а — на прилику дугачког стога или каквог усправ ног ваљка, или су за то добре и „*ночанице*“.

Кад су махуне потпуно што по реч: као кестен суве, могу се шакама растрепити или штапом измлатити и разбити да семење из њих испада, а после тога рада треба семење очистити и отребити.

Ова су сушила врло добра и згодна за сушење детелине у свако доба, а особито у влажно и кишно доба, — јер покошену детелину не смомо често да преврћемо ради сушења, пошто би при честом превртању изгубили много детелинског лишћа, које износи добар и богат део сточне хране. — Сушењем детелине на сушилима добијамо и много више и боље детелине, па с тога не треба жалити ни труда ни трошка око грађења ових сушила.

Око половине Јуна, а најдаље, до краја тог месеца треба ливаде косити, — јер тада највећи део ливадских травака и других биљака у цвету, а за време цветања највише наваљују из земље у све делове биљске најбољи и најпријатнији сокови, који стоку не само најбоље него и најпријатније хране. Ето, баш само с тога треба ливаде косити док су на њима травке а и друге биљке у цвету, — По томе:

„Најбоље је и за сву стоку без разлике најпријатније оно сено, које је добивено од травака и других ливадских биљака, које су у цвету покошене.“ — јер је оваково сено и најача и најснажнија храна за стоку.

Ако би ове травке оставили да их косимо тек онда, кад им семење сазре, — онда сви хранећи сокови дуре и струје или певаљају у семење, а сламке или њина стабла постају све дрвенастија или жилавија или мање сочна, — па мање стоку и хране.

Само ливаде, на којима слабо и реуљаво (по ретко) трава расте, — не треба у цвету косити, него треба оставити: да семење сазре па да се по ливадама растури, како би се ливаде природно или саме од себе боље и јаче или гушће засејале.

Ливаде, које наводњавамо, треба на једно 8 до 12 дана пре косидбе оставити наводњавање, — да се земља просуши и за кошење спреми. — Ове ливаде треба најпре косити, па после редом друге ливаде, али тако, да сваке године по једну остављамо да јој семење сазре, па да се природно или сама од себе засејава растуравањем својег семена; — или да једну ливаду сваке године с другог краја почињемо косити

Сушнице ливаде треба косити свагда зором, док још росе има, па онда у вече или према месечини, — јер ћемо тада кошење много корисније да свршавамо, пошто се зна: да косом влажна трава не само лакше него још и поједнако и до земље одсецамо, па тада и тако покошена трава није одмах изложена оној највећој сунчаној припеци. — Рано, још док има росе, покошена трава може се на повољној сунчаној топлоти још тог истог дана саденути, само ако има кога који би одкосе одмах после кошења растурао и више пута превртао. — Али је свагда боље, да одкосе првог дана куњимо у навилке (омале гомиле), па да их тако преко ноћ оставимо да се, што се каже, изноје, 'а другог дана растурати, па их после дластити т. ј. куњити у пластове, а ове после свлачити или влачити па декути т. ј. у сена или велике пластове саденути.

Ако би се десило: да у доба косидбе буде време влажно и кишовито, онда је најбоље, да траву косимо још док је киша, само ако има изгледа да ће иза тога наступити лепо, сунчано време, јер: влажна покошена трава мање се квари, што дуже у одкосима лежи, — ако се првог лепог дана иза тога преврне и остави да суши: — много би погрешније било, кад би траву косили лепих дана, па би иза тога, баш кад би требало да се покошена трава суши, падала киша, те би тада осушено сено закисло.

Ако би се десило: да се покошена трава не би никако могла потпуно и као што треба да осуши, — онда треба од покошене траве справљати тако звано: слатко мрко сено. — Ово се сено — укратко да кажемо — справља овако: трава се суши дотле док не остане мало т. ј. само толико влажна да цвет, лишће и семење не отпадају од стабљике — кад покошену и тако осушену траву хоћемо да у слатко мрко сено слажемо и справљамо.

Сад треба сено свлачити у једну сенару, па га на једну сламну подлогу слагати у округле или четвртасте гомиле, које треба да су 1 до 4 метра високе; — два човека ово сено наносе и разређују на гомилу а њих двојица добро и јако газе и набијају непрестано по том сену, и то: у средини јаче и више

него ли на крајевима; у средину меће се влажније а на крајевима и оздо суваље сено. — По врху ове гомиле меће се један од 15 сантиметара дебео слој ситније сламе и плеве па се овај слој добро сламом заврши и покрије, а најпосле то све треба добро нагазити и набити.

После 2 или 3 дана ово се сено загреје тако јако, да нисмо у стању руку дуго у овом сену да држимо, па почиње јако да се пуши и да испарава.

Сва пара, која се из овог сена развија отајожава се у сламном слоју, који постане буђав или плесив, а сено после 6, 8 или 10 недеља постане мрко и суво, па је тако ароматичног или пријатног мириса и пријатног укуса, да га сва наша стока (коњ, говече и овца) са највећим апетитом (јешљивошћу) једе, — а особито је веома добра храна за гојење стоке, — поглавито за гојење волова и овнова.

За време косидбе треба сва месташта, где ћемо сено да смештамо (и, н. р. сенаре, отлаукане и т. д.) добро да очистимо и да проетримо, да се не би сено потпарило и ужегло.

3. Баштованство

Она кућна или кујнска зелен, коју смо у Марту и Априлу посејали, већином је толико израсла, да се може и сад да пресађује — ако то раније, у Мају нисмо урадили.

Пресађену зелен треба испиати и заливати непрестано и дотле докле год расте и напредује.

Ко има у башти јагоде, треба леје чисто да држи и да изданке чупа.

Ако су коме *краставци* у Мају од мраза или од влажне хладноће страдали, — можемо их сад по нова посејати. — Ко хоће да има више и слађих краставаца, тај нека вреже најпре добро загрће па после привезује за штапасте притке од 1 до 2 метра високе. — Исто тако, ко хоће да има *лубенице*, *динје* и *бундеве* слађе, нека им вреже *привезује* за јаке *аритке*.

Ко хоће, у башти да има и да одгаји *крушан пасуљ*, тај треба врхове за време цветанја да откида или одсеца; — ако пак хоћемо да имамо пасуљ као семе за сејање, онда треба избирати само оне доње, или избирати само најниже махуне.

У почетку Јуна треба *пасуљ* и *грашак* окопати, па уз тачкаш пасуљ ударати тачке (тачки). — Ако би се појавили пужеви, онда треба по лејама посути јечмене плевe или љуске од ланеног семена, — јер их ово боде па од тога беже па се онда неће уз ове биљке да пукају и да их нагризају и кваре.

Сад се сеје у баштама и *позни грашак*.

Сад треба одабрати и обилежити од зелени све добро развијене стабљике за *семенаке*, па ове стабљике треба подсецати.

Ко хоће, може у Јуну да посеје у башти семење од *позне зелени*, као шта је: *кељ*, *келераба*, *купус*, *першун*, *салата* *главичаста*, *спанаћ* и т. д.

Ко има у башти *шпарглу*, нека јој изданке више не отсеца, — да би се могли да заметну и развију живи пупољци за идну годину.

Ко има посејани *ким*, нека га у Јуну чупа, док му семење још није са свим сазрело и презрело.

У опште, у башти треба *прилежно*, *плевити*, *окопавати* и *заливати*, — а гусенице белих и других лентира таманити.

Ко радо једе боранију (од пасуља и боба) и млад у махунама грашак, — може да бере; али је свагда *зрело зрно* сочива, *пасуља*, *грашка* и боба куд и камо боља храна!

Цвећари треба прилежно цвећне леје да опраше и да редовно јутром и вечером заливају, и да уз тачкице привезују. Стабљике и струкове од прецвета-лог цвећа са зрелим семењем треба да откидају и да оставе да се суше, па се-мење из сазрелог и сувог плода да сберу и чувају у платненим кесицама, на ко-јима треба да испишу и да забележе *име цвећа*. — Цвеће, које тера стабла из својих луковача, — као што су: висигаба, зеленкада, златан, зумбул, крин бели (самбак) и жути, лале, преслицница, процепак плочиничница, сабљичница, сватован и т. д., — треба, кад прецветају, из земље повадити са луковачама, да се про-суше па их после тога чувати, да их доцније по нова у бајтенске леје пресади-мо.

Каранфиле, који од свега цвећа најлепши т. ј. најпријатнији и најлакши мириш имају, треба сад у лејама *полагати*.

Сад се размножавају: леандер и ружа месечарка.

4. Воћарство.

У воћану треба земљу око воћака преконати а исданке и коров чупати — како би воћке добијале више хране, да се плод боље и јаче развија и да расте.

У растилу треба засејано семење од воћака а тако исто и младе преса-ђене воћке *заливати*. — особито ако је сушно доба.

Ниске воћке или чечаре, а тако исто и *чардаклије* треба *сад поткресавати* и сасецати.

У *опште*, на свима воћкама суве и неродне или излишне гране треба отсећи, а на *шљивовом дрвећу изметнуте плодове*, — који се зову: криваци, па-суљаре или рогачи, — треба све оченути и покидати, па их врелом водом попа-рити и свињама дати, — да се шљиве не би од опасне шљивове гљивице (*Echinosporium*) изметнуле у пасуљаре или рогаче (криваке).

Ко у Мају није везе са калама поскидао, — може то сад да учини; али каламе треба уз тачке или уз друге гранчице привезати, да их ветар не поломи.

До „Видована“ можемо још воћке и да окулирамо на живо око, а осо-бито брескве и кајсије, шљиве, вишње и трешње.

Маторе а *цреливе* воћке треба повадити, па одмах сзалити и изгорети.

Не треба заборавити, да све у овом месецу развијене гусенице најживље и најприлежније таманимо, — а особито оне гусенице, које живе на огрозу и рибизлама а и на црном трну, а које постају од оног поћног лентира, који се зове: *Шарен-грбач* или *огрожњак* (*Zerene grossulariata* L.)

Све ситније наше тиге најбоље тамане ове гусенице, па их с тога треба чувати неплашити и не убијати.

5. Виноградарство.

Чокоће, које није цветало, не треба никако дирати, и тек по свршеном цветању целог винограда треба најживље и смотрено у винограду по други пут плитко копати или прашити ради таманења коровских биљака; па онда све бо-гато цветале и земаљ оборене и друге родне лозе треба *привезивати за тачке* лабава и олава, т. ј. не притезати лозу ка тачки да се не би лишће збило и успарило.

Овом приликом врло је корисна радња, што се у исто доба може да врши: заламање т. ј. два или три горња листа што стоје изнад оних на врху гроздова треба пажљиво заламати, — како би гроздови више хранећег сока и јаче сунчане светлости и топлоте добијали.

Где није обичај, да се у винограду око винове лозе свршава оно познате копање што се зове: *изртање*, — ту треба сад, кад будемо смотрено прашили пазећи да лозу не повредимо, испод оних најдоњих гроздова земљу откопати и отклонити, да се ови доњи гроздови не би могли земље дотаћи, јер би иначе лако могли у зрелини да труле и пропадају.

Добро треба пазити, да се није где год у винограду појавила и улегла *филлоксер*, — јер: свако занемаривање овог страшног и најопаснијег испијатеља у винограду, може нам у најкраћем времену све наше винограде да упропасти и и убије горе него ли ма какав град.

У *подруму*, — треба припазити на *бурад*, да ли су обручи добри и здрави а дуге и сређе читаве, да се не би штете догодило.

Ко нема дубоке, добро озидане и хладне подруме, — треба на њима све прозоре и друге отворе добро да затвара и бусењем и т. д. да притршава, како не би могла топлота у подруме да продре те тако да у подрумима вино сачувамо да се непоквари и не ускисне; — поглавито ово треба пажљиво чинити због оних вина, која нису добро преврела, јер у њима још има шећера, који на овој јакој топлоти почиње да прелази у тако звано *љизао* (*schleimig*) *врење*, при чему се вино отеже или растеже као оно густе расе кад се, из донца у чашу сипајући, отеже.

Ако се коме деси, да му се *вино отеже*, — нека у њега мало *усте* купљеног у апотеци *тамјана* или што је готово једно исто *спрашено шишарке*.

Ако бурад нису до врха вином пуна, треба их *истовешним вином допунити* баш до врха, — ако хоћемо да вино сачувамо: да не *„процвета“* и не *ускисне*.

II. Из шумарства.

По забранима и одгајеним шумама не треба дозвољавати лов на тине, — јер оне сад најријежније тамне све шкољиве и штетне бубе и друге инсекте. — Особито *„печачице“* треба свуда и на сваком месту чувати а не убијати, јер оне највише тамане и сатиру шкољиве бубе, лептире и друге штетне инсекте.

Ограде око забрана и шуме треба добро разгледати и утврдити, да не би туђа стока упадала и штету чинила, па услед тога и суђење око потрице изазвала. — Чувари забрана и шуме морају почешће свуд по забранима и шумама строго да пазе и да чувају: да се *ватра* не догоди, — као што то код нас *чобанчићи* махом у шумама *ватру* пале, па може *непажњом* и *небригом* сва шума да изгоре.

Сад треба и семење од брестовог дрвећа посејати, како би добили *младе прутине* — врло добро за *везивање снопова* и т. д.

Ко има времена и доспе, треба да свршава у пролеће *започето сађење* и *сејање* семена, а тако исто и *гулење* коре шумског дрвећа.

У високим планинама треба свршити *летњу горосечу*, бирајући старо дрвеће и уклањајући га из шуме, а *пањеве* и т. д. том приликом треба *крчити*.

Где има доста *смрче*, ту треба спремати и припремати *„варнице“* за *добивање катрана* (а и за *добивање смоле*).

III. Из животињарства.

1. Сточарство.

Полагање стоци зелене хране а поглавито зелене детелине и луцерке чини, да се стока често преједе и добије *надув*, па с тога би добро било да ову зелену храну са сувлом мешајући полагамо, или да иза зелене наше дајемо стоци и помало сувље хране, или соли; — у опште пазити: кад се случајно стока преједе и надува од зелене хране, треба ју бдмах лечити.

Кад настану врло топли и жарки дани или припеке, — треба *теглећу стоку* а особито *волове* врло рано изјутра на рад спремати и кретати, како би јој могли дати *одмора* око пола дана, док јака жега и завара траје.

Говеду а тако исто и коње и овце и свиње треба по кад кад терати на подне у чисте или бистре потоке и реке ради купања и разхлађења, — по ово несме бити дуготрајно.

Младу ждребад треба од дојења одбијати.

Свиње не треба на врло жарком дану и времену изгонити, — јер тада пију врло много воде, па им може да шкоди.

Супрасне крмаче прасе се око Видовдана; несупрасне треба да се спаривају или цвеле, — ако се нису у Мају спаривале или букариле.

Овце треба за време јаке жеге и припеке дркати у ладовини или их склопити под ладњаком.

Ко своје овце још није остригао, треба да их најдуже до половине овог месеца стриже.

У опште ко држи стоку у стајама, тај треба стаје чисто да држи а стоци боље и више хране да даје; при том треба и стоку чисто да држи и *почешће* *тимзри*, и то: свагда боље с вечери него ли изјутра; ово важи и преци поглавито на *теглећу стоку*, која после рада и теглења наваљује и жољније тражи храну која јој је после тога и пријатнија с вечери него ли изјутра.

2. Челарство.

Месец Јуни, кад је и липа цветала, право је доба за ројење чела.

Пре него што се челе почну да роје, треба спремити празнике (празне кошнице), да ројење уватимо, — начином, који је нашим челарима или ковањдима познат.

Врло је добар и овај начин хватања ројева: *осече* се средина саћа, где је матица своја јаја улегла, па се то саће метне испод излетелог роја. Чим матица ово саће осети, она слети и саће на њега а са њом и све челе, које се сгромају као једно кљупче око своје матице. — Ово саће са челама у једно кљупче сгромалим треба *слободно* унети у празник (празну кошницу), где ће челе раднице омах почети да справљају ново саће и да сабирају мед.*

Ово је најкориснији месец за челаре, јер у Јуну челе највише сисају из цветова слатке сокове с тога сабирају *највише* и најбог меда, а особито тако званог *„липовца“* — јер баш у овом месецу липе цветају. — За то :

Кошнице треба при дну настављати, т. ј. нове комаде или наставке подмећати — како би челе имале доста сместишта за грађење новог саћа, у које сабирају и уносе мед, — производ за челаре веома корисан.

Ко има тако зване *„Дердзонове кошнице“* или кошнице са окварима, — тај нека те оквири са саћем, које је медом напуњено, извади и из њих мед испразни

и исцеди, па после тога *исцаражњено саће* опет на своје место поврати и остави, да челе могу понова мед у саће да сабирају и уносе.

3. Живинарство.

Сад у Јуну треба сви, који пате живину, а особито они, који су близу наших бања, да добро хране сву живину а петлове да копуне или шкоче, како би их брже и боље могли да угојимо.

Ко има много *маторих гусака*, нека им око Ивањ-дана *чуца перје* а и *паперје*, које се по добре новце продаје, а и гуске иза тога после неколико дана почињу боље и слађе да једу, па: ако их бољом храном узранимо, брзо ћемо их и добро угојити, а тада их можемо и по скупље новце да продајемо.

Ћурке треба изгонити на покошене ливаде, где ће задоста и добре хране да налазе.

Они, који живе близу наших бања, треба ћурке а особито млаве ћурке и ћуриће добро да хране и да гоје — ради добре продаје.

4. Свиларство.

Највећи део *свилених буба* или гусеница добија сад *загасигу жућку кожурицу*, која постаје у исто доба све *провиднија*. Иза тога почињу ове потпуно развијене и израсле гусенице да се упредају, тражећи за то рапава места, где би се својим концем, што га испредају, закачити могле, па да се, за 10 до 12 часова око себе замотавајући се, затворе у своје предиво, где ће се после тога да *чауре* или претворе и промене у *чаурке*, т. ј. у такве животињце, које у *чаурици* или *кокону* *унутра* мало по мало губе облик гусенице и добијају *смањену слику* — налик на дечију луткицу. — Ови у *чаурицама* или *коконима чаурици*, (који нити једу нити се мичу) *израшћују*, па најдаље за две или три недеље *добију све делове леатирове*, и тада *чаурицу* својим љутим соком расквасе и *прогризу* па из ње се извуку и измиле као савршени лептири. — За то:

Чим се гусенице упреду, треба после 3 до 5 дана одабрати најбољих и најкрупнијих 200 до 500 мушких (по средини преседастих) и толико женских (по средини облик) кокона, па их оставити да из њих измиле лептири, који ће се спаривати; после тога мужјаци (мањи лептири) ће угинути а *женке* или *леатирнице* (крупни лептири) ће да *смесу јаја* на каквој платненој поширокој крпи, коју пре тога треба намазати каквом лепљивом материјом (н. пр. медом и т. д.), за коју би се јаја прилепила, да се не растуре и не пропадну.

После свршеног ношења јаја на свакојој крпи, треба ову крпу са прилепљеним на њој јајима склонити и чувати на сигурном и чистом а похладном месту (н. пр. у орману, сапдуку и т. д., где рубље стоји смештено).

Осим ових 200 до 500 мушких и толико женских кокона, — све друге заостале коконе треба помећати у сито или решето, па их држати над воденом паром од кључале воде, да сви у *чаурицама* или у *коконима чаурици* *умру*.

После свега тога, кад доспемо, треба *чаурице* спустити у врелу воду, како би се свилени *конец* дао лако *расипедати* са *чаурица* на *вита* или *чекрк*; — а кад се свила на вретено упреде, тка се од ње свилено платно — за врло скупоцено и царско одијело.

5. Рибарство.

Често се дешава, да у Јуну месецу пада јака и бујна киша, — с тога треба на *рибњане прицезити*, да бујица неби какovu штету починила, — да не би бујица *рибњане* развалила и рибу из *рибњака* са собом однела.

У риблицима сад у Јуну бацају икру: *шарани* и *лињази*; па с тога кад су њихове женке (икрашице) икру бациле, треба риблике *чувати* од свију оних животиња (н. пр. пловака и т. д.) које би ова јаја или икру таманиле, — а особито не треба у ово доба *држати* у оним оделењима риблика, где лињакове женке икру бацају, јер штуче веома радо тамане икру лињакове икрашице.

Лињаци, који су обично 0,5 до 0,7 клрг. тешки, имају укусно или слатко месо, па их с тога рибарски трговци радо и купују и по добре новце продају. — Осим тога, лињаци су веома корисни у *риблицима* где *шаране држимо*; јер они разрију сав муљ и блатиште на дну риблика, па тако шаранима олакшавају да ту лакше брложе и да себи више хране траже и налазе.

IV. Жива природа.

Јуни је најдивнији и најшаренастији месец, јер се тада *цела биљска природа* најбујније и најјаче развија, те се тако и у најразноличнијим и најлепшим бојама цветова и облицима лишћа и других делова нашем оку пријатно позакуже и јавља.

У Јуну, а код нас некако баш од 1-ог Јуна, *цветају* *липе*, па с тога се овај месец и зове: *липањ*. — И руже су а и винове лозе у велико у цвету, — цветају и препцветавају.

Скоро највећи део наших травака или граминеја развија цветове у Јуну — кад сазревају у баштама *вишње*, *јагоде*, *огрози* и *рибизле*.

Сисари су одгајили своје младунце, које собом воде тражећи храну.

И *тице* су подигле и одгајиле своје голуждравце, који као полетарци излећу из својих гнезда, па неко време маторке певачице престану певати, — јер су у бризи за својим младунцима; али у скоро младунци почну да цвркућу, па и њихове маторке тада омет отпочну да певају, те тиме своје младунце уче на певање или извијање својих гласова или мелодија.

Сад нам долазе, па се у трави и житу крију *тице*: *прдавци* (*Crex pratensis* Besh.), а долазе у друштву са препелицама, на које су и налик. — Прдавци тамане и њихове инсекте ларве или црвиће, пужеве и глисте, те су с тога корисни.

Рибе, — икрашице икрашице или женке бацају икру, као: икрашице; лињака, мрена, сома и т. д.

Челе се најожиљивије и најживље роје у природи и мед за себе прикупљају као храну преко зиме.

И *жуковци* (*Rhizotrogus solstitialis* L.) се сад у Јуну појављују, па се с тога и зову: *јумски жуковци*; налик су на мајске жукове или гундеље (*Melolontha vulgaris* L.); само су од ових мањи, а њихове ларве (црвићи) су исто тако као и од мајских жукова врло штетне и шкољиве, — јер 3 до 4 године непрестано *нагризају* *жиле* и *жилице* младих биљака на њивама и ливадама и младог дрвећа у шуми и воћњаку.

Ове под земљом ларве или црвиће од ових жукова назива наш народ: *рчице* (*Engerlinge*, *Kartoffelwürmer*).

V. Претсказивање времена.

У почетку овог месеца *дани* су нагло топлији; после су мало мање топли, а иза тога бивају обично јако топли, и постају све *постојаније* топлији, — то су: *петровске врућине*.

Овог месеца може топлота да буде : 7 до 37° по Целзијусу, а обично 4 до 9 дана са непогодом.

Од влажна Јуна и хладна,
И година бива гладна.

Сјенер — ветар Јуна :
Земља житом пуна.

Влажан, хладан Јуни :
Сав усев покуњи.

Ако лето буде јако :
И зима ће бити тако.

Што је лето топлије :
То је зими хладније.

Кад је Јуни хладан :
Сав је усев јаван ;
А још кад је влажан :
Пропао је нажањ.

Ако Јуни буде постојани,
И Децембра биће такви дани.

Ако буду „Дуони“
Кипорити, влажни :
И дани ће Христови —
Божид бити мањњи.

Кад сјенерац дува
Преко целог Јуна :
Донеси нам крува,
И житишта пуна ;

Сунчана година,
Пуна нам плодина :
А година блатњава :
И плодина траљава.

И ово је економска истина, јер ни једнога пољопривредника није сунце са пољског рада одагнало, — док на против сваки мора да бега од многе и безкрајне или бујне кише, јер она носи дрвље и камење, руши куће и све зграде, па односи земљу а и људе.

Шта се зове код нас плодна година?

Наш народ задовољан је само са оном годином, која није *једнострано* плодна, него која од свију плодова и родова у средњу руку (ни врло много ни врло мало) понесе и донесе, т. ј. ако од свачега у средњу руку роди : и жита стрмиог и кукуруза, и варива и окопавина, и пшљива и друго веће, и виноград и баштенска зелен, и конопља и лап, и буков и растов жир, и ливада и лука. — У опште, од свачега по нешто т. ј. у средњу руку. — Ето, то је плодна година, код нашег народа у Србији.

VI. Опште наредбе.

Сваком приликом, чим добијемо мало времена, треба жито лопатом претвртати, а празне житнице и амбаре као и кошеве распремити и ишчистити.

За кошење и за жетву потребне справе и ствари треба припремити, — косе и српове наоштрили, а не заборавити на чаканце, брусове и водире.

Ми особито препоручујемо велику пажњу на ону опасност, која долази од *пожара* у овом обично топлом месецу, — јер су сад не само дрвенарије и суве или осушене биљке (сено, слама итд.) лако запаљиве, него у потоцима и рекама слабо има воде, а баре су празне као и вирови, — па је с тога тешко и најмањи пожар угасити.

Због тога, домаћин или старешина треба своје млађе почешће да опомиње и да поштрава : да буду пажљиви и обазриви па да се палидрвцима и ватром лако

не шаде и не служе, — али и сам мора прилежно и марљиво на све и на свашта да мотри и да од пожара чува.

Ако би се пожар одмах још у почетку замотрио, — треба га одмах гасити: пољавом, пепелом или земљом, — али никако водом, особито ако је немамо за доста и много у готовости или блискости.

Не би излишно било, кад би се код некојег осигуравајућег друштва и *против пожара осигурали*

КАКАВ ЈЕ БИО МЕСЕЦ МАЈ И ШТА ЈЕ, И КАКО ЈЕ У ЊЕМУ УСПЕВАЛО?

Велике врућине које владају у половини месеца Априла беху узрок те је све растине развило се изванредно брзо и цвело необично рано. Још у почетку Маја, од стрмих жита раж је почела да цвета а јечмови и пшенице да класају. После априлских киша раж се тако брзо развила и порасла да је за врло кратко време достигла висину човечијег боја. Само јечмови у порасту заосташе мало, по то им ништа не смета да понесу велике и пуне класове.

Наш народ вели: „ђурђевска и спасовска киша најбоље пуне амбаре и кошеве; оне су од толике благодети по пољопривреднике, да се не могу исплатити ни с каквим благом ове земље.“ Овог пролећа кише су падале пред Ђурђев дан 19. Априла, о Спасову-дне 4. Маја и другог дана св. тројица. Топлота априлског месеца, благе и пријатне кишице и бујно развиће растења у опште, беху весници плодне године. Једном речи априлско доба беше за пољопривреднике пуно красоте и миља.

Гледајући на ливну слику Априла многи је пољопривредник узвикнуо: О да красан ли ће бити Мај, — тек тада ће наступити прави рај! Тако је многи рекао о Мају не помишљајући, да се он чешће наолуњи и натупшти, заогрне у зимњи црни плашт, да човека језа хвата погледати га. Ове године показао је он најбоље своју суровост. Одмах у почетку, о спасову-дне падала је хладна киша и северни ветрови тако су заладнели време, да је на многим местима где се обноћ нагао изведрило, био јак мраз нарочито 5 и 8 Маја.

Од ових позних мразева у јужним крајевима Немачке влада велики стра и зебња. И докле, год, како они зову, не прођу њихова три „опака“ свеца: Панкратије, Сервације и Бонифације, од којих последњи, по нашем календару, пада 1. Маја, држи се да још могу наступити позни мразеви. Ова година показа нам, као да се позни мразеви простиру и до 24 а нашег 12. Маја.

По Чешкој и Мађарској било је ове године тако жестоких мразева у Мају, да су се смржињавале барице. Од хладноће у Чешкој су се замрзле две девојке. Случај овај потпуно обистинјава ону нашу народну мартовску изреку: „Потерала бака јарчеве на пашу па се замрзла заједно с њима.“ — Штета коју почини мајска хладноћа усевама и воћу по чешкој доста је велика. Код нас хва-ла богу, штета је била мања. Само у неким селима ужичког округа причињена је штета усевама због снега, који је тамо падао 21. и 22. Маја. По удољастим ме-

стима оштећени су мало пасуљи и вреже, а кукурузи, који су већ били никли држали су се добро.

Због изванредне априлске топлоте, која покрену бујно цветање и заметање плода упропаштено је воће мајском ладноћом прилично. Крушке нису најбоље понеде а шљиве и бадеми на местима опадају, те изгледа да ће их бити мало. А јабуке, трешње, вишње, кајсије, и ране и позне, одржале су се добро. Ораха има суву.

Од св тројица (12. ов. мес.) левна је топлота била у ладовини 26° а ноћна $16-18^{\circ}\text{R}$. Ова топлота покренула је напредовање и развијање усева; јер од половине овога месеца у отворенијим — жупијим — местима, пшеница је почела да цвати, ма да у колубарској долини, пошав и Ваљеву, не цветају још ни до 21. овог месеца. — Јечмови на местима замећу плод а на местима тек цветају. — Раж је почела да цвета још у почетку овога месеца па на прирастајућим стабликама траје још и сада. — Пролетња почиње да цвета при крају месеца. — Лоза на шпалирима и по баштама, с концем месеца већ је прецветала и приметно род, а по виноградама с концем месеца отпочиње да цвета. — Од детелине Луцерка се крајем месеца већ и по други пут коси. — Пимпинела и Еспарзета такође. Друге културе расте као : бромус, француски рајграз, цветају и прецветавају у велико. — Које пре цвета крајем месеца Априла, покосио бромус и рајграз, може их сада покосити опет; или чекати, да им семе сазри. — Дактилис гломерата, једна од лепих и снажних трава, почиње тек од 24. ов. месеца да цвета, ма да је израсла у врх човечијег боја. И ако буде скорије кише, раније покошена, може се она у Јуну косити и по други пут.

Од свију културних трава ове су мало час напоменуте, по моме сопственом уверењу најбоље. И као што је луцерка међу дете травама адем камен, тако је исто међу травама бромус (*Bromus inermis*). Његова брза укоренавање, сочно стабло и лишће, његова брза репродукција, обнова и пораст, ставља га на прво место међу травама.

Бромус и рајграз помешани са детелином луцерком, по моме сопственом више годишњем искуству, најбоље су траве за замену њиш и сену. Све три утркују се једна с другом, која ће коју да надвиси у порасту. Смеса ова потпомаже брже сушење детелине; па и стока је много радије и пријатније једе него саму детелину. Једно јело, ма како да је лепо и слатко, при дуготрајној употреби обљутави. —

Луцерку коју сам покосио јеш 26 Априла покисла ми је, те је нисам могао мерити да сазнам њену издашност; нисам сазнао, колико износи у јесен покосиена а колико кад се осуши. Напротив црвену детелину, коју сам 5 маја покосио у пола процветалом стању, осушио сам је и измерио двапут. Са површине од 1. ара покосиена и одма измерена изнела је 295 кила, а у осушеном — сувом — стању мерила је само 63 кила.

Викна (грахорица) крајем месеца имала је потпуно развијених мехуна. Зрно њено било је прилично развијено и приближавало је се величини грашковог зрна. — Стабло, лишће па и зрнцвеће ове биљке служи свињама као добра храна.

Кудеља раније посејана, крајем месеца била је велика —

Лан пролетњи, остао је мали и концем месеца почео је да цвета.

Од 20., рани кукурузи отпочињу на места да се праше, и на места тек се сеју!

Од воћа у жуњним крајевима има већ зрелих, трешања вишања и марела. — Траве су свуда у свом порасту заостале, те су сви изгледи да ће ове године сена бити мало.

Слама ће остати кратка.

Од 15. пчеле су отпочеле да се роје. Ројеви су добри и меда ће бити доста, нарочито у кошницама које нису подрезиване, где су пчеле више радиле на справљању меда него сата. —

Напоследку бојати је се, да жита која замећу и одсецају плод, због оскудице кише и наступања врућина не остану штура. — Лишће усева почело је да се суче а по негде и да жути. — Овас која је засејана још у Фебруару слабо где израста и напредује. Код мене је случајно ове године овас израстао врло добро и крајем месеца почео је да тера једре класове.

Нагла промена у атмосфери, пољопривреднику није била никада од користи већ од штете. Такав је случај и ове године. Априлско, топло, пријатно и лепо време, а мајски сурови, хладни дани, две супротности оштетиле су пољопривреднике знатно. По ми на ту штету треба да заборавимо па да мирно сачекамо и брижљиво извршимо наступајућу жетву.

30. и 31. ов. мес. падала је блага и добра киша, која ће свима помоћи!

Сретен Л. П.

Петролеум (гас).

Јаче светли над се у суд, у коме се налази, даметне мало обичне соли. На један суд као што га у кућама обично држимо од 2—4 лит. меће се кашикица соли.

Свеже сено и зоб.

Многим испитивањем, (нарочито у француској кавалерији), осведочио се да свеже сено (које није устојало), нешкоди коњима, као што многи економисте, ако се оно у извесним порцијама, уз другу рану коњима даје.

Не устојано, свеже сено, само онда шкоди коњима, кад уз њега друге ране не добијају, и кад се не дели у порције редовне. Мишљење многих економа, да свежа, неустојана зоб коњима шкоди, такође се доказало, као сасвим неосновано. Напротив овака зоб оживљава, крепи и издржљивијим прави коња, него стара устојана зоб.

Чишћење вински судова.

Многи имају обичај, да у винске судове (бурад) одма сипају вруће воде, и њом их испирају. Овакав начин чишћења није добар, јер се плесан у суду дрвеном раствори, и разне материје од хрђавог укуса и мириса упију се у дрво,

па се више не могу удалити. Судове треба прво ладном водом и четком испрати, да би сав плесан сишао, па се онда тек топлом водом испрати смеју, и онда неће вино никакав хрђав укус или мирис од бурета примити. Ђ. С. В.

Коју је врсту хране добро коњима давати у јарми.

Преправљање хране у опште (кишељење, кување) а јармљење посебице, јако потпомажу сваривање код стоке; штеде храну, која не испада несварена у болести а и стока са мање муке око жватања и сваривања — држи се једнако у доброј снази.

Фабриканти обично на сепкалицама и прекрупљачама међу слике: „мршавог врабца а урањеног коња“ — те да у слици представе сву вредност јармљења, прекрупљавања хране и прекрупљача.

Јармљена зрнаста храна пак, по покушајима једног сточара — није сва добра и за коње јер веле да им може школити. *Овас не треба никад у јарми давати коњима*, осем одвећ младим и маторим, јер код коња наступи халањивост, овсену јарму не жваћу ни мало, нити пљувачком наквасе и онда бива и недо-вољно сваривања. Осталу зрнасту храну пак врло је добро јармити. Св.

Да џакови за рану брду чвршћи — трајашнији.

Скува се 1 кгр. добре растове коре у 17 лит. воде. У ту воду умаче се платно и оставља се у њој 24 сата. После се платно извади, обичном ладном водом исплакне и суши. На 7—8 мет. платна рачуна се 1 кгр. коре од раста. Овако препарирани џакови постају врло чврсти, и могу сваки, иначе шкодљив уплив као влага, и т. д., да поднесу.

Нешто о спанаћу.

Спанаћ између осталог поврћа заузима врло видно место. Он сем тога, што је врло лако сварљив, готово преко целе године расте и успева, изузев што не може да поднесе одвећ дугу сушу и јаку цичу. Сматра се да му је праростојбина између Кавказа и персијског залива, пошто тамо расте и једна друга врста, која нам је позната. По старим белешкама, које имамо о спанаћу, култура се спанаћа налази још за време Римљана. Грцима је била са свим непо-зната та биљка. По једном арапском природњаку Уби-ел-Ав-нам. Сарацени су у Шпанију донели спанаћ. У години 1351-ој, калуђери су ђели спанаћ за време поста. Сви податци слажу се у томе, да је из Шпаније спанаћ пренешен у наше крајеве. Стари ботаничар назвао га је *Olus Hispanicum*, други опет *Atriplex Hispaniensis*, Маври га зову хиспанах, што толико значи, као и „шпанско зељех“.

Од спанаћа гаје се две сорте: обични и холандски. Овај последњи тера 70 см. високу стабљику, а има велико стреласто лишће. Обе су сорте једногоде биљке, те се с тога морају понова идуће године сејати. На северу се највише гаји; у Данској, Шведској и Норвешкој, Северној Немачкој и Енглеској. Спанаћ је здраво и врло лако сварљиво поврће, које истина није баш тако хранљиво, али је ипак препоручљиво а особито за болеснике је врло добро. Говори се, да је од смлевог семена умешен леб изванредно добар.

Европа је некако срећна, да се са поврћем из иностранства снабдева, те је тако и спанаћ ново-селандски увешен у Европу. Он се сасвим добро при-викава клими и особито је добар за чишћење крви. Капетану Коку имамо бла-годарити за ову биљку. Кад је овај путовао, његови људи наиђоше у Новом се-ланду грдно много овога зеља. Становници тамошњи не једоше га, али природњак који експедицијом управљао, објасни, да је ова биљка за здравље врло добра. Подвргоше спанаћ испиту и резултат је испао задовољавајући. Кад је у Паризу послужитељ изнео спанаћ гостима за ручак, онда је један од ових рекао, да је ово далеко важније откриће но какве звезде. Реберт Банк, први је, који је неколико зрнаца од семена ново-селандског спанаћа у Европу донео. У осталом ове биљке има и у Јапану као и на Тонга острву. У почетку се мислио, да ова биљка само у топлим лејама може растити, али се накоро осведочи, да може и на от-вореном пољу. У Паризу може врло лако да презими, али у Белгији измрзне. Кад се семе почетком Априла у трошну баштенску земљу засеје, онда после шест недеља имамо већ зеља за јело, само се мора лишће сећи, а никако кидати.

Има много биљака, које се као спанаћ кувају и употребљавају за јело, као што је на пример салата. У Италији и Француској младе изданке слезовине, доћике, и т. д. исто тако радо употребљавају за јело, као и салату. Нецеђени сок од спанаћа зелен је и није шкодљив, те се због тога по кујнама и послати-чарницама разноврсно употребљује.

С — лав.

Против пролива код телади.

Препоручује «*Amerik.Acker und Gartenbauzeitung*» следеће средство; Чим се пролив појави, треба давати телади укувану воду или чорбу од багреновог ли-шћа или граница од истог дрвета и то све дотле, докле пролив не прође. А ако то не помогне, онда употребити клистир од исте чорбе, који дјелује си-гурно. Кад се далеко више чорбе даје, онда се осталој крупнијој стоци може да помогне. Ако ни то не помогне, онда треба тражити помоћ лекарску.

Слав.

Да нам завртњи на машинама не захрђају.

Код машина, које су изложене врелини, магловитом или влажном ваздуху, захрђају завртњи (шратони), врло брзо, баш и онда, кад их уљем подмазујемо. Завртњи често толико захрђају, да се не могу ни помаћи, а то ли и окренути, што јако отежава доцније расклапање машина а и самим машинама шкоди и квари их, када насилно станемо завртње одвртати.

Да то не буде, препоручују, да се пре употребе завртњи умоче у житку кашу из графита и уља, па се онда годинама могу лако окретати и одвртати. Даље су користи овог поступка, што се скоро сва снага, која би се употребила на притезање завртња, употреби на стезање, зглабање делова, јер се трење зна-тно смањује, завртњи се тако лако не ломе и оједање је завртања немогуће.

(А. п. нед. лист) Св.

Гајење шећерне трске у Бугарској

Шећерну трску гаје на северној части Бугарске око Дели-ормана. Пре 10—12 год. један Турчин донео је из Јегипта семени шећерне трске и како не

беше себичњак, то не само да није крив од својих суседа, већ их је још нагонио, да сеју и поучавао, како треба, да то раде.

Тамо се сеје семе на следећи начин: Земља за сејање се приреди, као год и за кукуруз. Земља треба да је добра и разрађена, но не сме бити у скоро нађубрена. Сеје се у Марту и мало доцније, као и кукуруз и на исти начин као кукуруз — т. ј. у редове.

Кад трска израсте $\frac{1}{2}$ —1 аршин високо, онда зађу, па очену доње лишће и земљу прекопају — плеве. Шећ. трска сазрева у исто доба кад и кукуруз и скупља се, бере се, везује се у малене снопиће. Од једне леје шећ. трске, добија се 100—150 ока шећерног сока.

Прерада и дава употреба шећ. трске бива на врло примитиван начин. Сок цеде, или на нарочитим малим пресамa, у којима се трска гњечи онако у цело, или се исече на ситну парчад, па се у котлу дотле над ватром кува, док се сок не пречисти и не згусне. Добијени сок мало је мање сладан од меда, а изгледа од прилике тако као мед. Произвођачи га троше сами, место шећера, или меда.

Не знамо да л' су, у нашим јужним крајевима, чињени покушаји са шећ. трском у ранија времена и како су ти покушаји испали; добро би било да то ко год јави из новоослобођених крајева, ако што о томе зна. Св.

Зрео и незрео мед.

Завођењем паметнијег начина челарења — уведене су и многе нове справе у челарству, па тако се почиње и код нас. Међу справама је понајважнија *тресалница*, центрифугална машина за истресање меда. Она помаже, да се, нарочито у годинама повољним за чело, — мед брзо и лако повади а да се саће не позмеди, но да остане цело, те да се може употребити доцније, у другим кошницама, опет за прикупљање меда.

Али с употребом ове машине и мед у трговини губи све више и више по својој доброти, каквоћи: јер се добија незрео, млад мед, који не може да се одржи, но се већ после неколико месеци укисели. Такав мед није био довољно пречишћен, нити су пчеле добиле времену, да га натопе мравијом киселином, која мед од квара чува а коју пчеле у мед уносе тек непосредно пред заклапањем саћа.

Чување меда, овом привременом кварењу, не може бити никако узрок, јер је мед чуван како треба и на све могуће начине, па се опет сваки пут укиселио. Чуван је у сувом подруму, у промајитом магацину и у негрејаној соби — па свуда резултат један исти. Дакле значи, да мед није био довољно *„дозрео“*.

За то никад не треба мед истресати пре, но што бар трећина сата не буде потпуно заклопљена, но што се онда може на сигурно рачунати, да је и мед у осталом саћу, довољно припремљен, од стране пчела, за оставу, да су га пчеле натопиле мравијом киселином.

Средство да с кованлука одагнамо мраве.

(По Авраму Андрејеву Фоминиху).

Тешко да има кованлука, па ком нећемо наићи на мраве, те лухмане пчелине. Мрави разних врста, као да баш воле да своја гнезда и мравинаке на кованлуку граде или у близини кованлука. Ситни црни мрави, по својој мајушности

и хитрости, често граде гнезда и по зидовима самих кошница или још, и по саћу од куд безбрижно и небојећи се чела сишу мед. Други опет, крупнији мрави шумски, који наилазе на кованлуке, подигнуте близу шуме, наносе пчеларству далеко више штете, јер не само да краду мед, него су јако »пишман« и на челе, нападају их хватају их по земљи или из кошнице, убијају и односе, у мравинак.

Чудно је, да на кованлуку близу шума не нападају мрави, што се могло објаснити само близином сламе... По чињеном покушају са сламом, веле да се обистинило, да слама може да послужи као сретство против мрави

Треба, веле, под сваки подметач или кошницу у коју мрави наилазе метути руковед ржане сламе, тако половину обичног снопа — и мрави ће оставити не само подметач, него и сам мравинак, ако су га тамо засновали. Дебљим и танјим слојем сламе можемо отерати мраве с кованлука, од кошнице, па и свуд наоколо око кованлука и препречити им све њихове »стазе и богазе« до кованлука.

Мрави ван кованлука и његове близине, нису опасни по пчеле, јер оне не ће пасти онде, где њих има, — ако на кованлуку и у близини, заморене или ветром догнате и морају слетити на земљу.

Што се мрави могу сламом одагнати, да се објаснити тиме, с једне стране што не могу да трпе у слами влагу, коју она од кише натопљена дуго задржава у својим шупљинама, а с друге стране и тиме што мрави по слами нерадо иду, јер се загубе по шупљинама и по влатовима од сламе.

Овако, на сличан начин, хватају и тамане мраве и у свиларама, (јер мрави су непријатељи и свил. бубама), гди међу, на место на које су се мрави навалили сунђер — па се мрави увулају и заиђу у шупљике, те их се много може похватати и попарити у врућој води.

Св.

Чилијска смрча.

(*Araucaria imbricata*).

Ова смрча и ако је тим именом названа, не спада у тај род, ма да је и она из оне велике фамилије конифера. Она је домаће дрво на чилиским Андима. Ово је дрво од велике важности у опаношном домаћем племену Араукарија, па му је и име тога племена дато. Упознао га је најпре ботаничар Манције (Menzies), када је тамо ишао са експедицијом извесном. Чилијски вицекраљ давао је официрима лађе банкет, на коме су послужени и орасима (плодом) ове смрче, који су Манцију непознати били. Он је узео неколико, метуо их у сандуке са земљом на лађи и произвео пет малих дрвета, која су у Инглеску донешена 1794. год. и засађана у Винзору и другим местима. Неколико их је још у животу и лепи су примерци. Дрво расте брзо и доспе у шумама, где је одомаћено, висину од 50 метара. Гране дрвета за чудо су правилне и крупно поређане а у сваком кругу има их обично по пет (по негде и осам); доњи редови грана спуштени су на ниже а горњи уздигнути на више. Стабло и гране обрасле су са дебелим, кожастим, шиљастим четинама, које густо леже једна преко друге, тако да кору покривају. Мушке и женске шишарице по кад кад су на одвојеним а често на једном истом дрвету. Плодне — женске шишарице расту на крајевима грана, али пошто сазревају тек на концу друге године, грана их надрасте.

Кад сазру ове шишарке имају кугласт облик а у пречнику су 15—20. см наскоро по сазрењу одлуме се и падну на земљу и свака љуска има по једно велико зрно семена. Чили-смрча је као украсно дрво веома цењена.

Осем тога има још и друга преимућства, због којих је препоручљива за сађење у јужним пределима. Пораст јој је врло брз и дрво се само штити од свију насртаја животињских.

Дрво је тврдо, жилаво, жућкасто бело и може се фино политирати. Особито је на цени за грађење лађа. Даје неку црну смолу, коју Чилијанци употребљују у меденици и која би без сумње имала употребе и у занатима.

Семе сачињава велики део хране Арауканцима, који га сирово и кувано једу, на шта више и неку врсту ракије од њега справљају. По укусу је слично кестенима. Дугачко је од прилике 5—6 см. и производи се много. Двадесет до тридесет шишарица на једном дрвету није ништа необично а свака шишарица има по сто до двеста ораха, из чега се види, да је принос врло обилат. Не гледећи на друге добре особине, арауканија заслужује као дрво са таквим плодом да се сади на југу. Ваља још напоменути, да у густој шуми образује високо стабло, које се у јужној Америци употребљује за катарке.

(Amerikan. Agricul.).

Слад од кукуруза у пиварству.

По речима Centralblatt für Agriculturchemie e. lc. «Видермана» међу заменицима јечменог слада у пиварству, прво место заузима кукурузни слад. Какавоћа пива, ни у колико се не мења с тога, да а' ће оно бити грађено с чисто јечменим сладом или са додатком 15—40%^о кукурузног слада. При опитима, који су чињени у краљевско-варошкој пивари у Ваихенстефану, употребљавали су, крупно прекрупљен кукуруз, додајући 40 игр. кукуруза на 42 хектол. слада. Врење је ишло као и обично, само се мало више маса загрејала. Вареника садржала је екстракта 12, 7, пиво 5,93% по Баингу; садржина алкохола у пиву равњала се са 3,31% градус превирана 61, 5.

Св.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Април 1885 г. сравњена са топлотом истог
месеца у год. 1883 и 1884.

Д А П А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛО- ТА ПО ЦО	В Р Е М Е	НА 550 ☐ С. М. ПЛАД ЈЕ ТАДОГА ЗА 24 САХА- ТА У КУЊИМ САНТИМЕ- ТРИМА	Д А П А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛО- ТА ПО ЦО	В Р Е М Е	НА 550 ☐ С. М. ПЛАД ЈЕ ТАДОГА ЗА 24 САХА- ТА У КУЊИМ САНТИМЕ- ТРИМА	БИЛО ЈЕ А П Р И Л А	1883	1884	1885
1	+10.3°	киша	52 ^{КС}	17	+16.0°	лепо		Средња топлота	+12.	+12.	+12.6
2	+8.0°	киша	652 ^{КС}	18	+16.3°	киша	5 ^{КС}	Највећа топлота	+19.	+16.	+16.6
3	+10.6°	лепо		19	+14.0°	киша	21 ^{КС}	Највећа топлота	-6.6	+8.0	+8.0
4	+11.6°	лепо		20	+9.3°	киша	1322 ^{КС}	Било лепих дана:	21	14	+17
5	+10.3°	ветр.		21	+10.3°	лепо		Снежних	0	0	0
6	+8.0°	киша	66 ^{КС}	22	+12.6°	лепо		Кишних	9	13	12
7	+12.3°	киша	10 ^{КС}	23	+11.7°	киша	56 ^{КС}	Ветровитих	0	1	1
8	+9.6°	лепо		24	+10.0°	киша	73 ^{КС}	Магловитих	0	0	0
9	+10.0°	лепо		25	+15.0°	лепо		Града	0	2	0
10	+14.0°	лепо		26	+16.6°	лепо		Било је тадога	0	0	2526 ^{КС}
11	+13.3°	лепо		27	+14.3°	киша	140 ^{КС}	Највише у 24 ч.	0	0	1322
12	+15.6°	лепо		28	+12.0°	киша	99 ^{КС}	Најмање у 24 ч.	0	—	5 ^{КС}
13	+14.6°	лепо		29	+13.3°	киша	30 ^{КС}				
14	+15.6°	лепо		30	+11.6°	лепо					
15	+15.0°	лепо									
16	+16.6°	лепо									

Бележио

Мих. Ј. Рувидић

ЗАКОН

о чувању пољског имања.

Члан 1.

По овом закону судиће се све штете које се учине на њивама, ливадама, у виноградима, баштама, воћњацима, пашњацима, браницима без обзира да ли се то тиче оградe, усева или земљоделских справа и тежачке спрежне стоке.

Кривице, које су се до сад судиле по кривичном закону, судиће се и од сад, ако прелазе мере овога закона.

Члан 2.

Иступе противу овога закона извиђа и суди општинска власт по званичној дужности.

Члан 3.

Казне, на које се иступници могу осуђивати по овом закону, новчане су; а на случај да осуђени не буде у стању плаћати суму, на коју је осуђен, замењиваће му се новчана казна затвором, рачунајући суму до пет динара у дан затвора.

Члан 4.

Наплаћене суме у име казни припадају општинској каси.

Члан 5.

Количину новчане казни одређује, на предлог општинског суда, општински одбор у почетку месеца марта сваке године. То одређивање бива овако: утврдиће се за сваку врсту штета, које су побројане у члану 1 јединица мере и сума казне за ту меру. Одређена тарифа приковаће се на општински дом и не може се мењати у току године, већ мора да остане у снази за годину дана.

Члан 6.

Код стрмних жита и ливада биће јединица мере квадратни метар, код кукуруза струк, код винограда чокот (гица) и т. д.

Члан 7.

Сваки учинен иступ против овог закона повлачи за собом сем казни по овом закону још и одговорност за накнаду штете.

Члан 9.

Штету и трошкове накнађује увек онај, чија је стока, која ју је учинила. Ако су слуге или млађи узрок учињеној штети, сопственицима стоке стоји отворен пут, да траже накнаду од слуге или млађих у опште.

Члан 9.

За накнаду учињене штете стоји одговоран онај, чија је стока штеточина била на првом месту самом стоком својом, а ако вредност стоке не покрије суму штете, и осталим својом имањем.

Ако је штета учињена од стоке разних сопственика, па се не могне пронаћи чија је управ стока учинила штету, биће одговорни сви сопственици оне стоке која се на потвреном [општењем] добру нашла.

По свршеном измињају поделиће се сума општете према броју и врсти стоке на дотичне сопственике.

Члан 10.

Сваки је одговоран за штету коју учини другом ком на пољском добру.

Ако више њих заједно учине такву штету, они јамче један за све а сви за једног како за накнаду учињене штете, тако и за накнаду трошкова.

Члан 11.

Ове трошкове сачињавају попутина и дневница вештака, накнада сведоцима, трошкови и дангуба општењенога, издржавање у потрици ухваћене и у обор сачињене стоке.

Дневница вештака не може бити већа од 3 динара, а општински одбори ће је у граници те суме одређивати.

У име оборине наплаћиваће се од крупне стоке (вола, краве, јунице, јунети, коња, кобиле, бивола, магарета, мазге) по 50 пара динарских, за ситну стоку по 20 пара динарских, а за пернату живину по 10 пара од комада.

Ова такса наплаћује се у корист пољског чувара, који стоку у обор угна

Члан 12.

Пољске чуваре поставља и отпушта општинска власт.

Но не може узети у ову службу онога који

1, није навршио 21. годину.

2, који је осуђиван на злочин, преступ или иступ учињен из користољубља, и

3, у опште онај, који је због ма какве кривице осуђиван на дужи затвор од шест месеци.

Ако настуни који од ових случајева, пољски чувар мора се одмах одпустити из службе.

Члан 13.

Обор општински одређује плату пољским чуварима. Они полажу заклетву пред свештеником. Заклетва им овако гласи:

„Заклињем се јединим Богом и свим што ми је на овом свету најмилије и најсветије, да ћу поверена ми пољска добра чувати, да ћу свагда истинито пријављивати оне, који учине штету повереном ми пољском добру, да ћу без икаквих обзира вршити дужност моју цоштено и савесно, и како право радио и заклео се, тако ми Бог помогао и овога и онога света.“

Члан 14.

Да би се сваки покоравао наредбама пољског чувара, мора он при себи носити уверење као доказ да је он заиста законом признати чувар дотичних добара. Сем тога треба да има какав видни знак, по коме ће га свако лако моћи да позна. А кад врше службу носеће и оружје.

Знаке за пољске чуваре прописале министар народне привреде.

Члан 15.

Заклети пољски чувари сматрају се, када службу врше, као заклети стражари. Њихов исказ као таквих, потпун је доказ по закону о поступку судском и кривичним делима.

Члан 16.

Кад пољски чувар ухвати кога да у пољу краде или штету чини, мора га, ако му је непознат, ухватити и спровести општинском суду, а позната му човека јавиће општинском суду.

Онога што бежи, мора пољски чувар гонити и изван атара своје општине. Њему мора сваки, на позив његов, помоћи да ухвати онога што бежи.

Члан 17.

Од онога што га ухватио, властан је пољски чувар да одузме све што је дотични украо, као и справе којима се служио при крађи или при чинињу штете. Све ово има пољски чувар предати дотичном општинском суду, који ће то или вратити ономе чије је, или, ако се не зна чије је, продати у корист своје касе.

Члан 18.

Стоку коју чувају општински пастири не ће пољски чувар никад терати у обор. Њу ће само отерати са добра на коме се је у потрици затекла, а прибележити имена сопственика стоке, број и врсту њихову, као и име пастира, па све то јавити општинском суду ради даљег поступка.

Стоку из других општина мора пољски чувар отерати у обор и о томе известити општински суд, који ће даље радити шта треба.

Коју стоку пољски чувар не би могао да истера из добра, властан је убити је. Ово је нарочито дозвољено код штеточине пернате живине и код свиња. Од убијене животиње даје се накнада штете оштећеноме, а што претече враћа се сопственику.

Члан 19.

Кад општински суд добије извешће од свог пољског чувара, он ће одмах о томе известити како сопственика дотичне стоке, ако се знадне који је, тако и онога коме је учињена штета.

Ако се не знадне сопственик стоке, поступиће се по закону о мангунима.

Оштећени је дужан од дана овог саопштења па за осам дана повести парницу за накнаду штете код надлежног суда (чл. 24 и 25). Ако у том року не тужи за накнаду штете, вратиће се ухваћена стока своје сопственику, пошто се наплати казна, трошак око издржавања и остале таксе.

Општински ће суд и пре пресуђења вратити сопственику стоку, ако положи кауцују у суми коју тужилац тражи у име оштете поред казне и трошкова.

Ако је вредност ухваћене стоке већа него вредност качке, штете и трошкова, општински суд задржаће онолики број стоке у обору, колики ће бити довољан да та потраживања осигура, а осталу стоку вратиће сопственику.

Члан 20.

И сопственик добра или његов чувар властан је стоку или живину коју у свом добру затече, отерати у обор, али о томе мора најдаље за 24 сата да извести кмета, који ће даље поступити по закону.

У овом случају пола оборине припада општини, а пола сопственику или чувару, који је стоку у обор угнао.

Члан 21.

Заклети пољски чувар дужан је о свакој крађи или штети на пољским добрима, да извести општински суд без обзира: да ли је ухватио, онога који је крађу или штету учинио или није.

Члан 22.

Ако би крађа или штета улазила у кривице већег рода но што су оне о којима може да суди општински суд, овај ће по званичној дужности одмах то дело спроводити среској власти; односно окружном начелству, које ће даље поступити по кривичном закону и поступку судском у кривичним делима.

Члан 23.

Суму накнаде за учињену штету, оцењују; где се парничари не сагласе заклету процениоци. Њих има тројица. Свака парнична страна бира по једног а трећег одређује општински суд. Што ови нађу за право, То је коначно и обавезно односно вредности учињене штете.

Количина штете не зависи од количине казне, за коју одговара само учинилац дела. Она може већа и и мања бити од казне према процени вештака.

Процена се има извршити одмах, а најдаље у року од 48 сати. Она се мора ставити на протокол, који ће потписати сем проценилаца још и кмет.

Члан 24.

Суд општински узмеће у поступак суђења око накнаде штете учињене на пољском добру само по тражби заинтересованог.

Но где је општина састављена из више села, ту ће сеоски кмет са двојицом одборника или са два по закону способна лица оценити штету, па ако ова не буде већа од 20 динара, досудиће оштећеноме накнаду, противу чега нема жалбе.

Члан 25.

За накнаду штете од 20 до 200 динара судиће општински суд, а за штете од веће вредности судиће изабрани суд.

Члан 26.

Односно изјаве жалаба, важе прописи грађан. судског поступка као и односно начина суђења.

Члан 27.

Да би се потрица свела на што мањи број, општински судови позвани су да потесе својих општина тако удесе, како ће се усеви једнога рода што је могуће јаче груписати на једном крају потеса. Стрмна жита треба сејати одвојено од кукуруза и других позних плодова, а међу њима не дозвољавати испусте.

Путови кроз потесе треба да су тако удешени да не кривудају и не прецепају на много места потес.

Где се чланови општине не би сагласили да учине сами собом што је напред наређено, учиниће то среска власт. Непослушни узмеће се на одговор и казнити по кривичном закону.

Члан 28.

Докле год не буде ова храна са потеса дигнута, не сме се стока на испашу пуштати.

Општински одбор на предлог општинског суда одредиће рок забране потеса и пуштање у пете за пашу, но и у дозвољено време може сваки само на своје имању стоку пуштати.

У винограде, и по усевима не сме се стока никада ни лети ни зими пуштати, тако исто не смеју се свиње пуштати по ливадама.

Који преступи претходне одредбе овог члана казниће се од 5 до 50 динара новчано или затвором од једног до десет дана.

Члан 29.

Забрањено је ићи по потесу изван путова и стаза. Стока која није у за-прези или није везана (припета) не сме од 20 метара одстојања да се приближи потесу у времену, које је одређено претходним чланом.

Иступници против одредаба овог члана, казниће се са 5 динара или јед-ним даном затвора.

Члан 30.

Општински суд позват је да се стара, да за стоку својих становника по-стави потребан број пастира.

Члан 31.

Сваки становник дужан је своју стоку да истера на место, које општин-ски суд одредно буде, па да је ту преда општинском пастиру, који ће је терати на пашу.

Само у ограђеним просторијама могу појединци пустити на пашу своју стоку и онда је не морају истеривати и предавати општинском пастиру.

По заходу сунца, на један сат, пастир општински дотераће стоку на од-ређено место, са кога је сваки дужан терати своју стоку кући и тамо је чувати до даље означеног времена.

Члан 32.

Где би биле месне прилике такве, да се стока не може дотеривати свако вече кући, ту ће се утеривати у обор, у коме ће преноћивати.

Члан 33.

На сахат пре изласка и на сахат по заласку сунца, не сме се стока остављати изван авлије или обора.

Члан 34.

Који преступи одредбе предходна два члана, казниће се новчано од 5 до 20 динара или затвором од једног до четири дана.

Члан 35.

Који би хтео да пасе стоку на незаграђеном простору, може то чинити на свом земљишту симо дању. Ако је то земљиште малено, мора стоку припети; а на већим просторијама може је и не прелињати, али тада мора да има дово-љан број чувара, како не би стока са сопственог земљишта прелазила на туђе.

Који овако не ради, узеоће се на одговор и казнити новчано од 5 до 20 динара или затвором од 1 до 4 дана.

Члан 36.

Закон овај ступа у живот за месец дана од дана када га Краљ потпише. Тада губе силу сва законска наређења, која су озем закону противна.*

* Ступио је у живот 22. Маја 1885:

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О СТАЊУ НАШЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ СТАЊЕ ПОЉСКЕ ПРИВРЕДЕ У ТОПЛИЦИ.

ОДГОВОР МИХАИЛА СТ. РИЗНИЋА УЧИТЕЉА И ДОПИСНОГ ЧЛАНА
СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.

(СВРШЕТАК)

У Добричу је стока мало крупнија, али на око ружичија, цољавија и по тежини много лакша. Само што је овде говече трудољубивије за рад него ли горе у Копаонику. ⁴⁰⁾

У Косаоници и око Куришумља налази се најбољи сој говеда ситна, крљава и цољава као она око Иванице и Бание Баште.

Коња има по најбољих у Добричу и Косаоници а лошији под Копаоником и Јастрепцем. То је осредњи сој коња који се често виђа око вароши Алексинца Крушевца и Нипа. У богаташа има лених коња од полу енглеске, мађарске и аустријске крви. Само је овакових сразмерно броју осталих коња врло мало.

Врло леп и угледан сој магараца, има око вароши Прокупља. Туда је ретки домаћин који нема 2—6 магараца. На њима се носи све и сва, и они су све до ослобођења били једино средство за пренос и комуникацију. Штета је само што се ова презрена у свој Србији (у старим границама) животиња, лоше храни и негује; што би свакојако требало да не буде ако оћемо да будемо благодарни на њеном раду и издржљивости.

Оваца има најбољих у Копаонику а највише ће их бити у Добричу. Косаоница и јабланички срез врло су сиромашни са овцама. Копаоничке овце једнаке су пасмине са жупским овцама; а добричке овет ближе стоје соју криво-вирски оваца. Оне у Копаонику су по тежини јаче и према томе врло угодне за потрошак и клање, ⁴¹⁾ док ове у Добричу имају власнатије руно а мање и коштатије тело. Сама пак вуна чистија је и мекша код копаоничких оваца, а дужа и општрија у Добричу. У Копаонику стрижа оваца почиње око Видов-дана; а у Добричу и Косаоници од Ђурђева па до Спасова-дана. Јагњење је у Добричу пре 6 недеља увек одпочето, по јагњење у Копаонику. Овце су у опште у Копаонику здравије, мање изложене болестима, и то: крвљу, падавици, и простреду; док у Добричу затиру више грла: овчије богиње, метла, овче бунило и т. д. У Добричу се већином гаје овце и јагњаци за: продају, салану и касаницу; док у Копаонику главна је корист од овце: вуна, млеко, сир, ђубре па под старост и месо. За то је у Копаонику врло лепо развијена бачијска индустрија, док је ова у Добричу мимогредна и незнатна ствар. У мом летошњем путовању ја сам походио многе бачије у селима копаоничким: Ковизли, Лукову, Бовољину, Блажеву, Судимњу и т. д. и затеко готовог сира по 200—300 ока; кајмака по 100—180 ока, масла, кашкавала, сираца и т. д. На једном месту причаше ми једна бачица: да је пре 30 година било још боље развијено бачијање. — Мој синко говораше стара бачица: тада се се музла по 50 крава по 300 оваца по 100 коза; па је млеко

⁴⁰⁾ При наметном гладништву и траже се двојака говеда: издржљива за рад, и која се добро гојити и за касанине што пре спремити и угојити могу.

⁴¹⁾ Врло би сте добро учинили, да сте означили које су тежине за кланице и козаре спремљене овце, колико изнесу чистог меса а колико лоја. Код оваца се узима код 100 части при животу да дају чистог меса 11—50 а 2—10 части лоја.

од музаре нишао све кроз дрвене олукe у бачију, ⁴³⁾ Па се и продавало. Дођу ти трговци чак из Софије, Ниша и Стамбола те купују сир и масло. Сад боме ретко. Све окрену јести маст, а масло ти нико и не гледа. Слађи су нашој господи нишлићи, ћевани и супа него ли млеко. — Тако се јадаше стара бачица, и сасвим право и разложно. С дана на дан бачијарство и млекарска индустрија опада у Копаонику; јер нема ко да купује и троши те производе. ⁴⁴⁾ Једино још што се њега чврсто држе Цинцари Приовунци, којих има по косама копаоничким са 5—6000 оваца

Вуна већ боље пролази; јер за њу има вазда купаца који долазе из: Кожетина, Брусa, Крушевца, Ниша, Алексинца и Прокупља. ⁴⁵⁾

Коза има највише у Косаоници, а најмање у Добричу. Копаоничани ма да имају довољно шуме и паше не држе баш у тако великом броју ову животињу. У Косаоници је по најбољи сој, са крупним телом дугом длаком и дугуљастом и лепом главом. Гојакљиве су и дају особито добре коже, које се јаво цене и траже. ⁴⁶⁾ Од козијег млека као и од овчијег праве сир, кајмак, масло и т. д. Козину пак купују многи мутавије, који од ње праве: покровце, бисаге вреће, торбе и врца за разне потребе.

Свиња у опште мало има у Топлици. Но у последње време сељаци се много труде око тога да ову домаћу животињу у што већем броју запате. У опште узевши, највише има свиња у Добричу а најмање у Косаоници.

Копаонички сој свиња, крупан је и одрастан; има дугачак труц, дугу њушку, усправљене уши кострешену и оштру длаку и високе ноге, може да порасте до 1 м. и 2 де.³ у величини; а од 60 до 100 кгр. у тежини. Да се потпуно развије треба му 3—5 год. Није бог-зна какве одлике, јер обично слабо једе и даје више меса. ⁴⁷⁾ У Добричу већ се виђају црне свиње у већем броју од мађарске расе; које су за прилод добављене из околине нишке.

⁴⁸⁾ Тај је разговор сличан за сада причама о Каблару и Овчару, где се цевима из Овчара где су биле ошве, а на Каблару где су били станови и каблови, млеко левало.

⁴⁹⁾ Држимо да ће, док се сирни мрежа железничка бити трговаца опет из истих места о којима бачица вези да их је негда било, а и из других; само треба да је и наш јеспап добар и чист, а не да се у качицама од масла налазе бурази, папоњши и главуне само да је на мери теже, као што је било случаја у приоречком крају од наших шпекуланата, који су ливеровали масло за бизни у Видину турски гарнизон. Добри и поштени шпекуланти су душа једне земље, а непоштени убице и злотвори, који јој предит и лепо име убијају.

⁴⁴⁾ Требало је свагда и цене прибележавати, како о вуни, тако и о маслу, кајмаку, говедима живим, месу (у месту по касаницама) и пошто се шта продаје, јер и то је за статистичаре и који се брину о промишљености^[7] одвећ потребно знати. Колико ми у Србији преко године имамо ваншара, па јавност ништа незна, шта се колико и пошто од чега прода, не чекамо да то из страних статистика дознајемо. И пољопривреднику је статистика нужна, да зна, шта се све на тим вапшарима тражи и како продаје.

⁴⁵⁾ Код таквог својства тих коза, облагоурађење са Ангорским козама, које је негда почив. књаз Мијанло набавио био у тој цели, нишао би најбоље.

⁴⁶⁾ И тај сој свиња није за одбацивање; јер се и свиње траже од две сорте: једне, које више меса дају а друге које су гојазне и све што је на њима то је сланина и сало, а јаво мало меса, и ове пишу добре за сушење и потрошњу више на месо, осим ако се мењањем ране паротито не произведе да дође по један ред меса и ред сланинице, и онда је за под купус добро.

О сточарству у Горњој Топлици морам на овом месту приметити једну жалосну појаву а то је нагло смањивање стоке. Сву рогату марву дадоше досе љеници топлички Турцима за земљу; или препродавцима и пискарачима прокупачким за откуп огњишта на коме су се населили. На Преполцу где је српска и турска граница претерано је у Турску само за три месеца (Мај Јуни Јули ове године) 650 волова, 372 краве, 160 јунади, 125 коња, 63 кобиле, 15 ждребади 1057 брава оваца и 170 коза. Ја сам у месецу Августу недељом 3 пута излазио; и увек сам на Преполцу затеко читав ваљар од стоке и људи. Ту се по цео дан погађа, праве уговори, признанице и трампи стока. Било би у интересу и државе и појединаца, да се ово трампавање и излагање стоке што пре забрани; јер шта остаје друго Топличанима кад остану без стоке, него да буду бескућници, и нераденици. Топлица је за сточарење права мати, па би га требало и унапређивати а не затирати. Народ треба помоћи ма којим начином, да своја кућишта и имања одкупи од Турака, а не допустити да он остаје без стоке, која му од највећа служи као извор богатства.

Перната се живина гаји у Топлици у доста великој мјажини. Нарочито око вароши Куршумља и Прокупља, па и у осталим местима, јер им она служи као једини мрс преко лета. Од домаће живине највише има: кокошака, гусака, патака, ређе ћурака; а никако и нигде нема лаунова и морски кокоши. Све ситне домаће потребе, као: конач, игле, сапун, со, тамњав, зејтин, гас и т. д. подмирује се у Топлици новцем од продатих пилића, гусака патака и јаја.

Пчела врло мало има у Топлици. И где их има гаје се у кошницама од лозе, или шупља дрвета; старински. Ни једног пчелара који ради рационално и за Ђерзоновим кошницама, у целој Топлици нисам могао наћи.⁴⁷⁾ Судећи по томе, што се врло често по шупљим дрвима и у пукотинама од стења налазе ројеви: може се закључити да је земља за њих подесна; и да се та благословена животињца може и треба, у што већем размеру у Топлици да гаји.

Свиларство је потпуно непозната ствар у Топлици; јер и сама воћка која даје лист за рану бубама свиленим — дуд — веома ретка. Требало би у ове крајеве дударе засадити и упутити свет, да се ове корисне и лаке радње привати. Са сточарства да пређемо на:

VIII. Шумарство.

Топлица је врло богата са шумом, али не у свима крајевима. Предео између Топлице, Јастрепца, Мораве и Вацке реке оголићени су и шума је из њих

⁴⁷⁾ И нека остану при старим кошницама, а маније се Ђерзонових, јер ове потребују слугу и нису за наше сељаке, који нема кад да и друге послове на време посвршује и уради. Око Ђерзонових кошница, осим што скупо стају, треба преко читавог лета рада — надгледања, чишћења, вађења и дометања рамова. А то само може бити, који би се искључиво са пчеларством бавили и зграде за то имали, да су свагда кошнице у сувоги. Ове ће кошнице, док се практичније не направе и да скупо нестају, остати као реткост код појединца, а у масу народа неће ући по да се с њима забавља неко из дугог времена. Ја први пут сада устајем противу тих кошница, које сам опробао од сваке руке, и нарочити суд: да нису за наше сељаке, нарочито који имају велики кованзук од 50—100 и више кошница јер ко ће дати за саме кошнице 50 и 100 дук. цес. кад му сва кућа не вреди толико. Једино је жалосно и тиранско поступање при старим кошницама, што се пчеле убијају кад хоћемо мед да извадимо. Ја још никад ни једну пчелицу, ту трудљиву животињцу не уби, а имам и вадин меда кад год хоћу радећи са старим нашим кошницама. Како? то ћу на другом месту казати.

сатрвена још за време турске владавине. Нарочито је гора страдала много близу околине Мораве и Ниша. Најбогатији пак крај са шумом јесте Косаоница. Косаонишке су косе већим делом гуте и без шуме. Нарочито су оголићени врхови планине: Тресеке, Пилатовице, Белог Брда, Сухог Рудшта и Жедњака. У јабланичком срезу шума је млада и пола упропашћена. Сва колика шума је државна, општинска или вакумска својина. Приватних шума и забрана нема, јер по самом закону ни један Турчин није смео продати земљу под гором него само радну.

Највише има горе: церове, границеве, кленове, грабове, лескове, букове, дубове, бељикове тополове и јасикове. Мање пак брестове, јасенове, мечије леске и јаворове. Никако нема у дивљем стању орахове багренове и кестенове горе.⁴⁸

Важност шуме у Добричу тек сад почиње да се цени, пошто је већ нестало; а у Косаоници ни најмање. Сече се где се најближе нађе; обаљује се козама за брст немилце а многи је и крче те земљу зирате. То сатирање не чини се из никаквих ишекулативних намера; већ чисто из лењости и незнања. Сатирању иде у прилог и та околност; што се никог не боје нити пак ко ту злоупотребу казни и контролише. У целој Топлици, код толиких шума државних нема ни једног шумара државног; па није ни чудо што народ ради.

Сатирање горе најжалосније последице показује у Добричу и Косаонику.⁴⁹ Висока и гола брда спирају се у долину а врхови стрче као неки гребени; голи и испуњени каменом. Извори пресахњавају, реке које су окретале по 2 камена једва сад стругућу и на уставу окрећу по један камен; а град чешиће обере винограде и воће у Доњој Топлици. Народ се чуди и пита шта то би? и одкуд то сад?! А и не помишља да је он сам све то својом сикиром учинио.

О подизању шума нико и не помишља, већ се сви грабе ко ће више шуме приграбити и заватити од опште народне и општинеке шуме. Зато би већ једанпут требало законом забрањити то грабљење и отимање шума.

Надзор над шумом нико не води. Сеча се врши преко целе године и то за: јацију, грађу, ограду, и ђумур. Особито грађа за куће извози се чак у Ниш, Лесковац и Крушевац.

Од дрводељски заната у Топлици има ових: даскара, качара, столара, дунђера; а многи граде јацију за коларе, земљоделске алате као виле, рогуље, лопате, ралице, санџуке, и т. подобне ствари. Али ни једна радионица не израђује у велико дрвенарске артикле; тако да их разашлиће на стране пијаце, већ само толико, колико се у месту потроши. Те занате у опште раде домородци и то по највише: Ужичани, Чачани, и Пећанци.⁵⁰

⁴⁸ Зар нема по границима Косаоница јелове горе?!

⁴⁹ О тим жалосним призорима шта се ради и како шума упропашћује, писао сам нарочито један дописник (види број тежака).

⁵⁰ Да ли су они насељени и стално живе, или само за време тај посао раде; по како му драго сваки је рад благословен, особито земљоделцу, који зна начинити што му за кућу треба, али шта ћемо кад има у Шумадији сељака, који незна да узме сикиру у руке него и држаљу виле лопате и т. д. хућује. Интересантно би и поучљиво било, да се ко нађе и опише, шта француски, швајцарски и других држава сељаци, којима је земљорадња главна радња, још и од других рукотворина раде, нарочито преко зиме, кад се нема у полу толико посла, а дугим зимским ноћима и према свећи.

Шума не страда од никаквих инсеката, по кад кад што је закачи по која олујина коју овде „фртуном зову“ те је почупа и у потоке сваља.

По топличким шумама има врло много дивљих зверова, и то: дивљих свиња, јазаваца, рисова, медведа, вукова, срна, куна, дивокоза, тетребова, великих бели орлова (нарочито у Копаонику) и т. д. Све ове зверице не чине шуми никаква штета, али знатно штете стоку и усеви, сваке године.

IX. О домаћој индустрији и уређењу имања.

Домаћа радиност у Топлици је доста развијена. Нема у њој да се виде на људима и женама они силни фабрикати из страних земаља; као што је то ушло у моду код Мачвана и Шумадинаца; већ је све одевено у своју рукотворину. Жене израђују саме сва ткива т. ј. платно кудељно, полупамучно, ланено и памучно; тканице, појасеве сукио за гуњеве и чакшире, за зубуне и јелеке женске, на послетку ткају још подвезице, поњаве и губере, сукије и опрегаче. Вуново ткиво обично се бојадиса на онда тке, и то бојадисање врше саме сељанке и варошанке. Нарочити бојација има само 3 дућана у Куршумљу и Прокупљу, који врло мало рада имају.

При бојадисању употребљава се: орахова кора и жестила, за врну боју; рујевина и кора дивљих јабука, за жуту боју; јовова кора и српак, за црвену боју. Сем тога узимају за бојење још и ове ствари: стипсу за потапање пређе; зелени камен и чивит за плаву боју; лила, ђувез, зелену и алену металну боју.⁵¹⁾

Алате за земљорадњу на и само посуђе праве сељаци сами. Шта више многи у Копаоници и Копаонику, дубу сами: корита, карлице, наџве, варјаче, кашике и т. д. Граде себи астале, софре, столице, и то врло лепе и изрезане са наслоном. Даље, сами израђују ралице, осовине на и сву колекску опрему. Од судова праве вишина њих сами каце, чабрице, бућке за масло, ведрине, чаброве и бачве. Особито су вешти Копаоничани у израђивању лених баклица за ношење воде, кудеља и осталих ситни домаћи потреба.

Сем ових дрводељски заната, има још доста терзија, абаџија и ковача; но овај (последњи) занат раде искључиво само цигани. Срби тај рад и у Топлици сматрају као понижено као готово свуда код нас.

Куће су у Горњој Топлици обично плетаре или кровинаре; у Копаонику у земљу укопане и купасте; а у Добричу већ има мало бољих. У Горњој Топлици праве сељаци себи куће сами а у доној долазе из Турске или наши Пироћани) те им куће граде.

Свуда има довољно воденица, а највише у Копаонику, где сваки домаћин има своју воденичицу са једним каменом. Али најбоље су воденице оне на Топлици од утока њеног на до села Мерћеза. У Прокупљу има још и један, вештачки млин, са многим машинеријама за израду финог брашна и криза. И ваљавица за сукио има у Топлици довољно. Само нема нигде никакова стружица, за израду јаније и грађе; а могло би се на стотину подићи на толиким водама топличким.⁵²⁾ Једина рукотворина Топличана, са којом се зими баве и на пијаци

⁵¹⁾ Све лепе и корисне ствари, које служе тамошњим домаћинцама на похвалу и другима на углед.

⁵²⁾ За цело то би одвећ нужна и полезна ствар била, нарочито што се као што велите тамошњи народ радо бави рукотворинама дрводељским на би у томе велика олакшица била кад не би морали рукама и даске стругати.

у Нишу, Прокупљу и Куршумлији износе на продају јесте спремање грађе за прављење кућа и стаја.

Земља је у већине распарчана на више места, па чак и у више села; као што је случај код Копачичана, који имају земље чак до реке Блаци. То отежава у многоме рад; по хвала Богу живи у Топлици још задругарство, позајмица, и мога, те се радови увек на време извршују. Удружења за бачијање нема, већ сваки за се ради сир, млеко, масло и скоруп. Заједничко им је хранење и топлење стоке, чување поља и ливада боље по код жита. Своје производе носе на пијацу у Ниш, Крушевац, Лесковац, Прокупље и Куршумље, те тамо продају. Али због мале тражбине и ретких купаца производи су у самој Топлици вазда јевтинији по 25 на сто од производа у Нишу. Промету у многоме смета и та околност што нема добрих путова; нема доста кола већ се у многим местима сав пренос врши на коњима и магарцима.

Наднице су у опште јевтиније. Највећи су од Турђева до Петрова-дана; а најмање од св. Илије до Митроа-дана. Зиме их никако и нема. Но и најкупља надница никад не прелази динар и храну.

О СТАЊУ НАШЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ

У срезу Вољевачком округа црногорског.

Да би се према одлуци одбора друштва за пољопривреду послало у разне крајеве наше отаџбине разно семење од жита и трава, нарочито у оним крајевима где жита и друге културне биљке, не могу неке никако и друге врло скумично због разних узрока да успевају, председништво друштвено, као извршилац жеље и намере друштвене, обратило се на више места с питањем: где се шта може а где не може и зашто да производи, како би према томе распоредило и послало где шта треба, да се најпре опроба и постигнути резултати јавности предаду како би и остала наша пољопривредна публика дознати могла, где се шта са коришћу обделавати може.

И на ова и овакова питања ево шта нам одговара вредни и усталачки око пољопривреде началник среза вољевачког г. Петар Савчин.

»Из писма вашег видим, да је циљ и намера друштва да се разговоримо, размислимо и обавестимо о стању пољопривреде у овоме крају црногорског округа. Као што и сами знате, овај је крај један од најбрдовитијих у краљевини Србији округа; па тим више треба и разбирати за економију стање у њему. Почем у овоме округу већина земљишта обухватају планине и брда, то је јасно да не можемо имати тако развијене пољопривреде у разним усевима него већином превлађује сточарство¹⁾. Стока је, нарочито овце, у овоме крају најодлигованија: кривовирска

¹⁾ Није само у нашој земљи тако, већ је тако скоро у целој свету, и она су државе и народи ерџни, који имају разновидна као и ми земљишта и који могу имати и житарство и сточарство. Сточар даје што нема житар, а овај што нема сточар. Многи планински народи, који су се прена своје земљишту одали и на друге ползаве грање радности, много ерџније живе него они који у богатим равнинама живе и само жита сеју. Није сва ерџа у сејању самих жита, која су дла на врло ниским ценама и немају скоро никаквог извоза, те се испод теже коштане морају про-

и јабланичња; и у опште у свима селима овце се негују и чувају по брдима, лети се истерају на паше, а зими, кад снег напада имају за њих нарочито спремљене лиснице. То су стогови од растових и букових грана са лишћем, наслажане око једног дрвета и по окресаном дрвећу подигнути од земље. И овим се лисницама хране овце, а по нешто и сеном²⁾. Нега и гајење оваца, употреба и спремање продуката од истих још су на првобитном ступњу. Кад се млеко музе, од њега се прави једино сир и то врло хрђав (ситан); изузетак су у томе у Кривоме Виру и Јабланици где се прави крупан и добар сир а масло се³⁾ најмање уме правити.

Праве и неко кисело, више љуто врло лоше млеко⁴⁾. Главна им је паша да добију више вуне, коју употребљују за аљине и продају⁵⁾.

Поред сточарства народ се много бави и земљоделством. Њива има доста и већином се налазе по брдским местима и косама.

У опште може се рећи да је земља по њивама врло лоша⁶⁾. Има примера да кукуруз не израсте преко лета (које некад траје по 3—4 месеца) него закркљави па га после секу и дају стоци. Иначе кукуруз у неким селима успева прилично. Пшеница се сеје и то стара српска, која није никад повављана другом па за то лоше и успева. Добро би било, кад би се боља сорта послала⁷⁾. Орање извршује се плуговима дрвеним и ралицама. Сеје се јечам, раж и зоб⁸⁾. Еде нема никако, као што би се од једног ланог и брдовитог краја очекивало. Што нема доброг жита доста смета и сама структура и положаји земљишта. Нема нигде равнице, само нешто око Лукова, Валакова и села што се граниче са сре-

давати. И њиви планински крајеви кад би рационалије сточарство развили и производ од сточарства на други бољи и кориснији начин удесили на много би бољем ступњу напредовања били, него кажал Поморави, који нема за Ђурђев дан да закоље јатње, ни о божићу називе да се омасти и опрси са својом чељадом, јер је притешњен све самим њивама, на којима не може да драи ни овце ни свиње. И наш разговор и договор имаће лепих последица да и ми ако Бог да створимо у свима планинским крајевима мале швајцарске.

²⁾ То је скромачна и назови рава само по нужди, јер рава од лисница нема оних и оних-ких рањивих частица, као што имају културне биљке; шта више зелен лисник, кад се у пролеће даје овама у нарочито жагљивима, никади здрављу. И тим исцатим сечењем лисника страшно се тамни гора, да ће је напоследку и нестати, и онда шта ће бити од тих пративих земаља? Остаће саме урвине, и камењак, јер кад се гора затре, буице ће од њих много ланити с прати земљу на доле, и онда неће бити ни лисница ни земље, која ће моћи што производити. Где год је гора употребљена и земља у доле насути, ланас у сенетима посе земље на камењане да могу ма шта год засејати, на тако радећи хоћемо ли да и ми до тога да дођемо.

³⁾ Нама је познато да је у пређашњим годинама из тих крајева изишло доста масла за Валин кад су Турци тамо били.

⁴⁾ Чисто је невероватно да се таква млека усправљају, да небуду томе узрок: што нема шитомих и добри паша и трава; и ако је то, онда би се томе дау могло доскочити сејањем шитомих трава, које би упрана друштвена драговољно набавила и послала само кад би имала ног, које би те трав одпочео сејати.

(⁵⁾ Али не више онаколу вуну као што је негда била из гласу.

⁶⁾ Код годиног сточарства не би требало да су земље доње и неплодне само кад би се ђурђале.

⁷⁾ Где кукуруз успева ту већ исеу Сибирје, ако не успева кукуруз онда се може он заменити другим чим што ће његово сејање у многима боље заменити.

⁸⁾ Послата је и видљиво иако ће успевати.

⁹⁾ Па како они успевају а видљиво иако ће се показати и успевање од послатих нам сораца, али најбоље сорте биће узалудно, кад се земље не ору и не раде као што треба.

зом заичарским. Земаља нема плодних него су већином масне глинуше, које не могу добро да роде.

Да кажем коју и о воћу, и почећу од винограда, којих у овоме срезу нема много према другим брдским крајевима и што има слабо су обрађени¹⁰⁾. Болести виноградских нема. Што се тиче осталих воћака, може се рећи да се шљиве нигде не негују¹¹⁾. Нешто мало у Кривој Вири суше се, али и то ретко. Јабука и ораха има повише, али и они су занемарени, врло ситни и неугодни. Друго се воће слабо негује. Дрењине беру и од њих пеку ракију¹²⁾. Пчеларство није развијено а могао би бити¹³⁾. Кад се погледа на оваково стање пољопривреде у овоме срезу, онда се види да овај срез потребује много добрих савета и многог труда око тога да се људи привољу неким новим начинима газдовања¹⁴⁾. По одавно сам мислио како би једна пољопривредна подружина била нужна у овоме срезу¹⁵⁾.

РЕФЕРЕНТ

Сретен Ј. Н.

НАШИ ДОПИСИ.

БРАНЕКОВИНА 3 АПРИЛА 1885 год.

У последњој свесци „Тежака“ ви зададoste моме маленом знању неколико великих задатака да их проштудирам и разрешим. Воља ми за то ни најмање оскудевати неће а за спрему и способност у томе ја вам нејачим. — Навослетку свака питања има свој глас а сваки човек своју способност, па нема само нико небуде себичан, па нека сваки упали своју ма и најмању свещицу у храму народне школе, па ће се тиме нећ боље осветлити пут којим народи иду на сусрет знању и напретку. — Ако моја способност у истакнутим и задатим ми питањима не буде довољна да правилно вати и језгројито расправи сва истакнута питања која су ми постављена, она ће бар овим путем понрени друге стручне и способне да своим обилатијим у томе знању попуне моје у

¹⁰⁾ Али их тек има и могу да успевају, а где поред кукуруза и лоза може успевати, ту неможе бити очигледно стање, само кад би се хтелo и умело око свега што може бити радно. Притину нерада требао би радикални лек употребити.

¹¹⁾ Да ли што не могу да успевају или што се неће да подигну?

¹²⁾ Зато што су богодано и швеу руком човечијом одговорице.

¹³⁾ Није ово, није оно па онда шта је и како да се изове то стање привреде, кад може ово може оно бити, а све није добро?!

¹⁴⁾ Овако нам и још горе прта пољопривредно стање наш дописник из омањеног среза.

¹⁵⁾ Ви и усталачки намесник Сима Поповић учинисте од своје стране и створисте подружину и сад та подружина треба такође да усталачки на своју околину ради, да се приме и уведу сви бољи и кориснији начини газдинства, у чему ће их ово друштво својим потпомагати и делом и речију, само ће моћи да савети и наредбе буду тачно извршавани и да се не понове онакви случаји, као што су били са оним овцовима који су са толиким трудом и пажњом у тај крај одаслани ради побољшања наше домаће расе оваца, па од тог побољшанија није ништа учиниено, него су овкови од којих је сваки коштао око 35 дук. несар., још прве године због нечувања и негледања пропади.

* Цео извештај а према њему и референтове примедба доста су невољудно и строго изречени. Писац је по својој прилици у главноме бацао своје погледе на западни крај среза бољевач-

тоне можда неправилно сфаћено гледиште, и тиме учине корист и мени и осталима, који се интересовали буду у покренутим питањима, јер ја напред признајем да немам стручне спреме научне у агрикултури, и све што по истој знам, то знам од части из читања, искуства и личног размишљања.¹⁾

Пре него што би прето на поједина истакнута питања почећу овај први допис из ове године, а тако и остале пролуджити увод са претходним извешћем о свима главнијим појавима из пољопривреде, која би најпозњу својом скретала на себе пажњу пољопривредникову.

Зимска, или тако звана „мртва сезона“ за пољопривредника прошла је, и она је истина мало-шта важног за пољопривредника имала у себи. Главна је брига пољопривредникова у то доба, како да што боље сачува и изхрани своју стоку, те да му наступајућег лета или снагом својом што више привреди, или приликом и сировином својом што више користи донесе. И благодарећи обилатости сена у прошлој години,²⁾ стока је добро изхрањена, и редак је тај домаћин који је ове зиме или пролећа кубурно са храном сточном, док их је међу тим доста који одвећ оскудевају са храном за своју чедлад. То у толико је већа срећа што им је бар лакше бринути се само о својој храни, а да је по несрећи оскудица и у сточној, онда би за пољопривреднике била готова пропаст при овако скоро незанамљивој повчаној оскудици и никаквој трагичној и пени стоке и осталих земљених производа. И за цело, за сељака је у нашим приликама овамошњим много већа несрећа куповати сено стоци него жито нарсду јер сено из далека док се превуче више се у путу проспе и поједе него што се дотера, а оно што се дотера обије се уз пут и изтресе из њега оно што је најбоље а остану саме тако рећи огризине, док жита се може довући на друго чак округа на двоим колима што прилично задружној кући може стићи за два месеца и више, — за то би увек саветово земљораднику да се више брине и боље чува сточну храну по народњу.

Овде ми се, и као независно, намеће питање о установи наших општинских кошера, кои су на много места готово упропашћени а скоро свуда одавно празни. Питање ово истина више спада у струку државне економије и финансије него пољопривреде. Али што реко пок. кнез Милош једном приликом: „што је паметно написати макар на корицо аки му у књизи нема места“, то и ја држим да неће бити грех велики, кад ми се овде даде прилика, да проговорим само неколико речи о овој благотворној установи наших старих.

Што су данас повчане штедионице, банке и други јавни повчани заводи, то су били некад наши општински кошери. Разлика је међу њима та, што ови повчани заводи штеде беле, па и златно и папирне нове за црне дане, а кошери су штедели леб за

кот, а пије се довољно обазирао и на источни крај, у коме баш обратно, преллађуји земљоделство и у коме се ова стрпљивина и кукуруз брскиљиво сеју и обрађују и добро успевају (Пазиница, Леповица, Врбанац, Сумраковац и цела долина Црне реке) У оште земљиште у срезу београдском, изумињајући само неколико села савени под планином, повољно је за обрађивање пољопривр. усева. Ни за народ тога краја не може се никако рећи да је пердал и немаран, већ на против неом успелачан и радан. Када би се само створила могућност за *живља слобода* и грађу *нихових привреда*, извесно је, да би се одма опazio *неочекивани помет* и у земљорадњу и у сточарству.

Уреди.

¹⁾ Као у народу живећем мисмо и желим имати више лично искуство. Референт Сретен А. П.

²⁾ Кад би се слушали савети и увјетства и сејале оне и онакове траве и биљке, кој свагда и у непогодним годинама богате наше и сена могу давати, онда већи било кубуре за издржност стоке, него би сваки имао више земље на расположењу да друга за људску рану жита сеје.

главне године. У данашње новчане заводе улажу капиталисте, шпекуланти и сви универзитети добровољно, а у кошеве су морали улагати сви без разлике, и то је могла прво мораће које би ја из свег срца благословио над њим у оваквим пошаним приликама шта би вредили они за сиrotину, која данас у безење јединог бртва продаје из пред куће само да купи жита.

Ја не знам зашто је та установа са надлежног места, бар данас над имамо по тој струци два министра и министарства тако занемарена, да је скоро свуда већ на путу пропасти, а на многим местима и пропала, као што је у првој нојој општини, јер кошеви су већ преживели себе и нису скоро ни зашта употребљени а спискове од хране општинеке појела помрчина, и од скоро сто хиљада ова хране још из 1869 год. данас се незна рачун никакав куд је се здела, а то све иде у рачун само неколицини несавесних руковођа истом храном, кои су се у своје време, када по несрећи и њима падаше у део управа општинска, користили истом храном па данас траг забашурују упропаћеним о житу рачунима. Шта више, брзинији људи из ове општине тражили су и код окружне надзорне власти да се томе у траг уђе па је све остало у загал. Дакле у кратко, ова се установа налази на путу пропасти у многим општинама и ако никад и нико ни једног предлога и гласа дао није ни у име своје ни народње да се та установа упропасти. — — „Имејте уши сличати да сличит“. Ја се удаљих од главног питања, али шта ћу кад данас имамо тако много питања које вапију за своим дневним редом, да човек ако почне да више или говори о једном она силесија других хоће својом навалом да га угуше истичући се тако рећи насилно да се и о њима реч поведе.

Према напред истакнутом обећању ред је да вас напред известим и о стању стоке у овом крају. Није прошло ни неколико дана после мога дописа на крају прошле године а у овој околини појави се болест у овцама, најпре низином колубарском испод и око Ваљева, па доцније и даље. Смет је с почетка држко да болују од „stroke“ доцније од метиља, но и ако је занета и било и једне и друге болести, најпосле народ се увери да овпе пате и још од једне у овој околини до сада непознате болести, која би се најприродније могла назвати „овчија водена болест“, јер сваки брав који од ње најпре угуше обично је најдебљи, и пун је у шупљини трбушној и срчаној трубе воде која јако заудар, бела је ингерина чисто спарена а прва сасвим труда и распала се. Воде има и испод коже и свуда гди су удови везани за тело по шупљинама. Истина спољни знаци су сви ове болести као и у метиља, јер овца прво отече испод шипца помути очима, повесела је и веједе скоро ништа по више лежи, али сва околина држи да је највероватније да је ова болест ухватила клицу себи због одвећ климе прошле године, јер је има и тамо куда прави метиљ није никад допирио, па говори се да га је и по нашим планинама било, па шта више и по Златибору; — странци причају да је има и по Турској и Бугарској. Напослетку као нестручан нисам кадар оценити да ли је ово занета каква нова болест у овој околини или је и то од метиља у неком другачијем стању по до сала. Што је још занимљивије, чести су случајеви били да је се налазила и код лечева та болес у ингерници црној, чему сам и сам био очевидац, а и код свиња, јер ми прича један мој рођак да је из прве ингернице печеничне у овој години, која је метута била па астал, изашо метиљ и одо по асталу и ако му свиње нису никад живиле по подводним и баровитим местима, а ону су јесен провеле заједно са моим свињама на „вису Јаућанском“.

И тако неће вам бити сада никакво чудо кад вам кажем да има домаћина у овој околини кои су имали по сто и више брата кунени па данас неко пола тога, а неких једног, а редак је врло кои није бар трећину од јесенас до Марта изгубио.³⁾

³⁾ Тих несрећних случаја изазивамо споре по свим крајевима наше земље.

Сада је болест ујрила од како је настало суво и топлије време, — дали услед тога или је већ пропало што је било болесно незнам, — а то ћемо видети док се опет окиша. — Факт је да та болест није заразна, јер ми је причала једна старица да је у њихову стоку рано е^у јесени дошло гуђе јагње пре но што им је стока почела мањкавати, доцније у њиховој стоци покаже се та болест, и од 82, брва ипједно им неоста осим оно гуђе јагње што им је у јесен дошло, и оно је и сада живо и здраво, а све је боравило са њиховом стоком. — Да и птице грабљенице није творачки промисао бадава створио најбоље се увидило у овој години, јер ми прао упутно, онако у шали један речет: „да неби паса и орлова и нас би од сирада због много поприкаде стоке кута поморила.“ — па продажи даље: „а све птице могу ове године од саме вуње себи гњезда снити, само ћемо ми идуге зиме голи бити.“

Код свеколиког мог распитивања једна су ми као лек против ове болести могли препоручити, и то неки из Босне Срби мухамедовци: Пидотину од доброг дуча испод тестере барут или шалитру, шупљикави камен „сигу“, печену тинсу, све помешано са мекњанама и мало кујнске соли, па то давати овпама да једу.

Други препоручују такође печену тинсу, нишадор и чађу такође у мекњанама са кујнском сољу помешано.⁴⁾

Споредна питања ето и преко воље одведоше ме доста далеко од главних питања на која сам редом мислио овде обратити главну пажњу, и тако сада без никакве систематичне везе, нужне јавном писању, враћам се на једно од главних питања, о поима сам још у почетку мислио писати. — а то је питање: *зашто земља неможе сада да даје онакав род, особито у пшеници, каква је по уверењу, још живих старца давала пр- педесет година, и како да се ту помогнемо?*

Мени је то питање доста пута, које се чешће међу нама на свима јавним скуповима претреса, као приликом сеоских водича, преслава заветила, слава, прослава и осталих јавних зборава, задавало доста труда да га правилно схватим и истинито про- тумачим, али нетанм ми најмање да сам вагда зебо дали ћу га моћи потпуно схватити и неистрано оценити, пошто у народу о њему постоје разна мишљења; и вагда сам о њему говорио више са вероватношћу у моје назоре но са математичком позитивношћу као прав и најглавнији томе узрок увек сам сматрао тај, да је земља *дугим зиратом изцрпљена и ослабила*, па шта су ми многи предни домаћини, коих хвала Богу у овој околини није баш тако мало, вагда тек са по нешто веровања у то одговарали: „Па ето ти знаш да ми земљу ђубримо, и кукуруз буде приличан, али пшенице никако неможе да буде ни у пола као у старо време; одраст у слами као и пре али зрно и влат никако немогу да изиђу ни у пола нз меру као некад што причају“. Или: „ти знаш да сам ја тада и тада, ту и ту земљу изкрчио, кукуруз ћене би, али на тој првој угари евои опет једва 3—4 оке жита; а гди је оно време кад сам ја био дете па евои 9 ока чиста жита?

) О овој ново појављеној болести као и о начину лечења друштво је умолало свог члана маршенот лекара г. Тодора Петрашковића да поднесе своје ~~мисле~~ и он је овако одговорио: о овој болести, као што сам знао част извести друштво, писав сам 1882 год. у *кларном здрављу* а то је представљено и у орду календару за 1883 год. и по томе немам сада никакву другу опису на ово питање дати, што су овде и ове године лановале од „*Метиса*“ а никако од неке друге непознате болести. Но овде има и жалосних призора! Народ против свију полицајско савитетских *наредба* оставља стривне не уклањае да их не и орудине лидеру, а он прекрстио руке и благодари Богу, што је тако дивно умудрио овај хришћанени народ. Таквом народу Босне помалекнего би помогла строта позивија и само оваз.

Шта сам знао тада друго одговорити, но вада сам доказиво тим, у што ја лично највише и верујем, да ми земљу овако ђубрећи, како је обично ђубримо, недајемо јој у ђубрету свагда оне састојке из коих се ствара зрно, и које су им већ скидана дуго олате зрна одузела, но често само оне из коих се ствара само слама или трава и коров, јер зрну по његовим хемијским састојцима треба на пр: креча, фосфорне и сумпорне киселине, азота или чега другог у чему се ја као не стручан скоро ништа не разумем. За то велим им требало би то све уочити и од научних у томе људи то дознати па се тако и помоћи, додајући ђубрету које на њицу износимо на пр: нуждан део пепела, креча, песка, разних соди добијених у мокраћи сточној и људској, фосфорне и сумпорне киселине, које се обилатно налазе у неким трулим предметима, или још шта и друго што су наука и искуство у томе докучили и сазнали.

А што се тиче тога разлога, да и креченине данас, из којих зрно честим сејањем још није изцрпilo потребну каквоћу земљину за исто, ипак немогу да даду овозначени род особито у пшеници, какав су давале пре педесет година, ја им на исти ништа друго несам до сад знао одговорити до то, — што ми данас некрчимо оне плодне земље првог квалитета, какве су крчили и зиратили наши предци, но саме прљаше и литице које су по себи одвећ слабе, на које наши стари нису ни главе окретаали па за то немогу ни да покажу таквих резултата у приносу рода, какав су показивале земље првог квалитета, које су наши предци искрчили и тако свјесне и снажне зиратили.

Још као један од главних узрока свему овом увек им наводим две последице затирања наших шума и оглибавање земље, особито каменитих коса и литица, што врло штетно упливише на климатске услове јако ремећећи равнотежу температуре, што опет ствара крајности са дуготрајним кишама, поводњенима, саживом сушом; а то све штетно утиче на пољопривреду.

К томе има још један врло невин узрок по моме мишљењу, који прави знатну разлику између тежине давањег снопа и негдашњег, што данас нема ни земљана ни снопу овако широких плећа и снажних мишица, који би могли у сноп сабити и стегнути толико платова, колико су негда могле снажне мишине, физички далеко развијенији наших предака, — а биће и слама у опште узев мало краћа на дакле и уже краће а сноп мањи и пражнији Па и с тог гледишта, и овако ђубрење, до рационалнијег, свакојако доприносиће доста користи нашим напашеним земљама, а свакојако треба тежити рационалнијем ђубрењу.

На послетку јели баш ово све овако или није ја сам и напред казо да не тврдим, но то по моме немеродавном и ланчком мишљењу схваћам као нешто приближно вероватно, а ако није овако по друкчије неби с' горег било да се са стручне стране то објасни. Истина млађи нараштај чија је свест још свјесна и моћна за схваћање, испитивање и оцену сваких проблема, радо слуша оваква резонања и размисља о њима само увенули ум старачки, сетно махајући главом са уздахом одговара: „Вогме мој синко неће бити тако, нит се земља може изорати но се свет искварио и испоганио; — неиде у прикву, немоди се Богу, непости, и што је најгоре, псују^а. — Па онда наставе моралне пријавке: како је стари господар прота (Матија Ненадовић) често ударао по 25. батина неком Сими Срепцу (досељеном из Срема) који је једини тада имао навику кад се опије повати што је свето. А данас псују сви из реда све што је свето и на небу и на земљи, па и мала деца. Псују и уз плуг све што им на уста дође, псују вода гди потреба, а не веле: „ајде бато ајде рашитељу.“ — Ето зато веле „нема рода ни берихета“.

^а) Зашто су настала таква времена а прошла ова, кад је и старо и младо устајало из мог пред орача, кад би се са орача кући враћало.

На овога наведеног лако је проценити са колико неприлика има још да се бори човек који проповеда народу нашем култивирајући начин земљорадње, особито овакна мишљења мени као свештенику чине велике неприлике нарочито на јавним местима. Ту се морам најпре оградити да и сам неодобравам ништа што вређа светињу наше вере или штети морал нашег народа. па тек онда из далека одвечети, како Бог није тако злобан и осветљив како га они замишљају, како би његово Божијско и огњинско милосрђе имао призрења иако наспрам невиних деце и оних у чијој се кући ништа неосује, кои редовно посте све што вера налаже, и у чијој кући и сада свако јутро и вече узмиже се поштана свећа у знак пламене љубави према Богу и св. вери, и са димом мирисног тамјана узносе се топле молитве Бижијем свемогућству за здравље дома и берџет поља; па опет није све као што би желели, јер нисмо после принете молитве, поштанице и кадионице к' Богу, принели и земљи све оно што и она нема и захтева, а то једно без другог не иде.

Као на згодан основ вероватности мојих навода о упливу шуме на пољопривреду у њеној околини. често и поуздано позиво сам се на то, да у положајима и на домак наших планина све иде још природније својим редом но тамо гди је земља сасвим оголићена, и да су око планина узбуи. препеке, бујине и поводњени још реткост. Али побожни старци пађу и ту другог узрока говорећи: „Па што је поштења и побожности у овој земљи то се и склонило тамо у те неприступне планинске врете од варошког беса и разврата, па да то су берџет и здравље тамо још бољи и ако су земље слабе и живот тежак. „Колико ово има свог оправдања са гледишта агрикултурног појмљиво је за сваког какво мишљење о себи оставају у народу нашем носеоци просвете и културе. — —

Поред наведених природних недостатака велике јаде задаје нашој земљорадњи оскудица радне снаге и времена. Повика је оправдана да наш народ празнује много и излишних празника и светана и то готово у најрадније доба године. Јест, то је једна велика мана нашем народу, али нужда му ту ману мало по маля уклања, и он почиње једног по једног од мањих светана радом „погрешинати“, како то обично они говоре, и тако он ће се поступно од тога излишног празновања одучити, чему треба црква и свештенство највише у помоћ да притеку, — али и с' тим он још неће моћи доскочити томе своме највећем душману: *оскудици снаге и времена*. — Његове су потребе данас много веће но негда, једно што је се одмако мало од примитивних намирница само за прост животински живот од данас до сутра. Он хвала Богу и напредку времена неживи данас адамским животом, ако на жалост и данас оре и копа адамским плугом и мотиком, и ако данас и његове личне, и друштвене, и државне прилике траже од њега да више привређује и себи, и друштву људском у ком живи но што је до сада. Дакле и он за себе, и држава за себе, и хуманитет људски за себе, сви траже данас од њега више, — а његова земља, извор његове материјалне моћи јако засушио и отанчо, — а његова снага физичка знатно опала и увенула. — Шта нам онда остаје? — Питање врло просто; — *снагу ваља појачати, време ваља накнадити*. —

Али сада настаје питање много теже, — чиме ту снагу да појачамо и како? — и чиме време да накнадимо? —

Ми нисмо прили на овом свету, којима је пао у део овај тежки задатак да га решимо, — не, ми смо бар у Европи можда последњи или међу последњима кои сада гуњају главу о то брижво питање које су скоро сви европски народи већ разрешили. Чиме су они допунили оскудицу снаге и времена? Они су то све накнадили знањем и вештином. У оскудици руку, волова и коња упретли су пару или рачунању, казан

воде, мало угља и машински точак кои данас све креће. Дакле ми имамо већ прокрчен пут, отресно се само наше оријентадске безбрижности и тромости, која нам је једина остаза као тужно наслеђе наших петовековних господара и пођимо тим прокрченим путем.⁶⁾

Али ми смо, т. ј. маса народња, сељачки већораднички свет невестити да пођемо тим путем сам и без пођа. А ко је позван, које највише дужан да га упуги на пут знања и вештине? На првом месту ти српска званична државо са нарочито за то установљеним министром и министарством народне привреде, и осталим за то спременим своим органима и факторима, — па онда ти сви остали школована и плаћена српска интелигенција. Поведите дакле народ српски тим путем искрено и савесно испред буице светске понавље индустријске и агрикултурне која је прилично далеко већ запљуснула преко граница наше народне државе на сусрет његовој народној индустрији, култури и агрикултури, јер онда дана, када га преплави светска индустрија, страна култура, у море њено утонуће и њена народна држава и народна слобода са свима своим националним дражима, за која је проливена толика српска крв и предака и савременика.

Опет напијем, поведите га тим путем кои му је једини спас од садашње непријатељске најезде. тако нам имена српског, тако нам будућности и нашег и њиховог потомства.

Оволико сада, а првом приликом прећућу и на практичну страну овога великог народног питања.⁷⁾

Нон Марко.

из Браничева.

Пепељевац окр. крушеваки 8 Маја 1885 год.

Ово годишње пролеће било је више сушно, но кишно, услед тога орање је тешко и грудвањиво, нарочито на њивама које нису угарене биле у своје време или никакво и које су по брдима; услед тога и стрмина жита у опште слаба су а тако и трава.¹⁾

Кукурузи се још сеју а има их који су стигли за прашег и праше се ва — чуло да у целој околини овој ни сам видео ни један плуг гвозден, сви ору старим дрвеним плугом.

Виногради су у своје време орезани и први пут окопани, слане је било мало, али није виноградинама никакве штете нанела.

Шљиве су свуд добро заведале, но неки прв навали те их једе, услед чега јако опадају, ранке су обично страдале, но у опште може се рећи: да ће доста и остати, јер прв, коју је, нагризао док је била сасвим млада, онада, а сад им већ неможе ништа.

Може се рећи да наш народ а нарочито која околина врло слабу пажњу поклања стоци, нарочито овцама, у јесен пуштају по мочарним пашама и јеменним страништима, услед тога многима су се овце пометљале, а од метлаа пролетос полипасале. — Остала је стока здрава. Што се тиче Здравља људског: кашаљ велики сатро је доста дечке зимус, а сад по где где има и богиња.

Пепељевачки Нон Весић.

¹⁾ То нарочито од нас тражимо и молимо вас да ту тему покренете.

⁶⁾ Нашта нам смета, и које су недаће да тим путем пођемо? то од нас чути, нарочито би жељели.

⁷⁾ Тај је исти случај скоро по свим нашим крајевима, има јечмена који већ од почетка Маја иласкују а нису у порасту већ од две стопе, жита су још и мања, шат их чећење нише у порасту опораве.

Конанице, 23. Априла 1885 год.

Овог пролећа, што никад до сад, почело је рано орање за кукуруз. Једно лето време, а друго оскудица у храни, гони пољопривредника на рад.

Неки пољопривредници, сејали су оно 15—20 Марта, тако, да су кукурузи већ по 5—6 пера истерали, али због досадање суше, много их је буба исковарила — уништила — те су сад принуђени да га преору, те ће с тим у добити бити; јер иначе нико не угари своје ниве.

Док су досад почињали орати после Маркова-дне, па сарањавали орбу после издана-дне, то су сада скоро већ готови са орањем.

Киша, која је ово два дана падала, добро је дошла, како за кукуруз и остале багтенске усеве тако и за траве, које су са свим слабе у порасту биле.

Шљане ране, добро су повеле; јер су лане слабо, и то на воће, родило. Ма-чваре, које нису лане, оне су ове године врло добро родиле.

Пунтање ројева, почело је од 10. овог месеца.*] Ројеви су доста јаки и добри. Једна велика мана, пољопривредника овога краја та је, што се тежине врло мало гаје, као бетен (лап) и кудела; но се све за новац купује, поред које касних чинутари-ских крпа, купује се и платно за рубине (кошуље).

Ово је једном приликом и срећи старешина г. Жив. Јовановић, приметио пољопривредницима посаветовао их да у будуће већу пажњу поклањају гајењу лана и куделе, као и облаторођавању дрва.

Кад споменух благорођавање дрва, доставићу вам признате пољопривреднике у облаторођавању дрва у нашем селу, то су: Паја Брадојевић, Стеван Пајић и Живан Алексић, за овог последњег вези се „да суво дрво наврне, примило би се“.

Кроз који лан, нечеће се купити пореза, но то ће доста споро ићи, једно због оскудице у храни, коју пољопривредници купују или у Обреновцу или у Београду, а друго, због јефтинице у стоци, коју нико и не тражи.

Стање здравља људи и домаће стоке за сад је повољно.

Љуба Ил. Симић,

Економ доп. члан друштва.

Врњци 21. Априла 1885 год.

Пролеће је овамо текло досада тако поступно и повољно, да се боље пожелети неможе. Овим је се дала прилика земљоделцима, те је сваки своје пролетње радове на тешана, у своје време и колико је који хтео уређивати. Само у последње време беху се људи доста поплашили и забринули за орање, јер киша небежаше одавно падала па се земља беше осушила и стердла. Но 18 и 19 овог месеца даде Бог те паде лепа и обилна киша, и људи су сада наваљали те у велико ору и сеју кукуруз. — Стрмие усеве у овом крају и не сеју.

Поред овога људи се овамо још од раног пролећа труде и око наводњавања својих ливада, јер држе повише стоке па гледају да што више ране за њу, а за преко зиме добаве. — Управ наводњавање је овамо као неки владајући обичај. Наводњавање пак чини могућим врличка река, која се врло згодно и лако да навраћати у околне ливаде, па и покрај тога нема да им стигне довољно хране за стоку.

Стоке у овом крају има, може се рећи доста, и то од сваке врсте. Нарочито се сваки домаћин пашти, да има што више стоке за мужу, поред продавања белога смеа посетницима овог бање. Али је стока слаба и крхљава, јер се врло мала пажња

*] Сувише равно и чисто невероватно.

попиња на негу и исхрану пшени. Нар. чито је сад ослабила и јадно изгледа теглећа марица — и то због оскудног и рђавог хранења зимушег, а и због боловања од шана.

Паша по личадама забрањена је 15-ог Априла, и стока је из кључа сва истерана, само је остала да пасе теглећа; те да се с њом овако ослабелом најтежи напори орани о самој прометљивој отави савладају (Но мора се, пошто се нема друге хране, и то и јесте за сада овамо најтеже зло).

Виногради, којих овамо има доста, давно су већ орезани и окопани.

Воћњани, којих такође има доста, цветали су, да неможе боље бити, а ако буду и од сад као досад поштеђени од ладноће, или друге које незгоде, биће поља плодно.

Здравље је у стоне за сада повољно.

Митар А. Рајковић

Извешће са панаџијског панаџура.

О Јеремину-дне, 1, 2 и 3 овог месеца, био је овде маршени панаџур. Од стоке је продато: говеди 198, телад 61, коња 100, ждребади 13, коза 104, јаради 105, оваца 668 и јагњаци 191 ком.

Цена је била: воловима 60—90, кравама 36—60, коњима 40—70, оплама 8—12, козама 6—10, јагњацима 4—5, и јарадима 3—4 динара.

Од осталих производа, продато је и то: 6 товара стрмиог жита, 12 тов. кукуруза; 6 тов. соли, 10 тов. ракије, 4 тов. пасуља, 1 товар дуча и 3 товара сира и кајмана.

Продавања занатлијских производа, било је понајвише из Ужина, Чачка, Београда и из Призрена у Турској.

Као што се види, панаџур је изпао добро, кад се узме у обзир светска криза која се у велико и под нас осећа. •

У осталом време је врло угодно. Кипије је било довољно по и сви усени напредују добро. Само са пшеницама не стојимо добро, и неће имати ни жира. М. П

Извешће са унеског панаџура.¹⁾

На држком пашару у овој општини 1. Маја ове год, било је од домаћих производа и то: јеснапа сарачког, ковачког, коларског; казанског, албањског, ћурчијског, шнајдерског ткачког, љуљунског, дуванског и остали, и у свима досетим производима промет је био у опште са свим слаб. — А стоке је продато и то: 887. говеди. — 12. телад — и 7. оваца — 350. коња, и 12 ждребади — који су продавати и то: пар добрих волова од 500. до 650. дина. средњих од 300—400. дина. краве од 120—200. дина. а коњи и то комад добрих од 200—300 дина. а средњи 100—150 динара.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 7

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

ЈУЛИ 1883.

Рукопис као и све остало ваља слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ОПЕТ ПОЉСКА ПРИВРЕДА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ.

ОД

ПАВЕ Т. ТОДОРОВИЋА.

У „Тежаку“ за 1883. годину (у број 9. — Септембар) ја сам у једном чланку сврнуо пажњу пољопривредника на значај оне одредбе у новом закону о основним школама, по којој се у нашим основним школама има учити и пољска привреда, као школски предмет. Пошто сам у кратким потезима нагласио важност и потребу учења пољске привреде у основној школи у опште, а понаособ према данашњем економном стању нашега народа, ја сам покушао да коју рекнем и о реформама, које би ваљало, упоредо с овом новином, извршити и на заводима, училиштима, у којима се спремају наставници за основне школе, као и да у начелу изнесем своје мишљење о предавању пољске привреде у основној школи. Способност наставника и начин предавања пољске привреде у основној школи, сматрао сам да су два питања од којих начелно и стварно зависи: да ли ће се она племенита цел, која се имала на уму — завођењем и пољске привреде у наставни план основне школе, постићи како ваља. —

Као учесник — да ова питања буду решена што коректније према економној потреби и у духу наших народних особина, био је и г. Др. Никола Петровић — једним чланком, који је лане штампан у овом листу.¹⁾

Не давно донешен је у овом листу још један чланак под насловом «Пољска привреда у основ. школи и угледна добра,»²⁾ но како се у овом резултативно развија у ширем обиму — мисао г. Петровићева о «школском имању,» односно о «среској школи,» то га можемо сматрати само као допуну мишљења г. Петровићева. Јако ми је, што и «релација» г. Јов. Младеновића, наставника ратарнице у Краљеву, која се спомиње у почетку овог другог чланка, није била срећна да добије пристojно место у «Тежаку» — јединствено, како се тамо вели, «због неких несугласица, које провираше из његовог поређења ратарнице са вишим сеоским школама.» — Један рад, који има «неких несугласица» из поређења ратарница са вишим сеоским школама, да није за «Тежак,» — никако не разумем!

У времену, кад сам ја писао први чланак у «Тежаку,» нису били издати још они *први* наставни планови и програм за предавање пољске привреде у основној школи. Ја сам своје мишљење у погледу ове тачке развијао на основу програма, који је комисија за израду истогa министру просвете и црквених послова поднела. Г. Петровић пак при изради свога чланка имао је пред собом већ те планове и програм, које је министар просвете и црквених дела изречно означио као *привремене*, провизорне доследно својих раније изречених назора, односно задатака више основне школе, он је у вишој сеоској основној школи, видео школу за специјално пољопривредно образовање. Томе му дало још више повода: опширан програм и *замашан број часова* одређених за предавање пољске привреде у вишој сеоској школи. Отуда г. Петровић изводи, да само свршени потомци б. земљоделско-шумарске школе могу да имају потребне наставничке спреме за ове школе; и полазећи с гледишта — да поједине општине нису кадре да поднесу услове и средства за отварање виших сеоских основних школа, истиче мало пре споменуто мисао: о удружењу више општина или читавог среза ради обдржавања такве једне школе, а на име — о «школском угледном имању,» односно «среској школи.»

¹⁾ Бр. 2. «Тежак» 1884. страна 67.

²⁾ У броју 3. «Тежак» ове год. стр. 99.

И ако, као пољопривредник, требао би да тврдим, што неко рече: «да сваки буде пољопривредник,» опет, признајем отворено, — ја нисам замишљао, да ће изучавање пољске привреде у основној школи добити онако широки основ, као што су га први наставни планови обележили. Тако ме је исто мишљење руководило и као члана комисије за састављање програма. На и из мога чланка, који је у овом листу штампан може се видети, да сам ја много скромније посматрао на ову ствар, јер сам вазда имао пред очима задатак *основне школе*, који се, по општем мишљењу, држи да је: *образовање у почетним — елементарним — знањима из наука*. Чим школе дају превласт једној науци или групи сличних наука над другима, то оне постају специјалне, стручне; па тако и основна школа са онаком комбинациом, као што ју је г. Петровић замишљао, већ не може да буде «основна,» — него пољопривредна, у ужем смислу ратарска, или ратарница.

Поред опште одредбе задатка основне школе, — било то ниже или више, — ја сам свагда задржавао у виду и оне остале предмете који се имају учити у основној школи и којих има на броју *још 10* (у мушкој основној школи). На послетку нисам смео омаловажавати ни *саситни* задатак, који имају основне школе у јакој мери по и једна друга школа. Сумирајући све ово, ја сам задржао своје гледиште, које сам и у мом чланку заступао: да *наставници виших основних школа буду само учитељи из учитељске школе*; а да *могу успешно — теоријски и практично — и пољску привреду да предају, ваља их у школама, где се уче, темељније у том предмету обучавати*, у смислу оном, као што сам у чланку казао.¹⁾

Да овако моје суђење није било неправилно, уверише ме *стварни наставни планови за вишу основну школу*, које је министар просвете и црквених послова прописао,²⁾ наредбом од 20 Јула 1884 године.

Да видимо, шта ови нови наставни планови садрже? —

Прво и прво што нам јако пада у очи јесте то: да ови наставни планови *не деле* вишу основну школу: на *сеоску и варошску*. Место свих пређашњих замршености у подели ове школе, остала је само подела: «на *подељену дворазредну вишу основну школу* (с два наставника) и «*неподељену дворазредну вишу основну школу*»

¹⁾ «Тежак» бр. 9. 1883 на страни 572, и «Срп. новине» пр. године број 138 139.

²⁾ «Наставни планови, програм и недељни часови за нижу и вишу основну школу, са министарском наредбом о извршењу њиховом. Службено издање, у засебној свесци. У Београду 1884.»

(с једним наставником). Предмети и за једну и другу једни су исти; само је у неколико број часова недељно различан.

Пољска привреда по сталним плановима за вишу основну школу учи се дакле *у вароши* као и *у селу*, док по пређашњим пољска привреда се имала учити само у селу. У женским вишим основним школама замењује «пољску привреду» — «женски рад».....

Даље видимо да је за пољску привреду у обојим врстама школе одређено по 3 часа недељно у сваком разреду (петом и шестом). Пређашњи број часова дакле — 11 односно 10 —, који је одређен био за вишу сеоску школу, редуциран је. Докле је пређе пољска привреда према осталим предметима стајала у *првом* реду, дотле она сад долази у *други* ред. И тако, — *у подељеној в. основној школи*» долази пољска привреда по броју часова *после «српског језика» «геометријских облика с цртањем», а у једном реду са «познавањем природе», «рачуном» и «историјом општом», а у «неподељеној в. основној школи» — после «српског језика» и «рачуна» а у једном реду са «познавањем природе» и «историјом општом.»*

Према оваким наставним плановима и броју часова морао се и првакши програм за предавање пољске привреде мењати. Комисија што је израдила први програм, радила га је с претпоставком, да ће се пољска привреда учити и у *нижој* основној школи почев од *трећег* разреда.¹⁾ Садашњи је програм знатно краћи од првога. Многи радови, који се код више пољопривредних грана понављају, сједињени су под један наслов, слични пак синтетично су поређани једни за другим; много је шта изостављено, што прелази у специјално проучавање.

Како ја мислим о овим новим — сталним — наставним плановима и програму за вишу основну школу? — —

Као што се из горњих мојих речи може закључити. — ја се нисам саглашавао са пређашњим наставним плановима, па и са мишљењем г. Петровића. Нисам се саглашавао с тога, што би виша основна школа скренула другим путем, него јој је намењен; што би оне, кад би се још организовале по мишљењу г. Петровићеву, биле у неку руку ниже основне школе, од прилике као данашња

¹⁾ У «Просветном Гласнику» свеск. 9 и 10, 1884 год. на стр. 244. налази се одлука глав. просв. савета о питању учења пољске привреде у *нижој* основ. школи. Разлози већине о томе оваки су. «што *нижа основна школа* сирема ученике и заступање у *друге* занатле, нити је *основној школи* задатак да даје стручно образовање» и т. д.

ратарница у Краљеву. Нек ме нико зло не разуме. Ја нисам противан да и оваких школа буде у нашој отаџбини у *што већем броју*, па и по срезовима;¹⁾ али *још више налазим јемства за ширење пољопривредног знања, кад се пољска привреда може да предаје ма и почетно само, у свакој општини у Србији*. А да ће свака општина, — нарочито груписана по новом општинском закону, *моћи* да пружи довољно услова и средстава, да и *практична* настава не изостане ни у колико од теориске, показашу другом једном приликом.

Савршено одобравам, што се и у вароши предаје пољска привреда. Одобравам с тога, што данашњи народно-економни развој наш још није толико измакао, да нашег занатлију може осигуровати толико намирницама за живот, а да се овај не мора помагати и пољском привредом. За то је по нашим варошима и варошницама знатан број грађана, који се споредно, а има их који се искључиво пољском привредом баве. Ови су баш таког стања, да своју децу не могу даље да школују, те се и овој ставља у изглед будућег занимања — занимање родитеља. Како је настава и у вишој основној школи *обавезна*, као год и у нижој, то ће деца учећи, вишу основну школу, добити овака знања, која им баш ваљају за будући «грађански живот», по мери и обиму, колико је то допуштено задатком основне школе.²⁾

Једна ствар само не допада ми се код ових наставних планова; а то је — што се пољска привреда уклања из женске основне школе. Као што сам напред показао, место пољске привреде у женској вишој основној школи узет је «женски рад». Не поричем, да је женски рад најважнија потреба будућих домаћица; а да ли добра домаћица са «женским радом» не би била још боља, кад би из школе понела знања из оних пољопривредних грана, које су у тесној вези са њеним позивом и којима се она *може* да занима. Зар није данас домаћица наших сељака, па боме и неких варошана, важна помоћница у многим пољопривредним радовима, — узимајући у обзир примере по селима, где је негда домаћица баш хранилац куће, а домаћин што се вели «више гост», па и случајеве, — кад домаћица остане удова.

Закон о основним школама не искључује из женске основне школе учење пољске привреде. У чл. 2.³⁾ у другој алинеји стоји

¹⁾ За «окружне ратарнице» ја сам писао још 1879 године; што се може читати у мојој књижици «Систем земљоделске наставе» на стр. 36—42 и др.

²⁾ Сравни са напред наведеним разлозима главног просветног савета, — у другој реченици.

³⁾ Закон о основним школама од 31. Децембра 1882 год.

ова одредба: „У школама за женску децу учи се *још* и женски рад.“ Кад се каже „*још*,“ ту се по мом схватању, разуме да се у школама за женску децу имају да уче *сви* они предмети, што су у претходној алинеји набројени, а међу овима је и пољска привреда, па и „женски рад.“ Ако није могућно да се и сва три, оно бар два часа недељно, ваљало би откинути од женског рада за пољску привреду.

Почем се пољска привреда данас не учи у вишој женској школи — из разлога, које ја не могу да појмим, то би овај предмет у женској в. основ. школи имао да предаје учитељ, по програму, као и за мушке школе. Ако би се пак само 2 часа за пољску привреду одредила, онда би ваљало из програма извадити за женске школе: баштованство, воћарство, пчеларство, свиларство, гајење пилеки и млекарење (станарење)....

На крају још коју — о *програму*.

Да свој суд изречем о програму не ће бити уместно; по чем сам како у израђивању првог тако и у прерађивању овог сталног програма био учесник. Остављам дакле другима да цене: да ли је садашњим програмом обухваћено све што би ваљало као и што би могло, према броју часова, бити узето из пољске привреде. Трећа је година, како сам наставник пољске привреде у београдској учитељској школи; и у колико сам до сада могао да се обавестим о положају учитеља у школи, ја могу да потврдим, да је како *према задатку школе тако и према броју часова доста* узето. Могло би се пре са педагошке стране преbacити, да је -- *много*; међу тим, како ја стављам у дужност учитељу, да знатан део програма извршује *изван* школске собе, то држим сигурно, да ће се у *две* године моћи да пређе све, што је програмом прописано. У осталом ја много рачунам на *ушутство*, које ће се од стране министарства просвете и црквених послова морати да пропише учитељима и за предавање пољске привреде по овом програму, као што је се дојакко и за друге предмете чинило; то је у толико *пре* нужно за пољску привреду, као *предмет* који се до сада у основној школи није предавао.

У којој мери и како да се веже теориско предавање пољске привреде у основној школи са практичним, ја ћу покушати, да у другом једном чланку покажем, како мислим.

ЦРНО ВИНО ЗА ТРГОВИНУ.

Као узор црнога вина сматра се данас у свету црно француско вино, што се производи у Жиронди и које се под општим именом Бордоског вина на све стране наше земље извози. То вино одликује се својом трајношћу, бистро је и има благ карактеристичан укус, који је увек један исти. Арома му је фина, а сразмерно није врло јако. Бордоско вино представља тип, по ком се вредност и врсноћа сваког другог вина оцењује, ма где оно расло.

Познато је, какву је грду штету нанела Француској филоксера. Количина вина, што га данас Француска производи, спала је тек на трећину броја од пре десет година. Ипак снабдева она још и данас као и пре цео свет Бордоским вином и то на потпуно задовољство купаца.

Одкуда Француској и сада толико вино? Размисли ли се, да се последњих година у Француској увози силно вино из Шпањолске и Италије, да француски трговци купују вино у Угарској, па и у Србији, онда се намеће мисао, да се потреба француске винарске трговине бар од чести покрива овим вином, које се са стране увози у земљу. Тако је то збиља у ствари, то добро знају и трговци у Енглеској и Немачкој, у које се земље највише француског вина извози, али зато они поручују једнако своју робу у Бордоу и немају шта да замере, јер их одонуд увек добро послуже. То показује јасно, да се Бордоско вино не тражи с тога, што је расло у Жиронди, него што је врсно, ваљано вино, што Бордоски винарски трговци не шаљу на страну друго вино, него које је веран представник свог типа. Нека вино ма из ког другог краја одговара том типу, оно ће бити исто онако на цени и исто ће се тако тражити.

Зна се, да на каквоћу вина има највећи утицај географска ширина земљишта, на ком је оно расло. У земљама исте географске ширине роди вино, које се више мање слаже у својим особинама. У Пијемонту н. пр. производе неки производници од неколико година вино, које знаци проглашују у свему за истоветно са Бордоским. Али као Пијемонт тако се налази и наше Смедерево, наш Крајински округ у истој земљописној ширини са Жирондом, која је колевка оног узорног вина. Неби ли се дакле и код нас могло производити такво вино или није ли можда наше вино већ такво, да се у својим особинама слаже са Бордоским?

На питање то врло тешко је одговорити. Први обавештај могла би овде да нам да хемијска анализа. Али такав рад о српском вину није ми жали Боже познат.¹⁾ Прошле године дођоше ми два Неготинска стара вина до руке, оба посредно, једно преко Новог сада, друго преко Београда, не могу дакле да јамчим, да ли су дошла до мене у свом оригиналном стању. За оба та вина изнашао сам садржину у алкохолу, укупну киселину и екстракт. То су главни саставци вина и били су овако заступљени:

	Алкохол у запре- минским процен- тима на темпера- тури + 15° C,	Укупна киселина у процентима	Екстракт у процентима
Неготинско I.	11.65	0.52	3.25
Неготинско II.	10.64	0.62	3.15

Тих шест бројева је тако мало података, да се — ма уз предпоставку, да је оригиналност вина осведочена — не да на том основу никакав закључак изрећи.²⁾ Тек се може рећи, да се оба та вина по алкохолу и укупној киселини добро слажу са познатим анализима Бордоскога вина. У српског вина био би нешто већи само екстракт који је одређен по специфичној тежини вина ослобођеног од алкохола по Хагеровој табlici.³⁾ Али хемијске анализе — све кад бисмо их имали потпуне и у већем броју — само су основ за сигурно суђење, коначни и меродаван суд о каквоћи вина може да донесе само упоредно коштање, које има анализа да руководи.

¹⁾ И јест то заправо велика жалост, да се нико не нађе да ма која наша вина анализира; шта више код нас још нико не мери из године у годину шпир или мост да знамо садржину шећерних частица у нашим ширама. Ја сам врачарских винограда шпир више година мерио, и никад није превазишла 12 гради по вагнеровом шпиромеру.

Сретен Л. П.

²⁾ Да ли би се примили да наша вина која нам се пошљу из разних крајева анализирају? Ставите у том погледу ваше услове и поднесите их овоме друштву.

³⁾ На тај начин одређивао сам лане и екстракт за сремско вино (в. моју расправу »Сремско вино« у »Летопису« књ. 141). Сем Хагерове таблице постоји за ту цел још и Базингова таблица. Ове године дао сам себи труда, да у неколико случајева директно одредим екстракт и ту сам се уверио, да горење таблице, које су понајпре употребљене за северно вино и пиво, не дају добре бројеве за екстракт нашег јужног вина,

Само на каквој интернационалној изложби могла би да се ишчекује таква пресуда.

До данас није ни на једној таквој изложби нађен озбиљан такмац Бордоском вину, чињеница је, да се ни једно страно вино, које се увози у Француску, не извози из ње као такво, него се више мање преради. Само вино из северне Италије даје се рационалним поступањем у подруму тако дотерати, да је и по укусном карактеру и по врсноћи са свим равно вину из Жиронде. Већином мора за ту цель страно вино да се меша¹⁾ са француским вином, тако се н. пр. дотерује јако вино из јужне Италије и Шпањолске. Французи су у том мешању вина велики мајстори.²⁾ Врло много Бордоског вина производи се сада из сицилијанског вина помоћу сухог грозђа (розина). Лозе у Сицилији су изврсне, али поступак са кљуком је рђав, вино је јако трпко и интензивне боје, а има 12—16 процената алкохола. Том јаком вину одузме се соком од суха грозђа трпкост. Кад тај сок преври са сицилијанским вином или за себе, па се тек после измеша, онда се добије производ, на ком се не познаје више његово порекло. Много је таквога вина, зготовљеног из розина и страног каквог црног вина, у ком нема дакле ни капи францускога грозђа, а пије се у свету под именом Бордоског вина³⁾

који се веома мења. Ево упоредне таблице, која ће то да покаже, а односи се на једно прино барањско вино (I.) и два слатка вина помешана, пореклом из наших крајева (II. и III.):

	ПРОЦЕНТИ ЕКСТРАКТА		
	Непосредно извађени	НА ОСНОВУ СПЕЦИФИЧНЕ ТЕЖИНЕ	
		ПО ХАГЕРУ	ПО БАЛИНГУ
Вино I.	1.90	1.52	1.72
Вино II.	5.82	5.16	5.87
Вино III.	7.38	7.45	8.46

Нашим се аналитичарима мора с тога препоручити, да екстракт одређују увек непосредно испаривањем над водом у сулу од платине и за тим сушењем кроз $2\frac{1}{2}$ сата на температури од 100°C . Још ваља напоменути, да за испаравање не треба узимати одвећ много вина; до мерења не треба да дође више од 1, а највише 1.5 грама екстракта.

¹⁾ Наш свет који је пролавао Французина наша вина, видео је, да су они бркали и мешали разна вина, па кад су од њих то видели, онда су и они почели правити свакојакс бућуриши, те се због тога купци одбише и више наша вина не траже.

²⁾ Не само што су мајстори, него они ту своју мајсторију држе као велику тајну, као што је толиких година код њих била тајна при прављењу шампањца.

³⁾ Dr. Ferd. Springmühl, Italiens Wein und die Concentration des Mostes im Vacuum. Frankfurt a. M. 1884. p. 80.

Тако се Французи на различити начин довијају, да своје муштерије у иноземству задовоље и што им то тако добро за руком полази, то имају једино да захвале свом знању и својој вештини у манипулацији са вином. Зар се неби дало страно вино, што се сад увози, исто тако добро изобразити у његовој домовини као у Жиронди? На сваки начин. У опште би било погрешно, кад би се вино за мешање — као што Талијани кажу *vino da taglio* — сматрало као неко лоше вино. Не, него је то вино са добром основом, које је нерационално зготовљено, а ствар је искусног подрумара, да уклони из њега оно, што је рђаво и да се добрим његовим својствима користи. Ето у јужној Италији, одкуд се највише вина довози у Жиронду, има вино обично 14 процената алкохола, ипак се то вино тамо преврће, а ни помена, да Талијани знају од њега да начине благо, кусно пиће. А тако је већином и у нас, произвођици не знају у пуној мери да исприје драгоцени дар свога земљишта, не разуму, да поступају са кљуком као што треба. Не треба тада замерати, кад други вештији покажу од њиховог производа највећу корист.

Како је Бордоско вино стекло већ једном глас најбољег вина и како се оно у целом свету сматра и тражи као најизврсније црно вино, то нема за нас другог пута, него да се потрудимо, да и наше вино добије општи карактер тога вина. Мало је земаља, које би могле то лакше и са мало труда да постигну него ми, који имамо исти земљописни положај као Жиронда. Ваља само да исто тако пазимо на избор лозе, да поступамо исто тако са кљуком и вином као што они тамо чине. За то треба да како доста труда и истрајности, која нас не сме напустити ни онда, кад нам одмах у почетку не испадне све онако за руком као што бисмо ми желели и очекивали.

Највише смета постижењу те цели, што наши људи не знају рационално да поступају са вином, него се чврсто придржавају у томе онога, што су од њихових старих научили.¹⁾ Скоро сви држе, да вино треба оставити самом себи да се развија, како му његова нарав доноси и с тога ће се често рећи у нас у похвалу ког вина: „вино као што га је Бог створио.“ То је могло бити похвала донде, док је тако било и у другим земљама и док није вино стекло

¹⁾ Немојте то рећи бар за наше Неготинце, јер они су зацело имали прилике видети, како је почи. Радичевић бивши Повечатељ књаза Михајла посредством својих људи у 1841. години пратио од неготинског књаза „ауспрук“ и то не у малој него у већој количини.

опасног конкурента у пиву, које се — једино знањем и стручним изражањем пивара — сваким даном све више усавршује. Данас треба и вино неге, васпитања, школе, не накажује се тим његова природа, него се баш на основу познавања исте и помоћу њеном развитака вина тако руководи, да достигне што веће савршенство. За цело је била некад похвала и «човек као што га је Бог створио,» али такви људи имају данас слабу цену у друштву, него с правом тражимо од њих још и васпитање и школа и држава строго пази на то, да јој грађани не остану онакви као што их је Бог створио. А то исто даје се данас пренети и на вино.

Где толике предрасуде о вину владају, ту није чудо, што се мало ко налази, који уме да оцени праву вредност вина, а најмање је тога наћи међу самим произвођицима. Труди се колико хоћеш, да му докажеш, да његово вино има ову или ону ману и да с тога није за светску трговину, то њему неће ићи у главу, јер мисли, да тек ваљда он најбоље зна, какво му је вино. Кажу му: «Видиш твоје вино слади, мутно је, као да цикне,» на сваки такав приговор одговориће ти, да је то ствар узгредна или ће ти још и доказивати, да тако баш и треба да буде. Једино распростирањем енолошкога знања, поуком о природи и течају алкохолног врења дале би се те ствари поправити. Без тога остаће тај важан и знатан производ наше земље у парлогу, а могао би те како да унапреди благостање њено.

Да се постигне чист, увек једнак кус — Французи то зову *netteté de goût* — неопходно је нужно, да у винограду буде што мање врста грожђа. Треба на том радити, да се у опште у целој земљи што мање сората култивише, како би се бар за повешће пределе дошло до неког опредељеног типа вина. Где се вино гради без икаквога избора из свакојаког грожђа, ту је кус вина увек неопредељен.¹⁾ Сво грожђе треба у исто време да сазри, јер где има раних и позних врста, ту се обично — да се неби двапут брало — обере цео виноград, са зрелим грожђем и оно, које је још зелено, па већ из тог разлога добија се лоше вино, које се слабо држи и небрежљивим поступком у качари и подруму још горе постаје. Свакако је такво брање увек од штете за вино. Добро, фино вино мо-

¹⁾ То сам и сам искусио, кад сам особенобрао ¹⁾и одвајао грожђе само од прокупачке лозе, да су изванредно добра вина са укусом и мирисом, која те подсећа на цвет од липе, била. То је чинио и генерал Лешјанин такође па и он је налазио да је сасвим други укус био вина које је сипавао само од прокупца.

же се добити само тако, ако се бере само оно грозђе, које је потпуно зрело.¹⁾

Вино се може развити до свог савршенства само у чистоти и на њу треба пазити не само у подруму и бурету, него одмах од првог почетка. Какву чистоту можемо тражити тамо, где се кљук ногама газе?²⁾ Варају се, који мисле, да врење уништи сву нечистоту, која је у шири, него та пређе и у вино и кад такво вино има после погрешан кус, онда се изговарају, да то тако долази од земље.³⁾ Али узрок је томе једино небрежљиво и нечисто поступање.

Врло честа мана црнога вина је, да слади. Ма да има многих, који баш то хвале, ипак је то тако велика мана, да је такво вино већ самим тим искључено из светске трговине. Може вино имати снажну, интензивну боју, као што има н. пр. сво Неготинско вино и што је од велике цене за свако вино, — сласт, што се у њему налази, побија му знатно вредност. Кад вино слади, онда је то знак, да није са свим преврило и да се у њему налази још неразложеног шећера. Утицајем ваздуха мора тада такво вино да се замути. Мутно вино сматра се у опште као лоше вино, ма да то не мора бити у свима околностима и ма да је то управо само вино, које није још развијено као што треба. Узмогне ли се постићи, да у таквом вину заостали шећер накнадно преври, онда може од њега да буде најизврсније вино. Али баш то накнадно врење врло је тешко спровести, док је међу тим за произвођача са свим лако, да то зло обиђе. Нека има само увек на уму, да се црно вино, које слади, тешко биетри и да се нигде у светској трговини не сматра као добро црно вино. С тога ће пазити, да кљук за црно вино ври на сразмерно високој температури (20—25°C). Тада ће се вино брзо развити, а на пролеће неће ни улазити или истом врло слабо у друго врење. Погрешно је што код нас мисле, да вино мора још и на лежишту да ври, као што веле свакад, кад се чокот креће, јер ако је вино преврило као што треба, онда је нестао из њега сав шећер и тада је свако даље врење ствар немогућности.

¹⁾ Кад хоћу да имам доброг вина за моју душу и да понудим пријатеље са добрим вином, ја за то вино оставим грозђе на ласама под стрејама да га сунце пече и да боље сазре, и онда од тог грозђа имам вино и данас које зovem: „Врачарски бордо“ за које вас може уверити г. Борјановић какво је; дакле извесна је ствар, да грозђе треба да је добро зрело и олабавано, па да и вино буде добро.

²⁾ А какво вино може бити, кад се грозђе носи из винограда кући у колима као што се у нашим крајевима чини?

³⁾ Долази и од земље, кад се корпе изручују набантане са земљом и трулежом.

Али ако шећера остане, онда се дакако може тихо врење да продужи годинама, у чем се обично вино и поквари.

Шећер може у вино да заостане и отуд, ако се бурад јако сумпоришу и с тога ваља то избегавати.

Противна је погрешка, кад вино одвећ преври. Тада изгуби оно своју пуноћу, свој екстракт. Такво вино зову Французи „séché,” оно не бива старењем боље, осећа се празно и трико у устима и нема обично живахно лице здравога вина, него све блеђе и блеђе. Многи сремски шилери су таква вина и нарочито њихови кулаши. У Срему се сматрају та вина као особито благородна, али тај локалан укус не дели се у свету и зналац неће тако кулашасте вино бројати у фина вина. У Жиронди не упадају ни у једну од те две погрешке, него знају средан пут да изаберу.

У Француској остављају црно вино само кратко време на комини. Код нас чине баш обротно. Многи остављају с тога дуго на комини, да добије што јачу боју, како би могли после додавањем воде његову количину да умноже.¹⁾ Од тог дугог лежања на комини може вино лако и да цикне, особито ако је каца пуна, с тога би требало бар на то да се pazi, да горња петина или шестина каце остане празна; тада ће се у том горњем празном делу накупити угљена киселина и чуваће комине, које се горе подижу, да не ускисну.²⁾ Већином се отаче тек онда, кад се ново вино потпуно разбистрило. У том уђе наравски у вино и тушта танина, те после неће моћи никад више од њега да постане благо вино, него ће увек остати трико. Има људи, код којих се после 4—6 недеља, па и после 2=3 месеца може да нађе вино још на комини. А у „Тежаку” сам читао, да бива и то, да вино преко целе зиме оставе на комини, па га отуд мало по мало троше. Разуме се, да такво вино не може бити добро и здраво. Једини рацијоналан је пут, да се вино одмах, чим је врење готово, одели од комине, јер само тада имаће оно са свим чист и фин кус.³⁾

Да се вино не би превртало, ваља се старати за благовремено претакање. Нарочито ваља настојати, да се у пролеће, чим време отопли, отаче вино са киселице, које ће бити и тада, ако

¹⁾ Не само то, него што се код нас у опште држи, да што више вино стоји под комини да све јаче бива.

²⁾ Ја сам чинио проба на сам ширу филтрирао и бистру као сузу ширу остављао да преври, и онда сам добијао (наравно бела) вина са неисказано другим укусом, мирисом и светлом чистом бојом.

³⁾ В. милански часопис „La villa e la fattoria” г. 1885 бр. 36. чланак „Frattini e botti” с. 118.

се у зиму (децембру) правилно отакало. У то време, у мају, јуну, и јулу најчешће се вино преврће, ако се није претакало.

Као што се види захтева рацијонално поступање са вином толико знања, да се то једва може захтевати од нешколована сељака. Ако се у опште само на појединце ослонимо, онда ћемо тешко моћи скоро производити вино светска гласа. Ту би било нужно удружење произвођача у задругу, која би се старала за усавршење нашег вина и његов извоз у стране земље. Разуме се, да би таква задруга морала располагати довољним капиталом.

И винарске школе могле би доста да учине, да производња вина постане рацијоналнија. Одако су у северној Италији основане такве школе, пошле су тамо околности знаменито у напред, тако да се сад тамошње вино скупије плаћа него оно из јужне Италије, где су земљишне прилике много повољније за тај производ. Само не треба да како мислити, да ће сваки онај, који сврши винарску школу, бити одмах ваљан производник. Треба ће више година истрајнога рада, док се окуша све оно у пракси, што се у школи научило и док се нађе најбољи пут, да се изведе оно, на што теорија упућује. У таквим стварима не треба очекивати ни обрт ни напредак на пречац.

Приметиће ко: Истина, земља је наша благословена, и ми бисмо могли да производимо врсно вино као што се само жели, али ко ће нам јамчити, да ћемо за њега имати и купаца? Таква примедба била би најмање смешна. Како може да рачуна онај на купца, који робе нема. Створите најпре робу, каква се тражи у трговини а при данашњем светском промету тешко је себи и замислити, да ваљана роба остане за дуго без купаца. Ни Жиронда није за један дан изашла на глас, а вреди приметити, да се тамошњи успех не оснива само на изврсном квалитету француског вина, него да је он великим делом заслуга умених француских трговаца, који су знали себи извојевати и очувати поверење у свету. Нема заиста никаквог ваљаног изговора, који би нас могао ослободити од рада за усавршење наше винске производње, а посве је изнишито у том се позивати на дојакошње покушаје, који су у тако малом обиму извођени, да се по њима једва може судити, шта се све даје постићи. Само истрајно напред и не плашити се одмах од првих неуспеха, без којих не може бити!

М. Петровић.

ПРОИЗВОДЊА И ГАЈЕЊЕ КОЊА.¹⁾

ОД

МИР. МИЉКОВИЋА.

Од свију врсти домаће стоке, производња је коња скопчана са највећим тешкоћама и трошковима, пошто је у свему везана за извесан вид гајења стоке т. ј. гајења у ергелама, па ипак је колико због своје лепоте, толико и због своје многоврсне употребе, најомиљенија и врло корисна животиња. — И заиста, нема сумње, да човек у данашње доба, у најширем смислу речи није схватио и појмио оне многостручне услуге, које коњ врши у служби човечијој, као верни му помоћник у свима његовим предузећима и походима. — И сама природа подаривши му: издржљивост, брзину и јачину својој снази, не само да га одликовала овим особинама, него му је наменила још и многостручну употребу у земљоделству, индустрији и рату; па с тога с пуним правом и можемо тврдити, да је људима постао неходно потребан због напред поменутих његових својстава која никаква друга животиња непријчава. — Па и самим увођењем нових саобраћајних средстава као: парних лађа, телеграфа, железница, и у опште увођењем парне снаге у употребу, опет коњ није ништа изгубио, већ је шта више добио, јер се од никакве животиње не захтева тако много разноврсних услуга, као што се захтева од коња.

Мало пре напоменуемо, да је гајење коња скопчано са врло великим тешкоћама, што је одгајивање његово везано за извесан начин, и што су поскупела хранећа средства и увећани трошкови око његовог издржања; — но не треба изгубити из вида, да је са увеличаним трошковима око његовог издржања порасла и цена саме коњу, а овде баш и лежи тежиште сваког земљоделца у опште, а сточара на по се захтевају, да он сам гаји коње, ако хоће да га ови мање коштају, јер он од својих приплодних коња, може поред приплода и других користи добијати као: употребом њихове снаге у тежачким радовима или у другој каквој служби, као и употребом њиховог ђубрета на произвођење хране, а све ово смањава му оне трошкове које буде учинио при одгаивању коња; а највеће користи од гајења коња онда ће имати, ако се буде држао оних правила при одгајивању, која су дугогодишњим практичним искуствама изведена, и као добра и корисна призната.

¹⁾ При изради овог чланка послужило сам се делима: Бау-мајстера, Хајнца С. Шмерлинга и др.

којих ћемо се и ми кад будемо специјално о појединим начинима одгаивања говорили, придржавати.

При излагању мисли односно одгаивања коња, ми ћемо се овде извеснога реда држати, а своју пажњу скренућемо поглавито на оне манипулације (радње) при одгаивању коња, при којима се чине највеће погрешке, а које су ми нарочито пале у очи приликом мог трогодишњег посматрања, од како сам при државној ергели.

I. Избор приплодних грла.

Нема сумње, да изборно парење у сточарству игра врло важну улогу на основу кога су многоврсна знања у сточарству проширена и усавршена. — Избором приплодних грла, човек дотерује приплод за својом руком и за своју личну употребу. Жели ли да добије коња који ће се одликовати брзином или за јахање, он бира грла која се одликују тим особинама; жели ли да добије коња за тешко теглење, он у приплоду такође бира грла која се са тим особинама одликују. — и ова радња паметно и до свог савршенства изведена, може у сточарству неочекивано сјајне резултате да даде, па и при свем том код нас у сточарству најмања јој се пажња показује.

У неким државама, постоје нарочита пастувска сместишта са одабраним пастувима за благовођевање земаљског соја коња.¹⁾ У неким пак постоји и то, да држава купује одабрану ждредад и гаји их на случај војени цељи; па их после пушта у народ кад дорасту поради уношења благородне крви у земаљски сој коња.

У немачким пак јужним савезним државама, пре него што се пастуви у цељи опасивања народних кобила по унутрашњости државе разашљу, изађе стручна комисија и прегледа све приватне кобиле, и према кобилама у овоме или ономе срезу, разашљу се и прилагођавајући им пастуви, који ће са тим кобилама што бољи приплод дати.

Исто тако одређује се комисија састављена из стручних људи којој се стави у задатак, да прегледа све приватне пастуве у целој земљи, да расмотри њихов телесни састав, њихово здравље, њихову способност за приплод и томе подобно, па онима сопственицима чије је пастуве комисија огласила да су за приплод способни, даје држава право у виду једне карте (патент) да своје пастуве на при-

¹⁾ Види извештај о државним сточарским заводима у Мађарској од г. Лазара Јовановића професора на бившој земљод. шумар. школи у Пожаревицу, а сада секретара Министарства Народне Привреде.

ватне кобиле пуштати могу, и то или за извесну таксу или и ба-
дава како већ приватни међу собом удесили буду, а оним сопстве-
ницима, чије је пастуве комисија огласила као неспособне за при-
плод, држава строго забрањује пуштати их на приватне кобиле осим
на своје сопствене; у противном случају строго их казни.

Расматрање ових патентисаних пастува понавља се сваке тре-
ће или четврте године, на оно што је постало неспособно за при-
плод, то се шкартира и забрани даља употреба, а дорасли се па-
стуви на ново бирају и патентису.

Са ова два примера, хтео сам да престалим значај о избору
приплодних грла и покажем, колико се у срећним државама, где је
сточарство на високом ступњу, полаже на ову тако важну чинје-
ницу и са каквом обазривошћу приступају спаривању, а сада ћу
прећи на то, да специјално обележим каква треба да су приплод-
на грла.

Од приплодних грла на првом месту захтева се, да како па-
стув, тако и кобила имају нужна својства и то што је могуће потпунија
(цунокривна грла) и да иста сигурно на своје младе пренашају, а
то ће бити могуће само тада, ако и пастув и кобила воде порекло
од једног истог приплода, коме ова својства припадају. — Даље
треба при избору приплодних грла још и то пазити, за које се це-
љи намерава производ добити, да ли као сој за јахање, или као
сој за теглење и т. п., јер обадва грла за приплод (т. ј. пастув и
кобила,) треба да су што је могуће у раси својствима, снази и спо-
ству односно порекла, сличнији, јер у противном испадне често
приплод, односно ждребе такво, да после не личи нити на оца нити
нак на мајку своју, и тиме је цел ђ омашена. — Узрок овој појави
може још бити у неуредној нези, храни и климатичким односима,
али у овом случају ипак у даљим генерацијама појаве се на при-
плоду опет она благородна својства, која су још дедови и праде-
дови њихови имали (Atavismus).

С тога дакле, не даје се по спољњем изгледу приплодних
грла никад закључити на њихову доброту и способност, почем је
то ствар искуства, јер често се дешава, да један врло леп пастув
хрђаву и малу ждребад даје, док напротив једна неугледна кобила
више пута лецу ждребад на свет доноси.

Пошто је величина код коња из разних економних узрока
врло важна ствар, то се при избору приплодних грла и на њу тре-
ба обазрети. Шта више, она је у извесним приликама и од пресудног
значаја код појединих грла намењених за теглење, трговину и т. п.

Коње за приплод треба бирати од извесне одмерене величине (160 до 170^{cm}) и по могућству гледати, да ова приплодна грла (пастув и кобила) буду једне исте величине, јер то је једна особина код коња, бар тако се мисли, да се величина пренаша на приплод само од пастува, и због тога, ако хоћемо великог коња да добијемо, онда треба пустити великог пастува на мању од њега кобилу и обратно.

При избору приплодних грла, треба пазити даље на *старост*, и по могућству увек гледати да буду једне старости и то пре навршетка 5-те године да се за приплод не употребљују; но ипак се од тога правила може одступити, ако су приплодна грла добро развијена, и пастуве од четврте (но само на по 5—10 кобила те године пустити) а кобиле шта више и од 3½ године без икаквих штетних посљедица за приплод употребити.

Даље треба на боју длаке пазити при избору приплодних грла. Истина, да боја длаке нема никаквог утицаја на доброту коња, али пошто је то ствар укуса и моде љубитеља коња, то се при избору и на ову околност може пажња обратити, но ипак при томе што је могуће избегавати знакове код приплодних грла, јер се они на приплоду увеличавају, а ови пак врло се не радо на ждребету односно коњу, гледају, а и у више прилика и цену му побијају, пошто понекад код посматраоца изазивају сумњу, да нису трагови од претрињених каквих болести.

Полни органи, морају се код обојих у здравом стању налазити. Код пастува мора мошница здрава и видна бити. Кожа треба фина и мека да буде, и не сме никакве чворове и отоке показивати. Дешава се често, да и најлепши пастув и без икаквих мања тешко скаче, и тек при 5-ом или 6-ом скоку изврши оплођење, но то се не сме узети за никакву ману код пастува, већ је узрок томе сувишна његова ватреност, па с тога га пре пуштања на кобиле треба четврт сахата јахати или у корду терати. — Код кобила пак у главноме пазити, да им је задњи део (карлица) широк и довољно развијен, те да се због тога при ждреблењу никакве тешкоће не би догађале. — Жар треба у обично време опасивања да се покаже (види при спаривању, кад је кобила распашена), јер кобиле, које су одвећ ватрене, и које се преко целе године пасу, нису способне за приплод, пошто оне махом, или шта више, никако и не примају, а ово већином бива код оних кобила, које имају мушки — пастувски тип. —

Оба приплодна грла, не смеју имати никаквих пренашајућих мања, које се на приплод радо пренашају. У такове спадају: слабе кости, слабе тетиве, погрешан начин стајања и хода, разне мртве кости, крвни шпат, болест очију, нарочито месечно слепило са његовим посљедицама и црно слепило (црни штар). Дале се из приплода искључују плашљиви и тугаљиви коњи, и коњи који су од природе хрђаве нарави и тугаљиви, јер се и ова својства на младе пренашају.

II. О хранењу и неги приплодних коња.

Најобичнија и најприроднија храна за коње јесте зрнџе од стрмина и сено које добијамо са наших ливада. Но сво зрнџе није подесно за храну коња. — Као најподеснија храна за коње узима се да је овас. Он је дакле у западној Европи и код нас најприроднија храна за коње, док други држе за јечам. Узима се у средњу руку, да одрасли коњ потребује за своју храну дневно 7 килограма сена, 5—6 кг. овса и 5 килограма смесе од уситњеног на сечки сена или сламе, помешане са каквим сурогатом. Код тегљених и за рад одређеним грлама, порција овса са неколико килограма повишава се. — Искључиво пак хранење са сеном није препоручљиво из узрока, што грла отрушате и омлавате.

Овас даје највише дурашности и снаге коњу и у општа најмање непријатних појава при храни. Но и ако је овас најприроднија храна, ипак има разлике између овса и овса. За здрав и добар овас може се узети само онај, који је жуте или првенкасте боје, који је једар, тежак и без икаквог мириса.

Коњ даје највише снаге онда, ако му се даје овас сув, но поради веће питателности, врло је добро, ако се прекруни и у смеси са исеченим сеном појединим грлама даје. (Овакова храна препоручује се нарочито за млада или одвећ стара грла). Квашење пак овса има ту хрђаву страну, што ослабљава снагу животног, али даје брзо светлило длаке и пуноћу тела. Закисао или плесњив овас, не сме се никако давати приплодним кобилама, а неприплодним грлама може се дати само тако, ако се предходно опере, по том добро осуши и са нешто соли помеша; или га пак над ватром пржити, па по охлађеном стоци дати.

Поред овса, као природна је храна коњу сено. Сено је свако добро које се састоји из питомих трава, које има зелену боју, и које је измешано са травама балзамичног мириса, — не сме бити из барљивих места, већ је најбоље, ако је кошено са брежуљака

или висоравни, нарочито пак, ако је то земљиште још и крчног састава.

Један Енглески писац говорећи о томе на који се је начин одомаћила благородна раса коња у Енглеској, између осталог наводи и ово:

«Поред паметног изборног наређа, распрострањеног у масу народа знања о гајењу коња и користима од добијеног прилода; поред трка и урођене љубави код свакога Енглеца ка коњу, на првоме месту треба да благодаримо, колико островској благој клими, толико и крчноме саставу наше земље, са које производимо сено и друго биље за израну наших коња. Научним испитивањима доказано је, да крч утиче на хранење и јаче образовање костију. Како се пак цела земља наша може с правом назвати «једним крчним каменом», то је већ код свакога енглеског сељака уведено у практику гајење биљака за храну коња, које су на садржини крча богате. — С друге стране, продужује даље исти писац, влажна и блага островска клима, која знатно подпомаже пораст траве и осталог културног биља, чини нам те услуге, што на дужа времена имамо довољно и добрих паша, јер нису тако нагли и оштри прелази из једног годишњег времена у друго.»¹⁾

Осим сена и овса, за коње као потребну саставну част хране сматрамо и сламу, нарочито кад се ова исечена и у смеси са зрневљем за храну употреби. Од свију слама, најбоља је овсена, ражна и јечмена. Слама од пасуља, граовине и у опште све што спада у фамилију маунастог биља (*Leguminosa*) штетљива је и проузрокује при најмањој храни опасне колике, а и друге болести.

Поред до сада наведених хранењих срестава долази после овса.

Јечам. Јечам је тврђи и у опште за жватање тежи него овас. Он не даје онакву снагу, као што овас даје, но стока хранена јечмом, угоји се брзо. — С тога, што је јечам тврђи, кажемо да је природније ако се прекрупи или натопа; но натопљен јечам има ту хрђаву страну, што ослабљава органе варења, и што се код коња поред бог зна какве неге ипак чешће болести догађају услед јединственог хранења са јечмом. Јечам је добар и за храну подесан, који је жуто светле боје, који је једар и без икаквог мириса.

Кукуруз. Он се не држи за храну коња, него се сматра као храна за свиње, но ипак ми га можемо ставити за храну коња на првоме месту после јечма, јер и кукуруз не даје стоци онакву снагу као и овас, али коњи хранени њиме, почну се гојити као и од јечма.

¹⁾ Skizzen über Pferdezucht und Pferdewesen in England und Frankreich.

Од осталих стрмнина имамо да напоменемо још пшеницу и раж.

Пшеница је једна врло хранећа, али и ослабљавајућа храна, но због велике скупоће и неупотребљује се за храну коња. Вели се да она коњима даје леп изглед, ако се њоме хране.

Раж би се због своје цене, могла за храну коња употребити, али с тога, што је врло тешко сварљива, проузрокује надуме, болове срца и у опште опасне колике.

Што се тиче кртоластог биља није за храну коња, једно с тога, што органи у коња нису удешени тако да се њиме могу хранити, а друго, што се често и болести јављају код коња у опште, ако се њиме хране. Само се жута репа даје младим ждребадима која чини, да се из прева младих ждребади истисну шкодљиви паразити ако би их било.

Мекиње (од пшенице или ражи) су препоручљиве у болестима као хладеће и омекшавајуће средство; ако ли се коњи дуже времена њима хране а без додатка овса, то им оне стомак ослабе, иначе је доста пријатна храна теглећим коњима. Њих треба обично са исеченим сеном и сољу помешане давати.

Све пак зелене пиће дејствују ослабљавајући на радне коње. Сваки пак нагao прелаз од суве ка зеленој храни, треба у колико је могући избегавати. Никад коњима нарочито приплодним не треба давати мокру, сланом попаднуту или одвећ ожежену траву. Зелена вика као храна најбоља је за коње. Ако коњи пак од траве добију пролив, то им треба давати ситно истучену вењу са нешто кухињске соли.

Даље долази сѐ. Она је од велике важности при хранењу, јер не само што коњима даје вољу за јело и пијће, него још потпомаже варење и даје сјајну длаку.

Вода је такође нужна коњима; најбоља је за коње текућа вода, међутим барска као и хладна изворска нису добре. Коње је најбоље појити после хранења, јер пре хране коњи кад се поје, они се онда као гладни довољно не напију, те после хранења трпе жеђ.

Узима се обично да коње ваља дневно три пута хранити и то: изјутра, на подне и у вече. Колико пак коњу ваља хране давати, као и колико пута дневно хранити и појити, то је ствар релативна и не да се тачно одредити. С тога се надам да ћу на овом месту у горњем погледу најбоље одговорити, ако шематичким путем у виду таблице преставим, колико се кад и са којом храном хране поједина грла у држ. ергели као јединственом сточарском заводу у Србији, па се према њој могу и појединци, ако не баш тачно, а оно приближно управљати при хрењењу коња, јер је као најпрактичнија у осталим ергелима страних држава призната.

Т А-

О хранењу стоке у држав-

Род, пол, старост и употреба грла			Перијода хранења.	
Одојчад од 7 недеља па док се неоџију				
Одбијена ждребад од дана одбијања, па док не наврше 1 годину				
Ждрепци	Једногоди		У време Изван	Паше
	Двогоди		У време Изван	
	Трогоди		У време Изван	
	Три и четиригоди на јаслама			
Пастуви	Ергелски		У време Изван	Спаривања
	Остали		У време Изван	
Ждоебице	Једногоде		У време Изван	Паше
	Двогоде		У време Изван	
	Три и четиригоде		У време Изван	
Кобиле	Приплодне	ЖДРЕБЕНЕ и СА ЖАРЕБАЊИМА	У време Изван	
		Јадовк	У време Изван	
	При употреби њиховој за јахање или теглење			
Службени		За лако јахање		
		За лако теглење		
Бикови приплодни			У време Изван	Паше
Краве приплодне			У време Изван	
Волови теглећи			У време Изван	
Овнови и овце приплодне			У време Изван	
Јагњад			Од 3 недеље па до одбијања	
			Од дана одбијања па до првог мркања	
За продају издвојена грла, према роду, полу и израсту				

Све ово што је до сада о хранењу стоке у опште напоменуто важи и за приплодна грла, само им се с погледом на каквоћу хране и начин хранења, мора далеко већа пажња и брижљивост указивати, и одгајатељ стоке мора за време њихове бременитости у хранењу врло обазрив бити.

Нега. Пошто је коњ као и остале врсте наше домаће стоке осетљив према разним елементарним непогодама, то му је његов одгајатељ — газда — дужан притећи у помоћ, а помоћиће му, ако за његово склониште направи нужне (штале) коњушнице.

Сад да видимо на каквом месту и какве коњушнице треба подизати, и којим условима треба да одговоре, па да се добрим коњушницама могу назвати.

У опште, штале за коње треба подизати на оцедном месту, и по могућству од тврдог материјала, јер се у њима равномернија топлота одржава. (Зими је топлије, а лети се одржава ладовина). Даље треба, да је и с поља и изнутра добро олепљена, а нарочито таванице, јер би иначе испарења од ђубрета пролазила на таван и тамо храну кварила ако се ова на тавану дрики, што је најчешћи случај, коју после коњ не би јео, осим у оскудици хране, што би му на сваки начин шкодило. Штале треба да су простране (2 мет. ширине и 3 $\frac{1}{2}$ мет. дужина лежишта за једног коња) довољно светле и прозори да буду тако удешени, да кроз њи улазећа сунчана светлост, никад непосредно коњима у очи не пада, нити пак да приликом вентилације непосредно промаја на коње долази. — Даље, патос (пд) треба да је добро набијен иловачом. Камени и циглани патоси за коње хладни су, што је нарочито за суждребне кобиле шкодљиво, па с тога је бољи пд за коње од иловаче, дрвени коцака или дасака, које треба окренути попречно а не уздуж, и треба да је исти цео мало нагнут, да би мокраћа што брже и лакше могла отицати, дакле да би патос што сувљи био. Овај нагиб почиње од јасала па на ниже, и не сме никад бити већи пд од 2 см. јер иначе може бити узрок појави болести т. зв. «Испанање приплодних органа;» даље до патоса ваља направити олуке и то дуж целе штале, како би се у њих могла сва мокраћа са патоса сливати, те да на тај начин сву мокраћу из штале напоље сprovede, јер ако мокраћа не би имала нигде изласка, онда би у штали велика влага преовладала, а усљед тога дуварови би постали влажни и мељави, кварно би се ваздух у штали, а и сам материјал брзо би трунуо.

Поред досада напоменутих врсти патоса, од свију горе наведених најбољи је од асфалта, само што је скончан са великим новчаним издацима.

Што се тиче јасала,¹⁾ код њих треба назити на даске од којих су начињене, т. ј. треба да су им стране обле те да се коњи чешући о њи не би повредили. Даље треба обратити пажњу на клинове и јексере са којима су даске приковане, па исте мало боље уз даске приљубити, јер овакови случајеви узрок су појави разним механичким повредама код коња.

Но најбоље су јасле од камена или гвожђа, добро учвршћене, углачане и по правилу 1.20 мет. од патоса високе, а за млађе коње 1.05 мет. Дужина јасала на једно грло износи 0.75—0.80 мет. ширина 0.30 мет., а дубина 0.25—0.30 метара. Попреко преко јасала, т. ј. унутрашњости јасала, налазе се две гвоздене пречаге у извесном растојању једна од друге, које имају за задатак, да при хранењу — зоблењу — спречавају коњима избацивање хране на поље. У дну пак јасала налази се отвор снабдевен са запушачем поради тога, да би се сва нечистоћа у јаслама заоставиша лакше сипала и кроз тај отвор напоље пропустила.

Ради одржања чистоте у коњушницама, поред практички удешених прозора за вентилацију, нужно је имати у свима коњушницама, нарочито где у једној коњушници има више грла, нарочите справе удешене за вентилацију, које би имале за задатак, да одводе из коњушнице сувишну пару и нагомилане гасове. Ово је нужно особито онда, кад се за време зимње, или кад је сувише време ветровито, не могу нужне вентилације да изврше посредством прозора. За постигнуће горње цели још у старије време па и данас, Немци се служе једним врло простим, но и практичним средством.

Изнад јасала на зиду, утврди се једна дрвена цев од 1 дециметра у пресеку. Ова је цев спроведена поред зида дуж целе штале, а крајеви њени изведени су кроз дувар штале на поље. Дуж целе ове цеви има руница од 1.5 см. у обиму, а поређене у наскоку цеви на одстојању 15 см. једна од друге; исто тако по још ближе, на шталском тавану (плафону) праве се такође овакви отвори, који нису даљи један од другог од 15 см. и један такав отвор за једног коња довољан је. Посредством ових отвора, одводе се сви шкод-

1) Јасле су сасвим измишлене, на место јасала практичније је карлица или дашчани валовчић, који се после сваког хранења може испред стокe уклонити. Сено може стока и са земље јести.

љиви гасови и испарења, па било то ма које доба године, без икаквих по коње штетних последица.¹⁾

Што се тиче тавана код коњушнице, овај је најтврђи и најсигунији, ако је на свод изведен, и у таквом случају може се храна и на тавану без хрђавих последица држати. Но тавани на свод имају ту хрђаву страну, што је код њих вентилација тежа и што су скупији од других врсти тавана.

Односно топлоте у коњушницама, кажемо да је она добро удешена, ако се равномерно одржава између 14—16°C., али у погледу држања температуре у коњушницама, треба да нам послужи за правило ово: да се никад не прави велика разлика између спољне средње дневне температуре.

Толико о шталама, а сад да се вратимо на још неке главније моменте, на које се вазда при гајењу коња (нарочито приплодних) морамо обратити.

1. *Простирка*. Чисто држање, здрава и сува простирка, много утиче на здравље коња. Најздравије би било, да се простирка чим се запрља избаци, али пошто то не би било економно, то се препоручује, да се простирка код коња, бар сваки 24 сахата мења. Држи ли се простирка дуже, то ма како коњушнице биле постројене, опет простирка, код које се процес трулења у коњушници врши, може бити узрок разним болестима, нарочито очним и кожним. У оваквим приликама, често се јавља болест и на кичици, т. јест пукне кичица, односно кожа на њој, образује се рана, која се после све више увеличава, ако се благовремено не притече у помоћ, а то долази једино од нечистог простирача.

Као понајглавније пак средство, да се коњи одрже у добром стању, јесте телесно кретање. У толико пре, што коњ од свију врсти домаће стоке по природи својој највише потребује телесног кретања. Оток на ногама долази једино од недовољног кретања. С тога је неопходно нужити, дати могућности коњу сваког дана по неколико сахата, да се слободно кретати може.

2. *Чишћење или нега коже*. Кожа је као што знамо један орган, који задева цело животињско тело, и многи утицаји на кожу имају за последицу не само појаву болести на коже, него је узрок и многим болестима унутарњих органа нарочито пак органа за хранење. — Многим назебним коликама находимо узрок у кожи као и у хладној храни. — Чистоћа и добра нега коже, условљава

1) Pferd und Fahrer vom Stalmeister Theodor Heinze Leipzig 1876.

врло много добар развитак и здравље стоке, па зато је и нужно да чистоћу коже, колико је могуће више одржавамо.

Непосредну негу и чистоћу коже одржавамо код коња не само добрим простирачем, већ и нарочитим чишћењем и тимарењем. Чишћење треба свакад да се врши онда, кад се потреба укаже, и то са таквим оруђима, која неће нити кожу сувише држкати, нити пак повреде другим органима панети. Као најбоља оруђа за чишћење јесу: четке, вунене крпе и слама. Чешагију при тимарењу и чишћењу коња треба сасвим избацити и никако је неупотребљавати јер се њоме изазивају повреде на кожи која стоји непосредно преко мишића, и скида се са коже коњске онај најфинији перут, који има за задатак, да тамо извесну функцију коже врши.

У негу и чистоту коже сматра се још и то, кад се стока лети, нарочито у време великих врућина купа. Купање свој нашој домаћој стоци, у опште по здравље добро прија, нарочито пак коњима и свињама. Купање ово, ако се врши лети за време жарких дана, никад не треба да се врши непосредно после хранења, него тек пошто је 2—3 сахата после овога протекло.

Све ово што смо до сада о храни и нези коња казали, да се у кратко свести у ове 4. тачке:

1. Добра храна и чистоћа.
2. Довољно простора за слободно кретање.
3. Довољно мира и свежег ваздуха у шталама. и
4. Благо и љубазно опхођење са коњима.

Ово су главни услови, који се ни у ком случају не смеју заборавити, нити пак мењати при гајењу коња. Храна и кретање морају стајати у управној сразмери, и у опште мисли се, да је зоб без довољног кретања коњу штетљива, проузрокује разне болести и образовање погрешних и неправилних костију. По мишљењу Енглеских сточара, основано је правило кога се треба увек при хранењу држати ово: «много хране, много кретања, мало хране, мало кретања»

(Свршите се.)

ДА КРАВА САМА СЕБЕ НЕ ИЗДАЈА — СИСА.

Догађа се врло често да крава сама себе издаја, и кад се већ једном на то навикне онда је врло тешко од тога одучити.

Један такав случај овога пролећа догодио је се код мога селјака Живка Васића овд. Његова крава била је прошлих година за

чудо млечна, рачунала је се између најбољи крава у овој околини,¹⁾ отелила се је са раног пролећа, па и ако је добро урањена, није давала ништа млека, а теле је само живило, чудили смо се сви шта је? а правог узрока нисмо могли пронаћи.

Пошто, по несрећи, и данас у простом свету верују у врачарије и гатариие, то је околина рачунала да је крави млеко працањем одузето, и чињено је све да јој се млечност поврати, но без успеха.

Тек у последње време примећено је да крава сама себе издаја, и кад је на то обрањена пакиња, нађено је, да је то главни узрок што крава нема млека.

Овај догађај скренуо ми је пажњу, те сам се разговарао са више пољопривредника и сточара из ове околине о овоме, и многи су ме уверавали да је и код њих било таквих случајева.

«Пошто се» вели један чика, «појави такав случај код краве онда је врло тешко од тога одучити је, и у том случају принуђен си да је сапињеш за прву ногу, у штали кратко да је вежујеш и томе подобно; најсигурније је» наставља он, «одклонити узрок због којих се појављују овакови случајеви, а то је овако:»

«Најбоље и најмлечније краве,» вели он, «имају обичај да се издајају саме, а то бива са тога што им пред телеће набрекне виме од млека, па их онда сврбе сисе, а оне чешу главом, па у томе се и издају, најпре помало, а доцније, подпуно; да се неби ово догодило, треба краву и ако се није отелила, измудати редовно чим се примети да су сисе пуне млека, а потом намазати сисе балегом и тако крава неће имати узрока да се научи саму себи издајати.²⁾

Ово ми се учинило као вероватно, са тога га приоштавам читаоцима „Тежака.“

Ив. С. Весић

свент. пенсљевачки.

1) Истина је, да најбоље краве музаре пате од овог зла... Многа су средства предлагана противу овога зла. Тако као најбоље препоручују: ваља узети комад сира, који је почео заударати и трулити — дакле кварити се на сву меру. Теј комадић сира треба угрти у сатњак најљућег сирћета и начинити житку кашу од тога. Са том сирћавом масом треба неколико пута намазати кравине виме и брадавице. Тај мирис краве је врло непријатан и она виме неће ни пошто машати се вимена!

2) Против овог зла други препоручују употребу алоја. У апотеци треба купити алоја, па комадић колико мали лепњак растопити у по литре воде, овим раствором, треба мазати три пут на дан виме те краве, па ће се она на брзо те зле наваде опростити.

Н О В П Л У Г

Нов плуг, који ова слика представља, начињен је у фабрици Шликовој у Будапешти. Почем је управа пољопривредног друштва дознала да се

многи лаки гвоздени плугови у нашу земљу уносе и међ наше пољопривреднике растурају, и ако се не зна какви су, а према изради доста су скупи, и нису опробани, да се види да ли су за наше земље и прилике удесни. — то у интересу наших земљорадника обратила се је поменутој фабрици с молбом, да проба ради начини који од мањих плугова, који ће и добро радити и не бити одвећ скуп. И поменута фабрика начинила је један такав плуг који нашим пољопривредницима на слици на углед стављамо.

Овај је плуг, као што су и сви остали обични плугови, али с том разликом, што глава од плуга не стоји као код свију други плугова на левој страни гредеља него на десној. Комбинатор овога плуга, и ако га је иначе израдио према досадањим плуговима, гледао је да том приликом даде и своме плугу неку другу особину коју досадањи плугови немају. Позната је ствар, да се сви досадањи плугови, кад ору по утрављеној земљи или на стрњици, више или мање загушују и због тога земљу са травуљакком не бацају и неслажу на десну страну, него згужвају травуљак пода-се, или земља доста пада и на леву страну, те тако орач има сваки час посла са одгушивањем травуљака, што све чини да плуг не оставља за собом чисту бразду. На овом је плугу глава за то на десну страну гредеља стављена, да се то загушивање избегне, јер при орању не налазе земља и коровљак никакву противност ни препреку на левој страни него на десној, а плуг како с десне стране земљу покрене, он је по природној тежини и нагибу на десну страну и преврне; и тако нема услова ни повода да други правац плуг и пртало узима и загушује се. На јели измишљач цел постигао?

Управа пољопривредног друштва узев себи у задатак да ништа, што сама не опроба и не увери се о добрим особинама какве ствари, нашим пољопривредницима не препоручује, дала је овај плуг подписатом, да га на свом имању овде у Београду опроба. Земља, која је са овим плугом поради орања изабрана, доста је стрменита,

и на њој је био лане кукуруз, те тако, а почем није угарена, доста се до пролећа била сложила и стврдела, а имала је поред патрљака од осечене тулузине и доста корова, а и иначе је од доста тешких земаља.

У плуг су упрегнута два доста слаба и изнурена коња, плуг пуштен на четири палца, и орање је ишло добро, само кад се стало на узбрдицу насласати орање, на местима је плуг слабије ватао и из вагаша излазио; но кад је пуштен да дубље оре од 5—6 палца, онда је подједнако ишао, како уз брдо тако и низ брдо, одваљујући бусење, и што је најглавније, плуг се није ни најмање загушивао и бразде су свагда чисте биле. И при већој дубљини орања, коњи су ишли умереним кораком и тако лако, да се ни најмање није приметил да су запели свој снагом и да брзају као да се што пре терета ослободе. Орање је и даље продужено док није сво свршено на задовољство гледаоца и коме је орано, јер је орање било чисто и уредно; и тако можемо рећи да је комбинатору ипак посао за руком, и ми можемо овај плуг препоручити нашим земљорадницима.

Овај плуг, сав је од гвозђа, само му је дрвен гредељ, и по фабричкој цени кошта 28 форинти (60 дина), но како управа овог друштва има са фабриком споразум и уговор, да јој се, што из те фабрике буде наручивала, даје са известним рабатов, то друштво овај плуг не стаје више од 23.80 форината аустриске вредности; и како друштво не тражи нити узима за себе тај рабат, него је у корист ваших пољопривредника уговарало, то никакву земљоделску справу не може наш земљорадник добити јефтиније, него ако је преко друштва наручи, што друштво осим тога не плаћа на увоз никакву царину, и поручилац плаћа само повучене и експедиционе трошкове од Буда-пеште до места одређења.

Осим тога у интересу је наших земљорадника да знају и то, да они, нарочито јесенас дотерани гвоздени плугови, нису свуда у колико нам је познато пробу издржали. Неки из београдског округа, који су те плугове купили веле, да за по теже земље упрежу по 6 и 8 волова и да се ти плугови у потекој и сувој земљи искриве као гудало.

И овај приказан од нас плуг можда ће у сувој и тврдој земљи попустити, али на сваки начин лакоћа на орању, која се показала при пробању са две раге, доказује да неће требати више од четири вола и у најтврђој земљи; но ако се временом покаже, да нису за тврде и необрађене земље и неко би пожелело имати и јаче

плугове, поменута горе Шликова фабрика стоји нам на расположењу да јој наручимо да нам направи од какве хоћемо јакоте и издржљивости. Но осим тога та се фабрика према друштву с готовошћу одазвала, да ће на зактев послати сваки поједини комад од слоњене или изанђале справе, које се из те фабрике набављају и купују и то по умереној цени, чему за доказ може служити случај, који се подписаном десио.

Да би окалио и очеличио раонике од плуга са три раоника, дао их је своме годишњем мајстору да их оправи, и знате ли са колико се је он за тај посао и израду наплатио? Ништа више ни мање него по 6 динара за сваки раоник, а поручени из фабрике нови раоници не стају више од 2 дин. комад.

О овим и овим подобним случајевима држимо да смо дужни наше пољопривреднике извештавати, да знају и да се у даним случајевима могу помоћи кад се буду обраћали управи пољопривредног друштва и тражили савета и помоћи.

Сретен Л. П.

ОПОМЕНА У СВОЈЕ ВРЕМЕ..

Са задовољством бележимо да су неки примили наш савет и наручили семе од мухара и сирка да посеју поради сенокоса још за ово лето. По извештају, које са свију страна добијамо и што и сами видимо очима, ова година нарочито по брдним местима биће врло неиздашна у сену, а и сама стрмна жита врло мала у порасту да ће и сламе мало бити, па због тога поради изране марве биће на зиму и за пролеће велика оскудица и кубура. Ко је послушао наше савете и препоруке, те лане и овога пролећа посејао доста детелине, која ће се на неким местима при свој суши и жези и по трећи пут косити, те још са каквим откосима, тај ће спокојно и без страве дочекати зиму и пролеће а који није, тај ће недај Боже да до тога дође, у невреме продавати говеда само због тога, што неће имати да их чине израни. Још има помоћи за такове случаје, који могу наступити; зато ко хоће, да мирно и спокојно дочека зиму и пролеће, тај нека сеје мухар и сирак; има томе још времена и у месецу Јулу, па да се коси и по крстову-дне, јер обе ове траве не потребују више од 10—12 недеља па да се могу косити. Који неће да троши паре за то семење, тај нека чим обала јечмове за-

оре и посеје по гушће и на сачму кукуруз, па и од њега може имати прекрасну за стоку рану. Сејао ко мухар, сирак или на сачму кукуруз, добро ће учинити ако стрњик у одма нађубри, заоре и тим семеном засеје, јер тако нађубрена земља може послужити за стрмна озима жита, а у крајњем случају за рано пролећне сејање: јарика јечма, овса или кукуруза.

Но имаћемо прилике да кажемо да се и друго што на стрмнину сеје, те да се весело пролеће дочека и марва не само израни, него и у доброј снази одржи баш у оно време, кад је снага марве за земљорадника од највеће потребе.

Ко послушна неће се кајати ни укати и вајкати се за изгубљеним временом.

Сретен Л. П.

ЈУЛИ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Ово је онај месец, кад се разнолики и разноврсни пољски радови нагомљавају и сустичу тако, да често у забуну доведу пољопривредника, који не *паз*и строго на ред у радовима пољским, и који све радове у овом месецу *олако* узима и рачуна да ће их посвршавати.

Пазећи строго на ред у приљезном свршавању пољских радова, — домаћин или старешина задругарски моћиће и својима млађима и раденицима дати и *потребног* времена за одмор, остављајући им на расположење не само ноћ ради одмора него и недељу и свечанике ради њихове забаве и свечаног празновања и проводења, јер:

Ако би и ноћу и недељом и свечаником наше млађе и раденике на радове употребљавали и одређивали, — само би незадовољство и перед код млађих изазивали, па нам радним преко недеље ланцима не би вољно и као што треба послове и радове свршавали; осим тога, багаталишући недељне и празничне дане, па изводећи млађе и раденике и стоку на рад, ми би се огрешили о ону божанску заповест, која гласи: да уморним треба дати и одмора, како би прикупили истрошену снагу и опоравили се за нов наступајући пољски (а и сваки други) рад. — Ту не би ни Божијег благослова било!

I. Из земљарства.

1. Рагарство.

Изузимајући наше брдске и планинске крајеве, свуда код нас жетва жита (осим озиомог јечма, који се код нас обично у почетку Јуна или, ако је година због хладног и кишовитог пролећа позна, најдаље око Видов-дава жње) пада у месецу Јулу — због чега се овај месец и назива: *срипа* или *житни месец*.

Најпре долази жетва ражи, па онда шенице, јарог јечма и овса.

У свима житним или за жито повољним крајевима обично се ова жетва жита започине у почетку или до половине Јула т. ј. како је кад земљиште топлоји или хладније, у низини или на висини. — Ранија или познија у Јулу жетва зависи и од ранијег или познијег сејања, — тако у брдовитим и планинским крајевима жетва се почесто свршава тек до половине или до краја Августа, — када обично и све воће код нас сазре.

Чим зривље ражно, шенично и јечмено (т. ј. јарог јечма) постане толико чврсто и тврдо, да се покима даје на двоје да пресеке а да је изнутра као брашно бело: треба да га почнемо жњети; — али:

Ако би изгледа било, да ће у доба жетве бити топло и жарко време, — онда не треба толико дуго ишчекивати на тврдоћу зривља, него га треба жњети одмах још док се претима даје згњечити а да не пушта из себе „млеко“ или да није млечно.

Оно жито које смо као најчистије изабрали и одредили за добијање доброд, чистог и здравог семенја за сејање, — треба оставити да добро сазре, па тек онда га пожњети. — Ово правило важи *поглавито* за шеницу, — јер ако на то не будемо пазили, можемо добити шенично зривље, које лако постаје жижљиво и ситљиво, — кад се посеје. — За то је најбоље да шенично зривље за сејање приберемо од оне шенице која сазрева на песковитом, сушном и слабо ђубреном земљишту.

Шеницу можемо жњети *сриом* или *косити* „косом *наслоњачом*“; али:

Јечам и оvas свагда је најбоље *косити*.

Кад жита косимо, треба имати веште и извешбане косаче, — иначе, боље је сриом жњети.

Било да жито вешти косачи косе, или да га вредни жетеоци жњу, — свагда треба на то пазити: да се жита или житне сламке одсецају ниско, близу земље. А само по изузетку, — (кад хоћемо, да нам стока по заграђеним стрњикама пасе), или ако нам рђаво време не допушта и смета да жито ниско одсецамо, — треба жита а особито овас мало више и јаче од земље одсецати, па: *одмах у снопове повезати*.

Али је свагда боље и правилније, да свако пожњевено жито, а особито оно које је травуљаво, оставимо у сноповима да најпре провене и да се просуши, па тек после тога или другог дана насламати у „крстине“, да се, што по реч, *изноји*, т. ј. да сувишна вода, а особито она у травуљави, испари.

Кад је жито врло суво, онда зривље врло лако испада из класова, — па с тога треба оваково жито врло пажљиво срађивати.

Ако би жито, које се жње, било још толико мекано да се претима сгњечити и размрвити даје, — не треба га у снопове везивати дугле, докле *потпуно* не *отердне* и *мечерсне*.

Ако би се десило, да пожњевено жито покисне или у сноповима и крсти нама закисне, — треба га растурити да се понова добро осуши; с тога, овако покисло или закисло жито треба растурати и везивати на другом а не на оном истом месту, — јер је ово место и земљиште мокро и влажно, па на јакој сунчањој топлини могло би овде житно зривље лако да проклија или да почне да *труди*.

Ако би се десило, да жетва падне у кишно доба, а жито се не изоставио мора баш у то доба да жње. — онда треба строго да пазимо на ова *правилна*:

1. Треба жњети само *омањи простор* житишта, — како би са тог малог простора пожњевено жито могли одмах или у брзо да увеземо на склонило место.

2. Треба при жњевену оставити *мало подужу стрњку*, — како би жито по стрњци могло реуљавије и повисоко да стоји, па да ваздух промиује те да се пожњевено жито брже осуши.

3. Руковеди треба једно па друго слагати тако да класје горње руковеди дође на сламу доње руковеди, — како би се класје и то пре на ваздуху и па сунцу могло да осуши.

4. Снопове треба мање или тање свезивати, т. ј. треба толико руковеди узимати, да сноп не испадне и не буде здраво дебео и пунији, — као што би ово могло да буде онда, кад за време жетве нема кише; — јер: што су снопови у кишино доба жетве тањи или мањи, то се они лакше суше и брже провенеу. — Три овакова снопа слажу се један сиром другог тако, да класје дође горе; па ова три тања слажу се и кодо још 4 до 6 снопова, а поврх свију ових снопова меће се или патакне се један сноп тако, да класје овог завршног снопа као кров покрије све доње снопове. — Оно се зове: *завршавање* или *завршетак крстине*.

5. После овог свршеног посла треба једном грабљом гаћи по стрњшту па покупити поједине заостале класове; — то се зове: *пабирчење*.

Но кад се грабљом пабирчи, треба добро пазити, да грабљом не ватамо класове него сламу, и да грабљом не ишчупамо класје из снопова у крстинама.

6. Кад руковеди у снопове вежемо, треба руковеди *полако* да слажемо и да *вежемо*, па свезани сноп обрнути па ону страну, па којој је везан чвор; за тим све класове, који су непосвезани остали, треба из снопова ишчупати, па их са попабирченима заједно повезати.

7. По целом овом свршеном раду и послу треба боље т. ј. крупније чистије, једрије и теже жито одабрати и одвојити, па после овршати.

И кад слажемо снопове у крстине треба пажљиво радити; — исто тако треба жито добро чувати и кад га преносимо и превезимо, јер:

Снопове не смејмо претуравати, нити класје на земљу или у кола бацати, нити смејмо жито у кола да трпамо тако да класје дође споља и да ван лотра стрчи па да се о лотре разбија. Вовари морају бити пажљиви, да упрегнуту стоку терају најлак и полако, како се натоварена кола не би претурнула или натоварено жито јако тресло и из класова испадало.

Главна је, да старешина или домаћин на све ово добро пази и да о свему тачан рачун води.

Примедба. После овако свршене жетве треба *одмах стрњште преорати*. — пошто се зна: да је много већи губитак кад стрњште дуже непреоране остане, (јер тада *ваздух не може* да дејствује на распадање разних минералских делова, који би за будуће усеве послужили као добра минералска храна), него што би добитка имали од оно мало заосталог зрнеља, што се на стрњшту затече било у непожњевеним класовима било у поиспадалом зрнељу, које би накнадно покупили и сабирали. — Ово је преоравање поглавито нужно онде, где смо имали посејано жито на тешком глинозиту земљишту, које од заоране стрњке постаје дробније а и плодније.

Ако наша жита раније пожњемо, — као што то треба ове године и да урадимо и свршавамо, — и ако јесен друготрајна буде, — као што се ми нада-

мо, да ће тако ове године и бити (јер: ако не би дуга јесен била, онда не бемо имати *воћарску и виноградарску годину*, а то би значило: да ми нисмо погодили, кад смо јаш у почетку ове године претсказивали: да ће ова година бити добра за виноградаре, воћаре, свиларе и чедаре!), — онда можемо после заоране стрике и спремињеног стричког земљишта згодно да сејемо *водену речу*, као врло добру храну за зимско храњење стоке а поглавито млечних крава; — осим тога, можемо и то омаих после жетве да сејемо и *јелду*; — као што смо у ранијим свескама „Тежака“ о њој говорили и казали

Ако *речица* није у Јуну сазрела за жетву, треба је сад у Јулу жњети и омлатити — онако, као што је у „Тежаку“ за Јуни речено. Ко би код нас сејао *овиму речицу*, тај нека почешће па и у овом месецу припрема *дробно* и као што треба за њу земљиште, а најбоље је: *дробно и кречевито*; а може добро да роди и на добро и јако нађубреном песковитом и глиновитом, — само не на влажном или мочарном а тешком — земљишту.

Ако нам време за окопавање кукуруза о *Петрову-дне* није повољно било, или ако нисмо доспели да га у то доба окопамо, — треба сад кукуруз окопати последњи пут у овом месецу, како би се отео и растењем одржавао до св. Илије, — јер наш народ вели: „кукуруз треба да се одржи само до св. Илије, а после тога он је курјак“, т. ј. после тог дана има задоста росе и пада киша, јер кукуруз за своје растење и напредовање тражи овог светлости и топлоте а ово довољно влаге: — с тога и јесу кукурузи врло добри: крај „Мораве“ и „Дрине“, поред „Тимова“ и „Млаве“, дуж „Колубаре“ и других речица и потока, као и по планицама шумовитих гора, где пада и киша и роса.

Сад треба и ресе или класове на врху кукуруза заламати, — како би кукурузни плодови (клапови) добијали више хране из земље да крупнији плод и крупније зрнцве донесу.

Ко хоће, да му *конопља* а тако исто и *лан* бујније расте и напредује, тај треба сад прилежно да их *пласи*, — како им различна травуљина не би могла храну да одузима.

Ко је посејао „*рани лан*“ може га брати — чупати, или за брање или чување лана треба изабрати тачно згодно и повољно време за тај посао; — јер: ако би лан раније (пре времена) чупали, то би истина добили *финију ланену кулељу*, али не би била довољно јака; а ако би га доцније брали, не би му влакна била довољно витка и гинка или еластична — опружљива. И тако:

Ко хоће да добије *добро и фино ланено предиво*, тај нека лан чупа онда: *кад ланцил биљка пожути, кад са стабљике доње листе опада а горње готово да опадне, и кад семење почиње да се бојадише* — Код нас је најзгодније доба за чување лана (као и конопље) Август месец, па зато ћемо даље о лану опширније да говоримо у свесци „Тежака“ за Август.

Детелину, коју смо посејали на орницама или пољима по плодореду, па смо ју оставили непокошеноу да донесе зрело семење, — треба сад за добијање семења покосити, — било за сопствену употребу, било за продају

Овај је месец најгоднији за утамањивање *„вилине косице“*, која страшно исисава и затире детелину. — Најбоље средство против вилине косице, као опасног детелини (а често и конопљи и лану) паразита, јесте: *спализање или саторевање*, и то овако: по вилиној косици поспе се подочта сламе или сена или сувог лишћа, или се намеће другог каквог горљивог материјала (сувих грања и огривака и т. д.); — сја треба преко овога *прелити гасом* (петролеумом), па запалити да гори дотле док сва вилина косица не изгоре у гар и пепео.^а

У овом месецу, чим добијемо времена, не треба заборавити, да је нужно и потребно да продужимо обрађивање *„угарница“*, или *„спремање угара за озими усеви“*, што се друкчије каже: *оранје под озим*.

На *дуванџишту* треба довршити започето ковање дувана, — само ове радове треба пажљиво свршавати, јер је ово врло крта биљка, па се ударцем мотике може лако да преломи, или лако повредом мотике може да страда и најпосле да угине.

У ово доба, кад дуван окопавамо, треба га у исто време и *добро загрнути*, т. ј. што више земље око доњег краја стабла нагомилати и наблати, — да би тако дувану више влаге сачували, како би дуван боље и брже растети и напредовати могао.

У овом месецу главне су редње око дувана:

1. *Заламање или откидање цветова*, — како би сва храна, која у вршње цветове наваљује, струјала у лишће, којих на стаблу остављамо обично 6 до 15, па да се ово остављено лишће јаче и боље развија. — Ово заламање цветова и цветних пупољака кас и најгорњег или вршног ситнијег лишћа свршава се најнајбоље, најлакше и најбрже: маказама или општрим косицом.

2. *Заламање или откидање зацерака*, који се после заламања цветова и цветних пупољака почињу јако да множавају и развијају између горњег лишћа, — па само одузимају потребну храну оном дуванском лишћу, које смо на стаблацима оставили да расте и да се развија.

Примедба. Са оних стабљика, — од којих хоћемо у чаурама сићано дуванско семење да одгајимо и да добијемо, — не треба цветове да заламамо. — Стабљике остављене за добијање семена треба да су на најтоплијем сунчаном месту и да су најбоље и најјаче развијене са здравим семењем.

2. Ливадарство.

Ако нисмо могли ма из каквог узрока, а поглавито због кише, да достигнемо, да ливаде покосимо, — ово је последњи месец кад треба ливаде неизоставно најдаље до половине месеца да покосимо и косидбу да посавршамо. — Ово је доба за косидбу још за планинске ливаде, н. пр. под Копаноником и т. д.

Где се ливаде наводњавају, треба их после косидбе наводњавати, — како се корење травака и других ливадских биљака не би осушило.

Примедба. Када се у доба косидбе догоди кишовито време, — онда смо обично спречени, да ливаде косимо.

Сено много губи од своје доброте и ваљаности: кад се *чешће* на ливадама мора да преврће; кад га часом сунце а часом киша бије, јер тада зелена боја сена брзо избледи од сунца а киша хранеће делове у сени исплаче па сено постаје слабо и лоше; — према свему овоме, треба закисле откосе или пластове

растурати само онда, ако има изгледа да ће дуготрајно лепо и топло време да наступи, па да се суши.

Ако би за доба косидбе било *непрестано кишовито време*, онда сено треба сушити на „сушилницама;“ или ако сушила немамо, онда морамо пола осушено сено да *садемо* правећи од нега „*мрско сено*,“ — као што смо у свесци „Тежака“ за Јуни казали.

Но можемо пола осушено сено и овако да спремимо: наслаже се у го-миле од 65 до 95 с. м. високе, па на сваки слој после се 250 до 500 грамова соли на 50 килограма овог сена; а између сваког слоја меће се подоста сламе. — Тако ће ово пола суво а и влажно сено полако да се суши, па ће онда и сено и слама да добију укус, пријатан нашој стоци — Пошто слама прима у себе пријатан мирис од сена, те тако и слама постаје нашој стоци укуснија, — то би врло добро било, да сламу као сточну храну између слојева сена слажемо, јер тада је слама за стоку укуснија, а и зривље, што је у слами заостало, долази са сеном и сламом као добра храна стоци.

Ко има детелину, нека ону за добијање семена остављену детелину сад покоси; — зрело, суво и од свачега прочишћено семење детелинско сместити треба у једну платнену кесу, а ову оставити на згодном и сувом месту, па га чувати до сејања.

3. Баштованство

У Јулу месецу треба у баштама најпријежније *плевати*, — па ишчупати коров из баште избацити или у авију изнети, па спалити, а пепео по башти растурити.

Зелен, која је у Јуну посејана као позна зелен (нпр. грашак; кељ, келераба, купус, першун, главичаста салата, спанаћ и т. д.), треба *окопати* и *загртати*.

Ову баштенску зелен, која на густо стоји и расте треба *разређивати*, — како би боље и јаче напредовала, раније сазрела и за јело стасала, — Ко хоће, да му *брзо* напредује и *бујно* расте: кељ келераба, купус и першун, тај нека леје ових биљака *залива сад* (а и идућих месеца) *пишћавином*, која је водом разблажена.

Сад у Јулу *сазрева семење у свију семењак*, т. ј. у ових биљака, које смо оставили, да у својим сазрелим плодницама донесу арело семење, и то: од свију купусастих и луковастих биљака, па онда од мркве (шаргарепе), першуна, репе, ротквице, салате, спанаћа и целера. — Семење од ових семењака треба сабирати и сушити, па оставити у платненим кесама или у кутијама на сувом а сигурном од мишева итд. месту.

Сад, чим *„цврће“* у лукова почне да вене и да пада, треба из земље ископавати главице: алме, алашна, белог и црног лука; — кад лукац повадимо треба га у венце оплести, па ове венце оставити и окачити где год на промајном месту да провене и да се просуши, нпр. на таванима и доклатима а најбоље у пространим кошевима, којих код нас скоро свака кућа има или бар треба да има.

Ко није раније доспео, може још и сад да *расађује*: карфиол, кељ, мајоран и целер, — али их мора почешће и добро да залива.

Ко је посејао семена од оних таквих, које се у обичном животу зову: *ерлови* и *натегаче*, — тај нека сад побија поред њих у земљу притке, уз које се пену вреже, па ове вреже привезивати за притке. — Исто се тако ради и за вреже од краставаца.

У почетку месеца може се још и семење од зимске *розге* да сеје.

Ко има посејане *дигње* и *лубенице* на *бубреситим лејама*, — треба да их добро залива и да отклони све, што би сметало, да им доста ваздуха, светлости и топлоте прид лазити може. — Да *дигње* и *лубенице* не би трулиле, треба испод њих подмешати стаклене или танке камене плоче или таблице од лисника, или стаклене разломке (парчета), или комадиће од разломљених судова, црепова и тако даље.

Лептире, — као што су: *ластим рџак* (*Parilio Machaon L.*) и *бели лептири* (*Pontia crataegi*, а особито *Pontia brassicae, rapae, napi*). — треба ватати и убијати.

Цвећарима препоручујемо: *окопавање* закореле земље око цвећа. Ако је цвеће обузела коровина, треба плевити и *заливати*.

Зрело семење на цвећу треба сабрати, — одсецањем зрелих плодница са семењем. Зрело сабрано семење просушити и чувати у кесама или кутијама, па којима треба забелжити име цвећа.

Ко хоће, може *руже* у *Јулу месецу* да пресађује и да размножава, т. ј. да „*окулира на спасајуће око*“ најбоље из јутра.

4. Воћарство.

У овом се месецу даје кора са воћака лако да цела и од стабла да одваја или гули, — па се с тога могу воћке да „*окулирају*“ из јутра, па тако звано „*спасајуће око*.“ — Ова ће радија најбоље за руком испасти после добре а топле кише. — Сад се може да казати поглавито: *вишња*, *трешња* и *шљива*.

Ако имамо у воћњаку млада стабла „*окулирана на будно око*“, треба их прегледати, па: ако су се калами примили, треба им *везе расећи* и скинути. — И све изданке и граниче, што из *појаче* каламљеног стабла избијају, треба покидати, ако напредовању и растењу његовом сметају. *слаба* каламљена стабла не треба дирати, него их оставити да са изданцима и граничама расту док не ојачају.

Пошто је овог месеца највећа суша, то треба и *младице* и *маторије* воћке заливати у зору пре сунца или пред вече, — најбоље кишном водом или оном, која је на сунцу дуго (бар 1 дан) одстојала; а још боље ако у води размутимо *кокошијег* или *голубијег* ђубрета.

Гране јако родне, т. ј. *гране*, које су преродиле, треба подупирати, да се од рода не поломе; а ако су се поломиле, треба их најпре обрати па оштром тестером састругати и оштрим пожем заравнати па то отсечено и заравњено место намазати као рану мелемом или блатом помешаним са крајом балетом, — да се ухвати кора и да рана зарасте.

Сазрело воће треба *рукама* брати да се не убије (не угњечи), — ако хоћемо да нам убрано воће буде укусније и да брзо не трули. — Кад воће беремо, треба воћке чувати да им *гране* не поломимо.

Ко хоће да суши убрано воће, нека га на *сунцу* суши до *Св. Илије*, — јер су „*Илијинске орукине*“ код нас најјаче,

Ко хоће убрано воће да продаје и да на пут у лишћу замотано носи; нека воће а особито кајсије бере пре потпуне зрелине; — јер ће му се иначе воће размецати или изгњечити, па неће имати добру цену на пијацама.

Још док је воће необрано, треба га добро *чувати од гња*, и то: пуцањем, дупањем, викањем или плашилима или набацањем на воћке трњем и боцастим биљкама (нпр. главочом, чешљугом и т. д.)

У воћњацима, а особито у *шљивацима*, не смемо да дозволимо да трава и коровина изђјака, — јер тада воћке слабо плода доносе, — па зато се и каже:

Који траву
Коси у *шљиваку*, —
Тај ракију
Проси у *бардаку*.

Или:

Који траву
У *шљиваку* коси,
Тај ракију
У *бардаку* проси

Због тога, чим се у воћњацима почне бујно да развија, треба у воћњаке напустити свине, које ће газећи и глоцкајући траву још и опало воће да поједу и земљу по воћњаку да разрију. — И другу ситну стоку можемо у овакове воћњаке да упуштамо, да траву утире и угази, те да не изђјака.

У *растилу* или *расадници* на густо израсле младице треба *проређивати*, — како би добиле више места и светлости и топлоте за своје растење и напредовање. После тога треба у *растилу* младице *плесити* а по потреби и *окопавати* па их заливати изјутра или у вече.

Ко хоће да спрема *нова растила*, треба сад у Јулу да ископа за 1,5 метар дубоке рупе.

Леје, које смо у *растилу* сдредили за сејање трешневих кошчица, треба сад засејати. — Најбоље су кошчице од белих крупних трешања.

Огрозно и рибизово цбуневље треба поткресати, а младе изданке или леторасте од воћака, које подижемо на *спилуре* или *одрине* треба неизоставно привезивати и утврђивати.

Ако хоћемо воће да мећемо у *слатки сок* или *у шару* (дунст).^{*} — то треба воће за то сад брати. Све сорте воћака, које у лето сазревају, па онда јагоде а особито трешње и вишње много су укусније: кад их беремо рано изјутра, док их сунце још није јако загрејало.

5. Виноградарство.

У винограду треба све оне лозе, које су као леторасте преко тачака изђјакале, потсећи, а оне, које су се одрешиле, треба понова привезивати.

Ако је многи и јаки коров навалио, треба *плесити* или *окопавати*, али при окопавању мотиком треба лозу и ластаре чувати да мотиком не повредимо. —

Том приликом треба и *заперке* оченути — покидати или отсецати, а и *лозу* *залмат*, ако буде потребно.

Примедба. Сад је најзгодније доба, да обратимо сву пажњу на *филоксеру*, — јер се ова сад нагомљава на горње жилице; с тога треба само земљу *проченкрати* па: чим замотримо да по овим жилицама *гамике* *неизбојима* множина *ситних жуљкастих животињица*, које су налик на *ћуреће ваши*, — одмах треба то место забележити и власти доставити ради утамањивања.

„Српске новине“ бр. 117 од ове године у Мају препоручују као врло добро, у Русији пробано сретство против *филоксере*: сејање *коноплѐ* на више места по винограду, — јер, (веле те новине) *филоксера* не трпи мирис од *коноплѐ* и овај убија *филоксеру*.

Поред овога, ми би препоручили још и *посипање* живог или *негашеног* *креча*.

У овом се месецу јавља *летећи* у вече и ноћу: *велика сештица* (*Sphinx Elrepor L.*), чија *зеленкаста гусеница* шкоди *виновој лози* и *лишћу*; — с тога ју треба хватати и убијати.

У *подруму* треба свако празно буре испрати *ладном водом* да се не *расуши*, па: кад се буре *добро осуши*, треба у бурету спалити *сумпор* (*сумпорисати*) да се у њему не *нахвата плесањ* или *буђа*.

Пуну бурад вином треба *доцуњавати*, — ако је у *топлом подруму* *вина* испарило и *изчезло*.

Подруме треба *дању водом* *поливати* а *ноћу* *отварати* — за *љубав* *ладовине*, која је *подрумском* *вину* у овом месецу *најпотребнија*.

Добро би било да и сад, али само у *ладној ноћи*, *вино претачемо*, — како се *вино* не би *преврило*, т. ј. да се у *вину*, (а особито у *оном*, које смо *труло* или *блатњаво* и по *киши* *брали*, *али* које нисмо у *своје време* и *почетше* претакали) *очува* или не *распадне стреш* на *јакој ерулици*. — Кад се *вино преври*, оно добије *мутну боју* и *бљутав укус*; — *мутно вино* можемо у *почетку* да *избистримо беланцемом*, а *бљутав укус* да *поништимом* са 100 до 200 грама *кувљеног* *чистог стреша* на 1 *хектолитар* *вина*. — Ако ово *сретство*, употребљено још одмах у *почетку кварења*, не *помогне*, — онда је *најбоље*: *вино* *скувати* и од *њѐга* *сирће* *правити*.

II. Шумарство.

И у овом месецу треба *шумски надзорници* и *чувари* добро да *пазе* да се где год у *шуми* *пожар* не *појави* и не *разбукта*, — јер су *сад* и *дрва* и *све* у *шуми* *биљке* *сувље*, па се *лакше* и *упалити* могу.

Што је у *Јуну* *остало* *недовршено*, треба *сад посврпавати*.

Где год *пађемо* за *шуму штетне животиње*, треба *убијати* — *таманити*.

Сува дрва и *пањеве* треба *искрчити*, а *путове* *колске* и *пешачке* треба *рашчистити* и *спремити*, *саградити* и *утврдити*.

Ко би имао у *јесен* или чак и у *пролеће* да *засеје* *земљу* *семенем* *шумског дрвећа*, — тај *нека* још *сад земљу* за то *спрема* и *пригетовљана*, ако *хоће* да му *посејано семење* у *дрбној* и *ладној* *земљи* *проклија*

III. Животињарство.

1. Сточарство.

Говеду а тако исто и другу стоку треба сад у жарко доба почешће го-
нити у воду да се купа, — јер је купане у води најбоље средство и предохранина
против *простреља*, који у овом месецу стоку код нас највише спонада; — осим
тога, купање је здраво и за напредовање стоке пријатно.

Обдан на јакој жеги треба *говеду* а тако исто и сву другу стоку држати
у ладовини под *заклоном* или изгонити у планину, па ту добро хранити и пола-
гати сена, које не сме бити успарено и плесниво, — јер се стока може лако
разболети.

Особито добру храну и задоста треба давати *теглећој* стоци.

Краве још и у овом месецу *ваде се*,^а — па за то их треба спаривати
са добрим биком њине величине.

Талад можемо око половине овог месеца засебно на пашу да изгонимо,
— јер: „Сунце треба телету, а спавање детету;“ — али *талад* треба чувати од
јаке жеге.

Ковима не треба сад давати младо или ново жито и младо или ново,
сено, — јер им овакова храна шкоди.

Младе крмаче или *женску назимад* треба у овом месецу — док је веома
топло и суво време — *штројити*, да се *брже* и *лакше* гоје.

Маторије крмаче „*букаре се*“ или „*цвеле се*.“

Овце сјагњиве сад ће се у Јулу ојагњити, — и то се зове: *летње јагњење*.
Јагњад, што се сад ојагњи, треба чувати од јаке жеге и црпекне, — јер лако до-
бијају *пролив*, па од тога јако страдају и брзо пропадају.

Одраслију и *маторију јагњад* треба од оваца одлучити, па: тако можемо
овце са овновима спаривати или од оваца више млека добијати, а *јагњад* засе-
бно на пашу изгонити и хранити.

У планинским, добрим папама за *овце* а и за *кове* и *краве*, треба *бачи-
јању* сву пажњу и вољу поклонити, — како би музна стока и више и доброг
млека давала за грађење „*белог смока*.“

У Јулу месецу треба продати све оне *ушкопљене окове*, које смо у Мају
бацили на гојење детелином. — Место продаје, можемо их стрићи па после из-
гонити на стрњичну пашу, — и ако је свагда корисније да стрњку раније пре-
оремо и спремимо за идући озими усеви.

Овце треба у доба највеће жеге обдан држати на *пландишту*.

2. Челарство.

Слабе ројеве треба *сједињавати*, — ако хоћемо да се одрже и да не
угину; с тога треба их са *кошницама* пренети и сместити онде, где ће челе да
нају доста и богате хране за *справљање саћа* и меда.

Ако јаки ројеви не би у кошници имали задоста места и простора за
грађење саћа и сабирање меда, — онда треба кошнице повећавати доле подме-
ћањем оплетених *слимних венаца* или *сандучића*, како челе не би изгубиле вољу
за сабирање и доношење меда у кошнице. — За то су *Джердзиеве* кошнице
најбоље.

Ако би се јаки ројеви почели да роје, — онда то *позно ројење* треба
спречити, јер челе насељене у ново обиталиште не би имале кад, т. ј. задоцниле

би се, да спреме за зиму меда толико колико им преко зиме треба да се исхране и одрже до прве своје пролећне хране.

Челе почињу у свом месецу саме да убијају „*трутове* (мужјане),“ па с тога и челари треба то исто да раде, — јер би иначе трутови много меда појели.

3. *живинарство.*

Младим овогодишњим гускама, које смо за продају одгајили и одхранили, треба сад у Јулу (или у Августу) перје и *ааиерје чуваги*.

У оштите, сад је оно доба, кад сви вредни сељаци у околини или близу „*бања*“ треба да одгајену и ураћену живину на пролазу допосе или по својим мањима у колима шиљу, јер је ово за њих најбржи и најјевтинији начин, да до добрих новаца дођу. — Најбоље раде они, који имају на продају много ћурџа и ћурака, јер је *ћуреће* месо као и кокошије или цалеће врло укусно и *а после говеђине најбрже се у нашем желуцу вари*, па зато се рачуна и узима као лако јело.

После куване говеђине и овчевине најбоље нас храни кувано месо од паже живине; *а после говеђине најбрже се у нашем желуцу вари пилетина и ћурећина*, па онда долази овчевина, а па ове долази: гушчије и пловчије месо.

Пржено месо храни нас мање него ли кувано, *а печено још мање*; — али:

Најбрже се у желуцу вари: *печено, после пржено а за тим кувано.*

4. *Свиларство.*

Која домаћица није доспела, да у Јуну месецу на чекрк или витао распреде свилу са чаурица или кокона на воденој пари убијених, — може то у овом месецу да сради и да свилу упреда у коице па да тка свилено платно, које се продаје по скупе новце.

Сав прибор, који је потребан био за произвођење свилених кокона, треба на особеном месту оставити и чувати.

Ко хоће свилу у коконима да продаје, нека их смешта у агодне и уде-сне кутије, и то сортиране по боји: *беле и жуте, крутније и ситније, зрелије (раније упредене), и зеленије (позније упредене)*, — јер овако сортиране коконе свиларски трговци радије купују и боље плаћају, па уз оне боље и финије добро пролазе и плаћају се и они лошији — ситнији и зеленији кокони.

5. *Рибарство.*

Пошто је у Јулу месецу обично јака жега и припека, — то се треба постарати, да у рибањацима буде свагда за доста и тазе или сиђеке воде, јер ће иначе сва риба угнути.

Шарани — икрашце бацају (Маја, Јунај и Јула месеца икру, — ако у рибањацима има доста воде.

И лињаци у барама бацају икру.

У рибањацима и у потоцима ради су сад крупни и пуни, па зато су особито укусни и добри за јело.

У овом месецу воде су речне и поточне обично мале и плитке, па с тога риба обдан бега у дубину, *а рано изјутра и у вече излази* — ако је вода мирна — на површину, па за то треба у то доба из јутра и у вече рибу ловити и пецати.

IV. Жива природа.

У многим топлим крајевима прецветале су а у хладнијим и брдским предјелима и странама у овом месецу цветају ове биљке: багрен; боб, граорица, грашак и пасуљ, па онда: кромпир, модри и црвени патлиџан; лан; липа, пасквица (шесобиле) татула и буника и т. д.

У баштама цветава много цвеће, н. пр. жути шебој, дупли или катмер каранфила и т. д.

Овог месеца *потпуно у природи сазревају* и многе воћке, као што су: вишње, кјасије и рибизле; па онда има зрелих на крају месеца: Ивињача јабука и многих наших пријатног укуса крушака. — У планинским крајевима почиње да зре: боровница, вињага, кушина и т. д.

У Јулу месецу сазрева семење од: кеља, лукова, рена, слачице и спанаћа.

Тиге, кје се од нас селе и к нама опет натраг долећу, имају већ поодрасле своје младунце. — Вршци су се по други пут множили изнодењем младунаца, који почињу из својих гњизда да излећу и себи храну да траже у друштву матораца.

Ливњаци бацају икру у водама дубљим и плућним.

Смитац или светлица (светњак) у целе Јулске ноћи светлица летећи (то је мужјак) или лежећи (то је женка) у пбунићу. — те нам бриљантски краси наше лене и пријатне ноћи.

Челе развијају своју прилежност у највећем ступњу, — сабирајући и приутовљавајући мед себи за зиму.

Јелени скизају са својих рогова горње облоге рожне — тарући рогове о дрвеће или стјене.

У шумама се множавају и дрвећу чине у Јулу штету поглавито они ноћни лентури (Nocturna или Phalaena) који се зову: *арелци* (Bombycodea), и то: *боров арелцац* (Gastropacha pini L.), *растов арелцац* (G. processionea L.) и тако даље.

V. Претсказивање времена.

Месец је Јул најтоплији у години, и то: топлота му поступно бива све већа до Св. Илије, и тада је највећи ступан достигла, 37 а кад кад и 40 степена по Целзијусу. — После Св. Илије, код нас, топлота почиње обично све до „Преображења“ мало по мало — *поступно да опада*, и бива хладније.

Ако буде у овом месецу дувао *северни* или *јужозападни остар*, — онда ћемо имати хладније дане и ноћи; — то по кад кад и бива код нас, тако да о Св. Илији због хладне кише на многим местима настане појача хладноћа,

Наш народ вели, да то бива онда, кад сестра Св. Илије „*Огњена Марија*“ заборави: да плаћући хољака Св. Илију и да га заварак, да се он на „свој дан“ це развесели, јер онда Св. Илија, воле, *шеник* (веселе) чини, па уз кишу пушта и *тримове*, — с тога се и зове код народа: *Громовник Илија*. — Копаоничани веле, да је Св. Илији престол: *Суво Рудиште* на *Копаонику*, који се због тога и због своје надморне висине назива: „*цар брдеса*“.

Облаци, које јужни ветар на *Копаоник* најури, — овде се заједно са ветром разбију и поценају на две стране: на *запад* и на *исток*, — па тако по-

стаје код нас у ово доба: 1. *југозападни ветар*, који често донесе и хладну кишу, по кад кад са градом помешану; 2. *омај источни ветар*, ако буде и дуже дувао, носи на исток кишу, а нама доноси ведре, топле и лепе дане.

И *чисто западни ветар* кад дува, донеће нам облачне дане и мутно време, — често са *ерло бујном кишом*, која носи дрвље и камење, па дакле и крстине и пластова и врлике и т. д.

Ако почну мрвати
Високо да граде
Своје мравинаке:
Ратари ће првати,
Кад у пољу раде,
Имај' зиме јаке!

Јул мочаран,
Сначем кваран.

Хладан Јули —
Сво лето покуни!

Какви су кресови
Јоште од почетка, —
Онакви су њихови
Дани до свршетка.

Кад година роди жиром
И пуно лешника, —

Свршиће се љутом зимом
Са много снежника.

Кукуруз се држи,
Док га не опржи:
Петровска врућина,
Илијинска сушина.

А кад иза тога
Падне роса много:
Кукуруз се диже,
Сврх човека нише; —
Јер росе по дугу
Кукуруз извуку:

Да „корен“ са зрном
Саарена једрином; —
Па од сад је јак
Ка' но и курјак! —
Сад је: пурењак.

Пепар, корењак —
Свакоме сладак!

VI. Опште наредбе.

Пазити добро, да жито у крстине зденуто, не покисне толико да се после упали, како га не би морали растурати.

С тога би добро било, крстине добро покрити или их сденути у „Кочанице.“

Ко има у амбарима смештено старо или овогодишње жито, — треба га најбоље лопатом превртати ради промаје.

Ко је вредан био па је спремао доста ђубрета и слагао га на ђубришту, — тај нека сад то ђубре добро залива течном ништавином, како би ово ђубре добро и што пре сагорело и сазрело ради ђубрења под јесен и у зиму.

Ми и сад потсећамо наше пољопривреднике, да се *једине*, па да бар сдружено, преко „српског пољопривредног друштва“ купе „*ершалицу*“, која је од неизмерне користи за нас особито данас; о томе ће се сваки у брзо уверити: — а ми му јамчимо: да ће се она исплатити најдуже за 2 године, — ако буде срађивао само своју повећу количину жита, а камо ли ако буде срађивао и других својих коншија и пријатеља жито са 10% ујма.

Виноградски род треба „осигуравати“ код ова друштава, — јер има доста изгледа, да ће ове године бити града на више места у Србији.

Ко нема бунара, треба сад, кад је најниже стање воде, т. ј. кад вода најдубље у земљи стоји, да копа, — ако хоће да свакад има воде за доста.

За зидање домова и других повећих зграда на води или подводним и баровитим местима, као и за зидање мостова, воденица и брана, као и воденичних јазова и јаркова, — овај је месец најбољи и најзгоднији, јер су воде у барама усануле а у поточима и рекама врло малене.

Пошто су у овом месецу воде врло малене и слабе да воденице не могу млетти, — то сваки вредан домаћин треба да се благовремено постара: да има самлевеног брашна у готовости за храну својих млађих и раденика, — ако не ћемо да код њих изазовемо незадовољство и перад или да своје млађе са спрегнутом стоком шиљемо у даљее речне воденице или парне млинове ради млевења жита.

Опробани предрачун, каква ће испасти жетва и о новим неким сортама јечмова.

Потем још нехамо утврђеног правца по коме би се могло унапред знати, јакав ће сваке године принос или жетва разних жита бити, него се онако од ока и неспредељено каже: „биће жетва добра, средња или лоша,“ — ја сам за моје уверење, и да би у напред знао како ће ми једна или друга њива дати бериџет, узео овај начин за мерило. Пред саму жетву прођећем кроз њиву и са свију крајева одкинем, не бирајући него на доват, по 21 клас,¹⁾ и кад ове класове на тепани окруним и избројим сва зрна, онда напред знам која ће ми њива дати лошију а која богатију жетву. На овај начин пробам ја и мојих комшија жита, и онда знам чија ће њива дати више, а чија мање. И овај се рачун и сравњење до сада поуздано показао.

Ових дана почео сам кидати и бројати класове од јечмова разне сорте, који су већ зрели, и то од сората: „Бестехорн,“ „Простајер“ и „Јерусалимски.“ Сви се ови јечмови сеју као јари, по ја сам прве две сорте посејао као озимце и то 27. Августа, да их опробам и као озимце, и да видим како ће испасти рано — јесење — према познијем — према пролећњем — сејању. И ове су пробе добро испале, јер тог времена посејани јечмови пре наступивше зиме добро су се убокорили и са жилама утврдили, да им зимски мразеви и мочари, (од којих јечмови по већој части страћају) нису ништа шкодили и на пролеће су тим боље успевали; но како је прошла зима била доста блага, то се од једногодишњег пробања неможе извести закључак да ће свагда озимо сејање јечмова бити корисније и боље од пролетњег, као што се у ладнијим пределима Европе искључиво и сеју као јари, и то у југозападним крајевима Немачке око нашег Бурђева-лне, јер су се тамо опробаним искуством уверили, да је за њихове крајеве то време најповољније за успевање. По мојим пробама и опитима, по којима сам више

¹⁾ Ова количина класова случајно је испала. При првој проби ја сам секао по 25 класова са сваке њиве, и обашка позивао, но кад сам донео до куће у неколико завежљаја били су испали неколико класова и остао 21. клас, зато сам и остале морао редуцирати на 21. На тако ту количину класова задржо сам у свим годинама предрачуна.

сората јечмова сејао у разна времена, вилиће се према резултатима успеха, које је од прилике најподесније време за наше бар жупније пределе, (а за задније оставља се даљем брижљивом опробању да се такође одредити да се јечмови сеју; те да се према томе наши пољопривредници управљају, — кад буду уводили и сејали нове сорте јечмова које се нарочито препоручују за производњу пива и да се нарочито сеју као јари, јер онда по доказу и анализи нашег пиварског у Шапцу произвођача имају највише сладе, која је за производњу пива потребна.

Ова посматрања и одређена времена за сејање јарих јечмова, потребно ће бити обелоданити нашим пољопривредницима и упутити их, осим многих других разлога, нарочито и због тога, што управ пољопривредног друштва од више година, а нарочито ове године, набавила је разне сорте јечмова и по народ растурила, да се не само опробају него и уведу у плодоред пролећних усева, пошто наш земљорадник треба да иде за укусом и тражњом потрошача и произвођача пива, који траже и лака пива, која се по горњој анализи и доказу производе од јарих јечмова, те да се ови, као што је до сада бивало не траже и не купују по страним земљама, него производе у нашој земљи; и да се бар не издаје наш новац на страну и за оно, што се у нашој благословеној земљи може производити.

Обе напред сејане сорте, Бестехорн и Простајер, које сам за ову годину узео да опробам као озмице, и које ћу ако бог да и више година пробати и као јаре, показале су овај резултат у берићету. 21. клас Бестехорна дворедог дао је укупну суму од 570 зрна, дакле у средњу руку сваки је клас дао 27 зрна, премда је при бројању сваког класа било најмањих преко 20, а највећих преко 30 зрна. — 21 клас Простајерског четворедог (или као што се обично каже шесторед) дао је укупну суму 1555 зрна дакле у средњу руку сваки је клас дао 70 зрна, премда је иначе било класова најмањих до 40, а највећих преко 80 зрна.

То је резултат што се тиче издашности обе ове врсте јечмова као озмица; по ниже ћу казати какве су издашности и берићета кад су и као јари сејани; а на реду би било да сад покажем, дали је и каква разлика и у тежини обе сорте јечмова, но то за сада не могу показати не што нисам у стању, него једино што томе није сада време, јер сам мерење тежине, (као што и јесте најбоље) из ранијих времена предузимао после жетве на неколико месеци, кад су обично сва жита у велико сува.¹⁾

Но сад да пређем на издашност још једне сорте јечма а то је: јерусалимског, који од више година сејем. 21. клас изнео је укупно 496 зрна дакле у средњу руку сваки је клас имао 23½ зрна. И ако је ова сума много мања од обе преднаведене сорте јечмова, опет морам према доказима од више година казати, да ће на сву прилику бити да је овај јечам најиздашнији од свију сората

¹⁾ Од тих мера могу дати рачун, а тај је у кратко овај: да наше пшенице из разних крајева мерене по 100 зрна (коју сам цифру за основицу мог мерења узео), нису више тежике од 5 грама; само пољско жито, као јарик, а пшеница озмица тако звана „уртоба“ дали су 100 зрна 6 грама. Јечмови скоро сви без разлике нису више од 4 грама тежили, само је јерусалимски јечам био од свију јечмова најтежи, јер 95 зрна тежили су 5 грама.

јечмова, које бар ја познајем и које сам спреба, јер се страшно бокори. У прошлој години било је бокора (које сам предао пољопривр. друштву) на ком је од једног зрна било 20 класова, који су укупили суму преко 400 зрна дали: но ове године због многих суша с пролећа, није се тако бокорио но и почешће је посејан био. Ко не познаје ову сорту јечмова и видио му је зрно, тај ће држати да је пшеница, но ко добро зна, каква је пшеница и како изгледа тај ће се чудити на крупноћу те пшенице како није округла, но више плосната, и како нема по средини оног пунка или олука. Овај је јечам чедо срећне Арабије и у својој је постојбини мрке боје као и људи те земље. До ланске године могло се још видети по које мрко зрно, али ове године не Пробао сам да га сејем као озимац и при свем том, што се је с јесени добро убокорио, и жите узатио, што је прошла зима била блага, да су смокве без покривања добро презимиле, до пролећа није ни један бокор остао у животу. И на сву прилику ово чедо топлих и жарких предела, не ће моћи наше зиме поднети да се сеје као озимац, али с тим бољи ће бити за сушне године и за сејање у пролеће, јер рано приспева. И на сву прилику биће од велике користи за оне наше ладне крајеве где су кратка лета, и где је и тако скучен избор за сејање и успевање стрмних жита, и за то требало би чинити пробе са овим јечмом, као год и са пољском пшеницо-раки. Ја још нисам пробао какав ће бити лебац од овог јечма, али кад има година, да се и обични јечам употребљава за човечију рану, онда зашто се неби могао и овај употребити, који није тако коштуљав и загорео као други јечмови који је меснат и има више лепка и танке је голе љуске, а притом је доста издашпан. Ја сам овај јечам ове године доста рано сејао то јест 6. Фебруара, али је читав месец дана лежао у земљи и пошко је тек 6. марта, кад су наступили топлији дани, и по свој прилици, благодарећи сушном пролећу, скоро ни једно зрно није од дугог лежања у земљи потрунуло, као што је случај био са претпрошлом годином кад много зрно није никло, и кад сам потражио узрок, нашао, да је семе потрулило. На сваки начин при сејању овог јечма треба сачекати топлије дане, и то у јужнијим крајевима на март месец, а у ладнијим око половине Априла, јер у колико сам могао од неколико година сејања прибавити искуства, овај јечам само кад једном изникне, није баш осетљив на ладноћу, а било је случаја да му позни у пролеће мразови нису ништа нашкодили. Ако наши произвођачи пива нађу да ће ови јечмови бити добри за пиво, као што се у Немачкој зато већ употребљава, онда треба оберучке да пригласимо ову сорту јечма нарочито, што његово сејање пада у оно време, кад се већ може сазнати и видети како су јесени јечмови изникли, у време, кад су и најдоцнија озима жита (у фебруару) довршена, у време, кад се још немогу да сеју кукурузи и варива док не прођу позни мразови.

И према овим особинама јерусалимског јечма ми обраћамо пажњу наших земљорадника да бар у малој количини чине пробе и о његовој се доброту и издашности и сами увере. Исто тако обраћамо пажњу и на горе поменуте две сорте јечмова, да их сеју као јарик, јер је то сејање много поузданије него зиме, и дворедац је управо јечам јарик, који у нашим јужнијим крајевима може се већ с почетком марта сејати, јер као што сам на Бестехорском јечму, који сам ове године 6. фебруара посејао, могао приметити много зрна није поникло, и кад сам га због тога 18 марта досевао, нашао сам многа зрна потрудела. Проститајерски јечам биће на сву прилику од оних четвороредних јечмса, који се

могу с јесени и пролећа сејати, и мој арендатор воденице има такову једну сорту јечма, који као озимац, и као јарик сеје, и то после сваке две године јарог сејања треће сеје га као озимац, који му свагда добро успева и издашан род даје, али и то на њему примећује, кад га као озимац сеје још у фебруару, чим се плугом може радити. Пропитајерски и ако ове године није онакве тежине и крупног зрна као Бестехорски јечам, опет се због своје издашности (21 клас 1555 зрна!) даје препоручити.

Какав ће резултат показати добро познати олмички јечам, тако зван „Хана“ који је г. Куртовић послао пољопривр. друштву, видимо, јер као јарик посејан кад ово пишем (15 Јуна) још није сав сазрео; а тако исто и многе нове сорте пшенице, које су ове године опробане, но о којима ћемо позније резултате обележити.

Сретен Л. П.

БЕЛЕШКЕ

Принос вишегодишњих детелинских ливада.

Данско пољопривредно друштво почело је у тој цели пре 10 година да прави опите, те да сазна што треба о развићу детелина и трава на вишегодим ливадама. За 8 година вршени су ови опити на острву Фалстеру и резултати затим објављени. Опити показаше, да принос гдекојих врста детелина и трава у другој години попустила док други напротив, па од чести још и у трећој години расте — пење се, из чега слеђује, да се мора за сејање узимати и нека подесна смеша различних биљака, ако се оће да принос буде више од једне године без смањивања. По саопштењима П. Нилзена (који је ове опите руководио) бива у другој години:

Смањење приноса:

Код беле детелине <i>Trifolium repens</i> ,	за 2.2%
„ енглеск. рајграса, или <i>lucerne</i> „утринца“ <i>Lolium perenne</i>	„ 24.1 „
„ црвене детелине, <i>Trifolium pratense</i>	за 81.2 „
„ италијан. рајграса, <i>Lolium ital</i>	„ 92.9 „

Повећавање приноса:

Код шведске детелине, <i>Trifol. hybridum</i>	за 120.2%.
„ франц. рајграса, <i>Arrhenat. elat</i>	„ 109.4 „
„ <i>Phleum pratense</i> минингера <i>pena</i> .	„ 204.4 „
„ <i>Dactylis glomerata</i> сучка.	„ 391.8 „

Код франц. рајграса исучка Нилзен је приметио шта више и у трећој години повећавање приноса.

Тамањење пацова.

Ови дугорепци, који годишње 2—3 пута коте по 4 до 8 младунаца, а најпрождрљивији су с пролећа, досађују по свињцима, воденицама, магацинима толико, да се морају таманити. О томе како да се тамане, неки управник имања Е. Пруар нише ово:

Кљуса (гвожђа) нису радикална помоћ, ма да чине добру услугу, ако се добро покрију са брашном и т. д. а само парче слагине остави озго непокривено. Арсеник би био најбоље средство, али се с правом избегава његова употреба. И фосфорне пилуле су ваљано средство, али не смеју на њих нанети кокоши, јер оне веома вољу фосфор од кога цркавају.

Но најбоље ће средство бити морски црни лук, биљка која се налази на средиземном мору, цвета плаво, као црни лук и отровна је, она се у апотекама може купити (као *Radix scillae*).

При тровању поступа се овако:

Извесан део овога лука саструже се, са $1\frac{1}{2}$ пута толико слагине тако исто ситно исечене помеша и тој смеси дода се толико брашна, да постане прилично растегљиво тесто. Ово се тесто, на танко уваљано, мете у тигањ и као колачи испече, па се затим ти колачи по један поставе на таква места, где пацови највећма пролазе, и то најбоље у вечер, пошто они ноћу највише излазе да траже рану.

Из јутра се прегледа, да ли су колачи потрошени, па се међу све дотле, док пацова нестане. Ретко се нађу липсали пацови, јер се они пре цркавања увуку у рупе; но опет зато, ако постављених колача више нема, сигурно је, да је пацов постао жртва. Бива често, да те колаче један или два пута поједу, па затим и сами опазе хрђаве посљедице и не једу их нити дирају више. У таквим случајевима не треба употребљавати ово средство за неколико ноћи, али уместо њега метати поштогод неотровно за јело, као: парчад мяса, слагине, пројина брашна и т. д. на истом месту. Мало по мало навикну се они опет да излазе и траже отуда редовно себи рану. Потом се после неколико дана опет употребе ови колачи и пацови их без затезања за неколике ноћи понова једу. Ако се овако непрестано наизменично поступа, онда ће се после неког времена циљ постићи. Ако би се и овај начин чинио приметан, и ако то није, онда се морају противу ових штеточина предосторожно употребљавати фосфорне пилуле или арсеник — у прашку. Мишаре — псе, ко има, ваља њиховом ревнијом послу потпотиомати, т. ј. са ашовом и мотиком приномати их у раскопавању.

У зградама, подрумима и магацинима ваља држати мачке и добро их хранити са месом и лебом. Кад се на коме месту налазе неколико мачака, које не живе добро са пацовима, и ако су оне снажне, тамо се пацови неће населити а ако их већ има, или ће се разбећи, или са мачкама делити мегдан.

„Школа за плетење котарица.“

Једна родољубива Пољкиња, која је у Немачкој и Баварској, нарочито ишла и изучавала разноврсно плетење котарица и других томе подобних ствари, од прућа и сламе, — које се и код нас врло често виђају, на жалост, лепше донешене са стране, — отворила је у Варшави „школу плетења котарица“ за сеоску децу обојега пола. Циљ је школе: да у народу распристре ту лепу ве-

штину, па да у часовима одмора, или задужног празновања разних празника, не троши у дуго време, но да га употреби на то, зајиста пријатно занимање, које ће му и мало прихода довести. — Зајиста лепа и примерна ствар! Ето како се наше сестре Пољкиње труде за реалну корист народну. А наше даме?! Желети је: да наше Женско друштво, обрати мало пажње на ову школу, дамо покренути, те да не пожали средства за неку бедну питомицу, макар за једну годину. А такође и подружине овога друштва, јер је и то поље у нас такође врло широко и богато, а угодно за обделавање нашим дамама. М. Г. у Пољској.

Производња воћнег сирћета у малом.

Домаћнице могу себи сирћета направити на овај начин, који је врло практичан. Треба за ту цел спремити какав ђуп, какву повећу тестију или други какав суд, у који се ђуске разног воћа, које се ђушти ради прављења пекмеза, слатка, и т. д., набацају. Ове се ђуске полију врућом водом у суду тако, да их покрије вода. После кратког времена дода се још отпадака и сада се водом толико суд напуни, да је сасвим пун. Кад је топло време напољу; онда суд треба држати напољу: не буде ли топло, онда га треба држати крај огњишта. Ништа друго не треба додавати. После 6—8 недеља, вода се оцеди и добија се на тај начин, врло добро сирће.

Гајење меља у Босни.

У „Сарајевском листу“ бр. 68. наштампан је један кратак извештај о гајењу меља у Д. Тузли, који ћемо у кратко да саопштите и нашим читаоцима.

Гајење меља зведено је прошле године при општем мушком училишту и већ из досадањег успеха увидело се, да су земљиште и поднебје за то подесни. Прогодишњи цветови показали су, да имају врло много ђуштина. Пролетом се је мељ тако бујно развијао, да је до 3. Маја нарастао местимиче до 7 метара високо. Извештач (г. Влашко Пернишек) вели, да је се известио од произвођача меља у Чешкој и Немачкој, да мељ у Босни доспева 20 дана раније но у Баварској. И због тога томе би мељу предстојала јака тражња. То исто казао је о томе мељу и неки фабрикант из Инглеске.

Гајење меља у Тузли, вели се, иде сасвим правилно, јер најтеже радове извршава сам руковацац мељника са ђацима III. и IV. разреда. —

Саопштавајући ово о гајењу меља у Босни, не можемо а да не напоменуемо, колико је штета, што код нас још нигде и нико не намери, да бар покуша гајење те биљке, (бар о томе ништа на јавност није изнешено!) Не можемо истина још да поклонимо бог зна какве вере овоме извештају, јер не садржи у себи оних најважнијих података и јер је и то још новина у Босни; али ипак у успех не сумњамо, а кад га може бити у Босни извесно би и у Србији.

Мељ је због свога „ђушулина“, који се у пиварству употребљава, важна трговачка биљка, и извесно је, да би онај имао користи, који би се бавио ђеговим гајењем.

Осем потрошње у земљи, нашем би мељу и за извоз припомога та повољна климатска околност, што би, као шта се и у предњем извештају наглашава, раније доспевао, но онај у севернијим пределима; а познато је, да пивари, тако ређе, халаћиво ишчекују на нов мељ.

Фабрика гајтана.¹⁾

У нашој земљи за данас има мало фабрика тако, да све не достигну ни на прсте да их бројимо. Сад је једна на броју већ више, која је на један сахат више вароши Лесковца, у селу Стројковцу а на реци накривањској пре неколико месеца подигнута.

Сва ова фабрика биће смештена у три зграде, једно поред друге и то на истој реци. За сада је готова само једна зграда, у којој већ раде 7—12 чаркова као пробе ради. Друге две зграде које ће кроз кратко време бити готове, састојаће се бар још из 48 чаркова, тако да ће свега бити до једно 60. чаркова.

Састав свих ових машина у овој фабрици доста је прост, а за израду гајтана и не тражи се сложенији, као што је то код других машина за друге производе. И сви делови ових машина рађени су у Руменији, по кроју тамошњих машина, што тамо раде гајтан; од туда су овде донешени, намењени и опробани а проба — како раде има месец дана — испала је особито добра.

Једна машина састоји се из једног витла, који је као код наших обичних воденица, кога вода тера — окреће. Овај витао са калемовима (којих има дванајест и који се у два круга крећу) и његовим осталим деловима плету гајтан. Један овакав витао са калемовима и оним његовим осталим деловима, што су на њему и што гајтан плету, зове се чарк. Овакав један чарк исплете за један дан једну мацу од тежине до 1·5 килограма, а дужине до 335 метара. Но доцније пошто се ова фабрика још сталније буде направила, радиће и дану и ноћу, те ће на тај начин два пута већу количину израђивати. За целу годину, у средњу руку узето, израђиваће до 300 баља (дењкова).²⁾

¹⁾ Ми благодаримо г. писцу, на саопштењу ове културне новине.... Оваке ствари описе раније и позније фабричне и прерађивачке радности у земљи, већ и због важности њихове, као грађе за културну историју (а да не споменимо и за производњу зенадску) — „Тежак“ ће радо примати и доносити. Пр. Рее.

²⁾ Једна баља или дењак има 10, 12 до 13 маца, а тежине је до 75 килограма.

Што се тиче израде удешено је, да само такав гајтан може бити. И према доброти биће га тројаког: триничког,¹⁾ који се сматра као најбољи; мелеса или средњега и двоничког.

По боји ће га бити различитог, као: црног, црвеног, модрог, моравог и т. д.

А што се тиче добротe овог гајтана неће уступити ни бугарском ни оном из Руменије, а још мање оном из Угарске, који је емитиран (мешан са памуком и које каквим другим одпацама). За то се неће ни њихове конкуренције ни у једном случају бојати, јер ће овај само од чисте вуне бити сукан.

Вуна, која ће се за израду гајтана у овој фабрици²⁾ употребити, тражи се из ове и других оближњих околина; но нарочито се тражи вуна она из околине пиротске тако звана височка вуна (сுவатска), којој се нешто већа вредност, (како њеној доброти тако и чистоти) — приписује, него вуни из ове околине; јер је чистија, а при том и дужи и мекше влакно има, нарочито она вуна, која се добија од основа, који се гоје и у Турску после поради трговине терају, вели се да је од ових понајбоља.

Па најпосле и у погледу самог положаја по ради трговине, на доста згодном је крају наше земље такође ова фабрика подигнута, јер је ту и жељезница за брзи транспорт, за који се год хоће крај, да се може брзо и олако да однесе.

Корист пак, коју ће ова фабрика доносити биће превелика, јер са подизањем исте, не само да се користе ови што је подижу, него и цела наша земља.

Гуњ је најмилија хаљина код масе нашег народа — нашег сељака и другог радника, и највећи накит на овоме јесте вез од гајтана, те је велика количина овога и трошена, јер је на свакој сеоској и радничкој хаљини, па је бог ме доста и новаца на њега и давано. А сва та потрошња није се имала од куд снабдјевати, него из Бугарске, Руменије и Угарске, дакле са стране. Данас ћемо моћи готово сву ту потрошњу подмирити са овом нашом данашњом фабриком. Новац, који смо год из наше земље у страну где за гајтан износили, остаће данас нашој земљи, и нашим људима.

¹⁾ Тринички гајтан зове се онај, који је састављен од 36 вунених коваца, под претима је врло мекан а при том још постојано обојен; мелес, који се састоји од 24 коваца и који је мало под претима пунији, и најпосле двонични. II. пинч.

²⁾ Такве нам фабрике дајте, које ће трошити сировине наше рођене земље а не ће се служити фабричком почастицом, да сировину набавља са стране и да поред хрњавог извоза, наше сировине немају проходње ни у рођеној земљи и ако има за њу фабрика!... „Туђа рука свраба не чешо.“

Па и на размножавање и негу оваца, и то како у овој тако и другим оближњим околинама, обратиће се сада мало већа пажња, него што је то до сад, ради тога, да се што боља вуна произведе. *Пиротска или височка вуна сад има у комшилuku већ на броју више потрошача.* До сад је много тражена ова вуна за Бугарску и Румелију за њихове фабрике гајтана, а данас и за ову нашу фабрику. Тражиња јој је већа а са тим и вредност.

Али је велика корист за околину ову још и та: жене сиротних раденика, а нарочито у зимње доба године, када пољски радови не могу у пољу да се раде, имаће овде лепе зараде, за једну оку испредене пређе (и то само што испреде), што вредна раденица може за један дан да испреде, она добије близу до три динара, а то је за једну сироту, у то зимње време, добра зарада. Кома је још Бог дао, те у кући више женске чељади има, ту ће опет бог ме и више зараде бити.

Све могуће добре стране ове фабрике, како њеног производа тако и самог транспорта све је ту. Једино сад стоји до потрошача — терзија и абација. *Сви ови, што се баве таквим занатима где се троши гајтан, не би требало више да поручују и набављају са друге стране овај производ т. ј. гајтан, јер ће и у цени јефтиније: добити из ове фабрике, него из ма које друге са стране, а и саме доброте, овај ће гајтан бити куд и камо бољи, по из ма које друге; јер код нас има доста вуне а при том и јефтине, те не мора а и несме никакве преваре код овога бити, као што је то случај код гајтана, што се са стране доноси, нарочито онај што се из Угарске доноси тако звани „ердељски“ и други. Ако смо пре морали, њихово ђубре подваљено да примамо за наше лепе паре, сад вала баш не морамо.*

Заузимаљивост и пожртвовање како морално и материјално учинили су честити и свесни грађани ове вароши: наш газда Антоније Поповић, Глигорије Јањић, Мита Теокаревић, Прокоп Митић и опет један наш брат Србин из Румелије газда Стеван Д. Бојацић из Карлова. Но као што реко не само да су ови ову радионицу подигли, него су се постарали да што бољег производа произведу, и потрудили су се да што боље могу да задовоље потрошаче (купце, муштерије), нарочито оне по унутрашњости наше земље са којима су ови исти, као прометачи бугарског и румелијског гајтана, велику трговину до данас водили.

Држава пак треба да учини што и са своје стране. *Прва и повластице све могуће по жељи друштву дати, само у колико то ин-*

тереси ове земље дозвољавали буду, како би што боље ова фабрика своју радност развити могла.

А сада желим браћо, да вам буде срећан започети рад, у тој жељи, да ће се на вас угледати и остали свесни лесковчани, те да дођу до те свести, да треба једном већ подизати и фабрику за боље прерађивање конопље, јер је крајње време и за њу пришло.

Алекса Б. Ђорђевић.

Расписи г. министра народне привреде.

Под 6. Јуном тек. год. Збр. 933. г. Мин. нар. привреде препоручио, је свима окр. начелствима, у свези свога расписа од пр. године, „да и ове године најживље пораде на томе, да се стрмине, нарочито пшеница, житоу на време, како би врло било и једрије и теже, и како би се на тај начин у трговину пуштао што бољи квалитет.“

А под 13. ист. мес. Пбр. 1469. г. министар нар. привреде обзнанио је у званичним „Српским Новинама“ (бр. 132.) следеће :

Услед тога што је немачка граница затворена за извоз свиња из Аустро-Угарске, те је на тај начин спречен извоз свиња за Немачку, и услед тога што је аустро-угарска граница из санитарских разлога затворена за увоз свиња из Румуније, па су српски свињарски трговци навалили са извозом свиња за штајнбрушку пијацу, — штајнбрушка пијаца толико је сада препуњен а са свињама колико је до сада само у најбољим приликама бивало.

Услед ове велике нагомиланости свиња на штајнбрушкој пијаци, цене су свињама тако рђаве, да се не могу продати без штете, која по комаду износи често и више од једног дуката.

Јављајући ово нашим свињарским трговцима министарство народне привреде саветује, или да без велике нужде не извозе за неко време нове транспорте свиња за штајнбрушку пијацу, бар дотле док се не отвори немачка граница; или док се мало не олакша штајнбрушка пијаца, а ово ће, као што извештај гласи који је министарство добило, у скоро бити.

У исто време јавља се нашим свињарским трговцима и сточарима, да ће се у месецу септембру ове године привредити у Штајнбруху међународна изложба свиња, на којој ће бити изложене од 1. до 8. септембра свиње за приплод, а од 1. до 18. септембра дебеле свиње.

Како је у интересу наше земље, да и наше свиње буду заступљене на овој изложби, где ће налагачи имати прилике да своју стоку боље продаду и да учествују у конкуренцији за награду, то се позивају наши сточари и свињарски трговци, да на ову изложбу своје свиње пошљу.

Од приплодних свиња довољно је ако један излагач пошље четири нераста и четири крмаче, а од дебелих свиња може се послати колико се хоће.

Ако би ко од наших грађана желео да са својим свињама на овој изложби учествује онда нека се за ближе обавештење о томе обрати нашем генералном консулу у Будим-Пешти.

Подружина за Жагубицу и околину.

Заузимањем начелника среза омољског г. Т. Симовића, уписано је у тамошњој околини 41 члан помагач српском пољопривредном друштву, у намери, да се образује стално подружина за тамошњи крај, чим се што већи број чланова упише. Привремено је скуп ових чланова опуномољно г. Симовића, да руководи и да се брине о пословима ове нове подружине, до њеног сталног конституисања.

Омоље је крај такав, гди пољопривредник има да се бори не само са обичним незгодама и недаћама; већ и са самом неповољном природом. Тек у таквој се природи осећа огромна корист удружења и насланања човека на човека! Ми честитамо свима, који то осећајући и појмећи, уложише свој труд и своју заузимаљивост, у заснивању овако корисног удружења, и желимо им слоге и истрајности, у њиховом предузећу!

Подружина за Параћин и околину.

На дан 21. Маја 1885 а на позив ереског начелника г. Н. Антоновића, држан је скуп, на ком је углављено, да се образује подружина за тамошњи крај и изабрат је привремени одбор од 15 најуваженијих, најстручнијих лица, да ствар ту даље уреди и доведе у склад са правилима друштвеним. Параћин беше средиште, било одакле је у време рата, потицало извршење српске идеје за ослобођење браће и независност земље; сад је постао мал' не средиште домаће и дустрије и радиности!

Желимо му, да са оснивањем удружења, одржи своје старо име, а у будућности, да буде средиште напредније идеје удружења, као списа српске производње и индустрије од стране утакнице и економске поплаве! ¹⁾

Подружина за Ваљево и околину.

Заузимањем председника окр. суда г. П. Томића и ваљевске интелигенције: професора, учитеља и свешеника, уз припомоћ окр. начелника г. Ђокића — на дан 21/у. т. г. сазват је збор у Ваљеву, ради образовања пољопривред. подружине. Збор је био обилно посећен. Било је преко 300 особа из округа и вароши. Присуствовао је као друштвени изасланик г. С. А. Поповић.

Тог дана је образована подружина, уписало се 95 чланова и избрата управа, а за председника подружине г. П. Томић. Људи из удаљенијих срезова, најавили су жељу, да образују подружине засебно, у своје средишту, јер им је долазак у окр. варош скопчан с трошковима и дугубом

Желимо срећан рад Ваљевцима, који су се научили да уважавају удружења и њихову моћ, као што сведоче чувена ваљевска штеднионица и многе друге сличне установе. Желимо им воље и истрајности у овом новом предузећу и племенитом раду, за унапређење пољске привреде, земаљске производње, као те међу народног благостана. Живели!

Пољопривредни аташеји.

Ових дана чита се у новинама вест, да Француска влада проучава пројекат о пољопривредним аташејима. Новост једна доста важна и пријатна за

¹⁾ За време штампања ове потице, већ је и тако утарђена подружина и избрата управа.

сваког пољопривредника а не сумњамо, да ће свакога обрадовати, који схвата големи значај и корисност такве установе.

Колико се год придаје важности војним аташејима, који сада постоје при свима важнијим посланствима, ради проматрања и проучавања војених односа дотичних држава, — толику ће исту важност имати и пољопривредни аташеји, који ће при таквим посланствима пратити напредак на пољу пољске привреде у разним државама. Настало је време, да се озбиљније мисли и о борби за економну самосталност, а не само за политичко одржање. Аташеји су веома погодни за прибављање нужног оружја за ту борбу.

Па кад Француска, као држава која стоји у првом реду пољопривредног напретка, размишља о установи тих аташеја, а колико ли је више нужно, да се о томе брину државе, које стоје кул и камо на нижем ступњу напретка, као што је случај и са нашом државом? ¹⁾.

ИЗВЕШТАЈ

Са мађарске земаљске изложбе у Будим Пешти.

Српском пољопривредном друштву

Поверењем и крепком потпором друштва створена нам је могућност, да посетимо, прегледамо и проучимо мађарску земаљску изложбу у Б. Пешти.

На послу овоме пробавили смо, према друштвеној одлуци, 9 дана, без пута.

О овој изложби и о ономе што смо на њој видели и сазнали, част нам је поднети друштву свој извештај у следећем:

Према цели, коју друштво има, а и према нашој струци, ми смо обратили највећу пажњу предметима *пољопривредне струке*. Али пошто пољска привреда не може сама за се да се развија, ако се у исто време и остале гране народно-привредне не унапређују и пошто је проучавање и тих грана, од велике вредности, то смо и њих промотрили и проучили, у колико смо кадри били.

Пре него што почнемо да говоримо о изложеним предметима, неће бити излишно, да бацимо кратак поглед на постанак и организацију ове изложбе, а пре тога да бар нешто напоменемо о постанку изложба у опште и њиховом приређивању у Мађарској.

Као што је познато, први покушај са приређивањем изложба учињен је у Францеској, гди је прва изложба приређена у Октобру 1798. године. По примеру Францеске почеше после и по другим државама да приређују изложбе.

У Мађарској па по се приређена је прва мађарска индустријска изложба у Пешти 1842; а после ове и још неколико таквих. Но после догађаја од 1848. застао је био у мађарског народа сваки живаљ покрет на пољу народне привреде па наравно и приређивање изложба.

Но од поравнања са Аустријом настао је па све стране нов живот, па и мисао изложбама почела се по нова покретати, а на челу овога покрета ставио се је земаљски — мађарски — *индустријски збор*. Намера беше да се излож-

¹⁾. Па наши генерални конзули се доводно о томе брину.

Пр. корек.

ба приреди још 1871. год., али због светске изложбе у Бечу, ова се намера осујети. Међутим приређивано је неколико изложба индустријских, које су давале уверења, да има земљишта за приређивање опште земаљске изложбе. И тако индустријско друштво закључи 1879. године, да се приреди земаљска изложба у Б. Пешти у 1885. год. и поче да ради на остварењу тога закључка; па приволе и варошку управу у Будим-Пешти, да и она са своје стране помогне и учини што је нужно за остварење ове мисли. Влада пак, видећи овако угодне прилике, узе за тим у своје руке остварење ове корисне замисли, издаде о томе закон и за руковођење овога народног предузећа одреди од своје стране комисију, којој постави за председника државног секретара у мин. нар. привреде *Г. Матлековића* а за потпредседника чувеног пријатеља мађарске индустрије *Грофа Зичија*.

Као што се види на остварењу ове мисли радило се озбиљно, постепено и смотрено пуних 5 година, па зато је све и урађено по извесном плану и систему, а гдигод се тако ради, успех је сигуран —

Садања изложба у Б. Пешти, то је земаљска мађарска изложба, у којој су интернационално заступљене неке само гране привреде, као: изложба оваца и остале приплодне стоке, семена, машина, патентираних проналазака и кућевна индустрија (а доцније и свију производа) балканских држава: Србије, Румуније, Турске и Бугарске. Под појам земаљске изложбе обухваћене су и Хрватска и Славонија уједно, а Босна опет за се, које су на овој изложби заступљене као и Мађарска са свима производима својим. —

На овој изложби заступљени су сви предмети народне привреде и умотворина и вештина, тако да скоро ничега више у земљи нема, што не би било онде изложено а вредно је виђења. Сви изложени предмети распоређени су по групама и то овако:

1. Пољска привреда и пољопривредна настава;
2. Градинарство и винодеље;
3. Живе животиње;
4. Животински продукти;
5. Шумарство и шумарска настава;
6. Рударство;
7. Хемиска индустрија;
8. Средства за живљење као занатски и индустријски производи;
9. Вино и друга алкохолска пића;
10. Гвожђарска и металска индустрија;
11. Дрвепаријска индустрија;
12. Кожарска индустрија;
13. Индустрија артије;
14. Текстилна индустрија;
15. Индустрија одела;
16. „ за собни намештај и кућне украсе;
17. Кујунџијски радови, галантеријска и ситна роба;
18. Полиграфска индустрија;
19. Музички инструменти;
20. Знaнствени инструменти;
21. Грађевинска индустрија;
22. Подвозна средства;
23. Машинска индустрија;

24., Саобраћајна средства и уређење;

25., Бродарство и морнарство;

26., О рема домобранаца;

27., Санитет;

28., Кућевна индустрија;

29., Занатлијска настава;

30., Васпитање и јавна настава;

31., Вештине;

Осем овога увршћене су и ове допуњујуће групе;

1., Вештачко-индустријске старине;

2., Радови занатлијских помоћника и ученика;

3., Странски производи (међународна изложба).

А мимо свега овога, за предмете који не могу да остану дуго припређују се за време трајања изложбе, темпорерне — повремене — изложбе по утарђеним плану. Таква једна изложба била је и за време нашег бављења, а то је изложба приплодних оваца, но о њој ћемо говорити доцније.

За смештај изложених предмета из ових споменутих група, подигнуто је преко 96 зграда — павиљона, поред тога што знатна количина дрвенаријских предмета стоји и на отвореном пољу.

Ми ћемо сада да изложимо преглед предмета из свију важних изложбених зграда, а прво ћемо да почнемо са оном, који је по нашој струци главна и која по напред изложеној подели група заузима прво место, а то је *агрикултурна дворана*.

Посматрајући пољску привреду на Будим-пештанској изложби, веома пада у очи, са коликом се збиљом, заузимљивошћу и марљивошћу ради у Мађарској на унапређењу те животне гране људских занимања, и колико је огроман и систематички опредељен рад самога њиховога министарства народне привреде за унапређење те струке. Разноврсност и многобројност изложених земљеделских производа, колико моментално задовољава гледаоца и заморава дугим разгледањем, у толико више, осем задовољства посматрачког даје много поуке и побуде за размишљањем увршћењем у своје редове планове, шеме и графичне преставе, како се у Мађарској ради на унапређењу полорадње.

Истина да се у самој изложби, у дворани агрикултурној, огледа по самим натписима над изложеним производима, да је разумно (рационално) пољ. привр. газдовање махом на разним племићским и другим богаташким и вели. копоседничким имањима и на доменама, у каковима Мађарска изобилује; али осим њих види се, да по целој земљи рад разних пољско-привредних друштава и подружја изобилује и да и они својим радом и поукама веома потпомажу унапређење пољске-привреде и на малим имањима своје околине. Но импулс цоломе раду у тој грани, као и свима осталим, јасно се огледа и на самој изложби, потиче из центра државне управе, из министарства народне привреде. Нисмо имали ни времена ни могућности да се са организацијом рада познамо у самом министарству, али је рад тога министарства, чини нам се, претстављен целокупан и на самој изложби. По свима гранама пољске привреде, поред изложених самих предмета, изложени су сви званични податци о напредовању дотичне гране и шематички и графички представљено стање напретка и предузећа по целој земљи. Један само поглед на планове и карте са шемама, на гледалац има пред собом

потанку претставу свега што жели знати ма о којој грани пољске привреде, на име: како је и у којим местима та грана заступљена по целој земљи, ступањ њенога напредовања и резултате продукције и употребе добивених продуката.

У детаљно описивање свију изложених предмета земљеделских и у опште пољско привредних, издатино би било упуштати се, а и немогуће побројати их све у оваквом извештају. Све врсте стрмнина и сви могући њени варијетети изложени су на више места и скоро по свима одељцима појединих излагача, кроз целу агрикултурну дворану. Особито падају у очи разни варијетети озиме и јаре пше-нице и јечма, а нарочито пиварског. Изложени су исто тако и сви варијетети ку-куруза и сва варија, даље све врсте ливадских трава и сточне пиће, предивне и све фабричне биљке. Једном речју, ничега нема из гране земљеделства, што тамо није изложено, а производи се макар у маленом у Мађарској. У истој дворани и по ред самих изложених земљеделских производа, у засебним одељцима заступљене су и разне семенарице — семенарске трговине са свима својим врстама и ва-ријететима семена, са обележјем на завојима свакога семена: стања клијавости, чистоте, старости и свега осталог, што је нужно да се при куповини претходно види и сазна. Обилатост изложених семенарских артикала, пада у очи изложба семенара Хермана А. Фромера од кога и наше друштво највећи део потребног му семена набавља и грофа Атемса станица за производњу семена; даље се-мена шведске краљевине у опште и приватне семенарице Хагендала из Еребра (*Urebro*) у Шведској. Шведска је изложила, по гласу њенога каталога, 583 разне врсте и варијетета семена највише стрмних усева и затим пићних и ливадских трава; а семенарица Хагендалова изложила је сама одвојено 42 врсте и вари-јетета семена стрмнина и варија, и разних дотелина, ливадских трава и пићних биљака. Сви изложени предмети веома привлаче посматраоца колико својим спољ-ним изгледом, толико још више што су на њиховим етикетама исписани уједно и нужни подаци, нарочито на семену поменути семенарице, где су осем тежи-не — сваког семена изражени процентуално *чистота* и *клијавост*. — Ова семе-нарица одликује се, као што се из изложених предмета види, веома тачношћу и сигурношћу у продаји свога семена, и ми смо слободни препоручити друштву, да са њом ступи у савезу у набавци потребног семена. Ово тим пре што сви произво-ди отуда — из Шведске — као и из латнијег предела, као што је познато дају јемства већ и са тога, да ћеју код нас повољно успевати.

Спомена заслужују овде и разни апарати за испитивање клијавости семена.

Друштво ердељско изложило је не само све продукте из своје области у веома богатој и различитој количини, већ одмах поред њих и посебне карте не само за поједине гране пољске привреде већ и за све врсте усева, из којих се види граично претстављено, како се све те поједине гране и усеви простиру по целом том пределу и где се и у колико чега из обима пољске привреде налази и култивира. Све што се тамо види казује човеку на први поглед, колико је обилат, марљив и обилан рад тога друштва.

У агрикултурној дворани, осем поменутих чисто земљеделских производа и осталих из обима пољ. привреде, о којима ће ниже бити помена, заступљене су, као што већ помену смо, и све државне установе и радње, помоћу којих ма-ђарска влада званичним путем посредно и непосредно утиче на унапређење. А на име заступљени су ови заводи и установе: *мађарско-алтенбуршка академија*, 4. иш-

же пољопривредне школе 4. виноделске школе, општа станица за мере противу филоксере и штетн. инсеката, станица за контролисање семена, хемијска општа станица, метеоролошка станица, земаљско централно подрумарско друштво, инспекција млекарска, инспекција сеиларства, станица гајења ширинца и кудење и за наводњавање у Пуста Пекли завод за справљање и израду лана у Илу и установа културних инжењера.

Сваки од ових завода и установа изложио је све своје предмете као резултате свога рада, сва средства помоћу којих задају своју остварава и начине свога делања. Све поменуте школе претстављају појед осталог и научне радове појединих својих и наставника из личних њихових струка. А остале установе својим изложеним резултатима уверавају свакога посматраоца, колико државна управа, а посебно министарство нар. привреде јако утиче на правилно и брзо развиће и унапређење појединих грана пољ. привреде и колико озбиљно води рачуна како о свима важним струкама тако и о свима могућим препрекама и неприликама, које стају на пут правилном развићу. Ако се гледалац заустави ма на којој од поменутих установа, имаће одма да види све шта се ради и шта се оће да постигне. Свратићемо пажњу само на неке од ових установа. Напоменућемо најпре установу земаљ. филоксер. опитнице, која показује, колико се тамо озбиљски мисли о несрећним последицама пустошине филоксере, па се после свестраног рада око предупређења и ништења те заразе, унапред припрема све чиме се може виноделу помоћи чак и на рујинама филоксерним и у пркос њеном појаву и опстанку. Мађарска је већ прилично припремна да америчком лозом замене подлогу домаће лозе а већ је прибавила и сва средства, да на брз и лак начин извршује и облагорођење — каламчење — америчке лозе. Она је поред свега рада и припреме на тој филоксерној опитници, развила своју енергичну радњу и по свој земаљ, коју је у том погледу поделила на неколико округа, и у сваком поставила свога нарочитог, сталног државног комесара, да тамо лично ради све што је нужно у томе погледу. — И изложени књижевни рад на томе пољу, казује и обилатост и практичност рада. Тако поред осталог рада, који има научне вредности налази се живим бојама, увеличано израђена филоксера у свима својим појавама и фазама, са кратком напоменом опасности од ње на свима језицима, какви се у Мађарској говоре, што је разаслато не само свима државним и општинским надлежствима и властима већ и самим приватним заинтересованим личностима.

Осем тога у филоксерном одељку изложени су у моделима а и у природној величини алати и апарати нужни за уништавање филоксере нарочито у бризгавањем сумпоро-угљеника, и то поред ручних убризгача још и нарочити плут за третирање винограда сумпоро-угљеником, који ће се јесенас опробати у белоцркванским виноградима, где због равнине има највише за то могућности. Дале модели од лозе, које су лечене сумпоро-угљеником, на којима се огледа како је операција дејствовала на повећање снаге лозине. Од инструмената изложених заслужују нарочитог спомена још и разне справе за брзо каламчење америчке лозе и апарат за тамањење мајске гусенице. (*Tortrix Pilleriana*). —

Изложени производи ширинца одгајеног на опитној станици у Пуста Пекли, доиста су јасан доказ, да ширинач може сасвим добро да успева и да својом крупноћом и квалитетом може да и превазилази онај из јужних предела. Мађарска није пропустила да и томе важном за потрошњу производу не поклони

своју нарочиту пажњу, везавши уједно са гађењем пиринца и покушаје извршења разних начина наводњавања.

На истој општој станици у Пуста Пекли чине се о државном трошку разноврсни опити у погледу гађења а нарочито *сировања* и *прераде кудеље*. А изложени примерци јасно доказују, да се труд и повчане жртве успешно исплаћују. Осем тога држава је како смо дознали, и акционар у једној акционарској фабрици за ужарске израде, а и царска морина набавља и условљава и самим лифтерантима, да ужарски материјал мора бити искључиво од мађарске кудеље. Па и пољопривредна друштва и сами трговци јако потпомажу владу у томе правцу, и живо се труде да се не само земаљска потреба подмирује производима из земље, него да се ужарски еспан извози на страну.

Како претстављена јака заузетост и од стране државе и од стране друштава и приватних за што јачу културу кудеље, тако и изложене ужарске израђевине у грдним количинама и разним размерима, — доказују посматраоцу, колико се у Мађарској много полаже и на ову важну грану производње и прерађевине.

Желети би било, да се и у нас по примеру њиховом, мало већа пажња покљони и од стране државе и од стране друштва и наших трговаца овој грани домаће привреде, па да се бар наша домаћа потреба подмирује ужарским предметима из наше домовине. —

Не мања пажња покљоњена је у Мађарској и оном другом важном продукту за текстилну индустрију, на име *лана*, за чије је прерађивање држава сама установила и нарочити завод у *Илду*. Изложени сирови производи и прерађевине лана потврђују такође, да се и на усавршењу те гране привреде много полаже и ради, што и у нас покушати треба.

Метереолошка посматрања, постигнута на нарочитој станици, еклатантна су и врло поучљива, и види се, да их држава помоћу нарочитих својих органа врло брижљиво прибира по целој земљи. —

Поред напоменутих чисто земљеделских производа, у агрикултурној дворани изложени су : *винодеље* и *воћарство*, но без природних њихових производа јер је вино у нарочитој дворани а само воће изложиће се у повременим изложбама. Из ових грана изложени су : разне справе и алати и њихови модели, планови, карте и све што је потребно, да се види целокупно стање и напредак тих грана у целој земљи. — Даље из сточарства ове гране : *свиларство*, *пчеларство*, уређење штала, вува, прибор и храна за стоку; а од *свиларских предмета*, особито се одликују кокоши и израђена свила из фабрика у непосредној близини наше домовине, у *Панчеву* и *Н. Саду*, а поред изложених предмета изложена је и карта, коју је мин. нар. привреде израдио, на којој је граички јасним бојама претстављено стање те привредне гране у целој земљи и то у онакво, какво је било пре 20 година и какво је сад, те се одмах види и колики је напредак учињен за то време. — У одељку *пчеларства* изложене су све врсте кошница каквих у земљи у употреби и у изради има и разне цедиљке и др. пчел. справе. И у овом одељку поред изложених предмета стоји и државна карта, на којој је представљено стање те гране по целој држави и на којој се види, да је цела Мађарска и у том погледу подељена на извесне инспекције; а како смо сазнали мин. нар. привреде у заједници са мин. просвете надржавају 7. путних учитеља, који првенствено обучавају народне учитеље, па они то знање даље шире; што је врло

практичан пут, пошто су учитељи и најподеснији зато. — Кад би се и у нас пошло овим путем, и кад би се учитељима основних школа дало мало више теоријске и практичке спреме из пчеларства, онда би доста најпре и могло што већма продрети у народ знање из те струке. А као да би пчеларство у свези још са *воћарством* били скоро и довољно за наше учитеље, који се и онако, нарочито практички, не могу бавити са целом пољском привредом, поред оноликих других обавезних школских предмета. — У одељку *рибарства* налазе се изложене рибе разних одлика са начинима њихови гајења онако и онолико, како и у коликом их обиму гаје приватни излагачи, као такови који се том граном баве.

У одељку *млекарства* изложене су пре свега примитивне саљачке станаре онакве, какве су у ствари, а одмах до њих изложена је, такође у свом потпуно природном построју, станара онаква, како ју је миш. нар. привр. пројектовало за мада газдинства и затим званичним путем и извесном државном помоћи отпочело заводити у народу на место оне примитивне. Овај нови облик станаре доста је сличан оним старинским, само што је станара удељена практичније и снабдевена са бољим и удеснијим судовима за млеко и справама за сирење сира. Завста и ово је здраво похвално дело, којим држава утиче на бољитак и поправку те гра. не привредне. И ми би смо слободни да напоменемо, колико би много поможено било, кад би се и код нас на тај начин дејствовало на поправку наших станара. — до ових тако простих па ипак практичних и корисних станара, изложен је одма читав стаблисман за млекарску радњу, где се помоћу парне снаге из млека издвајају масни делови у виду масла (путер.) На овој бућкаци ради се сваки дан како у агрикултурној тако и у нарочитој другој једној млекарској дворани, те се тако даје гледаоцима прилика, да се лично увере о раду. —

Да посматралац — пољопривредник — искаже или напише све што се у агрикултурној дворани има да види, могао би записати много и много више, но што би допуштао обим једног оваког извештаја као што је наш.

Остављајући агрикултурну, пољопривредник ће одма ући у *винарску дворану* у којој су изложене велике количине свакојаких и свију домаћих вина, по највише из централног подрума (180 разних вина) а и од разних приватних излагача. Осем вина ту су и разне врсте ракије, ликера и осталих алкохолних пића. Посматралац ће видети како је лепо уређен тај винарски павиљон и обилато заступљен разним изложеним предметма; по оцену своју о доброту и ваљаности самих тих предета не може наравно дати, гледајући их само с поља.

На овоме месту споменућемо, како се држава сама, поред осталог старача за унапређење свога винодеља, побринула и за очување доброту земаљског вина, установом централног подрума, с главном цели, да по могућству сва вина, која су за продају, претходно подвргне таквој манипулацији, како ће се после у флашама моћи извозити у иностранство и продавати у земљи.

Мало даље од ових смештен је *шумарски павиљон*, који ће се по своме спољњем изгледу одмах познати, јер је сложен од све самих исечака разних родова дрвећа и јер му осем тога и сам стил зидања кажује, да је то он. Израда овога павиљона доста је дивна и показује велику вештину и јаку брижљивост при раду. У самом павиљону изложени су најразличнији производи шумарске индустрије, модели разних начина споноша и свлачења дрва и грађе са планинских и непроходних предела и висова, разни начини пошумљивања оголићених предела и т. д. Осем тога изложена је научна збирка *шумарске академије* у Ше-

мницу и земаљског шумарског друштва. — Поред чисто шумарске струке у истом је павиљону заступљена и струка *лоба*, која као веома развијена у Мађарској, има веома примамљивих предмета изложених.

Свуда око овог павиљона изложена је свакојака грађа и занатлијски израђени предмети од шумских производа. Међу овом има колосадних дрвета од четинара и раста онако како су у шуми исечени и какви се продају за разне потребе.

Разгледајући све ове изложене предмете из гране шумарства, човек одмах увиђа колико мађарска управа и на тој грани привреде ради, не само да се шуме како ваља подижу и негују већ да се шумарска индустрија што већма развија и шумски производи — а поглавито дрво — добију што већег и свестранијег промета било у своме природном облику, било у којој простијој рукоделској изради било у потпуној каквој индустријској прерађевини. А где се така а толика пажња поклања шумарству, тамо је оно свагда један јак и неисрпан извор државног и народног богатства.

Веома дивних и разноликих занатлијских израда дрвенарских, има још и у нарочитим павиљонима где су изложене израде казаних завода. Не зна се чија је већа заслуга, што се у томе заводу такве и толике дрвенарске израђевине израђују, да ли самога завода, који тежи да својим осуђеницима даде рада а кроз то начина, да и сами постану занатлије, или шумарске управе, која тежи, да добар део шумског дрвета нађе својих прерађивача и у самом казненем заводу. —

После ових кратких напомена из агрикултуре и шумарства да пређемо на *сточарство*. Из ове струке све што се имало осем живе стоке изложити, изложено је нешто у агрикултурном павиљону а нешто у изложби сточарских завода где је нарочито заступљено постројавање зграда за стоку, и привреда завода.

Изложбе појединих врста стоке темпорерне су. Тако изложбе *живине*, *гојазни говеда и оваца и прилодних оваца* већ су свршене, а изложбе *остаде* стоке биће и то: *ачела* од 8 до 18 Јула, *прилодних свиња* од 20 до 27 Августа, *прилодних говеда* од 20 до Августа, *гојазних свиња* од 20 Августа до 7. Септембра а *коња* од 24. до 29. Септембра.

Изложба *гојазних говеда и оваца* закључена је баш онога дана, када смо ми у место стигли; но ми смо ипак срећни били, да одмах сутра дан, баш у моменту када је стока товарена, ва брзо и летимично промотримо већину изложених грла, па из онога што могосмо запазити и разабрати, изложићемо нешто и у овоме извештају.

И ако је изложбе оваковог рада веома тешко саставити, ипак из количине изложених грла види се, да Мађарска није жалела ни труда ни новаца, да јој и изложба *гојазне* стоке непадне и по квантитету и квалитету најобилатија досада у Аустро-Угарској. А сами изложени предмети казују, да је та грана у последње време учинила тамо велики полет. На изложби је било двојак *гојазних говеда*, фабрички и економно или пољопривреднички *гојених*. Од првих су великом већином сва *гојена* по *шпиритусним* фабрикама.

Изложили су свега 52 излагача 271 грло, од којих су 154 грла фабрички а 117 економски *угојена*, (Међу којима је и 7 *бивола*).

Сва изложена грла нарочито она која су по фабрикама *гојена*, одликују се грдном својом телесином и тежином и ванредном *угојеношћу*; а има их из разних раса, но највише из *укрштаја* разних раса. Особито пада у очи, да је ве-

лика већина изложених волова из домаће — подолске — расе, негде чисте а негде из укрштаја са другим расама, — који се одликују највише својим врло великим роговима и добром гојазношћу. 2 ливна вола из укрштаја са бернском расом тежили су 37 мет. центи, а продати су са још 2 близнаца мирцталерске расе за 2200 форината, дакле по 550 један, а 12 волова мађар. расе продати су пар по 1000 фор.

Гојазних оваца изложили су 39 излагача свега 981 грла, међу којима је 378 грла мерино, 543 из разних укрштаја, 35 рамбуле, 21 меснате а 4 цака. По тежини и гојазности наравно да заузимају прво место енглеске меснате и разни укрштаји са њима. Укрштаји лајдестра од 14 месеци тежили су по 80 кгр. и они су добили прву награду. Оксфор — и хамшир премиране су такође. Ове последње од 6 до 18 месеци тежиле су 52—57 кгр. од 14½ по 95 до 102 а од 27 месеци до 130 кгр. — Количином изложених грла одликују се нарочито сточарски заводи на државним доменама Кишберу и Месахеђешу, који су изложили 300 грла мерино, а завод у Кишберу заједно са оним у Баболин такође 300 грла мерино — саустон — оксфор и коцвол мерино.

Изложба приплодних оваца трајала је баш у времену, када смо ми изложбу походили, и она нас је многобројношћу, разноликошћу и лепотом изложених грла привлачила, те смо за то време и више пута проводили по неколико часова разгледајући и проматрајући их. Мало је грла било, које не би привлачиле на се нашу пажњу.

Изложили су 160 излагача свега 2084 грла, између којих су:

Мерино електорал негрети	577
„ са вуном за чоху и за простије предмете вунене	828
Енглеске меснате кратковуне	236
„ „ дуговуне	59
Цакел (домаћа)	34
Других раса	29
Укрштаји	322

Изложба приплодних оваца истина је била интернационална, али само нешто више од ¼ је са стране, а све остале су из Мађарске. Стране државе канда су мало вољне биле да учествују на тој изложби. Па ипак и по мишљењу страних стручњака ова изложба оваца спада међ највеће специјалне изложбе стоке, које су досада у Јевропи приређиване.

Број изложених оваца, које се гаје ради вуне стоји према броју оних, које се гаје ради меса, као 1:2; а ако се ово сравњење ограничи само на овце из Мађарске, онда број оваца ради вуне превазилази број оних ради меса скоро троструко. Између 294 грла чистих енглеских меснатих оваца, само су 59 грла од мађарских излагача, ако се не узму у рачун оне, које је изложио један мађарски трговац.

Сам распоређај изложених оваца као да је доста неподесан и тегобан и самим специјалистима у овчарству, који би хтели да проучавају и сравњају поједина грла из ближе. У толико је то теже за остале посетиоце и посматраче, нарочито још и због тога, што су и натписи само на мађарском језику. Но ми се нисмо могли ни бавити са ближим проучавањем појединих изложених грла, с

тога ћемо да изнесемо само опште напомене о овој изложби у онолико, у колико прибависмо посматрањем, на име :

1., Многобројност и разноврсност изложених грла показују, да се у Мађарској на струку гајења оваца много полаже, колико да је што већа производња толико и да се квалитативно што већа задовоље све потребе, које оваца својим производима има да подмири. Али да и ту постоји један веома повољан услов, а на име велепоседничка имања, на којима је могућно гајење и у великом размеру и у разним правцима, а по свима правилима сточарске науке. Међу свима излагачима, једва да ће се наћи који од обичних малих пољопривредника, нити да у стадама, из којих су изложене овце, имаде мање од хиљаде грла.

2., По изложеним грлима види се, да у Мађарској превлађује правац гајења оваца ради вуне, а затим, но као што споменусмо, у много мањем обиму ради меса. И у једном и у другом правцу употребљене су расе, које су за то најбоље. Поради вуне узете су као главни чинилац све одлике — сојеви — мерино расе, а међу њима као да највише „елокторал - негрети;“ и оне се гаје у великом размеру и у чистој крви и укрштањем са другим расама, а резултати су, како се нама чини, веома задовољавајући. Двоје је што гледаоци изложених оваца, врло пријатно задовољава, па и изненађава, на име: на једнима — мерино овцама — *финоћа вуне* а на другима — енглеским — *гробна крутоћа тела*. На енглеским — меснатим, тако званим „кратковуним“ овцама канла се доста постигло, да се обе споменуте цели гајења споје уједино т. ј. и крупноћа тела и финоћа вуне; изложени екземплари довољно то потврђују. —

Пошто смо разгледали пољопривредну дворану, идемо да промотримо њене руке, којима се ради и криза на којима полеће ка усавршавању, а то су *машине*, које су изложене у машинским дворанама: за домаћу и интернационалну производњу машина.

Прво ћемо да уђемо у *дворану за машине у земљи произведене*. Ко зна како је ова грана народне индустрије пре 15 година била слабо развијена у Мађарској, тај се мора задивити оноликом броју заступљених фабрика и каквоћи самих фабриката. Тако све од домаћих фабриканата видимо тамо изложене: шиваће машине, моторе за занатлијске справе, парне машине за разне потребе, шмркове ватрогасне, гвоздене делове за суваче, парне млинове и воденице, справе за стружнице, хидротехничке машине, машине за фабрикацију уља и т. д.

Но још далеко су боље и обилатије заступљене фабрике пољопривред. справа и машина, међу којима су понајважније: фирме из Пеште и др. мађар-места, од справа пак и машина за пољ. привреду изложене су:

а., Справе за обрађивање земље, као: плугови, дрљаче, екстирпатори, култиватори, прашачи, загртачи;

б., Справе за сејање стрмина и кукуруза, на име: сејалице за врстачно сејање стрмина од 9—15 врсти и за сејање на сачму и плуг са прибором за сејање. Ос-бито се одикују сејалице за врстачно сејање и многобројношћу и практичним постројем;

в., Справе за сређивање хране, као: вршалице (машине за вршење) и то: ручне, с вртлом развог построја, па чак и парне, вејалице (ветреначе) и требала (тријери);

г. Справе за прераду хране, као : прекрупачи, круначи, млинови разни, сецкалице, гљечила и т. п. ;

д. Виноделске справе као : муљаче, крунаљке (за одвајање зрна од шепурине), пумпе за претакање, цеционице (пресе) и т. д.

Осем тога поједини делови резервни, као раоници, цртала, зупчасти точкови, завртњи, и т. п.

Интернационална дворана за машине на сваки начин да надмаша изложеним материјалом мађарске фабрикате и служи више за студију, јер цел ове изложбе и лежи у томе, да се мађарски индустријалци обавесте о најновијим проналасцима машинске технике, а привредници да добију шири круг знања о машинама ове струке.

У овој су дворани највећма заступљене поједине странске фирме фабрика, које имају своја стоваришта у Пешти или где у Мађарској; олакују се онај више излогом локомобила разне јачине и вршећим машинама, а поред осталих изложен је и један парни плуг.

Овако многе фабрике у земљи самој и филијали разних фабрика са стране доказују, да су у Мађарској пољопривредне справе и машине, у великој употреби и да се тежи све више употреби већих и савршенијих машина. А факт је међутим, да се старају свим силама, те да се израда свију потребних пољопривред. и осталих справа и машина врши у домаћим фабрикама и да се фабрикама чине све могуће олакшице само да издрже конкуренцију над страним фабрикатима не само у земљи, но и у извозу ван Мађарске.

Гледајући ову оволику енергичну и патриотичну заузетост Мађара и у овоме као и свуда, не може нам се, а да не помислимо, како је крајње време да и ми појемо овим путем; па да великим наруџбинама својски потпомогнемо за сада нашу једину фабрику у Београду те да она свој рад у већем обиму отпочне и развије, како би тада јевтиноћом и солидном израдом имала и више моћи за конкурисање страним фабрикатима. Па не само то, већ да са мало више заузетости и од стране државе, и од стране друштва овога и осталих као и појединих патриота, потпомогнемо како постојеће фабрике и омање радионице за израду разних справа и машина тако и оснивање нових. —

Да пређемо сада у *индустријску дворану* или боље рећи у богато и раскошно уграђену палату.

У овој дворани заступљене су следеће групе :

1., *Хемијска индустрија*. Ова се индустрија у Мађарској може поделити у 2 главна одсека и периоде, једна је старија а друга модерна.

У старију спадају фабрикација свећа, сапуна, воска и масних уља. А у садашњу спадају : производња штирка, декстрина, грољфаног шећера, лепка, туткала, сподијума и кошчаног пепела (брашна); даље фабрикација запаљивих и праскавих срестава, рафинерија петролеума, фабрикација материја за подмазивање, индустрија натрана, фабрикација бојацијског еспана, хемијских киселина, алкалија, соли и хемијских препарата за лабораторије.

Сви ови предмети заступљени су и на изложби, а особито падају у очи : разни егземплари жутог као и вештачки разно обојеног воска, колосални стубови стеаринских свећа, даље разна уља од репице, лана и етерична, разноврсне боје, лак, мастило, мириси, сапун и т. д.

2., *Средства за живот као индустр. производи*, где су изложена разна јестива као: масти, сланина, саламе, шунке, суво месо, кавени сурогати, шећер сиров и рафиниран, разне посластице, воће суво укувано и конзервисано, екстракти и конзерве од биља и меса. и т. д. —

За многе од изложених предмета из ове две групе не можемо пропустити а да не напоменемо како је подесно и лако да их и ми у нашој земљи израђујемо бар за своју потребу, па ипак и њих још једнако довозимо са стране. Ако не можемо имати фабрике за разне хемикалије и за приправу разних конзерва за јестиво, могли би сасвим комотно и олако имати бар фабрику сапуна и свећа.

3., *Глинска и стакларска индустрија*, у којој се налазе: стакло бело и у разним бојама, гравирано, малано или златорезом украшено; разноврсно посуђе од стакла и земље, порцулана и мајолике, просто и луксузно и т. д.

На сваки начин да дивне луксузне порцуланске вазне, порцулански тањире са живописом и куповено гравирано стакло, нису обични фабрикати, са којима се дотичне фабрике баве, него се само хтело да докаже, да се у тим мађарским фабрикама може и онако што произвести.

Обично пак земљано посуђе, обично стакло и стаклени судови, — то су редовни фабрикати, са којима се дотичне фабрике баве и што се нас највише тичу, јер они пуне наше савамалске а кроз њих чак и сеоске дућане.

Угледајући се на заузимљивост вредних Мађара за све што је њино, вадало би да енергичније помислимо, те да се и код нас израђују, ако не fine гарнитуре и сервиси, а оно бар обичне чаше, стаклени судови и обично грнчарско посуђе. Наша стакларска фабрика у Јагодини, радионица порцулан, пећи у Београду, — могле би се крпком потпором потрошача да подмирују потребе своје врсте; а наше силне грнчарнице могле би такође, згоднијим уређењем и организацијом рада, да подмирују потребу пеле земље у лончарским потребама.

4., *Кожарска индустрија*. Ова грана индустрије заступљена је са разноврсним кожама за ћурчијске, обућарске, сарачке, рукавичарске и т. п. послове. Даље израђеним разноврсним предметима ове врсте, занатлијски и фабрички.

Ми до душе писмо компетентни да ценимо израде ове врсте, али онолики број заступљених фирми и онако обилат и разноврсни сирови и израђени материјал, као и изнешени податци о развоју ове гране, — очитују јасно, да је кожарска индустрија и у количини и у каквоћи производње учинила у последње време велики корак.

Ми се од овога развоја немамо толико да плашимо, док год будемо набављали потребе овога рода са стране, јер је за нас сасвим све једно а нам новац за то отишао у Пешту а у Берлин. Али треба да нам згодно послужу за углед и благовремену опомену, да ту индустријску грану подижемо и усавршавамо и у нас. Кожарске радионице у Јагодини, Лепеници (враг.) и Ужицу јасно су показале, да се у нас може израђивати кожа најбоље врсте. Сировина има доста, згоде за подизање фабрика у изобиљу, — само још удруженог рада и капитала, па ето нам начина, да више не купујемо по 10 и 20 пута скупље прерађевине но што смо продали сирове коже.

5., *Гвожђарска и метална индустрија*. Група овога наслова обухвата махом омање ствари, као разни прибор за покућанство и ситне потребе. —

6., *Индустрија артије*. Овде је заступљена фабрикација артије и предмета који се од ње граде, као и производи из којих се артија справља. Овде се види артија од најгоре табачке и бакалске за фишечке, па до најфиније артије за писма. —

Што се тиче ове гране индустрије, ту може бити свакоме доста за чудо, што се у нас још ни једна таква фабрика не подиже, кад за то има тако повољних услова, да би се и самим потрошком артије по разним државним заводима могла једна фабрика комотно издржавати.

7., *Индустријска група тканина и предива*, где су изложена разна ткања, свилена, вунена и ланена материје, бело рубље, чаршави, чипке, ћебад, простирке, платно за џакове, конци и т. д.

8., *Индустрија одела*, где су колективне изложбе еснафа и удружења крбјачких и обућарских као и фабриката појединих фабрика за одело и обућу.

9., *Опрема домобранства*. Овде је изложено одело, оружји прибор и сва спрема за војнике домобранце, из чега се види, да се у Мађарској може набавити све што је за њену војску потребно. —

10., *Индустрија собног и кућног намештаја и урсаа у опште*. Овде су појединице а и у читавим групама за целе собе изложени намештаји до крајњих ситница, како са богаташке собе и салоне тако и за сиротиње собе кујне и трапезарије; даље разни тапети, декорације, биљари и т. п.

11., *Кујунџијски радови, галантеријска и ситна роба*, и то разни абиџари, драго камење, златне и сребрне ствари, мунштикие и луле од разних предмета, табакере, четке, чешљеви, огледала и т. д.

12., *Полиграфска група*, где су изложени разноврсни књижарски, књиговезачки, аутографски и литографски радови и спомоћна средства.

13., *Подвозна средства*, на име: шитови, каруце, батари, и обична кола у великом избору.

14., *Музички инструменти*, оргуље, клавире, пијанини, ђеманета, кимбале и т. д.

15., *Знањствени инструменти* као што су; електричне машине, микроскопи, астрономски инструменти, и т. д. —

Предмети, који нису могли да се сместе у овој смештени су у малој засебној индустријској дворани, а то су махом крупнији грађевински и рударски предмети, као: мермер, разне руде, сирово гвожђе, гвоздене пећи, ливено гвожђе, камен за тротоаре, креч, цагла, цреп, спреме за канализацију, водоводе и т. д.

Посматрајући предмете у великој индустријској дворани и разбирајући за услове њихове производње, ми смо дошли до следећег гледишта:

У Мађарској се сви а највише влада и родољубива мађарска аристократија труде, да се све што је год могуће производи у Мађарској. Са тим што назавасмо мађар. аристократију родољубивом, не мислимо да би требала и у нас да постоји аристократија, него просто одајемо јој ону почаст, коју она у мађарској заслужује, јер где год се што у велико почињало за поправку и подизање народне привреде у опште, а индустрије и пољске привреде на посе, видимо на челу као прваке аристократе. У већини они не траће своје паре по туђем свету, него улажу капитал у индустр. предузећа, а многи су и сами индустријалци.

Осем њих лакше концентрисање капитала јако потпомажу занатлијска удружења и акционарска друштва.

Дух удруживања почео је и код нас да се буди, но махом се ограничава на повчане заводе. Има и занатлијских удружења, али су оскудна у капиталу за велику радњу. Но удружења за *индустрију* немамо никако, а та би најкориснија била, пошто немамо великих капиталаста, који би сами могли да подижу фабрике. А међутим познато је, да пољ. привреда не може напредовати без развијене индустрије, јер удаљеност произвођача од купца, чини те је производ јевтин, и на тај начин принуђава земљодељца, да се бави само производњом хране, а на гајење других биљака, које се далеко више рентирају, не сме ни да помишља, јер за њих нема купца.

Белику олакшицу мађар. индустрији чини и то, што је сам мађар, од највећег до најмањег, такав, да воле своје и радо купује што је његово, па макар било и скупље и лошије.

То осећање у нас је слабо развијено. Ми имамо фабрику у Краљеву, па слабо од ње пазаримо; имамо фабрику штофа у Параћину, алимо непрестано њене штофове, али капуте ипак купујемо у Земуну. Исто је тако и са фабриком стакла у Јагодини и са другима. Кад би се са мало више пожртвовања и патриотизма гледало на оно што је наше и у нас израђено, доиста би се и морално и материјално давало веће куражи и онима који већ имају по које индустр. предузеће и онима, који су у стању и хтели би да отпочну какву индустр. радњу.

Много помажу развоју заната и индустрије и занатлијске школе у којима се спремају вешти подузетници и раденици. О потреби таквих школа много се и у нас говорило, и ми ћемо коју рећи о томе, кад дође на ред кухвна индустрија, где су изложени и радови занатлијских школа.

Не мање помаже у Мађарској и то, што на државним добрима и заводима постоје индустријски заводи, добро дирижирани.

Велику заслугу за развијње индустрије у Мађарској има њихово индустр. друштво, које даје такта и стручне помоћ и покрету индустријском и ствара планове за унапређење индустрије, па их поступно и изводи. Стварање таквог једног *индустријског друштва* код нас, била би права и неодољива потреба, јер би оно било умни центар, који би радио не само да се индустрија оснује, него да се оснује на таком темељу и принципу, како не би већ у свом постанку зачела влици незадовољства радне снаге, која се на западу измеђе у дивље изгреде услед неспразмерне поделе добити на привос од капитала и рада.

Даље разлагање о потреби индустрије одвело би нас далеко, с тога да наставимо опис мађар. изложбе.

После дворане за фабричку индустрију долази по важности дворана за *кухвну индустрију*. У овој дворани налази се група, која садржава све артикле *кухвене индустрије*, рукотворине у Мађарској, платно, па онда ћилимчићи, бело рубље, сланин шешири, разне плетене ствари од прућа, сламе и рогаза, виле, кошница, грабље, колица, стелаже, пољаве, столице, кућни кревети са намештајем и т. д. Овде је етилошки представљено и цело становништво сељака, што су код Мађарском у поетичко идиличком и естетички уређеном прегледу. Имаде 15 соба у којима је са разних крајева претстављен живот сељака са прегледом унутарњег кућњег намештаја, који је по форми као орнаментика врло интересантан и најинтересантнијих њихових обичаја а свака је кућа до ситница својих изложена. На једној страни су истоветни производи народне кућне индустрије, а на другој кућна индустрија виших кругова друштва, и женске рукотворине.

Побројане ситније кућне израде нарочито дрвене алате, што се у овој дворани и поред не виђају, не би ни именovali овако у подробности, да их много од нас не сматрају као неважну ситницу, а међутим их у маси довозимо са стране за нашу домаћу потребу, као што су: просте плетене асуре, котарице, сламни шешири, метле, косишта, виле, лопате, грабуље и т. п. Све ове ствари могли би и наши сељаци у зимње доба сами да израђују, треба само ко да их научи томе и да се продња израђеним стварима осигура, за шта су трговци позвани, а не чак и бичаље и брезове метле да доносе «из прека».*

И на текстилну индустрију ударамо нарочито гласом, као неопходно важну јер нема куће, којој тканине не требају, а оне се још у нас налазе у рукама наших вредних сељанака. Но и оне ткају онолико, колико им је за чељад нужно, а ретко да се нешто од сувишног платна или сукна изнесе и на продају; па и са тим што се прода, не може се подмирити никаква већа потреба, јер је свака труба платна или сукна друкчија. Ваљало би изнети мустре и створити тракљу, па онда би могао нешто бити, а да имамо вештих ткаља, види се и по томе, што свилено платно, што га наше домаћнице откају, може да послужи за најлуксузније хаљине.

Али на жалост, место да се та индустрија подржава и увећава, ми већ набављамо са стране тканине не само за веће потребе, него чак и саме тапне сељанке почеше да носе «куповно платно.» А сукно? њега све више нестаје. Излази «из моде.» Не велимо, да наш сељак иде довека у гуњу и чакширама од грубога сукна, али прелаз као да је сувише пагао, а нико се не брине, да ли има начина да и тај прелаз на практичније одело буде такође из рукотворина наших. Зар наш *шајак* није сасвим пробитачан да замене грубо сукно?

А шта да кажемо за ужарске послове? Конопци, ужета, улари, поводнице, канал, — све се то у масама набавља из Мађарске, док би само вријски округ могао да снабдева целу земљу са ужарским производима, само кад би се рад организовао како треба, па израђена роба од појединих сељака доносила у извесна сместишта под окриљем какове занатлијске банке. —

У овој дворани изложени су и радови индустријско-техничког музеја и средње занат. школе у Булим-Пешти, вештачко занат. школе и нижих школа и курсева за поједине занате, којих као што се види, има повише.

Без техничког музеја и вештачко-занатлијске школе, ми можемо још бити; али оснивање једне бар ниже занатлијске школе, у којој би заступљена била знања заната, којих у нас има, била би права потреба, јер се не може у данашње време ни покретати мисао о унапређењу заната, докле нема школованих занатлија, који ће бити и вешти за рад и увиђавни толико, да се напредак не може постићи без удруживања, која би кадра била, да уведу примену савршенијих машина у своју струку. Оваква удружења била би потом здрави зачетци за развој индустрије без пролетаријата, «штрајкова» и т. п. —

Остављајући и павиљон кућевне индустрије, да пређемо сада у *павиљон фондационих добара*. Фондациона добра, то су имања, из чијих се прихода на врло zgodан начин подижу и издржавају разне школе. У овом павиљону изложено је све што се на тим добрима производи. Место да побрајамо, шта се сав тамо налази изложено, ми ћемо да бацамо летимично општи поглед на ту установу.

И ми имамо нека школска добра, али то су махом мала добра и припадају сеоским основним школама. Но уставова, као што је ова мађарска заслужује потпуног подражавања. Када би нешто држава, нешто општине а нешто срезови припомогли, могао би се образовати и у нас сличан фонд за куповину таквих добара. у који би требало да улазе и сва завештања и поклони, па да се одатле употребе на шта су намењени; јер шта би помогло иначе какво завештање н. пр. 2—300 динара на сиротне ђака? Кад ће та сиротиња ђачка видети помоћи од свога добротвора? Можда после 100 година!

На тим фундацијоним добрима могла би се онајпре увести рационална економија, која ће бити и за поуку и за углед околини; на којој могу наћи места стручни економии, могу се подизати нове школе, исви заводи за издржавање и васпитање сиротних ђака, те да не уче школу послуживањем и перући господске чанке, а у друштву са кочијашима и куварима. Подизањем пак зграда улепшале би се вароши и села, те не би странци говорили, да су у ерским селима најлепше зграде механе. — И што је такођер врло важно, на тим великим добрима могла би се увести и пољопривредна индустрија.

Стављамо на срце патриотичним заступницима друштва, да се за ову мисао гди треба заузму. —

Сада ћемо да видимо ону најважнију установу за развиће народне приrede. без које ова не би могла опстати и без које се не би ни један њен план остварио, без које би пројекти увек остали само пројекти, а то је *финансија*.

Павиљон министарства финансије заслужује највећу пажњу свакога посетиоца ове изложбе, па ма које струке он био. Овде се налази богата изложба рударских завода, рудокопа, топioniца, школа. Сирове руде, полуизрађени и изађени метали, злато у рудама и као леп ископан новац из кремичке кузнице. Со у читавим крупицама и сводовима. Планови рудокопња, шематичне карте разова и напредовања рударства, једном речи, све што је нужно да се сазна стање ове струке у Мађарској.

За стручњаке рударства доста обилат материјал.

Даље су изложени радови државне штампарије; златни сребрни и бакарни новац новог и старог кова, машине и материје за кузнице, обрасци за катастар; фабрикати дуванске фабрике, дуван у листу и крижан, разни производи државних добара и радови финансијских интитута.

Финансијски преображај отпочет је и у нас законом о непосредном порезу и спомоћним законима; а нада је, да се нећемо задржати на учиненом попису, него да ћемо скоро дочекати и тачно премеравање земље, као и израду општих и посебних планова за комасацију, арондирање и мелиорацију земље, како је где потребно. —

Споменути ваља и *дворак* за учила, где су изложене карте, школске књиге, физички апарати, модели од машина, рачуналке, збирке биља, модели животиња, збирке инсеката, угледне скамије. Једном речи све што је нужно да рад у школи олакша. И све то што је ту изложено, мађарски је производ.

Даље је вредно да се спомене *павиљон министарства за саобраћај*, где су изложени предмети, који се тичу сувоземних друмова, пловидбе (бродарства) и жељезничког и пештанско-телеграфског саобраћаја — По оцени стручњака, овај је павиљон тако уређен и тако обилатог садржаја, да заслужује особиту пажњу.

Без уређеног саобраћаја нема напретка економије, па зато је интересантно да се види овај павиљон као и павиљон и сместиште *државног железничког и дунавског широбродског друштва*. Држав. железничко друштво има заслуге не само што подиже железнич. саобраћај, него што у поредо с тиме подиже и индустрију у Мађарској, јер је основало фабрику, у којој се израђују не само све потребне локомотиве, вагони и остали железнички прибор, већ и *пољопривредне машине*, од којих је једна вршећа са локомотивом изложена и на изложби тако, да јој се види сав унутарњи склоп, који почива на основи рационалне механике.

Желети би било да и наше железнич. друштво, које има на располагању и капитала и стручних људи, оснује код нас такву једну велику фабрику за израду не само железничких потреба, већ и пољопривредних машина, намештаја за млинове, прибор за ђурије и т. п. Ово би било у интересу живог железничког саобраћаја, јер би се већом употребом машина створила јача производња, па дакле и јачи рад. —

Вредно је још на изложби да се види и овде спомене: *павиљон ковачких завода*, *павиљон вароши Будим-Пеште*, *павиљон уметничких слика и збирке* и *павиљони хигијенски и црвеног крста*. У свакоме од њих изложени су у појединости предмети њихови, њихово уређење и њихов начин рада.

Павиљон вароши Будим-Пеште поред изложених објеката и поучљив је у пуној мери за сваког грађанина. Они планови грађевина, пројекти улица, они ваљати водова и канализације, — потсећају на све оно што ми немамо и уверавају колико мађари много и троше и раде на улепшање своје главне вароши. Заиста пример безграничног патриотизма и схватања, да је престоница огледало културног стања једног народа.

У уметничкој дворани поред изложених радова живописаца, вајара и друге стародревности, за нас Србе интересантне су да се виде старински црквици споменици и скупочене утвари, које су по српским црквама и манастирима тамо покупљене па овде груписане изложене угладу. Нека је велика хвала ономе, који их је брижљиво из калуђерских ћелија покупио и прибранио, али би још већа заслуга била, ако се и даље очувају и кад би доспеле све те драгоцености у наш музеј. — где им је право место.

У павиљону санитарско-хигијенском — од особитога су значаја модели карантинских завода, графичке таблице о извозу и увозу стокe и сточним болестима, као и модел апарата, којим се сва стока у једној штали, у случају нужде од пожара, једном потегом може одвезати; даље колекција апарата за испитивање хране у погледу каквоће и хранљивости. Овде су и разне лековите минералне воде у флашама и планови и описи појединих купатила. —

После ових ма и површних напомена о појединим одељењима мађарске изложбе, да напоменуемо што је најнужније и о *хрватско-славенском и оријенталском павиљону*.

Хрватска и Славонија као нека подсамостална јединица у политичком обиму монархије аустро-угарске, заступљена је на будим-пештањској земљајској изложби у нарочитом свом одељку *хрватском павиљону*. Она је овде изложила до појединости све групе своје привреде, а најобилатије су јој заступљене све гране пољопривреде, као: све врсте стрнина од разних сората; *кртоласте биљке* међу којима разне сорте сточне и шећерне репе, што показује увод у рационално газдовање; трговачко индустријске биљке нарочито репица, мељ,

дан и кудеља; градинарске биљке; хербарије разноврсних културних и ливацких биљака, разна лековита биље, младе воћке за пресаду, планови и нацрти башта, разна вина, ракије шљивовице и комовице, конјак, ликер, дестилати од воћа и т. д. Даље разни системи вештачких кошница, мед, восак и особито угледне мустре вуне, па и читава руна од мерино — оваца; читаве добро уређене збирке разних семена трговинског и лековитог биља појединих места и читавих области. Осим ових природних производа из круга пољ. привреде падају у очи још: разни нацрти за мелiorацију земље, рачунске књиге, нацрти за пољопривредне зграде и у опште све радње за унапређење пољ. привреде, што показује, да се на томе пољу озбиљно ради и да поред званичног рада јако утичу пољопривредна друштва у Загребу и Осеку, земљоделска школа, путни учитељи и груписана и рационално уређена спахијска имања.

И из шумарства и шумарске индустрије има особито земљаних и обилатих предмета да се виде. У павиљону самом изложени су у малом шумарски производи онакви какви су у природи, полу израђени и сасвим урађени; даље разне шумар. справе, шумарско инжењерство и начини подизања и гајења шума, и из чега се види, да је Хрватска почела разумну негу и употребу шума и да је брига о томе поверена стручним људима. А наоколо око целог павиљона сложене су разне дрвепарске израде, израђени разни сортименти за судове и грађу и сами колосални балвани у својој природној величини а и у форми, у каквој се употребљују нарочито у лађарству. Помена су вредна и 2 колосалне бачве, једна од 800 а друга 900 хектолитара.

И хрватска домаћа индустрија је доста добро заступљена а нарочито разне кућевне рукотворине, које се у главиоце сличавају са рукотворинама из појединих крајева Мађарске и наше домовине. Женски су радови и овде сваке хвале достојни. Осим индустр. производа који показују здраве зачетке фабричке индустрије и кућевних рукотворина, изложена је обилата и веома интересантна збирка разних израђевина занатлијске школе од ученика и ученица, који и овде сјајно доказују, колико су важне занатлијске школе за развиће ове гране.

Пријатно су нас задовољиле и изложене пољопривредне справе, тим више што видимо, да се оне израђују у Хрватској. Факт је, да пољopr. справе и машине највише налазе примене и најпре ће одговорити својој задаћи, ако се израђују у самој дотичној држави, где ће моћи и оне да утичу на саме пољопривреднике, да их радије купује, а и домаће прилике на фабриканта, да их подешава према земљишту и осталим месним приликама земаљским и које према томе није могуће потпуно уврстити ни у коју од познатих система других фабрика.

Овде ваља споменути и ваљане израде, а нарочито разноврсне пољ. привредне алате, што их израђују осуђеници у казненим заводима, особито у чувеном лепоглавском заводу, и то у обилатој мери. Из свију ових радова види се, да се управа ових завода (којих има 7.) стара да обучи осуђенике разним занатима и да при обрту саме радње води бригу и о томе, да производња на тим заводима не иде на уштрб сталним занатлијама, јер се махом израђују ствари, којима се ретко баве нарочите занатлије и јер се ова радња по казненим заводима схваћа тако да се и оме поглавито тежи обуци осуђеника а да индустрија и омањи занати не пате од конкуренције јефтине осуђеничке радње. Овакво схватање сасвим је коректно, јер држава не сме у тежњи, да је издржавање осуђе-

ника што јевтиније стане, да смета конкуренцијом осуђеничких израђевина, слободним индустријалцима и мајсторима.

У непосредној близини хрватског постављен је *оријенталски павиљон*. Улазећи у ову дворану, у којој су смештени предмети из Србије, Румуније, Турске и Бугарске, нама „оријенталцима“ пада одма у очи и изненађује нас, што је унутра на самом улазу смештена фабрика *Филипп Хаза и синова* из Пеште са свима својим израђевинама, које по спољњем изгледу подржавају свима женским рукотворинама на „Оријенту.“ Ваљда се тиме хтело да покаже посетиоцима како је ова фабрика у стању, да својим фабрикатима замене оне оријенталске рукотворине а женама уштеди труд?! Ниједна од ових „оријенталских“ држава као да није овде довољно заступљена, него је изложено оно и онолико што се је и колико могло за кратко време прикупити. — У детаљно побрајање изложених предмета, бити пак у оцену овог одељења изложбе, не ћемо се упуштати. Константова ћемо самофакт, да се је мађарска штампа повољно изразила о излогу свију ових држава, а нарочито наше. —

Са овим завршујемо наш извештај о појединим групама ове изложбе. Иако смо га доста опширно написали, ипак признајемо и сами, да нисмо потпуно исцрпили и описали све што се на тој изложби има да види. Проучити целу изложбу до свију појединости и ситница, потребно је и много више времена и спреме по свима гранама народне привреде, а то се неможе од нас ни тражити јер један човек неможе све струке знати а исто тако и да би се опис са свим исцрпиво, ваљало би написати читаве књиге. Нама се чини, да је за нас Србе, ова изложба интересантна и у многоме чему поучна, јер нам је Мађарска суседна земља и може у многоме чему да нам послужи за углед. И у току извештаја смо често напомињали, а то и овде чинимо, да Мађарска скоро по свима гранама народне привреде, а особито на пољу привреде у опште и индустрије, чини колосалне напретке и да је на томе пољу рада велика заинтересованост и заузетост не само од стране државе, већ и од појединих друштава и установа, њихових богатша и подузетника па као да и свакога оног, који се зове Мађар. Заузетост и рад појединаца потиче истина прво из тежње за што већу личну корист, али се признати мара, да је код Мађара и патриотизам велики покретач.

Као што смо и напред поменули, изложба је веома обилат и сјајно је уређена а својим уређењем и изложеним предметима показује умну и материјалну јачину целе Мађарске. Мађари су ову изложбу назвали земаљском — домаћом, али су је у неким групама начинили међународном. Свакојачко не може се мислити, да су је спремали само за њих — мађарски народ, па зато су ради странаца који изложбу посећују требали да натаисе на појединим групама, дворанама и изложеним предметима, поред свога језика обележе и на коме од признатих страних језика; но они чак ни описе па ни каталоге немађаху испрва ни на ком језику другом, но само на мађарском. Ово много смеће странцима — посетиоцима, и многи, који немадне прилике, да добије тумача, имаће само да гледа спољни блесак.

Користећи се свим овим, што смо на овој изложби видели и сазнали ми смо ома размишљали и о томе, како је шта у нас и шта би требало и како применити и на наше прилике. И у току извештаја дотичали смо се овога питања

ни, појединим местима; али о свему, шта према томе по нашем миљењу ваља потпомагати и радити, имаћемо част да поднесемо друштву лоције засебан предлог.

На завршетку бићемо тако слободни да се срдачно захвалимо пре свега друштву на указаном нам поверењу и помоћи, да ову изложбу посетимо, а еликим свима онима, који нам на самој изложби беху посредно и непосредно од помоћи, те да за оно кратко време бављења што више видимо, сазнамо и проучимо међу којима не можемо а да не именујемо: срп. генералног конзула г. П. Стејића, министар, саветника (у мађар. мин. нар. привреде) г. Мадаја и шефа филоксерног одељења (у истом министар.) г. Гезу, као и нашег вицеконзула г. П. Улмана.

Живко Шокорац.
В. С. Богдановић.

ПИТАЊА и ОДГОВОРИ.

I.

На питање да ли је *хвалени мухар* *такова трава, која кад се једном посеје вечито траје*, одговарамо: да под небом осим Бога свеомугућег ништа вечитог нема, па ни трава, јер ко је приљезно пазио шта на његовим ливадама расте видео би, да сваке године преовлађује друга трава а не она, која је лане у ливади била; што једна изумре а друга на њено место поникне; или, што једна другу потире и преоблађује и т. д. И сам мухар дивљи, наш домаћи, кога виђамо на стрњикама после обалених жита, и на њивама засејаним кукурузима који избија пре прашења и после прашења и т. д. није вечите природе него се размножује из семена, које сазре по кукурузима и другим њивама и баштама. И мухар, — који се нарочито сеје поради сена, негде, где нема и не држе се постојане ливаде, а негде, у приликама кад се види да ће сенокоси хрђаво испастив, као што је случај по већој части у овој години, — кад би остављен био да му семе сазре и опадне, и он би се наново сам подсевао и ницао али само у нizu година, док неби изцрпио земљу и рану на површини њеној, која је за успевање истог потребна исцисао, и уступио место другој чисто коровској трави, која налази услова и ране за своје развиће, и тако и онда се неби могло казати да је вечите природе, као што би неки готовани желили да свагда нађу „умешено па обешено“ а не да својим трудом и знојем лица имају. И тако одговор је: да мухар није вечит, него се сваке године мора сејати према горе наведеним приликама и то не на једној и истој земљи, него свагда на другој. Мухар нарочито суши подводне земље, које не пропуштају кроз се влагу, и доста изцрпи земљу, за то земљу за мухар треба добро нађубрити нарочито због тога, да се па јесен може, чим се мухар обори и сено покупи и свезе угарити а за тим озимицом или јарицом пшеницом и другим житом засејати, што мухар после себе остави земљу одвећ чисту и без икаквог корова, јер он и при своме растењу не трпи већ угушује сваки коровак, и тако сејањем и мењањем земље за мухар, њиве се врло добро и јевтино чисте од корова да га не буде у житима, која ће после мухара сљедовати.

Сретен Ј. П.

II.

На питање: да ли је пробитачије и корисније, да се по стрњици, кад се извезу с њиве жита пуштају говеда да пасу или да се одма угари? одговарамо ово:

Кад се узме у призорење: да после стрњике нема бог зна како велике траве, да би марва имала шта пасти и напасти се него само шгрљају, земљу утапкавају, а на кишном и мочарном времену изгазе и са својим копитама и папцима начине по њиви такав брлог да се после не може ни тако добро ни равно изорати, онда већ на први поглед извесан је одговор, да није корисно остављати марву да по трњици пасе. Највише би се могло препоручити да за врло кратко време прођу говеда по оној њиви, на којој је застало још од старог орања грудава, те да ове изгазе, изравњају, али и то само онда кад је земља сува а не мокра. Како се код нас у опште жању презрела жита и многа зрна падну и остану на њиви, неби згорег било да се опет на сувом времену пусте на неколико дана свиње да попабирче опаднута зрна, а то би исто могле учинити и гуске и ћурке. Ово пабирчење и по томе је нужно да на њиви не остане семена од овогодишње жетве, те да после не буде, ако је ове године било зоб или јечам а до године ће бити пшеница не буде ова тако измешана да се после мора кроз тријер чистити; јер данас трговина са добром ценом плаћа она жита, нарочито пшеницу, која је чиста од осталих смеса: те и по томе је угарење њива од велике користи, осим што је угарење само по себи одвећ нужно, једно, да стрњика и друга трава, која је на њиви била угоре, да се земља издроби, а сунцем ветровима и кишом боље оплоди, а најглавније је што њива остане чиста од корова и другог коровљака: јер на угареној њиви, до другог засејања орња, да се прилика да сво или највећа част семена, које је на њиви сазрело или онало поникне, и тако са другим орањем и ово поникнуто поништиће се, те ће и оно служити као зелено ђубрење њиве, које није за одбацивање нарочито према нашим приликама, где се слабо или ни мало на ђубрење њива пазе. И тако, угарење је на сваки начин корисније из многих узрока него пуштање марве по стрњици. Стрњик у нити је корисно нити иде у рачун да се дубоко преорава. (Највише са три палца дубине), јер ће тек онда моћи стрљика до времена сејања угорети и потрунути. За већа газдинства можемо препоручити са чистом савешћу као опробану добру израду, плугове са три раоника, нарочито из фабрике Шликове из Буда-Пеште, који су за преоравање стрљике врло добри, премда су исто тако добри и за само главно огање и преоравање земље и ледина, као што је о томе плугу у овоме листу било описа и од кога ћемо скорим изнети и нацрт.

Сретен Ј. II.

НАШИ ДОПИСИ.

Из околине Предејана 11. Маја 1884 год.

Околина је ова више брдовита а мање равна, али брда су више брежуљци по висови; с десне стране Мораве окренути западној страни а с леве већма источној. Земља је лака и сува осим нешто луна поред Мораве. На земљи овој могу да успевају сви усеви а по негде са успехом и грождје. Земља је ова особито добра за воће а нарочито за шљиве; али их овамо нема.

Узрок што овамо нема воћа веле људи зато је што су Турци наплаћивали порез на воће па им се није рентирало подизање. Но овамо не умеђу шљиве ни да подишћу, нарочито их не чувају од траве а још густо их засаде, земљу ни у колико не обрађују, саднице им неваљају. — Упоређу овамо се садница неможе готово никаких добити.

Кад би се овамо на неколико места подигле расаднице да се народ може снабдећи са њима; и по неки угледни воћњак да народ види радњу око воћњака; чини нам се да неби имало других сметњи које би спречиле да народ не заведе а прими ову грану производње а кроз десетак година да му се и труд добро исплати.

Но како би се ово извршило — Неби ли биле вољне општине да даду потребну земљу од својих утрина, или откупом; као и трошак око обрађивања заграде и чувања воћњака и расадника, па приход за се употребе; а држава да да надзор и упутства зато.

Свака готово општина плаћа општинске шћмаре, а свако село пољана. — Зашто се не би поред осталог посла њима ставило у дужност и то да раде.

Кад је већ наступило време да у општинском персоналу не могу бити неспремни људи, но који свестрано разуму послове општинске; зар из таквих људи не би се нашао који би могли разумети и упутство које би им друштво пољске привреде драговољно дало, како да се ради при подизању расадница и угледног воћњака па према њему и радници а о успеху извештавали власт и друштво.

Уз подизање расадница за шљиве могла би се обратити пажња и на дудове и њих овамо нема, а кад дође време раздизању семена од свилених гусеница; може се видети да би многи радо узели да гаје свилене бубе али веле немамо дудова.

С. К.

Јунковац, 31. Маја 1885 год.

1, 2, 7, 8, 17, 21, 22, овог месеца, падало је по мало кишице, а воћу, између 30 и 31. пада је прилична киша, која је нашем пољопривреднику улила приличну наду, ако не на добар, а оно бар на приличан берибет. —

И ако смо овог месеца имали више дана, у којима је кишица по мало наше усеве оросила, опет је овај месец бар овамо код нас врло сушан био.

Летина као да не ће бити, као што треба. — Она за сада овако стоји:

1.) Јесења рана: пшеница је на ишавовини, на угару врло добра, иначе добра, — Доцније и на слабој земљи посејана прилична. —

2.) Сва пролећна стржна жита, изгледају, да ни приближно нећеју дати повољну жетву. —

3.) Кукурузи рани овде — онде су врло добри и добри, доцнији добри, па и слаби, а неке су њиве остале празне, т. ј. услед суше кукуруз није никао. —

4.) Траве. — Ми овано са травама рђаво стојимо. — Јер, не само, да су рђаве траве по брдима, већ и по питомој Јасеници. — Она је тако рђава, да можда у 20 година, једва, ако једна година овано без травна буде. —

5.) Пшенице родиле су овде онде по мало, а по негде и прилично, с' тога, што је овде у Јунковцу 2—3 године било гусенице.

Ове године, истина нема гусенице у Јунковцу, али је има и сувше у Жаба-рима, Гороничу, Божурићу, Тополи и т. д. —

6.) Виногради су повели добро, само је жалити да овај род доспе у бачве. —

Кукурузи су се почели окопавати још у почетку овог месеца, и скоро ћемо са копањем (првим) бити готови. — По неки, (али је врло велика реткост), загрћу своје кукурузе.

Мило ми је, што могу јавити ту пријатну нест: да одашњим пољопривредни-ци врло радо раде у позајмцу, те тако ондају једном кукуруз, докле другоме стигне за копање. —

Наднице: копач 80 пара динарских, косач, (већ су почели по неци косити) 1 динар, са раном и пићом, док је других година копач био 1,40—1,60, а косач 2—2,40 динара. —

Р. М. Пешћ.

31. Маја 1885 год у Бољевцу.

Као свуда и овде у овој околини наступило је пролеће доста рано — од по-четка месеца Марта, да су сељаци могли засејати стрмине колико је ко имао и хтео. Усели сви до данас напредују врло добро; кукурузи су почели сејати се од по-четка Априла, што овде ретко бива, где свег до краја Марта обично траје; воћа сва-когесног има довољно; пшеница изобиља, ако их само време дочека; виногради су добро понели; траве су врло добре; киша је до данас често падала да су сви усели добро успевали, једном речи, изгледу су ове године до данас такви, каква година скоро није понела у овој околини. Туче је било мало у почетку ов. м. око самог Хртња, мало слане а и 8. т. мало свега на Хртњу, по све то скоро ни мало ни чему шкодило није.

Сима Поповић

Намесник бољевачки.

Орашац срез Јасен. окр. Бргујев. 2. Јуна 1885 г.

У почетку пролећа јављао сам се са мојим извештем о претавању воћа и орању за сејање пролетње хране, а сада се јављам како стојимо са воћем у опште, а како са храном у овој околини.

Што се пшеница тиче врло су добро родиле и род свој до сада сачувале тако, да се скоро одавне не памти да су пшенице овако једно, лепе, подједнаке а да се нису искривачиле и подгореле, као што тога доста беше до ове године. Истина је појела гу-сеница велику порцију пшеница, али вредни домаћини а и расписи и заповести власти при, помогло, те се гамад у врло великој количини лотамани. Јошт би се и више утама-нило гусеничне гамади, да су наредбе и расписи раније на извршење тежакцима поднети-

Но дошкан тек у половини Априла када изелице беху већ опколиле зелене пупољке. Белог лептира тако много бијаше, да се лепршаху по ваздуху и пољкама као свег у крупним листовима својим. Но од како нам киша 30 Маја паде већ се нијају сада у много мањој количини — сигурно их киша и ледноћа потамани.

Жита: пшеница, раж и јечам врло су напредни, а са овсима стојимо за сада по најлошије. Исто тако не можемо се хвалити ни са травама ни са сеном, трава је врло ретка и мала, узроци овоме јесу ти: Што су пашу на ливадама врло доцна прекинули, и што кише скоро целог пролећа није било. Исто тако и сува орања посијата су овсом, који у сувоћи није могао одма нићи него се у ницању подвојило, с' тога је овај крхљав и неједнак.

Киша је падала 30 Маја, без ветра и града, без велике грмљаве и други елементарних непогода.

Почетак копања кукуруза настао је од 23-г Маја, али главни почетак копања одпочео је од 31 Маја, земља је угодна и особито орна за копање што није давно овака била.

Већ се и жетва јечменова одпочиње а плаћа се добро тако: да једна обична кретина од тринаест свопа да је 85 до 100 и јаче кила.

Виногради су добро родили, на којима се за сада не осећа и не види никаква болест.

Већ се чине исправе и припрема око сушница за сушање шљива. Сушнице се подику по старом систему, ако буде и оле повећа цена сувим шљивама, велика ће се сума новца узети за шљиве, јер је тежацима за сада то једина нада да се што пре дође до којег динара.

Кошење још није одпочето, а почеће око видова-дана. Стока за сада стоји врло једино особито овце и јагњад тако: да једно врло добро јагње некошта више од 3 динара и 20 п. д. до 60 п. д.

Једном речју сва се поља за сада преобразила и овеселила овом последњом кишом од 30-г Маја па овамо.

Милоје Бабић

доп. члан.

Брестовац 10. Јуна 1885 год.

Стање ово-годишње летине у овом крају нашег отачаства до сада је повољно. Кукурузи у раније време посејати врло су добри и напреднији су и бољи од доцније посејатих. Прво је копање код раних кукуруза свршено до 21 Маја; а код доцнијих свршиће се кроз неки дан. Друга половина месеца Маја, била је више кишевита него сува, а то је врло добро за кукурузе који још боље напредују. Наднице нису биле скупе, тако н. пр. један добар копач коштао је 1 — 1'20 п. дн.

Што се тиче стрних, постајала је велика разлика у напредовању између озимих и јарих. Са озимим пшеницама могу се похвалити, јер су са свим добре и повољне и обећавају богату жетву.

Ни један више стрнип усев не сеју пред зиму. Са јарим усевима поло-привреднији су се много забринули били нарочито с дошном посејаним, јер су с почетка врло рђави били. Раније посејати били су се прилично убокорили, и боље од дошних, но сада хвала Богу напредују добро и јара пшеница, раж, јечам, крупник и омас — зоб — Јечмени су зарудели, овсени су класали у другој половини месеца Маја.

Еду у овом крају не сеју, тако исто и просо — ситну проју. —

Конопле су добре и повољне. Лана-жетена — у овом крају реткост је видети.

Траве су ове године у опште врло рђаве и слабе, јер на оним ливадама са којих се добијало по 100 пластова, и то над у срећну руку роде, ове године једва 30 — а највише 35 пластова, 2) и то на оним ливадама где је површина равна а оне где није равна, ова је сразмера много мања, јер је трава сувише мала и ретка, а по узвишеним местима ретко се може косити: До пре неког извесног времена, ако случајно траве оману т. ј. буде је мало, људи су имали наду у лиснике, јер сваки накреше 7 — 8 лисника или колико буде — по количини стоке — и њиме ране овце и козе, и тим су много сена уштеђивали; а сада пошто су већи део шуме ископили и уништили, те нема одкуд да накрешу добрих и лепих лисника, остаје једина нада у сено, а пошто је мало сена, то нада у сламу, плеву, кукурузовину — ситну шапу.

Виногради су добро понели само ако се и даље одрже. Прањење је извршено до прве половине месеца Маја. Но ове године кртица је много штете допринела правити сушине кртичване нарочито по младим виноградама. Плевљење и чишћење дозе на чокоту је извршено. Шкољчење — залагање је одпочело.

Шљиве су са свим добро родиле. Истина доста су се опасувале — окривале — али их има опет са свим доста, не памти се да су над овако родиле, само ако се одрже. И остало је веће добро пошло.

Жир је са свим добро родио, нарочито буков, — растон слабије, Али на жалост пре неког времена овдашњи сељаци чисто отимиче један од другог наналаше, искоше и сатреше своју добру плавину, па и оно што је остало, све је испревршилато у главу и окресато. Па где се год људи састану на састанцима — скуповима — одмах почну жалити своју гору, и један другог корети; али више по неки, еј мој брајко!; доцније а не знаш ти шта чека твоје младе.

До згора тако рећи до лаве, било је у овом крају рахтлука са домаћом стоком, преко целог лета, јер од почетка Маја месеца па до половине Септембра, изузимајући потребних телећи вољона за изаривање пољских радова, музара крава и по 1 — 2 коња сва је стока остала у планини становала без чувара — чобанина — у „сампасу“, не указујући јој никакве неге, разма празником дати по мало соли и мекина. Сада више ни тога нема, јер је не стало горе, остало све саме голети, траве нема, ладова добрих и у опште оних услова, да стока може мировати.

Домаћа је стока здрава, само су пролетос многе овце полипсале од „метила“.

Милан Ј. Урошевић.

Лескенац 2. Јуна 1885 године.

Наша летина овди и у целој готово околини, може се рећи да је за данас свакојака.

Жита и то озима може се рећи да су доста добро стабло а и клас добар истерада, нарочито озими јечмена, који су већ почели и зрно да стврдњавају т. ј. да зру. На против јара су жита много закрљала; за то што се зима мало задржала, а пролеће задоцнило. Истина су људи одмах поорали и посејали јара жита, чим је се снег дигао, али оно опече на један пут сунце, те осуши земљу нагло. Онда пак што је са сејањем они јари жита још мало више задоцнило чекајући на кишу, код тога је жито тамај један под од земље порасло, а по где-где само тек више земље избило па тако и остало. Веома је ружно време отпочело, те за то ће сиротињске жетве много бити.

Кукуруз само равни добри су, и већ су огрнути и окопани, а позни неваљају баш ништа-крљави.

Суша је доста припекла, па је зато и храна доста поскупела, јер су хрђави изгледу ово годиншње летине.

Но опет ово овакво време добро је за сено, које се још и сад по негде коси; Нека су већ покошена, лепо осушена и аднута.

Виногради за сад добро стоје, и радони су у њима доста добро извршени. Ретко где који да је још по мало са коњом задочио, те сад окопава, вежује и залама.

Цена је ралицима и то: Копачима у њима до 1'5 дин. а у виноградицама до 2. динара.

А. Б. Торђевић.

учитељ.

ЗАПИСНИК

I. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ДРЖАНЕ 5. ЈАНУАРА 1885. ГОДИНЕ.

Билу су подпредседник г. С. А. Поповић, благајник: г. Мил. Миловановић, чланови одбора г. г. Стеван Р. Поповић, Др. Мих. Вујић, Мих. Михаиловић, Милутин М. Савић, Вучко С. Богдановић, Аца Живановић и Светисла. М. Стојановић.

Бележно секретар, Гавриловић.

1.

Г. Подпредседник поздравља одбор с неколико речи и пита одбор је ли вољан да се конституише: хоће ли се десити у одсене у групе из' не; даље ко ће заступати председништво (чл. 16. правила) у случају да и он као подпредседник буде спречен; одбор решава:

да ће се подела у одсене према потреби — ако се појави — извршивати и да подпредседника, ако буде спречен има заступати најстарији члан одбора по положају у државној служби.

2.

Чита се честитка подружике крушевачке, која је била намењена XV глави збору друштва. но је одокан стигао; одбор

прима честитку к знању, с тим да се саопшти и продужном напредном збору друштвеном.

3.

Износи се предлог председништва, да се са досадашњим секретаром друштвеним закључи уговор за три године; одбор одлучује:

1) Да се с г. Гавриловићем закључи уговор за три године под следећим условима:

а) Да секретар према заслуги може у друштвеној служби имати изгледа на повишницу плате и пре уреченог рока уговорног.

б) У случају боловања или одобреног му осуетва имаће права на потпуну плату.... Изостанци због болести и потреба у осуету, доказиваће се као и у државној служби: лекарским уверењем и т. д.

в) Секретар без довољно и доказане кривице неможе бити кажњен ни отпуштен; казни ће бити следеће:

- 1) Опомена;
- 2) Укор;
- 3) Одузимање 15 дневне плате;
- 4) " " месечне " "
- 5) Одпуст из службе.

г) Казни под 1) и 2) тачке в) изриче над секретаром председништво; остале управни одбор. Према величини кривице биће примењивана и казна.

д) Уговор се неће моћи раскинути пре него што се одкаже с обадве стране. У случају одказа с једне само стране а у течају овог времена мора друга страна бити о томе извештена на три месеца напред.

е) Да ће секретар бити обавезан да врши све оне послове који спадају у круг друштвене радње и које прописује чл. 17. друшт. правила: а имено:

„да води записник у седницама одбора и збора (осим повремених); да води друштв. кореспонденцију, да рукује с пољопривредним справама, које друштво наручује, да се стара о издавању и распрострањавању оних дела, која друштво прими и награди; да потписује према председнику сва акта друштвена, осим пољичаних; да чува и одржава у реду пољопривредну апарату и књижицу друштвену; да израђује извештај о друштвеној радњи, па га пре збора предаје јавно-

сти преко држав. органа а по могућству и других познана.

h) Секретар ће имати да се поинује наредбама председништва, којима ово буде одређивало: канцеларијско време, ток и ред друштв. послова и т. д.

2) Г. Гавриловићу одређује се од 1. Јануара 1885. год. цела секретарска плата буџетом за 1884. год. одређена од 1800 годишње под тим условом ако збор друштвених ту буџетску суму одобри.

3) Уговор ће се начинити од 2 екземплара, а и исти ће важити кад га одбор одобри по што главни збор пређе

По што је г. Гавриловић за време био искључен из седнице, позват је и он је изјавио свој приставак.

4.

Г. Подпредседник доставља одбору да је на реду избор овогодишњег уредника „Тежак“, по што нови одбор још није утврдио правац и програм свог рада за 1885. год. нити је определио какваг удео и правац према томе и „Тежак“ да заузме — то решава:

да се избор личности за овогодишњег уредника „Тежак“ скине с дневног реда.

5.

Г. Подпредседник реферисае одбору, да је г. Паја Куртовић пишао из Шапца, послао друштву 34. кил. јечма паварског „Хана моравски“ на поклон, ради онитног засејавања; одбор одлучује:

Да се г. Куртовићу изјави захвалност на овом поклону.

6.

Поведе се реч о правцу друштвеног рада за 1885 год. и по што је било већ доцкан, то одбор одлучује:

да председништво сазове што пре нарочиту седницу чисто о овом питању, да би чланови могли начелно мисли измењати и довести своју олаку.

7.

Чита се молба г. Фридриха Хофмана контролора чаруришце војно-техничких завода у Крагујевцу, којом моли да му друштво набави и да на отплату један већи тријер,

који ће исплатити у року од $1\frac{1}{2}$ —2 год. одбор одлучује,

да му се тријер набави и на отплату уступи, с тим да је дужан дати друштву обвезницу с личним јемством и исплатити дуг у року од године дана.

8.

Десеторица ђака III разреда ратарске школе у Краљеву моле да им друштво за 1885 год. шаље „Тежак“ у пола цене; одбор одлучује:

да се како тој десеторници, тако и осталим ђацима III разреда ратарске школе, даје „Тежак“ са 1885 год. бесплатно.

9.

Г. Анта С. Голубовић учитељ и дописни члан друштвени из Врање, моли друштво да му као сиротном, да бесплатно по 1 екземпляр свију друштвених књига и „Тежак“ а он се обавезује, да се друштву одужи својим дописима и извештајима о стању пољске привреде; одбор решава:

да му се даду бесплатно друштвене књиге, којих има и да му се за 1885. год. шаље „Тежак“ бесплатно.

10.

Двојица богослова моле, да им друштво поклони по 1 екземпляр својих књига; одбор решава.

да се не може учинити по молби, јер ректорат богословије има навесну суму одобрену на набавку књига својим ђацима, па ако им пољопривредне књиге буду требале, ректор ће им набавити.

11.

Г. Веља Виторовић из Крушевца моли друштво, да му продужи рок отплаћивању млина „Терне“; одбор решава:

да му се учини по молби и продужи рок још за годину дана, с тим да уредно месечно отплаћује.

12.

Г. Подпредседник на основу чл. 16. и 20. друштв. правила заказује одбору, да ће се у будуће држати сваког суботе у 3 сах. по подне почетни одборске седнице, без нарочитог позива.

ЗАПИСНИК

II. (ВАПРЕДНЕ) СЕДИНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРСКОГ ПОЛОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 10. ЈАНУАРА 1885. ГОДИНЕ.

Били су подпредседник г. Срет. А. Поповић, чланови одбора, г.г. Стева Р. Поповић, Др. Мих. Вујић, Милут. Савић, Милаш Р. Антић, Мих. П. Михајловић, Апа Живановић, Свет. М. Стојановић.

Бележио секретар Гавриловић.

13.

Г. Подпредседник реферирше одбору, да је ова седница по изјављеној жељи у одбору сазната само ради претресања питања о правцу, којим друштво у свом раду треба да се 1885 год. креће и уједно јавља, да је он спремио једну скицу тих радова, који би друштву по његовом мишљењу престојали, исто тако и друштвени секретар спремио је такву једну скицу.

За тим су читане редом и једна и друга скица и код сваке поједине тачке појена је дебата само у начелу о приману тогичне тачке у програм друштвеног рада и тако су пражњене за сад следеће тачке у програм друштвеног рада за 1885 г.

I. Оно на чему друштво има непосредно да ради.

1. Да се оснивају подружнице вољом друштвених чланова, по могућству у свима окр. парохима; које ће бити друштвени центри за прикупљање свију потребних мушта, обавештења, практични извршиоци друштвених намера.

2. „Тежак“ да и он издаје назази, по да се провизију правила, којих се уредник истог има придржавати и да лист овај, као орган друштвених потпомаже остварење програма друштвеног; да се учине потребни кораци, те да се израде код Владе, да „Тежак“ државна штампарија бесплатно штампа.

3. Семе *полопривредно и багетеско*, да се у будуће набавља и шаље онима, — по поруцима и ради пробања који своја извешта о напредовању и успевању нашој друштву буду уредно слаш.

4. Ради живљег распрострања добрих *полопривредних* справа и машина у народу, да се образује код друштва стовариште разних *полопривредних* машина, које су за наше прилике згодне и практичне и да се позове за ту пец ради преговора неколико њих фабриканата.

Све справе и машине (то да буде услов фабрикантима, који справе буду нудили) да се предходно у друштву прегледају и у раду опробају а за тим тек да се разашљу порукицима, да се тај преглед опише и ради доцније употребе друштвене оставља.

5. Да се ради на *проређивању* *полопривредне* наложбе.

6. Да се усвоји употреба *путних* *економи*.

7. Да се изради друштвени *пословник*.

8. У свакој седници одборској да буде спремно, по могућству бар по једно *начелно* питање ради *расправљања*.

II. Оно на чему друштво има посредно да ради.

1. Да се надлежним путем поради, те да се сазна шта се набавља од машина и справа у нашој земљи и какве су те справе по *какви* и по *практичној* употребљивости.

2. Да се поради код г. Министра војног, да се набаве најпотребније *полопривредне* справе за артиљерију и кошапу, те да се и тим путем поучава *полопривредници* у *руковању* с бољим *полопривредним* справама.

3. Да се надлежним путем умоти г. Министар спољних послова, да се друштву до-стављају извешта краљев. српских конзулата на страни о томе, које *сировине* српске у тој земљи пролазе и како се *примају*;

4. Да се преко надлежне г.г. министара поради, да се подиже *проходња* *кудељних* *прерађевина* у ново *ослобођеним* *праћинама*, *тршењем* *истих* *прерађевина* за *потребу* *војске*, *болница* и т. д.

5. Да се учини *преставка* *надлежном* *министру*, да се завод државне *ергеле* *попуни* и са *потребним* *биновима* *ради* *унапређења* *говеди* у *земљи*; и да се *изишту* *подаци* о *томе*, *шта* је до сада *постигнуто* са *заводом* *државне* *ергеле* за *унапређење* *конарства* у *земљи*.

6. Да се учини *предлог* *надлежном* *министру* да *организује* по *земљи* *метеоролошке* *станице*.

7. Да се по *свршеном* *попису* *имана*, у *земљи* *надлежним* *путем* *изишту* *добити* *резултати* у *смислу* *полопривредном*.

14.

Члан управног одбора г. Мих. Михајловић
предлаже и одбор услаја да у програм дру-
штвеног рада уђе и :

8. Да се надлежним путем поради на об-

разовању аклиматизационих станица, где би
се пробале и уводиле поједине нове биљке
и усеви и на тај начин помагало опадању
производње неких досадашњих усева, који
су искључиво у нашој земљи гајени.

ЗАПИСНИК

III. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 12. ЈАНУАРА 1885. ГОДИНЕ.

Били су подпредседник г. С. А. Поповић,
благајник г. М. Милошковић, чланови од-
бора г.г. Стева Р. Поповић, Мих. Михајло-
вић, Вучко С. Богдановић, Анд. Живановић
и Светисл. Стојановић.

Бележио секретар Гавриловић.

15.

Прочита се записник I седнице од 5. Ја-
нуара т. г. и по мањим исправкама,
усвоји се с тим, да га потпишу г. г. М.
Милошковић и Вучко Богдановић.

16.

Износи се речерат о награди чланова
штампаних у децембарској свесци „Тежак“
за 1884 год. и решено :

да се због малог броја чланова остави
за наду седницу, када ће бити у истој и
г. уредник „Тежак“ о тим да се у буду-
ће изнште од уредника и његово мишљење о
наградама.

17.

Чита се молба школе баранске у међи ба-
ранској, којом се моли друштво да истој и
1885 год. као и прошле год. шаље „Те-
жак“ бесплатно; решено,
да се и у 1885 год. шаље „Тежак“ ре-
ченој школи бесплатно

18.

Г. Подпредседник речерише, да је управа
економије топчидерске имала доброту да
извесну количину повртарског семена пошаље
друштву на поклон; решено,

да се на овом поклону изјави управни
захвалност.

19.

Чита се писмо г. П. Т. Тодоровића чла-
на друштвеног, којим нуди друштву на от-
куп 1 лактодесиметар, 1 кремометар, 1 ла-
мпу за растапање воска за кадамљење, по
што је приликом набавке истих справица
за учитељску школу добио по 2 екемплара,
колико му не треба : све три справице ста-
ју 5,50 фор; решено,

да се справице откупе, по што их дру-
штво у својој збирци нема — по цени кон-
тања и ако се пађе да су у добром стању
и употребљиве за своју цел.

20.

Чита се рецензија г. А. Р. Јовановића
друштва, члана на чланак : „Оскудица сточне
хране и средства противу те оскудице“ пре-
вод с француског; према рецензији одбор
решава :

услаја се рецензија, по с тим, да се по-
зове г. преводилац, те да чланак изнова
преради и дотера према рецензији и за тим
да га ако хоће по нову друштву спроведе
на оцелу.

21.

Г. Подпредседник речерише одбору да је
лањске године примано и плаћано 14 стра-
них стручних листова, да потребу уредни-
штва и друштвених чланова ; па моли од-
бор да одобри, који ће се листови и на-
ступајуће године држати а поред тога пред-
лаже, да се за сваки лист набаве и корице
у којима ће се и листови држати; решено :
да се узимају за ову годину сви већ
држани страни стручни листови ; да се за
сваки набаве корице а доцније ће се ре-
шити хоће ли бити потребно, да се још
који лист држи.

ЗАПИСНИК

IV. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА,
ДРЖАНЕ 26. ЈАНУАРА 1885. ГОДИНЕ.

Били су подпредседник г. С. А. Поповић, благајник г. Милис. Миловановић, чланови одбора г. г. Ст. Р. Поповић, Др. Мих. Вујић, М. М. Савић, Вучко С. Богдановић, Т. Петрашковић, Аца Живановић, Светисл. М. Стојановић.

Бележио секретар Гавриловић.

22.

Читају се записници II и III седнице одборске.

и усвајају се по исправкама о тим, да први потпису г. г. Мил. Миловановић и Светисл. Стојановић а други г. г. Ст. Поповић и М. Миловановић.

23.

Приступи се награђивању чланака штампаних у децембар. св. „Тежака“ 1884 и беху награђени од штампаног табака:

I. Чланци:

1). Неколико речи о цели и користи осипања пољопр. подружница од Светисл. М. Стојановића са *шездесет динара*.

2). Нова опасност ниновој лози од М. М. Савића са *шездесет динара*.

3). Гајење оваца, од Св. Л. Гавриловића са *шездесет динара*.

5). Мешанац или компост од А. М. Секулића са *шездесет динара*.

6). Мужике заслужни за унапређење пољске привреде у Србији од М. М. Савића са *седамдесет динара*.

7). Децембар за пољопривреднике од К. Пригорца са *седамдесет динара*.

II и III бележбе, гласник, О стању IV и V пољске привреде у Ресини од Јов. Јекића, Дониси, са по *шездесет динара*.

24.

Повеле се реч о уређивању „Тежака“ и о избору уредника за ову годину и би решено.

1). Да се пропису нарочита правила за уредника „Тежака“ и уређивање листа;

2). Да „Тежак“ као и до сада излази у месечним свескама;

3). Да се поклања пажња како теорији тако и пракси, — као и до сада а према времену рада пољопривредних.

4). За овогодишњег уредника „Тежака“ би изабран г. М. М. Савић; но како је г. Савић најавио, да се он не може примити уређивања за даље — осим фебруарске свеске — докле правила о уређивању листа не буду готова, то ова тачка решена да остане отворена и на даље.

5). Да се у „Тежаку“ штампају како друштвени записници, тако и сва извешћа о пробању пољопривред. справа; кратки упути о сејању и култури мање познатих код нас врста усева — који се траже у последње време и сва питања појединаца, којима се обраћају у разним случајима за савет на друштво, а одговор би био од вредности и за шири круг пољопривредника.

ЗАПИСНИК

V. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА,
ДРЖАНЕ 16. ФЕБРУАРА 1885. ГОДИНЕ.

Били су подпредседник г. Срета А. Поповић; чланови одбора гг. Милан Р. Антић, Мих. Михајловић, Ж. А. Шокорац, Тодор Петрашковић, Аца Живановић, Светисл. М. Стојановић.

Бележио секретар Гавриловић.

25.

Чита се записник IV седнице одборске.

и усвоји се с тим да потпису гг. Т. Петрашковић и Свет. М. Стојановић.

26.

Г. Подпредседник ретерише одбору, да се поједини наши пољопривредници, привиком порубина разог семена обраћају често

с таким питањима, која јасно кажују њихово непознавање дотичног семена; за то је нужно да се разраде упути, кратки и разумљиви, који ће се штампати у потребном броју; нарочито при разашивању семена од луцорке, сточне репе, живе ограде и т. д. раздавати, разашивати поручицима; — те да се поуче у свему што се на успех гајења те биљке односи; одбор одобрава, да се председништво побрине за разраду тих упута.

27.

Г. Подпредседник доставља одбору да му се пријавили за чланове утемељаче друштва:

а) Г. Аним Илић свештеник марковачки у округу смедеревском; и

б) Г. Др. Векослав Керешковић речерент кр. хрват. слав. влад. одсека за богостовје и настану у Загребу; одбор,

прима пријаву и знању с особитом захвалношћу.

28.

Г. Подпредседник речераше, да се по подрубинама семена из оскуднијих наших планинских крајева, види велика занатства нашег народа у тим крајевима, да при сејању обични наших земаљских усева постигну ма какан резултат, па предавање, да се за те крајеве нарочито — како су се за то већ и обраћали неколицина — купе и пошлу таква семена и усева, који би могли боље рађати и напредовати и боље уложени труд земљопљачу награђивати; одбор решава,

Одобрава се председништву сума од 400 динара из партије на потпомагање полске привреле — за набавку семена годног за пољов и за опште, у крајевима нашим оскудним једним на' другим усевам. Оно семе да се разда првенствено онима који су се јавили и да се од свију тражи изнешје о успелу и напредовању неких усева и о постигнутих резултатима.

29.

Г. Подпредседник јавља одбору да су се двојица сељана из Масломена окр. крагујевачког, обратили друштву за савет, због болести која им се пачади међу њима појавила и коју су они описали; да је он умолно друштво, члана г. Петрашковића, да по оној ствари да свој упут и да је то одма и потражницима достављено; одбор решава,

Прима се к знању.

30.

Чита се молба Мих. Григоровића ћака, — који се у Польској спелејално бани изучавањем пчеларства — који моли да му друштво свој лист бесплатно шаље; одбор решава:

Да му се „Тежак“ бесплатно шаље.

31.

Чита се молба Николе Божићковића уч. из Служина — који за своју школу моли да му друштво лист бесплатно шаље; одбор решава;

да се за ученицу за 1885 год. „Тежак“ бесплатно шаље.

32.

Чита се молба неколико ћака учитељ. николе и богословије, који моле, да им друштво даје „Тежак“ и за ову годину у пола цене; одбор решава,

да се онима који су се молбом обратили даје „Тежак“ и за 1885 год. у пола цене.

33.

Чита се акт г. Св. М. Стојановића, којим тражи, да се расправи питање о рукопису његовом, који је поднео у дуплици, један као „извештај путног економа у Пирот. округу“ (у ком је крају 82. год. дејствовао; а други као прикупљање података из пиротског округа; одбор решава:

Да се умолу г. Вучко С. Богдановић члан друштва, да оцени последњи рукопис.

34.

Г. Подпредседник напомиње одбору, да му је нешто од стране последњег збора друштвеног, стављено у оној години, на размисање и извршење а нешто преостало иницијативом самог одбора, према усвојеном програму рада за 1885 год. што би требало одма расправити; па моли да се узму у претрес и реше:

1). Питање о оснивању пољопривредних подружница у целој земљи;

2). Питање о дејствовану путних економа;

3). Питање о правцу и начину уређивања „Тежака“, као друштвеног гласила;

4). Питање о извршењу преустројства на шабачком добру; одбор решава:

1). Да се умолу да донесу своју представку о пољовр. подружницама г. г. Мих. Михаиловић, Вучко Богдановић и Апа Живановић;

2). Да донесу своју представку о путним економима г. г. Живко Шокорац, Св. Љ. Гавриловић и Св. М. Стојановић;

4). Да донесу своју представку о шабачком добру г. г. Ж. Шокорац и Ада Живановић.

35.

Секретар друштвени напомиње, да је плата садашњем послуживоцу друштвеном Пет. Николићу буџетом за 85. год. повишена; па по што је послуживоц баш у времену од Новембра пр. год. и до сад највише поста имао, то и по миљењу благајника друштвеног, предлаже, да се повишица плате пос-

луживоцу рачуна од почетка буџетске 85. год; одбор решава:

Да се послуживоцу рачуна повишица плате од 1. Новембра 1884 год.

36.

Г. Подпредседник реферише, да ће се ове године, у ома. банти, ради пробе засејавати трговачке и др. ређе биљке; одбор решава.

Прима се к знању.

ЗАПИСНИК

VI. (НАПРЕДНЕ) СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДЕОРА СРПСКОГ ПОЉОПР. ДРУШТВА ДРЖАНЕ 5. МАРТА 1885. ГОДИНЕ.

Били су подпредседник г. С. А. Поповић, благајник г. М. Миловановић, чланови одбора г. г. Милан Р. Антић, М. Савић, М. Михајловић, Жинко Шокорац, Вуч. С. Богдановић, Т. Петрашковић, Љуб. Којић, А. Живановић, Свет. М. Стојановић.

Бележио секретар Гауриловић.

37.

Г. Подпредседник напомиње, да је сазвао седнице у 2 маха и да оба пута није дошло довољно чланова, колико би требало због важности предмета за решавање:

38.

Чита се мишљење гг. Ж. Шокорца и А. Живановића: о томе како по ранијем предлогу треба извршити преустројство на шабачком добру; одбор у интересу бржег и лакшег обављања свију послова на шабачком добру рашава:

1). Поставља се нарочита управа шабачком добру и то за управника подпредседник г. С. А. Поповић, за чланове управе гг. Ада Живановић и Св. А. Гауриловић.

2). Управа ова имаће да се стара о извршењу преустројства шабачког добра, по свом нахођењу у границама постојећег предлога.

3). Управа ова биће власна, да у име

управног одбора друштвеног, чини све потребне издатке у границама буџета а за правку зграда и набавку стокe имаће да тражи наизнадно одобрење од управног одбора и окончаши рачун свију издатака поднети на одобрење.

39.

Чита се предлог г. Срете А. Поповића подпредседника друштвеног и Светислава Стојановића члана управног одбора, којим правцем треба у будуће уређивати друштвени лист „Тежак“ као и шта би требало урадити да се постигне то, да друштвени орган што боље одговори цели којој је намењен:

Управни одбор примио у начелу поднесени му предлог прописује следећа: правила за уређивање „Тежака“.

40.

Г. Подпредседник доставља одбору, да је због нагомиланих послова у администрацији узео Мил. Степановића, правника за практиканта; па моли да му се према буџету одреди плата: одбор решава

Да се практиканту на име плате издаје из буџетске позиције по 50 динара месечно и да му се плата рачуна од дана представка на дужност.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ.

КОЈЕ СУ СЕ ПОТКРАЛЕ У VI. СВЕСЦИ:

У чланку „Два три основна питања“ на стр. 314. у 13. реду одоздо стоји „имамо много светлих примера“ а треба „ми немамо.“

На стр. 321. у 13. реду одоздо стоји „383 кв. миље“ а треба „333 кв. м.“

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 8

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

АВГУСТ 1885.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

Предплатницима „Тежак“ и дужницима друштвеним.

Са овим бројем превалило је I. полгође ове године, а већина предплатника „Тежака“ ни до данас није положила предплату.

Многима и многим друштво беше на услузи набавком свега траженог семена и справа, па ни до данас не послаше новац за семе, и ако ће скоро да му наступи жетва и берба; нити други измирише дугове за справе, нити издадоше на време обвезнице и ако им је друштво справа на чест послало. Друштво се трудило да сваког услужни и сваком да помогне и речју и делом.

За то сад сваки треба, да свој дуг одужи, да неплаћену предплату пошаље, неизмирен дуг одужи, како би друштво прикупљеним средствима могло помоћи многим и многим којима помоћи и олакшице у набављању справа итд. треба. Само тачним плаћањем и вршењем обвезе оних, којима се друштво на услузи нашло, биће друштво у стању да све већу и плоднију делатност развије.

Како предплату, тако и дугујуће суме, ради олакшице може сваки предавати властима среским, окружним, или друштвеним подружницама, где ових има.

А сва пошиљања друштву, писмоносна и аманетна пошта у Србији носи бесплатно.

Из канцеларије срп. пољопривред. друшт. Бр. 1341. 15. Јула 1885. год. у Београду.

ПИТАЊЕ О ПОПРАВЦИ НАШЕ СТОКЕ.

I.

Ово питање држимо да је данас, више но игда на дневном реду.

Не само да сточарство заузима код нас у целокупном народном газдовању врло важно место, већ и у пољопривредном и народно-економном смислу, оно је камен темељац мал' не свега напретка и благостања у земљи. Стока, то је најглавнији артикал наше извозне трговине. То је било економне сугласице. Извор материјалне користи. Добра наплата уложеног труда, око запата и гајења стоке, кроз врло кратко време.

Сточарење је радња, која уложени труд и главницу понајбрже и понајсигурније плаћа. Посао, који се код нас понајбоље рентира и који понајпре и понајсигурније привређује и понајбрже доноси данас новац привреднику.

Ризик ове радње више лежи ван граница њених. Ризик тај лежи у општој «економној кризи», или у спољашњим одношајима државе спрам других држава. Ал и он је врло кратког века, по трајању. Потреба сточних производа, све је већа, што су Јевропа и њене велике вароши многољуднији; тражња је све већа и потрошња све сигурнија, што се са развитком свести и образовања у свету, више развијају и расту потребе, шири жеља за угоднијим животом и за уживањем.

С тога је, и питање о поправци стоке у једној земљи, једно од најпречих, од сувремених и у исто доба и од најважнијих *народно-економних* питања. Ту пољски и народни економ морају ићи руку под руку, те да осигурају трајан успех. Са обилатом, бољом производњом, са поправком стоке — мора ићи барабар стварање тражње, пијаца, могућности за извоз дотичних производа.

Но питање о поправци стоке, важно је и с још једне друге народно-економне основе У свету влада борба о економну превласт једне државе спрам друге. Та се борба најбоље очитује у економном појму, једне значајне речи — *утакмица*.

Утакмица у XIX веку, то је сила, која све собом коси. То су «крњо и зеленко» што градове руше и обарају.

Па и у сточарској производњи и трговини — утакмица игра врло велику улогу Начело, смисао и основ утакмице, лежи у правилу: — *потрошња је све сигурнија, тражња све већа, што је производ бољи, а сразмерно јефтинији*.

Но ово је појам односан. Стварни појам лежи у томе: — да *произвођач са што мање труда, муке и трошка око произвођења производа својих, добије што више новца, што бољу цену за своје производе.*

Отуда нам излази јасан закључак пред очи, да питање о поправци стоке у нашој земљи, није ствар од маленог значаја и вредности. За правилно решење тог питања, није потребно само довољно знања, умешности, штудије и вичности у чисто сточарској пракци, већ и ширег народно-економног знања, виших државничких и политичких погледа.

За што? Просто из тог узрока, што питање о поправци стоке, не само да је јако сложено и тешко, да се не може никако „као на пању одрубити“ — већ је оно и с тога још значајно што решавање тог питања, дубоко засеца у будућност сточарства и државних извора, народно-економних доходака. Што се решење тог питања не протеже са последицама и изазваним или створеним стањем, само у садашњости, већ и у далекој будућности. Што се тиме мења стање сточарства у земљи за неколико векова у напред, у будућности и што се једном свршен учин, не да лако прекројити, изменити, или дотерати. Због свију тих услова и узрока извршење поправке стоке, и с моралне и с материјалне стране, било је и биће и на даље ствар државе и њених завода а много ређе ствар појединаца

Не само да није било повремено изношено на дневни ред питање о поправци стоке код нас, у ранија и познија времена, већ је оно претресано и у теорији и изложено и у пракци. О њему се свестрано водила реч и у књижевности и са катедре. Оно је извођено и на делу — од стране државе, општина и појединаца. Дакле питање, према важности својој занимало је и једнако занима наше „заинтересоване духове и кругове.“

И ја бејех један од оних, који су по нешто, раније, о том питању писали Сада не узимам перо, да пишем о том питању за то што би своје пређашње гледиште напустио, или што би претендовао на то — да сам ја у питању о поправци наше стоке изнашао „камен мудрости,“ већ што држим, да ћу поткрепљен новим фактима и доказима, моћи још боље утврдити и оправдати своје, већ раније исказано мишљење „Више очију боље виде.“

Решењу питања о поправци наше стоке, ми ћемо приступити у скромнијем оквиру сточарске науке и гледишта пољског економа, по што ни позив, ни одмерени простор једног чланка, не дају нам

права, да то питање, опширније и с народно-економног гледишта претресамо.

Ако сувремену сточарску науку упитамо: на који је начин могуће извршити поправку стоке у опште? Добићемо одговор, да у *главном* за то имамо два начина, који су готово са свим противположни један другоме. То су т. зв. *укрштање* и *раслод* (*побољшање*) *стоке у сопственој крви*.

Кад промотримо све предлоге и све предлагане мере за побољшање наше стоке, у штампи, налазимо да међу писцима има привржника једном и другом начину. Једни су били за укрштање наше стоке, у цели поправке, са другим бољим (т. ј. производнијим) сојевима стоке. Други опет — за побољшање стоке у сопственој пасми, у сопственој стоци, у сопственој крви.

У пракци, пак, на самом делу, при извршењу поправке стоке, није нам познат готово ни један случај поправке стоке у сопственој пасми. Међу тим могли би навести ваздан примера, да се у извршењу поправке стоке тежило овим другим путем, путем укрштања.

На овом последњем основу, наша је држава засновала, заводе државних ергела. У Љубичеву и Добричеву ергела коња страних раса и сојева, са исто тако страним сојевима: — говеди — бикова — као засебним и споредним одељком ергеле.

У цели поправке стоке укрштањем, вршене су скупочене набавке страних ваљаних и припознатих грла, још ваљанијих раса стоке — како у ранија, тако и у познија времена.

За владе кнез Михаила — набављани су мерински благородни овнови — у цели поправке вуне домаћих оваца. У тој истој цели у последње време, министарство народне привреде, купило је са стране по неколико овнова меринске и рамбуиле расе.

У цели побољшања домаћег соја говеди, поред државних завода, и поједине предузимљивије општине, набављале су по скупе паре ваљане бикове, признатих страних раса. Томе и свом ранијем кораку, следовала је и држава, набавком бикова чувене алгајске расе (и крава — за запат у чистој крви) за топчидерску економију.

На то се у најновије време угледају и многи ваљани окружни, срески начелници и поједине општине. Познато ће бити да се нарочито ове године многе општине обратиле министарству народне привреде, да им се у цели побољшања говеди, набаве ваљани бикови признатих страних раса (швајцарских). На ту цел, наш свет, који не радо на друге ствари издаје новац, који иначе не

радо пристаје на дације жртвује све што може — општине пристају, на зајмове на лично јемство грађана, или чак и на прирезе!

Па и српско пољопривредно друштво намерно је, да на свом добру у Шапцу набави бикове расе сименталске и пинцгаурске. Једно ради укрштања а друго ради упоредне штудије (јер ће бити набављене и краве истих раса).

Дакле начин побољшања наше стоке путем укрштања управо је у моди. Он је то у садашњости, па чак и у будућности!..

Законски предлог о установљењу „сточарских завода,“ у цели побољшања нашег соја стоке (предлог је само прочитан у народној скупштини и упућен одбору) — као да је заснован на тој истој основици. И ту се замишља побољшање стоке путем укрштања

Пре но што изнесем своје разлоге „за“ и „против“ укрштања или побољшања стоке у сопственој пасми, нужно је да не заборавимо једну врло важну чињеницу, за правилно и стручно решење овог питања.... По важности самог питања, не само да се мора претпостављати, нарочито при извођењу истог у праксици, савестност код предлагача, писца и извршиоца, већ и добра порција знања упоредне анатомије, физиологије и зоологије, па онда и из науке о сточарству..... Другим речима, пре но што би приступили побољшању стоке, морамо исту добро познавати, не само у сточарском смислу (у смислу њене способности и продуктивности) већ и са природно-историчног гледишта. Морамо стоку познавати по спољашњини, изнутрици и историји њеној — по пореклу њеном, што могуће више горе по лествици родословља те стоке.

Ову поставку гледаћемо доцније да објаснимо и да доказима утврдимо....

Још једну околност морамо напоменути. Грехови у теорији, нису тако велики као грехови у праксици. Грехови у расправљању питања о поправци стоке путем штампе нису тако велики; као грехови оних, који као државни органи руководе тим послом у целој земљи....

Што поједини из пасије (љубави) и каприса (јогунства), и из љубопитства ради у побољшању стоке, без правца, цели, па често и без потребног знања — то не сме служити за углед ономе, од чијег рада зависи и добро и зло, садашњост и будућност тако важног посла, као што је побољшање стоке у целој једној земљи....

Шта ми знамо тачније и подробније о нашој стоци — то сам показао у свом чланку „Неколико речи о прикупљању пољо-

привредних података код нас" Смет слободно рећи, да ми не знамо још ништа позитивно о пореклу разних врста и разних сојева наше стоке; да ми нашу стоку, ни у колико не познајемо са природно-историјског гледишта.

То пола чека своје време и своје раднике код нас!

Без ваљаног темеља — подиже се трошна зграда. Без оваког знања решавање питања о поправци стоке, а још прије и горе извођење тог побољшања на делу — ствар је врло тугаљива Видићемо, да то много више важи за начин побољшања стоке путем укрштања

Шта знамо ми о томе: којој раси, соју, пазрами, пасмини припадају коњи, краве, овце и свиње — у нашој земљи?....

Ми знамо да имамо добрих крава за мужу и гојазност — у колубарским говедима. Да имамо добрих волова за теглење — свуда а особито у ужичким говедима.

Ми знамо да имамо добрих свиња — у Шумадији. (Овде смо срећни те су нам свињче странци штудирали и подвели под расу оригиналну — звану „Мангулица“). Да имамо гојазних говеди = у Посавини, Колубари, Дубљу, Дубокој (тзпријски). Да имамо добрих оваца за вуну — у кривовирским овцама. Добрих оваца за гојазност — у краљевкама, старовлашким овцама и ужичким — реуљама! Да имамо Не да немамо никаквих коња (т. ј. у засебној групи, да се њима одликује цела једна околина)....

Но ми знамо само неке добре способности ове боље наше стоке, или мање наше стоке у опште. Ми знамо да нам стока не ваља, да нам је побољшавати ваља, ако оћемо од држања стоке да имамо ћара и да јој нађемо проходње.

Тиме се само могу протумачити тежње државе, општина и појединаца, да суделују и да раде на питању о поправци наше стоке.

Без материје — нема силе. Без тела — нема способности. Форма и тип тела, зависе од склопа и форме костију — костура. То је оно, што је на животињском телу најпостојаније, што је најмање променама подлежно

Ал то је и оно, што ми најмање познајемо код наше стоке. Ми не знамо готово ништа о пореклу, о природно-историјском развићу и постанку, наше стоке

Због тог тако трошног темеља и сви наши закључци: о „расама“, о „сојевима“ и т. д. наше стоке; о њеном „пореклу“; о побољшању стоке, — само су нагађања и све ће дотле, то бити,

докле не будемо поткрепљени позитивним знањем „природне историје развића и постања наше стоке.“

Да то још боље објаснимо, навешћемо неке примере. У школи нам један професор доказиваше да су наши коњи — пореклом од турских и арапских коња. Други професор — ослањајући се ваљда на познат израз оног „стручног“ странца: — „у Србији има једна врста животиње коју, тамо *коњ* зову“ — тврђаше да наш коњ не припада никаквој раси.

Па није боље било ни у штампи. Докле су једни мишљења, да је сва наша стока, стока која не припада никаквој раси, дотле други имају нејасне појмове — о кривовирском соју оваца, о „краљевкама,” „реуљама;” о колубарском соју говеди и т. д. И једни и други ослањали су се посредно — на мишљења разних страних сточарских писаца.

Но било их је, који су се при том и *непосредно* ослањали на таква мишљења. Отуд наше говече, без разлике — спада у подолску расу говеди; ако и сами сточарски писци нису на чисто — о просторности боравања те расе и докле једни сва говеда југо-источне Јевропе, заједно с мађарским говедима у „подолску расу” убројавају; дотле други мађарско говече, као засебну расу издвајају и т. д.

Такав је случај и са штудијом наше расе свиња. Ми још нисмо на чисто, да ли код нас доиста има две расе свиња под именом „мангулице,” да ли имамо свиња од две расе по крупноћи: крупнијих и ситнијих. Нити, да ли свиње у целој Србији припадају баш тој, а никаквој другој раси

Томе свему је узрок оскудица позитивног знања нашег — нагађање!

Раса у сточарској науци, то је после Дарвина, као и појам „врста” — постао врло растегљив израз Скуп животиња једне врсте, које су међусобно везане заједницом порекла, а нису проста, случајна агрегација ни гомила; животиње једног таквог скупа које, су међу собом сличне већином својих особина и форми. Ето то је раса.

Према томе израз „не припада никаквој раси,” са свим је произвољан и без икакве научне вредности. Јер гди је тај скуп животиња — ма које врсте домаће стоке, — везан за извесни предео, у ком не би поједине јединке биле толико сличне између себе, да се може закључивати на заједницу порекла и крвног срод-

ства њиховог? Дакле стока, која не би припадала никаквој раси — каквој му драго — била би права бесмислица

Тај израз води своје порекло од изреке пок. Натузијуса, који у своме делу „Раса свиња“ (1860. г.) вели за „*gasclose*“ стоку (која не припада никаквој раси) да она постаје:

„1). Због пресељавања природних раса из њихове домовине у друге крајеве — гди нема оних услова за развиће, које до јако имадоше; тамо *оне мењају свој тип, али не досијевају, да задобију себи нову опредељену типну форму;*

2). Услед укрштања разних природних раса на терсуме, без одређеног плана и цели, не може стока да задобије типну форму;

3). Кад се културне расе (створене човечијом негом и запатом) не одржавају потребном негом и запатом, већ се због глади и недовољне, рђаве неге између, враћају својим родоначелницима.“

Натузијус нам указује даље на то, како у многим покрајинама северне Германије, има стоке „која не припада никаквој раси.“¹⁾ Због тога и отуд, што се у течају једног времена ради поправке тамошње стоке набављала час приплодна грла тирољске, час швајцарске расе; у течају другог времена — раса нидерландска и т. д. У таквим местима — по његовим речима — направила се, шареница, „шарена смеша“ из које не може да се образује типна форма по томе, што се не обраћа пажња ни на индивидуалност, ни на негу стоке

Према томе јасно је, да и наша стока (говеда, коњи, овце, свиње), мора бити преставник једне или више раса; да мора припадати једној или другој раси То и без даљег испитивања можемо сигурно закључити а не нагађати.

Но поправка стоке не би се ни замислити могла, да у природи сваког живог створа не лежи моћ — мењања, одступања од првобитног облика. То је основно начело најдаровитије природно-историјске философије — Дарвинове

Па тако се и стока у току времена и према околностима може мењати, било дотеривати, усавршавати, или погоршавати и стукнути у назад.

На то измењивање утиче у природи т. зв. борба за опстанак. Код стоке пак — утичу запат и нега, што јој је сточар указује.

¹⁾ Последњици Натузијусови су његов израз „*gascelos*“ мало дотерали на своју бувију, мало изокренули и тако је потенао превод „стока без расе,“ „стока која не припада никаквој раси.“ Међу тим „*gascelos*“ треба сматрати као противност „*gascerein*“ — стоке чистокрвне, дакле: стока нечистокрвна, неблагородна то је „*gascelos*“

Но то измењивање је само резултат борбе двеју невидовних сила — наслеђа и прилагођавања. Те силе, узроци и последице, тако се утврђују у свршеном производу — стоци, као у каквом ткању црна, основа и бела потка (што је рекао згодно Хекел у „Природној историји постања“), да се не може на чисто извести гди уплив једне силе престаје а гди настаје уплив друге ове силе.

У сточарству те се две силе друкчије зову наслеђем и индивидуалношћу (место прилагођавања, или боље место узрока, узета је овде последица). Руски професор К. Ј. Линдеман то лепо тумачи овако:¹⁾

„По сили наслеђа свако животно није ништа друго до потпуни отисак својих родитеља; по сили индивидуалности,²⁾ свако се животно пасти, да се од својих родитеља удали, те да задобије свој сопствени, особни, лични, само њему својствени карактер.“

„У течају развића сваког животног, сваког рашћа, те две силе дејствују на супрот једна другој и на тај начин условљавају форму (ова реч употребљена је овде у најопширнијем смислу) нове особе. При нормалном ходу развитка зачетка, сила наслеђа свакад отима мах, преовлађује над силом индивидуалности и услед тога је новорођено огромном већином својих особина и признака слично особама својих предака (у генетичком односу), а у исто доба се одликује, или разликује од њих, неким својим властитим цртама. Никад се не дешава, да индивидуалност отме превласт наслеђу. Само по неки пут бива она нешто силније, јаче изражена и онда ми то тумачимо аномалијама, накажењем, изметањем према ступњу развића индивидуалности.“ Овој врсти одступања потомства од родитеља („овог прогреса у измењивању“) „индивидуалности“: имају благодарити многе културне расе у Јевропи свој постанак. Тако шампска свилоруна раса оваца у Француској.³⁾

Но ни измењивање ово у ширем смислу, ни ово отступање у ужем смислу не иду у бесконачност, као што се Линдеман незгодно изражава. Већ то „измењивање лежи у границама типа,“ — како вели Др. Мартин Вилкенс.⁴⁾ Или као што Хекел још простије и очистије представља; „од гуске не може никад постати во“ Јачи ступањ измене органских створова могућ је само кроз грдну периоду времена — што спада у делокруг изучавања природне исто-

¹⁾ У „Русское сельское хозяйство 1873 — 3 св.

²⁾ Упливом ране, климе, неге — прилагођавања — непосредно за живота и допније унето у крв и ћелије као особина, клица која се сатрти или развити може.

³⁾ Чланак г. С. Ј. Поповића у Тех. за 83.

⁴⁾ Beiträge zur Thierzucht 1871.

рије а не сточарства. Отуд у „борби за опстанак“ неспособни видови за живот изумиру, а способни се све више измењују од старих праотаца удаљују и често у току грдног размака времена постају са свим засебан вид, из основа различит према првобитном типу!...

Што у природи бива споро и лагано „одабирањем разлика“ борбом за опстанак — то се у сточарењу упливом човечијим (запатом и негом) постиже у много краћом времену. У сточарењу ово мењање настаје пре, било у добром (побољшање), било у рђавом смислу (изметање)!

Но у сточарству, баш у питању о наслеђу, гложе се чувени писци измеђ себе, и не слажу се у мишљењу. У Немачкој, па отуд и у Чешкој и у Русији — образовала су се читава два противничка логора у том питању.

Векерлин, Менцел, на челу су једног логора. Они тврде,¹⁾ да раса игра већу улогу приликом преношења наслеђем извесних особина на приплод, но ма ко и ма шта — па више но и личност, индивидуа сама! Тврде да се значај расе туна своди на то, што је стока чистокрвна, благородна, чвршћа т. ј. сигурније преноси на потомство своје особине, него ли стока која је још неучвршћена, већ је производ укрштања. Па то све једно, и без обзира на то да ли су те особине давнашња својина те расе, или су оне придобијене тек у последње време и неким од тих индивидуа чистокрвне расе.

Способност, путем наслеђа преносити на чисто, на приплод, своје особине, називају они *постојанством*, *стативношћу* (константност, прво су је звали потенцијом). Та константност пак, како они веле, стоји у управној зависности од чистокрвности; код мелазана (производа из укрштања двеју раса) она је врло слаба и по томе ови и далеко уступају чистокрвним животињама у побољшавању стоке.

Против њиховог наука, у опште, а посебице против примене његове у сточарству устао је прво Натузијус.²⁾ Он је успео прибрати довољно неоспорних доказа, да и мелазани исто тако сигурно и стално могу преносити на потомство своје особине, као и чистокрвне животиње. Он је на основу тог свог испитивања поставио други наук:

„1). Чистокрвност благородних животиња нема никаквог значења у питању о способности њиховој преносити своје особине наслеђем на потомство;

¹⁾ Thierzuchtlehre von Weckherlin 1863.....

²⁾ Nathusius, Ueber Constantz in der Thierzucht. 1860. Nathusius. Vorträge über Viehzucht und Racenkenntniß 1872.

2). Благородне животиње могу пренети на потомство своје, само особине, које оне саме имају.“

Простије се то може рећи овако. Сточар треба да обрати сву своју пажњу на избор индивидуе, јединке а не на расу, при чему је са свим све једно, да а је та особа мелезан, или је чистокрвна, из прости или благородне расе.

„Таквим начином — вели Линедеман — и сам појам о раси за практику, постао би са свим изиштан.“

И доиста неки последници овог научењака — Натузијуса — падоше у другу крајност, па предлагаху, да се раса са свим „ишчисли“ па да се сва стока раздели у групе, по својој употребљивости или производњи. Говеда — у млечну, радну и гојазну стоку. Овце — још у овце за вуну (место „радне“). Коњи — у јахаће, теретне. Свиње — у гојазне и шункаше. А све то без обзира на расу, којој дотична врста стоке припадајеки . . .

За нашу цел постављену у овом чланку неће бити потребно, да се расправља потанко гледиште једне и друге групе сточарских научара. За нашу цел биће довољно, да се у главном изнесу назови, који говоре „за“ и „против“ обадва ова наука . . .

Потпуно немају ни једни право, или у главном имају и једни и други право. И то на основу ничега другог но на основу утврђених начела „науке о сточарству.“ Оних начела, које једни и други признају и којима се и једни и други клањају.

На преношење особина на припатак, потомство утичу подједнако — и порекло приплодних грла, раса њихова, као год што утичу и индивидуалне особине. У наслеђу имају готово подједнаког удела — и раса, чистокрвност приплодних грла и индивидуалност њихова. Дакле заједно имају право и последници теорије постојања и теорије индивидуалности а засебно немају ни једни ни други право.

Но последници теорије о чистокрвности, постојању расе, греше у главном и прво, против основног закона о одбирању. Одричући скоро сваку моћ утицаја индивидуалности у пренашању неутврђених особина и облика на потомство, а ван оквира уских граница расе — они греше против основног закона, о мењању одступању потомства, од њихових родитеља. (Закон о вариби алитету). *Приписују сувише значаја наслеђу на рачун прилагођавања.*

Но пођимо даље . . .

Кад би само обзир на чистокрвност порекла, на добру расу, имао вредности по сточара, приликом запата стоке — онда би био

са свим безсмислен: *наук о избору, одбирању приплодних грла*, (који је од сточара позајмио Дарвин у својој „борби за опстанак“ а који му доцније баш ти исти сточари — одричу.) Онда би при запату стоке, довољно било изабрати само добру, постојану расу стоке, која се одликује чистокрвношћу, решити питање о избору благородне расе за поправку стоке једног краја — па готов посао. Успех сточарства постигнут, добило би се добро и корисно потомство, производна стока.

Е ал последници теорије о индивидуалности побринули су се да приберу доста примера, који доказују са свим противно. Т. ј. да су приплодна грла из добрих раса, давала често лоше потомство и обратно, да су мелезани и ако нису „учвршћени,“ (у смислу теорије о чистокрвности!) производили врло добру стоку.

То је дало повода Натузијусу да каже као другу тачку свог наука:

„Благородне животиње могу пренети на потомство своје само оне особине, које оне саме имају.“

Т. ј. признаје важност избора приплодних грла и у одабраној, чистокрвној раси. Тврди, да ћемо бадава бирати добру и благородну расу, ваљано порекло приплодних грла, ако нам та грла нису и сама по себи добра А то сваки и без доказивања може сâм увидети.

Е ал баш и тај исти врло паметни Натузијус пао је у другу исто тако грубу погрешку, да тиме што уздиже личне особине приплодних грла, са свим багателице сваки значај порекла, расе, дотичне стоке.

А тиме опет он греши, против науке сточарства, која је цела основана на искуству.

Греши и он против истог оног наука: о одбирању приплодних грла, за који се и он везао.

Из искуства се зна, да приликом одбирања приплодних грла, за запат млечне стоке, поред избора н. пр. добре краве музаре, ваља се особито обзирати још и на избор доброг бика, који *показује знаке млечности на себи*.

За што? За то што видимо, да у овом случају, преноси бик на своје потомство неке особине и способности (млечност), које он никако и нема као мушка индивидуа. Јасно је, да бик у том случају предаје на своје потомство не само оне способности и особине, којима се сâм одликује, већ и оне, које се у његовом телу налазе везане, које се налазе успаване у њему, као преставнику његове

(мљечне) расе. Овде у овом примеру најбоље падају у очи сустицај порекла и личних особина, у питању о наслеђу и преношењу особина на потомство.

Но последници Натузијусови, иду још и даље од самог учитеља свог. Тако Сетегаст у питању о наслеђу, са свим одриче науку о устуку (атавизму).

Суштина се овог наука, као што је познато састоји у следећем. „Врло често и при том у животиња са свим различитих група, примећавала се, да се припатак оштро разликује својим знацима и особинама од непосредних својих произвођитеља; другим речима, често се у потомству појављују знаци и особине њихових предака, (прадедова и чукундеда) ма да се исти знаци, нису у течају многих поколења јављали, ни виђали (К. Ј. Линдеман).“

Тако у шатороге стоке (има таквих читавих раса) појављују се кад што животиње са зачетцима, или правилно развијеним роговима, ма да се кроз толика поколења све само шута стока порађала. Тако у црном стаду оваца, јављају се чисто беле или прошаране овце — и ако црно стадо немађаше никакве мешавине са белим овновима и овцама и т. д.

Дакле је јасно, да *прикладна стока пренаша на своје потомство како оне особине, које је она сама у свом властитом животу, стекла и задобила тако и оне, које је од својих ближих и даљих предака наследила.* (То је у осталом основано мишљење и на дарвинизму — види Хекла — и на основима науке о сточарству).

Е Сетегаст и његови привржници гледају да питање о устуку — протумаче рђавом раном и негом, законом прилагођавања, којим и све остало тумаче. Но тиме не могу никакo објаснити све, па и ове наведене, карактерније примере о устуку... За то и ми, нећемо се овде у ту ствар дубље упуштати....

То у осталом не би било ни нужно, већ и по самим неким сумњивим местима, што их виђамо код Натузијуса приликом претресања ових начела.

На једном месту он се изражава, да мелезану поред индивидуалности, приликом преношења особина, на потомство, треба још неких чиниоца тако — „потребно би било, да су изредна својства мелезанова *подржавана целим организмом а то нарочито при расплоду.*“

Но то се још боље види из ових места:

„Та својства, која сачињавају задаћу при запату стоке, до извесног су ступња *продукти вештине; одржање и учвршћање њихо-*

во у потомству, оснива се не само на законима наслеђа, већ и на продужењу вештачких уплива.“

Друго такво место још боље објашњава ову мисао:

„Та (т. ј. жељена) својства немају оне и овакве сталности, каквом се одликују знаци и особине зоологичког вида. При том, престанком вештачких улива настаје уступ к једној или другој првобитној раси.“

Из тога се види, да и сам Натузијус, који је у почетку одрицао, у преношењу особина путем наслеђа, сваки значај раси, а полагао га једино у особине личности, особе, јединке и индивидуе, на крају крајева ипак тврди: да ако се прекрате услови, који подржавају једне или друге особине јединака, што их ове добише од изредног благородног мелезана, то даљи њихови потомци, припатак, унуци њихови, стукнуће понова у назад ка природној (или географској) раси, која је била са одличним мелезаном спаривана у почетку: — *изметнуће се!*

Другим речима, Натузијус не може, а да не призна, какав има значај раса у сточарству, јер нема куд но признаје, да ако се прекрати улив вештачких услова (добре ране и неге) онда се може поништити целокупан успех получен укрштањем с особама друге расе

За нашу садању цел, био је потребан читав овај навод борбе славних људи у сточарству, те да боље утврдимо своје мишљење, о поправци наше стоке, као што ће се то ниже доле видети.

II.

Видели смо да је стока, била „благородна“ или не, утицао човек на њу својим запатом или не, способна за измењивање, поправљање или — погоршавање. Та променљивост стоке лежи у границама природних закона.

Али то „измењивање“ стоке, на овако првобитан, природан начин бива врло споро, врло тешко и треба дуго времена докле се самосвојним, природним одбирањем (Дарвин) учврсте разлике, нагомилају и ојачају одлике толико, да се могу преносити на потомство, да могу служити образовању нове расе и да постану стална особина дотичне стоке.

За то „вештачким одбирањем“, за то човек својим запатом и негом утиче на стоку много брже и скраћује онај грдни рок, који је потребан, да се једна група стоке измени, дотера.

Но при овом упоређењу, ваља још нешто имати на уму. Вештачки однегована и запаћена стока, ако јој се „вештачки уливи“

— запат и нега, отргну или *нагло* и *јако* промене, много пре губи своје *добре*, задобивене особине, нарочито у потомству (које се *за-чеђава*, расте и живи под промењеним околностима) него ли стока, којој није скоро никаква нега указивана, око чијег запата није никаква брига вођена, која је *расла* и образовала се под суровијим приликама, живела у природном, по готову полудивљем стању! Но има још једна врло битна разлика, разлика са свим обратног смисла.

Из сточарских дела, познато је Натузијусово испитивање свињске лубање. Он је са две свињске лубање — са свим очигледно доказао, колико боље рањење и нега утичу на измену не само осталих телесних облика, већ и најјогунастијег, најнепромењивијег — костура и лубање. Доказао је колико је прилагођавање моћно у свом дејству на измену лубање код стоке, — не на потомству и посредством наслеђа, већ на садашњем, даном примерку стоке.

Боље рањено свињче показивало је готово са свим битне разлике на лубањи, са свим различне од рђаво рањеног и негованог, чија се лубања приближавала лубањи дивљег свињчета Доказано је то у осталом, са свим згодно изабраним примерком свињчета, које најочитије представља зависност свију осталих органа од желутца, који код овог рђавог свињчета беше брадавицама, израслима и ранама прекријен. „Слуге желутца“ . . . као што популарно представљаша Жан Маса . . . и овако онакажен желудац, у овом случају, беху дело рђаве ране и неге. . .

Значи, да је измењивање стоке, у смислу бољег користовања њеног човеку, веће производности њене . . . са свим у рукама човечијим, ствар не само његовог запата (путем приплода) кроз дуже време, већ његове неге у много краћем размаку времена. Тако рећи човек рањењем и негом, у стању је, да и од сразмерно рђавог материјала (стоке), што му га предаде запат, добрим хранењем и негом може да створи, још у истом поколењу, добру, производну, себи корисну стоку.

Због тога је добило особите важности у сточарству, као начин поправке стоке под свима приликама и у свима околностима — т. зв. *одгаивање младе стоке*.

На другом месту, ја сам то мало подробније извео,¹⁾ сад се у кратко може схватити у овом кратком ставу:

¹⁾ У чланку „Како да подигнемо и побољшамо нашу говеда“ прештамп. из „Тежана.“

А још боље у чл. „Одгаивање телад за разне цели“ „Теж. 1880. г.“

«Одгаивање телади (разуме се и одгаивање све младе стоке у опште) има огромнога уплива на резултате сточарства, јер телесно развиће животиње и њена употреба за ову ил' за ону цел' сточарења (за давање млека, за гојење, за теглење итд.) има огромнога уплива и на корист, коју ћемо тражити од своје стоке, а све ово поглавито зависи од начина одгаивања дотичне животиње у њеној младости.»

За доказ овог другог тврђења могли би навести многе податке из сточарске пракције.

Но само ћемо напоменути, — те да се види колико чињеница, са свим разноликих, утичу, на развиће и производност наше стоке — на овом месту т. зв. употребу извесних органа. Познато је да се садања, чисто баснословна млечност код крава неких раса (до 3000 l. округло, годишње!) развила у прво време једино — употребом органа — *добром и умишном мужом* (разуме се уз zgodне особине наследне, форме и подесну рану). Дакле уз ваљану негу.

Према томе свему, не може нам више чудновато изгледати тврђење: да је *сразмерно природније негована стока подеснија за поправку, за дотеривање њених особина на боље, него ли вештачки негована стока, у својим особинама доспевши скоро до савршенства...*

То лежи у природи саме ствари, у границама типа, могућности измене дотичне стоке. Културна стока вештином сточара, домакнута је по готову другом горњем крају на лествици измене стоке, а «природна» стока, има пред собом још доста дугачак, већ утрвен пут, те да изменом својих особина на боље, послужи што корисније своје домаћину....

Према горњем излази, да и наша стока (па и ако ништа не знамо о пореклу њеном у природно-историјском погледу) мора припадљати одвојеним групама — расама. Ми знамо на сигурно и без тога, да у нашој стоци немамо онакав материјал, какав се има у културним расама.

Али поред тога знамо и то, да је наша сва стока способна за измену на боље, за поправку и да и сад, поред никакве ране и неге налазимо добру и доста корисну производну стоку, чим је изложимо бољој пажњи и нези.

Код добрих наших кравара, налазимо крава музара колубарске расе — које дају место, као обично, 5 литара, 10 литара млека.

Па таквих истих примера могли би навести и за наше коње (велико изворски, чучушки и т. д.), овце (кривовирске, краљевке), свиње....

За све ово дају нам, још бољег и очигледнијег доказа, подаци из историје постања и образовања разних сада светски чувених раса стоке . . . Они ће моћи да нам послуже и као путеводја у поправци наше стоке.

Проф. руски К. Ј. Линдеман прича, како су холандска, тиролска, сименталска говеда и т. д. — била некада стока рђава, непроизводна, неблагородна. *„Све те расе зоведи постале су и образоване су поправком стоке у сопственој пасми, у сопственој крви.“*

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

ВАЖНОСТ УГАРЕЊА.

Угарење је један од врло важних радова у земљорадњи. Међу тим код нас је оно занемарено као и већина других радова. И тамо где се угари, тај се посао врши невешто т. ј. не пази се ни на време кад се угари, ни на начин како се угари. Па при свем том ипак, онај, који угари, са већом сигурношћу изчекује бољу и обилатију жетву.

Практичка вредност угарења позната је сваком земљоделцу, који ијоле прати и посматра развитак и напредовање усева. У толико је чудноватије што се оно тако мало одомаћило код наших земљорадника. Ако би потражили узрока томе, нема сумње да би га нашли и у оној општој црти свију примитивних земљорадничких народа — у неразумишљању и слепој привезаности (конзерватизму) за све што се затекло. Али има и других *битних* узрока који спречавају сваки полет и сваки бољитак у пољској привреди. Ти су узроци они исти који у опште своде производњу извесне земље на најмању меру — често на неопходне потребе самих произвођача. У таквим приликама производња је ограничена и тесно везана са најпримитивнијим справама и т. д.

Ради јаснијег појимања ми ћемо овде узгред да наведемо само два од тих битних узрока. То су *далеке пијаце* и *хрђава саобраћајна средства* или другим речима слаба тражиња или хрђава прођа онога, што се произведе. То толико исто значи колико и недовољна или никаква корист од уложенога рада око производње.

Упоредо са лакшим и јачим прометом пољопривредних производа скаче и њихова цена, а тиме се подстиче и јача увиђавност произвођача о личној користи, која је највећи покретач за напре-

дак. Но прави напредак може бити само онда, кад се сваки посао врши с пуном свешћу зашто се врши.

Наша намера није, као што се из самог наслова види, да овде говоримо о томе, у каквом се стању налазе код нас те нужне погодбе (услови), од којих зависи корачање и усавршавање пољопривреднога рада и производње.

Ово неколико речи што доведе о томе рекосмо нека послушки читатељу само као напомена, у ком правцу ваља тражити излаза и мерило за оцену нашега застоја или нашега напредовања у пољ. привреди.

С чисто-пољопривреднога гледишта наша је дужност да јаче свраћамо пажњу на ону другу тачку т. ј. на изнашање користи од савршенијега рада и на излагање начина како се поједини радови врше. Тим самим ми чинимо са своје стране све, што би могло покренути сваког тјезвеног пољопривредника на размишљање и на већу примену свега, што му према приликама осигурава трајни и већи приход.

У земљорадњи орање је један од најглавнији послова. С тога смо у овоме чланку изабрали да о њему говоримо. Јер угарење, као што је познато, по смислу речи како је наш земљорадник разуме, није ништа друго но прво-јесење или још летње орање, које се врши после каквог пожљевеног усева. Угарењем се пољже, тако рећи основ усеву који ће се засејати. Угарење је од особитога утицаја на свима осредњим и тешким земљама, на којима се производе, као што је познато, наши главни производи: стрмна жита и кукуруз. С тога оно за нас има особиту вредност и ми му обраћамо сву нашу пажњу.

Да би могли што јасније изнети важност угарења, нужно је да се ма и са најмање речи дотакнемо општих погодаба, које су потребне за развиће усева. — Пре свега сваки усев без разлике може се само онда развијати и напредовати, кад у околини његова корена има довољно припремљене оне хране, коју потребује и коју редовно из земље узима. У колико те хране више има у земљи, у толико ће усев бујније напредовати и бацити у опште и по каквоћи и по коликоћи бољу жетву. Та храна, коју усев узима кореном из земље, припрема се с једне стране из распадања минерала, а с друге стране из трулења или распадања свију биљних остатака (корена, стабла, лишћа), који отпаду од пожљевенога усева или остану као стрњика, или који се унесу у земљу ђубрењем поглавито италијанским ђубретом.

А из овога шта излази? Изгледа као да излази, да што у земљи више има минерала и биљних остатака или ђубрета да ће више бити и биљне хране — дакле да ће биље бујније напредовати. Али није тако. То је тек једна половина онога што треба да буде. Није довољно да у таквој земљи има у опште доста извесних минерала и ђубрета или биљних остатака, па да у исто време буде и довољно биљне хране. У пракци се често дешава сасвим обротно, да извесан усев много боље успева на једној земљи, у којој у опште има мање минерала и биљних остатака, него ли на другој, у којој их има у изобиљу. А зашто то тако бива?

Ми и мало више напоменусмо а овде ћемо поновити и нарочиту нажњу читатеља обратити на то, да се биљна храна *припрема из распадања* минерала и *тружења* биљних делова. Другим речима то значи, да није довољно да у некој земљи има само минерала и биљних делова, ма у каквом облику, већ је потребно да има доста *распалих измрљених или истрошених и у прах претворених минералних и биљних честица*, јер само у таквоме облику, поред довољно влаге и топлоте, биље или усев у стању је да узме храну и да је употреби на своје развијање.

Овим се објашњава и онај случај за који рекосмо да се у пракци дешава, да на земљи, у којој има мање минерала и биљних делова, може по који пут какав усев боље успевати, но на земљи у којој их у опште има више. Само се по себи казује да то може бити само онда, кад су у првome случају и минерални и биљни делови распали и растворени, а у другоме на против, ма да их има у опште више, нису распали, но чврсти — уједињени. А успех сваког усева зависи од тога, колико у којој земљи има *распалих и у води растворених* минералних и биљних делова у оно време, кад се он развија. За целину ове расправе вредно би било кад би после овога доведе објаснили најпре, шта пољопривредник треба да ради те да у његовој земљи има свагда довољно минералних и биљних делова из којих се справља биљна храна, па тек онда да претђемо на други одељак и да објаснимо како се та храна справља т. ј. услед чега бива распадање минерала и биљних делова, и може ли пољопривредник и чиме да утиче на њихово распадање. Али како је прво питање и важно и доста заплетено, те изискује опширнији одговор, то, ма како да би zgodно било да га овде објаснимо, ипак мислимо да ће много боље бити, да о њему, као и о другим сличним пољо-привредним питањима говоримо засебно и што по-

дробније првом приликом, ако нам само буду слободни и отворени ступци „Тежака“ за питања ове врсте.

За циљ коју мислимо овим чланком да постигнемо довољно је, ако се само изближе познајемо са погодбама од којих зависи *распадање* или *припремање* биљне хране, јер ће нам се тиме пружити клуч за разумевање важности самога угаřeња.

Свако распаѓање у земљи, као и на њој може бити само онда, кад око предмета који се распаѓа, или који треба да се распадне, има довољно ваздуха и влаге.

Где те две погодбе, потребне за распаѓање и трулење нема, или их има али у недовољној мери, ту не може бити распаѓања, или ће га бити али посве спорог. Корист пак пољопривредника лежи у томе, да у земљи има доста распале и растворене биљне хране у оном времену кад усеви расте, с тога је његова дужност да се стара и да чини све, што ће убрзати распаѓање и растварање оних делова или предмета, из којих се храна припрема.

Ораћа земља по себи то је више или мање збијена маса, у коју ни ваздух ни влага не могу слободно продирати. И у колико је земља тежа т. ј. у колико у њој има више глине или иловаче, у толико мање могу у њу продирати ваздух и влага, у толико се дакле спорије распаѓа и припрема биљна храна. Таква земља може бити по природи Бог зна како плодна т. ј. може имати у изобиљу минералних и биљних делова па да опет усеви хрђаво на њој успевају, јер збијеност њених честица не да ваздуху и влази да јаче у њу продиру и да са сваком њеном честицом у додир дођу, а без тога храна се не може у довољној мери припремити, јер распаѓање иде врло споро.

Земља по природи плодна мора бити и до *извеснога* ступња растресита, па да њој могу усеви с коришћу успевати. Растреситост је путевођа и спроводник ваздуха и влаге у земљу. Растреситост то су врата кроз која ове две неопходне погодбе пролазе дубље у земљу да тамо врше свој благодетни посао око припремања биљне хране.

Код лаких земаља растреситост је свагда пре добра но хрђава. Шта више често се пута дешава да је код посве лаких пескуша растреситост одвећ велика. Због тога те земље бивају на мах одвећ топле и суве, чим сунце јаче огреје, а на мах опет одвећ влажне и ладне, чим падне влага или се залади. У њих и ваздух и влага брзо продиру, али брзо и ишчезавају. У том случају дужност је пољопривредника да навожајем глине, шталскога ђубрета или ме-

шанца (компоста) ублажи — смањи сувишну растреситост земље, која је исто тако штетна као и кад је одвећ мала.

На против код тежих и тешких земаља као што су све глинуше и иловаче, растреситост је готово редовно мала и недовољна. Због те своје слабе растресивости те су земље више ладне но топле, више су влажне но суве. Ваздух и топлота врло мало могу да продру до њих а киша кад падне, разлије се по површини њиховој правећи баре и локве. Код оваквих земаља дужност је пољопривредника да увећа растреситост њихову, јер ће тиме олакшати приступ горњим погодбама, које су у опште неопходне за успех усева.

За разумну и корисну производњу први је услов да је растреситост земље умерена, ни одвећ велика као у лаке пескуше ни сувише мала као у глинуше. Успех усева је сигуран само онда, кад је земља свагда умерено и више или мање свагда подједнако влажна и топла. Крајности су у овом погледу од недогледне штете. Према овом правилу сваки пољопривредник мора да мери и да гледа каква му је која земља, па према томе и да се управља. Одвећ лаке земље да чини тежим, а тешке лакшим — растреситијим.

Између многих средстава са којима се увећава растреситост земље, на првоме је месту механички рад, или другим речима само обрађивање земље. Цел је сваког обрађивања (орања, копања огртања и т. д.) растресање и уситњавање земље. Вековно искуство научило је практичног пољопривредника да у „превртању“ земље види своје користи и свој опстанак. Зато сваки оре, копа, огрће и т. д. И што чешће то чини, нарочито на тежим земљама, све је сигурније са жетвом.

Али најпосле долази време када није довољно ако се земља само „преврће.“ Са увећаним потребама у храни, оделу, стану и васпитању тражи се и већа производња. Тражи се са једног комада земље много већа жетва, но што је до тада била. А већа се жетва може добити са једног комада земље само тако, ако се не само земља „преврће,“ него ако се зна и зашто се преврће и зашто баш тако а не како другаче.

Потребно је дакле да се зна утицај свакога рада што га пољопривредник на земљи изврши, јер у томе лежи и његова већа корист и сам напредак производње. Само онај пољопривредник може добити највећи приход са своје земље, који зна зашто извесан рад врши у извесно време, и како сваки поједини рад утиче на земљу и на успевање усева.

Утицај орања, па дакле и угарења, састоји се у дубоком растресању земље. Дубоким растресањем земље доводи се много већи број земљиних честица или делова у додир с ваздухом и влагом. Јачи приступ ових погодаба снажније утиче на распадање и растварање минералних и биљних делова у земљи, те се на тај начин за извесно кратко време припреми много више биљне хране.

Код лаких земаља растреситост је по себи већа и довољна, те се пољопривредник не мора нарочито бринути о њиховоме растресању. Ту је много прече да обрати већу пажњу на то, да ли има довољно минералних и биљних делова који треба да се распадају и да спреме потребну храну. И ако нађе да нема, што готово редовно бива, јер су то земље махом сиромашније а растреситошћу својом брзо припремају храну коју усев повлачи у себе, онда је највећа брига пољопривредникова да ђубрењем унесе у земљу тај потребни материјал, из кога се храна припрема. На лакшим земљама често и једно орање и то непосредно или кратко време пре сејања може од користи бити, пошто распадање и растварање хране иде сразмерно брзо услед довољне растреситости.

Но сасвим друкчије то стоји код тежких и тешких земаља. Збијеност њихових делова изискује што веће и што чешће растресање т. ј. дубље и чешће орање, дрљање и у опште брижљиво уситњавање земље. Код њих се дакле мора обратити врло велика пажња на растресање. А да се то постигне како ваља, није довољан само онај рад што га пољопривредник изврши. Много више треба да изврши сама природа. Али пољопривредник мора подешавати својим радом тако, да природа наилази на згодно и подесно земљиште, иначе она не може дати повољнога резултата. Што је најглавније њој се свагда, нарочито на тешким земљама, мора оставити извесно време, извесан рок за који ће она утицати. Код тешких земаља у опште ништа не иде нагло и брзо. Тешка је земља налик на крупну и тешку стоку која много може да повуче, али споро-полако. И сам пораст усева на тешким земљама потребује сразмерно више времена него на лаким.

Код напредних пољопривредника у страноме свету постоји ово правило, или, ако хоћете да је тако назовемо, ова пословица, која се дуготрајним искуством осведочила као врло корисна, и они је се тачно придржавају. Она гласи: „За колима на којима дижеш пожњевени усев, пуштај одма плуг“. Другим речима то значи, чим обориш или дигнеш један усев, а дигнути га треба одма чим сазри, одма ори за други. То орање добило је код нашег народа свој на-

рочити назив, ма да се оно не врши строго по овом правилу, што је на сваки начин недостатак, који трпимо и у другим радовима услед наше неразвијености и неувиђаности. То орање дакле зове наш народ «угарење» и придаје му особиту важност¹.

Но ма да наш народ врло ретко оре одма пошто пожње и дигне усев, што би веома корисно било, ипак има нечега чиме се у том погледу угарење одликује. Та одлика угарења састоји се у томе, што између њега и сејања мора протећи неко дужије време и мора доћи бар још једно орање непосредно пре сејања². А у томе баш лежи сва важност угарења. Што је дужи размак времена од угарења до сејања, све се више даје маха природи да развије свој утицај.

Угарењем се као и добрим орањем земља не само изврви и иситни, него се цео један дубљи слој земље, до кога су ваздух и топлота једва могли допирати, изврне на површину и изложи свом утицају њиховом. Ако се угарење још изврши много пре сејања, те тај утицај буде што дужи, онда је природи дат доста дугачак рок да своју радњу развије.

Радња што је природа после угарења развија састоји се у овоме: Чим се земља изврне и иситни, ваздух и влага почну јаче утицати и на минералне и на биљне или органске делове. Под тим појачаним утицајем њиховим убрза се најпре распадање биљних делова или т. зв. хумуса.

Распадањем хумуса стварају се (постају) поред осталог два главна једињена, која су од особите важности и по узраст усева, јер им служе као неопходно потребна храна, и по само распадање остале хране. Та два једињена зову се у науци киселина угљена (угљен диоксид) и амонијак. Као храна биљна они су подједнако потребни па ипак зато постоји нека разлика међу њима. Та се разлика састоји у томе, што киселина угљена поред тога што служи

¹) Угарење и ђубрење употребљава се много више у ново-ослобођеним крајевима, него у старим границама. Нарочито у нишком и пиротском округу редовно угаре и дваред ору за озиме стрмичине.

²) У неким крајевима по други пут ору само сушише испошћене земље, а угарењем зову и позно «зимње орање» за јари усев. Но као год што је у првом случају неразумно и штетно што се не ору по други пут и јаче земље, тако исто мислимо да је ово друго погрешно. Између орања које се изврши за озими усев одма чим се лети усев дигне, или бар рано с јесени док је време још суво као што се код нас готово редовно чини, и зимњег орања има знатне разлике. У неким крајевима нашим то се и двоји па се прво зове «угарење» а ово друго «зимње орање». Ми мислимо да је ово карактеристично и згодно с тога и усвајамо те називе у овом смислу.

Како се пак после љабења са остатком храном припремља у већој мери и асотна храна, то је од особите важности да се ља-
бење, које је тако корисно за невољницима људима, врши колико
је могуће још преко лета, чим се јавију и пр. стпмни или јави
који људеви, или бар један с јесени јор је време сљево, јер је штета
која се тада предпни губитком киселине азотне по све незначитна. Са
свим обротно бива са губитком те тако апарочене хране бивне, кад
се оре докран у јесен и у опште кад је време веома мочарно, те
се земља више стопа у љубави ораски. При љабењу постоје још
ова правила. У колико се љабење на тешким земљама радије из-
врши у толико се може љубе вати пљотом. Застаја је боље кад

предаан у амоніаѣ;
 азотна киселина и амоніаѣ једнини су извор откуд се јави до-
 битају своју т. зв. азотну храну, без које неби могли успевати. Међу
 тим у земљи те азотне хране петро кај има у изобиљу, већ се мора
 љубрењем уносити. Зато се обраћа велика пажња на то да се азо-
 тна храна како год не губи и да не испарава из земље. У киселина
 азотна јавиљу се баш тиме што се с вазом јави како ствара из земље
 или противе у љубе својеве вене, овакве је обичнији постоји у земљи

Идејата е во тоа да се воспостави една идеја, која ќе биде прифатена од сите луѓе, а не само од некои. Идејата е да се воспостави една идеја, која ќе биде прифатена од сите луѓе, а не само од некои.

Има још једна врста важна околноста која говори за што па-
дење угарске. Амонијак што постаје при распадању опраних де-
рва (хумуса), земља утије и задржи у себи (апсорбје) и он убрзо
после тога под утицајем вазауха, са којим је у јачем додиру, прелазе
у т. зв. киселину азотну. Амонијак и киселина азотна у опште јако

Јесенима за храни; аналитичко поттоматке пастајате минералних јетова. Како се љитицај киеалине љјевне има блатојарити што љевни моту за кратко време свога побаста нају јоворно припремљене т. зв. фосфорне хпане, које љ земљи љ оште спасамерно мало има, а мелу тим је она неопходно потребна за љцеваре љсева. Исто тако киеалина љјевна знатно поттоматке и пастајате акарална. Јетвом педин поа љитицај киеалине љјевне пего пастајате љ земљи нје брже, и што је љжми пазмак времена оа љјабера до сејара све ће ботити

су бразде уже но широке, како би се земља самим орањем боље иситнила, јер тада и усев лакше пушта корен у земљу. После угађења треба свагда предрјати земљу тежом дрљачом. Где је потребно ђубрење, најбоље је ако се ђубри непрегорелим шталским ђубретом.

Толико за сада о важности угађења које је од толике користи у земљорадњи.

ПРОИЗВОДЊА И ГАЈЕЊЕ КОЊА.

ОД

МИР. МИЉКОВИЋА.

(СВРШЕТАК.)

III. Спаривање коња.

Парењем се зове полно сједињавање кобиле са пастувом у цели оплођења.

У прилоду коња парење је од велике важности. Да би се што сигурније оплођење постигло, треба пастува спарити само са оном кобилем која се потпуно пасе, јер без таквог њеног стања, било би парење бесплодно. За парење увек се бира довољно пространо, мирно и од навале радозналих људи склонито место као н: пр. испод какве шупе, у каквој згради, празној штали, у заграђеном дворишту или у башти иза какве економске зграде, и то по могућству гледати, да буде увек пре подне или пред вече, јер се држи, да кобила у то време радије прими пастува него ли у подне.

Од велике је важности по свакога одгаитеља коња у опште, нарочито пак по наше сељаке, да дознаду насигурно, је ли им се кобила распасла или не, како не би узалуд од удаљених места, доводили своје кобиле поради парења са државним пастувима.

Нагон за парење, познаје се по неком извесном унутарњем немиру, по честом хрзану кобиле у блискости других коња, при коме се предпоставља, да она познаје пастува; по отварању и затварању тајног уда, при коме се показује јако црвенило унутарње слузне коже, по издвајању неке полупровидне, љигаве и жућкасте слузи, по честом мокрењу са подизањем репа, које бива услед додира слуза из тајнога уда, по подупирању ногу једне на другу, по сјајности њених очију. Ушима стриже и кад види друге коње одмах им се некако поверљиво приближује, престане јести и т. п. Ови напред поменути знаци, не показују се увек тако јасно, да би се

лако приметити могли, јер често се неке кобиле пасу тако тихо и мирно, да се жар код њих никако и не примећује, док пак неке тако тешко, да их њихов полни жар доводи у неко грозничаво — болесно стање. —

У цели што потпунијег дознавања, да ли је се кобила заиста распасла пре него што ће се пустити пастув на њу, предузима се проба и то на овај начин: Доведе се кобила на пробајуће место, затим се доведе пробач (то је онај пастув, који има по ергелама своју нарочиту улогу т. ј. да кобиле проба), а кобила се за време пробања чврсто држи за оглав и то до главе, како би јој се предупредио сваки могући покушај да пастува удари. — Сада се допусти пробачу да кобилу оњуши, оближе је, и са зубима штипка по слабини, по задњим деловима, и другим местима по телу. Распашена кобила све ово подноси радо и показује према пастуву љубазан поглед, стара се, да му се што већма приближи, подиже реп у висину и на страну да би пастуву тајни уд и полне делове што већма показала, пригиба се са задњим деловима тела, подунире се на далеко размакнутих ногама, и у опште у целом њеном понашању, показује се велика воља за парење. Ово стање код кобиле сведочи, да се она потпуно пасе. Напротив, ако кобила при приближавању пробача, или у опште ма каквог пастувчића на било то и какво цгебе, што нарочито вреди за сељаци, чуљни уши, показује према њему дивљи поглед, ако се кези и уједа, и ако при најмањим приближавању истог, вришти, скаче, рита се и од њега на другу страну бежи, реп стеже, никакву слуз не лучи и сасвим се ердито према њему понаша, онда сви ови знаци сведоче, да се кобила није распасла и да нема воље за парење. Но ипак не треба се са оваквим хрђавим владањем кобиле преварити и безусловно закључити, да се кобила не пасе, и ако се ова одмах не показује наклоњена пастуву, јер се по где које кобиле а нарочито омице (првескиње) показују према пробачу у почетку тугаљиве, ритају се, вриште и стежу подасе реп; но прим свем том ипак показују наклоност парењу. Такве кобиле, или се нису сасвим распасле, или услед тугаљивости, стидљивости и т. д. свој жар задрижавају. С тога је за овакове случајеве најбоље ако се пробање продужи, јер ће се тим начином све већма пашење изазивати, тугаљивост и стидљивост савладати, парење ће бити лакше и оплођење сигурније.

Као најсигурније време за парење, може се казати да је оно, кад се је код кобиле највећи жар за пашење развио а то ће бити између 24—36 сахати после првих знакова жара. Но на жалост често

се догађа, да се пробање сасвим пренебрегне, те се тако кобила на време не спари, и од парења, нема повољних последица, почем кобила јалова остане; па ипак увек се за ову бесплодност обично баца кривица на пастува. С тога, а нарочито сељаци, који хоће кобиле своје да подводе под државне пастуве, морају удвостручити своју пажњу на горње наведене знакове и уверити се, да ли му је се занета кобила распасла, како не би после узалуд плаћао новчане таксе за подвођење своје кобиле под држ. пастува и губио своје радно време око довођења и одвођења кобиле.

Жар код кобила траје обично од прве половине Фебруара месеца па до Јула. У често повторавајућим се перијадама, а код неких пак и целе године.

Кобиле спарене у Марту или Априлу, обично се ждребе у Фебруару или Марту идуће године, а то је најподесније време за ждребљење кобила, колико због подесне хране и паше, толико и са гледишта економног, јер пољопривреднику тежачки послови дозвољавају да за то време своју стоку на миру остави докле ждребе мало не одрасте.

Од начина подвођења кобиле под пастува зависи у многоме је ли сигурно оплођење или не; јер ако је кобила од пастува много удаљена, па има до пастувске штације неколико сахата да путује, онда се често деси да у путу кобила изгуби свој жар и вољу за парење. С тога онај, који има своју кобилу на даља одстојања да води, треба да је води одмах између 8—10 сахата после првих знакова, јер од тог времена, па докле на одређену штацију дође, кобила ће се у највећем степену распасти и тада је оплођење најсигурније. При вођењу кобила за парење на удаљена одстојања, треба од кобиле одклањати сва она напрезања, која би услед брзог вожења или јахања могла доћи, као и свако рђаво са њом поступање, јер се са овим умаљава жар код кобила. Још понајбоље је, ако кобила путујући до одређеног места, путује у друштву са другим коњима, како би се непрестано дражила и одржала у доброј вољи за парење. Кад се с кобилом приспе на штацију, треба је оставити да се 1—2 сахата одмори и по могућству даде јој да једе добро сланих мекиња.

Парење се врши на два начина: или из руке т. ј. помоћу човека, или слободно, т. ј. без и најмањег човечијег суделовања. У питомим ергелам и код (као у нашим сеоским лаћимијама) врши се парење слободно, т. ј. без садејства човечијег. Кад се парење врши из руке, треба особиту пажњу обратити на лучење семена (ејаку-

лацију) код пастува, јер од тог много зависи, је ли постигнуто оплођење или није. Ватрени пастуви, често сасвим брзо луче оплођавајуће семе, и од таквих пастува остају кобиле обично бесплодне, и с тога овакове пастуве никад не треба на кобилу пустити дотле, докле пастув својим умиљавањем неизазове код кобиле узбуђење и вољу за парење. — Троми пак и флегматични пастуви, потребују толико времена док се спреме за парење, да кобиле постану при томе нестрпљиве и сву вољу за парење изгубе; код таквих спорих пастува, који су заиста често најплоднији, биће корисно ако се доведу најпре међу друге кобиле, да у своје раздражење дођу, па тек онда да се пуштају на приплодне кобиле.

У оваквим приликама, главно је мотрити и на темпераменат парених се грла и по могућству удешавати тако увек, да се ватрен пастув спари увек са флегматичном кобилу и обратно, јер је сигурнији приплод. — Узајамна симпатија има такође уплива на сигурност оплођења, јер се често дешава да пастув неће да приђе на кобилу из узрока, било да му се не допада њена длака, понашање, њена неуглађеност и т. п., као што је то случај код неких благородних пастува кад се на сељачке (народне) кобиле пуштају. Често се пак деси да и саме кобиле праве у томе извесан свој избор, по симпатији овог или оног пастува због његове длаке.

Чим је парење свршено, кобила се одмах тера по кругу малим каџом, како би јој се тим брзим терањем сиречило, да примљену у се оплођавајућу пастувску материју не истури на поље, а по неки одмах по свршеноме акту парења, попрскају кобилу водом, веле, да усљед наглог трзања прими пре у се оплођавајућу материју. — Можда ове манипулације у неку руку могу и имати нешто своје практичне вредности, но ми им ипак зато не приписујемо велику важност према свему ономе што је досада наведено.

Код многих кобила после парења, тече из тајног љда провидна служна течност, за коју се често држи, да је повраћање примљеног мушког семена, и онда ако је заиста тај случај, треба употребити оно, што смо мало пре напоменули, но ако је лучење служне течности у великој количини, онда је наведено поступање не само бескорисно, него и штетно. Ако се нека кобила, одмах после парења усљед великог надражаја полних органа, често намешта за мокрење, онда треба узети једну гужву сламе, и са истом је трљати по задњим деловима, по боковима, трбуху, а затим је покрити топлим ћебетом. — Где које кобиле показују се и после парења „похотљиве,” т. ј. да хоће да се пасу, што је знак, да из-

вршеним парењем није задовољен њихов полни нагон. С тога таквим кобилама не треба давати, соли, мекиња, зелену пићу или другу какву дражећу храну, а у крајњем случају смањити им и порцију хране, те да се овим начином код њих умери прекомерно повишавање нагона и доцијим парењем задовољи.

У колико год може бити узрок начин у поступању при парењу, да нам кобила остане плодна или неплодна, у толико исто може бити и неподесна храна, којом се кобила подстиче и дражи на полни нагон. С тога се оним кобилама које су под пастува у цели оплођења већ подвођене, не сме давати сд, слане мекиње или друга дражећа храна, докле се поново не доведу код пробача на пробање, да се види, је ли кобила остала суздредна, а то бива на 8—9 дана после сваког парења. Појави ли се код кобила поново пашење, онда ово важи као доказ да није примила. Многе кобиле примају још при првом парењу а затим при пробању снажно пастува одбијају. За сувише ватрене кобиле, потребно је више пута да се паре, но никад више од 3 пута једне године не треба их под пастува подводити. Ако ли се пак кобиле чешће под пастува подводе а не приме, онда треба мењати и бирати другог пастува, и при томе треба пазити, да ли је узрок неоплођењу до кобиле или пастува. У опште се држи, да је одбијање знак оплођења, но многе кобиле одбијају пастува, без да су оплођене, јер је код њих парењем само задовољен полни нагон. Обично се мисли, да кобиле, које су се већ ждребиле, лакше примају него јалове и првескиње, нарочито ако су ове дебеле и добро храњене.

Узрок овоме, што сам се упустио у разлагања у појединостама и побрајање најмањих оних ситница на које при парењу ваља пазити, дало ми је своје сопствено искуство, јер писац ових редова, својим рођеним очима имао је прилике уверити се, од како је при државној ергели, о свима горе наведеним неправилностима при парењу. Кад већ постоји ергела код нас у цели облагорођавања и поправљања крви у постојећем земаљском соју коња, кад је већ једном продрла свест и у саму масу народа о овој тако корисној установи по земљу, што нам је сведок многобројна навала са довођењем народних кобила под државне пастуве и многе молбе од стране појединих општина и приватних лица, за повећање броја пастува скоро на свима пастувским штацијама у Краљевини Србији, онда треба са овом благотворном установом подигнутом једино у интересу народном, паметно да се користимо и не допустимо да узалудно губимо време приликом парења и довођења кобила под др-

жавне пастуве, већ да од утрошеног новца добијемо такав приплод, који ће нам десето-губо уложени труд и новац надокнадити.

По овоме, спаривање кобила са пастувима јесте то, што и сејање усева у сваком газдинству јер: „ако се на време и добро не посеје не може ни да се жање.“

Не мања пажња обраћа се код наших сточара на негу бремених (суждребних) кобила на сам акт ждребљења као и на одгаивање ждребади, па с тога сматрам за дужност, да коју реч и о овоме проговорим.

IV. О неги приплодних кобила и ждребљењу.

Сваки одгаивач коња, да би се сачувао од големе штете и његова се лепа нада на добар приплод оправдала, мора нарочиту пажњу обратити на негу приплодних односно суждребних кобила, кад се већ добије уверење, да је кобила олиста остала суждребна, а то ће се познати по овим знацима: промењено понашање, већа тромост, пажљивост при скакању и трчању, велика воља за јело, брзо увеличавање тела, немир и плашљивост у ходу, избегавање других коња, нарочито пак у 4-том месецу по отварању и затварању тајног ђда приликом појења изјутра хладном водом, а у 6-том месецу по увећаном округлом трбуху, упалим боковима и савијајућој се ртепачи к земљи, као и при покретању ждребета у телу при водопоју изјутра, што се може приметити на слабинама или ако положимо ширимице руку на трбух близу вимена — онда треба да удвостручимо своју пажњу и у поступању са њоме будемо благи и не употребљујемо је за спрегу тешких терета, јер хрђаво и неправилно поступање са кобилом, узрок је не само побацивању ждребета, већ је у питању, да ли такове кобиле могу бити у будуће још и плодне?

Суждребне кобиле, могу се не само без сваке штете употребити за лаку и без напрезања службу, било то у теглењу или јахању, већ и с коришћу, јер умереним кретањем, здравље се у великом степену подномаже. Исто тако добро је држати их на пашњацима, јер на њима могу имати највише телесног кретања и чистог ваздуха, но и при томе треба бити пажљив и не изгонити их никако на оне пашњаке где има урвина, провалија и јаруга.

Најбоља и најцелисходнија употреба суждребних кобила јесте пољопривредна служба (дрљање, ваљање и др.). јер оне врше горњу службу са довољном одмерношћу у своме ходу и напрезању. — Јако загревање, и нагло охладњење, суждребним кобилама је нај-

више шкодљиво и проузрокује болести, које не само да доводе у опасност живот развијајућег се ждребета у утроби кобилиној, него шта више, здравље и живот саме кобиле.

Почем нега и храна много утиче на развиће у утроби кобилиној зачетог се ждребета (фетуса), то им ову треба задовољно указивати, а затим чувати их од хрђаве хране, јер ова може проузроковати затворе, проливе, разне колике и т. п. Највећу пак пажњу треба обратити при прелазу хране, као што је то случај у пролеће при прелазу са шталске хране на пашу и пред зиму обратно, већ овај прелаз треба да је постепен, јер се иначе појављују надуни, затвори, колике и друге болести.

Сувише хладна вода није пробитачна за појење суждребних кобила, као и сувише устојала вода по баруштинама.

Ждребљење и нега кобила и ждребади

По вођеним статистичким подацима констатовано је, да суждребност кобила обично траје 11 месеци, или 346—350 дана, а код понеких кобила и пуних 12 месеци.

На 15 дана пред ждребљење треба се побринути за нужну негу, па с тога је и нужно бележити увек дан парења, нарочито кад је одбила и остала суждребна. Кад се пак време ждребљења приближи треба кобилу довести у шталу, одвојити је засебно, метути јој довољно простирке, скинути потковице ако је подкована била, а тако исто ослободити је улара, како би се слободно кретати могла.

Кобиле се ждребе лежећи, и пред само ждребљење наступе грчевита напрезања. — Она је непрестано узнемирена, легне дигне се, мења свој положај, дигне реп и не мрда са њиме, усињавајући се да ждребе из себе избаци. Напоследку помоли се и мехур у коме стоји ждребећа глава са опруженим предњим ногама. Кад мехур изађе у неколико на поље, он прсне и са течномшћу у њему нахођењем се овлажи оно место, куда ће ждребе да изађе, и кроз неколико минута, ако је ждребљење правилно, појави се ждребе на свет, кобила затим устане, прекине пуповину и ако из ње крви много тече, треба је увезати овоштањеним концем, који се доцније пошто се пупак сасуши прекине и опадне, а затим после 5—10 минута наступи код кобиле онет грчевито напрезање, поради истурања пометине.

Кобиле се ждребе обично ноћу и то је најподесније време, јер свако лармање, гледање и т. п. отежава ждребљење, које је

после скопчане са врло хрђавим посљедицама. Но како се често при ждреблењу може догодити да услед неправилног положаја ждребета у утроби материнској, или се овај услед ждреблења поремети, кобила се дуго мучи, то је преко потребно, да стоји увек 1 човек прикривен, који ће на ток ждреблења мотрити и у случају нужде по могућству у помоћ притећи.

После кратког времена ждребе се удисавањем ваздуха окрепн и тражи одмах да доји, па пошто је оно у почетку и сувише нејако и не може да нађе сису, то га треба задојити. — Тугаљиве кобиле, нарочито првескиње не дозвољавају своме ждребету да доји, ритају се и оће да га убију; с тога ждребе треба одвојити од њих и метнути га испред мајчиних очију да га она гледа и њуши, а кад наступи време дојења, треба кобилу везати за десну предњу ногу испод кичице са конопом, појасом или другим чим, повити је, и пребавив конопац преко леђа, држати тако повијену ногу, а затим метнути кобили на леђа џак или какво ћебе. У таквом случају, немогуће је кобили бранити се ждребету да не доји, и овако треба радити 3—4 пута докле је тугаљивост прође, па ће доцније сама своје ждребе пуштати да доји.

V. О одгаивању ждребади.

Храна за коња, односно пастува различна је, јер пастуви који за приплод служе, ваља да имају нечега како на себи, тако и у себи, што ће и на своје производе, т. ј. и на своје младе пренети, и поред многих других услова за ову моћ (сој, климатички односи, нега, развијеност) јесте један од главних и то како са квалитативне, тако и са квантитативне стране; кобиле пак за приплод такође потребују одвојену храну од осталих коња, јер кад узмемо кобилу која се је ождребила и одмах после 8 дана под пастува подведена, то се од тога времена рачунати мора, да се на једна уста имају изхранити три душе (индивидуе) т. ј. кобила треба да поједе толико, колико ће довољно за саму себе имати, за производњу млека ждребету које сиса, и за напредно развиће и храну новог зачетка (фетуса) у својој утроби, дакле, на ово треба увек да се рачуна, па према томе треба приплодне кобиле и да се хране. — Колико ли опет упливише коликоћа хране на пораст и развиће ждребета биће јасно кад се знаде, да ждребад прве године порасту 30 см., друге 10 а треће до 6. см.) с тога за овај пораст, мора се поред осталог и храном утицати, — а цела је истина, да што се закасни и изгуби на развићу ждребета у првој годинни, никад се више, па ма каква храна и нега била не да надокнадити.

Кобиле суждребне или оне које своју ждребад доје, добијају лети и пре и после паше, дакле у два obroка дневно по 3—4 кила овса, а зими од 4—5 кила овса и 7—8 кила сена у три obroка дневно. Ждребад докле сисају (за 4—5 месеци) добијају у 3—4 пута дневно по толико овса, да целокупна та количина изнесе до 15 кила на грло. Кад пак ждребад престану сисати, добијају сваког дана по 1:5 кило овса у 3 obroка поред паше а зими у 5. кила, но никада голо зрно, већ увек измешан са једном килом исеченог ситног сена или као јарму.

Друге године добијају ждребад такође по 3—4 кила овса дневно, но с том разликом, што се ова зоб меша са 6—7 кила ситно исеченог сена. — У другој пак половини треће године, ждребад наједанпут мењају 12 зуба, па им се с тога и мекша храна бира. После треће године, доведу се ждребад сасвим у шталу на јасла и хране се као и остали одрасли пастуви, односно одрасле кобиле.

Одраслим ждрепцима као и омицама, не даје се никад зими голо зрно, него увек са ситно исеченим сеном помешано и то с тога, да би се поред сена и жито сажвато и варењу олакшати могло, јер често прогутана цела зрна проузрокују затворе, а од овога се порађа и сама колика. Јечам даван коњима, свагда се у води покисели, и то у оноликој количини воде, колику може потопљен јечам сву у себе да упије, јер се иначе зрно исплаче, вода се проспе, и тако се на хранењим деловима изгуби.

Како пастуви, тако суждребне кобиле, нарочито ако су од тешких и крупних сојева, прежу се у плуг, дрљаче, увозе жетву и свршују све остале пољске привредне послове, али наравно умерено и са zgodном штедњом на измену по неколико сати дневно, јер не само да им овај рад ништа не штоди, већ им ово кретање чини велика добра, пастуви постају кротки, чвршћи и за приплод јачи, спречава да се коњи преко мере не гоје и за пастуве онеспособе. Што се тиче пак кобила, ово им посведневно кретање доприноси много њиховом здрављу а и брзом и напредном развиту зачетка (фетуса) у њиховој утроби, док они коњи, који без икаква рада у коњушници стоје преко мере се угоје, постају ћудљиви, одају се хрђавим навикама, порађају се разне болести, нарочито ноге почињу отицати и задебљавати, наступају разне опасне колике, ждребад се ждребе кржљава и слаба, једном речи, онеспособе се како за приплод, тако и за друге целисходне употребе, а то све из дуга времена и недовољног кретања. С тога је у опште при ергелама где се коњи у већим размерама гаје, усвојено једно врло практично на-

чело, да се уз ергелу споји и пољско добро, које ће се обделавати са оним истим коњима који и за приплод служе и на тај начин коњима се довољно занимања и кретања набави.

Помаже ли тазе шталско ђубре и воћу као другим усевима.

По често виђамо и слушамо, како љубитељи воћњака, ђубре воће шталским ђубретом и то на разне начине. Тако и. пр. једни међу ђубре старијим воћкама на жиле, други га под њих или око њих закопају, а трећи га међу у јаме под фидане при расађивању.

Ово је истина погрешан начин ђубрења, јер се воће друкче ђубри, али баш кад би се свежим шталским ђубретом пођубрило и онако као што наука воћарска препоручује, опет то ђубре и такво ђубрење не би нам донело повољне резултате. Пре би нам донело штете но користи.

Неки од млађих наших пољопривредника, хтели су чак и да препоруче ђубрење воћа шталским ђубретом, сматрајући шталско ђубре као добро и за воће, и мислећи, да то и пољопривредна наука одобрава.

Ово је чисто њихова неразмишљена претпоставка, која би у пракци само омаловажавала и праве теоријске пољопривредне истине.

Но да се препоручивањем оваквих неистина не би код нашег пољопривредног света стварало погрешно мишљење и о правој и чистој пољопривредној науци, — у коју он на жалост и онако мало верује, — налазим да је врло нужно да приметим: да се *ђубрењем воћа са шталским ђубретом не постиже оно, што се ђубрењем жели да постигне, него нешто сасвим противно постављеној цели.*

О овомо наћићете потврде како у књизи чувеног воћара француског Гресента тако и у списима осталих чувенијих воћара данашњег доба.

У опште се мисли, да се дрвеће храни помоћу својих жила; т. ј. да жиле храну у се прво усишу па онда по дрвету разашљу. Јест, али која је управо то материја коју жиле усисавају да би своје дрво могле одхранити? Да не буду то они груби делови

различитих изметака, које ђубретом називљемо? Или је то само неко њихово унутрашње језгро?...

Баш ето о томе хоћу неколико речи да прозборим.

Природно је и необоримо правило, да бујан и здрав узраст дрвета зависи непосредно од здравствене моћи жила. С тога при ђубрењу треба најпре узети у обзир особине жила, њихов узраст, њихово размножавање и т. д. једном речју, цео њихов живот у опште.

Изданчић, који жила под земљом за једно лето истера, бео је, пуначак, врло мекан и сочан. По некад бива тај изданчић, та нова жилица 4—6 пута дебља од оне жилице, која је ову нову истерала. Ова нова жилица налик је на зубац (од гребени или чеге подобног). Врх јој је шиљаст. С њиме она крчи себи пут даље кроз земљу. На њој избија много (њој) подобних израсли, које се даље разгранавају. Те младе жилице могу се тако рећи сматрати као сунђер, који најпре у се упије животне сокове из хране дрвету намењене, па их тек онда дели дрвету.

Но одкуда ли постају сваке године те нове жиле?

Ако се узме у обзир да се почетак биљног живота неразвије никад пре, но што се жиле из сна не пробуде и не ступе у покрет и развиће, некој својој урођеној унутарњој особини (од прилике као и семе, које влагом, топлотом и угљеном киселином подстакнуто, истера из себе у земљу најпре жиле, па тек онда почиње терати и развијати се и над земљом) онда морамо доћи до закључака, да вегетација дрвета, та његова животна моћ, подстакнута пролетњом топлотом, влагом и неким унутарњим својим нагоном, почиње се појављивати најпре у жилама. Та ми видимо да «мезгра» — сок — треба дуго да струји кроз гране дрвета, па да се пупољци почну развијати. Пре но што би се мезгра из жила попела горе (у стабло и гране) неможе бити ни помена о вегетацији, о животу дрвета. Најочигледнији доказ за ово, наћићемо онда, кад дрво зацељује себи какву рану. Дакле одкуда набављају услове за живот и размножавање? (кад им то не долази ни споља ни изнутра дрвета).

Поменуће беле и меке врхове жила, можемо сматрати као колевчице, у којима почивају зачетци других (више или мање бујних) гранчица жила. Као што гранчице на дрвету имају своје пупољке — окца — у којима спава зачетак даљег живота, и из којих у њиховом будном стању израстају нове гранчице, тако исто имају жиле такве пупољке — окца — у којима лежи живот буду-

них изданчића. Упливише ли на њих повољна топлота и угљена киселина спојена са водом, онда се они отварају и пуштају у земљу велике израсли, а затим у брзо објаве своју животну моћ и над земљом. Ово већ морамо назвати растењем. И у најчистијем песку; т. ј. у песку у коме нема ни мрвице хранећих материја, напредује растење весело све дотле, до год у земљи нестане или воде или топлоте или угљене киселине; или кад сразмера топлоте, воде и угљене киселине није неправилна, т. ј. једнога су више мало, а другога опет врло много. Ако је на влажном и топлим времену, узраст спор и кржљав, онда је знак да нема довољно угљене киселине.

У оваком случају треба ђубрити; т. ј. треба дати земљи таквих материја, које стварају ово што земљи оскудева. Угљеник се увек брзо спаја са кисеоником, кога у ваздуху има неизмерна количина. Кад се угљеник споји са кисеоником, онда постаје угљена киселина. Она је гас безбојан, накисео, провидан и безмирисан. Та киселина спојена са водом, осим незнатне количине извесних минералних соли (које имају уплива само на стварање сока у плоду воћке, а нарочито код шљива, и другог коштичавог воћа) може се рећи да је воћу једина храна, коју оно из земље сише. Вода помоћу лишћа испарава се на топлоти, кисеоник на сунцу излази а остане само угљеник и неки с' њиме сједињени делови, од којих се потом воћка обнавља и напредује, — расте, живи.

Према свему овоме, заостало нам је још питање које сам у почетку поставио, а то је: *да ли италско ђубре садржи у себи све те материје, и то у онаком стању, у каквом их живот и напредак жила изискује?* Узмимо само једногодишњи бели изданчић на жили, који је после зимњег одмора (пошто је се земља откравила и природа пробудила) толико добио живости и моћи, да је за читав 1—2^н порастао дужи. Е али је био обложен или одоздо или одозго са италским ђубретом, па мора!!? Јест, јест, чисто видимо како то ђубре годи новим њежним жилицама, у време, кад почну настајати топли дани; кад све различне материје у ђубрету почну трулити; кад се ђубре запари, па због недовољне количине воде не могу све материје у њему брзо да „згору“ — иструле — те да чисто гас угљене киселине сретством воде посишу изнурене жиле!!? Брзо се можемо уверити о упливу. Покрошимо те беле њежне жилице само са неколико капљица пиштавине, онаке, каква се обично налази око ђубришта, а највише по механичким аваријама. Одмах ће почети црвенити и венути. Појавиће се на њима мрке пеге а вр-

хови ће им пожутити и смежурати се. Другог дана после овог покушаја, већ ће се ма на којој граници на круни воћкиној видети нека промена. Ако смо то покушавали на сушном дану, а у време кад је воћка већ олистала, онда ћемо видети, да је врх (у коме је пунољичић у развоју) границие необично мекан и да вене као да је попарен. А неколико дана и најниже лишће те границие почне жутити и опадати. Ако најзад полијемо те младе жилице са мокраћом, видећемо их после неколико дана како су са свим учмале и како од њих није остало ништа више, до врло незнатан комадић, налик на труд, који нам жалосно сведочи, да је последица нашег покушаја. Са смрћу ових жилица изумрле су и осушиле се и њима одговарајуће границие на круни воћкиној. Ако испитамо жиле обложене и самим италским ђубретом, видећемо да је врло много њежних жилица иструлило; видећемо на много места плесањ и уверићемо се, да су пунољичи, ти зачетци будућих жиличних изданчића мртви и кад их најмање дотакнемо испадају као трули.

На ове начине, ко год хоће само да проба, може се уверити: *да италско ђубре, не само што воћу ама баш ништа не помаже, него му још одмаже. Оно га убија пре но што га оживљава.* Оно му као што видосмо, убија младе њежне једногодишње жилице, а тиме обуставља правилан и стаалан придолазак мезгре и условљава разне болести. Ако се на овај начин у пролеће или у лето заустави правилан ток мезгре, која се из жила пење на више, изгуби се поступно на сунцу и топлоти кисеоник видоник, а заоставши угљеник, не могао се брзо и правилно раздељивати по целом дрвету, заустави се и згусне на неком месту а обично на нездравом или рањавом. Код воћака коштичавог плода, избије кроз кору на поље и истиче у виду смоле.

Можда ће нам неко рећи, е па кад се воће не може ђубрити италским ђубретом, што је најобичније, онда чиме га по том твом рачуну треба ђубрити, дед реци?!

Хајде де баш да вам учиним по жељи, ваљда ћу остати жив.

Још напред сам казао, да угљена киселина с водом, игра најважнију улогу у погледу на здрави бујан узраст воћа, па то сво и сад понављам. Угљену киселину, тог најглавнијег чиниоца да нам воће буде здраво и напредно, привућићемо из ваздуха у земљу најпре окопавањем воћа сваке јесени и пролећа. А да се она брзо подели и споји са потребним хранећим материјама у земљи, и да жилама воћака помогне баш у оно време кад се оне шире и грањају, постићемо заливањем водом. Дакле као начело може се из-

рећи: наш народ за сад нека само уредно сваке јесени и пролећа прекопава сву земљу испод сваке воћке у обиму њезине круне, и ако му је због инокости и иначе могуће, нека сваку тако окопану воћку (на земљи која није влажна) залије сваког пролећа кишницом или речном водом до засићења, па ће наши воћњаци у погледу ђубрења бити још за дуго и дуго време довољно осигурани. А доцније пошто се он привикне да ђубри њиве и ливаде и кад се осети потреба и ђубрења воћа што за сад још није и кад му друго што шта прече буде потаман, онда му се тек може препоручивати ђубрење воћа компостом,^{*)} коштаном брашном, крвљу и т. д. али само не италијанским ђубретом.

Д. М. Ј.

АВГУСТ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ.

од К. Црногорца.

Све не довршене радње у пољу око жита треба живо настати да се што пре доврше. — ако нам је неповољно време у Јулу месецу у доба жетве сметало, да сео жито пожанемо, као што то и бива у брдским и хладнијим крајевима наше отаџбине.

Обично се у овоме месецу жне јари или пролећни јечам и овас или зоб. —

Јечам, што сад за жетву стасави, треба брижљиво проматрати *пазећи* на његову зрелост. — јер ако јечам *презри* онда му се класје обично брзо погне и сбори к земљи, па му тада зрелост закине и класје испада. Ако наступи сушно доба онда је у јечму класје крто, па се тада ломе и зрно пропада. — У овом случају, треба јечам жњети само рано јутром, јер тада падају росе те зрнеће у својим пленцима и плевкама наједра и набубри те се чвршће држи а крти влатови омерљају и не крше се тако лако.

Али, пре него што јечам на вршај донесемо, треба да је он за овај посао потпуно осушен и сув, а особито онда ако је у јечму била *детелина* посејана, јер се ова мора да просушава међу сламом јечменом, — на с тога се мора пожњевени јечам заједно са детелином добро да осуши, јер: ако би се јечам, или јечам са детелином *влажам* пожнео и на вршај донео, онда би се укварио и брзо би пропао — истралео.

^{*)} Компост је ђубре, које се од прилике овако прави: свезе се на гомилу свакојака земља, помеша се са кречом, пепелом или гипсом, па се онда на ту гомилу тако помешане земље у току целе године баца различито кућовно ђубре, покварено месо, крв, помидје, спљачине, кошти, рогови, и други разни отпацци али само не италијанско ђубре. Ово неколико речи о компосту написах за сад, само тек да се добије мало појам и о овом ђубрету, а доцније кад се наш народ буде могао служити са оваким ђубретом лако ће му се казати опширније како се оно приуговлава. Говорити сад опширније о овоме ђубрету и препоручивати га, значило би по моме мишљењу, предавати букварну математику, или тражити од деце да буду зрели људи.

Ситна киша јечму не штоди, — па зато се и 5 до 8 дана у омањим сноповима може у пољу да остави, те да се добро осуши. — Али јаке кише опасне су за јечам, а особито за онај, који се ниварима продаје за варење пива. — па с тога треба га, у таквом случају, што пре повезати у мање снопове па после у крстине онако, као што смо у „Тежаку“ за Јули казали.

Овас или зоб обично у почетку Августа већином код нас стасава — сазрева за жетву; — али у брдским и хладним крајевима доцније; а ако је у Августу кишовито и хладније онда пада жетва овса при крају Августа а често и у почетку Септембра.

Овас сазрева неједнако, па зато га и треба по више дана оставити у сноповима или још боље у руковедима, ни мало се неплашећи, да ће му киша наудити и нашкодити; — али ни мало паметно не рали онај, који оставља пожњевени овас у пољу само зато, да га киша што више и јаче овлажи, у намери: да ће се тако покисао и наквашен овас лакше моћи овршати; — јер: и ако је истина, да ће се јаче наквашени овас лакше моћи овршити, — то ће опет губитак зрнења у пољу бити много већи, него што би било вајде од лаког вршаја кишом наквашеног овса.

Белојка или изборница, — а то је мушка конопља, — која пре или раније стиже, па се и пре или раније, бере, треба да се бере: кад је прецветала т. ј. кад је црнојка или семењача увелико свој плод заметула и развила, и кад је стабљика почела да се љушти. — То је доба код нас већим делом при крају Јула или у почетку Августа.

Црнојка или семењача бере се или чупа се: кад јој је плод или боље семење у плодици зрело. — То је доба при крају Августа, а у неким крајевима у почетку Септембра.

Ко хоће да има бољу и финију конопљену кудељу, тај не треба да чека да семење потпуно сазре, него је свагда за ову целу боље: да конопљу беремо пре потпуне зрелости семена. С тога се може и белојка и црнојка готово у једно исто време да бере, — као што се то на многим местима у Јевропи и чини.

И лан, који је позно посејан, сад је зрео, па га треба брати — чупајући га из земље са кореном, па га оставити једно 5 до 8 дана да се суши. — Лан се оставља да се суши положено на ледини, или стрњци; али овако сушен лан може лако да добије црне пеге или флеку, т. ј. спонаду га врло ситне гљивице, које га јако покваре те губи од своје ваљаности и доброте. — Најбоље је, ако лан сушимо на ледини или на стрњци насланан у купе или пирамиде, т. ј. кад се једна руковед (гомил) усправљено наслони на другу руковед да изгледа као мала гомилца, — дакле онако, као што се код нас слаже да се суши, — пошто само га најпре „топили“ или „киселили“ у згодним вировима, што се зову: „мочила“. — Из мочила осушени лан долази под траницу или „трла се“.

Лан треба топити или киселити на лепом времену.

Где нема згодних речних или поточних мочила, ту се може лан да кисели на роси, простирући га по сувим лединама и ливадама или по управљеним стрњкама.

Често се може позни лан да топн или кисели и у пролеће испод снега, — ако хоћемо да ланена кудеља добије лепу сребријасту боју или беде лице. Онај

начин можемо да препоручимо поглавито у брђанским и горским крајевима, где је јесење време више облачно и мочарно, па би у „мочилима“ топљени лан без сунчане светлости пропао или не би, као што треба, добар испao. — Ланене стабљике, које су гребенане, треба растресито и равноодстојно у редове по пољу поређати, како би час росе а час кише на изменце са сунчаним зрацима омекшале чврсте или дрвенасте унутрашње делове ланене, стабљике да се од лике могу лако да цепају и лако да одвајају; чим ово опробамо и замолимо, да се лика (ланена влакна) што се зове : *кудеља*, може лако од стабљике да цепа или одваја, онда можемо утврдо рачунати; да је оваково т. ј. на роси топење или киселење лана на роси потпуно готово и свршено. Ово „топење или киселење лана на роси“ траје 3 до 5 недеља. — После свега овога треба лан наслагати у кладе или пирамиде, да се суши.

Али је свагда боље, где је само могуће, да лан „топимо“ у вировима, што се зову : *мочила*, — јер ћемо увек добити боље и еластичније а зато и *скупље предиао*; осим тога, ово топење лана ни мало не зависи од времена : само је за тај посао потребно, да имамо удесну воду у вировима или мочилима; — јер : блатнава, кречна или тврда и гвожђана вода у мочилу није добра; исто тако и текућа вода није добра, јер не подржава правилно трулење дрвенастих делова у лану; и она вода, крај које расту беле и црне Јове и растови, није добра, јер кад њихово лишће у воду пада, онда се вода црвено бојадеше.

Најбоља је за топење лана : барска или стојећа вода, која не отиче, или *сирови*, т. ј. речна или поточна вода, која се у *подубљим ручицама задржала* и *нашла*.

Ако за то немамо згодних и удесних бара или вјрова, онда можемо кра река и потока да ископамо подубље и пространije рупчаге, које треба још и озидати, па у њих напустити воду из реке или потока. — *То су вештачка мочила* у која треба спустити као један сандук начињен од летава, на које летве треба да дође наслаган лан; између зидова и летава треба набити сламе, а тако исто и на дно ове рупчаге испод летава треба да дође слама. — У овако спрењена вештачка мочила треба лан сложити у лабаво повезане снопове за 30 с. м. дебеле.

Пре овог слагања лабаво повезаних ланених снопова у мочило, треба јачи лан одвојити (сортирати) од финијег, и сложити у оделита мочила, — јер јачи лан раније почне да се кисели или да трули.

Поврх тако наслаганог и сортираног лана у овом мочилу, треба набацати и наслагати подоста сламе, па озго поређати даске, дрвеће и т. т. д. и све то претиснути камењем или пањевима, — како би лан увек у води лежао и ту се киселио. — Ако буде топло време : лан се кисели овде само 5 дана, а ако је хладније : лан се кисели до 14 дана. — Да је лан „кисео“ т. ј. довољно у овом мочилу одлежао и да је за вађење стасао, познеје се по овоме : кад се једна ланена стабљика из топљеног снопа извади, па : ако се стабљика, кад ју савијамо, крто лом и раслуца, и ако се лика или кудеља лако одваја и цепа од трстине или стабљике до врха. — После тога треба топљени лан из мочила извадити и у чистој води испрати, па *распрострети* по ледини и т. д. да га и ту *наквално киселимо* и *белимо*. — После 2 или 3 недеље треба са ледине и т. д. лан покупити и кући донети. — Ко хоће, може лан да бели идућег пролећа.

На *дуваншиту* треба заперке кидати и чаурице отсецати а у другој половини Августа доне лошије и кржљавије лишће одбирати. — Ми ово напоми-

њемо, и ако знамо, да је скоро сав посејани дуван пропао у алексиначком округу, — где се највише нашег дувана производи и обрађује.

У другој половини овог месеца обично сазрева *просо* или *ситна проја*; али се жетва ове економске биљке веома тешко свршава, — јер зрнелост врло неједнако сазрева, т. ј. не доспева сво у једно исто доба, него једно сазрева раније а друго доцније, па с тога оно зрнелост, које најраније сазре, лако испада и пропада. Због тога, треба га врло *пажљиво* жњети товарити и кући довозити и овршати.

У овом месецу пада и жетва *грашка* и *граорике*, а почиње се онда, кад је највећи део њихових махуна зрео; јер док једне махуне сазревају, друге су већ презреле, па с тога треба их *пажљиво* отсецати и кући довозити, где их морамо почешће, али опет *пажљиво*, да преврћемо, како би их потпуно и савршено осушити могли. Ако би у доба сушења било влажно време, онда је најбоље да их мењемо, и то *пажљиво*, па „сушила“, — ако хоћемо да добијемо добру грашковину и граоровину (т. ј. грашкову и граоричну сламу) а поред тога још и доста и доброг семенца.

Кад нас, где се скоро у свима крајевима (изузимајући планинске и брдске хладније земље), најдаље до краја Јула месеца *свршава жетва озимог жита*, — и где лепа и пријатна јесен траје често до самог *Св. Аранђела*, — могла би се врло zgodно и корисно *да обрађује бела или водена репа* — *царњача*, и то одмах после пожњевеног жита а преораног и спрењеног стрњишта. — Ово се стрњиште спрема овако: треба га најпре по дубоко преорати а стрњик дрљачом прелазећи покушати, па за тим посејати на редове, и то: 20 до 30 килограма на 1 Хектар, — ако хоћемо да после 6 до 7 месеци добијемо: 300 до 500 метарских центна коренца, 40 до 80 мет. цен. лишћа и 5 до 10 мет. цен. доброг семенца. Посејано семење треба подрљати и ваљком преко тога прећи. — Кад из проклијалог семенца, после неког времена истера понове листића од неколико сантиметара дугачких, онда треба понова ову репу дрљачом подрљати, — да земља буде дробнија те да ова биљка брже и боље израштава.

У другој половини или до краја овог месеца а и у почетку Септембра може се код нас да сеје: *озима репица*, — јер ова репица подноси хладнају климу боље и лакше него ли летња репица, а тако исто задовољава се и са мање добрим и плодним земљиштем. — Најбоље је за зимњу репицу: *добра кречуша*, јер на оваковом земљишту она јако напредује и буја. Но она може добро да успева и на добро наћубреној пескуши и глинуши, — само не може да поднесе влажну или мочарну, хладну глинушу или иловачу. — Земљиште за ову репицу треба у сваком случају да је било *више пута преоравано*, — плугом и дрљачом раздробљивањем уситњавано и поједнако још у Мају због тога наћубрено. Због тога и јесте за ову репицу: *царњача*; још је боље, ако ова репица дође после граорике или детелине — што треба свагда да буде у оном пловореду, што се зове: *детелична сетва*. — Семење је најбоље да сејемо после какве добре кише, и то: свагда је боље да ову репицу сејемо *раније*, јер: не само што ће се боље ди убокорн, него ћемо имати још и ту вајду, што ћемо моћи имати још довољно

времена да други који зимњи усев посејемо, ако би посејана озима репица пропала услед opakог времена, — рђавог и неповољног за растење репице; — тако би од посејане а пропале озиме репице имали једину штету у томе, што би нам само посејано семење пропало и изгубљено било. — Посејана зимска репица треба да расте 10 до 11 месеца до сазревања, па: ако се сеје на омашке, онда на 1 хектар треба: 0,2 до 0, 3 хектолитра, и ако се сеје на^тредове: 0.12 до 0,2 хектолитра, — што све даје од прилике 12 до 14 хиљада стабљика на 1 хектар, а добићемо 12 до 30 хектолитара скупоценог уљастог зрнења и 13 до 26 метар. цевата сламе, добре за стоку, особито за млечне краве и овце.

Одмах после свршене жетве треба *стрњишта* најпре *плиће* а после све дубље *разоравати* и *приготовљавати* за пролећно сејање усева. — Што се дуже остављају *стрњишта* непреорана, и што више са преоравањем *стрњишта* оклевамо, то ћемо мање *дробнија* и *спремнија стрњишта* имати, а због тога неће на њих моћи ваздух подуже да дејствује растварајући разне у земљи минералне материје, које би будућем усеву као храна служиле, — јер тврда и чврста земљина кора може мало у себе да упија и да усисава ваздух, влагу и т. д. па и „друго пред зиму орање“ теже иде, или се мора на брзо и у кратком року после првог плужена и орања да свршава.

На *уларницама*, — које смо довољно и као што треба припремали и приготовљавали, — треба извршавати и изводити тако звано: *усевско орање*, т. ј. последње орање пред сејањем усева, — јер је од неисказане користи: ако се земљиште, — а особито оно, на којем хоћемо да *озиму раје сејемо*, — раније добро спреми и приготови, како би га оставили да се мало провене и просуши, па после да се засеје, јер се каже:

„Озим“ у прашину,
„Јар“ сеј у влажину.

2. Ливадарство.

Ко је прошлог месеца ливаде наводњавао, треба тако исто и у Августу али добро да их наводњава.

Ливаде, које су у „лукама“ и „кључевима“ могу се сад по други пут да косе; а са побољних ливада, које не леже високо него у дољама и косим стрминма, преко којих се кишна вода слива, *можемо добру отаву да косимо*, — као што ће то и бити ове године на многим местима Србије, — а ми се овоме потпуно и надамо, јер је у месецу Јуну доста лепе и добре кише било, па је само земљу и ливаде натапала и напajала!

У почетку најдаље до половине Августа стиже *детелина* за *друго кошење*, а после косидбе стоку пуштати.

Ако смо оставили *детелину* за *сазревање семена*, — чим сазре, треба ју покосити и оставити да заједно са стабљикама у повезаним сноповима дозрева и да се *добро осуши*, па после тога главнице треба отсећи и оставити са семенем на згодном месту и чувати до сејања.

Кад покошена *детелина* за *таку* израсте, треба *детелиште* преорати; — у место тога, можемо и стоку на ову *детелину* да пустимо као на *ставу*.

И мухар, — што је остављен да донесе семење, — треба сад покосити за добијање семенa, пошто смо га добро осушили, па га чувати до сејања.

3. Баштованство.

Скоро све радње, које се врше у Јулу, већином се имају да свршавају и у Августу; и по томе: Ко није добио времена да те радове у Јулу предузима, треба у овом месецу неизоставно да их посвршава.

Особита радња пада у овом месецу: сабирање зрелог семенa од остављених семенaка нашег поврха или баштенске зелени. — Ово сабирање зрелог семенa треба вршити *аажљиво*, т. ј. које пре сазрева, то треба пре и раније сабирати, — и *брижљиво* чувати, т. ј. семење у меканој плодиници треба на сунцу неколико дана сушити; семење у маунама и чаурицама треба са овима заједно чувати и не издвајати, а чвршће (са једријом кожицом) семење треба одмах у ланеним кесама чувати и држати окачено да га мишеви не поједу. — ако хоћемо, да нам ово семење не пропадне. — Свако семење у кеси треба забележити по имену.

Пасуљ баштенски, — чим му почну махуне да бивају и да постају црне — треба га заједно са стаблом чувати, па га метнути на сунце да се суши; али га треба чувати, да га киша не увати, па: зато га треба метати на згодном сунчаном месту, заклоњеном од кише.

Сад сазрева и *шекерач-трашак*, који се због укусно слатког зрнења продаје по добре новце.

Празне леје, т. ј. оне, са којих смо побрали спанаћ, пасуљ и грашак, треба засејати: зимском салатом и купусастим поврћем, које хоћемо да преко зиме остану: или их засејати семењем од спанаћа, першуна, влашца, мркве (шаргареке или жуте репе), и зимског црног лука; или их засадити: келерабом и позним карфиолом.

Зреле краставце, — које смо на врежама као најбоље оставили да као семењаци сазру, треба око *«Велике Госиође»* са врежама заједно покидати па их на једној дасци на сунцу оставити да укопне и потпуно дозру. -- После тога се расеку и семење извади па се остави на сунцу да се осуши. — Тако се осуши и добија семење и од лубеница и од дивља.

И *лубенице* су у ово доба, око половине Августа потпуно зреле, — а то се познаје по томе, што зреле лубенице имају јако пријатан мирис, и још по томе, што се врежа на крају до самог плода распуца и почиње од плода да одваја. После овога, треба лубенице са 2 до 3 сантиметра дугачким комадом вреже отсећи, па их неколико дана оставити у добром подруму или у похладнијој соби, да ту дозревање своје доврше. — Пошто знамо, да дуготрајна и јака киша лубеницама шкоди, то их због тога треба чувати и заклањати од кише. — То исто вреди и за дивље.

Од келерабе само *пожугело* *лишће* треба кидати и стоци давати.

Леје за јагодњак треба прекопати а са јагодних стабљика изданке чувати или кидати а најбоље: отсепати.

Празне ђубревите леје можемо да засадимо: главичастом салатом, ендивијом (салатом) и влашцем, — јер ову зелен можемо да беремо и од ње добру добит да имамо чак до Митров-дана а кад кад и у самом новембру.

Ране кромиуре у баштама треба валити, — али само на сувом времену.

Примедба. Скоро све коровске биљке у баштама прецветале су и заврху плод баш у овом месецу, — то је и најбоље: да сав коров из башта почупамо, па да му не дамо да ту свој плод развије и до потпуне зрелине изведе, — него да га ишчупаног најбоље спалимо и сагоремо у гѣр и у пепео, па овај да по башти поспемо као врло добро ђубре.

Цвећари треба зрело семење од разног цвећа, — што је у Августу довело зрео плод, — да сабирају, суше и у кесице сортирају па да га оставе и чувају на сигурном и од влаге, од мишева и разних буба склопитом месту, — ало хоће да га у своје доба имају за продају и сејање.

Сад се *пробађује у саксије оно цвеће*, које је према хладнијем ваздуху осетљивије; — из саксија треба покварену и мршаву ђубревиту земљу избацити па их напунити другом, — тава и бољом ђубревитом или баштенском земљом, која ће цвећу нове хранење материје да даје. — То се исто може да ради и у стакленим ђубреницама или стакленим баштама.

4. Воћарство.

Воћке, а особито плодне гране, које су много родиле, треба подупирати да се од тежког плода не поломе, што то најлакше и бива кад појачи ветар дува.

Посадници, што из корена и са стране дебла избијају, треба да се кидају, а особито са младих ново пресађених воћкица, које на пресађеном месту напредују и јако нарашћују.

Младе воћкице треба око стабла опраштити и окопати, па после тога *пред вече заливати*, особито ако је сушно време.

И *старе или маторије воћке*, врло би добро било, да око половине овог месеца нађубримо *добрим сагорелим или зрелим ђубретом у води раствореним*, или још боље: *зрелом или претрелом пиштавином са водом помешаном и разблаженом*. — Све ово ради се овако: около стабла, колико хита ширина круне, *избуши* се заштиљеним дрвеним или гвозђаним коцем по више дубоких рупа, па се у њих сипа разблажена пиштавина толико колико земља може да упије и још се те избушене рупе том пиштавином напуне, а за тим се ђубревитом земљом *покрију*. — Ако немамо пиштавине, онда се *ископа* по више дубоких (за 0,5 метара) рупа, па се у њих водом разблажено ђубре као погушна течност сипа до врха, а затим се земљом *покрију*.

Коштице од коштицавих воћака можемо да у земљу мећемо и садимо, а особито у растилу треба садити коштице од триошљива, — јер ове брзо расту и јако или снажно напредују.

Семенасте воћке можемо и сад да каламимо па „спавајуће око“, т. ј. да окулирамо, — као што се то и у Јулу месецу ради.

Воћке каламљене у Јулу месецу на процеп, треба прегледати, да им није мелем са каница спао, па га понова замазати мелемом и т. д. — да не закисне и да не почне трулити од кише.

И „сушнице“ за сушење пљива треба прегледати па: што је покварено, поправљати и лесе спремати, да их имамо за доста и у готовости.

У Августу се *сабира семење од зрелог воћа*, и то овако: добар зрео и крупан плод треба *руком узабрати* са здравих воћака. — Само летње јабуке и крушке не треба оставити да потпуно сазру, — него их треба узабрати док су

још више сочинје а мање брашњава. Тако узабрат плод треба оставити на сунце да боље угнили, а за тим се извади семење и просуши: — сво сабрано и осушено семење треба метути у згодне кесе или кутије, па га помешати са сувим песком, и то све оставити и чувати на сувом месту. — Неки воћари међу осушеном семени у празне саксије па га тако чувају на згодном месту у сувом подруму или на тавану; а неки опет *добро* покривене саксије напуњене семеним заклопавају у баштенским или ђубревитим лејама за 30 с. м. дубоко, па их ту држе и чувају до пролећа.

Воћу штетљиве бубе и друге инсекте, а особито *гусенице*, које се веома много размножавају па чине грдну штету, треба живо таманити и убијати; а воћу полезне ситније тице, — особито певачице — треба са највећом брижљивошћу чувати и не дати да их ко год плаши и р-стерује.

5. Виноградарство.

Често је потребно, (ако то раније нисмо урадили) да у месецу Августу лозу *залезамо*, т. ј. да на врху винове лозе два листа откидамо на свима оним леторастима, које смо оставили, да *терају на род*; — али оне најдоње леторасте, што су из лозе или тице или чокота избили и израсли, не треба заламати.

И *закидане крумичице заперка* треба извршавати, — али ситније и младе заперке, који из оних горе речених летораста терају и избијају, не смемо закидати или откидати, — јер су они ситнији и млади заперци на овим леторастима каналићи или путеви, кроз које се у виновој лози спроводи и изводи хранећа *сната* толико јако, да ова до године дејствује на развитака и напредовање винове лозе.

Са заламањем, т. ј. кад лозу залемо, свршава се у исто доба понова и *привезивање винове лозе*, и чување или *пеглење лозе*, — али ова последња радња мора се *пажљиво* да свршава, како не би зрна на грозду повредили и оштетили.

И по неколико листова треба кидати у оним виноградима и виноградским крајевима, које *ниже леже а блијно лозу терају*, — како би лозе више светлости и топлоте добијале и јаче се загревале па и брже и боље сазревале.

Добро раде они, који виноград и *по трећи пут окопављу у овом месецу*, — ако је хладније а земља тврда и окорела.

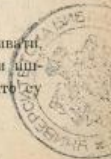
Сад, у овом месецу треба *«пудари»* винограде добро и пажљиво да чувају од сваке штете, а особито од стоке, од тица, крађиваца и т. д.

У *подруму* треба вином пуну бурад *добро зачушену држати*, — да у бурад не може ваздух да уђе, те да се вино не укисели или у сирће не претвори. — Зато и *дуге* и *сређени* треба да су добро једно уз друго припојене и рогозом на саставцима испуњене.

Бачве и капе треба припремати, поправити и очистити за сипање *каљка*, који би имао ту као *шира* или *слатко вино* да превире.

II. Из Шумарства.

Сад треба у шуми кресати суве гране и огранке и дрвце поткресивати, па и све опале суварке скупљати најпре на гомиле па из шуме износити и *очишћити*; — и *паневе* у шуми треба крчити, а особито оне *трале* или *што су*

почели да труле, — како различне бубе, лептари и други инсекти неби могли своја јаја ту да улажу и да се залегу; — с тога је свагда добро, да ове и све друге шумарству штодљиве животње убијамо и таманимо.

Земљиште, које хоћемо да семенем и сејењем шумског дрвећа обделавамо, треба сад копати или орати, — на семенем засејати а у високим планинама смрчком засадити.

Семене од брезе почиње да сазрева, а често је на крају овог месеца код нас и сазрело, — па: док је на дрвећу, треба га чувати од крупнијих тига, од веверица и т. д., — ако хоћемо да накупимо и да имамо довољно семена за сејање, јер је брезово дрвеће од неисказано велике користи, и то:

1. Својом кором — за дуванске кутије, за покривање сеоских домова и других зграда, за чињење кожа нпр. у Русији за чињење оне коже, што се зове: *лукх*, и за добијање густог уља, којим се мажу разне гвоздене ствари (нпр. сабље и т. д.)

2. Својом правоном (брезовином), — ложијом за гориво али зато врло добром за разне пољопривредничке ствари (нпр. за корита, пиновете, кашике, дрвене ципеле и папуче, дрвене чаше изнутра смолом обложене, и т. д.)

3. Својим пруговима — за добре обручеле.

4. Својим танким и витким гранама — за брезове метле и гужве.

5. Својим семенем или плодом што се зове: *брашница*, — за штампарско или типографско мастило.

6. Својим соком, што се зове: *буза* која се добија, кад се дебло у пролеће набуши па садржава у себи много грозђане шећерине, па је за то слатка, те се од ње гради: слатко *шће* или брезово вино и пиво.

7. својим лишћем, — које је здрава за овце храна и које са раствором стипсом даје: течну зелену а са кредом *течну жућку боју*.

8. својим цветним *цуцолцима*, — који су тетребовима (*Tetrao urogallus L.*) и каменаркама (*Tetrao tetrix L.*) врло пријатна храна а људима у Финланду пријатан теј за пијење.

9. Својим дрветом као украс по баштама и парковима.

Путове и мостове потребне за улажење и излажење са колима треба у шуми правити а старе поправљати, — ради лакшег извожења дрва, које треба у шуми сећи.

Сад се у шуми *лове* и *убијају* *зечици*, да не чине штету, особито млађем дрвећу, које је сад у Августу сочније — јер почиње да тера други или јесени сок, што се зове: *јесење мезграње*.

Сад се сече и прикупља у шуми *лисних*, па се оставља за хранене стоке.

III. Животињарство.

1. Сточарство.

Кравима, од којих хоћемо да имамо и да добијамо за доста млека, треба са сувом храном помешати горње одкидано лишће од кеља, купуса и репе; али пре тога, треба ово лишће врлом водом попарити.

Воловима теглећим треба сад добре и доста хране полагати, — јер имају више и тежег терета да свршавају. И *коње* теглеће а особито оне, које у вршају спрежме и гонимо, треба *добро хранити* и у своје време одмарати.

Овце треба у Августу спаривати са овновима. — ако хоћемо да добијемо јагњад у Јануару, — када се по добре новце продају. — Јагњад, што је одрасла, треба стрићи у Августу, докле још топло време траје, а после стриже треба јагњад пуштати међ овце. — Јагњад, што још доји и сиса, треба од оваца одбети, како би се овце за неко време опоравиле и оснажиле, па: кад после тога ојачају, треба их са овновима спаривати.

Прасце ко хоће да има о Божићу, нека сад пушта крмаче са нерастовима — само треба добре крмаче спаривати са добрим нерастима, који треба да су пре спаривања добро хранени и чувани.

Сад стоку треба изгонити и пуштати на *ливаде*, са којих је отава покошена.

Ако су још топли и жарки дани, треба *стоку* у текућој води купати, или ако то не би могли чинити, треба ју водом добро испрати, — и чисто држати.

Сад треба *лиснице* (лиснате гране) у шуми сећи и чувати их за храну стоке, — кад буде требало.

2. Челарство.

Слабе ројеве треба *сајати* и *сједињавати* да ојачају, — јер ће иначе угинути или не ћемо од појединих слабих ројева никакве користи имати. Зато *ерло* слабе ројеве треба сами да уништавамо и убијамо.

У Јулу месецу започето *убијање трутова* треба продужити и у Августу; па и челе у боју са трутовима треба сад живо потпомоћи, да у кошницама не остану, — јер ће сав мед, што су га челе за себе спремиле преко зиме појести, осим тога, челе се тешко држе у кошницама, у којима су трутови заостали да зиму проведу о туђој муци.

3. Живинарство.

Кокоске преко 4 године старије, треба бацити на храну па их добро угојити и продати или заклати, — јер кокошке за 4 године носе највише јаја: 500 до 600 (т. ј. колико их у јајичњаку има), и до тог су времена од праве користи и вајде.

Јаја, што их кокошке сад у Августу несусу, треба чувати за зиму, — јер се најбоље могу да очувају.

И *ћурке* треба добро хранити и гојити, а ко би умео ћуране да „*кацају* или *коцу*“, — *пикоти*, тај би имао брзо и врло јако угојене ћуране, — јер се *ушкољени* најбрже и најбоље гоје.

Ко није презлоом, може у овом месецу да чупа перје и паперје од младих или овогодишњих гушњића, — као што се у Јулу и у јесен чупа перје и паперје од маторијних гусака

4. Свиларство.

Ми би препоручили домаћицама, које су, негујући свилену бубу, спремиле повећу количину свилених чаурица или галета (кокона) да ове сортирају — ако то у Јулу урадити нису могле — и да их спреме за продају или да их *распредају* и у *конце урзацију* за ткање *свиленог* платна, — као што се за ово са хвалом сећамо на вредну и одличну домаћицу *Станицу* газда Неше Дукића из села „*Бане*“ под лозним Венчацом.

5. Рибарство.

У Августу риба што се у рибањацима још раније из икре излегла, нагло израштава као и у свима рекама и повећим потоцима, па је сад укусна, и лови се свуда како у рибањацима тако и у већим водама и по барама.

И раци су још добри и укусни за јело.

Риблаке треба добро чувати од чапља, које по вас дан на једној ноzi стоје крај рибака па вребају и ватају обично ситнију рибу, па чине гдну штету.

IV. Жива природа.

У Августу месецу у пуном су цвету: ситна проја или просо, боб и пасул, дуван и хмељ.

Од цвећа у пуном су цвету: георгине и хортензије, а и шафран.

У природи у пуном су цвету ове биљке:

а; што расту крај путова и у цбуновима: *добродоша* (*Campanula persicifolia* L.), Петровац (*Agrimonia eupatoria* L.), женетрга или Цихорија, живовлак (*Cichorium cutybus* L.), чичак или лапак (*Aretium lappa* L.), вранилова трава (*Origanum vulgare* L.), целин (*Artemisia absinthium* L.), комоника (*Art. vulgaris* L.), повратич (*Tanacetum vulgare* L.), пискавац (*Scabiosa succisa* L.), мразовац (*Colchicum autumnale* L.) и. т. д.

б; што расту по ливадама и утринама: кичица (*Frythraea centaureum* L.), прњевац (*Prunella vulgaris* L.), смрћушица (*Anthemis cotula* L.) и. т. д.

Још су у пуном цвету: сунцоглед (*Helianthus annuus* L.), дебели тров (*Digitalis purpurea* L.), котрљан (*Eryngium campestre* L.), троскот (*Polygonum aviculare* L.) и. т. д.

У Августу доносе зрео плод: баштенска зелен, крушке, јабуке и мађаруше шљиве, па онда: купине и. т. д.

Од птица почину да се од нас селе и да нас остављају: славуји, штркови, брегунице и кукавице, док на против још се легу: препелице, пољске шеве, стрицадице и ласте.

Вранци су по трећи пут излегли своје младунце, који излећу и са маторцима себи храну траже — Многе птице мењају перје, т. ј. бацају старо а добијају друго — ново и гушће.

Од инсеката се *ноћни лептири* јављају у већој множини поред других различитих шкољдивих лептирова и буба. — Челе стварају бој са труповима, који хоће да живе од њиог меда а ништа не радећи: с тога их челе сложено нападају и убијају или из својих дупаља станова изгоне.

Почевши од Августа па све до октобра спаривају се *јелени са својим женкама* — *кшутама*, па се том приликом по чешће могу да виде, како много слободније, неголи иначе, по шумама јуре, не пазећи: хоће ли се где год својим лепо разгранатим роговима о пониже и. пр. борове или једове гране да закачи. — Сад ни јелене т. ј. мужјаке не смео ловити, — ал' је зато слободно зеца убити!

Харинге, морске рибе долазе у пливне реке и морске отоке, да ту бацају своју икру, — једна икрашца по 60,000 икре.

И јесетра долази из мора у реке, те овде баца своју икру белу — као најбољи бели ајвар.

V. Претсказивање времена.

Често се дешава, да је код нас месец Август најтоплији месец летњи, па још и најпријатнији, — јер у почетку почиње топлота да бива све већа и већа — као што има изгледа да ће то баш и ове године да буде; — после тога почиње топлота нешто да опада, па опет око половине да расте, а при крају опочиње да бива све мања и мања.

У Августу има обично више ведрих дана него ли у самом Јулу месецу, — јер од сад почиње све мање кише да бива; а само око „Велике госпојине“ дешава се буја и са ветром киша, на 2 или 3 дана пре или после „Велике Госпојине“.

Што у Августу не сазре,
То у Септембру не дозре.

—
Што се шуме
Пуше *чешће*, —
То ће зиме
Вити *жешће*.
Око половине (коловоза)
Аз' после мајине —
Подуже тишине:
Крше с', доме силне,
Љуће *олујине*.

—
У Августу јаке росе,
Лепо време дуго носе.

—
Што мравија
Рпа големија:
Биће зима
Љута наша свима

или:

Што рпача
Мравија јача:
Биће зима
Љућа свима.

—
Кавоси је Август из почетка
Онакви је цео до свршетка.

—
Суви Август*,
Суво вино*,
Воден Август
Водно вино.

Августово Сунце
Даће добро вино.

—
или:
Суво време у Августу,
Даће ширу доста густу;
А када је Август воден,
И виноград биће воден.

—
У Августу много кише,
Донеће нам вина више;
Аз' ће вино бити тање;
Боље кад је кише мање.
Јер Октобра вино *биће*
Кад се *бере* *гушће* *жешће*.

—
Хладни ветри
Дани ведри,

или:
Хладан ветар: (доноси)
И дан ведар. —
Постојано
Време трајно.

—
По заходу сунца —
Кад се магла спусти.
Као облак густ:
На поља, потоке,
Ливаде и реке; —
То су онда аваци:
Биће лени давци!
Што су кише дебље,
То су јаче требље (трпелке):
Биће вино тање. —
Аз' пуве чобање.

Што су кише тање,
То је вина мање :
Више вино јаче, —
Па му цена скаче.

—
У виноград
Носи бурад :
Биве вина
Изобила,
Кад је кише
И одвише !

VI. Опште наредбе.

За сејање озимице треба најбоље т. ј. : најкрупније, најздравије и најчистије зрнчевље одвојити и спремити.

Још у Августу треба спремати све, што је нужно за сушење дувана на згодном и сувом а промајном месту. — Пошто код нас још није развијена потреба, да се за сушење дувана справљају и праве особите аграде као сушнице, — то би ми препоручили : да се на сунцу неко време провенули дуван и даље суши на вешаљкама у кошевима, који су с поља летвама ограђени а сунчаној страни окренути, — како би дуван сунце загревало а топал ветар промајивао.

У житницама старо а особито ново смештено жито почешће брижљиво превртати.

Жито се најбоље чува у добрим, пространим, озиданим а промајним аградама ; — а воће и друге плодове треба чувати у добрим и здравим подрумима или аградама, — а за све ово треба да се постара сваки паметан и вредан домаћин, ако не жели, да га гдне штете снађу !

Којима је шљива ове године добро родила, па им је грађ у Јуну или Јулу неки или већи део шљива убио и омлатио, — треба да спреме и приправе или оправе *сушнице*, јер су им шљиве, које су им после грађа на дрвећу заостале, *крупније израсле*, па : добро осушене, по скупљу се цену продају.

Ми смо добро мотрили и запамтили, па с тога и смемо као поуздано ово да тврдимо : да у оним годинама, које су плодне и родне (види свеску Тежака за Јуни ове године), највише града и пада, па често почини гдне штете, и то : што је град крупнији, то су и штете веће, јер :

„Крупан град :
Већи јад.“

С тога, ми и овом приликом велимо : осигуравајте своје плодове код овдосигуравајућих друштава, која су лепог имена код нас стекла својим поштеним радом своје тако драгоцене и човечанске установе, — какове ми Срби своје сопствене још за данас немамо ; — али надајмо се у скоро и томе великом добру !

Какав је био месец Јули.

Ова је година сва у екстремима, у Априлу африканских врућина, а у Јулу, кад африкански лат риче и пропиње се од жеге, топлота је неколико дана, спадала на 12 и 10 гради реомирових. Првог Јула била је за Београд прва плаха киша, која је пала као на врело гвожђе, али по неким крајевима наше земље била је пропраћена са ледом — градом — и провалом облака, а затим је било непрестано променљиво, више облачних него ведрих дане, а 11. и 12. било је више осетљивих ладних ноћи.

Овог месеца само је четири пута било у Београду кише колико да погаси прашину. Свуд у наоколо сева и грми а око Београда обилази киша, као оно што веле сељаци „као волови око јарма.“ Од 24. почели су опет жарки дани и свети Плија и огњена Марија незнадоше кад њихови дани прођоше, јер нити пуцаше ни севаше, само Пантелија почешће је ветриће пуштао, али баш на свој дан хтео је да покаже сву силу своје моћи у располагању са ветровима. Око 6 сахати пред вече такав је северо-западни ветар дувао, облаком мрачним и прашином испунио ваздух, да се ништа није могло видети по београдским сокацима, гране с дрва и црепови са кровова почеше по улицама падати тако, да је опасно било ићи сокацима. Затим је почео и лед као лепњик а по неки као кокошија јаја падати, који да беге гушћи и да олуја дужи потраја, неби остало крова на кућама ни лишћа на дрвима; али и за кратко од 5 минута време ноће је доста отресао. Но северо-источна страна Врачара и нека подунавска села, печев од Вишњице, све су у корен потучена. Овај оркан — олуја у овом правцу у колико смо дознали, прешла је и преко Оршаво-Текије.

Вели се и каже да за сазревање грождја треба Јули да пече, јер што он не скува, Август не свари. Али и ако ове године Јули није преприцао, грождје ће рано сазрети, чему је доста допринео топли Април, који је лозу за перчин вукао, те је ластар брзо порастао, брзо лоза прецветала и грождје зрети почело, јер с концем овог месеца има већ доста шарка и види се, да су гроздови по већој части омекшали и прозачни постали, и ако што не смете Август, до половине Септембра биће берба богата и шира слатка, коју већ од неколико година нисмо добру имали. Због суша у неким крајевима шљиве од пламењаче су поцрвенеле и незреле, опадају, по на крају месеца било је већ зрелих магарки.

Почев од половине Јуна (јечмови у неким крајевима) па до коња овог месеца сва су стрмна жита сазрела и покошена. Кукуруза пурењака било је од половане а при крају месеца већ динџа и лубеница на београдској пијаци, и свег осталог летњег воћа и зеља у изобиљу, као: краставаца, црвених зрелих патлиџана а за тим и модрих. Први црвени патлиџани, који су 7. Јула на пијаду изнешени, плаћани су по 1 дин.ком. Од баштенских усева остављених за семе, као: першуна, панттриака, мркве, репе и т. д. већ је семе сазрело до краја месеца и могла се брати, а лудерка и по четврти пут косити. Дани крађају и од половине месеца виде се око по ноћи на северо-истоку влашчићи са осталим дивним зимским звез дама. Здравље је по људе изузимајући наступе, чупање по цревима и нешто грознице, повољно и без какове епидемије.

Сретен Л. Поповић.

ВЕЛЕШКЕ

Ћубрење воћа преко лета.

(По Gressent-овом „Obstbau“)

Зар и воћке да ђубримо — питаће можда многи у нас, који још није навикао ни своје њиве да ђубри. Да ђубримо да како, јер стара је истина, да и наше воћке расту и рађају нам плодове, којима се радујемо, на рачун земљине снаге, коју оне њиховим жилама цпе, и да су оне кроз изјестан низ година у стању да ту земљину снагу и сасвим прецрпе, пак онда и оне саме т. ј. воћке да престану да расту и да рађају, и почну да опадају и суше се. Зато је потребно, да земљи ту изцрпљену и одузету јој снагу од времена на време повраћамо, а то можемо чинити једино ђубрењем. А, да тај приметан посао т. ј. ђубрење чак и око нашега воћа чинимо, можемо сасвим, а и треба: јер је и то давно доказана ствар, да је воће у стању да исплати сваки око њега уложени труд и трошак, па шта више и да обогати онога, који се око њега труди.

Но питање је сад, кад треба ђубрити воће? Што се тога тиче, мишљења су још подељена, „колико људи толико ђуди,“ многи држе да се воће само зими сме ђубрити. Но међутим искуством је доказано, да се воће може, и то са успехом, ђубрити у свако време преко године (само не кад је земља замрзнута).

Али кад је нама нарочито за тим стало да потпомогнемо што боље образовање и развије цветних пупољака за идућу годину, онда ћемо то најбоље моћи да постигнемо, ако ђубримо у *другој половини лета*. Желимо ли да саме плодове наших воћака подпомогнемо, да се што боље развију, а и да њихов укус побољшамо, онда је за то најбоље време у *почетку и при крају лета*.

У оба ова случаја моћи ћемо да се послужимо управ само течним *ђубрегом*. Течно ђубре може се зготовити од различитога материјала, као: од иструделог птичијег и шталског ђубрета, кад се оно у води раскисели и раствори; или од мокраће, кад се она са водом разблажи; или кад гдегод збирамо уједино мокраћу, помије, сапунаву и цеђаву воду, па то као течно ђубре употребимо и т. д. А може и од скорашњих коњских вушкија или балега да се зготови ваљано течно ђубре, кад се један део тих балега са два дела воде раскисели и размути у каквом старом бурету, или другом чему, па по том остави неколико дана да тако постоји, а чим се примети да пређе у врење, узети па употребити. Но било да ово течно ђубре справљамо ма од кога било материјала, тек свакојако у оном случају, кад је време сушно, и кад је земља сува, треба што више воде употребити.

Само извршење овога начина ђубрења бива овако:

Да би течно ђубре могло да допре к свима воћкиним жилама, те ове одма као храну да га употребе, мораћемо најпре изградити повише рупа, од прилике 60 с. м. дубоких, свуд докле надкриљују гране, у кругу около воћке, али и то не до самога стабла, него за 1 метар раздале од њега — па у те рупе наливати течно ђубре. Овај је посао најбоље извршивати у вече по заласку сун-

чевом; па наливена места одма покрити са по нешто земље, и тим спречити испаравање и ветрење ђубрета.

Рупе ове можемо правити са ашовом, или риљцем, а можемо их и бушити са каквим коцем. Или, у место да правимо ове оване рупе, можемо направити један јарак околу воћке, па у овај насути течну ђубре. Што се тиче тога, колико треба овога течного ђубрета употребити на једну воћку — искуством се показало да је довољно 3—4 обичне канте.

Ово летње ђубрење воћа је важно за сваког пољоградника, који се бави и воћем — а нема ваљда тога, који нема бар по коју воћку на своме имању — и коме је стало за развијем што бољих и што укуснијих плодова, које са својих воћака очекује. Али не само то, летње је ђубрење једно најмоћније средство при дуготрајним сушама да се смањи опадање плодова или и сасвим застави. А то није мала помоћ, јер је сваком познато, како често бива да при свем том, што воће понесе богат род, и овај одржи и срећно изнесе из позних пролетњих мразева; али кад се упекне и засуши о Петрову-дне, или и доцније, на једанпут видимо, како плодови са воћака одпочну нагло да опадају. Сад ако воћкама притечемо у помоћ са течним ђубретом, онда добро; ако ли не, него се само вајкамо, како ћемо и опет да останемо без воћа, онда ће нам заиста тако и бити, — мањ ако се смилује „Провиђење“ те падне ускоро кака добра киша и она учини, да се по који плод одржи на воћки.*

Јов. Н. Младеновић.

* Напред је штампао и нарочити чланак о овоме истој предмету, по у сасвим противном правцу. Читалцима остаје, да цене и сами, које је мњење правније, а по-доприредницима, који су у положају и стању, да се пробавем на делу увере о томе.

ТАБЕЛАРНИ

ДРЖАНИХ ВАШАРА У ЦЕЛОЈ

ТЕКУЋИ БРОЈ	ГДЕ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		КАДА		КОЛИКО ДАНА	КОЛИКО ЈЕ						
	МЕСТО	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ		ВОЈОВА	КРАВА	ЈУНАДИ	ТЕЛАДИ	КОША	ЖАРЕБАДИ	МАГАРАДИ
1	Крушевац	Крушев.	25	Март	3	445	—	—	23	212	7	—
2	Лешница	Шабач.	29	„	4	189	—	—	7	80	5	—
2	Гунош	Руднич.	1	Април	3	17	20	2	1	1	—	—
4	Рашка	Чачански	15	„	3	35	—	—	6	42	1	—
5	Чачак	„	23	„	3	566	—	70	—	154	9	—
6	Паланка	Смедерев.	23	„	3	204	—	—	26	100	5	—
7	Шабач	Шабач.	23	„	4	459	—	—	23	275	20	—
8	Ивањца	Ужички	1	Мај	3	230	—	—	75	68	9	—
9	Уб	Ваљевски	1	„	3	552	—	—	26	270	12	—
10	Врања	Врањски	1	„	3	—	—	—	—	—	—	—
11	Гор. Милановац	Руднички	9	„	4	979	—	—	36	115	5	—
12	Козари	Смедеревски	9	„	2	168	—	—	13	60	2	—
13	Прокупље	Топлички	9	„	3	158	—	—	25	108	9	—
14	Ниш	Нишки	17	„	6	286	—	—	32	453	32	4
15	Ужице	Ужички	21	„	3	588	—	—	110	73	7	—
16	Трстеник	Крушевачки	21	„	3	155	—	—	46	40	5	—
17	Лесковац	Нишки	21	„	3	167	—	—	—	138	—	—
18	Стубица	Београдски	21	„	3	343	—	—	—	52	—	—
19	Крагујевац	Крагујевачки	21	„	3	370	—	—	32	144	7	—
20	Ђуприја	Ђупријски	27	„	3	833	—	—	37	338	27	—
21	Д. Топлица	Ваљевски	27	„	3	85	—	—	8	49	7	—
22	Љубовија	Подрињски	28	„	3	1	—	—	—	10	—	—
23	Трешња	Београдски	11	Јуни	3	30	36	—	12	42	6	—
24	В. Поповић	Ђупријски	15	„	3	42	—	—	3	15	—	—
25	Браничево	Пожаревачки	15	„	3	69	—	—	8	13	—	—
26	Крушевац	Крушевачки	15	„	3	1222	—	—	67	407	21	—
27	Лозница	Подрињски	15	„	3	201	—	—	—	67	—	—
28	Петка	Београдски	15	„	3	740	—	—	12	227	11	—
29	Краљево	Чачански	24	„	3	597	—	—	49	251	30	—
30	Параћин	Ђупријски	24	„	3	393	—	—	38	104	8	—
31	Смедерев	Смедеревски	24	„	3	78	—	—	5	48	4	—
32	Варварин	Јагодински	29	„	3	177	—	—	43	85	14	—
33	Црква Грљина	Црногорски	29	„	3	55	—	—	9	28	2	—
34	Јаребице	Подрињски	29	„	3	35	—	—	—	1	—	—
35	Алексинач	Алексиначки	29	„	3	528	71	—	30	386	48	3
36	Пожаревац	Пожаревачки	29	„	5	561	—	—	14	224	3	—
37	Обреновац	Ваљевски	29	„	3	442	—	—	4	322	6	—
38	Јабуковац	Крајински	29	„	3	89	—	—	—	39	—	—
39	Пожега	Ужички	29	„	8	241	—	—	12	125	11	—
40	Деносовац	Ђупријски	29	„	3	15	—	—	2	25	4	—
41	Смрдљиковац	Руднички	30	„	3	25	10	—	—	2	—	—
42	Гроцка	Београдски	8	Јули	3	32	18	12	2	41	6	—
43	Ваточина	Крагујевачки	8	„	3	313	—	—	—	55	—	—
44	Мрчајевац	Руднички	8	„	3	357	—	—	1	41	2	—
ЗА ПРЕНОС						13072	155	84	837	5330	345	7

ПРЕГЛЕД

СРЕБНИ ЗА 1884 ГОДИНУ.

ПРОДАТО						КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕТБА
ОБАРА	ЈАГНАДИ	КОРА	ЈАРАДИ	СВИЊА	ПРАСАДИ	ПРИХОДА		РАСХОДА		Чиста прихода за опште пасу		
						ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	
—	—	—	—	—	—	690	99	242	40	448	59	
—	—	—	—	—	—	578	58	226	40	352	18	
8	—	—	—	—	—	392	62	204	15	188	47	
438	249	126	105	2	—	237	09	103	49	133	60	
298	278	—	—	—	—	820	52	242	16	578	36	
401	387	3	3	—	—	708	—	189	25	518	75	
199	199	—	—	—	—	1763	78	162	32	1601	46	
507	357	259	249	5	—	524	99	158	97	366	02	
76	76	—	—	—	—	1354	95	230	34	1124	61	
1	11	10	10	—	—	19	70	—	—	19	70	
100	102	—	—	—	12	926	22	221	40	704	82	
—	—	—	—	—	—	225	30	107	20	118	10	
59	59	75	54	6	—	314	11	123	25	190	86	
200	832	63	—	—	—	1283	10	556	70	726	40	
507	570	184	180	11	—	757	45	260	27	597	18	
63	61	31	31	2	—	552	81	166	74	386	07	
200	—	60	—	—	—	332	10	133	35	198	75	
—	—	—	—	—	—	488	96	128	70	360	26	
50	21	21	—	107	—	729	24	145	63	583	61	
192	214	—	—	—	—	970	4	148	90	821	58	
—	—	—	—	—	—	270	23	136	05	134	18	
—	—	—	—	—	—	204	73	96	78	107	95	
—	—	—	—	—	—	154	71	124	60	30	11	
—	10	2	—	—	—	129	17	94	20	34	97	
5	122	17	100	—	—	158	32	139	25	19	08	
—	—	—	—	—	—	1262	51	272	70	989	81	
—	—	—	—	—	—	1111	50	98	34	1013	16	
—	—	—	—	—	—	912	08	179	16	732	92	
—	—	—	—	—	—	1706	30	206	30	1500	—	
80	98	20	10	—	—	664	94	204	69	460	25	
201	—	—	—	2	—	342	65	96	80	245	95	
—	—	—	—	—	—	662	75	247	80	414	95	
—	22	—	5	—	—	314	15	102	08	212	0	
—	—	—	—	—	—	653	48	153	28	500	20	
—	—	—	—	—	—	1325	31	193	30	1132	01	
159	31	—	—	33	—	2181	26	358	75	1822	55	
—	—	—	—	—	—	904	50	163	—	741	10	
126	80	—	40	—	—	377	54	236	45	141	09	
52	1012	—	97	—	—	1131	12	251	50	870	62	
—	9	—	—	—	—	130	—	84	80	45	20	
5	—	—	—	—	—	290	26	182	98	107	28	
—	—	—	—	2	—	180	64	116	30	64	34	
—	—	—	—	—	—	442	62	254	87	187	75	
—	10	—	—	—	—	763	07	139	30	523	77	
3927	4791	871	884	170	12							

ТЕЖЕКИ ПРОЈ	ГДЕ ЈЕ ВАШАР ДРЖАН		Када		КОЛИКО ДАНА	КОЛИКО ЈЕ						
	Место	ОКРУГ	ДАН	МЕСЕЦ		ВОЛОВА	КРАВА	ЈУНАДИ	ТЕЛАДИ	КОВА	ЖАРЕВАДИ	МАГАРАДИ
			ПРЕИМТО			13072	155	84	837	5330	345	7
45	Петровац	Пожаревачки	8	Јул	3	239	—	—	18	36	6	—
46	Мрамор	Топлички	13	"	3	179	—	—	12	64	8	2
47	Аранђеловац	Крагујевачки	13	"	3	481	—	—	8	77	—	—
48	Свилајнац	Тупријски	13	"	3	1252	—	—	68	201	11	—
49	Реколац	Јагодински	13	"	3	46	—	—	—	4	—	—
50	Бољевац	Приоречки	13	"	3	414	—	—	—	178	—	—
51	Заблаће	Чачански	14	"	3	87	—	—	7	7	1	—
52	В. Дренова	Јагодински	20	"	3	240	—	—	22	4	—	—
53	Куршумлија	Топлички	20	"	3	66	—	—	1	15	—	—
54	Рача	Крагујевачки	20	"	3	519	—	—	39	57	—	—
55	Ваљеве	Ваљевски	20	"	5	686	159	—	19	342	57	—
56	Средњево	Пожаревачки	20	"	3	651	—	28	30	75	5	—
57	Прхово	"	20	"	3	237	—	—	1	10	—	—
58	Књажевац	Књажевачки	20	"	5	700	456	—	2	301	8	—
59	Азања	Смедеревски	26	"	3	235	—	—	12	22	2	—
60	Тресије	Београдски	26	"	3	74	—	—	2	9	2	—
61	В. Градиште	Пожаревачки	26	"	3	445	—	—	36	48	3	—
62	Крупањ	Подрињски	27	"	3	114	—	—	—	52	—	—
63	Јагодина	Јагодински	27	"	5	1159	—	—	47	76	10	1
64	Прељина	Руднички	27	"	3	393	—	—	10	21	6	—
65	Калањевац	"	27	Август	3	31	8	—	—	7	1	—
66	Делиград	Алексиначки	1	"	3	98	—	—	—	28	6	—
67	Трстеник	Крушевачки	2	"	3	956	—	—	33	83	4	—
68	Колари	Смедеревски	6	"	3	779	—	—	49	78	—	—
69	Жабари	Крагујевачки	6	"	3	79	—	—	5	3	1	—
70	Барошевац	Београдски	6	"	3	352	—	—	—	25	—	—
71	Ђуприја	Тупријски	6	"	3	600	—	—	18	57	—	—
72	Бања	Алексиначки	7	"	3	642	—	—	4	95	2	—
73	Кладово	Крајински	15	"	3	104	—	—	2	4	—	—
74	Злот	Приоречки	15	"	3	194	—	—	—	14	—	—
75	Орашје	Смедеревски	15	"	4	985	—	—	29	73	4	1
76	Пирот	Пиротски	15	"	6	879	358	—	339	503	45	10
77	Аранђеловац	Крагујевачки	15	"	3	549	—	—	6	21	2	—
78	Лозница	Подрињски	15	"	3	435	—	—	1	27	—	—
79	Смољанац	Пожаревачки	15	"	3	187	—	—	14	7	—	—
80	Свилајнац	Тупријски	29	"	3	1053	—	—	75	53	1	—
81	Чачак	Чачански	29	"	3	573	—	5	—	62	2	—
82	Вруе	Крушевачки	29	"	3	344	—	—	5	27	1	—
83	Средњево	Пожаревачки	29	"	3	294	—	20	23	7	1	—
84	Мијајловац	Смедеревски	29	"	3	176	—	—	3	28	—	—
85	Зајечар	Приоречки	29	"	5	2143	—	—	52	217	9	—
86	Јовановац	Алексиначки	29	"	3	344	—	—	7	—	—	—
87	Тресије	Београдски	1	Сент.	3	265	112	—	7	14	2	—
88	Митровица	Шабачки	3	"	3	1194	—	—	21	—	—	—
89	Крушевац	Крушевачки	8	"	3	555	—	—	25	67	4	—
90	Кучево	Пожаревачки	8	"	3	138	—	—	13	12	—	—
ЗА ПРЕВОС						35438	1248	137	1902	8531	549	21

ПРОДАТО						КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕТБА
ОБАЧА	ЈАГЛАДИ	КОЗА	ЈАРАДИ	СВИНА	ПРАСАДИ	ПРИХОДА		РАСХОДА		Чиста прихода за општ. касу		
						ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	
3927	4791	871	884	170	12							ПРОДАТО ЈЕ И 24. БИВША
154	—	6	14	14	—	451	75	151	35	300	40	
—	—	—	—	—	—	146	81	123	95	22	86	
—	181	—	—	—	—	785	57	177	77	607	80	
5	169	2	—	—	—	1980	32	309	83	1670	99	
—	14	—	—	—	—	237	70	128	60	109	10	
200	—	58	—	—	—	966	25	165	31	800	94	
12	—	—	—	—	—	209	83	118	65	91	18	
—	9	—	8	—	—	116	62	201	87	214	75	
77	82	—	16	5	—	93	75	90	—	3	75	
22	—	—	—	—	—	762	81	168	61	593	20	
—	448	—	50	—	—	9598	18	708	43	3889	75	
437	—	81	—	134	5	777	53	277	55	499	98	
—	—	—	—	—	—	342	41	153	75	188	66	
191	412	—	89	—	—	1944	50	614	90	1329	60	
—	—	—	—	—	—	340	76	138	—	202	76	
364	—	—	—	—	—	121	77	80	—	41	77	
—	—	24	1	33	—	810	57	204	39	606	18	
—	55	—	—	—	—	922	75	188	67	734	08	
21	220	—	—	—	—	1514	99	339	40	1185	59	
—	—	—	—	—	—	391	01	169	74	221	27	
—	—	—	—	—	—	274	56	177	—	97	56	
—	—	—	—	—	—	412	95	143	65	269	30	
—	—	—	—	—	—	1719	29	194	41	1524	87	
—	—	—	—	—	—	916	25	215	70	700	55	
—	—	—	—	—	—	281	55	179	55	102	—	
—	—	—	—	—	—	530	34	131	23	399	11	
—	—	—	—	—	—	514	—	132	—	382	—	
—	—	—	18	—	—	877	19	191	09	686	10	
269	—	—	—	—	—	425	50	171	40	254	10	
95	—	—	—	—	—	324	30	133	72	190	58	
—	—	—	—	—	—	844	77	304	55	640	22	
—	—	—	—	—	—	3787	20	681	75	3105	45	
—	20	—	—	—	—	770	58	151	77	618	81	
25	—	—	—	—	—	1503	81	125	60	1378	16	
58	9	2	—	33	—	300	87	120	—	180	87	
—	3	—	—	—	—	1550	10	284	33	1265	77	
—	69	—	—	—	—	765	77	211	89	553	88	
127	36	85	71	—	—	256	40	127	04	129	36	
147	—	4	1	—	—	492	67	252	35	240	22	
—	—	—	—	—	—	307	63	145	63	162	—	
814	282	69	68	—	—	4529	35	452	40	4076	95	
52	45	—	—	—	—	340	08	179	37	160	71	
—	—	—	—	—	—	989	45	153	70	835	70	
634	6	—	—	—	—	577	58	126	12	451	46	
—	6	—	24	—	—	1104	46	257	55	846	91	
140	—	336	—	—	—	434	60	156	50	277	01	
7771	6847	1558	1244	389	17							

{ ПРОДАТО ЈЕ И 24.
БИВША

ТЕЖУКИ БРОЈ	ГДЕ ЈЕ ВАШАР ДРИКАН		Када		КОЛИКО ДАНА	КОЛИКО ЈЕ						
	Место	Округ	дан	месец		Болова	Крава	Јунаци	Телаци	Кова	Жаревади	Магаради
						35438	1248	137	1902	8531	549	21
91	Пр. Четерешка	Пожаревачки	8	Септ.	4	634	—	—	49	23	1	—
92	Лесковац	Нишки	8	"	3	450	—	—	—	204	—	8
93	Крљево	Смедеревски	8	"	3	278	—	—	16	10	—	—
94	Љубовија	Подрињски	8	"	3	95	—	—	—	4	—	—
95	Неготин	Крајински	8	"	3	426	—	—	7	39	1	—
96	Пожега	Ужички	8	"	3	203	—	—	—	48	—	—
97	Топола	Крагујевачки	8	"	3	701	—	—	—	36	—	—
98	В. Лаоле	Пожаревачки	14	"	3	394	—	—	3	7	—	—
99	Обреновац	Ваљевски	14	"	3	328	—	—	12	94	8	—
100	Мрчајевци	Руднички	14	"	3	185	—	—	3	4	—	—
101	Ивањица	Ужички	14	"	3	117	—	—	—	22	1	1
102	Врана	Врањски	14	"	3	33	—	—	—	7	—	8
103	Делиград	Алексиначки	14	"	3	633	—	—	24	48	—	—
104	Браничево	Пожаревачки	14	"	3	276	29	—	22	7	—	—
105	Рудник	Руднички	20	"	3	26	—	—	—	—	—	—
106	В. Рековац	Јагодински	24	"	5	38	—	—	—	2	—	—
107	Краљево	Чачански	24	"	3	346	—	—	—	33	—	—
108	Сараорци	Смедеревски	26	"	3	319	48	—	7	22	1	—
109	Ваљево	Ваљевски	29	"	3	427	—	—	23	69	2	—
110	В. Градиште	Пожаревачки	29	"	3	586	10	—	28	9	—	—
111	Стојник	Београдски	1	Окт.	3	46	—	6	—	—	—	—
112	Јагодина	Јагодински	1	"	3	619	—	—	18	9	—	—
113	Раинка	Чачански	1	"	3	144	—	—	2	64	6	—
114	Наш	Нишки	1	"	3	6	—	—	—	1	—	—
115	Наталини	Крагујевачки	1	"	3	239	—	—	—	1	—	—
116	Гуча	Чачански	1	"	3	6	—	—	—	—	—	—
117	Петровац	Пожаревачки	6	"	3	465	—	—	21	7	—	—
118	Лозовик	Смедеревски	6	"	3	102	—	—	8	41	—	—
119	Г. Милашован	Руднички	6	"	3	183	—	—	17	14	2	—
120	Параћин	Буљински	6	"	3	541	—	—	8	29	—	6
121	Гроцка	Београдски	6	"	3	230	58	2	21	26	2	—
122	Ужице	Ужички	14	"	3	435	—	—	3	45	—	—
123	Гукош	Руднички	14	"	3	22	10	—	—	2	—	—
124	Рача	Крагујевачки	14	"	2	342	—	—	17	8	3	—
125	Алексинач	Алексиначки	14	"	3	290	39	—	17	140	10	—
126	Пожаревац	Пожаревачки	14	"	5	718	—	—	53	70	8	—
127	Н. Хан	Књажевачки	18	"	3	178	—	—	—	14	5	—
128	Уб	Ваљевски	18	"	3	658	—	—	7	55	1	—
129	В. Лаоле	Пожаревачки	26	"	3	567	—	—	3	5	—	—
130	Осињаоница	Смедеревски	26	"	3	48	—	—	4	1	—	—
131	Лесковац	Београдски	26	"	3	38	11	—	—	3	—	—
132	Крагујевац	Крагујевачки	21	Новем.	3	613	—	—	13	4	—	—
Свега . . .						47863	1453	145	2308	9755	598	44

ПРОДАТО						КОЛИКО ЈЕ БИЛО						ПРИМЕНБА
Опаша	Јауљани	Коза	Јаради	Свиња	Прасади	ПРИХОДА		РАСХОДА		Чиста прихода за општ. касу.		
						ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	ДИНАРА	П.	
7771	6847	1538	1244	389	17							
—	—	4	—	—	—	1043	60	249	59	794	01	
100	—	80	—	—	—	1495	90	249	25	1201	65	
—	—	—	—	—	—	301	17	191	79	199	38	
—	—	—	—	—	—	365	77	135	87	330	90	
80	—	—	—	—	—	2614	76	923	—	1691	76	
72	144	3	8	9	—	509	98	214	75	295	23	
—	30	—	—	—	—	1603	56	248	85	1354	71	
100	—	13	—	—	—	470	47	209	31	281	16	
—	87	—	—	—	—	763	85	198	50	565	35	
—	—	—	—	—	—	355	94	128	87	227	06	
16	127	3	27	3	—	296	44	153	99	142	45	
83	—	27	—	13	—	350	60	189	—	161	60	
40	—	9	—	—	—	833	15	176	85	654	30	
66	—	69	—	16	2	257	08	136	75	120	33	
—	—	—	—	—	—	191	05	128	10	62	95	
—	—	—	—	—	—	150	80	102	—	48	80	
—	11	—	—	—	—	986	25	186	25	800	—	
—	—	—	—	—	—	531	41	263	07	266	34	
19	108	—	—	—	—	3710	96	478	81	3232	15	
297	—	425	6	25	15	837	02	206	91	630	11	
—	—	—	—	—	—	144	46	95	—	49	46	
25	—	—	—	—	—	551	52	138	35	413	17	
52	—	57	6	5	—	193	66	109	30	84	36	
4	—	—	—	—	—	66	60	115	20	48	60	Општина на штети.
5	4	—	—	—	—	670	95	179	55	491	40	
1	—	—	—	—	—	38	30	48	—	9	70	Општина на штети.
200	—	27	—	1	13	436	20	151	35	384	90	
—	—	—	—	—	—	468	06	166	53	301	53	
—	—	—	—	—	—	589	—	158	50	432	50	
85	—	20	—	2	—	858	80	212	28	646	52	
—	—	—	—	8	—	349	26	151	44	197	82	
114	66	64	—	10	—	591	90	204	90	387	10	
—	—	—	—	—	—	255	37	175	67	79	70	
—	—	—	—	—	—	334	45	173	25	461	20	
—	—	—	—	—	—	1060	32	206	60	853	52	
113	—	—	—	10	—	1637	92	290	60	1347	32	
—	—	—	—	—	2	283	65	151	—	131	65	
20	—	—	—	—	—	1214	71	202	34	1012	37	
100	—	23	—	—	1	596	64	211	61	384	93	Дијурну за 2. члана
—	—	—	—	—	—	84	35	81	10	3	25	платила општина из
—	—	—	—	—	—	158	35	83	05	75	30	своје касе
19	—	5	—	17	1	366	69	121	41	245	28	
9882	7424	2367	1291	508	51							Драгољуб.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Мај 1885 г. срањена са топлотом истог
месеца у год. 1883 и 1884.

Д А Н А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛОТА ПО ДИ	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПЛАД ЈЕ ТАДОТА ЗА 24 САХА- ТА У КРУНИ САПТИМ- ТРЕМА	Д А Н А	СРЕДЊА ДНЕВНА ТОПЛОТА ПО ДИ	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПЛАД ЈЕ ТАДОТА ЗА 24 САХА- ТА У КРУНИ САПТИМ- ТРЕМА	БИЛО ЈЕ М А Ј А	1883	1884	1885
1	+ 8-30	лепо		17	+ 15-30	лепо		Средња топлота	+16-5	+14-2	+ 14-2
2	+10-00	киша	259-5 КСМ	18	+ 18-00	лепо		Највећа топлота	+21-6	+17-3	+ 20-30
3	+11-60	киша	146 КСМ	19	+ 18-60	лепо		Најмања топлота	+ 7-0	+ 8-0	+ 7-3
4	+ 8-00	киша	150 КСМ	20	+ 17-00	ветр.		Било лепих дана:	16	22	+ 20
5	+ 9-30	лепо ¹⁾		21	+ 11-60	киша	178 КС	Снежних	—	—	—
6	+14-60	лепо		22	+ 12-60	лепо		Кишних	14	8	9
7	+11-60	киша	30 КСМ	23	+ 13-60	лепо		Ветровитих	—	1	2
8	+ 7-30	киша	22 КСМ	24	+ 15-60	ветр.		Магловитих	1	—	—
9	+ 9-60	лепо ²⁾		25	+ 17-30	лепо		Града	—	—	—
10	+12-60	лепо		26	+ 18-30	лепо		Било је свега тадога	—	—	1196-5 КС
11	+14-30	киша	7 КСМ	27	+ 18-60	лепо		Највише у 24 ч.	—	—	400 КС
12	+13-30	лепо		28	+ 19-60	киша	4 КС	Најмање у 24 ч.	—	—	4 КС
13	+14-00	лепо		29	+ 20-30	лепо					
14	+15-60	лепо		30	+ 18-60	лепо					
15	+16-00	лепо		31	+ 11-60	киша	400 КС				
16	+16-00	лепо									

Бележио
Мих. Р. Рувидић

Примедба. 1. 2. петог и деветог овог месеца било је мрза и то преог дана
јаче но другог. Штета је била само у младом пасулу нешто мало пљивама. За чудо, да
ораси, као осетљивији, нису показивали никакве посљедице мрза.

Државна помоћ за оснивање „фонда за помагање радница Ћилимова у Пироту.“

Радујемо се што смо у стању саопштити нашим читаоцима, да ће раднице чувених наших пиротских Ћилимова, у будуће бити и морално и материјално потпомогнуте, да од свог корисног и лепог посла виде више вајде но до сад. Да се и код њих оствари пословица „весело срце кудељу преде.“

Наше вредно и усталачко „женско друштво,*“ које стоји под високим покровитељством Њеног Величанства, наше узвишене и племените Краљице, која се особито брине за успевање и напредовање наше домаће радности — показало је свима родољубима пут и начин, како се стварно може утицати на бољитак економији у нашој земљи. Добијеним новцем од државе на зајам, оно је основало и дивно уредило свој „Пазар“ у ком налазе потпоре и проходење, све врсте домаћих женских рукотворина наших.

Радујемо се, што су српске жене на челу управе „женског друштва“ увиделе и појмиле значај економског начела: — „потрошња је душа производња,*“ и камо да се и наши економи, у праксици на њих угледају!

У Пироту вредне домаћице српске, мал' не у свакој тамошњој кући за разбојем, испредају фино и баснословно нежно нијансирано бојно ткање шарених Ћилимова. Али ти Ћилимови, који нас вештином својом, својом величином, живошћу и хармонијом својом, одушевљаваше и заносише — носили су многу сузу раднице, „душевног израза“ лепог укуса и шаренила ових тканина. Оне су на томе заморном раду, у самој ствари, врло мало зарађивале, имале незнатног ћара, тако, да им се надница, по речима познатог бив. белгијског консула овд. г. Борграва, хватала 20—30 динарских пара!

А то за то само — што су падале шака зеленашима. Што су при свом дугом раду, рђавим изгледима на проћу својих Ћилимова, своју зараду у зелен продавале, а морале су продавати, јер нису имале нигде кредита: морале су од њих узимати материјал, вуну, по што они хоће (јер беше на вересију). Сав ћар од вуне, од Ћилимова није ишао радницама, већ препродавцима у руке!

„Женско друштво“ засновањем свог „Пазара,*“ прво је почело припомагати овим радницама . . .

Но чим се заузимањем вредног редовног члана срп. пољопр. друштва у Пироту, д-ра Јов. Валенте образовала тамо подружина, један од првих важних корака, које та подружина предузе по бољитак свог краја, беше мисао — о стварању кредита за раднице Ћилимова у Пироту. Подружина се обратила с предлогом пољопривредном друштву у Београду и тражила од њега помоћи и потпоре.

Пољопривредно друштво имало је извешће са страних пијаца, а нарочито из Солуна, о проходњи пиротских Ћилимова на њима и о замеркама што им се тамо чине. Преко вредне своје подружине утицало је, као и преко тамошње власти, да бојације боје прећу биљним постојаним бојама . . .

Предлог подружине о помоћи радница Ђилимова сводио се на врло скромне захтеве, да јој се у цели материјалног помагања радница Ђилимова а на лично јемство чланова подружине издејствује 2.400 динара на зајам.

Српско пољопривредно друштво по својим скромним средствима а по обилатом пољу рада на свима гранама пољопривредне производње и радности не могаše у ту цел ништа, ни на зајам одвојити. Али оно није клонуло за то духом, већ је гледало најпре да нађе бар моралне помоћи на све стране за ово предузеће.

Оно се обратило свом сестринском „женском друштву,* па како ни оно не могаše материјално ништа жртвовати, пољопривредно се друштво јако обрадовало лепим жељама и готовости „женског друштва,* које је ову мисао лепо прихватило. „Женско друштво* обећало је придати у ту цел, коју од својих вешто заснованих и приређених „забава“ — које су толико, колико и јака материјална помоћ свакој родољубивој и племенитој цели код нас. Шта више „женско друштво* с драге воље пристаде и стави на расположење без икаквог процента свој „Пазар“ и своје посредовање, ради распродаје овим путем прикупљених тканина. Ово даде обећање, да ће примити на се сав труд и сву преписку са пиротском подружном око техничке стране израде ових Ђилимова; да ће предлагати мустре, комбинирати шаре и т. д., што ће одговорити сувременим потребама, укусу и тражњи.

Српско пољопривредно друштво, охрабрено овако усрдним пријемом и драгим обећањем, преставило је целу ствар г. министру народне привреде, и овај познатом својом одлучношћу, већ након неколико дана издаде своје решење и саопшти га пољопривредном друштву:

Да оно може лићи 2.400 динара из благајнице његовог министарства и то као помоћ из партије буџетске на помагање домаће радности и предати на признаницу и под условима, које пољопр. друштво нађе за сходно поставити, својој подружини у Пироту на горњу цел. Да се од те суме, као основне, оснује фонд за потпомагање те гране домаће радности — према друштвеном распореду и мишљењу. Да се има министарству подносити сваког 1. маја и 1. новембра извешће пиротске подружине, по овом делу њене радње и да се прописани услови српским пољопривредним друштвом, при оснивању овог фонда, доставе министарству у копији

Том државном помоћу не само да ће добити материјалног, већ и моралног полета, ова важна и лепа грана народне домаће радности у тамош. крају.

Ова ће се основна сума, паметно употребљена, моћи да увећа прилозима што их српско пољопривредно и „женско друштво“ приређивањем забава и јавних предавања, на ту цел буду прикупили.

Онда би се првобитна цел фонду — која се састоји за сад цигло у материјалном помагању сиротних радница — могла проширити на подизање те гране домаће радности и у погледу технике и у погледу количине и пространства рада.

Но по нашем мишљењу, ова основна сума, као основа оваком фонду, треба да још на један врло корисан начин послужи економном бољитку те гране радности, као и самих радница. Тај фонд треба својим основима, да научи раднице штовању и користима организације рада у сувременом начелу — удружењу. Да са својим удруженим снагама, својим ма како малим улозима,

свој фонд повећавају и окрепљују, како би им он доцније могао на ширим основима бити помагач у њиховом раду и у њиховој оскудици. Из првобитног фонда даваће се оскудним радницама омање суме, на лично јемство на зајам, а оне ће обвезне бити да по продаји својих производа позајмљену суму враћају.

Заснивањем задруге радница ових и ограничењем да само задружнице могу добијати из фонда зајам, за то што су се обвезале од чисте добити, по одбитку свију својих трошкова и наднице, да дају ма најмањи процент (макар $\frac{1}{2}$ до 1%) у корист фонда, могла би се готовина фонда појачати, а тим би им растао и кредит.

Онда би доцније могле из фонда, не да примају зајмове, већ да примају $\frac{1}{3}$ или $\frac{1}{2}$ вредности предатих ћилимова и тканина у комисион, пиротској подружници, ради распродаје....

Као што смо уверени о потреби и користи оваких фондова, по подизање народне производње и домаће радности; тако исто не сумњамо, да ће искрени родољуби сваком приликом и морално и материјално помоћи ову корисну установу, којој је камен темељац положила данас енергија г. мин. народне привреде и усрђе наших задруга: — пиротске подружнице, женског и српског пољопривредног друштва....

На крају не желимо ништа више но да се на овај пример вечно угледају појединци и корпорације, јер у успех ове установе, која је чисто патриотичне природе, не треба никако ни сумњати... Та ту је слошки рад трију удружења — а „удружење је сила“ данас и до века.

Св.

ПОДЛИСТАК

СЕЛО „ЗАСЕЉЕ“

(у окр. Ужичком срезу Пожешком)

од Љуб. Ј.

После $2\frac{1}{2}$ —3 сата обичног хода стиже се из Пожеге у Засеље. Пут иде јужним подножјем Омишља поред реке Скрапежа, и на један пушкомет више меане Честобродичке (у Жудовини), главни пут — насип — остаје у десно куда се иде у Добриње, а обична своска путања одваја се у лево, и пошто се пређе Добрињска речица, која се баш ту испод Мандине Стене улива у Скрапеж, путања води преко једне простране доље у Засеље и Калинић.

Од овог места ова долина постаје све шири и лепша што се више приближујемо Калинићу, и онде где је најпространија ту је село Калинић са својим дивним положајем и лепим домовима, какво виђамо у богатим крајевима Шумадије. С које год стране посматрате ово село не можете се довољно нагледати његове лепоте, питомине и романтичног изгледа равнице, која је са свију страна опкољена мањим и већим брдима, косама и голим клисурама, према којима ова равница још чаробнији изглед добија у колико се ова два контраста у један ма посматрају. Негде средином а негде крајем протиче преко ове равнице Скрапеж, река бистра и брза, те тиме још више увеличава економску вредност ове културне оазе. Цела ова равница неверујем да ће бити већа од 120—130 хектара.

Ту имају своје њиве честобродичани, засељчани а највише село Калинић, и рачунају у најплодније њиве свога атара. У ствари и јесте им права житница, само кад би дао Бог да је већа.

Јужно од Калинића прво је село Засеље. Чим се пређе Скрапеж, наступа брдовит и веома стрм терен, од кога доста знатан део припада Калинићу, а после земљиште постаје још стрмије кад дођемо у Засеље, о коме намеравамо проговорити неколико речи. Али унапред молим поштоване читаоце да ми опросте, ако у излагању будем местимично опширнији; то ће бити ради јасноће саме ствари. Међутим морам још сада напоменути да Засеље није знатно ни са историјске, ни етнографске, нити друге које стране. Оно што нашу пажњу привлачи да га разгледамо то је његово економско процпадање. Осим тога оно је још интересантније тиме, што је највернији представник скоро једне петине села у Србији, које је слична судба стигла, или која пролазе кроз исте фазе, кроз које је оно већ прошло или ће имати још да прође.

Кога дакле, ово интересује може поћи да видимо какво је Засеље. —

Засеље је у бога сироче, право природно пасторче спрема најближег комшије — Калинића а у неколико и спрема Дражиновића, Жежевице и Добриње. Кад се погледају његове голе стране и у исти ма баци поглед на равницу код Штуловића куће у Калинићима, ту се тек види колико је природа наспрема њега била мањја. Тамо равница овде клисуре, прљусе и голи кршеви; тамо ливаде и питоме луке, овде камен и водоточине; тамо богатство овде пука сиротиња. Тако у близу, а тако велика разлика!

Засеље заузима простора од прилике 1400—1500 хектара и на том простору живи 100 пореских глава (по старом закону) или око 4—500 душа. Кроз село протиче једна речица, која се по имену села зове Засељска, а извире у Црнококи. Она дели село на две половине, скоро подједнаке и утиче у Скрапеж.

Као што смо казали терен је у Засељу веома брдовит и испресецан мањим и већим јаругама; куће су растркане по брдима, предољницама и заветринама. Ретко се могло видети више кућа у близу, већ су, у колико је могуће што више удаљене једна од друге да се може „рахатије“ живети, премда су и тако удаљене комшије често највећи парничари око потрица. Како је само земљиште — ораница то ћемо мало час видети.

За време пописа људства и имовине, чланови општински више су пута наговештавали, да за Засељску земљу нема класе у коју би је ставили,

„Кад би — говораху они — имало осам редова, онда би наше Засеље једва дошло у последњи ред“. И кад беше дошао ред на Засеље, они озбиљно замолише комисију да изиђе и види, „на после Бог вам а душа вам метите све у други ред не ћемо се противити“ — рећи ће по неки од њих. Комисија заинтересована овим, а и по дужности, реши да време одмора по подне употреби за излазак у село и сама се увери о причању Засељчана, а тим предупреди и могуће погрешке. Међу члановима комисије беше и писац ових редака.

Једног дана по ручку доведоше нам коње и ми за ¹ сата брзог хода стигнемо у Засеље па се испењемо на један вис одакле је се могло видети сво Засеље. Време беше одјужило и снег се већином окопнио. Људи чувши за долазак комисије са свију страна трчали су, па и непитани сваки за се трудио се да покаже Засељску сиромаштину. Али обавештења била су скоро измишљена; овака места довољно је да човек очима види, да је готов са оценом.

Кад се погледа са виса на који се успесмо, има човек шта да види. Жива слика економског пропадања и најнемиљостијег природног рушења голи страна и прљуша, ето то је право Засеље. На јужним странама овог села нема ваљда ни за четврт ектара чисте површине, која није проривена водом, остављајући за собом ужасне јаруге, а најчешће се виђају читаве страна раздеране, великим јарковима — точилима — преко којих је сваки саобраћај немогућан. Ови јаркови (јаруге, точила) тако су понегде дубоки, да би се у њ' могла сместити двокатна кућа па опет да се не види. Воћњаке, ливаде, њиве и забране све је то вода прорила, збрисала и упропастила тако, да се једва познаје по каквој накривљеној шљиви, којој је вода све жиле ископала, да је ту био воћњак, и то не одавно пре 15—20 година. Сваки и најмањи поточић, у коме лети нема ни капи воде, тако велике штете прави, да се неможеш начудити да ли је баш он у стању да толико гдно камење изнесе.

Поред упропашћене шуме и стрмог нагиба, овом појеном рушењу иде на руку још и то, што је само земљиште — ораница — врло угодно за то. Оно је буваво и лако, те кад га вода мало начне за кратко време издуби велики јарак, само ако се не брани. Земљиште је већином производ распадања глињастог и лискунастог шкриљца, које није неплодно, али га због растреситости и лаке покретљивости, најмањи поводањ лако спира и односи. После обичне сувоимразице оно се и само рони, па кад томе дође у помоћ киша или отапање снега, онда је страшно гледати шта се ради у тим голим клисурама.

На шта је узрок овим незгодама, запитих ја једног Засељчана, који је сав знојав трчао уз мог коња и непрестано ми показивао час ово, час оно.

— „Бога ми господине, и света се доста народило, а и ми шуму упропастисмо, па ето какав се белај направи“ — беше његов одговор.

— По Богу брате, зашто онда сатирете шуму кад видите да ћете и ви пропасти због тога? упитах мог пратиоца.

— „Навикао свет — одговори сељак — па кад му треба соли, ја ма што друго да купи, он натовари мало дрва па ајде у Пожегу, и ту прода“.

И за дивно чудо, с ким год сам се разговарао о том, сваки је био свестан, да они упропашћењем шуме хоће и себе да сатру; али при свем том нико није више продао дрва и јачије на Пожешкој пијаци од Засељчана. Као да чини све проклета навика. Ако треба што кући, соли, је ли друга каква ситница, за час буду натоварене санке младом церовином, па хајд на пијацу. Купи 3—4 оке соли, попи неколико полића шљивовице, па натраг кући. Комшија обично се угледа на комшију, еле не би се могло казати ко је највише продао дрва, односно ко је највише упропастио шуму.

По њеном причању, а и иначе по остатцима, види се, да је ту била врло лепа растова¹⁾ шума: цер, граница и бјел, у осојима граб, буква и др. шумско дрвеће и шибље. Местимично одржала се ова шума, на мањим просторима, и није сва подлегла секири, а то су врло мали простори, где се управо није могло све исећи. Ту се јасно види колико се шума одупире елементарним непогодама, и од колике је огромне важности за ова места, само за то, да их држи у целини, те да не да маха води, да чини онаква чуда од рушевина, не само ту, него, као

¹⁾ Фамилија Cupuliferae.

што ћемо видети и онима, који и незнају гд је Засеље, а камо ли да су што криви што им вода најплодније њиве засипа камењем.

С друге стране, на тим местима види се јасно како је вода, онде где нема шума, тако рећи раздрала утробу земље, и плодну земљу снела у поток, неоставивши ништа до прљашне и голо камење, које сељаци зову згодним именом „небишнина“; на против онде, где има и најмање шума, ту се земља толико одржала, да вода није била у стању ни да почне, а камо ли да начини точила.

То имају Засељчани пред очима сваки боговетни дан, па опет нико не дође на мисао да би ваљало стати на пут таквом „газдовању“, па тражити начина како да се поправи оно што је упропашћено, или бар да се горе не упропашћује. Не, нико о том не води бриге или ако коме падне на памет, он осећа да за то није позван и да би било „ненадлежно“ да се плеће у тај посао. Изгледа да у том чекају на иницијативу власти, па било им по вољи или не. Кад кога у таквим приликама упитате шта мисли напоследку радити, он ће вам смакнути раменима, па поћутав рећи: „куд сви Турци туд и голи Асан“.

По свему види се да им будућност не задаје много бриге, али то је због тога, што су још из малена научили да гледају ствари онакве какве су, а промене им и непадају толико у очи док са осипајућом земљом не пође и кућа заједно са целим шљиваком, као што је то случај са кућом Максима Јелића,¹⁾ испод које се састају два велика прокопа — јаруге — који су земљу тако поткопали, да је се услед тога отпучио цео воћњак са кућом и зградама, па пошао низ брдо у понор.

Боља судба непредстоји ни оним другим кућама; и оне су где која мање или више изложене опасности: или да слети у поток или да је заспе камење с брда.

Вредно је да се човек заустави на оваком месту, па да размисли о прошлости и будућности истог. То је врло интересно са стране народно-економне а тим још више, што смо казали, да је Засеље представник скоро једне петине села у Србији, која се налазе у истом или сличном положају, а начин је газдовања — ако се може тако назвати — један исти.

Ма колико да се човек отима од кобних мисли, које му се у том тренутку намећу, опет не може да се опрости зле слутње при помисли на будућност оваких места. За непуних 30—40 година простор од 1500 ектара постаје за $\frac{3}{4}$ ни зашто неупотребљив. Но кад би само то било ни пола јада, ми би га се оканули и жртвовали; али неће оно нас да се окане, већ нам осим тога, што не доноси никакве користи, чини огромне штете. О томе ћемо мало доцније казати коју више.

Ако је истина да се по Малтусовој теорији људство умножава по геометријској, а средства за живот по аритметичној сразмери, то би овде био сасвим супротан случај и могло би се казати: Људство се умножава по аритметичној, а средства за живот опадала су по геометријској сразмери. Ово узесмо за пример за то, да би што јаче представили оно стање које фактички постоји. Међутим не ће требати да прође много година кад се Засеље може назвати Расеље, јер неће имати где да се живи и на чему да се ради, те ће људи бити приморани да траже себи друго кућиште. Па и сада они то раде. Највећи део радне снаге иде у аргентину у питомије крајеве, а највише у ваљевски округ, одакуда се враћају

¹⁾ Нек ми се опрости, ако будем погрешно презиме овог домаћину, јер сам белешке о том негубио.

у позну јесен са нешто мало зараде, коју су у аргаштини зарадили и уштедили, те тиме плаћају разне дације и подмирују своје потребе. Други који су мало вицинији мајсторији иду такође целог лета по Србији и граде разне зграде, које су већином од дрвета. Осим тога многи се сасвим одсели и тражи себи зараде, или као земљорадник, занатлија, меанџија, дућаниџија и т.д. с тога и прираштај у људству мога имати извесне разлике, управо у онолико у колико је сваки дан све мање оранице и других услова за живот.

Нисам рад пророковати, али ту нетреба много мудрости, па да се увиди, шта ће напослетку бити од једног таког места, чију прошлост и узроке пронадања у неколико познајемо. Можда ће оно брже но што ми мислимо, подлећи неумитној судби нарочито „ако иде како иде“.

Кад оних 1500 хектара — колико од прилике заузима Засеље — постану сасвим неупотребљиви, и кад исчезне и оно мало услова за живот, онда ће тек настати права опасност за оне привреднике, који данас мирно скупљају плодове са својих лука, а на Засеље и њему слична места ни главе не окрећу још ако се и по који пут пронишно неподмену њеној сиротињи; тада ће увидети како је вода добар слуга а зао господар. До душе, многи су још сада осетили заућуд брдских потока и прљуса, али то је, како изгледа, само почетак. Имао сам прилике да видим читаве хектаре пре врло питоме долине и лука, засуте каменом, па ако би се могло што по какавни београдској орати, то и ту. Шта више ни трава не ниче из препраног шљунка, до једино по која боца и дивизма. Тим начином упропаштене су готово све њиве засељске у долини Скрапежа, и то не толико од Скрапежа колико од брдских потока и јаруга, на које као лава куља бујица после веће кише, те и оно мало њиве у равни пресне и уништи.

У брду камен, у равници камен, ће је онда њива ?!

Многи су ми се тужили, како ту и ту њиву пре 2—3 године нису хтели дати за оку злата, а сад, вели, дао би је за 50 гроша, но никоме нетреба камен. И тако и јесте. Дакле, види се да разголићена брда, као што су многа у Засељу, Честобродници, Милаковини¹) итд. несамо не доносе никакве користи, него чине огромне штете тиме, што су једини и прави узрок презипању са каменом најплоднијих њива, не само у најближој околини но и онде ће се нико не нада. Она дивна равница око вар. Пожеге, која се може сматрати као житница ужич. округа, јако је изложена горе напоменутих опасностима и може временом постати жртва вандалског уништавања шума. С једне стране Смишала са свима својим границама, с друге Градина, Трешња и т.д. стоје над њом као дамаклевсов мач, и већ се показују предзнаци њене не баш сјајне будућности. То увиђају интелигентнији Пожежани, те би ваљало за времена да отклоне опасност, јер кад она узме ма бадава ће ко викати: „треба регулисати Скрапеж, подићи зид обалом итд.“, — што неће помоћи. А и нема створа човечије руке, који се може дуго одупирати једној бујној реци, кад ваља дрвеће и камење. Одбрана против Скра-

¹ Милаковина зову се ове голе класуре између Честоброднице и Гаумча, на којима је шума сасвим утрвена. —

Путујући са г. М. Жуњићем из Добриње запитах га, да ли он памти да је ту било шуме. „Била је ту шума као конопља по свима тим косама, али свет немластиво упропасти“ — одговори г. Жуњић, коме једва да има 40 год.

Види се да је упропаштавање шума узимало све већи размер у новије доба — пре 20—30 год.

пежа може се подићи само на Милаковини, Врановини, Засељу и др. подобним местима, а то је — шума.

Видесмо да засипањем каменом и одношењем бива сваке године све мање оранице, а људства и потребе за живот умножавају се све више. Одкуд да се надокнади тај губитак у земљишту? Како да се спречи да то и небуде?

То су ето питања, која могу у полједнакој мери интересовати законодавца, пољопривредника, народо-економа и све родољубе, а највише оне којих се непосредно тичу. Место одговора на ова питања, ја се само усуђујем, да их придружим тако званим „животним питањима“ нашег народа, па ко буде сиреман и позван нека одговори — ја сво признајем да нисам. Али омет нек ми се дозволи да кажем, да таква питања ишту многогодишње штудије, познавање терена наше отаџбине, особине народног живота и још многе чињенице, које у тако замрљеном питању могу имати удела. Влада би од своје стране учинила најсветлију дужност, кад би дала срества и нашла начина да се ова питања проштудирају и што пре реше, јер: брза помоћ двојака је помоћ.

НАШИ ДОПИСИ.

Љибичево 10. Јула 1885 год.

Господин Министар народне привреде, изаслао ме је да констатујем, да ли има филоскере у виноградама општине трианске, за које је тамошња општина поднела извештај господину министру, да подлеже сумњом филоскерне заразе. На месту, у виноградима, где је се истраживање филоскере имало одпочети, скупило је се било 15—20 сељана поменуто општине, који су били веома дубоког вида, да упознаду ту опасну животину — филоскери — која прети да им поништи њихове винограде. Пошто је пак филоскера у толиком размену нађена у појединим већ посушеним виноградима, то су се сви присутни лако могли уверити, какву је штету у стању да учини онако сићушна животиња.

Између околних сељана неки Миленко Стојадиновић земљоделац из Триана донесе пред-а-ме неколико струка кукуруза, који је био толико нарастао, да је већ хтео да реса, по на једанпут се осушио. Подносећи ми ове струкове кукуруза, Миленко приступи са речима: »ето господине филоскере и на кукурузу, која нам поред винограда посуши по „Стигу“ све кукурузе.“ И заиста! На сићушним жилицама струка кукуруза беше безбројно много буба, које се својом доста кратком сисаљком беху задубиле у жилице (кукурузне) пијући из њих сок на онај исти начин, као што филоскера пије сок из жилица лозиних. При посматрању слободним оком на прилику приметим, да ових буба има разне боје; неке од њих беху прве, неке угасито прве, а неке пак угасито зелене боје. Величине су од прилике за пет пута веће од филоскере, брао надуване, што је знак да су у стању много сока из жилица кукурузних да испију. — По облику своје доста су налик на стеницу, само што су од исте мање. Чим испију сок из жилица једнога струка кукуруза, одмах се са осушених жилица лагано крећу и кроз

засмљу дочепају се оближњег орака кукурузног и на исти нападају. Како на жилицама малим, тако и на главној жили, има безбројно много ових буба, — а између осталих струкова пађох један и такав, у коме су исте бубе; пошто су сав сок из жила исисале, продрае и у само стабло кукурузно, пењући се на више и сисајући онај сок из сржи.

На питање моје, када су први пут приметили да је се она буба појавила на њиховим кукурузима, Миленко ми одговори: „да су је зане први пут приметили у бапти код куће једног њиховог суседа у којој је кукуруз био засејан, јер се је од ове исте бубе сав кукуруз био осушио, а ове године сатре нам све кукурузе по „Стигу.“ На понуду неколико сељана и због тога што ме је ова ствар интересовала, ја сам у друштву са њима обишао неколико њива и лично се уверио, да су им се кукурузи, овом бубом заражени, доиста посушили и да врло жалосно изгледају. На најбољим етишним њивама, које у простору по неколико десетина ектара заузимају, види боте израстао кукуруз толико, да је већ био стасао да реса, но на једанпут сав је се осушио. У говору своме скретао сам им пажњу, да мотре како се ова буба размножава, у које се време највише појављује и на каквим њивама, да ли се више на сушном или кишном времену размножава и т. п., — на шта ће ми један између сељака навести ово:

„Ова се буба много више размножава кад је сушно време, а ове године наједанпут је се појавила, кад је после оне дуготрајне суне пила киша, па после опет наступила суша“.... Приметили смо реконе у глас неколико још сељана, да који је год угарио, или је раније поорао и кукуруз засејао, да се на тим њивама није никако или бар врло мало ова штеточина појављивала.

Да би тачније могао испитати ову бубу, ја сам био понео собом неколико жилићу кукурузних, на којима је малитио ових буба било, но у путу, ове су покриле и тако сиршавеле и смањиле се, да на истима нисам био у стану ни један део тела њиховог да распознам.

Извесећи ово неколико релакса пред поштовање читаоце „Тежак“ била ми је главна намера та, да скренем пажњу господи дописним члановима „Тежак“ и осталим љубитељима пољске приредбе који у народу живе, да обрате своју пажњу на овога штеточину, који прети да нам кукурузе поништи, и да га у приликама свестраније посматрају и мотре на ток његовог развијања, како би се према томе, чим се сазна тачније његов живот и повољне околности у којима напредује, могла пронаћи и употребити противна средства, која на њега дејствују уништавајући.

М. М.

Малониште — срез Нишки, — јуна 1885 год.

Одавно вам се одовуд не јавих. Томе су узрок неки други пречи послови, а и што нисам имао ништа важније да вам јавим.

Сад хоћу, да вам у кратко опишем опште стање досадашње овамошње летине.

Пшенице су доста добре; прецветале су, замечале, а по неке већ и жутиле.

Кукурузи су доста рђави. Рани зар и којенано, но њих је мало, јер кад га је требало сејати, онда је народ светковао неке изливне „празнике.“ Но сад пре неколико дана пало је неколико добрих киша, које ће кукурузима много помоћи.

Јечмени су прилични. Сви су жутили и почели зрети, а многе је народ већ и пожњео, јер је огаднио и одавно купује себи храну. Томе је у неколико узрок што је

прошле године овамошњу летину оштетио град, као и што је се народ истрошио садашњим данком. Примећујем узгред, да овамошњи свет доста јечма сеје, јер се на жалост готово преко целе године њиме храни. Обично помешава са ражју, пшеницом и кукурузом.

Ражи су већином добре.

Овсови су рђави. Сем ако их ове кише што не поправе.

Пасуљ је добар. Нарочито му ове кише годе. Сеју га у приличној количини и то одвојено од кукуруза.

Конопле су добре. И њих сеју у великој количини за своју потребу, а и за продају.

Траве су врло рђаве. Готово свуд до сад покошене. Поред Мораве има приличних ливада, но у многима је све сам *љутић*, кога стока не воли. У неким има и обичне дотелине.

Поврће. Од поврћа сеју *кромиди* у приличној количини за себе и за продају. који овамо добро успевају. Осим тога од поврћа сеју још и *лук*, *црни* и *бели*, *др*, *ређе* *паприку*, *кунус*, *кравтаце*, *патлиџане*, и т. д. У опште све је поврће добро и добро успева.

Воћњака и нема, и не верујем да би и знали шта је то *воћњак*,^{*} јер шљива само има по нека, које само за јело употребљују. И другог воћа, као: *јабука*, *трешња*, *крушака* и т. д. има у малој количини. Ово што има врло је добро. У опште за сво воће овде је и клима и земљиште не може *удесније* бити.

Виногради су врло добро понели и до сад им ништа није шкодило. А на време су их *орезали*, и *опрашки*, *везали* и *заломили*.

До пре неколико дана *орали* су не пооравне њиве, које им није дала суша на време поорати. Многи сад сеју у те њиве *просо*, а многи и *кукуруз*, јер веде: *«и ако знамо, да кукуруз неће узрети, то га ипак сад сејемо, па ћемо ону шашу и траву покосити, те бар добити хране за стоку. Боље је и то, веде, него да нам њива лежи бадава.»* Тако и јесте.

Јов. Д. Јовановић
учитељ.

ГОТОВИ РАМОВИ ЗА ЋЕРЗОНКЕ КОШНИЦЕ.

Има доста наших земљорадника који раде са ћерзонским кошницама и многи би хтели да их намноже на тај начин, да их сами справљају; и то неби било неекономно и ближе кући те да се не даје пара и за оно што се може у кући начинити. Тако поп Живота Миловановић из Раброва, направио је једну сандучару, у којој се рамови одозго умећу и по потреби ваде; и те су кошнице за почетнике најпрактичније, али су рамови незграпно начињени, сигурно што није имао фини алат, да рамове финије и све подједнако начини. Осим тога погрешка је и у томе, што је размер: ширину и висину рамова, узео произвољно и није се држао системе и размера Ћераонових кошница, да се нови рамови могу по потреби утурати у ћерзонске кошнице и из ових у нове.

Једно због тога, а и што је за израду рамова потребна велика тачност и са подједнаком висином и дужином, а друго што ће многи радећи и са ћерзоновим кошницаца многе рамове изломити, а неће имати ко да им као што треба начини; — управа пољопривредног друштва набавила је готове рамове и даваће их коме устребају по коштању и без икакве своје добити. Од ових готових рамова кошта стотина у Београду (без путног трошка до места) 3·60 динара, а могу се наручити и добити и у мањој количини најмање 20 комада.

У исто време прима и разашилее управа и машине центрифугалне за цеђење меда. Радити са ћерзонским кошницама а не имати машину за цеђење меда не постизава се циљ нарочито у томе: да се мед оцеди а рам празан опет постави у кошницу да даље пчеле раде на меду. Тако радећи може се мед у свако време водити, а не само једанпут у години, кад га сваки има. Код ћерзонских кошница никад се пчеле не убијају нити загушују, кад се хоће мед да вади. Радња са цедећом машином врло је лака и проста и ко исту машину наручи добиће и упутство како ће са њом радити.

Срет. А. Поповић.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI.

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 9

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

СЕПТЕМБАР 1885.

Рукопис као и све остало слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“

ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт годину 2 динара (1 фор.).

ПИТАЊЕ О ПОПРАВЦИ НАШЕ СТОКЕ.

(ПРОДЖЕЊЕ :)

У цели побољшања мештанске своје стокe, Норвешци су толико пута, у почетку садањег столећа, набављали и уносили у земљу боље сувремене расе стокe, особито бикове фризландске, холандске, јарширске и дурхамске расе. Но као и код нас, тако и у Норвешкој од таквог побољшања стокe не би нигде и ништа, те су узели за опште правило, да своју стоку побољшају у сопственој пасми.

Тако је постала и њихова најбоља пасмина говеди.¹⁾

Но пример оваке немогућности побољшања земаљске мештанске стокe, путем укрштања, не даје нам само Норвешка, за коју би нам приврженици укрштања могли рећи, да је то земља, у којој сточарство стоји још на ниском ступњу развића, чији сточари још немају довољног искуства и рутине, нити потребне готовине посматрања, која је тако потребна при овако сложенем послу, какав је укрштање у цели побољшања стокe. Ал' са свим истоветне примере преставља нам и земља, у којој је сточарство већ давно достигло најсавршенији ступањ свог развића, а то је Велика Британија.²⁾

¹⁾ Bindviehzucht in Norwegen etc. von Dr. C. Freytag.

²⁾ J. Lindemann v. Gorne.

Тако *Донат* признат сточар енглески говорећи о сточарству у Норд-Аргилу (у северној Шведској), приповеда, како мештани брижљиво избегавају укрштање свог сићушног, по изгледу лошег говечета, са преставницима облагорођених и благородних раса енглеских. Писац налази, да је такав поступак посве умесан и правилан.

Тај исти сточар налази да је такође са свим на свом месту, што укрштање избегавају и на Хебридским острвима, но побољшавају и дотерују тамошњу расу, Кајел (Куло), у сопственој крви.

Истина горњих ставова (да никад не треба у цели побољшања стоке, набављати ову из таквих предела, који су по клими, земљишту и осталим околностима по све различити, од земље у којој стоку побољшавају) — вели др. Мартин Вилкенс ¹⁾ — потврђује се начином рада енглеских и швајцарских сточара, који су са свим у праву, да се смеју похвалити, како имају данас најбољу стоку у свету.

Енглески долински сојеви говеди; сустопи, линколска, лестерска раса оваца, суфолска, беркшајрска и јоркшајрска раса свиња и т. д. као и расе говеди широкога чела, које произлазе из швајцарског кантона Берна, *немају ни капи крви страних раса у себи* (изузев поједине усамљене случајеве, који су увек изузетак у правилу), или и ако имају, то је само из давних времена.

Паметним одбирањем приплодних грла и запатом *домаће* стоке, Енглези су и Швајцарци створили тако лепе и корисне расе стоке, коју им сточари на страни по скупе новце откупљују.²⁾

У пркос томе, што Немачка и Аустрија кроз столећа, говеда бериске расе и кроз деценијуме енглеска приплодна грла свију врста купују и у земљу увозе, у цели поправке своје стоке, још ни немачким, ни аустријским сточарима није пошло за руком да достигну резултате, које постигоше Енглези и Швајцарци.

Истина је, да Немачка и Аустрија, имају са свим одличних раса стоке, које ништа не уступају по приплодној вредности и производности енглеској и швајцарској стоци, али то су *урођене, домаће* немачке и аустријске расе, које су потпуно прилагођене климатским и мештанским околностима земље, што није случај са набављеним енглеским и швајцарским расама. Пре но што су ове доспеле, да се прилагоде околностима нове домовине, њихове су способности — или способности

¹⁾ Die Rinder-Rassen Mittel-Europas, Grundzüge einer Naturgeschichte des Hausrindes von Dr. Martin Wilckens Wien 1876.

²⁾ „Енглеске расе стоке произашле су или путем одбирања приплодних грла, или укрштањем са другим енглеским расама, које су претходно биле већ дотеране и поправљене.“ К. Ј. Андеман.

и производност њиховог потомства, голико опале, да су морале у сточарењу и ове расе бити замењене другим новим страним расама.

У Јевропи има доста земаља, чије расе стоке, у опште узевши, слабо су производне, али чијем побољшању домаћи сточари ни су тежили паметним припадним избором најбоље, домаћим околностима прилагођене стоке, већ укрштањем, увођењем страних раса. *Већином постоји мишљење, да се запатом страних расе брже постиже успех у сточарству.* Али на жалост још је врло слабо позната чињеница: **да су до сада, скоро сви покушаји са увођењем страних раса, у цели поправке земаљске стоке, несрећно прошли.**"

Само је Енглеска са арапским коњем и са индијским свињетом успела да заснује домаће расе, које до данас показују најсавршенији ступањ производности (најкорисније су човеку), у својој врсти, у целој земљи. Али и у Енглеској су са страном крвљу засновану расу коња и свиња, у брзо настали гајити у сопственој крви и само у појединим врло усамљеним случајима, употребили су на то још оне стране расе.

Но у Немачкој и Аустрији су, једино са изузетком шпанске мерино овце, све стране расе стоке у цели поправке стоке и остале стране (туђе) ни једна једина није се могла дуготрајно одржати у својој производности, без „обнављања крви," довођења оригиналне приплодне стоке, из страних земаља, из којих је стока у прво време, у цели поправке, и била увођена. (Др. Март. Вилкенс).

У новије време, на сличан начин, изгледа да су Американци скоро достигли енглеске и швајцарске сточаре. По новинарским вестима судећи, у последње време, Американци су баснословним сумама плаћали одлична приплодна грла — пастуве, бикове и овнове.

Употребом одличних енглеских пастува — створили су расу коња. Употребом енглеских бикова — јершајске, шортхорнске расе, створили су своју млечну и гојазну стоку.

Но и те резултате постигли су, поред ваљаног вршења запата, расплода, неговања и рањења стоке још и — *запатом добивене стоке, на даље у сопственој крви.*

У Буковини, по причању једног одличног тамошњег пољопривредника (у Вилкенсу), увођено је у цели поправке тамошње расе говеди, до јако, 16 разних сојева говеди, али сви су ови сојеви најзад стукнули у назад, изродили се и на послетку узели на се облик тамошње степске стоке. Дакле од побољшања стоке ни трага ни гласа.

Запат енглеске шортхорнске расе, која је у Немачкој и Аустрији изазвала у своје време грдна очекивања, поступно је опадао од не-

колико година на овамо и то не с тога, што се шортхорнски волови на касапници ни су плаћали и у Немачкој, као у Енглеској, по каквоћи мяса, већ што се шортхорнска раса говеди није могла привикнути, прилагодити климатским, мештанским и културним приликама Немачке (изузев северно-немачке равни) и Аустро-Угарске.

Из истог узрока знатио је стукнуо у назад за последњу десетину година и запат суслофнске расе оваца у тим земљама, па исто тако и запат бернске расе говеди, у чистом запату, у сопственој крви

Само запат енглеских раса свиња, по просторности, ширио се, али још се није осведочио, да ли се не ће временом изродити и да ли ће моћи да дотраје без обнављања крви из Енглеске.

Поред свега непрекидног увођења енглеских и оријенталских коња, није им још ни у Немачкој, ни у Аустрији пошло за руком, поред на броју јако смањених домаћих раса коња, да из ових «странаца» створе нову, приликама земље прилагодну расу коња.

У Немачкој, у аустријској Шлеској, Ческој и Моравској, потпуно су сатрвене и изрођене домаће расе говеди, укрштањем ових без икаквог плана, са разним страним расама говеди, изузевши једино фоагтлентски и егерлентски сој говеди. Изузевши северо-немачке равни, Фоагтланд и Егерланд, све остале немачке и аустријске покрајине упућене су на непрекидно добављање страних раса говеди за целих сточарења (т. ј. за мужу, гојење и т. д.) јер од њиних начинише нигде и ништа! (Др. Март. Вилкенс).

Но најбољи пример оваких неуспеха имамо у нашим сопственим недаћама поправке стоке, у познија и ранија времена.

Ја држим да не ће бити потребно да напомињем, какве су резултате дале државне ергеле у целих побољшања домаће расе коња. Не ће бити потребно, да наводим све замерке резних наших пољопривредних писаца, које су чинили овом нашем државном заводу.

Почетком сваке пролећне сезоне, од толико година на овамо, размиле се пастуви по свима станицама главнијим у земљи. *И шта видимо? Видимо, да немамо у целој земљи ни толико коња од 14—15 шака висине, колико би било потребно, да не морамо бар за нашу коњицу набављати коње са стране.¹⁾*

Дакле од целога труда и муке у укрштању ради поправке коња у земљи, не би ништа. С друге пак стране знамо на сигурно, да имамо врло добрих коња гајених у сопственој пасми, који се одликују

¹⁾ Узгред були речено, да у другим државама сви државни заводи а нарочито војни министарства — главни су муштерија и покретач бољем рањеноу, гледању и запату стоке у земљи. Из патриотских побуна, руско-сербска војска смањила је захтеве у висини коња, само да би за своју коњицу, могли наћи довољно коња домаће расе.

и висином и издржљивошћу (у Чучугама окр. ваљевског) и снагом и лепотом (велико-изворски окр. црноречког¹⁾).

Тако је са говедима.

Не ћемо помињати шта је било од набављених бикова страних раса ради поправке стоке, за владе покојног кнеза Михаила и пре, — јер или им се утро сваки траг, или се потомци њихови у тридесет годишњем запату са свим изродили, да се распознати не могу, или су се са свим претопили, у стоку своје непосредне околине. Но не само то, већ ово укрштање, бивало је често повод изметању дотичних земаљских, наших раса говеди.

Ево шта вели г. М. Пајевић дописни члан овог друштва у Ивањици:

„Пролазећи по срезу наишао сам у овој општини по неколико говеди праве швајцарске расе (?). А кад сам упитао за њихово порекло, одговорено ми је, да су то потомци бикова, који су некада, рад одличног соја, давани општинама.²⁾”

А ево како го доцније објашњава:³⁾

„Заузимањем г. Панте Јовановића садашњег окружног начелника, набавиле су неке општине у овоме срезу бикове, о којима сам говорио у прошлом допису.”

„То је било 1871. год.”

„На ту цел општине су из својих каса дале потребну суму, па су после наплатом таксе од појединих пуштања попуниле касу.

Ове бикове кметови су држали код својих кућа.

Народ сазнав, какве користи долазе од добре стоке, радо је доводио краве. Но то није дуго трајало. У другој години, бикови су били већ неуотребљиви и то извесно, или због неуредног пуштања, или због недовољне неге....”

Но ја сам уверен да то неколико грла, не само што не беше више ништа, но само налик правој швајцарској раси, но да је народ као и обично — с њом незадовољан, као с „мекушном и господском стоком.”

¹⁾ За време писања овог чланка, писац и државни војни фотограф г. Тан. Богдановић, добише од српског пољопривредног друштва помоћ, да пронутају ваљевски округ, опишу и фотографишу тамошњу стоку. У албуму, који се саставља, моћи ће се видети једна кобила из Чучуга, ср. тамнавског окр. ваљевског, која ни висином, ни лепотом, ни у чему не уступа најбољим државним, па ни страним коњима, а ова је пореклом и запатом од српских коња!

²⁾ Допис од 5. Септ. 1884. „Тежак“ 84. стр. 706.

³⁾ Допис 8. Дец. 1884. „Тежак“ за 85. стр. 43. и 44.

Таквих случајева било је ваздан. Па и неке варошке општине — као зајечарска пре рата, — имађаху своје бикове „швајцарске.“ И у тој околини наћићемо само изрођену, разнежену стоку, која је је и закркљавила и по беличастим роговима, мркуљастим тиграстим пругама, на белој длаци целог тела, — опомиње нас на некакву страну расу, која је ту некада живела и оставила свога трага.

А ево шта вели о томе и наш уважени писац практичар г. С. А. Поповић,¹⁾ у једној својој примедби:

„Док је у штали кнез-Мијајловој било швајцарских бикова, ја сам више година пуштао исте на моје доста добре и одабране краве и кроз више генерација ни сам могао дотле дотерати, да имам праву швајцарску краву или бика, све су једнако мелези, који истина бог имају неко наличије и подобје на швајцарску расу, али још није права швајцарска пасмина. Исто тако имам и на моме добру у Совљаку пинагауерску расу, али приплодак није још достигао ову расу а то све из небрежења и нехатости млађих, који не ће да пазе при спаривању, те тако што се једне године нешто постигне, то се друге, или правије рећи при спаривању припатка поништи.“

Чињени су исто тако покушаји и са поправком домаће расе оваца.

1883. године набавио је министарство народне привреде неколико овнова меринских, расе рамбуиље и електоралне.

Какви су резултати постигнути, у државним заводима, при којима се врши укрштање између ових раса и наше кривовирске расе оваца, није ми подробније познато. Али да ће се никакви резултати постићи са овновима ове расе, предатим приватним (махом нешколованим) пољопривредницима нашим, може се и „без прорицања“ у напред погодити.

Ено по добивеном извештају у „Тежаку“²⁾ тамо су послата, у цели поправке оваца три овна француске рамбуиље расе.

Један је дат сељанима села Кривог вира и он прве године (по свој прилици због промењених климатских и земљишних околности³⁾ није никакав успех у оплођењу показао, јер ни једну овцу није омркао. Узрок се томе — вели дописник — не зна. Овај је ован од „неке природне болести угинуо.“

Други је ован дат сељанима села Јабланице. Тај је произвео 15—20 јагањаца и он је угинуо.

¹⁾ Споменути чланак „У прилог побољшању наше домаће расе оваца.“ „Тежак“ 1883.

²⁾ Допис Бољевац 1884. год. Испод Ртња стр. 11. и 42. „Тежак“ за 1885.

³⁾ Види додаци у тексту објашњавање овог појава.

Трећи ован дат је Подгорчанима, па је после због рђаве неге предат Бољевчанима. Од њега је остало у Подгорцу 5—6 јагањаца.

Ако се не варам ово је онај праз, коме су се позније улегли црви, у оплодни орган, те се тако сам уштројио.

Па тако су исто чињени покушаји и у поправци домаће расе свиња. .. За то су употребљаване (али врло усањено) црне маџарске свиње и енглеске — беркшајр — пореклом такође из Маџарске.

Благодарећи усањености свију ових и оваких случајева (изузевши расу коња) наша стока већином још није толико искварена и закржљала, да се не би могло наћи јединака за дотеривање, поправљање у цели образованја са свим нове и вањане, благородне стоке дотичне врсте. . . .

Па за што то тако бива? Шта је то што смета, тако упорно и стално, поправци стоке путем укрштања, под свима околностима и у свима земљама? . . .

На домаћу стоку утичу различити упливи, који не само да суделују на стварању њеног облика, већ и на развијању њених особина (производности). На њу утичу, на измењивање стоке, било на боље или на горе, упливишу: *природа* (својим климатским, земљишним, мештанским околностима) и *вештина човечија* (запат и нега).

Стока, која много векова борави у једној земљи, и за то је време по готову остављена самој себи (а од стране човека, у течају дужег дела времена обраћена јој је врло незнатна, скоро никаква пажња и нега), постигла је, да се потпуно прилагоди особним околностима и условима те земље. То прилагођавање огледа се и „изражава“, — „као отисак за својим калупом“ — на целокупном организму, телу, дотичне стоке. Оно се изражава не само спољашњим облицима, већ и особинама и навикама, једном речи укупном сумом оних својстава, које смо навикли да појмимо под знацима географске, или природне расе.

Такав материјал, у свакој земљи, оставили су ранији векови, када се није никакав труд и замука улагала у гајење стоке, када су говеда и коњи пуштани истина на бујне наше али и по зими и по снегу у „сампас“, свиње теране у жиропаше и т. д. Такав материјал у стоци предали су природа и околности наше земље и климе и нашем сточару, који жели, да бољим запатом и негом своју стоку учини што производнијом и за се што кориснијом.

Но ти упливи земљишта, климе, начина држања и сточарења и неге, какви су уобичајени у једној земљи, са свим друкчије упливишу и дејствују на стоку, која се ту прилагодила свему томе, која

ту од толико година живи и множи се («аклиматизована»), него ли што ће дејствовати на ону стоку (која је рецимо и у цели побољшања стоке у дотичној земљи), која је са стране, из друге земље, из са свим друкчијих прилика, доведена у ову земљу.

По готову без сваке брига и старања од стране човека, стока домаће, земаљске расе, живи и располађа се и путем наслеђа преноси, у свој пуноћи и чистоти она за њих лагодна и потребна својства, која су отисак стања и прилика предела у ком живи. Истина, та стока није производна, не даје бог зна шта своме газди, ни толико колико би требало, а то само због тога, што ни он по готову ништа од своје стране за своју стоку не чини.

„По кад се човек умеша и стане улазати труда и неге, у држању такве стоке, појмећи паметну половицу енглеских сточара: „боља половина расе улази у стоку кроз уста,“ појмећи да се сва жељена својства розате и остале марве, могу у њој развити само негом и рањенем, онда ће и та стока у брзо одговорити на њихове трудове брзим побољшањем својих особина у жељеном правцу (млечност, гојазност, ваљана вуна и т. д.), не губећи при том ни оних особина свога организма, које му дају моћи, да се може успешно борити са условима што га окружују.“

Ето у том смислу раса, као отисак потпуне аклиматизације (навике на климу, земљиште и прилике земље) животиња извесне групе, ка свима условима дотичне земље, заслужује особите пажње сточареве.

Пренето, доведено, поједино марвинче из туђих земаља, у дано место, постављено у нове животне услове и прилике, не може у току целог свог живота, да се потпуно прилагоди условима и приликама нове земље. Организам овог марвинчета јаче или слабије страда, а тиме са у осталом објашњава и тај опште познати факт, што поједине индивидуе, пренете у нове услове, у нове прилике, пре постају жртвом различитих болести, него ли марвинче мештанске, земаљске расе.

Због ових овде побројаних узрока, и приплодна стока набављена са стране у цели побољшања домаће расе, показале се мање постојаном, слабије је издржљива, слабије ће на чисто преносити своја својства на своје потомство, јер усљед недовољне аклиматизације њене, она ће патити и трпети. Под таквим околностима већ прво колено, из укрштања те и земаљске расе, не ће остати потпуно слично својим родитељима, но ће се истина више аклиматизирати, али и више одступити, од првобитног типа својих произвођача. Друго

колени, треће, четврто и т. д. све више и више ће отступати тако, да се то измењивање, махом «погоршавање», потомства одличних благородних раса, може назвати *израбањем*.

Као што је познато због ових узрока влада као правило, при побољшавању земаљске стоке путем укрштања са страним расама, да приплодни материјал (бикове, пастуве, празове и т. д.) треба набављати за дату земљу увек из таквих покрајина, које и по приликама земљишта и климе и по начину држања, рађења и неговања стоке приближно, или што ближе стоје стоци оне земље, коју треба поправљати и дотеривати на боље.

Но ово «дотеривање на боље» рађено без плана, видели смо, да не води никаквим резултатима, но да може бити још и повод кварењу, изметању домаће расе стоке. За то говоре наведени примери из наше и осталих земаља.

Ово «дотеривање на боље» путем укрштања земаљске расе: са бољим и производнијим расама стоке, само ће онда уродити својим плодом, ако се и запатом и негом и рађењем буде тежило *образовању са свим нове расе* из првобитних типова.

А за образовање нове расе, потребно је да *прођу 12 колена, или преко 30 година!...*¹⁾

(СВРШИТИ СЕ.)

СЕЈАЊЕ СТОЧНЕ РАНЕ ЗА ЈЕСЕН.

По сазнању и уверењу нашем, многи од наших пољопривредника овог су се пролећа задоцнили са наручином семена од луцерке, те због тога није им могло бити послано. Но како се луцерка може сејати и рано с јесени, можда боље него и у пролеће, јер с јесени дани заладњују и има роса и киша, те пре и боље може до зиме израстити и жиле учврстити, да лакше иззими, него кад се при пролећном сејању рано посеје, па младо растење увате позни мразеви, или кад се доцне сеје па наступе суше, па се у једном и у другом

¹⁾ У наобуму домаћих раса стоке — ако буде доживео, да буде као год издан, моћи ће се видети леп екземпляр оваког укрштања без плана. «Неприческа пасмина говеди» — да је тако назовем, пореклом је од пре 30 година, од државних швајцарских бикова, од Даниловића пасмине и пасмине уског намесника и ова се пасмина (која по теорији о образовању нових раса, треба рећи да је «нова раса») одликује се од осталих говеди исте расе ничим више до бољем рогова и тела; по производности је истоветна а по издржљивости много слабија од домаће стоке у истој околини.

случају спржи; — зато чинимо пажљивим наше земљораднике на јесење сејање луцерке, као што смо им препоручивали и сејање пролетње; па ко је послушао знамо да се не каје. Луцерке је прошле а нарочито ове године у нашој земљи према осталим другим годинама доста посејано, и тако и неверни Томе могли су се уверити о користи сејања и доброти њеној.

Као што је већ приказано и писано, луцерку треба посејати на плодној, добро поораној и подрљаној земљи, и ко хоће да још с концем маја идуће године има од ње добрих откоса, тај нека је одма у августу почне сејати и то у смеси са јечмом или риканицом. Ко пак хоће да на детелишту има помешане траве и да са детелином коси и траву, што је врло добро и за марву пријатно, да не једе само једну биљку, која на послетку отужни и обљутави, — тај нека сеје *бромус инератис* и *француски рајграс*, што по уверењу моме обе ове траве скоро подједнако са луцерком расту и подмлађују се после сваког откоса, и тако ове траве упоредо са луцерком могу се косити скоро сваког месеца. Ја сам моју детелину, помешану са реченим травама ове године три пута косио до 7. јула, при свем том што је у Београду непрестано била суша; а надам се да ћу до Митрова дне још толико пута косити (као што сам је и прошлог лета шест пута косио); а иначе друге траве звекле су се, пожутеле и с места се у порасту не мичу. И онда с пуним правом питамо: има ли и којих других биљака и трава, које се толико пута могу косити.

Шта више, ја сам ове године оставио неку част од бромуса и рајграса да се усемени и да имам семена, па сам уватио и семе и имам и доброг сена, не прегорелог и осушеног него зеленог, јер у обе ове траве и ако семе сазре, стрњика се само за један пед сасуши, а дољна нижа част са својим боком и лишћем остане зелена; па пошто се влатови са зрелим семеном изсеку, дољна част кад се косила, морала се да суши као и остало младокосно сено.

Први детелински откоси богати су и пребогати, а затим следећи нису тако јаки у откосима, али се опет зато могу сваког месеца косити; и ове друге коситбе, које (особито због суша) нису сочне и пуне водених частица као од првих откоса, ја сам мерио и сваки ми је откос по једном ару (сто квадратних метара) дао 50 кила, а наше обичне ливадске траве како су први пут покошене, нису се у порасту ни макле, него је на против избила по ливадама женетрга и стотину других патрљака од корова, којима незнам имена казати, само знам и видим да марва неће да једе.

Како су нам овог лета по већој части оманула сена, то сваки, који хоће да дочека са веселим срцем пролеће и да своју марву може

подкрвавити и приранити, тај нека сеје још ове јесени детелину, или нека посеје смесу ових сточних биљака, а те су: *зимњег грашка*, *зимње граорице* и *ражи*, све у смеси, па ће најдаље до половине месеца априла имати шта да коси и марви полаже, кад буде ишао на орање и сејање кукуруза и осталог пролећњег варива; али те биљке треба да посеје најдаље до краја месеца септембра, да могу иззимити, премда се могу сејати и до краја октобра.

Семе од ових биљака може се наручити преко управе пољопривредног друштва, од ког, граорице и грашка једно кило стаје 60 пара, а на један ар погушће посејане иде два кила.

Ко послушна неће се кајати.

Сретен А. Поповић.

Жишци као рилаши који кваре зрно варива.

Кад се ови рилаши (жишци или пипе) приметише, писато је о њима по новинама, како неке бубе нападају на варива а нарочито на сочиво. Понеки произвођачи сочива обзнањиваше, да имају «сочиво без буба», а неки обраћаше купцима и пажњу, како у овоме или ономе сочиву, слично као и у по неком грашку, има много «буба.» То је истина, само што те бубе нису сличне собњим мувама. Ове набушују зрно варива и за себе међу инсектима образују једну нарочиту групу под именом *Bruchelidae*. Има их од више врсти из рода *Bruchus*; две налазе се у грашку (*Br. pisi* и *rufimanus*), једна у бобу и вици (*Br. granarius*) а у новије доба примећена је и једна на сочиву (*Br. lentis*).

Какав је начин живота ових животиња и како оне могу да се утамане, то је циљ ових редака.

Животињама овим дато је врло прилагодан име, зову се *рилаши*, јер имају на глави дужу или краћу рилицу, а на врху ове налазе се уста. Сви они, док су као ларве (црви), станују увек у биљним деловима, које својом рилицом набуше, па унутра траже и налазе храну.

Из рода *Bruchus*-а, — као што рекосмо — живе они у зрну варива а облик и њихова величина таман им је, колико и зрно тих биљака у коме живе, т. ј. у њему се развијају и расту почев од јајета, па све до жетве зрна. Између разноликог варива (биљака, што у ову групу долазе) њих има понајвише у оном вариву, које је за кућну најважније, а само поједине врсте (као *Br. granarius*) живе

у зрневљу дивље растећег или оног варива, које употребљујемо мало или никако, а то је — код боба, граорице, лушине и т. д.

Увођењем извесних варива у културу, унете су различне врсте тих животиња у земљу и у земљине делиће. Тако се зна, да је опаки грашков жижак или грашар (*Br. pisi*) у Немачкој примећен тек 1753. и да је тамо пренет из Америке; а пре 30—35 година, пренет је тамо и жижак сочива (*Br. lentis*) и то уношењем пљоште врсте сочива са стране.

Лако нам је сазнати, како се ове бубице могу да утамане а зрто је нужно да се у главноме упознамо и са начином њинога живота.

Ови жишци преко зиме леже мирно у зрну и скоро су умртвљени, но при смештању зрна на какво топло место, н. пр. у кујни, узнемире се и излазе на поље. Они тада остављају своје скровиште, буде се из презривог зимњег мртвила у нов живот, а то неби учинили пре, него тек у Априлу или Мају, т. ј. у времену, када варива почињу клијати. Почетком вегетације семена, оставе они то семе — зрно — или од овога још заосталу шуљку љуску и пођу на своја уживања и посао. *Швердтман*, говорећи у „*prakt. Landw.* (1863.)“ о малим непријатељима поврћа, усева и шуме“ право каже, да они оставе неповређену клицу у посејаном семену, јер ово проклија.

За време цветања варива, примећавају се жишци на дотичним биљкама, по пар, а после извршенога цветања, женка прогризе зелено плодно семе или тек наступајућу мехуну и угура по једно јаје у убудену шуљину. Овај рад продужава женка за више дана, док постепено не унесе тако 20—30 јаја. Посао јој не иде зато брзо, што она потребује за потраживање и убадање сходних мехунака довољно времена, и природно је да она ради очувања своје рилице и органа за жватање не иде на тврде већ на меке и сочне предмете, око чега и пролази време. Предлог економа *Хофмана*, у новинама „*Mährische Mittheilungen für Natur und Landeskunde*“, односећи се на пакљу при гајењу грашка, а који се састоји у томе, да се грашак сеје у два маха: првих дана месеца Априла а други пут после овога на 3—4 недеље, по мишљу професора *Др. А. Глазера*, има у погледу на рад око постављања тих јаја, потпуна смисла, пошто је само раније цветање прага згода за утуривање тих јаја док је ово код доцнијег цветања, прошло.

Из јајета пробуђени мајушни црвић, лаћа се одмах посла, први његов рад састоји се у томе, да се увуче у њежно семе. Место, где је прошао, зарасте са свим како на мехуни тако и на зрну, да се доцније непримећава квар с поља, и све, што се најчешће на тим

местима виђа, то је: да је ту покожица тања, зеленкастија, прозрачна, кроз чије поре црв у своме херметичном скровишту, добија ипак потребан ваздух. Мичући се црв (ларва) узима за свој пораст храну из зрна за сво време свога раста, са чега се вели: «да зрно и црв, подједнако напредују.» Кад зрно сазри, онда је и ларва већа, тако, да приличан део тога волумена испуни, од којег је изузето само место клице поред пергаментске љуске и остатак семеног брашна. По томе, жетвом зрелогa варива, добијамо од истога и неки део, у коме су и црви (ларве) а ови су тада: мали, гојазни, бели и имају жућкасту главу.

За убијање тих ларви или црвића у зрну варива, Хајген, препоручио је у погледу на ларву бобовог жишка, да се боб стави у топлу пећ, а овако рађено и са црвима и из грашка и сочива, та је цељ постигнута т. ј. буду умртвљени — убијени.

Ларва у зрну није за дуго време у томе стању; као ларва је само до познога лета а од тога доба измени се, и већ концем Августа или првих дана месеца Септембра, у таквом се вариву налазе савршени рилаши, који затим још неко — и то дуже време, управо све до наступајућег пролећа, леже у своме скровишту — зрну.

Лајнис писао је о томе један чланак, чији наслов гласи: «у Мађарској се грашков жижак уклања, али се ларве једу», а то је — као што горе наведосмо — јасно, да ће савршени инсекти преко зиме измамљени топлотом да измиле, али пре тога времена, они су у зрну као ларва (црвићи), која се не може да отклони. Али коме би она била гадна (а ту и лежи главна штета од ових инсекта), може да је уклони, ако после жетве стави вариво у суд, у коме је обична или прокључала вода, па ће здрава зрна потонути а она у којима има ларве (због тога, што су шупља — ту је штета на тежини — па дакле и лакша), пливати. То може да учини и с варивом у коме има и рилаша, где у оба случаја та зрна треба бацити — наравно онај, који би се згрожавао од тих меснатих делова у зрну.

Свима нама треба да је главна цељ, да се што пре потамане те штетљиве животињце, па било то да радимо кад су оне или као ларве или као савршени инсекти — јер после сваког таквог рада, њих ће бити мање. За мање количине варива, добар је онај начин са водом а за веће убијање у топлој пећи, али ни један од ових начина неможе послужити и кад хоћемо да оставимо зрно за семе. Зато се препоручује, да се из семена преко зиме обичном кухињском (у то време) топлотом, измаме рилаши и поубијају; неки препоручују врло рано сејање варива нарочито грашка, да се тиме инсекат хлад-

ноћом убије, али је најпрактичније узимати *двогодишње* саме, јер за две године ове бубе морају да угину т. ј. да се саме у развијћу сирече, пошто немају где своја јаја да поставе, а клицавост ових варива, траје бише од две године.

Штете, које жишци вариву причињавају, тако су велике, да су у неким местима северне Америке произвођачи грашка били приморани његову културу са свим да обуставе. У овом погледу мора дакле произвођач рационалнијим начинима да се помаже, а ови су у главном и овде наведени.

Рилаше понајвише тамане птице певачице као што су: сенице, ласте и т. д. те по томе не треба стајати на пут умножењу ових и због других инсеката, корисних тица, али и поред тога, без човечијег садејства, рилаше није лако истребити, зато се и овде као у многоме другом сме рећи: „Помози себи самом.“

По немачком

Благ. Д. Тодоровић.

О ВИНСКИМ БОЛЕСТИМА.

Од свију наших пољопривредних производа ни један није више болестима — квару — изложен као вино. Узрок је томе поглавито, што је код нас врло редак виноделац или ма који други, који зна да своје вино онако однегује и очува од разних шкодљивих утицаја, како сувремена наука о винодељу изискује, па да му се вино не разболи — не поквари. — Исто тако редак је код нас и такав виноделац, који зна да своје болесно — покварено — вино измечи, т. ј. да га вештачким средствима поврати у пређашње здраво стање, те да не претрпи огромно велике штете.

Тога ради намерни смо да упознамо нашег виноделца, винарског трговца и у опште сваког читаоца са најобичнијим винским болестима, од чега оне долазе, како се вино чува од разних шкодљивих утицаја и како се болесно — покварено — вино најобичнијим средствима лечи.

Вински цвет.

Ову винску болест проузрокују изванредно сићане гљивице, које су у науци познате под именом *Mycoderma vini*. Споре — клице — ових гљивица налазе се у изванредно великој количини у ваздуху,

па са њим кроз враћ на површину вина у буре доспу — нарочито које је буре одпражњено, ту се у праве гљивице развију и наслажу у облику неке убране беличасте навлаке, која се зове «вински цвет.»

Ове цветне гљивице, за време свога живљења на површини вина, згоревају вински шпиритус у угљену киселину, која постепено из вина изветри, услед чега оно ослаби. Поред тога, ове цветне гљивице својим тонењем и подизањем кроз вино, врло често га и замуће, угуше му онај његов пријатни мирис и на послетку га са свим покваре.

Са винским цветом појављује се много пута у исто време и друга болест тако звана:

Цикнулост — усирђетавање вина. —

Од свију винских болести најопаснија је ова болест «цикнулост», коју такође проузрокују сићане гљивице, тако зване *Mucedma acetii*, које су још ситније и од цветних гљивица. Споре — клице — ових сирђетних гљивица такође се у ваздуху у изванредно великој количини налазе, а на исти начин доспу на површину вина у буре, као и споре цветних гљивица.

Ове сирђетне гљивице за време свога живљења на површини вина, претварају вински шпиритус у сирђетну киселину, па тек после ову у угљену киселину, услед чега вино не само да ослаби и да изгуби свој природни мирис и укус, но шта више постепено постаје све киселије, док се на послетку не претвори у право сирђе.

Да вино не добије вински цвет и цикнулост, морамо употребити следећа средства:

1. за сво време врења кљука у каци за грађење црног вина или шилера, морамо одржавати комину непрестано утопљену у шири. Ово ћемо најлакше постићи, ако поврх комине у каци углавимо ма на који начин решетасто данце, које можемо сами од танких летвица да направимо. При врењу кљука то решетасто данце неће дати да се комина из шире издиже, већ ће свагда утопљена у шири бити; дакле не ће моћи да дође у непосредан додир са спољним ваздухом и његовим гљивичиним спорама, које би је поквариле;

2. за сво време врења кљука у каци, морамо такође и шири да чувамо од непосредног улива спољњег ваздуха. Ово ћемо најбоље постићи, ако кацу са кашком добро затворимо и залепимо; на том кашку пробушимо са сврдлом једну рупу — одушку — па у њу углавимо једну плехану пресавијену цев са њеним дужим крајем; а испод оног краћег краја цеви, подметимо лонче пуно чисте воде тако,

да тај крај бар за 2—3 сантиметра буде у воду умочен. Тада ваздух са својим гљивичиним спорама неће моћи да допре до кљука што у каци превире. У исто време образована при врењу угљена киселина комотно ће из кљука кроз цев и воду напоље да излази, без опасности да ће наступити распрскавање каце или ма каквог суда у ком шира са комином превире.

На овај исти начин очуваћемо и ширу у бачви, ако је затворимо са скроз проврћеним врањем, у ком треба такође да углавимо пресавијену плехану цев и да је са пуним лончетом воде снабдемо.

3. Исцеђену количину не смео дуго у каци или бачви држати, јер ће се за врло кратко време укиселити, већ је морамо одма са водом да налијемо и даље са њоме по правилима за грађење шилера да поступимо.

4. Преточено вино у бурад доливајмо бар сваки седми дан, како се у истима не би образовала винска површина, где би се цветне и сирћетне гљивице могле настанити. За доливање буради употребимо сасвим здраво и бистро вино, које поред тога има исте особине као и оно вино које доливамо.

5. Доливену бурад затворимо добро са дугачким сувим растовим или липовим, а најбоље багреновим врањевима, који треба да су бар 10—20 сантиметра у вину умочени, како би непрестано набрекнути били.

5. Врањеве, са којима смо бурад затворили, покримо са 4—5 сантиметра дебелим слојем ситног песка или просејаног пепела, кроз који ће се ваздух при уласку очистити.

7. Бурад, у којима смо вино преточили сместимо у подрум, у ком је равномерна топлота између 7 и 8°P, како лети тако и зими, а не у бачвари — качари — у којој је топлота посве дневно променљива.

8. Flaše у којима смо вино разлили, постављајмо свагда косо, — па биле оне у песку или рафовима смештене — те да им се запушачи свагда влажни и набрекнути одржавају, и тако спречавају приступ нечистог спољњег ваздуха до вина.

9. Вино из бурета, које посве дневно за домаћу потребу точимо, треба добро да затворимо дугачким и скроз проврћеним врањем, чију шупљину морамо добро да испунимо памуком — фатом; — кроз тај памук ваздух ће се пречистити од гљивичиних спора и као такав доспевши до вина чиниће притисак, да га лако на славину можемо точити.

10. Све винске судове, као: бурад, бачве, каце, пресу, муљач, натеге и т. д. морамо при свакој употреби добро да исперемо, на

промајном месту да исушимо и у највећој чистоти да одржимо, јер «чистота је душа подрумарства.»

Цветне и сирћетне гљивице одклонимо у неколико са површине вина, а уништићемо их на следеће начине:

1. Спустимо кроз отвор враћа стаклену натегу толико, да се њен доњи крај само додирне до уброне навлаке — цветних и сирћетних гљивица, — па понајлак вуцимо вино, те ћемо са њим и ону убрану навлаку натегом извући. На тај ћемо начин приличну количину цветних и сирћетних гљивица са површине вина отклонити.

2. Спустимо кроз отвор враћа стаклени левак, коме је доњи крај савијен до оне уброне навлаке, па најлак досинајмо у њега чист вински шпиритус од 95% у толикој количини, колика ће бити довољна да се по целој површини вина у бурету разлије. Тада ће насути вински шпиритус да уништи цветне и сирћетне гљивице, јер он као отров на њих дејствује.

3. Сумпоришимо болесно вино са запаљеном сумпорном пантљиком. Тада ће сумпорни дим да уништи цветне и сирћетне гљивице. Ово средство смемо да употребимо само код белог вина, а код црног не, јер ће изгубити своју боју.

4. Загрејмо — пастеризирајмо — вино у нарочито за то направљеном апарату до 50°P. Тај ће степен топлоте цветне и сирћетне гљивице у вино да уништи, а вино ће поред тога бити чисто и имаће далеко боље особине но што је пре тога имало. Овакав апарат за загревање — пастеризирање — вина можемо додати преко «Српског пољопривредног друштва» у Београду.

Ако је вино добило циклуост — усирћетило се — онда ћемо сувишну киселину моћи из њега да извадимо са ма којим од следећих најобичнијих средстава:

1. Узмемо истученог у прах чистог белог мермера, прелимо га са нешто вина — да буде као тесто, па га онда саспимо у кисело вино. Тада ће се тај прашак ујединити са сувишном киселином и образоваће се винокисели креч, који ће се кроз 2—3 дана на дну бурета сталожити и вино ће постати блажије.

Што је вино киселије, то ће требати и више мермерног прашка; а да би знали колико грама прашка треба на један ектолитар усислог вина употребити, морамо пре свега да чинимо пробу са флашом од једног литра. Ако смо на пр. на један литар употребили 1—2 грама прашка, па вино после 2—3 дана постане блажије, онда на један ектолитар таквог вина употребимо 100—200 грама прашка од мермера.

2. Доливајмо у ускисло вино ладне чисте бунарске воде, која ће у некој мери киселину да ражиђи.

3. Успимо у ускисло вино чист шљунак; и он ће одузети киселину из вина, с тога што се он поред силиката састоји и из кречног камена, који се са киселином веже и на дну бурета таложи.

4. Мешајмо ускисло вино са здравом стео́м — киселицом —, тада ће вино постати блажије, јер ће се винска киселина везати са винокислим калијем, који се у стео́ли налази.

5. Успимо о берби ускисло вино у свежу — тазе — комину, коју нисмо добро испедили. Тада ће вино са њоме прећи у врење, и услед тога ће бити блажије, јер ће се врењем образовати угљена киселина и вински мирис, који ће да ублаже сирћетни мирис.

6. Мешајмо ускисло вино са другим здравим и благим вином. Но ово средство смемо само онда да употребимо, кад можемо у што краћем року да га потрошимо.

То су као најобичнија средства, која се употребљавају за лечење цикнулог — ускислог — вина.

М а с т и љ а в о с т.

Ову болест добија нарочито старо бело па и црно вино, кад је дуже времена изложено непосредном упливу спољњег ваздуха, који дође у додир са неким материјама у вину, те их учини нерастворнима, као неки мрки прашак, услед чега оно поцрни — умастиљави се — и замути се. Тај мрки прашак мало доцније почне у вину на дну суда да се таложи, и оно опет добије мало светлију боју ако је црно вино, а бело опет задржи затворену боју. Са овом променом у боји, вино у исто време промени и свој природни укус и мирис, нарочито докле се још онај прашак није сталожиио на дну бурета.

Као најобичнији узроци мастиљавости вина ови су :

1. Труло грозђе, које је нарочито услед кишовитог времена пред бербу иструлило, и суве петељке, које се нарочито на грозђу образују у оним пределима, где се виноградска берба доцкан у јесен предузима.

2. Нечисто и ново буре у које смо вино преточили, нарочито оно буре, чије дуге садрже много растворених материја, које доцније у вино пређу, због којих се оно умастиљави.

Осим ових наведених узрока мастиљавости вина, има их још врло много, али су од мање важности.

Да вино ову болест, мастиљивост, не добије, морамо да одклонимо узроке на ове начине :

1. При брању грожђа издвајајмо суве и труле бобице и петељке са појединих гроздова, па га после тако очишћено муљајмо.

2. Исперимо стару бурад најпре ладном чистом текућом водом, па после врућом, а поред тога нечим оштрим очистимо изнутра и трулеж, која се буде на унутрашњости дуга налазила. Нову бурад запаримо најпре врућом водом, те да пара уђе у шупљине дрвета и истера заоставше растворене материје; затим за 4—5 дана испирајмо бурад непрестано добро са ладном текућом водом. И једну и другу бурад, пошто смо добро испрали, оставимо на промајно и суво место изврнуто, те да се заостала вода на отвор врата исцеди и изнутра осуше, затим да се бурад испале изнутра чистим шпиритусом, те да сва заостала нечистоћа у њима сагори.

3. Преточимо вино помоћу цени од каучука или помоћу пумпе, те да не долази у додир са спољним ваздухом.

То су главна средства да вино ову болест не добије.

Ако је вино добило болест мастиљавост, онда га лечимо на следећих пет начина:

1. Мешајмо мастиљиво вино са здравом стељом — киселицом. — Но ако вино нема стеље, онда му је додајмо из другог вина. Стеља ће у току времена својим таложењем да сталожити на дну бурета и онај прашак што даје боју и вино ће постати светлије.

2. Бистримо вино са беланцетом, и то, на сваки ектолитар мастиљавог вина узмемо беланце из 4—6 јајета. Праменови, који се од беланцета у вино образују, обмотаће онај прашак што даје мрку боју, па ће га сталожити на дну бурета и вино ће бити бистро, и доцније се неће више умастиљавати.

3. Преточимо вино у сумпорисану бурад, тада ће сумпорни дим да угуши мрко обојене материје, које га чине мастиљавим и оно ће постати бистро.

4. Незатварајмо добро бурад са врањем, у којима смо мастиљаво вино преточили, тада ће ваздух својим лаганим својством на њега да сталожити прашак на дну бурета и оно ће постати бистро..

5. Процедимо мастиљаво вино кроз свежу — тазе — комину, те да онај мрки прашак у њој заостане, и онда ће вино бити светло и бистро.

Вледило црног вина.

Црно је вино у првој години свагда затвореније боје но доцније, с тога, што му боју више или мање упије дрво, од кога је буре направљено. Употребимо ли за претакање вина ново буре, које смо

добро врућом водом испрали, тада ће оно постати блаће, но кад га преточимо у старо буре, у ком је већ било старо вино.

Као узрок бледилу црног вина сматра се и кречна вода, кад њоме буре изнутра оперемо, а ево зашто: кад креч наслагани на унутрашњој страни бурета дође у додир са вином, онда се образује нека црна кора, која боју из вина унија и оно побледи.

Осим тога, бледило црног вина могу проузроковати: труло грожђе, шецурина па и труле дуге изнутра, а поред тога и сама комина, кад вино дуже времена у њој непреточено оставимо.

Црно вино побледи и онда, кад кљук преври на ниској топлоти, па било то у подруму или качари где смо кацу или бачву са кљуком ради превирања сместили.

Да црно вино не добије болест „бледило“, треба све узроке, који га бледим чине да одклонимо, и то:

1. При брању грожђа издвајајмо са сваког грозда труле бобице — зрна, — као и сасвим труло грожђе, од којих може вино поред ове болести и буђу да добије.

2. При муљању грожђа издвајајмо сасвим чисто зрно од петељака, које се најлакше врши помоћу нарочито зато направљеног решета.

3. У локалу, у ком смо бачву или кацу са кљуком ради превирања сместили, одржавајмо ма на који начин топлоту на 14°P . за сво време врења, а у самом кљуку ако је могуће одржавајмо топлоту на $18\text{—}20^{\circ}\text{P}$, те да што пре преври и избистри се.

4. Чим кљук у бачви или каци преври и ново се вино избистри, одмах треба да га из комине источимо у добро испрану стару бурад, у којима је и пре стајало црно вино, а никако у нову.

5. Бурад за црно вино не испирајмо никад кречном водом, но ладном чистом текућом водом.

Ако је црно вино побледило, онда му природну његову боју поправити помоћу разних средстава; по између свију препоручујемо само ово средство:

Узмимо од добро сазрелог црног грожђа само кожурице од бобица — зрна, — осушимо их добро, па их растворимо у чистом винском шпиритусу од 95° ; тај раствор сипајмо у бледо црно вино толико, колико ће бити довољно да му природну пређашњу боју поврати.

(СВРШИТЕ СЕ.)

ОДРЖАТИ КРАВЕ ДА БУДУ ВИШЕ ВРЕМЕНА МЛЕЧНЕ.

Око великих и многољудних вароши, где се кравље млеко тражи и троши и скупо продаје, економи су се довијали, како да им краве више времена и непрестано дају доста млека, те тако су на ту мисао дошли, да краве *првотеликиње* одма уштроје, и онда су им ове (нравно да се више нису телиле) непрестано давале млека. Који су тако радили налазили су више користи кад краве непрестано музу, него кад би остављали да се сваке године теле; јер су нашли рачун да краве због честог телења много попусте у давању млека, прво: што се после телења бар неко време мора остављати млеко за израну телета (осим што знамо из искуства да крава свагда устеже и уздиже млеко и оставља за теле, нека више а нека мање); друго: што пред свако ново телење најмање два месеца, треба да се крава остави да пресуши, (као што то многе и саме чине), ако се жели да краве добру и кренку телад на свет донесу, и треће: што је доказано, да издашност у млеку код крава почиње од другог па до петог телења, а после у истој сразмери опада, и да краве највише дају млека само за два месеца после сваког телења, а после тога све мање а пред само телење, бар најмање четири недеље, престају се музити. А све то кад се у рачун узме, онда за шпекуланте и продавце млека, где су велике тражбе и добро се плаћа, не рентира се мужење са свакогодишњим телењем крава, него је боље кад се не теле него непрестано музу.

Ја истина много којешта пробам, али ову пробу нисам хтео чинити из више узрока, прво: што налазим да је штројење крава противприродно дело; а друго, што код нас нису баш тако велике тражње у млеку, да се телад за више година жртвују млека ради, и што држим, да је бар за нас и наше прилике пробитачније одржавати телад, коју ни по коју цену не би продао касапима на кланицу, (и ако радо једем телећину). Али сам пробао други неки начин да ми краве дуже времена дају млека, него што се обично држи, и као што сам напред казао да само два месеца после телења дају изобиљно млека, па онда попуштају. Шта више да би однеговао добру јунад и јунице за будуће добре краве, бикове и волове, остављам телад, поред добре и снажне ране, да шест месеци доје без уштрба и бојазни за здравље музаре и њеног новог порода, јер по моме начину спаривања за то време крава још није стеона.¹⁾

¹⁾ Овогодишње муншко теле после три месеца телења измерено на вагу, изнело је 155 пила, а после шест месеци 205 пила.

Краве обично по телењу после четири недеље хоће да воде, но ја да не би штово реч било: „кунус и дете“ и да би теле добро одранио и однеговао, и да се не би крава са честим телењем изнурела и слабу телад телела, — тако рано пуштање под бика украћујем и недам, него тек на други а и на трећи прохтев или жар; и ово уздржавање за спаривање траје и преко три месеца после првог телења. И онда непрестано доста млека даје¹⁾, (сигурно што још нема да и друго у трбуху рани). Ово заустављање природног нагона за спаривање у мојој је власти само онда, кад краву држим у штали без бика, и пазим на њен нагон и време кад да ју спарујем.

Овако да радим ја сам отпочео најпре због тога, што сам приметио да моја женска телад, као добро рањена и негована већ од године дана добијају природан нагон и жар за спаривање; па ако се на њих не пазим и пре времена и доброг телесног развијања остану стеон, онда се по речима у нашем народу „окошле“, и слабу телад на свет доносе, па и породиљама није баш најбоље. Како се после првог нагона појављују и други, то ја моје јунице пуштам обично под бика у осамнајестом најдаље двадесетом месецу старости, што држим да наш сој крава, као од мање а не гломазне расе, до тог времена већ довршују своје телесно развијање и пораст, и способне су у том времену за спаривање, чему, ако се не варам, доста доприноси и наше јулкије поднебије или клима, да свашта раније сазрева.

Тако једну јуницу „*кошуту*“ која се први пут телела 26. Септембра 1882. године, пустио сам под бика тек 18. Марта 1883. године. И ово је била прва проба да ју не пуштам да води кад хоће, већ кад ја хоћу, а то је било после првог телења не мало после шест месеци. И за сво ово време она није попустила у млечности.

Па шта је после било? Она после ове вођевине и телења, које је било 27. Децембра 1883. сама од себе, без моје воље, и без да је пре тога добијала прохтев за вођење, тек је 18. Априла 1884. године водила, дакле овог пута по природном нагону и без мог уздржавања, после скоро четири месеца, а не као што је напред казано, да краве обично после сваког телења за четири недеље добијају жар или вољу за вођење. И за сво ово време док није водила нарочито пре и после вођења, давала је обичну количину млека, само је свагда пред телење на два месеца пресушавала, али су јој и телад свагда

¹⁾ Ова крава са којом овако поступах даје ми обично на једно мужење, поред добре порције, која се оставља за сисање телету, од 4—5 литара млека и то како је је над нарањена, јер без добре ране ник нико не мисли да ће крава дати доста млека.

крупна. После ове вођевине отелила се тачно 27. Јануара 1885. године на ноћ, а по овом телењу, опет је по своме нагону водица 1. Августа дакле после шест месеци, без да је и овог пута пре тога (после телења) показивала и најмањег знака за вођење.¹⁾

Са другом једном кравом „Мицом“ био је овај случај: Још док је била јуница, ја, да би је оставио да се добро телесно развије и да добру и кренку телад тели, пустим је под бика тек после навршене друге године; и ако је за то време, као добро рањена и негована више пута показивала вољу за спаривање. Пошто је прво теле отелила, ја је нисам задржавао од природног нагона за спаривањем, али она сама од себе није хтела водити као обично после четири недеље по телењу, те сам због тога морао употребити средства да добије жар или проктив за вођење; и ова крава није никад остала стеона после прве вођевине, него је свагда повађала. И по томе држим, да и ово иде у прилог тога, да кад се јунице први пут више пута задрже од природног нагона за вођење, да и доцније неће одма по телењу да воде или остану стеоне, но да и саме продужују или по себи долази позније право време за вођење, као што је случај са првом кравом показао, да тек после четири и шест месеци добија вољу за спаривање.

Сретен Л. Поповић.

СЕПТЕМБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ

од К. Црногорца.

1. Земљарство.

1. РАТАРСТВО.

Све што је у Августу започето а недовршено, — треба у Септембру без оклевања свршити; а поглавито не смемо дуго оклевати са жетвом овса и вари-
вастих биљака, како би ухватили лепо и добро време за орање оних њивишта, са којих треба зарана савреле плодове да оборемо и дигнемо, — јер ако нас ухвати
рђаво јесење време, онда ћемо одоцити са орањем а осим тога орање ће нам
тежећи ии и рђаво за руком испасти.

¹⁾ У очи самог дана вођена дала је обичну порцију млека, али изјутра, није дала ни капи. Била је узнемирена, рикала је и отимала се да иде, све сами знаци за вођење, зато је одма и пуштена под бика. Како ће даље бити и када ће добијати проктив за спаривање идемо да видимо, али у напрезак ја је нећу задржавати од природног нагона, на о што је нисам уздржавао ни после другог и трећег телења.

У бровитим и планинским крајевима, где жетва много доцније — често за 2 и 3 недеље позније стиже, (јер жита у овим крајевима спорије на дакле доцније сазревају), треба веома пажљив бити на zgodно и удесно време за жетву, јер: ако и само један zgodан дан пропустимо и изгубимо, онда је често и сва година — као што економи веле — пропала!

Јелда, коју смо у Мају или до половине Јуна посејали, сад у почетку Септембра сазрева. — Сазрелу јелду треба косити или жњети тек онда, кад је највећи део зрнела зрео — јер јелда не сазрева сва у једно исто доба. Руковеди од покошене или пожњевене јелде треба купасто (као оно лан или конопљу кад се суши) наслагати, или их у малене снопове повезати, да се мало провенту и просуше, па: чим јелду кући довеземо, треба ју одмах овршати или омлатити.

Ова *поглавито* за брдске крајеве врло важна економска биљка, — која за 8 дана проклија а за 12 до 13 недеља сазре, и која особито добро роди на топлој (сунцу окренутој) глиновитој пескуши и у опште на *оплацима*, — док је у цвету даје челама сладан сок, који челе усисавају и од њега справљају мед; а кад сазре, онда је зрнела веома добра храна за људе и за домаћу животињу, јер се зрнела меље, па: ситније самлевено, даје брашно, а крупније млевено даје *прекрупу*, од које се може ракија да пече и домаћа животиња да угоји; — због тога дакле, што се као храна једе, она се и зове: *јелда или једла*. — Ако се јелда зелена покоси па се стоци полаже, онда она вреди толико колико и сама детелина, т. ј. даје као и детелина много и добре хране за стоку; — осим тога, јелда не троши много и јако снагу земљишта, које може бити: топла глиновита пескуша, или само пескуша, или исушене баруштине, или узоране неплодне прлуше и т. д. — само ако предео није *здро*во хладан и влажан, и ако није у низинама и долинама, — јер: јелди не штоди по ладнијим клима и мршавија земља; али на сваки начин већа је добит, ако земљу *пред сејањем* почешће плугом и дрљачом дробили и ситнили а при том још нешто и нађубрили будемо, па ћемо тада имати и дробнију и плоднију земљу не само за јелду него и за озими усеви, која иза јелде долази.

У Септембру, обично после Крстова-дна *бере се кукуруз*, — јер је тада наш раји или рано посејани кукуруз зрео.

Да је кукуруз зрео, познаје се по томе: 1, што ољвине на врховима побеле; 2, што зрна добију боју своје зрелине; 3, што зрна постају тврђа и чвршћа.

Кад је кукуруз овако зрео, треба га *брати*, т. ј. клипове, који су (као што је мало пре речено) зрели, треба откидати: *брати*, па ољвине сљуштити, и ољуштене клипове разредити и сместити на ветровите таване или промајне кошеве, само те клипове треба почешће превртати, да би тако здрав кукуруз имао. — Још се боље и здравије може обран кукуруз да очува, ако се на сваком клипу или „корену“ оставе по 3 или 4 ољвине, које се само залуште па се на посуваћеним крајевима завежу и вешају на мотке преко мотака, које су испречене на каквом ветровитом тавану или испод кућних стреја. Овако се суше и чувају за сејање одређени клипови. т. ј. најлепши и најзрелији, па се од ових изберу или одаберу т. ј. *окруне се са средине корена или клица најбоља зрна*, —

која се пред сејањем држе 10 до 12 сахати у води да се расквасе и да набубре, како би кукурузно зрно што пре *проклијало*, што бива најдаље за 8 дана. — Клицавост или моћ клијања у кукуруза траје 2 до 3 године; с тога, кукуруз, који је од 3 године старији, није више добар за сејање — јер неће проклијати.

У почетку Септембра сазрева и стиче за брање *познији мељ*, као што у Августу сазрева *ранији мељ*.

Да је мељ зрео, познаје се по овим знацима:

1; *Чешерике* су као главичасти плод жутозелене или тавножуте, и јаког мириса, који се из далека осећа.

2; *Мељни прахак* или *луцулин* као ситно брашно — главни зачин за добро пиво, — под прстима се опака глатко као масно, и кад се међу прстима протре, прсти се бојадишу или оцарбају жућкасто,

3; Мељно је брашно *горког укуса*, који се на језику осети, чим се у уста метне, — јер се у пљувачки одмах раствара кад је потпуно зрело.

Ово горко мељно брашно зове се: *луцулин*.

Брање зрелих чешерика. — Чешерике треба брати изјутра по што се јутрења роса растури и осуши; ако је време повољно лено и чисто, можемо чешерике да откидамо или још боље маказама да отсецамо, и то: најбоље на самом мељашту, а можемо мељне вреже или стабљике и кући довести па ту чешерике откидати или брати. — Најпре треба изабрати оне мотке, на којима су чешерике најзрелије, па мељне вреже или стабљике отсећи на 1 метар високо од земље, и сваку отсечену у земљи заосталу врежу на чвор завезати, да не би своје сокове губила. — Кад смо ово извршили, онда треба мотке из земље vaditi, — најбоље тако званом: *вљачлом* (*Baumzieher*), — па сад чешерике са врежа откидати или маказама отсецати — брати, али тако: да на свакој чешерика остане половина дршке или петељке т. ј. да дршка не остане ни врло дугачка ни врло кратка. — Кад чешерике овако беремо, треба при овом послу и раду бити пажљив, да не би из чешерика стресли луцулин или мељни прахак, и да их не сгњечимо. — Све узабране чешерике треба затим сушити, и то на пространим и промајним таванима, који су даскама обложени, где се чешерике разастру за 1 шаку високо и с почетка сваког дана по 2 пут преврћу, да се све јаче и јаче просушују, па се иза тога, на неколико дана, просушене наслажу на 2 и 3 пут више редове, који се морају сваког дана по 1 пут да преврћу; то се све ради дотле док петељке на чешерикама не буду толико суве, да се петељке дају цепати и ломити. Најпосле, кад су чешерике добро суве, треба их на сушилишту насламати за 1 метар високо, и оставити их да се *„изноје“*, за тим их треба по кад кад превртати, па: пошто их сасвим добро и потпуно као што треба осушимо, треба их чаршавима, платном и т. д. покрити.

По што се зна, да чешерике јако влагу из ваздуха привлаче и да с тога јако овугну, то треба у влажно доба дању а особито ноћу затворити све капке и отворе на сушилишту.

Најбоље је, да се чешерике суше на шиварским или пиварским сушницама (где се млада или млата т. ј. клица од проклијалог јечма суши), — јер се овде сушење свршава загрејаним ваздухом, највише од 30 степена топлоте. — У овим

сушницама најбоље је гориво: *сува дрва*, како се чешерике не би надимиле и поквариле, т. ј. своје добре особине изгубиле.

Ко хоће *добро осушене чешерике* дуже времена да очува, тај треба да их сложи у добре или врло густе џакове а још боље у сандуке, па да их добро набије, — јер у њих не сме да допре влажан ваздух; с тога треба нпр. сандуке изнутра и с поља артијом обложити и залепити.

Мотке извађене треба сложити на подметнуте доле пањеве или греде у заклонитом сувом месту, — да не труле или да се не кваре, јер су најскупљи материјал за обделавање и неговање меља. — Осушено је лишће добра је храна за овце и козе, а кад се водом попари добро је за краве.

Остријишта и њивишта, са којих смо плодове покупили, треба заоравати.

Детелишта, — на којима смо оставили детелину да сазре и да донесе плода за добијање семенa, — *јако ће да ослабе*, јер врењем семенa земља губи велики део својих хранећих материја. С тога, ова *детелишта* треба оставити за јаре усева, ако нисмо сад у стању да их нађубримо, те да им тиме потрошену снагу надокнадимо и повратимо.

За *озими усеви* треба сва њивишта *дубоко орати* и спремати онако, — као што смо у свесци „Тежака“ за Мајт о орању и спремању њивишта за усев рекли.

Сејање озимог жита свагда је од веће користи и вајде, него ли сејање јарог или пролећног жита, — јер: у јесен посејано жита имају више времена да се бојоре и да својим кореном у земљи јаче утврде, — пошто је наше лето врло кратко за све ово и за напредовање овог нашег жита. — Због тога, озима жита треба почети сејати у толико пре и раније, што је јесен краћа; тако: у хладнијим брдским и планинским крајевима *треба најдаље у почетку* овог месеца *засејати угарнице још пре жетве прошлогodiшњег или озимог жита*. — Доба, кад треба озимо жито сејати, зависи од повољнијег или лошијег времена у овом месецу, као и од тога, да ли ће дужа или краћа јесен бити; па и сама каквоћа земљишта одређује доба за сејање; тако: тешко и хладно земљиште треба озимицом засејати раније, а лако и топло земљиште можемо и позније или доцније; исто тако: оно земљиште, које је на северној страни т. ј. које је к северу окренуто и нагнуто, дакле ладноћи изложено, треба сејати *свагда раније* него ли оно које је југу окренуто или нагнуто.

Обично, доба сејања озимог жита пада код нас од *Крстовадана до Петковаче*, — али је свагда *правилно: што пре то боље*, јер раније посејано озимо жито има довољно времена да се својим кореном и жилицама за земљу јвршће утврди и да се убокори, те да се не плашимо да ће га тако лако појачи мраз — кад наступи случајно сувомразица или голомразица — из земље избацити, као што то бива са оним озимим житом које смо посејали доцније, на скоро пред наше мразеве, кад се није могло добро у земљи да утврди и да убокори.

Од озимог жита сеје се по реду:

1. *Јечам*, — јер га мало појачи мраз лако из земље избади, ако се није ва раније посејан у земљи својим жилицама утврдио и убокорио; — осим тога,

рано посејани јечам, ако повољно и лепо пролеће буде, стиже још у почетку или првих дана месеца Јуна за жетву и даје добар, богат нажањ.

2. *Раж*, треба још у јесен да се посејана добро убокори и да ојача, — ако хоћемо, да нам богат нажањ донесе, те да и велику добит од туда имамо. — Због тога у *хладним брдским крајевима* треба да се сеје још одмах после *Велике Госпође* или најдаље у почетку Септембра, — ако би то дозвољавало пријатно и повољно лепо и суво време. — Ако раж сејемо на *тешком земљишту*, онда треба раж сејати на оваком *земљишту док је суво*, па посејано ражно зрнвље само дрљачом превући те га тако само овлаш земљом покрити.

3. *Шеница* се према положају земљишта и према толијем или хладнијем времену сије у различито доба. — Обично се сеје од почетка Септембра па траје све до Лучин дана и Митрова дана, а често и до Божићних поклада, — ако би то време дозволило ономе, који није доспео да ју раније посеје. — На *тешком земљишту* посејана шеница само се дрљачом превлачи а на *лаком земљишту* плитко се плугом заорава.

Да би шеницу сачували, да ју сњет не би додије спопала и да од ње не би страдала и пропала: треба изабрати најзрелије, најчистије, најздравије и најкрупније шенично зрнвље, које је у своје време потпуно добро сушено и чешће *лопатом иревертано* било: да се није могло да „*ужеже*“, т. ј. да није могло доћи ни у најмање „*ерење*“. — За то је најбоље за сејање *двогодишња шеница*.

По што нивишта засејемо и подрљамо, треба да се постарамо, да — ако је могуће — изведемо и плугом извучемо *бразде*, кроз које би се кишна и т. д. вода најлак и полако сливала у низине ван нивишта. — Где су нивишта *стрменита*, не треба ове бразде за одвођење кишне и т. д. воде *справљати* и *изводити*, јер на стрменима вода отиче и без изведених бразда, а ако би бразде *изводили*, оне би проузрочиле, те би јаке бујице само земљу кидале и односиле.

Ко није *лан киселио у Августу*, треба сад живо око тога да настане: да овај важан посао сврши у Септембру неизостајно.

На *бузаништу*. Све заперке треба прилежно покидати, па затим почети *брати зрело лишће*, назећи да га при брању сортирамо или *требирамо* тако: да боље дође са бољим, а лошије са лошијим.

Зрело је лишће за брање онда:

1. Кад је тавно-зелену боју изгубило, па буде *јасно зелено* тако, да изгледа као жуто-зелено, т. ј. да се јасно зелено лишће прелива на жуто.

2. Кад лишће добије тавно-зеленкасте пеге, те изгледа као да је пегам попрекано т. ј. као мраморисано.

3. Кад се лишће од стабљике лако даје кидати а под прстима се *опаж* *кожасто или круго*, и *лељиво*.

4. Кад су сва „*ребра*“ на лишћу *витка* т. ј. кад се лишће *смотава*; *ребра* се при *смотавању* не крше или не ломе.

5. Кад лишће пушта *мирис* *налик на мед* -- кад ветар *дува*.

6. Кад се врхови лишћа почну да увијају или смотавају па се тада и земљи обарају, т. ј. врхови се спуштају суноврат. — У овом случају лишће је *презрело*, и тада је добро за пушење на лулу и чибук.

По што се зна: да сво лишће не сазрева у једно исто доба, то га треба по реду сазревања брати и пребирати или сортирати, и то :

1. Сазрева *најпре најдоње лишће*, које се зове: *подбирци*; ово је лишће близу земље, обично је налик на труло и блатњаво. С тога се најпре бере, а сматра се као отпадак, јер даје *најгори дукан*.

2. После 10—14 дана иза овог лишћа стиже и дозрева „*средње лишће*“ т. ј. у средњи између најдоњег и најгорњег лишћа — Ово је „*средње лишће*“ дебље и под претима маше и највеће или најкрупније, теже се *познаје* кад је зрело, јер су на њему знаци потпуне зрелине нејасни и неједнаки, те га с тога треба с *пажљивом брати*. — Од овог „*средњег лишћа*“ најбоље је и најфиније опет оно, што је одмах испод најгорњег лишћа.

3. На 10 до 14 дана после „*средњег лишћа*“ сазрева *најгорње лишће*; — Ово је лишће најдебље и гори најлошије.

Лишће се бере у суво доба дана, — јер ако би га брали после кише или росе, лишће би се тада лако цепало, т. ј. не би било једноставно а и теже би се сушило.

Брање најдоњег лишћа т. ј. подбирака зове се *подбирање*, и тек кад се подбирање сврши, настаје после 10 до 14 дана *право брање дуканског лишћа*.

Прво брање бива на два начина, и то :

1 начин. *Када се лист по лист*, и то: палцем и првим прстом десне руке треба лист откидати тако, да лисна дршка остане на стабљики или струку, јер се *сочна дршка* врло тешко суши; — листине, које при кидању десном шаком придржавамо, треба крај стабљике *слагати једно на друго* али тако: да лице т. ј. горња страна лишћа дође доле а наличије (доња страна) горе; — ова се гомилца остави овде до залаaska сунца када треба све крај сваке стабљике оброто лишће сламним гужвама повезати у мале снопиће, а ове сложити и овлаш поређати најбоље у повеће корпе, које опет треба натоварити у кола и носити кући; овде треба корпе с дуканом или саме дуканске снопиће или *дељчиће* сместити и наслагати у *хладовини* и оставити 2 до 3 дана, да се изазове „*зелено врење*“, пазећи да се дукан не загреје јако, јер ће тада да поцрни; — после тога треба гужве са снопића одрешити и лишће распростраити.

2 начин. *Засеца се цела стабљика*, и то: оштрим ножем доле близу земље т. ј. тако: да се даље засечена стабљика само једним својим делом држи за онај у земљи заостали део стабљике, а сва горња засечена стабљика да се свали на земљу, где ће 2 до 3 или више дана да провене, па да се затим лишће обере (сортира) пребере и кући одвезе да се нанизано суши.

Овај други начин много је бржи и јевтинији, а врши се у Америци са вирфинија дуканом, а тако се ради и у неким крајевима у Босни и Херцеговини а и код нас по кад кад. — Али је онај први начин свагда бољи и кориснији, па је с тога у обичају у Холандији и т. д., а и код нас у Србији.

Стабљике, које смо још у доба цветања оставили, да донесу потпуно зрело плод са својим врло ситним семенем, треба оставити и даље да зре, — дакле не треба их отсецати ни засецати.

2. ЛИВАДАРСТВО.

Ко има доста засејане детелине на детелишту, тај треба да посвршава најдаље до Крстовадна последње кошење на детелишту у овој години; — али после тога свршеног посла треба детелину, која је као „стрика“ на детелишту заостала, још неко време — до краја Септембра — чувати од стоке, како би за једну судлаицу израстити могла, па: сад би најбоље било, да се ова од судлаице израсла детелина заоре, како би као „зелено ђубре“ веома корисно послужила, јер би земљишту много и јаке снаге дала. — Ово заоравање заостале а од судлаице израсле детелине препоручује се особито онда, кад је детелиште страдало од вилине косице, или онде, где је вилина косица јако развијена била. Овим заоравањем, утипуће и вилина косица

Ко не би хтео сад заоравањем да обара стржиште, тај нека не заборави, да му неизоставно треба вилину косицу да тамани на оним местима, где се она показала; — а најбоље је да ова места спали и изгоре, ако не би могао да их пепелом посипа, — па ова гола места да с пролећа изнова засеје.

У почетку Септембра на до Крстовадна треба добро развијену отаву покосити, — како би иза тога могли добити још задоста траве за попасу стоке, коју на ливаде пуштамо.

Ко ливаде своје наводњава, тај треба пре косидбе отаве на једно 10 до 15 дана наводњавање да обустави, јер се сад у ово доба земља не суши тако брзо, — а после свршене косидбе треба ливаду опет да наводњава, како би трава истрала и израсла за попасу стоке.

Ко хоће ледине, чапрове и стара њивишта да преобрати у ливаде или да поливади, — тај треба сад да их разорава, како би се разорано земљиште преко зиме раздробило и добро размрвило, па да га на пролеће засеје dobrим ливадским травкама, које дају добро сено за стоку.

Сви они, који су раније или боље да кажемо у своје време ливаде покосили, нису истина добили много сена; али им смемо да кажемо то: да су добили бољег сена, него ли они, који су своје ливаде доцније или позно покосили и добили више сена. — Но, који је пољопривредник раније своје ливаде покосио, па добио истина мање али бољег сена, — тај после јулских и августових киша имаће много јаче и боље отаве за кошење у Септембру. — То тако бива обично сваке године, па с тога и велимо онима, који су своје ливаде раније покосили, да се ни мало нису преварили, што су тако урадили; јер: добили су бољег сена и боље отаве, — а ово у пољској привреди вреди више, него ли да су ипчекивали да више а лошијег сена покосе и добију. — Боље сено, т.ј. у цвету трава покосена, два пут боље стоку храни, него ли сено маторо, т.ј. прецветала и само жиљава трава покосена, која само сточи бураг испуњава, те не може стоку да гоји тако, као она у цвету покосена, јер се зна: да 100 кила у цвету покосеног сена дају хране толико, колико 40 кила ражи, — а 100 кила прецветале и жиљаве покосене траве дају хране само толико, колико 20 до 25 кила ражи.

3. БАШТОВАНСТВО.

Ко вије у башти могао да посеје још у Августу, — може још у почетку месеца Септембра да сеје, а поглавито: мрква, першун, спанаћ, зимску салату и роткву.

До новинне Сентембра сати се: бели и црни лун и влашци. — Ол чети се рано с провета тропин „теже“ и меће у јела као зачин.

Помто у Сентембру сазрева семеница од лукова, крастараци, пасуља и боба и од колоница или снатице, — то треба од ових биљака семенице повзати и пошати на их на сунцу неко време оставити да пловену, на семенице пошати и чувати у особеним респинама или кутима до времена сејања.

Пасуљ и боб, — што се олажа за сејање, — не сме се дати да држи и да остаи на розама или дрвцама, јер се зделе махине тава расуцају.

на семеница их испуца и пропаша.

Ко хоће да има рани нулис и кел, тај треба сат пасца од овог пошпа да пресачује.

Сат се пресачују и стаблике осленне од својих матица — старијих ле-бала оних биљака, које се у баштама селу и мећу као зачин у нама јела.

Ко има вољу да у башти има јатова, — тај треба сат да сипава нове леје за јатове.

Ко хоће да у башти има добар чепер, тај треба да га откопава и не-непрестано заина паштавином, или кравијом моршавом, која је воком пасаже-на, — а доне глибе да открија, — како би чепером копен доле и јаче морао да напређује и да расте.

Да би сачуваи леје од пушкева, треба по крајевима или нивицама од леја пошати јачениу пашу или помешати трпе и боче или још најбоље: ботаве главце од чепуље.

Сат се треба поштати за трапове, у којима се има да сачува сабрано корене од многих баштенских биљака: — они се трапови сипавају обично у пошпак, — Ово корене може се да очува и само у влажном песку у пошпаку.

У овом месецу треба баштовани да сабрају: суву маховину и суву ан-ше са абећа, те да тиме покривају сабрание пашове баштенске.

И доволно бубрета треба сат припремати за мајуи месец.

4. ВОКАЛСТВО.

Лезари, који нису у Августу срадили што је потребно и нукамо било (види свеску „Тежак“ за Август), или ако нису све посрпшавали, — нека сат неозаставно све јорше и изрше.

Ако буде још у почетку Сентембра топло и лепо — блато време, — мо-жемо маће боче, са којих се кора лако одупити јаје, да окривамо на селу око или селу пшчак.

Казаме, који се проматор месеца нису примили, треба скитити оштрим ножем до коре, на ранину вокарскама мазом замазати.

Ко није проматор месеца скитиу јајове са примљених кајама, — нека сат сат пошати, да се мази примљени кајам почине на пасуцају хајнобу ис-тија да наивкава.

Све младе изданке на стаблу и око стабла треба покидати и ишчупати.

Воћњаке треба опшанчити, или живом оградом заградити; за живу ограду најбоље је узети: бели глог, граб и дрен; — жива ограда од ових биљака подиже се сејањем њињог плода, и то: земља се прекопа и добро раздоби и размрви, па се семење (плод) ових биљака посеје у два реда тако, да је један ред од другог размакнут за пола (0,5) метра; тако ћемо добити врло густу живу ограду, која ће да очува воћњаке од стоке боље него ли дојакосње врџке, које се лако скидати — и красти могу!

Са маторих воћака треба састругати и добро очистити: маховину, — да се ту не улегу различне штодљиве бубе, — па онда — покидати изданке и суве гране одклонити. То све треба после спалити, па пенео од овога и других биљака као и од корова набацати у добро раздробљену земљу око воћних стабала, где ће се вода да слива, па: све ово учиниће, да ће нам воћке до године крупнији плод донети и дати.

Сад треба ископати рупе за пресађивање јесењих воћака, — а не би згорег било, кад би ископали и спремили рупе за пресађивање воћака — младца с пролећа.

И леје се граде за сејање воћног семења; али ове леје од 6 метара дугачке а 1 метар широке морају се поставити у воћњаку онде, где је најтоплије и најсклонитије место — дакле у крају воћњака, где сунце васдан и сија и пече. Земља се за леје прекопава два пут а још боље и три пута и то дубоко, да се земља добро размрви и раздоби и да буде чиста од корова, од камења и т. д.

Добро би било, кад би воћари своје воћке за један метар од земље обложити густим катраном, који би имао тако да остане до идучег Јуна месеца. Тако би сачували воћку од многих њњних штодљивих лептирова, и других штодљивих буба, јер би се за овај катран прилепили и неби се могли уз стабло на више пензати и пужати, да своја јаја улажу у пукотине и друга згодна места на стаблу. — То се чини и са младим воћкама а тако исто а са кољем, које се уз воћке прибија.

У Септембру свршава се бране воћа, пазићи! да се не повреди и не полове. Воће треба брати на лепом т. ј. на сувом и сунчаном дану. — Воће, које беремо за оставу или за чување преко зиме, треба брати руком најбоље са сунчане стране т. ј. с оне стране, коју сунце највише и најјаче осијава и загрева, — јер је на овој страни плод најкрупнији, најзрелији, најслађи и најздравији.

Примедба. Ми се нисмо преварили, кад смо још пролетос т. ј. у почетку ове године у „Тежаку“ рекли и тврдили: да ће ова година бити врло добра за виноградаре, воћаре, свиларе и челаре; али смо казали и то: да ће бити и много града, и обратно: кад које године буде много града, та је година и плодна, — па смо и тражили да због тога воћари и т. д. своје воћњаке (винограде и т. д.) осигуравају код ов. осигуравајућих друштава, — што су по неки и учинили, и нису се преварили, ако им је град воћњаке потукао. — Они пак, којима воћњаци од града нису страдали, треба зрело и крупно воће да сабирају, па: пошто су наши воћњаци највећим делом шљиваци, у којима су поглавито шљиве црвене или руне и маџаруше или маџарке (пожешкиње), — то је сваки црвенење још о Св. Илији обрао и у каце сместио да од њих нече ракију, а

Маџарке, које после вел. Госпође сазревају, почео је наш народ највећим делом да суши у својим сушилицама (пушницама или емишанама). — Пошто се ове године тражи: да 100 комада сувих шљива дође у пола киле те да се „товар“ или 128 кила плати само са 24 динара, — то је природно: да ове године не треба много шљива сушити, јер су наше шљиве ситније од босанских и од француских.

С тога ми ево овде на најбољем месту напомињемо нашим воћарима, односно сељацима, који своје „шљиваке“ имају, да у будуће — ако хоће да имају *крупније шљиве* (и крупнији плод од својих воћака) — сав свој „шљивак“ боље негују и чувају, као што то чине они, чије су шљиве много крупније од наших.

У то име, ми им препоручујемо:

1. Још у Септембру или најдаље у Октобру нека са старијих дрвећа поскидају — састружу маховину, лишаје и т. д.

2. Све изданке на стаблу нека покидају, а рање и рупчаста места нека замажу и премажу са 1 делом тазе кривије балега добро помешане са 1 делом беле земље.

3. Све суве и перодне гране са дрвећа уклонити.

4. Ову околу дрвећа за 1 метар земљу окопати и добро размрвити, да се лакше у земљу вода слива и упија.

5. На пролеће то исто све поновити и урадити, што је под 1. 2. 3. и 4. речено.

6. У Јуну или најдаље у почетку Јула треба земљу за 1 метар око сваке воћке раздробити, па у ову раздробљену земљу бацати свуд у наоколо 3 до 5 и 6 карлица пепела (што га преко зиме у пећима и у кућама или кујнама од изгорелих дрва добијамо, или од изгорелог свакојаког корова добити можемо), а затим га заливати водом а још боље пиштавином сточном, или водом, у којој је говеђа (или коњска и т. д.) балега размучена. — То треба и о св. Илији поновити, па ће наше шљиве бити много крупније но што су сад.

Ко хоће, може и сад — ако му је која шљива са плодом преостала, — да проба, па ће се уверити: да ће му чак и сад заостале шљиве на дрвету крупније и сочније т. ј. меснатије бити! Истина, приметан рад, — али од приметна рада, богата награда!

Где има доста крушака и *јабука* (као што су: врбоваче или слаткаче, будимке — миришљаве, — стрекње, тврдокорке, илијњаче, памуклије, звечкови, бедрике, колачаре или тањираче, чење, госпођињаче, петроваче ове године по нова цветале 25 Јула), зеленике, црвене ситне петроваче, пранције (стоје целе године, сувопарне, без воде) — ту се гради *јабуковача*, а ређе од крушака *крушковача*; — јабуковача се гради обично онде, где нема доста и много винограда нпр. у Мачви, где се јабуке у ступама туцају и сок после цеди, па кад преври постаје овај сок киселаст са прилично алкохола, и кад се јабуковача пије може прилично човека да угрије и да опије.

Воће узабрато за оставу, а особито *крушке* и *јабуке*, можемо најбоље за зиму и преко зиме да сачувамо овако: „сандук се обложи и постави дугачком н. пр. ражном сламом, на дно се поспе подељи слој чисте плеве, па се свака крушка или јабука замота и умота сламом и тако једна до друге поређа. Поред овог реда стави се опет један подељи слој сламе а преко ове опет слој чисте плеве па преко ове опет један ред сламом омотаних крушака или јабука и т. д. — Овако напуњен сандук остави се где год на промајном и сувом месту, где нема

пикодљивих буба, мишева и т. д. — Разуме се, да свака крушка или јабука за оставу мора бити потпуно зрела, здрава (неугњечена) и *руком убрана*.

Примедба. Нама се чини, да би за *одбирање крупнијих шљива* најбоље послужило од металних жица исплетено и удешено велико решето, кроз које би све ситније шљиве пропадале а само крупне као одабране на решету заостајале. Тако би посао брже ишао за цену, коју купци дају за 128 кила или један товар (стари). — јер би само таквим одбирањем могли сортирати крупније шљиве, од којих 160 комада иде у пола киле, као што се данас тражи. — *Оваковог решета* за сад код наших сељака нема; али ми ћемо се постарати, да га наши пољопривредни механичари и вештаци као што треба направе и удесе, — уступајући право на ову справу сваком, који је способан и вољан са овакову справу нашим вођарима односно сељацима спреми и понуди и да им тиме за овај врло важан посао велику помоћ и асну укаже и принесе.

5. ВИНОГРАДАРСТВО.

Ако је земља у винограду јако згорела и спечена, — добро би било да овакову земљу под чокоћем окопамо; — том приликом треба све оне леторасте, које ћемо да остављамо, да нам до године плода донесу, — *заломити* т. ј. врхове њихове заломити и покидати или отсећи маказама виноградоким.

Али никако не смемо пропустити, да виноград *оплевимо* — ако то још у Августу учинили нисмо. Том приликом треба и путове спремити и поправити, како би *кљук* лакше из винограда извозити могли. — У исто доба, кад виноград *плевимо*, треба *рђаво* т. ј. *кржљаво* и *неродно* чокоће виноградоким маказама потсећи а тиме га забележити, те после свршене бербе поводити а с пролећа рано га здравим и роднијим заменити; — после свршене бербе треба и све тачке поводити па их сложити на сувом и склонином месту, да не труле.

У *пивницама* и *подрумима* треба сад све судове за *кљук* и вино прегледати и спремати, па их на своје место сместити и оставити, тако: да *кљук* дође одмах у оне каце, где ће *кљук* усут као *шира* или *слатко вино* да превире правилно и из тиха т. ј. поступно и тихо, — чим прво бурно време пређе и прође, досипајући у времену тог *вренја* нове *шире* или *вина*, како не би каце или бачве попуцале од *силно развијајуће се карбонске или угљене киселине*.

Сад треба набавити или у готовости, поред довољног броја *чаброва* (са *чабраницама* и *котарицама*), па онда *каца* и *бачава*, имати још и за *бурад* добрих *славина*, *великих левкова* и *врањева* (за по дин.) *удешених* за *дознавање* како *шира* превире, па онда *згодних* — *рачвастих муџала* а најбоље *удесних справа*, као што су: *круњача*, — *муџача* и *цедилица*, — а уз то све још и других потребних делова и справа, н. пр. *натегача* или *аллука*, *личине* или *ужета* за *везивање* и *превезивање* и т. д.

Али је најглавније имати: *подруме* или *пивнице*, у којима треба да је *топлота* 20 до 25 степена по Целзијусу, — ако хоћемо да нам *вино* потпуно и правилно преври.

За овај посао т. ј. за *превирање шире* треба употребити *горњи отворенији део подрума* или *пивнице*, а *доњи део подрума* или *пивнице* (дакле *прави подрум*), добро *озидан* и *хладан*, — био би простор, где би била смештена *бурад* у која би имало сад *пред бербу* да се *оточи* и *потпуно добро преврело вино* да дође.

Примедба. По што код нас није свуда обичај, да „ортаци“ или боље виноградске коншије погађају *пудара* (виноградског чувара) о Ђурђеву-дану па све до краја бербе т. ј. до Митрова дана, — то би крајње нужно било да се све виноградске коншије сложе, да погоде пудара бар од Септембра (ако не и од Квгуста) до краја бербе. — Погођен а добро плаћен пудар, мора бити припознато поштен и искрен чувар, којег треба потврдити код општинског суда, па овај (суд) има да огласи и да објави свима у тој општини: да пудар Н. Н. има да чува и винограде да брани од свакога и од свачега, и да ће му се под заклетвом као поштену пудару веровати за сваку (било од људи било од стоке) учињену потрицу или потру, коју он општинском суду буде изнео и исказао на оне, за које тражи да се као потричари казне и осуде на накнаду штете или учињене *потрице*. — Овакав је пудар нарочито потребан *дзмас*, кад се је у нас на по више места најјача и најстрашнија штеточниња *филоксера* угњевдила као најопаснији потричар винове лозе, те се „*без доброт и искреног пудара*“ може *филоксера* лако и да унесе и да разнесе. А добар и искрен пудар чувао би винограде од свакога и од свачега, јер би за сваку неуредност и нехатост своју био одговоран код општинске и полицијске власти.

Берба. Пошто су месеци *Јуни* и *Јули* *бити кишни* често с плаховитом кишом и почешћим градом, који је падао негде много и јако а негде врло јак и здраво крупан (где који од 0,5 до 1. кила тежак у пожаревачком округу 30. Јула поћу), а и Август је више или мање, особито у првој половини, јаче био кишовит — то ми имамо према овоме, тврдог уверења: да ће *Септембар* бити *месећ довољан и пријатан* а за то и *удесан за дербу*, — коју треба у овој нашој раној а добро плодној години (какову нисмо ни 1878. имали нити ћемо скоро имати) да *одпочнемо до Крстова-дня*, јер ће до тога времена бити зрело сво наше тако звано *меко* *грожђе* т. ј. *грожђе са танком кожурицом*; а тврло или са *дебелом кожурицом* *грожђе* треба доцније почети брати, н. пр. у почетку Октобра.

Најбоље је, да *грожђе* беремо онда, кад *добро сазре*, — а то је: кад се почне за прсте да *лепи*, кад га беремо или из руке једемо.

Знамо, да је *грожђе* *зрелије и слађе*:

1. Што је ближе земље, — дакле оно, које је при дну чокота.

2. Што је јаче или више на сунчаној страни и светлости било.

3. Што је јаче на род пуштано, — дакле оно, које је на „*разницама*.“

Берачи и *берачице* треба *грожђе* да беру на *топлом*, тихом, сунчаном и *сувом* дану, и то најбоље: од 8 или 9 сати изјутра док росе не стане, па до 4 или 5 сати пред вече. — јер ћемо тако имати слатко вино мање *водњикаво* па ће шира *одмах* почети и да *цревице* и да се *бистри*.

Најбоље је, да се поједини *гроздови* *маказима* или *сечницама* одсецају и у *корпе* или *котарице* мећу, па после у *чаврове* *сицају*; — али *грожђе* треба при *брању одбирати*, т. ј. *труло засебно* а *здрави* опет за себе; исто се тако одваја *зрело* од не *зрелог*, и *засебно* бере се *грожђе* за *бело* и *црно* вино; — разуме се: ко има велики виноград и доста *грожђа*, или може ово *одбирање* и *одвајање* да *предузима*.

Најбоље би било, кад не би пожалили труда, да *зрело* и *здрави* *грожђе* *узабрано* мећемо из *котарица* *одмах* на *цедницу* — *сипаву*, па да тако добијемо *истина* мање али *најбољег* и *најукуснијег* *вина*.

Код нас се грошје слабо направи — цедници гњечи и цеди, него се обично: *мљуља у чабровима*. Грошје треба добро измуљати, *иа га одмах процедити*, да комину ваздух не промени, да јој не поквари укус и мирис. — За *црно вино*, комину у кљуку треба да је свагда испод површине шире или слатког вина, — ако смо рђди: да нам шира брзо не ускисне, особито кад је за време бербе врло топло и жарко — преко 20 степена по Целзијусу.

Ко хоће, да му се у *чистим судовима црно вино „не преврне“*, тај нека у кљук не меће труло црно грошје; а још је боље: ако зрна помоћу „*крљаче*“ са петељака окруни и сама зрна у чабру измуља или цедницом изгњечи и цеди.

Примедба. Пошто ће ове године грошје бити врло слатко т. ј. имати у себи много *шећерине грошјане*, а за време бербе бити време врло топло и жарко (тако ми бар из Августа претсказујемо за Септембар), — то ће и *вреће шире* у подруму и пивницама бити врло јако и бујно, па ће се ту и много карбонске (угљене) киселине развијати, а знамо: да је ова (карбонска киселина) тако јако штетљива, да може човека да убије, кад у подрум или у пивницу уђе, — то овим чинимо свакога пажљивим: да најпре ту руком унесе упаљену свећу, па ако се свећа угаси, нека у подрум или пивницу не улази, док се та загушљива карбонска киселина не ишчисти кроз отворена врата. — Код оваковог бујног врења треба на подруму или пивници *врата, прозоре и т. д. дњу затварати а ноћу отварати*.

2. *Примедба.* Кацу, коју започнеш кљуком пунити, треба тог истог дана и да напунити, како би се *једно*, правилно вреће отпочело и свршило. С тога треба са толико добрих или вештих, вредних и поштених берача бербу једног дана свршавати, колико је потребно да се каца тог истог дана и напунити, — да иначе допуњавањем по неколико пута не би у каци и неколико врења било, а то значи: да у каци *не буде неједнаких врења*, — јер би нам се тако вина само кварила.

Допуњавање дозвољава се само после, пошто се прво бујно вреће вина свршило.

Винограде треба чувати од тица а особито од чворака, који јатом на грошје падају и грму штету почине. Треба их чувати и од јазаваца и лисица, — и од крађиваца.

II. Шумарство.

Док је земља влажнија треба ју копати, како би ју е пролећа засадити могли, где је шумског дрвећа нестало и исечено, или где хоћемо младу шуму да подижемо и засађујемо *младцима* одгајеним у *раскиту*, које треба сад од коровине добро очистити — оплевити.

Ко није раније, може још и сад семење из шишарке од смрче да сеје по вишим планинским местима и опланима, а семење од брезе да прибира.

Шумско се дрвеће креше и окресано сакупља и прибира, а пањеве и друго старо и т. д. дрвеће треба крчити, па ово све као и дрва за грађу или гориво сечена сносити на слагалишта и одређена места за продају или за своју сопствену употребу.

Пошто је ове године врло *добро родио граничев*, т. ј. *после „сладоума“ најслађи жир*, — то треба што пре пуштати свиње на *пашу жироваће*. — Ко има много свиња а нема за њих доста жира, тај нека за раније тражи и погађа *Граничеве забране*, како би могао своје свиње да жири и добро да гоји, а за овај *граничев жир* плаћао би *жировници* — за жир од дрвета 4 до 10 динара.

Буков жир слабо је родно; — али, ако свиње добро хранити будемо најпре *граничевим жиром а после кукурузом*, који је као и граница на много места у Србији врло добро родно и осекао (често по 2 и 3 а негде и по 4 клипа на јелноме струку), — *имаћемо свиње добро уложене укусним месом и дебелим једром сланином*.

III. Животињарство.

1. СТОЧАРСТВО

Наше *говече* долази у ред *средњих раса или сојева*, — па за то ће се оно спаривати у Септембру или Октобру, ако је од 1,5 или од 2 године. Добар бик треба да је од 2 до 4 године, па га треба добро хранити, неговати и чувати.

Овце треба окупати још док су топлији дани — ако хоћемо: да нам овце преко зиме здраве буду.

Ко хоће у Јануару или Фебруару или најдаље у Марту да добије *јагњад* за продају и т. д. — тај нека свд у Септембру спарива овце са оновима, само ако буде спремно за доста и довољно добре хране, да своје овце исхрани у зимским месецима: Децембру и Јануару а и у Фебруару. — Ово, у ово доба јагњење веома је корисно, јер: јагањци, што се рано јагње, боље напрезују, па се и по скупље новце продају. — За ово јагњење треба да се овце само од 1,5 до 2 године спаривају.

За *облагорођавање* најбоље је да се овце *спарију тек у трећој години*, — пошто се зна: да се каквоћа и финоћа или доброта вуне као и наклоност ка разним болестима (а особито ка оној болести, што се зове: *брљ*) тек у трећој години најбоље и најјаче показује и развија; — о тога треба отчекати док ово време не прође, како би се о свему овоме добро уверили, те да се у избору не би преварили.

И *коњи* од 3 до 4 године, — што у природи као ергела или конусе шврљају — спаривају се у Септембру, док у стајама држане и хранене кобиле спаривају се у четвртој години са израслим т. ј. од 5 година пастуvom.

Крмаче, које су се букариле или пвелиле, у Мају — опрасиће се у Септембру или у почетку Октобра — док је још лепо и топлије време.

Ко би направио за крмаче удесне стаје, где би угодна топлота била — томе би се крмаче за две године пет пута прасиле; крмаче највише прасаца опрасе од 2 до 7 година; крмаче се истина и даље (до 13 година) прасе, но само мање прасаца дају. А најбоље се почињу да гоје у 8. години и дају добро месо.

Ко пушта своју стоку на отаву или пашу, нека ју не изгони док је *мале*, — јер ова није за стоку здрава.

Ко држи стоку у стајама, нека са сеном меша и по нешто сточних окопавних биљака, т. ј. оних окопавина, које је као храну за стоку спремао, — н. пр. сточну репу, морску рецу, мркву и т. д. Најбоље је сву храну давати као сечку. Теглећу стоку треба боље хранити и чувати.

И *лиснике* треба сећи, па чувати кад устраба за храну стоке — ако ко није доста сена навосно или ако нема друге сточне хране за доста преко зиме.

2. ЧЕЛАРСТВО.

Ако на крају Септембра у кошници приметимо, да су се све младе челице изгле, — *треба кошнице подрезивати*; а ако се ни су све из саћа изгле, не

треба кошнице сад подрезивати, јер би од измуљаних ових младих у саћу находећих се или неизлежених чела добили мед: мутан и непријатан или кисела. О тога би у том случају боље било, да жетву или бербу меда т. ј. подрезивање кошница оставимо у почетку Октобра.

За подрезивање изабери оне кошнице, које су 10 до 15 кила тешке, јер су ове за *пресад најбоље*.

У тежој од 15 кила кошници има више меда и воска, па су челе *треме*, те ће се на идуће лето само мало или ни мало да роје, — ако их у пуној кошници оставимо. Зато се и каже: „тешка кошница — слаба ројница.“

Дакле врло тешке (преко 15 кила) кошнице као ни оне са маторкама а и славим ројем — нису добре за *пресад*.

Подрезивање предузима се на лепом — ведром и топлим дану пре подне од 10 до 12, или после подне од 2 до 3 сата, или још најбоље: од 10 до 3 сата обдан, — на начин који је нашим челарима познат.

Често се догађа, да челе добијају *срдоболу онде*, где су принуђене да мед справљају из сока, што га из *врбових цветова усисавају*, — или добијају *пролив* од назеба. — Овако болесне челе не треба даље у кошници држати, нити њихов штетљив мед, који је кисео и бистар, јести и другим челама давати.

Чим наступи хладније време, треба лето затворити чешљугом и т. д. као што је у „Тежаку“ у свесци за Август речено.

3. ЖИВИНАРСТВО.

Старим или маторим гускама, — којима се перје у Јуну чува, — треба сад у Септембру понова да чупамо, па и гуске и перје да продамо.

Примедба. Ко хоће да јаја од кокошију и т. д. за зиму оставља и чува, — тај нека их прикупи у Септембру до „Мале Госпође“ — јер јаја, што их наша живина снесе у „међудневицама“, најбоље се и најпостојаније чувају — не кваре се.

Вештачки се чувају јаја: ако се умоче у ону густу течност, која се у апотеци зове: *глицерин*.

И ћурке треба добро хранити и гојити — особито орасима *ћуране*, које — ако је ко шкопио или копунио, — може јако да угоји и по скупе новце да продаје.

4. СВИЛАРСТВО.

Распредијају се конци са свилених чаурица, па се преде свила и тка свилено платно — за продају по скупе новце.

5. РИВАРСТВО.

У Септембру отпочиње се у велико да вата и лови риба у рибањацима, а особито у рекама, барама и т. д. О тога треба сав прибор потребан за овај посао припремити. — Од Септембра треба *арестати* раке ватати, — јер одсад постају празни и нису добри за једење. Рибе младице и настрмке бадају икру, па их за то не смемо ни ловити по планинским рекама, н. пр. у Врзеху, Студеници и тако даље.

IV. Жива природа.

Још се у цвету наоди: бриљан, георгина, бели слез и трававиље. Потпуно сазрева позои воће (брескве, гуње, мушмуле, оскоруше и т. д.).

Сад почињу да ничу гљиве и печурке; и наш народ вели: што с јесени више рудипњача, — то на лето биће жита јача.

Тице, што тамане инсекте и разне бубе, — сабирају се и скупљају у јата и спремају се за одлазак и сеобу; те су тице: славуји, првендаћи и првенперке (боље: првенренке) па онда: ласте, пласке, препелице, пупавци и чворци. У наше шумске крајеве долећу и у јужније пределе после одлећу: велики ражњевци или штипавац (бекасине *Scolopax gallinago* L.) и мали ражњевци (*Sc. gallinula* L.).

Јелени и коњуће терају се и спаривају, — јурећи по шумама, где се често својим гранатим роговима закаче о гране борове, јелове и оморишкове.

Зечеви се легу по четврти пут, а *обично* излегу 2 а често и 3 младунца.

Челе излећу на лепом ведром дану, весело прелетајући преко поља и потока: челе и сад борећи се убијају *грудове* или их из кошница и својих дунаља изгоне — јер ови хоће зиму да проведу о туђој муци — хранећи се медом, што су га челе спремили и приуговиле.

Рибе: *младице* и *настрмке* по планинским потоцима и речицама — *бацају шкру*. — Ради су празни и не хватају се све до Маја, а од тога доба па све до краја Августа пуни су и добри за јело.

V. Претсказивање времена.

Кад је топал Септембар,
Биће хладан Октомбар.

Какви је Септембар с почетка,
Онакви је и до свршетка.

Иза сува Септембра,
Ето моштра Октомбра.

Многе трњине,
Јакe кидине!

Т. ј. кад трњине много и јако роде, значи: да ће бити љута зима са много снега. — Баш су ове године код нас трњине преродиле, па с тога можемо се јакој зими надати.

Септембарске кише:
Њиву податише,
Виноград убише.

Јаки ће да јуре
Ветрови Октомбра.

Када равне ноћи дану
У Јесен настану:
Имаћемо олујине
После „Госпојине.“

Јесен блага,
Зима дуга;
Јесен блажја,
Зима вражја.

Ако буде буре
На крају Септембра:

Што у Јесен раније
Тице нам долећу:
То и зиму раније
Имаћемо жешићу.

Ако тице дужо
По Крстову-дану
У ваздуху круже
Летећи по дану:
Пре Вожића, знак је,
Нема зиме јаке.

У Септембру обично почињу и појачи ветрови да дувају, — а од владајућих у земљи ветрова зависи и климат или поднебије те земље. Ми истина мало на ветрове пазимо и слабо их бележимо, — али то би требало сваки пољопривредник тачно да мотри и да неизоставно бедежи, — јер нам свима треба: ако хоћемо да знамо, какво ће време у ком месецу да буде, па да се према времену и управљамо и да своје радове удешавамо.

Пошто готово целог лета не ималосмо *сувих источних ветрова*, то ми држимо: да ћемо их имати бар у почетку Септембра — када и јесен започине; па ако подуже — 10 до 15 дана дували дували буду, можемо имати ведре и топле дане а и ноћи — што ће веома повољно бити за бербу грожђа и кукуруза.

Ако би пак суви источни *ветрови* само кратко време дували, онда би се они променули у југозападне или северозападне а најпосле и у северне ветрове — што би за бербу грожђа мање повољни били; — и у том случају морали би наше виноградe тек у почетку Октобра брати, — ако хоћемо боље и јаче вино да добијемо.

VI. Опште наредбе.

У житницама и амбарима треба старо и *ново* смештено зрнeвљe превртати и претресати.

Од Крстовадна треба музаре краве и овце почети по мало и сувом храном хранити; — а што не би могли преко зиме да исхранимо, треба продати док је стока угојенија.

Лан и конопљу неизоставно трлити, а поздер под стоку у стајама простирати, па ако то са поздером не учинимо, онда га треба спалити и пепео изнети на будуће ланиште и конопљаште или га посути пољашти и около воћака н. пр. около шљива, јабука, крушака и т. д.

Још пре „Мале Госпође“ треба приуговљавати и спремати туршију у чистом (без воде) винском сирћету.

Транове спремати треба и ту остављати зелен за зиму.

Зрело воће, н. пр. јабуке, крушке, мушмуле, оскоруше и т. д. а особито шљиве *цепаче* треба сушити на сунцу и остављати за зиму. — И ако ово суво воће није јак *масит*, а оно је бар добро и пријатно мезе, које заваарава глад, и човека а поглавито децу „*отвара*“ уз пост.

Ко хоће да има дуже времена слатког вина, нека р ширу још пре врења баци чисто просејаног пепела од буковог (а може и од другог) дрвета, — јер пепео пресече врење, па шира остане за дуго слатка и пријатна.

Слатко вино или шира густо се скува, па се са кокицама или језгром од ораја измеша, те се праве *судуци* — врло пријатно и здраво мезе, често лепше или боље него ли и кувано „*слатко*.“

У густо кувану пиру меће се истуцано зрело семење од црне слачице, па многе Смедеревске праве и добијају: „од слачице сос,“ или „сенеџ“ што Францези зову: „мугар’д“ — густ и врло здрав сос, јер: кад га и само мало узмемо, ојачава аалаве кожице у устима, желудцу и цревима, и ту помаже сваривању хране.

Црвена детелина, бумбари, пољски мишеви, мачке.

Колико су извесне околности једна с другом скопчане, види се јасно из овога примера, који велики природњак Дарвин наводи о црвеној детелини. Он вели: Ова чувена пићна биљка рађа само онда плодно семе, ако су бумбари у време цветања по њој облетали скупљајући нектар, те тако нехотично разнели том приликом цветни прашак на тучкове и припомогли оплођење те биљке. Но бомбаревим гњездима — саћа — прети опасност од пољских мишева, а мноштво ових опет стоји у обрнутој сразмери са количином мачака, које по пољу обилазе. Због тога бумбаревог саћа а са тим најплоднијег семена ове детелине има у близини села.

Ранење са сувим и наквашеним кукурузним зрнцем.

(Од мареног лекара Милера.)

Опит је вршен ранењем 20 грама оваца и испао је овако. 10 оваца, у другој години старости, добијале су дневно свака по 20 грама сува кукуруза у зрну, а осталих 10 које су биле исте старости, добијале су толику исту количину кукуруза по наквашеног.

После десетодневног оваквог ранења, оне овце које су ранене са сувим кукурузом, теже су биле свака за 3 кграма од оних, што су ранене са поквашеним кукурузом. А кад је затим протекло још 4 недеље, онда су биле теже свака за 5·5 кгр.

Узрок што наквашени кукуруз у рани слабије дејствује у томе је, што он не изазива тако интензивно лучење пљувачке као тврд — ненаквашен — кукуруз, те због тога слабије се и припреми у устима а и у стомаку без сумње варење бива за краће време. —

Извоз свиња.

Како јављају „бечке пољопр. новине“ пруска влада дозволила је извоз угојених свиња из Мађарске али само са ограничењем, да се преко границе извозе у Мисловину преко Одербурга. Свиње морају у Штајнбрушском контумацу престојати 10 дана.

Изгледи на жетву у Хрватској.

Како тврде „бечке пољопр. новине“ изгледи на овогодишњу бербу кукуруза у Хрватској су, по свима извешћима, врло неповољни. Дуга суша спречила је образовање зрна, но ово је остало махом штуро и перазвијено. Но виногради су врло добро понели и надају се доброј берби и по количини и по квалитету.

Добар изглед је и с бербом воћа а поглавито јабука и шљива!

Производња воћа у Француској.

По једној белешци *Illustration Horticole*, у Француској износи средња годишња производња, и то:

Коштичавога воћа у вредности 21 милион динара.					
Јабучастог	«	«	«	65	«
и осталог	«	«	«	7.5	«

Извоз воћа из Француске износио је, и то:

У години 1871. 35,566,649 килограма.			
»	«	1872.	25,995,955 «
»	«	1873.	29,245,384 «
»	»	1874.	63,743,500 «

5 милиона килограма гроздја продаје се сваке године у самој Паризу. Ови бројеви сами собом говоре јасно колика је огромна производња воћа у Француској, и да се Француска с правом назива воћна башта Европе. Винодеље занима у Француској 1,200,000 фамилија, или 6 милиона лица, дакле пету част целокупног становништва Француске, а сама винарска индустрија доноси држави читаву шесту част укупног државног прихода. Један једини воћњак у Хиресу производи годишње бресака за 30,000 динара. Из Анжера односи се у Париз за време воћне бербе дневно по 15,000 килограма крушака и 40,000 килограма јабука. У Монтељу код Париза баве се 40! воћара са производњом шпалирскога („чучавога“ или нискога) воћа. Они су на ову производњу употребили преко 1000 јутара*) простора; највећи су део истога засадили брескама, а тек трећи део са кајсијама. Свако јутро тога простора има, ради подизања овога воћа (као шпалирскога) 2,740 стопа (273.7 квадрат метр.) нарочито саграђених зидова, са којима су воћњаци сасвим около обрађени и унутра у разним правцима испресецани. Зидови су ови раздалеко један од другог 10 метара а високи око 3 метра; Источне и Западне стране засађено су им са брескама, а северне са трешњама и крушкама. Бербом добију у обичним годинама на 15 милиона — бресака, које им доносе 850,000 до 900,000 динара. По „*Almanach du jardinier*“ у департману (округу) Лот-у и Гарон-и узме се годишње 12—15 милиона динара за суве шљиве, и више стотина женскиња за 3—4 месеца преко године налази себи занимање око сушења тих шљива. Мало местаце Тријел на реци Сени узима годишње за кајсије 10,000 динара, а Хомери толико за вино. Село Тужерол (*Tougerolles*) добија у доброј години преко 800,000 литара трешњеваче у вредности 1 милион динара) — (*Illustrirt. obstgart*).

Јов. Н. Млад,

*) Једно јутро чини 57.5 ара

Хромост ђурића.

Млади ђурићи често падају у стање хромости. Томе могу да буду различни узроци. Лист „Zeitschrift für geflügel und singvögelzucht“ који ову белешку и доноси, вели да ову болест могу да изазову: хладноћа, влага, кад им је нечист стан, затим нездрава и хрђава храна а и нередовно хранење. Поред тога ту болест „костобољу на ногама,“ могу да изазову и младе коприве својим жаром. Знаци су ове болести: ђуре показује слабост у зглавцима, имају необичну румен и оток у ногама, хладно им је од чега и дрхте а изгледају и као укочени. А средства противу ове болести која горњи лист препоручује, јесу: прање ногу са ракијом, премазивање истих са маслом, да им се даје здрава храна и да им је стан сув и топао. Пошто ђурићи често озебу и кад се на росу пуште, затим од кише а и од јутарње и вечерње хладноће као и кад је време влажно, то их не треба у то време из стана њиховог пуштати, као ни међу младе коприве. Тај лист препоручује још да и под ђурићњака за време хладноће треба да се покрива коњским ђубретом или ситном сламом, што ваља чешће мењати а у то време на стану њиховом ваља и отворе чиме запушавати, да им се ноге и иначе неби смрзле. Такове — смрзле — ђуриће повраћа топлота и загрејана храна.

Бл.

ТОПЛОТА ВАРОШИ ШАПЦА

За месец Јуни 1885 г. сравњена са топлотом истог
месеца у год. 1883 и 1884.

Д А Т У	СРЕДНА ДНЕВНА ТОПЛОТА ПО Р ^о	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПОЛО ЈЕ ТАЛОГА ЗА 24 САХА- ТА У ВУЧЕНИМ САНТИМЕ- ТРИМА	Д А Т У	СРЕДНА ДНЕВНА ТОПЛОТА ПО Р ^о	В Р Е М Е	НА 530 ☐ С. М. ПОЛО ЈЕ ТАЛОГА ЗА 24 САХА- ТА У ВУЧЕНИМ САНТИМЕ- ТРИМА	БИЛО ЈЕ М А Ј А	1883	1884	1885
1	+15.3 ^о	лепо		17	+21.0 ^о	киша	380 ^{КСМ}	Средња топлота	+19.0	+14.0	+17.9
2	+17.0 ^о	"		18	+20.6 ^о	лепо		Највећа топлота	+24	+19	+23
3	+17.6 ^о	"		19	+16.8 ^о	киша	10 ^{КСМ}	Најмања топлота	+14	+10	+10
4	+20.0 ^о	"		20	+18.3 ^о	лепо		Било лепих дана:	29	17	+14
5	+21.3 ^о	"		21	+19.6 ^о	лепо		" Ветровитих	—	3	1
6	+23.0 ^о	"		22	+20.0 ^о	лепо		" Кишних	1	10	15
7	+18.3 ^о	киша	10 ^{КСМ}	23	+19.0 ^о	лепо		Магловитих	—	—	—
8	+17.3 ^о	киша	70 ^{КСМ}	24	+20.3 ^о	киша	185 ^{КСМ}	Снежних	—	—	—
9	+18.3 ^о	лепо		25	+15.6 ^о	"	195 ^{КСМ}	Града	—	—	—
10	+10.0 ^о	киша	1550 ^{КСМ}	26	+15.6 ^о	"	100 ^{КСМ}	Било је свега талоза	—	—	5234.5
11	+10.3 ^о	"	181 ^{КСМ}	27	+18.0 ^о	"	54 ^{КСМ}	Највише талоза	—	—	1550
12	+11.0 ^о	"	520 ^{КСМ}	28	+17.6 ^о	"	744 ^{КСМ}	Најмање талоза	—	—	10
13	+15.0 ^о	"	5.311 ^{КСМ}	29	+19.0 ^о	лепо					
14	+15.6 ^о	ветр.		30	+19.6 ^о	лепо					
15	+18.3 ^о	киша	868 ^{КСМ}								
16	+20.0 ^о	"	56 ^{КСМ}								

Бележио
Мих. Р. Рувидић

ПИТАЊА и ОДГОВОРИ.

I.

На питање наших пољопривредника из брдских и врлетних крајева : *«има ли по фабрикама и таквих вршећих машина, које би се у више мањих делова могле раздвојити тако, да се и по врлетним местима из једног краја и места на друго преносити могу?»* — одговарамо : да смо се обратили фабрици Шанковој у Буда-Пешти, која нам стоји на расположењу да добијамо свакојаке пољопривредне машинерије и солидно направљене и по најумереној цени, и да је она одговорила да се такве вршеће машине нарочито не прље, премда се не искључује могућност направе и такве вршеће машине, само кад би се повећа количина наручила. Али ипак има таква мања и лака вршећа машина, која врше и истреса сламу посредством изредног гепла на подобје звона, и која се разложити може у неким деловима и на колима пренашати из једног места на друго. Ова вршалица, као што је овде стављена слика представља, начи-

њена је на точковима, и то гепл или справа, која покреће вршалицу на два точка, а вршалица на четири точка, и тако се лако с једног места на друго може преносити или вући посредством руде, која се на гепел на своје опредељено место утури. Но ова се машина може и на колима носити, а на име : кад се сви точкови поскидају и обашка на једна кола мету, а на друга се натовари гепел за себе, који да би се још лакше носио, може се и горње звоно одвојити и за себе натоварити и носити. Кад се према овоме теже ствари, као што је гепел, који је сав од ливеног гвожђа начињен, предвоји и свако парче за себе на најпростија и најлакша кола, као што су наша обична, или на саоницима (по брдским местима) натоварити могу, онда је за свакога појмљиво, да кад се већа част најтежих ствари може раздвојити и за себе натоварити, онда и сама вршећа машина, као што је ова једна од лакших и мањих, може се на кола натоварити. И тако ова машина може служити и да се превлачи с точковима из места у место, и да се у мање делове раздвоји, на кола смести и преноси из места у место, по потреби са точковима или без ових ; премда фабрика продаје ову сорту вршалице и гепел и без точкова и онда много јефтиније стаје.

Сва справа са свима потребама за вршење, кад се купује са точковима кошта око 900 динара на месту, а без точкова и руде око 780 динара, но како ова фабрика по уговору са друштвом даје на своје израћевине, које друштво оне купује по 15 на сто рабата, сила са точковима стаје купца око 800 динара, а без точкова 650 динара. Осим тога ова фабрика по ранијем договору и спо-

разуму са овим друштвом, даје друштву и њеним купцима све своје справе са плаћањем на рате; а поред тога обавезана је да сваки делић од те машине, (ако би се несмотреношћу или иначе што изломило, и немогу наши мајстори ковачи или шлосери оправити), накнадно пошаље по најумеренијој цени, само кад јој се тачно и јасно опише изломљени делић; а како је Буда-Пешта нама најближе место и са њом смо везани жељезницом, то ће се покварени и изломљени део за неколико дана моћи послати, и тако и с те стране одпада досадања бојазан при куповини и набавци машина, на које смо се изговарали и страховали, што немамо који ће нам изломљено моћи направити.

Што се тиче мог мишљења и погледа на вршеће машине, које може бити доста меродавно јер сам више таквих својеручно и под мојом управом опробао, могу казати, као што сам и другом приликом казао, да су за равне и за пренос угодне пределе и где има доста жита да се врше, најбоље парне машине, јер ове најбрже и најтачније свој посао врше, а за тим долазе вршалице са геплом, од којих за наше врлетне крајеве биће горе приказана вршалица најпрактичнија, јер нити је од великих ни врло малих сората. Веће су врло гломазне и потребују доста спрежне снаге у воловима или коњима, а мале нарочито оне ручне не вреде ништа, јер више иде надица и времена него кад би се вршило са коњима по обичном нашем начину вршења.

И још једном морам се вратити на оно, што сам у другим приликама казао, а то је: да је потреба крајња да се ако не у свакоме селу оно бар другом или трећем уведу вршалице машине, јер код нас многа рава пропада због тога, што се не може у време да изврши, нарочито кад настану јесење мочари и кише кад је земља тако влажна да се не може гувно да насади и врше. Са вршалицом може се све дотле радити док не почне падати киша, а после кише не треба чекати по неколико дана док се гувно осуши и онет одпочне радити. Па и на влажном гувну помоћу неколико пољава и врећа, да зрно на сувоту пада, може се вршити и не мора се чекати на лепе и угодне дане па онда да се гувно насађује и врши. Неколико добрих газда могли би се удружити, вршалице купити на себи и другима на ујам вршити, и ове би им се вршалице ако не прве, а оно за цело друге године исплатиле од самог ујма.

Срет. Л. Поповић.

II.

Један који је купио сечку вели, да му одвећ ситно сече, и да ножеви при сечењу здраво трљају о онај рам од гвозђа, којим су уста од сечке обложена, и пита: *„како да се то трљање избегне и круније слама или сено, сече?“*

Кад се сечке од фабрике одправљају онда ножеви нису удешени тако како ко хоће круније или ситније да сече; но то треба сваки по својој вољи за круније или ситније сечење да удешава.

На сваком ножу има шес завртња или шрафова, од којих два држе ножеве и од њих су дугмета изашла на поље кроз сечку пробијени. Кад се ножеви хоће да оштре, онда се одшрафе ова два завртња; а стежу се ако ножеви стоје лабаво или се раскламитају, на точку где су ушрафљени, и којим се точком посредством дршке машина у покрет поставља, да сечка свој посао ради. Остала четири дужа завртња не иду кроз ножеве; него се опирају само на ноже-

ве. Ако се они стекы, онаа од ножева страна сечувањќи нѣ блиске устима сечење, и таа скоро у прах ситно сече. "Хоче ли се пак да крпунѣе сечу, онаа се свадити. Може се увити да само на једном крају сечувања задржи о раб, и онда ја ножеви не чини и стругу о раб, нѣ да протече под раба не замрзнува. Кај ко узме сечу он треба да неколку нѣта са обрѣајем точка нѣта. Ножеви од уста улазени или пасабени.

Кај ко узме сечу он треба да неколку нѣта са обрѣајем точка нѣта.

Ножеви се рабн аутрѣава само онда, и то у течају ажуке употребе, носе

која ковања да их наоштри, кај им нивне олобају, иначе се, — ако се сече-

вине гае окрѣају од јаких патрѣака или трѣа, којѣ у наших сѣа има аоста,

или иначе мало затупе, могу се повоштри са фином тупишѣом, којом се обично

маке течење оштри.

Иде нѣто што се оштрича раба са сечном треба да се подмаже да јак-

ше под нѣ. А мажу се само основне, које нѣу кроз тупе и које се непрѣа-

но окрѣају. Сѣа на тупина има дупице, у које се сипа сѣтин и она немо-

лно пута тоа окрѣа, да се сѣтин по основни рабѣ и расипине. Да нѣи у

те дупице павапа пшанина, треба их после мавања запунити са памуком или

тежином. И у алатѣ рабу може се тај памук почешѣ сѣтином влакити а да

се не вадн сваки пут наполе. И кога намазана јакше нѣу, зато и при маши-

справама чинѣње од пшанине и често мавање врло је важна ствар, јер онаа

са пола мукѣ нѣе посадо.

Сечу кај не рабн, не треба држати на рабн и ваажном месту да но-

жеви хрѣају, и треба је после сваког раба завити оним крпама са којим је јува-

јена нѣта, јерно рабн прѣохрѣање од задрѣавања, а врло ја нѣи се уѣта,

која равовава у сваѣта забивају, окрѣајући ножеви оскатѣа.

И овом приликом неможемо пропустиѣи да наше повоштричање не

уважно пажљиво од какве је важне користи имати сечу. Пре неки дан купим

на пшани једна кола сѣа и то по 12 пара кило, и почнем давати крпама; кај

ази при сваком позатају, и ако се видиго ја је сѣно прилично добро било,

многи патрѣи остајаше непоѣдѣни, ја би ако не више, а оно задрѣао подо-

вина отиша на љубе, и тако би ме било поѣдѣно сѣна стало ако не више

задрѣао 24 паре, амакѣ многи сѣнуѣ нѣто кај би говеда рабно осѣом, крѣпама

или јерном. Ома узаме сечу и искрѣае сѣно, и гај сѣе уѣаѣт јѣу бес

ја и једна прѣдѣи остаје на орѣанине и на љубе се даѣт. И онѣа пита и ве-

Спр. I. II.

1) Ја моје косу или косѣр нѣма не крѣаѣм, нѣто у место крѣаѣња и обрѣаѣња, нѣто се брѣаѣм оштри при сваком оштри.

Г Л А С Н И К

Изложбе у Анверу у Белгији и Буда-Пешти у Мађарској.

У 4. свесци овога листа јављено је, да је и наша домовина заступљена на светској изложби у Антверпену. Овом приликом да читаоцима прикажемо мало опширније учешће наше домовине како на овој тако и на земљској мађарској изложби у Пешти.

На свтској изложби у Анверу наша је домовина потпуно заступљена са свима својим пољопривредним и шупарским сировим производима, са домаћим прерађевинама и рукотворинама, рударским својим производима и др. Нисмо у стању да овде изложимо целокупан списак свију изложених предмета, па с тога износимо само списак изложених земљеделских производа, онако, како га је друштво званичним потраживањем прибавило од министарства народне привреде. Од тих производа изложени су ови и у оволиком размеру:

Кукуруза	33	мустре
Шенице	26	"
Брашна пшенична	3	"
Крупника	3	"
Ражи	2	"
Елде	2	"
Ситне проје	1	"
Јечма	7	"
Овса	11	"
Сочива	1	"
Пасуља	26	"
Грашка	8	"
Боба	2	"
Ораха	2	"
Ковопљана семена	1	"
Ланена "	2	"
Маковог "	2	"
Сувих шљива	4	"
Дувана крижаног	3	"
" у листу	9	"
Вуне	4	"
Кучине	3	"
Козине	1	"
Лана	2	"
Свиле	2	"
Вина црна (крајинска)	23	"
" бела "	8	"

а	из осталих крајева (укупно)	21
а	Пакне шљивнице	12
а	„ „ „	9
а	Алкохол (шпиртуса)	1

Како приватно са нама и у њојко се у страни а и неким нашим но-
винама могло читати, наше ожење на овој светској њојкој заступљено је са
свим љојко; и као да својим проваојкома, а особито разним женским дукојко-
нама и дујкојским пјеаметима, врло интересује и прикамљује свакога посетојко-
најкобе. У потпуној тога глужки и знатан број најапа, које је међународни глуж
за ожењу свилу азоежених пјеамета на тој њојкојко, досујало нашим њојкојкома.
Према зајамничком извештају, који је овиј дана од стране министарства народне
привредне, објављен, извештај из Србије најапајени су: са 2 појасне ајкојко, 16
златних, 40 сребрних и 44 бронеане мејале и 50 писмених похвалница. Света
ајкоје 152 најапаје.

Као се знаме у објер, да за ту њојкојко ништа није крпана и нарочито
сипекано и за је за врло кратко време са штељивом глужом новача прибрано
тојко разних пјеамета, — оваа са показаним резултатом можемо не само бити
задовољни, но и блатојарни свима који се зајамникаху и прикомкотоше да се тако
објер и добар матерјапа занесе на светску њојкојко; на каквој Србија сада први
пут учествује.

О учешћу нашем на њојкојко у Буда-Пешти, не можемо се баш похваљано
најапати. Србија је тако заступљена са незнатном количином својих пројуката. Но
мајарска је питања ипак изразила доста повољно свој глуж и на то мајко њојко-
жејних пјеамета. У осталој по нашем ајкојко извештају и није велика пита, што
Србија није била и објертаје заступљена на овој њојкојко; једно зато, што је
та њојкоба љомаба — за саму Мајарску, а друго што је Мајарска изујкојко
или глужаво жејекћи да и Србија њојкојко своје пројукте, имада какога главну на-
меру, да на тај начин она сама — нарочито неким индустријалима — ујовна том
приликом, шта све Србија има и шта јој и у каквој објеру од индустријских
проваоја потребује.

Нова жејезнична тарифа.

За први сепару ајкојкоју жејезничну најапајени је и пожеће вајкати од 1.
Сентембра ове године. Осам ове опште тарифе најапајени су, објављени и пожеће
вајкати и наведене сепарујалне тарифе, од којих и ми овде саопштавамо читојкојкома
*„Тежак“ ове ајкоје:

СЕНТИЈАЛНА ТАРИФА НР. 1.

За жито, кукуруз и вариво, даје за жејезничке проваоје, као и за глуже шљиве,

0.65 пара

од сто килограма и километра

Минималациона такса од 100 килограма 10 пара.

Сепарујалном тарифом разучују се сви ови ајкојки, који се препају у ко-
јини најапаје од 10.000 килограма са једним товарним листом, или као се за

то возарина плати. По ако се на возидѣу преда више од 5000 килограма, а мање од 10.000 килограма, онда ће се рачунати возарина по стварној тежини и класи C. све докле возарина по специјалној тарифи за 10.000 килограма не буде јефтинија.

Товарење врши сам пошљаоц.

Ова тарифа важи од 10. Августа 1885. године.

СПЕЦИЈАЛНА ТАРИФА БР. 2.

За дрво, — плаћајући возарину по товарној снази кола, а најмање за 10.000 килограма од кола.

0·6 ПАРА	0·5 ПАРА
ОД 100 КИЛОГРАМА И КИЛОМЕТРА	
МАНИПУЛАЦИОНА ТАКСА 5 ПАРА ОД 100 КИЛОГРАМА	
Ова специјална тарифа примењиваће се за транспорт оних артикла који су у номенклатури под именом „европско дрво“ поређани.	Дрво за гориво

Товарење и стоваривање врши пошљаоц односно примаоц.

Овом се тарифом укида тарифа за дрва од 10. Новембра 1884. године.

Ова тарифа важи од 10. Августа 1885. године.

Нова пољопривредна подружина основана је у Петровцу окр. пожаревачком.

Страховита непогода времена.

Није ништа необично да се у летњим данима почешће и са свим изненадно јавне по која непогода времена час на једном а час на другом крају и да за собом, после само неколико минута остави читаву пустош. Непогода која једног дана при концу Јула задеси извесне крајеве поред Дунава, почини ужасе! Град необичне крупноће сатре за неколико минута до корена сву летину у неколико села у округу пожаревачком; па не само то, него поубија људима и многу стоку, посакати и саме неке људе а поразваљива им домове и остале стаје. Једна доиста ретка и страховита природна појава!

Људи ових овако грозно посаканих села осташе у часу и без леба и без крова. Они требају помоћи а дужност је свима, да им по могућству притечемо у помоћ. У свима крајевима паћће се извесно ако не нарочити одбори а а оно и сами појединци, који ће прикупљати и примати прилоге, само нека би се што више нас одазвали том невољном запомагању.

И српско пољопривредно друштво узело је на се, да приређивањем једне забаве у корист тих страдалника, прикупи од Београђана извесну помоћ.

ПОДЛИСТАК

„Бацио сам га у божији амбар па како му бог да.“

Овако код нас одговарају неки земљоделци, кад их запитате: јесу ли што посејали. Са овом изреком служе се они од дана, кад са последње бразде измакну брану ил дрљачу, па све скоро до саме жетве. Са колико нехатности и немарљивости врше они своје пољске радове, види се из саме њихове изреке. Једва су мало поорали, бацили семе, повлачили, курталисали се даљег рада на мир!..... О, ти бедни земљораднике само да знаш, како при изговору ових речи, по души и телу, по срцу и памети налачиш па твоје праједове. — Да, и они су тако бацили семе у земљу, и не водећи о њему никаква даље рачуна, мирно су очекивали „богату“ жетву!..... Векови прохујаше и ти се не крену у напредак.

Велиш, бацио сам семе у земљу, учинио сам своје па како му бог да, а не увиђаш, да баш зато трпиш, и да ти трпети оскудицу хране овако, како ти бог да. Бачено семе нићи ће али како? Не питај. Може се у напред знати да земљу ниси разрадио, поорало и уситнио најбоље; да си се мало бринуо о избору семена и добу сејитбе, а да ниси посејао како ваља сведоче твоје речи.

После сејања отишао си кући и тек на неколико недеља доцније, кад си се смисловао да огледнеш усева, како је „појмнио“ изникло — видиш га: ретког жутицавог слабог и јадног. Гледајући га тужно, ти се тешиш: „дуго је још до жетве, даће бог, отргнуће се, нагнаће се, биће онет рода“ (?) .. У тој истој нади отишао си и кући.

Дан за даном пролази, примиче се жетва. Дешао си онет. Шта видиш сада?

Снажни коров притискао је њиву да се усева једва познаје. По његовом слабачком погледу, видиш, да је он у борби против свог надмоћнијег непријатеља — корова, морао подлећи давно. Забринуто посматраш га како је на умору своме повио своје слабачке класиће и наслоњио их на снажну травуљину. Сада ти је јасно да пада твоја беше варљиви сан. — Одкуд то?

Ти велиш: „така му је година“? Ја онет: тако је радник. Ко има право? Не правдај се, не луту се, умри се. Тај коров пред твојим очима, нека пресуди на чијој је страни правда. Познајеш ли да те он осуђује, видиш ли да је он огледало твог немарљивог рада.

Немарљивост у раду нагнала те је да данас живиш, сутра врнеш и у амбар смешташ семе од корова а најчешће кукоља кога са храном мељеш и наме се храниш. „Шта мари то“ — приметићеш ти — „одашта сит од тог и дебео.“ А незнаш да у кукољу има извесна врста отрова који је многога стао здравља па и живота. Сем тога због немарљивог рада, ниси ни могао наћи ополуко хране — жита, колико ти је за изхрану куће потребно, него си принуђен да купујеш ил трпиш оскудицу. Кад оскудица наступи ти се тужиш на хрђаву годину, ала и опака времена. Ко ти помене да тој оскудици нису једини узрок „хрђава година ала и опака времена“ ти му не верујеш — не чујеш га. Још

ако се усуди да прозбори коју о нехатности и недоследности твога рада, и ако ти примера ради помене народе, који при гајењу усева, почев од јесењег орања па до саме употребе или продаје, све радове врше подједнако са највећом брижљивошћу и тачношћу — ти га гледаш презривим оком. Теби је узалуд доказивати да се такав појам о раду, код образованијих народа задржао још само у причи. Напослетку и ко буде срећан да те убеди о штетним и злим посљедицама таквог и о користима мудријег и свеснијег и рационалнијег рада, а ти узвратиш: „Овако су и моји стари радили па су живели.“ — Верујем, потпуно ти верујем. Одиста су твоји стари тако радили, и видим остао — си им веран — идеш њиховим трагом. Али знај, да се дуго вараш што мислиш, да је у глави наших предака у погледу овоме, лежала велика мудрост.

Да видимо.

У пређашња времена земља је била много ненасељенија те много плоднија. Према томе наши су стари имали на уживању не само далеко већу површину земље, него и непу првобитну плодност. Њих је обилатост и издашност природна окружавала тако рећи свимају страна, па ипак су претурали преко своје главе „по неку“ гладну годину. У њихово доба, гладне године нису биле никаква реткост, а без сумње било би и чешће да природа не беше тако обилна и издашна. Прострави и добри пашњаци, непрегледне родне шуме, храниле су и подизале њихову стоку, а стока је хранила њих. Они су живели раскалашно, трошећи немилице благо природе, не водећи рачуна о будућности, не помисљајући на своје потомке, као да ће са смрћу њиховом престати да постоји свет. Строго узев, они нису ни били прави земљорадници, или бар не онаки као што их ти замислиш. Више су плачкали и упропашћивали природну плодност него што су мудро обрађивали земљу.

Шта видиш око себе, погледај. Прљусе усовине, јаруге проловано земљиште, оголићене и сипане висове, засуте дивне и плодне долине, те живе сведоке њиховог непаметног начина газдовања. Све те рушевине, јесу резултат радова наших предака.

Па можеш ли и сада пристати да идеш њиховим трагом. Куда би те одвео он? Правце у пропаст. Јели јасно?

За то, ако си пријатељ самоме себи и будућности своје, враћај се са тог погрешног правца, и крећи се путем којим иду садашњи људи, нови нараштаји. Отресај се урођених, накарадних појмова и старих навика, па увек мудро размисљај о свему шта и како радиш. Свакоме раду приступај са прелходном спремом, са размисљањем, врши га с брижљивошћу, врши га с вољом.

Хоћеш да сејеш жито, и желиш ли добру обилату жетву? То ћеш постићи овако:

Избери снажни и добру земљу, а слабију паћубри на време. Узори је кад треба, једанпут с јесени, па онда идућег пролећа, и пред само сејање. У осталом, при орању управљај се према земљи и усеву. Коров истреби, грулве испити. Семе за сејање треба да си спремио и одабрао, још при самој жетви; пробране најздравије класове и најтеже снопове, да си добро и засебно очистио од сваке уродине и добро очувао до сејитбе. Кад сејеш посеј брижљиво, и на време, и предрљај лепо. Кад усева изникне старај се о њему. Док је још мали 6—7 см. ако видиш да је нива подкорушила, ти је предрљај, како би се површина земље распарала, боље примала влагу, и усева мало лакше и брже напре-

довати. Приметиш ли корова, чунај га дош је усељ још мањи. Њиву обилази често, чувај је од потрица, и пази да уочиш право доба жетве. Ако си засејао раж ил пшеницу, коси их или жњи кад ужутеле класове оборе земљи, кад зрна не буду одвећ мекана ни тврда, и најзад кад је унутрашњост њихова постала брашњава бела. Будеш ли посејао јечам, жњи га такође кад влат и клас ужуте, а бела зрна очирну. Напоследку ако је овас, жњи га кад му клас буде ужутнуо а влат отпочео постајати загасит, мрк-пегаст.

Тако пошљевено — обаљено жито, ни једнога часа не остављај у рукама ил откосима. Одмах при самој жетви, везуј га у снопове, слажи у крстине, а најбоље дени у стог. Садевно жито заврши и покри добро, да не пропадне од хрђава времена. За тим пази да уграбиш што је могуће лепше време за вршај па се труди да ти и овај рад, што боље испадне за руком. Пробране и за семе одвојене снопове оврши обашка, а сво жито овеј и очисти од сваке уродице, па га тако уређено смести у добру и здраву сувоту. Но и с овим не мисли, да си учинио све своје; јер смештено жито ваља, од времена на време надгледати, претурати и чувати да се не уквари.

Будеш ли све ове радове, како један за другим следују, бржљиво радио, курталасаћеш се корова, набећићеш оскудицу, имаћеш хране, бићеш сит и довољан. Свакоме раду, без разлаке, треба да приступаш размисљено и озбиљно, и да га вршиш са љубављу и вољом. А док год тога не буде, док будеш радио све по старом: не сејао но бацао и остављао га тамо слепој случајности и напоследку док не будеш познао да напредак и успех у сваком предузећу твој, једино зависи од тебе сама, твоје премисљености, усталачког духа и добре воље, дотле ћеш трпети, страдати.

Игњат Мирковић.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

О СТАЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОКРУГУ ПИРОТСКОМ

ПРИКУПИО

Светислав М. Стојановић.

Пре него би свратио пажњу читалаца на само привредно стање и прилике овог округа, да неколико речи претходно речем о *општим цртама економског стања сељака у округу пиротском*.

Пре свега, кад се човек крене од своје куће не више, но пола сахата изван вароши, наићиће на поља засејана разним усејима пољоделским. На мах, који је поље рационалнију радњу земљоделску видио, паиће му на ум, да домаћин или газда ове или оне њиве није поступио онако, како би требало да буде, управо онако, како ће са што мање труда и трошка што више и већег дохода да добије. Потражи ли љубопитљиви и заинтересовани човек узрока овој неправилном раду, одма ће на први поглед доћи на ту мисао, да су оруђа са којима ради неспретна, непрактична, после тога и сама невештина у радњи. Овакви разлози, дају одма оправдања; јер пре свега оруђа са којима ради, наследио је од

оца, који је опет даље од својих предака. Његови прадедови или очеви, данашњи земљоделци, можда су имали прилике, да гдегод и виде боља и савршенија оруђа, али не само политичке по и економне прилике диктирале су му, да боље не ради. Ствар је сасвим јасна и проста, што је остао на таквом ниском ступњу газдовања.

Угњетени и tlačени са сваке стране, и са религиозне, и са политичне и са економне, гледао је колико толико, да подмири госу, бесног Турчина, само на једном. а то је, да му даде доста хлеба, па да се измакне од своје имовине, тумарајући по страним државама, да тражи уточишта, да се мало окрене слободом. Услед горњег дакле, јасно излази да су прилике диктиране, да до сада на овако ниском ступњу земљорадња и остале јој помоћне гране остану.

Но можда ће се ваћи когод од поштованих читалаца, који ће рећи, да је и лењост, овоме тако рећи надотупавном или несавршеном раду, који је последица неспретног оруђа, — припомогла.

Тај, који на такву мисао долази, сасвим је на погрешном путу; јер одакуда би се толике гдне дажбине и иначе финансијски терети могли подмирити ненаситој турској управи финансијској, да неје овог народа било, који је према ондашњој политичкој ситуацији, једино за земљу везан био као какав роб. Најзад, и историја, и путници, који су из белог света амо путовали и данас путују јасно сведоче, да је овај народ *сувише радан*. У осталом, сваки онај, који противно мисли, т. ј. да је овај народ лењ, нека жртвује коју аспру, и нека се собом увери о вредноћи овог народа. Против свести не може човек говорити, кад се својим очима увери и види.

Најзад, да је некада имало бадавадија, као и да сада има, — то нико не одриче; али тај број лењиваца, тако је мален, да га не треба ни рачунати. *Увек ваља посматрати масу радену, па према количини исте, судити и свој зрели суд изрећи.*

Деси ли се неке године, да на овом или оном месту не роди њива, или и слабо рађа, да ли би се сељаку дотичном смело пребацити да је лењ. Сваки би се огрешно о здраву свест, кад би тек онако, као на пану одсенао, и рекао, да је лењивац, пре него би испитао прилике, у којима се тај дотични сељак наводи. На пример, да ли би се то смело казати ма којем сељаку села Беле, које нема никакве продуктивне земље, већ само го камен? Тамошњи сељак и дану и поћу обрађује ту прљашу са својим воловчињима; за рад, своју и својих волова снагу, изупотребљује што је могуће више; али, кад је терен такав, да он не може своју њиву да нађубри, јер нема толико земљишта, да љубре може да опстане, већ стоји донде, докле ги први снег не снесе у долину речну, а одавде реком носи се даље, док се на онакво земљиште не остави, које не употребује љубрења. Е сад, да ли би се могла земља непрестано црпети, а да јој се бар штогод не повећа? Или, да ли остаје један амбар са храном непрестано пун кад се непрестано и редовно извлачи из њега, а међу тим не падо-кнађава се онај губитак, што се извлачењем чини. Заиста не. Овде је такво стање, да места лењивству нема. После тога, зар би се смело рећи сељаку у селу Брлогу где се сваке године мучи износећи оно грдно и крупно камење из њиве, које му киша са оголићених брда снесе; а већ оно ситно, које не може да се износи, да ли смета његовом раду око орања, са и онако неспретном раломом? Да ли је он спречен овим неприликама, да земљу своју како ваља раз-

лроби? Зар се може и сме рећи оном сељаку да је лењ, који не зна да више пута окопавани кукуруз боље напредује, а тим и већи доходак даје? И овде се не сме казати. Он у колико не зна за оваку тајну, у толико више не може да се отресе и курталаше оне традиције — оног наслеђа од оца добивеног, који не сме да се удали од рада осталих сељана, јер је то „адег,⁴ и он га мора поштовати све дотле, док се не разувени и не добије сигурног обавештења и уверења, да два или три пута окопани кукуруз даје већи доходак, но иначе. Па да ли је до данас могао од кога и научити? Претпоставимо да је имао прилике и не; али проста ствар, онај религиозни утисак; она мржња наспрам Турчина, не вели му, да тако ради. Уверен је можда неко поуздано; али и он неће да новачи, једно с горњег религиозног утиска наспрам Турчина, а друго због „адега.⁵ Но и то искуство маса не зна; зна појединац, а маса као што рекох не зна, и она слабо мари, да види корист од бољег рада. Њему треба поуке; но ко ће и како ће ту поуку да изврши. Са моје стране сасвим слободно велим, да му усмена или теоритична поука слабо вајде може донети; јер и ми „писмени,⁶ па се слабо без опита разуверавамо, а то ли сељак, који је још и неписмен.

Само дакле, кад би се наш земљоделач стварно односно опитно поучавао, и у том поучавању уверио се, да је он досадашњим радом непаметно газдовао, према начину, који далеко већег дохотка пружа, па кад би и према тако стеченом искуству и уверењу био пасиван, — е онда би му с правом могао рећи, да је *лењивац*; иначе, сасвим је без основа.

Поред ових збала, који не дају, да се овај народ уздигне материјално, т. ј. да бољим газдовањем дође до тог благостања, јесте: *оскудица радне снаге*. Ова оскудица, која се данас опажа, а од сада ће по мом мишљењу према садашњим приликама, спречена бити, — јесте *цепцање задруге*, а с тим и *деоба имања*. Ова деоба јавно је развијена била за време турске управе, јер су одредбе турског закона тако дозвољавале; т. ј. онај задругар или задругарка, узима свој део у покретности, чим се од задруге одцепи. Каква ли је побуда руководила турског законодавца, да такву несрећу напусти, не могу протумачити, мањ ако је се ишло са тим на руку, да се ствара пролетаријат, којег ће после спахизја лако у своје замке уловити.

Тим раздвајањем задруга и цепцањем имања, доведено је дотле, да је народ јавно опао материјално, а да — где постоји задруга — друкчије и далеко боље материјално стање постоји, — лако се може чути често одговор: „*ово је чорбаџија.*“ А на питање зашто? Законски се одговор на то добија. „Е па задружна му је кућа.“ Даље продужава: „Имају ти и ти, толико говеда, толико коња, толико коза, толико оваца, па оволико и оволико рала: њива, ливада, забрана, па је лако њима. Од њих може и има неко да да иде у Влашку или „Стару Србију“ (у старим границама) у печалбу, а ја, ето, што ме вилиш, нити на воденицу, нити сам у стању, да се кренем, да штогод заслужим више, ван мог обичног рала.“ Оно су дивна лепе речи и пуне значаја; али каква вијда од њих, кад се то тренутно мисли, а да се помисли: како, да се спречи цепцање задруга, — сигурно се нема када.

Приметба. Иницијативом мојом успео сам, да — пошто сам обавестио претставнике десетину општина о важности задруге, — напишем молбу Народној скупштини од стране њихове да се закон о наслеђу у старим границама Србије

пренесе и на ново ослобођене крајеве. Ово је још зимус учињено. И на предлог посланика вароши Пирота (чини ми се) ево на прошастој сесији скупштинској донешено је решење, које је постало законом. Са моје стране нека је велика благодарност народним посланицима, који схватајући важност молбе и предлога — *решише*.

То цепање задруга има за последицу, да се имаовина умањави и распарчава, а отуда нам јасна слика пред очи излази, да се не може никакав бољи начин газдовања увести, што је верна копија тога, — овај округ. Сељак ти овде не гледа каква му је земља, ни на усеви, који је претходно. Не гледа велим, но он скроји плодород спрема погоде прошле године, за идућу, не обаирући се какав је усеви претходно. Па, ако је родила нива, онда каже: „божије је то,* а, ако не, онда опет: „божија воља.* И кад би му се доказивало, да се о противном увери, он не би то слушао, но само казао: „божија воља.* Ето овакво сујеверије доведе човека, да просто не зна ни сâм, каквим ће путем, да почне да га разувати. Једино, као што и напред наведох, могао би се успешно постићи са *уледним добрима*, која би одвећ јако помогла, да се он из овог адамовског стања пољопривредног отргне и пође путем бољим и савршенијим, а тиме дошао би до бољег материјалног стања, а држава до општег благостања.

Ето општих црта економног стања сељака у овом округу.

*

Прелазимо сада, да прикажемо читаоцима сâмо привредно стање овог округа, и у следећим редовима, изложиће се понаособ свака грана привредна.

I. Раџарство.

Односно земаља може се рећи, да их овај округ има у разним видовима. Јер *срез височки* са веома малим изузетком, карактерише се са свакојаким смешама, а највише се наводи *иловаче*, међу тим има и *пескушасте лапораче*. По терену, који овај срез заузима, преовлађују и то звитним делом, *брда*, тако, да се слободно може рећи, да $\frac{2}{3}$ брда сачињавају, а $\frac{1}{3}$ равнице, а то опет не апсолутне равнице, већ *брежуљасте*. *Срез нишавски* према обиму свога пространства и према положају терена, има разни врста, изузев тешке *глинине*. Овај је срез такође измешан час брдима, час равницама (око Нишаве са дужином 2·5—3, а ширином 1—1·5 часа) тако, да у опште узевши, овај срез може се казати, да је $\frac{2}{3}$ брдовит, а $\frac{1}{3}$ равничан. Но при свем том, нишавска долина, која се потпуно може рачунати са моравском, даје обилате дохотке, и надокнађава губитке на мршавим брдским земљама. *Срез лужнички*, карактерише се махом *песковитом иловачом*, са малим изузетком на брдским нивама, где преовлађује иловачки пешчар, који још неје распаднут, већ се овако у *љусицама* наводи. Има и *лапораче*; али према пескушастој иловачи, у којој има много гвожђа, те је због тога црвена, остаје у младеност. Овај срез узев укупно, преовлађује брдима; али међу тим има и равница, јер тако звана „*лужница*“, која је опкољена прибрежним равницама са *песковитом иловачом*, као и на њој самој, — надокнађава мршаву жетву на брдским нивама. Ова је чувена лужница јако плодна. Штета само, што неје захватила веће место, но то корито може да има до 1·5—2 у дужину, а у ширину на 0·5 часа. И ово што има, може се казати, да је веома и плодно место. И најзад, срез *бело-палачки*, преовлађује се та-

које брдима или има и равница. Јер она долина нишавска, која почиње од границе српско - бугарске на југо источној страни, протеже се до Пирота и дели на два крака, раздвојени степем званом: „асарлак“ и „белава“, и са западне стране зауставља до села М. Суводеља, одакле настају брда, а са северне стране протиче река Нишава, и дуж обале простире се час већа, час мања ширина, па се у таквом положају повлачи све до испод чувеног из рата „Будим-дела“, одакле у пространу ширину код села Станичења, Црвенчева, Приоклишта, и одатле после сушава се пролазећи кроз стенове пролазе, док се најзад опет не покаже пространа равница код села Класуре, Кља, Б. Паланке и дуж обале све до села Градишта, одакле улази у степе, и одакле већ настаје нишки округ. Ова долина нишавска, као што рекох у почетку, почињући од села Класуре па до Градишта, дугачка је на 2½—3, а широка на 1—1½ часа. Има земљу *цесковитој иловачу*, а местимично пескушу и црвену пескушасту иловачу, што је нарочито случај код „црвене реке“, одакле се сва она западна страна карактерише том земљом. Веома је плодна и даје особито добре пшенице. У почетку карактеришући овај срез навео сам, да преовлађују брдима; али ипак стоји у сразмери према равницама као 1: 2; но и та брда, природе су такве, да се на њима може пољоделство водити.

Сумирајући све срезове по преовлађивању брда пад равницама, слободно и без икаквог устезања могу рећи, да је срез бело-паланачки најмање брдовит, и са непродуктивном земљом мање оскудева од остала три среза.

Односно особина земљиних напомињем, да је — укупно узевши све земље у округу — са веома малим изузетком *ораница слабе моћности*, јер док је у равницама 15—22—40 см. дубока, дотле је по брдским и планинским положајима на 5—10 см. и према томе дакле, јасно се види, да је ораница врло плитка, а међу тим одма испод оранице, наводи се сама стена, као што у опште височки срез такву плитку ораницу има, те с тога овај срез може се рећи, да је најнеплоднији. Она пак ораница, која лежи у равницама има местимично пропустљиву здравицу а местимично непропустљиву, као што је случај код Пирота и села Баричелика, где је земља ритска. Овакво стање долази од подземних извора. Ове земље узимају се за ливаде; но и сено са таквих ливада, на којима расту киселе траве, као: трска и шевар, неје слатко, већ кисело и шеварљиво.

Мере за исцупивање оваквих места предузимају се, али веома немарљиво, и то копањем отворених шанчева уздуж преко целе ливаде, или око границе. То је сва мера. Но каква је вајда од тога, кад сви граничари то неће да раде већ по некоји. Узрок томе немарљивом заузимању јесте *оскудица на радној снази*.

Биљке односно корови, који се као саморасни већином находе на појединим врстама земаља, јесу ове, и то: на *лаиорачи*: брдска детелина (*Trifolium montanum*), црвена детелина (*Trif. repens*), кичица (*Erythraea centaureum*), мајкина душица или „душичина“ (*Thymus serpyllum*), на *цесковитој иловачи*: жетрпа (*Scichorium intybus*), иванско цвеће (*Galium verum*), паламида (*Cirsium arvense*), овенк (*Bromus vernalis*), славица (*Brassica nigra*), спориш (*Achillea millefolium*), коњски босиљак (*Mentha sylvestris*), итд. итд.

Ево, ових се трава по највише наводи, не узимајући ритске земље у обзир, на којима расту ритске траве, које се махом находе по баруштинама и које се иначе неће нигде наћи сем на баровитим местима.

Вредно ће бити, да се напомене, какве називе земаља има овај народ. У главноме има два назива, који се употребљују у маси, ради означавања назива земље.

1. „Комсаљ.“ Под комсаљем разуме се она земља, што се иначе назива пескушном. Ове земље ретко има, само поред Нишаве, тако, да кад се узме у обзир цео округ, неће се наћи ни 30 дана орања. Ову земљу јако воле и цене, јер веле плодна је; и

2. Црна земља. То није ништа друго до — пескушаста пловача. Но сем ова два главна назива, који се ипак у маси народној веома погрешно примењују, јер се у неком селу противно изражавају са оним називом, — има још омањих локалних, који се ређе чују, као нпр. „смољница“ за пескушасту пловачу; „белица“ за лапорачу; „млака“ за комсаљ, итд. итд.

Нећу погрешити, ако овде напоменем, — кад је реч о земљи, — по колико дана ораће земље има највећи број земљорадника.

Да би на ово питање одговорно, мораћу претходно да кажем, да сва рала нису једнака; јер једно рало — како се изражавају — у планинском крају на пример у Високој, далеко је мање од оног једног рала, што га има онај Нишавца, бело паланац и Лужничанин, пошто је код ових последњих сељака земља равнија и чистија, те према томе, могуће му је, да више и уради за један дан, но што ће моћи да уради један височанин, код кога је бујица снела камење у њиву а друго што је овога њива неравна по површини, искривудана и брежуљаста, а са овим околностима јамачно излази та последица, да ће морати мање да уради. Ето то је, зашто се не може прецизно казати, по колико дана ораће земље има највећи број земљоделца. И онда није никакво чудо, кад се чује одговор понеког земљоделца у Високој, да има 30—40—50 рала земље. Знајући према томе наведени узрок, могу слободно рећи, да највећи број земљорадника или маса народа у овом округу има ораће земље по 5—6—10 дана орања. Ово је цифра, која није ни умањена, а ни увећана, но у средњу руку узета.

Од ових 5—10 дана орања укупног њивања, ораће земље или оранице имаде 5 дана, а остало, или под виноградима или под ливадама; а што се тиче градина и воћњака, о томе не треба ни водити рачуна; јер кутић авије кућне то је воћњак; а градине, то су простори од по 1 ара. Односно шума или забрана, чија величина није ушла у горње цифре, маса земљоделца има по 10 дана орања.

Но има неколико села, која немају ни стопе забрана, већ морају да купују за огрев и за јачицу од других сељана.

*

У целом овом округу за обрађивање земље служе се једино са *ралицом*, која је једног истог кроја, склопа и величине, како оног сељака по планинским и брдским положајима, тако и оног по равничним местима.

Ралица се састоји из делова, који се овако зову:

1. *Ојште*. Оно је отесано од буковог (најбоље) или иначе од ма каквог другог тврдог дрвета, а обично је дугачко 3-50 м. а широко 0-15 м. но на предњем крају мало уже, а 0-05 м. дебело.

Ојште није ништа друго, до — гредељ код ових наших плугова.

2. *Рало или плаа*. Он се састоји такође из тврдог дрвета отесаног. Обичне је дужине 1-20 м. а на задњем крају искривљен је у виду ручице. Т. ј.

тражи се нарочито буково дрво, које је гранато, а има довољно изгледа, да може послужити за ручицу кад се истеше. При тесању рала мотри се, да задњи део од ручице па до средине буде висок 0·20 м. а од средине са горње стране засече се клинасто и сужава се постепено до краја у дебљину на 2—3 см што зависи од ширине углављујућег се дела. Ширина је 10 см.

Овај део, т. ј. рало или плаз није окован; јер веле траје и овако доста дуго.

3. „Брца.“ Овај је део такође од истесаног дрвета и намењен је да веже ојште са ралом или плазом. Брца је дугачка 60 см, а широка 20 до 30 сантиметра.

4. „Уши.“ То је ракласто дрво, којега се рог утврди на ралу на 10 см. удаљено од места, где је брца спојена са ралом. Кракови пак, који су дугачки 60 см. промакну се покрај брце у правцу као и дашчица, а целу је овим крацима она иста, што и дашчици.

5. *Цевгала*. То је један подебели штапић, којега се један крај намести на савијутак од раоника, а други, који је ракласт углави помоћу гужве на горњем крају брце, где се ова спаја са ојштем. Посао је овог цевгала да од раоника поткопају земљу подвати и преда ушима, које ће бајаги да слажу бразду. Кад се истера бразда, па се врати натраг, онда се доњи део цевгала који стоји на савијутку раониковом рецимо левом премести на десни, а опет бајаги своди бразду на уши, да је ови сложе.

6. *Раоник или „ратник“*. Он се гради од кованог гвозђа. Дугачак је 28—30 см. Задњи крај овог раоника савијен је у виду жљеба, у који се утури рало или плаз.

На предњем крају ојшта находе се највише четири рупе у одстојању једна од друге на 10 см. у које се углављује клин, да се намести јарам, који се зове „привој.“ И удаљавањем и приближавањем тога клина, удешава се и дубљина орања. Но сем тога места, где се удешава дубљина, има још једно, а на име код брце, на којој се у исто време на горњем крају, где се спаја са ојштем находе три рупе, и помоћу ових рупа, клином удешава се дизање и спуштање ојшта, а с тим или плиће или дубље орање.

Сем овог јединственог оруђа за орање у целом округу, находе се и гвоздени плугови и то само 3, у Враништу на чивлику * г. Раиђела Станојевића бив. судије, а сада економа. Они врло добро раде, и распитивао сам — разговарајући се са околним сељацима, — да ли су видели они те плугове на поменутом чивлику и како им се допада рад њихов. Одговарали су ми, да им се веома допада; јер веле дубље ради и брже и чистије је орање. А на питање, да ли су вољни, да набаве и они такве плугове, рекоше: доцније можда ћемо, а за сада нисмо у стању, јер и стоке немамо, пошто су нам Турци и черкези отерали. Удружљивост је веома слабо развијена код овд. сељака. И кад би се когод усудио да набави ма какву справу, то би било пре посебице, но удружењем.

За затрпаване посејаног семена, или за раздробљавање пооране земље, овд. земљоделци имају:

Трнову брану, која се састоји из једне даске дебеле 3 см. дугачке 1·20 до 1·40 м. а широке 20—25 см. На доњем делу свом, она је наупчена и то крупно. Но код неких и нема ових зубаца већ је равна површина. На средини

даске, одма до оба краја провучене су две кукасте ручице кроз даску, којима се са стране одајући по њиви управља, а на ручицама, на удаљењу од даске 10—30 см. наводи се пречага дрвена, на којој је углављено трње. По потреби, на трње набаца се бусење, или и по који камен. На предњем делу дашнице, наводе се рукунице, за које се споји руда за спрезање волова.

И дрљаче има у овом округу, али то је опет једино на чиваку г. Ранђеловом, која је награђена од како су дошли Банаћани. Зупци су на истој дрвени.

То су сва оруђа која се у овом округу употребљују за обрађивање земље.

Сада да пређемо, те да видимо, како овај народ земљу обрађује, дакле: *орање*.

У главном смислу те речи орања, — у овом округу и нема, јер ралица, као што је познато, нема оних делова, који су потребни, па да орање буде — орање. Но рећиће когод: па има оног и овог дела, који замењују оскудевајуће делове, или оне, који се наводе на плугу. Ти делови, који заступају оне делове на плугу, нису у стању, ни за осми део оног ваљаног рада са плугом урађеном да ураде али шта ће се кад је дела тако казао: „да бољег оруђа од ралице нема," па се мора и рад са њом назвати орањем. У главном оно није орање, већ дрљање по површини са каквом отежом дрљачом.

Колико пута ору овд. сељаци? На прво место долази питање, па да се одговори: да ли је дотичан задружан и има ли довољно стоке, па да се онда пита, колико пута оре. Овамо се не гледа на важност орања, већ се има само у виду „да орем“ или „утарим.“ Па ако стигне с јесени, онда оре, иначе оставља се њива до пролећа у не поораном стању, и тек тада оре. До душе не могу се огрешити о свест, а да не кажем да се земљоделци неки и труде, гледајући да поору с јесени, па ма како тако било. Ова жеља код оскудних или иноекосних тера чак дотле, да се оре чак и до св. Јована, само ако снегови и мразеви попусте. А задружни и имућни редовно сваке године ору с јесени. Чим се пољке и крстине сложе, одма се отпочиње орање. Лениост овде не влада, но оскудица *радне и сточне снаге*, и то је несрећа и још како велика, која једино долази од *цепцања задруге*. Но за овај мах, може се рећи, да је и куга говеђа узрок, те је оскудица на стоци; јер као што је познато, она је ужасно таманила говеда и у овом крају. Поред те опасне болештине, проклети Турци и Черкези отераше и ситну и крупну сточу, те сада људи на ново започињу да пате, купујући по вашарима у унутрашњости Србије. Ову грозну несрећу, која је задесила овд. народ, запамтиће док је жив; јер село Засковац, које је и онако оскудно на плодном земљишту, пошто је го камен и крш — није имало више у целом селу до *јединог једног пара волова*. Са тим једним паром или спрегом, да ли је могуће не само јесење орање већ и пролећње??? Људи се истина муче, довијајући се свима могућим средствима да поору земљу; али и та њихова нада на обилат берићет никада неће се остварити, већ ће увек остати само голо стрпљење. Јер је земља само крш и стене, дакле неплодна, а оно што има снаге, издаће, а не може да јој се поврати, јер се нема откуда, и отуда следоваће јамачно расељаване. *Овим људима ваља помоћи.*¹⁾ Иначе, кроз неколико

¹⁾ Поучите их којим путем могу доћи до зајма да набаве себи сточу. Ту је помоћ најпреча.

година створиће се зло, да ће ови људи бити робови околних сељана, који им дају стоку на послугу. Нека ми се не замери, што се упуштах у ту ствар. Има свог оправданог разлога; јер се нема *радне стоке*, а без ње није ни могуће никакво обделавање земље.

Што се тиче каквоће орања, то је напред казано, да ралицом орати, ништа друго не значи, до — чепкати и дрљати земљу.

Односно пролећнег орања, кад се оно почиње, највише зависи од времена; јер само ако време допусти, оно почиње од Фебруара па се продужава до Ђурђева дана.

О ђубрењу. О овом важном послу, о овом јако цењеном раду земљоделском и важном раду за осигурање будућности наше земље, тако се мало води рачуна; бар код оних, којима су прилике такве, да исто могу предузети, као да је то бела, а не *билина потреба*, да се намирује онај недостатак што се редовно из нечега црпи; јер ми сваке године и то непрекидно црпимо из извора, и онај дефицит, који се у њему јавља не надокнађујемо; и тако непрестано црпећи, а редовно и обично не надокнађујући, доведићемо извор до тога стања, да нам усапе. Исти је случај и са нашом земљом, од које редовно сваке године скидамо жетве, а ништа јој или олако повраћамо неке материје узете из земље. Овако хладно-крвно схватајући тај посао, без кога није могуће замислити ни воћење ајамовске, а то ли рационалне привреде, — могло би се осудити олама без обзира у начелу; али кад тај судија прикупи извесне околности и то веома важне, које се односе на ђубрење, онда ће зар морати мало и да ублажи своју осуду. Прилике или околности, које битно утичу на ђубрење, јесу:

- 1., Топлота и особина самог земљишта; и
2. Количина стоке.

И кад ове две околности човек узме у обзир, па посматра цели округ, увидиће, да има ораница, које немају никакве здравнице, до — стене, што је случај нарочито у срезу височком; затим у већем делу нишавског, па онда и у Лужичком; и кад би се овакве оранице хтеле ђубрити, онда би ни више ни мање значило, просипати злато у воду: јер први снег који падне на такве земље, снеће у равницу, и онда, шта остаје, — ништа друго, до да *ђубри* или *тори* са стоком. Но ово је та друга околност, о којој ћемо да говоримо сада.

Торење или ђубрење са стоком, која се гони, да на њиве борави, што се чини нарочито са удружењем сточним, а на име бачијањем, не може да се постигне, да се довољно и прилично већа њива нађубри. Тим више није могуће, што стока борави само две — три ноћи, и онда каква је помоћ. До душе, учињено је доста колико је се могло, али тек није онако, *како би требало да буде*. То је ђубрење јако развијено у овом округу. Међу тим, кад се нема стоке, и и када је бачијање краткотрајно, како се онда поступа са ђубрењем. Не може да се нађубри, јер се нема стоке, и онда ништа друго, не остаје, но да се *угари*.

Ево историје, одкуда је угарење постало. С моје стране, угарење има свога ослонца и оправдања само онде: *где је криш и стрмен*, и кад се нема стоке. Иначе, по равничним положајима, и где се има колико толико стоке, онда је безусловно за осуду, јер никаква смисла нема.

Но можда ће неко запитати, где је зелено ђубрење? На ово је кратак одговор: Кад се нема довољно хране ни за стоку, а још мање за човека, онда не може се жртвовати која ока семена у цели зеленог ђубрења. На чисто, си-

ромашина или у опште лоше материјално стање сељаково, неће му дозволити, да се и тог средства лађа, кад је потпуно уверен, да му неће бог зна какве вајде донети. Нарочито овде имам у виду сељаке брдских и планинских крајева, где се неће никакво друго средство рентирати до — угар. Ово је моје миње, а молићу сваког љубитеља пољопривредног, ко би другчије ту ствар схватио и расправно, да ми издаје начина како ће се љубрити: кад је оскудно стање сељаково; терен земљишта стрмен са здравицом стенском, и кад се стокe нема.

У опште може се рећи, да сељани из планинских крајева из наведених побула ретко љубре, а по равничним местима сећају се у неколико, те матери земљи повраћају храну, али не у таквом размеру у каквом би с правом требало очекивати; јер свима нама познато је, колико силног и драгоценог љубрењег материјала лежи по авлијама кућним!! Овим лежањем љубрета у толико се више губи, што стварамо ала, јер спремамо павалично и хотимично разне епидемичке болести, које штете и кваре здравље и нама и стоци. Нека је скромна жеља и опомена са моје стране, да се земљоделци једном петргну из тог дремежа, па нека не остављају љубрета, да лежи по авлијама, већ да га изнесе на њиве, где ће знатну корист имати.

Ово је што се тиче у опште о љубрењу, а што се тиче времена, кад се износи и како се поступа са њиме кад је код куће, а како кад се извезе, то ћемо сад видети.

Љубре се износи или одма пошто се пожење њива и синопви смену у стогове на гувоу, или доцније у јесен, или и преко зиме, кад снег падне, само ако мразеви не буду тако јаки, да рад спречавају. Чим се извезе на њиву, одма се у гомиле и то омане стовари и грабљом разреди, па одма заоре, или преко целе зиме стоји онако у гомилама, што је нарочито случај, кад је сметња каква на путу, те не може да се ради, на пример, какав кулук за друм, итд. У опште, гледа се, да се одма заоре. Ко не стигне да с јесени изнесе љубре, онда отпочиње рано с пролећа и заорава. Односно тога, како се поступа са љубретом кад је код куће, о томе не треба ни да говорим, пошто се никаква пажња не обраћа на овај драгоцени материјал; јер нити се има љубришта, нити се пази ма штогод на то, да љубре снагу своју одржи, но се пабаца крај кошаре, па даље шта природа са њиме учини — нека учини. Оне драгоцене материје, које киша и снег спљаче, олазе тако рећи у неврат, и ко зна, где ће благодетног утицаја свога показати, у место што би требало, да свом газди учине користи.

О угару навес сам, чега ради су принуђени да се практикује, но казаћу овде, какав назив употребљују за угар. Тако зови *„Јалоо угар.“* Овим изразом хоће да се каже то, да се земља преко целе године ничим не засејава; т. ј. од жетве па до жетве идуће године.

Но за то време, докле земља стоји под угаром, земља се обрађује, и то с јесени ако се стигне те пооре, — добро, ако не, онда од Ђурђевог дана па до Спасова дана пооре, и око Петковине или раније пооре, па затим засејава са озимим житом. Спасовданско орање или Ђурђеаско, зову „мешање.“ На пример, питаће сељак сељака: „јеси ли земљу измешао,“ и са тим ништа друго није казао, до: јеси ли земљу, која лежи под угаром орао.

Такве земље, које под угаром леже, и на којима је стрминана била, обично с јесени засејавају опет са стрмином.

(ПРОДУЖИТЕ СЕ.)

НАШИ ДОПИСИ.

Бранковина Маја 1885 год.

Да почнем проматрање покрвнутог питања у последњем чланку: „О практичном начину обделавања земље средњом савршенијих пољопривредних алата и справа.“

Народна изрека каже: „да је масла и пшенична брашна и моја би нана уме-ла гибалицу умесити.“¹⁾ Дакле оскудица, тај неодољиви душман нашег пољопривредног света, главни је виновник што се код нас немогу да одомаће савршеније пољопривредне справе и да се на пољопривреди примене, — и то не само оскудица у капиталу новчаном, но и оскудица у груписаном земљишту на коме би пољопривредна машинерија могла да се примени, јер сваком је познато да се за сваки већи расход мора подмирити, а расход на куповине пољопривредне алате и машине са њиховим оправкама и осталим редовним расходима, са обзиром на утрошени куповни капитал, не рентира се са 20—30 — хектара земље испарчане на 20—30 парчића.

Како да се поправи то стање, као и како да се дође до капитала који је довољан да набави савршеније пољопривредне справе, питање је по себи врло просто са теоријске стране, али врло заплетено са практичне. Земљу треба груписати а тако исто и капитал, т. ј. све те ситне парчиће по могућству трамном спајати у један или неколико већих, а све те ситне капитале повчале ортачком здружити, и тако ортачки набавити оно што појединац није кадар, па се са истима ортачки и братски служити. Једно је сада тужно питање, јесмо ли ми за то одушевљени, јесмо ли за то васпитани?

Видео би да ми је могуће да ово питање прећутим, али вечно ћутање не доноси нам користи, за то ваља да износимо на среду и своје мане као и врлине, те да их уочијмо како би их исправљали. Ми смо до сада врло мало били расположени и васпитани за удружење у раду и капиталу, јер ретки су они који се удруже и ортаче да се помогну узajамно удруженом снагом, но да један другог заједемо.

Какве су последице тога нашег неискреног удружења сви смо до данас видели за то би требало да у истом други правац имамо и да се од сада у искреној цели удружујемо, — јер са овако раскомаћаном снагом и физичном и материјалном слабо шта велико постићи можемо. Дакле путем удружења најлакше би могли набављати пољопривредне справе, а тако исто и веште људе који ће са истима умети руковати.

Друга је тешкоћа што немамо људи који умеју поправити делове на машинама оправљати. Овој тешкоћи може дикава у помоћ притећи изазналаући о свом трошку сиротице младице на страну да изуче по фабрикама основни склоп свију пољопривредних машина, њихове делове да умеју из нова начинити и оправити; а из имућних кућа да се пошаље на краће време пошине младица, који би на угледним добрима на страни темељно упознали се на самом пословању са машинама, како са истима треба руковати, што би се могло све постићи, како на држаним страним добрима, тако и на добрима појединих приватних пољопривредника који би свакојачко са врло маленом платом или још и без никакве примили наше ораслије младице, да се практички упознаду са руко-

¹⁾ Приа део дописа изостављен је, пошто се због нагомиланог другог материјала, није могао штампати под му је било време.

вањем пољопривредних справа и сами радећи и помажући с почетка што је простије, док се не упознају и са заплетенијим пословима оно тих справа. Међу тим да буду дужни основно изучити и упознати сваки део тих машинерија и њихове међусобне односе, те да неби кад се отуд врате наопачице натурали раоник на плуг, као негда неки ђаци наше економске топчилерске школе. —

Наш је народ неверни Тома, јер га је свака светска прогува лагала па је тиме заплашен и постао неверан, да што год сам проба док код других не види. За то би требало на првом месту подићи још више неких пољопривредних пикира, у којима би се радило са савршенијим пољопривредним справама, а на другом месту што више пољопривредних дружина, које би се својски и патриотски старале да се у што већем размеру набаве све савршеније справе пољопривредне, са којима би се ради углада и онда могло и требало да ради на заједничком добру друштвеном, гди би онда могла имати прилике увидети озбиљну благодет од пољопривредних справа које је ум лудски усавршио, а наши са стране враћени питомци да на тим добрима најпре даду доказа о својој спреми са руковањем машинским и оправком покварених делова.

Ви сте ми поставили питање: да ли би могло помоћи се у овоме, када би општине о свом трошку набављале пољопривредне алате и машине па их давале народу под кирију?

Са обзиром на то какву су до сада показали бригу о општинском добру многи од општинских управника, какви их је могло и којим путем на управу доћи, ја неби био мишљона да се то може ослонити за сада на општине, којих има од непуних сто глава пореских. Када се изврши груписање општина, онда ће се моћи у течају времена промотрити, еда ли веће општине неће имати више моћи за то.

Да би човек што више водио рачуна и бриге о једној ствари треба ваљда гледати, да је лични интерес и корист његова спољана са самом том ствари, а то ће бити тек само тада, ако је онај, коме је шта поверено да чува и о њему се стара, уједно сопственик или бар удеоначар исте ствари, што већ неби било код општинске власти, када би она пољопривредне справе набављала за општински новац; но ту би тек могло пре неочити то, да би се шта било купило а по врло скупу цену с обзиром на „гш е в т“ оное ко би куповину вршио, па би већ и само то довољно било, да народу тај пут за подмирење пољопривредних справа, одма омили, па онда и саме справе; јер је основна бојазан да неби општине, ако би непосредно набавку вршиле, доносиле само какве преживеле клопоције, што би већ довољно било да одма убије вредност и добрим машинама у очима нашег народа, а да ово овако бина, ми по несрећи имамо већ довољно искуства, а к томе још слабо би их ко чувао од квара.

Да би напослетку и поједини сопственици имали рачуна куповати пољопривредне машине треба да имају имања да их могу на том имању употребити, а ми знамо најбоље данас после пописа имаошине, како са тим стојимо, јер видело је се да су врло ретки сопственици који имају у једном комаду земље бар 50. хектара, па коме би се пољопривредним машинама могло пословати, но су то све парчад од неколико само хектара и растурена једна од другог и у друго село чак, па често и у другу општину и срез, а већ ту теже иде, јер су те справе пољопривредне неудесне за често преношење преко оних наших вратоломних сеоских путова.

За то озбиљно треба настати на томе да људи променом (трампом) што више групују своје земље, а док то непостигну треба заједничком ортачком куповином или на акцији да набављају себи пољопривредне машине, пошто опет велим државна им припреми способних људи који ће умети са њима руковати, а тако исто и мајсторе који ће

моћи поковане делове на време им одма оправљати. Јер каква би била корист од једне на пр. вршаће машине, у коју би један човек или дружина једна уложили 5—6.000 динара, у њу се поуздали на коња не набављали за вршај а машина на једанпут у чему се мало покварила па не може да ради, а њу нема у месту и на време ко да поправи, зар то неби допринело људима тим толико штете да би је се и они и сваки други који би то видно до века разгосиљали.

Ја напоменух да би се и на акције могле набављати пољопривредне машине, па давати народу под кирију као воденице што међу под ујам, и ја би поуздао тврдио да би ти акционари имали већу на тим акцијама дивиденду но ма које до данас код нас акцијско друштво, особито у нашим равним местима где се земља много обделава. То акционарско друштво могло би те справе пољопривредне поступно набављати, према местним приликама и потребама, као на пр. гди се пшеница много сеје, ту за жетву и приштбу набављати справе, а гди се кукуруз више сеје ту плугове за оновање и т. д.

Тим друштвима акционарским неби тешко било, кад свој посао у већем сразмеру одпочну набавити и људе који знају са тим справама руковати као и мајсторе који поковане делове умеју оправити, а што је најпрече од свију њежњијих делова машинских, који се лакше кваре, имати по неколико и у резерви, јер има много делова на свима данашњим машинама од ливеног гвожђа, а већ сви знамо да ми немамо гди лити их. За сада код нас те делове ма они и најпростији били, и то је нешто што код нас највећма отежава набавку и држање машина у опште, и чини ми се неби погрешно, ко би свој капитал заложно да подигне ма и најскромнију једну такву радионицу где год у Србији, особито мало даље од границе аустријске, где год у унутрашњости, гди је имовно стање жештала понајбоље, јер држак да би тамо лакше издржао конкуренцију са страним радионицама, него близу њих на граници.

Искуство је доказало да је почетак сваки тежак, али искуство и то тврди да су воља и труд кадри све савладати. Ми смо преживљали доба малог пастирског живота, када смо само безбрижно одајући за стадом по отвореним пољима и луговима, певали песму младоског живота; и бацали смо се на море светских таласа и утаклице. Јесмо ли ми то могли и требали, за сада овако спремно, учинити, није сада предно питати се, по кад је се напљивало треба мушки грцати напред, јер ако будемо одважно пливали, шат ћемо макар који испливати; а ако на овим таласима скретимо само руке, или османски будемо само пуштали бригу нашу и погледе до дима из каминца и луке а не даље, онда ће нас та светска бујица преплавити.

Ми смо у главном држава пољопривредна, основ је напет и државног и приватног благостања у пољопривреди. Она нам је јако занемарена, приватне су потребе се наше немишљиве, а садашњим законом о порези на земљу терет је плаћања на сопственнике земље ако не нише, сигурно утростручен. Извесни узроци, којима није овде место да се разјашњавају, јако су убили промет и пену нашим земаљским производима, од којих је живио и земљорадник и трговац и занатлија и чиновник и значајна се сва држава подмиривала, и син у опште.

Рекох земљорадња је наша јако занемарена, и ми смо до садашњих савремених прилика, т. ј. докле се не пустимо на поље светске утаклице, док не отворимо кућу нашу целом свету, док се са мање терета и трошка државног и домаћег могле проћи, докле смо и могли нашу пољопривреду, тај општи наш извор, држати занемарен, јер смо и са мање се могли проћи и трошка и труда. Али јасно је за свакога да данас то тако остати не може ако водимо рачуна о себи и својој деци, но морамо и ми напред. —

Ми сада не можемо наше минције оснажити да нам раде од сада и ноћу у место само дану. Ми не можемо сада од две руке начинити четири, те да нам у двостручену потребу подмире. — Шта нам данле остаје? — да се послужимо већ готовом памећу и искуством туђих народа, који су ово стање сретно преживели у коме се ми данас находимо, који када су били у нашем садањем положају, што нису могли постићи физичном снагом накнадити су науком и памећу. Што нису могли постићи рукама и ногама, то су превели на машинске точкове. Што им нису могли постићи волови и коњи, они су ту упрегали казан воде и угаљ. — Ми данле имамо укрчен пут, ајмо свом њиме постојано и необзирући се назад, а што нисмо кадри појединци, удружимо се. Удружимо се али у цели племенитој да се узајамно помогнемо а не да се узајамно поједемо.

Првом приликом прећи ћу на даља постављена ми питања.

Пош Марко

из БРАНКОВИНЕ.

Пепелевац — окр. Крушев. 12 јула 1885 год.

Познато је из више мојих извештаја, да је овде главни производ кукуруз. Стрмна жита ређе се сеју; код свију ова ратара ухватило је корена вероване, да стрмна жита неуспевају добро и да се кукуруз најбоље плаћа. Од куда овако мишљење ја незнам, притом ја не налазим никаквих разлога зато.

Онде, где су ме уверавали да пшеница не може да роди, ни добро, да успева а то је крај реке Пепелуше, посејао сам пред прошле године овиму пшеницу и родила је изврсно; земљиште, од неутог плуга орања, које ми је у најповољнијим приликама давало 2—3 кола кукуруза са клицом — 5—6 стари товара зрна — дало ми је преко 8 товара чисте пшенице. Кад урачунам вредност пшенице и мали рад него ово кукуруза онда излази да ми ес мало боље плаћа.

У прикос тога што сви неће: „неможе“ ја сам прошле године по угару овет на истом земљишту посејао пшеницу и родила је опет добро, само што ми пола њије поплави Пепелуша кад пшеница беше већ за жетву.

На другом једном таквом истом парчету, близу реке посејао сам ове године онас пролетњи. — Сви ме увераваху да онде онас не може да успева, „он не води јаку земљу“ говораху ми, међу тим онас је родио тако, да се боље пожелети не може.

Еле никаквих разлога не налазим да стрмна жита не могу да успевају, сем простог обичаја и сем тога што га руком жању, и немају никаквих справа за вршење, па шта више немају ни коња довољно, но с воловима вршу, што је врло тешко и дангубно, нарочито кад ухвати ало време, па онда човек куне и час и дан кад га је посејао — и то, ако је једини разлог, што се по овој богатој равници житној не сеју стрмна жита.

Неколико досељених планинаца и мали број староседеоца посејао је по нешто пшенице, ражи, јечма и онас и све је родило добро, још није вршег довршен, а постараћу се да извештим колико је један свој или једна крстина дала чистог жита.

Ливале, сем редких случајева покошене су, трава су у опште добре, сена је истина мале по лане, али је бар лепо ухваћено, услед повољног времена у другој половини месеца Јуна.

Стока је здрава, сем кокошака што много ливсавају.

Према резултатима вршеног пописа имаовина, у целој овој општини нема ни пуних 1½ хектар земље под гором, толики број дуна греје се из опште-народне пла-

није „Јастреница“ а одатим и осталу грађу за другу потребу прибавља, и ако је Јастробан 4—5 сати удаљен одатим тако, да му скоро два дана треба да једна коза драг довуче. Зар ово није зао?

Који је пре 25—30 година прошао кроз ову општину могао је видети пеко „Бегово брдо“ од 4—500 хектара простора, дишло омићено шумом, одакле је грађа за најбоље куће, што их данас у Пенелопиу има, сечена; тако исто и невап непељевачки обрж је гди су сада виногради, па све то немарљива рука угре и посече, да се сада само гола „белаја“ земља видети може на којој ништа родити не може.¹⁾

Стари људи и данас се хваљу како су могли по 4—5 пута на дан да отерају по коза дрва у Куушовац на базар из ове планине, и тамо по 50—60 п. чар. коза да продаду, а данас и сами по 4 и 5 динара плаћају за коза; или купе сучме по Пенелопиу, што им вода донесе из планинских места. Ето шта нехатност према општој ствари доноси.

Иван С. Весел

свећ. и дописни чл.

Посавина — Београдска — 29. Јула.

Стање летине у посавини београдској и то:

1. Кукурузи напредују врло добро; само су хрђави онди где шуме нека, а то је гди су голети, па су оне прве врућине сунчане погореле, а и онди нису најздравији, гди је посејан у хрђаво обрађено ледину, и у сасвим мршаву земљу зато: што је се ошамљеније — као год што се пресе, које се не ради добро, огуба и ошамљени, и ето тако и кукурузи и зависе и ове године. — Сељаци се сви жале а нарочито они, који су ледину разорали и посејали, а и они који су у хрђаво обрађену, збијену и мршаву земљу сене били, а нису је хтели преко зиме једном поорати, да је мраз изтроши, већ узорао један пут као ни себи ни свом; па мели, „послао бог некако бубе, да нас са свим утакаше,“ и позва да их је бог послао, да човека — земљоделца, наповају од сад — кад није хтео до сад — да своју земљу боље обрађује.

Савим земљоделцима чиним напављивим, нека се увери да је има само по увратинама, и са свим мршавим земљама, а то је: све што се радом поправити даје, па тиме се свака штета од те кукурузне епидеи избећи може.

2. Пшенице су скоро свуда пошљовене, по на жалост врло ретко ошршене (и ако су са хрђавом оскуди); код оних, који су врли, доходак је врло повољан 6—7 Килограма даје један осредњи снаг а врло је само се тако пожелити може.

3. Јечмени су такође врло добро родили.

4. Овсени, који су у своје време — раније — посејани врло су добри, а од позније сејаних нема ништа.

5. Виногради су понека само се тако пожелити може; по је град општемо на неким местима прилично.

¹⁾ 1875. година бијаше виноград нарочито с пролећа, вода беше сав кључ непељевачки ухватила. Те године на могау сељана г. Министар дозволи да сељаци издеше „Бегово брдо“ и да засеју, па друге године опет да напусте. Како пожелити те године тако боста и данас, две — три године рађа кукуруз добро, а сад ништа не може да роди, кад би имао по моћи да их нагна, да засеју пеко брдо жиров, а по том да чувају, учинио би велико добро.

6., Шљива — маџари — у неким селима тако је преродило да ће се скоро сво воће поломити; а у неким са сивм је ретко,

7., Шљиве раније су свуда преродиле и скоро свуда су и покупљене, и већ је по неки пропекао.

Осталиг воћа има доста, само ако каква невогода од сада не убије.

Н и к о.

ЈАВНА ГОВОРНИЦА.

Отварамо ову рубрику за сазнашавање одговора и извештаја од стране уредништва сарадницима, дописницима и претплатницима „Тешака“, као и извесних одговора и обавештаја и од стране пољовпр. друштва, у колико оно такове не буде давало посебним писмима појединим личностима. —

Свима дописницима. И ако није било досада изобиља дописа, ипак многа и од ових, који су примљени, нису су се могли у „Тешаку“ штампати; једно зато, што су махом стизали у невреме, кад је већ дотична свеска била закључена, те се нису могли одма употребити, а доцније већ су од мање вредности и нису за употребу, а друго и поглавито због тога, што су велика већина дописа писани у таквој садржини, да немају довољно вредности, да би се могли штампати. —

Гледаћемо да у једном од надућих бројева обележимо у кратко, шта дописи ваља да садржавају, а сада напомињемо: да све дописе ваља по могућству слати између 15 - 20 сваког месеца, како би се могли, ако су за употребу, одма употребити; јер се поједине свеске „Тешака“ морају раније штампати, па да се могу на време раздавати.

Б. Т. Краљево. „Поглед на љубоће материје“ не може се употребити. Остало примљено.

Ј. М. Краљево. Примљено и штампаће се.

Михок. Краљево. Ваш је чланак дат на оцену.

М. Миљ. Љубичево. Чланци су ваши примљени и дати на оцену.

Др. Лап. Пожега. Ваш се допис не може употребити. Идложба за које пишате, не ће се ове године држати, нити је још решено, кад ће бити. — Поштарина и на аманетна поштовања за пољ. друштво не наплаћује се.

В. Т. Р. Водице, Ст. Ст. Пожаревац, Д. М. Ножирџ, Р. Н. Стублине. Зар баш ни један ништа?! Мишљах да ћете као другови и практичари, ако не суншце, бар нешто из своје праксе и околине да напишете и сазнашавате, али се знада преварих. Или зар и ви мислите, да поље књижевног рада ваља да обрађују само они, који се налазе по раним канцеларијама?! —

М. М. Сумраковац. Мислим да је учињено онако, како си ми писао. — ало што и ти толико ћутиш?

Срђену. Чланак „два три основна питања из шумарства“ не може се онак и у овој опширности употребити. Са извесним изменама и скраћењем могао би. Ако на то пристајете, јавите.

Томић и Јањић Ниш. Неправилан је поступак тамошње поште, што је наплатила поштарину на писмо, које сте упутили друштву.

И овом приликом од стране друштва и уредништва, поред многих досадањих и писмених и усмених обавештења, моли се нишка и све поште, да на сва писма и пошљања пољопр. друштву не наплаћују поштарину, како не би друштво било принуђено, да се на такве неправилне поступке жали надлежном министру. —

М. С. Муселин. Ваших „неколико редака“ не могу се употребити онако, како су написани. Требало је, да су подешени или у виду записа или у виду извештаја по формули за прикупљање података. Ово последње би много вредније и значајније било, јер вашу околицу пољопривреднички још нико не описује. Кад би то учинили, стекли би заиста ако ништа више, а оно признања, како од друштва тако и свију наших пољопривредника. — Ви би сте имали свакојачко да саопштите по нешто отуда и из своје сопствене праксе?

ТЕЖАК

О Р Г А Н

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 10

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

ОКТОБАР 1885.

Рукопис као и све остало ваља слаати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на по године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ОРИТЕ ДУБЉЕ И ОРИТЕ С ЈЕСЕНИ.

Главна је цел' орању та, да се земља растроши и уситни, како би се тиме дала могућност жилама и жилицама разних усева, које гајимо, да се довољно развију и шире на све стране, као и да се осигура приступ или улаз ваздуху у земљу, како би и он посредним путем потпомагао само развиће усева; јер је доказана ствар, да без приступа ваздуха у земљи, хранење усева *није могуће*; међу тим, кад слабо продире, онда је хранење *чемерно*; и најзад, кад без икаквих сметња и препрека комотно продире, — онда је хранење усева *обилато*. Због тога је земљоделцу дужност и мора да обрати сву своју пажњу на то, да осигура са свим слободан приступ ваздуха у земљу.

А чиме ће то да постигне? Кратак и јасан одговор: *орањем*.

Јест, ми рекосмо орањем; али сваком земљоделцу позната је разлика која постоји између једног орања и другог, и то у томе, што неки од њих оре дубоко, а неки плитко; неки широке бразде, а неки уске; и тако, као што видимо има разлике између орања и орања; а да опет ни та разноврсна орања не дају једнаке жетве и бербе — и то је цела истина.

Као што се види, требали би да изнесемо и добру и рђаву страну дубоког и плитког орања, јер и једно и друго има штетних последица, ако се не изврши онако како би требало; но мислимо да кад наведемо услове од којих је зависна добра страна таквог орања, као и саме добре стране, да ће, велимо, онда штетна страна сама по себи бити позната, само кад се обратно узме у посматрање и размишљање.

Често пута у народу може се чути говор, да она земља, која се дубоко пооре даје већу жетву. Немамо ни ми шта против тога навода, јер је одиста тако. У исто време из горњих речи, јасно провирује и то, да дубоко орање има већег значаја од плићег.

Па ајде да покушамо и ми да протумачимо, те да сазнамо је ли баш тако.

Јасно је сваком земљоделцу, да у колико се земља при орању дубље одсече, да се у толико већа количина земље излаже дејству и утицају ваздуха, и да се опет тим излагањем припрема обилнија храна за усев. Дубоким орањем чини се та услуга, што корен са жилама разних усева улази дубље у земљу и храни се, односно добија храну из веће просторије, из чега наравно то произлази, да се усеви морају боље развијати, но кад се плиће оре, јер у том случају корен не може дубоко да улази и да узима храну из већег слоја, и тако не може обилато да се храни, а с овим и усев, ако не чамуња у напредовању, а оно куд и камо заостаје у порасту своме иза оних усева, којих је корен — тако да се изразимо — био срећан, да продире дубље. Најзад, да наведемо и ту једну особину, коју има дубоко орање над плитким, што усеви, који расту на дубоко узораној, нису тако подложни штетном утицају суше и бујних киша. Ево узрока зашто је тако. Земља се загрева и суши више по површини; сунчани зраци не могу да продиру дубоко у земљу, те и ако наступи суша, она не ће моћи да утиче штетно по усеви, јер усеви, који пуштају дубље своје жиле могу и тамо наћи себи воде и тиме да не осете потребу за њом, као што осете они усеви, којих корен не улази дубоко.

Шта следује отуда?

Следује то, да се они први усеви, не ће услед дуготрајне суше осушити или спржити, а ове друге горња судба не ће мимоићи. Шта треба више доказа томе, но само то да упитамо: зашто се дрвље не осуши и при највећој суши, кад се трава и при осредњој већ осушила?

Мало час рекосмо, да се дубоким орањем противстаје и бујним кишама, т. ј. усеви, који су на тако дубоко поораној земљи посејани, не ће страдати као они, који су посејани на плитко поораној. Ево и овде разлога. Она грдна количина воде, која се проспе из облака на ону земљу, која је плитко поорана, натопиће само онај слој њен, који је растресит — пооран, те ће тако усев бити изложен сувишној влази с једне стране, а с друге лако га може оборити и и однети собом; а из овога излази та последица, да ће свакојако *страдати*. Међутим, кад та иста количина воде падне на дубоку поорану земљу, она има места да улази дубље у земљу јер је већи слој растресит, те ће се тако равномерно разлити по целој растрошеној и дубоко поораној земљи, поред тога и усев је по себи своје жиле дубље и боље утврдио, те га не може баш тако лако исчунати и понети собом; и у овом случају као што се види, усеви не ће без великог отпора страдати, јер се вода разлила на све стране па и дубље ушла у земљу, те ће тако са свим умерени део воде бити око усева, од које не само што не ће страдати, но ће му и од користи бити, пошто ће га ојекрепити од оне суше, која је дотле трајала и која би му могла наравно досадити ако би још и дуже трајала. А међу тим бујице или плаховите кише, као што је познато, увек падају после дуготрајне суше.

Наведене околности јасно нас поучавају да је сваки земљеделац дужан да се стара, да своју земљу дубоко оре, јер на плитко поораној земљи усеви могу растити али жалосно, или и са свим пропасти од суше или плаховите кише.

Осем наведених користи, које наведосмо, а које се постижу дубоким орањем има још једна коју такође несме земљеделац изгубити из вида, а то је та, што се ораница *подубљује* — добија се већи, — *моћнији* слој, који ће бити трошан, растресит и повољан не само за напредовање утева, већ и способан да пропушта влагу, ваздух и топлоту — чиниоце, који продирући што дубље у земљу, нерастворене честице, које служе као биљна храна, растварају, претварају и подешавају их да буду згодне за храну, коју жиле и жилице могу одма као готову да усишу, те да је хранење правилно и обилато.

Овим поводом учињена је одвећ велика услуга самој биљци, која расте ту, јер она не може да се креће свуда, те да тражи себи храну, већ је везана за оно мало парченце земље, која се око ње налази.

На сваки начин подубљавањем ораничног слоја, здравични слој или онај, који одма лежи испод онога, који се обрађује, постаје мањи,

али опет у толико већи оранични, који је за нас много више важнији по здравични.

Колика је добит отуда за земљеделца, јасно може да се оцени по свима користима, које до сада изложисмо, и мислимо, да би излишно било и даље о томе говорити, пошто је и овако довољно.

На завршетку расправе овога важног питања, не можемо да прећутимо, а да не напоменемо нешто, што је врло важно, а на које кад се не би обраћала пажња, могла би се учинити нека грешка, која би произвела мањи доходак. Та би пажња била у томе, да се земља односно ораница несме ни пошто одма дубоко орати, већ *постепено*, како би се онај неплодни слој земље, који се избаци на површину, могао оплодити до сејидбе усева, па кад се овај посеје, да одма може послужити као плодан слој, јер ће се моћи за сво то време изложити утицајима оних чинилаца, које мало час наведосмо. Према томе, прве године треба дубље орати но иначе само за 3—4 сантимера, па друге мало више, те да се на тај начин оранични слој постепено подубљује и претвара у плодан слој. Ако би се на једаред за 10 сантимера и више подубила ораница и здравични слој изнео на површину, то онда немогући прве године довољно да се оплоди, произвешће слабу жетву, и, тек друге године, показаће се благодетни утицај подубљене оранице.

Сматрасмо за одвећ важно, да напред наведено напоменемо, како би се избегла штетна последица.

Да пређемо сада на друго питање, а на име на *орање с јесени*, те да и то питање проучимо и увидимо, да ли је и у колико оно корисно за земљеделца.

При претресању првог питања, на једном месту споменули смо, да је у онолико хранење усева обилатије, у колико више може да продире ваздух у земљу. То је правило, које важи и које ћемо морати и при репавању овог питања у обзир узети, јер би онда отишли на странпутицу, и не би могли одговорити на питање кад се не би њега држали, и кад оно не би у тесној вези стајало са јесењим орањем.

Дакле кад се предузима и у којој цели јесење орање? Вреднији земљеделци, или они, који мало озбиљније бацају погледе на величину дохотка или обилатију жетву, одпочињу да ору *одма, пошто се дигну снопови или крстине са њива, или најдаље до конца месеца јула*. И ако је одвећ мален број таквих земљоделаца, који за такво кратко време после жетве ору, опет се не сме прећутати, а да се не каже, да је врло добра и сасвим наметна практика остала у наслеђе данашњим земљеделицима од прадедова и дедова, можда

једина, која би се не само морала чувати да не пропадне и уништи, већ да се на тако паметан рад угледају и остали земљеделци, који не поступају тако и којих ради и пишемо ове редове, хтејући да дамо објашњења и разлога и онима, који у своје време предузимају орање с јесени, те да не одустану од те тако красне пракције, а у исто време и онима, који ору кад им падне на памет или боље рећи, кад стигну, мислећи зар, да је свеједно орати позно под јесен или шта више и зими, или у своје време.

Није свеједно предузети орање, кад се оне, а да није свеједно, ево ћемо да кажемо само користи, које се постижу од благовременог јесењег орања.

Одма после жетве или најдаље до конца јула предузето орање ево зашто је корисно :

1. Што се земља боље обради, јер се више пута пооре до сејања, и за то време наравно она се тако ваљано обради, да је са свим готова за повољно развијће усева.

2. Што се стрѣика благовремено заоре, те се при другом орању она већ распаала односно иструлила и тим својим распадањем повраћа земљи не само све оне хранеће честице, које је из ње за своје градиво узела, већ трулећи она производи у исто време и један гас — угљену киселину, која утиче на распадање и осталих органских тела, која још нису отпочела да труле, или пак потпомаже и убрзава њихово распадање.

3. Што се земља може више пута да обради, којом приликом кад је земља како треба раздробљена, не само да се на времену уштеди, пошто се брже ради, већ и самој спрежњој стоци је лакши рад, од које се може употребити за свако следеће обрађивање мањи број, т. ј. мање један јарам. Ово је одвећ велика корист, кад се зна, да у нас нема довољно спрежне стоке, већ се кубури са и онако slabим и неразвијеним воловима.

4. Што је најглавније, то је, што се јесењим орањем, којим се земља после другог или и трећег орања подубљује и онај здравични неплодни слој износи на површину, те се под утицајем мраза, снега, што је могуће боље раздоби и оилоди, јер је врло паметно речено за мраз, да од њега бољег орача нема.

5. Од не мање је вредности и та корист, која се постиже јесењим орањем, што се разни корови а поглавито они, који се размножавају подземним стаблом, знатно сатиру, те се на тај начин земља чисти односно ослобађава од тога одвећ несносног и опасног

корова. Па и семе других корова, који су исто тако убитачни, у раздробљеној земљи никне одма после првог јесењег орања, те се са свим уништи, пошто се чешћим орањем затривавају њежне биљчице под земљу. Колико се тиме не може успети у уништавању корова, оно се доуцњује још и на тај начин, што се земља последњим орањем пред јесен изложи мразу, те овај са свим сатре изникле биљчице, јер су и онако жиле и жилице изниклог корова слабо утврђене, пошто су орањем већ кренуте из свог првашњег положаја.

Као што се из наведеног може приметити, ми смо у овим редовима изнели користи, које се постижу јесењим орањем, а на друго подпитање нашег питања нисмо ни одговорили; ни смо ни ради да на њ одговарамо; јер свакоме земљеделцу јасно ће бити, да је по готову цељ јесењег орања изложена у поменутиим користима, те према овоме, ко пажљиво проучи користи, знаће у исто време и цељ ради које се предузима.

Но још нешто да кажемо. Говорећи о заоравању стрњике, ми смо тако рећи заборавили нешто врло важно, једну околност, која је одвећ важна да се зна и на коју наши земљеделци, треба дво-струку пажњу да обрате, а то је, да би што брже и потпуније распадање односно трулење стрњике било, нужно је, да се она т. ј. стрњика у првом орању *заоре плитко*, како би што приступачније допирао ваздух, топлота и влага, — чиниоци, који условљавају, као што и напред рекосмо брже трулење. У колико се у међувремену првог и другог орања не би трулење свршило, у толико ће се одиста свршити у оном између другог и трећег орања, када се већ може и дубље заорати. односно више по онолико, колико је првим орањем заорана. Ето то је та околност, која нам се измакла из вида, и коју не спомену смо на месту, кад је реч о заоравању стрњике била; но држимо, да нисмо погрешили, кад смо је и овде споменили, само кад је нисмо заборавили. Строго треба пазити на то, како би се цељ што потпуније могла постићи т. ј. да се што више хране спреми у земљи, а не да стоји стрњика не испругела на површини, која је наравно неподесна за хранење биљке.

Да завршимо. Изложивши све ове користи сматрамо, да смо доста и оволико казали и дали поуке у решавању напред постављених питања; и задовољни би били, кад би се јесење орање не само *свуда увело у практику* у маси наших земљоделаца, него и да се и *благовременно изврши*; јер ако се једно учини без другога, толико је учињено, колико није довољно. Тек обоје предузето и извршено довољно би било и донело би оне користи, које наређасмо, а

тима би се онда увидела и она велика вредност јесењег орања, о којој смо се до сада забављали. Поред тога, дубоким орањем, о коме смо такође у првом одељку овога чланчића говорили, свраћали смо пажњу да је одвећ важно, само кад се *постепено* изврши.

Нисмо ради више о томе да говоримо, јер знамо како је нешто сувише и много писано, досадно за читање, већ завршујући овај чланчић, изјављујемо скромну жељу, да ценећи благовремено јесење орање као одвећ корисно за повољан развитак и напредовање усева, које у тесној вези стоји са обилатом жетвом и бербом, — препоручујемо га најватреније нашим земљеделицама, те да се једном коракне и отпочне радити паметније и на обрађивању земље, које је исто тако важно, ако не и важније, од осталих радова, које земљеделац предузима; јер доста је времена било за чекање прође оно златно доба, када се је могла земља на до садањи, препотопски и адамовски начин обрађивати, и када се је могло осећати задовољство на скромном дохотку. То ће, надамо се, признати и сами земљеделци; па кад је тако, онда отпочнимо новачити, да би што већу корист од уложеног труда, мукe и капиталa видели.

Напред, време је!

Светислав.

ПИТАЊЕ О ПОПРАВЦИ НАШЕ СТОКЕ.

(ПРОДУЖЕЊЕ МЕСТО СВРШЕТКА).

Ево како Вилкенс објашњава цео ток упливисања природе и чештине на стоку и њено измењивање, дотеривање или погоршавање:

Оне особине животињског тела, које зависе од уплива земљишта и климе, или које се под тим упливима изменити морају, — можемо означити као *стечене*, у властитом животу задобивене, докле оне особине, које су на њ (жив. тело) пренели његови претци, које је оно од својих предака наследило — треба да називамо *наслеђеним*, *пренетим* особинама.

Облик (форма) животињског тела преимућствено је наследан, у колико је у њему изражена сличност са обликом предака; *материја* је пак — дело властитог течења, задобивања, наследан је само онај део материје, што се приликом рађања у животињском телу нађе, затече. *Наслеђена форма* (као што смо видели), *може бити измењена*

баш са ове материје, која се доцније задобија у животу и која стоји у најближој свези са климом, земљом, односно са рањењем и негом. Али ове измене наслеђене форме или ова промењена форма (облик животињског тела) када се учврсти, прилагоди климатским и земљишћим приликама у неком извесном ступњу, може опет да се преноси, на даље потомство, да се овако измењена даље наслеђем учвршћује и шири. Дакле у овом прилагођавању форме посредује материја, што је животињско тело у животу задобија и ствара.

Ови упливи климе и земље морају достићи извесан ступањ јачине (интензивност), морају наравно нарасти дотле, да упливишу на извесну измену приплодних органа те да путем наслеђа могу бити пренети на потомство оних јединака, на које су ти упливи за живота дејствовали.

За то пак потребно је да ови упливи трају кроз дуже времена, које се не да у напред одредити.

Ове уливе климе и земљишта на какво марвинче, које тим упливима не беше природено, већ страно, можемо себи тако представити: као да се *цео органски склоп, састав тела разлабавио и разглобио па се поједини његови састојци, почели понова дотеривати, и прекрајати.*

Људи и животиње пренети на ново место, боравиште, чија се клима и земљиште и прилике рањења са свим разликују од њихове пређашње постојбине — морају у самој ствари проћи кроз формалан аклиматизациони процес, који ће учинити, или да се њихово тело прилагоди новим околностима, или ће га болешћу и смрћу уништити и разорити. . .

Па и ако су се приплодни органи већ прекројили, према климатским и земљишћим околностима, с тим још није све свршено у овом измењивању. Сад се тек ново задобијене форме могу преносити путем наслеђа.

План организације пак остаје исти као и пређе, само поједини саставци тела почињу да се мењају. На пр. у влажној ладној клими постаје кожа дебља и мекша, длака као спољни покривач тела, гушћа и светлија. У сувој клими кожа постане тања, длака се прореди и окрућа. На земљишту, које се састоји из лако растворених минералних тварчица, кости постану тање а чвршћег и једријег склопа. На мршавој земљи постану грубље и буавије, мање једре. На земљишту, које производи добро рањиву, једру рану и цео склоп тела постаје једрији, збијенији, „крутељастiji“, трбу је мање опуштен и олабављен, но на земљишту, које рађа меканом, мање рањивом, кабастом раном.

Дакле као што видесмо у нашој вољи стоји, да изменом уплива климе и земље (односно ране која расте на њој) на са свим природан начин, променимо, без икаквих мађија тело наше стоке. Но, као што и горе приметисмо, опазило се, да су неки делови тела лакше овом мењању подложни но други, као што су они лакше приступачни упливима климе: као кожа и длака, рогови, копите, папоњци. За неколико само година борављења под промењеном климом и на другом земљишту, могу већ јако да се измене ови делови на животињском телу.

Но други делови тела опет много се теже дају изменити а дубања је овај део, који је сразмерно најупорнији у томе и који се најтеже може променити.

Према ступњу ових уплива, што на измену животињског тела свима силама својим дејствују, може проћи много година или неколико поколења, докле се животињски организам какав страним приликама земљишта и климе толико прилагоди, да може са сигурношћу да преноси на потомство своје нове, ту под промењеним околностима стечене особине.

Вештачки запат дакле мора о овим околностима водити рачуна, ако жели да осигура сигурност у преношењу особина на потомство, код стоке, која се под страним климатским приликама земљишта и климе расплођава, спарује и укршта. Но ради сигурности овог преношења особина на потомство, вештачки се запат мора обзирати, на још једног врло важног чиниоца: а тај је, **да стона, коју спарујемо, треба да је, што је могуће по телесним формама између себе што више слична, подударна, подједнака.**

Сваки поједини организам, свако марвинче има самосвојну, њему само својствену моћ формирања (грађења облика). Помоћу те моћи развија свако марвинче своју форму, како за време живота, што га проведе као зачетак, у мајчиној утроби, тако и доцније у свом самосталном животу.

Ова дакле моћ формулисања појединог марвинчета, дејствује и на даље и у потомству, али с том само разликом, што она овде *не дејствује и на даље сама*, већ удружена са моћју формулисања другог, по полу супротног марвинчета, које с оним првим спарујемо.¹⁾

Излив приплодних органа мушког и женског марвинчета, који се при спаривању сједињују и даље се развијају у нов организам, то су тако рећи „извод“, „исцедак“, из укупних телесних делова обеју приплодних страна.

¹⁾ Дакле овде сусрећемо „укрштање“ у најужем смислу те речи. — укрштање полова!

Ма како себи представљали ово преношење родитељских особина на организам потомства — њиховог детета — свакојако преношења телесних форми родитељских и њихове моћи формулисања (удружене моћи и оца и мајке) мора бити: — и то баш помоћу излива материје полних органа, које се при парењу сједињују у нов организам, зачеђавају, мешавином стварају нов живот.

Као што је познато, има животиња, које се могу међу собом спаривати али се не могу и заплодити. Даље има животиња, које се истина међу собом могу заплодити, али њихово потомство остаје неплодно.

Ове чињенице не доказују ништа друго, до ли битисање и таквих животињских форми, које се не дају више спаривањем сјединити, или чија моћ формирања, по свршеном спаривању, не може у дотадањем правцу да показује више никаквог дејства.

Мазга, која произлази из брака кобиле са пастушатим магаретом, у својим формама не показује више потпунице моћ формирања, ни једног ни другог свог родитеља. Мазга носи форме, које налице час магарцу (уши, реп), час кобили (саци, ноге, и т. д.), али те форме не образују једну једноставну целину, оскудева им једнострани план формулисања — и због тога оне не могу даље да дејствују у расплоду.

Из тога следује, да што се више разликује моћ формирања мушке јединке од моћи формирања код женске јединке, које се међу собом спарују, да ће у толико неопредељенији испасти и план формирања у потомству. Ми морамо то себи тако преставити: да ће две под свима околностима, различите форме животиња, које спарујемо, дати тим пре у потомству једнострану, једноставну форму, што су оне *сличније између себе*; а обратно: форми потомства у толико ће више оскудевати сугласности (хармоније), што су биле *несличније (различитије)* форме приплодних животиња.

Но дејство се ово не протеже само на најближе потомство њихово, на прво поколење, већ моћ формирања форми родитељски, дејствује и на друго, на треће, па и даља поколења. Дакле то првобитно дејство непрекидно траје за толико поколења.

Различите ове форме родитеља, спарених у цели расплода, ватају се у потомству, тако рећи, у коштац и ступају у борбу. Час преовлађује у потомству очева форма, час опет матерња форма. Један део тела образује се час на форму оца, час на форму матере. Услед ове борбе несугласних форми о превласт, не могу форме припатка, — потомства, — преношењем, да се утврде, не могу да се сугласно развију и њихова моћ наслеђа не може се ни приближно сигурно определити унапред.

Дакле што су сличније форме јединана, које спарујемо и што су ове више прилагођене климатским и земљишним околностима места, у толико ће бити сигурније даље дејство моћи формирања, коју су определиле форме оца и мајке, па тим ће сигурнија бити и моћ преношења форми и особина на припатак, код овако добијене стоке.

Укрштањем разноликих раса и разнородних форми не могу се никад произвести, одгајити животиње са сугласним формама, које би оне могле сигурно и на своје потомство преносити. Ове разнородне форме, за укрштање узетих животиња а пре а после, онако на терсуме и без рачуна, избијају на површину у потомству.

Познат је на краљев. виртембершкој домени у Розенштајну, гајени сој говеди, као најбољи пример овог „устука.“ у поједине форме првобитних раса, из којих је склопљен путем укрштања, тај розенштајнски сој говеди.

У овом соју говеди заступљена се наводи крв: холандских, швицких, швапско-лимпуришких, алдернајских и зебу говеди.

Један овакав розенштајнски бик беше пре неколико година употребљен на запат, у пољопривр. академији у мађарском Алтенбургу; укрштане су ш њиме краве расе лаванталске и мађарске. 1868 описао је стање овог запата г. Шип, који вели следеће:

„Бик по својој спољашњој форми био је без икаквих мана, али као приплодни материјал, у потомству, он се тако рећи „распадао“ у своје првобитне елементе, из којих је састављен. Теорија утука се доказала не може бити сјајније, јер овде стајаше у једном низу тела: швицка, лимпурска, па међ њима беше заступљено и једно теле, које с великом верношћу престављаше тип Холандске расе — сува глава, сјајно црна боја, беличасте пруге, клинаста звезда и т. д. И ово потомство произвео је бик расе једне, којој је још 1821. године темељ постављен.“...

На образовање форми код стоке, на изменивање стоке, као што смо и горе, у општим потезима напоменули, поред улива климе и земљишта, понајвише утиче начин запата, вештина сточарева у одгаивању своје стоке.

Говорећи у опште, сточар одгајује само оне и онакве форме, које одговарају целима његовог газдинства. Ове пак цели ограничене су земљиштем и климом т. ј. онај је начин газдовања (у ширем смислу, или сточарења у ужем смислу) по један предео, или по једно имање, понајпробитачнији, који је прилагођен у првом реду, климатским и земљишним приликама месности.

У овом погледу дакле „сточарство“ и „пољска привреда“ теже истоветној цели.

Но врло је често могуће, да се на ово не помишља и да се начин сточарења, врста и сој стоке, не прилагођавају приликама земље, климе и околине, те се на пр. у сувој клими, на мршавој земљи са рђавом попашом држи стока, која је научила на бујне пашњаке и на обилату рану.¹⁾ У овом случају стока ће врло мало, или ни мало привређивати домаћину, јер није бирана по приликама земље и климе, нити се икада овој може привикнути.

Коликог уплива на промену стоке у хрђавом смислу — на погоршавање њено — имају сви ови до сада набрајани упливи, најбољи нам пример за то даје, онај случај, што га саопштисмо у почетку овог одељка наше расправе: — ован меринске расе оваца, дат у цели поправке оваца сељанима села Кривог вира, у окр. прноречком. Тај ован поред свију добрих својстава, поред тога што по стању здравља приплодних органа беше способан за оплођавање — не могаше прве године омржати ни једне оваце.

Томе беху криве једино промене културне и климатске прилике, којима овај благородни ован беше изложен, на један пут, у овом месту борављења у Кривоме виру,²⁾ гди је клима далеко и суровија и друкчија, но што беше у његовој постојбини.

Ову неспособност у плођењу, или потпуну неплодност, немоћ оплођавања виђамо као стално правило, код већине дивљих животиња, које из страних земаља, доносе у „животињске баште“ ради припитомљавања, аклиматизације, или штудије. На ово онеспособљавање приплодних органа расплођавање, понајпре утичу променена клима, земљиште, па за тим начин живота и рањења.....

Дакле и поправљање стоке путем укрштања не траје ни мало краће времена но што је потребно, да се постигне расплодом стоке у сопственој крви, бољим и правилнијим вршењем запата, одбирањем приплодних грла и бољом пажњом, негом и рањењем стоке. Видели смо да и ту треба око 12 генерација, колена, око 30 година — те да се нова раса како треба учврсти.

¹⁾ То је случај са „швајцарском стоком“ коју хтедохме, као што видесмо, у ужичком округу употребити за укрштање, побољшавање стоке! А то — као што се и показало — беше противно и свакој теорији и свакој пракси пољопривредној!!

²⁾ У осталом и „Кривовирске овце“ употребљене на многим местима наше домини, у цели укрштања, изметнуле су се, исквариле и нису дале никаквих резултата, јер не могаше издржати поглавито промене прилике земљишта и климе у новој постојбини (пошто у начин запата, држања и рањења измеђ старе и нове постојбине, не беше никакве разлике).

Разлика је само та, што расплод стоке у сопственој крви, у сопственој пасми, има при том једну врло важну превагу над укрштањем разних често разнородних, страних раса. Та превага са-стоји се у сигурности измењивања, дотеривања на боље у производности; у сигурности аклиматизације, навике на климу, земљиште, околину, прилике запата и неге, што стока произведена укрштањем далеко теже, далеко спорије и једва ако и може потпуно постићи.

Дакле као што видесмо у предњим ретцима одаје се пошта, као што и треба, подједнако и једној и другој групи услова, од којих зависи поправка стоке, и то поправка у смислу боље производности њене, већег коришћевања човеку. Признају се подједнака важност и **упливима наслеђа** (*породо — раса; запат — одбирање приплодних и мушких и женских грла*) и **упливима прилагођавања** (*навика на земљиште, климу, прилике рањања и неге*). Признаје се у потпуној целини науци сточарске теорије, засновани на пракци, на искуству, оно — што су толики људи од речи и дела, пронашли, искусили, опробали и написали.

На крају крајева можемо учинити следећи кратки извод из свега до сада реченог:

1. Сва стока без разлике, па припадала она „благородној” раси или не, способна је од природе, да се под измењеним околностима и приликама, мења, било на боље или на горе. Дакле способна је, да се сама из себе, из својих облика и материје усавршава и дотерује.

2. На ово измењивање утичу дакле скоро подједнако *природа и човек*. С тога и начин сточарења (држања стоке за ову или ону цел), избор врсте, расе и соја стоке мора се *прилагодити* приликама земљишта, климе и околине. Са свим друкчију стоку морамо држати у сувим, суровим, ладним климатима, на мршавој земљи, на земљи са рђавим порастом травним, поред рђавих чаира и пашњака, него ли у влажној, пријатној и топлој клими, на плодној, јако родној земљи, издашним и бујним чајирима и пашњацима.

Човек опет утиче на стоку својим запатом и својом негом. Чинећи то, он следује својим интересима: да створи што бољу, што кориснију, што производнију стоку, или да прсизведе што више стоке и да га ова што мање стане. Својом мешавином, човек готово свуда и готово увек ради овде супротно природи. Гледа, да се стока било приплођавањем, својом навиком, може успешно одржати под датим приликама земље и климе; или да је он сам рањеем и негом (сејањем ране за израну стоке, подизањем добрих кошара и т. д.) заштити од свију рђавих улива околне природе.

3. Прелазећи само на једну од главних група услова, који утичу на ово измењивање стоке — било на боље или на горе — на *запат*, расплод стоке, видели смо, да је мешавином разних полова стоке, могућа поправка њена у главnome на *два начина*: — расплодом у сопственој крви“, пасми или „расплодом путем укрштања“, како се то у сточарству крети.

Укрштање је онај начин расплода, када спаривањем разнородних животиња, — животиња једне расе са животињама друге расе — тежимо поправци стоке.

Расплод у сопственој крви — то је спаривање стоке из једне и исте расе. Између ова два начина може да постоји та разлика, што укрштањем стоке, када га ми руководимо ми тежимо, а можемо и да постигнемо поправку лошије стоке, докле са расплодом стоке у сопственој крви није увек тај случај.

Расплод стоке у сопственој крви истина може *случајно* да буде повод поправци, дотеривању стоке (види постанак мошамске расе оваца), али да то буде доиста и сигурно, треба сточар да обрати особиту пажњу на вршење запата. Мора да врши при расплоду, при самом спаривању избор приплодних грла, да из све стоке његове расе, при остављању за пасму, за запат, бира доиста у свему најбољу и најугледнију стоку.

Истина на избор приплодних грла мора се пазити и при укрштању, али никад не са оном пажњом, с којом при расплоду стоке у сопственој крви. А то из простог узрока, што у стоци којом хоћемо да укрштамо, да поправљамо нашу стоку, *имамо већ готов добар — поправљен — материјал*, докле при запату стоке, путем расплода стоке у сопственој крви, тај *добар материјал, морамо обично тек да стварамо!*

Упоређивањем обадва ова начина поправке стоке, видели смо у главnome добре и рђаве стране и једног и другог начина. Навели смо све што се могло, шта о коме од ових начина за поправку стоке vele искусни писци и сточари мал' не свију земаља, које се одликују својом стоком.

Видели смо да су разне добре расе стоке, у разним са сточарства чувеним земљама у Јевропи, обично постајале расплодом стоке у сопственој крви, уз добру рану и негу.

Видели смо с друге стране, куд је одвела у неким земљама тежња ка поправци стоке путем укрштања, које је вршено махом без плана и цели и да нису постигнути никакви резултати, но да је искварено и упропашћено и оно мало доброг материјала, што га

имаћаху у мештанској, земаљској стоци, да сада ради сточарења и добијања обилних користи од стоке, морају да држе и у својој земљи, у чистој крви да пате, *стране, туђе расе стоке*, које се никако не могу да *прилагоде* приликама њихове земље и климе.

Те исте недаће сусрели смо и код нас, у нашој земљи, као сметње поправци земаљске стоке.

И онда је са свим оправдан закључак: *да при решавању питања о поправци наше стоке у целој земљи, дајемо свој глас за поправку стоке, расплодом исте у сопственој крви.*

Мишљења страних писаца, о овом предмету, баш смо навлаш у изобиљу навели и због тога, да сваки може сравнити наше пољопривредне прилике са приликама осталих земаља, које се помињу.

Расплодом у сопственој крви, радимо на материјалу — стоци — који је већ прилагођен приликама земљишта и климе, који не морамо као „бебу“ завијати и неговати. Да то није случај са оним материјалом, до ког долазимо путем укрштања, да је тај материјал, као стран, туђ, приликама неприлагођен, далеко нежнији, слабији, осетљивији, само се по себи разуме.

Коме не беху довољно оправдане за овакав закључак наведене недаће, неприлике, са досадашњим тежњама у поправци стоке путем укрштања, тај нека се опомене наших чисто сточарских прилика. Нека се опомене услова, који владају код нас. Каквом раном стоку ране. Какву јој негу указују. Како се запат врши. Нека поброји, колико газдалука у Србији имају довољну кошару...

И онда и највећи првженици укрштања, биће противници том начину поправке стоке...

Но и ако је укрштање предњим ретцима стављено у запећак, при решавању питања о поправци стоке у опште и у целој земљи, није оно анатемисано и за све прилике и поједине случајеве.

Ко год има добру кошару, доста новаца да набавља добру стоку, доста и добре ране, дослука и залишних радних руку, — тај може своју радњу да подигне, да обогати, укрштањем производније стоке. Ако има знања, уметности и ако му је сточарење занат, може тим начином далеко дотерати: — *имаће одма јефтиним путем производнију стоку*, а отуд и већу корист од ње.

Али те користи не проистичу из запата, расплода стоке у смислу о коме до сада водисмо реч, већ из нарочито удешеног обрта, радње, сточарења, коме служи овај начин расплода — укрштања — без обзира на прилике, време и будућност...

За читаву једну земљу гди владају разне прилике, неприлике, разне климатске и земљишне околности — укрштање не може бити

корисно, ни у смислу поправке стоке, а још мање (по готову) у цели бољег ћара, шпекулације, у цели сточарења.

Прилике појединаца и читаве једне земље, са свим су друкчије, па друкчије треба подешавати — и начин поправљања стоке. То је наше мишљење, провејава из свију досадањих редова. Оно што је за појединце добро, — никако не може бити (у овом случају) добро за масу, за читаву једну државу са разним климатским приликама, разним земљиштем, различитим начинима сточарења, разним начинима неговања стоке и т. д.

Кад је такав случај у опште; кад је укрштање у цели поправке стоке, у другим државама, које у многим погледима стоје боље од нас, прошло врло на лије — довело до никаквих резултата, онда не знам по коме праву можемо ми још и сада рачунати да ће под горим приликама запата, рађења и неговања стоке, баш тим путем, укрштањем, постигнути се бољи или бар приближно добри резултати?!

Одговор на такво питање бар је јасан!

4. Но има још једна околност, која се мора извести из досадањег разлагања, као неоторива и неоспорна истина и вредити као правила. Поједини, усиљени покушаји, ништа не вреде, не дају никакве резултате онде, гди треба на неком послу дејствовати снажно, систематички и са тежњом ка што сигурнијем постигнућу стварног успеха.

Не само да питање о поправци стоке треба да решава држава, већ још више, она својим моралним и материјалним средствима, треба да буде и „почетак и крај“, „извор и утока“ у извршењу тог посла.

Ово правило нема изузетка ни онда, када би се у питању о поправци стоке, дала превага било једном било другом начину расплода — било укрштању, било расплоду стоке у сопственој пасми.

За то су нам најбољи и најлепши доказ очигледни примери и неуспеси свију наших досадањих покушаја у том правцу, од које неке и наведосмо горе у почетку.

Држава мора узети извршење овог посла у своје руке већ и за то, што по самој теорији сточарства, било укрштањем, било и расплодом стоке у сопственој крви, да тежимо поправци стоке — мора се у „мелезанима“, произведеним приплодним грлима, за фактичко (и по пространству у целој земљи) поправљање стоке, *учврстити најпре* све задобивене особине, врлине у облику, телесним формама и добрим својствима; мора се од њих *створити* неки сугуран,

сталян приплодни материјал. Такав тек приплодни материјал у стању је да да некакве сталне резултате, у стању је да фактички дејствује у поправци стоке, у стању да поправља!

Онда само неће бити никако лутања пробања, нагађања.¹⁾

(СВРШЕТКА СР.)

О ВИНСКИМ БОЛЕСТИМА.

(СВРШЕТАК.)

Тегљиво вино.

Ову болест чешће добија бело но црно вино; она га не само замути, но се поред тога отеже као расо. Нарочито се ова болест појављује код оног вина, које је смештено у топлом подруму или качари, а још више код оног вина, чије је грозђе брано по кишном и мочарном времену.

Као главни узрок тегљивости вина сматра се његов неправилан састав. Често се у њему испитивањем нађу сви састојци, па се оно опет тегљи. Томе је узрок, што се неки састојак налази у врло малој количини. Тако и, пр. ова се болест појављује нарочито код оног вина, у ком има врло мало танина — опорости — и винокиселог стреша, а много беланчевинастих материја.

Поред тог неправилног састава вина, Пастер каже, да ову винску болест проузрокују и сићане гљивице, које се могу видети тек онда, кад се стаклом за увећање — микроскопом 100 пута — увећају.

Да вино на добије тегљивост треба да се придржавамо ових правила:

1. Виноградску бербу предузимајмо свагда, кад је суво време, и то пошто роса спадне, дакле око великог ручка — 10 сати, — а не по кишном и мочарном времену, или из јутра кад још роса није спала.

2. Преточено вино сместимо у бурад у ладном подруму, где је топлота и лети и зими стадна, између 7° и 9°Р., а не у качари или полу-надземном подруму, у коме се топлота сваки дан мења.

¹⁾ Доказе о вредности порекла стоке, при решавању питања о поправци стоке, због величине саме расправе, оставио сам за други оделити чланак, који ће имати специјалну цел за помагање у штудирању домаћих сојева стоке и звати се „Испитивање сојева наше стоке.“ — то тим пре што ће требати и повише слика

Ако је вино постало тегљиво, онда га лечимо на ма који од следећих шест начина овако :

1. Кувајмо тегљиво вино, — тиме ћемо да уништимо оне гљивице, што проузрокују ову болест, ако су оне узрок овој болести; а поред тога сувишна ће се белагчевина згрушати и сталожити се на дну бурета, а вино ће изгубити тегљивост, која му се више неће ни повратити.

2. Мешајмо тегљиво вино са стељом — киселицом — док је још младо, те да би се с тим врење подстрекло, услед чега ће тегљивости нестати.

3. Претачимо тегљиво вино чешће, да би што више долазило у додир са ваздухом.

4. Додајмо тегљивом вину раствореног танина — опорости — на сваки ектолитар 15—20 грама.

5. Додајмо истуцаног семена од грожђа 200—400 грама на сваки ектолитар тегљивог вина, које треба у кесицу да метнемо и у тегљиво вино обешену на концу да спустимо.

6. Додајмо на сваки ектолитар 100—200 грама истученог винокиселог стреша, раствореног у здравом вину.

То су шест главних средстава, помоћу којих можемо тегљиво вино да излечимо; али после сваког лечења треба вино да избистримо ма којим од средстава за бистрење вина.

Мутно вино.

Већи део узрока, који муте вино, јесу узроци и других винских болести, с тога виноделци мутно вино називају и болесним.

Узроци, који проузрокују мућење вина тројаки су :

1. Оно се може замутити услед сићаних гљивица, као: цветних, стељиних, слузних и сирћетних.

2. Утицајем спољњег ваздуха.

3. Упиливом ладноће и топлоте.

Стеља може да замути вино на овај начин: Кад је за време превирања кљука или шире ниска топлота, тада вино често неможе до пролећа да преври. Преточимо ли као потпуно непревредо вино у сумпорисану бурад, врење ће му за неко време са свим престати, но чим сумпорни дим из њега излази, оно ће опет почети да преври; тим превирањем стеља ће се подизати и вино ће замутити.

Да се вино услед неправилног и лаганог превирања кљука или шире доцније неби замутило, треба да буде у кљуку или шири 14°P. топлоте, а у качари где је она смештена 18—20°P. те ће се

вреће свршити за што краће време и младо ће се вино избистрити. Оба степена топлоте, како у кљуку и шири, тако и у качари можемо имати баш и кад је време ладно на овај начин: На сваки 100 ектолитара шире или кљука загрејмо 8—9 ектолитара шире до кључања, па је успимо у осталу ширу, тада ће у целокупној маси бити 14 до 15°R. топлоте, на ком ће степену она потпуно за кратко време преврети и избистрити се, разуме се ако је и качара топла, коју можемо и помоћу пећи да загрејемо.

Стеља може да замути вино баш и кад је шири на довољно топлоти потпуно преврела, ако га на време од ње не одвојимо, а тој је пре, но што наступи с пролећа топло време, које проузрокује предовирање младог вина, услед чега се подизањем стеље, као што рекосмо замути.

Да тај узрок мућења вина одклонимо, треба први пут младо црно вино из комине да источимо, чим се по свршеном главном врењу потпуно избистри. Прво претакање белог вина предузимајмо одмах после Божића, кад је време ладно и ведро, и кад владају северо-источни ветрови. Друго претакање црног или белог вина предузимајмо у Априлу месецу пре другог предовирања или тако званог шапутања — шуштања; — треће у месецу Августу, а четврто претакање предузимајмо идућег пролећа.

Мутно вино можемо да избистримо помоћу разних средстава за бистрење, од којих су до сад најбољи успех показали: рибља бешика, желатин и беланце из јајета.

Са рибљом бешиком и желатином бистримо вино овако:

Узмимо на сваки ектолитар бела или црна вина 3—10 грама рибље бешике или 8—15 грама желатина, исецимо у ситну парчад, потопимо их у ладну воду, те да за 24 сата одмекну, затим одлијмо ту воду, а на место ње успимо на сваки 10 грама рибље бешике или желатина по један литар од оног вина, које ћемо да бистримо, да се у њему добро раствори у облику житких пихтија, и овај раствор треба да процедимо кроз чисту крпу. Кад смо тако растворили рибљу бешику или желатин, онда са тим раствором одпочинемо бистрење вина овако:

Узмимо шафољ или бакрач, па наточимо од прилике $\frac{3}{4}$ његове запремине оног вина, које ћемо да бистримо; у то оточено вино успимо пуну винску чашу одмерене и растворене рибље бешике или желатина, мешајмо са метлицом дотле, док се на површину вина у шафољу пена не образује, па га тако измешано вратимо кроз врањ у буре. На тај начин то отакање и мешање вина са раствором

рибљом бешиком или желатином, продужавајмо дотле, докле сву количину раствора не утрошимо. Кад с тим будемо готови, онда источимо још 5—10 шафоља вина и натраг опет повратимо, те да се боље са усутим раствором рибе бешике или желатина измеша. Пошто и с тим будемо готови, онда враћем буре добро затворимо и оставимо га на миру; кроз 6—8 дана вино ће се избистрити, кој по том треба одма да преточимо у чисто буре.

Беланце из јајета за бистрење белог или црног вина справљајмо овако:

Узмимо на сваки ектолитар мутног вина беланце из 3—5 јајета, метимо у једну велику чинију и бућкајмо кашиком док се сва маса у пену не претвори, па је процедимо кроз крпу. Кад с тим будемо готови, онда успимо измућкано беланце у стакло, па га долијмо чистим вином, затворимо га добро и чувајмо до употребе.

Са овако справљеним беланцетом бистримо мутно вино на исти начин, као и са раствореном рибљом бешиком или желатином.

Пошто се многа бела вина тешко бистре поменутих средствима с тога, што имају мало танина — опорине, — то пре бистрења морамо вину додати раствореног танина, и то: узмимо на сваки ектолитар белог вина 15—30 грама танина, растворимо га у 3—6 литара чистог белог вина, тај раствор успимо у бело вино, које ћемо да бистримо, добро га измешајмо, па приступимо бистрењу на горе описани начин. У место танина можемо употребити ситно истучено семе од грожђа, и то: узмимо на сваки ектолитар 100—200 грама, метимо у кесицу, спустимо је у вино, па нека стоји у њему обешена 5—6 дана; после тог времена извадимо је из вина, и одма приступимо бистрењу.

Горчило црног вина.

Црно вино по кад кад добије тако горак укус, да га је немогуће пити. Неки виноделци кажу да је узрок овој винској болести сувишни танин, који се у црном вину наводи.

Пастер вели, да горчило црном вину проузрокују сићане гљивице, чије се споре — клице — у ваздуху наводе.

Горко вино можемо излечити овако:

1. Бистримо га на описани начин рибљом бешиком, желатином или беланцетом, које ће се ујединити са сувишним танином и сталожити се на дну бурета. Кад се вино избистри, биће блажије, ако му је танин узрок горчилију.

2. Загрејмо вино у нарочитом апарату до 60—63°C., те да му гљивице што га чине горким умртвимо, па га после мешајмо са другим

здравим вином, а још боље помешајмо га са широм или скоро исцеђеном комином, те да још један пут у врење пређе.

То су два најглавнија средства помоћу којих можемо горко вино да излечимо.

С л а б о в и н о .

Старо вино може да ослаби из више узрока, између којих је најобичнији «вински цвет», који као што нам је познато руши вински шпиритус на рачун живљења цветних гљивица, услед чега вино не само да ослаби, но шта више замути се и изгуби свој природни мирис и укус. Како се вински цвет из вина отклања, и како се уништава, са тим смо се упознали у почетку ових редака, кад је била реч «о винском цвету и цикнулости — усирђетавању вина.»

Слабо старо вино можемо да поправимо, ако у њему нема више од 5—6‰ киселине на овај начин: Ако је вино јако 5 гради, а желимо да буде 8 гради, онда на сваки ектолитар тог вина додајмо 6—7 килограма шећера, 4—5 килограма здраве стеље — киселице — и 4—6 литара шире; тада ће вино, услед поменутих додатака, прећи у врење, ако у качари буде 18—20°Р. топлоте. По свршеном врењу вино ће се избистрити и добиће све винске особине, које је и пре имало.

Изветрело или бљутаво вино.

Изветрело или бљутаво вино управо нији болест, већ је то мана винска, која долази отуда, што се буре добро враћем не затвори, те из вина изветри неки део винског шпиритуса и угљене киселине, која му даје онај укус што резни.

Вино изветрело или бљутаво можемо да поправимо на овај начин: додајмо на сваки ектолитар таквог вина два килограма шећера, од које ће се количине образовати угљена киселина и један степен алкохола; затим му додајмо још 4—6 литара чистог винског шпиритуса од 95°, који је без мириса, па га бистримо желатином или рибљом бешиком.

Осим тога, изветрело или бљутаво вино можемо да поправимо мешањем са другим здравим и јаким вином, у ком нема цвета; а поред тога и мешањем са скоро исцеђеном комином, којом ће у врење прећи, због чега ће постати јаче, почеће да резни и биће врло питко.

Заударање вина на покварена јаја — сумпорни водоник. —

Ову болест могу да проузрокују ови узроци:

1. Ако се у земљишту, на ком смо винову лозу засадили, наводи сумпорног гвожђа, онда добијено вино отуда заудара на покварена јаја.

2. Кад смо виноград нађубрили оним материјама, од којих се при трулењу образују разна сумпорна јединења, као што су у опште све смрдљиве материје.

3. Кад вино сумпоришемо, па нека капљица кане од раствореног сумпора у њега, онда од тога вино добије тај непријатан задај.

4. Кад вино мешамо са распаднутом — трулом — стељом — киселицом — у којој има сумпорних јединења.

5. Кад вино дође у додир са гвожђем које се на вратаоцима бачве наводи.

Да вино не заудара на покварена јаја — сумпорни водоник — морамо да одклонимо све горе именоване узроке.

Ако је вино већ добило овај непријатан мирис, који заудара на покварена јаја, ми га можемо да одклонимо на ова два начина:

1. Претачимо вино чешће из једног бурета у друго, услед чега ће непријатан задај из њега да излази. Исто тако треба и из флаша вино 4—5 пута да преручујемо из једне у другу.

2. Преточимо вино у добро сумпорисану бурад, па ће сумпорисани дим да уништи непријатан задај.

Заударање вина на суд, буђ — плесањ — и земљу.

Овај непријатан задај добија вино нарочито од нечисте буради; он се не сматра као болест, но као мана винска.

Овај задај можемо из вина да одклонимо овако:

1. Успимо на сваки 10 ектолитара вина један литар чистог финог зејтина, па га измешајмо добро са вином. Зејтин ће да упије непријатни мирис, који се у вину налази. После 7—8 дана издвојмо зејтин са површине вина натегом, и оно ће изгубити непријатан мирис.

2. Успимо на сваки ектолитар два килограма шећера и два килограма шире, или ако ове немамо, онда у место ње успимо 150 грама здраве стеље — киселице — и измешајмо добро; после неког времена вино ће почети да превире, па, пошто преври, бистримо га ма којим средством, и оно ће изгубити непријатан мирис.

То су два најобичнија ерества, помоћу којих можемо да одклонимо из вина непријатни мирис на суд, буђ и земљу.

Петар Стојадиновић.

ЗАШТО НЕ ВАЉА, ДА ВИНО СТОЈИ ДУГО НА КОМИНИ.

Једна од највећих мана наших произвођача вина је дуго остављање вина на комини. Два су разлога, ради којих они то чине. Прво што мисле, да вино постаје све јаче, што је дуже у додиру са комином, друго што држе, да вино са дужиим лекањем на комини добија све јачу боју.

Али први од тих разлога са свим је неоснован, а и други вреди тек у ограниченој мери.

Јачина вина долази од материје, која се зове алкохол, жест. То тело пијемо ми и у ракији. Што више алкохола има у вину, у толико је вино јаче. Колико ће алкохола бити у вину, то зависи само од каквоће грозђа, од ког грађимо вино. Алкохол не налази се истина као такав у ни једном делу грозђа, док је исто не измуљано, него тек у кљуку почиње он у повољним приликама да се развија; он постаје преобраћањем шећера, који се у грозђу налази. То преобраћање бива, кад кљук ври и у место што кажемо: шира ври, могли бисмо опширније да речемо: шећер се претвара у алкохол. Оно, што пијемо у вину као алкохол, било је у грозђу шећер. Таквих преобраћања јединих тела у друга са свим различних својстава има у природи врло много.

Јасно је, да ће се добити у толико више алкола у вину, што је било више шећера у грозђу. Зато је основно правило винарско: *што слађе грозђе, то јаче вино.*

А исто тако је јасно, да ће за добијање алкохола бити од користи само они делови грозђа, у којима се налази шећер. У грозђу нема нигде другде шећера, до само у соку од бобица. У шепурини, петељци, љусци, семену — а из тих ствари састоји се комина — нема шећера баш ни мало. — Ти делови грозђа не могу дакле имати никакав утицај на количину алкохола у вину и с тога се дугим остављањем вина на комини не може у том погледу ама баш ништа постићи. Ком је дакле до тога стало, да има што јаче вино — а то треба да је тежња сваког разумног винограђара — тај нема за то никакав други пут и начин, него ли то, да бере грозђе што зрелије.

Је ли дакле у опште упутно, да се вино оставља на комини? Јесте и то се за црно вино мора чинити, јер вино треба да извуче из комине неке материје, које се у њој налазе и које су за вино од користи. Те су материје боја, танин и тела, која дају вину мирис,

арому. Знање наше о овим последњим телима још је скучено и не ћемо даље о њима говорити. Боја се налази у љускама и првобитно је плава. Танина, од ког постаје вино трпко, има највише у семену. Али сем тих материја, које су за вино корисне, налазе се у комини још и друга тела — одмах или се тек доцније развијају, — којих улазак у вино мора спречити. Нарочито у зеленим шепуринама налази се много од тих штетних тела.

Док шира не почне да при, може оно само мало боје у себи да прими. Али чим се у њој појави алкохол, где уједно и топлота са напредовањем врења бива све већа, почиње све обилније растварање боје, која утицајем киселине постаје црвена. Кад једном бурно врење пређе и комини почне да тоне, онда већ престане вино боју у себе да прима. Није ли вино до тога доба добило лице, какво треба, онда то нећемо више поправити, ма месецима оставили вино на комини. Напротив ће улазити сада у вино оне поменуте штетне материје, које се налазе у комини и које се распадањем исте образују. И киселица, која се тада већ налази измешана са комином, почиње да се распада и даје и са своје стране више штетних саставака вину. Вино, у ком се једаред те материје налазе, не може никад више бити постојано вино. Не само да ће од превећ дугог додира са комином патити кус вина, него и само лепо лице његово може лако да страда, јер кад се примљене штетне материје стану после из вина излучивати, онда оне повуку собом и доста боје, те рубинско лице вина дође слађе и побледи. То се сматра као винска болест, а ето рекосмо, шта јој је већином узрок. Тако може дугим остављањем на комини да се постигне баш противно од онога, што смо хтели.

То опасности особито се онда бојати, ако грозђе није било са свим здраво, него мање више труло или натруло.

Друго тело, које треба вино из комине да прими, танин је. Казали смо, да од њега постаје вино трпко. Свако црно вино треба да је трпко, само и ту има границе. Од сувише многог танина трну зуби и кус се у опште поквари. Али и лице вина може исто онако да страда као што мало час поменусмо, јер у вину, у ком је сувише танина, гради се у знатној мери мутљак, који собом боју односи, те вино бледи. Вино, које је јако трпко, хоће лако и да горчи, што је у гдекојим крајевима врло честа винска болест. Дакле ни погледом на танин није од користи, да се вино превећ дуго држи са комином.

О тога је у рационалном винарству управљена тежња на то, да се избере начин, којим би се сачувало вино од улаза штетних

материја — те имају већином састав беланчевина, — а ипак да уђе у вино толико боје и танина колико треба. Најбоље и најпростије средство за то је, да кљук ври на сарамерно високој топлоти. Тада је са свим довољно 8—14 дана, па да вино прими из комине све, што му треба. Дуже остављање било би само од штете. У јужној Француској, где се производи најславније црно вино, држе кљук при топлоти од 20—30° Целзијевих само 4—5 дана; ако врење бива у затвореном суду, 12—13 дана. Неслер наводи, да је при топлоти око 15° Целзијевих у опште доста 8—14 дана, па да вино прими у себи довољно боје и танина. Куралт захтева за Хрватску 6—12 дана.

Иначе није увек нужно нити савесно, да се увек сва боја из љусака извуче. Где грожђе има јаку боју — и онда по правилу и много танина — као што је то нарочито случај у јужним земљама, ту треба ширу оставити само кратко време са коминим. Ако је грожђе врло јако бојадисано, а уједно је топло, онда је довољно 2—3 дана, у појединим случајевима и само 12—24 сата, па да вино добије свој карактер као и потребну боју и трикоћу. Да не би сувише од тога ушло у вино, принуђени су гдекоји, да отачу још непреврило вино, док је још нешто слатко. Али даљи поступак са таквим вином захтева врло много пажње, те није за општу препоруку. Неки остављају опет из истих разлога да шира ври само на једном делу комине, а другу одмах уклоне. Као што се дакле види, меродавна је ту и врста грожђа. Кљук од зачинка, од ког се по опису г. М. Савића налазе у Крајини читави виноград и који има јаку боју, држаћемо краће време него кљук од скадарке.

Из књиге се не да научити, кад је управо најзгоднији тренутак за отакање односно цеђење. Искуство и добар језик биће ту најбољи саветници. Али као опште правило може сваки да запамти, да је у свима околностима рационално, да се вино одели одмах од комине, чим пређе бурно врење. Само тако добиће се вино потпуно чиста и фина куса.

Како је при раду око вина, а и у другим пољопривредним пословима нужно одређивање топлоте (температуре), то би било желети, да се топломери што већма распростру међу нашим пољопривредницима. Можда би пољопривредно друштво могло и тај посао у своје руке узети, као што је већ многим другим радом те врсте задужило себи српску пољопривреду. Тада би се могао и у то неки неки систем унети, те свуд распрострети Целзијеву скалу и на тај начин спречити употребљавање застареле Реомирове скале.

М. Петровић.

ОКТОБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ

од К. Црногорца.

Обично иза топлог Септембра, који је махом врло пријатан у години месец не само за пољопривреднике него и за друге раденике, — наступа Октобар, као други јесењи месец, *кишовит* и доста хладан.

Према овоме: треба и пољопривредник да своје јесење радове улепшава и благовремено — кад треба тачно да посвршава, ако не жели, да га неповољно време позне јесени не омете, и у малу забуну не доведе.

I. Земљарство.

1. РАТАРСТВО.

Све започете у Септембру а недовршене пољске послове треба неизоставно продужавати и посвршавати у свако повољно и згодно лепо време овим истим редом, којим су прошлог месеца Септембра и започињати, а поглавито не смемо оклевати са сејањем озимог жита, — пошто се зна: да раније посејано жито испада и боље и корисније.

И тако, долази сејање озимог жита овим редом:

1. Сеје најпре се *озими јечам*; јер ова врста жита много је осетљивија према зимској хладноћи, па с тога је и потребно да се најпре посеје, како би што пре и раније *убокорило*, т. ј. својим жилицама, у земљи учврстило, да га допније мразеви не би могли из земље избацити или да не би у земљи од мразева промрзло и пропало. — Раније у јесен посејани јечам стиже у почетку Јуна за жетву са *добрим или богатим нажњем*, па ма какво пролеће било.

А ко још не зна, колико нам и какове добре воље за *друге радове* даје добра и богата жетва јечма!

Још се и то зна: да обично добра жетва јечма даје изгледа и на добар и крупан род наших шљива мацаруша, па и другог воћа!

2. Чим смо свршили сејање озимог јечма, долази: *сејање ражи*.

И раж треба да се за рана још у јесен *добро убокори*, — ако хоћемо: да нам раж добро роди.

Ово доба за сејање ражи поглавито вреди за топлије крајеве, где ветровч и дани нису баш тако хладни; — али за брловите и хладне крајеве тржимо: да се још у *почетку Октобра* *посеје раж*, док су топлији дани и док је време пријатније. — Још је боље, да се раж у брловитим и хладнијим крајевима сеје у Августу, што многи наши сељаци у тим крајевима и чине, јер им је то главно њихово жито.

3. Најважније је сејање *озиме шенице* у Октобру, — јер: ко пропусти да у Октобру шеницу посеје, тај не зна: да је ова јесења или озима шеница злато за пољопривредника, јер му даје не само сигурнију жетву него и здраво богат нажњ, — само треба за сејање ове шенице изабрати *двогодишње* семење, које мора бити *одабрано*, т. ј. мора бити и здраво и зрело и тешко или крупно, — ако хоћемо поред доброг нажња да добијемо шеницу, коју ћемо спчувати од оне опасне шеничне болести, што се зове *шенична смјет* или *тђња*,

која се развије у плоднику шеничног зрна док је шеница још у цвету, па тада нема плода или зрна.

Примедба. По што је ове као и прошле године шеница врло добро родила а дала тешко једно и здраво зрнџе, — то би врло добро било: да и од ове године одaberемо и оставимо зрнџе од шенице за сејање после две године, чувајући га до тог кремена на сигурном и сувом месту.

По што је ове године у целој Европи шеница добро родила, то се не можемо ни надати, да ћемо шеницу сад по високој цени продавати моћи, — као што је се по 24 и 36 динара продавала онда, кад је у другим земљама слабо а код нас добро и богато родила дала. — Али при свем том, ми држимо: да ће цена шеници на пролеће боља и већа бити него ли обично.

Иза свршеног сејања озимог жита, или ако би у овом месецу између ових појединих радова доспели и добили zgodно и удесно пријатно време, — треба алудом њивишта спремати т. ј. стрњике угарити за пролећне или јаре усеве. Ово је особито важно и незоставно потребно онда и онде, где су земље тежке — глиновите и иловачне; јер доцније може лако да наступи незгодно или неповољно и таково време: да ово јесење орање за пролећне усеве не ћемо моћи ни почети ни извршити, или ћемо га врло тешком муком изводити морати. — Ово јесење орање за пролећне усеве на тешким земљама даје нам дробнију или спремнију а у једно и плоднију земљу за пролећне или јаре усеве: — јер: у у јесен преорана тешка земљишта раздробе и размрве зимски мразеви тако, да смо у пролеће у стању са мањом теглећом снагом и са мање губитка времена да их спремимо и приуговоримо за усева, — не узимајући му рачун још и то: што дубоким јесењим орањем добијамо врло плодну земљу.

Ко у јесен неће
Земљу да преврће, —
Тај ће у пролеће
Кору да премече.

Јелду, — ако ко није у Септембру, — треба сад у Октобру да жње а особито онде, где је јелда као други усева у овој години посејана.

Јелда не сазрева сва у једно исто доба, па зато ју морамо да започнемо жњети онда: кад је највећи део њеног зрнџа сазрео: — јер ако чекали будемо док сво њено зрнџе потпуно сазре, онда ће оно зрнџе, које је најпре сазрело, из своје плодности да поиспада и да пропадне.

И позни овас у брдским и хладним крајевима мора се у Октобру да пожње, — ако још у Септембру пожњевен није.

Позни овас мора се врло пажљиво да жње и то само кад је лепо и повољно време, — јер ће иначе сво зрнџе да поиспада и да пропадне.

Примедба. Све ове године пожњевено а у амбаре или житнице смештено жито треба сад у Октобру лопатом и т. д. добро превртати, — јер још није довољно и као што треба суво, па може лако да се ужеже или да проклија, па да тако сво пропадне.

У Октобру је врло важан још и овај посао:

1. *вађење кромпира и репе.*

Неки имају обичај, па пре него што кромпир ваде, одсецају кромпирову стабљику заједно са лишћем, те полажу, млечним крвама и свињама. Ово се дозвољава само онда, ако су кромпирове кртоле у земљи сазреле; јер иначе добићемо само мало и ситнијих кртола.

Где који имају обичај, да откидају цветове са кромпирових стабљика, па тако добијају више и крупнијих кртола, али мање семења. — Но ово откидање кромпирових цветова врло је дангубно и скупо, па се не исплаћује; — с тога се и не препоручује.

Вађење кромпира из земље врши се најбрже, најлакше и најјевтиније: плугом, који се зове: *затрљач*. — Овим се плугом вади из земље кромпир, који је у врсте обделавао, јер се овај плуг пусти средином врсте испод подземних кртола, па ове избацује десно и лево из земље, а бирачи ове кртоле сабирају једном мотичицом или петозубом грабуљницом (са кратком држаљцом), чиме из дробне земље изоране кртоле ваде па их после купе и па гомиле слажу.

По што извађени кромпири неколико дана на ваздуху *провету*. — треба их сложити у трапове или у добре подруме или у рупе; а слаже се овако: просторија, — где се кромпир смешта и чува да не иструли или не промрзне и не пропадне, — обложи се даскама или сламом, па се кромпири *ређају*, а озго се сваки ред застире сламом или сувим лишћем; — ове просторије морају имати zgodне отворе или ветренице, које на лепом сунчаном а благом времену треба да су отворене ради промаје.

Што је речено за кромпир, то исто вреди и за репу, — коју би требало да обделава сваки наш пољопривредник, који држи и храни стоку, а особито говеду, — јер је репа помешана са сувљом храном нпр. сечком (сеченим сеном и сеченом сламом) преко зиме добра храна за стоку.

2. *Одсецање купуса* вада у овом месецу; — покварено горње лишће сасеца се и даје млечним крвама и крмачама, а по купусишту треба пустити свиње, да у земљи заостало корење риђући поједу и да се нахране.

Купус меће се у каце а најбоље у *зејтињаву бурад*, где смо *зејтин* или уље пре тога држали, да се кисели, да тако имамо преко целе зиме *кисео купус*; — особито добар кисео купус биће онај купус, који смо метнули да се кисели пошто га је најпре прва слана убила,

Свака добра и права газдарица треба у кући да спреми киселог купуса — разуме се, ако за то згоде и судова имала буде.

Наш народ вели:

Добра купусарица,

Боља је газдарица. — т. ј. газдарица, која не радо једе кисели купус, та је рђава газдарица; јер се зна: да је купус храна, која може добро да испуни желудац и да брзо засити, — и ако је купус сам за себе, без меса, само врло слаба или лоша храна, јер не даје онакове крви, од које се стварају у нашем и животињском телу коске, месо и т. д. — Расол или расолица је пријатно и здраво пиће, а многе је болне расол поткрепио и излечио.

На *дуванштиту*, — ко није из нехата или због каквих препрека и не-згода лишће дуванско до краја Септембра обрао, пошто је Септембар довољно и као што треба тонал и удесан за брање дуванског лишћа био, — тај нека неизоставно то лишће бере још у почетку или у првој половини Октобра; па пошто се лишће обере, треба га добро осушити, — као што смо о томе у прошлим бројевима „Тежака“ рекли.

Пошто је код нас произвођење или варење па дакле и трошење пива доста јако отело маха — услед продаје лажног или водњикавог вина у многим кафанама и механама, — то би добро било, да онај, који мељ за пиво произвођи, тражи потрошаче, који ће му мељ да откупе. — Но, ако не би имао коме мељ одмах да прода, онда треба потпуно и добро осушен мељ да спакује и добро набије у цакве а најбоље у сандуке, које треба изнутра добро обложити артијом, — јер: ако би мељ стајао на ваздуху, онда би од своје ваљаности а са њом и од своје вредности много изгубио, — пошто се зна: да ваздух шкољиво упливише на мељ, тако: да зачин (Gewürz) што је у мељу лако испарава и да мељ на ваздуху трули.

Ко производи мељ, тај треба у Октобру земљу за мељ да *дубоко* на јаркове ископа и раздоби па да ситним изгорелим (добро зрелим) ђубретом нађубри.

2. ЛИВАДАРСТВО.

Ко ове године није још у Септембру отаву на ливадама покосио, — тај нека то уради одмах у почетку или најдаље до половине Октобра, — јер после тога времена мало ће моћи отаве да накоси, а и мало ће му времена за тај посао преостати поред других тако важних пољских радова.

После кошења отаве треба ливаде добро нађубрити, — ако хоћемо да на годину и више и бољег сена имамо. — Ко је за ово вољан, тај треба да је још за раније спремао и приуговљављавао ђубре, но нама је добро познато! да сваки наш пољопривредник има за доста у готовости ђубрета, — само је још воља и увиђавност потребна за ђубрење ливаде, — јер их мало има, који увиђају корист од нађубрених ливада.

Сва гола и безтравна места на ливадама треба *прекопати мотиком*; — па с пролећа их засејати семенем питомих и слатких травака.

Она места, која су на ливадама обрасла *маховином*, треба *изграбуљати* једном зубастом дрвеном или још боље гвозденим грабуљом, — јер маховина смеће растењу и развијању ливадских питомих травака. После тога, треба сву изграбуљану маховину са ливада изнети и наслагати на ђубриште или на компост — *мешанац*; али је још боље: да маховину спалимо и изгоремо, а пепео по ливади да растуримо, као врло добро ђубре за ливаде.

Ко своје ливаде наводњава, најбоље је да то *наводњавање предузме и сеприш сад у јесен*, а особито у Октобру, кад највише кише пада, — јер ова јесења кишна вода има највише хранећих делова за ливадске травке и друге биљке, — пошто се зна: да ова вода прелази преко различних њива и шумских земаља па се на ливаде слива или преко њих протиче и ту многе своје хранеће делове оставља као храну ливадским травкама и биљкама.

Ако би јесен била сува, т. ј. ако не би била кишовита, — онда добар ливадар треба своје ливаде да наводњава и дању и ноћу, — па макар и снег падао, само ако нема мразова, јер се на мразу смрзне вода, кад преко ливаде протиче или кад се на ливаде с виших места слива.

Ливаде, које су на више места обрасле маховином, добро би било да наводњавамо баш на мразу, — јер мраз — односно смрзнута вода издиже маховину, па ћемо тада ову моћи лакше да изграбуљамо дрвеном или гвозденом дрљачом, или грабуљом.

3. БАШТОВАЊСТВО.

Ко није до краја Септембра, тај нека у почетку Октобра сеје: зимњи црни лук, шаргарету (жуту репу) или мркву, зимски кељ и зимску салату, першуна и т. д.; — сад се у Октобру из земље може да вади корење од першуна и целера.

Салату и кељ треба расађивати на леје које треба да су негде у ладовини или на месту где сунце не допире; — ако би после тога било сувих мразова или голомразнице, онда би морали тај расад на лејама да покривамо сламом или сувим лишћем, како не би расад озебао или промрзао и пропарио; — ако би се десило, да овај расад промрзне и пропадне, онда треба леје новим расадом засејати; а за овај случај треба у готовости или приправности имати и држати један део ових расада. — Салата се сеје у растојању од 14 до 15 с. м., а кељ 30 до 32 с. м.

По што корење од мркве или шаргарепе, од першуна и од целера може да подвесе и да издржи јаку зиму, — то га можемо још месец дана доцније — после Октобра а и преко целе зиме у земљи да оставимо. — На против, корење другог поврћа или друге зелени као и кромицр треба оставити и чувати у подруму, у трапу или у рупама ископаним у земљи; — али сва смештишта морају бити сува, и пуње се поврћем само на ведром и сувом дању.

Од кеља и купуса, па онда од мркве (шаргарепе), першуна, репе и роткве треба сад у Октобру изабрати најразвијеније цветне стабљике за добијање семенја, које ћемо идуће године да сејемо. — Цветне се стабљике одсеку или се са кореном из земље ишчупају, па се оставе где год на промајном месту, где се држе и чувају све дотле, док већа и јача хладноћа не наступи, а тада се склопе са тог места и остављају се у подруму, или у трапу или на којем другом склонитом сувом и топлијем месту.

Рен ископава се из земље на крају Октобра, и то: треба га само толико ископати, колико нам треба, т. ј. колико га преко зиме потрошити можемо, — од ископаног (за употребу преко зиме) рена треба главу корена за 2,5 с. м. осећи, па горњи заостали део сместити и држати у подруму у сувом песку да не промрзне, јер: ако рен промрзне, онда се спаруши и није више онако љут, као што треба.

Примедба. Ко се бави произвођењем спариле или коленца на особеним или одвојеним лејама, тај треба у Октобру да уради ово: чим бобичаст плод на коленцу поцрвени као црвени мерџан или црвени корал, знак је, да је коленца зрео, па треба ове црвене бобице покидати; — а кад стабло или струк пожути, треба за једну шаку (т. ј. за 5 до 6 с. м.) изнад земље осећи, па: пошто леје оплевимо, т. ј. очистимо од травуљака, треба осечени у земљи заостали део за 30 до 32 с. м. високо покрити ситним или дробним масним ђубретом, које ће зи-

ми киша и снег да растворе па као добру храну да донесу корену, што је у земљи.

Леје празне, т. ј. оне, које нису поврћем засејане, треба у Октобру *аремопати*, да земљу мраз преко зиме раздоби и плоднијом учини.

У опште, овај је месец најбогатији и најудеснији за *дубоко орање*, што се другчије каже: *ровљење или риголовање*.

Клила или ђубренице (ђубревите леје) треба — ако раније нисмо — сад неизоставно да ишчистимо, т. ј. земљу и *ђубре* у ђубреницама треба извадити и склонити до пролећа где год на склонитом месту, т. ј. где га не може да бије киша и т. д.; — по ђубре се може да употреби и за ђубрење оних леја, које су одређене за обделавање зимског поврћа, а особито за леје, где расту спаргле и јагоде.

Ко није спремио *туришију* од краставаца и паприка у „*међудневнице*“, — јер се у то доба спремљена туришија неће да квари, — тај може још у Октобру да меће краставце и паприке у туришију, само треба да бира јако, живо винско сирће.

Цвећари треба да одсецају прецветале стабљике па да их тако чувају или да семење оберу и на сувом месту држе, као год што треба да поваде и да оставе и цвеће, које има под земљом корен као луковаста главица (луковача).

4. ВОЋАРСТВО.

Растила, или земљишта, где се подижу воћке из семена а особито јабучaste и комишчаве воћке, спремају се се и приуговљавају најбоље и најгодније у месецу Октобру.

И тако, најкорисније под јесен сеје се:

1. Семење од јабучastих воћака, као што су: дуња, јабука, крушана и мушмула.

2. Семење од комишчавих (са комишком) воћака, као што су: бадем, кестен, лешник и орах.

А семење од коштичавих воћака, — као што су: бресква, вишња, кајсија, трешња и шљива, — боље је с *пролећа* да се сеје.

Растила треба да су на отвореном месту, т. ј. онде, где има довољно светлости и промаје, па се ту семење сеје у редове или врсте, али тако да један ред буде од другог удаљен за 32 до 48 с. м.

Семење покућено од комишчавих воћака треба држати и чувати у сувом песку или добро сувом подруму. Семење не сме стојати стогилано, него свагда да је свако семе једно од другог размакнуто, — да се не додирује; при том треба пазити, да семење влага не дохвати.

У воћњаку треба воћна дебла близу земље свуд у наполо премазати густим катраном на прилику прстена за 20 до 30 с. м. широког, — да се не би могла из земље на дебло да испење женка оног воћног лептира, који се зове: *воћни грбавцац или мразовац* (*Acidalia brumata* L.). — јер је овај лептир, из племена: *грбавци* (*Geometrae* или *Phalaenodea*) за воћке један од најшкљодли-

вијих инсеката. — Опис свог за воћке тако шкољивог ноћног инсекта наводи се у „Тежаку“ бр. 10 од прошле године. — Пошто је овај лептир врло шкољив и штетан младим буквама и растовима, — то га треба таманити још у ранијим месецима, и то овако: треба од Јула до Септембра свуд околу дрвећа земљу ископати за 32 с. м., па ову после добро маљем набити тако, да учаурен лептир не може из земље и из своје чауре да измили; — но пошто код нас свиње по воћњацима тумарају и земљу око воћака рију, то ће ове и овог лептира под земљом учауреног већим делом потаманити.

У Октобру се још ископавају *рупе* за воћке, које би у пролеће хтели да садимо; — *маторе воћке*, које су се осушиле или које не носе плода, треба исећи или извадити. — Рупе ископане за сађење воћака у јесен треба напуни-ти плодном земљом, или их оставити преко целе зиме отворене па тек идуће јесени воћкама засадити; то се исто чини и са рупама од извађених воћака; али у ове рупе свагда је боље да садимо воћке *друге сорте или врсте*.

Младе и здраве воћке треба око половине Октобра окончати па их бољом плодном земљом загрнути, и за тим кољем, трѣм и т. д. заградити и чувати да им зецови и друге животиње кору не оглоју и не разгризу.

Воћке, које смо у Августу на припој каламили, треба од завоја ослобо-дити т. ј. завоје, којима смо каламе привезивали, скинути.

Ко би хтео воћке у јесен да сади или да пресађује, тај нека сад у Октобру то извршава, — премда је за сађење или пресађивање згодније *про-леће*, јер је тада боље и топлије време. — Кад воћку садимо или пресађујемо треба добро да пазимо: да воћка не дође у земљу ни плуће ни дубље него што је пре тога у земљи била, и — горњи део корена може само 10 до 15 см. испод површине земљине да дође.

Ко није све воће са воћака обрао, треба то да учини у Октобру.

Воћарске алате и справе треба очистити и дати на оправку, а после тога треба их оставити и чувати на склонитом и сувом месту, — да се ове справе не би квариле и да не би зарђале, кад нам у пролеће затребају.

Дрвеће потребно за обичну и за живу ограду око воћњака, треба сад у Октобру сећи и спремати.

Маховину, лишаје, гљивице и т. д. на воћном дрвету треба добро са-стругати — ако то у Септембру писмо доспели да урадимо; — јер ако то не урадимо, не можемо се надати крупном и богатом плоду воћака а особито шљива.

Руком узабрано и остављено воће (види „Тежак“ за Септембар) треба прегледати, па све што је труло или кварно избацити.

Прави се јабуковачи и крушковачи (види „Тежак“ за Септембар).

Од ораја нижу се грђње, а крушке исечене на кришке нижу се на „венце,* па се оставе на згодном сунчаном и промајном ал сигурном месту да се суше.

5. В И Н О Г Р А Д А Р С Т В О .

После свршене бербе, — која ће ове године богато да испадне а уједно и добра вина да нам донесе, — треба тачке *повадити* па их на сувом и скло- нитом месту оставити и чувати, — пошто смо им доње зашиљене или заострене крајеве катраном премазали, да би их сачували од трулења и кварења.

После свршене бербе треба најдуже од половине Октобра започети *орезивање* — *резање винограда*, јер је то свагда боље у јесен него ли у пролеће започињати и свршавати.

У исто доба, кад виноград орезујемо, или онда кад све лишће са винове лозе опадне, — треба започети *полагање винове лозе и закртање винограда*, а *чокоће* треба добро изгорелим или зрелим ђубретом нађубрити, пазећи: да ђубре не падне и не дође непосредно на сам корен и на жиле од чокоћа. — Зрелим ђубретом треба ђубрити за то, да се не би залела *филоксера*; — но ако би је већ било, онда је добро да са зрелим ђубретом помешамо ситан пегашени или живи креч, од којег сва на корену и на жилама находећи се ситна филоксера угине и пропадне.

Пударење траје док се сви виногради не оберу и не сраде.

У подруме и пивнице, где шира превире, треба улазити обазриво и паж- љиво са запаженом свећом у руци, — па ако се ова угаси, треба побегти на поље, — да не погинемо.

У горњим просторијама од подрума и пивница где шира ври, — треба држати спириту термометар, који ће нам показати, да ли је ту топлота 20—25 степена по Целзијусу, — јер ће само на тој топлоти шира потпуно и правилно да преври. —

После врсна треба младо вино отакати, па црно вино цедити од кљука па од комине доцније пећи комову ракију: *ксовицу*.

Примедба. Ко хоће да има *особито доброг и скупоценог вина*, — тај нека остави грождје на чокоћу дотле, док мраз неизмрзне већином водликаве делове у грождју, или другојачије: док се грождје на чокоћу сбабура и постане сушак, те да у њему остане истина мање али чистог и *правог винског сока*, — који ће нам дати вино, што се зове: *сушковина* или још боље: *виноша* (Ausbruch).

II. Ш У М А Р С Т В О .

Све оно, што смо у Септембру започели и не довршили, — а особито *копање и сирепање земљишта за пролећно сејање оголићених места*, треба у Октобру свршавати.

У Октобру *сазрева семење* од букве, јавора и растова, па с тога треба га брати и чувати на сигурном месту до употребе т. ј. до времена сејања; — и онако са овог и брезовог дрвећа семење треба сабирати.

Где су шумска места влажна и таква, да их с пролећа не можемо да засађујемо или да засејавамо, ту треба у јесен то да предузимамо. Овакова се места најудесније и најкорисније у Октобру засађују или засејавају *јовином* — јер се она лако прима и брзо расте.

Још се у Октобру сади или сеје *већи део лишћара*, а од четинара: *јела*

Зрела дрва за гориво секу се и прибирају се, а тако исто крешу се суве гране и отсецају на густо израсле гране, — па се то све на колима извози и кући довози.

Пањеве од осечених дрва треба крчити а код нас, где је шумарство још неуређено, треба пазити да изгоре, пазећи: да се шума не упали.

Жирородна шума и поглавито *грачичева* и букова даје се свињарским трговцима под закуп за *гојење свиња*, — ако својих свиња немамо.

III. Животињарство.

1. СТОЧАРСТВО

Ово је онај месец, кад пољопривредник треба добро да води рачуна о томе: да ли ће добре и доста хране да има за своју стоку преко зиме, па према томе да задржи само толико грла, колико их може да исхрани добром храном; — сувљашан и слабуњав или нездрав број стоке нека продаје.

За држање добре и здраве стоке преко зиме, нужно је имати и доста и добре и здраве хране, а особито треба пазити: да сено није труло или буђаво и травуљаво т. ј. да није помешано са коровом.

Стоци треба полагати свакога дана уз добру храну још и по мало соли, и то: у *стајама*, — јер хладноћа а особито магла штоди стоци исто тако као и труло или буђаво сено.

Стоку на планина или са високих брда — где је за време бачијања про-водила, — треба догнати на трла или појате, па их ту за време зиме хранити и у топлим стајама држати и чувати.

Говеда, — која се држи и храни у пољу и у природи, а не у стајама, — спаривају се у Октобру, ако се још у Септембру спаривала нису.

Музарама или млечним крвама даје се сено, које је ситно исечено *хсечом*^в (справом), па се у то сено домеће још по нешто жита, или прекруњеног зрелог варива, или меквиња или друге које јаке и снажне хране, која се пре давала најпре у поврнућој води раскваси; па се после као млака храна крвама даје и полаже. — те тако: млечне краве даваће нам доброг млека; — овакова је храна врло добра и за степене краве, јер ће нам ове *давати добру и здраву телад*.

Сочне кртоле и репе — што крвама и другој стоци дајемо као храну, — треба *исећи* на ситне комаде, и то се ради најбоље и најбрже једном за то уде-шеним справом или машином, која се зове: *сечка* или *сецкалица* (може се на почек купити код српског пољопривредног друштва за 82 динара).

Ко хоће, да му млечне краве или музаре дају више млека, — или ко хоће, да му се говеда боље и брже угоји, тај нека даје: *обарене кромиуре*, јер ови увећавају млечност крва и убрававају гојење говеди. Разуме се, да у сваку храну треба и понешто соли додавати, јер со помаже здрављу и напредовању говечета и друге стоке.

Овце треба држати у стајама, а ове чешће на лепом дану и времену отвара-ти и отворене држати ради промаје и чистог ваздуха.

Сламу, — у којој има заосталог зрнвеља или сена помешаног, — треба овцама полагати, да зрнвеље и сено покупе и поједу, — а иза тога простирати под краве и другу стоку.

Коње треба хранити сеном и овсом, а уз то свагда помешати и нешто мауна од варива; — ако би пак коње хранили варивом, јечмом или ражи, онда треба ову врло јако зрнасту храну *арекрушити*, и додати јој још и сечке од сена и сламе, па ово све водом збркати и замешати, како коњи не би ситну сечку раздували, па: само зрнџе појели и сечку оставили.

Примедба. Сечка сламна или ситно исечена слама domeће се у храну и онда кад коње и другу стоку хранимо водњиковом храном, н. пр. репом, зеленим сеном, и т. д.

Крмаче, које смо оставили за расплод или домазлук, сад се у Октобру букаре или цреле, — па их после тога треба држати одвојено од осталих свиња и чувати их највише у топлијим стајама.

И *свиње за гојење* сад се у Октобру одбирају, јер се право гојење започиње у овом месецу.

Примедба. Ко би хтео и овог месеца да изгони стоку на пашу, — треба и сме то да чини само на топлијем и пријатном дану; али: стоку не сме ни раво на пашу да изгони нити доцкан са паше у стаје да догони, па овде — у стајама треба стоци полагати *суве хране*, — на коју треба стока да се мало по мало — поступно навикњава, — јер: веома је погрешно, да стока са зелене хране, са паше пређе одмах, на један пут на суву храну — онако исто као што не ваља са суве хране пустити стоку одмах на зелену или сочну храну.

2. ЖИВИНАРСТВО.

У Октобру главни је посао: да се чупа *перје* и *изперје* од маторих гусака.

Сву живину треба сад *боље* и то зрнџем хранити и чувати од куна, лисица, творава и т. д. — За живину треба имати или саградити добре ћумезе или стајнице, и то: за сваку сорту живине оделито, т. ј. за кокоши, за ћурке, гуске и т. д.

3. ЧЕЛАРСТВО.

Који челар или кованџија није могао или доспео да своје кошнице *подреже* до краја Септембра, — тај нека то изврши у *почетку Октобра*, — јер тада челе започињу, да се хране својим у кошници медом, који је сад бистар, сјајан и чист а то значи: *потпуно зрео*, па не ће тако лако да се *квари* т. ј. да *укисне*.

За подрезивање бирају се само оне кошнице, које су најбогатије, најпуније медом, — ако хоћемо челе да запатимо, јер: слаба или сиротна кошница, слаба је ројница.

Пуне кошнице треба на изабраном лепом т. ј. ведром и топлим дану подрезивати, и то: по подне од 2 до 3 сата, т. ј. у најтоплије доба дана.

Примедба. Да се челе у нашим обичним плетеним отвореним кошницама не би због наступајуће хладноће и зиме а особито од штетне им влаге угинуле, — треба још сад у Октобру кошнице омотавати подебљим и топлим крпама, или их премазати блатом помешаним са говеђом балегом, или само говеђом балегом и т. д. — И *лѣта* на овим кошницама треба позатварати главницом од оне биљке, коју зовемо: *чешљуга*, а још боље једним парчетом од избушеног лима (или блеха), — како би чист ваздух у кошнице придолазити могао, да се не *угуше*.

4. СВИЛАСТВО.

И у Октобру се, као и у Септембру, распредлају конци са свилених чаурица или са кокона, па се преде свила, од које се тка свилено платно, које се по скупе новце продаје. па се од њега граде свилене кошуље, алије и друге ствари.

У оним селима, где су женскиње производиле свилене чаурице или кокона па са њих свилене конце распредале и прѣле, — изузимају и изволевају девојке лепо шарене поласвилене *запрегаче*, којима је основа *шарени вртени* а потка *свилени конач*, — или је основа *свилени* а потка *шарен вртени конач*; ове се запрегаче често шарају још и златним концима — шиком. — Истина, лепе и скупоцене запрегаче, — али, ми би свакој нашој девојци са највећом хвалом преуносили лепоту и красоту оне запрегаче, која би била откапа од ланеног или конопцаиног платна.

5. РИБАРСТВО.

У плитким одељењима рибњака, где су рибе икру бацале па су се ту младе рибе из икре излегле, — треба: сву ову младу рибу похватати и спустити ју у дубље одељке тог рибњака, — да се не би у плитким рибњацима преко зиме смрзла или угушила.

IV. Жива природа.

У Октобру ничу многе *љиве* и *печурке*, од којих неке се једу а неке су отровне.

Од оних, које се једу, најобичније су :

1. *рудњаче* или *руднињаче* — *шампињон* (*Agaricus campestris* L.). — Листине (што су с доње стране клубука па од ивице до струка, који није шупаљ или цеваст, паралелно теку), беле су, после су црвене а најчешће црнокрне или мрке, али су с пола увек сушне. — Поширок лисни прстен на стручку је посувраћен. Месо од руднињача бело је, мврши на вино а укуса је оштрог, биберастог.

Рудњаче или руднињаче ничу и могу се наћи у јесен у гомилама па рудинама (отуда им је и име) и утринама; — гомиле су им у облику кола или колута или великог прстена поређане, па се кажу: *вилино коло*, т. ј. народ мисли: да су се ту преко ноћ испуниле виле и да су ту у колу играле; често се каже, да су ту *але виле* или *вештице* свој збор држале. — Руднињаче се и вештачки подижу и гаје у ђубреницама или па ђубреним лејама од коњске балеге.

2. *Шкришци* (*Agaricus caesareus* Scop.), на дну стручка имају крупну гуту или гужву (*Wulst*), која омотава стручак па прилику лалета или отвореног јајета. — *Клубук* им је *бледожут*, *поарскан* белим *брадавчицама*, којима доста личи на отровну *музгару*. (*Agaricus muscarius* L.).

3. *Ријњце* (*Agaricus deliciosus* L.) — *Клубук* им је на средини озго најпре мало угнут а после левкаст; црвен као цигља или поморанца, са наизменце светлијим или тавијим колутинима, и још је лепљив. — Стручак им је шупаљ (цеваст) или пун. Листине су им неједнаке дугачке и кривудавае. — Сок им је шафранове боје.

Ријњце ничу по четинарским шумама.

4. *Пецци* или *печкице* (*Agaricus primulus* Pers.); — *Клубук* им је сведен или испупчен и белчаст; — *стручак* белчаст и гладак, без лисног прстена, а

на ниже све дебљи и дебљи. — листине су им подуже, најпре беле а после црвене као месо.

Певчиге ничу по травним местима у дбуновима. — Лако се могу да познаду по томе, што имају мирис на ново или тазе самлевено брашно.

5. *Калуђерци* (*Agaricus procetus* Scop.). — *Клобук* им је најпре јајаст а после пљоштаст и мрко-љуспаст. — *Стручак* им је шупаљ или цеваст, љуспаст и при дну грудваст; неки пут нема лисног прстена.

Калуђерци ничу по утару или угарницама (пиве, које се остављају под утар), а поглавито ако су то песковита земљишта. — Ово су: велики или *крупни калуђерци*, јер има их, што се зову:

6. *Ситни калуђерци* или *жути варгањи* (*Boletus luteus* L.). *Клобук* им је више или мање сведен, по кад кад на врху округло испупчен; боје је мало тавне и врло љигав. — *Стручак* им је изнад кратког лисног прстена жути и тачкама пубушен, а испод тог прстена је жућкаст а доцније загасит. — Месо им је жућкасто-бело, и не мења ову своју боју, — кад се преломи или расече.

Ситни калуђерци ничу, али по ређе, у четинарским и буковим шумама.

Ситни калуђерци су једне од најбољих и најобичнијих гљива, које се код нас једу. — кад се посољене на жеравници испекну.

7. *Варгањи* или *беле вилончаке* (*Boletus edulis* Fr.) — *Клобук* им је полакугlast, гладак или обабурав (сбрчан); док је млад бео је а доцније озго добија загасити боју као да је пепелом или маглицом обасут и обложен; врло је меснат. — *Стручак* им је дебео, при дну грудваст и широк, најпре беличаст а после загасит. — Месо им је чврсто, отворено бело и на ваздуху не мења ову своју боју — кад се преломи или расече.

Ове вилончаке, које често у шумама ничу, најбоље су гљиве. — јер се могу да једу и сирове посољене и сготовљене (печене или куване); у трговинама се продају на кришке исечене под именом: *варгањи*.

8. *Млечњаје* (*Cantharellus cibarius* Fr.). — *Клобук* им је меснат, у почетку озго сведен, после левкаст а по ободу или ивици кредав — *Стручак* није шупаљ а горе је задебљао. — *Листине* се различно гранају и укрштају, а на својој основи су са неправилним попречним наборима.

Млечњаје ничу поглавито у јесен по шумама беле и црне горе, па се свуда траже и једу. — а жуте су као оно поморанџасто жуманце у јајету.

9. *Козарке* или *козарице* (*Clavaria coral loides* L.) — Без клобука. — Стабла су им гранаста, месната, најпре бела а после сива, *изнутра шупаља*.

Козарке ничу гомиласто по влажним шумским земљиштима.

10. *Ситне* или *жућкасте козарке* (*Clavaria flava* Pers.) — Стабла су им гранаста, дебела, а доле су месната жућкасто-бела, па одакле т. ј. из доњег краја излазе до на врх многе усправне шућкасто-беле гране са кртим горе жућким оградама.

Ове козарке ничу гомилом у густим шумама четинара и лишћара, као и

11. *Гроздасте* или *црвеникасте козарке* (*Clavaria bitrytis* Pers.). — Без клобука као и оне жућкасте козарке. — само су им гране црвеникасте.

12. *Смрчкови* или *смрци* (*Morchella esculenta* L. = смрчак.) — Клобук им је доњом ивицом заправо за стручак; тавно-жућкаст је или црнкаст и ребраст са неправилним покрупним издубљеним негима. — И клобук заједно са стручком изнутра је цеваст или шупаљ, беличаст и гладак.

Смрчки ничу у шумама белогорице и на ливадама, а негују се и у баштама.

13. *Кладушица* (*Sparganium crispum* Fr.). — Без клобука. Стабло 32 сантиметра високо, са бледо-жутим непрекрштаним гранама, којих су врхови посуврвањени или сунуврати.

Кладушине су врло укусне и ничу у шумама четинарским.

14. *Гомољиве* или *јелење ђиве* (*Tuber cibarium* Bul.). Изгледају као пеница велике грудве, које расту 45 до 50 сантиметара под земљом, одакле их у јесен ваде за то научени пси а и свиње, тражећи их по особеном мирису, који ове гљиве имају.

Примедба. По што има врло много гљива и печураке *шкодљивих*, које су налик на оне, што су добре за једење, — то би требало: да на пијацама буде контрола са јаким познавањем ових гљива и печурака; — јер науци још није за руком испало, да пронађе и одреди сигурне знаке, по којима се отровне гљиве и печурке познати могу. Најбоље је за то искуство! Наука зна о њима толико: да у њима има 3 до 8% Нитрогена или Азота, и да се с тога тешко у желуцу варе, и ако их сиромашнији свет једе као храну т. ј. куване а највише добро посодене па на жеравици мало печене. — Варошани имућнији међу их као зачини у друга јела.

То, што сребрна кашика или бели лук мало поцрни, кад се у јело од гљива или печурака метне, — није никакав знак, по коме се може познати: да ли су оне отровне или неотровне. Најсигурнији знаци, по којима се отровис гљиве и печурке познати могу, ово су:

1. Ако брзо промену своју боју н. пр. помодре, — кад их преломимо или пресечемо.

2. Ако из њих сам од себе *точи* млечаст сок.

3. Ако се у црној пиштавини расплину и растопе.

4. Ако су смрљавог мириса и непријатног укуса.

5. Ако су им боје „дречеће“, и јако отворене, н. пр. модро-зелене, црне и јасно-црвене.

6. Ако им је површина лепљива.

За сваку сигурност, треба гљиве и печурке, које хоћемо да једемо, најпре попрати у млакој славој води, — јер многе тиме изгубе своја *шкодљива* својства, па их после можемо да готовимо.

Још се у цвету у Октобру налазе и ове биљке:

1. Крај друмова и путова и по убуновима:

Обични голочек (*Leontodon hastilis*), брдски голочек (*Leont. autumnalis*), вранилова трава (*Origanum vulgare*), голуждрака (*Senecio vulgaris*), жабија трава (*Sen. viscosus*), жилослак (*Plantago major*), мушка боквица (*Plan. lanceolata*), велика коприва (*Urtica dioica*), мртва коприва (*Lamium purpureum*), велика мртва коприва (*Lam. amplexicaule*), красулак (*Bellis perennis*), комоника (*Artemisia vulgaris*), пелин (*Artem. absinthium*), повратич (*Tanacetum vulgare*), трандавиље (*Althea rosea*), троскот (*Polygonum aviculare*), црни слез (*Malva vulgaris*).

2. По баштама и орницама:

Баштенска пенељуга (*Chenopodium polyspermum*), мишјакиње (*Stellaria media*), помоћница (*Solanum nigrum*), смрћулица (*Anthemis cotula*), шафран (*Crocus sativus*).

3. По влажним ливадама:

Мразовац (*Colchicum autumnale*).

4. По шумским брдима:

Велики црвени врѣсак (*Erica vulgaris*).

По кад кад је и Октобар пријатан, па тада неке биљке цветају и по други пут, — и, пр. красуљак и т. д.

Све оне тице, које код нас зиму не проводе, сад се селе и одлећу, — али нам у ово доба долећу: шумска пљука (*Scolarax rusticola*) и планинска финка или зеба (*Linota montifringilla*).

Јазавца, медвед, пухаћ, рчак и други сисари, који зими спавају — сад траже zgodна склонита места за своје зимско спавање. — Рчкови су у Октобру све своје јазбине или подземне магацине напунили житним зрнцем, које им служи као храна, док зиму у јазбинама не проведу и не претуре.

При крају Октобра пада обично и *бабије* или *сиротињско лето*, — па тада онај паук, који се зове *бабињак* (*Tetragnatha extensa* L.) замотава се у своје свиласто предиво, и тако лети по ваздуху. — Кад ово доба наступи, онда је то: почетак *позне јесени*.

Исекти се у Октобру губе а неки траже склонита места да презиме.

V. Претсказивање или предвиђање времена. (Метеорологија).

Топал Октобар — хладан Јануар.

Какав Ђурђевски — такав Митровски
или

Какав Митровски — такав Ђурђевски.

Од зиме у Октобру — све гусенице помру.

Што се у Октобру лишће држи дуже —

То су зиме јаче и дуге се пруже.

Што раније тице беже — то раније зима
стеже. —

Што позније — зиме није.

Ако буде *позни* одлет тица —

Пре Божића слаба је зимица!

Што раније тице, у јесен одлећу,

Па нам јатомнице првендаћи слећу:

Значе зиму рђаву и хладноће јаче.

Бео Октобар — зелен Фебруар!

Зелен Октобар — бео Фебруар.

Блага јесен — иде јака зима:

До године пуно плода има.

У Октобру много кише,

У Децембру ветра више.

Суров Октобар — дуга зима.

Што раније лишће паће:

То раније зима баће.

Што раније тица пође,

То раније зима дође;

А што тица дуже стоји

То је зими рок познији.

Што се лист дуге држи;

То се зима даље пружи.

Код нас у Октобру дувају обично топлији југоисточни и хладнији северо-западни и североисточни ветрови.

Пошто дани бивају све краћи и краћи а хладноћа све већа, — то се треба постарати још сад за огрев у дому као и за набавку вилела или светлости преко поћ. — За огрев треба спремати суво гориво, јер *суво* гори боље од сировог и не даје тако и толико много дима, који је штодљив не само очима него и плућима. — Добро би с тога било, да сваки домаћин набави или купи за своје собе и олаје добре пећи или фуруне, које морају имати добру промају, како би гориво могло лако и пламеном да гори, те да тако сва произведена топлота буде употребљена на загревање соба, одаја и т. д.

Добру пећ или фуруну у кући имати, значи: *уштедиги горива*, — а ово из године у годину постаје све скупље и скупље, јер тражи много труда и времена док се кући доведе. — Према овоме: ко жали новац да добру пећ набави и кући или ко жали труда и новаца да добру пећ сагради за грејање преко зиме, — тај ће да се мучи и пати са свима својима домаћима.

За осветљење по кућама или по собама ноћу: *луч* је, због свог не обично многог и јаког дима, *штодљив*. Доста су јефтине за осветљење: лојане свеће, а још је јефтинији гас или камени олај, што се пали у лампама; — лампе са широким стењаком (фитиљом) троше више гаса, али дају јачу и лепшу — јаснију светлост.

VI. Опште наредбе.

Све жито, и старо и ново, треба неизоставно превртати и пазити да не закасне или да га влага не ухвати.

Амбарово жито треба допуњавати новим — овогодишњим житом; а тако исто и кошеве допуњавати *новим кривузом*, који треба у овом месецу комишати, — а комишање или *комишба* бива мобом и то ноћу, — приповедајући и певајући.

Производња коња у Босни и Херцеговини.

„Sport“ орган „Jassy Club-a“ за Аустро-Угарску доноси следећу белешку о производњи коња у Босни и Херцеговини.

„Јавили смо још у прошлој години у „Sport-у који је пут изабрала земаљска влада, да у горепоменим земаљама одомаћи благородну расу коња, а сада смо у том пријатном положају да констатујемо, да је земаљска влада ту своју племениту намеру почела и остваривати. Мајор Тили (Tilly) коме је влада земаљска поверила мисију, да у местима за то улесним оснује поједине пастуvsке штације, а на начин, као што је то и по другим областим Аустро-Угарске монархије уређено, пропутовао је још у прошлој јесени у горњој цељи округе.

Сарајевски, Доњо-Тузлашки, Бихаћки, Бањалучки, Травнички и др. и основао је 10 нових пастувских штација тако, да је на Босну дошло 16 а на Херцеговину 5, свега 21 пастув сви од арапске расе чија висина досеже између 153 до 159 с. метара.

За увођење рационалнијег начина производње коња у Босни и Херцеговини, наменован је за референта за производњу коња код земаљске владе у Сарајеву мајор Сигисмунд Фесел. — До 1. Јула ов. године, 5 пастува на 4 пастувске штације у Херцеговини, и 16 пастува на 15 штација у Босни, опасли су (оплодили) свега 970 приплодних кобила, дакле просечно узев, један пастув опасао је по 46 кобила (код нас 30—40 највише). Но пошто тамо периода опасивања народних кобила траје до 16. Јула, то се насигуно може узети да ће један пастув до тог времена опасати по 50 кобила.

Распоред пастува био је овај за Босну:

У Сарајеву сви пастуви опасли су	33	кобила
„ Сокоцу 1 „ опасао је	19 ¹⁾	„
„ Калмарку 1 „ „ „	44	„
„ Травнику 1 „ „ „	59	„
„ Ливну 1 „ „ „	47	„
„ Гламоцу 1 „ „ „	47	„
„ Петровцу 1 „ „ „	82	„
„ Бихаћу 1 „ „ „	50	„
„ Прездору 1 „ „ „	70	„
„ Бањалуку 1 „ „ „	70	„
„ Дервенту 1 „ „ „	16	„
„ Д Тузли 1 „ „ „	37	„
„ Вељини 2 „ „ „	94	„
„ Брчкој 2 „ „ „	96	„
„ Градну 1 „ „ „	43	„

За Херцеговину

У Мостару опасао је	1	пастув	28	кобила
„ Невеснињу опасли су	2	„	72	„
„ Гацшкој „	1	„	59	кобила
„ Коњику опасао је	1	„	24	кобиле

Услед овако нагомиланог броја народних кобила, Министар Казаји приликом свога доласка у Сарајево наредио је, да се подигну два смештишта пастувска (Etablissements) и то у Сарајеву за 32 пастува и у Мостару за 14 пастува.

Земаљске — народне — кобиле које се под тамошње пастуве подводе јесу оријенталске расе, и премда су услед небрижљивог гајења доведене у жалосно стање, ипак се веома одликују особином „издржљивости“ те по томе парене са арапским пастувима, надају се, да ће жељени приплод дати.

М. М.

¹⁾ Због појаве заразне болести „Роца“ забрањено је пуштање пастува на народне кобиле.

Дрљање ливада.

На негу ливада још се не помишља; нити се како треба поравњују, нити се ђубре; у опште може се рећи, да се никаква озбиљна пажња не поклања, а из овог узрока наравно нема ни смисла говорити да се о каквом наводњавању онако како треба, наши земљоделци брину; на кратко: земљоделцима нашим довољно је, ако ливаде покосе у години дана једном или двапут. Особита и одвећ важна радња — дрљање ливада, ипак се и не практикује; а како је важна, својој какав резултат показује, по опитима, које је предузео професор Андерс на једној ливади, која је на четири једнака дела подељена била:

Први део, који није дрљан није ђубрен дао је сена 377 кг.

Други „ „ „ али је „ „ „ 833 „

Трећи „ „ је дрљан али није „ „ „ 770 „

Четврти „ „ и „ „ „ 1563 „

Дрљача уклања масовину, уништава корове, поравњује критичке, разрије земљу, те ваздух продире у њу; и најзад, уклања осушене делове биљне. И ако дрљача за дрљање ливада треба да је оштра, да је прилично тешка, итд. опет зато, у недостатку, могла би доста добро да послужи она, са којом се по ниви дрља.

С-лав.

Да се најлакше и најбрже униште ваши код говеда.

Препоручује се, да се спонаднута стока са вашима трља са обичним репичиним уљем. Дјејство тога уља тако је брзо и силно, да ваши још за време трљања поцркају. Па и гниде пропадају, само што је овде потребно, да се кроз 2—3 дана опет трљање повтори, како би се што је могуће сигурније уништили и последњи остаци од њих. Код оне врсте стоке, која има дужу длаку, врло је добро да се предходно и ошишају, јер се тиме олакшава само трљање и уништавање. Острижену длаку треба одма запалити, ради предохране, да не би гад прешао на које друго живинче.

С-лав.

Покривање коња за време рада.

У опште је више штетно но корисно, нарочито покривање са кожним покривачима сасвим је шкољиво, јер се под њима накупи зној, који се за време одмора услед разлажења спољне површине покривача, сталози и разлади кожу. Коњ је по природи од непогоде времена толико осигуран да му не треба за време рада никакав вештачки заклон. — До душе услед кишинења и залажења тела на кишним данима појављују се болести и колика, али се оне могу предупредити, ако се после рада тело истраја и покрије вуненим покривачем.

— Ч. —

Криза у италијанској пољопривреди.

Криза у италијанској пољопривреди траје непрестано, јер су се околности у Италији измениле више но у ма којој држави у Европи. 1877. године састављена је нарочита комисија да проучи привредно стање у Италији, и њен извештај, који је сада објављен, даје обилат материјал о тој кризи. Комисија је

најпре наименовала 12 комесара, те су испитали и описали: 1. земљине односе, 2., насељеност и како је ова расподељена, 3. земљорадњу и индустријске гране, које су у свези са земљорадњом, 4., положај поседника земаља, 5., односе између поседника и радника, 6., физично, морално, интелектуално и привредно стање сеоског становништва.

Међу узроцима овога кризиса, које је комисија пронашла, неки су својствени земљорадњи свију држава а неки само Италији. У прве долазе болести разних пољопривредних производа, као: филоксер, болести свилене бубе, јужнога воћа и т. д. а осем тога нарочито страна утакмица. Пре само неколико година у долинама Поа произвођено је пиринча за целу Европу; данас га већ потискује на пијацама индијски и кинезки пиринч. Исто тако Италија нема више овога монопола ни за свој *agrumi* — извесно слатко-кисело воће од поморанџа, бадема, лимунова и т. д. јер га Север сада добија из Турске, Шпаније, Алжира, Туниса, Грчке, Сирије и Египта. *Италијанску свилу* истискује у Лондону и Лиону кинеска и јапанска свила а Русија и Америка конкуришу италијанском *житу*. Све се ово још јасније огледа на опадању цене; трговач. камера у Милану износи за то нужне податке. 1872. год. продавани су кокони по 6.75 дин. килограм, а 1883. плаћени су само по 3.50 дин. У истом времену пала је цена пшеници од 34.55 на 23.42 дин. цента; кукурузу од 23.36 на 17.66, ражи од 24.50 на 18.46 дин. и т. д. *Цене свију главних производа знатно су опале и због тога се и доходак у земљорадњи јако смањио.*

Узроци кризе, који су само Италији својствени, разне су природе. По-најпре ваља споменути, да је Италија годинама била у стању политичких револуција, а затим настаде продаја домена и манастирских добара, да се покрију буџетски мањци. Велика имања стадоше се нигло продавати; имања наравно услед тога опадаху по вредности а обртни капитал употребљаваше се у место на мелiorацију на прибавку нових посела. Доиста је умесна жалба италијанских социјалних политичара, да мелiorација сачињава једну од најслабијих страна у итал. пољопривреди, и да би се по *мнењу свију стручњака привредној несрећи могло помоћи само интензивном културом.*

Један од главних узрока кризиса то је грдна пореза. „Чудо је, вели се у комисијском извештају, да земљорадња под теретом толиког пореза, није и савим пропала.“ Директор њихове „држ. статистике *рачуна вредност необрађених имања на 30 милијарди а 1500 милиона износи у опште приход од земаља. А на име разних пореза и интереса наплаћује се на земље округло 500 милиона, дакле тачно трећи део од чистог прихода од земаља. Осем тога нема ни катастро за правилно распоређење пореза на земљу, а и општине нису ограничене у разрезивању *приреза*. У извештају се спомињу општине, које плаћају 900 процената приреза, а већ има многих места, где прирез износи 300 и 400 процената. У целој Италији долази на главу просечно по 9.15 дин. пореза на земљу а има провинција у којима он достиже и 12.14 па чак и 18.55 дин. Тако у општини Шпинадеско једно имање 49.41 хектара велико, које има 5684 динара чиста прихода, плаћа 3374 дин. порезе, дакле више од 59 процената свога чистог прихода. А у општини Азасо једно имање од 125 хектара и 6190 дин. чистог прихода, плаћа 4021.60 дин. порезе, дакле скоро 65 процената. Ако се сад узму у обзир и трошкови сво одржања и обрађивања, који износе ово 14 дин. на ектар, — онда шта још остаје? — Под оваким околностима у Италији није на-*

кврво задовољство имати земаља -- поседа. Дошло је до тога, да су имања немајући одкуда плаћати порезе, *припала држави у својину*. И доиста у провинцији Мантуји број поседника од 39.868 у години 1871. спао је на 35.55 у год. 1879.; за осам година је лакле нестало 4513 поседника: *држава је наступила на њина места, јер они не могаху плаћати порезе*. Но то не беше ни за државу добро, те године 1883. довесе се закон, по коме се имања не могу експроприрати, ако сума порезе не износи мање од два димара. — Милион и по поседника добише на тај начин излаза, да закон не буде за њих обавезан. —

Изисећи ове податке о кризи у италијанске пољске привреде, надамо се, да ће они имати да заинтересују не само многе наше пољопривреднике и народо-економа, но и саме финансијере; јер већина од изложених узрока кризиса неоспорно, и ако за сада још неприметно, утиче и на нашу пољопривреду, само што се у нас још врло мало води о томе рачуна. Нагласити ваља нарочито на опасност, која долази од конкуренције страних пољопривредних продуката. Последице њене већ су се јако осетиле и код нас за последње 2—3 год. Трговина на све стране стене од застоја, а као да се мало обазире на то, да је тај застој последица, на првоме месту, кризе у пољопривреди. Не ће се ваља замерити ако споменемо још и порезу на земљу. Код нас је истина то нова ствар, али на сваки начин захтева се велика обазривост од финансијера, да стопа оптерећења не дође до висине, где ће постати узрок не само кризе за пољопривреду у опште, већ и притјаклоце довести до тога, да се због сувишне порезе курталисавају и самог земљишта,

Је ли и на који начин шкољиво обрађивање дрва са бршљаном?

О НЕМАЧКОГ.

Познато је да воће и друго рашће, чије стабло или гране обрасту са бршљаном, поступно изумиру пре времена. Једни држе да је узрок овоме бршљан, што пузећим коренчићима — закачкама — повлачи из биљног стабла њен сок и тиме јој шкоди. Други опет веле, да и он својим кореном повлачи из земље толико хране, да за биљку не остаје у довољној мери. И једно и друго мишљење права су заблуда.

Пузећи коренчићи којима се бршљан прикачује уз дрво, нису паразитни, јер не допиру кроз кору до биљног сока. То се даје закључити и по томе, што кад се пузећи корен одсече над земљом од правог корена, бршљан угине. Ово је довољан знак, да се он не храни биљним соком. Прави пак бршљанов корен, одузима дрвету из земље врло малу количину хране и то из горњег земљиног слоја, док међутим, дрво прима главну храну из нижих слојева. Према томе бршљан шкоди дрвету и у опште рашћу једино тиме, што им он свуд око стабла или грана ојача, здвени се, она стегне младу кору и спречи правилно оптицање биљног сока. И само развиће коре према развићу дрвета, спречава се са напредовањем бршљана све више. Ето на који начин бршљан шкоди дрвету и због чега оно најпосле угине пре времена.

Игњат.

Гајење американске лозе.

У Старом Будиму у Мађарској, ради облагорођивања са домаћом виновом лозом, показало је веома слаб успех. Од засађених 19.000 комада примило се је само 2700 комада; једва дакле 15%. Као узрок овоме неуспевању једни мисле да је овогодишња суша, а други опет држе да је сама земља неугодна за успевање американске лозе.

У корист пострадалих градом.

Његово Величанство Краљ благоволео је подарити преко еписког пољопривредног друштва 1000 динара. А на каси приликом даване забаве 28. Августа као и од накнадно послатих прилога, друштво је прикупило око 1350 динара. Обе ове суме друштво је послало начелству округа пожаревачког ради предаје пострадалима.

Увоз свиња у Немачку.

Министарство народне привреде под 29. Августом тек. године објавило је преко званичних новина следеће:

На основу саопштења краљевско-еписког посланства у Берлину — царско-немачка влада решила је да се увоз свиња из Аустро-Угарске и Русије дозволи од 1. Септембра ове године и да је у том обзиру издала нужна наређења пограничним властима.

Ова дозвола има се за сада сматрати само као покушај и опозиваће се оног часа, чим се и најмања сумња појави о здрављу стокe, или ако би Енглеска због тога правила какве тешкоће Немачкој. Због тога је у дотичном распису пруског министарства народне привреде изреком речено, да дозвола за увоз свиња из Русије важи само од 1. Септембра до краја Октобра ове године, а за Аустро-Угарску од 1. Септембра до даље наредбе, с тим, да и у будуће имају све раније прописане и издате мере предосторожности односно увоза свиња остати у снази.

Распис г. министра финансије

О ПРИКУЉАЊУ СТАТИСТИЧКИХ ПОДАТАКА О УВОЗУ И ИЗВОЗУ ПОЉОПР. СПРАВА И СЕМЕНА.

По предлогу еписког пољопривредног друштва г. министар финансије изволео је под 15. Августом тек. год. ЦБр. 3062, прописати свима царинарницама следеће:

„Сваки декларант који увози из страних држава у Србију, или из Србије у стране земље извози пољопривредне справе, дужан је у декларацији поред осталог што се захтева, назначити још :

1. Специјалан назив справе (плуг, дрљача, прашач, тријер, ветренача, машина за кошење траве, вршење жита и т. д.

2. Каквоћу справе (од дрвета у свези с гвозђем и другим материјалима, од гвозђа и челика и т. д.).

3. Тачан напис фабрике у којој је поједина врста справа израђена; и

4. Вредност укупне количине једне врсте тих справа.

Односно семенa довољно је означити у декларацији:

5. Врсту семенa (жита, пшенице, ражи, елде, јечма, варива, пасуља, грашка, сочива и т. д.; даље сточне хране: детелине, мухара и т. д.).

По оваквим назначенима у декларацијама царинарнице ће сачињавати тромесечно (кад и остале статистичке податке прикупљају) један особени преглед ових справа и семенa по њиховом наименовању азбучним редом. Делећи их у овоме онако исто и на онолико партија колико их по њиховом наименовању према тачкама 1—5 буде. Један примерак овог прегледа слаће редовно (као и остале статистичке прегледе) српском пољопривредном друштву, а други министар. финансије.²

Не можемо а да нарочито ненагласамо, од колике је важности, што ће се на тај начин бар у овом погледу за кратко време моћи да прибаве нужни статистички податци, без којих се често извесне ствари морају само нагађањем решавати. Статистички податци за све гране народне привреде, а можда највише за пољску привреду, од огромног су значаја, па при свем том они се код нас веома мало и несигурно прикупљају. Због тога баш овај је почетак за похвалу, а желети је, да се не остане само на томе, него да се и на све остале податке обрати већа пажња.

Изасланици на будим-пештанску изложбу,

Поред изасланика, које је у своје време друштво изашиљало, а затим и г. министар народне привреде, — г. министар је споразумно са српско-пољопривредним друштвом изаслао о државном трошку председнике пољопривредних подружина, те су са председником и потпредседником, друштвеним секретаром и управником друштвеног добра у Шапцу заједно посетили будим-пештанску изложбу у почетку месеца Септемра. Са њама су о своме трошку ишли и неколико пољопривредника из паротског округа.

ПОДЛИСТАК

У СМЕДЕРЕВСКИМ ВИНОГРАДИМА.

Поштовани друже! — При растанку нашем у Београду позвао си ме, да ти са мога одморишта што год пишем за лист. Ја ти, после мале примедбе, ипак обрекох; и ево то сад чиним. Некако ми се баш допада сада ова форма писања, што ће за „Тежак“ мало необично бити, који је, рекао бих, и сувише оптерећен сувом доктрином.

Ти знаш да сам дошао у Смедерево да се лечим. А чиме? — рећи ће неко, кад у Смедереву нема никакве лековите — минералне — воде. — Смедерево има један лек, који је претежнији од многе лековите воде и штета је велика, како за болесне људе тако и за само Смедерево, што многи не знају за тај лек. То је смедеревско грожђе. Многи, који не познаје лековито својство грожђа, изненадиће се на ову реч. Јест грожђе је лековито, и то од тако много болести и тако знатних болести, да се ретко може наћи минерална вода, која би му се уравнила. Ако немате при руци „лековито биље“ — књигу Др. Саве Петровића, ви, претплатници прошле године „Тежак“, нађите страну 494 (св. VII), па ћете видети: од колико и каквих болести грожђе лечи. Ја ћу да вам их изрећам; — ево: од затвора и шулева, болести црне дигерице и слезине, хроничног катарa бешике и лучења песка (камена), хлорозе и смањене менструације (женских болести), хроничних кожних болести, многих форма скрофула и скробута, хроничног катарa плућа а помаже и онима, који су наклонени хектици, болести срца са навалом крви у мозак и на посетку има примера, да је грожђе зауставило пролив, а послужило као лек и у срдобољи... Која се минерална вода може похвалити још да може од толико врсти болести да лечи као грожђе, и то поузданије можда но и једна вода! А још кад се узме у обзир да нас грожђе у сваким приликама јевтиније стаје, но и једна минерална вода и кад употреба његова није скопчана са крупним и ситним издацима, као по бањама, — онда је за чудо: за што лечење грожђем налази тако мало присталица! Ја сам убеђена, да ће кад-тад грожђе постати општи — како богаташки тако, и још више, сиротињски лек, само док се свет обавести, а лекарима била би дужност, да болеснике што више упућују на лечење овим леком. Једна само појава, с којом ће лечење грожђем имати, упореда са рационалним винодељем, да се бори, јесте: *рана берба винограда*. Правило је, да се за лечење може употребити само зрело и слатко, једно, грожђе, и то најмање месец дана. А код нас баш кад је грожђе на половини зрења виногради се беру, ланке — онда, кад човек пробирањем тек може да нађе грозд, који га може да лечи. То време пада од прилике 1 Септембра, а неких година једва 10. Септембра. Смедеревци, за које се вели да мало разумније раде овај зават, па већ — од 10. Септембра почеше брати. Не видим, да су сви — само по гдекоји; али опет каже се: берба је почела 10. Септембра, — место што би требало 10. Октобра.... Но, о овоме даље — дошнје.

Свако зрело слатко грожђе може да се употреби за лечење; али белом грожђу даје се за овај случај *већа* важност. То је баш узрок, за што ја одмах

с почетка похвалих смедеревско грожђе. Не само што се рекао бих, нигде толико не сади толико белина, као у Смедереву, него што је и само грожђе од чувене наше смедеревке изврсно за лечење. Не ћу да узимам на се својства стручног човека, али по учинку, који сам опазио код мене, ја могу то да тврдим. Зрно од смедеревке је крупно (до 2 см. у пречнику), једро, слатко и врло пријатног мириса, на ћелибар, или као у боровнице или тамњанике; не надима желуца, кад се у већој количини једе, нарочито кад се то ради потпуно по пропису лекарском. На шљунку и песку грожђе је жуто као ћелибар, ситније и тврђе, а иначе је, кад потпуно сазре, руменкасто, мало мекше и сочније.

Упоредо са врсношћу грожђа смедеревског иде и пријатност предела. Ја се бавим највише на оној страни где су најважнији виноградски положаји, — према Дунаву. То ти је врло интересантна појава. Један брег, који се пружа у дужину можда за добра 2 сата хода, на гребену свом има отсек, као да га је вода негдашњег мора одронила, а испод овога опет као да се плутон заигравао, јер у целој дужини не можеш нигде наћи равниог места, већ су сама брда, брежуљци и гукe, са дивним положајима и изгледом на Дунав и раван Банат. Да је са лепотом природном неком срећом и новац ту, лепшег и пријатнијег уживања не би требало тражити. Али ах, — зар је сад Смедеревцима за уживање у овој красоти, где им на очиглед њихови садови, које су као своје најбоље добро гајили и назили, поступно опадају и пропадају, немогући им никакве помоћи пружити. Филоксерна зараза шири све веће границе и данас већ треба тражити винограда, у коме се филоксера није залегла!....

Дај да ти што год пишем о тим жалосним смедеревским виноградима. И ако је о томе писато већ деломично у другим приликама, опет држим да и ово неколико речи не ће бити на одмет. —

Ми, који нисмо рођени у чувенијим виноделским крајевима, научили смо само на једно или највише два брда, на којима су виноград. То је с тога, што наши ил имају ил немају по 2,5—10 мотика винограда; велика је реткост, да која имућнија кућа има 20 и нешто више мотика. Овде у Смедереву има неких седам брда. Али за то Смедеревци имају по 20—50 мотика, а није реткост и по 80—100 мотика винограда, у вредности по 5, 10 па и по 20 дук мотика. Сва се брда пружају у правцу са истока на запад. Главно брдо, на које су најбољи виноград, јесте оно што се пружа дуж Дунава. На њему се поједини положаји овако зову: Редут, Тарабе, Провалија, Дунавска обала (где је краљев виноград), Јаблан и Југово. Огранак овог брега је Петријевачко брдо и Запис. Виногради на овом брду окренути су југу и југоистоку, те је овде најпре берба почета. Даље има: Средње брдо, Катанско брдо, Тириловачко брдо, Папазовић (где је најпре филоксера нађена), Царина и Борак.

Земља је врло разноврсна: од тешке пловаче па до пурог, живог, песна. Скоро у свакој има комадића камена (кречног) и облутака белуткових (шљунка); на више места је сама шљунковита земља и жут песак.

До скоро сам мислио, да у смедеревским виноградима не саде никакву другу лозу, него саму смедеревку. Данас сам се уверио, да осим смедеревке, која ипак има превласт над осталима, саде и *скадарку*, *прокуцац*, *зачанак*, *лишчицу*, *дишку*, *бели* и *црвени дренак* и *тамњанику*. Има где-где и така (ајмане! грачевине беле и црвене ранке, ружице и липовишта (дабруска?) У краљевом винограду, осим ових има и ових страних сората, као: бордо, ризлинг, португизац, крајиско

прио грозије" (шпа клевањка?), изабела, алакама и др. Скадарку, (коју у Крајини зову „четерешка" а у Јагодини чуо сам да је зову „четирешка") деле овде на два варијетета — прва и првена скадарка. Но по мом знању, првена скадарка је код њих она лоза која се другде зове: мекшиш или зеленика, првена, зелена и кисела, која од кишне јако исуца и труне. И прва скадарка исуца, — али зрна не труну, него се суше и постане „суварак," од кога може да буде изврсно вино. Овај случај је баш ове године; за то је тако рано и почела берба. Но кад би само остало на пребирању скадарке, па би се могло и олобити тако рана берба; али оно се поред скадарке све од реда бере.

Смедеревци раде сад своје винограде само „за садашњост;" њима је начело: да за годину две што више могу нахарче. За то се лоза немиле пушта „на род," — на више кондира, а у краљевом винограду и на лукове, па шта више има лоза и читави чланкови, који нису никакo резани. Филоксера је јако преотела мах. Као што напред рекох, — данас треба тражити виноград који није заражен, место који је заражен; јер нема скоро винограда, који није — бар сумњив. Краљев виноград је најровнија жртва те згре. Жалост је то видети. Топлики трудови око уређења и подизања овог винограда, који је био некада извесно мустра рада, данас поступно изчезавају под бичом те грлобе. Чокоће сво од реда жуто; на више места већ је са свим повађено, и место лозе сади се дуван, или је постала ледина. Лечење сумпорним угљеником и др. није ништа могло помоћи; а на оном делу, где је покушано лечење леком оног апотекара из Неготина, лоза горе изгледа, по онамо где није ничим лечено. Интересантно је још и то, да Смедеревци који пре 2—3 године нису хтели да чују о тој филоксери данас са највећом тежином сами чепркају копају и испитују свако место, које им се покаже сумњиво. Ретко у кога данас да не нађеш лђу. Видео сам, да су неки на зараженим местима посејали конопаље, у нади да ће тим одаглати филоксеру, као што се и други инсекти од конопаље клоне. У опште приметно сам, да је међу имаоцима винограда овладало стање, као оно кад се давленик ли за сламку хвата; и за сваку новост, која се у новинама о филоксери саопшти, нарочито у погледу лечења, размишљају и ради би одмах покушати. Сада хоће по чешће који и да се наврати у расадник америчких лоза и да прегледа те лозе, као и шта се тамо ради; док пре, — није хтео нико на то ни главе да окрене. — Ето тако ти је сад у смедеревским виноградима ! . . .

На крају да ти јавим што и о расаднику америчких лоза. —

Као што знаш, то је државна установа. Налази се на државном земљишту на самој дунавској обали код „покојне" Тузбе, јер се баш сад руши. Расадник је свуд около опанчен, и дуж шанаца је по где која струк гледичије, по идуће године цео шанац ће бити засађен гледичијом и багреном, јер су расаднице за расађивање одгајене у лејама. На први поглед, по даље, изгледа ти да видиш у расаднику нешто налик на пасуљ. Кад се приближиш, онда видиш да је то лоза бујне, америчке, природе.

Допусти да те уведем у расадник. Чим ступимо на капију, одмах нам пада у очи, да се овде с вољом ради, да је овде „оно господарево" вазда будно. Видиш чисте и праве стазе, окопане рабите, на којима су засађене чуваве пошке, а иза њих ред наврћених (каламљених) домаћих сората лозе на — америчке и иза ових табле (одељци) са америчким врстама лозе на приткама. Цео расадник има 26.000 □ м., куда долази и још незасађено земљиште са стазама и др. Тако не-

како у средини има по дужини скроз једну стазу, те расадник дели на две половине, од којих свака се опет дели на више табала. На једном експонитом месту, које се спушта до само Дунаво налази се *семениште*, на коме је америчка лоза, произведена из семена. Мало десно од овога су ове године утапљене неке сорте америчких лоза, добивених из Француске које и ако су летос врло марљиво заливане, врло мало су се примили.

Садање стање у расаднику је поглавито дело руку руковода г. Паје Мијића, човека вредног и предузимљивог. Посматрајући овај ред и резултате, који су овде постигнути — све трудом г. Пајиним, ја сам често помишљао — за што и пољопр. друштво не бијаше тако сретно, да се и на његовом добру, које оно од толико година већ инструише, виде какви знаци радељивости и узорног рада, него знаци — на жалост — само растура и крајње непажње, те је то дало повода и најенергичнијим присталицама „угледних добара“, да предажу да са тог добра друштво дигне руке!¹⁹ Ја овде видим, да тако звана „званична натегнутост“ на коју су се вагда управници друштвеног добара за своје неуспехе изговарали, ни мало не сметају, да у расаднику буде најбољи ред, чисте стазе: здраве воћке, окопане рабате, оплењене леје у семеништу, наврћене лозе итд. итд. Дакле, узрок лежи у нечем другом. — а тај смо ми, чини ми се, у нашој релацији, поднешеној друштву, најбоље погодили. . . . Ја се удалх мало од предмета; ал — не шкоди.

Највише простора у расаднику заузима *рипарија*; за тим: *тајмор*, *елвира*, *клинти*, *хербемонт* и *хунихам*. Прва је за добијање резница, које ће се раздавати народу; на њој су и сви покушаји навртака (каламјења) извршени. Остале набројане сорте лозе су за производњу. Резнице од свих ових лоза добивене су непосредно из Америке и сад им је трећа година. Од рипарије себи ће се ове јесени резнице за раздавање. Она је ове године где где и родила, а тако и елвира. Интересантан је род вихов. Гроздови су од обоје малини. Зрна од рипарије ситна су као од рода антикиног; кад се разгризе има врло мало сока и сок је трипак. Зрна од елвира крупнија су, као у ризалинга; кад се нено зрно разгризе, сок је некако густ и слузав и мирише потпуно на јагоде, дакле врло пријатан.

Осим оних врста поред главне стазе, на улазу, има наврћених лоза скоро на целој једној табли. Подлога је рипарија од 2 године а и резнице; од домаћих сората лозе узете су лозе за навртање од скадарке, прокупца, зачинка, смедеревке, мање од лисичине, беле ранке и тамњанике. Од смедеревке има 5 врсти, прокупца и зачинка 3 врсте, беле ранке 1 врста и скадарке 4 врсте, свега 20 врста, а свака врста по 29 чокота. Од осталих сората има по неколико чокота.

Навртање је извршивао сам руковаоц. Он је ради боље праксе у извршавању различитих начина навртања лозе слат о државном трошку у винограду школу будимску. Овде се служио поглавито начином Деснижолевим (маказама) и сиглеским. Почео је овај рад од 15. Априла и закључио је 19. Јула. Као што се види, он је радио овај посао и у оно време, кад се навртање препоручује; он је ставио себи за задатак, да испита које је време у нашим климатским и телурним одношајима подесније за навртање. И по овогодишњим покушајима навртања, закључује се, да су месеци: *Мај* и *Јуни* код нас *најподеснији* за навртање лозе, јер су се навртци од ових месеца најбоље примили.

Време, кад је руковаоц навртао, било је облачно а и суво. Свагда је овај посао вршио на пољу. Кад је јака припека била, лозу је заливао сваки дан.

Од свих сората лоза, шта је навртао, најбоље су се примиле: лисичина, па скадарка и прокупац. Зачинак је онајслабији.

Ја остављам руковаоцу да још коју опширније проговори о овогодишњим својим покушајима, нарочито да опише подробно и са илустрацијама начине навртања, које је он овде употребљавао, као и које је он још научно приликом бављења у будимској школи.

На крају имам да додам још и то, да су многи чокоти већ родили ове године. По свему изгледа, да род ни уколико није одступио од карактера и обичне сорте; код неких само канда је облик лишћа мало другачији, приближнији рипарији. Гроздови смедеревке, скадарке и зачинака тако су крупни и зрна једра, да их је милина погледати. Руковаоц дао је реч, да ће их, кад потпуно sazру, послати друштву на гледање и оцену. Дакле имаћеш прилике уверити се и сам о доброти рода прве у Србији „поамеричене“ српске и смедеревске скадарке и др. . . .

За сала, нека је околико доста. — Здраво

Томе II.

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

О СТАЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОКРУГУ ПИРОТСКОМ

ПРИКУПЉО

Светислав М. Стојановић.

(ПРОДУЖЕЊЕ.)

*

Од усева гаје ове:

1. Стрмнине.

а. *Озимича шеница*. („Јесењка“). Она се сеје од мале госпође, па се продужава чак и до Божића, само ако време допусти. Има је и црвене и беле зване „рапсаљ.“

За шеницу ору једанпут и то пред сејтбу. Односно ђубрења напомињем, ко има стокe — ђубри, иначе не. Начин самог сејања овакав је: или се семе на сачму посеје с десна у лево по кукурузиницу па заоре, или се по ораву посеје, па браном завлачи. — Семе на 1 ралицу употребљују 30—40 ока.

С пролећа, ако се примети, да се усев бујно развија, па се побоје да не полегне, пуштају ове, да је попасу. Ово практикују у ср. Нишавском.

Што се тиче остале неге за време пораста, нема никакве, сем, што се нађе, по неки добри и вредни земљоделац, да плевн од слачице, коју махом називају „жтеницом.“

Жетва шенице почиње од Петрова дана, па се даље продужава у равничним местима до св. Илије, међу тим у планинским од св. Илије па на даље до велике госпође, јер не може да сташе, — доспе.

Жетва сама извршава се са српом, а ређе са косом и то без наслона; а коси се само у том случају, кад је јакo *коромљиво* жито, иначе као што рекох српом. При жетви кад жану употребљују и то нарочито у срезу нишавском,

а ређе у осталим срезовима једну справу коју зову „паламарка.“ Није ништа друго, до истесано дрво у виду извијеног врха од напуче на форму турских напуча, и снабдевано са три рупе (као прсти на рукавицама), да се могу прсти увући. Завлаче се 3 прста, и то: средњи, „претенац“ и малић. Навуче се на леву руку, којом и дохватају влаће, а десном онако покупљене пресеку. Са овим оруђем постижава се двоје; више се покупи, и чува се рука од убода разних боца. — Веома је практична ова справа.

Пошто се пожење жито, везује се у снопове са ужетом од оне врсте жита, која се жње, или ако има у близини — са шеваром. Друге материјале за везивање не употребљују.

Повезани снопови слажу се у крстине. Крстина има различитих, с погледом на број снопова. На пр. 16, 17, 18; а кад се сложе 21 сноп, онда се зове „кљидња.“ Овај назив употребљује се нарочито у селу Темској среза височког, а и близу ње по околним селима, иначе зову крстине. По поред крстина има и седмина, но ово је ретко.

Пошто се снопови провећу неколико дана на самој њиви, онда се возе на гувно и слажу у стогове. Стогове образују обично 20 крстина. Ови су стогови тако вешто сдннути, да им киша слабо што може да науди.

Вршење извршује се са коњима, ређе воловима, а још ређе млатилима. Са коњима се свуда врше где их има; међу тим у оскудици ових и где је стрмено, узимају на рад и волове и то ујармљене. А са млатилима се нарочито практикује у срезу височком, када нема довољно жита. Ово млатење, врши се са обичном дрветом, као што се и пасуљ у маломе млати.

Гувно се прави или што је најобичније код плевње — зграде где слама стоји, — или на самој њиви. Прави се овако: очисти се онај простор од траве, уравни и у средини гувна побаци колац, кога називају „стожером.“

Коњи, који се обично по 2, а ређе по 3 и 4 у вршај јуре, везани су конопцем подужим, кога је један крај везан за стожер, а на други везани су коњи, који упоредо иду, један другом за врат. Овако везани коњи јуре се по гувну, и кад се увије сај конопац око стожера, онда се коњи окрену на противну страну, и кукачом закачи онај последњи, који сада долази на прво место. Пошто су коњи довољно изгазили, што траје 1—1.5 сахат, онда се они истерају из гувна, а чељад претресе сламу. Ово претресање сламе обично је 3, а бива и до 5 пута, па се после слама избади напоље, а рест, т. ј. зрно са плевом веје. Вејање врши се са лопатом помоћу ветра, јер вејалица и нема нигде, сем што се налази једна у Пироту, а једна у Врњиншту на чивлику г. Раићеловом.

На једног коња насађују на гувну 1—1.5 крстину. Коњари, т. ј. сајбије коња наплаћују од ма каквог жита које се врше у име наднице коњске — 20 ока.

Пошто се овеје, семе се чува у амбару, а слама и плева сдене се у камаре или у плевњу ради хранења стоке.

Амбари су направљени од разог материјала према имућности газде. Тако богатији праве од дасака, а сиротињи од оплетеног прућа, па оплетеног са говеђом балегом и изнутра и споља.

Начин жетве, везивања снопова, слагање и вршење, истоветни је код свију осталих стрмина, с тога даље нећу ни помињати.

б., *Јарица*. Ову шеницу нарочито сељаци у срезу височком зову „брица.“ Ређе се тај израз чује у другим срезовима. Сеје се највише у срезу височком, а ређе у осталим срезовима по равничним местима. Узрок томе тај је, што озимица (у ср. височком) страда од мразева. Што год је наведено код озимице о сејању, љубрењу, начину сејања, о жетви и вршитби, односи се и овде. — Ову шеницу сеју од св. Трифуна и даље до Благовести. Жетва пада у исто време, кад и озимица. Семена на 1 ралицу узимају 30—35 ока.

в., *Јечам*. По планинским местима, где је иначе посна земља, знајући, да јечам тражи масну земљу, траже му места на новинама, т. ј. искрче једно парче шуме, па га ту сеју.

Видно сам, где га сеју на грозним висинама, тако да жетва пада око св. Илије, па и доцније. Сеју га и с јесени а и с пролећа. Земљу приуговљављају као и за озимицу шеницу, сем што се увек раније сеје по шеница. Семена на 1 ралицу употребљају с јесени 30—40 ока, а с пролећа 20—30 ока. Обично гаје четворореди, али и двореди. Сем тога, сеју и гоља, кога су добавили још стари из „шумадије;“ по ретко га сеју, јер једно веле не рађа, а друго „измеће“ се. Односно јарика сеју га око св. Трифуна па даље терају до Благовести.

г., *Овас*. Сеју га у исто време, кад и јарик јечам. Семе на 1 ралицу узимају 25—30 ока. Жетва пада у исто време, кад и осталим странинама.

Кад је реч о овсу, да напоменем, да је јако развијено убеђење код ова сељака, да овсик (*bromus secalinus*) који је ове године поплавио оwsене њиве, произлази од изрода овса! То је убеђење тако јако, да говорити и обавештавати, да долази од нечистог семена, толико исто значи, као кад би се на пример рекло, да је Москва у Србији.

д., *Разе*. Њу ретко саму за се гаје, већ увек у смеси са озимицом шеницом. Разлоге зашто тако раде, навели су ове: 1., адет, а 2. боље рађа од шенице. Ову сурашцу највише у целом округу сеју, нарочито по планинским местима; иначе као што рекох ретко је гаје саму за се. Семе на 1 ралицу узимају 40—45 ока.

е., *Ћруник* или као што се овде свуда зове „лимац,“ сеју више у планинским местима по у равничним. Чистог га ретко сеју, већ увек у смеси са овсом. Семе на једну ралицу довољно је 25—30 ока.

ж., *Сигна цроја или просо*. Њега сада ретко сеју, управо тако рећи сасвим ретко; јер сам у целом округу видео свега десетину њива. Због тога се тако ретко сеје, што нема проходње. За време Турака, ово је просо више гајено, јер је проходња била већа, због „бозе,“ које није турци јако пију. Сеје се од Благовести. Врста која се гаји, то је обично просо са растреситом метлицом а врлом жутом. Употребљаје се поред продаје за бозу, и за хранење живине, кас и за брашно. Жетва пада од 15. Августа па на даље.

Не би требало ни да се спомене због тога, што се веома ретко гаји, али тек да се која реч спомене и о њему као усеву, који се гаји.

Корови, који се код свију наведених жита виђају, јесу; сљачица, паламна, кукољ, боца пиревина — пир, најопаснији „шумњар,“ који изгори жито и *врат* (*Lolium temulentum*). Опасна биљка само у томе, што при вејању ветар не одваја његово семе, те се и оно пађе међу шеничним семеном. Од оваквог измењаног семена, брашно самлежено има опасна дејства; јер, производи грчеве, и несвестицу веома јаку. Што се тиче тога, да ли употребљавају каква средства

противу главнице, по мом распитивању, једва да се на неколико места употребљује начин „пржарање“ у врућем пепелу. Једино је то срество.

Да ли пак у време жетву отпочињу, то на жалост могу рећи, да са већом малим изузетком покрај Нишаве, земљоделци у време жању; иначе гледа се да добро сазри.

Употреба сламе свију врста јесте: или за покривање кућа и стаја, или за храну стоке.

2. Окопавине.

Као најглавнији усева, који се од окопавина гаји у овом округу јесте:

1., *Кукуруз*. У равничким местима сеју га у мањој мери од стрмина, а већ у планинским у далеко мањој, тако рећи за $\frac{1}{3}$; јер по природи својој не може да сазри.

Гаје и белог и жутог; но у планинским крајевима гаје и тако звану по њиховом казивању: „власки“, који у исто време са нашим обичним сазрева, али је мало ситнији у зрну.

У лужничком срезу, а на име јужном и југо-западном делу у т. званом „заплављу“, кукуруз зову „царевница“. Историја тога назива ова је. Стари 70 г. пош Мијајло Поповић из в. Војловица прича овако: Некада у старо време била је овуда битка између два цара. Цар, који је победио, дошав у ове крајеве, донео је кукурузног семена и наредио да се гаји. У част цареву, назван је кукуруз „царевницом“.

Земљу за кукуруз ђубре, а ору кад ко стигне: неки с јесени и онда зову „подметање“, па у пролеће пред сејатбу, а неки само пред сејатбу.

Што се тиче времена сејања, предузимље се око ђурђева-дна, а извршује се на овај начин: или се по орању јесењем посеје семе па после пооре и завлачи браном, или ко није с јесени стигао да пооре или „сугари“, по стрмишту посеје на сачму па пооре. Овај начин сејања зову „под рало“. Ово су два начина сејања. Иначе, да га под мотиву сеју, или како они кажу „сале“, непрактикују. Пробали су неки, па веле, не може никако да успева. И ово је убеђење тако чврсто, да сељака не можеш просто ничим убедити. Нико не сме да се усуди, да предузме тај начин сејања; јер веле: „овај ето прошле године свдио, па му неје ништа никло, зато нећу да се затирем. Воље је овако.“ Семена на једну раницу узимљу 5—10 ова.

Односно неге самог усева, предходно долази прашење и разређивање, јер као што рекох сеју на сачму. Но и при разређивању не мотре на удаљење струка од струка, но где је развијенији струк ту се оставља, па ма био струк од струка удаљен једну стопу. У опште не пазе на удаљење. После овог рада, кад доспе кукуруз на 25—30 см. окопава се и у исто време приперци заклају, после тога рада, ако се стигне, опет се окопа, иначе не обрађује се више земља.

Берба кукуруза пада од Петковице па до конца октобра. Начин бербе врши се овако: или се комнша на самом струку, или се са шапом обере, па код куће комнша. Онај први начин распрострањен је више од овог последњег.

Као узгред за кукуруз сеју пасуљ и вишњу и трешњу, но поред тога сеју и дулеке и тикве, па и кромпир бели, што се нарочито практикује у срезу височком.

Тулузину с јесени по берби секу и сдену у стог те зими дају говедима као храну, или покривају куће и остале стаје.

Овде ћу да напоменем, да се гаје још два усева, а на име :

Дуван, од кога гаје само колико за домаћу потребу да се нађе, на пр. расаде се у градини неколико струкова.

За извод расада направе Марта месеца малу лејицу, у којој засеју семена. Одозго покрију са згорелим ма каквим ђубретом. — Односно каквог реда, при расађивању, немам шта да кажем, јер на то се никаква пажња не обраћа; исто тако и за бербу лишћа. Шта ће да се труди, кад се не гаји за продеју, већ колико да се нађе за укућане.

Наут. Њега сеју толико колико за један ар, но ипак мало га обиљније сеју по ситну проју. Сеје се кад и кукуруз а семе се засејава у сваку другу бразду, од прилике ред од реда је га 30 см. удаљен. Берба му пада обично почетком Августа. Употребљује се као и варива, т. ј. кувају, па једу. По поред тога, што се за домаћу потребу употребљује, носи се и на трг ради продаје Еврејима који га веома радо једу.

3. П р е д и в а.

Од предива гаји се :

1. *Конопља* или уобичајени назив „*трсница*.“ Она се у целом округу гаји код свију сељака у количини колико за домаћу потребу. Ни један домаћин не сеје више од 3 јара, а мање опет од 1 јара. Земљу за конопљу по могућности гледају, те јој траже близу реке, иначе на висоравнима какву новину. Обрађују земљу и с јесени кад се нађубри са згорелим говећим ђубретом, и с пролећа пред сејитбу, која пада око благовести. Сеју је на сачму у густо.

„*Чупање*“ или берба према природи саме биљке, пада у два разна времена; јер за „*белојке*“ или „*белке*“ (као што је зову у Шестигабру срезу нишавском на граници књажевачког округа) пада око св. Илије, а за „*прпојке*“ или „*црнке*“, после велике Госпође, па се продужава до конца Августа.

Пошто се почупа, онда се у мањим дењцима у вилу пирамиде на самом конопљашту или греништу остави да се просуши, или се денци наслажу уз дувар око куће.

За мочене вода је текућа, или каква бара. Но кад тоде или моче у текућој води, онда бирају место где брзо отиче. Слагање дењкова бива уздуж и попречно. Кочеве између сваког реда побију, да их вода не однесе. Исто тако раде и у барама. Само мочене траје разио, што зависи од времена; јер ако је топлије 7—8; а ако је ладније 10—15 дана, међутим, за то време проба се, да ли се влакно одваја, и чим се примети то стање, одма се вади и распростире да се суши.

Пошто се осуши, онда се носи на трлицу, па се издваја влакно од дрве властих делова.

Трлица је оног истог састава, каквог и код наших сељака у унутрашњости Србије; и

2. *Лан*. Њега сеју, али тако ретко, да не би требао ни да спомињем, али тек, колико да се спомене, да и њега овакошњи сељаци гаје.

Сеју га крајем месеца Фебруара, па до краја Марта. Пошто процвета, чупа се и даље онако исто поступа, као и са конопљом.

II. Л и в а д а р с т в о.

Ливада онаквих каквих треба да буде, несам могао нигде у целом округу видети, јер што се за ливаде узима, то су само брежуљци или рудине и барљива места, на којима култура којег пољоделскога усева не би могла да буде. Једном речи, у правом смислу ливада и немају, већ су као што споменух брежуљасте равнице, или какав проплавак у шуми, или какав плато, која се места оставе, да на њима трава расте, коју после косе. Ако би се таква места могла назвати ливадама, онда су то — ливаде. По моме мишењу, ја би подвео таква места под пашњаке.

Према броју стоке нарочито ситне, височки срез има довољно; јер се лети изранује стока које пасући по шуми, које пак по утринама, и тако за зиму израну има довољно сена. Срез нишавски има такође довољно с погледом на горњи начин хранења. И срез лужнички према броју стоке има довољно ливада. Па и срез бело-паланачки у томе није изостао. У главном, према количини стоке, коју појединци држе, имају по 10—15 коса ливада. Са таквом количином може се изхранити стока, кад се узме у рачун, да се прихрањује са лисеником преко зиме, те уштеђује на сену.

Колико пута и кад коситба пада, наводим, да готово свуда са веома малим изузетком, по целом округу косе око и после Петрова дана. На наковоју траве, кад је доспела за кошење, мотре само у толико, што веће кад је зрела, а то стање долази после цветања.

Косе једанпут, а ретко два пут, и ово је последње случај по барљивим местима и иначе влажним, где има обилато влаге, да трава може понова да потера. Иначе само једном, на после пуштају стоку, да по тако званим ливадама пасе.

Трава има веома разних; јер на сувим брежуљцима има слатких и мирисавих, које су међу собом измешане; а већ по ритским и барљивим ливадама, да нема слатких трава, — то је познато.

Траве, које се понајчешће на сувим брежуљцима у ливади виђају, јесу ове: власуља, лисичија рен, боквица или жиловак (*Plantago major* и *minor*), утринад (*Lolium perenne*), *Dactylis glomerata*, разних детелина, маслчак, ајучка трава, дивљи першун, мрквеља — *Daucus carota*, кичица, љубичица, граорка итд. итд. Ове су траве као понајчешће. Но има их још, а нарочито разних граминеја.

Ливаде забрањују од Благовести, кад критичијаке допатама разрију; иначе на сувим ливадама друге никакве поправке не чине. Међу тим за поправку барљивих ливада у толико чине, што опшанчују погранично, и то је све. — Ђубре ливаде у толико, што стока пасући по њима, сама натори; иначе, да се ђубрење нарочито чини, о томе нема ни спомена.

Справа никаквих других сем косе, виле, грабље и немају.

Траве никакве не подсејавају, сем што саморасне расту.

III. С т о ч а р с т в о.

После ратарства, најразвијенија је грана привредна — сточарство, а може се рећи, да височки срез и преовлађује сточарством. Јер, да му није сточарства, бог и душа, не знам, чиме би се тај народ изхрањивао.

Јер прљусе нису у стању, да му подмире годишњу потребу у храни, већ се мора стока продавати за храну.

Према овоме јасно је, да се сточарским производима, као и самом стоком помажу.

Од стоке највише се гаје у овом округу: *овце*, па затим *козе*, *говеда*, *свиње* и најзад *коњи*.

Овце се гаје највише с тога, што оне по природа не пробирају храну, већ су задовољне и са омање хране; међу тим козе, које одма за овцама по гајењу долазе, налазе себи хране по шумама; а говеда пак, везана су више за човека, те једно то, а друго и што потребују више хране, не гаје се у толикој мери. Свиње по количини, долазе после говеда, јер налазе себи довољно хране око куће, поред пута, казаница и по утринама. Коњи омет се најмање гаје, јер нема таквих ливада и пашњака, који би могли послужити за израну њихову.

Умножавање оваца иде у таквој сразмери према козама, да у колико се овце умножавају, у толико коза нестаје; узрок овоме поглавито лежи у томе, што се *шуме желе да заштеде*.

Никакве се поправке не чине за побољшање ма ког рода стоке; сем једино што народ пушта своје кобиле под пастуве државне. Ово не раде сви жељно, јер само они околни око вароши подводе, иначе са удаљенијих крајева не; узрок томе, јесте тај, што су кобиле слабе, те не могу да издрже. Но какве вајде и од тога, што се пушта под пастува, кад је с једне мајка оног ждробета пуна телесних махва и недостатака. И не помиња сајбија оне кобиле, да ће мање и недостатке мајкине, да наследи и ждребе, и онда ваља вајда од оне племените крви пастувова. Једино велим то, а друго, и што се ждробету никаква нега не указује, по се храни и чува као и остала ждребад и књезд. — Стаја имају за све врсте домаће стоке.

Да пређемо у кратко све гране сточарства.

Овчарство. Овце нарочито у срезу височком и неком делу нишавског, у колико захвата планински део, — дугачке су 1 м, а високе 70—75 см. са власнатом вуном и дугачком 10 см. Гојазност је може се казати доста добра, кад обновл, — који се на овдашњим суватима хране после Ђурђевадна те до после Крстовадне, — дотерају до 30 ока чиста меса.

Млечност је таква, да једна овца може дати годишње млека, т. ј. одак се почне музти — 30—40 ока.

Млеко је густо, што има и смисла, јер пасу махом по планинским пашњацима.

О преради млека кажу под називом о бачијању.

Особина ових оваца јесте та: што су мало више развијеније од осталих оваца у овом округу, и што су власнатије, т. ј. вуна им је дужа и правија од долињских. Гоје се добро.

Односно порекла ових оваца, нико незнахаше да ми каже, сем што на саватима, а имено на савату „*говеника пољама*“ један црновунац именом *гиза Димитрије Дроса* каза, да су њихове овце, које су махом црновунасте из Грчке, одакле су и они дошли. Одлика ових грчких оваца од наших та је, што су издржљивије на зими и студу; нису склоне тако болестима као ове наше, јер се њихове овце напасу до изласка сунца, кад наши сељаци тек пуштају на пашу; што им је вуна сувише власната, јер је дугачка 10—14 сантиметра, што се јасно види по њиховим гуњама.

Нарочито на саватима гоје овнове, које претходно прекупи неки газда или чорбаџија, па их он тек почне гојити. Само гојење састоји се у томе, што их поред паше, ране са триџама или мекџама, и соли двапут у недељу дана. Пошто се сврши гојење, које бива до после Крстова дана, гоне се у Цариград на пијацу.

Говедарство. У опште, говеда су у овом округу ситна; но опет нека разлика постоји у крупноћи, јер су планинска ситнија од долињских. Дугачка су обично 2 м., а висока 1'25—1'30 м., глава је сразмерна крупноћи, врат узан, ноге танке са веома живавим мускулима покривене, длаке обично сиве, само у планинским крајевима по гдегде виђа се и мрка, крста и гребен у једној висини, а леђа преседласта. Млечност је незначителна. У главном, овамошњем говечету може се приписати у добру страну само та одлика, да је према својој крупноћи *сувише издржљиво*. Гојазност је прилична, и ако се само на природним планинским пашама храни.

Маса земљоделца има број говеди по 1 пар спрежњи, а 2—3 говечета онако за домазлук. Но има (као што је на једном месту наведено) места и, пр. село Засковци, које нема више но 1 пар волова теглећих; од осталих пак за домазлук, нема ни спомена. Узрок овоме јесте тај, што су за време прошастог рата, сељани ови скочили да се боре против Турака; и Черкези не само да попалише село, већ и сву стоку опљачкаше и отераше. Жалосно је погледати како сељаци кувају за стоком, коју су некада обилато имали, а сада ни више ни мане, до — 1 чинт волова!! Они су сељаци фактички постали робови околних сељана, који их експлоатишу онако, како оћеју.

Конарство. У главном, какви су коњи, односно њихова одлика, казао сам напред, и само ћу овде навести, да су веома ситни, но такође за рад способни и *веома јако издржљиви*, према крупноћи и положају планинском, где нема путова, већ којекаквих стаза стенских и врвина ковијих. Хранење, нега и употреба чемерна је и жалосна. Планински крајеви просечно богатији су на коњима, јер имају довољно места за храну по пашама планинским.

Свињарство. За ову грану сточарства, нећу више ништа да кажем, — јер свине немају никакве одлике сем плодности (по 5, 6—7 прасади) — до то, да су у правом смислу дивљачне. Никакве неге не указују им, а што се тиче хранења, махом само свињче себи набавља хране ријући по рудинама. И најзад.

Козарство. Козе су у планинском крају (у Високу) крупне и гојазне. Хране се шумом и лисницима, које налазе довољно по шумама. Но имам се похвалити, да сељаци ради паћена шуме, које претњама од стране власти, које опет својим сопственим побудама, тамане козе.

Козина је дугачка 10—12 сантиметра.

Болести, које нашу домаћу стоку најчешће спопадају у овом округу, јесу ове: *богиње, шуга, метиљ, прострел и опасност од ђеда змијиног.*

Народ се довија те отклања и лечи ове болести на овај начин:

1. *Богиње „сацилница.“* Од ове болести лече пелцовањем, које називљу „*цешенем*.“ Међу тим за отклањање ове болести, служе се једним средством, за које сам јавно пре две године. Но, поред тог средства, које је право да кажем и мени самом било невероватно, управо сумњиво, — сада овом приликом после многог распитивања по целом округу, добијох само један једини одговор: да имау село Градишту у срезу бело-паланачком на граници нишког округа један

старац, који зна ту траву и лечи од „осипанице“, но кога ми име нехтедохме казати, бојећи се зар „да му занат не преемем.“

Путујући по округу, добро сам утврдио то место, које шта више да не би заборавио, прибележих. Дошав у то село, одма сам распитивао, али све у залуд. „Неће веле сељаци, да ти каже деда Мита. Њега не беше у селу, а ја се морадох упутити у планину где чува стоку. Жеља и још како ватрена, да дознам то средство, за које још наука и не зна, ватера ме тамо, и ја морадох сва ласкава средства Употребити, само да ми каже. Устекао се дуго и дуго старац па ми најзад рече: „Кад си баш за то дошао, онда да ти кажем, и отпоче ми причати најпре историју, затим остало, што ћу редом да наведем.

„Ја сам синко упр'о у 70. год. и моју фамилију прозвали су „шибали“, и ја се зовем дела Мита „шибали.“ Упраћивавам овај лек још од почетка овчарења свог.

„Лек овај који ћу да ти кажем, то је тајна, коју нико до данас не зна сем мене и деда Видена из истог места. Ми смо двоје само срећни да ту тајну знамо.

„Дакле чуј најпре историју:

„За време Карађорђевог буне, ондашњи људи бегали су у збег у „стару Шумадију“, па уз пут нападну „осипанице“ (богиње) овце. Једна стара баба из „старе Шумадије“, која видећи једну овцу богињаву, узме је на кола и закрми је с печим. Ова овца остане, а оне друге полинису. Та баба казала је мом оцу тај лек, а овај мени и дела Видену, и тако сада нас двојица, као што ти рекох, знамо и лечимо, и хвала богу мени је добро. Имам си на месец зараде 2—3 дуката од лечења, јер ми долазе сељаци из округа књажевачког, из Лујнице, из Нишаве, и нико до данас нема да ми се потужи. А на питање моје, да ли показује тај лек људима, који долазе поради њега. Одговори: да даје само готов и исправљен лек, те да само закрми, а никако не зна, какав је то лек.

Е како лечи тај твој лек? Вели, кад се појаве осипанице у неком селу, па ми, комшије из другог села оћемо да немамо осипанице на овцама, онда их овим леком спречавамо; али, кад се већ појаве у једном селу, па комшија до комшије из истог села дође код мене да ми тражи овај лек, и само *због* су здраве, па их закрми са овим леком, онда *слободно* нека их *пусти међу болесне овце, оне неће да увате.* Већ кад увате, може по која овца кад се закрми и да остане, али само кад се сва није осипала.)

„Лек тај, то је једна трава, коју зовемо „белило“ и коју сад теби први пут у животу показујем и дајем.¹⁾ Ова трава расте по каменјарима, али по планинама је нема. Но она толико не помаже, кад се не дода још нешто. То нешто није ништа друго до — *жаба*. Али жаба није водњача, већ она сува, што се находити живи по њивама. Ову жабу треба метнути у врућ пепео, да се испече тако, да је са свим сува. После се истуче у ступи и меша са оном травом са мало соли. Али упамти добро и знај, да без жабе неће ништа да помогне. Крмљење бива нашег срце, сабајле, и свакој се овци успе по мало у уста.“

„Ете, то је лек заврши старац, само те молим немој да ми предузмеш занает и парче леба.“

¹⁾ Од ове траве шаљем штованом друштву нешто, а нешто сам задржао при себи, да ако будем срећан — пробам на овцама и собом се уверим о истинитости, па резултат у своје време саопшћим.

То је тај чувени лек, за који нико у овом округу не зна до — два старца, и за који разбира свако, коме се деси несрећа од богиња.

Да ли је истина, — идемо да видимо.

1. Од шуге, која се више на козама, но на овцама појављује, употребљују ова средства:

1. Крју,
2. Гас,
3. Катран и
4. Чермерику (черемика).

Са дуваном крјаком, познато је како се ради. Са гасом, које средство нарочито употребљују у Селу Дојкину, и за које ми причаше поп Илија Становић, — да најбоље помаже, јер се лечењем са гасом, не распростире шуга, као што је то случај са осталим средствима.

Са чермериком, или како је назвали „черемиком“ раде овако: сваре је у води, па са оном водом кропе шугава места.

По од коњске шуге, ево како је лечио свећеник велико-бољински Мијаило Поповић, и како каже, јако је помогло.

Узме се једна катраница земљана, па мете тако дубоко у руну, колико за две катранице усправљене кад би се метуле, и онда се узме друга катраница истог обима као и она прва, па се напуни са конопљеним семеном, а у грлић мете се сламе, и другим крајем сламе затвори се грлић друге или доње празне катранице. Она празна катраница, као што рекох мете се одозго у земљу, а ова са семеном одозго покрије земљом. Одозго на површини земље над катраницом у којој је семе, наложи се ватра. Од ватре загрејаће се конопљено семе и цуриће из њега нека ужасно заударјућа и сирљива течност, са којом се мажу красте шугине.

3. Од метиља, за који кажу, да с једне стране долази од наше оваца по барљивим местима, а с друге кад *ијасу по јечменишту или по јечменој стрњици*, лека не знају; но кад добро знају, да долази од барљивих места, за чудо ми је, како опет пуштају по таквим местима

4. Од *прострела*, не знају никаква лека.

5. Од *уједа алијиног* лече на ове начине:

а) у селу Темској среза височког употребљују траву звану „лисичина“ или „лисичији реп“ *Echium italicum* L, која је у врло великој важности и тврдом убеђењу, да одвећ радикално лечи. Јер веле, да и при последњем тренутку било стоке, било човека, кад се употреби, спасава живот. Са њом се овако поступа:

Исече се ситно, истуца и сок, ако је случај код човека, дају да се пије, а онај рест или гњеченина преврћа на рану, и тако рећи *тренутно излечи!*

Оно је средство као лек приписано, да већ због тога, ретко ко и зна.

б) Чим се примети ујед, што познају по набреклости, одма се овца доведе до реке или иначе до ма какве воде, иглом набоцка и песком трља оно отечено место,

в) Мажу зечијом мачку; и

г) Западе луку са крјаком, па пошто се набоцка иглом, онда се дими у рану и трља руком.

Ово су најчешће болести и опасности, које спопадају стоку. Иако тако и наведени лекови, то су једини, који се местимично употребљују.

Да кажемо на послетку и о стајама.

Стаје, у којима се држе овце или козе, називају се „појатама“. То су стаје, у којима се држе и лети и зими. Но између летње и зимње стаје има разлике, и то у томе, што им је другојачија конструкција. Јер код летње стаје само је обичан наслон квадратни; међу тим код зимње, која се одма до летње прави и која у свези са овом стоји, прави се са седластим кровом, али тако, да се унутарњи рогови не састављају са против-стојећим унутарњим роговима, већ су краћи и наслонени на подупираче или наслоне. Сем те разлике има још једна, која је добро дошла, а та је, што у зимској стаји има једно одељење за јагањце, код кога су одељења унутарњи рогови до земље, управо тако, да потпуно заклања њежне јагањце од хладноће и ветрова. Као што напоменух, унутарњи су рогови краћи и као такви образују један правоугаоник, које служи за проветравање и осветљење.

Дувар наслона прави се од два реда исплетеног прућа, између кога набијено је сено или слама тако јако, да су веома чврсти дувари, а у исто време, врло су добар заклон од непогода.

Кров покривају са сеном или сламом, или најзад и тулузином.

По конструкцији ове стаје, са хигијенског гледишта, доста су добро направљене; јер с једне стране чувају од снега, кише и хладних ветрова, а с друге провидне су, суве и проветриве. — Поред оног дужег рога или наслона налазе се јасле, које су исплетене од прућа и високе 30 сантиметара.

(ПРОДЪЛЖИТЕ СЛ.).

НАШИ ДОПИСИ.

Вољевац Јуна 1885. год. 1)

Што се тиче криво-вирских овца, оне су и данас са својим добрим особинама на гласу, као што су и до јаво биле. Рђав глас о криво-вирској вуни код г. фабриканта нарађинског, као што ми јављате, „да је Криво-вирска вуна само за кабастије ствари, а није ни за добра ћебета“, произвели су неки кријумчари криво-вирски, који се могу назвати непријатељима српских производа, а да је тако сво довала.

У планини криво-вирској сваке године сувати се 5—600 а по неке године и 1000 брзави овцова трговачких, који се скупљају из разних села, а нарочито из среза бањског. Трговци, кад ошишају своје овнове, протурљају вуну под криво-вирском вуном, а то зато, што се криво-вирска вуна увек продаје по грош скупље од ове, од вуне из осталих села; и кад се тако велика количина вуне из страних села са криво-вир-

1) Из једног упућеног писма на уред. „Тежак“ саопштено ово неколико редака о криво-вирским овцама и вуни, нарочито због наведеног узрока убијању цене тој вуни.

сном вуном помеша, онда се мора и нека разлика показати, а кад би се на то обра-
тила пажња, кад би се криво-вирска вуна одвајала и засебно продавала, наш би г.
фабрикант имао мислим са свим друго мишљење о криво-вирској вуни. Па не само то,
овим истим начином кријумчаре на жалост и сами неки ондашњи сељаци. Њихови ку-
мови, пријатељи и рођаци из страних села, доносе им вуне, те је поред њихове вуне
протурају такође под криво-вирском вуном, само да буде коју пару скупље. А ти исти
сељаци који овако раде не увиђају своју убитачност, да чинећи као бајаги неки добро
својима, више себи штете доприносе, они дакле убијају стечени добар глас и добру
цену својој вуни, и ако и у будуће овако продуже, лано је могуће, да ће цена кри-
во-вирској вуни са свим опасти и ништа неће бити скупља од вуне из осталих села.
Зато би требало да се ману оваког кријумчарења.

Ове године, цена је била криво-вирској вуни 1.10 дин. од старе ове, а вуни
из осталих села 1.10 до 1.20 дин. такође од старе ове. Но чудо је дивно, да сам
од више њих а нарочито вунарских трговаца чуо, да веома хвале боговинску вуну. Они
веле, да се боговинска вуна може равнати са криво-вирском вуном, а можда у неко-
лико веде и премашити.

Имам вам јавити и ту повољну вест, да је ове године из једног села Ласова
извежено 100.000 ова пшенице за Параћин, а кад би било бољег извоза — проходње
— како ме неки Ласовци уверавају можда би имало за извоз још толико. — Цена је
била 12 динара од стотине.

Милош Марјановић.

Јасиково — Хомоље — 15. Августа 1885. год.

После дуге паузе хитам сада да јавим полупривредном друштву, а и свима који
се интересују за напредак наше пољорадње, о успеху усева у овоме крају Хомоља. Ора-
ње и сејање стрних усева свршено је тек крајем Априла месеца. Дотле су и сва јара
жита посејана. А треба знати и то, да се у ова три села (у Јасикову, Лескову и Вла-
оду) озима жита никако не сеју. Томе узрок лежи — како причају они сељаци, који су
пробали — у неједнаком зимњем времену. Када би зима била снежна т. ј. кад би пеле
зиме трајао добар снег, онда би он заклопио жито и оно не би промрзло. Али у голо-
мразни сво жито пропадне, пошто често дувају јаки ветрови те промрзнуту земљу са
страна снесу у доље, а тиме се оголе зрна на пропадану. А и отапање снега сноси
жита и упропаштава. Половина оране земље засејана је са стрминмама. Највише је по-
сејано пшенице, затим јечма, па крупника, овса и ражи vrlo мало.

Друга половина орног земљишта засејана је кукурузом. Сејање свршено је већ
до половине Маја. Ретко је који сејао и после 15. Маја.

Пшенице су цветале од 1—10 Априла.¹⁾ Сада су у добром роду и тек сада по-
чињу да зру (а у другим су местима већ зреле). И остало воће је цветало или крајем
Марта или почетком Априла.

Трећње су биле добро зреле од 15—20 Јуна, вишње од 20—30 Јуна. Јабука
зрелих (петровача) Јуна месеца није било, а тако ни крушака. Ипак су се јабукe по-
јеле, јер у овом крају влада обичај, да се на Петров дан дају „из руке за душу“ јабукe
па ма биле и зелене. А да се сваки тога дана добро наједе јабука потребно је много
дрвета. Они који немају својих јабука купују од оних који их имају. Од тога доба
почну и старији немилеци јести зелених, без обзира на материјалну и физичну (телесну)

1) У Београду до 15. Марта ово је воће цветало било.

штету. До Петрова-дне поштеђене су бар од старијих, јер их нису јели док не даду „из руке,²⁾ а од тога доба су јабуке жрта неситих желудаца. Крушана ређе има и изгледа да су људи према њима благороднији, јер их не једу зелене (природа је обладала крушне горчином или киселином те за то и не страдају.

Ливаде су до сада покошене и свео сређене, али на своје наваљивање да их у цвету косе, опет осташе лални и не отресоме се обичаја, већ су ливаде кошене презреле.³⁾ Многи се изговарају да немогу да стигну, али и то није одговор предећи за свакога. Неки баш навлаш није хтео, јер је чекао да му долази ситна трава што више нарасте, а остала се по његовоме мишњу веће сакрити већ добро узрети. Они не воде рачуна о боку биљном, о меншој и питљивијој стабљичи, већ воде рачуна о већој камари сева, те ће по томе пенити количину хране. Мора се признати и то, да су овде ливаде врло оскудне у добрим травмама и оно мало траве што има врло неправилно расте. Док једна високо нарасте, цвета и узри, догле друга почиње или долази до половине раста.⁴⁾ У таком случају мора и сено врло неједнако бити. Ја мислим да би се ливаде могле поправити са ђубрењем. Али где је ђубре? Оно је око кућа, по сокацима, по селу, оно торова и у тору, по шумама — онуда куда му место није. Стока се рогата лети и зими не затвара и она своје ђубре губи. Овде се премештају са тора на тор, а из торова се ђубре никуда не носи, а не може се много ни накупити. Торови се не граде у њивама или ливадама већ у потоцима, шумама и странама, одакле се већи део ђубрета свали и спере у реке. Коњи су по пољу. Дакле места за прикупљање ђубрета нема. Томе је узрок што се живи номадски — с једног места премешта се на друго, а нигде стално. За ово им служи као одбрана хрђав природни положај самога места. Истина да је место брдовито, али се и на странама ових брда без великих терета могу направити добри путеви кад не би било лесности и много измишних празника.⁵⁾ И узлажући се у много празнике народу не поможе ни један. Шта више народ у овоме крају празнује неке празнике онда, када њихове бабе кажу, а не кад каже свештеник и календар. Обично празнују Младенце, Благовести и Турђев дан по један дан раније, а после празнују и по календару те тако место једног празника праве два. А што се у те дане може много што урадити, то се њих не тиче.

Јечмови су до сада пожњевени, а *пшеница* где где почиње и *још* није зрела.⁶⁾ Јечам није најбољи,⁷⁾ а *крушник* је добар. Пшеница је преплапула, јер је у цвету падала киша, а за оном одмах прилетело сунце.

Кукурузи су добри и од њих ће народ имати добре користи.⁸⁾ Овде ће згод-но бити да општем што тачније одашњи кукуруз.

2) Није боље ни у другим нашим крајевима са сенокошом.

3) Ни у београдској околини није боље са сенима све сами патрљци и коровљан!

4) И у другим земљама има те какових брда и врста, на је све урађено као што ни наше се баште не раде.

5) Треба би мењати сено. Тамашњо је жито на сву прилику изродило.

6) Како се јечмови сеју у пролеће, то би требало и њих заменити са дворедим, који брже прилепа и добао роди.

7) Кад од кукуруза може што бити, онда је подобије и земља, на које се не треба тужити, јер има предела где се и незна за кукуруз и његов плод. Требало би и од кукуруза семе поштовати, као „краљем Филипом“, секлерским и падувским, који раније сазревају. У друштвеној башти посејана 19. Априла сазрела су већ 15. Августа.

Висина од земље до врха	80—160 см.
Дужина коленчића	20—25 "
Обим струка у лану	3—7 "
Дужина ливта од рукавца	50—70 "
Дужина рукавца	15—18 "
Средња ширина ливта	5—9 "
Дуж. ресе од послед. коленица	53—57 "
Колико обично тера заперака?	1—2 "
Колико клинова (косуна, пу- ренска) на једној стаљини?	1—3;
Средња дужина клина	12—15 "
Средња обим клина	10—12 "
Средња дужина кочања (тул.)	10—13 "
Средњи обим	6—10 "
Колико редова у клину	8—преовлађује.
„ зрна у реду? обично	26—34.

Боја зрна преовлађујућа. Бела и жута.

Колико струкова у снаку. — 1—3.

Када се сеје? Крајем Април. и почетком Маја⁸⁾

Када се први пут копа? Јуна.

Када се други пут копа? Крајем Јуна и по-
четком Јула.

Када зри? — Октобра и Новембра.

Када се бере? — Крајем Октобра и Новембра.

На шта се највише троши? На исхрану људи, продају и гојење свиња.

Тако стојице ове године са кукурузом. Других дошних година и кукуруз даје
другу сразмеру мерена.

Жира нема ове године. Дивљака крушака има доста.

Кукуруз је код нас приличан, а то је с тога што је често падала ниша.

Дулека има по њивама, али слабо узру, већ остају зелени.

Пасуља има за сада у месама прилично, само ако узри.

Конопље су добре и већ се беру.

Града а ни других елементарних непогода није било.

Здравље људи и стоке је повољно.

Трговине нема никакве, оскудица у новцу је голема.

Од послатог ми семена дао је рода добро ово семење:

Тринидад пшеница показала се да може успевати код нас и остала је го-
тово непромењена.⁹⁾ Све врсте овса (Шведски, Ирбит, Канада и лукејски) родиле су врло
добро.¹⁰⁾ Зрно је особито пуно и тешко. Пшенице Ное вије најбоље испала тако исто и

8) На то није дошло, кад се у средњој Немачкој у то време сеју као што нам кажу са
најбољим успехом јетмова.

9) Задржите од првобитног семеница и називе у течају година да се не ће изменити. Ту би
јарину пшеницу могли препоручити свим нашим брдским и планинским пределима.

10) То нам је било, а ако се после неколико година овог изроди, треба чешће пона-
вљати семе.

раж.¹¹⁾ Шеваље јечам је такође добро родио.¹²⁾ Он и тринидад немају осја. Репе (дугуласта првена и округла жута) добро су нарасле. Корење је доста големо.¹³⁾ Од трава добро напредује Сибирска детелина (*Melilotus albus*) а еспарзета је врло ретко никла споро напредује.¹⁴⁾ Кукуруз је врло добро родио бар код мене (а и код других људи, којима сам раздао, добро је родио) и код мене неће на време узрети, (а код других људи изгледа су да ће мучно стићи, али ипак ово рекох са резервом). Моја пшва је доста љубренија, па је и много рода донео, а и узреће.¹⁵⁾

Ја сам ради пробе посејао с децом III. и IV. разреда код школе по 100 зрна од сваке странине. Посејао сам 15. Априла и резултат класања био је оваки.

Раж је класаза	1	Јува
Ное, Ирбит и Канада	20	»
Тринидад	22	»
Шведски	30	»

Кад је шта узрело нисам могао прибележити, јер сам осуствовао, а сада затекох само извршану сламу. И многи су ми се (бар лични подаци) тим начином изгубили.¹⁶⁾

Од свега овога семена послао сам по мало и моме другу г. Авраму Стаматовићу учитељу жагубичком те је он са ђацима повторне школе чинио неке пробе. Тиме је он хтео да са својим ученицима не само теорије већ и да своју теорију примењује у практику и да ученицима омили пољопривреду и покаже да се сем њихових родитеља још неко стара о томе.¹⁷⁾

А ја сам опет од онога послатог кукуруза (секлерског и чинкватина) дао неколицини сељака по 120 грама да они обашка од њивовог кукуруза засеју, те тиме добију семена, а и сами опробају да ли ће пре узрети и бољи род донети ова врста или њива.¹⁸⁾ А да бих деци омилио сеоски (тежакчи рад), дао сам свакоме ђаку III. и IV. разреда по 20 зрна и од једног и од другог кукуруза, као и од насуља — соје — и наредио да сваки ђак свој кукуруз сам својом руком посеје међући по 4 зрна у опак

11) За чудо нам је и за Ное и раж да нису добро успеваји.

12) Што се добро показало треба обавештавати тамошње пољопривреднике и упућивати их да то сеју. Идуће године треба проба чинити и са другим јечмовима, као: пропстијерским и бестехорј. Но за све ове усеве требало би да знамо кад су посејани и кад су сазрели.

13) Одвећ се радујемо што је краваља репи добро успеваја, она има док не падне снег доста времена да још боље порасте. Репи је и за човека и за стоку добра рана. Настојте да се до године више сеје.

14) Еспарзета и не може прве године бог зна како да напредује, тек ће на другу годину она бити за кошење. Само смо вам требали послати од неких трава смесу да их са еспарзетом у смеси посејете, по то се може и на пролеће учинити.

15) Радо и с нестрпљењем очекујемо резултат сазревања од свију кукуруза за то вам напикадно јавите.

16) Јавите за узрок зашто та жита нису могла рамије посејана бити. Ви имате белешке о класању разних жита, која су тако доцне посејана. Но кад су почела да цветају? У јуни београдској зимња жита почела су да цветају од позивине Маја, по то је изузетак што је Април одвећ топао био управо жарак. Но резултат је добар, кад је све до позивине Аугуста сређено.

17) Врло сте добро учинили што сте и другом ради проба дали и то ономе који вас је позвао шта треба радити, што и ђаци и ђему служу на част.

18) Известите се и од њих и јавите нам резултат успевања и код других, јер као што знате, то вам је све ове године послато све само пробе и онита ради за тамошње ладне пределе.

и да га доцније сам окопава. Деца су радо на то пристајала и све по упутству урадила.¹⁹⁾

Још сам с децом излазио у поље и сам казенио дрвље дивљих крушака и јабука са облагорођеним. И саму сам децу терао да по упутству мене свикају окца и камене и то им се јако допало па су многа већ и сипала. Ово изгледа као нека моја самохвала и може ми неко за то пребацити. Ко мисли да је гола хвала нека распита, а оно што урадио као члан пољопривредног друштва, мислим, да сам дужан томе друштву и доставити.²⁰⁾

Од послатогa пасуља није било ни једно једино зрно. Све је било грудо у земљи. Од нега сам и другима давао али и нама није никао. Мора бити да је пре стар.²¹⁾

Од јечма, тринидада, раки, кукуруза обе врсте, канале и др. овса, послаће с пољопривредном друштву те да се увери о напретку тих усева у овим крајевима.

Увидело се да овсени особито добро напредују.

Да не бих на ситно описивао обе врсте кукуруза наводићем само то, да су порастом већи од овданих, стабљика је дебља, клипови већи, зрна више а и клипова више (има код мене и по 6 клипова, 3 добра и 3 средња.²²⁾)

Ник. Стој.

учитељ и доп. члан.

19) Камо срећа кад би сви наставници овај мали наред и будућу нашу наду тако настаљали и даље омиљавали и давали им вољу још из ране младости да пољопривредно знање.

20) Нена узме и дрво како ко хоће а ми се личимо са таквим својим часном.

21) Неће бити тај узрок, јер у друштвеној банци посејан није ни једно зрно калмо. Мора бити да је рано и у ладну земљу посејано, па немогући због ладноће клијати потрупио је. Соја је много издржљивија и над поникне може и онако мразове издржати, али ако неможе због ладноће да проклија онда труне. Тај се случај, при пробању да ју пре остане пасуље посејем, десно да је у земљи иструлила, а пад је друге године никла, па затим уватили мразови, нису јој ти мразови никадши ни диниће попарили, као што би случај био код других пасуља.

22) На тај начин резултат овогодинашњег првог испитивања исходи је у опште сјајан, са којим и ми и тамошњи народ треба да смо задовољни. Према овим резултатима надамо се да ћете знати и хтећи шта ћете за будуће пролеће требати ради набављања семена да радите, а то је: да више њих пригласите да у већем квантуму од тих плодова сеју, и да интите од друштва да вам и друга семена ради пробе пошље нарочито поради добрих сенокоса, и поради наше оваца за које је имцинула једна од најважнијих трава, премда треба опробати и друге.

Према овако сјајним резултатима ми би могли учитеље и народне старешине по свима планинским крајевима да обрате пажњу наших пољопривредника на ову пробу, те да се и на другим местима све оне сорте жита и плодови опробају. Да није тих и таквих проба било код народа у северним пределима живљеним, зар би могло што бити од њихове егзистенције или живљења по местима где лето не траје више од три месеца. Та на Нени се (у Петрограду) тек од половине Маја крајњи лед иза је под нас све озеленило и увелико почиње да цвета?!

ЈАВНА ГОВОРНИЦА.

Р. Б. Љубичево. Чланак је примљен и штампаће се у идучем броју.

Ј. М. Краљево. Због слика није се могло штампати „О хмељу“ у овоме броју, ма да је већ сложено било.

Р. П. Јунковци. Чланци: „Гојење убојница“, „О кошњу“ и „О свиџи“ не могу се употребити. Ако желаш, могу ти се вратити. „О алми“ и „Прикупљање података“, у колико се може, употребити се у своје време. „О чувању воћа за зиму“ није се могао изнаћи.

М. М. Кладурево. Учињено по захтеву.

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ГОДИНА XVI

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ
СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУЧКО С. БОГДАНОВИЋ

БРОЈ 11

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНПУТ

НОВЕМБАР 1885.

Рукопис као и све остало ваља слати само на адрес: „Српском Пољопривредном Друштву.“
ЦЕНА: На годину 8 динара (4 фор.); на године 4 динара (2 фор.); на четврт године 2 динара (1 фор.).

ОБРАЂИВАЊЕ ЗЕМЉЕ

и

УТИЦАЈ ВЛАГЕ НА ВЛАГУ И РОДНОСТ ЗЕМЉЕ.

Обрађивање земљишта, нарочито пак орањем, екстирпирanjem, дрљањем, ваљањем, прашењем и т. п. промењујемо и измењујемо извесне физичке особине земље, упрвом реду њену *структуру* (склоп) и способност *усисавања* (примања) и *испаривања* воде. Познато нам је добро, да је за добро успевање нашег културног биља, нужна пре свега добро (према захтеву појединих усева) урађена земља, али да и извесни степен влаге земљине игра тако исто важну улогу, ако не још и већу. Без влаге наши усеви не само неби могли нићи, по неби могли донети жељеног дохода (рода). Од тога, да ли ће наши усеви добити довољно и у своје време — време потребе — влаге, зависи цео успех нашег рада.

Обрађивањем земље, чинимо је способнијом да *вине* може у се *прилићи* влаге а у исто време да може *јаче* и *испаравати*. Увеличавамо јој дакле две способности, које су противне једна другој, али које су од битног значаја по успевање биља. Због тога и јесте нужно, да се утицв, који обрађивање врши на измену ових земљиних спо-

способности, што дубље и боље проучи, како би се умели у свима незгодним случајима помоћи и тиме доходак наших њива ако не и повисити а оно бар обезбедити.

Механично обрађивање — вршено руком или машином — дејствује *непосредно* и *посредно* на земљу. Непосредно дејствује на мењање *облика* (форме) *површине* и на промену *склопа* земљиног. Променом површине земљине, ми уклањамо многе препреке које су на путу успевања наших усева; променом склопа земљиних делова, дајемо нашим усевима спремију и за развијње његовог корена и жила повољнију земљу. У измрвљеној, обрађеној земљи могу наши усеви успевати а урађена и обрађена земља има сасвим други склоп по неорана или ледина. *Посредно* дејствује обрађивање у правцу *физичком* и *хемичком*. У правцу првом што мења степен *топлоте* и *влаге* земљине, у хемичком, што убрзава оне хемичке процесе, којима се биљна храна справља.

Преме овоме, обрађивањем хоћемо више цели да постигнемо, али све те цели дају се свести у једну општу, а та је: да за наше усеве спремимо што угоднију и повољнију земљу, како би они без застоја могли напредовати. За развијње корена и жила као биљних органа за узимање течне хране, потребна је измрвљена, издробљена земља, не из сувише трошна, не опет ни сувише чврста. Сувише чврста земља недозвољава развијање и гранање жила, сувише трошна тако исто.

У добро обрађеној земљи успевају наши усеви и због тога, што се биљна храна налази у већој количини и равномерној подели. Обрађивањем отварамо земљу, чинимо је приступном атмосфери и учинку њених састојака, чега је сљедство и већа плодност. Али разностручним обрађивањем (у неколико и гајењем усева) ми чинимо земљу *некад влажнијом некад оаг сувољом*. Ове околности, које су сљедство разног обрађивања јесу оне, о којима ћемо овде као најзначајнијим и по успевање биља битним односима, говорити.

Направити или додати земљи кад хоћемо више или мање влаге — изгледа као немогуће а нема тога земљорадника, коме та могућност неби добро дошла, нема тога ко ту могућност оберучке дочекао неби. Па опет зато, има начина, да паметним и у своје време изведеним обрађивањем, ако недодамо, а оно бар корисно употребимо већ налазећу се влагу.

Сувише много и сувише мало влаге утиче на развијње биља застојно. Обе ове крајности хоћемо обрађивањем да отклонимо, хоћемо да степен *влаге* а тиме и *топлоте* земљине *уредимо*. Биље по-

требује врло знатну количину воде, јер његова минерална храна мора бити раствор врло слаб (танак) па с тога је нужно да се на стање влаге у земљи добро пази. Вода или влага, која за време вегетације у облику кише падне на земљу, често пута није довољна за успеовање биља; у оваком случају земљорадник мора гледати да се помогне разумном употребом *зимње* (резервне) влаге. Поред овога он треба и мора да се постара и о томе, да кишну воду преко лета што боље и корисније употреби. О овим односима владали су све до скора а и данас владају врло погрешни и застарели назори, по којима се, извесним начинима обрађивања, као ваљању, дрљању, прашењу и окопавању, приписивао са свим други значај, па су се они према томе неумесно и управљавали.

Стање влаге земљине јесте производ времена, положаја, састава и физичког стања земље. Време и положај ми неможемо мењати, али састав и физички склоп земље можемо, и у томе баш и лежи наша моћ, да паметним обрађивањем те односе у земљи изменимо и дотерамо по нашу корист. Способност или моћ земљина, да воду у себе *прима* и исту *испарава*, као што нам је добро познато, оснива се на физичком закону *капиларности*. Ову капиларност можемо обрађивањем по вољи до неког извесног степена (с обзиром на земљиште) мењати, те тако једна иста земља, под иначе једнаким околностима, може услед разноликог обрађивања доћи и у разнo стање влаге.

Водени талози, који на земљу за време вегетације у форми кише падају, губе се на три начина. Један извесни део продире у земљу; други много већи одтиче с њива, пре но што би продро у земљу, а трећи се већ одма чим падне на земљу испари. Колико ће кишне воде земља у се примити, зависи у првој линији од њене *површине*. У колико је ова рапавија, оштрија, у толико више продире вода у земљу. Скоро орана, дрљана или екстирпирана земља према томе ће много више воде упити но ваљком уваљана, или кад би склоп земљин био чврст (убијен). Ови водени талози према своме трајању (количини) и јачини (бујности) знатно промењују облик површине и склоп земљин. Силом своје тежине и свог брзог падања, они притискују поједине делиће земљине, збијају их (упљескају) и чине земљу чвршћом и за примање воде неспособнијом. Због тога је узимање воде из почетка много јаче и брже. Ово примање воде траје у толико дуже, у колико је дубљи (дебљи) онај обрађени слој земље (орница). Према томе количина воде, коју земља у себе прими, зависи од *површине* (њеног облика) и од *дубљине* орања (мрвљења).

Хоћемо ли да нам земља што више упија воду, држимо је онда увек у рапавом, отвореном стању; а то ћемо постићи благовре-

меним преоравањем стрийке, дрљањем између једног и другог орања, окопавањем и прашењем, кад је земља биљем обрасла; оримо је што дубље плугом или подривачем. Но да би могли ови радови, којих је циљ да земља што више воде упије, бити успешни, морамо се побринути у исто време и за друге мере, којима ћемо влагу, која је у земљу продрла, у њој дуже и задржати. Јер само тако у подијности достижемо своју циљ — иначе, кад би вода брзо испарила, нашим усевима би се врло мало помогло.

Моћ земљина да воду задржава, зависи у првој линији од њеног физичког састава; хумусно земљиште може скоро двапут толико воде задржати, колика је њена тежина, — док песковита често једва 30 до 40% исте задржава; али опет зато, једно и исто земљиште при разном склопу показује и различито понашање, о коме ћемо овде сад говорити.

Пошто је то својство земљино да воду задржава поглавито сљедство њене капиларности, а ова је у толико савршенија, у колико брже и чвршће стоје поједини земљини делови, онда излази, да свако земљиште при чврстом склопу више може воде задржати но при измрвљеном, ровитом, у ком стању земље вода не спречно протиче кроз њу. Разлике, које потичу из ових односа, врло су знатне; тако је *Волни* нашао да глина (*Lehmboden*) при збијеном, чврстом склопу 7 процената више задржава воде, но кад је измрвљена — издробљена. Тим се објашњује и она околност што се збијена глина, и ако мање воде примити може, показује често влажнијом од измрвљене, јер дуже задржава примљену влагу.

Но ово примање воде и чување — задржавање исте, од највећег је уплива код земљишта са пропустљивом здравицом. При дубокој култури и пропустљивој здравици, излажемо се великој опасности, да нам се земља (ораница) исуши и тиме штете усевима нанесе. С тога треба на ову околност — збијеност склопа земљиног обратити довољну пажњу. Тако исто, дубљим мрвљењем непропустне здравнице која условљава већи степен влаге — подводност земље, можемо у неколико ову суву влагу уклонити.

Влага, која је продрла у земљу и капиларно задржана, нестаје постепено *испаривањем* и због тога је од особите користи сазнати оне мере, које имају уплива на уређење овог испаривања почем ово утиче битно на влагу земљину. Као што знамо ово испарење бива тим начином, што она влага у горњим — површним слојевима земље одилази у ваздух; ово површно исушивање земље проузрокује пењање дубље лежеће воде — влаге. Ово пењање у толико брже иде,

у колико је капилярност земље потпунија, у колико ближе (збије-није) њени делићи један до другог стоје. Овај процес траје дотле, док се у дубљим слојевима још налази влаге; са нестајањем или дубљим продирањем влаге, смањује се и испаривање, док најзад не престане а наступи примање влаге из ваздуха.

Величина испаривања је при разним земљама врло различита; по покушајима *Езеровим*, највећа је код хумусне; код пескуље, и ако се чини невероватно, најмања. Иловача стоји у средини.

У разним околностима и односима, може једна и иста земља показати променљиву снагу испаривања. Али у опште важи као правило, да свака земља у толико више воде испарава, у колико је влажнија, у колико се ближе њена основна (у здравици налазећа се) вода ка површини налази. Али кад предпоставимо један и исти степен влаге, мења се њена моћ испаривања по њеном *склопу* и по *форми њене површине*.

Многобројним покушајима је јасно доказано, да свака земља у толико више испарава, у колико је *чвршћи (збијенији) њен склоп*, јер је у овом случају капилярно спровођење воде брже; збијена (уваљана), као и дуже времена необрађивана земља (утрине, ливаде) или она која се налази у свом првобитном склопу, испарава знатно више но измрљене и равите структуре (орана, екстирпирана); ова опет у толико мање, у колико су јој парчићи већи — грубљи. Земљишта, на чијој површини има камења, из тог узрока испаравају мање но без њих.

Ови се односи битно мењају формом површине земљине; у колико је површина више изложена удару атмосфере, у толико се брже изсушује земља; са прстенастим ваљком преваљана брже но глатко ваљана, површином рапавија (орана, дрљања, окопавана) брже но уравњена; али ово се односи само на површно изсушивање, док дубљи слојеви који нису непосредно изложени атмосфери врло мало испаравају и то услед прекинуте капилярности.

Из свега овога излази: да је ваљана земља с почетка у својим горњим — површним слојевима влажнија, но она у рапавом стању остављена. Због тога многи мисле, да се глатким ваљањем *чува земљина влага*. Али то не постоји. Кад наступи дуга суша, то ће се ваљана земља у *својим дубљим (нижњим) слојевима*, из којих се влага пење — долази, *знатно брже и јаче изсушити но површно рапаву*. Горњи слојеви земље са рапавом површином, недејствују капилярно, они спречавају дакле спровођење воде из дољних слојева и тиме и њихово изсушивање. Због тога и видимо да се окопавине при дугој суши онда боље држе кад се чешће окопавашу.

Из овог физичког понашања земљиног излази, да све радње, које имају цел да земљу површно измрве и издробе, као плитко орање, екстирпирање, дрљање, проузрокују с почетка брже, површно изсушивање земље, али да одржавају влажност доњих слојева. На против, оне радње, које као н.пр. ваљане дејствују на збијање земље и тиме на савршенију капиларност — одржавају с почетка горње слојеве влажнијим али доцније проузрокују брже нестајање воде — ако не буде кише. При чешћим кишама наступа *компензација* (изравнање) влаге; измрвљена земља могла би истина више влаге у се примити, али пошто кроз њу вода брже протиче, то она неће ништа влажнија бити од оне уваљане, која мање воде прима али више задржати може.

Но у овом обзиру има један изузетак, који је у извесним приликама и за извесне цели врло користан. Знамо добро, да свака добро урађена земља, која се обично по сетви још и глатко ваља, превуче после прве кише *кором*. Земља превучена кором — и ако је збијена на очи — слабије испарава јер онај шупљи простор између коре и земље спречава испаравање. Овај је факт врло користан за ницање наших усева у топлим и сушним данима. Разуме се и овде у своје време треба помоћи да некине биљке и продру кроз кору.

Правила која се из свега овога а за уређење земљине влаге могу поставити, могу се у ово свести: у свима случајима, где се ради да се земљина влага средством ограниченог испаравања удејствује, *површно је мрвљење умесно и нужно*. Измрвљено стање земље у тим случајевима, почем је оно изложено непрекидној промени, треба непрестано одржавати. Ово се постизава на земљиштима незасејаним чешћим дрљањем, на засејаним прашењем и окопавањем. Где се на против ради на томе, да се *горњи слој влажним одржи*, а то је случај посве сетве, кад хоћемо да семе што боље и брже никне, или после орања, да се земља после угари или да би заорана стрњика и ђубре могло трулити, онда је *ваљање глатким ваљком* на свем месту. При дужој суши, дејство изсушавања од ваљана, може се у неколико одклонити накнадним дрљањем.

При одклањању сувишне влаге, обрађивање игра зватну улогу, нарочито употребом одводница, прављењем узаних високих леја, мрвљењем (подривањем) здравце и томе подобно. Али опет ове мере саме за се не воде жељеној мети, јер се њима земља не може довољно изсушити у оној дубљини, која је за сигурно успевање наших усева потребна.

У нашој је моћи дакле, да рационално провођењем обрађивањем и гајењем усева, одношаје земљине влаге знатно изменимо; да спо-

собност земљину воду у се примати и задржавати увећамо или смањимо; задржану влагу да очувамо и у извесним случајевима концентришемо, једном речи, да водене талогe *финије и корисније употребимо*.

Поред ове непосредне користи, које имамо од разумно употребљене влаге, долази и друга посредна, такође не мање важна. Уређењем земљине влаге ми потпомажемо оне хемичке и физичке процесе, који у земљи немирују — распадање минералних и трулење органских материја а са овим образовање биљне хране, тиме уједно обнављамо повољну за успевање биља, структуру земље.

Тим начином уређење земљине влаге постаје главна мера не само за повишење доходака већ и за обезбеђење истог, и с тога му треба обратити свуколику пажњу, нарочито за време вегетације усева.

Рад. С. Бојић.

ПРОИЗВОДЊА ХМЕЉА.

Humulus Lupulus

Хмељ је врло важна трговачка биљка својим лупулином (цветним прахом или „брашном“), који се као врло важан, па шта више и неопходно нуждан додатак при прављењу пива употребљава; те овоме придаје онај карактерни горачни укус и арому, а поред тога чини га и постојаним, да може дуго да се сачува а да се не укисели и поквари.

У нашој земљи пијење пива је се већ знатно раширило и одомаћило, и уз то једнако се све више и више шири. Како који дан број пивских потрошача бива све већи, па и потреба и тражња пива све већа. А да је одиста у нас настала већа потреба и тражња пива види се по пиварама, које се у последње време почеше да млоге, и пиву које се са стране у нашу земљу довози и троши.

Како се пак нико од наших земљоделаца не занима производњом и гајењем хмеља, то су наши пивари принуђени из страних земаља куповати и доносити потребни им хмељ — те на тај начин износи се новац из наше земље, као што се износи и довођењем страних пива.

То је тако данас, када штете од филоксерне заразе на виновој лози, у нашој земљи, нису још тако осетне, те је трошење пива чисто ствар укуса, а не нужде. Но ако, по несрећи, филуксери испадне за руком те се рашири у већим размерима, и на тај

начин сведе на мању меру производњу вина, као што је се то и, пр. у Француској догодило, онда ће по нужди, у недостатку вина, морати да постане можда свеопште народно пиће пиво... Па ако би и на даље остали при том: да хмељ са стране доносимо, то наравно, да би се новац још и у сразмерно далеко већој мери из наше земље износио, и ишао у руке странаца, као што, на жалост, иде и за многе друге предмете, које у нашој земљи не потрудисмо се да производимо, него их са стране купујемо, и за подмирење наших потреба и угодности употребљујемо.

Међу тим су у нашој земљи природни услови за производњу и гајење хмеља такви, да се боље у том погледу пожелети не може. П клима и положај и земља — све је то као поручено за хмељ. А да је одиста тако види се и по томе, што у нас тако рећи свуда расте *дивљи* хмељ, познат по народу под именом „лоза мељевина“, и то тако обилато и бујно, да устељава и покрива читаве лугове, — а какав би тек могао бити *иштом* и кад се нарочито негује!

Из искуства пак оних земаља, у којима се хмељ гајио и данас гаји, зна се, да је он таква културна биљка, која може врло велики чист приход давати; шта више може се с правом казати, да нема ни једне друге културне биљке, која би већи приход од хмеља давала.

Све ово једно на друго узето очито казује: да у нашој земљи *може* да се производи и гаји хмељ, да је *потребно* да се производи, и да наши земљоделци могу да имају красну зараду и хасну у производњи хмеља, а у исто време, да нађу себи и поузданог замењеника виновој лози у местима, где филоксера преузме мах. Зато сам сада овде и ставио себи за задатак, да по могућству изближе упознам иштовање читаоце „Тежака“, вредне, заузимаљиве и предузимаљиве наше земљоделце, са хмељом и његовом производњом.

Хмељ и пиво нису за данас никаква новост, напротив они су врло старог датума. Још Плиније спомиње у својим списима као неку деликатесу (посластицу), која је по свој прилици прављена од хмељових младих ластара, као и данас што се ови могу да употребе у место спанаћа. За Мисирце се зна, да су правили пиво њиховом богу Озирису, истина без хмеља. У Европи су Ђерманци први пронашли пиво правити. У почетку средњег века има забележено у инвентарима ондашњих пољских добара и о мељницама

тако званим *хумлонаријама* (*humlonariae*). У IX. столећу називаху те мељнице *хумуларије* (*humulária*). Законске одредбе у Саксонској у месту Швабен-Шниглу доказују, да је култура хмела тамо постајала. Крајем средњег века култура се његова распрострла толико, да постаје посве општа ствар. Себицијус у својем столећу описује немачко, енглеско и белгијско справљање пива са употребом хмела. У Енглеској је Краљ Хајрих VIII. био особити подстрекач сађења хмела, а тако исто и краљ Фридрих II. у Пруској.

У пређашња времена беше пиво опште и готово једино пиће свију стања и занимања у Немачкој. С тога се тамо свуда варило пиво, и то не само у варошима, него у готово још већој мери и по селима, где се шта више у свакој повећој кући за своју сопствену потребу справљаше пиво. У ни једној земљи, изузев можда само Енглеску, није пређе тако много и у тако разноврсним сортама справљано пиво као у Немачкој. Узроке овој великој и овакој производњи пива треба тражити у томе, што вино које пијаше виша класа и ракија коју пијаше нижа класа ондашњег друштва, немогађаху да конкуришу пиву као у позније време, и што пиво бијаше изванредно јевтино. У то време гајење хмела бијаше у највећем цвету. Тражиња хмела бијаше веома велика, па каквоћу истог не мотраше се тада као сада, и недостајаше страна конкуренција. Тада се или земљеделци сами занимаху гајењем хмела, или се гајење истог даваше нарочитим људима под закуп.

Доцније у току не дугог времена све се то предругојачи; у брзо изчезоше безбројне мале варошке и сеоске пиваре, и најзад пронадне сво тадашње немачко пиварство. Разни су узроци допринели да тако буде; али на сваки начин главни узроци бијаху другојачији захтеви укуса, на које странци упливисаше, те се тим поводом многе сорте пива сасвим истиснуше и другим новим заменише. Овоме се придружише још и наплетци у занатима и наукама, који учинише, да се далеко боље и савршеније прибављају пиву његове нарочито цењене и нужне особине: у подесној, здрављу нешкодљивој смеси, алкохол у сјединењу са хранљивим тако званим протеинским састојцима, него што то беше могуће пређе при емпиричној методи, по чудесним рецептима. Цела производња пива доби сад сасвим други вид, а исто тако и производња и гајење хмела, тако, да данас обоје предпостављају више капитала и знања.

I.

Природа и одлике (варијетети) хмеља.

Хмељ, научно, ботанично му је име *Humulus lupulus*, долази у једну фамилију биљну са копривом и конопљом (*Urticaceae*); дво- дома је биљка као и конопља, то јест има и мушки и женски цвет, па мушки цветâ једна биљка а женски друга. Но међу тим оно за- ради чега се хмељ гаји, и око њега трудба и трошак чини, јесте његов женски и *неоплођени* цвет, који никакво семе не сме да обра- зује; па зато се само она са женским цветом гаји, а она са муш- ким — ако се где укаже — утамањује се, те да при цветању не оплоди ону са женским цветом, у ком би случају овај женски об- разовао семе (као конопља „*прнојка*”), и као такав постао неупо- требљив за пиварство. Изглед хмеља са женским цветом показује сл. 1. а са мушким сл. 2. Корен му је готово дрвенаст, прав и мало разгранат, а стабљика израсте 4 — 10 метара дугачка, лоза- ста је, и као таква увија се око каквог блиског предмета с десна на лево. Лишће му је на дугачким петељкама насађено, срцасто тро - петоделно горње ситније, а најгорње још ситније; али је сво ли- шће мањаво. Размљо- жава се кореном (под- земним стаблом), а цве- та у Јулу и Августу. Зрели цветови или *ше- шарце* буду му дугач- ке 5—6 сантиметара, жућкасто - зеленикасте, збијене, готово четворо стране и под руком леп- ливе.

Сл. 1.

Сл. 2.

Хмељ се прво разли- кује на *дивљи* и *питоми*; дивљи расте у нас свуда по шумама и међацима, даје хрђав производ који се у пиварству не употребљује, а питоми се хмељ гаји особено.

Од питомог се хмеља разликују *ране* и *позне* сорте. Ране су сорте боље, имају финију арому или мирис, и скупље се плаћају, а позне сорте дају већи доходак, али су јевтиније.

У Ческој разликују: *црвени* и *зелени* хмељ. — *Црвени* је хмељ најблагороднији и најскупље се плаћа, гаји се у саду, како

у великом тако и у малом по мељницима. Стабљика и млађи изданци су му црвенкасте боје — отуд му и име; ова црвена боја постаје за кратко време пред зрење, а пре тога стабљика је отворено зелене боје. Цветање овога црвенога а међутим ранага хмеља пада у Јуну, а позног у Јулу месecu. Зелени хмељ мање је осетљив; цвета нешто доцније, и даје под свима околностима лошији производ од црвенога хмеља. Стабљика му је отворено-зелене боје и таква остаје до зрелости.

II.

Клима, положај и земља за хмељ.

Произвођење и гајење хмеља данас је јако распрострањено, шта више и у Шведској се чак гаји и то са великим успјехом и коришћу.

По Бусенгол-у и Флатад-у, хмељ се може на свакој земљи гајити, само је ли ова дубоко обрађена и плодна, и ако није одвише влажна. Земље, у којима се хмељ вековима са успјехом гаји, доказују истинитост овога.

Из овога се види: да је пространо поље отворено при избору земље за гајење хмеља, само ако је она дубоко урађена, добро наљубрена, и ако не пати од сувишне влаге. По међу тим ова различност земље, на којој се хмељ може да гаји, неискључује уједино и то: да нема земље на којој би он најбоље успевао; на против такве земље има, и та је *кречна* и *дубоко урађена иловача*.

Што се положаја тиче зна се: да су они, који су окренути југу, југо-западу или југо-истоку, најбољи, јер су од северних и источних јаких ветрова колико толико заклоњени, — а то је баш потребно, јер му хладни ветрови шкоде веома, а особито врховима мељовим, који одма поцрне, чим их јако ладан ветар увати. Но од ових ладних ветрова хмељ се може и заклонити, кад се она страна, од које ти ладни ветрови долазе, засади дрвећем, које брзо расте. Иначе блискост шума и вода хмељу је штетљива; а тако исто и дубоки и затворени положаји нису добри за хмељ, јер он у таким положајима и местима страда много од болести и непријатеља.

Што се најзад климе тиче, назори су још подељени. У јужној Немачкој на пр. тог су мишљења, да само особити положаји и сунце чине те Баварска и Ческа тако добар хмељ производе. Но ово је мишљење оборено као неистинито већ самим тим: што има

пуно примера, да је се хмељ првог квалитета и доброте производио и у другим земљама и у другојачијим положајима. У главnome пак може се рећи: да хмељ захтева *више влажну и топлу, него сушу и хладну климу*; најповољнија му је она клима, где топлота постепено расте све непрекидно до зрења његовог, а таква је баш у нашој отачбини. Одвећ јаке и дуготрајне врућине подпомажу развијање различних болести, а тако исто брзе и нагле промене времена.

III.

Сађење хмеља и поступање с њим у првој години.

Поље, које се хоће хмељом да засади, мора се по правилу дубоко да преоре, или што је још далеко боље, *дубоко да прериља* тако, да горњи плодни слојеви земље дођу доле, а доњи, здравичини горе на површину, онако исто као кад се за виноград риља. Било да се преорава, било прериљава, најбоље је за то време јесен, те да раздробљена земља преко зиме буде изложена благотворном уливу мраза, влаге, ветра и других природних сила. Пошто је земља преорана или прериљана, онда се на њу извози ђубре, и плитко заорава, а затим подрља.

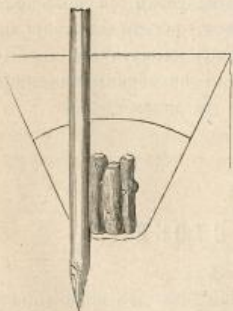
Посао риљања може се уштедити, ако се још с јесени ископају повеће рупе на местима, где ће се идужега пролећа имати мељ, да засади, или ако се земља тако риља, да буду прекопана само она места, где треба чокоће хмељово да дође, а остала земља остави онако здрава, непрекопана. Са овим овако *местимичним* обрађивањем и дубљењем земље бива у исто време и ђубрење. Но свакојако најбоље је, да се сва земља прериља ако је икако могућно, што је свагда могућно, осим ако је у опште земља каменита.

Кад је земља приправљена, онда има да се избележавају места, где поједино чокоће хмељово треба да дође. Наравно да при местимичном обрађивању најпре се обележе места, па онда земља обради. Хмељ се обично засађује у редове, који треба да су бар 1 метар раздалеко један од другог тако, да сваки чокот има један квадратни метар простора. Премда се у опште може рећи, да се то одстојање управља по доброту и плодности земље, и крупноћи сорте хмеља тако, да у колико је земља боља и плоднија, и сорта крупнија, у толико одстојање треба да је веће, и обратно. Ради лакшег и бржег обележавања места треба предходно удесити један конопац од извесне дужине, са по једним малим коцем на крају, и на њему да су каким знацима обележена одстојања, па онда по-

моћу овога обележавати места. Пошто су и места обележена, онда се приступа самом сађењу.

За сађење хмеља треба пре свега имати *саднице*. Као што је напред речено, хмељ се размножава кореном, од кога се *при резанју* у пролеће одсецају подземни изданци, и ови као саднице употребљавају; а који тек почиње хмељ на својој земљи да сади, тај мора припорке или саднице набавити од ког поузданог мељара, најсигурније преко српског пољопривредног друштва у Београду.

Сађење хмеља може се продужавати од Благовести, а према времену и раније, па готово до Маја месеца. За сађење ископају се, на обрађеним и обележени местима за чокоће, руне 20 до 30 с. м. дубоке, и у крају од сваке руне са западне стране побије се по један колац (претка) 2—3 метра дугачак. Сад се узму једна, две, или три саднице, па поред побијеног коца наместе тако, да им дебљи крај на ниже а тањи на више окренут дође, те на тај начин и *окца* на више и као што треба окренута дођу; па онда ситном земљом за 5 с. метара затрпају. Остали део руне остаје неиспуњен и отворен (вид. сл. 3).

Слика 3.

Што се тиче употребе ђубрета при сађењу, има се приметити, да га не треба никакo непосредно на саме саднице мећати, него увек у неком размаку; управ најцелисходније је одозго, врз земље, по рупи разастрети и то добро згорелог (иструмелог) ђубрета, које ће се, на овај начин употребљено, од прве кишнице растварати, и његови хранљиви састојци у земљу око чокога силазити; а поред тога још и земљу од сувишног испаравања и исушивања чувати.

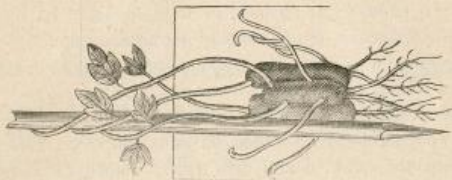
Једном овако посађен хмељ траје 14 до 20 година.

Пошто су на тај начин саднице посађене, земљом и ђубретом у потребној мери покривене, онда се остављају на миру све дотле, док нови изданци не потерају избију. За све то време треба нарочито бити обазрив, па сваку травку која би се указала, као и кору која би се на површини земљиној уватила, од времена па време пажљиво уклањати.

Прве године хмељ не може нарасти никакo тако високо, а да неби било могуће гајити између редова други какав усев. Напро-

тив редовно се — нарочито ако су одстојања чокоћа још и већа од 1 метра — засејавају међу — простори, са другом неком биљком н. пр. кромпиром, репом, цвеклом и т. д. На овај начин надокнађује се оно, што би се иначе првом жетвом хмеља, која је по све незнатна, изгубило.

Чим су хмељни изданци нарасли за 50—60 с. метара, одмах их треба око оне, приликом сађења побијене мотке, увити и сламним ужетом полабаво привезати, али тако, да се само 3—4 изданка (лозе) оставе, а остали том приликом до земље одсеку (в. сл. 4.

Сл. 4.

Поншто је и то учињено, онда треба узети, па и онај заоставши празан део рупе свежом, влажном земљом испунити, са површином земљином изравнати, и добро набити. Онај део хмеља, који при овом послу у земљи остане, образује садницу за идну годину. Дале после тога, у току те прве године, цела ће се мељница имати 2—3 пута да опраши и од корова чисто да држи.

(ПРОДУЖИТЕ СЛ.)

ЗИМЊЕ ХРАНЕЊЕ СТОКЕ

О томе, да ли је потребно и нужно, да се горње питање, исправља, мислимо, да није потребно доказивати. Споменућемо да наши земљоделци врло немарно хране стоку у опште, а да у томе погледу нарочито зими, најмање пажње поклањају, — ван сваке је сумње. Толико пута, ваљда је примећено, што и сваки земљоделац зна, да стока тумара по пољу, готово преко целе зиме, кад падне киша, када је снег до колена и кад се ледена кора наватала по трави. У таквим приликама често ће се пута и то видети, да се говече или коњ чисто не види од ива; управо тако изгледа, да се не може распознати: да ли је говече, да ли је коњ.

Да тако у ствари стоји, то је доказана ствар; но је сада питање из кога узрока стока тако тумара преко зиме, да под снегом и ледом тражи храну?

Кад будемо све околности, које би могле бити од решавајућег утицаја на постављено питање, прибравили, јамачно ће нам резултат свега тога нашег разматрања бити:

1., да се нема довољно спремне хране; и

2., да се не увиђа потреба, да је сваком животном, а у овој прилици, нашој стоци, нужно, да има довољно хране не само за свој опстанак, већ и за какви год прираштај у ономе, ради чега је земљоделец држи. Кад се томе дода још и то, да се сматра да стока може презимити и ван кошаре, — онда нас још више убеђује наше мишљење у томе погледу: да наши земљоделци врло лабаво, немарно или нечовечно мисле о издржљивости стоке. А од какве је штете такво поступање у нези и хранењу, ваља само погледати с пролећа како стока изгледа.

Е па кад тако напоменусмо, уверени смо, да ће се наши земљоделци, који ће нас као прекорети и упитати: па зар греба да је гојимо зими? Знамо врло добро, да је не треба тако хранити да се гоји; већ да се храни и држи онако и онолико, колико с правом она стока тражи од свога зазде, која је целог лета и јесени посвршавала оне огромне, одвише напорне послове, како би се за идући пролетни посао могла понова припремити, те да од користи буде.

Мислимо, да кад будемо о свему томе говорили, да ћемо напоменути у главном све, што би требало да зна сваки земљоделец при хранењу стоке за време зиме.

а) Зимње хранење.

Без сумње на прво место долази, као најбоља храна:

1. *Сено*. Оно прво место заузима при израни зимњој. И ако није свагда баш практично трошити сено; јер се више или мање могу исте користи постићи и са другим материјалима, као на пр. *реом*, која се из горњег разлога већ почела у већој размери гајити. Гајећи њу и хранећи њом стоку, у исто време храни се стока и са сламом која је врло пријатна, те на тај начин доста се уштеди сена.

Као што је познато, сено је врло разне добротe односно хранљивости; но ипак искуством је доказано, да 100 кгр., лепог и здравог сена вреди више но 200 кгр. коровљивог, плеснивог и прокислог. Прашљива, плесњива или буђава храна свој стоци је штетна, јер се лако могу услед ње произвести врло разне и опасне болести,

као: побацивање, разне плућне болести и многе друге. Да би се та покварена храна употребљивом учинила, ваља је проветрити, растресити, да прашине нема толико, исецкати, попарити млаком водом, прекати сланом водом, и т. д. Кад се има такве хране, онда пошто се иста колико толико поправи и уклони све оно, што ју је употребљивом чинило, боље је исту давати поред разниог жита оној стоци, која је намењена за гојење. Прашљива храна врло је штетна по плућа, а да је одиста тако, стока одма показује, јер почне кашљати. Обично се пола сена даје, а пола замењује таквом храном, која одговара оној питавости или хранљивости.

2., *Детелинско сено*. Сено то може бити приправљено од црвене, луцерке и друге које врсте детелина. На сваки начин, ако је ово сено покошено у пуном цвету, као и ако је добро очувано т. ј. да је суво, да није закисло, да нису цветови и лишће опали, — онда је изванредно. У том случају поред обичног сена, мало давати стоци и детелинског, одвећ је благодетно.

3., *Слама*. Она је такође као и сено према хранљивости врло различна. Добра слама мора бити таква, да није закисло, да нема хрђе, да је добро очувана до зиме, када ће се употребљавати. Слама од јарица има већу хранљиву вредност од озимица. Исто тако овсена слама обично се претпоставља јечменој, а пшенична ражњој. Но ипак, боља је слама од боба, грашка и вике. Добра плева равња се сену обичном, само што је наравно предходно од прашине треба мало очистити.

4., *Сточна репа*. Репа је у стању да повећа пријатност и хранљивост слами, кад се поред ње, даје и слама. Врло је добра храна; јер музаре дају више млека. Репе већ има код неких земљоделца, те с тога истима препоручујемо, да је добро очисте од земље, кад се из трапа извади.

5., *Џибра*. Знамо, да се ѓибра врло нерадо даје стоци; једино што се свињама даје да је једу. Не би требало тако да буде, пошто се из искуства зна, да је она врло добра храна нарочито за ону стоку која се *гоји и држи поради млечности*. Већ тај случај није за прикладну, као и за ону стоку, која се налази у бременом стању, јер код ове може врло лако да изазове *побацивање*. Џибра је добра и за то, што она у оните суву храну прави пријатнијом, кад стока поред ње једе и ѓибру. На прохтев односно анетит, може се рећи, да се одвећ јако изазива.

Џибру треба мешати са исецканом храном, па било сено или слама, као и са сољу.

Према горе наведеном, велика је штета, што се стока не храни са џибром, кад се зна, да је врло добра храна, као и то, да је има у довољној количини.

6., *Жита* разна. Она су такође врло добра, како за гојење, тако и за повећање млечности. Због тога, што често пута марвинче не свари зрна, већ ова изађу напоље цела, потребно је да се иста или поквасе или прекрупе односно прејарме; и најзад,

7., *Мекиње* су изванредне, јер имају велику количину извесних материја, које треба да се налазе у свакој храни понајвише, а то је као што се у науци зове *азотних материја*. При хранењу са њима, практикује се код нас тако, да се само мекиње дају; но то није баш тако економно и практично. Буд и камо би боље било, кад би се мекиње смешале са исецканим сеном или сламом и са водом поквасиле. У том случају, уштедило би се и сена и мекиња, а већа би се корист постигла, пошто се боље изупотреби односно свари и претвори храна у крв.

6) Преправљање хране.

Са свим је оправдано, да кад се хранећи материјали или смешају или преправе како треба, дају већу корист, но иначе, кад се сваки за се нуди стоци. Та околност, коју су одавна увидели паметнији земљоделци, и руководила је исте, те су почели да размисљају, како и на који начин може већа корист да се постигне и то како од саме стоке, тако и да што јевтиније буде по кесу. У тој цели, ево какве начине употребљују, да постигну оно што желе:

1. *Резање или сецкање на сечки*. Врло је редак случај да сваки земљоделац има довољно сена, којим би преко зиме изранио стоку, те с тога је за овај случај, од неоцењене користи, да се и сламом поред сена израђује стока. Но, да би се као што треба успело, и храна што трајашнија била, потребно је да се смешају. Кад се и сено и слама на сечки исецкају, онда је тако рећи врло добро за смешу. Тога ради и има нарочитих машина врло простих, тако зване *сечке* или *сецкалице*, које врше тај посао врло добро. Поред тога што су јевтине, оне се могу покретати и руком — ручне сечке.

Одвек радо препоручујемо нашим земљоделцима, да набаве сечку. Ко не може сам, може се са комшијом удружити и заједнички се служити. Она је врло добра и за те случајеве, кад је на пример сено хрђаво, па га стока не може да једе, онда се помеша са добрим и стока радо једе; даље, кад се оће смеша да учини разних материјала; поред тога и с пролећа може се зелена храна или пића

сечкати и са сламом мешати, што је и практично и врло корисно.

2. *Квашење са сланом водом.* Да би и пријатнија храна била, кваси се иста са сланом водом.

3. *Мешање са врућом водом.* И прекрупа, мекиње и репа и исецкано сено и слама, може се врелом водом попарити, да би на тај начин што укуснији били, и да се тешко сварљиве честице у храни брзо могу сварити. Смешу, на пр. сена и сламе, треба ситно исећи на сечки, па у једну по плитку кацу оставити, али толико, да кад се налије вода може потпуно да натопи сву смешу. Одма после квашења, не сме се давати, пошто је храна врућа, већ кад се олади. По себи се разуме, да се каца, или суд, где се то квашење врши, мора увек у чистом стању одржавати, како се не би храна укиселила и кварила. Каца се мора сваког obroка одма пошто се исти положи стоци, добро очистити. Овај начин хранења, као што се види, мало је приметан, али, кад узмемо у обзир вредност пегову, која је са великим користима скопчана, онда не може другојачије рећи, но да заслужује и при свем том пажњу наших земљоделаца.

Сем ова три начина преправљања хране има још, — но како су они скопчани са мало више трошкова, то нећемо на њих ни да обраћамо за сад пажњу, већ ћемо се ограничити само на наведене, желећи, да се уврсте у редовно правило при хранењу стоке. Ако би когод од земљоделаца хтео да набави сечку, нека се обрати „српском пољопривредном друштву“, па ће му је оно набавити.

в) Потребна количина зимње хране и трајање зимњег хранења.

У неколико смо одговорили на истакнуто питање; но и овде ћемо коју реч проговорити; јер је одвећ потребно, пошто наши земљоделци не ће никада да се обазру на то, да сазнају оће ли имати довољне хране према броју стоке, те да се може преко зиме изранити, а да не оскудева. Та необазривост баш и јесте у главnome, она необјашњива истина, те је дошло до тога, да стока тумара по снегу поради хране. Да је таква практика од превелике штете, о томе нема спора; али овде ћемо напоменути сваком земљоделцу, да увек има то правило пред очима: *да онолико стоке треба само држати, за колико се хране има.* Ни пошто не треба штедити да се на рачун мале количине хране држи већи број, — не сме то да буде; мора се свагда држати онолико стоке, колико хране имамо; иначе боље је продати прекобројну или сувишну стоку, или за толико онет хране набавити. Грех је да се на рачун оскудице, стока доводи до тога, да не само што не може понудити користи, којих је ради држимо, већ не може ни да опстане, јер је изнурена, малаксала. *И онет ка-*

жемо, према количини хране треба да се управља бројно стање стоке, а никако сувишну штедњу заводити. Већа је штета од такве штедње по корист. Према томе, паметни земљоделци не штеле онамо, где места овој нема, већ где се може и где се не ће никакав уштрб да претрпни.

Сад ћемо овде да изложимо колики треба да је оброк, на пр., за *краве музаре*, и то :

1., 2·5 килограма детелинског сена,

4 " овсене сламе и

3 " пшеничне плевсе

или

2., 5 килограма сена

6 " овсене сламе

25 " репе исечене

3., 7 килограма сена

4 " јечмене сламе

15 " репе исечене.

или

За *коње*, и то дневно :

а) *јахаће* : 3—4 кгр. овса, 3 кгр. сена и 1 кгр. сламе која је са 0·5 кгр. сена онако у смеси исечена ;

б) *теглаће* : 5 кгр. сена, 5 кгр. овса, 1 кгр. исечене сламе са сеном као што је и горе.

За *овце* дневно :

1¹/₂ кгр. сена и 0·5 кгр. сламе. Наравно за сјагње као и оне овце које су се ојагњиле, потребно је још 0·5 кгр. више. Исто тако и за овнове.

То су неколико примера, који показују, колика је потребна количина једне смеше.

Остаје нам још сада да наведемо о трајању зимског хранења.

Колико ће трајати зимње хранење има више узрока који утичу на време, јер то пре свега зависи од климе, положаја ; од тога, да ли раније или позније наступа зима, као и од тога, да ли се гаји сточна пића, или не. Све су то наравно узроци због којих може да се или дуже или краће време стока задржи у кошари и само сувом храном храни. Но и при свем том, ако су остале околности по све повољне, онда зимње хранење траје од Октобра па до Марта месеца.

Светислав.

ПРЕСОВАЊЕ СЕНА И УПУТ ЗА РУКОВАЊЕ СА НАЈОБИЧНИЈИМ СЕНСКИМ ПРЕСАМА.

ЗА ПОТРЕБУ ПОЉОПРИВРЕДНУ И ВОЈНУ.

ИЗРАДИО

Св. Љ. Гавриловић.

Пресовање сена и користи отуд.

Са изналаском машина за пресовање сена, постаде могућан пренос тако кабасте фуражи — као што су сено, слама и т. д. — на даља растојања а с тиме отворише се и шири и успешнији путеви за трговину са овим предметима — у опште. Предела са сеном оскудни или вароши и места, у којима се за израну стоке велика количина сена троши а тај артикал је скуп — грађењем жељезница и употребом сенских преса — могли су се много јефтиније снабдевати потребином им фуражи из предела, у којима сено обилато рађа, а у којима је, због слабије проходње и потребе, на никаквој цени.

Благодетне последице утакмице беху могуће и у том погледу — примењивањем проналазака духа човечијег — као што су овде жељезнице и сенске пресе. Предела оскудни на сену — добише га по јефтинију цену; предели са никаквом ценом за сено — добише бољу цену за свој производ. Корист на обе стране!

Као што је познато суштина пресовања сена састоји се у смањивању кабасте површине, запремине сена, у цели да се добије на тежини с другим речима, да се сено толико збије, сипесује, да иста, што већа количина сена, запрема што мањи простор. За то су удешене разне сенске пресе, које првобитну запремину сена смањују на $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ или чак и $\frac{1}{6}$.

Ово смањивање запремине бива збијањем и везивањем сена у испресованом стању у zgodним дењковима. Пресовање се то увек постижавало, и врши у сандуку пресином збијањем, сена у једном правцу (горе или доле), докле сено не може ни у коју другу страну, због дуварова на сандуку, да том притиску умкне.

Разуме се, да се тиме уштеди после на пословима око товарења, стоваривања и чувања сена; а при транспорту на даља растојања, штеди се у транспортним трошковима. Наравно, да без збијања, пресовања сена — преношење овог на даља растојања, не може се никако (а то ли и корисно) ни замислити, нарочито у оним крајевима, који имају врло рђава саобраћајна средства — путове итд.

Пошто је примена сенских преса, потекла баш из те потребе, да нас транспорт сена на удаљенија места што јефтиније стане — то и при оцењивању каквоће и количине радног ефекта једне пресе, гледа се понајпре на то, у колико је она у стању да запремину сена смањи, односно његову тежину повећа, — те да се примена преноса, транспорта, што потпуније оствари и исцрпи; другим речима — у колико је таква сенска преса у стању, да својим радом претвара сено у обичан товар, који се онда и по својој цени, вредности и запремини може што јефтиније преносити с места, на место....

Користи и употребе сенских преса у газдинствима и трговини, не леже само у олакшаном и појефтинијем транспорту, већ и у оним уштедама, које добијамо у чувању тако пресованог сена.

Кад се сетимо оних тегоба, које сељак, пољопривредник има у чувању сена, на обичан начин, под ведрим небом, где му ни котари ни покривачи често ништа не могу помоћи, да му заштите сено од рђавог времена — и да му грдно сено не пропадне као окапина и подина — онда се морамо чудити, како да сенске пресе и дан дањи ни су још скоро ни у каквој употреби, колико оне то заслужују. И овде је томе узрок рђаво сватање штедње и економисања. —

Колика је економија на простору и на времену, колика олакшица у чувању сена, може се приближно оценити из овог очигледног примера: — *грдни пласт, сенска комара од 10.000 килограма, пресована на најсавршенијој преси сенској, стане у један једини обичан железнички вагон!*

Дакле за чување пресованог сена не треба нам ништа више, никакав хектар просторије за камарење и дељење сена у већим сењацима, — већ један обичан магацин, те да у њему сместимо ако ћемо и милијуне килограма сена (као што се види из насловне слике, који представља војни магацин француски у Туру) — и што је главно, да нам је (пored нужне брзине и опрезности у слагању сена у такве магацине и погодној вентилацији ових) — сено потпуно заштићено од сваке непогоде, рђавог времена, — лепо смештено под кровом, у сувоти!... Мало креде и упоредног рачуна — па би нас брзо разуверили о рђавом нашем разумевању економисања, уверили о користи пресовања сена и за транспорт и за чување истог у магацинима.

Ја држим да би нам тај рачун показао, да би само оно вредности сена (материјалне), што нам сваке године пропадне, као окапина, подина и т. д. дало новчане могућности, да озидамо себи одма сталне сенске магацине и да у примену уведемо најсавршеније сенске пресе, које покреће парна или коњска снага!

Разуме се, да ово у првом реду вреди за државна газдинства (ергеле, војне сењаке и т. д.) и за трговине са сеном (модерно и рационално удешене), гди већа потраба и већа количина сена допушта и веће пољачне издатке, на набавку потребних машина и на построј згодних магацина. . . . Но има много случајева, гди и за мању потребу и за приватне цели — може бити огромне користи од примене сенских преса у газдинствима. . .

Налазимо да је са свим природно, да се при размишљању о овом предмету, може породити, као први знак сумњичења питање: — да ли овај начин држања и чувања сена — у пресованом стању — не ће имати каквих штетних последица при правој његовој употреби — израни стоке; да ли оно пресовањем случајно не губи, на својој доброту и каквоћи?

Познати су случајеви из практике, да су пресовање сена и сенске пресе биле употребљаване, не тек на сењаку, већ одма на ливади, чим је зелено ливадско сено било толико просушено, да се могло денути у пластове — и показало се, да такво сено чувано дуже времена, није претрпело ни у колико измене (бар не тако осетљиве, као сено чувано на пољу и под ведрим небом, гди као што је познато — и под најсрећнијим околностима — оно услед испаравања и растварања, поред губитка у каквоћи, губи и 15—20% и на тежини!) у каквоћи, нити при добро удешеном начину пресовања има опасности, да би се сено услед испаравања унутрашње своје влаге, могло растварати и загревати — „запалити.”

У овом случају величина и форма појединих дењкова, у којима сено жицом или канапом повезано, оставља сенску пресу — игра знатну улогу. Познато је, да цилиндрична (округла) форма дењкова у овом случају најбоље стоји, а за тим тек четвртасте (паралелоупиједна) и остале форме.

При дужем стајању дењкова на отвореном пољу, кад су изложени непогоди, киши, ветру с прашином — може сено слабије пресовано (у сенским пресима мањег радног ефекта — као што су скоро све ручне, а нарочито старије сенске пресе) у неколико да трпи уштрба од прашице. Но и у том случају страда горњи слој, покривач спресованог сена у дењку — а у опште узевши, спресовано сено и под тако неповољним околностима (дужем лежању под ведрим небом) далеко је мање — због смањене запремине а веће јединице, густине — подлежно квару од прашице, кише и т. д. него ли сено непресовано.

Шта више приликом рада сенских преса, сено, које је уплаћено кисло, па за тим се направило — самим радом и збијањем

у преси, — чисти се од прашине. Оно се из пласта најпре растреса, докле се вади и у пресу меће, за тим по што се у пресу утури и набије или нагази, такође се прашина из сена удаљује и истерује.

Да дакле спресовано сено, у дењцима, остане чисто од прашине и да се из нова не напраши — зависиће од начина доцнијег чувања. Разуме се, ако се при истоваривању дењкова из кола, ови не слажу у великим гомилама, но онако растурени оставе на отвореном пољу — изложени непогоди и прашини, да ће се много јаче напраштити, него ли у гомили, а нарочито још, ако ни пресе, којима смо сено пресовали не смањују јако запремину сена (на $\frac{3}{4}$ — $\frac{1}{2}$).

Дакле и у погледу одржавања доброте и каквоће сена, пресовано сено много боље стоји од непресованог сена, јер има више услова за повољније чување и боље одржавање.... По што испресовано сено, ни у колико не мења суштину сена, разуме се, да стога не прави никакве разлике међ пресованим и непресованим сеном, нити има узрока за — пробирање.

Шта више зна се из пракције, да стока пресовано сено радије једе, него ли непресовано. У том погледу нарочито се коњ одликује. То лежи у самој природи пресовања, што се ту сено са свим механичким путем услед збијања и пресовања, ломи и размекшава, те га стока може лакше јести и не мора га ни дуго жваћати, а и што сажваће, то много потпуније сажваће и са пљувачком боље натопа. То је велика благодет нарочито за младу и одвећ матору стоку.... На тај начин олакшава се стоци сваривање, сваривање бива потпуније и отуд је сено храњљивије, више се храњљиве снаге из њега исцрпи и оно се боље исплаћује!

Морамо споменути још једну олакшицу што је имамо при меном испресованог сена приликом изране стоке — а која се састоји у томе, што се оваким сеном, при рањењу стоке, лакше рукује. Дењци се граде у тежини од 50—100 кгр. обично а по величини су 0.460 кубних метара (т. ј. 110 дужине $\times$ 73 ширине $\times$ 60 см. висине); дакле су у таквој форми и величини, да се врло лако могу преносити, растављати у поједине оброке и стока њима ранити. Овде отпада трудно скидање са отлукана и донешење сена — као при обичном начину.

Ово растављање слојева сенских, у испресованом дењку, иде далеко лакше код оног построја преса, гди се дењци повезују у нарочитим слојевима, који се сваки пут из дењка могу издвојити (види слику 1). По овај начин пресовања сена — као што ћемо

Слика 1.

при опису разних сенских преса видети — има и ту добру страну, што се у појединим слојевима сено може и лакше и јаче испресовати (збити); докле онда, кад се дењкови из цела (као код свију ручних сенских преса) пресују, има се великих тешкоћа, јер се изнутрица сенског дењка не може никад тако потпуно збити, као спољашњи слојеви истога, по што јако трење, једно на друго збијених влатова (стабљика) у сену, скоро не могућим чини међусобно њихово припијање, захватање и слагање њихово.

Сенске пресе и руковање ш њима.

Пресе за сено могу се поделити на два начина: или по врсти потребне радне снаге, или по каквоћи рада.

По врсти радне снаге, или су ручне, или удешене за покретање другом којом снагом, — животињском (сточном), парном, воденом.

За покретање животињском или парном снагом (која је обичнија но стала, — после ручног рада) потребни су нарочити мотори или преносници снаге — *витао* или *вел* (за животињску снагу) и *локомобил* (за кретање парном снагом).

По каквоћи рада, сенске пресе стезалке (стежалке) или пресују сено из цела, једноставно, или у појединим слојевима; у правцу отвесном (вертикалном), или у правцу положеном (хоризонталном). Испресовани сенски дењци испадају из преса, или у форми четвртастој (паралелопипедној) или цилиндричној (облици).

Но ми ћемо се придржавати стварније поделе: — по врсти радне снаге и начину преношења рада. И онда ћемо све сенске пресе моћи поделити у две главне групе:

1). *Ручне сенске пресе*; — за покретање људском снагом; које раде са прекидом; и

2). *Сенске пресе* — за покретање животињском или парном снагом — које раде са прекидањем рада или непрекидно.

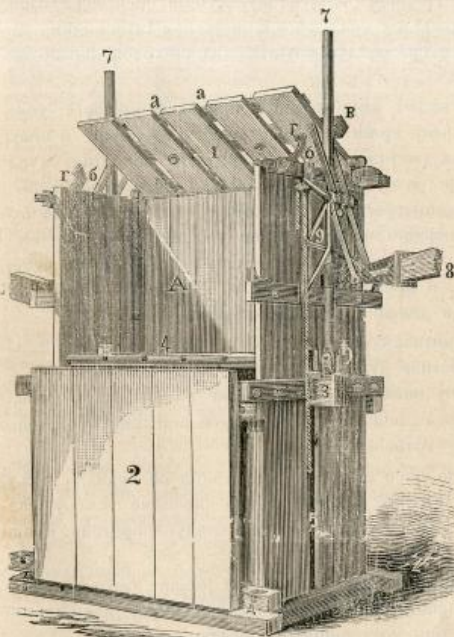
1. Ручне сенске пресе.

Све ручне сенске пресе, било ма ког система — а има их таквих сјајет — основане су у главном на једном принципу и по суштини су мање или више међу собом сличне. Разликују се само у начину и построју оруђа, које служе за преношење снаге и за покретање: — те због тога у мањем или већем отпору и терету за

људску снагу, већем или мањем „издирању“ — а према томе у већем или мањем савршенству, каквоћи и количини рада.

Најпростије су ручне пресе, код којих су преносници снаге: — *Просте или сложене полуге, и прости завртњи*. Већ су савршеније оне, које поред тих основних преносника олакшавају рад применом *простијег или сложенијег чекрка, употребом простијег или сложенијег система зупчастих точкова, или система ланчаних тегова (потега)*.

Слика 2.

Ручне пресе што их виђамо при нашим војним интендантурама, за време првог и другог нашег рата то су најпростије, што их има и преносник снаге код њих су сложене полуге или чекрци.

Да би могли разумети суштину склопа ручних сенских преса и начин руковања њима — описaćемо једну нешто бољу сенску пресу, којој су преносници снаге полуге са запорницима.

Као што се у слици 2. види сенска преса састоји се: из сандука јед-

ног од јаких дебелих растових дасака, које су појачане оковом и стегамa од јаких гредица, од каквих је начињено и постоље, на коме преса стоји.

Сандук је тај у виду усправљеног правоуглоника, (управо паралелоипеда) који у висину мери нешто више од 2 метра, у ширину 78 а у дубину 63 сантиметра и запрема простор од непуног куиног метра.

Поклопац 1 од чврстих дасака, појачан са дебљим гредицама има празнине измеђ појединих дасака, а те празнине иду по дубини поклопаца и кад се овај приклопи, онда се образују шупљине а, кроз које се помоћу игле, протура канап или жица за увезивање готових дењкова испресованог сена. Поклопац притежу а кад се приклопи чврсто држе, гвоздене алке б, које средњу најдужу гредицу в, на поклопцу притежу и тиме читав поклопац чврсто држе.

Гвоздене куке з, које су сад уздигнуте, отворене, служе за држање и затварање гредице д, на капку 2, који преставља горњу половину предње стране од сандука и који је као што видимо удешен, да се отклапа и низ сандук спушта, кад се готов дењак увезује и из пресе вади.

Главни притискивач, који покретан преносником снаге, управо цео притисак на сено врши и влаће сенско пресавија и збија, то је такође од јаких растових дасака начињено покретно, дупло дно у сандуку 4, које се по шупљини сандука горе доле креће и када се покренуто јаком гредицом 3, о коју се дно ошире и за коју је приковано, да се заједно креће — стане у висину пети, оно онда врши притисак на сено и зауставља се од прилике на оном месту, на ком је у слици 2. и насликано да стоји. — Дакле у простору А. налазиће се готови дењак испресованог сена.

Према томе притисак се врши између две површине: сталног поклопаца и покретног дуплог дна пресе (збијача).

На дупљоме дну налазе се, шупљинама на поклопцу одговарајућа 4 жљеба е, које 4 сличне шупљине такође олакшавају промицање канапа, при везивању готовога дењака.

Гредица 3, која носи покретно дно и која се види на пољу, пресином сандуку са стране, покреће се по високоме жљебу (разрезу) 5, који се и с једне и с друге стране сандука протеже преко половине сандука по висини.

На овој гредици на месту 6. утврђена је јака гвоздена шипка 7, која се преносником снаге, заједно са гредицом и дном, помиче у висину те да они могу вршити притисак на сено.

Кад се ова сенска преса постави на месту, у сењаку, гди се посао вршити и пошто се постоље са кукастим кочевима за земљу утврди, онда се отвори и отклопи само поклопац од пресе. Канап је са стране (2) притврђен својим кукама (г) и преса је онда, само озго отклоњени сандук. Разуме се да су гредица (3) и покретно дно 4 онда спуштени, до постоља, до другог, сталног дна на преси.

Са развршеног пласта баца један радник вилама сено озго у шупљину сандука. Други пак радник попење се, по што је сандук напуњен, озго у сандук, те сено нагази да би боље и потпуније прилегло и онда први радник допуни празнину, докле не буде сандук пун. Онда се поклопац затвори и гвозденим алкама б притегне.

Сад на (у слици прекраћеним) полугама 8, почну један с једне, други радник с друге стране, у исто доба, равномерно, по команди, радити т. ј. мичу полугама горе-доле.

Са полуга се снага преноси, на запорнике, овде кљеште 9, којих има са обадве стране пресе по 2 пара а при покретању полуга, горњи се пар кљешта, на обе стране пресе у исто доба отвара и гвоздену шипку 7, пропушта, докле доњи пар кљешта шипку у вис тегли и обратно, кад горњи пар кљешта шипку тегли, онда је доњи пар кљешти отворен; дакле сваки пут дотични један пар кљешта смењује у раду онај други пар и тако заједнички повлаче дугачку, од кованог гвозђа начињену шипку 7 у вис а тиме са гредицом 3 и дупло дно 4, те нужни притисак врше и сено у дењак сабијају.

Насликана сенска преса у слици 2 је од Ингерсола.

За рад на овој преси треба 4 човека и они могу ш њоме да испресују у средњу руку 50 дењкова дневно, сваки тежак по 56 кгр. — дакле преради дневно до 2800 кгр. сена. Поједини дењци по запремини су 0·330 куб. мет. велики и то 0·63 мет. ширине, 0·94 мет. висине и 0·78 мет. дужине.

Пошто се дењак веже, капак са стране отвори и дењак из пресе избаци, онда да би се преса могла поново напунити, мора се најпре покретно дно спустити. Ово се постизава помоћу једне направице, отпорничкића (шпица), који лежи између оба пара кљешта: — обе су полуге у једно и исто време на ниже притискују, докле тај отпорничкић не подигне горњи крај кљешта, које су дотле шипку 7 задржале и онда може ова да спадне заједно са покретним дном.

Што је речено о построју, пунењу и у опште о раду, за ову сенску пресу, важи у главном и за све остале ручне сенске пресе, које се, у основној суштини свог построја, једна од друге битно не разликују.

Сва разлика и сва модификација рада и кретања лежи у построју преносника, као што смо и горе рекли.

Тако сенска преса, која је за време нашег рата 76—77—78. године радила за војну потребу, по своме построју разликује се од насликане и горе описане ингерсолове само у неколико.

Преносник је много простији. Он се састоји из чекрка, са полугама и јаким ланцем гвозденим који се не одвија око чекрка но подиже и са собом на више вуче притискач. Као год што се на бунарском чекрку рукује и ради, тако се ради и на чекрку ове сенске пресе.

Озго преко сандука метут је чекрк — гвоздена јака шинка, она на једном (десна страна пресе) крају своме има — тако да кажемо — јаку гвоздену главу, у којој је остављено осам жљебова за уметање полуга. Сваки овај жљеб има ручицу, кроз коју се шип, што на ланчићу од сваке полуге (ланчић је прикован за полугу) виси, умеће и тако полугу утврђује.

Окретањем полуга и чекрка, подиже се ланац, који је једном као панучом (колском) утврђен са обе стране за гредицу покретнога дна — и притисак се врши као и обично.

Даља је разлика код ове сенске пресе та: — што је поклопац непокретан, а преса се пуни са предње стране, гди се, као врата отварају и горња и доња половина пресе. За тим, за везивање испресованог дењка налазе се шупљине по висини сандука на противној страни од врата. На њој се може и горе и доле притисак градити, сено горе ил доле превати и дењкови градити и везивати.

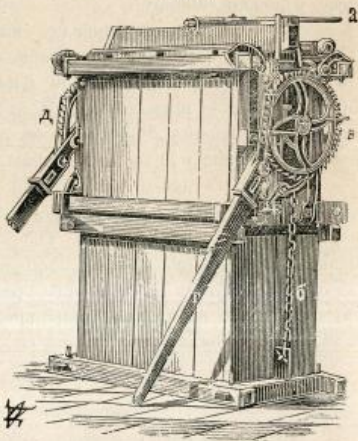
То је сва разлика у конструкцији ове пресе.

Екертова ручна преса (сл. 3) још је сличнија ингерсоловој и

управо иста је конструкција. И овде се отклапа поклопац и отвара капак са стране као и код ингерсолове пресе.

И овде се капак притврђује гвозденим кукама, а поклопац гвозденим алкама и. т. д.

Слика 3.

Поклопац код ове пресе, може да се одиже помоћу руковата а. Гредица за коју је притврђено покретно дно притврђена је ланцем б, који заједно са гредицом кроз познат нам жљеб на преси промиче на више.

Преносник су код ове пресе полуге с са чекрцима а који имају кратка вратила. Чекрци имају главу из зупчастог точка начињену. Полуга стоји оборена, а пошто се сандук напуни и отпочне рад, дочена по један радник са сваке стране своју полуку више при горњем њеном крају и са њеним запорником д, при сваком равномерном и заједничком покрету с обе стране, захвата све виши и виши зубац на глави чекрковој. На тај начин полуга се све више и више усправља и радник је мора све ближе доњем тањем крају захватати.

Тиме се постижева то, да се ланац б са гредицом и покретним дном све на више пење, сено притискује и збија, а сам се обвија око чекрка. Да не би чекрк попустио и ланац се при обвијању одвијао, намешћени су, испод зупчасте чекркове главе, опет запорне куке е, које такође зупце на чекрку захватају и не дају му да се назад враћа и обрће.

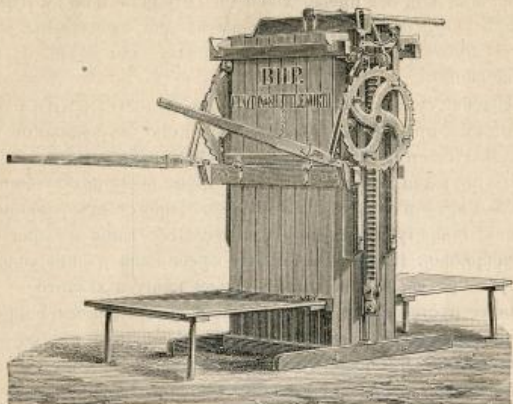
Пошто се сено испресује и дењак начини, отворе се гвоздене алке на поклопцу и са дрвеном иглом, у коју је уденут канап (5 до 6 мм. дебео) или жица (широка 2 см. а дебела 5—6·5 мм.) и која се прогура кроз шуљине на поклопцу и на покретном дну — привеже се дењак на три места и избаци се онда готов на поље.

С екертовом пресом могу 2 радника из 1,1 куб. м. сена, начинити дењак велики $\frac{1}{2}$ куб. метра а тежак 50 кгр. Дакле с њоме се слабо само пресује.

Са овим преносником снаге, радници много лакше раде, јер радник у тој мери, у којој притисак расте, све даље захваћа рукама полуку и због тога без прекомерног напрезања, може поступно све већи и већи притисак да постиже.

Као што се из слике (4) види, Клајтонова ручна сенска преса В. Н. Р., то је са неким изменама скопчана из ингерсолове и екертове пресе. Као и ингерсолова преса има гвоздену шипку, која у вис носи збијач (покретно дно), само је она код ове пресе назупчана, да кљеште и отпорници (као и на ингерсоловој) лакше запиру,

Слика 4.

лакше гвоздену мотку узносе у висину и да је удобније придржавају и не дају јој да назад спада. А као екертова преса има зупчасти чекрк, који се помоћу полуге, на сличан начин као и код екертове пресе креће и подиже или спушта.

Сандук пресе начињен је од јаки, гвозђем и завртњима опасаних и притврђених гредица, и при дужини од 0.95 см., ширини од 0.55 и висини од 1.74 см. обухваћа 0.9 куб. мет. простора.

Сандук се пуни, поклопац затвара и отвара, на исти начин као и код дојакошњих преса.

Кад је дењак довољно стегнут и спресован, онда се оба горња дела (с обе стране пресе) предњих страна пресе откlope и низ пресу спусте, па се дењци увезу на 4 места са добро каљеном жицом.¹⁾

¹⁾ Комисија за пресовање сена, овде у Београду, чинила је упоређење о корисности употребе — везивања дењкова конопцем или жицом, па је закључено: — да су у погледу на цену, начин везивања, дуготрајност и т. д. подједнако употребљиви за везивање дењкова и конопцем и жицом. Конопач добро уреден, јак, има у 1 кг. тежине око 40—50 мет. дужине и стаје (купован у великим количинама, од прилике) 1 динар; од 1 кг. може да се исече у срењу руку око 15 ужица од 3 метра дужине (те су дужине обично жице), или да везе на 3 места 5 дењкова, тако да везивање 1 дењка стаје преко 30 дин. пара.

Добро каљена жица, фабрички произвођена, од 3 метра дужине, стаје по 1000 комада, 100 динара; дакле дењак сена везан на 3 места са жицом стаје омет преко 30 дин. пара.

Но конопач има над жицом ове преваге: — може се куповати и гражити српски производ; не морају се скоро ни за једну сенокосну пресу, одсецати узике од

Обртањем зупчаника у исто доба на обадве стране, или управо одертањем (у противном правцу од завртања — пресовања) спушта се збијач на својој гредици.

Готов пресован дењак сена дугачак је 1 м., 0'60 м. широк и 0'80 висок, дакле садржи 0'48 кубни мет. и тежи око 70—75 кгр.

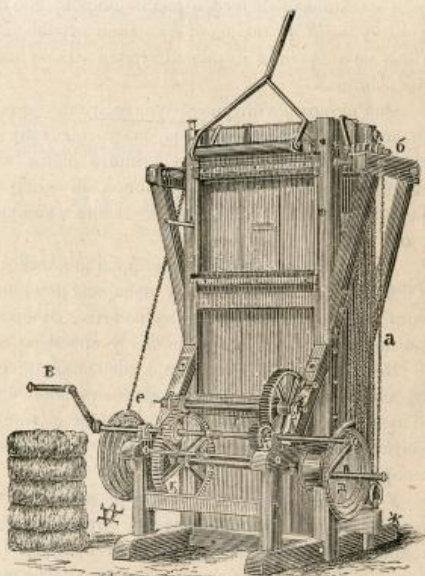
Послуге треба 3—4 радника и они за сат могу пресовати 6—8 дењкова или око 50—60 дењкова на дан.

Једна од најбољих ручних сенских преса по радном ефекту, то је ручна Хофхерова сенска преса, (сл. 5.) код које се преносник

Слика 5.

састоји из једног ланчаног система, сложеног чекрка, са измењачима од зупчастих точкова.

По суштини построја и начину рада и ова се сенска преса битно не разликује од већ описаних преса — изузев што су преносници, као што видимо рационалније примењени. И овде се пресовање врши подизањем покретног дна и притезањем, скупљањем, збијањем — подизањем у сандук убацаног сена, уз јаки поклопац сандука.

Простор пресиног сандука, у просеку је 0'94 (ширина) $\times$ 0'47 (дубина) метра велики; сандук је начињен из четири јака дрвена стуба, међ којима су подвизане и састављене стране од јаких растових да-3 метра дужине по мање (докле за жицу мора, јер се не може везивати, по са оба краја увртати клиштицама); са конопцима може се дењак поред обичне мере још мало притегнути, а то са жицом не може, разуме се, јер и замка на једном и увртање на другом крају, као и овим направљене везе, не могу се зипне мењати.

сака; са уже стране и овде су на сандуку начињени жљебови, кроз које се пење и спушта покретно дно са својом гредицом.

Пресин је сандук висок 2·50 м., тако, да се у њ $0·95 \times 0·47 \times 2·50 = 1·116$ куб. м. сена, ради пресовања сместити може. . . .

Преносници су снаге као што је и горе споменуто, двојаки: посредни — два ланчана потега — један с једне, други с друге уже стране сандука — а, који се провлаче кроз четири пара ужљебљених котурова — б —. За навијање ових ланчаних потега и подизање покретног дна, уз сандук, на постољу његовом начињен је непосредни преносник снаге, који се састоји из руковати в на којој радник дејствује и система зупчастих точкова з, који окретањем, преношењем снаге и олакшавањем тегобе рада, покрећу собом и шпиралне котурове д (од којих је по један са сваке стране сандука намештен), а као што се види код е, ови котурови служе за поступно навијање ланаца (потега).

Ови шпирални котурови (управо главе јединог сложеног чекрка), начињени су тако, да се ланац око све по пречнику мање шпирале обвија — у колико притисак при раду у опште расте; тиме и при окретању руковати нут, који осовина и шпирални котурови ошисују, бива у тој мери све мањи, краћи, што се више смањује запремина дењка сењског, што га пресујемо.

Докле на овим котуровима прва ширина с краја, има у пречнику 0·65 м., дотле последња у пречнику нема више од 0·22 м., тако да само тим постројем котурова почетна се брзина пресиног збијача (покретног дна) усноравна, умањава у сразмери 3 : 1.

По ова почетна брзина није довољна, да се постигне последња, при пресовању потребна јачина притиска, због чега се узима, у помоћ други зупчасти измењач (који се у слици с леве стране види) и који првобитну брзину такође у сразмери 3 : 1 смањује и тако притисак у обратној сразмери појачава.

У почетку пресовања, докле је добро да се покретно дно што брже пење и докле је због слабог отпора још незбијеног сена и мали притисак нужан, на руковатном вратиљу (осовини) лежећи (на слици лево) зупчасти измењач захвата непосредно у велики, на вратиљу од шпиралних котурова, насађени велики зупчасти точак (б); однос преносника је овде 1 : 6.

Чим пресин збијач неки део свог пута пређе и ланац се почне навијати на шпирале мањег пречника, уметне се онај други помоћни измењач, услед чега се може по могућству највећи притисак већ у неколико спресованог сена да постигне. Ово уметање измењача врши један од радника на руковати, на што се *наравно* *посредно* *окретања*

мора променити. У мери, у којој се притисак појачава, расте и дебелина ланчева из потега; с почетка докле се ланац намотава на велики шпирални котур, он је сразмерно слаб, танак, према величини притиска, која је још незнатна.

Пресовање се продужава све докле се пресин збијач (ж) — од ког се види гредица само на слици — не приближи поклопцу на одстојању од 0.55 мет; са стране начињена скала једна показује то место. За тим се дењак увезује на обичан начин, за коју се целу отворе врата са стране, поклопац се подигне, откљоши и дењак уз припомоћ на слици престављене полуге, једним радником, без сваке тешкоће збаци.

Ради лакшег рада, начине се на обадве стране, над зупчастим механизмом и с противне стране: — столице или скеле од дрвета, на којима ће стојати потребна послуга, која сандук сеном пуни, дењак везује и избацује. У осталом затворачи, алке и куке на преси, су врло zgodно и за руковање просто удешени.

Ради спуштања пресиног збијача, покретног дна са гредицом, изолирају се шпирални котурови помоћу својих измењача, одвоје се од свог вратила, на што се збијач брзо и без сваког напрезања од стране радника, на дно пресиног сандука спушта.

На руковатима раде с почетка два радника, а кад се измени правац окретања и отпочне јаче притискање, онда њих четворица замињу на руковатима. Према томе с поделом посла, могу на њој радити четворица, од којих двојица најпре пуне пресу, а друга двојица окрећу зупчasti преносник; онда би имали они озго да скоче доле и да помогну овима што окрећу, па да се после двојица опет на скелу пењу и тамо да дењак везују а за тим да сандук пуне. За то је боље да се за послугу узме 6—8 радника и толико треба за ону сенску пресу и рачунати послуге.

Потребан простор за наметај ове сенске пресе, за пословање и њоме, руковање и рад око ње износи: у ширину 3, у дужину 3.5 и у висину 4 метра. Ова је преса тешка 1250 кгр. са целим прибором својим.

За израду једног сенског дењка с овом пресом, треба 8—10 минута; према томе за дан може да се рачуна, да ће израдити 55—70 оваких дењкова. Према горњем видимо, да величина појединих дењкова износи $0.94 + 0.47$ мет. површине, са висином од 0.55 м., која се доцније због накнадног лабављења (опружања) сена у дењку може рачунати на 0.60 мет. Дакле кубна садржина сваког дењка износи с тим 0.268 куб. мет. Тежина појединог дењка

износи око 85 кгр., по томе 1 куб. мет. пресованог сена тежи 317 кгр.

Према горњем овака сенска преса моћиће на дан да испресује до 5500 кгр. сена.

Код осталих, нарочито француских сенских преса, налазимо примењене преноснике снаге из једног или више завртања, које покрећу људи, стока или пара и који се окрећу помоћу преносника покрета начињених из точкова различитих система.

Ове су сенске пресе дакле постројене — што се начина окретања и преносника тиче — налик на винодељске пресе.

(СВИШИТЕ СЕ.)

НОВЕМБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ

од К. Цригорца.

Овај последњи јесењи месец обично је магловит и влажан. — Ако падају многе магле, онда је често сувомразица и појача хладноћа; а ако падају хладне кише, онда је снежан.

Кад је Новембар магловит, онда је обично сувомразан и тада дувају хладни северо-источни или чисто источни ветрови, па имамо дане пре подне магловите а после ведре али хладне, — па је тада Новембар по правилу као и *Мај*.

Кад је Новембар кишовит, онда је обично снежан и тада дувају југо-источни или југо-западни ветрови, па је тада Новембар овакав као и *Јануар*.

Ми држимо, да ће месец Новембар ове године бити кишовит и снежан и врло хладан, — јер је сав *Септембар* као и *Октобар* био пријатно топал и сув због сувих источних и југо-источних (а врло ретко хладних северо-источних) ветрова. — Јануар пак месец идуће 1886. као и Фебруар биће тако хладан и са таким циљом: да ће да пуца и дрво и камен.

Према овоме, ми најживље препоручујемо: да наши пољопривредници све своје пољске послове удешавају тако да их киша и снегови у Новембру не омету.

I. Земљарство.

1. РАТАРСТВО.

Ако ко није доспео и стигао да ози́мо жито *посеје* још у Октобру док је повољније и удесније време било, — тај нема похита то сад да у *Новембру* не изоставно учини, чим улучи згодно време за то; јер ако то још и сад не уради, онда му нема више времена за сејање озимог жита, које свагда даје сигурнију и бољу жетву него ли пролећно или јаро жито, — по што се зна: да се

озима жита посејана још у јесен убокове па не страдају тако лако од пролећних мразова, а осим тога и мање страдају од оних различних болести, од којих страда јаро жито, које још спонадају и кваре разни инсекти.

Ко је свршио јесење сејање озимог жита, — тај треба у *Новембру* пре мразова да оре и сирема земљу за пролећне или јаре усеве. Поглавито је нужно сад у *Новембру* да дубоко оремо за кукуруз и дуван. — Ако добијемо времена zgodног и ако доспемо, треба и удар преорати, да би зимњи мразови земљу раздробили и раситнили, те да тако и више влаге у себи упију, па да у своје време добијемо још и плодније земљиште, на коме ћемо после више и бољег плода моћи у доба жетве да сабирамо.

Још је врло важно: да у *Новембру* ђубримо оно земљиште, које оремо сад за пролећне усеве; — особито, не смео да оставимо не нађубрено оно земљиште, на коме мислимо идућег пролећа да сејемо кукуруз а мало доцније и дуван, — ако хоћемо да добру и богату жетву имамо.

Ђубре, — а особито оно зрело и изгорело, ситно, које смо на њивишта изнели и на гомиле наслагали, — треба да је покривено: сувом земљом, сувим бусењем и лишћем, сламом и т. д., да би га тако сачували од сувог времена и од јаких киша; јер: на сувом времену испарава из ђубрета његова снага која је храни биљкама, као угљенична киселина и амонијак; а јаке кише исперу и исплачу ове хранеће делове из ђубрета, те тада ђубре постаје слабо и мршаво.

Због тога, греше они, који дуже времена остављају ђубре на њивама у малим гомилицама, да га сунце пече а киша бије и исплаче. Па, ако изнешено ђубре не би могли или доспели омаз и у брзо да заоремо, — онда је најбоље: да га у једном крају њивишта сложимо на једну гомилу, па да га покријемо сувом земљом или песком, и ту да остане тако покривено до времена кад га можемо да заоремо; али пре орања треба га на дан, два по њиви најпре растурити и то свуда подједнако, да га, орући њивиште, плугом подједнако и лакше заоремо.

Ако има стрмените или брдовите њиве, — онда треба горње стране јаче нађубрити, — јер киша обично са горње стране растворене делове ђубрета лако споси на ниже у доње крајеве њивишта.

На увратинама треба свагда слабије ђубрити.

У глинуци и у другом тешком земљишту треба ђубре заоравати 5—10 сантиметара (0,05—0,10 мет.) дубоко, а никако дубље, јер иначе горњи слој оваковог тешког земљишта остао би без хранећих делова или материја, што их у ђубрету има, пошто се зна: да киша, а особито јака, продирући у земљу, носи собом и раствореће хранеће материје на ниже, дубље у земљу.

У пескуши као и у другом лаког земљишту можемо ђубре и нешто дубље да заоравамо, — јер би у оваком земљишту могле хранеће материје лако да изветре на топанијем времену.

Здраво влажно а тако исто и незрело ђубре не смео на њивишта да извозимо и износимо; а ако смо га пак извезли, морамо га по дуже да оставимо, да најпре добро изгоре или сазре, јер га не смео док је „зелено“ (незрело) или влажно да раоравамо.

Ко хоће да има: доста и доброг ђубрета, тај нека држи стоку у стајама; па: све ђубре од стоке добивено и близу стаје наслагано, нека почешће полива пиштавином и водом. Под стоку нека подетире сламу, која јако упија мокраћу и течну или растворену балегу.

Рупчаста и неравна места на њивама најбоље је да се *раснају* или *земљом испуњавају* још пре *мразова*, да се не би сувина кишна вода у овим рупама и локвама нагомилавала и задржавала. Ако би било мраза, онда се тај посао не може тако лако да свршава.

Подводне њиве као и оне, на којима би се вода од пролећних киша или од кравећег се снега задржавала, *треба просушавати*, јер се суво земљиште свагда може лакше обрађивати и даје. — Овакове се њиве просушавају најпростије и најлакше па *дзкле* и најјевтиније овако: изведу се и прокопају узани а плитки јаркови дуж овакове њиве, пазећи, да ови јаркови буду изведени према нагибу њивишта тако, да се сва вода слива у ове јаркове и из ових јаркова да отиче даље — ван њиве.

У Новембру треба сабирати и скупљати *балегаво* благо са *друмова* и *шљам* из *баруштина*, па то све износити на *ливаде* и на *њивишта*, — врло би добро било, само ако би за тај рад довољно времена имали. — Но, у место да оваково *ђубре* на ливаде или њивишта износимо, могли би га заједно са свакојаким другим непотребним материјама да бацамо на *ђубриште*, те би тако добили *мешовито ђубре*, које се зове: *мешанцац* или *компост*, — као једино *ђубре*, врло добро за *сваки* *усев*, па онда за *винограде* и *воћњаке*, а особито је врло добро за *дуван* и *ливаде*.

На *дуванушту* — у Новембру треба земљиште дубоко орати а *ђубре* *заворавати*, — као што је мало пре речено; јир, *дуван* тражи дубоко дробно земљиште, које мора бити још и јако или снажно, — плодно.

2. ЛИВАДАРСТВО.

Сва ниска места, где се вода може да задржава, треба нанешеном земљом испунити и изравнати, па их после доцније засејавати семенем од ливадских травака. — Најбоља је земља за овај посао са *брежујастих* места скинуто бусење на ливади; при овом послу треба пазити, да неплодна каменита земља дође доле а плодна и боља да дође овог.

Слабе ливаде треба разоравати, па их с пролећа засејати семенем добрих травака; или их променити и преобратити у орнице, особито ако су ливаде *рбаве*.

Пре *мразова* у Новембру треба ливаде *наводњавати*, где има ливада за *наводњавање* — Али пре тога: *јаркове*, кроз које вода за *наводњавање* долази и *олази*, треба прочистити и оправати

3. БАШТОВАНСТВО.

За време док још лепо дани трајају буду и док још *мразови* наступили нису, — треба сву *баштенску* земљу на леје *прекопавати* и *нађубрити*.

Јагодњаке и *јагодасте воћнице* треба покрити *слагом*, *сувим лишћем* и т. д., — да то преко зиме не би *озебло* и *пропао*.

Што је од *зимске салате* *расада* заостало *непресађеног* — треба га у почетку Новембра *расадити* да не увати *лоше* и *рђаво* време; ако би пак време било по *дуже* *лепо* и *благо*, можемо тај *расад* и *дзаније* да *расађујемо*; али на сваки начин: што пре и *раније*, то *боље* и *сигурније*.

Перијун и сизањ треба покривати сламом или сувим лишћем, — чим појача хладноћа започне.

Зимњи купус и *кел* треба огрнути а *зимњу зелен* на *лејама* треба покривати да не промрзне и не пропадне.

У *баштама*, где има много *ронаца* или *роваца*, који по *баштама* корење у пролеће и у лето нагризају и кваре, — можемо сад у Новембру а и у Децембру најзгодније да ватамо у дубоко ископаним рупама, које треба напунити коњским вршним или тазе *ђубретом*, — јер се они ту најрадије завлаче да зиму проведу, а у пролеће их можемо ту у тој коњској балези лако да похватамо и поубијамо, или их још боље дати гускама и пловкама да их оне пождеру и потамапе.

Новембар је месец згодан и удесан још и за *тамањење различних лентирових гусеница* и *јаја*.

Џеблари треба све *њезније цвеће* добро да покрију сламом, сувим лишћем, и т. д., а *њезније шибље* да добро омотају сламом или танко оплетеним сламним гужвама или чим другим. *Џвеће* у *саксијама* унети у топле собе.

4. ВОЋАРСТВО.

Ко није доспео да започете у Октобру послове сврши, нека их сад у Новембру довршава.

Воћњаке и *растила* треба заграђивати, а стару ограду око воћњака и *растила* треба оправљати, те тако их сачувати од *стоке* и других *крупних шкољљивих* и *штетних животиња*.

Најбоља ограда за воћњаке и за *растила* јесте : *живи три* (*Living barbacum* L.), а треба га сад у Новембру засађивати и подизати.

Ко хоће да младо дрвеће у воћњаку и *растилу* преко зиме сачува од мрза и од *шкољљивих животиња* а особито од *зецова*, који радо глођу и једу младу кору са воћног дрвећа, — тај ће најбоље учинити: ако све млађе воћке и дрвеће у *растилу* омота сламом или сламним гужвама; или; ако би му то приметно и скупо било, онда да око сваког дрвета набаца *трња* (*прилог трња*) или друге које боцасте и бодљикаве биљке, као што су: *главоч*, *чешљуга*, *бели три* или *боца* (*дикица*) и т. д. — У исто доба, — кад воћњаке и *растила* овако спремно да сачувамо од мрза и *шкољљивих животиња*, — треба све суве и *неродне* гране па и саме осушене *инеродне целокупне воћке* исећи и из воћњака и *растила* избацити и сагорети на *пепео* по воћњаку и *растилу* растурити или га на мешанац (*компост* — *ђубре*) бацати. — Здраве и *родне* гране или воћке треба очистити од *маховине*, од *гусеница* и т. д.; особито треба очистити сад *орахово дрво*, јер ако то сад не учинимо, имаћемо *гдне штете* на пролеће кад *орак* цвета.

Добро ће урадити сваки, ако поред свега овога, што рекосмо, још око *оване воћке* и *земљу* прекопа за 32 см., па да у ову *прекопану земљу* набаца мало и *зрелог ђубрета* или још боље *пепела*, да воћка не промрзне и да добије *јаче* и боље *хране* за *бољи* и *крупнији плод* до године.

У Новембру треба свршити и *пресађивање воћака*, и то: *дипјаке долазе* у *растила* а *каламљене воћке* у *воћњаке*.

И *семене* као и *коштице* од *разних воћака* можемо у Новембру да сејемо на добро *спремљеном* за то *земљишту*.

5. ВИНОВАДСТВО.

У Новембру је главна радња у винограду: *прекопаване* и *загртање* *винове лозе*; а том приликом може се врло угодно и да *нађубри* добро зрелим или добро изгорелим ђубретом, — ако би приметили, да је земља слаба и не родна постала.

Ако нам је земља у винограду лака или песковита, онда треба тај виноград после 5 година *нађубрити*; а ако је тешка или глиновита, онда се ђубри после 6 или 10 година.

У овом се месецу неизоставно свршава и јесења резидба или јесење *резање* *винове лозе* — ако то нисмо у Октобру извршити могли. После резидбе треба лозе *полагати*; лозе, које *полажемо*, зову се: *положнице*, које треба земљом покрити тако, да им врхови или горња крајеви остану слободни или земљом непокривени, али на овим врховима од *положница* мора се оставити по неколико *пупољака* ван земље.

Ко хоће, може сад у Новембру да *подиже* *нове* или *младе* *садове* *виноградске*. — За овај посао треба узети *пирошке* или из растила оне младе лозе, које су или прошле године или пре две године у растилу *засађене* и *одгајене*.

Чардаклије треба сад у Новембру покривати сламом или *сламним* *гујвама*, старим асурама и *крпама* и т. д., — да не *промрзну* и да *јесењи* *пупољци* на *чардаклијама* не *угину* и не *пропаду*.

У подрумима и *пивницама* треба неизоставно у Новембру с *пажњом* *оточити* *црно вино*, а *бурад* треба с вином *редовно* *доливати* тако, да *бурад* *буду* *свагда* *пуна* до *самог* *врха*.

II. ШУМАРСТВО.

У Новембру треба *заостало* *семене* *обрати* а *опало* и *савршено* *зрело* *семене* или *жир* *растов* и *буков* *сабрати* *пре* *снега*, па то све *остављати* у *кутије* или *платтене* и *кожне* *кесе*, а ове *чувати* на *сувом* и од *шкодљивих* *животиња* *сигурном* *месту*.

Ово је последњи месец, кад треба *шумари* да *сејање* *семена* *шумског* *дрвећа* *посвршавају* у *оним* *крајевима*, где је *шума* *исечена* или где је *згодно* *место* за *подизање* *нове* *шуме*.

Ко хоће *дрвеће* у *парковима* и т. д. да *пресађује*, тај треба сад у Новембру то да *изврши*.

За *пролећне* *сађење* *дрвећа* треба *земљу* *спремати* и *приуговорити* у Новембру, — како би *земљу* *зимски* *мраз* *добро* *раздробно* и *разврсно*.

У *шумама* са *високим* и *осредњим* *дрвећем* *треба* *све* *ниско* *дрвеће* — ако га има — сад у Новембру *сећи*. — Исто тако *започиње* се *сеча* *онде* и у *оним* *крајевима*, где *желимо* *гору* да *подмлађујемо*, *другу* *нову* да *подижемо* *било* *сејањем* *семена* или *пресађивањем* *младог* *дрвећа* *одгајеног* у *растилу*.

У *шумама*, где има *зрелог* или до *своје* *природне* *величине* *одраслог* *дрвећа*, треба *отпочети* *сечење* *дрва* за *грађу*, али *ову* *сечу* не сме *шумар* *дозволити* *никоме*, који нема *одобрене* или *изуз* од *власти*. — *Сеча* се мора *отпочињати* *правилно* т. ј. по *реду*, са *једног* *краја* *шуме*, где је *дрвеће* *најзрелије*.

И *разређивање* *шуме* *свршава* се у Новембру, т. ј. *све* *дрвеће* *зрелије* које на *густо* *стоји*, *сече* се, те се тако *одушке* и *места* *даје* *другом* *дрвећу* да се не *угуши* и да не *закрјљава*.

Сва дрва, — што се у шуми, било по реду или разређивањем секу, — треба на једном месту у шуми наслагати и после одавде преносити само на сувом времену за своју домаћу потребу или за продају. — За извожење дрва треба имати у шуми и згодне путове, које треба сад поправити и нове спремити и саградити.

Шумари треба приликом обилажења шуме, да припазе на ова дрвећа, која су страдала од гусеница, па где год замотри гомиле њиних јаја, треба сад одмах да их с дрвећа одсеца дугачким за то удешеним маказама, па да их спали и потамани.

Где има доста и одвише боровог дрвећа и где се свет бави справљањем или вађењем катрана, — ту се спремају и удешавају тако зване: *вајнице* за вађење или добијање катрана.

Шуме треба почети добро оградивати и заграде оправљати па чувати од различитих шкољдивих животиња, од вукова и од стоке, која радо упада у шуме и јесење пупошке брсти и квари.

II. Животињарство.

1. сточарство.

Од Новембра започине се сва стока да држи и храни у стајама, — по, ако не би стаја за стоку имали, онда треба саградити *добре законе* тако зване: појате или траа, од просте грађе, покривене сламом, шашом, трском, даскама и т. д., — како стока не би била изложена јесењој и зимској влази и хладноћи, и да би имала сувог склоништа, где би становада и лежала у сувоти а колико толико од хладноће склонита и сачувана била.

Овце можемо по који пут — кад лепо и топлије време, на пашу из стаја да изгонимо, — и ако је паша у ово доба јесени слабија и лошија; али пре него што овце из стаја изгонимо, морамо овцама мало суве хране и пр. сена да полажемо.

Крмаче треба по други пут пустити да се букаре или цвеле, — како би у почетку пролећа могли имати прасце за продају и домаћу. — За крмаче, које су се сад букариле, треба имати топле оделите свиње или кочине сламом застрвене због зиме и хладноће.

Примедба. У Новембру се сваки пољопривредник има најозбиљније да побрине за гојење својих домаћих животиња, а поглавито за *гојење свињета и говечета*.

Исто тако треба почети *гојити и живину*, а поглавито: *гуске и ћурке*.

Услови су за добро гојење ови: животиња, коју хоћемо да гојимо, треба: да има наклоности, да се може угојити; даље, треба: да је потпуно здрава, да је на миру, да има довољно топло смештиште и да добија добру храну, али такову, која ће јој давати и отварати апетита или јешљивости.

Знамо: да се покретањем троши снага, коју надокнађавамо храном; с тога, животињама, које смо за гојење одредили, треба дозволити покретања само толико, колико је за здравље нужно и потребно. — Према свему овоме:

„Свињче и говече, (а и све друге животиње) за гојење одређене, треба држати и чувати у тесним или тескобним стајама и омањим просторијама, где не може бити великог покретања, — да би се тако сва храна у *дебљину променила*, јер што је стока и друга животиња дебља и мањња, то је она и скупља.

Знамо: да се још и на хладноћи или зими троши снага; с тога, животиње потребују и неку количину хране, од које се ствара и производи топлота. — Према овоме: стаје, где стоку и друге животиње гојимо, морају бити топле, тим пре, што се стоци и другој животињи за гојење не даје пространо смештвиште за покретање, — као што је мало пре горе речено. — Ово правило особито важи и вреди за животињу као и за ону стоку, за коју не би могли довољно и колико треба хране да навањемо и припремимо због дуготрајне и строге или јаке зиме. И ако се тражи да су стаје топле, то се опет морамо да постарамо: да у стајама свагда има свежег и чистог ваздух, дакле да стаје чешће на лепом сунчаном и тојом дану проветравамо, а осим тога и да их чисто држимо, — јер: без чистог и здравог ваздуха и без чистоће у стајама: стока не може да буде здрава и угојена.

Дебљина и угојеност стоке зависи и од каквоће и коликоће хране; и тако: што нека храна има у себи више брашнавих делова, то је за гојању стоку боља, т. ј. стока је од такве хране дебља и једрија. — Али, ако хоћемо, да нам је стока, коју гојимо, свагда и при добром апетиту или јешљивости, — треба храну мењати, а поглавито онда, кад приметимо, да стока губи апетит и не ће више да једе. — За овај случај најбоље је: да стоци поступно све бољу и бољу храну полагамо или дајемо; а ако то не би могли тако да извршавамо, онда је добро: да са храном, коју при руци имамо за полагање стоци, помешамо и дајемо по мало соли, која је у храни као зачин, те стока такову — посољену храну радије и слађе једе.

Редовно тимарење је, као и чистоћа у стајама са чистим ваздухом, друга половина хране; па: ко све ово не чини овако, као што рекосмо, тај не воле своју стоку, па је боље да ју шкартира као и ону слабију и рђавију, те да ју раније прода.

2. живинарство.

У Новембру треба особиту пажњу и бригу поклонити *гојењу живине*, а поглавито: *гусака и ћурака*.

Што су гуске и ћурке млађе, то се брже и боље гоје; само их треба држати затворене у тескобним местима, где се не могу много да покрећу, јер ће тада сва храна да прелази у дебљину; и што су гуске и ћурке и т. д. дебље и старије, то су оне слађе а зато и скупе.

Гуске и ћурке, а особито ископљени или копуњени ћуран и најбрже се и најбоље гоје: *кљукањем*. — а *кљукају* се орасима за 30 дана, почевши првог дана са 1 орахом, другог дана са два ораха, трећег дана са 4, четвртог са 6, петог са 8, шестог и т. д. дана све два пута више; — ораси се држе у води да буду влажни или се уваљају у маст, да лакше кроз једњак склизе. — Тако ћемо добити необично тешке и угојене ћурке, које можемо по добре новце да продамо!

И обарено дивље кестене добро је за *кљуканье* гусака и ћурака; — и поварен а и скуван *кукуруз* узима се за *кљуканье*, те гуске и ћурке за кратко се време веома добро угоје.

3. челагство.

Слабе ројеве у кошницама треба по мало хранити шећерном или меденом водом.

Јаке ројеве треба на лепом, топлом и сунчаном дану из кошнице изагнати душавом у кошницу или их надражити да из кошнице саме изиђу, те

да на чистом ваздуху весело протумарају. За то време, док се ројеви мало по ваздуху поиграју, треба сав простор кованука заштити сламом или старим понавима или асурама и т. д. да не би прозебле, ако би доле на земљу спустиле се или пале.

Кошнице треба да су добро покривене и заклоњене, да не би челе у њима од хладноће прозебле и угинуле; стога треба кошнице урети у тавнице чим почне јака зима, а уносе се рано изјутра или доцкан у вече и то полагано и тихо да челе и не осете, да их премештамо. — Исто тако треба кошнице сачувати и од влаге; с тога је добро: да их држимо на узвишеним клупама или отвореним долазима, а лета да обложимо воском, блатом и т. д. тако, да само мала руна на њима остане ради придолажења чистог ваздуха; за тај посао добра је и главица од чепаљуге.

4. СВИДАЊСТВО.

У дудинаку или што се по негде каже: у дудари, треба гране поткрепити а све суве или осушене гране осећи и избацити. — Осушене дулове поводити а друге млађе из растила на њихово место пресадити.

Добро би било, дулове свуд у наоколо прекопати па их целом нађубрити, да на пролеће истера више лишћа, које би било добра храна за «сацене бубе».

5. РИВАЊСТВО.

У Новембру месецу *пастрмке* у планинским рекама бацају икру, па их с тога у то доба не треба ловити и ватати, јер се и онаво слабо плоде. — Ова је риба летом својих боја прави украс планинских река и потока, где се и, пр. у брањској као кристал бистрој а плиткој ал' брзој реци као Колибри према сунцу прелива на најлепше боје. Велика је 30—48 сант. и клинастог облика; главна је или основна боја беличаста светла, па је сва шарена а са стране је пуна као крв црвених а као највећи мерђан крупних пеге, са лепо плаветним порубом или оквиrom. — Због крупних црвених пеге у лепо плаветном оквиру, кажу се *пастрмке* друкчије: *мерџаније*. — Месо им је необично, слатко и пријатно укусно, а још је слађе у оним крајевима, где их има и где се *пастрмке* приређују (н. пр. на Копачику, Студеници и т. д.) овако: најпре се па жару пеку па се после овако печене па кајмаку добро испрже. Овако спрењене и сготовљене *пастрмке* могу се у застругу па далеко да носе и дуго да чувају као добро и слатко јело.

IV. Жива природа.

У Новембру су месецу обично само још ове биљке у цвету: *мразовац* *Colchicum autumnale* L.), *црвени велики врџак* (*Erica vulgaris* L.), и *голуждрак* (*Senecio vulgaris* L.).

И многе гљиве и печурке ничу, — особито ако је Новембар врло влажан и мочарав.

Тице, које су се код нас још задржале због топлијег Октобра, селе се и одсећу у топлије пределе на југ.

Сад у Новембру долеће у наше крајеве поглавито онај дрозд, што се зове: *вешар* (*Turdus pilaris* L.), који се највише задржава онде, где има много клене

или смреке (*Juniperus*), јер се вењар храни њеним плодом, који се зове *вења*, са чега се овај дрозд и назива *вењар*, којег ловци убијају а тичари ватају због пријатног меса, које је због вење горчастиг укуса.

И *стринадице* (*Emberiza citrinella* L.) се по селима летећи мешају са врапцима преко зиме и долећу близу кућа, особито кад је зима појача. — Стринадица је (16. сант.) мања од шеве; озго је риђа са црнкастим пегама; по трбуху је женка а мужјак и по глави златно жуте боје; по тртици је прљаво црвене боје.

Код нас се задржавају преко зиме и не одлећу од нас: *чешљикарке* (*Fringilla carduelus* L.), — најшареније тице у Европи.

Код нас се преко зиме баве још и ове покрупније тице: *велика или црна жуља* (*Picus Martius* L.), *зелена жуља* (*Picus viridis* L.), и различни наши детлићи.

И *дивље гуске* селе се из северних хладних предјела и долећу у климнатом реду к нама да код нас зиму проведу у заклоњеним водама и топллицама; — исто тако долећу нам сад и *жрљови* (врто крупне тице које здраво високо лете), *жвождари* (*Capadrius pluvialis* L.) и *шумске шљукe* (*Scolorax rutilicola* L.)

Јазваци се у Новембру спаривају, а *цастрмке* бацају икру.

V. Претсказивање времена.

У Новембру грмљавина —	Новембарске многе кише;
Биће родна догодина.	Преко лета влаге више.

Грмљавина у Новембру:	Новембарски цвет
Годину ће дати добру.	На воћки — проклет.

На кишу мразина — рђава година,
А на сушу снежина — боља је плодина.

На кишу мразина — рђава година;
А на сушу снега — жита све бољег.

Када влажну земљу — мразеви притегну
Мало биће жита — идућег лета!

Кад на суву земљу — снегови прилегну.
Много биће жита, — идућег лета!

На влагу мраз: — житу је пораз;
А на сушу снег: житу је одieg.

Мраз на влагу, — не ваља;
Снег на сушу, — то ваља.

Свети Мрата — снег за врата!

Од Ваведенског снега;
Нема ђубрета бољег, —
Ако мало стане
Па брзо нестане;
Али, ако дуго траје,
Жита нам не даје.

VI. Опште наредбе.

За зиму остављено, у сувој слами наслагано воће, треба чешће прегледати, па: све што год нађемо да је труло или што се почело да квари и да трули, треба избацити и свињама дати.

Подруме и таване треба сад добро затворити, па чувати од снега и мраза, да оно, што је у подрумима или таванима наслагано и смештено не би пропало.

Котаре и појате или трла треба чешће обилазити и заграде око њих поправљати и у добром стању одржавати, како не би имали штете од наше или туђе стокe.

Ко у Октобру није напео и код своје куће наслагао *сува дрва* за гориво — нека то сад у Новембру уради.

Сад се збира и добро чува семење од шумског дрвећа, — и почињу се у шумама да секу дрва за грађу, јер су сад у Новембру зрела и за израду добра.

Ко је утрпао т. ј. у трапове сложио и сместио: кромшуре и т. д. — тај треба те трапове *сад* добро да покрије земљом, т. ј. да земљу пабаца тако и толико, да у траповима ништа не промрзне и не пропадне.

Главнице или семење од женске конопље, што се зове црнојка или семепача, — треба оставити на сувом месту, где нема мраза и где нема мишева и других животиња, што конопљино семење кваре. Сад треба конопљу „трлити“ и срађивати.

Ко има или ко је набавио *ершаницу* и *сејаницу* (ветреначу), — тај може, поред многих послова, још и да жито врше и веје под за тај посао згодно начињеним јевтиним заклопима или кровинама изведеним и начињеним на повисоким гредама и дрвеним стубовима.

Жито смештено у амбарима и житницама треба превртати — лонатати на лепом сунчаном дану.

Кукуруз обран а у клиповима треба комшиати — ако то раније нисмо доспели да урадимо. — За овај посао најбоља је: *моба*, која бива обично ноћу, — јер се ноћу мобом може више да уради него дану, пошто је ноћ много дужа.

Справе и машине евожђане треба добро очистити и жејтином подмазати и намазати, да не зарђају, — особито онда, ако их немамо где у сувоту да склопимо и сместимо, после свршених радова.

Ко има довољно крушака, јабука и другог воћа нека га у Новембру суши (ако то није раније свршио) у сушницама, где се шљиве суше; а од шљива и од крушака „*такуша*“ нека справља пекмеа, јер је то у посне дане пријатна и добра са хлебом храна, особито за млађе т. ј. за децу и другу чељад.

И купус у главицама као и рибанац меће се у каце да се кисели, као храна преко зиме.

Добро осушен дуван, који је сортиран и скалупљен па у дењкове или мање дењчиће сложен, продаја се сад у Новембру.

Сваки нека зимницу спрема, — јер ће ове године бити јака зима!

Док би још суво и лепо време трајало, треба путове и стазе поправљати, — јер: добри путеви и друмови дају имању већу вредност, него што би трошкови око поправке путова износили. — Најгори су неравни, и рупчasti или излокани путеви, па зато их треба испунити и набити земљом или камењем, што са

нива и т. д. издигнуто и разширявано. — Ако је земља по путовима сува и равна, она је брже, а путове направимо мало на свој тако, да их средина буде нешто мало пуцаста а крајеве или ивице да дођу мало ниже, па и с једне и с друге стране ископати јатациће за сивање и ошобоње кишице и сивке воде, како не би могла да се по путовима задржава. Овакове путове треба на 15 до 20 сент. ширинком или постојиним каменом настати на премо тога на 2 до 3 сент. блатна са путова или равнотите земље набацити, како би се насуто шључано или дубоко ситније камење брже сачињило и јаче или тврђе држало.

Сивањак храни, што предостаје или претече преко обичне потребе у дому, треба извезати на у спољно доба — кад је цена на пијаца повољна и добоја — првати. — Овако треба управити и са сивањем дубином, чега у експлоатацији као сивањак за продају имамо.

Примедба. Пошто је телача стока нешто у доба жетве а нешто сире-мањем и раднама за зимске услове јако отпорећена и ушопена, — то се у ово доба долазе на ове пијаце са својим производима и још збор фланкс сеоских путова и јавних дубина, — при свом том, што потпомаћу и купци на пијаце долазе и пасаже тражећи свакташњи хаб и дубице производне за храну. — Ово и јесте узрок, те цена производима екаче; — јок на протва цена производима паца: 1. кад се пијаце производима са пиховим производима пречује; 2. кад настају јави за пажање пожеа; 3. кад оловачу јави багровача и оламача, и 4. кад су сеоски путови и јавни дубини добоја и сивање храни за довођење хране и дубице производне на пијаце. — За овакове случајеве и пратке добоја би било: кад би се ситнишким одбор постојао и побринуо, да производима свака на неколико дана напреда стави и изнесе таблицу постојних цена за оне производне, који се се ситнишким одбор постојао и побринуо, да производима свака на неколико дана напреда стави и изнесе таблицу постојних цена за оне производне, који се

Напоје продају онај, који, збор окупације или немана новача, мора своје производне по што по то или у бежене да продаје. — Ово ако може кроко сакот производника да снаје у доба, кад наступи општа новачна криза, — али би се том збу могло јакно да јоскочи, кад би се у земљи отпорни прваци за одбоје и одличне производнике, — чифа "демока" треба да се са "антима" дуби-жана, па да негу земљу одржава, а то одбоје да негује народ и државу!

Српске јабукe као извозни артикл.

У аустро-угарским новоприредивим извозним читамо о овој сорти јабукe, који они тамо називају славонска јабукa, збор тога, што је у Славонији само имаје, — врло повољну оцену. Вели се, да ове јабукe имају своју ваља-

ну пијацу у Бечу и Б. Пешти, поглавито због своје својствене fine аrome — мириса.

Ове сорте јабука има и у нас у знатном размеру, само што на жалост нема нигде своје јаче пијаце за проходњу.

Никаква вајда од старе стоке.

— Има једна периода у животу животиња, у којој се ране само за то, да одржавају живот. Такве су животиње само од штете сопственику. — Нека од домаће приплодне стоке од користи су због припатка, и до последњег часа, док су способне за приплод, као понеке кобиле од 26 година старе, или краве од 13 до 15 година. Али је иначе свако живинче, пошто пређе своје најбоље доба живота, некорисно више и треба га час пре продати. Маторе краве, овце и живину ваља угојити за продају и заменити их у домазлуку млађим и бољим живинчетом. —

Чување свежег воћа.

Свеже воће је као свако органско тело подложно трулењу и док је зелено па и кад сазре. Кад се свеже зимње воће, које тек у зимним месецима достиже своју потпуну зрелост, сложи и остави на извесном месту, — наћиће се затим овде онде по која још недозрела јабука или крушка, да почиње на појединим местима трулети, т. ј. приметити се најпре неке мале, округле пеге, које се, ако се тако оставе, све више и више повећавају, док напослетку не пропадне и цела јабука. Обично при томе бива, да воће или сасвим поцрни, или је трулеж мрке боје или најзад постане горко, а то су све појаве, које се приписују разним гљивицама.

При чувању свежег воћа ваља предупређавати појаве ових гљивица, које су узрок трулењу, а то се може постићи на ова три начина.

1. Сувим ваздухом, то је метода, која се понајвише тако употребљава, да се воће сложи у собама, често баш и у оним у којима се станује; па се улеси промаја ваздуха, те да разноси ону влагу, која тамо испаравањем постаје. Помоћу сувог ваздуха можемо да задржимо и трулење, али целу своју ипак не постижемо потпуно, почем се воће смежура и губи своју доброту, а међутим задаћа нам је, да одржимо воће у истом квалитету као и на дрвету.

2. Друга а и најбоља метода састоји се у смањењу топлоте. Гљивице не могу да успевају у ниској топлоти, па с тога ни трулење на температури од 2 до 3°K. није могућно. А ваља при том још нарочито запамтити, да ове гљивице не могу опстати при ниској температури па баш и да је влажно, и зато се јабуке и крушке могу одржати на ниској температури и влажном ваздуху, а да се не смежурају.

Ми се користимо овом повољном околносту често и незнајући, кад остављамо и чувамо јабуке између дуплих прозора; оне се ту, ако су лални је-

сењи дани, одрже изврсно и тазе, јер је тамо ладно, а не измрзну, а и ваздух између прозора бива влажан, јер се задржава испарена вода из плодова.

Често се нају изврсно очуване јабуке још и с пролећа под лишћем у воћњаку, где је такође ладно и влажно а не измрзну.

Врло често бива да се воће једне године баш никако не одржи, а у другој години буде обратно. Ово бива само због различне температуре у појединим годинама после бербе; ако је нижа температура, онда се воће одржи. Кад је топла позна јесен, труле јабуке, крушке и грожђе.

Ниска температура користи нам због тога новојо, и зато би је требало и вештачки подешавати, као средство, да се воће сачува у свежем стању. Французи се још одавно користе ниском температуром; они праве нарочите стаје за воће, у којима оно не може измрзнути, а лако се с јесени упушта ноћу ладан ваздух а дању се затвори и унутра задржава. Те су стаје махом узане, дугачке колебе, добро сламом покривене, само 2 стопе су у земљи укопане а кров и с једне и друге стране стоји на земљи. Обе узане стране начињене су тако, да су дуварови с ноља дебели, 60 см. и покретни, а изнутра снабдевени гвозденим пречагама, те се ноћу могу отворати обе стране, не бојећи се крадљиваца. Кад су ладне ноћи, отварају се, а кад су топле као и кад су мразеви затварају се, унутра се воће не може смрзнути, јер га слами кров озго заклања а земља опет увек придаје по који степен топлоте.

Ове стаје за чување воћа може сваки себи направити, јер не коштају много а у њима се воће одржава свеже до пролећа; ако се оће још боље да користи ниском температуром, онда се мора употребити извесан простор, који је обмотан каквим хрљавим топлоношом и у коме има и нарочито место за држање леда. Ако се ледом температура рарномерно подешава на 2°R., онда се ту одржавају потпуно добро не само плодови, који још нису сасвим зрели, него и зреле крушке и бреске, а нарочито грожђе чак до Маја месеца. Овај начин чувања био би за фина воћа, а француске стаје су подешене за чување воћа у велико.

Све ово што се употребљава за конзервирање воћа, може послужити и за друге културне производе; тако би се кромпири у тако исто ниској температури очували до пролећа да не проклијају. —

Резултати ово-годишње жетве жита.

Резултати ово-годишње жетве жита испали су, у колико се може оценили, овако:

Француска: жетва не достиже приход прошлогодишњи. Француска ће имати бар исту потребу, као и у 1883/4. години. Жетва пшенице износила је 1883. 1/4 милиона хектолитара, 1884. 111 милиона, а 1882 122 милиона, у средњу руку дакле нешто преко 112 милиона хект. Амир ће морати да увози, при свем том што је била прилична жетва. *Италија*: Средња жетва. *Шпанија*: Незнатан мањак. *Швајцрска*, *Белија*: доста добре жетве. *Немачка*: Задовољавајућа жетва, местимце средња. *Русија*, *Турска*: жетве не беху онакве, како усеви обећаваху. Обе ове земље моћиће да извозе највише половину прошлогодишњег (1884/5 год.) квантума. *Србија* и *Румунија*: имају за извоз. —

Америка: Жетва пшенице као и 1881, а тада је имала око 137 милиона хектолитара. И других врста жита жетва је обилата. Рачуна се да има вишка пшенице за извоз 58 до 70 милиона (без данске). *Италија*: увозића мање по прошле године. Жетва је испала повољно. *Мађарска*: жетва пшенице, ражи и јечма износи неколико милиона мет. цената више по прошле године, а жетва овса и крупника као и репице нешто је мало мања по прошле године.

Премазивање воћака са кречом.

Кад се огромне површине земљишта, што их заузимају наши воћњаци, сравне са приносом од тих воћњака, онда се види да је њихов принос сразмерно врло мали. Ко потражи томе озбиљније узрока, наћи ће га лако. Само нека погледа на наше воћњаци и у њима поједина дрвета па му је већ све јасно. У нас је реткост видети воћњак веселог изгледа, снажног пораста и глатке коре, ретко га је видети да напредује и буја, да сваке године доноси доброг рода. Место тога, у нас има врло много воћњака учмалог изгледа, крјљавог пораста и слабога рода. Ту су стабла па и гране појединих воћака већином покривена маховином, лишпајевима, гљивама, или су спопаднеће болешћу опалом. Па онда, на многим се местима налазе стари изнемогли и преживели воћњаци, са сувим гранама и стубовима, полугрулим стаблом са маховином покривени, од врха до дна. Њих многи држе и ублајају у воћњаци, под именом: „Стари воћњаци“ ма да се на слабачким границима појединих воћака, што су се, из полусувих маховинастих стубова једва извиле, — виђа по мало рода, тек сваке 4 ил 5 године. Седи старци давно су преживели своје савременике и данас нико не памти кад су и од кога посађени. На њима сви знаци показују далеку прошлост. Дугим низом година они су исприели храну из земље, преживели су своје доба, изгубили снагу и родност, па сада само на штету сопственика наумиру тако рећи живи пад земљом.

Стари воћњаци више су задржани из урођене навике него из користи и потребе. Да су они сопственицима од штете то је закат, кога многи не познаје, не увиђа. И ретко коме долази на ум, да ове старе, изађале и неплодне воћњаци ваља исећи, па то земљиште употребити на кориснију целу тим пре, што они служе још и као склониште многим штеточинама, инсектима. На место старих воћњака ваља подизати нове. Те нове, младе, средовечне и у опште за живот и род способне воћњаци треба неговати што је могуће боље. То мора чинити сваки без разлике, ко год жели, да му воћњак буде дужега века и доноси доброг рода.

Истина, код многих данас влада уверење да је воћку нужно подизати и неговати само до пресађивања на њено стално место, ал то је грдна погрешка. Као и све остало тако и воћка потребује брижљиве човечије неге, за цело време његова живота. Она је подложна разним болестима а има и многих непријатеља, које вредна човечија рука треба благовремено да отклања и сузбија. Све што је могуће, предузети треба да се болест ил непријатељи не појаве, ал кад су они већ ту, онда их ваља одклањати.

Ми ћемо овде да наведемо једно опробано средство противу лишпајева, маховине гљива и болести „опале,“ чиме су многи наши воћњаци заражени. Да

би се ове болести неке предупредиле, а неке отклониле, треба продужети премазивање воћа са кречом. То је један хвале достојан рад, који се употребљује при поправци запуштених воћака са великом коришћу.

Кречни премаз гради се лако.

Узме се у потребној количини креча, па се погаси водом, у којој се налазе предходно растворене лепљиве материје, и најбоље са водом од чињења кожда из табакана. Тако погашени креч са подесном четком премаже се по стаблу воћкином, где се прилепи, и по испарењу воде, образује одовог једру танку кору. Креч се помоћу лепљивих материја држи чврсто и кише га не спирају лако, док међу тим премаз од погашеног креча у чистој води, сплаче се после прве појаче кише.

Да би са овим премазом постигли што боље свју цел, ваља га понављати сваке јесени посла опадања лишћа. И што се премаз потпуније и боље изврши, то је и утацај његов многостручнији и већи. Неки овоме премазу додају чађ и говеђу крв, само да би од прилике добио боју коре; по то није ни пажање за препоруку. Није с тога, што бела боја кречног премаза одбија јаку сунчану светлост и служи воћки као главни штит противу опале — пуцања коре. Даље и кад се воћка случајно замрзне, бела боја има и тада добру страну, што, одбијајући сунчану светлост спречава у неколико загревање коре и раскрављивање биљног сока, које има злих последица и по живот саме воћке. Јер, кад се стабло и гране и у њима ћелични дуварови постепено загревају, то се може и замрзнути и издвојени ћелични сок понајлак онет довести у нормално стање. На против, кад се стабло и у њему ћелични дуварови и сок нагло загреју и брзо раскраве, онда ћелични дуварови нису у стању да одмах приме раскрављену течност, него се ова расплине међу ћеличним просторијама. Неизбежна последица овога јесте: распадање ћелија и наступање опале — пуцање, праскање коре. —

Свакојакo дакле, чисто бели премаз много је бољи, него сив или црњкаст, који својом затвореном бојом привлачи на се сунчане зраке, прима и задржава јачу топлоту, и тиме условљава наступање „опале.“

Чист бели кречни премаз бољи је и за угушивање многих инсеката и њихових јаја, нарочито ако се он употреби с јесени, кад већина инсеката улажу своја јаја између пукотина коре. Добрим белим премазом креча могу се уништити сви инсекти и њихова јаја, а тако и лишћејени, гљиве и маховине.

И сами зечеви, који радо гложу младу кору воћака, одбијају се од оних стабала, која су премазана чистијим кречом.

Толико о премазу. А на завршетку ми желимо да наши пољопривредници којима су воћњаци запуштени, покушају да бар једном учине овај премаз креча на својим воћкама. Тим покушајем они ће доћи до жељеног резултата и сами ће се уверити од колике је користи и важности ова радња, а сопствено уверене, најчвршће је уверење.

Игњат Мирковић.

Г Л А С Н И К

По извештају владиног комесара, награђени су за изложене производе на светској изложби у Анверсу следећим одличјама :

Почасном дипломом :

1. Министарство народне привреде, за колективну изложбу српских производа ; и
2. Министарство народне привреде, за рударске производе.

Златном медаљом :

1. Министарство народне привреде, за везене ствари.
2. Шумарско одељење министарства народне привреде, за колективну изложбу шумарских производа.
3. Ђорђе Вајферт и компанија из Београда за живу.
4. Жидиљско рударско друштво из Београда, за угљен и гвојде.
5. Коста Великић из Свилајица, за свилу.
6. Земљоделска школа у Краљеву за пшеницу и остале стрмине.
7. Панта Миловановић из Јагњила, окр. крагујевачког за пшеницу.
8. Илија Павловић из Раче, окр. крагијев., за пшеницу.
9. Ђока Јеленковић из М. Извора, окр. књажев. за пшеницу.
10. Радивоје Антонијевић из Раче, окр. крагујев., за пшеницу.
11. Вића Поповић, свештеник из Жежевице, за пасуљ.
12. Јован Мишић из Неготина, за вино.
13. Арса Лукић из Београда, за вино.
14. Јован Јелкић из Београда, за вино.
15. Карло Пероло из Београда, за вино.
16. Вића Поповић, свештеник из Жежевице, за шљивовицу.
17. Тоболар и друг из Београда, за шпиритус.

Сребрном медаљом :

1. Министарство народне привреде за ћилиме из књажевачког, крушевачког и пиротског округа.
2. Александар Симоновић потпуковник, за завесу.
3. Ђ-ица Катарина Кара-Павла Симоновића из Смедерева, за везене пешкире.
4. Министарство народне привреде за народна одећа.
5. Холвај, закупац Мајдан-Пека, за рударске производе.
6. Лич, закупац мајдана Кучајне, за рударске производе.
7. Тимочко друштво из Књажевца, за угљен са Вршке Чуке.
8. Књажевачко друштво, из Књажевца, за угљен из „Сопота.“
9. Ћићевачко друштво, за угљен из Ћићевца.
10. Алекса Илић из Ниша, за угљен из Габровца.

11. Коста Марковић из Ниша, за угљен из Јелашинице.
12. Никола Миловановић из Београда, за Антимон из Костајника.
13. Земљоделска школа у Краљеву, за вуну.
14. Миленко Ристић из Божевца, за вуну.
15. Михаило Миленковић из Кривог Вира, за вуну.
16. Никола Мартиновић из Рудне Главе, окр. приоречког, за вуну.
17. Рад. Стојиљковић из Рибара, округа књажевачког, за белу кучину.
18. Миленко Станковић из Вражогрнаца, окр. приоречког, за свилу.
19. Милан Ђорђевић из Зајечара, за пшеницу.
20. Миленко Пауновић из Гор. Трепче, округ рудничког, за пшеницу.
21. Михаило Борисављевић из Мајдана, окр. рудничког, за пшеницу.
22. Пољопривредна подружина из Шапца, за кукуруз.
23. Милош Станојевић из Лучина, окр. алексиначког, за кукуруз.
24. Илија Стојаковић из Маскара, окр. алексиначког, за кукуруз.
25. Браћа Бајлони из М. Црнића, за брашно и криз.
26. Манастир Манасија, за пасуљ.
27. Економија топчидерска, за пасуљ.
28. Земљоделска школа у Краљеву, за пасуљ и остала варива.
29. Илија Павловић из Аранђеловца, за суве шљиве.
30. Илија Паранос из Шапца, за суве шљиве.
31. Никола Миловановић из Београда, за суве шљиве.
32. Риста Паранос из Београда, за вино.
33. Љуба Новаковић из Краљева, за вино.
34. Вића Поповић из Жељевице, за вино.
35. Стојан Петровић из Свилајнца, за шљавовицу.
36. Анта Нешић из Шапца, за шљавовицу.
37. Сава Петровић из Сталаћа, за комовицу.
38. Министар. народне привреде, за кецеље платно и јастуке из окр. Београдског, пиротског и ваљевског.
39. Земљоделска школа у Краљеву, за кукуруз.
40. Ђорђе Вијерт из Београда, за угљен из Костољца.

Бронзаном медаљом:

1. Сима Стефановић из Књажевца, за ћилим.
2. Јелисавета, жена Жике Јиковљевића из Књажевца, за ћилим.
3. Живко Ђорђевић из Белушића, среза левачког, окр. Јагодин., за појас.
4. Јелена Цветковић из Рековца ср. левачког, за један вунени чаршав.
5. Настасија Петровић из Београда, за везен пешкир.
6. Јеца Соколовић из Београда, за везене пешкире.
7. Станија Миловановић из Београда, за везене пешкире.
8. Перка Ђелић из Београда, за везен пешкир.
9. Стеван Сибиновић из Књажевца, за угљен из Вина.
10. Михаило Ђорђевић из Књажевца, за угљен из Пајвича.
11. Димитр. Димитријевић из Параћина, за угљен из Ћићевца.
12. Д-р. Димитријевић и Апел из Алексинца, за угљен из Краљевице.
13. Илија Хари-Илић из Алексинца, за парфински шкриљац из Бавана.
14. Теша Пригорчевић из Пожареваца, за угљен.

15. Никола Даловић из Зајечара, за угљен из Звездана.
16. Немачко-српско друштво, за руде из Рудника.
17. Јован Тасовац качар из Београда, за дуге.
18. Алекса Стевановић из Ђуринаца, округа алексиначког, за тежину.
19. Илија Милојевић из Сталаћа, за тежину.
20. Крачун Николић из Горњана, округа крајинског, за тежину.
21. Стојан Зелић из Вражогрица, округа црногорског, за тежину.
22. Стеван Живадиновић из Берчиновца, окр. књажевачког, за кудељу.
23. Марко Јовановић из Глоговца, окр. књажевачког, за кудељу.
24. Богосав Живановић из Грабовца, окр. ђупријског, за лан.
25. Ранко Московљевић из Варне, округа шабачког, за лан.
26. Радисав Митровић из Б. Баште, за дуван.
27. Кол. Димитријевић из Алексинца, за дуван.
28. Топчидерска економија, за дуван.
29. Коста Лазаревић из Београда, за дуван.
30. Јован Барловац из Београда, за чињене коже.
31. Тоболар и друг из Београда, за брашно.
32. Риста Петровић из Алексинца, за јечам.
33. Андрија Јелачић из Совљака, за кукуруз.
34. Општина брђанска, округа рудничког, за кукуруз.
35. Сретен Крсмановић из Краљева, за кукуруз.
36. Јоле Лилић из Грљана, окр. алексиначког, за кукуруз.
37. Стамен Петровић из Зајечара, за кукуруз.
38. Лазар Милојевић из Параћина, за кукуруз.
39. Миливоје Стојановић из Наталинаца, за кукуруз.
40. Пане Павловић из Табановића, окр. ужичког, за пасуљ.
41. Алекса Савић из Зајечара, за сочиво.
42. Мил. Павловић из Књажевца, за боб.
43. Јулијус Драшковић из Свилајнца, за грашак.
44. Мита Аранђеловић из Јагодине, за шљиве.
45. Гаја Трифуновић из Г. Милановца, за шљиве.
46. Таса Јеленић из Б. Паланке, за шљиве.
47. Цветко Миладиновић из Зајечара за вино.
48. Фердинанд Крен из Чачка, за вино.
49. Светозар Тутуновић из Ниша, за вино.
50. Јанко Бацак из Јагњила, окр. крагујевачког, за ракију.
51. Мића Милојевић из Крагујевца, за комовицу.
52. Петар Смиљанић из Богатића, за шљивовицу.
53. Сима Стефановић из Књажевца, за комовицу.

Похвалницом :

1. Љубица Марковић из Свилајнца, за ћилим.
2. Раденко Рајковић из Књажевца, за ћилим.
3. Драгомир Стојиљковић из Књажевца за ћилим.
4. Петрија Новаковић из Београда, за ћилим.
5. Урош Кнежевић из Лесковца за платно.
6. Министарство народне привреде за памучно платно.

7. Миленија Ђорђевић из Црквенца, окр. хупријског, за чарапе.
8. Стојан Ђорђевић из Лесковца, за дуван.
9. Борисав Пешић из Б. Баште, за дуван.
10. Н. Н. из Кладова, за дуван.
11. Ђорђе Ђорђевић из Јагодине, за дуван.
12. Станојко Гинић из Свилајинца, за дуван.
13. Миладин Павловић из Г. Адровца, за дуван.
14. Милан Раденковић из Јагодине, за чињене коже
15. Милета Стефановић из Греча, окр. алексиначког, за пшеницу.
16. Младен Анђелић из Рековца, окр. јагодинског, за пшеницу.
17. Спасоје Пантић из Бојана, за пшеницу.
18. М. Марковић и комп. из Крагујевца, за пшеницу.
19. Лазар Митровић из Књажевца, за пшеницу.
20. Димић из Рготине, за брашно и криз.
21. Ранко Живановић из Раче, окр. крагујевачког, за јечам.
22. Тимот. Рајковић из Јагодине, за јечам.
23. Павле Јовановић из Јагњила, окр. крагујевачког, за јечам.
24. Никола Живадиновић из Приловице, за кукуруз.
25. Стан Радужежанин из Вуковче, за кукуруз.
26. Топчидерска економија, за кукуруз.
27. Максим Давидовић из Удовице, за кукуруз.
28. Живан Милојевић из Планинице, за кукуруз.
29. Љуба Пироћанац из Књажевца, за кукуруз.
30. Добросав Мићавац из Ћуприје, за кукуруз.
31. Тимотије Јовановић из Велереча, за кукуруз.
32. Св. Поповић из Дучаловића за кукуруз.
33. Ђорђе Јеленковић из М. Извора, за зоб.
34. Манастир Манасија, за зоб.
35. Вић. Коловић из Алексинца, за јелду.
36. Добричевачка економија, за крушник.
37. Стамен Петровић из Зајечара, за пасуљ.
38. Вл. Гаврловић из Табановца, за пасуљ.
39. Мих. Петковић из Раче, за пасуљ.
40. Ник. Јевтић из Шаппа, за шљиве.
41. Петар Димитријевић из Алексинца, за пасуљ.
42. Јоца Крстић из Београда за вино.
43. Дим. Катић из Црквенца, за вино.
44. Адвокат Матеновић из Јагодине, за вино.
45. Манастир Јованица, за вино.
46. Илија Гајић из Бановог Поља, за пшеницу.
47. Јеврем Павловић из Јарушина, окр. крагујевачког, за шљивовицу.

Примедба. Раздавање добивених награда извршиће се на свршетку изложбе у Анверсу.

Пбр. 215. Из канцеларије оделења за трговину, саобраћај и т. д. министарства народне привреде, 9. Октобра 1855. год у Београду.

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ.

Димић и Најдановић млиinari из Рготине код Зајечара питају: да ли се може и на шта употребити кукољ и остала уродица, — од које им при извејавању жита остане по 30—40.000 ока годишње.

На ово питање, и ако доста доцкан, дајемо овим путем одговор, надајући се, да ће он моћи послужити као упут и другима, који би имали потребе да се тиме користе.

Под именом „кукољ“ у народу се код нас не разуме само искључиво она биљка, која то име носи и које највише и нарочито има по нашим стрмним усевицама; већ се под тим именом означавају скоро сви они отпадци, који се добију при извејавању жита, где долазе поред правога кукоља и све остале уродице, којих је било међу усевом на њиви. Тако ваља разумевати и ово питање и одговор на њ.

Употребна вредност зависиће много од тога, да ли у томе „кукољу“ има више или мање зрна од правога кукоља, јер он највише имаде оних и онаких састојака, због којих постаје употребљив. А употребити се може: или за *прављење шпиритуса*, па и *ракије*, или за *рану домаће стоке*.

Када би питачи имали сами фабрику шпиритуса или када би је било у њиховој близини, онда би се њихов кукољ, кога као што се види, имају у доста знатној количини, могао са свим корисно употребити у фабрикацији шпиритуса. Али је по несрећи немају ни сами ни онде у близини. А међу тим немају могућности ни да га ради тога гдегод извозе, јер им се превожене оданде па најближе к Дунаву, не само не би рентирано, но би можда изашло, да је „тежа дара по масло.“ И према томе кукољ им као материјал за грађење шпиритуса остаје ипак без употребе и по томе без икакве вредности. Па ни за употребу на пециво ракије за сада се још не би рентирано, јер код нас још није довољно развијена а камо ли усавршена употреба и осталих природних и полесних продуката за пециво ракије, те тим мање би било оправдано да се чак и кукољ може употребити са каквом асном на то.

Остаје дакле једина још могућност употребе „кукоља“ за рану стоке. Код нас већ има прилично парних млинова а и неколико фабрика пива. Но још се ретко практикује, да се и они отпадци из млинова и фабрика корисно употребљују. Колико нам је познато само београдске пиваре и фабрика шпиритуса имају сталну употребу својих одпадака; и то једна их пивара махем продаје другима за рану стоке, а она друга као и шпиритусна фабрика употребљују их за рану и гојење стоке при самој фабрици. Гојење стоке, нарочито говеда и свиња, при самим фабрикама, тако звано *фабрично гојење*, код нас је још са свим нова ствар, која једва да има још где год своје примене, осим споменутих двеју београдских фабрика. А међутим навесно је, да би тако гојење стоке, као са свим узгредна радња, при свима пиварским, шпиритусним и млинарским фабрикама, било са свим оправдано и корисно; јер би се на тај начин могли употребити „кукољи“ и сви остали отпадци, који би иначе већином пропадали, а порад тога са не много труда и трошка и за сразмерно краће време по иначе, имала би се угојена стока, која свагда има и сигурну и добру проходу. У државама, у којима је

индустрија а нарочито тако звана „фабрична индустрија“ довољно развијена, јако је развијено и ово фабрично гојење стоке тако, да фабрички угојена стока на пијаци скоро већ истискује стоку, која се тако да речемо „економски“ гоји. — Ми на ову околност обраћамо особиту пажњу и госпode питања и свију осталих наших млинара и фабриканата.

Што се тиче саме употребе „кукоља“ за рану стоке, имамо само да напоменемо, да га свагда треба давати стоци *прекрупљен* и *наквашен*, јер би иначе био теже сварљив и јако би надимао стомак стоке. Тако прекрупљен и наквашен може се давати свињама, говедима па и самим овцама; и у местима где је и времену када је оскудица у осталој сточној рани, може послужити са свим добро, да се стока њиме рани. По себи се разуме, да ранење искључно само са њим нити би било од користи нити би стока могла напредовати, осем ако би једва могла животарити.

ПОДЛИСТАК

О ШУМАМА У СРЕЗУ КЉУЧКОМ.

Срез кључки може се поделити у главном на две половине, и то: источну половину, коју заузима подунавски крај или тако звани кључ, и на западну половину или планински крај, коју половину заузимају стародревне шуме о којима ће овде бити реч.

Ове шуме спадају у ред општенородних шума, а сматрају се као огранак или продужење Мирочких планина. Границе се од југа брзопаланачком шумом код села Реке, од запада Голубињском шумом у срезу поречком, од севера Дунавом а од истока се огранцима својим спуштају у кључ овога среза. Протежу се више у правцу од југа к северу и у том правцу могу имати у правој линији око 25, а у противном правцу т. ј. од истока к западу 15—20 километара дужине и по томе цела површина ових шума имала би да представља од прилике 4—500 квадратних километара или 40—50.000 ектара, но у самој ствари општенородних шума ни приближно овој количини нема, као што ће се из мало ниже изложеног и видети.

Цео ланац ових шума испресецан је многим висовима, брежуљцима и планинским висоравнима, који су час једној час другој страни света више мање окренути, па с тога се само у опште може рећи, да су ове шуме понајвише југо-источној страни положајем својим окренуте.

Земљиште је понајвише апсолутно шумско, с том само разликом што је негде јачег, негде слабијег а по негде и без икаквог културног слоја земље, но је место овог саморани камен.

Формација је већином вапначког стења, а овде онде избија на површину час у већем час у мањем размеру и кристалинично шкриљасто стење.

Гора је у главном растова и букова и то тако, да час доминира једна час друга, но у опште може се рећи, да у свима отворенијим, равнијим и нижијим положајима преовлађује растова, док у вишим и затворенијим положајима букова гора.

Сем раста и букве има јоште и мечије леске, граба, јасена, бреста, клена, млеча, липе, јавора (доста ретко), тисе (само по кршевима Штрпца), брешње и другог шумског дрвећа и шибља.

Вегетација је ове горе различна, тако по равнијим положајима односно на местима, где је мало дубљи и јачи слој културне земље, ту је и пораст горе јачи и живљи, на таким је местима махом одрасла и доминирајућа растова или букова гора; на против на местима врлетним, сувише утртим, са још плитким и скоро никаквим слојем културне земље, ту је и вегетација горе спорија, на таким су местима у опште сва дрва кржава и крехљава, на оваким местима, место раста и букве као важнијег шумског дрвећа, махом доминира ситно шумско дрвеће, као ситни граб, липа, црни јасен, дрен, глог и друго шибље.

Мечије се леске може скоро свуда наћи, по понајвише је има у околини Штрпца, на месту званом „Вртеча“ и обично је дебљине 30—40 сантиметра у пречнику, али је много чобанима оштећена јер се и ова за брст стоке, као и свако друго дрвеће, сече. Карактеристично је да се липа, јавор, млеч, брест и јасен врло ретко могу наћи као са свим одрасла, крупна, права, чиста и здрава дебла као што се таква по Јастрепцу и другим нашим планинама налазе. Липа, нарочито од дунавске стране по оним стрменима помешана с другим дрвећем, представља само крехљаву гору.

По ни растова гора не достиже бог зна какову дебљину, јер је ретко наћи преко 50 сантиметара у пречнику дебле дрво, а да је међутим за грађевину употребљиво, по понајвише је има измеђ 30—40 см. у пречнику дебеле и то тако лепа и права стабла да се од њих и по 20—25 метара дугачких греда исећи може.

Букове горе напротив има и до једног метра у пречнику дебеле, премда местимично и ова доста крхљава. —

Из ове општенародне шуме понајвише се сече растова — горунова — гора за греде и мертеке, а сем ове многа се гора особито зими за брст коза сатире.

Општенародне шуме, о којима је овде реч у атарима су ових општине односно села: речке, грабовичке, бордејске, текијске, сипске и нешто мало цецарчке општине.

У погледу извоза дрва понајравнији и понајудеснији је атар грабовички, а по најврлетнији и по најнеудеснији је атар текијске шуме. —

Уживањем ових општина, шума је општенародна у овоме срезу тако оштећена и приватним заватима испреплетана, да ће се грђе од овога још где у Србији тешко наћи. А ово је постало отуда, што су све поменуте општине сматрале ову шуму, као своју правну својину, или боље рећи сматрале су је као пусто благо, па су је тако сваке године секле и делиле без икаквог реда и законитог пута. Сва до села оближња места заузимали су махом староседеоци, а на удаљенија места свуда по општенародној шуми насељени су странци — дошљаци из других села — и тако се налазе савишће некаквих „Унгурјана“, „Буфана“, Танђана“, „Кривељана“, „Плављана“, „Горњана“ и т. д. који са својом стоком на усмељеним салашима стално по овим шумама борава.

Ови су се насељеници са салашима по својој вољи по планини ширили, остављајући за собом место шуме голо поље, потом су ово продавали другоме, а они су опет друго боље заузимали, и на тај су се начин поједини дужим седењем у шуми и препродавањем исте осигуравали и тапијама. Нарочито су заузимана сва коле равнија места под крупном а особито још и растовом гором, као и она

места која су на синорима између појединих општина, јер су једна од друге отимале, грабиле и тим завадима право свог атара доказивале. Сем тога, нарочито су дељени они крајеви шума, који су поред путова и са којих су Кључани т. ј. оне општине које немају своје шуме — суву гору носили или сирову по дозволи ереске власти секли. Па шта више и Циганима је шума дељена.

Општина петровоселска насељена је од пре 30 година све из самих додељених Црногораца и то у сред општенародне шуме. Ови Црногорци, којих сада има око 140 домова, притјакавају у својој сопствености сразмерно понајравнији, гором и пашом понајбогатији део планинске просторије, која се налази између грабовичке, велико-каменичке, подвршке, сипске и текијске шуме у овом и голубињске шуме у поречком срезу, и која може имати у најмању руку на 7500 ектара (по садањем попису само 4246 ектара).

У овој просторији они су т. ј. Црногорци, до данас једном речју сву шуму издељили, оставивши само штрбачки врш, на коме не могу бити њиве ни ливаде, нити има тако крупне растове горе, на коме је дакле место родне земље крчњак камен, а место растови и букови греда, ситни граб, глог, трње и друго без вредности шумско шибље.

Издељену гору непрестано секу пале и продају, а крчевине засејавају неколико година, докле им и она природна плодност траје — а та на овој чисто шумској земљи није дуга — потом опет прелазе на другу крчевину и то ће тако све дотле трајати, докле и шуме за ту целу имало буде.

Ко није видео, како се крупна стародревна гора на овоме огранку Мироча и дан дањи препотопским начином истребљује, тај нека дође код ових Црногораца где ће видети, како се гора једног лета док је под листом исече а другог лета с угарком упали те „тај лом“, пошто се је мало просушило, за неколико дана а богме и недеља изгори. Шумару је доста овакове призора са шумом тешко гледати, али која вајда кад помоћи нема и чисто му се чини као да сема гора шапуће оним речма Његушевим:

„Суза моја нема родитеља
Нада мном је небо затворено
Не прима ми плача ни молитве.“

Нарочито много у очи пада, што и поред постојећих до сада искрчених просторија поједини притјвјавају по 30, 80 па и до 100 ектара још неискрчене шуме, коју они не зову доследно забранима по својим „њивама“!? па су их тако и код окружног суда убивштинавали под именом њива, јер веле: „ова нам је шума за њиве и дата.“

До оволике просторије шума дошли су поједини понајвише произвољним заузимањем и куповином један од другога, јер је било прилика, кад је требало само закредити једно парче у шуми, па је с тим већ готова својина, било је и то, да су се ови забрани, који се данас по 10—20 дуката продају, пређе продавали по 10—20 гроша. Једни су се досељавали, па су шуму заузимали, други су се одсељавали па су заузету шуму препродавали, и тако је све то ишло, докле се није дошло до данашњег стања ових шума.

Од последњих две три године одпочели су многи да продају гору и за извоз у иностранство, продавали су по 70 и по 80 дуката један забран, па су тако и све године много на продају навалили били, нарочито пред купљене пореза, продавали су пошто зашто, само да до пара дођу.

Они су сву своју пажњу обратили на истребљивање горе, па зато још никаквих воћњака — узгред буди речено — а још мане винограда на оволиким крчевинама шумским ни проба ради подигли нису и ако су пре 30 година овде насељени; па је и само њихово село, које је иначе по плану инжењеровом постројено, ружно видети без икаквог скоро воћњака или бар којег другог дрвећа као што то једном селу доликује.

Велика је и неопростима погрешка наших старих, што су ове људе овде населили, и ако их од потомства за то не постигне клетва, благослов дриста неће, јер је ово чисто планинска земља, која је природом одређена да само гора на њој расте, па шта ће онда да раде ови људи кад горе са свим нестане, а земља је за пољски рад неплодна, па још бојати се да не остане саморани камен и прљуша, те да ови насељеници потом буду расељеници.

У осталом не стоји много боље у погледу завата ни са оним крајем шума у овоме срезу, јер је све заузето што је моле ваљаније било, а остављени су само кршеви, стрмени, потоци, урвине и остала неплодна и са гором лошија места, што је се све обелоданило приликом садањег пописа имања. А да се дониста општинска и општенародна шума цени као пусто благо, види се још и из тога, што су по двојица и по тројица једну исту шуму под именом сопствености у пописне књиге уписивали.

По пописним књигама, овако како су саме општине приликом пописа своју шуму пријавиле, излази да у напред поменутих свију 9 општина, има које општинских утрина а које јавних испуста и општенародних шума свега 19,541³⁸ ектара и то:

Број	ИМЕ ОПШТИНЕ	ОПШТИНСКА УТРИНА		ЈАВНИХ ИСПУСТА И ОПШТЕНА- РОДНИХ ШУМА		СВЕГА
		ЕКТАРА	АРИ	ЕКТАРА	АРИ	ЕКТАРА
1	Речка	24	72	784	75	80 ⁴⁷
2	Грабовичка	83	20	1450	—	1533 ²⁰
3	Бордељска	48	32	2300	—	2348 ¹²
4	В. Каменичка	106	—	400	—	506 [—]
5	Подершка	250	—	100	—	350 [—]
6	Петр. Селска	60	—	1789	40	1849 ⁴⁰
7	Сипска	503	10	—	—	505 ¹⁰
8	Текијска	11241	89	—	—	11241 ⁸⁹
9	Цепорачка	300	—	—	—	300 [—]
СВЕГА		12617	23	6824	15	19441 ³⁸

Ова сума 10441³⁸ ектара сувише је мала према оној цифри која би требала да изнесе према напред наведеној огромној географској и физичкој просторији ових шума; али кад се узме у обзир ово двоје: једно, да су највећи део житеља из ових општина са својим имањима и заветима у рејону ове општенародне шуме и то тако неправилно по шуми растурина, да им се због тога никаква краја ухватити неможе; и друго, да је мерење ових шума са свим нетачно било, а по негде, ни мерено није, но је само онако од ока цењено — онда је и ова цифра доста знатна, премда се на тачност исте неможе рачунати.

Из горњег прегледа види се још и то, да је скоро дупло више пријављене шуме уписано у рубрику „општинске утрине“, но у рубрику „јавних испуста“ и општенародних шума, а требало би обротно да буде, и кад би се баш строго ценило не би имало ни 2000 ектара чисто општинских утрина. Нарочито у очи пада, како је општина текијска грану просторију општенародних шума уписала под именом своје општинске утрине, а међутим, по смислу §. 4. постојеће „шумске уредбе“, једва ако би можда имала право на 12-ти део од целокупне суме (11 хиљада и неколико ектара), да га доиста с подпуним законским правом својом утрином, односно шумом, коју је сама одгајила, назвати може.

У осталом ни једна скоро општина не признаје никакву општенародну шуму, већ све веле, да је то њихова шума, с којом су од вајкада саме располагале. Да је ова шума по смислу §. 3. „шумске уредбе“ доиста општенародна то стоји, а да су доиста саме општинске власти с истом располагале и то стоји, јер су сами кметови и општинску и општенародну шуму делили без икаквог законског ослонаца и обзира на §. 56. и 59. „шумске уредбе“ што се тврди и многим уверењима, која су кметови издавали о својини поједини завата и у овим шумама, и којим се уверењима многи заветинари данас правдају, кад се од стране државног шумара за који зават оптуже.

Пред долазак пописне комисије, кад су поједини своје имање ради пријаве премеравали, тада је сваки, где му је само могуће на руци било, захватио и домерно још и по нешто од општенародне или општинске шуме, па је комисији пријавно под именом свог забрана, или зење под гором или под именом своје њиве. Тада је сваки мислио, да је ово последњи и најгоднији час кад се, још штогод од општенародне и општинске шуме присвојити може, а том је се приликом и веровало, да баш није ни казнимо заузети шуму, кад се само држави пријави и на њу плаћа. Услед тога су поједини и невероватно велике просторије шумске у пријавну књигу уписивали и пописним комисијама на упис подносили, но чим је се за то сазнало, обратила је се већа пажња комисије, која је тај упис доста и спречила, но и поред свеколике пажње, опет је многа шума у овоме срезу издељена и под именом приватног имања у пописне књиге уписана.

(СВРШИТЕ СЕ.)

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

О СТАЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОКРУГУ ПИРОТСКОМ

ПРИЕМО

Светислав М. Стојановић.

(ПРОДУКЦИЈЕ.)

IV. О свилодељу.

Још од пре 50 година гајили су амо свилене бубе, од чијег гајења имаху лепе вајдице, јер Турци, а нарочито њихове жене, беху веома јако луксузни у трошењу свиле, но сада по целом округу нигде не гаје, до једино у вароши Пироту, јер овде је више у употреби, но сељаку односно сељанкама, те из тога узрока пренебрегли су и само гајење.

Ове податке прикупио сам у самој вароши, и саопштавам их:

Семе свилених гусеница добијали су од Турака, односно њихових жена, које су опет добијале из Берковице, из које се вароши најбоље семе изводило а следствено, да је и гајење било разумно, као што у ствари и јесте, јер тамо је јако развијено гајење свилене гусенице, пошто су Турци допуштали странцима, и нарочито Французима и Енглезима, да оснивају по тим варошима своје фабрике. И сада је тамо јако развијено, што се може судити и тумачити по вештачким ливадама дудовим. Ово причају овдашњи грађани.

Што се тиче познавања семена, од кога ће такав мехурак по боји да буде, веома су јако извешбани, и тако веле, да је од жутог мехурка семе сасвим *жуто*; од белог *отворено пецелаве*; и најзад од зеленог мехурка *затворено пецелаве* боје.

Само гајење гусеница одпочињу од прилике на 3 недеље пре Благовести, у које је време температура спољна још тако ниска, да слободно извођење гусеница није могуће, ради чега га међу или у недра под пазухе, или га крај топле пећи остављају.

Чим се изведу мале гусенице, одма их међу или на тепсију или на даске; што се тиче хранења употребљају у овом времену, кад од дудовог листа још ни спомена нема, или пупољке од руже, или салату, па тек доцније, кад се дудов лист развије, дају њега у место оних горњих материјала. На врсту дуда не мотре, већ онако од реда дају. Но што се тиче избора материјала између салате и пупољка ружиних, веле, да је увек боље хранити са пупољком ружиним, јер хранене гусенице са салатом добијају, како веле, дебелу главу, с чега их по турски „Делбедерке“ зову, што значи „дебело-главе.“ Овакве гусенице неће да се завијају у мехурак као што треба, већ образују само неку паучинасту мрежу.

За сама лежишта њихова, приправљају или кревете — стелаже — или их на даске нешто мало уздигнуте од земље остављају, те их мрави и други инсекти поред мншева тамане.

На периоде спавања мотре и веле, да спавају по 3 дана.

На неговање односно пречишћавање мотре, и то у почетку најпре мету лишћа од салате или пупољке на чисту даску, па онда иглама одвајају гусенице

и преносе на лишће; доцније пак кад одрасту, само их иглама не одвајају већ прстима, а храну као и у почетку међу на даске. Они пак, који бацају преко гусеница лишће, сматрају се као немарљиви и да их тек онако од беде хране.

Пребирање бива по 3, а неко и по 1 пут преко недеље.

Кад приспе време за завијање веле, да се међу оним великим гусеницама и мале гусенице находе, и ако је при извођењу семена јако мотрено на сортирање гусеница. Ове мале — находеће се међу великим — гусенице називљу „копиладма.“

Што се тиче саме спреме око завијања, употребљују материјале: церове, рујеве гране и метловине. *Но од ових материјала највише употребљују рујеве гране, јер се на њима најрадије завијају.* Саме гране неки полажу одово преко гусеница, а неки усправљају покрај ивица од самих кревета — стелака.

Кад се је већи део гусеница завио, и кад је мехурак довољно тврда онда их скидају, а са меурком скидају и ону мрежу, коју такође прерађују, али већ за простије предмете.

На сортирање меурака не обазире се, већ за семе одбирају све, изузимајући оне, који имају 2 лутке (нимфе) у се. На саму количину меурака такође не мотре, већ н. пр. колико мужјака толико и женки. Тако ради семена за домаћу употребу узимају по 60—70 меурака, које нанижу на конач и то парно, т. ј. мужјак па онда женка и тако редом; кад лептири изађу, онда их спаре и оставе на платно какво, на ком ће семе женка да оставља.

Овдашње свилодељке ухватиле су рачуна, колико се ока меурака може добити од извесне количине семена. И тако од два напретка (обична женска) може се добити, када се лепо гаје и кад не поцркају 4—5 ока; од 7 напретка до 25 ока, када се такође лепо изнегују.

Убијање меурака бива или одма, и то на сунцу, који је начин у веома реткој употреби, јер га сматрају као непрактичан; или кад се оће већ да прерађује, помоћу вруће воде, за који начин узимљу мале бакарне судове, које претходно калајишу, у које успу воду и меурке, па кад вода узаври, онда помоћу какве ивернице или дрвцета ватају конце, па пошто подесе потребну им дебљину конца, то онда или смотавају на чекр кад желе да добију белу свилу; или на мотовило, кад оће жуту. У првом случају т. ј. кад су намерни да добију белу свилу, скидају са чекрка, смотану свилу, па у јаком цеђу поред сапуна исперу два пута, пошто се, разуме се претходно између сваког прања просуши, и тек пошто се по другом прању у цеђу, просуши, онда се у хладној води пропере и затим осуши. У другом пак случају за жуту свилу, скину са мотовила и у врелој води без цеђа само попаре па исуше; но притом имају искуства, да кад се опере односно попаре у води, — постаје жућа.

Гледао сам обадве врсте беле свиле т. ј. и ону природну белу, и ону вештачки произведену од жуте, па се веома мала разлика показује, што је разуме се свакојако за похвалу, и код оволиког њиховог технолошког знања.

Употреба саме свиле је или за домаћу употребу, или за продају, и то жуте 1 драм сада кошта 30 пара до 1 гроша, а беле 2 гроша. Но за време Турака била је и једна и друга скупља, што се има приписати, као што сам и у почетку навео, грдној потрошњи од стране турских жена.

V. Пчеларство.

За гајење пчела нема шта да кажем, јер се тако незнатно гаји, да ретко која кућа има по двајестину трмака. Но и ово што има, не гаји се онако, како би требало, већ олако.

За постројавање пчелиника, мотре пчелари у толико, што траже закључита места, управо засењена са свију страна. Ретко који домаћин да намешта своје трмке на средини баште или воћњака, већ махом поред зидова, оgrade и тако даље.

Да ли се брину о обичној храни да чела може набавити, — то је челина ствар, да се сама мучи и које куда тумара. Јер 2—5 дрвета не могу дати никако обилате хране. Зими да неби челе страдале од хладноће, трмке које су оплетене и омазане балегом говеђом, облажу сламом, па их остављају онде где и преко лета стоје.

Кад наступи глад, онда челе хране са медом.

То је све, што би се имало казати о пчеларству.

VI. Воћарство.

Стање воћарства у опште може се казати, да се налази у веома жалосном стању. Једино Турци имају, који су поред своје куће на чифлуку засађивали воћњаке. Иначе нема их код сељана. Оно, да рече човек да нема, није, већ има; али зар треба сматрати воћњак од 5—6 дрвета шљива. Ако се и то може сматрати, онда се и ја придружујем томе општем мишењу. Под владавином Турака, сељаку се није ни свидело да засађује воће; јер ђумрук турски и на воће беше постојао, и тако није се смело засађивати. Сада тек по где-где који подиже, али у таквом размеру — једно 10—15 дрвета, да се апсолутно не може назвати воћњаком.

Места за воћњаке, су махом она празна места око куће. За положај воћњака не пазе, какав ће требати да заузме, већ какав се нађе. Од воћа највише се гаје шљиве. Одишке — сорте воћа, које сам могао сазнати описао сам и саопштавам у следећем:

I. ШЉИВЕ.

1. „Ситница.“ Расте високо до 10 м. плод нешто крупнији од куршума кад узри жут, сочан и доспева око в. Госпође. Лишће глатко, с горње стране затвореније боје по с доње. Карактерно је код ове врсте шљива то, што је лист гладак, облика срцастог са зупцима јасно полукружним;

2. „Црница.“ Расте високо. Плод нешто већи од куршума; кад узри црн, месо меснато и сипкаво. Лишће с доње стране нарочито по первима маљаво. Зри око Госпође.

3. „Босанци.“ Расте високо и разгранато. Плод доста крупан, крупнији од мацарке, боје с једне стране црвен, а друге не баш тако црвен. Зри око в. Госпође. Облика је као срце са бором преко средине. Лишће крупно, глатко, са горње стране нешто затвореније боје. Ова је шљива само за јело, јер је врло укусна. Донешена из Босне.

Наведене три сорте, нашао сам у селу Стрижевцу среза Лужничког, по има их и по другим местима изузимајући „Босанца“, коју шљиву само Стрижевчани имају, а друга је села у целом округу немају.

4. „Троњ.“ то је иста сорта, што и „Шиљак“ у Стрижевцу. Плод црвенкаст, дугаљаст, зри после св. Илије; слadak и сипкав. Лишће с горње стране мало затвореније боје; иначе бледо. Дрво расте ниско, разгранато и купесто.

5. „Белица.“ Расте ниско, плод прилично крупан, кад узри пожути а сочан. Стасава после вел. Госпође. Горња страна листа затворенија; зупци ситни; и пајзад,

6. „Маџарке“, које често називљу „пожегама“, али више маџаркама. Оне су местимично али више по ревиничним местима распрострањене; међу тим оне прице и ситнице, то су највише распрострањене по планинским местима.

II. Крушке.

1. „Јечменика.“ Плод зеленикаст, слadak и сипкав, доспева у време јечма;

2. „Крушљак.“ Плод жут; зри око вел. Госпође и кад узри воденикаст је и слadak,

3. „Благуновац.“ Расте високо; плод жут, слadak и сипкав. Стасава после вел. Госпође;

4. „Орљанка.“ Расте високо; плод је слadak, жут и миришљав, није баш сасвим сув већ мало водњикав. Доспева око мале Госпође. Чим угњили, одма трули; с тога се у води држи. Лишће глатко, са дугачком петељком; јако уочљиви нерви, а главни највише.

III. Јабукe.

Јабукe су веома ретке, и о карактеристичности њиховој нисам могао сазнати због оскудице плода, кога уз пут не наиђох. С тога ништа за сада не напомињем; но другом приликом учинићу своје.

Шта би сада могао казати о нези и брану воћа? Ја немам израза, јер што се тиче бранја, нити се пази на то, да се воћка не оштети, нити се пази на време кад ће се бранје отпочети. Често пута бере се и зелено. Остала пак нега, никаква се баш не поклања воћу.

Подизање воћњака врши се помоћу изданака „џидана.“

Облагорођавање воћа врло ретко бива, јер ретко ко и зна. Начин махом у процеп.

Употреба шљива а нарочито наведене „Ситнице“ суше се на сунцу и то у малом, колико тек за домаћу потребу. Иначе смешају се све и пече од њих ракија.

Толико о воћарству.

VII. Винодеље.

Ова грана привредна, може се казати да је у срезу нишавском и бело-паланачком јако заступљена и распрострањена, а у друга два — височком и лужничком — слабије. Но од ова два последња, лужнички је боље заступљен са виноградима неже ли височки, у ком се налазе најмање, а према величини његовој, може се слободно рећи, да винограда и нема; јер је у потпуном смислу планинско место. Од свију пак срезова, нишавски срез највише је обилат на виноградима. Височани налазећи се у нужди због винограда, принуђени су да купују винограде у околини нишавској. Но ова грана, и ако су Турци свим

могућим средствима настојавали, сходно корану њиховом, да се не шири гајење винове лозе, ипак као што рекох, данас видимо, да овуда има винограда. Но чудновато ми изгледа, да Турци, којима је у интересу религијозне фантастичности да утамањују винову лозу — сами имаћу по неколико мотика те су се наслађавали слатким плодом винове лозе — грождем.

Према реченом кад су виноградни постојали за време Турака јасно је, да су виноградни стари, по подизу се и сада нови садовн.

Положај који виноградни заузимају, различан је, јер их има на брежуљцима окренутим западу, истоку, југо-истоку, југу и северу. Ништа овамошње земљоделце перуководи при бирању положаја за винограде, већ само, ако која њива на брежуљку или косини односно падини, почне да издаје, онда се таква њива преобраћа у виноград. Једном речи, не руководи их никаква мисао при бирању положаја за виноград.

Што се тиче земље, односно подлоге, на којој виноградни леже, махом су од кречњака камена, а међу тим брда у околини Пирота на којима се виногради налазе, местимице су као слојеви и то моћни и ситног и крупног шљунка, које је адувијално (нанешено), јер није распадањем стена из каквих минералних маса постало.

Сорте које се у виноградима овог округа гаје, једне су исте, сем што се негде једне сорте не налазе, а негде опет друге. По називи сората једни су и исти. Садови су махом измешани са сортама, и негде се не може наћи чистог винограда засађеног само са једном сортом. Сада тек отпочињу да саде неки само зачинак.

Сорте су ове :

1. *«Кружни зачин.»* Лоза осредњег пораста; зглавци односно чланци један од другог до 4 см. удаљени; лишће крупно, с доње стране затворене боје, тро-дељено, са крупним рецкама по ободу. Петељка лисна црвена, дугачка 6 см. и маљава, као што је и лист, нарочито с доње стране. Зрно црно, крупно, округло и сочно. Кад се једе «река» и заудар на «таман.» Грозд мали.

Најлепше је вино од ове сорте.

2. *«Плоедина.»* (лисичина) Бујан пораст има ова лоза. Лишће јако развијено, петодељено са јаким урезима по ободу. Заглавак од зглавка 8 см. удаљен. Лисна петељка црвеним маљама обрасла и до 12 см. дугачка. Лишће веома јако нарочито с доње стране, маљаво. Добро рађа. Зрно осредње величине, алево, дугуљасто. Вино је као и грождје слатко и водењикасто.

3. *«Ситна белина.»* Ова је лоза бујна. Чланак од чланка удаљен до 15 см. Лисна петељка обрасла маљама и 5—10 см. дугачка. Лишће у 5 крипака дељено са јаким по ободу урезима; на доњој страни нарочито по первима маљама обрасло; зрно бело, ситно као глогнице; гроздићи мали и збијени, није тако слатко.

4. *«Кружна белина»* или *«Говеџа белина.»* Лоза бујна; чланак од чланка до 5 см. удаљени. Лишће јасно затворено зелене боје у 5 режња дељено; с доње стране јаче по с горње обрасло маљама; лисна петељка бела, маљави и 12 до 14 см. дугачка. Зрно бело, а кад узри жућкасто; гроз редак; слабо рађа. Вино слатко и жуто.

5. *«Пармак.»* Бујна лоза. Чланак од чланка 5—6 см. удаљен. Лисна петељка дугачка 10—11 см. Лишће дељено у 5 крипака са крупним зупцима; са

горње стране глатко и отворено-зелене боје, и финим маљама обрасло. Зри пре зачинка. Зрно бело крупно, слатко и сочно. Ретко рађа а и гроздови су осредње величине. Вино са свим бело.

6. „Гарван.“ Лоза одвећ бујна. Чланак од чланка 7—8 см. удаљен. Лисна петељка маљави. Листе затворено-зелене боје и крупно, у 5 крижака дељено, са крупним зупцима; с доње стране маљаво, а и с горње, али не опет тако јако, као с доње. Врло мало рађа. Зрно црно, крупно, тврдо и кисело, те је и вино кисело.

Да видимо сада како се виногради подижу.

При приправљању места за виноград, неки преору земљиште двапут т. ј. један пут с јесени а други пут при сађењу, а неки опет и не дирају никако, већ одма или са садњом што је обичније или са трикопом (будаком) изјаме јамиће, који су 30—40 см. дубоки, а широки врло мало, тек колико се може да се са трикопом ради.

Према томе јасно излази, да од риљања ни помена нема; јер једно и то је најглавније не сматрају да је нужно, а друго што и по природи места не може да се изврши.

Сађење се врши концем месеца Априла па се продужава и Маја, а до тога времена припрема се лоза, која оће да се засади.

Приправљање састоји се у урашћивању, које чине на овај начин:

С пролећа кад наступи резидба, ореже се изврстан односно потребан број прошлогодишњег ластара тако, да су дугачки до 40—50 см. па се 300—400—500 вежу у један сноп и мету у „ров“ подужи шанац, или најобичнији назив у „растило“ којег се дужина управља према количини снопова, ширине нешто већа од ширине самог снопа, а дубљина мало већа од висине снопа. Ту се положи те снопови, али тако, да резани крај дође горе, а неорезани или врх доле. После тога неки практикују, те поред снопова међу незгорелог конског ђубрета, па после земљом покрију и залију хладном водом. После 2—3 дана поливају се млаком водом, и ово се све дотле продужава, док доњи део не пушти жилице. Неки опет поступају овако: пошто сместе сноп у растило, око снопова набацију мало трина, па онда полугорело ђубре, по ком неје стока газила, или један слој сламе поквашен са водом. Кад је то урађено, онда се поспе млаком водом.

Време сађења поглавито зависи од тога: да ли су прутини пустили жилице, и кад је то стање наступило, онда се вале и мету у јамић у ком је претходно насут згорелог говеђег ђубрета, које се водом хладном размути и онда меће прутин и затрпа земљом, па се после залије и ореже тако, да са 1—2 пупољка растави остане. Резање врши се помоћу обичних ножица. Јамићи се копају у растојању једног корака; исто тако и ширина реда од реда један корак. Пошто се поред конопца не седи, то су паравно и редови неправилни већ искривудани.

Овако засађени млади сад прве године с јесени загрну, а с пролећа чим време дозволи пошто одгрну, — орежу. Начин резивања је — ниско т. ј. у главу. Пошто се и друге године тако поступи, онда се са њима већ онако исто ради, као и са осталим старим садом.

Резање у доцнијим годинама врши се помоћу косира и остављају 1—2—3 кондира са по 1—2 па и 3 пупољка, које не бирају с погледом на место, већ који на згуду дође. Исто тако и само резање не врши се онако, како би тре-

бало да буде, т. ј. да одрубак буде у противном правцу од пунољака, већ на исту страну на којој и пунољак.

Виђао сам у околини Пирота, да је један из старих граница орезао лозу с јесени, иначе нико од овд. земљоделана не орезаује с јесени, већ с пролећа, јер није «адет».

Земљу обрађују за време раста 2 пут, једном се окопа, а други пут прани, везује и залама. Редовно се с јесени виногради загрђу.

Односно ђубрења, толико се може казати, да пуштају оце редовно сваке године после бербе, те с једне стране пасу, а с друге торе. По поред тога на 4—5 6 година извозе зрелог коњског ђубрета, које изнад сваког чокота или «гиге» затрпавају.

Везивање лозе врши се помоћу шевара и лике, а ради се пре цветанја.

Сипаве, којима се при гајењу винове лозе овд. земљоделци служе, јесу следеће:

1. Мотика;
2. Трикоп,
3. Косир са сикирицом за резање; и
4. Косир за брање грожђа.

Грожђе се бере после Крстова дана, па било оно зрело или не. А извршује се помоћу косира. Муљане врши се у самом винограду и то у чабру, помоћу глецаљко — рачвастог дрвета, па се одатле преручују у «плакарију» — суд који је мањи од бачве, јер вата 500 ока, па на даље, па се после носи кући и изручује у бачву.

Овде ће бити на свом месту да наведем, каквим се средствима служе ради прања судова.

Руј, орахово лишће и босиљак. Засебно ова три средства — кад је коме винодељу zgodније — употребљују кувајући их, па са оном водом перу. Сем ових средстава употребљује се још: сумпор и тамјан. Ова се се средства употребљују међући их на жар, па затворе врата од суда, да суд у опште изгуби онај смрад а прими од ових материјала.

Овде производе махом црна вина, држећи вино под коминим до Божића, св. Јована па и до Фебруара, а неки богме држи чак и до Ђурђевана. Толиком држању под коминим није ништа друго узрок, до — оскудица на судовима. Од комине одма неку ракају.

Они пак, који хоће да праве бело вино, одвајају одма ширу од комине, или беру једино беле и беличасте сорте грожђа.

Како пак лече своја вина, о томе немам шта да кажем, до једино то, да кад се вино преврие или усипрета, па бацају белу земљу, или нажежу камене, па бацају у суд, или остављају да неколико дана стоји суд отворен са вином! Овим средствима иде се на то, да се спречи даље кварање иначе слабо се поправља. То су сва средства којим се помажу.

Подруми се подижу махом испод куће, и у том случају су задани.

Вино из овог краја извози се у грдним количинама у Бугарску; по је са Бугарске стране па и то голема сметња, што се ђумрук подиже и спушта, кад увиђавност дотичног ђумрукације допусти често пута и воља његова регулише ђумручину. Једном би требало, да се овацарина регулише између наше и бугарске државе, те да оживи та винарска радња у овом округу. Па и са наше стране није достојно, кад се увиде од ове две наред. Треба пустити са наше стране, а

са Бугарске, да се регулише и утврди, а не овако под овим околностима да зависи од воље ђумручије, код кога се пенје ђумручина 20—25—26—27 па и 30 пара динар од ове. Има ли се на тај начин каквог рачуна? Сигурно не. С тога опет напомињем, што сам толико пута по дописима напомињао, да се то ђумручко питање регулише, а не да се остаје с дана на дан и продужава на штету наших произвођача и у неколико винарских трговаца. Почнимо једном, јер овдашњи земљоделци жељво очекују да се та ђумручина утврди.

На завршетку да напоменем, да корови који се по виноградима налазе јесу ови - кригуз, кога називљу „умером“, лобода, коњски штир, шир, мљеч, муар и муарика.

(СВРШИТЕ СЕ.)

НАШИ ДОПИСИ.

Д а л о в о (ср. Лепенички овр. крагујев.) Окт. 1885. год.

Са прошлим месецом завршила се је година дана, како писам ни ја, нити пак ко други што год олову из овог краја јавно о стању ово-годишње летине, о здрављу домаће стоке и људи.

Летина је ове године као што ће се доле видети слаба била,

Никад, од како је Ланова и од како је Лановско поље разорано, није нише пшенице насејано него што је ове године било, — али и никад није мање родила него што је ове године. И ово мало што је родило, није било баш по најбоље, јер је у њој имало „сијети“ — али као што је онако погрешно зову „главница.“ Један данац земље од 5.750 □ м. дао је ове године 3—400 кгр. пшенице.

Поред обичне која се код нас сеје, сеје се још и пшеница „Вардарка.“ Она је много изданија у роду од обичне пшенице због тога, што јој је зрно много кружније; али је трговци вероватно ил боље рећи никако не купују, а то због тога, што јој је брашно сувише оштро као од кукуруза. Ову је пшеницу први пут код нас догаси Радичеје Антоњевић трг. из В. Раче — председник Рачанске подружине, и сад се у прилично великој количини код нас гаји, махом за домаћу употребу.

Са једног ланца може се добити 1000—1200 кгр. слама јој се не може употребити нити за простирку нити за израну домаће стоке, због тога што је дрвнаста.

Јечам је ове године — као у прикос пшеници добро родно; један горе поменути ланац дао је ове год 6—700 кгр. ваљаног јечма.

Ова ове године није било готово рећи ни најмање; било их је и таквих: да је у једној миви, у један дан посејан, — један класо а други тек ницао, а кад је овај други класо, овај је први већ био презрео и почео сам да опада, те су га земљоделци праније морали покосити, те да дају стоци онако неодржаног заједно са сламом.

И са кукурузом ове године не стојимо баш најбоље; јер од прих кукуруза, нема готово ништа; које од велике суше, које што су га врале и чане, кад је почео

нипати из земље повадиле, није остало ни 10⁰/₀, а и ово што је остало, није могао да напредује због тога што је и ове као и прошле године било курузане ваши, те се ке због тога морао да пресејава по други па и трећи пут, те се тако сад може наћи јукуруз у једној њиви од три руре.

Кромпир се сеје у доста великој количини али и то махом за сопствену домаћу употребу.

Што се тиче виноградеке бербе само вам се тиме могу похвалити, година да нису виногради баш тако добро родили, као што су били прошле године, али што је родило то је баш заиста добро. Многи стари људи не памте да је скоро било овако доброг вина као што је ове године.

Поред тога што филоксера у околини има (у Ракињу Смедерев. окр.) код нас још није нађена.

Гљивица *Peronospora Viticola*, за коју сам прошле године јавио (а Тсинак⁰ св. да Август) ове је године има још више; зато би надлежан требали да учине корак непом утамањивању, док није толико маха, убрла да јој се после мучно може на пут стати.

Шљиве су ове године — ма да их мало има — добро родиле, али их нико није сушио, због тога што је хрђана цена била сулим шљивама. — Све су за ракију изпечене.

Како стојимо са шумарством увитаће ко?

Одговор са свим прост. — Никако! — ево зашто:

Ланово се је покар личило са својом шумом „Гвоздењаци и Арешарски гај“; оба ова гаја била су дугачка 2 а широка сазнат све је то била општинска својина. На баш зато што је та шума била општинска својина нико се није старао да то у подлости сачува, већ је сваки грабио на своју страну, колико је ко више могао док је сву не упропастише; те тако сад од те прекрасне шуме, лема на целом том простору нигде једног дрвета под које би орач или конач за време тешких радова а за време најтеже врућине, могао у даловину да седне да се мало поодмори.

Док беше та шума читава, није било ни једне куће у Ланову, која није имала по 10 до 15 а многе и по 40 до 50 брва свилца свога домаздука. Од многих сам старијих сељака слушао, да свиле преко целе године нису у село дотеривали, док им које није затребало за маст или паструу, али да га на нијаци прода, те да своје домаће потребе намири. Док беше ова општинска шума читава, сељаци су наши продавали у Сивајиниу и Рачи кола дрва по 3—4 гр. Сад, пошто су сву шуму упропастили, сад купују дрва са стране, махом из Рујева и Коморице а плаћају их по 5—6 динара кола и то сами секу и вуку. Многи од ових сељака који на страну дрва купују, кажу: Сад кад би имали какав гај, ми би узели да га чувамо.

Истина да су сву шуму упропастили, али опет оно земљашто на коме је била та прекрасна шума, није остало необрађено. По странама гди су били највећи лугови, сад су засађени дивни виногради, који да не кажем толико исто — али опет доста користи доприносе.

Ово мало шуме, што је од неразумне сече остало, то су приватни забрани поред реке Раче и Лепенице. Жир је у нама родно, да се боље познелети не може.

Што се тиче ливада, оне су првог сена са свим мало дале; али срећом те је до сад лепо време било, и ливаде по други пут кошене, те се је тим колико толико ово прво надокнадио, али га опет веће бити довољно, да се стока израни, зато су људи који доста стоке имају спремили лисника за израну стоке и то од: раста, гра-

нице, јасена, бреста, клена па чак и од врбе и тополе, премда се зна да ову последну стока перадо или боље рећи никако не једе.

Ни са пчелама ове године није било најбоље, јер ројења није било никако, због тога што је у Мају било и сувише медљике па дрвећу, па пчеле налазећи готов мед, све су прише изабациле из кошнице, да би имале више простора да сместе мед. Медна има доста.

Орање за озиме усеје одпочело је, али не у толикој мери, као што је за ових година било, јер које хрђаве цене које мали доходак, па се човеку баш и не ради.

Здравље је код свију врста домаће стоке врло добро.

Цене су како стоци тако и осталим производима врло слабе.

Да речем коју и о »Шећерној фабрики« у Лапову.

У почетку месеца Септембра ове године дошао је у Лапову, госп Павле Хорстиг бив управитељ државне ергеле у Љубичеву, са својим неким рођаком из Прајске, са намером да овде у Лапову подигне шећерну фабрику.

Г. Хорстиг тражио је од сељака општине Лаповске, да му с пролећа 1886 г. произведу шећерну репу на 500 ланаца старих, а он ће семе са стране набавити, и сељацима бесплатно дати да сеју.

Здраву, која није у трулеж прешла, добро од земље опрану репу плаћаће 1. д. и 60 п. д. од 100 кгр.

У случају кад који од сељака, није у стању да на време репу обради, даваће му пети фабрикант по 25 дин. од сваког ланца у напред, да с тим новцем на време репу обради.

До сад је већ обећано у самој нашем селу до 150 ланаца. Земљините је за фабрику нашао.

Сам рад око подизања фабрике одпочеће тек онда кад зато добије дозволу од државе, шта даље буде јавићу.

Љубомир Р. Јовановић
околом редов. члан польск. друшт.

Богатић 2. Окг. 1885. год.

Већ је толико година, од како пољопривредни лист »Тежак« излази, већ толико време од како се не само у нему, већ и у другим листовима више и показује време, начин и ерестно како земљорадник, да са што мање труда — дође до веће користи и већег прихода од стого имаћа.

И заиста на неким местима види се и чује: да писање и говор нађе одзива, вађе их се, који опробају и на праксици остваре да је заиста све онако, као што некусни и практични људи говоре и пишу. Они, велим, показаше: да »није довољно само знати већ и употребити,« и да »није довољно само хтети већ и учинити.«

А да ли је тако у Мачи? Кукуруз, — који у Мачи редко кад може земљорадника задовољити — није ни ове године дао обилитог рода. Узрок је да кажем, нешто мало и положај земљишта, но у главном биће у овоме:

1) Што се кукуруз сеје на сачму (т. ј. као пшеница) не обавирући се на количину семена. 2) Што се кукуруз при првом прашењу — кад се стане проређивати — остави доста чест, те отуд је овај ситији а и дошјеје роди. 3) Што се кукуруз обично онопа један пут, — редко два или три пута. Кад не би овако, већ кад би обрадио (— дао што се у пожаревачком окр. ради. —) радили и обрађивали кукуруз, —

стојимо добри, да би се непосредности положаја земљишта доскочило, и нападнула она штета која би отуда долазила. Даље, већина њих, — као што је ове године, — посејали су кукуруз у пољу. Који је имао више задруге у кући или који је имао спрег — тај је раније посејао, док на против онај, који се је с туђом храном изранио, и потребе своје подмирио — он је изостао. Он је дошпан посејао, дошпан окопао, а на-против морао је рано обратити. А зашто, ево узрока: Овај, коме се је могло, што је рано посејао, на време окопао, он је похитао да рано и обере, негалећи једи другог и осталих сазрео. Пошто обере, он пушта стоку, чувари не чувајући добро стоку — пукте, те ова уђе у необран кукуруз — те тако почини штету, из тог дакле узрока сиромашан мора брати кукуруз па ма био и зелен.

Такав зелен кукуруз он не сипа у чардак — кош, већ под чардак и нега даје одна стоци.

Па шта ради овај, који мораде оваку храну обратити? — Он док му траје стрмине (жита), докле једе ту своју зарату, а кад тога нестане он онда иде пред туђи амбар и пред туђи чардак те тражи од тога да се израни, док летина не приспе. Ова с драге воље даје — редко за понце — већ толико и толико да му уради жита, или узоре и до и тог времена. Почем је глад, најглавније осећање тела човечијег, то овај не може ни да трпи, већ мора пристати као што онај хоће. Ето, овај онет пролази онако исто, т. ј. узоре позно посеје позно, а још позније и уради.

Даље је још мана која произлази отуда: Што ретко који Мачвинци — оскудева у земљи, па неживући на оскудицу у земљи, — он ретко ђубри своју земљу, већ му се једна пина одмара по две, пет па и више година; док напротив, као што сам имао прилике видети у срезу рамском, окр. пожаревачком, ни један скоро земљерадник нема земље на одмет, па они са мање земља, са мање труда и трошка боље себе са храном осигурају.

А како, и на који начин да они са мање земљишта буду сигурнији, показаше доцименовани њихов рад. У истом крају, ретко ће се где видети дрвени плуг, но су већином гвоздени — спретнији и лакши плугови. Половина, ако не већина имају ралице, које окончавају кукуруз. Пшеницу, раж и кукуруз сеју и сраде већином на време.

Кукуруз сеју на врсту (где обично мање семена иде), затим уз сваки овак мету и по 4—5 зрна пасула. Кукуруз по 3—4 пута окончавају.

Кад кукуруз довољно буде зрео, тада председник општине (као што рече и за виноград) позове сељане на збор и пита их: „од ког дана да почну брати? — И збор закључи од кога дана да почне берба, и кукуруз, пошто довољно буде сазрео, — оберу сви за 4—5 дана. Тулузину, у овом крају шаровину а негде шашу — одма зају и изсеку, па у својде повезу те њом — зима — хране полоне, неки и коња.

Одма у пролеће, а неки и у јесен — ако имају од своје стоне — они измаче ђубре на њиве, немају ли пак, то траже и купују ђубре. *Са ђубрегом тим; они надокнаде ону штету, коју трае у оскудици земље.*

Сад да видимо, да ли је овако у Мачви, и да ли се овако и амо поступа? У Мачви нигде још нема (ја нисам видео) гвозденог плуга, ралице такође нема, па она се не може ни употребљавати, почем се кукуруз на сачму сеје. Пшеницу и другу стрмину ретко ко да на време, уредно као што ваља сради.

Многи, који имају по више а скоро и по мање — оставе стогове до пролећа неовишене. Оставањане — неовишене хране до пролећа бива из неколико узрока: једно што немају неки времена, друго, што неки немају коња, треће, неки оврше само ово-

лико колико му је за кућу потребно, а resto остави, јер већи сигурније је над стоји неопришено, кад је опришено да се лако продати, четврто, неко нема опет где да саспе и напослетку него — из поље, ћеза, дике — (разуме се мушунци) који уживају над ко каже: е срећни! и, пр. Ђурковић, Кнежевић (из Дубља) имају још и дански стогона, а ти немаш шта ни посејати, ни јести, ни продати!

Рад о кукурузу — калат је у почетку, само ћу још напоменути, да тулузину (шаронцу, шару) у овом крају не секу, већ пуне долове, те нешто изведу, али већином се угази и заоре. Слабом хране долове — која је слабо једу, Сеном, — неки који немају сена — слабом, хране коње и ошце.

Ђубрење пива — реткост је, јер као што горе казасмо, многи имају одморне земље, те отуда пред неким питањима има ђубрета које је старо више од 20 година.

Берба кукуруза — брање зелених кукуруза — извукло ми је перо из руке, те написах ово неколико редака жељених: да се и овај крај утаса на онакав рад, какав је у источном крају, на радећи ошм начином, и онаким радом — корист ће и приход бити већи. Ђубрити земљу, а притом сејати више — више ће и бити, те ће отуда потамнело име Мачве засинути опет. Наће ли се срести, покаже ли се пример, и засведочи ли се то, тада ће занета и дело успех пратити: јер дајно је казато да „Зора сунце води, цвет је паода мати, мисо дело раба, дело успех прати.“

Јов Д. И.

СВЕШТЕН.

ЗАПИСНИК

VII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ДРЖАНЕ 8. МАРТА 1885. ГОДИНЕ.

Били су: подпредседник г. С. И. Поповић, чланови одбора г.г. М. Михаиловић, В. С. Богдановић, Живко А. Шојорац, Т. Петровић, Љуб. Којић, А. Живановић, и Свет. М. Стојановић.

41.

Г. Подпредседник доставља одбору да је настојавањем неколиких друштвених чланова у Пироту образована пољопривредна поддружина, да је држан збор и да је на њему изабрана управа подружине. Одбор

Прима ту вест с радошћу и знању.

42.

Чита се акт г. М. М. Савића уредника „Тежак“ који изјављује, да му је немогуће и на даље уређивати лист а по правилима за уређивање „Тежак“, која су му достављена. Одбор решава:

1. Узима се к знању изјава досадањег уредника;

2. Плата да му се плаћа до краја марта 1885 г. пошто је уредно и Мартонску свеску „Тежак“;

3. Приступа се избору уредника и једногласно би изабран г. Вучко С. Богдановић који је ода изјавио, да пристаје да се прима уређивања листа;

4. Новом уреднику да се плата рачуна по буџету од 1. Априла г. г.

43.

Чита се представка одређене комисије о изазицању путних економа и начину њиховог дејствовања. Пошто беше у разелу усвојена одбор решава:

1. Да се учини покушај, да се неколицина напних изолованих економа, који у практини раде, умале да се приме као путни економ у наближој околини својој;

2., Да се у овој години пошаљу двојица економа ради проучавања пољ. привреде и дејствовања као позни путни економи, те да за време летње сезоне поред путних економи у страним државама, где те установе постоје стекну потребно знање и рутину у томе послу; за специјално доучавање из појединих грана пољопривредних, ако би кандидат жељео, може му управа продужити рок учена јом на месец дана.

3., Овој двојци, који ће се доучавати, одређује се месечно 450 дин., или 15 дин. дневно у име помоћи; подвоз П. из жељезницом до места и назад; ако би на месту одређења посла захтевао са кандидатима мора или место жељати или већи пут предузимати, онда у споразуму са управним одбором и тај ће му се трошак накнадити.

ЗАПИСНИК

VIII. (ВАНРЕДНЕ) СЕДИШНЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПР. ДРУШТВА ДРЖАНЕ 5. АПРИЛА 1885. ГОДИНЕ.

Биву су подпредседник г. С. А. Поповић, благајник: г. Мил. Милонајковић, чланови одбора г. г. Живко Шокорац, Вучко С. Богдановић, Аца Живановић Љ. Којаћ и Св. М. Стојановић.

Бележко секретар, Гавриловић.

44.

Г. Подпредседник доставља, да седница позвана 26 пр. мес. није држана, ма да је по правилима дошло довољно чланова за решавање (4), јер због важности ствари за решавање, остављено да се већи број чланова скупи и своје мисли изнесе.

45.

Г. Подпредседник доставља одбору да су се образовале две нове подружне у Бољевцу и Сврљигу. Одбор решава:

Прима се та вест с особитим задовољством, с тим да се заблагодари онима од стране друштва, који су били покретачи.

46.

Г. Подпредседник речерише, да је пољопривредна подружница у Пироту тражила, да јој се „Тежака“ и друштвена издања пошаљу; на предлаже да се свима подружницама, до сад образованим поклони по који екземпляр „Тежака“ за ову годину и по 1 екземпляр своју друштв. издања; одбор решава:

1). Одобрава се шаљати „Тежака“ и то у Пироту 6, у Бољевцу и Сврљигу по 3 екземплара.

2). Да се оним подружницама до по 1 екземпляр друштвених издања за књижицу.

3). У будуће ће се и овај однос расправити, као и у опште однос измеђ друштва и подружница.

47.

Г. Подпредседник доставља, да су штампана друштвена правила она утврђена, а како се обраћају са много страћа и подружнике и приватна лица за иста; предлаже да се правила на ново штампнају; којима је за први мах потребно, докле се одбор не договори о променама појединих чланова штатута; одбор решава:

Да се друштвена правила штампнају у 500 екземплара.

48.

Г. Подпредседник предлаже, да се говор г. Дра Валенте, којим је поздравно суси у Пироту, у цели образована подружница штампна у „Тежаку“ и по том одштапа, те да се у тамошњем крају придобеје што више пријатеља и чланова подружнице; одбор решава:

Да се говор г. др. Валенте штампна у „Тежаку“ и одштапа у 200 ком.

49.

Г. Подпредседник јавља да се управа крушевачке подружнице нашла побуђена да поднесе извештај о раду подружнице у 1884. год. на даљи поступак и одбор решава:

Да се извештај штампна у „Тежаку“ а у будуће да се за раније изишту извештаји подружница о њиховом раду, те да би се могли саопштити уз годишњи друштвени извештај.

50.

Г. Подпредседник речорише, да је подружја Крушевачка поднела предлог о подизању угледног врта у Крушевцу на решење и разматрање друштва; одбор решава:

Да се та ствар одложи, и придружи осталим предлозима, док се не расправља однос измеђ друштва и подружја, кад ће имати да се реши и о начину подизања угледних доbara; тада ће се донети одлука и о предлогу подружјиве за оснивање углед. врта.

51.

Г. Подпредседник предлаже, да се у друштвеној башти подигне један резервоар да се има воде бар од кишџа, за заливање расада у башти; одбор решава:

Одобрава се да председништво учини потребан издатак, за подизање таквог резервоара, из партије на рад у башти друштвеној.

52.

Г. Подпредседник доставља, да је на дневном реду даља расправа о путним економима и одбор вакидно решава:

1). Да се са кандидатима који буду изабрани састани ближи уговор, по коме ће се обавезати, да за извесно време, по спреми својој о друшту, трешку буду дужни позиву друштвеном следовати и пријети га.

2). За приправнике путних економиа беху изабрати гг. Љубомир Којић порески надзорник и Свет. М. Стојановић писар мин. нар. правде.

3). Остало ће се, што је потребно решити, пошто друштво изради код надлежних гг. министара, кандидатима потребно осуетво од званичног дужности.

53.

Г. Подпредседник пита одбор, хоће ли друштво и за 1886. год. издавати свој календар и ако хоће, то позива га да донесе по томе своје решење; одбор решава:

1). Да се изда календар за 1886. год.

2). Умољава се председништво, да изради и идућој седници поднесе, програм рада за календар.

54.

Приступа се награђивању чланака штампаних у „Тежану“ и беху награђени од штампалог табакџа.

У јануарској свесци 1885. г.

Ч Л А Н И Ц И.

1). Мин. народ. привреде и унапређење пољске привреде у Србији од М. М. Савића (по одбитку расписа) са 80 дин.

2). Како да изранимо стоку са мало раче од Јан. Марковића са 70 дин.

3). Како да ранимо и погујемо ждребад од Душ. М. Спасића са 70 дин.

4). Јануар за пољопривреднике од К. Црногорца са 70 дин.

Бележбе, Глашани, Дописи са по 50 д.

У фебруарској свесци:

Ч Л А Н И Ц И.

1). Министарство народ. привреде и унапређење пољске привреде у Србији, од М. М. Савића (по одбитку текста расписа) са 80 динара.

2). Коју расу свин. буба да гајамо од М. Петровића, са 80 ден.

3). Фебруар за пољопривреднике од К. Црногорца са 70 дин.

Бележбе, Дописи са по 50 дин.

Донисе пак, „из Крушевца од В. Виторовића“ са 60 дин.

Јавна говорница, и то за одговор на питање „о болести запаљене прена код оваца“ одређује се одсеком награда 10 динара г. Тодору Петранковићу марв. лекару.

У мартовској свесци:

Ч Л А Н И Ц И.

1). Забрањивање потеса; од непознатог писца са 70 дин.

2). Пољска привреда у основној школи и угледна добра; од непознатог писца са 70 дин.

3). Производња дувана (штампано у 1. 2. и 3. свесци) од непознатог писца са 70 динара.

4). Март за пољопривреднике од К. Црногорца са 70 дин.

Б Е Л Е Ж Б Е:

1). Да кобила остане ждребна од Ив. Бесића са 60 дин.

2). Топлота Шапца у 1884. Од М. Рувића одсеком са 10 дин.

3). Леска од Иг. Мирковића са 60 ден. Остале бележбе са по 50 дин.

Дониси:

Из Орашца од Јов. Бабоћа са по 50 д.
Из Бранковине од М. Петровића са 60 динара.

55.

Чита се рецензија Душ. М. Спасића ред. члана, па чланак „Шта је у осталим земљама за дренирање учињено“ и репрезент није мишљена да је чланак одесан за „Тежак“; одбор решава:

Да се поступи по рецензији.

25.

Читају се рецензије Јак. Марковића ред. члана на неколико разних чланака и прикупљене податке из пољског среза; из рецензије се види, да од чланака има два и три, који би се могли доправити и уи гребити а да све остало није за штампу; одбор решава:

Да се по рецензији поступи.

ЗАПИСНИК

IX. СЕДИНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА,
ДРЖАНЕ 18. АПРИЛА 1885. ГОДИНЕ.

Види су подпредседник г. С. А. Поповић, чланови одбора г.г. Живко Шокорац, Вуч. С. Богдановић, Луб. Којић, Анд. Живановић, и Светисл. Стојановић.

Белешко секретар Гавриловић.

57.

Прочита се претставка секретара друштвеног о календару за 1886. год. и одбор решава:

Да у календар уђе овај:

Програм календара:

I. Календарски део, с родословом из дома, пагађ. времена и т. д.

II. Чланци:

1). Градина у селу (гајење најуживљег бантов. биља);

2). Како се на омање земље може држати доста стоке (користи сејања сточне хране, опсе тих биљака и производа њихва);

3). Градите за стоку кошаре (о важности и користи кошара за стоку; о штети, и шкољивости и маанама држања стоке под недрим небом и како се могу јефтиније, практичне и удобне кошаре подизати);

4). Како да нам пчела веће користи доноси (упоређење обичног и рационалног чедарења, најуживљје поуке из овог, а нарочито при прелазу с обичног на рационално чедарење);

5). Како се добро вино гради (грађ. пр. ног и белог вина и права најпотребнија нега при зрењу, претакану и т. д.);

6). Калемљење и подизање воћа (начини најлакши и најпрактичнији);

7). Орите дубље и орите с јесени (користи таквог рада са евију страна — и за сушио и за кишино време и т. д., и чоме се могу заменити плуг дрвенак и ралаца);

8). Кратка поука о гајењу пернате живине (с обзиром на наше прилике);

9). Користи употребе најважнијих машина за сређивање хране (за кошење, вршење, чишћење, вејање);

10). Шумско дрвеће и подизање шума (које је шумско дрвеће најпотребније и најбоље за подизање шума у Србији и на који начин, да се из њих подижу шуме);

11). Приповетка с тисненцијом из пољске привреде наших прилика и да у исто доба служи као поука.

12). О лечењу најобичнијих болести (лекарски чланак).

III. Белешке и таблице, најуживљје о пошти и телеграфу железница итд.

Стечај и услови.

1). Да се расписне стечај за горње радове под II. с роком до 15 Јуна 1885.

2). Радови подлеже наречитој оцени. При том ће важити правила за уређ. „Тежака“.

с тим, да се рецензије неће износити одбору но да по њима крајње решење доноси председништво у договору с уредником. — Радови, који се не могу употребити у календару, а заслужују биће примљени и издати у листу;

3). Чланци морају бити кратки, разноврстни, без многих мотивација и увода. Они не смеју бити већи од $\frac{2}{3}$ штампаног табака;

4). Награда се одређује по штампаном табаку напред за чланке од 70—100 и за безешке и остало од 50—70 ден.

5). Ако до објављеног рока не би стигао, који од радова, онда председништво у договору с уредником има права да позове поједине писце, да израде неиздате чланке.

Ш т а м п а

1). Календар ће бити од 10 штампаних табака (изузеи шематизам свију чланова друштва);

2). Величина октав (мањски формат);

3). Хартија бела, обична, сатинарана.

За тим би изабран за уредника календара секретар друштвени Гавриловић.

58.

Подпредседник доставља одбору, да је г. Мин. народне привреде, актом 3 бр. 5855 од 11 IV 85 год. одобрио четворомесечно осуство свом чиновнику Св. М. Стојановићу, кандидату друштвеном за приправника путног економа; одбор решава:

Прима се и знању с благодарношћу.

59.

Председник јавља одбору да се друштвени посао толико нагомљао да рааградио да секретар с востручним помоћу једног практиканта није у стању посао да савлађује, па за то предлаже, да се нађе, какав дољопривредник, коме би се више платило и који би радио као помоћник секретару стално; одбор решава:

1). Место практиканца да се касира;

2). Да се овласти председништво, да у договору с банкарском и секретаром нађе помоћника секретару међу дољопривредницима;

3). Помоћник ће имати у свему да врши, налагое председништва, секретара и банкарника;

4). Да се том лицу плаћа из позиције одређене буџетом на практиканта; да му се за руковођење општа у банци из партије непредвиђених трошкова одреди толико, да заједно са платом може имати до 80 динара месечно.

5). За место помоћника, мора се узети особа, која може стално радити.

60.

Подпредседник по предлогу одборника Аце Живановића предлаже да се од посеђања радова у пролећној сезони, повиси плата до буџетске цинре управнику шабачког добра, одбор решава:

Да се управнику добра Светодану Петковићу рачуна повишина од 1. Фебруара 1885. год.

61.

Секретар износи рачун државне штампарје, и књиговодства, из којих се види, да друштвено издање „Гађење оваца“ стаје 378, 58 + 80 50, свега 459 динара и према томе моли да одбор одреди цену долу, ради расподаје; одбор решава:

1) Да се дело „Гађење оваца“ продаје 0-50 дина по комаду под обичним условима за књижаре;

2) Писцу Гавриловићу, да се изда 25 комада.

62.

Прочита се молба редакције бугарског дољопривредног листа „Донакина“, којем тражећи неке књижеје од друштва на послугу, нуди неку извесну награду и моли, да јој се и у будуће, сви потребни јој књижеји уступају; одбор решава:

Да се тражени књижеји уступају редакцији бесплатно на послугу, с условом да плати поштарину а пошварене да плати по ценовнику јер су исти инвентарисани; а да јој се јави да ће јој се под истим условима слати сви књижеји, које затражи и у будуће, у колико, који од тих не би био потребан друштву за оно време.

63.

Чита се молба Аце Живановића редовног члана (који се за време удалио из седнице), којом моли друштво, да га оно потпомогне, у започетом подизању угледног ковалука

на свом имању код Београда а он прима на себе радом обавезу да друштву за то својим командиром чини услуге у испитивању и угледном показивању; одбор решава :

Да се могућу у цели оснивања угледног кованука помоћу тиме, да му друштво поклази 20 комада коњица берзонки по под условом, да буде дужан радити и угледен кованука подизати за време од две године и да за то време подноси извеште о раду и напредовању кованука ; у случају да радије престане с радом, биће дужан да коњице као друштвену својину друштву поврати ;

64

Подпредседник напомиње, како се отвара у скоро међународна изложба у Паризу, где ће бити заступљено поглавље све су седине нам државне и да би требало послати и кога од стране Друштва на изложбу; одбор решава :

1). Да се од стране Друштва пошаљу двојица чланова на изложбу у цели штудије, да им се да друштвена помоћ за 10 дана у име дневнице по 30 динара дневно а у име водикоа, свега 50 динара све из партије на непредвиђене потребе.

ЗАПИСНИК

X. СЕДИНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА,

ДРЖАНЕ 10. МАЈА 1885. ГОДИНЕ.

Били су: председник г. Ч. А. Поповић, подпредседник г. Ср. Ј. Поповић, чланови одбора гг. Милан Р. Антић, Мих. Михајловић, Ж. А. Шокорац, В. С. Богдановић, Тодор Петранковић, Светисл. М. Стојановић.

Бележио секретар Гавриловић.

66.

Прочиташе се записници V, VI, VII, VIII и IX седнице одборске.

Усвајаја се с тим, да записник V потпишу гг. М. Р. Антић и Св. Стојановић, VI гг. Т. Петранковић и Св. М. Стојановић, VII Т. Петранковић и М. Р. Антић, VIII М. Р. Антић, и Св. М. Стојановић, IX М. Р. Антић, и Т. Петранковић.

67.

Износи се предачун иницијатива шабачког г. Богатићчевића, о преправкама и доправ-

2). Приступа се избору за члесте и беху изабрани г. г. подпредседник С. Ј. Поповић и Ж. А. Шокорац; пошто г. г. подпредседник изјави да ће он о свом трошку ићи на изложбу и да се одриче избора у корист ног млађег члана, који није још ни једну свештену паломбу положио то место неће би изабран г. Вучко С. Богдановић.

65.

Чита се предлог одборника Ж. А. Шокора да се у цели проучавања земљишта, оснивања подружница, у свима крајевима наше земље пошаље који виђенији члан друштва, да тај посао у име друштва предузме; одбор прихвати једногласно предлог и решава :

1. Да се умоли г. подпредседник С. Ј. Поповић, да тај посао предузме по што пита, у којим местима има најбоље услова за оснивање подружница ;

2. Да се на том путем забави 30 дана;

3. Да му се на име попутнице и дневнице да дневно 14 дина, по што је г. подпредседник сам изјавио да друштво при одређивању дневнице треба да буде штедљивије.

кама зграда, које је нужно учинити на шабачком добру; и одбор решава :

Да се г. Богатићчевићу изјави благодарност за његовом труду, а за тим да се умоли г. подпредседник друштвени, да као генерални пуномоћник одбора, изврши све потребне поправке и доправе на зградама друштвеним у Шапцу, а на основу предлога, овог предачуна а у друштвеном интересу и да подигне и ограду око аванаје, како за сходно вађе.

68.

Чита се извеште, о прибраним податцима о цени, квалитету и начину набавке потребне стоке за шабачко добро; и одбор по свестраном договору и обавештају, решава :

1). да се за сад за шабачко добро набаве у цели поправке стоке, по 1 бик и

по 1 крава од раса сименталске и пинц-гаурске.

2). Што се модуса набавке тиче, наикнадно ће се решити, докле се покупи још овјаквих податка; а да се умале изасланици друштвени на буда-пенштанску изложбу, да и они на лицу места проштудирају питање о овим расама у цели поправке стокe, као и о ценама и осталим подацима потребним по овој ствари.

69.

Чита се акт г. Министра финансије — Абр. 5767 од 4/V 85 — којим јавља друштву, да је на молбу његову одобрио 12-то дневно осуство својим чиновницима а еруштвеним изасланицима на буда-пенштанску изложбу гг. Живку Шокорцу и Вучку С. Богдановићу; одбор решава:

Прима се к звину с благодарношћу.

70.

Поведе се реч о путним економима који би дејствовали ове године у земљи, и том приликом саопштавају се одговори неколицине наших економа, којима се друштво у тој цели обратило и тражило од њих услугу; одбор по саслушању свију одговора решава:

Да се ова ствар остави, докле не стигне одговор од свију, којима се друштво у тој цели с понудом обратило.

71.

Поведе се реч о друштвеним приправницима за путне економе; и одбор решава у сљедећим саопштењима:

Да се даље распоређивање, одређивање дана за полазак приправника и даља преписна и њима оставља председништву, све у границама ранијих одлука.

72.

Чита се акт г. Радоја М. Костића економом из Стубле, који јавља да се у Александроцу образовала подружина, да је држала збор, изабрала управу и отпочела свој рад; одбор

Прима к знању, с тим да се изјави од стране друштва покретачима благодарност на труду и да се однос и сљедеће расправе и утврди и с овом подружином, у своје време као и са свима осталима.

73.

Чита се писмо г. П. Томића, председника окр. суда, у Ваљеву, који јавља, да ће се 21. окт. мес. држати тамо збор ради образовања подружине и изјављује жељу, да би требало послати на тај дан и кога као изасланика друштвеног; одбор решава:

Да се умолити г. потпредседника друштвени, да тог дана, као изасланик друштвени на том збору присуствује.

ТЕЖАК

ОПШ

СРПСКОГ ПОБОРНИЧЕАНОГ ДРУШТВА

ГОДИНА XVI

ИЗДАНИЈЕ И ИЗДАВАЊЕ
СРП. ПОБОРНИЧЕАНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ВУКО С. БОГДАНОВИЋ

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО ЈЕДАНШТУ

БРОЈ 12

УРЕДНИКАР 1882. г.

Платиште као и све остало сада плаћа само на адрес: "Српском Поборничеаном Друштву." Изна: 1/1а годињу 8 динара (4 ер.); на по годиње 4 динара (2 ер.); на четрт годиње 2 динара (1 ер.).

ПРЕСОВАЊЕ СЕНА И УПУТ ЗА РУКОВАЊЕ СА НАЈОБЧИНИИМ
СЕНСКИМ ПРЕСАМА

ЗА ПОТРЕБУ ПОБОРНИЧЕАНУ И ВОЈСКУ.

ИЗДАНО

Ср. б. Гаришић.

(СРБИЈАН).

Сенске пресе за покретање сточном и парном снагом.

Од сенских преса за покретање оном снагом, једина је за сада Адерикова, која сено пресеје у појединачним слојевима и која довозава, а се Аенкови по дужини својој могу произвољно велити градити.

Адерикова сенска преса (сл. б.), најпре је на светској изложби у Филаделфији била изложена и отада је и у Европу увезена и произведена. 1877. држата је ширине у бечу једна преса, при којој су присеђивани и изасланици — комисија — аустријског ратног министарства и ова ју је комисија означила као најзавршенију сенску пресу. Иако машина састоји се из једног положеног аутиот сапука, који је из јави преса склопљен и стоји на четири точка — те је према томе ова преса покретна.

Слика 6.

Горњи део овог сандука — као што се на слици 7. види — код *а* има широк левак (кош) за пуњење доњег дела, *б* на сл. 8., правог простора за пресовање — пресином олука *в* (сл. 7).

Слика 7.

Слика 8.

Иза овог сандука направљен је и стоји прави механизам, *преносник покрета, зупчасти точкови*, што се виде десно на слици за-творени и *потискач дрвеног збијача (клипа)*.

Машина (сенска преса) ова удешена је за покретање витлом или локобилном и гради се у две величине. За покретање насликане сенске пресе, потребна је локобила од 2·7 машинске коњске снаге; према томе биће довољна 8 коњских снага (као што је при проби 1877. што је горе споменуемо и рађено), те да тера три такве сенске пресе

Снага локобиле преноси се помоћу зупчастих точкова, као преносника снаге, у сразмери 1 : 6 и 1 : 7, за умножење притиска на рачун брзине, а на јак дрвени потискач са 74 сантиметра потиска.

Овај дрвени потискач је притврђен са својом масивном главом, са нешто коничним клипом (збијачом) : (на сл. 7. и сл. 8), што извршује пресовање у пресином олуку. У свези са потискачем стоји од дасака начињени набијач што се види као ђерам над пресом а на

његовом дужем крају одвесио је намештена назупчана даска помоћу које се, при сваком повратном (у назад) покрету пресиног клипа, убачена радником количина сена за пуњење набије, у пресин олука као што се то у сл. 8. види) и одма се са клипом, који се опет напред покренуо у предњем делу пресиног олука збије или спресује (у сл. 8. з је клип повраћен а у сл. 7 з је клип покренут напред).

На дну коша, на уласку (озго и са стране) у пресин олука намештена су пера, која отвор на кошу отварају или затварају (виде се као започетак поклошца плучног, као задељана кука с десне стране и на сл. 7. и на сл. 8.) и не да спресованом сено, да се опружа и повраћа назад у кош. Клип онда кад убачено сено у предњи део олука пред собом повуче и збије (сл. 8.), он у исто доба повуче и неки део топрв кроз кош убаченог сена.

Да би се сено у пресином олуку могло довољно јако спресовати без особитих запорника и отпорника, морало се удесити да трење на дуваровима олука буде врло велико, због тога је олука тако подешен, да се може на средњем крају нешто потеснити и на предњем крају узине може се олука помоћу завртања мало поширити или потеснити (на сл. 7. види се то).

Дејство машине, односно рад ове сенске пресе, као што се из горњег види непрекидан је и сено би остављало олука пресин, у непрекидном току слабо једно за друго припојених збијених слојева (сл. 1.); другим речима ширина и висина појединих дењкова је утврђена склоном олука, у ком се дењкови пресују, али дужина појединог дењка мора се одредити уметањем дашчица, које се слично слоју сена угуре у олука и пуне да их клип спресује за већ спресованим сеном. Дакле да би се дужина дењкова могла удесити и дењкови увезати, обично на сваки метар дужине спресованог дењка, радник који кош пуни уметне по једну дашчицу (на сл. 6. виде се две такве дашчице).

Ове су дашчице у правцу висине на олуку, ужљебљене на три места, тим жљебовима по целој дужини олука одговарају (као што се види на сл. 6.) начињени отвори, кроз које је могуће увезивање дењкова у машину. — Рад везивања један радник, протури кроз сва три жљеба на овим уметнутим даскама по једну незатворену, но спремљену замку од жице, други радник брже боље дохвати оба краја замке, замкне један кроз други и увртањем жице поитеже и увезује дењак. Увезан се дењак потури даље и избаци из олука.

Да би се добијали дењци једне дужине, омери се ова и одреди и онда се на олуку јасно обележи иста, па чим сено, или прво уметута дашчица дође до обележеног места, радник који стоји на преси и може то рат да види, умеће одма другу дашчицу и т. д.

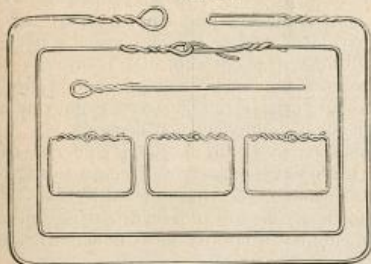
Жице за везивање морају бити из добро каљеног гвожђа начињене и ако се чувају могу се више пута употребљавати. Разан начин упредања жице ради грађења замка види се из сл. 9. а готов дењак изгледа као што слика 10 показује.

Дедерикова парна сенска преса, изади дневно 10.000 кг. сена, толико, колико таман може у један жељезнички вагон стати,

дакле исприљује потпуно кубатуру једног вагона. Један дењак обично је тежак 96 кгр. — а дневно се изради 120 таквих дењкова — дакле 11.520 гтр.

Она стаје (без локобиле) око 2800 динара.

Слика 9.

Слика 10.

Клејтонова парна сенска преса — по систему Пилтеровом је такође удешена за непрекидни рад (в. сл. 11). Ова је положена сенска преса на точковима и покреће се локобилем од 4 коњске снаге

Слика 11.

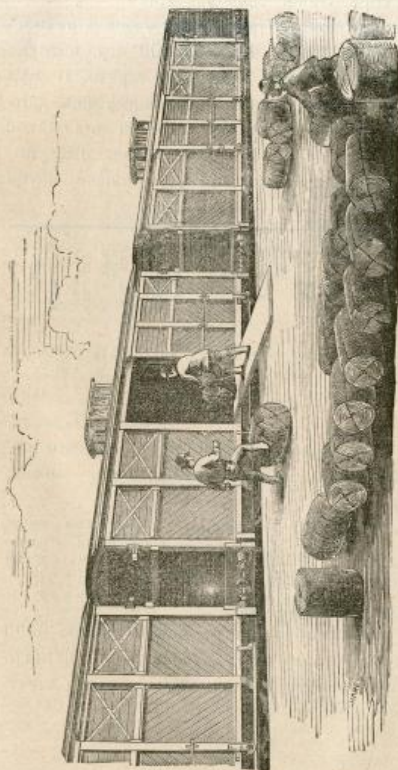
Дневно изради 18 000 кгр. и стаје 3890 динара. — што је знатно скуње (у сравнењу с дедериковом по количини рада и цени), јер и локобила од 4 коњске снаге прилично, сразмерно, скуње стаје од локобиле за 3 коњске снаге.

Ова преса израђује цилиндричне дењкове, који су у пречнику 65, а по дужини 90—120 см. велики, у тежини од 75—110 кгр. Поједини дењак састављен је из слојева, који су сиресовани у неку

руку у виду гужве — те се дењак може врло лако делити у порције. Везивање дењкова је врло удобно, јер дењак чим се још у гужву увио оставља нараву, која га је згњечила, збила и у гужву увила и долази у оквир, који је одасвуд отворен.

Цилиндрички облик дењкова олакшава утоваривање у вагон, кола и т. д. и истоваривање, јер се дењак може лако котрљати, а не мора се носити (в. сл. 12). При слагању дењкова на гомиле у магаци-

Слика 12

нима или иначе оцет због облика, остају мали међупростори, кроз који ваздух има приступа и дењкови имају промаје — што је при дужем држању и чувању дењкова од користи.

Руковање је са овом сенском пресом у осталом не може бити простије, тако да су и обични надничари, након мале обуке, у стању да са њоме лако рукују.

Пресовање је и код ове сенске пресе потпуно и непрекидно и она је у стању да сено толико спресује, да оно има потребну за транспорт пробитачну тежину и да потпуно исцрпи кубатуру жељезничког вагона.

Пилтерова парна сенска преса први пут је изложена 1878. год. у Паризу на светској изложби и по издржаној проби усвојена је у Француској за војну потребу примљена.

Ова сенска преса ради на са свим особити начин:

На дужину од 6·10 м. (имено 610 : 100) иду . . 6 дењкова
 « ширину вагона од 2·40 м. (240 : 56) стаје . . 4 «
 « висину « « 2·20 „ (220 : 43) « . . 5 «

Стаје у целом товару спресованог сена¹⁾ од . . 120 дењкова

1 дењак тежи 96 кгр. по том 120 дењкова

теже укупно 11.520 килограма

Жељезнички вагон носи терет 10.000 «

Дакле преко тога остаје још један вишак

товарне способности спресованог сена у 1.520 «

Па и онда дакле, кад се узме за један дењак тежине од само 90 кгр. и онда је укупна тежина $120 \times 90 = 10.800$ кгр. потпуно исцрпила способност жељезничких вагона за ношење терета. И отуд је јасно да дедерикова сенска преса у свима случајевима може потпуно да исцрпи товарне и подвозне трошкове, што ни код какве ручне сенске пресе није могуће. као што показује најбоље овај упоредни пример, што га наводи чувени ауторитет у машинској науци Др. Емил Перелс :

НАЗВАЊЕ СИСТЕМА ПРЕСЕ:	МЕРЕ ДЕЊКОВА			КУБ. САДРЖ. ДЕЊКА КБ. МЕТ.	ТЕЖИНА ДЕЊКА КГ.	ТЕЖ. КУБ. М. ИСПРЕС. СЕНА КГР.	АДВЕЦИ РАД У КГР.
	ДУЖИНА МЕТРА	ШИРИНА МЕТРА	ВИСИНА МЕТРА				
Дедерикова парна .	0·95	0·56	0·43	0·223	96	419	10·000
Хофхерова ручна . .	0·95	0·60	0·47	0·268	85	317	5·950

Ручна сенска преса ингерсолова („Eagle“ — најбоља тог система) у погледу исцрпљивања товарне снаге жељезничког вагона, показала се као што слеђује:

На дужину вагона од 6·10 м. $(610 : 60) = 10$ дењк. Прим. Ова сенска преса прави дењкове
 « ширину « „ 2·40 „ $(240 : 71) = 3$ « од $110 \times 71 \times 60$
 « висину « „ 2·20 „ $(220 : 110) = 2$ « сантиметара.

износи дакле укупна товарна количина 60 «

Један дењак тежак је највише 100 кгр., дакле укупно 6000 кгр. спресованог сена дође на товарну снагу вагона од 10.000 кгр. мање 4000! Дакле и у најповољнијем случају није товарна снага вагона исцрпљена и изупотребљена.

¹⁾ Остаје ипак још слободног простора, који олакшава товарење и то:

у дужину вагона 10 сантиметра.

« ширину — „ 6 „

« висину „ 5 „

цељ није довољно у целини срачунати односе смањења кубне запремине сена ка запремини вагона, већ се морају узети у рачун поједини дењкови и њина величина, јер од тог зависи начин товарења.

ПО ЕВЕРТУ — РЕЗУЛТАТИ ПРОБЕ СА ДЕ- ДЕРИКОВОМ СЕНСКОМ ПРЕСОМ.	ДИМЕНЗИЈЕ У САНТИМЕТРИМА			КУБ. САНТИМ. ДЕЊКА.	ТЕЖИНА ДЕЊКА	ПО ТОМЕ 1 КИЛО. ПРЕСОВА. СЕНА ТЕЖИНО ЈЕ	ОДНОС ЗАПРЕМ. МЕЂ ПРЕСОВА. И НЕПРЕСОВА. СЕНОМ.
	СМ.	СМ.	СМ.	КЕМ.	КГР.	КГР.	1 к. = 65 кг.
Дењак I. проба	103	43	56	0248	90	363	1: 5,6
„ II. „	95	43	56	0229	96	419	1: 6,4
„ III. „	73	43	56	0176	70	400	1: 6,2
„ IV. „	100	43	56	0241	98	407	1: 6,3
У средњу руку	—	—	—	0224	88.5	397	1: 6,1
За право пак прорачунавање узета су заокружени средњи бројеви једног дењ- ка, и то да је од 75 кгр. за 1 куб. м. спресованог сена <i>per</i>	95	43	56	0230	96	420	1: 6

За отпошијање спресованог сена, — при учињеној проби — употребљене су две величине покривених вагона. — Мере се подразумевају за чист простор по одбитку свођења и са стране за округљивања дуварова.

Тако звани „петаци“ вагони имају:

$$\left. \begin{array}{l} \text{дужину од 6.10 метара} \\ \text{ширину „ 2.40 „} \\ \text{висину „ 2.00 „} \end{array} \right\} = 29.28 \text{ куб. мет.}$$

Вагони „осмаци“ — они су за транспортне цељи овог рода несравњено бољи и пробитачнији — имају површину исту т. ј.: $6.10 \times 2.40 = 14.64$ квадратних метара са висином од 2.20 мет. дакле = 32.208 кубних метара.

У случају нужде и потребе могу се за транспорт спресованог сена врло добро употребити и *отворени* вагони, исте запремине а од непогоде товар се може заклонити мушемама и т. п.

Кад се сравнио однос одређених димензија дењкова од 1. м. дужине, 56 сант. ширине и 43 сант. висине, са димензијама „осмака“ вагона, изишао је следећи резултат товарења:

Сено или слама, убацује се на намештени кош (на слици 11. види се пред машином као астаз, десно) пред машином. Кроз кош при ању непрестано се тамо адо покрећу (покрећуће авека ротаци-
оним куглама, које су с адуле стране и не виде се) једноставне виде,
са под правим углом усађеним зупника.

Ова зупица на покретним вилама грабе сено и утырају у по-
јединим слојевима у праву машину — кратак ваљак затворен, који
је једини слојевима у овом ваљку намештени су шпирални наредни
и испушчени "напредни" (ах их тако назовемо), који примљено сено,
без да га најмање доме или кидију и кваре — смотарају као у гужу
и у шпиралним слојевима слажу и тиме прави притисак врше са свим
самосвојно.

Овај ваљак као што се види покреће се великим зупчастим
точком, који узањ стоји и под углом и ексцентричним точковима, који
се на слици не виде.

Адули велики зупчаост точак, који се види на слици лево, скоро
при крају оквира, дан је и главни зупчасти механизам, такође се
покреће као и ваљак (напредни) у десно. Он дејствује, да се пољута, —
која притисак врши и потискује прави збијач од ливеног гвозда, —
на своје "каније" навлачи и отискује. . . .

После првог притиска појединих слојева сена у ваљку, дави
се притисак састоји у томе, што се готов већ девак (као што је и
у слици баш представљено) међу збијачем и ваљком притискује, —
а то се лако постиже кретањем, уклањањем у посао, изгубљеног једног
измењача а на горе описати начин, помоћу пољуте, која притискује
и на збијачу дејствује.

Преносник сенае са докомобиле, глатки чеони точак за пошење
камина, који се на слици види на крају с леве стране, креће се у
обратну страну — лево, а исто тако — кај устреба — и мањи
зупчасти измењач (што је такође отпредицом на слици обезбежено),
који са већим зупчастим точковима има да доврши започети притисак
и да готов девак прера.

Јокае се праван и место притиска измењује, аотас је ра-
нику јовотно времена на распорозкењу, да девак у накрст машином
повеке притезањем и замичањем једног краја кроз замку на адулом
крају и кај се тај посао сврши и пољута са збијачем назај стукне
испавање под машину готов девак.

За оцелу бата једне сенике пресе, као што смо из горњег
моран разумеи, треба најпре одредити, да ли и ао кој ступња
може да "изупотреби" товарушчату једног жерезничног батона; за ту

За Хофхерову ручну сенску пресу пак излази овакав резултат:

На дужину вагона од $6 \cdot 10$ ($610 : 95$) = 6 дењкова.

« ширину » » $2 \cdot 40$ ($240 : 60$) = 4 «

« висину « « $2 \cdot 20$ ($220 : 47$) = 4 «

дакле износи укупна количина 96 дењкова.

Један дењак тежак око 85 кгр. дакле 96 дењкова $\times 85 = 8160$ кгр. на товарну снагу вагона од 10.000 кгр., мање = 1840 кгр. — према томе у толико нас сразмерно транспорт скупље стаје.

САКОВ ПЛУГ.

Професор у народној пољопривредној школи у Грињону, у Француској, П. Перуиља, говорећи о Саковом плугу, изнео је податке, за које мислимо да ће занимати и читаоце «Тежака». Ми их овде доносимо у целости:

«Између радова за припремање земаља, дубоко орање и подубљивање играју у садашње доба врло важну улогу. Било би излишно наводити какав нов доказ у њихову корист.

Нико не може посумњати у безграничну добит коју показује дубоко ситњење зиратног слоја, поред резултата добијених у свима пределима где су се ови послови обрађивања одомаћили код земљорадника.

Пребацивало се дубоком орању што изискује знатно трошење покретне снаге. Сасвим је јасно да се *подубљивање* зиратног слоја од 35 до 45 сантиметара не може вршити без снаге много веће но што је она коју тражи обично орање. Али г. *Грандвоане* утврдио је многобројним опитима, да је утрошени покретни рад осетно сразмеран кубу преврнуте земље, или, другим речима: да, у једној истој земљи, две бразде земље изискују, да се преврну, напоре сразмерне њиховим исечним *површинама*, ма колика била дубина у којој би бразде биле осечене. Прекор је онај, дакле, само привида.

Према природи здравице, подубљивање може да се врши на два различна начина.

Ако се здравица не може, без незгода, да мена са слојем површине земље, ако здравица спада у онај ред земаља што их сељаци зову *мртвице*, јер, изнешене на површину, оне умањавају плодовитост њихових поља, онда ће се употребити оруђа која, преврћући и трошећи здравицу, остављају је на пезином месту.

Ако је, напротив, здравица такве природе да може да поправља горњи слој присним мешањом обеју земаља, онда ће се служити оруђем које може да издигне бразду земље, отсечену у здравици, те да је избацује на површину.

У првом случају да би се приступило подубљивању, отвори се обичним плугом бразда обичне дубине орања и здравица се ситни тиме, што се за овим плугом пусти подривач. У другом случају, може се радити, било превртањем једне једине бразде у висини равној дубини *дубоког* орања, било превртањем прве бразде земље, отсечене у дубини од 18 до 25 сантиметара и издизањем изнад ње друге бразде земље, узете у здравици. Дубина тог дубоког орања равна је збиру висина обеју бразда.

Задуго је овај последњи начин дубоког орања изазивао употребу двају различитих оруђа. Једним обичним плугом отварају су прву бразду и, да би издигли здравицу, пуштали су у исту бразду нарочити плуг (Бонетов плуг) којегаш дашчица има нарочити построј.

Ми смо благодарни г. Ланцу што је увео у Француску оруђе једно, познато у иностранству под именом *Сакоовог* *плуга*, које није ништа друго до комбинација двају плугова, то ће рећи утврђење на истом гредељу једног раоника обичног плуга и једног раоника са Бонетовог плуга.

Први раоник плуга има особени вид и веома је јак затим долази јако цртало, које отсеца дубоко земљу у отвесном правцу; најзад, позади, други раоник плуга, који потсећа својим обликом на плуг Бонетов, који је он намењен да замени.

Ово оруђе пробано је први пут у Француској на нарочитој изложби плугова за дубоко орање, уз предеону изложбу у Руану, месеца Јуна 1884. Добивени резултати били су најповољнији. Не само да је земља била добро дељена, трошена и потпуно преврнута, него је још снагомер или динамометар показивао да је напор вучења био много слабији но што је онај који су изискивали други плугови ове врсте на изложби, веома јаки дупли брабантски плугови.

Следећи преглед показује добивене резултате:

Плугови.	О Р А Њ Е			СРЕДЊИ НАПОР	
	ДУБЕНА У САНТИМЕТРИМА	ШИРИНА У САНТИМЕТР.	БРАЗДА У У КВАДР. ДЕСИМЕТР.	СКУПА У КИЛОГРАМ.	НА КВАДР. ДЕСИМЕТР. У КИЛОГР.
Боателов.	38	41	15.58	1130	72.52
Канделијев	37	40	14.80	1130	76.35
Аиријев	33	46	15.18	1042	68.64
Ланцов	39	39	15.21	864	56.80

У нашим јужним окрузима, где засађивање винограда тражи дубоко орање, мислило се да би Саков плуг могао чинити стварне услуге. Чињени су тако исто опити у месецу Децембру 1884, у околини Монпељеа да би се контролисали резултати добивени у Руану и да би се утврдила вредност овог плуга за дубоко орање, упоредно са плугом Сула — овим, који се употребљава у округу херолском и у суседним окрузима а тако исто и у пољопривредној школи у Монпељеју за дубоко орање.

Ја нисам присуствовао овим пробама, али сам добио од г. Шабанеја, који је руководио те опите са сасвим стручном надлежношћу, неколике податке о раду оруђа, које нас занима.

Рад није био тако повољан као онај у Руану: орање је било неправилно у дубини; земља, непотпуно преврнута, падала је опет великим делом у бразду. Што се тиче вучења, оно је било нешто веће но оно код плуга Сула — овог, као што то показују следећи бројеви:

Плугови.	О Р А Њ Е			Средњи напор	
	ДУБИНА У САНТИМЕТРИМА	ШИРИНА У САНТИМЕТР.	БРАЗДА У КВАДРАТ. ДЕСИМЕТР.	СКУПА У КИЛОГРАМ.	НА КВАДРАТ. ДЕСИМЕТР. У КИЛОГР.
Ланцов	36.2	28.1	10.17	757.5	74.48
Сула-јев	41.8	41.3	17.26	1145.3	66.35

По мишљењу г. Шабане-а, непотпуни рад овога плуга долазило је од рђавог регулисања оруђа а тако исто и од рђавог облика његове дашнице.

Ја сам мислио да не би било без интереса да се наново чине у школи у Гринџону неколики опити, те да покушамо да оценимо да ли су искуства у Руану стварно одредила овом плугу место које му припада међу плуговима за дубоко орање или да ли непотпуни радови, забележени у Монпељеу ваља да измену прво мишљење, састаљење о вредности овог оруђа.

Мислећи да овај плуг има нарочито цељ да замени плуг Бонетов, ја сам извршио једно дубоко орање са плугом Саковим с једне стране и с друге са плугом Плишетовим, за којим је ишао плуг Бонетов.

Земља у којој сам морао да чиним ове опите није ми, по несрећи дозволила, својом природом, да постигнем велику дубину; но међутим орање се могло вршити у приликама довољно добрим те да се оцени каквоћа рада извршеног сваким од ових оруђа.

Милина је била гледати Саков плуг како ради онако исто добро као и на изложби у Руану. Отсецање земље, њено вревртање

било је потпуно и рад овога плуга произвео је врло добар утисак на наше питомце, који су присуствовали опитима.

Динамометар је показивао осетно оно исто вучење као и оно које смо нашли у Руану и за много ниже од вучења, које изискује за подубљивање плуг Бонетов:

О Р А Њ Е

Средњи напор

Плугови.	Дубина у сан- тиметрима	Широчина у сантиметр.	БРАЗДА У КВАДР. ДЕСИМЕТР.	Средњи напор	
				СВУЧА У КИЛОГРАМ.	НА КВАДР. ДЕСИМЕТР. У КИЛОГР.
Ланцов	30	35	10.5	577.5	55.00
Плишетов и Бонетов.	31	30	9.3	836.0	89.80

Ја ценим, дакле, да је непотпуни рад плуга Саковог, забележен у опитима у Монпељу, могао долазити само од рђавог регулисања оруђа. Може бити и облик данчице да није подносио потпуно за ону врсту земаља у којима је дубоко орање било вршено. Али ја сматрам плуг Саков као врло добро оруђе, позвано да чини изврсан рад сваки пут кад буде требало да се изврши орање од 35 до 42 сантиметра, у земаљама дубоким и добре квалитете.

ПРОИЗВОДЊА ХМЕЉА.

(СВРШЕТАК.)

Прве године рашћења хмељ не даје готово никакву жетву, мањ они међу — усеви, ако су посејани били. Зато чим се жетва ових сврши, и хмељ своје једногодишње рашћење доврши, одма треба оне побијене мотке поводити, и лозу близу земље одсећи и *завезати* тако да само неколико сантиметара над земљом остане да вири (види сл. 5.) А пред зиму ваља огрнути чокоће земљом, и оставити га тако да презими.

Слика 5.

IV.

Поступање с хмељом у другој и у идућим годинама.

Чим у пролеће први хмељови изданци земљину површину пробију — што се још у првој половини Априла месеца, а покад што још и раније догађа — одма треба чокоће одгрити тако, да му се сваком глава види. Одгртање се ово извршује плугом или мотиком. Овом последњом је боље, јер се плугом лако може десити, да се при раду и само чокоће повреди.

Хмељ се мора сваке године редовно *резати*. Резање се то извршује сваког *пролећа* обично о Благовестима, премда се у новије време препоручује резање у *јесен*, и наводе многе добре стране истог, као: чокоће се тада налази у мировању без икаквог кретања сокова те, према ранама, што се при резању праве, није ни уколико осетљиво; не изнурава се чокоће и т. д. и доприноси обилатије и боље жетве. Целу му је пак та: да се рашћење чокота увисину спречи, и избегавање многих изданака одклони; јер би иначе чокот подивљао.

Резање пак само извршује се на следећи начин: пошто се чокот на горе именовани начин одкрије, сасеку му се обичним ножем или старим преломљеним српом, (т. ј. кад се случајно преломи срп

слика 6.

с држком, и ова се врло уде-сно у овој цељи може употре-бљавати) сви прошлогодишњи изданци (мозе) до главе чоко-тове тако, да само мали патр-ци од истих остану; после тога чокот се рукама још више од-грне, и све жилице, које се горе близу површине земљине налазе, (површне или „росне жиле“) уклоне, као и оне, које су повређене и натруле — све треба од главе чокотове одсе-ћи и збрати, па где год у крај мељнице уклонити. Кад је ово готово, онда се цео остали чо-кот покрије влажном земљом, у којој може бити помешано и добро згорело ђубре, за 5 сан-тиметра, а остала празнина руше остави неиспуњена (види слику 6.).

Они, приликом резања, одсечени подземни делови хмељови могу се као саднице за даље расађивање употребити.¹⁾ По како су за сађење добре тек оне саднице, које су бар с прста дебеле, 10 сантиметра дугачке, и уз то, које имаду 2—3 окца, а међутим ови, прве године по засађењу, одсечени делови већином су тако слаби, да се не могу с коришћу одма за сађење да употребе; због тога се обично најпре припре т. ј. утрпе у добру земљу као и винова лоза, те да развију жиле и јачи постану, па тек идуће године у пролеће ваде се из трана — припорњака — и расађају где треба.

Одма пошто је резање свршено, и то пре него што је чокот затрпан, *побађају се мотке*. Овај се посао извршује на слеђи начин: најпре се направи са нарочитим гвозденим 1 метар дугачким клином или кијаком (види сл. 7.) поред самог чокота, и то од западне стране, руна повијајући,

слика 7.

при том кијак то на једну то на другу страну, док начињена руна не постане довољно велика и удесна; затим се кијак извуче, и у начињену руну углави мотка, која треба да је јача и дужа него она прве године што је употребљена била; обично 6—7 метара дугачка, и 6—9 сантиметра с доњег дебљег краја дебела, док међутим прве године приспадају врло добро и 3—4 метра дугачке, и 2·5—3 сент. дебеле мотке. За ове се употребљавају младе смрче, борови, јелике, брестови, брезе и багренови, које треба да су по могућству праве и од коре ољуштене. Оне мање прве године употребљене

мотке не морају се сад, пошто су замењене са овим већим, бацати него их треба оставити, па употребити опет при доцнијем сађењу хмеља.

Од прилике 20 дана после резања, управо чим лоза 15 сантиметара нарасте, предузима се *прво везивање* хмеља. При овом послу бира радник између многих често 10—20 лоза само 5 комада, и то оне, које су најјаче и најдуже, и које су више из средине чокота избиле. Ових 5 лоза држи у левој руци, а десном кида све остале чак до у неколико испод земље, али пажљиво, те да се чокот не трза и помера; и кад их је све покидао, онда од оних 5 лоза издваја 3, и левом их руком исправља, увија с десна на лево и притисне уз мотку — а десном руком положи сламно, пре тога у води поквашено и одвугло уже, врз оне 3 лозе онде, где се уз мотку левом руком притиснуте држе, па онда оба краја ужета савију један к другом и укрсте с противне стране од мотке, по том саставе и за-

1) Ове се саднице могу добити у пољопривредном друштву, и тако су добре, да се могу на идуће пролеће употребити.

једно упреду, па тако упредени протуре одозго поред мотке (види слику 8). Остале две лозе оставља радник у резерву да их у случају ако мало доцније која од

СЛИКА 8.

оне 3 привезане лозе изда или угине, на место њихово употреби и уз мотку привеже, а угинуту лозу кида и уклања заједно са непотребљеном резервном лозом.

Чим лоза још од дрилице 0.5 метара нарасте, мораће се *оат* привезати. И кад је хмељ већ толико израстао, да се стојећи и са земље не може више да дохваћа и привезује, онда се треба послужити столицом а доцније и стубом. Последња се веза мора јаче стегнути, те да се лозе не омичу и низ мотку не стровајују.

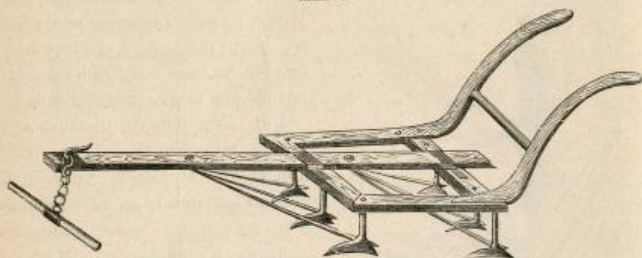
Чим пак хмељ и сам врх мотке покрије, треба почев од земље па на више за 1 метар, сво лишће а и побочне изданке (*заперке*),

ако би их било, покидати, те да се боље рашћење спречи, рана више у цветове иде, ови буду бољи, и да се зрење ускори.

Међу тим још пре овога одкидања лишћа и заперака, чим је резервна лоза употребљена или уништена, одмах се предузима испуњавање и изравњавање руна око чокоћа у колико су оне пре остале још празне, и то најбоље каквом широком мотиком. А и земља која се између појединога чокоћа налази треба да се обради, издоби, од травуљака и корова очисти, што се све најбоље постизава ручним радом са мотиком. — Премда у оскудици или скупоћи ручне радне снаге, може се земља између чокоћа обрађивати и нарочитим седмо-раоничним плугом, тако званим *култиватором* (види сл. 9). запрегнутим са једним коњем, коме треба метути у том случају нарочиту корницу на уста, а може га водити између редова и један дечак. Овакви плуг може сваки према овом цртежу наручити код обичног дрводеље и раонике код ковача, али најсигурније преко српског пољопривредног друштва у Београду. Пред рад са овим плугом, који се мора 2 пута, а по нужди кад је земља стврдела или се управила, и 3 пута, за време рашћења, понављати, сваки пут ће се око чокоћа

и мотака земља с мотиком преконати и поравнати. — На 3—4 недеље после првог везивања треба хмељ огрнути, обично као и кукуруз што се огрће.

Слика 9.

V.

Ћубрење хмеља.

Хмељ захтева сваке године да се ђубри, али се не сме одвише јако ђубрити; јер би иначе лошији производ давао, доцније сазревао и гдекојим болестима подлегао. Што се тиче врсте ђубрета, којим треба хмељ ђубрити, према нашим приликама, ми се морамо задовољити са шталским ђубретом, које треба да је добро иструдело, и компостом или мешанцем, који може себи сваки земљоделац припремити и имати на својем имању, скуњајући различне однадке на једну гомилу, и остављајући да ту иструну, т. ј. свако ђубре и брлог, који се нађе у авлији, сењаку, гувну, што је за бацање на буњиште, и т. д.¹⁾ Доброг шталског ђубрета или доброг компоста довољно је ако се на сваки чокот употреби 1—2 лопате.

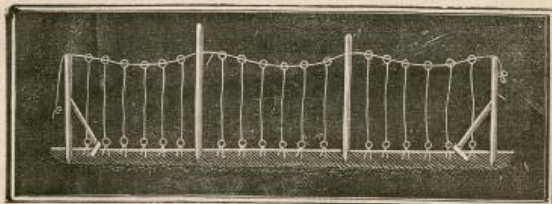
Што се пак тиче тога кад и како треба ђубрити? — за то је најудеснија прилика при резању. Тада се, као што је напред речено, чокоће у неколико покрива земљом, и тада треба овако поступити: пошто је чокот орезан и мете се врз њега нешто мало земље, онда по овој треба разредити одређену количину ђубрета, па по овом метути опет земље, али све удесити тако, да руна не буде више него 5 сантиметара испуњена.

Описати се радови повторавају даље редовно из године у годину све докле једна мељница траје.

1) Види у броју 12. „Тежана“ за Децембар 1884 године.

У место да се употребљују напред помињате дугачке мотке које се због трулења, ломљења и поновог зашиљивања ускоро ократе, постану неупотребљиве и морају сваких 6 година (то је обично време трајања ових мотака) другим новим замењивати — што све чини да веома скупо коштају, а код нас би их, према стању и каквоћи наших шума, тешко било и набавити, — може се употребити гвоздена жица, и хмељ гајити у виду *шталера*. То бива овако: на сваком крају реда, или ако је ред дугачак, онда треба по потреби на једно или више места и у самом реду ударити по једну дугачку и подебљу мотку као и диречиће, па од прве до последње мотке повући и затегнути гвоздену жицу. Поред сваког хмељовог чокота удари се по један кратак колац, а од сваког тог коца повуче се жица и споји са оном горњом (види слику 10). Уз ту жицу ће се хмељ увијати, на више расти и везивати.

СЛИКА 10.

Употреби гвоздених жица при гајењу хмеља, поред јевтиниоће приписују се и друге многе добре стране, које се све свODE на то да је нега такога хмеља простија и јевтинија, а нарочито земља за успевање хмеља да се одржава у трошњијем и повољнијем стању него онога са моткама, које свакогодишњим а *учестим* побијањем смањују веома много трошну земљу и *то баш у близини сваког појединог хмељовог чокота*, (јер очевидно је да се земља мора збијати унутра свуд онде, где се праве рупе ради углављивања мотака). Међу тим доходак није ни по чему мањи, шта више тврди се да је далеко сталнији него онога са моткама, код кога се већ после мало година доходак знатно смањи, ако се добро не ђубри.

VI.

Болести и непријатељи хмеља.

За време свога рашћења хмељ је подложен различним болестима и непријатељима. Између свих других болести најчешће се указују:

Медљика што је, како се мисли, проузрокује једна биљна готованка (паразит) из реда гљивица (*Podospaera rannosa* Lk.) и *црњевина*, коју производи опет друга једна готованка такође из реда гљивица (*Gymnago salicina* Tul.). Паразитним (готованским, на рачун, меља) живљењем ових биљница изумире мељово лишће, и рашићење се меља поремећава и нарушава, а у том навалу и лисне мељове ваши (*Aphis humuli*) на цветне листиће и испрогризају га, усљед чега цвет отпочне да опада. Средстава против ових болести нема управ никаквих. Једино што се у том случају може чинити јесте то: да се оболели цветови одкину и баце, те да се болест даље не шири. Неки тврде да млад хмељ од ове болести не болује, ако се између њега као узрод, посеје кромпир.

Друга једна болест, која се због сувишне влаге у земљи, а и због ђубрења са одвећ јаким и незгорелим ђубретом, појављује, јесте *трулеж корена* или *жила*, која се познаје по томе, што с пролећа старије чокоће хрђаво избија, а младо никако и не избија. Као најбоље средство противу ове болести јесте: или садити хмељ на сувој земљи, или ако се мора садити на одвише влажној земљи, онда ову најпре исушивати, и само са добро иструлелим ђубретом ђубрити, јер неиструлелом ђубрету хоће пре и бубе да се купе и жиле да нагризају. Једини је лек труле жиле и корење повадити и здравим заменити.

Даље је такозвана *лисичина*, болест цвета, која учини, те цвет постане црвенкасте боје. Чим се ова болест укаже, што бива обично кад је пред жетву јака суша, ваља одма одпочети бербу, да би се на тај начин бар колико толико спасао.

Од биљних непријатеља хмељу је врло опасна *вила* или *кочица* (*Cuscuta europaea* L.) једна готованка из фамилије кускутацеа (*Cuscutaceae*). То је она кончаста бледа и без лишћа биљка, што се виђа по копривама, конопљама и другим неким биљкама, и што изгледа као кукурузова «вила» кад кукуруз «свиља». Она својим кончастим стабљикама обавија хмељ, и на стотинама га место исисава, док он на послетку не подлегне. Семе њено поникне у земљи, и из клице се развије најпре коренак, а стабљике се њене не појаве све дотле, док се сав семенов резервни материјал тако зван «ендосперм» не потроши. Међу тим онај прво-развијени коренак није способан да прима храну из земље, и не развија се даље, него на скоро изумре, а младо стабаоце власасто продужује се; но и оно угине, ако за неко извесно време не нађе хмељ или другу коју годешу му биљку. Иначе ако нађе, оно (т. ј. то њено кончасто танко стабаоце) се уз

исти увија и пење, па ускоро образује своје тако зване „хаусторије“ или сисаљке, којима се за њега (хмел) припије, и храну му или сокове његове сиса, и на рачун његов живи.

Пошто се дакле зна, да ова готованка пошто поникне, не може дуго да се одржи без какве годеће јој биљке, као што је н. пр. у овом случају хмел, то се она понајсигурније може истребити и уништити, кад се на оном земљишту, где је се она запатила, неколико година батали са обделавањем хмела, па за то време земљиште на обделавање другог чега употреби. Иначе се препоручује поливање нападног усева са раствором кујнске соли, галице, разблажене сумпорне киселине са водом (на 1 део сумпорне киселине меће се обично 200—300 делова воде) сумпоро-киселе калије и подобних љутих ствари. Свима је овим средствима циљ: да вилину косицу убију, и свако од њих више мање то и чини; али им је свима мана та, што, поред вилине косице, убија и усев на коме она живи. Међу тим главно што треба имати у виду јесте то: да је уништавање вилине косице у толико лакше у колико се посао уништавања раније отпочне док се још није образовало и опало семе и док се није јако запатила; оставити је после прве или чак и друге године, пошто се појави није никако саветно, на против било би за осуду. Зато треба сваке недеље преко мељнице свуд у накрет проћи и свако местанце на коме се вилина косица нађе пажљиво и дубоко исећи, сакупити, на поље изнети, осушити и палити. —

Од других непријатеља да споменемо још јаке ветрове., јаке кише и град; даље и вану домаћу стоку која је често у стању за кратко време читави сад упропастити. Да би се бар од живих непријатеља, а још више од своје или туђе стоке заклонили, треба да је мељница сасвим добро и јако заграђена. Од јаких ветрова можемо се осигурати у неколико, поред осталог, и уноребом јаким мотака, које су у земљу добро побијене и утврђене

VII.

Жетва хмела.

Жетва се не сме ни сувише рано, ни опет позно одпочети. Време је за жетву онда, кад цвет жућкасто-зелену или жућкастоплаву боју добије, кад одпочне јако мирисати, и кад мељно брашно (мупули) при трљању одпочне руку бојити.

Рани хмел сазрева у почетку а позни при крају месеца Августа. Берба се одпочиње чим је јутрења роса нестала, и извршује

се: или у пољу, у самој мељници, или код куће. Ако само време дозвољава, треба жетву свагда извршити у пољу.

Кад се приступи берби, треба најпре потражити оне мотке, на којима је хмељ најзрелији, па мотке из земље извући, пошто је пре тога мељна лоза за 1 метар над земљом одсечена и завезана (види сл. 5), да би се сужење предупредило.

Пошто су мотке из земље извучене и лозе одсечене, предају се правим жетеоцима да ови цвет одвоје. Ови их односе на нарочито разчишћено и припремљено место, ту полако скидају лозе с мотака, и то с тањег краја, па онда беру поједине цветове одсецајући их ноктима или каквим ножићем, и спуштајући полако у корпе (око којих се обично радници седећи поређају).

Слика 11.

После те узабра-те цветове из корпе слажу у нарочите, широке, вулене или од ланеног платна направљене џакове, или макар то било и у житне вреће, па што пре кући носе и даље суше.

При берби и одвајању цвета радници морају нарочито мотрити, да овај не повреди, и да сваки са мало

петељке стабљике (лозе) одвоји. Петељке не смеју бити ни одвећ кратке ни врло дугачке — (најбоље 1.5 с. метар.) Лишће, које је кроз цветове прорасло, треба преко петељака до цветова одкинути (види сл. 11.)

Иначе, кад се берба хоће код куће да изврши, онда пре свега треба се постарати за пространа и сува места, где ће се радити. У овом случају одсечене лозе треба такође полако са мотака скинути, у снопиће повезати, на кола која су платном застрта натоварити и кући однети; па даљу бербу ту довршити.

У опште при берби мора се врло обазриво радити, те да мељно брашно не поисида, и цвет се не згњечи; сваки поле по-

кварени цвет, као и онај који је црвен или мрк, треба на страну одвајати и засебно чувати.

У пределима где се хмељ много гаји, посао око жетве извршују већином дечаци, који су пре у стању својим малим прстићима цвет од повреда да сачувају при брану.

VIII.

Сушење хмеља.

Узабрат и кући довежен хмељ мора се сушити, и на тај начин за продају припремити. За сушење треба имати простране и суве таване; на влажном тавану хмељ ће променити своју лепу жућкасто-зелену боју, и постаће црвенкаст и посве неупотребљив. Обрани хмељ мора се одма по тавану разастрети али тако, да висина, или дебљина слоја, не буде нигде већа од 5—6 с. метара, или још и мање, па у почетку два пут на дан са једним дрвеним штапићем превртати. После три дана, а при ружном времену после 8 дана треба онај прво — разастрти хмељ прикупити на једну страну тавана, да би се направило места за други хмељ. Сад га треба дневно једанпут превртати, и то тако све дотле продужити, док се петељке цветне сасвим не сасуше, што се може познати по лаком ломљењу или прскању њиховом.

Ако је, буди којим узроком, у зеленом стању обран, онда се најпре доноси и сложи у велику гомилу, и остави тако неко време, да се, као што се вели, „озноји,” и да жуту боју добије. Чим се то стање укаже треба гомилу растурити и разредити хмељ да се суши. При продуженом сушењу хмељ ће се најзад толико нагомилавати, да цела гомила добије висину од прилике једнога метра, при чему ће се такође покадшто превртати, и сваки пут после превртања каквим танким платном покривати.

Тавански прозори морају преко дана, кад је време ведро, отворени бити, а обноћ и кад је облачно свагда се затварати, јер хмељ јако упија у себе влагу.

У случају да се нема тавана за сушење, могу се употребити нарочито за то удешени астали са ситно избушеном даском. Наравно да се при оваком сушењу не мора тако често вршити превртање као на тавану, које је свакојак велика олакшица и добит; а и на мањем простору више се хмеља осушити може. Но међутим ови астали морају бити намештени гдегод у заклону, где се ваздушна влага колико толико по вољи удешавати даје.

У најновије време хмељ се суши загревањем простора, у ком је он смештен. Овако исушени хмељ диже се на таван, и тамо слаже у гомиле од прилике 1 метар високе, а за тим се после неколико недеља пакује.

Ако се хмељ не може одма, пошто се осуши, да прода, онда се мора у џакове или сандуке спаковати, и у овима се може годинама одржати, ако се добро артијом облени. Али обично се слаже у велике џакове, па при слагању добро набија. А да се при паковању неби кршио и трршио, треба једну ноћ пре тога оставити прозоре на тавану отворене, те да повуче влагу и да на тај начин одвугне.

Паковање хмеља предузима се око половине месеца Октобра, а хмељ је за паковање стигао онда, кад су му петељке на цвету тако сасушене, да се и при најмањем савијању ломе. Ако ли се паковање предузме пре но што је се хмељ добро осушио, онда ће се одма после неколико дана у џаковима загрејати и покварити. С тога је при овом послу потребна велика пажња.

У опште у свему треба тако радити, да се добије хмељ, чији ће цветни листићи бити по изгледу свежи, сјајне отворено-рујаве, или зеленикасто-жуће боје. Иначе, ако је цветно лишће зелено, онда значи да хмељ није сазрео, и тада је од мале вредности. Загасита боја показује, да је био презрео, и као такав нема у себи миришљавог уља, које му је његов најважнији састојак. Ако се на цветном лишћу с поља и изнутра виде загасито црвене или црнкасте мрље, знак је, да није био добро сређен после жетве. —

Оне кокице или бешикице хмељових цветова или пешарица треба да су затворене, а не растресите и обезлишћене (голе); исто тако греба да су добро очишћене од петељака т. ј. да нису при брању остављане дугачке петељке, јер му ове с једне стране без потребе увећавају тежину, а с друге опет дају пиву опори укус.

Испод лепезасте пешариичне кокице треба да има повише хмељовог брашна, јер се у њему налазе најцењенији састојци: Миришљаве уље и смола.

Кад се кокице између дланова протрљају, треба да се смољаве и да остављају зеленкасто-жућу боју, и да издају од себе пријатан и јак хмељов мирис.

Свеж изглед, леп и јак мирис и смоласта особина по тарењу међу длановима довољни су у опште знаци, по којима пивари на први поглед цене доброту хмеља. Зато, знајући све ово, сваки, ко се буде латно производње и гајења хмеља, треба све своје поступ-

ке око њега тако да удешава, како ће моћи да добије производ са свима овим траженим особинама, и овај по најбољу цену купцима продати.

IX.

Доходак хмеља.

Према различним, угодним и неугодним, околностима, које на производњу хмеља утичу, доходак његов бива различан. У средњу руку рачуна се да једна мотка може да да 0·5—0·7 килогр. а 1 ектар 5000—7500 килограма сировог хмеља или трећину од тога сувог хмеља, јер 3 килограма сировог хмеља дају 1 килограм сувог.

Цена се хмеља управља по доброти његовој, и врло је различна тако, да се 100 килограма сувог хмеља покадшћо продаје за 1000 динара, а покадшћо само за 100 динара, по средња и сигурна цена од 100 кил. је 240—280 динара.

Премда се хмељ кад је добро урађен и спакован може неколико година очувати, ипак сваки пут треба гледати па га још прве године продати, јер стари се хмељ мучно продаје, а често застане па никако не може да се прода, и тек у хрђавим годинама се и он потражи. Стари хмељ вреди само за половину вредности новодобијеног — тако га цене и плаћају купци. У колико хмељ више из године у годину стоји, у толико добија све затворенију боју, на шта се при куповини особито много пазе — пошто је затворена боја главни знак његове старости, која му све то више побија цену.

Поред речене количине хмеља, која се употребљује у пиварству, добија се још на сваки 100 килограма сувог хмеља по 300 килограма сувог лишћа, које преко зиме може да се употреби за храну овцама; око 400 килограма осушених мељових лоза, које по гдешто могу да послуже у место конопца, а и за око меља; млади ластари могу да се употребљују за јело као салата или спанаћ; они при резању добијени одсечци, у колико неваљају за саднице или претекну, а тако и остали старији делови што се исеку при везању од чокоћа, могу да се употребе као добро гориво; сок исцеђен из сирових лоза даје постојану мрку боју, а печео од лоза јако се тражи као материјал за сликање на стаклету — и тако не остаје ни један делић хмељове биљке а да се на штогод корисно не може да употреби.

Мотике, пошто се са њих скине мељ и берба сврши, збирају се и слажу или у самој мељници, или гдегод у близини ове, на оцедном месту, и то или усправљено у облику купова, или полошке на земљу ал вра подметача, а најбоље, ако је могуће, у каквом покривеном простору или стаји. Међутим они диречићи са гвозденим жицама, који су због подизања меља у мељници побијени остају ту све догод могу да служе.

Као што је већ речено једном подигнута мељница може да траје 15—20 година. Кад више не хтедне рађати лепе и крупне цветове него удари натраг, онда је сву треба искрчити па земљу нечим другим — најбоље кукурузом, кромпиром, цвеклом, купусом, детелином и т. д. засејавати, а после 3—5 година може се опет хмељом засадити...

ИЗРАДИО

Јов. Н. Младеновић.

ДЕЦЕМБАР ЗА ПОЉОПРИВРЕДНИКЕ

од Е. Првогорца.

Децембар, — као први зимски месец, који се у народу каже: *Никољски* или *Божикни*, — обично је снежан, а често је сувомазан; но по кад кад је и блатнав. — Због свега овога, престају обични пољски радови у пољу а настаје и почиње одмарање за оне, који су преко целог лета и у јесен радили и различне пољске радове свршавали. Одмарање је потребно и свима млађима, да би одморени и опорављени по нова на пролеће могли лакше и веселије да одпочињу и свршавају радове у пољу и у њиви, на ливади и у башти, у воћњаку и винограду, као и око стоке и свега, што долази у пољску и домаћу привреду.

І. Земљарство.

І. РАТАРСТВО.

У Децембру се може на тенани да довршава све оно, што смо пропустили или писмо могли и стигли у Новембру да израдимо или започето да свршимо; — с тога је овај месец Децембар права благодет за свакога пољопривредника. Тако можемо накнадно и полако — само ако нам јаки мразови не би сметади — да продужимо: орање њива, чишћење ливада, извлачење или изношење ђубрета на њиве и ливаде, извожење дрва и чишћење шуме и т. д.

Ако је „озимица“ јако и нагло избујала, онда је најбоље: да на озимицу изгнамо и пустимо овце на лепом и топлом дању, да ову озимицу с врхова побрете, — што се каже: *скрњију*

Истина, у овом месецу нема баш тачно одређене радње, као што их има у другим месецима; — али је опет главна радња и брига сваког доброг и вредног домаћина, да се стара, како ће да отклони све оне штетљиве утицаје, које зима изазива и које се зими нагомљавају, те нам после у пролеће сметње и неприлике праве: — зато треба зими па дакле и у Децембру сва поља и све ниве а и ливаде добро очистити и тако спремити, да нам на пролеће бујне кише и јаке воде не би могле штетити и радњама сметати.

Но, осим ових и овакових послова ван дома, има још пољопривредних радова и у дому; тако, треба добро смештено и остављено воће као и све друге производе пажљиво и брижљиво чувати и чешће прегледати, — како би од тога неки део за своју потребу у своје време и кад устреба згодно употребити а сувишак, т. ј. онај део, који би нам преко наше домаће потребе претекао, за добре новце продати могли у згодно за то доба.

Ко има доста сена, сламе и детелине, а тако исто и онај, који има неовршено жито у сноповима, — тај треба да их добро чува од сувишне влаге а због ове и од трулења. — Све ово најбоље ћемо моћи сачувати, ако имамо или ако спремимо довољно и пространа *склопишта*, која треба да су изложена јакој промаји ваздуха; — јер што сено, сламу, детелину и снопове слажемо у велике гомиле, које се зову: *камаре* или *стозови*, — као што се по негде *кромпир* у *транове* а *житно зрнавље* у *земљане рупе* слаже, — чинимо само из нужде.

За *житно снопове* најбоља су *склопишта: простране житне шупе*. — Ове житне шупе од неисказане су користи за наше пољопривреднике, јер: главна и једина брига била би им, да уграбе и удесе згодно — *суво време*, за жетву и за увожене житног снопа у житну шупу, где би имали да *снопове наслажу лево и десно а у средини житне шупе имали би гумно*, — где се жито врше у свако доба кад се доспе: и дану и ноћу и лети и зими, — а *врши се** *стоком* и *млатилом* по најбоље вршалицом.

Примедба. Млатилом млате или обијају људи ударајући по класју. — Млатило има три дела: 1. *стојак*, т. ј. по дужа (за 1,5 до 2 метра дугачка) ваљкаста и глатка држаљца, које дебели крај држи у рукама млатач (млатиоц), а за други нешто тањи крај утврђена је: 2. *матузица*, т. ј. *кратка кожда* или каква друга (од конопца и т. д.) *везица*, за коју је утврђен: 3. *цијеп*, т. ј. 50 или 60 до 70 сантиметара, дакле врло кратко парче истоветног дрвета, од ког је и *стојак* одезан и начињен. — Стојак одиже млатач (млатиоц) рукама у вис а са њиме и привезани матузицом *цијеп*, којим се удара — млати по класју, из којег испада *житно зрнавље*, које се после на вејалицама (ветрењачама) веје. Ове житне шупе треба да су потпуно суве, с тога их треба поставити на таквом месту, које није влажно и које је у заклону, да га не бију јаке кише и снегови; па би за то добро било: да су стране од житних шупа патосане dobrим сувим даскама, а средина може остати гола земља, која треба да је добро маљем набијена, и да послужи за *гумно*. — Класје од снопова, што овде слажемо, не сме да дође близу патоса или уз дуваре, него треба да буде окренуто ка средини житне шупе, т. ј. према *гумну* у овој шупи, — како би жито, а особито *шеницу* и *овас*, могли из гомиле валити без сваке муке и у свако доба, поглавито зими на јачој хладноћи, — пошто се зна: да се *шеница* и *овас* дају добро да оврше само на хладноћи — зими, или на великој жеги — лети.

Житно зрнелје, које смо одредили и оставили за усев, треба држати и чувати на сувом месту, које је изложено јакој промаји.

Исто тако треба да се на јако промајном месту наслаже и смести оно жито, које је влажно или покисело увежено, да се што пре осуши; — с тога, оваково жито треба наслагати озго или поврх сувог жита, што је у житне шупе увежено и смештено.

Ко држи жито, сено и т. д. у стоговима да не закисне, — тај треба четвртасте стогове да покрије дебелим слојем сламним, рогожним, тршчаним и т. д. — али је најбоље покривити их једним поширим дашчаном — налик на купу, — кровом, који би се могао да одиже и да спушта низ дрвене јаке а високе мотке, т. ј. кад стог житом, сеном и т. д. пунимо, да кров издижемо; а кад жито, сено и т. д. озго из стога вадимо, да кров спуштамо; — ово дизање и спуштање дашчаног крова низ дрвене мотке, бива помоћу појачних дренових клинаца, од којих у свакој пазушеној мотци треба да има по 1, — дакле за 4 мотке 4 дренова клинца; а руке се на моткама избуше сврдлом све на одстојању од 0.50 или 0.60 или 0.70 метра, т. ј. од 50, 60 или 70 сантиметара.

Примедба. Ко има или ко сагради простране житне шупе, тај ће се са нама сложити, да набави и купи *вршалицу* т. ј. машину за вршење жита у свако доба године, јер:

1. вршање са коњима (и воловима) има своје рђаве и веома штетне стране, а; треба изабрати згодно место, где се има гумно да „креше“ и „окреше.“ па за тим да се водом кваси и добро или чврсто набије маљем, — ако хоћемо да нам је гумно добро, т. ј. да не буде мекано па да у њега зрнелје упада, кад стока (коњи или говеда) гази; — осим тога, у средини гумна морамо јако у земљу побити *сгбжбр*, т. ј. подебље (за 16—20 сантиметара дебело) а јако дрво за 2 до 2,5 метра високо.

б; сноплје треба довући или „селацити“ крај гумна, па за један вршај или *насад* треба почевши од стожера, свуд од унаоколо по гумну наслагати по 200 до 250 снопова, све једно поред другог. — Овако слагати сноплје на гумну око стожера, каже се: *наламати* (налаже) и *наложити* (налаже), или: *насађивати* *насађује*) и *насађити* (насађио) гумно.

в; за вршај морамо да бирамо *врло жарке ведре дане*, — па чим се и (најмањи облачак покаже, одмах слутимо: да нам вршај може да покисне, и тада настаје оправдана плашња; јер ако нам вршај закисне, не само што зрнелје из класја теже испада, него се још и овршено на једну (обично купасту) гомилу, која се зове *куи*, сложено зрнелје овлажи, па овако т. ј. влажно зрнелје не смемо у амбаре и житнице да сипамо, јер ће у брзо да се ужеже а што је још горе да проклија, те би га морали одмах по што по то — у бесцење да продајемо.

г; сви знамо, да нам у вршају најбољи атови и најбоље бедевине пропадају, — јер: не само што отковани т. ј. без плоча (плоче се морају да откују па опет после свршене вршидбе да поткују, а то је све доста скупо и заметно или дугуло) морају по оштром и бодљастом сноплју дубоко да газе оптркујући око стожера¹⁾, него онако уморни морају још у себе да удубљају и прашину, — од које

¹⁾ За стожер је обично привезан један крај коновца, који је дугачак од стожера до коломата (шине гумна), а други крај тог коновца везује се за поводац или улар

често добију сињу, а да не кажемо: како још и знојава лако прозебу и добију различна западења и. пр. западење плућа и т. д.

А да колико ли људи у оваковом вршају пропадају и страдају било да уморни и знојава прозебу, било да ону шкoдљиву — врлe ситну прашину удисају и своја плућа оштећују а тиме и сами себе убијају, — особито кад помислимо, да њих осморо па и десеторо на овај начин за читав летњи дан само два вршаја или пасада једва као што треба изврше, — док се по већом парном вршалицом (за коју се треба обратити са питањем на „српско пољопривредно друштво у Београду“) може 6, 7 и 10 пута више да уради не само боље и чистије, него још и јефтиније и брже (види „Тежак“ за Мај 1885. год. бр. 5, примедбе г. Сретена Л. Поповића).

Овакова, т. ј. велика парна вршалица, — уз коју се намешта и иде још и један млин за млевење овршеног жита, — може се уз добру гаранцију да купи и на почек, — све преко српског пољопривредног друштва.

Ко овакову — велику парну вршалицу набави и купи, увериће се, да ће му се, ако не прве а оно утврдо друге године сва и потпуно исплатити, па се не ће ни мало преварити, као што се нису преварили ни они, који су у почетку купили: *вејалице* или *ветрењаче* и *требила* или *тријере*. Учиниће користи и себи и народу!

Ако поред ове парне вејалице купимо још и *сараву*, што се зове *сечкалица*, којом се на вејалици јаво разбијена и размлаћена слама на ситно исече — онда ће овако ситну исечену сламу, што се зове: *сечка*, помешану са сеном (које се такође може ситно или кратко да исече) стока да једе радије и *слађе*, него ли ону сламу, што су у простом вршају на гумну коњи (или волови) изазили. — Ко ово не верује, тај није пријатељ својој стоци.

Житно зрнење за семе или за сејање треба одабрати; с тога треба још при самој вршици одвојити оне снопове, у којих је зрнење најбоље и најтеже, па их оделито или засебно овршати, па тако добивено житно зрнење оставити и добро чувати од влаге, од мишева и т. д., а

Сво друго овршено и овејано житно зрнење треба сместити у добро начињеним амбарима, који морају бити саграђени на сувом и сунчаном месту, али где има довољно и унакрсне промаје; ова промаја треба да пролази кроз рупе или отворе, и то за 64 сантиметра измеђ амбарског тавана, — како би ветар и промаја само преко површине житног зрнења пројуривала; — ове рупе или отворе на житним амбарима треба снабдеи капцима, које морамо кад узтреба да затворимо те да од магле, кише, снега, тица и т. д. житно зрнење чувамо.

па коју лезаку, за кога је привезан дешњак (а може се и трећи коњ или жарбе употребити да веже); — *погонач*, т. ј. онај, који коње гони или тера, стоји крај стожера, или око стожера корача, док коњи оптркују по гумну у округ све ближе и ближе стожеру, па их сад погонач окрене на противну страну и понова гони; — то тако бива и траје једно 0,5 часа, па их после пусти, да се за $\frac{1}{4}$ часа одмарају. — За време, док коњи ирше, околостојећи *избацају* влама неизгањено класје под коње, а за време, док се коњи одмарају, околостојећи *растресају* изгањено класје, да зрно падне под сламу, а неизгањено класје да дође горе да га коњи по нова изгазе. Кад је највећи део зрнења из класја иснао, — а то је: после 2 до 3 часа вршидбе, дине се са гумна слама, па се почне зрнење да прикупља лопатом, метлом и т. д. на гумну, која се ту одређана или неовејана зове; *куп*.

Ко држи и чува жито на таванима или у магазима влажним или крај воде, — тај не сме то жито за дуго ту да држи и да чува, — јер ће му на брзо покварити се и *пропасти* било од влаге било од шкољивих животиња.

Ко има влажно жито, тај треба да га суши, — а суши се овако :

Мало или нешто влажно жито слаже се на слојеве од 45 до 50 сантиметра високе, а јаче влажно жито или вариво слаже се на слојеве само 10—15 сантиметра високе; — после тога треба га сваког дана 1 пут или 2 пут (лопатом најбоље) превртати; доцније преврће се сваке недеље по 1 пут, а кад се добро осуши, треба га сваког месеца или свака два месеца само 2 пут добро лопатом преврћати.

Ако се у зградама, где жито држимо, *мишеви* или *пацови* залегу, — ту је најбоље једну или више мачака држати, — јер их мачке не само најревносније тамане, него од њих мишеви и пацови плаше се и беже.

Да се у житу не би залегли : *жижак* (*Calandra granaria*) и *житни мољцац* (*Tinea granella*), најбоље је средство : *чистоћа* и *суви амбари*. — Али, ако су се ови веома шкољиви инсекти у зрелу улегли, онда треба ситне тиге, које се инсектима хране, да наватамо и у амбаре да пустимо, па ће их ове тиге поватати и потаманити, са чега и треба да их чувамо, да их не гонимо и не убијамо; то су ове тиге : *брљач* или *брљез* (*Certhia familiaris*), *алиска* или *тресирешка* (говедарка, моговица : *Motacilla alba*), *гузавица* (*Sitta europaea*), *црвендак* (*Sylvia rubecula*), *црвенрепка* или *црвенаерка* (*Sylvia phoenicurus*) и т. д.

Неки набацују и нешто лана по житу, где има жижака и житних мољаца; — неки прскају амбаре јаким цеђом, а неки опет лопатом жито преврћу, па; ако ни једно од ових средстава не би помогло, онда треба жито из амбара извадити и трошити или продавати.

Жито у амбару смештено, у почетку почиње јаче да се *сасушава*, па тада губи нешто од своје запремине, те постаје мало лакше. Ово сасушавање у првој години износи 3%, а доцније — што је жито старије — све се мање и мање сасушава, и тада износи губитак 1,5 или само 1%, т. ј. од 100 кила губи се најпче 3 а доцније 1,5 или 1 кило. — Ово сасушавање треба сваки пољопривредник да узме у рачун, кад у Децембру чини целокупни преглед својих производа.

На *дуваништу*; — ко је дуванско лишће осушио добро, тај нека га сад скалупљава и у денчиће везује па продаје. — Зрело шталско ђубре износи се и дуваниште се ђубри, ако је било раније поорано, иначе : орање треба сад довршавати чим се укаже део и сувље време.

2. ЛИВАДАРСТВО.

Ливаде треба у Децембру рашчистити и уклонити све, што би сметало ливадским биљкама, кад почну на пролеће да расте. — Ово се чини у Децембру ако мразови не би сметали.

И ђубре треба сад у Децембру а најбоље у Јануару и Фебруару на ливаде износити или на колима изваљити. Најбоље ђубре за ливаде јесте : *мешалнац* или *компост*; а то је ђубре састављено или мешовито од свакојакних органских (т. ј. биљских и животињских) и минералских материја и отпадака као и различних течности; — свега овог има у свакога пољопривредника за доста и довољно, па је до њега стало, да има и врло доброг и јевтиног ђубре-

та, особито за ливаде и пашњаке па онда: за винограде и воћњаке, а и за детелину и луцерку.

Справљање (или грађење) мешанца или компоста.

1. *Доба*; за справљање мешанца јесте: свако доба године, али је најбоље: да један мешанац припремовамо у пролеће а други у јесен, т. ј. тада треба почети збирати различите материје и течности па справљати мешанац тако, како би најдаље после године био потпуно зрео и за ђубрење доспео.

2. *Место*; компост слаже се подаље од домова, а најбоље је место оно, које је *закломено* (нпр. каквим зидом од стаја, дрвећем итд., да га не бију ветрови, сунчани зраци и јаке кише, — јер би га ветрови и сунчани зраци јако исушили, а јаке кише би га исплакале; али треба да је близу воде или каквог бунара или какве локве, где се вода кишица или снежна нагомилава, јер сваки слој компоста треба почешће заливати.

3. *Облик*; — компост слаже се у облику четвртасте гомиле, која обично изгледа као подужни право-угаоник са висином од 2 метра, или 200 сантиметара.

4. *Слагање*; — компост слаже се у *одморне дане* на слојеве, и то тако: да сваки слој буде 50 сантиметара дебео: — како би могли: сваки слој да заливамо почешће и свуд подједнако, а доцније (после 2 или 3 месеца) лакше да га преврнемо и добро да га измешамо.

За сваки слој узимају се увек тј. одређене једне сорте материје; — тако:

За I слој узимају се и међу се: *земљасте материје*, као што су: *бурсење* крај путова и друмова; — *блато балегава* са путова и друмова; — *земља* окресана крај међа, обала и увратина; — *земљана рушевина* од кућа, циглана итд.; — *муљ* из бара, потока и рјека, из јазова, јарана и јаруга; *ситан или дробан леа* од видова, пећи итд.

За II слој узимају се и међу се: *биљске и животињске материје*.

а; *биљске су материје*: *коровина* и *грављина*, кад се бацте и т. д. плёве; — *лишће од разне зелени* (кромпира, купуса, итд.); *лишће са дрвећа* (суво се теже и спорије распада, а особито јовово и растово због многодубне киселине, а четинарске због танина); — *стабљике* од кромпира, патлиџана и т. д.; — *сметлиште* т. ј. све што се почисти испред амбаров, домова, кошева итд. као и сви *отпадци* у кући или кујни; — *дрожина*, *џибра* итд. *струготине* и *арљудине*; — *љиве* и *печурке*; — *маховине*, *пшаради*, *рогоз*, *сите* и *друге барске биљке*; — *трulo сено* и *воће* и *други трули производи*, итд.

б; *животињске су материје*: *кре*; — *ситни комади од костију*, *рогола*, *кошута*, *пашака* и *пашоњака*; *длаке* и *ситни комади вуне* и *кошке*; — *перје*; — *пепео* од пржених и спрашених или стуцаних *костију* што се зове: *сподиум*; — *црева* и све што је у цревима и у бурагу; — *отпадци у фабрикама* *кожа* и *туткала*; — *цркнута животиња* (пас, пиле, враба итд.); — *балега* и *мокраћа* од стоке, као и *поган* од различне живине, и од човека и т. д.

За III слој узимају се и међу се: *минералске материје*, као што су: *ситније* или *крупније комађе креча*, (што више животињских материја, то мање креча, и обратно), *лапора* и *шиса*; — *чађ* и *пепео* од дрвећа, тресета, мрког и црног угљена, као и *сапуница* и *пепео*; — *прашљива* и *нечиста кућна со* и *салитра* или *отпадци* из *салитране* или најпосле *чим-салитра*, која се у трговинама продаје.

За IV или горњи слој узимају се и међу се *опет* земљасте материје (под I. побројане).

По овоме; за компост или мешанац узимају се све оне материје, које се не међу на гомилу шталског ђубрета или на *штајско* (шталско) *ђубриште*.

Крајеви сваког слоја треба да су испуњени земљастим материјама, које имају да упијајући задржавају испаравање хранећих гасовитих делова а то су поглавито: *амонијак*, — како би се у компосту стварале поглавито салитрасте или азотне соли — Нитрати

5; *заливање*; — за време док поједине слојеве слажемо и градимо, или преврћемо, *треба их заливати*, не јако него по мало али по чешће, а особито кад су топли дани и кад је компост на сунчаном месту постављен, — јер се тада органске материје у компосту брже распадају.

Тачности за заливање компоста (који је плитко ошанчен); ово су: вода из бунара, каљужа, мочила, рунчага итд.; — па онда: помије и сплачине; — али је најбоља: *пиштавина*, т. ј. устојала сточна мокраћа. — Ову пиштавину треба из сточних стаја извести и спровести у по већу ископану и озидану руну, из које се пиштавина прици једним шмрком (шумпом), па се слојеви компоста заливају помоћу дашчаних олука или каучук-цеви.

6; *Преврћање компоста*; — добар или брзо зрео т. ј. од лако распадајућих се и трулећих материја састављен компост, треба само 1 пут (или ни 1 пут) преврнути, и може се одмах после 2 или 3 месеца да употребљава, јер је тада „*зreo*“; — али, ако је компост састављен од тешко и споро трулећих материја, онда му се domeће више креча и мора одлежати 6 до 12 месеца: по за то време треба га 2 до 4 пута преврћати и заливати, — све то ради бржег зрења и трулења или распадања, те да постане и буде „*зreo*“.

Компост преврћемо ашовом, гвозденим вилама или рогуљама и лопатом, и то овако: *најпре се горњи слој* одсеца (или се чупа) с једног краја редом, *па се набацује на другу страну*, где ће се на ново овај исти компост да слажемо; — тако се *редом* одсецају, преврћу и на ново слажу и они други слојеви. — Том приликом треба ове слојеве добро измешати и по чешће (кад је суша) заливати.

7; *Зрелина компоста*; — компост је „*зreo*“ онда, кад сав изгледа као једнолика и дробна земља. Добар (т. ј. од лако трулећих материја сложен) компост зрео је после 2 или 3 месеца, а од тешко и споро трулећих материја сложен компост зрео је после 6 до 12 месеца, пошто је за то време бар 1 или 2 пута преврћан и по чешће (ако је сушан или сушно доба) заливан био.

7; *Компостовање или ђубрење компостом*; — зрео компост товари се у кола (колица и т. д.), и износи се или извози се на ливаде, пашњаке и т. д. у *Јануару* и *Фебруару* (а и у јесен) на лепом времену, па се с кола склада све на мале и мале гомиле дуж целе ливаде, тако: да је свака гомилица 4 до 6 метара једна од друге раздалеко; — ове се гомиле по ливади и т. д. растуравају одмах, чим је компост с кола стоварен.

На 1 ектар ливаде и т. д., доласи 50 до 80 м³. (т. ј. 40 до 30 метара кубних) компоста или мешанца, којег снага траје по *више година* као добра храна ливаденим травкама и другим биљкама.

3. БАШТОВАЈСТВО

Све у Новембру започате или недовршене послове баштенске треба продајивати и срађивати — докле згодно и удесно време дозвољавало буде.

Семене из семенове плоднице вади се и одваја или пречишћава, па се оставља и чува на сувом и склонилом месту, које је сигурно од мишева итд.

Ако имамо ђубровиту леју, коју смо скоро спремили и удесили, — можемо и треба да посејемо семење: од крецаве или позне салате, од ротквица (месечар) и од першуна.

Примедба. За баштенско семење и за баштинске расаде врло је добар онај компост или мешанац, у који домећемо: поред говеђег, коњског и овчијег ђубрета још и кокошије, голубије итд., — за то треба сад у Децембру овакав спрењени компост преврћати, а нов почети спремати и приготовљавати.

У подруму или у трају, где „зелен“ држимо, треба чешће загледати, да „зелен“ не трули; а све, што је од „зелени“ иструцело, треба на компост бацити. — Прозоре као и друге отворе и рупе треба отварати на лепом времену ради промаје.

Цвећари износе сакенје са цвећем на сунце, кад је леп, сунчан и топал дан; земљу треба око цвећа да раздробљавају и заливају и у топлој соби да држе.

4. ВОЂАРСТВО.

У Новембру започет а недовршени посао, треба довршавати у Децембру.

Тачке са везла што су око воћака побијене, треба сад поводити, како се не би воћке о тачке и везе трле или косиле и гулиле, — кад јаки ветрови дувају.

Сађенице т. ј. младе пресађене воћке треба свуд око корена прекопати, па на жиле и жилице сламно ђубре набацати, — како би их сачували од јаке зиме и мразова, особито ако дође и наступи сувоумразица. — Кома би овај посао био заматан, тај нека омота своје младе воћке сламним гужвама.

Воћке треба чистити и гусеничија јаја уништавати, т. ј. са дрвећа, са плотова и т. д. гусеничија јаја и гњизда састругати и. пр. оштром четком итд.

Ђубре а особито компост треба у воћњаке износити, па око воћњака земљу прекопати и нађубрити.

Семене од разних воћака треба прикупити, спремити и чувати на згодном месту, — где нема мишева и других овом семену шкољких животиња.

Таване, подруме и друга места, где је воће смештено и остављено, — треба по чешће прегледати, па: труло или само натруло воће избацити и то на компост. — Све таванске, подрумске и т. д. прозоре и рупе треба на лепом времену отварати ради промаје и проветравања; — но, ако би снег падао или би јак мраз настао, треба све прозоре и рупе добро затворити, да не би снег кроз прозоре и рупе упадао и мраз продирао.

Ситне тице, које код нас зиму проведу, тамане (жишке и житне мољце у амбарима и кошевима), особито гусеничија јаја и гњизда на воћкама, на баштенској зелени и т. д., — па с тога, добро би било, да оваконе тице не само причувамо, него да им по мало хране бацимо, кад снег покривје земљу и дрвеће.

5. ВИНОВАДСТВО.

Ако нисмо раније могли или доспели да виноград *полажемо* и *загрнемо*, — то треба сад у Децембру неизоставно тај посао свршавати и довршити, — јер иначе виногради пропадају или ће до године врло мало и ни мало рода да донесу.

Ко хоће да подиже *млад виноград* или *нове садове*, — тај треба сад у Децембру, — чим се укаже лепше и повољније време, — да земљу здраво дубоко оре, што се друкчије каже: *да риголује или разрове*.

Шамчеве и *јаркове* треба оправљати и чистити, да би вода, било од кише било од снега, брже и лакше отицати могла.

У *подрумима* и *пивницама* треба млада вина претакати а бурад вином доливати и допуњавати.

II. ШУМАРСТВО.

Све сабрано семење од различитог дрвећа треба на zgodном месту *сушити*, па га после оставити на сигурном месту, где нема влаге, мишева или шкољливих буба и других штетних инсеката; — то све семење треба сложено држати у кутијама или у платненим или кожним кесама.

Шумари имају у овом месецу поглавито да чувају шуму — а особито оне шумске крајеве, где је млађе дрвеће, — од шкољливих зверака, н. пр. од веверица, зецова и т. д.; — због тога треба шума да буде добро ограђена а стара ограда оправљена, да у шуму не би могла ни стока да улази и да упада, а поглавито она стока, која има младе — јесење пупољке, као: козе, које чупкајући пупољке упропашћују читаву шуму: то исто чине и сридаћи са срицама, јелени са кошутама и т. д.

Осим тога, *шумари* треба строго да пазе и чувају: да нико у шуми не сече дрва без дозволе нити да когод сече оно дрвеће, које сам шумар није одредио и забележио. — С тога је нужно, да шумари унапред означе у шуми места, где ће смети дрва да секу они, који имају дозволу да секу дрва за своју домаћу потребу, н. пр. за грађу, за огрев, за виле и допате, колица и т. д.

Дрва, која су у шуми осечена, треба из шуме извозити и то: на колима само онда, кад је лепо и суво време, а на *санџама* само онда, кад је сув снег нападао, — да се шумски путеви не би кварили на кишном или блатном времену.

У Децембру спремају се старе и справљају се нове *варнице* — за добијање катрана; ове се *варнице* граде онде, где има доста борове и смрчеве или оморикове шуме.

Суве гране и огранке — што се друкчије каже: *сувад*, треба по шуми скупљати па употребити као гориво или продати.

III. ЖИВОТИЊАРСТВО.

1. СТОЧАРСТВО.

Стоци треба у Децембру а и целе зиме два пут више и и боље хране давати, — јер: што више и боље хране стоци дајемо, то је стока здравија и напреднија. — Исто тако треба чисто држати стоку а особито *судове* за појење и храњење: пазети: да вода за појење не буде одвише студена, — јер је шкољлива. — На

све ово врло мало пазе „млађи“, па их с тога треба по чешће опомињати и контролисати.

У опште треба назити на ова правила :

1. Стаје не треба храном препунити, јер би се храна кварила од испаравања и задаха, што се у стајама од стоке развија.

2. Храну треба држати само на таквим таванима, којих су даске са свим добро припојене или уљебљене, како не би испаравање са задахом из стаја горе у храну пролазило и храну кварило.

3. Нечисту храну (т. ј. прашљиву, или са врло ситном, прашљивом плевом измешану) не треба стоци давати, или ју треба најпре пречистити, — па све што не ваља треба бацити на компост или мешанац.

4. Судове, из којих стоку хранимо или појимо, као и јасла треба после сваког храњења и појења добро испрати и чисто држати.

5. Стоку треба држати у добром ару и често тимарити, а особито коње, јер добар тимар, добар ар боље храни нег' амбар; — од доброг ара и честог тимара није боље хране, ни са житне гране; — од доброг ара и честог тимара: није боља храна, из самог амбара.

6. Стаје треба по чешће кадити сеном, — јер је овај кад за стоку здрав и пријатан. — Исто је тако за стоку здраво: ако стоку на лепом и сунчаном дану из стаја изгонимо на поље — на чист ваздух, ради покретива; том приликом треба стаје провејавати и кадити; — после: ако стоци сваког месеца дајемо па „чаићење“, — како би стоку сачували од „затвора“, који долази зими од суве и чврсте хране, коју стоци полажемо.

7. Храну треба стоци давати равномерно и подједнако, т. ј. према тежини тела и у одређене оброке тачно; — јер: ако будемо давали час више а час мање хране, или некад пре а некад после уобичајеног obroка, онда стока неће моћи напредовати ни добар расплод давати, — а то значи: више штете имати.

8. Храна треба да је: добра, здрава и чиста.

2. ЖИВИНАРСТВО.

Сву живину треба одсад држати у топлим ћумезима и закљонима, који треба да су на угодно топлим месту и добро нахињени тако, да их ноћу не подове и не поједу пацови, лиснице, куње, творови, дикље мачке и т. д.; — за сигурност зашину се гвожђа и друге ловке за хватање; — ако се ове штетне животиње у гвожђа и т. д. ухвате, треба их одмах одерати, па кожу — која је сад најбоља, — продати по добре новце.

Кокосима даје се, поред друге хране, и по нешто конопљиног семени, — како би рано с пролећа почеле јаја да носе; па том приликом треба им са храном помешати и мало песка или креча или дробног малтера, — како би се у телу пшном око јаја сипавала и наслагала кречна љуска.

Голубовима треба сад — особито кад снег падне, — хране давати, — јер по пољу не могу себи сад хране сами да налазе. — Мотке или греде, на врху којих стоје сagraђени голубинаци, треба лимом или блехом обложити за 1 метар а високо од земље на 2 до 3 метра, — како се прекс лима не би могле да успуњају ноћне зверке, као што су: творови, куње и т. д.

3. ЧЕЛАРСТВО.

Кошнице треба покривати и топло држати, да челе не прозебу; — али лёта на кошницама треба запустити тако, како би кроз њих челе могле добијати чистог ваздуха, да се не угуше и не угину.

Слабе ројеве треба прирањивати, т. ј. по мало хранити, да не угину.

Добро би било, да ројеве на топлим дану у подне или одмах по подне кад је најтоплије истерамо из кошница ради прочишћавања.

За цео време док је зими хладно, не треба челе узнемиравати; с тога: не смео кошнице дрмусати, ни гурати или премештати и у њих лупати.

Особито треба пазити, да се у кованлуку и око кошница не залегу мишеви, — јер ће све што је у кошницама да упропасте и поједу. — За то је добро: у кованлуку држати мачку као добру ловцијку.

4. СВИЛАРСТВО.

Сад треба сећи потање пруће са меканог дрвећа нпр. са брезе и раките или црвене врбе, па од овог прућа плести лесе, на којима ћемо на пролеће да изводимо и гајимо свиларску гусеницу или свилену бубу. — И деца се могу да науче, да преко зиме плету ове лесе, — као и свакојаке котарице.

5. РИБАРСТВО.

Ако би се у рибањацима вода од јаке зиме смрзла или заледила, — онда треба лед пробијати и ту изводити одушке, где се риба скупља да ваздух дише, — јер: кад се воде замрзне, онда риба јури онамо и тражи она места, која су нпр. трском, обалом итд. заклоњена, па се ту вода није могла да замрзне или смрзне. — Овакова у води места несмрзнута изгледају као већа или мања гротла; а свако оваково гротло (као и пробијена рупа у леду), зове се: *врљбац*, — где се највише рибе може зими да навата.

Ако у рибањацима (или по ритовима) расте многа треска или многи рогоз, сад у Децембру треба сећи, — јер је то најлакше и најгодиње урадити, кад је вода смрзла и док лед у рибањацима траје.

IV. Жива природа.

У цвету се може наћи: *мразовац* (*Colchicum autumnale*) по влажним ливадама, и *голмуждрака* (*Senećio vulgaris*) по орницама и другим обрађиваним земљама. — *Сиреж* (*Helleborus niger*) почиње да цвета па још и испод самог снега, по брдовитим и планинским пределима.

Маховине се зелене и почињу плод да замећу, — па с тога би најбоље и било: да маховину са воћака итд. састружемо или оштром четком сљутимо баш сад у Децембру (као што смо и казали напред код: „Воћарства“).

Дивље свиње а тако и срне почињу да се сваривају, због чега се у читаве чопоре скупљају и по густим шумама јуре; — том приликом, дивље свиње а особито вепрови здраво су љути и опасни, па их се ловци морају добро да чувају и треба да буду спремни ојсудним и сигурним метком из пушке.

Дивље гуске и пловске као и друге водене типе н. пр. гујурин, лиске, и т. д., долећу нам овамо на југ, кад на северу јака зима почне и кад велики

снег напада. — Ове су тице често нашим рибањацима и рекама од штете, јер зими тамане ситнију рибу. — Ловци зими лове ове водене тице, јер имају укусно месо.

Зиму код нас проведу обично по шумама, које су крај бара и рјека и по барским равницама: различне шљуке, као: велика или шумска шљук (Scolorax rusticola), мала шљук (Scolorax major), ражањ или штипавац (Scol. gallinago) и мали ражањ (Scolorax gallinula); — све ове шљуке рано јутром и позно вечером траже инсекте и разне првиће, па због укусног меса ловци их јако траже и лове.

Зими, а особито сад у Децембру, повлаче се и долазе *видре* у подубље потоке и баре а често и у рибаке, па: где се настане, ту ватајући потамане сву мању и већу рибу.

И ситније тице, које смо у „Тежаку“ за Октобар и Новембар побројали, задржавају се код нас преко целе зиме, тражећи себи хране крај амбаров а и кошева а често и близу наших станова.

V. Претсказивање времена.

Кише као и владе пре Божића не шкоде јесењим усевима и не убијају озимо жито: — али ако кише почну после Божића, — озима жита ће да страдају.

Иза кишовитог или јако влажног Новембра долази обично снежан Децембар, и то:

У првој трећини биће Децембар понајвише суво мразан — јер је и прва трећина у Јуну месецу била врло жарка и понајвише сува.

У другој трећини биће Децембар понајвише мочаран, због тога што у ово доба дувају обично југо-западни (т. ј. топлији и влажни) ветрови, — јер је и друга трећина у месецу Јуну била облачна и понајвише кишна са југозападним ветровима.

У трећој трећини биће Децембар већином снежан и јако хладан или мразан, због тога, што у ово доба дувају обично северозападни или северисточни (т. ј. снежни и хладни) ветрови, — јер је и трећа трећина у Јуну била кишовита са jakim нагло хладним ветровима, који су нагло смањивали температуру, те је тада почешће падао јак и доста крупан град.

Какав Николенда —

Такав и Коленда (Божић).

Магловити Божић:

Даће нам пуно кошић.

Снегом Божић снажан:

Даће добар нажан.

Многи снјег с неба:

Даће пуно леба;

А беснежан Божић:

Даће празан кошић.

Беснежна зимица,

Готова гладница;

Па млигава зима,

Мршава година;

А каљава зима,

Каљава година.

Зими грмљавица:

Љућа вејавица.

Што блажији Божић бата:

То све зима дуже вата.

Дани кад дужају,
Тада и стужају.

—

Ако није зиме у почетку,
То ће бити зиме на свршетку.

—

Ако сламу купе свиње —
Биће јаке, да знаш, зиме.

VI. Опште наредбе.

У овом месецу Децембру, а особито кад падне снег, треба свршавати и ове послове по реду:

1. Близу стаја и појата или трла треба прибрати и спремити храну на стоку — пре него што јаки сметови западну. — За овај случај треба пасети и нанети доста: лисника и шаше, па, поред сена и сламе, стоци по снегу полагати.

2. Сви *млађи* у вече седећи и причајућа треба да *илегу* и *сиремају*: *гу-жесе* од сламе и прућа, *лесе* од брезовог и ракиновог прућа.

3. *Деца*, а особито женска деца, могла би врло лепо и корисно да *илегу* *веће* и *мање котариче*, у којима би се могле да држе и носе и. пр. јаја, и различно воће што би се у своје доба могло у оближњу варош или бању да носи и да продаје. — Особито би добро било, кад би ове котариче лепо *вилеле* *девојчице* у оних селима, која су близу наших бања (и. пр. близу Буковичке и Врљачке виселе воде, па онда близу Алексиначке, Брестовачке, Рибарске итд. бање), па да у тим котаричама доносе ипр. боровнице, (у Рибарску бању) купине, малине итд., и да их продају заједно са котаричама по добре новце. — јер би гости у тим бањама куповали ове котариче, (особито ако би биле лепо исплетене и *вишаране*) више за љубав тога, што би то био наших девојчица рукотвор.

4. Најбоље је и најудесније доба за срађивање дувана, конопље и лана. — на шта треба прву и сву бригу поклонити пре свију других радова у овом месецу.

5. Сад је најагодније доба још за дељање и стругање *дџа* и *срџа* за бурад, као и стругање дасака за астале, клаупе итд., па онда дељање и грађење *наплатака*, *осовина*, *каната*, *јармова* и т. д.

6. Жито се може полако и по мало да врше на „парној вршалици.“ уз коју се (ради млевена жита) domeће и млин, који се ставља у везу са овом вршалицом помоћу једног широког кајиша око парног великог точка.

7. Жито у амбарима и кошевима треба чешће *лопатом* превртати на лепом — ведром и по топлој дану.

8. Кад снег почне да пада и јако да веје, — треба амбарове, кошеве подруме, таване, сточне стаје и тако даље позатварати, да не би снег у њих навејао.

9. На саоницама (ако има доброг саоника) треба довозити дрва за огрев. — нађајући се јакој зими.

10. Пошто курјаци сад почињу „да се *герају*“ те се с тога у велике гомиле или *руље* сабирају и скупљају, па безазорно нападају на стоку а осо-

бито на овце и озимад или прасад од прошле зиме, — то треба стоку добро чувати, пуштајући уз наоружане чобане још и добре — јаке псе.

Сад је врло угодно, да за ватање вукова запишемо „*ауџа гооџа*“ и зиме над дубоким ручцама. — Али је најбоље, да читаво село, чим се где покажу и чују курјаци, подигне а јак у, па курјаке убијати, одмах кожу одерати и по добре новце продати, — јер је сад кожа најбоља.

Примедба. И ако смо још у почетку рекли, да је овај месец одређен за одмарање, — то смо ипак видели: да се добар домаћин мора да постара и побрине за различне зимске радове, којима ће се сви „*домаћи* и „*млађи*“ имати да занимају, — т. ј. *једни* да спрежу стоку на ђубре да извозе, *други* да поправљају путове, *трећи* да на колима носе сувишне производе на пијаци за продају, *неки* да довозе из шуме дрва за кућу, *неки* да полажу стоци храну, и да за гојење одређене и изабрате животиње *редовно* и *добро* хране у *стајама* ради *бржег* *гојења* — било за продају било за домаћу потребу.

За мушкарце бирају се и узимају мушки и тежи радови а за *женскиње* или *женскадију* *лакши послови*, као: *чешлање* перја и вуне, *комишање* кукуруза, *трлење* конопље и *лања*, *чишћење* аљина и других ствари; — *започиње* се: *прести*, *ткати*, *кошуље* *шити*, *плести* итд.; — од *воћа* прави се: *воћно вино* ипр. *јабуковача* (од јабука), *крушковача* (од крушака) итд., па онда *сирће*, *пекмез* (од крушака *такуша* и од *шљива*) итд.; — још се прави и *сир* и *масло* за продају и за домаћу продају, као што се сад свршавају и све друге разне радње, — како се не би губило времена онда, кад на ред долазе други пољски радови.

Према свему овоме: домаћину или старешини није баш тако лако, да направи и удеси тако тачан распоред: да сву чељад радњом и послом не препротерети и да свакоме од њих подједнако и равномерно даде радње и посла. — или да чељад не постане трома и лењива због малих или никаких послова и радова!

По што се зна: да се у друштву веселије ради, — то би добро било: да се зими држе *прела* и за разне ручне радње *села* у *кући* или у *собама*, — па да том приликом *сакупљене* *преље* и друге *раденице* обављају своје послове уз *веселе* *песме* и *забавне* или *занимљиве* *приповетке*, или би им *које* од *домаће* *деце* читало *какову* *забавну* и *корисну* *књигу* или *пољопривредну* *читанку*.

ВЕЛЕШКЕ

Корисност пчела за оплођавање биља.

За оне, који не увиђају или не ће да увиде, какву велику корист пчеле дају не само медом, који нам оне као неки данак плаћају, него још нарочито припомажући оплођењу биљака, — навешћемо као доказ следеће из Аустралије. Насељеници из Европе према својим обичајима и потребама, одпочели су гајити у Аустралији зелен, воћке и т. д. Воћке тамо расту и успевају изврсно, цветају да је млина видети, али не рађају баш никако, тако да се у опште почело веровати, како аустралијска клима не ваља за европске воћке, па су почели крчити. Али кад се пре неколико година тамо населише неки, који са собом до-несоше и пчеле, пронађе се одма узрок, што воћке дотле не рађаху. Воћке у баштама тих досељеника а и њихових суседа рађаху сада много и лепог воћа. Овим се је доказало, да Аустралија нема још никаквог инсекта, који би потпо-могао оплођење воћака. Због тога је се пчеларство у Аустралији за кратко време брзо раширило, јер тамошњи воћари веле: „Нема пчела — нема воћа.“

Сејање коштиц од шљива.

Шљиве се размножавају или помоћу изданака или из коштица. Из из-данака бива, када већ постојеће шљиве имају таквих изданака, но за гајење у већем размену претпоставља се сејање коштица, јер се младице из коштица у расаднику лепо одгаје и дају лепа стабла. Али ницање коштица скопчано је са тешкоћама, те с тога се препоручују многа средства, те да се то клијање олакша. Између осталих и ово је једно средство: свеже коштице метну се у извесни суд на прелију са скоро угашеним и видом разблаженим кречом. Та разблажена кречна каша помеша се равномерно са семењем, које у њој затим треба да престоји 14 дана; затим се извади и доцкан с' јесени засеје заједно са кречном навлаком у браздице дубоке 8 см. С пролеће ће изнићи све коштице. Чим се с' пролећа клица појави, мора се земља озго разнестри. Када младице израсту $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ метра високо, могу се пресадити у расадник.

ПОДЛИСТАК

О ШУМАМА У СРЕЗУ КЉУЧКОМ.

(СВРШЕТАК.)

На овом нам се месту намеће питање: а зашто се овдашњи свет око толиког присвајања шума граби и то сада баш, кад се по имању пореза удара и кад се на сигурно зна, да ће се с тиме и више порезе да плаћа, а међутим ни само земљиште по себи као чисто шумско и није ни за какву другу корисну употребу сем само за шуму? Кад би се доиста имало у виду само земљиште односно његова корисна употреба, онда не само толиког заузећа неби било, но би се шта више и од сопствене земље руке дизале, али се нарочито при тим заузећима у виду има само гора.

Овдашње су шуме с две стране Дунавом опкољене, у непосредној су близини Аустро-Угарске и Влашке, а нису далеко ни од Бугарске државе, и по томе су на тако за промет згодном положају, какви су положаји доста ретки. А од неколико година па на овамо, гора је овде доста на цени због великог извоза у иностранство, па се зато сваки и отима да што више горе присвоји, за коју на сигурно може више или мање новаца добити, а што се кога тиче што ће му напоследку остати саморана прљуша: он ће је ако може радити, а ако не, лићи ће руке од ње и оставити је држави, општини или свакојако у наслеђе млађима. О свему овом писац је се ових редака уверио, на име; један је продао гору из свог завата, на који је вели добио право сопствености тиме, што је више година ту са својом стоком боравио и „гору очувао," по пошто је кунац исту гору исекао, те је место забрана остала гола прљуша, онда он продавац — није хтео отимице пријавити пописној комисији и ову „прљушу," рекавши: „берићатус меци, за гору сам узео 70 дуката, а прљуша ми нетреба, нека стоји општини и држави," али ипак кметови су му сасвим право и ту „прљушу" код пописне комисије у његово имање уврстили. —

Сечу горе у поменутих општенородних шумама за приватну потребу појединих дозвољава среска власт, и то само у толикој мери у колико се може на пут да стане ненадежном дозвољавању дотичних општинских власти, односно у толико само, у колико се поједина лица за ту дозволу и обраћају среској власти. У опште узвизи овде се сразмерно врло мало „шумских објава" издаје од стране ово среске власти, а то је зато:

1. Што многи овдашњи планинци имају своје забране, односно завате, у којима не само за своју домаћу потребу секу, но и другима — кључанима — за сваковрсну грађу продају, у чему су Петрово-селци понајбогатији.

2. Што и саме општине узимају на се власт, те сечу дозвољавају, јер веле да је то њихова општинска а не општенородна шума.

3. Што се за сечу у општенородних шумама по постојећој наредби г. министра, дозвољава бесплатно само по 8 дрвета годишње и то већином букова, и

4. Што су по општенародним шумама сва ближа за сечу удесиња и са бољом гором места заузета, тако, да су за општенародну шуму остављена само врлетна, неприступна и са гором лошија места. —

Чување општенародних шума у овоме срезу поверено је тек од пре 5 до 6 година државним шумарима, са постављањем којих било је већ одошћено, јер је до тог доба највећи део шума био одељен и у рукама појединих. Па и самим државним шумарима није се могло много помоћи, односно противстати уобичајеној лесби шума и сечи горе понајвише из тог узрока, што су све општине више мање чиниле препреке, како би држав. шумар што ређе у атар њихове шуме долазио, јер су сматрале да он има посла само са државном шумом, а не с њиховом општинском, па су тако и даље с овом шумом располагале по својој старој пракиси без икаквог скоро обзира на какав закони ред па макар да су то баш и чисто општинске шуме.

У овоме погледу В. Каменичка је општина од свију осталих највеће сметње свима држав. шумарима правила. У истој општини хтели су једаред усред општинске суднице држав. шумара заоставити, само зато што им је овај извесне завате оспоравао, а било је и то, да кмет-председник исте општине није ни дао држав. шумару у планину ићи рекавши му: „чекај да питам г. капетана дал да те у шуму пуштам или не.“ — Ето у каквом су положају државни шумари у овоме срезу били.

Па и данас је државном шумару од стране општине мада помоћ за чување шума и састоји се скоро јединствено у давању својих општинских шума, ра, по како се за ове постављају маом људи, који су и сами горосечци и заваћинари, то је и од ових једина услуга сам- та, што државног шумара кроз планину прате, иначе је од њих слаба вајда за ваћање и проналажење шумо-ште-точина. Баш и који су сасвим поштени људи, они се као такови немогу дуго одржати у својој служби, једно због сасвим мале плате, и друго због тога, што стоје под непосредном кметовском влашћу, па морају радити све по упућенима кметова, који теже да сваку злоупотребу са шумом општенародном и општинском од државног шумара прикрију и да све онако по старом обичају иде. У опште поштени се људи у служби општинских шумара немогу одржати, јер је увек већина на страни горосечаца, заваћинара и т. под. преступника шумских. —

Према оваковом дакле стању овдашњих шума, није могуће државном шумару извршивати наредбе предпостављених власти, нити стварно утицати на подизање, гајење и употребу шума по начелима шумарске науке.

С тога је у интересу шума у овоме срезу неопходно пужио:

1. Да се општенародна шума *ограничи*. Докле се год овако на лицу места незна, које су и докле општенародне, а које су чисто општинеке шуме, и докле год овако трвење измеђ државног шумара с једне и општинских власти с друге стране траје услед оваке неодређености шума, дотле ће сви закони и све наредбе односеће се на заштиту шума остати без икаквог стварног успеха а шуме ће и даље као и до сада пропадати. Зато је потребно да се што пре тачно определи: шта су, где су и једанпут за свагда не само на артији, но и на лицу места утврде стварне границе општенародне шуме, како би држава на месту имала као каку тапију или неки инвентар који се на чување државном шумару поверава и тек онда с потпуним правом може од њега и одговорност за

нсту шуму тражити, као што се тако ради с другим чиновницима и званичницима државним, кад им се какав посао државни поверава. Иначе дапањши начин постављања шумара од стране државне ради чувања општенародни шума изгледа: као кад би неки газда — који је, као масарош наследио какво имање без да је и сам знао, шта је и колико је наследио, — погодивши слугу послао га у поље да му чува добра; дошавши слуга на добра тобош свога газде, застане тамо сијасет других совственика, који су га предусретали с речма: «та за бога брате, ти си погрешно! ово је наше имање кога још издавна обрађавамо, а твој газда, шта ти овде има, нити је што год до сада као његово овде обрађивао ни чувао.»

2. *Да се са заватима рашчисти.* Ништа горе државног шумара у служби својој некуражира, као ови завати и ништа горе не смеће слободном државном руковању и управљању с овим општенарод. шумама, као ови завати и салани. Куда се год по планини окрене, где год по планини окрене, где год се ногом крочи, на сваком се другом, трећем кораку са заватима сусреће без разлике места и даљине од села тако, да по овим заватима изгледа као да овде никакве општенародне шуме и нема; и докле год један заватинар у сред општенародне шуме може казати државном шумару: «шта тражиш ти овде, што ме узнемираваш на моме имињу, зар си ти дошао да ми одузмеш имање моје и т. под» — дотле је државном шумару апсолутно немогуће ништа у овој шуми радити, и дотле ће сваки шумар гледати, да се ове по све грубе, непријатне и неблагодарне шумарске службе курталише.

Да би се с овим заватима једанпут рашчистило, а да би се на чисто знало, шта је чије и по каквом је праву господар, требало би да се образује нарочита комисија о трошку самих заватинара, односно криваца по тој ствари, којој би комисији био задатак да по свој општенарод. шуми овога среза завате претресе, тачно премери и о законитој или незаконитој својини сваког појединог се завата увери, па све што се у незаконном притјажану наоидио буде, да се одмах из притјажанја истисне, а салани сруше и ватром попале, јер су склонили не само шумо-штеточина по и свију по друштво у опште неваљалаца. Овај измишљај требало би да буде у летње доба ради лакшег самог посла по планини, а особито ради лакшег преноћишта, јер је зими доста рђаво за преноћиште.

3. *Да се поставе два чувара као помоћ државном шумару.* Пошто је просторија ових шума много велика, да је једном шумару немогуће довољан надзор водити, нарочито из разлога напред наведених, приликом говора о општинској помоћи и њеним шумарима, — то је ради што лакше и што боље управљања шумарске дужности а особито ради што јаче контроле и хваћања горосечаца, заватинара и др, преступника шумских потребно, да се поред једног држав. шумара у овоме срезу — поставе од стране државне још и два чувара за шуме као помоћ државном шумару. Чуваре ове требало би да поставља и одпушта сам државни шумар и то поглавито из овдашњих људи, који су иначе поштени и у шуми незаинтересовани.

4. *Да и државни шумар и сви чувари шума буду заклети.* Позната је природа шумарске службе, да шумару није могуће сваки пут довољно сведока набавити при оптуживању шумских преступника, услед чега они, често баш као прави виновници избегавају заслужену казну, па баш и са сведоцима опет се некако с великом муком до осуде преступника дође. Ја сам имао прилике да сам,

у присуству још два општинска шумара, усред бела дана ухватио извесног горосеча на самом делу, оптужио га полицијској власти, горосечац први пут не призна, полицијска власт саслуша као моје сведоке обадва општинска шумара, који, као очевидци потврде све оно што је у тужби за горосечаца наведено, али то полицијској власти не буде довољно за осуду горосечаца по понове исте сведоке позива на суочење с горосечцем, по ком суочену горосечац једва већ буде осуђен. За сваку скоро оптужбу шумских преступника, и општински се шумари као најобичнији сведоци по два три пут полицијској власти позивају, што је за њих, као обично сиротне људе, више пута теже по и саме кривицу, па се зато често и своје службе ратосиљају. Зато је потребно, да како држав. шумар, тако и сви органи шумарски, буду заклет и да је њихов исказ у службеном послу пуноважан. Ово је потребно с два гледишта, једно да се тиме и ауторитет шумара као службеног органа на својој правој висини одржи, и друго, нарочито због тога, да шумски преступници своју заслужену казну олако избегавају, и

5. *Да се потребни квартири за државног шумара и чуваре шума направе.* Поред наведених и још многих других невоља, с којима се државни шумар у служби својој борити има, још је велика невоља и та, што квартира за становање нема. Шумарска служба захтева да је шумар што ближе и што више средо-краћи шума са својим сталним обитавањем, али где ће кад квартира нема? Простор је ових шума тако велики, да није могуће шумару ни до најближег села сваки пут по 4—5 сати натраг се на преноћиште враћати особито у зимње доба, него мора у планини поћевати по салашима, бордељима, свињцима и др. кочицама. Кад се ово непослетку неби косило и са интересима саме шумарске службе, зар би се још овакви квартири и сисити могли, али поћевати и тражити квартал код оних лица, који су обично понајвећи шумски преступници, којих дакле треба строго контролисати — ни најмање се не слаже с интересима службе и строге контроле над горосечцима, а да се не помиње још и могућа опасност по саму личну сигурност шумарских органа на таким коначима.

С тога је потребно да се за чување општенародних шума у овоме срезу на уудесном месту направи једна кућа за стално обитавање државног шумара. Поред тога, да се направе још две куће као стражаре за чуваре шума односно за преноћиште држав. шумара приликом обилажења шума, које би се стране имале да наместе на најудеснијем месту за контролу шума. Сама направа ових квартира неби много коштала. —

Представљајући рђаво стање овдашњих шума, а у неколико и начин, како да се то поправи, држим, да мало што боље стоји и по другим крајевима наших шума, и да је већ сазрело мишљење, како код владе Његовог Величанства Краља, тако и код народног представништва, да се једаред озбиљно прегне на уређење нашег до сада по све занемареног шумарства.

Јов. М. Јекић

ШУМАР

ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА

О СТАЊУ ПОЉОПРИВРЕДЕ У ОКРУГУ ПИРОТСКОМ

ПРИКУПНО

Светислав М. Стојановић.

(СВРШЕТАН.)

VIII. Шумарство.

Ова грана привредна, која је тако рећи с једне стране неисцрпими извор за намирење најважнијих човекових потреба, а с друге, опште добро народа и његовог културног живота, — у овом округу, морала је подлећи суровости, управо не образованости Турака, који су до душе само гледали да свој дубоки деп пуне, а да никако не подмлађују, не обзирајући се на последице, да ће настати лоше стање у сваком погледу. То је њима девета брига била, да се старају о тој грани привредној — шумама, у којима цео свет поред материјалне користи што вуче, налази још и уживања; њима је главно било, да се тамане јер им је у мозгу више преовладала бојазан, — по горња благодет шума, — да ће се чувати нарушници државног реда и поретка, — хајдучи, који ће им досађивати. Та помисао и бојазан са свим је оправдана; јер кад у држави, као што је Турска, не влада закон, по самовоља и безграничност ага и спахија, онда на сваки начин, шуме у ствари и служе као уточиште људи, који оће тим путем да се свете и да задовоље унутарње хумане осећаје. С тог гледишта Турци су јако мотрили, да се шуме не подижу, поред тога, где је само могуће, да се извуче, — извлачили су и упропашћавали немилице, а о подмладку несу ни сањали, а камо ли помишљали.

Примера ради, да наведем једно местанце у околини, управо над самим селом В. Лукање у срезу височком, са јужне стране, да се виђа једно 70 комада перића, који по каквоћи и старости својој показују, да је некада морала бити гљива шума. У ствари тако је и било. Но Турци су ову шуму пре 20 година, ради подмирења државних потреба, а на име за бацдере телеграфске и мостове ископи. И од оне гљиве шуме, само је остало 70 дрвета!

И услед таквог стања, шума у овом округу старих и нема, изузимајући северни и северо-источни крај среза височног, сада на граници бугарској, већ су сада тек подмладе изданачне.

На највишим брдима и планинама, онамо где човечија рука са сикиром може да допре, али не може да се извуче, тамо има шума, и то само букова. Овакових планина има у срезу височком, где су тако звани савати. Шума има неколико по називу савата, у којима стока борави, и укупно узевши протежу се у растојању до 2 сахата у дужину, а у ширину на 1—1.5 сахат. Простиру се у правцу северном и северо-источном. У тим шумама саватском, находе се преовлађајући буква, црни јасен и граб, а и по неки жбунић и смрека. Но поред ових дрвета, находи се одвојено и по неко дрво јелово.

Шума је све донде, докле се може са колима и саоницама проћи, разређена, и дрва су се сва покварила, чворновита, болесна и закржљавила, тако, да

ни за омање јачу и већу грађевину, не би се могло наћи јапије. По онамо, где се не може проћи, тамо је опет букова шума, што по кажу до неба израсла. Права, чиста и што не може боља бити за јапију. Услед тога се дрва, што се не могу да проређују, израсла танка, права и висока, — находе искрућена или поломљена, јер и поветарац у стању је, као што је познато букву да обори.

Посматрајући кроз и кроз околину, неби ли се могла експлоатисати, не може се наћи згодна места за комуникацију. Оно до душе што има, што се не може урадити, али захтева големих жртава.

Шума букова у овим планинама стара је 70—100 година.

Положај је ових шума уопште стрм са једне стране, и то са северне стране слободан, т. ј. незаклоњен.

Земља је покривена од чести са шушњем и другим отпадцима, а од чести са разним травама, папрати и малинама.

А унутарња особина земљишта таква је, да хумуса имаде довољно.

Сем ових планина имаде и шумарица, т. ј. имале подмладе у целом округу све из пањева подигнуте; јер, као што је наведено, није се ни сачекало, да шума може дати рода.

Буква преовлађује у свима планинским местима, иначе најчешће се виђа млада гора: *белог и црног грабића, црног јасена, обичне леске*, (и веома ретко дивље или мечје леске). Чистих шума, т. ј. ошавних, које се састоје из једне врсте дрвећа, веома ретко сам могао видети у целом округу, већ само измењане од наведених врста. Премда има и чистих, али су то мали комплекси. Једну лешу 3—5 годишњу растову подмладу видех у атару села Градишта среза белопаланачког на самој граници овог и нишког округа.

Што су Турци одсекли и очистили, било је некада и прошло; а сада могу се повољно изразити, да се у колико је могуће више поклања пажња на подмладу, што се види из примера, где сељаци слошке тамане кове, само да или подмладу одрже и очувају, или оголићена брда и висове, који имају пањева, из којих ће се подмлада подићи, — гледају, да пошуме, те да се опет залиста гора, која је пређе ту постојала. Корист и важност шуме, за коју околику пажњу поклањају, једино цене овдашњи земљоделци за храну стоке и продају, дакле више са материјалне добити цене важност; иначе немају никаквих других обзира, премда би требало да имају; јер им очигледан пример показује утицај пошумљених места у погледу отклањања поплаве. Да то потврдим овим фактом. Село Браг у срезу височком, лежи у једном уском просеку између брда, од којих је оно, пошав из Ржане с леве стране пошумљено младом гором, а оно с десне не баш тако голо, али тек ретком шумарицом обрасло, и киша, која је надала 12. Јула ове године показала је сву своју силу и суровост, кад нема никаквих сметња на путу. Јер жалосно је било видети, како су њиве житне и кукурузне с десне стране прошле. Ту је шљам, ту је камење, ту је оборено и заравњено жито са земљом, ту су кукурузни струкови оборени, и најзад пут колекси, на више места и проваљен и затрпан камењем, а с леве стране где је шума свог корена ухватила и потпуно обрасла, т. ј. нема никаквих пропљанака од сечења шуме, — тога нема. Ошавних читих примера има сјајет у овом округу.

Но доцније свакако ће се пошумити ова гола места, само ако одрже сељаци задате им речи, да ће кове сатирати. Сем овог њиховог једногласног дого-

вора и споразума, и општане, па и поједина села стају на пут сатирању шуме, поред државних шума који у виду неке власти забрањују тамањење шуме.

О томе, да ли сељани заватају или присвајају тако зване државне шуме, наводим, да таквих шума има сада неколико, које су пређе као својина појединих околиних сељана биле, али су сада које својевољно, а које силом одузете и регулисане као државне, односно општеснародне. Тако су н. пр. савати, којих има 9—10 сви државни, а узети су силом од сељана од ослобођења овог краја.

Службености у овим шумама има ове: 1. *службеност са неограниченим правом попише*; и 2. *са неограниченим правом на сеча исправљена или оборена по земљи дрва*.

И ако су ове службености, ипак слабо могу да утичу на тамањење шуме; јер експлоатације се тако огромне не врше, а шума је опет велика, те никакве штете не чини; изузимајући службеност на купљење дрва, кој које се обарају дрва, и онако по шуми леже обалења или нагнута — недосечена, услед чега, одржава се на суседна дрва, и најмањи поветарац у стању је под оваким околностима, да обара и она дрва, која нису сечена. Ето то је једина мана ове службености.

Никаких сеча великих, није ни било, сем што по неки одсече, те према томе нема се ни шта казати.

Дрва служе у овом крају и за занате, и за продају и за домаће потребе Запатлије — качари у селу Дојкинци среза височког, и у селу Стулени среза дужничког, секу шуму и то први јеловине, а други буковине или растовине за прављење бачви, плакарија буради, чутуре и остале домаће ствари за течности. Дрва за огрев, или ове ствари израђене, доносе ради продаје или у варош бред бербу виноградеку, или виноделици иду нарочито код запатлија у поменутим местима, те плакарије, и друге судове наручују и ови израђују; иначе се на околне тргове шкуда не износе.

Дрва за огрев или у виду некаквог другог сортимента шкуда не износе.

Шуме страдају или од снега, кад се поломе гране, или од превелике врућине, или од града. Оба ова последња случаја, видео сам, и шума на таквим местима, где се је такав случај догодио, морала је изнова потерати.

Од врућине било је на више места случај, где су се дрва осушила, а од града, десно се случај код села Засковца идући за Темску, месеца Маја, и шума је сада понова потерала и залистала.

Дивљачи има у планинама среза височког, а и на другим планинским местима, али у малом Има мечака, једена, српа и дивљих свиња. Мечке не само што вршљају шуму и кидају огранке, но излазећи ван шуме, грдно тамање и сатиру кукурузне паше, које се налазе на висоравнима. Остале дивљачи закидају младе изданке.

На завршетку описа ове привредне гране, навешћу, да уређење шума никако није било до сада. Оно, што није било за време турске владавине има и смисла; али што се сада чека и оклева, то је држим лако питање, на које треба дотични да одговоре. Држим да је неопходно пужни, да се једном уређење отпочне; јер иначе, доцније ко зна, да ли ће посљедице бити другчије, но што су по унутрашњости Србије. И онда, на кога, и на шта, има да се потужимо, кад се доцније досетимо, да уређујемо шуме. Време је сада. Дакле приступимо.

Комуникационих средстава и нема; но и оно што се има, до зла Бога хрђава су; јер водених нема, а сува су неугодна, те не само што се не може и оно дрвеће да извози, већ јако смета у погледу производње дрвета.

Иначе могли би се знатно умножити, развити и подићи дрводељски занати за ове планинске крајеве, којих обитаоци и онако чемерно живе због оскуднице на плодним земљама.

IX. Бачијање.

Бачијање јако је развијено у овом округу, и заслужује, као веома распрострањена радња, и међутим корисна, да се о њему — бачијању, неколико речи прозбори.

Бачијање, то је узајамна услуга или узајамно олакшање, што се тиче чувања, мужења, добијања што је могуће више и јефтинијег продукта млечног, као и понајглавније и најважније, што би се бачијању у добру и неоцењену страну могло уписати, то је то, што се и богаташу, који има стотину оваца и коза одвећ помаже, да може млечне продукте поред ђубрења јефтино добити, међу тим се и сиромашу, члану тог удружења, који нема довољно стоке, даје могућност, те да може нађубрити своје њиве, које би у противном случају остале не нађубрене, а овим начином удружена стока, даје му се као што рекох могућност да то постигне без икаквог уштрба.

Корист је у сваком погледу од бачијања неоцењена, јер засебно сваки члан, нити би могао постићи, нити се користити са својих 20 или 30 брава оваца или коза. Претпоставимо овај случај, што је истинит и не редак, да сваки члан нема по 50—60 брава, по по 15—20—25; тај сигурно неби се користио са количином измуженог млека, нити би могао нађубрити како ваља своје њиве, што иначе овим удружењем постизава, пошто се стока свију удружених чланова, само за љубав његових неколико брава задржи 3—4 дана на њиви, те тиме помогне себи, — што сваки сам не би могао и стићи, јер му стока нађубри њиву.

Овај и овакав начин удружења сточног у овдашњем народу, по мом дубоком схватању не само да заслужује похвалу, но жеља ми је, да се и дубље у унутрашњости отаџбине што је могуће више распростре.

Казавши овако укратко корист од овог удружења сточног, — да пређемо сада на саму радњу, те да видимо, како се она обавља.

Пред Спасов-дан на десетину дана, искупе се чланови, који оне да удруже своју стоку — да бачијају. Пошто се здружило толико чланова, да укупни број њихове стоке не износи више од 500 комада, онда се договоре, кад ће мусти своју стоку. Иначе, ако пређе, онда се образује друга бачија. С тога ће се често чути код сељана где веде: „ово је село богато; оно има 3—4 бачије.“ И тога дана, најпре се одлуче јагњаци, па онда удружено пасе стока, а не музе се 24 часа. Управо гледа се, да се оног времена помузе, кад су јагњаци одлучени, и кад је стока почела да пасе. Пошто се стока другог дана у оно доба догони, кад је почела пасти, онда се припреме работни и ведрa и сваки члан своје овце или козе помузе. Пошто се измузе стока, онда се стану веселити, и метајући из пушака, а жене јоште и певају разне песме, од којих сам само две прибележио у селу Штаповцу среза лужничког.

Песме су ове :

I.

„Поболе се млад овчарко
Па стаде стадо да се буну,
Говори му млад овчарко:
Побите ми кован кривак
И на кривак црну гуњу,

Стадо ће се разбунити
Разбунити, разлучити“ и т. д.

II.

„Изби се стадо големо
Над оно село големо,
При ону воду студену
Под ону гору зелену.“ и т. д.

Кад је ово учињено, онда се погађају момци, који ће да рукују бачијом. Узима се обично један, који справља продукте, и назива се „бачем“, а за послугу, даје му се двоје троје њих младих момака, који су у исто време и овчари; „бак“ или зарада, одређује се бачу овако: на 500—600 оваца даје му се 7, 8, до 10 „млаза.“ Ова реч млаз, долази од муже, јакле зарада му је та, да први помузе све овце 7, 8, до 10 пута, и млеко које добије, употребљује на продукте које хоће, јер је његова својина. Млађи или послуга, којих на 500 брава оваца долази један, — плаћају се у новцу, и то за све време бачијања 40—50 дина.

Пошто су погађени момци и бач, онда праве на њиви онога који бачија већике или ладнике или „комарнике“, у којима им стоји прибор сав око фабријације. Поред тога већика, наводи се тор, или повећа просторија ограђена трљем звана „јетрек.“

Пре него пређем на саму фабријацију, да напоменем о справљању сиришта самог. Обично сириште узимљу од јарета, које је најјаче, и с тога је оно најбоље. Узме се сириште и мете или на сунцу или у овак, да се суши, али се претходно мало изнутра посолити. Пошто се осуши, онда се исече и затим направе грудвице — куглице, од којих свака износи по 10 драма. Овакву једну куглицу употребљују на 60 ока млека.

Сад да пређемо на сам рад.

Пошто се измузе млеко, онда се ислезе у кацу и подсири.

Количину сиришта умеравају према горе наведеном, т. ј. на 60 ока млека — 10 драма. Овако подсирено млеко одмах бућкају помоћу једног колета — „буцала“, са подугачком дршком. Коло је сво изрешетано. Бућкање траје једно 2—3 минута, или 15—20 удараца, што зависи од јачине сиришта; затим се после једног часа опет бућка, докле се добро не згусне. И тек онда се меће у цедро, да се цеди. Сурутка, или „сироватка“, цеди се у кацу. Кад се је довољно исцедило, онда се сир соли. На 10 ока сира узима се 1 ока мореке соли.

Ово је тако звани „бијени сир“, јер се после сирења бућка, — иначе неби био тако тврда, да се и по врећама на пазар или трг доноси ради продаје.

Олика оваквог сира готово је ништавна; јер: једно је тврда као камен, друго слан ло зла бога, а треће сув, и најзад четврто без икаква укуса. Право рећи то није сир, и ништа више по грудва креча.

Колико ће који сточар да добије сира и масла према својој стоци, рачуна се овако: кад се — као што је напред наведено — овце сваког понаособ газде помузу, онда се на пр., ако је измела 8 ока млека, рачуна 80 ока; ако 9 ока — 90 ока, дакле на сваку 1 оку долазе 10 ока. И ових се 80, 90, и т. д. ока зове „макул“ по свима осталим местима, изузимајући онај део лужичког среза, који се рачуна у „запљане“ или на граници нишког округа и лесковачког среза, као и у срезу бело-паланачког онај део, који је на граници књажевачког и ниш-

ког округа, где се зове „*уичи*“ или „*уича*“. Од тих 80, 90, и т. д. ока млека, добија се $\frac{3}{4}$ сира, а $\frac{1}{4}$ масла.

У овим горе наведеним окрацима, ретко бачијају на тако зване „*велике*“ или „*големе бачије*“, већ махом на „*мале*“, а то ће рећи, да на малим бачијама, сваки газда справља засебно производе, а не укупно. Међутим, стока укупно пасе и музе се, па се *количина млека даде газди сточару, а он даље код куће прерађује*, док код великих бачија, на бачији се израђују производи.

Судови, справе и материјали око фабрикације ових продуката, јесу ови: *каце, ведрa, бућкалица, бакрачи и соли*.

Најзад, да пређемо на фабрикацију сира званог „*кашкаваљ*“, који због своје добротe заслужује веома особиту и озбиљну пажњу, јер ово је један потрошачки артикла, који не само, да се носи на трг у Београд у одвећ малој количини насирам оне, која се транспортује за Бугарску, Источну Румелију и Туреку. Зашто је та разлика у потрошњи — неznam, јер укуе овог сира није особити, већ је сличан швајцарском сирu, који далеко већу проходњу налази у нашој земљи.

Поред укуса, који је сличан швајцарском, и јевтинији је, те ми још веће чудо излази пред очи. Узрок, по мом нахођењу, лежи у томе, што је из „*прека*“, те је зато бољи, а наш не ваља. Окањмо се једном те глупе навике, па гледајмо, да се фабрикација овог сира распрострањи по унутрашњости Србије кад не тражи бог зна какве технолошке вештине, а има свуда по целој Србији услова за прераду његову.

Жеља ми је, да искрени пријатељи пољске привреде буду у сваком погледу на руци, да се ова фабрикација распростре што јаче, како би с једне стране јели што ваљанијег а што јевтинијег сира, а с друге потпомогли, да се у оште млека технологија на јевтинији, бољи и савршенији ступањ подигне.

Ево те фабрикације у потпуности:

Сириште је јагњеће и за употребу справља се на овај начин: пошто се осуши на сунцу, онда се са листавцем носи на место сирења. Овде се издвоји чисто сириште, измери, и на пример пађе се једна ока, онда се на ту једну оку мете 30—35 ока ладне воде, затим се меша све дотле, док се потпуно сириште не разбије. Пошто се је сириште разбило и издвојило, онда се мете соли 6—7 ока на тих 30 ока воде, па опет непрестано меша, док се сва об не раствори.

При употреби самој, количина сиришта управља се према количини млека, тако, ако се има 100 ока млека да подсирн, онда се узима 1 ока од оне горње смесе и сира у млеко.

Чим се млеко помузе, одма се сирн, док је још вруће, иначе, ако би каква год сметња била, да се не би могло одма подсирити, онда се баца уснјани камен у млеко, или узвари вода у бакрачу, па се над млеком у каци држи, а овог каца покрије пољавом, да се од оне паре млеко загреје.

Еле у сваком случају, гледа се, да се одма помужено млеко подсирн.

Пошто се измери млеко, онда се према количини, усне сиришта у проп. порцији горе наведеној; и онда се пробућка, али неколико пута 5—10 пута, помоћу „*крста*“, направљеног од дасака са држаљом. Каца се онда покрије пољавом и чека 1—2 сахата. Пошто прође ово време, онда се вади сир, али претходно притисне се каменом у каци, да се колико толико издвоји сурутка, чега ради служе се и платном, које над сиром разавну у каци, а сурутка пролазећи кроз платно, вата се у судове и оставља на другу страну у кацу.

Поред овог, ради што потпунијег цеђења, сир пошто се из каце извади меће се на тезгу, која косо стоји, те се сурутка слива у други суд. Пошто се добро исцеди, онда се остави на тезги и покрије да доспе, као оно што се тесто оставља код наших домаћица, да доспе. Ово доспевање има врло велику важност; јер ако се небрежљиво нази на доспевање, онда може да ускисне, и онда ће сир бити кисео. Дуже или краће време доспевања зависи од каквоће погоде; јер ако је хладно, онда траје и дан и два, а иначе 1—2 часа биће довољно. Но, да се не би оклевало толико, помажу се тиме, шта се сир доспе мало врућом водом; па покрије да доспе што брже.

Пошто је сирац доспео, што се познаје по *жмљавости*, а ова опет проба се на овај начин: кад се одсече једно мало парче, па се меће у врућу воду, и ако се даје добро развићи, онда је доспео, или приспео, — с тога се на ово доспевање највећа пажња обраћа, и непрестано проба у врућој води ради развлачења.

Кад се увиди, да је сирац доспео, онда се сече у подуже кришке и баца у кошић исплетен из лескине коре, који се у казан над врућом водом мете да плива а кришке се непрестано у кошићу кроз који пролази вода рукама месе, док се не разжмљави и добро не растегне, и што је најглавније, *док не добије лице, т. ј. жућу боју, која му је својствена и карактеристична*. После се одатле вади и добро на асталу измеси, да не остане шупљике са водом, и одма затим меће у калупе. Ови се калупи праве од буковог дрвета, и нису ништа друго, до обручи или претенови у пречнику до 25, а висина 3 сантиметра.

При смештању сирчева у калупове са једне стране намести се дашчица на којој је изрезано име дотичног приређивача или фабриканта.

Пошто један дан престоји сирац у калупу, онда се вади и соли. Само солење бива на следећи начин: наслажу се колути један преко другог и сваки се доњи посолити, па се покрије другим колутом, и овај се такође посолити, па покрије трећим, и т. д. док се не наслаже једна гомила. Овако посољена гомила стоји један дан, па се после преокрене и опет соли. Ово солење и превртање чини се 7—8 пута, што зависи од времена; тако, ако је кишно, онда се солење и више, пута понавља, а ако је топло, онда 6—7 пута. Пошто се примети, да со не апсорбује више воде, што је знак да више воде у сирцу нема, онда се испере и остави да се суши један дан. Кад је све ово свршено, онда је сир већ постао трговачки артикл и носи се у врећама за транспорт.

Ови колути или погаче тешки су 2—2.5—3 оке. Судови око ове фабрикации ови су, каца и то нарочито од чамовине, јер веле боље држи и чистија је. Хвата 200—250 ока млека.

На завршетку да речем, ко држи ову бачију и под каквим условима.

Пре свега ова бачија наводи се на савату *„говеника цољана“*, коју су узели под закуп приовуници, којих је преставник газда Димитрије Дроса, који уговара о свему, што се буде тикало њихове задруге. Он продаје и купује све потребе и доходе од стале. Задруга ових приовуница броји на 13 одраслих чланова, а на 50—60 са чељадима. Има 1300 брала оваца; јагњанаца 1000, а јаловине на 600 брала. Овде се изузимају коњи, који им служе за пренос пошугине, када се селе у топлије пределе. Као што рекох преставник ове задруге газда Димитрије, са браћом Крстића трговцима из Пирота уговорио је тако, да им буде дужан давати млека за све време, докле га овце имају и то од оне по 12 пара

динарских. После сваке муже измере млеко и теслиме настојнику те бачије, и овај после прерађује. Црновунаца се више ништа не тиче, до — да само млеко предаду. Из овога се види, да и црновунци и ова компанија има рачуна.

Х. К р е ч а н е.

Кречане се нарочито праве и подижу у планинским местима, где има довољно шуме за горене, а одатле се креч сноси у долине ради продаје.

Избор места ради подизања кречана, више је пута случајан, а иначе траже се таква места, која су на подножју какве стене, која нису удаљена од камена и од шуме.

На материјал односно његове каквоће, не обраћају ипакву пажњу, већ какав се год вапнац нађе, употребљује се.

Како се праве кречане?

Пошто се одреди место, то се онда ископа једна рупа од 2 метра дубине, са толико исто и ширине, па се онда слаже материјал или камен, али веома смотрено и пажљиво. Колико за 1 метар од дна слаже се ситно камење, у величини од прилике за две песнице, па са тим камењем направе свод, који ће да послужи за огњиште, али тако да вратаца буду изнад земље, како ће се моћи горети материјал — дрва уносити; пошто се овај свод начинио, онда се зида други свод, такође оне исте величине са истом крупноћом камена. Овај се свод нарочито у тој цели гради, да ако се случајно поремети слагање усјед пецива, материјал не пропадне, већ се задржи на свод, па пошто се и тај свод сврши онда се у наоколо наслаже ситно камење, који круг зову „кошуљица“, па онда од земље исплету ограду од прућа, коју — ограду гомиле до кошуљице, па поврх оног свода наслажу крупно камење, и на завршетку ситно.

Пошто ватру заложу и пециво устраје 1 дан, онда се направе погаче од блата, — које се пошто је један дан пециво трајало, за које су време све материје испарљиве испариле, и кад се је дим појавио јаснији и бољи, — наслажу поврх ситног камења, али тако, да остану ипак међупростори, који ће да служе за одилажење дима.

Вратаца, пошто се заложу, одмах зазидају и блатом облепе. Да је пециво креча довршено и готово, познаје се по пучњави и прскању камења; но поред тога знака, јаснији је и сигурнији, кад се на покривачу, односно оним погачама навата креч у виду неког иња, које изгледа жуто.

Пециво обично траје три дана. Горети је материјал буди која врста шумског дрвећа, па и врба некад у оскудици служи за горети материјал.

На 1000 ока креча троше обично 4-ра кола дрва. Једна ока креча кошта 4—5—6—7 пара динарских.

XI. У г љ а р е.

Угљен или ђумур у градој се количини употребљује, јер се грађани вароши Пирота не само греју зими средством запаљеног ђумура у мангалима, већ се и једа у кући готове на њему, те је тако јака потрошња изазвала веома велику производњу; сем тога ову велику производњу, насигурно су изазвали Турци,

пошто су увидели, да се тим начином шума немилеце таманила, а то је јако го дило њиховим крајњим и гадним намерама.

Од ове производње народ планински добија лепе паре, јер га он једино и производи. Но сада се већ у мањој количини производи, пошто се забрањује сечење горе.

Место за угљаре избирају, и при избору управљају се према томе, да има довољно бусена, да није каменито, и најзад да није подводно.

Угљаре праве обично на овај начин: побију четири колца у накрст, и то у растојању 2 стопе, између којих колаца наслажу цепанице, те образују као један сандук бунарски, који ће да послужи као огњиште. Висина ових кочева износи до две човечије висине, до које и наслажу, и то хоризонтално цепанице и огранке, а у ширини до 6 м. Кад буде наслађано, онда бусене наслажу поврх цепаница а затим нанесу жар, и кроз онај отвор — сандук — убаце на дно, услед чега се дрва запале. Пошто се дрва разгоре, то онда на врху и око врха направе неколико рупа, које називају „равуркама“, и када се горња партија исече запале оне рупе, а отворе сниже, и тако постепено раде, док се не дође до два.

Пунење бива обично за 100 товара, и пече се за једну недељу рачунајући ту и ноћи.

За пециво или жежење угљена употребљују ове врсте шумског дрвећа: *цер, јасен, бурса, леску* и т.д. Међу тим од ових врсти, олет најрадије употребљују *цер* ради горива, а за барут лесковину и јасеновину. Јасенов ђумур веле, да је најбољи.

Продаје се од оке по 8 пара динарских.

XII. О домаћој — кућевној индустрији.

Ова домаћа индустрија, јако је развијена у овом округу, и дај боже да се дуго одржи, само да се којекакве крпе из белог света не доносе, и по скупе новце продају. Ова моја жеља, желео бих, да нађе одзива у сваког искреног патриоте.

Овамо ти се готово у свакој сеоској кући у извесно доба године као нека мала фабричица налази, за израђивање платна и сукна, нешто за домаћу потребу, а нешто и за продају. Поред тога варош Пирот, може се пре сравнити са каквом ткалачком индустријском вароши неже ли са каквом спекулативном. Јер не само што има у вароши дућана радничких, који се занимају ткањем платна на $\frac{3}{4}$ — и саме домаћице поред платна — и шајак и ћилиме, у велико израђују.

Ћилими пиротски, као што је познато, на гласу су због своје ваљаности, и носе се ван Пирота у Београд ради продаје. Исто тако и сукно у великим количинама транспортира у Београд.

Овде дакле, сем мале количине шајка (материје за одело) који се нешто и то у приличној количини овде у Пироту израђује, а нешто из Бугарске уноси, — све остале ткалачке производе, сами Пироћани израђују.

Алатке за предиво са свим су обичне, као и свуда, т. ј. нема никаквих машинских справа, које би олакшале саму прераду, већ што по реч са свим премитивно.

Бојење материјала за разна предива, врше и овдашње занатлије — бојације, а и саме домаћице. Домаћице употребљују ове биљне боје: *срдик* на жуто; *број* на црвено; *рујево дрво* на затворено жуто, а *лишке* са додатком галице на црно; *орахово лишће* са галицом на црно; *лишке од брескве*, кад стане опадати на жуто; *лишке од дуда*, кад стане опадати на жуто.

Народ, као што сам и пређе напоменуо гради сам себи алате, качарске и виноградске судове, па и остале предмете за домаћу потребу; поред свега тога, он сам себи и куће и остале зграде гради, не трошећи новац на надице вештијих мајстора, па шта више овдашњи сељаци иду по унутрашњости Србије, те под видом дунђера, граде осталима куће.

Најзад, да наведем, да се једино сељани села Тијевца занимају копањем биљке „*тороцвет*“ (салеп), од чијег корена, који изгледа као формалин прстић¹, салепчије праве салеп. За време турске владе у овом крају, Тијевчани су лепе паре зарађивали, продавајући салеп; јер им је онда слободно било тумарати по ливадама и планинама око св. Николе², те га копати; али сада им је забрањено слободно тумарање и по шумама, а приватни притјаканоци, не дају им да могу ићи по ливадама те да га копају, пошто се ливаде кваре — рију. Овом неприликом, учињена им је велика неправда, јер им је немогуће да до зараде дођу, пошто су копали по 200—400 ока, а продавали су оку по 4 динара трговцима који са стране долазе нарочито ради куповине салепа.

Завршујући овај извештај, не могу прећутати, а да не захвалим не само пријатељима који ме предустроје и услуге у путовању учинише, но и „Друштву пољске привреде“ које ме почаствова избором и поверењем, и тиме ми даде могућност, да сав округ аиротски пропугујем, ради испитивања свију страна привредних.

ЗАПИСНИК

XI. СЕДИНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА
ДРЖАЊЕ 15. ЈУНА 1885. ГОДИНЕ.

Били су: председник г. Ч. А. Поповић, подпредседник г. С. А. Поповић; чланови одбора г.г. П. Е. Михаиловић, В. С. Богдановић, Живко А. Шокорац, Т. Петрашковић, Ана Живановић.

Бележио секретар Гавриловић.

74.

Чита се записник X седнице од 10. Маја г. г. и усвоји се с тим да га овере г.г. Михајловић и Петрашковић.

75.

Г. председник доставља, да је г. министар иностраних послова (бр. 4935, од 5. Маја тек. год.) имао доброту послати друштву ради употребе „Споменицу о флаж-

сери у Немачкој.“ Одбор решава. Прима се се с особитом благодарношћу.

76.

Председништво предлаже, да одбор из призрења на услуге учињене друштву, пријемом његовог приправника пут. економа на своје добро избере г. Маркиза де Пијеља за свог почасног члана и да за тај избор од идућег збора извеште одобрење; одбор уважавајући услуге ове учињене друштву, сматра за особиту част и обавезу да предлог прихвати и бира г. Маркиза де Пијеља за свог почасног члана.

77.

Председништво рефереше, да је време, да се материјал спреми за календар за 1886. год. да у штампу и како пређе није решено у колико се екземплара има штампати овај календар, потребно је о томе одборско решење; одбор решава:

Да се према проходњи календара ранијих година и из обзира, на изглед за ранији излазак календара из штампе, штампа у 8000 екземплара.

78.

Приступи се награди чланака штампаних у мајској и јунској свесци „Тежак“ од 1885. године и бише награђени по штампаном табаку:

у мајској свесци

I. ЧЛАНЦИ.

1) Америчка жива ограда од Св. Љ. Гагриловића, са 60 динара.

2) Користи гајења лоза, од В. С. Богдановића, са 70 дина.

3) Неколико примедбе на практику свилодела, од Св. Љ. Гагриловића, са 70 д.

4) Певљење или лачење лозе, од С. А. Поповића са 80 динара.

5) Уништење вишне косице у дуперки, од Св. М. Стојановића, са 70 динара.

6) Које вршеће машине да купујемо, од С. А. Поповића, са 70 динара.

7) Мај за пољопривреднике, од К. Црногорца са 70 динара.

8) Какав је био месец Април, од С. А. Поповића са 70 динара.

9) Реферат на чланак под 3), од М. Петровића, са 60 динара.

II. Бележбе све са по 50 динара, изузет „Шта треба да радимо на да нам прилагодити? од Н. Миливојевића, који је награђен са 70 динара.

III. Питања и одговори, од С. А. Поповића са 60 динара.

IV. Донеси са по 48 динара.

у јунској свесци:

I. ЧЛАНЦИ.

1) Неколико речи о прикупљању пољопривредних података код нас од Св. Љ. Гагриловића са 80 динара.

2) Када треба отпочети жетву жита, од Св. М. Стојановића, са 75 динара.

3) Неколико речи у прилог обрађивања земље, од Бабоја Тодоровића са 60 дина.

4) Настало је рођење пчела. Спремило се. Од А. М. Јовановића, са 70 дина.

5) Прекрупач, од С. А. Поповића са 70 динара.

6) Два три основна питања од — Z — са 70 динара

7) Завод за свињар. и винарске оgrade у Горици, од Мите Петровића са 60 дина.

8) Јуни за пољопривреднике од К. Црногорца са 70 дина.

9) Какав је био месец Мај од С. А. Поповића, са 70 динара.

II. Бележбе. Све са по 50 динара.

III. Прикупљање пољопривредних података у Топлици од Мих. С. Ризнића са 60, у срезу бољевачком од П. Савчића са 50, реферати ових од С. А. Поповића са 60 д.

IV. Донеси са по 48 динара.

79.

Чита се молба Св. Љ. Гагриловића, писца дела „Гајење оваца“, да му се и награђени део „Болести код оваца“, штампан у тој брошури засебно награди; одбор решава:

Да се као и остало дело награди са 60 динара по штампаном табаку.

80.

Чита се молба дописног члана г. М. Ст. Ризнића, који моли за помоћ, да пропутује неке крајеве у земљи и да их с пољопривредног гледишта опише. Одбор решава:

Да се ова молба има у виду при решавању осталих понуда за путне економске у земљи.

81.

Поведе се реч о томе, приликом контролisanja добра друштвеног у Шапцу, колико се може рачунати дневнице и дијурне, од управе одређеним личностима за контролисање, пошто је о томе решење раније непотпуно и одбор решава:

Да се на име дневнице одређује личноста које се буду измињале по 10 дина. и повоз лађом са I. класом до Шапца и назад.

82.

Друштвени изасланици на булим-пештанску изложбу г.г. Ж. Шопорац и В. С. Богдановић реферисаху, да су готови у главном са својим извештем и да мисле да би добро било, да се још у јунској свесци „Тежак“

штампа, те да се можда њиме користе они који би ову изложбу хтели посетити. Одбор решава :

Прима се к знању ова изјава и да уредник по споразуму с председништвом да у штампу извештај чим буде готов.

ЗАПИСНИК

XII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА ДРЖАНЕ 19. ЈУЛА 1885. ГОДИНЕ.

Била су : г. Челомик А. Поповић, председник г. С. А. Поповић, чланови : г.г. Мих. Р. Антић, М. П. Михајловић, Ж. Шокорац и Аца Живановић; као гости редовни члан г. Св. А. Петковић, дописни члан г. Јон. Алексић.

Бележно секретар, Гавриловић.

86.

Прочита се записник XI. седнице држане 15. Јуна 1885. год. и усваја се с тим да га овере г. г. М. П. Михајловић и А. Живановић.

84.

Председништво резервише, да је г. Ламбра Ђорђевић трг. из Селува, поред тога што повремено извештава о стању пољске природе у околини, ове године поклатио друштву, ради раздавања нашим пољопривредницима, извесну количину оригиналног семена турског дувана „Јенице; па предлаже г. Ламбру за дописног члана друштвеног; одбор решава :

1. Да се г. Ламбра Ђорђевићу изјави благодарност на поклатоном семену и

2. Бира га на основу чл. 10. друштвених правила за дописног члана.

85.

Председништво саопштава, да су изасланици друштва на Будим-пештанску изложбу г. г. Ж. Шокорац и В. С. Богдановић поднели свој извештај, да је председништво наредило, да се он у „Тежаку“ штампа и поред тога нашло за нужно, да се извештачима поред захвалности на овако лепом, кратком и јасновитом извешћу поклати 50 екземплара њиховог извешћа, одштампаног у брошури па жели да одбор овај издатак одобри; одбор решава :

Одобрава се овај издатак.

86.

Председништво саопштава, да се у Лозовику ср. орашког окр. смедеревског округа подружнина, да је држала скуп, избрала управу и одпочела свој рад; одбор решава :

Прима се к знању, с тим да се изјави од стране друштва захвалност покретачима и за однос ове подружнице вреде ранија решења која и за остале подружнице.

87.

Председништво предлаже, да се по молби г. Св. Љ. Гавриловића секретара друштвеног изашљу он и државни војни фотограф, да приликом навађура у Ваљеву, који ће се држати 10. окт. мес. и трајати пет дана, фотографичну и општу тамошње сојене домаће стоке; да на том послу пробаве 5 дана у месту, 2 у путовању и да буду дужни поднети друштву по повратку поред извешћа и описа стоке и по 1 екземпляр фотографија; одбор решава :

Усваја се у свему предлог председништва, с тим да се на име дневнице и попутнице изда г.г. Гавриловићу и Богдановићу по 120 динара из друштвене благајне.

88.

Приступи се награди радова штампаних у јулској свесци „Тежака“ и беху награђени по штампаном табаку :

1) Опет пољска природа у основној школи, од П. Т. Тодоровића, са 55 динара.

2) Црно вино за трговину, од М. Петровића, са 70 динара,

3) Производња и гајење коња, од Мирка Миликовића, са 60 динара,

4) Да крава сама себе не падаја од Ив. Весића, са 50 динара.

5) Нов плуг, од С. А. Поповића са 70 динара.

6) Опомена у своје време, од С. Л. Поповића, са 60 динара.

7) Јули за пољопривреднике, од К. Црногора са 70 динара,

8) Опробан предрачуи каква ће жетва

испасти и о новим неким сортама јечмова, са 60 динара.

9) Бележбе и Гласник са по 50 лин

10) Дописи, са по 48 динара.

З А П И С Н И К

XIII. СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА СРСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА,
ДРЖАНЕ 14. АВГУСТА 1885. ГОДИНЕ.

Били су: председник г. Ч. А. Поповић, подпредседник г. Ср. Л. Поповић, чланови гг. М. Р. Антић, Ж. Шокорац, В. С. Богдановић, Т. Петраниковић, Аца Живановић и Љ. Којић

Бележио секретар Гавриловић.

89.

Прочита се записник XII. седнице од 19. Јула 1885. год. и усвоји се а да га овере: г.г. Петраниковић и Живановић.

90.

Председништво рефериса, да се и у Петровцу окр. пожаревачког образовала по дружина, да је изаброта припремена управа и отворен упис чланова; одбор решава:

Прима се к знању с тим, да се изјави покретачима захвалност и да за ову подршку предранија решења, која и за остале.

91.

Председништво рефериса, да је добило одговор на питање своје упућено г. Акс. Мијајковићу помоћнику окруж начелства у Крагујевцу, шта да ради с његовим мином, који се код друштва нахои и шта је учињено са одобреним му кредитом код управе пољо-техничких завода у Крагујевцу за преправку свог мина. Г. Аксентије тражи, да му се мина о друштвеном трошку расклопи и експедира, да га он преради и дотера; одбор решава:

Да се од г. Аксентија потражи, да према већ познатим му манам и према саопштеним му примедбама од друштвене стране, на његов мин, претходно искаже своје мишљење: шта и како мисли поправљати на мину и које делове поименично и како преправити, те да би друштво могло донети коначно решење по овом предмету.

92.

Чита се накнадна молба г. Са. Љ. Гавриловића, који моли, да му се призна и из друштвене благајне исплати 15 фор. и 8 динара по рачуну Ј. Левија из Беча и упућницама поште паринарице београдске, учињеног трошка за набавку препарираних фотографских плоча за фотографисање стоне, из тих обзира: што је та набавка учињена за друштвену потребу и што су са одређеном им помоћи, он и г. Богдановић провели на послу нише, по што се захтевало; одбор решава:

Да се издатак г. Гавриловићу призна и из друштвене благајне исплати.

93.

Чита се претходно извешће г. Са. Љ. Гавриловића и Тан. Богдановића (уз неколико приложених фотографских копија фотографисање стоне), који су одређени, да у ваљевском округу провгутирају, опишу и фотографичну стоку домаћих сојева: одбор решава:

Прима се овај извештај к знању и да се сачека детаљни извештај г.г. изасланика.

94.

Подноси се молба г. Петронија Ивезића пореског надзорника из Александровца окр. крушевачког, коме је из Шликовога комисијоног стоваришта код друштва дата на почек једна нећа остарења и који је са истим актом тражио на отплату и једну вршаницу Клејтонову, за коју не важе одредбе овог стоваришта, пошто је она друштвена својина, па председништво предлаже да одбор ову молбу уважи; одбор решава:

Да се г. Ивезићу ове справе по захтеваним условима и утврђеним одредбама даду на отплату са крајним роком отплате до 1. Октобра 1886. године.

95.

Председништво предлаже одбору, да му одобри, да за набавку наменштаја — ормана за библиотеку и потребних астаза за канцеларију — може утрошити суму од 240 динара; одбор решава:

Одобрава се сума од 240 динара за набавку потребног наменштаја.

96.

Чита се молба г. Ж. Јовановића, благајника београдске поште, који да би могао саслушати стручно мишљење и преправити свој кованцук подигнут на Калимегдану, моли да друштво изашље комисију, да прегледа и оцени његов кованцук, систем кошиница, што их сам израђује и да види код њега израду центрифугалних машина за истресање меда; одбор решава:

Да се узможе, да овај преглед изврше: г. подпредседник Срет. А. Поповић и чланови друштва: г.г. Анта Алексић, Драгутић М. Јовановић и Па. Протић.

97.

Чита се позив извршног одбора мађарског пољопривредног друштва и његових подружница, који се стара о међународном конгресу, што ће се држати 3 и 4. Октобра (по римском) и решавати о пољопривредном кредиту и о мерама за сузбијање прекоморске утајивости. Овим позивом позива „извршни одбор“ српско пољопривредно друштво, да сузелаже на овом конгресу и да пошље своје изасланике; одбор решава:

Да се „извршном одбору“ изјави благодарност на позиву, да се одговори да ће друштво на овом конгресу заступати државни изасланик ако се одредило буде — а у исто доба, да се ова ствар представи г. министру народне привреде и да се замоли, да он дозволи да друштво на конгресу репрезентира изасланик државни, ако се одредило буде.

98.

Чита се предлог чланова друштвених г.г. Шојкорца и Гавриловића, да се у корист пострадалих градом у земљи отвори уписаница за добровољне прилоге и да се у ту цель приреди кака забава; одбор усвајајући овај предлог решава:

1. Да се извршене ове мисли повери једном приређивачком одбору.

2. Да се приреди један концерат с игра-

ком, од које би се чист приход имао употребити на горњу цель.

3. Бира се приређивачки одбор из следећих друштвених чланова: Сретена А. Поповића, подпредседника друштвеног, члана насадије у пензији, М. Миловановића управника фондова, М. П. Михајловића, управника народног зајма, Јована Антуле трг., М. Р. Антића секретара мин. народне привреде, управника топицдерске економије, К. Пригорца професора, Ж. Шојкорца секретара пореске управе, Милана Јинкивића чинов. министар финансије и Св. Љ. Гавриловића секретара срп. пољопривредног друштва.

4. За приређивање ове забаве нотира се 300 дин. из друштвених средстава и ставља „приређивачком одбору“ на расположење.

99.

Председништво доставља изјаву комисије ове радње у Нишу Јањића и Томића, преко које је друштво до сад неке порузбине за протеклу подружину изашљало и у тој изјави иста радња нуди за тамошње крајеве овом друштву бесплатно своје услуге — на предлаже да се изјави г.г. благодарност; одбор решава:

Да се г.г. Јањићу и Томићу у Нишу изјави од стране друштва, на њиховој готовости благодарност.

100.

Приступиле се награди чланова и радова штампаних у 8. свесци „Тежак“ (за Август 1885. г.) и беху награђени по штампаном табакџу:

г. чланци:

1) Важност угађења, од — З — са 70 динара.

2) Производња и гајење коња, од Мир. Милковића (у 7. и 8. свесци) вид. решење одбора од 19. Августа 1885. год.

3) Помаже ли тазе италијанског јубре и већу, од А. М. Јовановића, са 60 динара.

4) Август за пољопривреднике, од Косте Пригорца, са 70 динара.

5) Катав је био месец Јули, од С. А. Поповића, са 60 динара.

П. Белешке са по 50 дин. изузев „Табеларни преглед државних вазара у 1885. год.“ од Драгољуба Поповића који се награђује одсеком са 40 динара.

III. Гласник, од Св. Љ. Гавриловића (по аванцијној дужности — ван награде).

IV. Поднестак: „Село Засеље“, од Љ. Ковића, са 70 динара.

V. Дошкени са по 48 динара.

СРПСКО ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО.

А., УПРАВА ДРУШТВА ЗА 1885. ГОДИНУ.

Председник, Чedomиљ А. Поповић.

Подпредседник, Сретен А. Поповић.

Благајник, Милосав Миловановић.

Одборници :

1., Алекса Спасић.

2., Стеван Р. Поповић.

3., Милан Р. Антић.

4., Мијанло Мијајловић.

5., Др. Михаило Вујић.

6., Милутин Савић.

7., Живко Шокорац.

8., Вучко Богдановић.

Заменици :

1., Тодор Петрашковић.

2., Аца Живановић.

3., Љубомир Којић.

4., Светислав Стојановић.

Секретар :

Светозар Љ. Гавриловић.

Уредник „Тежакa“ :

Вучко С. Богдановић.

Б. УПРАВЕ ПОДРУЖИНА :

I. Крушевачко :

Председник В. Виторовић,

Подпредседник Д. Кедровић.

Деловођа Љ. С. Павловић.

II. Пиротеко :

Председник, Др. Ј. Валента.

Подпредседник, Јосиф Куклејић.

Деловођа, Јован Јовановић.

III. Вољевачко :

Председник, Сима Поповић.

Подпредседник, Миленко Ристић.

Деловођа, Добросав Петровић.

IV. Ваљевске :

Председник, П. Томић. *Подпредседник*, М. Обрадовић.
Деловођа, Мил. С. Убавкић.

V. Жупске :

Председник, Радоје М. Костић. *Деловођа*, Новица М. Минић.

VI. Параћинске :

Председник, Настас Антоновић. *Подпредседник*, Захарија Петковић.
Деловођа, Коста Станојевић.

VII. Доловичке :

Председник, С. М. Поповић. *Деловођа*, Ник. Дамњановић.

VIII. Сврљешке :

Председник, Милија Ристић.

IX. Петровачке :

Председник, Ил. Миљковић.

X. Жагубичке :

Председник, Т. Симић. *Подпредседник*, Јеремија Стошић.

В., Ч Л А Н О В И.

I. Ч Л А Н О В И У Т Е М Е Љ А Ч И :

(по реду пријаве)

1. † М. П. Блазнавац бив. намесник.
2. † Јован Гавриловић бив. намесник.
3. Г. Панта Јовановић држ. саветник у Београду.
4. „ Арса Лукић трговац у Београду.
5. „ Браћа Топузовићи трговци у Шапцу.
6. † Павле Куртовић трговац у Шапцу.
7. Г. Светозар Тутуновић адвокат у Нишу.
8. „ Лазар Карамарковић економ у Летњиковцу.
9. „ Стева Ј. Грнчаревић економ у Паланци.
10. „ Ђорђе Вајсерт пивар у Београду.
11. „ Аћим С. Илијћ свештеник у Свилајнцу.
12. „ В. Керешкежи из Загреба.

II. ПОЧАСНИ Ч Л А Н О В И :

(по реду избора)

1. Г. Др Јован Ламбла управ. вођар. завода у Троји код Прага.
2. „ Др. Рудолф Гете управник вођар. школе бруматске (код Штрасбурга).
3. „ Др. Јан Ухлир управник више земљ. школе у Прерави (Моравска).
4. „ Кирило архимандрит ман. Манасије.

5. Г. Др. Карло Рамбусек, ималац станице за производњу семена у Зборову (Ческа).
6. » Јудајх управник шумарске академије у Таранту (Саксонска).
7. » Милан Милићевић помоћник мин. унутр. дела.
8. » Јован Живановић проф. вел. гимназије у Карловцима.
9. » Макензи, економ у Београду.
10. » Фран Кестерчанек надшумар и уредник шумарског листа у Загребу.
11. » Др. Ев. Родишки пл. Сип, управник земљ. школе у Кашау.
12. » Др. Емил Перелс професор у Бечу.
13. » Др. Карл Фрајтаг професор у Халеу.
14. » А. В. пл. Бабо управник винарско-воћарске школе у Клостернајбургу.
15. » Драгомир Рајковић мин. нар. привреде.
16. » Др. А. Руеф директор у Штутгарту.
17. » Др. Гидо Крафт проф. у Бечу.
18. » Др. Ђорђе Натошевић из Н. Сада.
19. » Драгослав Кедровић апотекар у Крушевцу.
20. » Командир Мираља из Италије.

III. РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ:

(по РЕДУ ИЗБОРА)

1. Г. Милован Спасић државни саветник.
2. » Алекса Стојковић начел. мин. војног
3. » Арса Ристић професор у Београду.
4. » Др. Јосиф Панчић професор вел. школе.
5. » Коста Црногорац проф. ниже гимназије у Београду.
6. » Крста Петровић управник државне ергеле.
7. » Срђије Станковић књиговођа управе фондова
8. » Франа Вишечки економ у Београду.
9. » Чedomиљ Мијатовић државни саветник.
10. » Чedomиљ А. Поповић начел. мин. народ. привреде.
11. » Јосиф Пецић начелник министарства просвете.
12. » Франа Бенџик виши вој. мар. лекар у Београду.
13. » Антоније Крагујевић царинар рамски.
14. » Иван Протић државни воћар у Топчидеру.
15. » Др. Стеван Мачај окр. лекар у Зајечару.
16. » Ђорђе Рушчуклић економ у Варзиловици.
17. » Др. Аћим Медовић професор вел. школе.
18. » Љубомир Клерић професор вел. школе.
19. » Алекса Ђурић пензионар.
20. » Алекса Н. Спасић
21. » Милосав Миловановић управник фондова.
22. » Јован Ристић начелник министарства грађевина у пензији.
23. » Стеван Р. Поповић начелник минист. народне привреде,
24. » Емилијан Јосимовић пенз. професор вел. школе.
25. » Јован Червенко баштован у Топчидеру.
26. » Радонја Недић економ у Кутлову.
27. » Јефрем П. Гудовић министар грађевина,
28. » Милован Јанковић председник главне контроле

30. Г. Владимир Јовановић министар у пензији.
31. « Радомир С. Бојић рачуновођа државне ергеле.
32. « Сима Влашић мајор у Крагујевцу.
33. « Сима Лозанић професор велике школе.
34. « Др. Фердо Шамс државни хемичар.
35. « Милутин М. Савић секретар мин. народне привреде.
36. « Лаза Р. Јовановић секретар мин. народне привреде.
37. « Љубомир Каљевић посланик у Букурешту.
38. « Јован Бадемљић начелник окр. Смедеревског.
39. « Мата Јовановић секретар минист. народ. привреде.
40. « Властимиљ Виходиљ управник господар шум. свеучилишта у Крижевцу.
41. « Јаншије Поповић професор богословије.
42. « Милан Р. Антић управник топчидерске економије.
43. « Јеврем Шолуповић економ у Пожези.
44. « Љубомир Новаковић винар у Краљеву.
45. « Коста Таушановић дуванџија у Београду.
46. « Сретен А. Поповић судија касационог суда.
47. « Др. Јован Валента окр. лекар у Пароту.
48. « Љубомир Бирговић професор у Чачку.
49. « Коста Ђорђевић помоћник управе државне ергеле.
50. « Вучко С. Богдановић писар мин. финансије.
51. « Милија Атанасијевић свешт. у Пожези.
52. « Станислав Станисављевић агроном у Пожаревцу.
53. « Петропије М. Савић књиг. мин. грађевина.
54. « Паја Т. Тодоровић писар мин. финансије.
55. « Радован Милошевић економ у Жаркову.
56. « Светозар Љ. Гавриловић секретар срп. полупривредног друштва.
57. « Вићентије Радовановић агроном у Водицама (Смедерев.)
58. « Драгић Муџић агроном у Комирићу.
59. « Димитрије Јовичић економ у Пожези.
60. « Панта Јовановић државни саветник.
61. « Александар Секулић писар минист. народ. привреде.
62. « Милан Пешић срески писар у Сопоту.
63. « Алекса Живановић писар министарства финансије.
64. « Милан П. Живковић писар минист. финансије.
65. « Љубомир Којић пор. надзорник.
66. « Илија Миливојевић подеконом ратарске школе у Краљеву.
67. « Петар Стојадиновић држ. шумар у Трстенику.
68. « Драгутин М. Јовановић писар мин. финансије.
69. « Јован Јеклић државни шумар у Кладову.
70. « Радован Крупежевић пор. надзорник.
71. « Драгутин Б. Ђорђевић телеграфиста у Београду.
72. « Анта Алексић пчелар у Београду.
73. « Милош Тодоровић званич. мин. народ. привреде.
74. « Илија Кремић званичник мин. финансије.
75. « Јаков Марковић писар минист. нар. привреде.
76. « Зарија Поповић марвени лекар у Београду.
77. « Велимир Виторовић предавач цртања у Крушевцу.

78. Г. Милорад Тројановић писар мин. нар. привреде.
79. « Светислав М. Стојановић писар минис. народ. привреде.
80. « Благоје Д. Толоровић настав. ратар. школе у Краљеву.
81. « Вукашин Петровић мин. финансије.
82. « Светозар Милојевић помоћ. глав. благ. минист. финансије.
83. « Др. Мијанло Вујић проф. вел. школе.
84. « Милутин М. Јовановић благ. помоћник у Ваљеву.
85. « Јова Младеновић настав. ратар. школе у Краљеву.
86. « Мирко Миљковић писар држ. ергеле.
87. « Никола Вељковић званич. мин. народне привреде.
88. « Светозар Петковић надзорник имања и воћар у Шапцу.
89. « Тодор Петрашковић марв. лекар у Београду.
90. « Живојин Јавићјевић професор у Крагујевцу.
91. « Пера Д. Тодоровић марвени лекар у Јагодини.
92. « Ранко Пешић учитељ.
93. « Радоје Костић економ у Стубли.
94. « Тодор Николајевић економ у Пожаревцу.
95. « Душан М. Спасић « « Београду.
96. « Милош Х. Поповић » » »
97. « Љубомир Р. Јовановић економ у Лапову.
98. « Милисав Петровић званичник среза грузанског.
99. « Драгутин Посниковић писар државне штампарије.
100. « Драгољуб Јовановић секретар пореске управе.
101. « Живко Шокорац « « »
102. « Др. Драгољуб Ђурић писар министарства народне привреде.
103. « Тодор Стефановић — Вилевски секретар министар. спољних послова.
104. « Јефрем Новаковић « « привреде.
105. « Др. Ђорђе Радић директор ратарнице у Краљеву.
106. « Михаило П. Михајловић начелник министарства народне привреде.
107. « Божа Боди књиговођа министарства финансије.
108. « Алекса Ђорђевић учитељ у Лесковцу.
109. « Др. Франьо Копше из Врање.

IV ДОПИСНИ ЧЛАНОВИ.

1. Г. Павле Мијић надзорник државне виноградске радионице у Смедереву.
2. « Љубомир Поповић помоћник благајника у Београду.
3. « Антоније Ђурић државни шумар ср. космајског у Сопоту.
4. « Димитрија Јосимовић државни шумар у Брзој Паланци.
5. « Лука Јокић државни шумар среза космајског у Парцанима.
6. « Миладин Јовановић практикант благајне у Алексинцу.
7. « Михаило С. Ризнић учитељ у Кучеву.
8. « Анта Голубовић учитељ у Лапову.
9. « Љубомир Ђулаковић учитељ у Врби.
10. « Савко Кучарић учитељ у Предејанима (Врањ.).
11. « Милоје Бабић учитељ у Орашцу (Крагујев.).
12. « Јова Алексић ветеринар у Бечу.

13. Г. Сретен Јевтић практикант управе државне ергеле у Љубичеву.
14. „ Алекса Б. Ђорђевић учитељ у Лесковцу.
15. „ Димитрије Мишић учатељ у Рајцу.
16. „ Сретен Којић економ у Закути (крагујев.)
17. „ Нешко Јовановић државни шумар у Баћевцу (беогр.).
17. „ Љуба Молеровић економ у Врачевићима (ваљев.).
19. „ Марко Петровић свештеник у Брашковини (ваљев.).
20. „ Иван Весић свештеник у Пепељевцу (крушев.).
21. „ Др. Јарослав Кужељ из Чачка.
22. „ Мита Петровић професор из Сомбора.
23. „ Јован К. Борјановић из Сомбора.
24. „ Јован Митровић директор из Зајечара.
25. „ Мијанло Георгијев из Софије.
26. „ Аурелије Брент из Лудерна.
27. „ Љубомир И. Симић економ из Конатица.
28. „ Живота Миловановић свештеник из Раброва.
29. „ Милан Пајевић начелник ерески у Ивањци.
30. „ Ник. Стојановић учитељ из Јасикова.
31. „ Јован Мишић трговац из Неготине.
32. „ Благоје Недић учитељ из Ваљана.
33. „ Љуба Станојевић трговац из Књажевца.
34. „ Срета А. Поповић предавач из Ужице.

Почасни члан српског пољопривредног друштва

Др. АДОЛФ пл. од РУЕФ,

директор ветеринарске школе у Штутгарту преминуо је.

Рођен је у Штутгарту 1820 године. Универзитет у Тибингену свршио је као медецинар, за тим је ступио на универзитет и ветеринарску школу у Берлину. 1846. постао је наставник зоотехнике на пољопривредној академији у Хохенхајму, гди је дејствовао пуних 23 године. Што је реткост и покојник је доживео, да баш овде у Србији дочека ђаке својих ђака.

Он је један од првих у пољопривредној књижевности, који је ступио у борбу против „наука константности.“

Као писац по сточарству стекао је глас ауторитета и тај ће му остати још дуго и дуго после смрти. Била му вечна успомена међу нама.

НАПОМЕНА,

Додатак, табак „грађе за пољопривредни речник † Гаје Матића“ из прошле свеске изостао је што на време није био готов. Сад се даје од истог дела све — свршетек, да се не би протезао и у идућу годину.

У овој свесци придат је и списак чланова српског пољопривредног друштва, са списком часника друштва и подружина. Списак чланова помагача издаје се уз годишње извешће друштвено.

Уредништво,

X num. 709 XII of 674

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
М. Бр. 8568

ТЕЖАК

ОРГАН

СРПСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

ВЛАСНИК И ИЗДАВАЛАЦ

СРП. ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО

ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ :

I, II. И III СВЕСКЕ

Милутин М Савић

А ОСТАЛИХ :

Вучко С. Богдановић

ГОДИНА XVI

У БЕОГРАДУ

У КРАЉЕВСКО-СРПСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1885.

САРАДНИЦИ „ТЕЖАКА“ У 1885. ГОДИНИ.

	СТРАНА
Алекса Б. Ђорђевић	419, 448
Алекса Секулић	749
Благоје Тодоровић	229, 539, 570
Велимир Виторовић	38 (фебр. св.)
Вучко С. Богдановић 161, 188, 192, 197, 227, 271, 345, 416, 568, 575, 577, 638, 708, 709, 710, 717	
Драгољуб Поповић	510
Драгутин Лапчевић	130
Драгутин М. Јовановић	303, 490
Душан М. Спасић	14
Ђурица С. Вилевски	275, 276, 341, 342
Иван Весић	125, 366, 395, 593, 711
Игњат Мирковић	128, 578, 639
Илија Миливојевић	165, 272
Јаков Марковић	14
Јован Д. Илић	732
Јован С. Јовановић	215, 525
Јован Јекић	718
Јован Младеновић	508, 569, 671
Коста Црногорац 18, 25 (фебр. св.), 115, 176, 257, 326, 400, 494, 551, 622, 698	
Љубомир С. Којић	519
Љубомир Р. Јовановић	730
Марко Петровић	141, 360, 590
Милан Пајевић	43, 44
Милан Ј. Урошевић	— 447
Милош Марјановић	42, 657
Милутин М. Савић	1, 29, 37, 1, 33, 34, 129, 130, 131
Мирко Миљковић	35, 383, 481, 524, 636
Мита Петровић	14, 323, 375, 619
Милоје Бабић	44, 139, 446
М. Убавкић	45
Мих. Рувидић	127, 193, 278, 279, 347, 516, 571
Мих. Ст. Разнић	203, 280, 353
Мих. Д. Матић	216
Михаило Георгијевић	417
Никола Стојановић	200, 287, 353, 658
Нинко Јовановић	595
Ратоје Костић	215

	СТРАНА
Радомир С. Бојић	665
Ранко Р. Пешић	47, 445
Паја Т. Тодоровић	369, 747
Петар Н. Јосимовић	41, 214
Петар Стојадиновић	542, 613
Петар Савчић	358
Савко Кучарић	445
Светислав Стојановић 173, 188, 189, 248, 273, 286, 296, 342, 343, 580, 597, 638, 647, 678, 723	
Светозар Љ. Гавриловић 166, 170, 191, 225, 230, 272, 289, 344, 345, 458, 517, 530, 603, 684 741	
Сима Поповић	446
Сретен Л. Поповић 32, 38, 194, 195, 197, 245, 270, 276, 279, 280, 311, 339, 397, 399, 413, 506, 537, 549, 572, 573	
Сретен Којић	38
— С —	4, 6, 106
Тодор Петрашковић	46, 196
— З. —	314, 473

САДРЖИНА „ТЕЖАКА“ ЗА 1885. ГОД.

I. Чланци од општег пољопривредног значаја.

	СТРАНА
Министарство народне привреде и унапређење пољске привреде у Србији (расписи министарства народне привреде)	1*
Забрањивање потеса	97
Пољска привреда у основној школи и угледна добра	99
Које вршеће машине да купујемо	251
Неколико речи о прикупљању пољопривредних података код нас	289
Прекрупач	311
Два три основна питања	314
Завод за свиларске и винарске огледе у Горици	323
Опет пољска привреда у основној школи	369
Пресовање сена и упут за руковање са најобичнијим сенским пресима	684, 741

II. Чланци о земљорадњи.

Производња дувана	6, 4 (себр.)	106
Сејање кукуруза		161
Гајење сочива — леће —		165
„ мухара		170
Америчка жива ограда. Поморанџасти осаренски три. <i>Maclura aurantica</i>		225
Уништење вилине косице у луцерки		248
Кад треба одпочети жетву жита		296
Неколико речи у прилог обрађивања земље		299
Нов плуг		397
Опомена у своје време		399
Опробани предрачуи каква ће испасти жетва		413
Важност угарења		473
Сејање сточне хране за јесен		537
Жишци као риљашки који кваре зрно варива		539
Орите дубље и орите с јесени		597

*) У свескама за Јануар и Фебруар и у једној и у другој на страни 1., пошто су погрешно и у свесци за Фебруар стављени исти бројеви страна, као и у јануарској. Ово ваља имати у виду и за све остале чланке на странама од 1 до 48, на којих нема у јануарској, тражити их под истим бројем у фебруарској свесци.

Обрађивање земље и утицај његов на влагу и родност земље	665
Производња хмеља	671, 752
Саков плуг	749

III. Чланци о сточарству.

Како да изранимо стоку са мало хране	10
Како да хранимо и негујемо ждребад	14
Коју расу свилених буба треба да гајимо (фебр.)	14
Микроскопско испитивање свилобубе и пених јаја	167
Користи гајења коза	227
Неколике примедбе на практику свилодеља	230
Настало је ројење пчела. Сиремимо се	303
Производња и гајење коња	383, 481
Да крава сама себе не издаја — сиса	395
Питање о поправци наше стоке	458, 430, 603
Одржати краве да буду више времена млечне	549
Зимње хранење стоке	678

IV. Чланци о воћарству и винодељу.

Подмлађивање и калемлене воћака	173
Плевљење или лачење лозе	245
Црно вино за трговину	375
Помаже ли тазе шталско ђубре и воћу као другим усеви	490
О винским болестима	542, 613
Зашто не ваља да вино стоји дуго на комши	619

V. Месечни радови.

Јануар за пољопривреднике	19
Фебруар „ „	25
Март „ „	115
Април „ „	176
Мај „ „	257
Какав је био месец Април	270
Јуни за пољопривреднике	326
Какав је био месец Мај	339
Јули за пољопривреднике	400
Август за „ „	494
Какав је био месец Јули	506
Септембар за пољопривреднике	551
Октобар „ „	622
Новембар „ „	698
Децембар „ „	764

VI. Велешке по свима гранама.

СТРАНА

Испитивање земље механичном анализом	29
О стању државне ергеле	36
Да кобила остане ждребна	125
Топлота вароши Шапца у 1884. год.	127
Леска	128
Курсеви о употреби воћа у Саксонској	129
Свињац	130
Извоз сувих шљива крајем 1884. године	130
Зашто први детелински цвет не доноси семе	188
Полусушене саднице	188
Колико је хранљива вредност сена	188
Нега коже	188
Певео од дрвета	189
Тиса отровна за коње	189
Баснословна цена коња пунокрвних	189
Отекле ноге у коња	189
Зашто треба виме краље пре муже прати	190
Утицај хране	190
Зашто воће више опада ноћу него дању	190
Уплив топле воде на пораст и дозревање плода код биља	191
Бокарска или сибирска детелина	192
О спотицању коња	193
Топлота вароши Шапца у Јануару 1885. године	193
Олеандер	271
Размножавање филоксере	271
Опис неких наших сората јабука	272
Шта треба да радимо, па да нам прии лук, који је бикове истерао заглавичи?	272
Опробано средство противу мишева и пацова	273
Гљивице што производе болест „свињске богње“	273
Травњача или кукурузна сјет	274
Противу челиног убода	274
Фидани од коштичавих воћака	275
Да коњи буду здрави и ураћени	275
Употреба кукурузних клипова	276
Личање код ноња	276
Промена времена у београдској околини	276
Средство за растеривање мува	276
Топлота вароши Шапца за Фебруар и Март	341
Петролеум	341
Свеже сено и зоб	341
Чишћење винских судова	341
Коју је врсту хране добро давати коњима у јарми	341
Да цакови за рану буду трајашнији	341
Нешто о спанаћу (зељу)	341

	СТРАНА
Против пролива код телади	343
Да нам завртли на машинима не зарђају	343
Гађење шећерне трске у Бугарској	
Зрео и незрео мед	344
Средство да с' кованлука одагнамо мраве	
Чилијска смрча	345
Слад од кукуруза у пиварству	346
Топлота вароши Шабца у Априлу	347
Принос више годишњих детелинских ливада	416
Тамањење пацова	417
Школа за плетење котарица	
Производња воњег сирћета у малом	418
Гађење хмеља у Босни	
Ђубрење воћа преко лета	508
Табеларни преглед државних вашара у Србији у 1884 год.	510
Топлота вароши Шабца за Мај	516
Црвена детелина, бумбари, пољски мишеви, мачке	568
Рањење са сувим и навлашеним кукурузним зрнављем	
Извоз свиња	569
Изгледи за жетву у Хрватској	
Производња воћа у Француској	570
Хромост ћурића	571
Топлота вароши Шапца за Јули	636
Производња коња у Босни и Херцеговини	638
Дрљање ливада	
Да се најбрже и најлакше униште ваши код говеди	640
Покривање коња за време рада	
Криза у италијанској пољопривреди	641
Јели и на који начин шкољиво обрађивање дрва са бриљаном	708
Гађење американске лозе у Мађарској	809
Срчике јабуке као извозни артикл	
Никаква вајда од старе стоке	710
Чување свежег воћа	
Резултати ово-годишње жетве	711
Премачивање воћака са кречом	778
Корисност пчела за оплођивање биља	
Сејање коштица од шљива	

VII. Питање и одговори.

Питање о запаљењу црева и одговор на то питање	46
Како се коштице сеју	194
Које чидане произведене из семена или коштица није нужно калемити	195
О сејању извесне сорте јабука	
О запалену трбушне покожице, марамице и срчане кесике код оваца и о беснилу	196

О путним економима	}	197
О сејању детелине		279
Разлика у успевању црвене детелине и луцерке	}	280
Можели се детелина осем говедама и другој стоци, нарочито овцама давати		443
Да ли је боља луцерка или еспарзета	}	444
Да ли је мухар таква трава, да кад се једном посеје вечито траје		572
Да ли је практичније и корисније да се по стрњици пуштају говеда да пасу, или да се одма угари	}	574
Има ли вршећих машина и за врлетна места		717
О употреби сечке	}	
О употреби кукоља при маиновима		

VIII. Г л а с н и к

Српске шљиве на царско-краљевском столу (извод из писма г. Чече Мијатовића)	32
Пшеница „Краљ Милан“ и кромпир „Онеида“	35
Извод рогате марве и свиња — одобрен	37
Похвалан рад једног српског старешине	38
Новоизабрани редовни и почасни чланови српског пољопривр. друштва.	33
Нови утемељачи и помагачи	34, 131
Рад међународног филоксерног конгреса у Турну	131
Управа крушевачке подружине	198, 199
Нове подружине у Пироту, Бољевцу и Сврљигу	}
Распис мин. нар. привреде о утамањењу гусеница	
Изложба у Антверпену	348
Закон о чувању пољ. имања	419
Фабрика гајтана у лесков. срезу	422
Расписи мин. нар. привреде о сређивању стрмне ране и о забрани извоза свиња у Немачку	423
Подружине за Жагубицу, Параћин и Ваљево и њихове околине	423
Пољопривредни аташеји	
Државна помоћ за основање фонда за помагање радница Ђилимова у Пироту	517
Изложбе у Анверу и Б. Пешти	575
Нова железничка тарифа	576
Нова пољ. подружина у Пожаревцу	}
Сраховита непогода времена	
У корист пострадалих градом	}
Увоз свиња у Немачку дозвољен	
Распис мин. финансије о прикупљању статистичких података о увозу и извозу справа и семена	642
Изасланици на б. пештанску изложбу	713
Награде на свет. изложби у Анверу	

Извештај са Мађарске земаљске изложбе у В. Пешти од изасланика
Ж. Шокорца и В. Богдановића

424

IX. Прикупљање података о стању пољопривреде у Србији

СТРАНА

Пољска привреда у Гружи	38, 135
О стању пољопривреде у срезу омољском	200
„ „ „ у Топлици	203, 280, 253
„ „ „ у срезу бољевачком	358
„ „ „ у пиртском округу	580, 647, 723, 783

X. Подлистка

Село Засеље у округу ужичком	519
„Бацио сам га у божији амбар, па шта му бог да“	578
У смедеревским виноградима	747
О шумама у срезу кључком	718, 779

XI. Дописи.

Испод Мироча	40, 214
Из Бољевца	42, 446, 657
„ Иванце	43, 44
„ Јунковца	44, 445
„ Крушевца	38
„ Орашца	44, 139, 446
„ Ступчевића	45
„ Бранковине	141, 360, 590
„ Малошишта	215, 525
„ Стубле	215
„ Крајева	216
„ Пирота	286
„ Јасикова	287, 658
„ Пепељевца	366, 593
„ Конатице	} 367
„ Врњаци	
Са ивањичког панађура	} 368
„ упског „	
Из околине Предејана	445
„ Брестовца	447
„ Лесковца	448
„ Љубичева	524
„ Посавине београдске	594
„ Лапова	730
„ Богатића	732

XII. Записници управног одбора и извештај српског пољо- привредног друштва.

СТРАНА

152—159, 217, 449—455, 735—740, 792

XII. П р и л о з и.

Грађа за пољопривредни речник од † Гаје М. Матића (у свима осем XI. свеске).

Извештај секретарски и благајнички (уз I. и II. свеску).

Правила и упуства за подизање живе оgrade (уз IV. свеску).

Списак чланова пољопривредног друштва (уз XII. свеску).

XIII. Изјаве уредништва, позив на претплату, огласи и некролози.

СТРАНА

Позив на претплату	46
» » изложбу анверску	} 47
На знање за семе	
Вртарска објава	48, 159 224
Обавана о пошљању семена	160
Изјава уредника „Тежака“	160
Читаоцима и сарадницима „Тежака“	224
Некролог † Драгутину А. Лукићу	223
Стечај за календар за 1886. годину (на полеђини VI. свеске).	
† Др. Алоџ п. од Руџа	791
Напомена	791

